

LJUBLJANSKI ZVON

Ljubljanski

ZVON.

Leposloven in znanstven list.

Uredil:

Viktor Bežek.

1897.

V LJUBLJANI.

Tisk „Národne Tiskarne“.

KAZALO.

I. Poezije.

II. Leposlovni spisi.

III. Poučni spisi.

IV. Listek.

Na platnicah.

Ljubljanski Zvon.
Leposloven in znanstven list.

Štev. 1. V Ljubljani, dne 1. prosinca 1897. Leto XVII.

Delavčeva pesem o premogu.

Globočje in globočje dol v prepad . . .
Bojiš li vožnje se pod zemljo čudne,
Ko peljal bi v vodnjak se, bratec moj?
Kaj, če utrga se železna vrv?
In vse to pade z viška zdaj tja dol,
Globoko več sto metrov . . . Ni to šala!
Otročje misli in otročji strah!
Kaj ne, tovariš? Kdor se rad boji,
Pod zemljo tá ne hodi kruha iskat . . .

Na dnu. Na vse strani gredo hodniki
Ko rovi krtovi. In delavci
Ko krti črni se razhajamo.
Temnejša in tesnejša pot čim bolj.
Soparno je in dihaš tukaj težko.
Vročina raste . . . Bližamo se peklu?
Da, pekel tu je nekaternikom;
Hudó se pokorijo v njem za greh,
Da hočejo živeti in pa jesti . . .

Brlijo lučke blede v zágati,
Ko vešče po močvirju ti migljajo . . .
V polmraku pa se gnetejo možje
Do pasa nagi, mladi, žilavi,
In kopljejo in izkopavajo
In ga vzdigavajo iz temnih jam —
Zaklad podzemski, »črni diamant« . . .

Kdaj pač si zelenelo, drevje ti,
In kdaj cvetelo — kdo nam to pove?
In kdo bi vedel zdaj imena tebi?
A isto solnce, kakor naše dni,
To isto solnce grelo ti je debla,
In isto solnce ti poljubovalo

Košate glave, vrhe bujnorasle;
In ísto solnce barvalo ti listje
In naše solnce barvalo ti sad . . .
A v senci tvoji hladni tiste dni
Počival ni še delavec od truda;
Ob deblu tvojem slonel ni pastir,
Da piskal bi na piščal tenko svojo;
Na klopi pod zelenoj strehoj tvojoj
Sedelo ni zamišljeno še dèkle
In pelo pesem o ljubezni mladi.
Pod taboj človek mislil ni še misli
Velikih, mučnih svojih in globokih;
Uganke bitja večne ni reševal.
A človek tudi ni moril človeka . . .
Pač mnog vihar drevil je preko tebe
Divjal ob tebi, lomil veje tvoje . . .
In vekov te pokopal je vihar!
Globoko v zemlji zdaj leže ti debla
Po grobih iskritih tisoč, tisoč let,
Okamenele, puste mumije,
Telesa brez življenja in krvi
Ko kralji slavni v piramidah starih . . .

In dalje krti rijejo pod zemljoj
In mečejo krtine velikanske
Iz globočine kvišku dan na dan.
Zamazana in črna so jim lica
In s čela znoj jim teče curkoma . . .
Zamolkel slišiš govor včasih vmes,
Tu vzdih, tam kletev, smeh in tu dovtip;
Oglaša se iz dalje dinamit . . .
A pesem glasna ne odmeva tod . . .
Svetilke blede svetijo pri delu —
Drugod je tema, tema kakor v grobu.
Tam gori pa na vrhu sije solnce,
V svetlobe morju koplje se priroda,
In trava, žito zeleni in drevje;
In rože pisane cveto po vrtih.
In človek trudi, peha se za kruhom,
A peha se in trudi v žarkih solnčnih . . .
Naprej, naprej! . . . Utrujeni in lačni
Odhajajo iz jam premogarji,
Potrti ko jetniki, bledih lic . . .
Molče koraka truma jih po cesti,
Pomičejo ko senčne se prikazni.
In solnce sámo njihovim očem,
Navajenim podzemskega mraku,
Presvetlo sije že in preblešče . . .

Kaj mar jim solnce in kaj mar jim dan!
Za kruhom svojim mora siromak —
Svetloba, vžitek, ah, to je za druge . . .
Le idite! Že čaka vas obed.
Pod njim se miza hišna ne šibi,
Ne bo predolgo se muditi treba . . .
Le idite krepčat se in počivat
Za novi, težki trud! . . .
Naprej, naprej!
In jama spet požira nove čete
Spočitih mož v prepad svoj nenasitni.
In ista pesem dan za dnevom . . .
Stojte!
Počasi, vi premogarji predrzni!
Pod zemljoj spava demon silen skrit.
Gorje, če ga z razgrajanjem vzbudite!
On gospodar bogastev je podzemskih
In on lastnik premoga samega.
Gorje, če se vzbudi! Osveti se,
Če vas zasači, roparje, tatove,
Ki prišli mu zaklade ste jemát!
Kako jih čuval veke je neštete,
On sám je vedel za-nje, nihče drug.
On sám jih gledal je, on sám zaklepal,
On sám s ponosom se jih veselil . . .
In zdaj priplazi človek se do njih,
Ta zvita stvar, prekanjena in zlobna!
In z lakomnimi gleda jih očmi,
Z umazanimi grabi jih rokami
In vlači jih na svetlo té zaklade!
Gorje, če se predrami skopi škrat!
Užge vse pline svoje smrtonosne,
Ki hrani jih pripravljene za vas.
To bode blisk in grom, potres pod zemljoj!
In v pekel vam goreč prečara jamo
In v hipu vas pobije jezni duh . . .

In gor vas spravijo na vrh potem
Na solnce božje, na svetlobo živo
Mrliče, ki vas težko bo spoznati,
Vas, stokajoče v bolečinah smrtnih,
Umirajoče mučenike dela . . .
In kaj porečejo pač žene vaše?
In deca vaša kaj poreče takrat?

A. Aškerc.

Kam plovemo?

Spisal **Karol Dolenc.**

Prvi del.

I.

Cigarete kadita vonjive
Za kratek čas znanca tako —
— — — — — — — —
Ter menita to se in to . . .
A. Aškerc.

Dr. Ivan Zorič, sekundar v deželni bolnici, je polagoma, z resnim obrazom prebral majhen, rožnat biljet, ga počasi zvil, položil na pisalno mizico k drugim pismom, izpuhnil gost, velik oblak sivkastega, dišečega dima ter se zadovoljno iztegnil po dolgem divanu, prevlečenem s črnim, že nekoliko obrabljenim usnjem.

Z desnico si je podprl glavo, v levici je mehanično in v eno mer vrtel dišečo smodko, od katere so se dvigali veliki, tanki in prozorni kolobarji dima, desno nogo pa je nekoliko skrčil, jo prekrižal črez levo ter zamrmral:

»Kaj — ali naj grem — ali ne? . . .« Zamižal je, usta nabral na lahen, skoro ironski nasmeh; oči je polagoma spet odklopil, otrl pepel raz smodko, jo polagoma vtaknil med ustnice, potegnil zlato žepnico, jo držal nekoliko časa v roki, ne da bi pogledal, koliko kaže — puhnil dvakrat, trikrat debel, gost oblak dima visoko od sebe ter spet zamrmral:

»Kaj naj storim? . . .«

In spet je zaklopil oči ter se zamislil. —

Nad njim je brenčalo po stenah par muh. Včasih mu je katera sedla na kratke črne lase, včasih katera na visoko belo čelo, da je

nevoljno zmajal z glavo, ne da bi odklopil oči — in muha je odbrenčala, gnana od naravnega instinkta, ki ji je pravil, da tukaj preti nevarnost, na preprosto, a lično s vsakovrstnimi, kaotično prepletenimi in zapletenimi cveticami slikani strop.

Nihalo ure je počasi, enakomerno tikalo v dolgi, svetlorjavi orehovi hišici.

Skozi odprto, od zgoraj par pednjev z zelenkastimi roletami zastrto okno je udarjal poulični šum: enakomerni koraki pasantov — glasno, hreščeče, nepretrgano govoričenje jezičnih ženic — veseli, jasni, zveneči glasovi igrajočih se otrok — škripajoče, počasno gibanje kmetiških voz, pretrgani, krepki, globokozvočni glasovi voznikov, njih vsakdanje kletve . . .

Zorič je še vedno ležal leno iztegnjen na starem divanu, ko nekdo krepko potrka.

Dvigne se nekoliko ter zaspano zakliče:

»Vstopite!« —

— »Servus« je klical prišlec, kakor je bilo videti, nekoliko mlajši od Zoriča.

»Servus« je zaklical še enkrat koncipijent drd. Pečnik, ko mu Zorič ni odzdravil, ter je, lahno se smehljaje, nudil prijatelju roko, za katero je ta leno prijel, ne da bi se popolnoma dvignil.

»No, ne gledi tako mrzlo in mrko,« je nadaljeval koncipijent ter posadil svoje visoko, nekoliko preveč koščeno telo na mehek, nizek stol, se naslonil na naslanjalo ter, zadovoljno in glasno zevaje, iztegnil dolge noge po sobi, da so se mu pokazale izpod hlač tanke, rdeče nogavice.

»Čuden človek — dela tako kisel obraz . . . zre temno in oblačno, kakor bi hotel bliskati in grmeti. A vendar mu ničesar ne primanjkuje; vse ima, kar si sploh more človek želeti: mastno službo, bogate sorodnike — ženski svet ga obožava — s kratka: ljubljenec Fortune . . Vrag vedi, česa si še želiš . . . Eh, sicer pa dovoli, da si nažgem smodko,« je pristavil z lahno ironijo, si zapalil duhtečo havanko ter počasi, premišljeno izpuhnil par gostih, velikih krogov, kateri so se mešali z lahnim dimom Zoričeve smodke.

»Ne zabavljaj, duša! To — beri in svetuj mi, kaj naj storim.«

Malomarno je vzel biljet ter ga vrgel pred koncipijenta, ki ga je takisto malomarno in ravnodušno razgrnil ter začel brati.

Koncipijentu se je obraz med branjem stemnil, postal resen, skoro osoren.

»Hahaha . . . tako — tako . . . Izvrstno . . . moža iščejo . . . hahaha . . .«

»Kako . . .?« je vprašal Zorič, zroč v eno mer v strop.

„Moža iščejo, ti pravim . . . Bože — kakšne skrbi — koliko težav . . .«

»Kako . . .?« se je še bolj začudil zdravnik, dvignil zgornji del telesa, obsedel napol ležeč na divanu ter vprašaje uprl pogled v Pečnika — »kaj sanjariš . . .?«

»Hahaha! . . . Tukaj pač ni nič sanjarij. — Resnica, gola, istinita, najrealnejša resnica — sicer vsakdanja, prozaična, povsem plebejska prikazen — a vendar krvava istina: moža iščejo — nemara celo dveh, da ne rečem treh.«

„Ne bledi . . .«

»Nič ne bledem . . . Poznam jaz te Riegersberge — saj veš, izza dijaških let . . .«

»Vem; zato sem te prosil, da mi svetuješ, ali naj grem, ali ne. Saj veš, da jih jaz ne poznam natančneje; občeval sem le mimogrede z njimi.«

»Kaj in kako ti naj svetujem? Nisi več otrok. — A vedi, tudi jaz imam vabilo na ta domači večer . . .«

»Tako! — fino! —«

». . . in pojdem tja . . .«

»Ti pojdeš? . . . Lepo —«

»Gotovo . . . Zakaj ne bi šel?«

»Hm . . . res . . . zakaj ne? . . .«

»In veš — Evelina se je vrnila pred kratkim iz Prage . . .«

»Da — pred štirimi dnevi . . . Videl sem jo . . .«

„In krasna je baje.“

— Koncipijent je postajal nemiren. —

„Krasna? — No, mogoče . . .“

„Vse jo hvali in občuduje . . .“

„Eh — ženska je . . .“

In ker zdravnik ni odgovoril, je ponovil počasi, rezko naglašaje vsaki zlog, kakor bi skandiral:

„Ženska je . . .“

Puhnil je debel oblak dima proti stropu, namežikal z levim očesom, tresnil s peto ličnih cipelic ob tla ter nategnil ustnice v polužaloben, poluciničen nasmeh.

— „No, mislim, da pri vsem tvojem cinizmu, navzlic vekovečnemu zabavljanju vendar ne sovražiš preveč nežnega spola . . . Kaj?“

— In leno se je spet iztegnil po divanu . . .

Koncipijent je uprl svoje velike, sive, nemirne oči čudeč se in vprašaje v doktorja, kakor da ga ne bi umel do cela, vzel smodko med palec in kazalec, jo nemirno, hitro, nervozno vrtel ter malce izbočene, debele ustnice nevede in nehote nekoliko odprl kakor človek, ki se intenzivno zamisli v kak težek problem. Črez nekoliko časa je odgovoril s trdim, skoro hripavim, nekoliko trepetajočim glasom:

„Ne sovražim, ne . . . A ne verujem jim . . . ne verujem . . . in zaničujem jih . . .“

„Da, imel sem priliko tvoje nazore in naziranje o tej stvari že nekolikokrat spoznavati . . . Nemara si se kdaj varal — pri eni — pri dveh — recimo tudi pri treh. — A zakaj po teh slučajih — po teh izjemah, recimo — soditi celi spol! Ali ni možna nobena izjema?... Ako si našel tu in tam kako propalico, kak izvržek, kako koketo, ki te je grdo varala, te nesramno preslepila — zakaj obsojaš vse?... Ni-li mogoče, da je ravno to dekle boljše od drugih, čistejše od onih? . . . In zakaj sodiš celo obitelj nekako zaničevalno, zakaj misliš o njej tako nizko, tako filistrsko — oprosti — ko je vendar njih življenje, njih nastop v društvu, njih ime med svetom častno, neomadeževano in čislano? . . . So-li to predsodki ali subjektivna antipatija, vsejana in vsajena ti od narave v dušo, povzročena po kakem neljubem naključju — je-li nizko sovraštvo, mrzkost brez vsacega povoda, ki onečaščuje človeka . . .?“

Zdravnik se je bil razgrel. In sam ni vedel, zakaj je pravzaprav tako toplo zagovarjal to obitelj, s katero se je bil le slučajno srečal parkrat v mestnih salonih. Neka temna, nejasna moč ga je silila, da je ugovarjal prijatelju ter zavračal njegove sumnje. —

Pečnik je bil med zdravnikovo filipiko sklenil roke na hrbtu, usta tesno stisnil in oči, ki so mu sevale s čudnim ognjem, nekoliko izbočil ter z velikimi, bobnečimi koraki meril sobo.

Ko je Zorič omolknil, je nastala daljša, mučna tišina.

Le ura je enakomerno nihala na rjavkastordeči steni, skozi okno pa so zveneli z ulice jasni glasovi vesele, igrajoče se mladine in hitro, hreščeče klepetanje ženskih . . .

Naposled se je doktorand ustavil pred zdravnikom, uprl vanj svoj nemirni, žgoči pogled ter odgovoril z glasom, ki naj bi bil miren, iz katerega pa je vendar odmevalo ono tiho, neznatno, skoro neslišno vibriranje, katero mislečemu in pazljivemu poslušalcu takoj izda, pa govornik ni miren v srcu, da se premaguje, da noče, si ne upa ali

ne sme povedati resnice, noče odgrniti zagrinjala, ki krije tajne misli njegovega srca —:

„Moralist! — Čestitam! — Čudno, kako se vendar poteguješ za ženski spol — za obitelj Riegersbergovo, za Evelino . . . Upajva, da so tvoji nazori pravi, moji krivi. — Ali to ni mogoče? Zakaj ne bi bila nobena žena angel? . . . Zahteva-li prirodni zakon ali kaka druga neizprosna, neogibna, nepremagljiva moč, da bi bile vse izprijene, da bi se vse prodajale, da bi se vse navešale na katerega koli moža! . . . Oh, gotovo so tudi angeli med njimi, nedolžna jagnjeta, svetnice . . . Hahaha . . .“

Neprijeten, trd, skoro oduren je bil obraz koncipijentov pri tem nasmehu, ki se mu je skoro nehote izvil iz prsi.

In kakor bi bil to čutil, se je obrnil proti oknu, si pogladil kratko, proti koncu ozko črno brado, si zgrnil dolge, svetločrne lase raz visoko čelo — in na obraz mu je legel spet nekak dobrovoljen, ogrevajoč mir, ki je pričal, da ima ta mož sicer čuteče, mehko srce, a da se trudi, da tega ne bi preočitno kazal, boječ se, da bi se s tem kdaj osmešil, da bi izgubil kaj ugleda, kaj osebne cene. In posledica tega je, da so taki ljudje često nedosledni v svojih nazorih, nekoliko vetrnjaški v svojih delih, često brez vse energije, ker vedno računjajo in tako dolgo premišljujejo, da izgine pravi, ugodni hip za delovanje. —

„Tvoje zabavljanje me ne vznemirja! Ti si v razporu z lastnim srcem: drugače govoriš, drugače delaš . . . Oprosti, govorim, kakor govori prijatelj prijatelju. — Ti pojdeš tja, a vendar ne odobruješ, da bi šel tudi jaz — to sem vsaj spoznal iz tvojih besed . . . A jaz pojdem — gotovo pojdem!“

„Znam! Ti bi šel vsekakor. Ti bi šel tudi, ko jaz ne bi hotel iti — nemara bi ti bilo še ljubše . . .“

Trdo, prisiljeno se je nasmejal, vzel klobuk, izvlekel iz žepa pepelnatobojne rokavice ter se poslovil kratko, skoro čemerno.

Zdravnik je še slišal, kako si je na mostovžu prižigal smodko. Potem pa ga je čul počasi, krepko korakati po kamenitih stopnicah.

II.

Das schöne Weib macht mich erbeben!
Es ahnet mir, in ihrer Näh'
Beginnt für mich ein neues Leben,
Mit neuer Lust, mit neuem Weh.

H. Heine.

Ko se je sodni svetnik gospod Riegersberg neko nedeljo vračal z dežele, ga je zasačil zvečer močan dež ter ga do cela premočil.

In svetnik se je prehladil.

Začel je pokašljevati.

Vsa zdravniška pomoč je bila zaman. Hujšal je od dne do dne, in črez par mesecev že ni mogel več zapustiti sobe.

Njegova še mlada, krasna soproga je skrbela zanj z vprav herojskim samozatajevanjem; stregla mu je z občudovanja vredno ljubeznivostjo in neizrečeno požrtvovalnostjo. A vse zaman! . . .

Ko je na vrtu pred oknom bolnikove sobe rumenelo listje na lipah in kostanjih ter s poluzadušenim, zamolklim šumom padalo raz drevje, je prišla tudi za svetnika katastrofa . . .

— In tako je ostala tožna, sedaj še interesantnejša mlada žena sama z dvema hčerkama, katerima se je že sedaj videlo, da bodeta kdaj ravno taki krasotici, kakršna je njiju mati. —

Črez par tednov po smrti svetnikovi je že velika kopica mladih in starih galanov zrla s hrepenenjem in udivljenjem za interesantno, stasito mlado vdovo, ko je stopala v dolgi, preprosti, a izredno elegantni žalobni obleki, klasično lepi obraz zakrit s tankim, finim pajčolanom, z elastično, naravno in neprisiljeno eleganco po šetališču, vodeč ob vsaki strani eno hčerkico.

Vedno bedenje pri bolnem soprogu, skrbi in bojazen pred katastrofo, žalost ob smrti, vse to je vidno vplivalo na mlado ženo. Njen fini, nežni obraz je postal nekoliko podolgovat, bledejši in prozornejši, na majhnih, bujnih, rdečkastih ustnicah ji je zatrepetala včasih neka mehka, melanholsko-bolestna poteza — a vse to jo je delalo le še interesantnejšo.

Ni čuda torej, da jo je vse občudovalo, vse se zanimalo za-njo.

A mlada vdova se za vse to ni menila. Sklenila je, da se popolnoma posveti odgoji svojih hčerk, Kamile in Eveline.

V tem jo je znatno podpiral brat umrlega svetnika, profesor v Pragi. Ker je bil brez otrok, je vzel nekoliko let po svetnikovi smrti mlajšo Evelino k sebi ter ji tako omogočil, da je obiskovala praški konservatorij. —

In sedaj se je bila vrnila k majki v rodno mesto.

Odšla je bila kot dvanajstletno dekle, a vrnila se je kot polurazvita cvetka, kot devica sedemnajstih let, torej v dobi, ko se v srcu dekličjem začne prvič oglašati ono nejasno, vznemirjajoče čuvstvo, ono čudno, sladko, a dostikrat vendar tako moreče hrepenenje po nečem, kar je neznano, oddaljeno, nejasno, ona duševna tesnoba in nejasnost, ki se hipoma razvije v prvo, vročo ljubezen.

* * *

Par dni potem, ko se je povrnila Evelina, je bil pri vdovi Riegersbergovi domači večer, da so najboljši znanci praznovali dohod nje hčerke.

Društvo, ki se je ta večer sešlo v salonu mlade vdove, ni bilo sicer „crême de la crême“ mesta, a bilo je vendar dovolj interesantno, da si je ogledamo natančneje.

Ker ima nežni spol povsod in vedno prednost, in ker bi me svet — posebno ženski — smatral za barbara, ko bi mu hotel odrekati in kratiti to staro in radi starosti častitljivo pravico, začnemo z damami.

O, kako rad bi vam naslikal ideal lepe žene! Kako rad bi vam podal obraz, kakršne je uvekovečil s svojim čarobnim čopičem divni Rubens; če treba, bi vam načrtal s kratkimi, ostrimi potezami tudi demonsko krasotico, kakršne je z ljubeznijo in z nekim bolnim navdušenjem kazal svetu slavni Makart. A žal! —

V glavi mi šumi pet verzov:

»Res je res: Resnico sámo
Vselej piši vestni zgodovinar!
Ne na levo gledaj, ne na desno,
Kaj vrstniki poreko, ne baraj!
Kaj potomci poreko, ne maraj!« —

Da, da, resnica nad vse! Torej tudi jaz kot vesten, povsem objektiven zgodovinar smem pisati le resnično, vestno, kakor mi poročajo verjetni viri te, žal, le preresnične povesti.

In ti viri govore tako-le:

Prve so prišle stare znanke in domače prijateljice: gospodična Minka Weinerlova, njena sestra Dora, vdova sodnika Srebreta, nekdanjega kolege pokojnega svetnika, in nje hči Irma.

Gospodična Minka je bila visoka in vitka kakor jelka in suha kakor smrtni greh.

Veliko suhoto in ozkost svojega že ne več posebno mladega in nežnega telesa, je izkušala prikriti z raznimi umetnimi pripomočki, ki pa žalibog niso do cela dosegli svojega plemenitega namena.

Lice ji je bilo suho, koščeno, orumenelo in deloma že nagubano, česar niti preobila šminka, niti fini, duhteči prašek ni mogel prikriti ali predrugačiti. Usta je imela široka, ustnice suhe, izpite, brez krvi, nos dolg, oster, oči velike, vodene in brez določne barve. S suhimi, dolgimi rokami je vedno krilila okrog sebe kakor kaka glumica. Govorila je hitro, glasno, ostro. Obračala se je kakor vetrnica na vse strani, vse je videla, vse kritikovala, o vseh in o vsem govorila . . .

Nekdaj je bila baje lepa.

In v tisti zlati dobi svojega viharnega življenja je služila za guvernanto pri raznih imenitnih obiteljih. In tako si je prihranila par tisočakov. A leta so potekala lepi guvernanti, in pri tem je nje lepota ginila kakor pomladnji sneg ob južnem vetru — in sedaj je bila le še žalostna razvalina nekdaj krasne, zapeljive guvernante . . .

Vredna družica ji je bila rodna sestra Dora. Nekoliko manjša je bila, takisto suha in koščena, le oči je imela nekoliko bolj izrazovite, boječe, žalobno zroče. Ker je bil njen pokojni soprog strog, mrzel, osoren človek, se je že v zakonu navadila molčati, slušati ter se klanjati željam in nazorom drugih. Ta svojstva so ji ostala tudi po soprogovi smrti, le da je sedaj sestra Minka bila stopila bolj ali manj na sodnikovo mesto. Dora je govorila tiše kakor sestra, nekoliko boječe in skrbno opazujé vtisk svojih besed, da bi jih, če bi bilo treba, takoj popravila ali umolknila. Kadar je sestra razlagala svojo modrost, je večinoma molčala v eno mer vdano in prikimavala, se blaženo nasmihala, pomenljivo namežikovala, kakor bi hotela reči: »Da — da — izborno . . . Ta zna . . . ta zna . . .« Sploh je Dora neomejeno spoštovala svojo sestro, katero je smatrala za vrhunec vse umnosti in modrosti, elegance in bon-tona, s kratka: za nenavadno, fenomenalno prikazen . . .

Irma je bilo bledolično, dokaj interesantno dekle osemnajstih let s sivimi, žametastimi, mokrimi očmi, krasnih las, finega, stasitega, ob bokih in ramenih skoro nekoliko preozkega telesa.

Mati jo je obožavala, teta ji je govorila le o samih baronih in grofih, jo zalagala z nezdravim berilom, ji kazala že zgodaj življenje, kakršno je, z njegovimi temnimi in blatnimi stranmi ter tako na neodpustno nepremišljen in lahkomiseln način budila v melanholskem, nekoliko fantastno navdahnjenem dekletu poželjenje in strasti . . .

Moški spol je častno zastopal penzijonirani major Svetlič, star prijatelj umrlega Riegersberga.

Bil je srednje postave, velike, ploščate glave, rdečega, strogega, vedno skrbno obritega obraza, debelega, modrordečkastega nosu, majhnih, kalnih oči, majhnih, mesnatih, vedno rdečih ušes in precej širokih ust. Med glavo in rame mu je stisnila hudomušna narava silno kratek, a tem obširnejši vrat, in tako se je dozdevalo, da je glava nasajena med ramami neposredno na truplo.

In to truplo! — Bilo je tako čudno široko in tako tolsto, da je bilo res pravo čudo, kako so mogle kratke noge nositi tako težavno maso. Jedel je veliko, pil še več. Govoril je malo, in kadar je govoril, je tleskal vedno z jezikom in cmokal, kakor bi pokušal po-

sebno dobro vino, si gladil z lopatastimi rokami okrogli, veliki trebuh, ali pa se od strani potipaval po širokih, mehkih kolenih ter je ponavljal za vsakim stavkom s svojim gromovitim, kosmatim glasom: »Smešno — res smešno . . . hahaha . . .«

Drug služabnik Martov je bil mlad lajtenant Mihelec, ki se je vekovečno sukal male redke brčice pod nekoliko topim nosom, si gladil z vidnim zadovoljstvom namazane lase ter ni obrnil očesa od Irme. —

Društvo so spopolnjevali poštni praktikant Zebka, dolg, suh človek z jetičnim obrazom, dolgim, koščenim, ostrim nosom, in dva dijaka, Zrnko, daljnji sorodnik domačice, in njegov neločljivi drug Vicek, katerega je Zrnko že poprej vpeljal v obitelj Riegersbergovo, in katerega je seveda tudi nocoj prevedel s seboj.

Oba sta bila do cela vsakdanji prikazni z bledim, zaspanim obrazom, s temnimi, zaničljivimi pogledi, a ponosno-bahatega vedenja; s čudovito nonchalanco sta govorila o vsem in o vsakom ter smatrala vsakega nedijaka za glupega filistra. —

To društvo sta torej našla zdravnik in koncipijent, ko sta prišla že precej pozno v salon ter se javila domačici in krasnima hčerkama.

To tako različno društvo je bilo že bolj ali manj med seboj znano, in kateri si še niso bili, so se kmalu seznanili, in tako je postal razgovor hitro živahen, dasi je bil od začetka precej vsakdanji.

Dr. Zorič je sedel poleg Eveline. Od začetka sta le malo govorila, in ako jo je kaj vprašal, mu je odvrnila kratko ter spet umolknila. Polagoma se je zasukal razgovor na Prago, katero je zdravnik poznal izza dijaških let, in katero je Evelina zelo ljubila. Od mestnih znamenitosti sta prešla na konservatorij, na godbo, na slavne glasbenike prejšnje in sedanje dobe. Evelina se je razgrela ter z navdušenjem govorila o korifejah na glasbenem polju. S finim okusom je presojevala moderne mojstre in nove struje, ki se pojavljajo kakor v drugih umetnostih tako tudi v glasbi. Z neprikrito oduševljenostjo je govorila o Mozartu, Beethovnu, Rossiniju, z mehkim, otročjim oboževanjem o nesrečnem, melanholskem Chopinu, katerega je ljubila nad vse.

In ko je zdravnik slušal njene ognjevite, navdušene besede, ki so ji neprisiljeno vrele iz prepolnega srca, se opajal s sladko godbo njene mehke, zvonke govorice, ko ji je zrl v globoke, zagonetno zroče modre oči, ki so se svetile v ognju navdušenja, ko je gledal to žametasto, mehko, skoro prozorno lice, katero se je bilo zalilo vsled notranjega ognja s fino, lahno rdečico, in katero je bilo tako blizu njegovega, da je čutil njen dih na svojem licu: — o, tedaj je čutil,

da se v njem nekaj izpreminja, da mu srce bije urneje, gorkeje in strastneje, da mu kri v žilah kroži hitreje, mu kipi, vre . . .

In slušal jo je z neizrečeno radostjo, jo gledal z občudovanjem ter se čutil tako srečnega v bližini te polurazcvetle, nedotaknjene, duhteče cvetke. —

A ob enem je bil nemiren, in sam ni vedel zakaj.

III.

Es erklingt wie Liebestöne
Alles, was ich denk' und fühl',
Ach, da hat der kleine schöne
Liebesgott die Hand im Spiel.
H. Heine.

Zorič je prosil Evelino, naj kaj igra, in ker so z doktorjevo prošnjo združili vsi drugi svoje, se je naposled vdala ter sedla h klavirju.

Njeni beli, tanki, gibčni prsti so bliskoma skakljali po tipkah. Malo, zlatolaso glavico je malce in otročje-koketno nagibala v stran; ovalno, sicer bolj bledo, a sedaj s fino, prozorno rdečico oblito lice ji je bilo mirno, skoro mrzlo. Le oči — one velike, modre, blesteče, mokre oči so ji govorile, se zamaknile in potopile v te burne, tožeče, plakajoče akorde, in rdeče, male, fino zaokrožene ustnice so se ji malce odprle, kakor bi se hotela nasrkati teh divnih, čarobnih zvokov, katere je sama izvabljala mrtvemu orodju . . .

Ker je bilo v sobi dokaj soparno, je sedel Zorič k oknu ter srkal z nekim tajnim veseljem vase lahni, sveži nočni zrak. Gledal je, kako so se lahno gibali z mesečino obliti listi drevja na vrtu, kako so radovedno zrli veliki listi po zidu se plazeče divje trte skozi odprto okno. —

A ko so se akordi zibali burneje in burneje po sobi, je zdravnik mehanično odgrnil tanko, prozorno zaveso, za katero je sedel, nagnil zgornji del telesa naprej, iztegnil vrat ter tiho, skoro brez diha zrl v krasno igralko.

Niti trenil ni z očmi, katere so se mu pogrezale v nje tanko, vitko postavo, v nežne, dražestne črte njenega lica.

Postajalo mu je toplo. —

In kakor bi ga ti burni, zveneči akordi opajali, ga je začela objemati omamljiva, težka utrujenost.

Počasi se je naslonil nazaj ter nevede zaklopil težke oči . . . Dozdevalo se mu je, da se Evelina oddaljuje, da plava po zračnih, neizmirnih visočinah, da se njena rumenkastobela, preprosta obleka, ki je na lahko in ugodno objemala mlade, razmerne, stasite ude, odlikujoče se skoro s klasično čistimi, skrajnje proporcijonalnimi črtami,

izpreminja v meglo, od začetka neprodorno, gosto, a čedalje tanjšo, prozornejšo, gubečo se v nič. In s to meglo je ginila tudi Evelina ter se izgubljala v neizmernih zračnih prostorih . . .

Dozdevalo se mu je v tem čudnem polusnu, da prihaja godba od daleč, od nekod izza gora, iz nekega neznanega, tajno-dremotnega, svečano šumečega gozda . . .

In kaj vse je slišal in spoznaval v teh glasovih!

O, v teh glasovih, v teh mehkih, toplih zvokih so se zrcalile, se oživljale vse mladostne sanje njegove. Kar je nekdaj ćutil nerazločno, temno, o čemer si sam ni mogel pričati in odgovarjati, kaj da je; vsi oni čuti mladostnega srca, ki se nam vzbujajo tako nejasno in megleno, a vendar s tako nepremagljivo močjo, vse ono hrepenenje in koprnenje, katero je čutil često za dijaških let, katero pa mu je pozneje v realnem, resnem, trudapolnem življenju dasi ne umrlo, a se vendar bolj ali manj utešilo, zadremalo in zaspalo ter mu le včasih, v dolgih, nemirnih nočeh brez spanja in pokoja burneje zaplalo kri po žilah, mu vznemirjalo srce: — vse to mu je sedaj z nepremagljivo, elementarno močjo sililo na dan, mu rdečilo lice, razgrevalo in burkalo kri po žilah.

In mehki, topli akordi Chopinovega notturna so ga začarali v fin, s vsem komfortom bogato urejen salon, po katerem se je širil oni prijetni mir, ono nepopisno, tako blaženo in blažilno ozračje, kakršno preveva stanovanja srečnih obitelji.

V peči plapola in veselo prasketa ogenj, po sobi se širi prijetna, skoro mamljiva toplota, a on sedi pri pisalni mizi, in nanj se naslanja, nežno ga objemajoč — kdo? . . .

Godba je ponehala — in zdravnik se je polagoma, s težka probujal iz svoje omamljenosti, iz tega čudnega, konfuznega sanjarjenja.

Ona vitka, nežna, krasna žena, ki se je še ravnokar naslanjala ob njegovo ramo, se je oddaljevala, izginjala, se izpreminjala liki par v nevidni nič.

Hotel jo je zadržati, jo objeti — iztegnil je roke ter jih ovil krog tankega pasu. Čutil je mehko, po ‚springflowersu' duhtečo obleko, zgrabil neko roko z dolgimi, tankimi prsti — da so koščeni, niti čutil ni — in v oni čudni zamaknjenosti, v onem polusnu, iz katerega se še ni bil popolnoma zdramil, je goreče pritisnil te drobne prste k ustnicam ter jih vroče poljubil.

A takoj je, kakor vržen od električne sile, planil pokoncu, popolnoma zdramljen po glasovih suhe guvernante, ki je napol strmeč in prestrašeno, napol laskavo zajecljala:

»Ah . . . vi . . . vi . . . vi porednež — kako ste me prestrašili . . . Hotela sem k oknu . . . moj Bog — vroče je . . . moj Bog . . . A kako — gospod doktor . . . kako . . .«

Zadnje besede je govorila že z najslajšim glasom, ki ga je bila zmožna.

Spomnila se je nekdanjih časov, mladih dni in sličnih interesantnih dogodkov.

Suhi, pergamentni, s praškom posuti obraz je nabrala v čudne poteze, v sladek nasmeh, vodene, brezbojne oči so se ji vsesale v zdravnika; trudila se je, da bi se ji prsi, obložene z vsemi pripomočki umetne ženske toilete, valovito dvigale. Krepko je stiskala zdravnikovo roko ter je v eno mer sladko in sentimentalno jecala: »Ah . . . ah . . . jaz . . . ah . . .«

Kakor okamenel je stal zdravnik pred guvernanto. Zadrega, sram, jeza nad tem čudnim in smešnim intermezzom, mu je gnala kri v obraz.

Ves je trepetal.

A le par trenotkov. Bliskoma je pregledal celo situvacijo, ki se mu je dozdevala ne le smešna, temveč tudi do skrajnjosti neumna. S silo je izvlekel roko iz desnice guvernantine, se vljudno priklonil ter zamrmral nekoliko v zadregi.

»Pardon, gospica . . . ni bilo vam namenjeno . . . Jako mi je neljubo, a upam, da oprostite — in da bodete molčali!«

Lahno se je poklonil, s polupríkritim nasmeškom na ustnicah stopil izza gardin, izvlekel izza telovnika svilnat robec ter si obrisal vroče, potno čelo . . .

»Infamno,« je siknila guvernanta, strupeno zroč za odhajajočim Zoričem — »infamno! . . . Ni meni namenjeno — pač pa drugi pač . . . Torej tukaj — tukaj — tukaj pred nami, v pričo nas vseh je pričakoval nekoga — nesramno! — Ha-ha-ha . . . ni meni namenjeno! . . . O čakaj — morda se še kdaj pokesaš teh besed . . .«

In na rumenkastem, voščenem obrazu ji je za par trenotkov zatrepetal vprav diabolski izraz . . . Brezbarvne oči so se ji izbulile in iskrile, zgrbana, pergamentna koža se ji je napela, ostri nos se je videl še ostrejši, še daljši, brezkrvne, tanke ustnice so se ji za trenotek otvorile — potem pa so se stisnile tem ožje, krčevito; suhe, dolge prste je stisnila v pest ter še enkrat siknila za odšlim zdravnikom:

»Infamno!«

(Dalje prihodnjič.)

Dr. V. Oblak v Macedoniji.

Priobčil **Fr. Vidic.**

Ko je potoval učeni naš rojak, žal, prerano umrli dr. V. Oblak po Macedoniji, da bi preiskal macedonska narečja po solunski okolici, se mu je pripetil za Turčijo ne posebno nenavaden dogodek, da ga je policija aretovala, sluteč v njem političnega vohuna. Vse njegovo prizadevanje, da vsaj toliko uredi razmere, da bi mogel nadaljevati svoj posel in izvršiti svojo zadačo, so bila brezuspešna; in vsega tega ni bil malo kriv naš — poslanik v Solunu. Odpotovati je moral Oblak takoj iz Turčije; niti ta želja se mu ni izpolnila, da bi obiskal samostan na gori Athos.

Listi so tedaj precej obširno poročali o tem dogodku. Pred kratkim pa je izšel v založbi »cesarske akademije znanosti na Dunaju« sad Oblakovega potovanja, temeljito filološko delo »Macedonische Studien«, prav pol leta po avtorjevi smrti. Tisk in korekturo je preskrbel vseučiliški prof. V. Jagić, ki je pridal dodatek (str. 128. do 156.), obstoječ iz pisem, katera je pisal Oblak svojemu učitelju, dvornemu svetniku, na Dunaj, in mu v njih izrazil svoje vtiske na turških tleh ter popisal važnejše momente iz svojega tamošnjega bivanja.

Ker pride ona znanstvena knjiga, ki je zgolj filološke vsebine, najbrže samo strokovnjakom v roke, a Oblakovo potovanje po Macedoniji bi utegnilo zanimati morda tudi širše občinstvo, zato sem izbral nekaj pisem ter jih podajam v slovenskem jeziku.

I.

V Solunu, dne 21. novembra 1891.

Velecenjeni gospod profesor!

Povsod umazanost in smrad, na vseh straneh grozovito kričanje; ne ljudje, le tuleče bestije, ki se podijo po dveh okoli ali pa se gonijo na oslu čepeč in kričeč. To so bili prvi, prav žalostni vtiski v Solunu. Čisto nič evropskega, nobene znane duše, s katero bi se lahko razgovarjal; da ne bi imel nikakršne odgovornosti, bi jo bil že davno iz tega ljubeznivega orijenta popihal. Sedaj sem se že nekoliko privadil in prenašam potrpežljivo vse, kar pride. Pred vsem se moram bolgarski praktično naučiti in potem čim preje z dialektičnimi študijami pričeti. Moje nade so se sesedle v tem oziru skoro do ničle. Tujec

se mora tu na deželi boriti z neverjetnimi težkočami, vsakdo ga smatra za — agenta. Od ravnatelja bolgarske gimnazije imam dovoljenje, da kot gost prisostvujem pouku v bolgarščini; eno uro sem že poslušal in spoznal, da macedonski učenci v pismeni bolgarščini niso posebno trdni, vsaj v kvarti ne. Bolgarski profesorji so me prijazno sprejeli, in upam, da dobim pri njih — nekateri so Macedonci — kaj pojasnil o tukajšnjih razmerah. — — — Jastrebov mi je pripovedoval mnogo zanimivega o svojem potovanju po notranji Macedoniji. Absolutno nemožno je, prodreti do Debre; človeku bi šlo za glavo — to pa bi vendar še rad obdržal. Jastrebova samega, ki je potoval po teh pokrajinah le v varstvu raznih hajduških vodij, so skoro ustrelili. Neki hajduk, ki je umoril 17 ljudi, ga je spremljal kot »pošten čovjek«! Debro sem torej že črtal iz svojega programa. Pač pa je tu mnogo ljudi iz Debre in okolice; nekateri od njih so šele malo časa tukaj in so bili poprej le v svoji domovini; ti so torej zanesljivi objekti za preiskavanje. Jako rad bi prišel do Meglena v južni Macedoniji; ondotno narečje je še povsem neznano; vendar je potovanje tamkaj zopet nevarno, ker je pokrajina poseljena od poldivjih mohamedancev bolgarske narodnosti. —

Pravi križ je s knjigami. Zbornika bolgarskega ministrstva ni dobiti nikjer (mogoče da pri Jastъ), prav tako ne »Periodičnega spisanja«, oboje je prepovedano; toda to moram dobiti na kakršen koli način. — — — — — — — — —

Tukaj je v glavnih ulicah — kako se imenujejo, ne vem; najbrže nimajo nikakršnega imena — živahno življenje; brezštevilna množica se pomika, suvajoč se gori in doli, pa ne tiho, ampak vse kriči, vrešči, kliče in ponuja svoje blago. Skoro vse kupčije se opravljajo na ulici v odprtih prodajalnicah in šatorih. Tu dela na ulici črevljar, kovač, pek jemlje pečen kruh iz peči, tam stoji častnik v nogavici ter čaka, da mu popravi črevljar pohabljen črevelj, tam zopet čepi s podloženimi nogami sedlar v čisto ozkem prostorčku, ki mu niti ne pusti, da bi se svobodno kretal. Povsod se čuje žvenket denarničarjev menjevalcev; tu kriči umazan Turek svoj dolgo zategnjeni »vo-ā«, tam se suče počasi sredi ceste Evrejec, dišeč po vsakršnih duhovih, noseč na glavi na deski surovo meso, ki visi kakor franže na vseh koncih raz desko, tu se zopet preriva Albanec ali Bog ve katere narodnosti človek s krvavečim mesom v roki skozi množico. Veliko je število pušečih pohajkovalcev, ki gledajo flegmatično na mimoidoče ljudi in na vrteče se oblake dima. Jutri pojdem z nekim učiteljem med De-

brane, da jih vidim od obličja do obličja, in da se seznanim nekoliko z njih navadami. — — — — — — — — — — — — — — —

Obnebje je znatno gorkejše nego na Dunaju in se kaže še gorkejše, nego je; je-li ta smrad tudi zdrav, tega še ne morem vedeti. Za sedaj sem z zdravjem še zadovoljen; samo malo utrujen in slab sem. — Mojih dialektičnih poročil in korespondencij še dolgo, dolgo ne bode; bojim se celo, da bode bera mojih žalostnih izkušenj mnogo bogatejša, nego bera dialektičnega materijala.

2.

V Solunu, dne 23. novembra 1891.

— — — — — — — (O. prosi neke knjige) — — — — — Jastrebov se zanima za nekatera geografsko-etnografska vprašanja in ni vedel doslej ničesar o Tomaschkovih razpravah. Ker me je tako prijazno sprejel in je vedno pripravljen mi s svojim svetom pomagati, bi ga tudi jaz s temi spisi rad seznanil. Zbornik bolgarskega ministrstva sem vendar pri Jastrebu dobil, pa samo prve tri zvezke; ostali še niso našli pota semkaj.

Okoli mene imajo ljudje povsem nasprotne nazore o macedonskih etnografskih razmerah in narečjih: eden jih reklamuje odločno za Bolgare, drugi govori o njih kakor Srbih in sicer tako odločno, kakor da bi bilo vse samo ob sebi umevno in ne bi moglo biti drugače. K lastnim nazorom, ki bodo seveda povsem nezavisni od obojestranske propagande, še dolgo ne bodem mogel priti; zato se jih bodem pa potem tem trdnejše držal. — — — — — — — — — — — — — —

Sedaj sem našel privatno stanovanje; za svojo siromašno sobo v prvem hôtelu plačam vsaki dan 2 gld.!

Posebne ponatiske iz »Archiva« mi pošljite, prosim, kar poste restante, ker svojega novega naslova še ne vem. (Uličnih imen, kakor se kaže, ni.) Korekture bi vsekakor rad preskrbel v Solunu, zakaj pošiljatve avstrijske pošte niso svobodne cenzure; če potujem v notranjo Macedonijo, pošljejo vse za mano po turški pošti, ako mi sploh cenzura še kaj pusti, a to je jako malo verjetno.

3

V Solunu, dne 12. decembra 1891.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tukaj je absolutna znanstvena puščava. Nobenega človeka, s katerim bi razpravljal znanstvena vprašanja, ki me zanimajo, nikakršnega znanstvenega življenja! Bolgarska gimnazija je realna gimnazija, brez filologov. Umevno je torej, da sem nesel drugi zvezek »Archiva« kakor kak »Sanctissimum« s pošte domov. — — — — — V tu-

kajšnji bolgarski ljudski šoli sem našel v prvem razredu par mladih fantov, ki so šele pred kakimi 14 dnevi zapustili domače vasi in poprej še niso videli nobene šole. Žal, da sem jih samo enkrat izpraševal; ko sem se priplazil drugikrat k ljudski šoli, sem jo našel radi difterije zaprto. — — — — — Človek pa ne more biti pri takem izpraševanju nikoli dovolj previden; zakaj če si dam radi natančnega izgovora besede še enkrat povedati, dobim lahko drug, od navadnega različen izgovor. Posrečilo se mi je dobiti človeka iz kraja Sucho, to je velika vas med Solunom in Seresom, torej iz južne Macedonije; obiskoval je le grško šolo. To narečje je jako zanimivo radi silno močno ohranjenega rinezma. — — — — — — — — — — — —

Komičen prizor se je vršil v mojem stanovanju. Obiskala sta me neki gimnazijski profesor in tukajšnji bolgarski knjigotržec, oba vrla patriota, oba iz Macedonije, knjigotržec iz Prilepa. Govorili smo seveda tudi o macedonskih narečjih. Kar čujem iz ust Prilepca — *ć*. »Kako izgovarjate to besedo?« sem ga vprašal. — »Braća«. — »Saj to je isti glas kakor v srbščini«; čul čem namreč čisto razločno zopet *ћ*. »Ne, ne,« je rekel na mah profesor, »to je samo mehki *k*, povsem različen od srbskega *ć*.« Knjigotržec je moral sedaj več besed z *ć* izgovoriti, in vedno sem slišal natančno *ć*. Toda patriotični profesor mi ni hotel pritrditi, slišal je samo mehki *k*, dočim se je spirantni element povsem dobro čul. »Ti pa izgovarjaš danes k' prav čudno, povsem drugače, kakor sicer,« — se je obrnil k svojemu prijatelju; opetovani truda polni poskusi Prilepca, da bi izgovoril »macedonski« (= patriotično macedonski) k', so bili zaman. Skoro isto je bilo pri *ђ*; dolgo je govoril samo *ђ*, šele po mnogem prizadevanju je izgovoril za svojim prijateljem *ǵ*! Le še nekaj deklinacijskih drobtin in dobre fantazije, in v narečju v kraju Sucho bi bil najden jezik Cirila in Metoda!

Za svoje dialektične ekskurze moram čakati pomladi; začnem seveda na jugu. Kakor mi je pravil Jastrebov, mi on ne bi svetoval, v nekaterih krajih, ki mejijo na Albance in so deloma od njih obljudeni, delati pismenih beležk; človek je v nevarnosti, da se izpostavi kot vohun velikim neprijetnostim; vsaj on večkrat ni smel v prisotnosti ljudi ničesar zapisati. Pozneje po spominu pa ne morem napraviti nič notic; skoro bi bilo potrebno, da bi bil oborožen s celo baterijo fonografov. Ne bodem toliko poskušal, da bi v kolikor možno mnogih narečjih nabral posameznih drobtinic, temveč zadovoljim se, da dobim samo o nekaterih najznačilnejše znake v celoti. — — —

2*

Po Jastrebovem nasvetu pojdem takoj po veliki noči (drugi dan) na Athos, kjer še dobim menihe pri polnih mesnih loncih. Po zimi je nemogoče gori bivati, ker ni peči, pozneje pred veliko nočjo bi me pa s postom izstradali. Z Athosa se začno takoj moja romanja proti sredini — — — — — — (O. prosi Jagića nekaj svetov in našteva razne knjige, katere je našel v Macedoniji.) — — — — —

Slovanski rokopisi so sedaj v Macedoniji jako redki. V srditem cerkvenem boju med Bolgari in Grki so le-ti baje kupoma sežgali slovanske rokopise kot nevšečne priče (?) slovanske liturgije. Nasprotno pa se baje med Mohamedanci in Albanci še nahajajo slovanski rokopisi, katerih pa kot relikvij ne dado iz rok, temveč jih samo od daleč pokažejo strmečim tujcem. Ravnokar so mi pravili, da je v neki iz cerkve pretvorjeni mošeji, ne posebno daleč od Durazza, pod streho ogromen kup slovanskih rokopisov. To govorico preiščem dalje. Če se dokaže kot verjetna, bi rad preko Trsta v Durazzo potoval, ako bi se odločilo ministrstvo ter mi naklonilo brezplačno vožnjo po parniku; toda tega ne verujem.

Tukajšnjemu življenju sem se že nekoliko privadil. Ljudje so sicer čudni; naletel sem n. pr. v dežju na turškega častnika, ki je imel fes zavit v robec, kakor pri nas pastirji. Gimnazijskega ravnatelja sem srečal, ko je nesel ogromno košaro surovega mesa domov, res skrajnje praktičen mož za vse, in izvestno ga njegova soproga jako čisla. Najbolj čutim sedaj pomanjkanje vsakega znanstvenega občevanja; tu se more človek k večjemu prepirati o macedonskem vprašanju, toda kot politik, ne kot slavist. Vaše pismo je bilo torej za-me — velika znamenitost. Svojo influenco sem srečno odslovil; pogum in vztrajnost mi še nista upadla. Upam, da moje potovanje ne bode povsem brez namena in brez uspeha, in tega si tudi ne želim. Le zdravje me ne sme pustiti na cedilu. Tukajšnje obnebje je menda vendar precej nezdravo; sedaj imam influenco in difterijo.

Sedaj plavam v sredi macedonskega prepira; najčudnejše nazore čujem. Ljudem dela beseda »Bolgarija« največje težave; dobro je, da ne vedo ničesar o nemškem izvoru besede Rusъ! Že sedaj so mi prav intenzivno polagali na srce, da bi v svoji razpravi o macedonskih narečjih — oni mislijo mnogo dalje nego jaz sam — v predgovoru slovesno izjavil, da se znanstveni rezultati ne bodo izrabljali za politične namene!! Naj se ne imenuje ni beseda ‚srbski', ni ‚bolgarski'. Operirati bi moral skoro kakor v matematiki samo z X in Y! — —

(Konec prihodnjič.)

Abdul Slovožok pa Kara Besedavelj.

Spisal **Radoslav Murnik.**

»Al' prav se piše kaшa ali kaſha«.

Prešeren.

I.

Hitro, pa tudi jako natančno so žvrgoleli muzikalni ptički svojim ljubicam večerne pesmice sredi jutrove dežele po gostosenčnih sikomorah in visokih datlovih palmah. Na vasi nekje so brenkali zaljubljeni mohamedanski fantje na milozvočne plunke, udarjali na tamburine, stresavali cimbale in prepevali tisto-le: »Al' me boš kaj rada 'mela?« Pa še prav na glas so jo zavijali; saj so se bili vendar tako čestito navečerjali žlahtnega mlečnega močnika »acida«. In kadar je v bližnji daljavi zahrulil zarobljen šakal, se skoraj živa duša ni zmenila za njegovo afrikansko neolikanost,

Konec prelepega mesta Bim-el-Bam sta pa čepela kraj praznega, polomljenega kurnika na slamnatih pleteninah veleučeni gospod profesor Abdul Slovožok, vsega turškega alfabeta doktor, in pa slavnoznani gospod profesor doktor Kara Besedavelj, glasoviti specijalist za samoglasnike vse jutrove dežele. Oba sta bila zagrizena jezikoslovca. Seveda je to malo verjetno! Zakaj filologov je skopo število na svetu; marsikdo izmed vaših prijateljev, sorodnikov in znancev gotovo še nikdar ni videl živega jezikoslovca, nikar pa še, da bi bil imel osebno kaj opravka s takim možem. Toda v jutrovi deželi je to vse drugače! Tam namreč človek ni pravi človek, dokler se mu ne posreči, da vsaj nekoliko »popravi« milo materinščino! In že slavni Sujuti je štel v 15. stoletju nad 2500 arabskih slovničarjev!

Od nekdaj sta si bila velika prijatelja, namreč Abdul Slovožok in pa Kara Besedavelj. Že na gimnaziji sta vzajemno goljufkala bodi si pri ustnih, bodi si pri pismenih perečih vprašanjih. Skupaj sta delala tudi prve nerodne sonete, prve cigarete in druge dijaške grehe. Na sijajnem vseučilišču v blagoslovljenem učenjaškem mestu Massr-el-Qahireha sta kakor Kastor in Poluks kolegijalno stradala oba v enem kabinetu, katerega sta prav tako kolegijalno dolžna ostajala godrnjajoči stari gospodinji. Lepo vzajemno sta tudi vselej »zažingala« lačno ustanovo, dokler ni izginil iz skupnega mehurja financ zadnji cekin! Tako nesebično sta se torej veselila svojih dijaških, svojih najlepših let »softi« Abdul Slovožok pa Kara Besedavelj.

Kar se je zazdelo profesorjem, da je dosti; promovirali so ju isto soboto za modra doktorja, in isti »pazar ertesi« (ponedeljek) sta vzela vsaki svojo ljubico za zakonsko ženo. — Celo vdovca sta postala oba isti dan! Njiju soprogi, gospa Selma Slovožokova in pa Lejla Besedavljeva sta se namreč na praznik ramadanskega bajrama tako na trdo napokali zabeljenega ješprenjčka in sirnatih štrukljev, da sta se obe precej po večerji naturalistično razpočili, prav korajžno vdani v fatalni kizmet.

Kaj pa sta nato ugenila presenečena vdovca Abdul Slovožok pa Kara Besedavelj, kaj mislite?

»Smrt je črn dromedar, ki poklekne pred vrata vsakomu!« se je urno potolažil jadni Abdul.

»Kdor se joka za vsem svetom, naposled še oslepi!« se je nakašljal ubogi Kara . . . Revež!

In ne samo to, da nista vzela nikdar več v misel ne sirnatih štrukljev, ne zabeljenega ješprenjčka! Ampak še to: šla sta in sta se, »ljubezni tiranije« rešena, posvetila popolnoma le jezikoslovni pili, s katero sta začela takoj po pogrebu marljivo drgajsati miloglasnemu arabskemu jeziku oskubeno »rujo«.

Tukaj sta odstrigla besedici rep in ga prišila drugemu, čisto zdravemu izrazu zavratno za tilnik; tam zopet sta odščipnila z jezikoslovno giljotino kar celo glavo, jo pretolkla, prevaljala, prekuhala in jo prikrpala drugi besedi kratko malo sredi trebuha in zagnala vse skupaj v Prokrustovo posteljo. Ves božji dan in pozno v noč sta sklanjala samostalnike in stopnjevala pridevnike, spregala arabske glagole na vseh 16 načinov in pretapljala soglasnike, obraževala naklone in izprevračala zaimke, tlačila prislove in dražila predloge, parala medmete in raztvarjala obrazila, lasala členke in izvijala pravila, žvečila priponke in žagala oblike in zopet in zopet razglabljala etimone, stikala po slovarjih, po rečnikih, po slovnikih, po besednjakih in slovotvorila z lepa in z grda, da je bilo joj in gorje! V malo letih sta skrpucala nedolžni jezik Korajšitov tako, da je bil bolj pisan, kakor hlače kranjskega rokovnjača. Prej »krasan in pa cvetan tako,« je dobil iz tiste presnete staroturščine, iz sosednjih idijomov ali pa kar izpod pazduhe obeh marljivih učenjakov toliko krpic in cunjic, da je bil naposled vreden primere s sliko one Rosinante, ki ima vse zedinjene konjske bolezni »in corpore«, zdrave kože pa tako malo na sebi, da ne bi imela ne ena sama muha iz boljše hiše na njej zadosti prostora.

Pisatelji in uredniki so obupno vili roke! Abdul Slovožok in Kara Besedavelj sta delala neumorno: jezik velikega proroka je bil vsaki mesec drugačen! Pravopis se je hitreje izpreminjal kakor luna; vsako poglavje romanov je bilo drugače pisano. Naposled pa so si prikrojili jezik vsaki po svoje, in presrečni narod se je lahko ponašal, da ima več pravopisov kakor pisateljev!

Kmet je pa klel, »molitve bravši.« . . .

Ona dva, ki sta bila kriva vsemu temu, sta torej sedela kraj skesanega kurnika, kadila iz dolgih čibukov in srebala črno kavo. Ob tem sta pa zamaknjeno gledala v preperel rokopis, iz katerega je čital debeli in kratki Abdul Slovožok na glas od desne na levo.

»Čira!« vzklikne hipoma dolgi in suhi Kara Besedavelj, ustavivši čašico pred usti.

»Čara!« se vznepokoji kratki in debeli Abdul Slovožok v svojem temnomodrem kaftanu.

»Čira, prijatelj, čira!« je zmajal Kara Besedavelj z glavo, da je bil njegov zeleni turban v največji nevarnosti, ter postavil skledico na tla.

»Čara, Kara!« kokodajsne srdito tolsti Abdul.

»Čira, Abdul!« se mu zaleti Kara živo v besedo in pridene porogljivo: »Ali ne znaš brati?«

»Tukaj čitaj ‚čara‘!« zaškriplje Abdul Slovožok z zobmi.

»Ni res! Ampak: ‚čira‘!« viče Kara in si nervozno gladi dolgo sivo brado.

»Čara!«

»I!«

»A!«

»I!!«

»A!!«

»Kaj boš govoril! Naj ne vidim večnega veselja, ako —«

»Kaj pa ti veš!«

»O ti krompirjevec ti!«

»Ti, ti . . . preoblečena žaba! Allah naj te udari s svojo jezo!«

Zdaj sta skočila oba pokoncu! Abdul Slovožok je vihtel svojo knjigo in čibuk, Kara Besedavelj pa čibuk in svojo patologično marelo, katere nista že dolgo več zanimala ne solnce, ne dež. Razjarjena, nema sta si stala veleučena gospoda nasproti! —

Krvavo rdeče se je nagibalo solnce v zaton, zlatilo debla palmovemu gozdu na daljnjem horizontu in užigalo svetle polumesece na belih, blestečih minaretih . . . V trudnem vodovju v nižavi so se

zrcalili žarni oblaki . . . Počasi in tiho, kakor sence, so plule čaplje visoko nad bananovimi setvami tja v svoja nočišča. Na zračnem omostju vitkega minareta pa se je verni sluga prorokov, krepostni »mujezin«, slovesno oglasil:

»Allah je najvišji Bog! Moj priča glas,
Da nikjer nad njega ni Boga vrh nas.
Glas vam moj svedoči, da najvišji Bog
Allah je; in Mohamed mu je prorok.
Blagoslovljeni bodite vsaki čas,
Allah je najvišji Bog vrh nas!«

Brez mraka se je naredila iz dneva hladna noč . . . Abdul Slovožok in Kara Besedavelj sta se pa še vedno vroče in divje, skoro diabolski pogledovala!

»Ibn Hamza al-Butîca bere[1]) na tem mestu vselej le ‚čara'!« izpregovori s težko muko debeluh. Skoraj bi se mu bil odvalil trebuh od jeze.

Kara Besedavelj pa ga pogleda prezirljivo od turbana do copat in od copat do turbana in mu reče:

„Ibrahim ibn al-Abecestric — čita ‚čira'!"

„Abû Saladin al-Zabîtî Črkobrbec je dokazal —"

»Nič ni dokazal! Omar ibn Abî Rabî al-Bêlacopâta je vendar —"

„Kaj klobasaš! — Dromedar!«

„Ali hočeš, da ti pripeljem eno z dežnikom?!«

»Kaj? — Ti meni? — Ti suha jerhovina! Od ondod, ti štorklja ti štorkljasta!« je pihal razkačeni Abdul Slovožok.

»Dobro, le zabavljaj! — Pes laja, karavana potuje dalje!«

»Sto šejtanov[2]) naj te živega vzame! — Ven z mojega dvorišča! — Ven, pravim! Ti me ne boš učil, kaj je »hajir« in »šer«![3]) — Stopaj!« . . .

Tako je švignil plamen razpora in jeze med nekdanja prijatelja. Najbolj je jezilo Abdula, da mu je rekel Kara: »Krompirjevec!«, njemu, ki je znal vse »kitabe« (sveta pisma) in vseh sto in štirinajst sur iz korana na pamet! — Besedavlja pa je strašno pekla „preoblečena žaba!" Sedem mesecev je bil lani na sveti božji poti v Mekko, Abdul pa le zadnje tri v letu: ševal, dsulkade in dsulhedše! In on se ga predrzne poditi z dvorišča, njega, doktorja, profesorja — in tako dalje!

[1]) Mnogo starih arabskih rokopisov nima nobenih samoglasnikov. *Op. pis.*
[2]) Šejtan = hudič. *Op. pis.*
[3]) Dobro in zlo. *Op. pis.*

Ves zelen od jeze je stopal z dolgimi koraki proti izhodu. Tam pa se je urno in burno zopet okrenil, pomeril z dežnikom na Abdula, bliskoma odprl marelo in strahovito zacvilil:

„I!!! I!!! I!!!“

Abdulu Slovožoku pa so se nabreknile mišice na obrazu, in oči so se mu ljuto izbulile! Zaceptal je z nogami, izpustil čibuk in knjigo, popadel polomljeni kurnik, ga zagnal za nasprotnikom in se drl silovito:

„A!!! A!!! A!!!“

Kara Besedavelj mu je v naglici še jezik pokazal in odštorkljal s svojo marelo kakor pokvečena triola.

Ko je prišel nočni čuvaj, umazan Nubijec z belim turbanom in velikansko sulico, gledat, kaj da je, takrat je že zopet vladal mir okolo in okolo konec prelepega mesta Bim-el-Bam, in nič ni kazalo, kako hudo sta se bila ravnokar spoprijela veleučena gospoda doktorja in profesorja Abdul Slovožok pa Kara Besedavelj.

II.

Na smaragdnem obzorju, nad nizkimi holmi je vzplavala sramežljivo zardela luna in se počasi dvigala med zvezdni zbor . . . Vroči žar dneva se je umaknil nočnemu hladu. —

Ne daleč od mestnih zidin, pod ponosno-visokimi platanami, med gostimi alojami in granatovim grmovjem, divotno posutim z ognjenordečimi cvetovi, je stal mlad, vitko zrasel Arabec in sanjavo zrl v bajnosvetlo, magično noč.

Sokolje oči, fino zakrivljeni nos, krepka spodnja ustnica, močni obradek in žilavi udje so vam značili drznega jezdeca. Videlo se mu je, da pričakuje nekoga nestrpno. Stal je nepremično in vlekel na uho. —

V daljavi je šumela reka, popevalo vodovje svojo zamamljivo tisočletno pesem, šepetalo na palmah perje, tulila zverjad, skovikal plahi skovir . . .

Zopet in zopet je zmajal čakalec nevoljno z glavo. —

Zdaj pa so zatrepetali živordeči cvetovi ob strani; vejevje se je razdelilo, in pred mladega moža je stopilo prekrasno arabsko dekle.

„Fatima!“ vzklikne on, ji skoči naproti in poljubi devojki smejoče se ustnice.

„Zakaj pa moje ljubice včeraj ni bilo semkaj?“ jo vpraša napol očitajoče, napol skrbljivo.

„Ah . . . Ahmed!“ vzdihne ona in se mu nasloni na prsi.

»Kaj je bilo? — Kaj se je pripetilo najlepšemu cvetu mojega naroda?« se razburi on in privije hitro sopočo mladenko tesneje k sebi, neprenehoma ji gledajoč v očarljive črne oči, iz katerih je prečudno sevala vsa iskrenost in vernost in poezija, vsa sladka melanholija in milota in prirodni ponos ljubečega dekleta.

»Midva se ne smeva nič več shajati, Ahmed!« mu odgovori ona obotavljajoč se, povesivši oči. Danes sem zadnjikrat... zadnjikrat prišla!«

Njemu se je čelo hipoma nagubančilo; iz oči se mu je zasvital divji ogenj! Izpustil je dekle in hlastno zgrabil bogato okovani samokres za pisanim opasjem:

»Kdo nama brani? — — Kdo!«

»Lepo te prosim, ljubi Ahmed, pomiri se . . . Skoraj bi se te bala!« Stopila je za korak nazaj.

»Fatima, zaupaj mi!« je izpregovoril po kratkem molku mileje. »Kaj se ti je dogodilo?«

»Saj veš, kako sta se najina očeta —«

»Proklete čačke! Proklete učene kvante! — Ali sta si res še vedno na dvoje?«

»Do smrti se sovražita! — Tožita se drug drugega pri kadiju.« —

»Pri veri velikega proroka! Toda — kaj pa to naju moti?«

„Nič več ne boš smel zahajati ašikovat [1]) pod moj pendžer.“ [2])

„Zakaj pa ne?! — Kaj mi je mar pravde najinih filistrskih starcev!“

„Moj oče je dal teti A m i n i stroga navodila . . . noben bakšiš [3]) je ne zmoti več! — Mušrabije [4]) na mojem obloku so zakrite in zabite... Vsi doma me pazijo, da se mi ni nikamor ganiti! — Ah, Ahmed!... Nikdar si ne bodeva svoja!“

„Ti moraš biti moja! — Fatima . . . Fatima, beživa! — Beži z menoj! — Boš? — Fatima!“

„Jaz da bi zapustila očeta? — To bi mu bila gotova smrt!“

„Ti me ne ljubiš,“ se je okrenil Ahmed in potegnil s samokresom po luščeči se skorji platanovega debla, da se je sipnilo suho lubje daleč v stran. „Tvoj oče ti je ljubši kakor jaz!“

„Preklinjal bi me! — Preklel edino svoje dete!“ — —

On je vtaknil orožje zopet za pas, stopil dekletu čisto blizu in jo prijel za roko

[1]) Vasovat. *Op. pis.*

[2]) Okno. *Op. pis.*

[3]) Napitnina. *Op. pis.*

[4]) Omrežje, iz lesa izrezljano; namesto stekla na oknu *Op. pis.*

„Fatima, povej mi odkritosrčno: ali me še ljubiš?“

„Seveda te! — Kako pa še moreš vprašati!“ mu je zagotovila. „Ali bi bila sicer prišla tolikrat sem na ta samotni kraj?“

„In zakaj ne bi bežala z menoj!“ jo je poprosil z nova. „Pojdi, pojdi z menoj!“

„Ne srdi se — toda, jaz ne morem!“ se je branila.

„Fatima!“

„Ne, ne, ne . . . Ne smem!“

„Vidiš, jaz bi vse žrtvoval za-te . . . In ti?« — Izpustil ji je roko. —

Fatima je molčala . . .

„Kaj mi je brez tebe ves svet, ljubica! — Ti moraš! — — Moraš . . .“

„Kako bi rada! Ali — ni mi mogoče! — Ti preveč zahtevaš od mene!“

„Dobro, Fatima!“ je dejal s tihim, toda odločnim glasom.« Ne bom te več silil! Podaj mi še enkrat roko! Poljubi me še enkrat.«

Burno jo je objel . . . Poljubila sta se; prijel je njeno roko in jo strastno stiskal na srce. —

»Allah bodi s teboj, Fatima! — Mene ne bo nikoli več nazaj!« —

»Kaj nameravaš? Kam hočeš?« je zaihtela preplašena deklica.

»V Stambul! — Sultanovi vojski je treba konjikov . . . Nihče izmed vas me ne bo več videl . . . Bodi srečna!« —

Še enkrat jo je pogledal in se naglo obrnil . . . Kakor okamenela je gledala za njim. — Že je izginil za cvetnim grmom!

»Ahmed!« je kriknilo zdvajajoče dekle in steklo za njim. »Ostani . . . jaz te . . .«

Srčna žalost ji je zadušila glas . . . Ahmed je obstal, nemo jo pogledujoč. —

Počasi ji je sklonila glavica, kateri ni zakrival obrazka nikakršen »yashmak« (zavoj), tega milega obrazka, katerega bajno lepoto je bil primerjal Ahmed v srečnih urah nekaljene ljubezni tolikokrat Gjebrailu, Mičailu, Azrailu, Israfilu in vsem drugim »melekom« (angelom) božjim . . . Pisana ruta, turbanu podobna, bogato z zlatom pretkana, ji je počasi zdrsnila na polno ramo in osvobodila svetle črne lase, prepletene z rdečim svilnatim trakom . . . Na lepem vratu in na prsih so ji vzdrhtavale dragocene korale, kroglice od jantara, nizovi od oniksa, obsidijana, jaspisa . . .

Kar si je zakrila obraz z rokami in glasno zajokala . . . Na finem zapestju so zablesteli v mehki mesečini zlati okovi, z biseri

in cekini okičeni — ji zablesteli še svetlejši biseri med zastirajočimi prsti iz rosečih se oči.

Ah! Devet in devetdeset odstotkov same vode je v solzah! — In vendar so včasih tako grenke!

Tako rajsko srečna sta bila prej oba, edinec Abdula Slovožoka pa edinica Kare Besedavlja! — Kakor bi ju bili znesli golobčki skupaj, tako krasen par sta bila! Zlasti o prazničnih priložnostih! — Mlada oba, oba lepa in zdrava! Vsaki naturalist bi se bil javno izjokal nad njima! Domišljevala sta si, da njiju sreča nima ne konca, ne kraja! —

Kaj še!

Prišlo je ravno narobe! Ahmed je klel, Fatima je vzdihovala... Zdaj naj pa še kdo pride in reče, da ni to strašno žalostno!

»... ljubezen ... nje minljivi užitki niso vredni njenega trpljenja!« tako nekako pravi Lermontov. Sicer je pa tudi prav, da je tako! Drugače bi se čutili zaljubljenci malo preveč enake bogovom in bi postali podobni tistim lahkomiselnim angelom, ki so si izbrali Luciferja za prvega generala in si na ta prevzetni način pokvarili karijero za vse večne čase.

Ahmed je bil mehkega, skoraj slovanskega srca! Svoje ljubice ni mogel dolgo gledati jokajoče se. — Hitro jo je prijel za malo roko in jo nežno odvedel k posekanemu deblu; tjakaj je sedel in vzel Fatimo v naročje...

»Ako bi se izpolnila tako kmalu vsaka želja, bi bil vsaki fakir lahko paša!« jo je pričel tolažiti z arabskimi pregovori in jo božal po rosnem licu. »Iz trnja zraste roža; iz rože zraste trn! — Zidala sva si prezaupno seraile[1]) v oblake! — Treba nama je kaj pametnega ukreniti, da si pomoreva. Kdor se ne trudi, on ne je medu! — Prosim te, ljubica, nikar se mi več ne jokaj! Saj je tvoj zvesti Ahmed vedno pri tebi; zdaj prisoten, in odsoten pa vsaj z duhom! — Trdno upam, da se nama bo godilo kdaj še mnogo lepše, kakor pripoveduje najmičnejša »hikajah«[2]) našemu narodu. Allah naju ne zapusti! Vidiš, že mi je vdahnil v glavo rešilno misel!«

In čudno! Ni še preteklo Bog ve kaj časa, in že se je razjasnil dekletu objokani obrazek... Čisto je pozabila, da jo čaka doma stara Amina! Poljubovala sta se goreče in vestno z Ahmedom in si stiskala roke... Tako namreč zahteva običaj v jutrovi deželi; Ahmed in Fatima sta pa domače šege in navade zelo spoštovala! In Fatima je bila dekle blagega srca! Vestno in goreče je vrnila Ahmedu vsaki poljub.

[1]) Palače. *Op. pis.*

[2]) Pravljica, bajka. *Op. pis.*

Iz daljave pa je dovajal veter omamljive glasove pojočega valovja . . . donašal ognjenordečim cvetovom na granatovem grmovju hladilne, krepilne rose . . . se ljubko poigraval s šumečimi peresi kokosovih in datlovih palm in se rahlo izgubljal dalje v magično, bajnosvetlo noč.

III.

Po razbeljenem pesku neskončne puščave je jezdil osamel jezdec. Truden je sedel v globokem turškem sedlu, truden mu je stopal drobnoglavi arabski konj po žarečih tleh.

Že dolgo je, kar je bil srečal Ahmed roj belo oblečenih beduinov z vihrajočimi burnusi na majhnih, kosmatih konjih. —

Zdaj pa je zopet sam v nedogledni, rumenosivi planjavi. Niti kaplje nima več v vodnih mehurjih!

Nič se ni ganilo . . . Le zdaj in zdaj se je vzdignil razpaljeni, zibajoči se zrak, plamteč veter je zadihal in prežigal brezmejno pečevje in golo skalovje.

Vedno hujše ga je žejalo; afrikansko solnce je žarelo, kakor da bi gorelo vse nebo. Smrtni mir je legal Ahmedu na čute, glava mu je klonila . . . Kakor skozi meglo so mu gledale oči. — Že ni čutil več stremenov . . .

Tu se mu izpodtakne izmučeni konj. — Jezdec se zopet vzdrami in pogleda kvišku.

»Oaza!« krikne hripavo in izpodbode konja.

In glej! — Tam v sinji daljavi se zibljejo visoki vrhovi palm na vrtu! — Široka, temnomodra reka preliva bistre valove mimo bujnih trat in livad, mimo sivih zidov čarobnega saracenskega gradu . . .

»Voda! Voda!«

Ahmed zbere zadnje moči in dirja, dirja . . .

Čedalje določneje se mu prikazuje vabilno zelenje, cvetni gaji, hladni vrtovi, čedalje natančneje mu razločujejo oči senčne bregove prečistih voda . . .

Pogleda . . . pogleda zopet — oaza je bila izginila!

»Fata morgana!« vzklikne bolestno.

Konj se trese pod njim, vedno pogosteje se opoteka ubogi »Ali«. Ahmed ga ustavi in zdrsne raz sedlo.

Razumno ga pogleda plemenita žival in mu položi fino glavo na ramo.

»Ali nama bo res tukaj umreti?« potoži jezdec onemoglemu belcu in ga pogladi po vitkem, svetlem vratu in po krasni dolgi grivi. »Nikoli več ne bodeva videla domačega kraja . . . Zašla sva!

Nikdar več nama ne bo pritekla ljuba Fatima nasproti, da poljubi mene in ponudi tebi belega sladkorja . . . Ali — ti ubogi moj Ali! — Nepremakljiv je kizmet! — — Toda ne! Ti se lahko še rešiš! — Oj, zdirjaj mi sam od tod, moj biser, moja dika, moje veselje! — Morda najdeš domov in pribežiš k Fatimi, da zve mojo usodo . . . Brzo, Ali! — V dir! Bodi mi lahek kakor veter, hiter kakor blisk!«

Ošinil je žrebca po nogi.

Naravnost pokoncu se je vzpela ponosita žival, zadirjala skokoma v kolobar, da se je razsipal drobni pesek visoko v zrak, zlovoljno stresavala in zmajevala izrazovito glavo, nastavljala ušesa, ugrizavala uzde in se počasi vračala. Zvesto bitje ni hotelo zapustiti svojega gospodarja!

Ginjen si je razprostrl Arabec preprogo na tla. — Obrnjen proti Mekki, napol kleče, napol sede, je začel moliti . . . Tiho je stal »Ali« poleg njega. —

Ko je Ahmed opravil molitev, si je potegnil plašč črez glavo in vdano pričakoval smrti. —

Ura za uro je minila. Nesrečnemu potniku so jeli giniti čuti . . . Kar je »Ali« veselo zarezgetal!

Ahmed se je težavno dvignil na noge. Nekje v daljavi je zapel jasni zvonec velblodov . . . Mladi Arabec je potegnil samokres izza pasa in ga sprožil. Kmalu nato se je približal na dromedarju širok, krepak jezdec, golorok, v velikanskih škornjih in irhastih hlačah.

»Sam Allah te mi pošilja, blagi tujec!« ga je pozdravil s slabotnim glasom Ahmed. »Tisočera hvala njemu, Mohamedu in tebi, dragi rešitelj! — — Skoraj sem mislil, da moram umreti . . . Glej, voda mi je pošla . . . Ahmed mi je ime . . . In kdo si ti?«

»Preteto ne bodi!« jo je urezal jezdec na dromedarju po ribniški in si brisal pot raz šegavi pošteni obraz. »Ali ne vidiš, turška krota, mojih rešet in ret in loncev in žlic tukaj gori? — Pa bi ti za Ribničana Urbana ne vedel, ki je po celem svetu znan? — — Vode, praviš, da bi rad? — I, ljubček moj, saj je sam nimam dosti! — Pa jo bova le lepo krščanski delila, da me ne bo danes ali jutri sram, kadar nam bodo naš gospod fajmošter pri nas doma v Ribnici kaj pridigovali o usmiljenem Samaritanu tako lepo in gladko in milo, kakor znajo samo oni, da se vsi vaši neverni turški svetniki lahko trikrat skrijete pred njimi! — Preteto ne bodi!«

»Allah ti povrni stotero, kar boš dobrega storil svojemu bratu!« se mu je zahvalil Ahmed, ki je razumel Urbanovo ribniško arabščino komaj napol. »Toda povej mi, prijatelj, kdo si ti?«

»Ribničan Urban, po celem svetu znan! To ti zdaj že drugič pripovedujem, če ne zameriš!« ga je poučil slovenski korenjak poštenjak; veselo je gledal, kako slastno pije mohamedanec njegovo vodo, ter mu je ponudil še pest datlov.

»R'-ibn-džan?« je ponovil Ahmed; ugasil si je bil žejo in napajal je zdaj konja.

»Še precej dobro se ti je izonegavilo, no! — Čisto me pa le nisi zadel!«

Okrepčani Arabec pa je potegnil izza pasa mošnjico polno cekinov in jo ponudil Ribničanu v dar.

»Tega me pa Bog varuj, da bi jaz to vzel!« se je branil preprosti potnik na velblodu. »Da bi rekli v Ribnici doma: „Le poglejte ga hinavca, v Afriki je vodo prodajal namesto »sühe robe« in vsem Ribničanom je dobro ime zapravil! Tega pa že ne, veste vi! — Torej le vtaknite spet svojo mošnjo! Morebiti vam bo še huda za nohtmi, če imate še kaj daleč do doma. Toda če hočete kupiti od mene kako rešeto ali sito ali kar si bodi — pa narediva!«

Ahmed je vzel prvo, kar mu je ponudil »R'-ibn-džan«, namreč veliko kuhalnico! In še predno je vedel zavzeti Urban, kako in kaj, je bil Arabec z izdelkom ribniške domače industrije že na iskrem konju in je urno izginil v prašnem oblaku proti zapadu. Urban se je popraskal za ušesa, varno spravil polno mošnjico in dejal nekoliko v zadregi:

»Sam zlodej ve, kakšen gospod je to? No, pa — brez zamere, no! Preteto ne bodi!«

Potem je pognal svojega velbloda na vzhodno stran. — Ahmed pa je srečno našel še pred večerom oazo, v kateri mu je prebival stric Osman al-Džavâlîkî.

Temu njegovemu stricu je bil zli duh iz »džehemema« (pekla) svoje dni tako preslepil um, da se je pomilovanja vredni Osman oženil petindvajsetkrat zaporedoma! Naposled se je začel samemu Allahu smiliti; naklonil je zaljubljenemu možu »kri čisteče« sanje.

Al-Džavâlîkîju se je zdelo neko noč, da je prijahal nekdanji komij Mohamed na neosedlanem luninem žarku predenj, mu dal poljubiti sveto knjigo iz sedmih nebes (koran) in ga ogovoril, rekoč:

»O ti presneti Osman, kakšen Osman si ti! — Petindvajset žen si rediš, pa vse te goljufajo . . . Naglo, ti velim, naglo se mi jih odkrižaj! — In glej, kako se mi ozdraviš; zakaj v tebi je vseh devet kardinalnih šejtanov!«

Odslej ni dalo Al-Džavâlîkîju miru, dokler se ni iznebil svojih petindvajsetih krasotic. Nato je praznoval s svojimi prijatelji majhen jubilej in šel v oazo pokoro delat in hudiče izganjat!

Izganjal jih je pa z blaženim cvičkom, kateri ga je rešil že črez sedem mesecev osmih šejtanov! Samo še deveta hudoba, izmed vseh najbolj kosmata, se ga je trdovratno držala. —

Zato je pa njo tem vztrajneje izganjal! Ležal je noč in dan v svojem prostornem brlogu na mehkih blazinah, z glavo velikanskemu sodu vina ravno pod pipo!

Cviček je sicer mohamedancem prepovedan; toda Osman ga ni užival kot pijačo, ampak kot medicino! —

Njegov nečak mu je kmalu razodel čudne ovire svoje ljubezni in ga naposled naprosil:

»Ljubi stric! Ti sam si napisal oni rokopis — Povej mi torej, kako naj se bere: »čira« ali »čara«? — Ti vendar to najbolje veš!«

Stric je pa ravno zopet izganjal svojega nadležnega šejtana . . . Zato se ni dal dosti motiti, ampak je mrmral orfične besede, iz katerih je mogel Ahmed le tu in tam spoznati kaj pravega jedra. —

»Dva kapitana sta barki nevarna . . . Kdor mnogo ve, se mnogo moti . . . Rane od noža se ti zacelijo laglje kakor rane od jezika; kdor hoče mirno živeti, bodi slep in gluhonem; odstreljena puščica se ti ne vrne nikdar več . . . Ti gospod, jaz gospod — kdo osedla konja? In dasi je nasprotnik muha, ti si ga misli slona . . . Z lepimi besedami ne skuhaš močnika; skrbi ti ne poplačajo dolga . . . Zaradi enega samega kupca prodajalec ne odpira prodajalnice . . . Na kijamet[1]) dan bo moral vsakdo polagati račun o dobrem in slabem! Allah vidi črno mravljo v črni noči na črnem kamenu.«

»Ljubi stric, od narodnih pregovorov pa tudi ne bom sit!« je hotel reči nemilo razočarani nečak, ki je pričakoval kaj bolj kompaktnega. Vendar se je premislil, voščil odkritosrčnemu stricu lahko noč in se vrnil k njemu drugo jutro na vse zgodaj, še predno si je mogel modri Osman al-Džavâlîkî nastaviti usta na pipo.

In Ahmed je pravo zadel! S srečnim nasmehom se je zahvalil stricu za ono, kar mu je ta zdaj povedal na uho . . .

»Dragi striček! Kako naj vam to povrnem?« je vzkliknil hvaležni nečak od samega kipečega veselja.

Stric Osman al-Džavâlîkî pa se je zavil zopet v odejo, približal usta pipi ter ukazal:

»Odpri!«

---

[1]) Sodnji (dan). *Op. pis.*

IV.

V hladni, z gipsom nalikani sobi je hodil suhi gospod profesor in specijalist za samoglasnike vse jutrove dežele, doktor Kara Besedavelj, dolgih korakov gori in pa doli. — Vroče mu je bilo pod težkim turbanom; na prvi pogled je bilo videti, da ni židane volje! Nervozno je sunil z nogo enega od obeh divanov, ki sta stala v dveh kotih, obložena z dragocenimi pisanimi preprogami. Po stenah na težkem črnem brokatu, obšitem s pestrim suknom, so se svetile zlate arabeske, na raznobarvnih našitkih pa zlati reki iz korana.

»Jaz imam prav, kajpada! Abdul Slovožok naj me pokoncu v uho piše!« je zamrmral nekako po sili. »Kdo izmed naju je začel prepir? — On ali jaz? — E, pa dobro! — Ne razmišljujmo več tega!«

Vendar vedno z nova so se mu vračale neubogljive misli k nesrečnemu povodu srditega razpora! Priznati si je moral, da je on sam mnogo kriv, in da težko pogreša jezikoslovnega prijateljstva z Abdulom. Vedel je predobro, da ljubi njegova edinica Fatima nasprotnikovega sina z vsem žarom prve ljubezni; opazil je bil, da ona ne poje več tako razposajeno veselo, kakor prejšnje dni; videl je, da mu tiho vene in hujša od dne do dne bolj za svojim ljubčkom.

Toda — ali naj gre on, veleučeni gospod Kara, tja k svojemu razžalilcu in naj se jame pogajati z njim? —

»Tega pa že ne!« se otrese gnevno. »Tako daleč pa vendar še nismo!«

V tem se je bilo zmračilo. Kara Besedavelj je začel opravljati svojo večerno molitev.

Očistil je sebe, obleko in kraj, kjer je stal, si umil roke do zapestja, vzel trikrat vode v usta in trikrat v nos in jo zopet izlil. — Potem si je umil obraz in roke do laktov in si otrl z mokro roko glavo. Z mokrim prstom se je dotaknil ušes in vratu. Nato si je umil noge do gležnjev . . . Zdaj pa se je obrnil proti Mekki, dvignil obe roki z odprtimi dlanmi do ušes in izrekel:

»Allah nekber!« [1])

In dejal si je roke na pas tako, da mu je desnica pritiskala levico. Tako je obstal, gledal pred-se, mislil le o Bogu in o drugem svetu in izmolil dve tri molitvice iz korana . . . Potem se je pripognil, položil roke na kolena; glava in ledja so mu bila v ravni črti. — Malo pozneje je poklenil, postavil roke na tla, glavo pa med-nje na

[1]) Allah je najvišji! *Op. pis.*

tla in klical Boga in molil goreče . . . In z nova je pokleknil, pogledal najprvo na desno, potem na levo in rekel pobožno:

»Eselaum aleïkum serah metulah!« [1])

— Nekoliko pomirjen je sedel na divan . . .

Kmalu potem pa je vstopil sluga Hasan in mu ponižno javil, da čakata zunaj stari Abdul in mladi Ahmed, in da prosita pristopa.

Profesor Besedavelj je bil iz početka bolj v zadregi kakor bolha v volni! Nekoliko je še pomislil, potem pa hitro izpregovoril:

»Kara Besedavelj prisrčno pozdravlja oba gosta in ju prosi, naj prestopita nevredni prag njegove revne hiše!« —

»Selamum aleïkum! Oba sva imela prav!« se mu je prismejal tolsti Abdul nasproti.

»Ve aleïkum eselaum! Hvala proroku!« mu je preprijazno odzdravil Kara.

»Moj sin tukaj je bil pri pisatelju onega rokopisa, pri samem slavnem Osmanu al-Džavâlîkkîju!«

»In kaj je rekel ta?« je vprašal Besedavelj hitro Ahmeda.

»Čira ali čara, to je vse ena godlja, mi je zagotovil stric. I ali a, njemu se zdi to vse eno!« je odgovoril Ahmed.

»In midva —?« se je obrnil Kara k Abdulu.

»— sva seveda zopet dobra prijatelja!« mu je segel debeluh živahno v besedo. »Saj imava oba prav!«

»Kaj pa »krompirjevec?« se je spomnil Besedavelj.

»Allah ti ga odpusti; jaz sem ti ga že! Ti pa meni ‚preoblečeno žabo', kaj ne?«

»I kaj pa! Tukaj je moja roka! Jutri se pogodiva pri kadiju.« —

— Dočim sta se Abdul Slovožok pa Kara Besedavelj tako lepo rokovala, je zarigal zunaj na dvorišču stari osel hišnega gospodarja na vse svoje oslovsko grlo in čisto intoniral:

»I-â! Ii-aâ! Iii-aâa!«

Vsa zavzeta sta se jezikoslovca spogledala, potem pa so udarili vsi trije z Ahmedom vred v homerski smeh!

To ugodno priliko je sin Abdulov umno porabil in urno poprosil veselega Karo za roko Fatimino.

»No . . . pa si bodi!« je obljubil Besedavelj, zadovoljno motreč čvrstega snubača . . . »Samo če te bo marala!« je dodal važno in lokavo namežikoval smejočemu se Abdulu. — „Hasan, pokliči Fatimo!«

---

[1]) Bodite blagoslovljeni! *Op. pis.*

Jej! Fatime ni bilo treba dolgo nagovarjati! Hitro sta bila z Ahmedom skupaj, in poljubov ni bilo ne konca ne kraja! — Jej, jej, jej!

»Stojta!« je viknil Besedavelj. »Od zunaj slišim čuden vrišč!«

Vsi so pohiteli ven na ulico. —

Tu je čepel na svojem dromedarju preklicani Ribničan Urban nekoliko bled in je pisano pogledaval tolpo mohamedancev, ki so vihteli proti njemu od vseh strani sablje in samokrese in sezali z dolgimi prekljami po njem in po velblodu, da so letela rešeta, sita, rete, obodi in razbiti lonci daleč okrog! Preteto ne bodi! —

»Pri veri proroka, stojte možje! Kaj mu hočete?« se je potegnil Ahmed za Urbana.

»Mohamedu je zabavljal! — Ubijmo ga! — Na tla z njim! — Ustrelite nevernega gjavra! Zakoljite ga!« je besnela mnogoglasna, vedno bolj naraščajoča krvoločna druhal.

Že se je vzpel temnorjavi Arabec z divje lesketajočimi se očmi na velbloda, že je dvignil roko, da bi zasadil tujcu dolgi ostri nož v srce, kar je priskočil Ahmed ter ga podrl na tla.

»Dajmo ga! Streljajte!« je rjula razlučena množica.

»Mirujte!« je zagrmel Ahmed. Pa tudi Ribničan ni bil tiho! Dvigal je svojo gorjačo in grdo kričal: »Ali morda mislite, da se igrate s punčko? Kaj bo vaš Mohamed, ki še latinske šole poduhal ni — preteto ne bodi! Še ministrirati ni znal!«

»Bodi pameten,« ga je prosil Ahmed. »Molči, sicer je po tebi! — Raztrgajo te! — Prijatelji,« se je obrnil k rojakom naokolo in mahal z obema rokama, »ako vam je Allah svet, poslušajte me! — Ta mož je moj znanec, moj gost! Prejšnji teden mi je rešil življenje! — Sredi puščave mi je bila pošla voda do zadnje kapljice. — In ta junak me je našel in delil vodo z menoj po bratovski! — On me je otel gotove smrti!«

»Ali on zasramuje našega proroka!« je vpila druhal.

»Vi se motite!« je nadaljeval Ahmed. »Ako bi moj pobratim zaničeval našo vero, ne bi bil tako ravnal z menoj, mohamedancem, ampak bi me bil ubil in oropal, ko sem bi ves onemogel! — Zato ga pustite, da pojde z menoj! Trava bo rasla na pragu vaših sovražnikov, in Allah bo razlil vso svojo milost nad vas in vas čuval kakor levinja svoje mlade, ako R'-ibn-džanu ne storite nič žalega! — Ako se ga pa dotaknete, vas udari s šibo svoje jeze! — Zakaj R'-ibn-džan je moj gost, in gostoljubnosti ne smemo oskrunjati! Zato pojdite

mirno vsaki svojo pot, in Allah bodi z vami! R'-ibn-džan je poštenjak, to vam prisegam pri očeh svojega očeta!«

S sladkimi besedami privabiš kačo iz zemlje, veli arabski pregovor. Urbanovi sovražniki, ki so ga ravnokar še hoteli linčati, so jo kar zaobrnili in vikali:

»Allah naj te ohrani, dobri R'-ibn-džan!« —

Besedavelj pa je povabil Urbana v gosti. Črni Hasan je prinesel riža s poprom, koštrunovo pečenko s citronami, banane, v masti raztopljene, in sladic. Skrbel je pa tudi za čibuke in »ardili« (nargile) in serviral črno kavo. — Ko se je »R'-ibn-džan« drugo jutro, bogato obdarovan, poslavljal, se je lepi Fatimi takoj za botra ponudil — »zakaj pa ne, kadar bo treba!« — in obljubil Ahmedu, da pošlje za strica Osmana al-Džavâlîkîja sod najboljšega cvička v izganjanje hentanega šejtana . . . Preteto ne bodi!

Ahmedu in Fatimi se ni treba več skrivati pod platanami, alojami in granatovim grmovjem, bogato posutim z ognjenordečimi cvetovi, in se poljubovati na samem v bajnosvetlih nočeh, ker se gresta zdaj lahko javno pri belem dnevu izprehajat in razgovarjat.

Veleučena očeta pa mrcvarita in secirata potrpežljivi jezik velikega proroka z gorečnostjo, ki se ne da nadkriliti! Zastonj jima je rigal na dvorišču stari osel, kateremu je bil dal Ahmed po nasvetu strica Osmana pravi čas nasuti peska v uho! In daleč okolo in okolo prelepega mesta Bim-el-Bam ni z lepa najti hujših prijateljev, kakor sta Abdul Slovožok pa Kara Besedavelj.

Slovo.

Milostno nebo ti bodi,
Albertina, Albertina!
Naj ti vere ne prelomi,
Kot si ti jo prelomila! —
Jaz sem hrepenel po tebi,
Kakor hrepeni cvetlica
Po hladilu tihe rose:
Cvet je rosa porosila —
Moje lice — grenka solza
V morju tog se je topila
Duša moja, njega klela,
Ali za-te je molila:
Milostno nebo ti bodi,
Albertina, Albertina!

Aleksij Nikolajev.

Dekadenca, nova literarna smer.

Spisal **dr. Vl. Foerster.**

vetovna literatura, zastopana po mlajšem naraščaju pisateljskem, je ubrala novo umetniško in duševno smer, moderno smer ‚par excellence', katera se lahko smatra za dediča vseh prejšnjih smeri, ker druži v sebi vse njih pridobitve in slabosti. Ta moderna struja nastopa kot mlada struja ter si prisvaja bodočnost. Imenuje se »moderna«, sploh pa »dekadenca«.

Vzrasla je v Francozih v Parizu; saj pa tudi ni nobeno drugo mesto po vsem kulturnem svetu bolj pripravno pozorišče, na katerem bi se mogel le-ta sijajni eksotiški cvet s svojo mamilno, opojno vonjavo bujnejše razvijati. Baudelaire in Verlaine, Mallarmé, Jean Moréas, Saint-Pol-Roux, René Ghil, Peladan, Vignier, Regnier, Maurice Barrès i. dr., in med Belgijci Maurice Maeterlinck so le nekateri in glavni značilni francoski zastopniki rečene moderne smeri.

Razvila se je pa »dekadenca« tudi v Angliji (Oskar Wilde), v Italiji (Gabriele d' Annunzio), v nordiški literaturi (Arne Garborg, Hans Jäger, Christ, Krogh, Hjalmar Christensen, deloma tudi Ibsen v svojih zadnjih dramah »stavbenik Solness«, »mali Eyolf«). Razen v Franciji pa so sedaj najugodnejša tla za dekadenco na Nemškem. Nemci imajo v svojih vrstah dekadente vsakovrstnih barv in nijans, od senzitivnega Hermanna Bahra pa do perverznega Arenta in satanskega Przybyszewskega. Tudi Dunaj ima svoje dekadente v Schnitzlerju in Dörmannu.

Našla je pa dekadenca pot hitro tudi v Čehe. Danes se druži pod njeno zastavo večina najmlajših pesniških talentov. Izmed prvih so bili Jaroslav Kvapil, Otakar Auředníček in Jaromír Borecký. Izmed najnovejših, katere bi lahko imenovali proti prejšnjim radikalne dekadente, se odlikujejo F. X. Šalda, Jiří Karásek, Arnošt Procházka, Otakar Březina, Jan Vorel, Anton Sova. Njih glasilo je mesečnik »Moderní revue pro literaturu, umění a život« (naročnina 3 gld. na leto), ki izhaja v Pragi pod uredništvom Arnošta Procházke, in po nekoliko tudi v Brnu izhajajoči mesečnik »Niva« (naročnina 3 gld. na leto).

V nastopnih vrsticah narišemo naravo in značaj ter pomen te novodobne literarne smeri ter se bodemo pri tem opirali zlasti na

obširno, temeljito pisano kritiško študijo F. V. Krejčíja, ki je pod zaglavjem »Dekadence« objavljena v češkem mesečniku »Naše Doba«, v II. letniku (1895) na str. 492. in sl.

Nazivek »dekadenca« nikakor ne izraža pravega značaja tega novega umetniškega pojava, kateri ni dekadenten v navadnem smislu besede, ki znači propadanje. Dekadenca se imenuje rečena smer le radi tega, ker so nekateri njeni zastopniki — apostoli povzdignili s ponosno ironijo naziv ‚dekadence‘, s katerim so jih nasprotniki s prva grdili, za bojno svoje geslo.

Materijal, s katerim grade dekadentje, zavzemajo le-ti iz kultur skoro vseh stoletij. Iz dobe klasiške krasote imajo svoje geslo, da zadošča umetnost sama sebi; od romantikov so povzeli žarovitost v koloritu in tenek čut za obliko; umetnost rokoko-dobe in japonska umetnost jih vodita k bizarnostim in pa k cizelovanju filigransko nežnih umetnostnih igrač; orient jim je podal strastne pojave pohotnosti in nekateri orientalski kulti so jih opozorili na perverzije poltnega nagona, na oni demonsko tajnostni tok, kateri se pretaka od starega veka semkaj skozi vso kulturno zgodovino, in kateremu prisojamo vse tajne verske nauke od babilonskih magov tja do srednjeveške kabalistike in do modernega spiritizma i somnambulizem, kult Satanov, srednjeveške prazne vere o čarovnicah, ekstaze flagelantov — s kratka vse one tajne kulte, v katerih se druži pohotno razkošje z misticizmom. Vse to podaja tudi dekadenci ne le psihološki materijal, ampak tudi terminologijo, imenstvo.

Da označimo v glavnih potezah ono, kar je tipično za dekadentno smer, si oglejmo najpreje njeno zunanjost, pred vsem njene besede, njeno dikcijo in njeno obliko.

Besedišče dekadentov ni univerzalno, mnogostransko, ne obsega vsega jezikovnega zaklada; dekadentje so namreč v jeziku izbirčni, enostranski. Dekadent izbira iz vse jezikovne zaloge zgolj neke vrste in skupine besed. Čim bolj je dekadenca razvita, tem ožje in ekskluzivnejše je njeno besedje. —

Kažeta pa se nam na prvi hip dva glavna toka dekadence, katera izvirata tako rekoč z dveh nasprotnih polov. Nahajamo namreč na eni strani liriko, odlikujočo se po izrazih, ki kar najbolj označujejo nežnost in plemenitost dušnega čuvstva; te vrste lirika ‚mrzi vsakršno vsakdanjost in navadnost. Labodi, slavčki, rože, lilije, rubini, harfe, kitare, vonji vseh vrst, biseri — s kratka vse, kar spominja na razkošje, komfort in eleganco, vse to spada v nje slovarski arzenal. Vedno se ponavljajoči pridevki kakor »vonjav, zlat, snežen, čaroben,

svet« i. t. d., in eksotiške besede kakor kantilena, fiola, feerija, fantom, nostalgija, parfum i. t. d. dajejo njenemu besedišču znak komforta in delikatnosti. V prostem, nevezanem prevodu sledi tu kot primer nekaj stihov iz Jar. Boreckega knjige pesmi »Rosa mystica«:

V nostalgiških sanjah, od katerih žara me senci peko,
plamti tvoje telo, v škrlat lilijenega inkarnata stkano,
kakor sijajna vaza, polna težkega vonja,
ki rosi prognancem balzamsko smrt ljubezni i. t. d.

V isto vrsto spadajo izrazi, ki karakterizujejo napeto stanje nervozne duše in nežnega trpečega telesa, n. pr. v verzih Jiří Karáska (v prozo prevedeno):

V gorke sanje so ognji razbeljeni legli.
Kakor vlažen pepel prši čuvstev prah.
A vse se meša v moten škrlat
In v telo, ko da bi bodle trde igle i. t. d.

In odtod stopamo v raznih nijansah nizdolu do druzega spodnjega pola, kjer rabi dekadentni lirik v nasprotju s prvimi barbarski doneče, razmršene besede, izražujoče prenasičenost in gnus. Nikoli pa ne zabrede dekadent v banalnost ali trivialnost, kajti tega se boji. Dekadent sega tu po tajnostnih, t. j. po malo znanih in malo rabljenih izrazih mističnih ved, sega po čudnih arhaizmih in po terminih, katere sicer nahajamo v patoloških spisih, ne pa v liriki. Za primer nekaj prosto preloženih verzov iz Arnošta Prochazke »Prostibolo duše«:

Črna maša slavi svoje orgije na opsovanih simbolih Boga,
kal onečašča ženitno postelj deviških nevest,
altarje lesbiške ljubezni zastirajo oblaki kadila,
spasmodiški krči lomijo nesramnih žen nage ude i. t. d.

Kaj radi rabijo dekadentje besede, ki so povzete liturgiji katoliške cerkve, n. pr. Tailhade:

Lilija! lilija! lilija! O bledost nečloveška!
Platno štol! srce hladnih katehumenov!
Neoskrunljiva hostija, darovana našim nadam!

Skladba, stilizacija in kompozicija imajo pri dekadentih svoje značilne posebnosti; tu pogrešamo povsem onega trdnega okostja, ki bi združevalo besede v pravo celoto. Dekadentu so najljubši nenavadni efektni izrazi, v skladbi pa vlada anarhija, govor se razvija in razburja nervozno in občutljivo. Dekadentu ni ideja glavna stvar, ampak občutek, hipni vtisk, dostikrat pa zgolj kaka trma in

samovoljnost. Bourget pravi: »V dekadentnem slogu se trga celotnost knjige, da postanejo strani neodvisne druga od druge, strani se trgajo, da postanejo stavki samostojni, stavki pa se trgajo, da postanejo besede samostojne.« Opušča se tudi stalna in umetna oblika pesmi; dekadentna pesem je dostikrat zgolj vrsta posameznih, tudi logiški samostojnih stavkov in vzklikov v nevezani besedi. Podamo tu primer iz pesmi Jiří Karáska:

Moje srce, jetnik mračen,
drgeče od dolgega časa
in od praznine samote
v ječi spleena,
moj zrak, obupen tujec
v sivosti dojmov
blodi po plani mestnega trga,
kjer v lužah težke kaplje
vrve, vrše — i. t. d.

Prost vsake spone, neobtežen po vezani besedi in obliki, nam slika dekadentni pesnik duševno stanje, in zato nas njegova beseda veliko bolj poprime, nego drugih pesnikov, pri katerih poeziji ne vemo, kaj jim je narekoval naravni čut, in kaj zgolj ritem in rima. Tako prevladovanje zgolj dinamskega elementa podaje dekadentni poeziji muzikalnost. Po muzikalnosti besedosledja pa hrepeni vsaki dekadent.

Težnja po lepozvočnem jeziku pa omejuje zlasti izbiranje besed in je vzrok, da zagreše dekadentje mnogo povsem nerazumljivih in nepreložnih stihov, ki si jih ne moreš tolmačiti drugače, nego da jih je rodil zgolj zvočni efekt, lepoglasje.

Združena pa je s tem tudi težnja po nijansah. Verlaine pravi v neki svoji pesmi: »car nous voulons la nuance encore, pas la couleur, rien que la nuance!« — Barva je geslo romantikom, glasba in nijansa je geslo dekadentom Nijansa — to se pravi: ne stvar kot taka, ne polni, naravni nje vtisk, marveč zgoščena, destilovana tvarina, precejena skozi skrajnje tanko mrežico nervozno občutljive, delikatne notranjosti.

Dekadentje izločujejo iz vsake stvari vse, kar bi bilo banalno, znano, in kar bi se ponavljalo, in obožavajo zgolj one sence, linije in gube kake osebe ali stvari, ki so najnežnejše in najbolj skrite. Največji ponos je dekadentu, da iztakne na kaki stvari to, česar ni še nihče preje našel, da preišče stvar intimneje, nego so jo drugi. Na tak način odpirajo dekadentje umetnosti novo, doslej še ne izorano polje in se h kratu kot duševni aristokratje povzdigujejo nad ostalo

maso, katera ni zmožna, da bi pojmila kako stvar drugače, nego zgolj v njenem navadnem, vulgarnem smislu.

Tako potenciranje najnežnejših ekstraktov vseh snovi, ekstraktov, ki so že sami izvlečeni iz ekstraktov — tako zgoščevanje pojmov je seveda dostikrat na kvar njih bistvu in pretvarja besede v meglene simbole, v pregibne algebrajske količine; taka poezija ni potem nič druzega, nego težkoumna, zamotana igra destilovanih, zgoščenih vtiskov, oblik in črt, vonjav in barv, nikakor pa ni pristen izraz stvari samih. Tu podamo v prostem prevodu nekaj stihov Otokarja Březine:

V tvojih pogledih, Nezasledna, sem zaman dušo kopal,
ko temne megle oblak nad daljo kraja je legel:
dim lastnih misli iz tvojih vonjav mi je vzhajal,
in lastne krvi vzdih sem čutil v svoji bridkosti.

Srce je trepetalo, ko k tvojemu sem se sklanjal,
mrak lastnih iluzij iz tebe z barvo sem srebal,
in lastne duše glas iz tvojih molitev je tarnal,
ko na svojem oltarju odprla si meni misal

(Konec prihodnjič.)

List za listom.

Spisal **Premec**.

Pred dvonadstropno, začrnelo tržko hišo z velikim obokanim vhodom je vrvela mnogoštevilna množica. Gnetli so se stari in mladi, ženske in otroci, vmes so se pa svetlikali bajoneti trških in okoliških orožnikov.

Gori v drugem nadstropju je vršila v veliki sobani naborna komisija svoj posel.

Iz prvega nadstropja se je razlegalo skozi malo omreženo okence hripavo petje nekaterih potrjenih fantov. Čulo se je glasno preklinjanje, surovo zabavljanje in smejanje, a tudi napol zadušeno ihtenje . . .

Bil je pust aprilski dan. Čez strmo robovje bližnjega gorovja je kar na mah zapihala ostra sapa, pobirajoč po potih drobni pesek in škropeč ga v lica in oči. Od bližnje reke je priplul vlažen zrak, da je postalo kaj mrzlo. Ljudje, težko pričakujoč izida današnjega nabora, so se zavijali tesneje v svoja oblačila in silili so proti vhodu. Toda vsi niso mogli noter. Razšli so se po bližnjih krčmah; a od tam so pošiljali skrivaj bokale vina pod ono zamreženo okno, da so romali po spuščenem motvozu navzgor in potem v žejna grla novih rekrutov.

»O zdaj gremo, o zdaj gremo,
Nazaj nas več ne bo!«

Vedno in vedno se je ponavljal ta refren, iz početka žalostno in še precej ubrano, potem vedno bolj divje, vedno veseleje, dokler niso posegli vmes orožniki . . .

Po cesti sem od mostu je prihajala meščansko oblečena ženska, stara morda štirideset let. Na njenem licu, kažočem še sledove nekdanje lepote, so bile že vidne globoke brazde, katere sta vanje črtali skrb in beda. Oči so bile globoko udrte in na široko črno obrobljene in motne kakor od joka. Tudi tilnik se ji je že upogibal, in skoro sključeno je stopala poleg visoko zraslega mladeniča, svojega sina.

Ta je bil čeden dečko, toda bled, silno bled. Vendar je zrl ponosno in mirno okoli sebe.

Molče sta stopala skozi vhod . . .

Na stopnicah prime mati sina za desnico, jo podrži nekoliko časa v svoji ter upre pogled svoj v njegovo oko.

»Ker si hotel tako, bodi ti! Morda, morda pa se me Bog usmili in te ne vzamejo!«

Dostavila je te besede, sama ne verujoč vanje. Potem se je stisnila v kot v ovinku stopnic, se zavila še tesneje v volneno ruto ter čakala.

Sin se je ozrl še enkrat na-njo, a takoj je pohitel navzgor . . .

Dobre pol ure pozneje sta že stopala proti domu, toda še bolj tiha nego prej in ona še bolj upognjena in sključena.

»Moj Bog, moj Bog, osreči ga in usmili se mene!« Tako so ji šepetale ustnice, tako je vzklikalo bolestno in strto srce . . .

Za njima pa je rastel vrišč od minute do minute. Novinci so pojoč in kričoč drli na prosto ter se potem drevili od gostilnice do gostilnice.

* * *

Bilo je poldrugo leto prej. Pod jesen je šlo. — V »Rebrnice,« klanec med vipavskim Št. Vidom in Razdrtim, je nekega jutra počasi stopala drobna rdečkasta kobilica, komaj zmagujoč na novo prebarvani koleselj, na katerem sta sedela dva potnika. Starejši je bil človek kakih petdesetih let, nizke rasti, svinčene polti, orlovsko zakrivljenega nosa in začenjajoče se pleše nad nizkim nagubanim čelom. Imel je dvoje majhnih, živih oči, toda zdelo se je, kakor bi njiju plamen pojemal, kakor bi se siloma trudile, da bi obdržale nekdanji svoj svit. Vedno je mahal z rokama, kažoč na levo in desno ter pripovedujoč svojemu mlajšemu tovarišu zgodovino krajev, pojavljajočih se jima pred očmi.

Mlajši je bil visokorastel mladenič enakega, samo mlajšega obraza; videti je bilo, da je bil starejši prav takšen pred nekaterimi leti.

Bila sta oče in sin. —

Črez Żingarico doli je vela hladna sapa, in prvo listje na obpotnih hrastih je rumenelo in v vrtincih stlalo kamenita tla. V gošči nad cesto se je oglašala sova, a pod cesto je skozi robidovje in gabrovje smukal rumenokljuni kos, se izpreletavala brinovka, in v gostem grmovju ob penečem se studencu je tožil samec strnad. Skozi redke oblake je posevalo solnce, in njegovi bledi žarki so trepečoč padali po obcestnih jarkih, po drevesnih vrhovih in zibljočih se redkih travnatih bilkah, da je bila videti vsa okolica nekam otožna, žalna . . .

»Vidiš, dragi moj, pred dvajsetimi in še več leti sem se tudi tod vozil, ne sicer po tej cesti, toda tam doli po oni, katera se vije tako strmo navkreber, prav ob takem času in prav po takem potu, kakor zdaj ti. Na moji strani je sedel pokojni moj oče — Bog mu daj dobro — in govoril mi je, kakor govorim jaz tebi. Bil sem tedaj v šesti šoli. Poslušal sem ga in obljubil sem mu, da se sme zanašati popolnoma na-me; kajti sem ga ljubil, kolikor le more ljubiti sin očeta, da, ljubil ga tako, da me še zdaj srce zaskli in mi porose solze oko, kadar se spominjam njega in njegovih besed. In ta ljubezen mi je bila usodna! Še tisto leto so ga pokopali, a jaz se nisem brigal po njegovi smrti za nobeno stvar. Postal sem sanjar; vtepel sem si v glavo, da se nimam za koga učiti, ko nimam več njega, ki se je tako srčno veselil vsakega najmanjšega uspeha mojega. To je postala moja fiksna ideja. Zanemarjal sem študije, in konec leta se je stiskala dvojka med vrsticami mojega izpričevala. Rogal sem se, ko sem jo zagledal; kaj me je brigala? — Vse prigovarjanje matere moje me ni premoglo, da bi nadaljeval šole. Vstopil sem pri tukajšnjem sodišču; postal sem diurnist, postal gosposki hlapec, to, kar sem še dandanes!«

Tako je govoril oče sinu, se naslonil v vozu in zrl srpo pred-se.

Umolknila sta oba Voz je začel drdrati bolj naglo — kajti dospeli so bili na vrh — in šinil je naglo mimo prvih vaških hiš ter hitel dalje.

Sinu se ni še nikoli videl oče tako otožen. Sočutno in skrivaj se je oziral nanj. A tedaj se mu je hipoma zazdelo, sam ni vedel, kdaj in kako, da vidi svojega očeta zadnji krat.

Mrak mu je pretresel vse ude. Izkušal se je otresti takih misli, izkušal misliti na kaj druzega, veselejšega, toda zastonj! . . .

Hrumeč in šumeč je pridrdral vlak na postajo v Postojino. Diurnist je spremil sina do kupeja. Nič več mu ni imel povedati. Izčrpil

je bil že vso svojo redkobesednost, ponovil že opetovano očetovske opomine. — Molče mu je še podajal roko — sin je bil že na stopnicah — in tedaj je premagala starega neka neodoljiva sila; strastno je potegnil sina k sebi. Roke so se mu krčevito ovile sinovega vratu, in nagel, skeleč poljub je trepetal sinu na ustnicah.

Toda le za trenotek . . .

Rezek žvižg parnega stroja je pretresel težki jesenski vzduh, stroj je zasopihal, kolesa so zaškripala in zaropotala, in vozovi so se jeli pomikati dalje, iz početka počasi, potem pa vedno hitreje in hitreje . . .

Nizka enonadstropna hiša z majhnim ograjenim vrtičem od spredaj, s kuhinjo in kletjo v pritličju in z dvema zaduhlima sobicama nad njima je bilo stanovanje diurnista Leskovca. Podedoval jo je bil po svojem očetu, kateri je bil pred leti v trgu za učitelja, a se mu je kraj toliko omilil, da je kupil, stopivši v pokoj, s prihranjenimi in pristradanimi vinarji na bobnu prodano posestvice. — Na vrtiču so bohotno cvetle raznobojne pelargonije, se šepirili klinčki — rdeči, beli, rumeni, pisani — se spenjali rumeni tulipani, pomešani z belimi lilijami. A okoli oken se je mrežil vinski trs s krvavo rdečim, dolgopeceljnim grozdjem na jesen.

Bože moj, kolika potrata cvetja! A v hiši beda, najhujša beda!

Borni goldinarčki — bilo jih je trideset — katere je redno mesečno prejemal Leskovec s tožnim srcem in s tesno stisnjenimi ustnicami, so se razkropili takoj prve dni in izginili nalik slani ob solnčnem prihodu. Oh, kakšna plača za toliko napora, za toliko truda in hlapčevanja!

Kadar je Leskovec potrt in izmučen pristopical s svojo mastno plačo domov, se je vselej spustil v leseni naslanjač, podprl za nekoliko časa glavo, kakor bi čakal, da se mu podvoje v žepu stisnjeni novci. A potem je začel pokladati goldinarček za goldinarčkom na raskavo mizo. Tehtal in obračal je v roki druzega za drugim ter štel in štel, a bilo jih je vselej le trideset!

Žena pa je ob takih prilikah počepala v kotu, vsako leto z novim dojencem v naročju, ter molče opazovala moževo početje. Pohiteval ji je pogled na drobno stvarco na prsih, a odtod na moža, od njega po peterici malih razposajenčkov, od katerih je imel najstarejši komaj deset let, od njih pa po borni opravi — in povesila je oko ter strmela v deske napol trhlega poda . . .

»Ata, kruha! . . . Mama, lačen! . . . Uh, kako me zebe!« . . . In vstal je diurnist. Sključeno je stopical do bližnjih prodajalcev, da

je nasitil drobne kljunčke, da se je zmenil za drva. In, ko je vse poplačal, mu je ostal še cel — desetak! No, ta bo že še do konca meseca! Saj ni treba jesti mesa in piščancev, to ni za take želodce! . . .

»A kaj bo iz teh črvičkov? Kaj bo iz njih?« je stokal Leskovec čestokrat pod večer, in spanec mu ni hotel na trudno oko.

»V Boga zaupaj, ljubi moj,« je odgovarjala ona. »On jih že preskrbi.«

In drznil se je nekega dne ter poprosil sodnika, da mu izboljša plačo. Ta ga je sicer poslušal, a nato se je obrnil malomarno od njega ter mrmral poluglasno:

»Čemu se pa ženijo taki ljudje!«

Leskovec je stisnil pero tesnejše med odrevenelimi prsti, potegnil z levico preko oči, pa — molčal. Nikdar več ni zinil o kakem poboljšku . . .

No, žena je imela prav; Bog se je usmilil njenih otrok. Zaklenkal je gori pri sv. Štefanu mrtvaški zvon.

Pritekel je k diurnistu najstarejši sin Francek pa dejal: »Ata, Potočnikov Lukec je umrl za boleznijo v grlu!«

Prestrašil se je diurnist, in bridek izraz mu je šinil preko ustnic.

Od zdaj je klenkalo dan na dan; šli so otroci drug za drugim — tu eden, tam dva, tam trije, štirje. Pri Leskovcu so ležali vsi, ozdravel pa je samo Francek. —

Ko se je usipala gruča za gručo na male krstice, danes temu, jutri drugemu, potem tretjemu, je stal diurnist od strani, bled, strt, brez življenja.

Bog jih je preskrbel! . , .

Dnevi so potekali pusto in dolgočasno. Diurnist ni slišal več vpitja svojih malčkov, in to mu je bilo težko. Tako se je bil privadil neznosnim skrbem, da ni mogel živeti brez njih. Zdelo se mu je, da ima zdaj še preveč plače, da je velik gospod. Vso ljubezen je osredotočil na sina Franceta, in nekega dne je sklenil, da mora le-ta v Ljubljano v šolo.

»Gospod mora biti, velik gospod!« . . .

France je dovršil četrti razred trške šole z dobrim uspehom, in pod jesen sta res drdrala proti Ljubljani. Od zdaj je redno vsaki mesec romalo petnajst goldinarjev v Ljubljano, a z drugimi petnajstimi sta krčila in stradala on in žena.

»No, zdaj je že v četrti šoli. Gotovo se nam sedaj obrne na bolje. Morda si pridobi kakih instrukcij ali kako ustanovo, in ne bo treba več toliko trošiti zanj . . .«

Tako je razmišljal Leskovec, vozeč se tistega dne iz Postojine proti domu. Te veselejše misli so ga napotile, da je dal ustaviti voz pred krčmo v Razdrtem in je vstopil z voznikom.

V gostilniški sobi je bilo slučajno nekaj pivcev, znancev diurnistovih iz trga. Bili so dobre volje in ponujali so mu pijače drug za drugim. On se je sicer nekoliko branil, a kmalu je izprevidel, da je treba z volkovi tuliti. Nenavadna pijača ga je tako omamila, da naposled niti ni mislil na dom. Šele pod noč ga je voznik s težka spravil na voz.

Bil je lahko oblečen in takoj je zadremal na vozu. Doli črez Nanos pa je zapihala ledena sapa. Toda on se ni zbudil.

Ko je skočil pred hišo raz voz, ga je treslo po vsem životu, in mraz ga je izpreletal tudi še dolgo potem, ko ga je ogrnila žena z vso odejo, kolikor je je bilo pri hiši.

Drugo jutro pa ni bilo diurnista v pisarnico. Strmeč so se spogledovali uradniki, ki so zagledali prazen njegov prostor; kaj takega se ni bilo zgodilo še nikdar.

Diurnist pa je tačas stokal pod težko odejo, da je prestrašena žena vila roke in hotela skočiti po zdravnika.

»Pusti, morda bo bolje,« je ječal bolnik. »Ali ne veš, koliko stane? Kaj pa naj pošljem prihodnji mesec Francetu?«

»Moj Bog!« je vzdihnila žena . . ,

Ali bolje le ni hotelo biti; vedno huje ga je bodlo ob straneh. Ko že ni mogel več prenašati bolečin, je privolil s težkim srcem, da stopi ona po zdravnika.

Ta je prišel ter konstatoval pljučnico.

Toda bilo je prepozno! Osmi dan mu je odzvonilo, in ker je bila na dan pogreba ravno nedelja, je stopala za krsto nebrojna množica. Trški pevci so mu zapeli. — Bogati trgovec pa, kateremu je mast zalivala lica, da so se svetila in žarela kakor makov cvet, je dejal lakonski svojemu sosedu:

»Trpin manj na svetu!« . . .

Iz težkih sivih oblakov je naletaval dež, in udiralo se je blato pod nogami, ko je stopala množica proti domu. Sodnik, kateri si je bil oblatil nove črne hlače, pa je izustil kletvico na ubogega diurnista, kateremu se je mudilo umreti prav ob tako neugodnem času.

(Dalje prihodnjič.)

Nadpevanka.

Spisal L. P.

adpevanka — nova beseda, kajne! Res čudna skovanka, a za silo se bo že izhajalo z njo v zaznamovanje tega, kar kanimo z njo označiti. Izvajati jo je po analogiji, kakor zloženka (= zložena beseda), poštevanka (= das Einmaleins), rejenka, najdenka, pečenka, znanka i. t. d. in sicer izvajati od nadpevati (serb. natpijevati, cantu vincere; natpijevati se, cantu contendere, eine Singwette eingehen; natpijevanje, alternatio, die Singwette), torej = nadpevana pesem, t. j. pesem, v kateri se nadpeva (alterna, orum; τὰ ἀμοιβαῖα, der Wechselgesang). Nadpevanje je torej nekak dialog v pesmi, kakor je n. pr. tista alterkacija v antični tragediji, ki jo imenujemo stihomitijo; nadpevanje nahajamo v korovih strofah in antistrofah; nadpevanke so tudi antifonije v cerkvenoobrednem petju (ambrozijansko petje). Tekmujoča pevca se izkušata pri nadpevanju drug drugega prekositi in nadkriliti; in sicer tako, da odpevač od predpevca izraženo misel izpopolni in živeje izrazi, ali pa ji vzporedno drugo misel nasproti postavi. Vsekakor pa se mora odpevač v svoji parafrazi predpevčevih stihov potruditi, da jih nadkrili in preseže bodi si v pesniškem nakitu dikcije, bodi si v krepkosti in jasnosti izražene misli.

Nadpevanka v ožjem pomenu je ona tekmovalna pesem, kakršnih nahajamo več vpletenih v bukolskih proizvodih Teokritovih in Vergilijevih. Predmet tej nadpevanki je preprostih pastirjev izražanje o sladkosti in bridkosti ljubezni, ali včasih izraz razposajene nagajivosti, ali opevanje vzornika sicilskih pastirjev, lepega Dafnida, katerega je bil baje sam pastirski bog Pan naučil piskati na sedmerocevno siringo. Take nadpevanke (alterna, ἀμοιβαῖα) nahajamo n. pr. v Vergilijevih eklogah: III, 60. VII, 21. in z refrenom (versus intercalaris) VIII, 16. i. t. d.

Vzgled nadpevanke pa najdemo tudi v domačem slovstvu. Prešeren, ki je vvedel v slovensko slovstvo gloso in gazelo, distihon in tercino, ottave rime in sonete, Prešeren, ki nam je vzglednik za pesem in elegijo, za romanco in balado, za satiro in epigram, Prešeren, ki nam je zapel najlepšo zdravico, nam pa je postavil v slovstvu lep vzor nadpevanke. Ta nadpevanka je »pesem od železne ceste« ali s podružnim naslovom »Andrejček in Barbka«. Ta pesem je bila zložena

ob grajenju južne železnice skozi naše kraje in prvič natisnjena v 16. številki III. letnika Novic (16. malega travna 1845. leta). Glede osnovne ideje, da »stara ljubezen ne zarjavi, devetkrat se vrne, ponovi«, da mali prepirki med zaljubljencema ljubezni vez okrepe, ali kakor veli Terencij (Andr. III. 3. 23.) »amantium irae amoris integratio« (ὀργὴ φιλούντων ὀλίγον ἰσχύει χρόνον), glede te osnovne ideje se Prešernova nadpevanka prav lepo ujema s Horacijevo 9. iz 3. knjige (»Donec gratus eram tibi« i. t. d.). Kakor nadpevanje med Horacijem in Lidijo, tako nam tudi nadpevanje med Andrejčkom in Barbko predočuje idilski prepirček dveh zaljubljencev, ki se konča s spravo in obnovitvijo ljubezni. Da pa čitatelj lahko sam primerja, naj sledi Horacijeva nadpevanka v prevodu:

Horacij: Dókler sém ti po gódu bíl,
Dókler drúgi še ní prédnosti bíl dobíl,
Dá ti béli objémlje vrát,
Bíl sem sréčnejši páč négo Perzíjski králj.

Lidija: Dókler nísi za Klójo šè
Vnét bil, Lídije mé né zanemárjal šè,
Sèm slovéča jaz Lídijà
Bíla sréčnejša páč négo li Ilijà.

Horacij: Klója vláda Tračánka mè,
Kí zna spév milozvók drúžiti z glásom strún;
Zá-njo bí ne pomíšljal vmrét',
Dá usóda le njéj dála bi dljè živét'.

Lidija: Méne Ornitov vnél je sín,
Kálaís Turiján téši mi sljè plamén;
Dvákrat zánj bi hotéla vmrét',
Dá le njému bi dljè vsójeno b'ló živét'.

Horacij: Káj, ko stára ljubézen spét
Náj' bi vprégla nazáj, zdrúžila v préjšnji pár?
Káj, če Klóje otrésem sè
Tér prezírani dúr' Lídiji spét odprèm? —

Lidija: Rés je lépši kot zvézda ón,
Tí pa, lážji k' peró, v strásti si sílnejši spét
Kót je Adrije búrni vál: — —
Ah, le s tábo živím, s tábo umérjem náj! —

Trikrat nadpeva Lidija Horacija; v prvih dveh kiticah se ozirata oba v srečno preteklost, ko ju je še družila neskaljena ljubezen in v sreči dvigala njega nad Perzijskega kralja, a njo nad pramater rimskega imena, nad slovečo Rejo Silvijo; v drugih dveh kiticah izražujeta oba navidezno srečo sedanjosti, ko sta si začela v ljubosumju kljubovati in služita oba novi ljubezni; zadnji dve kitici od-

pirata razgled v *srečnejšo bodočnost*, ko bosta, odslovivši sedanje kljubovalne zveze, si zopet zaupala v stari ljubezni in uživala prejšnjo srečo.

Zanimivo je, kako odvetna kitica Lidijina vselej Horacijevo nadkriljuje (αὔξησις). Če n. pr. pravi Horacij, da je pripravljen za svojo novo ljubimko Klojo umreti, mu odgovarja Lidija, da bi ona za svojega novega častilca hotela dati življenje *dvakrat*. — Tudi Barbka v Prešernovi nadpevanki na vsako opombo Andrejčkovo s krepkejšo in zajetnejšo primetbo priklada. Ko n. pr. on pravi, da zasnubi bogato brnsko židinjo in priženi z njo denarja *na mernike*, mu ona odgovarja, da si hoče izbrati imovitega domačina, ki bo, imajoč denarja *kot peska*, tudi varoval in ščitil njo in dom; on se baha, da se za ženo drugače ne bo zmenil, razen da bo pobiral nje obresti, a ona se pohvali, da si hoče v hiši prisvojiti neomejeno gospodarstvo i. t. d. S kratka: odločna Barbka Andrejčku nobene ne ostane dolžna, v vsaki odvetni kitici ga prekosi in mu tako rekoč sapo zapre. In v tem se odlično kaže pesnikova šegavost. Dasiravno Barbka dobro ve, da Andrejčkovih nagajivih besed ni jemati Bog si ga vedi kako resno, da je vse to njegovo draženje le »na koncu jezika, kjer se doli zmika,« vendar mu v svoji šegavi jezičnosti prav resno in odločno odgovarja.

V prvih dveh kiticah je razjasnjena situvacija; on se veseli železne ceste, češ, da lahko na brzem potovanju obišče druga mesta in si ogleda svet, a ona izrazi željo, da bi jo vzel s seboj, da si tudi ona kaj ogleda. Ker pa on v tretji kitici tej želji odreče, češ, da se hoče *sam* voziti križem svet in se zabavati, a ona naj si doma dolg čas preganja, tedaj je to povod šegavi alterkaciji, ki se od kitice do kitice stopnjuje, dokler pride konec štirinajste kitice do prekreta. V zadnjih štirih kiticah zaveje zopet duh pomirljivosti in sprave, in on dobrovoljno obljubi svoji nevesti, da jo hoče, kedar steče železnica, vzeti s seboj na Dunaj, v Gradec, v Trst, da pokaže Dunajčanom, Gradčanom in Tržačanom *zvesto Kranjico*. Če se je bil Prešeren res s svojo »novo pisarijo« (»*Je šega, da kdor pride pred, pred melje*«) Kranjicam nasproti pregrešil, če jim je res, kakor pravi Kopitar, vzkratil čast in poštenje, je pa s to pesmijo precej popravil in dal Kranjicam najlepše izpričevalo v Barbkinih besedah:

Smò poštêne me Kranjíce,
Vsák slepárček ní za nàs;
Mé pa hóč'mo bít' ženíce,
Ljúb'ce nè za krátek čàs.

Pesem »od železne ceste« je mičen vzgled šegave nadpevanke.

LISTEK.

Josip Stritar je praznoval — čil, zdrav in vesel — 4. decembra m. l. na Dunaju svojo šestdesetletnico. Komerz akad. društva »Slovenije« je bil — na izrečno željo Stritarjevo — sicer le prav skromen, vender pa lep in iskren. Udeležilo se ga je tudi nekaj starejših Slovencev: profesorjev, poslancev in drugih dostojanstvenikov in tudi dam. S krasnim govorom je napil slavljencu dvorni svetnik Fr. Šuklje. Razen od domačih uredništev je dobil Stritar tudi od drugod mnogo brzojavnih čestitk. »Slov. Narod« pa je objavil v 281. in 282. številki jako simpatičen članek o Josipu Stritarju kot človeku. Govekarjev članek je ob enem nekak komentar h koncu Stritarjevih »Dunajskih pisem« (»Lj. Zv.« 1895/96) in pa dokaz, da naš slavni pisatelj in bistrovidi in tenkočutni kritik ni, niti ni bil nasprotnik modernim pojavom mladega našega pisateljskega naraščaja To potrjuje z nova tudi slavljenčeva pesem-prigodnica, zložena »Sloveniji«.

Aškerc — častni član »Triglava«. V slavnostni seji 5. decembra m. l. je imenoval »Triglav« Aškerca za svojega častnega člana. Ni namen tem vrsticam, beležiti podrobnosti pri omenjeni seji in sledečem slavnostnem komerzu, katerega so se graški Slovani v ogromnem številu udeležili, dasi bi bilo mnogo zanimivega in vzpodbudnega poročati. A odkrito povemo, da nas iskreno veseli ta novi pojav akademiške mladine — Aškerc je že dalje časa tudi častni član »Slovenije« — ker nam dokazuje, da Aškerc, ‚par excellence' »Zvonov« pesnik, ni le že sedaj naš ponos, ampak je tudi pesnik — prihodnjosti. — Iz istih akademiških krogov se nam poroča, kako se v Srbih in Čehih za našega pesnika zanimajo, ga prevajajo na svoj jezik, in da se prireja o njem celo nemški »essay«. — Izmed mnogih h komerzu došlih telegramov omenimo samo »Slovenijine« brzojavke, čestitajoče Triglavanom na njih slavnosti kot »najboljšem odgovoru na vse napade na enega prvih slovenskih svečenikov«.

Povesti dr. Ivana Tavčarja, ki izidejo v petih ali šestih zvezkih (po 20 tiskovnih pol), je izšel — še o pravem času za božičnico — prvi zvezek. V Ljubljani. 1896. Založil pisatelj. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg Str. 354. Nevezan zvezek stane 1 gld. 20 kr., v platno vezan 1 gld. 50 kr., elegantno vezan 2 gld. 10 kr. — Obširnejšo študijo o Tavčarjevih povestih si moramo seveda prihraniti za poznejši čas, ko bode dovršena napovedana in ravnokar začeta zbirka. Prepričani pa smo, da po njih ne seže sama naša štivoželjna mladina, ki izvestno najde slastnega užitka v Tavčarjevem pripovedovanju, včasih romantičnem, včasih zopet realističnem in zbok tega toli specifičnem — ampak tudi starejši prijatelji slovenske beletristike, ki so se „z otroki Tavčarjevega duha« že prej seznanili, takoj ko so se rodili po raznih slovenskih listih. Seveda bodo sedaj ogledovali te stare znance in jih prebirali s celo drugačnim čuvstvom, nego so jih pred dvajsetimi in več leti; saj je gotovo tudi gospod pisatelj z drugimi občutki »zbral okrog sebe otroke svojega duha«, nego jih je je spočel. Naravno, doba devetindvajsetih let v življenju poedinca sploh ni majhna, mi Slovenci smo pa v tem času še posebno hitro živeli. —

Zanimiv je »pripomenek«, zlasti pa še njega konec; ondi se označuje načelo, po katerem je radi enotnosti uravnal pravopis po Pleteršnikovem slovarju — gospod profesor Levec. Priporočali bi prav živo tak postopek vsem bodočim izdajateljem »zbranih spisov« in „poezij«. —

Vsebina prvega zvezka je ta-le: I. Ivan Slavelj. Povest. — II. Antonio Gledjevič. Zgodovinska podoba. — III. Bolna ljubezen. Noveleta v pismih. — IV. Gospa Amalija. Noveleta. — V. Mlada leta. Noveleta. — VI. Med gorami. Slike (12) iz loškega pogorja.

Slovenske večernice. Izdala in založila družba sv. Mohorja. 49. zvezek. Menda najbolj priljubljena knjiga med preprostim slovenskim narodom so »Večernice«. Tudi 49. zvezek »Večernic« se izvestno priljubi nerazvajenim kmetiškim čitateljem, saj je poln zanimivih in zabavnoukovitih spisov. Vvodna, najobširnejša povest je „Vas Kôt", katero je spisal Žaljski. Čital sem jo z veseljem in pozorno, saj kaže pisatelj, da pozna do cela srce in dušo našega kmeta. Slog je lehak, pripovedovanje zanimivo, dialog naraven in gibčen. Vsekakor je g. Žaljski vrlo usposobljen za pripovestnika Mohorjeve družbe. Naj se je oklene ter ji poda še kaj boljšega!

Kakor pa se izražam na to stran pohvalno o tej povesti, ki bo brez dvoma narodu prav ugajala, tako mu moram prerekati dvoje. Prvič je povest pravzaprav le jako spretno v beletristično obliko zavita zbirka — narodnogospodarskih člankov, kakršne prinašajo „Novice" in „Kmetovalec". Dočim se je potezal pisatelj v svoji obširnejši povesti „Na krivih potih" za — Kneippove uke ter pobijal — socijalizem, se navdušuje v tej povesti za hranilnice, zavarovalnice in za novejše iznajdbe v prid poljedelstva i. t. d. Drugič kvari povest — recimo — nje prozornost. Naj pojasnim to svojo misel z zgledom! Včasih se mi pripeti, da poslušam v gledališču n. pr. dramo, v kateri že po zvršitvi prvega ali vsaj drugega dejanja vse natanko vem, kakšno bo zavozlanje, kakšno razvozlanje, in kakšen bo zvršetek drame. Poslej me torej ne zanima več vsebina igre, nego le pisateljeva tehnika in umetnost igralcev. Za stvar samo pa sem brezbrižen. Tako je tudi pri tej povesti. Jedva sem dočital deseto stran, sem že vedel natanko, da se oba parčka koncem koncev navzlic vsem navideznim zaprekam izvestno najdeta pri — poroki. Takisto sem radi prigovarjanja idealno slikanega kmeta Mravlje, naj se lahkomiselni Veseljak in skopi Grabež (sama: nomina omina!) zavarujeta zoper točo in požar, z gotovostjo slutil, da dospemo še do viharja s točo in do požara. In nisem se varal! — Prigovarjal bi pa tudi temu, da je podal g. pisatelj v svojih treh kmetih le tri tipe, ne pa značajev. Tako delajo pisatelji „delavci", ne pa umetniki, katerim je poleg lepote norma resnica, življenje. Povest g. Ž. je torej napisana ‚ad usum delphini' — t. j. v pouk kmetom — ni pa resničen umotvor. — Izrazi: dopadati, k srcu jemati, storiti si iz česa kaj, podati se, kapa i. t. d. so pač nepotrebne tujke. in imamo za-nje lepših svojih.

Kodrovo povestico „Zaklad" kazi, zlasti — neverjetnost. Takih kmetov, takega nedvignjenega zaklada in takih inženirjev nima realni svet. Pisatelj sploh meni, da podaje čitateljem kmetiško snov, kmetiške značaje, če postavi svojo povest v — vas; toda za pristno slikanje naših kmetov treba poleg slovenskih vraž in slovenskih kletvic še — nekaj bistvenega:

treba namreč temeljito poznati srce in glavo naših kmetičev. Brez tega je vsaka taka povest narejena, skovana na — papirju.

Snov J. Klemenčičeve povesti: „Kako se je Klančnik z železnico sprl in zopet sprijaznil" je že precej obrabljena. Nu, pisatelj jo je menda pisal po resnični dogodbi ter porabil za zvršetek svojemu spisu znano junaško delo železniškega čuvaja, ki je ob času ljubljanskega potresa ustavil vlak ter tako rešil smrti in škode toliko ljudi. Povest je pisana gladko in narodno.

Poslednja povest „Grajski lovec", ki jo je spisal Pankr. Gregorec je romantično zmašilo brez stilistične spretnosti in s plesnivo vsebino. Spis, katerega nam je bilo že davno treba, in katerega pozdravljamo zato z iskrenim veseljem, pa je: „Slovenci govorimo čisto slovenščino!" Spisal ga je Fr. Svetilko. V zanimivi, poljudni razpravi podaje g. pisatelj najprej zgodovino našega jezika (od sv. Cir. in Met. do danes); zatem navaja poti, po katerih so se zatrosile v slovenščino tujke (t j. po uradnikih, vojakih, kupčevalcih, popotnikih, knjigah in pridigarjih); potem uči, kako treba skrbeti za lep jezik, katerega morejo širiti in utrjevati zlasti stariši, duhovniki, učitelji na kmetih, pisatelji in pa dijaki. Končno navaja na petih straneh najgrše in najbolj znane tujke, pristavljaje poleg teh dobra domača nadomestila. Temu spisu želimo vsekakor največ čitateljev!

Pod naslovom „Kaj nas učijo narodni pregovori o Bogu in človeku" je spisal J. Štrukelj v prav spretni zvezi in zanimivi obliki neštevilo domačih rekov in pregovorov, J. St. pa šopek zgodovinskih povestic.

Ako dostavim še, da sta v knjigi tudi dve pesmi: „Plug" (Ant. Medved) in „Mejnik" (L. Črnej), tedaj sem povedal o „Večernicah" vse, kar je bilo opombe vredno. *Jos. Golob.*

Koledar družbe sv. Mohorja za navadno leto 1897. obsega poleg navadne koledarske vsebine ter celih 109 drobno tiskanih strani imenika družabnikov v prvem oddelku še »Glasnik«. Temu posnemamo veselo dejstvo, da je naraslo število članov na 75.227, da ne razpiše odbor poslej nič več daril za spise, nego da se obrača „na rodoljubnost vseh zavednih pisateljev," kateri dobe nagrade po dogovoru, in da je prejel za l. 1898. v presojo okolo 40 spisov, izmed katerih pa je obdaril le peterico: povest v pesemski obliki, zložil A. Medved, zgodovinsko povest iz Kristusovega časa, spisal Fr. S. Šegula, znanstveno-zabavna spisa prof. Majcigerja in prof. Koprivnika ter Hausenbüchlerjev življenjepis, spisal Iv. Kaš. Razen koledarja in jubilejnega zvezka (50.) „Večernic" izda družba še: Zgodbe sv. pisma, IV. sn., Sv. rožni venec, poučno in molitveno knjigo, Poljedelstvo, spisal V. Rohrman, in posebno zanimivo krajepisno knjigo „Srbi in Bolgari", sestavil prof. A. Bezenšek. — V drugem delu letošnjega koledarja je izredno veliko leposlovnega io znanstvenega gradiva. Očitno je, da stori odbor vse, da bi podal naročnikom, zlasti preprostemu narodu čim najraznovrstnejšega in najprimernejšega štiva Ako se mu tudi to pot njegova namera ni obnesla povsem, so krivi le — naši pisatelji. Kakor povsod, se opaža i pri tej družbi, da so se odtegnili prezgodaj najspretnejši pisatelji, in da mora radi tega uredništvo biti zadovoljno s tem, kar prejme, bodi si tudi manjše vrednosti. P. Bohinjec je bil svoje dni

dober sotrudnik »Lj. Zvona« ter je še sedaj ena glavnih opor »Dom in Sveta«. Tudi v njegovi povesti „Nevednost in sleparstvo“ v zadnjem koledarju se mora reči, da ni slaba; vendar jo kvari dolgoveznost dialogov in mnogo prisiljenih dovtipov. Za pesniški del so skrbeli A. Medved, M. Opeka, J. M. Kržišnik in (z narodnimi, belokrajinskimi pesnicami). J. Barlè. Prvo imenovana pesnika sta objavila skupno ciklus „Sijonski glasovi“. Znana je blagoglasnost stihov g. Opeke — učenca Jos. Cimpermana! — vendar jim nedostaje pristnega čuta in moči do — tujih src. Patos in zveneče, krasne fraze ne mogo nikdar nadomestiti duha in čutov! A. Medveda pesmici se zato izmed vseh prav prijetno odlikujejo. Zares dobrodošle so črtice iz Rima, v katerih je naslikal dr. M. Opeka jako spretno božične zanimivosti (z ilustracijami); simpatični, dasi nekoliko preobširni so življenjepisi Kosarja, A. Aljančiča, dr. Nemca in vzor-učitelja Somerja. Sevničan je prav jedrnato in dobro naslikal življenje in slovstveno delovanje narodnega majorja A. Komela pl. Sočebrana, Fr. Hauptman je objavil popularen spis, kak bodi strelovod, Iv. Šubic je naslikal z besedo in podobami ljubljansko barje, kakršno je bilo v prazgodovinski dobi, dr. Iv. Križanič pa je prinesel svoj točni razgled po katoliških misijonih. Jako navdušeno in vestno je spisano poročilo A. Koblarja o desetletnem delovanju družbe sv. Cirila in Metoda. Poleg treh slovanskih pripovedk Iv. Steklase je objavil Iv. Lapajne statističen pregled slovenskih posojilnic in hranilnic (doslej jih je že 108), Fr. Podborški pa za zvršetek bogatemu koledarju še „Gospodarske drobtinice“. Tako je ta koledar vreden drug ostalim knjigam dične družbe sv. Mohorja, kateri želimo najkrepkejšega procvita. *J. G.*

Divina Maiestas Verbi incarnati Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi elucidata ex libris novi testamenti. Selectio facta per Mich. Lendovšek, parochum Lavantinum. Graecii 1897. Typis et sumptibus »Styriae«. — 8⁰. Str. XVI. in 79. Cena 50 nov. — Knjižica obsega vrhu nekoliko primernih vvodnih besed v 7 poglavjih citate iz novega zakona, nanašajoče se na skrivnost učlovečenja (1. pogl.), na božanstvenost (2. pogl.), kraljestvo (3. pogl.), oblast (4 pogl.), čast in slavo Jezusa Krista (5. pogl.), ki je ljudem izvir milosti in vzveličanja (6. pogl.) ter pot, resnica in življenje (7. pogl.). — Lično zbirko priporočamo osobito duhovnikom, katerim je tudi v prvi vrsti namenjena. *Dr. Ž.*

Salonska knjižnica. Marljivi in podjetni naš založnik, g. A. Gabrščck, namerava z novo zbirko književnih publikacij, s »salonsko knjižnico« ustreči zlasti izobraženim krogom slovenskega občinstva. Prinašati hoče ta zbirka v elegantni opravi izvirnike in prevode, romane in drame moderne smeri. Prvi snopič donese zbirko novelic Fr. Govekarja, med katerimi je nekaj novih, nekaj pa jih je bilo že priobčenih v »Slov. Narodu« in »Edinosti«. Drugi snopič pa seznani Slovence z dvema izvrstnima igrokazoma slavljenega norveškega pisatelja Henrika Ibsena. — Opozarjamo že sedaj svoje čitatelje na to podjetje ter mu iskreno želimo najlepšega uspeha in razcveta. *x.*

O prevodih iz slovenščine v nemščino. Gospod ocenjevatelj Krilanovih zbranih spisov je izrazil v 10. št. lanjskega „Zvona“ zelo umestno

željo, naj bi se poskrbelo za antologijo slovenskih poezij v nemškem prevodu v kateri izmed najbolj razširjenih nemških knjižnih izdaj.

Dovoljeno mi bodi, da objavim nekoliko tega, kar sem jaz svojedobno storil, da bi dosegel ta namen; upam namreč, da s tem morda pospešim uresničenje te želje.

Ko je pred kakimi štirimi ali petimi leti prinašala »Südsteirische Post« prevode slovenskih romanov: Jurčičevega »Desetega brata«, Kersnikovega „Ciklamena“ in Detelovega »Velikega grofa«, se je vzbudila v meni ideja, da bi se ti prevodi, morda nekoliko opiljeni, lahko podali v Reclamovi biblioteki širšemu nemškemu občinstvu, ki bi se tako seznanilo s slovenskimi proizvodi; saj ta zbirka prinaša mnogo prevodov iz ruščine, poljščine in češčine ter se gotovo tudi ne bi branila slovenskih. Pisal sem takrat uredništvu »Südst. Post« ter ji javil ta nasvet, a odgovora nisem dobil Ne vem torej, je li upoštevalo nasvet, ali ne, ali je dobilo neugoden odlok; ker Reclam saj ni izdal ničesar.

Ko sem predlanjskim imel nekaj posla z Reclamovo knjigarnico, sem se zopet domislil svoje ideje ter povprašal, ne bi li sprejeli v svoj zbornik prevoda nekaterih slovenskih novelic. Ako bi se mi ugodno odgovorilo, sem nameraval stopiti v dogovor z dotičnimi pisatelji ter ali sam preskrbeti prevode, ali pa pridobiti koga za to.

Voditelj Reclamove založnice mi je dne 16. novembra 1895. l. nekako tako le odgovoril: »da je tačas izredno preobložen s tvarino, da torej za sedaj pač ne more sprejeti ničesar, ako bi se pa oni prevodi popreje natisnili kje kot feljtoni, bi prav rad uvažil moj prijazni nasvet ter sprejel ta dela v svojo zbirko. Toda v en snopič, ki mora obsegati kakih 6 pol, bi se moglo sprejeti le eno večje delo ali več manjših del istega avtorja.«

Antologijo pesniških del bi torej bolje kazalo ponuditi Hendlu.

Opozorim naj še na eno podjetje, katerega g. ocenjevatelj ni omenil. Ni sicer tako znano in razširjeno, a ker se ozira le na avstrijske avtorje, je pač največ upanja, da bi se uresničila tu ona ideja. To je avstrijska biblioteka, zasnovana od dra. Hermana Weichelta. Prinašala je iz početka samo nemške izvirnike, a zdaj objavlja tudi prevode; v eni zadnjih številk n. pr. je priobčila A. Šenoe »Pruskega kralja.« Naslov založništvu je: Allg. National-Bibl. — Daberkow's Verlag. Wien. *Fran Göstl.*

Formularius. V Prešernovem životopisu (Dun. Zv. V. str. 37.) beremo, da je ta priimek (namr. formularius) nadel Prešeren Kopitarju, katerega je šaljivo imenoval tudi »veliki gromovnik«. To je istina; vpraša se samo, kako nam je ta priimek tolmačiti.

Iz navedenih besed bi se dalo soditi, da ga je umevati kot šaljiv nadevek; a tudi šala mora biti razumljiva, da vemo, katero slabost da šaljivi priimek zbada, kam da meri. Da se »veliki gromovnik«, ki spominja Homerjevega pridevka ὑψιβρεμέτης (pater altitonans), pridevanega kralju bogov, mogočnemu Diju, smatraj za šaljiv in zbadljiv nadevek, se nam ne zdi nerazumno. Menda meri na Kopitarjevo ošabnost in nadutost, katero je ožigosal Prešeren tudi v znanem zabavljivem epigramu:

»Nôsil učêno glavó s čestjó sem vsèh premagavec;
Smrt in ošábnost stè zmagale mêne samé.«

Kakor mogočni gromovnik Dij pri Homerju (Il. VIII. 17.) samooblastno beseduje:

»Nujte, bogovi, tedaj, da prepričate se po izkušnji:
Zlato verigo močnó pričvrstite doli od neba,
Za-njo obesite se vse boginje in vsi bogovi,
Vendar iz neba do tal vsi vred ne potegnete nikdar
Dija, vladarja sveta, pa če se še toli uprete.
Če pa se zljubi zares i meni, da potlej potegnem,
Ondaj potegnem vas kviškoma vse in zemljo in morje;
Kar okoli Olimpa za vrh verigo otvezem,
Da privezan tako cel svet bingljal bo pod nebom.
Toli sem jaz mogočnejši nego ljudje in bogovi.« —

Podobno oblastno se je nosil po svoji učenosti na literarnem Olimpu Kopitar; in Prešeren, imenujoč Kopitarja »velikega gromovnika«, je hotel menda s tem reči, da se Kopitar smatra za nekega literarnega Jupitra, da je pravi absolutist, ali po Šafařikovem »ein wahrer Nolimetangere«, ki ne trpi niti najpohlevnejše opozicije.

Kako pa je s formularijem? Formularius ni nič druzega nego polatinjena oblika pravega priimka Kopitar, kakor so njega dni učeni in ob latinščini izomikani možje imeli navado preminjati svoje ime. Tako se je znameniti glasbenik Petelin prekrstil v Gallusa, in odlični zdravnik ruskega cara Oglar je preinačil svoje ime v Carbonariusa, kakor da ima njegova rodovina svoj priimek od oglarstva, a pri izbiranju plemenitniškega priimka »de Wieseneck« se je oziral zopet na drugo razlago, češ. ker njegova rojstvena hiša stoji na oglu travnika, ki se razprostira na vzhodno stran nakelske vasi (ogel, carbo, die Kohle in ogel, angulus, die Ecke).

Vrnimo se k besedi »formularius«. Forma ali formula calcei je latinski izraz za čevljarsko kopito (der Schusterleisten, καλόπους ali καλοπόδιον, leseno stopalo) in »formulae optare calceum« se pravi: dejati črevelj na kopito (Prim. Amm. Marc. 31, 2. Du Cange III. 632.). Po tem takem bi ime »formularius« pomenilo prav toliko kot rezljač črevljarskih kopit (der Leistenschneider) ali kopitar, kakor je n. pr. žlíčar = izdelovalec žlic.

Če pa hočemo za tem Kopitarju od Prešerna vzdetim priimkom iskati kakega globljega pomena, tedaj bi utegnilo biti to-le tolmačenje dovoljeno. Formularii so tisti pravdniki, ki se brez temeljitega razumevanja postavnih določil suhoparno drže golega besedila zakonov, ki ne upoštevajo duha, nego le besedo in črko, ki jim ni do jedra, ampak samo do lupine. (Formularii = ex formula agentes, kakor bi naši juristi dejali »po šimeljnu«). Primeri Quintil. Inst. or. XII. 3. 11.: alii se ad album ac rubricas transtulerunt et formularii vel, ut Cicero ait, legulēii quidem esse maluerunt t. j. prosto povedano: drugi so se poprijeli zakonika in paragrafov ter so postali rajši kopitarji (pravniki na kopito = šablonisti) ali, kakor Cicero pravi, zakonositneži (malenkostni in zlobni uporabljevalci pretorjevih formul ali besedil; Cic. de or. I. 55. 236.: leguleius quidam cautus et acutus, praeco actionum, cantor formularum, auceps syllabarum).

Formularius je torej med rimskimi pravniki nekak pedant, besedljivec in cepidlaka. Če obrnemo to na slovničarja Kopitarja, tedaj bi bil formularius tudi suhoparen slovničar, kateremu nedostaje leposlovnega okusa. Da je Prešernova šegavost s tem latinskim, oziroma polatinjenim priimkom tudi na to merila, da oholemu Kopitarju manjka okusa ali beletristične razsodnosti, ni nemogoče, zlasti še, če pomislimo na zvršetek znanega soneta: „Le čevlje sodi naj Kopitar!“ *L. P.*

Spominski listi Prešernovi. V Levstikovem gradivu za Prešernovo izdajo sem našel prepis nemških stihov Prešernovih z naslovom »Stammbuch-Blätter«. Katerim osebam so bili ti spominski listi napisani, mi ni znano. — Evo tu prevod teh spominskih listov.

L. P.

1.

»'zprèd oči, več v misli ni«
Vèčkrat se vresniči to.
Če spomin utegne ti
Kdaj opešati tako,
Da pozabil bi ti na-me,
Naj tedaj me v misel vzame,
Dragi moj, ta listič mali,
Priča, da smo se poznali. —

Dr. Fr. Pr.

2.

Ljub'ca! s cveta v cvet hiti
Č'bela izpraznivši čašo,
Dlje nikjer se ne mudi,
Novo išče sladko pašo. —

Ljub'ca, tak je moški svet!
Vedno novo mu ugaja,
Rad za cvetom bere cvet;
Redko, da zvestoba traja. —

Ljub'ca! zvest le jaz ti bom,
Ljubil bom te prav do groba;
Dokler druge ne dobom,
Večna moja bo zvestoba.

Dr. Fr. Pr.

3.

Kako srečen je pač tisti,
Ki je na spominskem listi
Ljubeznivega dekleta;
Srečnejšega njega cenim,
Ki je vpisan v srcu njenem,
Ki je zanj v ljubezni vneta. —

Dr. Fr. Pr.

4.
Prijatlica, če kdaj narazen
Usoda naj' prognala bi,
Omrzni vendar ne prijazen,
Nje nežna vez naj še drži. —
Naj časi srečni so al' slabi,
Pisavca teh vrstic ne zabi!

Dr. Fr. Pr.

5.
Kmalu me usoda stroga
Iz prijateljskega kroga
Odpozove — moj poklic;
Takrat, draga, teh vrstic
Ne pozabi, včasih tudi
Malo se pri njih pomudi,
Da spomin prijatla ti
Spet se v srcu obudi. —

Dr. Fr. Pr.

Donesek k slovenski bibliografiji. Ker je za nas vsaka književna drobtinica posebno iz starejših časov pomenljiva, zato naj opozorim tukaj na knjigo, v kateri je med desetimi jeziki zastopana tudi slovenščina. Mož, ki jo je sestavil, je bil gotovo Slovenec, ker drugače si skoro ne moremo misliti, zakaj bi bil izmed slovanskih narečij izbral ravno slovenščino in jo tako postavil v eno vrsto z latinščino, španščino, italijanščino, francoščino, madjarščino in novo grščino etc. Knjiga je gotovo znana, dasi ne vem, da bi jo bil že kdo omenil v kakem spisu ali bibliografiji. Ima pa na prvi strani madjarski in nemški naslov, ki se glasi:

Társalkodó Tár tiz nyelv' számára
vagy is
Válogatott Beszélgetések a' tarsas élet' számára
Deák, Spanyol, Olasz, Franczia,
Magyar, Német,
Angoly, Hollandiai, Horvát-tot, Uj Görög Nyelvekben,
Mrakitch Antaltól.
Kószegben 1837.
Reichard Károly könyv-és Müárús' Kiadói Tulaj dona.

Conversations-Cabinet für zehn Sprachen
oder
Auswahl von Gesprächen für das gesellige Leben
in
Lateinischer, Spanischer, Italienischer, Französischer,
Ungarischer, Deutscher,
Englischer, Holländischer, Krainisch-slavischer, Neugriechischer Sprache.
Von
Anton Mrakitsch
Güns, 1837.
Verlag von Carl Reichard, Buch- und Kunsthändler.

Str. ima VII + 176. —

Na str. VI. pripoveduje pisatelj, zakaj si je izmed slovanskih jezikov ravno slovenščino izbral:

„Von den verschiedenen slavischen Mundarten die wohl am wenigsten in Deutschland bekannte Krainische zu wählen, ließ ich mich einmal durch ihre, vor allen Schwestersprachen größte Verwandtschaft mit der weitverbreiteten Russischen bestimmen, und außerdem noch dadurch, daß sowohl durch die Wichtigkeit des österreichischen Seehandels als durch die Fülle der Naturschönheiten in den Alpenländern alljährlich immer mehr Geschäfts- und Lustreisende in die südlichen Provinzen Innerösterreichs geführt werden, wo die krainisch slovenische Mundart ihren Sitz hat, und folglich der Fremde im täglichen Straßenverkehre von diesem Conversationsmittel den willkommensten Gebrauch machen dürfte."

Pregovor je pisan, kakor čitamo na str. VII., na Dunaju:

Wien im Jänner 1837.

Jeziki so vvrščeni v sledečem redu:

„Lateinisch, Spanisch, Italienisch, Französisch, Magyarisch, Deutsch, Englisch, Holländisch, Krájnsko, Griechisch.," kakor je razvidno iz naslova knjige.

Da čitatelj zve, kakšen je ta „krájnski" jezik, navedem naj iz knjige nekatere besede:

str. 5. dvájsti (20), Jézero 1000) Pondélik, Torik i. t. d.

str. 7. Prosinc, svíčan, sušic, mali traven, vélki traven, mali serpan, róžen cvet, vélki serpan. kimòvc, kozapersk, listòvgnoj, gruden

str. 8. der Arm nároč; die Augenlieder trepávica: — vušesa; hérbet; Enkel vnúk, Enkelin vnùka; der Schwager svák; die Schwägerin svákinja; der Schwiegervater tast; die Schwiegermutter táša; der Schwiegersohn zèt; die Schwiegertochter zétinja; der Gemahl drúg; die Gemahlin drúžica; die Nichte bràtova ali sestrena hči; — das Halstuch vrátnjak;

str. 15. Ueberrock poverhsuknja; die Weste podjopič; die Lichtputze utrinjálo; der Kasten vomár; Serviette šát; der Teller okrožnik; das Tisch tuch pert (krúšnica); der Fußboden pòd (tlà);

str. 19. spalníca, kava;

str. 23. die Erdäpfel podzemeljiske jabélka; cerkov, kerčma, gledáliše, kavárnica, vúlica;

str. 25. dones;

str. 35. Kakó so spali?

str. 43. Mi je pràv žàl, naj mi vérvajo.

str. 55. Oj, klétar (Kellner). Kaj velíjo, gospodi?

str. 57. Hecht širk; mamo širke;

str. 77. vtórik (str. 5.: Tórik).

str. 85. Mit dem Schneider s krajačam.

str. 125. Od gledalíša, v gledíšu.

str. 151. Prigóde na poti i. t. d. i. t. d. —

Pisano je v bohoričici, katero sem v navedenih vzgledih opustil. Da je marsikaj iz nje zanimivo za sloven. leksikografijo, je razvidno že iz teh kratkih podatkov. *Ivan Kunšič.*

Slovensko gledališče. Vse kaže, da bode Verdijeva opera „Rigoletto“, ki se je pela prvič na našem odru dne 19. novembra m. l. v proslavo godu Nje Veličanstva cesarice Elizabete in se ponavljala dne 21. in 27. novembra pa dne 3. decembra, takisto ugajala našemu občinstvu, kakor mu je ugajal njegov „Trubadur“. To se nam vidi celo naravno; saj se odlikuje ta opera, ki je samo par let starejša od »Trubadurja« (1851 in 1853), po istih vrlinah, kakor »Trubadur« sam. Iznenadujoče kombinacije zvokov in krasne, morda preveč na zunanji učinek računajoče melodije zlasti označujejo tudi to Verdijevo opero.

Libreto je posnet po Viktorja Hugota tendencijozni drami »Le roi s' amuse«, v kateri je nakopičenega toliko groznega, kolikor morda v nobeni drugi drami tega pesnika. Ker je Hugo odločen romantik, in v operi pred vsem dobro služijo romantične snovi, ni bilo baš težko predelati to dramo v operni tekst.

V operi je nastopil prvič tenorist gospod Raskovič kot vojvoda Mantovski. Gospoda Raskoviča glas ni sicer posebno močan, niti poln, a je za to jako simpatičen, gibčen in tako obsežen, da se popne z njim brez vsakega napora do skrajnje višine. Poleg tega je gospoda Raskoviča vnanjščina jako prikupljiva, in on se zna elegantno vesti in gibati po odru.

Drugi pevci, ki so nastopili v tej operi, so nam stari znanci. Gospica Ševčikova (Gilda) je v svoji jako naporni ulogi z nova pokazala, da ji ni nobena pretežka. Naslovno ulogo je pel gospod Nolli in je popolnoma upravičil veliko slavo, ki si jo je prav kot Rigoletto pridobil na italijanskih odrih; bil je pravi mojster i v petju i v igri.

Pohvalno omeniti nam je še gospice Vetterjeve (Magdalena), ki pa ni bila videti vseskozi enako razpoložena. in pa gospice Musilove (grofica), potem gospodov Fedyczkowskega (Sparafucile) in Kronoviča (Monterone). — Zbor je bil jako dober.

Večer dne 24 novembra je bil odmenjen goli zabavi.

Mi se nič ne protivimo, da pridejo včasih tudi take stvari na vrsto, kakor so: »Igra piké«, »Krojač Fips« in pa opereta »Deset deklet, a za nobenega možá«; naše gledališče mora računiti z najširšimi krogi občinstva, že zaradi tega, ker je edino. Sicer pa tudi resnemu obiskovalcu gledališča ne škoduje včasih malo smeha. Pa še neki drugi pomen imajo take predstave; kažejo nam razloček med dramatičnimi proizvodi, ki služijo samo zabavi, in onimi, ki nam podajejo umetniškega užitka, ter provzročujejo, da se onih ne prenasitimo.

„Igra piké“ je čedna salonska igrica, a brez one duhovitosti, ki smo je vajeni v francoskih igrah. Da je imela nekoliko uspeha, je zahvaliti gospoda Inemanna, ki je na svoje prazno ime tako ponosnega barona karakterizoval jako dobro.

»Krojač Fips« je zbujal sploh mnogo smeha, nam pa zelo radostne občutke. Spominjali smo se pri njem nedavnih časov, ko je bil »Krojač Fips« morda najpriljubnejša igra našega občinstva, in zavedali smo se in veselili spet enkrat napredka našega gledališča.

Sicer pa moramo reči, da se je ta burka igrala pred dvajsetimi leti na našem odru bolje, nego sedaj. Naslovna uloga je bila poverjena g Podgrajskemu. Igral ni slabo, a vendar mislimo, da rajnega Kajzela ni dosegel.

O opereti »Deset deklet, a za nobenega moža« smo govorili obširneje že lanjsko leto. Predstavljala se je ta pot spodobnejše, nego v lanjskem predpustu. Odlikovala sta se gospica Polakova in gospod Inemann. Prav ljubko so pele gospa Inemannova pa gospici Musilova in Kaurova.

Dne 29. novembra smo imeli dve predstavi.

Popoldne se je za otroke predstavljala čarobna igra »Snegulčica in škratje«. — Škoda, da naše občinstvo vrednost takih predstav ne ceni bolje!

Zvečer pa se je tretjič v tej sezoni pel »Faust«.

Dne 1. decembra se je ponavljala Sudermannova drama »Dom«. Igralo se je v obče tudi to pot prav dobro. Gospica Slavčeva nam je celo bolj ugajala nego prvič, ker se je vedla nekoliko bolj reservirano in se je varovala pretiravanja. Gospod Pavlovski govori nekoliko preveč patetično za moderno dramo. Gospa Danilova je zbujala mnogo smeha, po naših mislih celo preveč. Gospod Danilo je bil kakor prvič na svojem mestu. Najbolj sta se seveda spet odlikovala gospica Terševa in gospod Inemann. Prva je sicer to pot sem in tja nekoliko prehlastno govorila, a je popolnoma zaslužila krasni šopek, ki se ji je poklonil.

Iznenadilo pa nas je pri tej predstavi jako to, da je bilo gledališče slabo obiskano. Razmišljali smo mnogo o tem, kaj bi utegnilo biti vzrok. Morda li res oni protest v nekem slovenskem dnevniku? To bi bilo slabo izpričevalo za razsodnost našega občinstva! Taka odvisnost od tujega mnenja bi bila naravnost sramotna! In proti čemu se je pravzaprav protestovalo? Če se ne motimo, proti temu, ker nastopa v igri protestantovski pastor. Toda odmerjena mu je tako lepa uloga, da se je ne bi bilo sramovati niti katoliškemu duhovniku! In pa nad tem so se menda tudi izpodtikali nekateri, da se v igri predstavlja grešnica! Če je to res, potem bi bilo to žalostno znamenje, da res še nismo godni za take igre.

Toda, kakor smo že rekli, tega ne verujemo, da bi se bilo naše občinstvo na tak način pokorilo tuji sodbi; nikakor nečemo in ne moremo našemu občinstvu odrekati lastne razsodnosti. In baš radi tega, ker prisojamo našemu občinstvu takisto samostojen okus, kakor ga ima kako drugo, se nam to ne zdi brez pomena, da se je naše občinstvo obrnilo od Sudermanna.

Zadnjič smo trdili, da se s Sudermannovim realizmom naposled lahko sprijazni tudi oni, ki ni posebno zavzet za to moderno strujo. Teh misli smo tudi še danes in sicer zaradi tega, ker Sudermann vendarle ne kopira golega življenja, temveč nam vsa njegova dela razodevajo pravi pesniški duh, in pa zaradi tega, ker v njegovih delih vendar ni vse tako realistično, kakor bi kdo mislil. Kjer gre za učinek, tudi Sudermann in menda tudi drugi tako zvani realistični pisatelji ne zametajo idealov. Po pravici vprašamo: koliko pa je na svetu starih dosluženih častnikov, ki bi imeli tako stroge nazore o morali, kakor obristlajtenant v „Domu“? Ali ni to pravi ideal častnika? In zakaj nam ga je naslikal Sudermann tako? Zato, ker bi bil drugače konflikt med očetom in hčerjo nemožen in brez tega uspeh drame iluzoren!

Razen tega preveva vse Sudermanovo delo prava dramatična moč. Sudermann se je s pridom šolal pri Francozih in je brez dvojbe najboljši

izmed sedaj živečih dramatikov nemških, in brez učinka niso njegove drame nikdar, če se količkaj dobro igrajo.

Zakaj torej ni pri nas njegov „Dom“ bolje vlekel? Kaj našemu občinstvu v tej igri ni ugajalo? Ali res ne grešnica Magda? Žal, da ne vemo iz lastne izkušnje, kako je sprejelo naše občinstvo „Damo s kamelijami“. Če se ne motimo, ji baš ni bilo sovražno. In vendar moramo reči, da je nam ženska take vrste, kakor je Magda, vendarle še bolj simpatična, nego katera tistih „vzdihujočih“ in „čutečih“ ljubovnic, ki so bile, odkar je zagledala Viktorja Hugota žaloigra „Marion de Lorme“ beli dan, zlasti v francoskem slovstvu tako pogosto predmet dramatičnih in drugih proizvodov.

Zdi se nam tudi, da niti Magda ni brez vseh idealnih potezic. More-li mati bolj iskreno ljubiti svoje dete, nego je ljubi ona? Pa še iz nekega drugega vzroka smo mislili, da bi bila morala Magda zanimati, če ne že našega občinstva sploh, pa vsaj naše ženstvo. V Magdi tiči tudi nekega tistega modernega amazonstva, ki se bori za žensko emancipacijo. Ali res ni pri nas nič takih nezadovoljnic in upornic? Nič ne škodi, ako jih nimamo, toda zanimati se za tako „dnevno vprašanje“ vendar smemo . . .

Vse to razmišljevanje nas je privedlo končno do zaključka, da našemu občinstvu realistične drame iz tistega vzroka ne ugajajo, kakor tudi že drugje več ne ugajajo. Te naše besede se bodo čudne zdele tistemu, ki ne ve, da „realizem“ in „naturalizem“ pravzaprav nista več moderni struji. Francozje ne marajo več svojega Zola, in na Nemškem se je že davno vnel boj zoper Sudermanna, češ, da je vendar še zmeraj preveč „resničen“. Dne 2. m. m. se je v Berolinu predstavljala z največjim uspehom bajna igra Hauptmannova „Potopljeni zvon“, v kateri se je ta pisatelj popolnoma otresel naturalizma. Videti je, da občinstvo ne išče niti v gledališču, niti v berilu gole resnice in navadnega življenja.

Toda vrnimo se h gledališču! Navzlic vsemu temu, kar smo povedali, se nam vendar ne zdi upravičeno, da se je občinstvo odzvalo tako slabo dobri volji naše gledališke intendancije. Vsaki izobraženec pri nas bi se moral kolikor toliko zanimati za slovstveno gibanje tujih narodov, in hvaležni moramo biti, če nam gledališče nudi priliko, da lahko zasledujemo razne slovstvene struje in sicer tem bolj, ker so dela novejših pisateljev jako draga. Vodstvo gledališča ima svoje dolžnosti, a ima jih tudi občinstvo. —

Schillerjevi „Razbojniki“, kateri so se igrali dne 8. decembra m. l., so pokazali tudi letos svojo privlačnost. Vendar je naša misel ta, da naj bi se tragedije kolikor mogoče redko igrale ob nedeljah ali praznikih. Ob takih dneh zaide v gledališče vselej tudi nekoliko nezrelega občinstva, ki si gledališča ne more misliti brez smeha. Tako so se tudi to pot smejali nekateri najbolj tragičnim in vzvišenim prizorom. Da to moti resnega gledalca in igralca, ni treba še poudarjati.

Igralo se je precej dobro, dasi morda nekoliko slabeje nego lani. Gospod Verovšek je ulogo Karla Moora dobro razumel, a sodimo, da bi bil še bolje uspel, ako bi znal malo bolje izpreminjati in modulirati glas ter stopnjevati izrazila afektov. Igralec ne sme potrošiti takoj vseh sil, ki so mu na razpolaganje, temveč mora z njimi varčevati ter jih hraniti za posebne momente. — Gospod Kranjec nam je lani kot komisar bolje ugajal, nego letos gospod Podgrajski, ki ni bil v tej ulogi nič druzega, nego »Lipče«,

samo s tem razločkom, da je imel kuto na sebi. Nasprotno pa letos gospod Kranjec kot sluga ni bil prav na mestu; vsekakor je bil nekoliko preflegmatičen, ko ga je Franc Moor zgrabil za grlo. —

Dne 11. decembra pa je bilo spet nekaj slovanskega na vrsti. Predstavljala se je prvikrat »Selanka«, drama v štirih dejanjih, češki spisal A. Jirasek, poslovenil * * *.

Vsebina igre je ob kratkem ta. Vdova Selanka (gospica Terševa) potrebuje hlapca. Od vojakov se je vrnil Tone Goran (gosp. Verovšek), s katerim je imela Selanka ljubovno znanje, predno so jo stariši prisilili, da je vzela postarnega, a bogatega posestnika. Goran je pripravljen stopiti pri Selanki v službo. Na prigovarjanje svojega svaka Jakoba Selana (gospod Inemann), ki je varuh edinega otroka, petletnega sinka, se Selanka po kratkem boju odloči, da vzame Gorana za hlapca. Precej prvič, ko je sama skupaj s svojim nekdanjim ljubimcem, govori tako, da se temu nekaj posveti. »Nekaj časa hlapec, potem gospodar«, s tem prepričanjem in s tem namenom ostane Goran pri Selanovih. — Prvo dejanje.

Goran, videč, kako ljubi mati svoje dete, se hlini, da hoče nadomeščati očeta. Selanka, ki ni menda nikdar jenjala ljubiti Gorana, je zategadelj vsa srečna. Varuh otrokov, ki ima bister pogled in vidi, kako se razvijajo stvari, svari Selanko pred Goranom, ki preži le na posestvo in je kvartopirec in zapravljivec. Vse to ne ubrani Selanki, da ne bi nekega večera zdrknila svojemu ljubimcu v naročje. Svak jo zaloti pri tem, a ona se mu po robu stavi in mu pove naravnost, da bode Goran njen mož. — Drugo dejanje.

Otrok je bolan. Selanka hoče, kakor trdi, v mesto po zdravnika, a gre v istini po Goranovo mater, ki je uboga beračica, hoteč jo pripeljati na dom. Otroka je izročila varstvu svojega ženina. Ta pa pusti otroka, za katerega nikdar ni maral, samega, in gre v gostilnico in tam v družbi dveh potepuhov igra in pije. Selanka se vrne in pride v gostilnico, kamor jo pokliče njen svak. Zdaj se pokaže Goran, razgret od igre, v kateri je izgubljal, takega, kakršen je. Selanka se vrne obupana iz gostilnice domov. Ljubezen do otroka jo prisili, da se odpove zvezi s tem človekom — Tretje dejanje.

Selanka trpi, kajti Gorana še vedno ljubi, a vztraja pri svojem sklepu. Goran se togoti in grozi njej, njenemu svaku in otroku. Par dni potem, ko je zapustil Goran nje hišo, je bila Selanka zvečer zunaj blizu tistega mesta, kjer jo je pred kratkim objemal Goran. Iz bližnje gostilnice se čuje hrup. Dekla, katero pošlje Selanka gledat, kaj je, pove, da so Gorana vrgli na cesto. Takoj nato začne razbijati nekdo na vrata njenega dvorišča. Goran je, ki hoče noter. Selanka si nekoliko časa premišlja, potem pa mu odpre. Sedaj zahteva Goran, naj postane njegova žena. Ko Selanka odgovori, da svojega sklepa ne prekliče, se Goran raztogoti. Potegne revolver iz žepa in hoče najprej nad otroka. Vsled tega nastane precej buren prizor. Selanka se bori z Goranom in ga odriva od sobe, kjer spi otrok. Od druge strani sem vodi Jakob Selan ljudi, da bi prijeli Gorana. Ta pa se ustreli. —

Ta igra je prava pravcata »Drama des Zuständlichen«, kakor imenujejo Nemci v novejšem času realistične t. j. tiste igre, pri katerih se na razvitek dejanja malo, ali čisto nič ne gleda, tem bolj pa na podrobno

slikanje razmer. S tega stališča igra gotovo ni slaba; značaji so dobro risani, in pisatelj slika s krepkimi potezami življenje. Toda igra človeka nikakor ne zadovolji. Kakor v realističnih igrah sploh, tudi v »Selanki« dejanje ni zaokroženo, ampak podaje se nam le kos življenja, takega, kakršno je v istini, a konec je bolj ali manj nenaraven in silovit. Ko revolver poči in se Goran zvrne na tla, si človek kar oddahne, češ, da le ni kaj hujšega; saj Gorana ni škoda! Seveda nas tudi njegova smrt pretrese, toda tako, kakor če vidimo, da se na cesti kdo mrtev zgrudi.

Igralcem ne bi imeli kaj posebnega očitati. Gospod Inemann nam je podal naravnost klasično sliko trdega, na svojo izkušenost ponosnega kmeta. Bolj redke pa so take kmetice, kakršna je bila gospica Terševa. Vendar smo bili jako zadovoljni z njo. Gospod Verovšek je igral popolnoma v zmislu pisateljevem. Gospica Slavčeva svoje uloge sicer ni popolnoma dobro znala — kar se nam zdi tem bolj čudno, ker se baš ne more pritožiti, da bi se preveč izkoriščala — a bila je tem okusneje oblečena. Toda toliko pa ji moramo povedati, da bi bila primernejša taka krila, kakor jih je imela gospica Ogrinčeva. V realističnih igrah je že tako! *Z.*

»Goethes Beziehungen zu Böhmen« se je glasilo zanimivo predavanje, katero je imel naš rojak g. dr. M. Murko dne 11. dec. 1896. l. v Goethejevem društvu dunajskem (»Wiener Goethe-Verein«). G. predavatelj je temeljito in jasno dokazoval, v kakem razmerju je bil Goethe k Čehom, ter pokazal, da je G. prav na Češkem dobil mnogo snovi, motivov in idej za svoja dela. Bil je 16krat na Češkem v raznih kopališčih, zlasti v Karlovih varih, in dasi mu s početka Čehi niso ugajali, tako da se je povsem strinjal s »Ksenijo« Schillerjevo na Čehe: »Čudna dežela! Viri in reke imajo okus; pri prebivalcih ga pa nisem še našel!« — so se mu vendar pozneje omilili tako, da je le z največjim navdušenjem govoril o njih in z živim zanimanjem zasledoval njih literarno in narodno gibanje. Posebno prijateljstvo ga je vezalo z grofom G. Sternbergom, ki mu je bil ognjevit in izboren mentor o čeških razmerah. Murko je pojasnjeval Goethejevo razmerje k tedanjim češkim pesnikom, ki so bili: Čelakovský, Kamarid, Kollár i. dr., pokazal, kako stališče je zavzemal Goethe proti »Kraljedvorskemu rokopisu«, proti češkemu in slovanskemu narodnemu pesništvu sploh, za katero si je pridobil z Jak. Grimmom vred nevenljivih zaslug, ter je sklenil z izrekom, da smejo Čehi povsem upravičeno in smelo trditi o Goethejevem geniju: on je tudi naš!

Dvorana je bila ‚dubkom' polna odličnega, zlasti ženskega občinstva, navzoči pa so bili tudi vseučiliški profesorji Jagić, Minor i. dr. Občinstvo je z glasnim odobravanjem g. drju. Murku izrazilo svojo zahvalo za krasno, skrbno sestavljeno in velezanimivo predavanje.

Ne morem si kaj, da ne bi izrazil pri tej priliki neke želje: Ali se ne bi dalo tudi v Ljubljani prirejati kaj podobnega, n. pr. večeri, pri katerih bi se s poljudno-znanstvenimi literarno-historičnimi predavanji med našo inteligenco, zlasti žensko, budilo zanimanje za slovensko in svetovno literaturo, ki je sedaj omejeno v ozke šolske prostore! Prireditev bi lahko prevzelo „Slov. pisateljsko društvo“. Skrbimo tudi na to stran za izobrazbo našega občinstva, zlasti pa našega narodnega ženstva!

Fr. V.

Amori e nozze. Intorno al Montenegro, spisal Domenico Ciámpoli. Dalla nuova Antologia, Vol. LXV., Serie IV. Roma, Forzani e C., 1896. Italijanski pisatelj Domenico Ciámpoli je pisal že mnogo o Slovanih ter tako seznanil svoje rojake s slovanskim narodom, o katerem so imeli le-ti silno čudne, do cela krive pojme. Omenjeni, izredno plodoviti pisatelj je spisal: Destini della stirpe slava (1888), Letterature slave (1889), Melodie russe (1882); prevel je Lermontovega Demona in Mziri ter Puškinove Cigane, izdal Canti russi (1895), racconti russi (1884), poitalijanil Turgenjevov Dim ter Sienkiewiczev roman Zaščitnik. Sedaj pa, o priliki poroke italijanskega kraljeviča s princesinjo Heleno Črnogorsko, je podal svojim rojakom nekaj zgledov iz jugoslovanskih narodnih pesmi o ljubezni in ženitvi.

V krasnem štilu, ki mu je lasten, opisuje Ciámpoli v vvodu divoto jugoslovanskih pesmi ter pravi, da se ni nobena dediščina nikdar tako skupno uživala, kakor baš narodne pesmi, o katerih se ne more reči za trdno, so-li tega ali onega člana iste družine. Tudi dandanes, pravi pisatelj, ko razdvaja žalostno tekmovanje in ljubosumnost ter ambicijoznost veje istega drevesa in se napravlja inventar o svojini najmanjše reči, ki ima kako vrednost, naslanjaje svoje pravo bolj na sofizme, nego na zgodovinska in učenjaška prava — tudi dandanes uhaja edina pesem tem podrobnim klasifikacijam ter biva vzvišena v čistih idealnih sferah ter se poje tu in tam v istem jeziku; saj je vznikla iz naroda.

Ciámpoli se ne more nadiviti ljubezenskim pesmim slovanskim, takisto ne krasnim, originalnim njih metaforam in primeram, n. pr.: ‚nje obraz je kakor vzhajajoče solnce, nje oči kakor čiste zvezde, nje lasje so svilnate kite, nje obrvi peroti lastovčine, nje lica rožnata in bela kakor zarja, nje zobje biseri, nje usta granatov cvet, nje prsi golobice v gnezdu, nje stas kakor mlada jelka; kadar ona govori, je golobica, ki toži, če se smeje, je solnce, ki sije, če joče, daruje diamante‘ . . .

Zatem je prevedel Ciámpoli nekaj najlepših jugoslov. pesmi v italijansko prozo, in uverjena sem, da se bodo Italijani dovolj imeli čuditi toliki divoti narodne poezije slovanske.

Za ljubezenskimi — ženskimi — pesmimi piše Ciámpoli o ženitvovanskih pesmih ter takisto navaja nekaj prelepih zgledov.

Ker Slovani, osobito pa žene tako rade pojo, pravi Ciámpoli, da je resnična poslovica, ki veli, da je Slovanka med ženami to, kar slavec med ptiči.

Knjigo je završil Ciámpoli tako: ». . . In če so barve (namreč v nar. pesmih slov.) prežive, strasti silne, osvete strašne, se treba spomniti njih zgodovine, ki je vsa pretkana s solzami, s krvjo in z junaštvom; spomnimo se, da so ti Slovani nas varovali turških navalov, da so oni branili musulmanu, da ni prodrl na zapad, in občudujmo, da v vseh teh borbah za rodno zemljo ni ugasnil sveti plamen poezije. Mi dozoreli narodi smo ali stari, ali pa nadaljujemo slavno minolost; oni mladeniški narodi pa se čili ozirajo v bodočnost, ker od minolosti nimajo drugega nego jekleno moč in zglede samozatajevanja« . . . *M.*

Ljubljanski Zvon.
Leposloven in znanstven list.

Štev. 2. V Ljubljani, dne 1. svečana 1897. Leto XVII.

Za služboj.

Ужъ и гдѣ ты, горе, не моталося?
На меня, бѣдную, навязалося!
Ruska narodna.

Vzdih težek se izvil ji je iz ust —
Vzbudila se iz sladkega je spanja.
A solnca jutranjega žarki svetli,
Ki prišli so skoz okno nezastrto,
Natihoma, počasi ko tatovi,
Prinesli so poljubov ji v pozdrav.
Pred licem videla pa dih je svoj,
Ležeča v izbi nezakurjeni.
In v glavi so vzbudile se skrbi
In z nova tam šumeti ji začele,
Ko v panju roj čebel šumi nemirnih:
Prinese-li ji upa novi dan,
Ta krasni zimski dan že, ali ne? . . .

Iz ulic že odmeva dnevni trušč,
Globoko doli polje že življenje.
Vozov drdranje sliši se zamolklo
In konj tramvajskih sliši se cingljanje.
A tam nekje za mestom žvižga vlak.
Zateglo je in ostro zabrlizgnil,
Ko takrat . . . ko pred tedni tremi,
Ko bil odpeljal jo od doma je . . .
Slovo je bilo težko. Mati sama
Bilà je sprémila jo na postajo.
Vse, kar priščedila si bila je,
S seboj je vzela bila, ves denar.
In mati dala ji je zadnji groš
Ter polno naukov na daljnjo pot.
Ah, pomnila doma je lepše dni

In slútila nikoli v sreče časih,
Da morala po svetu bode kdaj.
Pa saj učila se nekdaj je nekaj,
Razume dobro razna ročna dela;
Učiti znala bi otroke tudi;
Za hišno bi učiteljico šla,
Blagajničarko, fino sobarico . . .

Vozila se je celi ljubi dan
V neznani kraj, v neznano, tuje mesto.
Zamišljena sedela je pri oknu,
Gledaje nove kraje iz voza.
Tam zunaj sneg je naletaval nov.
A vlak je dirjal dalje, zmerom dalje.
Pogledal potnik jo je marsikak,
Češ: lepo dekle, pa se sama vozi!
Kdo ve, kaj je? Odkod in kam? Pokaj?
Pa se ji vsedel nálašč je nasproti
In laskal se ji moški marsikak . . .
Ah, bilo že neslano ji je, res!

In više, vedno više plava solnce.
In žarki že topijo cvetke nežne,
Ki noč pričarala jih je po šipah.
Tako tope se tudi nade njene,
Za drugoj druga gine brez sledu . . .
V podstrešni sobi pa je mrzlo, mrzlo!
Potrošen že je skoraj ves denar;
Za eden dan bi morda bilo še —
A kaj potem med tujimi ljudmi?
In službe ni še našla dosedaj.
Oglas njen v časniku izdal ni nič;
Zapazil sploh in čital ga je kdo?
Mogoče danes! — Kaj? — In naglo vstane
Izpod odeje tople, záčne se
Oblačiti . . . Potem pa ven za — služboj!
Domov pa ne povrne se sedaj.
Ne, ne — nikdar! To bila bi sramota!
In ko, sedé na robu postelje,
Oblači se, začuti — lakoto.
Večerjala sinoč ni skoro nič,
In danes ni še zajutrkovala . . .

Čuj, kdo je tam pred vrati? — Ženski glas!
Zdaj trka . . .
»Noter!« . . .
Dama srednjih let,
Debela in v obleki elegantni,

Na prstu vsakem skoro prstan zlat —
Z lokavimi in majhnimi očmi
Pogleda v sobo, vstopi pred dekleta,
Ki polobiečena stoji pred njoj . . .
Vprašaje gledali sta druga drugo.
A prišlica pretrga molk in pravi:

»Že večkrat brala Vaš sem inserat.
Kaj ne? Odmeva od nikoder nič!
Ah, duša moja! Mislite li mar,
Da Vi sami ste prišli kruha iskat
V mravljinjaku velikem, v Babilonu
Modernem lepem našem — a brezčutnem?!
Palač ste krasnih videli po mestu?
Po njih leže na kupih milijoni,
In to zlato razliva sreče žarke,
In v žarkih teh — o, kakšno je življenje!
Razkošja polno, slásti in medu!
Nedaleč proč potika pa se beda
In skriva po zaduhlih se brlogih,
Zavita v cape lačna in pa žejna . . .
No včasi prigodi se tudi — čudo:
Razsipnik siti vrže izza mize
Bogate, polne svoje kruha kos
Beraču Lazarju za vrata tja.
Pikanten je občutek baje to,
Deliti miloščino med ljudi . . .
Poznam to mesto, kakor izbo svojo.
Ah, kaj jih išče službe v časnikih!
Ta borba za obstanek dan na dan,
Ta konkurenca na poprišču vsakem . . .
No, dobe naše pravi znak — zares!
In smilijo té žrtve se človeku . . .
I Vi se smilite mi, gospodična!
Zato sem prišla k Vam in zarad Vas.
Vsa znana mi je že usoda Vaša.
Zastavili ste v sili že veliko:
Par oblačil in prstan zlat pa uro.
Pozvedela sem pri vratarju vse.
Ubogi ste in vendar še — bogati.
Ah, če Vas gledam — rada Vas imam!
Mladi ste še ko rosa jutranja
In lepi ste ko rožica cvetoča . . .
Za stradanje ustvarjeni vi niste!
Z menoj takoj, brez obotavljanja!
Pri meni mesto prazno je za Vas.
Nikaka težka služba — ne, prav lahka.
Obleko svíleno gredoč Vam kupim;

Jedi najboljših bo Vam na izbero;
Šampanjec peni često se pri nas . . .
Vesela družba . . . dolgčas Vam ne bo . . .
Z menoj! Vam pravim . . .«
Glad, ta glad boli
In v izbi nezakurjeni je húdo . . .
Kaj reče naj na to zdaj revica?
Opravi se, molče ji seže v roko
Zgovorni ženi in — otide ž njoj.

V trenotku tem pa solnce je slučajno
Za črn in temen skrilo se oblak.

A. Aškerc.

Romanca.

Ne kesaj se, ljuba moja;
Da ne maraš me, bi rada
Drugim, meni pokazala.
Vendar, vendar ti je žal,

Če zapaziš, da mi žalost
Vedro čelo potemnjuje,
Če zapaziš, da se k drugim
Spet obrača pogled moj.

Rado bi ljubilo, rado
Moje srce druga lica,
Ah, in tebe pozabilo,
Neprijazna, kakor si.

Kakor veje s krasnim cvetjem,
Širijo mi bele roke
In skrivnostno — kakor luna,
Ko skoz goste sence zre —

Zrejo me prijazne deve
Smehljajoče, vprašujoče,
In besede zapeljive
Usta njih šepečejo.

A zaman, podoba ena
Plava pred menoj, in drugim
Ni odprto srce moje.
Ve-li večni Bog, zakaj?

Ha! . . . Pokazala bi rada,
Da ne ljubiš me, ne maraš;
Da me ljubiš, jaz povem ti,
Ker samà tegà ne veš.

Dan bo prišel in je blizu,
Da boš mene poiskala,
Da boš bol mi potožila
Svojo z rosnimi očmi . . .

A sedaj je to še skrito,
Ker pomlad še ni v aprilu,
In lepo duhteče cvetke
Vzbuja šele gorki maj.

Zvonoslav.

Kam plovemo?

Spisal Karol Dolenc.

(Dalje.)

IV.

Steht ein Baum im schönen Garten
Und ein Apfel hängt daran,
Und es ringelt sich am Aste
Eine Schlange, und ich kann
Von den süßen Schlangenaugen
Nimmer wenden meinen Blick,
Und das zischelt so verheißend,
Und das lockt wie holdes Glück!

H. Heine.

V sobi je postajalo vedno bolj soparno. Zato je mladina šla na vrt.

V salonu sta ostali le domačiča in hči Kamila.

Major Svetlič je zunaj na altani zabaval zgovorno guvernanto in nje molčljivo sestro. Premleval je že stokrat premlete epizode iz svojega burnega življenja, tleskal z roko ob roko ter gromovito kričal: »Smešno — ni res smešno? Ha-ha-ha... ta butec — ta polkovnik Meszinsky me je hotel izpodriniti . . . A jaz sem bil mož za to, da se nisem dal vsakemu bebcu poriniti in vreči med staro šaro . . . Skoraj bi bilo prišlo do dvoboja . . . Smešno — res smešno -- ha-ha-ha.« —

Dijaka sta krenila najpoprej v kuhinjo, kjer sta se nekoliko časa šalila z rdečelično kuharico Ančko. A ker se je ta kmetiška krasotica kazala dokaj mrzla nasproti pijanima gospodičema ter se energično branila njiju vsiljivosti, in ker ni hotela slišati in umeti robatih šal in frivolnih dovtipov, sta gospoda naposled užaljena odšla, glasno zabavljajoč in preklinjajoč to kmetiško, neumno, potuhnjeno tercijalko, ki ne ume ceniti tako velike milosti in dokazov njiju naklonjenosti.

Potem pa sta poiskala praktikanta Zebko ter pričela z njim na majhni, okrogli mizici na hodniku obligatni tarok. —

Koncipijent Pečnik se je šetal zamišljen po vrtu.

»Res, ta doktor se še zaljubi v to punco,« je mislil ter počasi korakal po peščenem potu. — »Kako je zijal vanjo — kar očesa ni mogel obrniti od nje! Ni ganil se ni od njene strani . . . Zaljubi se, gotovo se zaljubi . . . ta bedak . . .«

Čutil je nekaj kakor jezo, nevoščljivost proti zdravniku.

In zatopljen v te neprijetne misli, se je naslonil ne daleč od pota na deblo košatega kostanja, katerega senca ga je prikrivala mimogredočim.

Ni še dolgo slonel ob deblu, ko se je po belem potu počasi, s povešeno glavo, z lahnimi, elastičnimi koraki bližala Evelina.

Sedla je na klop ne daleč od kostanja ter naslonila glavo ob malo, mehko roko.

Dolgo je sedela tako nepremično, kar jo vzbude bližajoči se koraki.

Vstala je ter hotela zbežati, zdajci se zasliši celo blizu tih, proseč moški glas: »Gospica!« —

Mehaniški je v zadregi obrnila nekoliko kodrasto glavico ter vprašala boječe, z negotovim, trepetajočim glasom:

»Kaj? — Kdo je?«

»Jaz — dr. Zorič . . .«

Že je stal pri njej ter ji proseče zrl v modre, krasne oči. Povesila jih je pred njegovim žgočim pogledom.

»Iskal sem vas že« — je nadaljeval, in njegov glas je postajal mirnejši in gotovejši — »gospica — pri mizi ste mi obljubili cvetko s svojih prsi . . . Ali hočete sedaj izpolniti svojo obljubo?« —

Evelina je molčala ter zrla v drobni beli prodec, s katerim je bil posut ozki pot. —

»Sama sva . . .« je povzel spet zdravnik.

»A čemu vam bo?«

Tiho je izgovorila teh par besed, in njen tihi glas je od dušne razburjenosti vibriral.

»Čemu mi bo?« je tiho in mehaniški ponavljal zdravnik, kakor bi ga bilo to vprašanje neprijetno presenetilo.

Evelina je čutila bol, ki je zvenela iz teh njegovih besed.

Počasi je odpela cvetko raz prsi, jo vrtela nekoliko časa v mali trepetajoči roki, molčeč in ne vedoč, kaj naj stori, kaj odgovori.

Potem pa je polagoma dvignila zardeli obrazek, mu pogledala v velike, blesteče oči ter mu podala cvetko.

In zdravnik je strastno prijel to nežno, alabastrsko roko, ki se je tresla v njegovi, ter jo goreče, brez besed poljubljal . . .

Pečnik, ki je bil primoran gledati ta prizor, se je nehote nekoliko zganil.

»Nekdo prihaja . . . slišite — tukaj za grmom je nekaj zašumelo . . .«

»Ne — bodite mirna; veter je stresel vejevje . . .«

»Moj Bog — dajte, pogledajte . . . prosim vas . . . gospod doktor!«

»Ne vznemirjajte se . . .«

Od drugega konca vrta se je slišalo pridušeno moško govorjenje in za njim kratek, suh, prisiljen ženski smeh

»Ah — to je Irma . . . Moj Bog, iti moram . . .«

»Nikdar, gospica . . . Kdo bode . . .«

Izvila se mu je.

»Nocoj se še vidiva . . .?«

»Da . . . gotovo.«

In hitela je tiho in brzo po peščenem potu. —

Zorič je zrl za njo, občudujoč njen elegantni, elastični hod, njen vitki, klasično dovršeni stas, celo njeno fino, nežno postavo, ki je nalikovala umetno izdelani, slonokosteni igračici.

In zamišljen je odkorakal za odhajajočo deklico. —

Ko sta odšla, je stopil koncipijent nekoliko korakov od debla ter zrl par trenotkov proti hiši, kamor sta bila krenila zdravnik in Evelina.

Na bližnji gredici je utrgal amarantov cvet ter ga zmečkal med prsti, da se mu je sipalo izmed njih malo, črnim biserom podobno seme ter padalo v rosno, v mesečini se čarno lesketajočo travo.

In zamrmral je:

»Ha vraga, iz tega bi se lahko še kaj skuhalo . . . Kaj ko bi se doktor res ujel? — Bah, tako neumen ne bode — ni bogata . . . A ko bi vendar . . .! No, in kaj potem . . .? Moj Bog, kaj se jaz pravzaprav radi tega vznemirjam? — Naj jo ima — kaj to meni mari! — A vendar . . . vendar . . .«

Z laktom se je spet naslonil ob kostanjevo deblo ter si z roko podprl vročo, težko glavo.

Mrko, srepo je zrl pred-se. Tesno stisnjene ustnice so mu včasih zadrhtele, kakor bi se hotel nasmejati ali kaj izpregovoriti. —

V tem pa sta se približala po poti poročnik Mihelec in Irma, katere smeh je bil poprej prestrašil Evelino.

Poročnik je privzdigoval z levico sabljo, da ne bi žvenkljala po poti, ter jo tesno pritiskal k nogi, hoteč tako zabraniti, da se ne bi preveč lesketala v mesečini ter tako postala izdajica. Desnico pa je ovijal krog ozkega pasu Irminega. Ona pa se je z eno roko oklepala poročnika, z drugo pa je gracijozno zibala belo, fino, skoro prozorno pahljačo ter si hladila vročo glavo, katero je koketno in zaupno in kakor utrujena naslanjala na široko, podloženo ramo častnikovo.

Počasi sta korakala.

Kjer je kak grm otemnjeval s svojo senco belo stezo, sta se ustavila, in usta so se jima spojila v dolg poljub.

»A jutri prideš?« je vprašal poročnik potihoma, a vendar dovolj glasno, da ga je ob kostanju slišal koncipijent, neradovoljen in nepoklican poslušalec te nove tajnosti.

»Ah — jutri? . . . Ne, jutri — jutri ne morem, ne smem . . . Mama je zvečer doma.«

»No, izumi si kak izgovor — da koga obiščeš . . .«

»Ne — ne . . . tega ne morem — ne!«

»A pojutrišnjem?«

»Morda — a gotovo ne vem.«

»In kje? — Spet pri oni kameneni mizi — kaj?«

»Ne, za Boga — že zadnjič naju je nekdo zasledoval . . . ne veš-li več? Moj Bog, ko bi naju kdo zalotil — zblaznela bi . . .«

»Srček, ne vznemirjaj se!« . . .

Potem sta stopala dalje.

Beli drobni prodec, ki se je lesketal v srebrnih luninih žarkih, jima je lahno škripal pod nogami.

Ob potu je duhtelo grmovje dišečega španskega bezga, belo cvetje jasminovo je trepetalo v lahnem nočnem pišu, rumene, žalobne teje so se kopale v toplem, svežem zraku, na listju pa so blestele prozorne rosne kapljice.

Semkaj iz salona se je glasil včasih smeh, a le na lahno — polupridušeno, tiho, nerazločno govorjenje je zvenelo v tiho noč . . .

Skozi poluzastrta okna je lila luč v širokih, svetlih pramenih na zelenkasto listje kostanjev in lip, na teje, na amarante, na irisne cvetke. —.

Koncipijent je še vedno slonel ob kostanju.

Zrl je za Irmo in poročnikom, dokler mu nista izginila izpred oči.

Tiho, sarkastično se je nasmehnil ter nejasno nekaj zamrmral. Potem pa se mu je spet zresnil obraz. —

Zamislil se je v one čase, ko je še gimnazijec stanoval v isti hiši z Riegersbergovimi ter prišel tako s to obiteljo čestokrat v dotiko. Evelina je bila tedaj še otrok, desetletno, tenko, vitko in šibko dekletce bujnih, kodrastih, zlatih lasc, oči modrih liki potočnice, finih, bledih ličec... Smatral jo je tudi povsem za otroka, ji gladil mehka, žametasta ličca, se smejal njenim igram, njenim naivnim nazorom, se čudil njeni nedolžni otročji preprostosti . . .

Ko je zvršil gimnazijo ter se vpisal na univerzo, ko je začel daleč od domovine ono neredno, a vendar interesantno velikošolsko življenje, ki je danes polno poezije in sreče, jutri poosebljena proza — tedaj se mu je tudi v tem šumnem, burnem življenju često vsiljevala v spomin šibka, ljubka, elegantna podoba Evelinina.

Često se je zamislil v trenotkih duševne utrujenosti, v trenotkih, ko mu je mrzelo velikomestno življenje z brezsrčnimi koketami, v oni mali, a tako ljubki, prijetni vrt, kjer je sedel ob tistih poletnih večerih z obiteljo Riegersbergovo, kjer sta mu razkazovali Kamila in Evelina z otročjo radostjo različne cvetke, jih trgali, mu jih pripenjali na suknjo, mu jih povijali v šopke. —

In pozneje, ko je Evelina bivala v Pragi ter se vračala ob vsakih počitnicah za nekoliko časa na dom, kjer se je sestal včasih tudi pravnik Pečnik z njo, je čutil le-ta, da je ono mladostno občevanje z Evelino zapustilo v njem neko kal, ki se je polagoma začela razvijati v ljubezen . . .

A ker je bil ubog, je izprevidel, da je ta ljubezen brez vsega upanja, brez vse realne podlage, da bi bilo smešno, razodeti Evelini čuvstvo svojega srca, nespametno, navezati to mlado bitje na svojo negotovo eksistenco, na temno, morda neprijazno in neprijetno prihodnjost.

Tudi ni opazil pri Evelini nikdar drugega čuta, nego odkritosrčno prijateljstvo in ono prijaznost in skoro sestrinsko ljubezen, ki je bila celo naravna posledica prejšnjega prijateljskega in vprav familijarnega občevanja. —

Trudil se je torej z vsemi silami, da bi zatrl to ljubezen, se je otresel; in to se mu je po dolgih, mučnih borbah kolikor toliko posrečilo, posebno ker je Evelina prihajala zadnji dve leti le redkokdaj domov in je tudi tedaj ostajala navadno le kratek čas pri materi; torej ni prišel često v dotiko z njo. — Svoje čute je izkušal prikrivati s tem, da je pri vsaki priliki zabavljal ženskemu spolu, govoril o njem le z ironijo in sarkazmom ter obžaloval one, ki so se dali preslepiti ženski ter se vpregli v bridki jarem svetega zakona . . .

A ko se je sedaj Evelina spet vrnila na dom, ko jo je videl lepšo, nego je bila kdaj poprej, sedaj, ko je bila ravno v onem cvetu, v katerem je ženska najinteresantnejša, popolnoma ovita z vencem mladostne, duhteče poezije — sedaj se mu je spet začelo mogočno oglašati srce, spet se mu je vzbudilo vroče hrepenenje po njej, goreča ljubezen ga je navdajala ter ga zasledovala noč in dan . . .

A po zadnjih dogodkih je spoznal, da je zanj najbrž izgubljena.

In tako mu je izginila slednja nejasna, temna nada . . .

In to ga je delalo skoro blaznega! —

* * *

Praktikant Zebka in dijaka Zrnko in Vicek so igrali, glasno kričali ter pridno praznili dolge, črnkaste steklenice, napolnjene s že nekoliko toplim, penečim pivom.

»He, komilitone«, je kričal dolgi Vicek ter sunil z nogo ob mizo, da se je stresnila — »kaj ko bi naredili nocoj gospodični Flori Bregarjevi podoknico — kaj?«

»Aha — zaljubljen! — Hočeš spet nekoliko poigrati Don Juana . . . à?«

»Eh — ne bodi . . . A vendar . . . veš . . .«

»Hm . . .«

Praktikant je zvrnil med tem že par čaš vase ter kupo spet natočil do vrha, da so pene prekipele ter se cedile ob straneh na mizo.

»Flora« — je jecljal Zebka — »Flora, mhm — gospoda . . . fin kebrček . . . fin . . . brez dvoma . . .«

»O tem nihče ne dvomi«, ga je rezko zavrnil Vicek ter ga temno in od strani pogledal. —

»Gospod praktikant, ali znate peti? — Lahko bi nama pomagali . . . tercet!« —

»Peti? — Seveda . . . že pred leti, gospoda . . .«

»Le pustite — znamo . . . Rajše pijmo!«

Vsi so trčili z visokimi čašami ob mizo ter jih za trenotek postavili prazne pred-se. —

»Res — gospoda dijaka — to je bilo efektno, to je bilo velikansko . . . pompozno . . . ko sem . . .«

»Eh, kaj, če znate peti, pomagajte . . . Drugo pa pustimo!« —

»Skat! — Flora . . . Flora Bregarjeva . . . ah . . .« je mrmral praktikant, kateremu se je že nekoliko zapletal jezik.

Naslonil se je s svojim suhim, ozkim hrbtom ob stolovo naslanjalo, uprl oči v višino ter tlesknil z jezikom, kakor bi bil ravnokar zaužil kaj delikatnega.

»No, gospod Zebka, igrajte vendar!«

»Seveda . . . seveda, gospoda . . . A Flora . . . Flora . . . o, to vam je cel roman . . .«

»Kak roman . . .?«

»E-e . . . sicer tajna stvar — delikatna stvar . . . Igram trojko. — A vama, gospoda, jo smem že razodeti . . . Gospoda, upam, da umejeta današnji svet . . . novodobno društvo . . . moderne struje . . . moderne ljudi . . .«

Vicek je poslušal pozorno. —

». . . Kupim . . . A ta Flora — vraga, gospoda, pravim vama — to je dekle, res, dekle vseh deklet . . . No, zadnjič pri mestnem plesu . . . gospoda, trojko . . . izvolite dati . . . torej gospoda, pravim vama, krasno sem se zabaval . . . Dekle se je zaljubilo do ušes vame — gospod Vicek, pazite — vi ste sami . . . Bilo ji je prevroče v salonu . . . spremil sem jo na altano — gospod Vicek, izvolite mešati . . . No, cvetje — duhteče, opojno . . . mirna, tiha, balzamska noč, ki tako čudno, mehko boža mladega človeka . . . razkošna, vroča godba . . . gospoda, pravim vama in se zarotim pri vseh bogovih: — vse to naju je do cela prevzelo . . . Naslonila mi je kodrasto glavico na ramena . . . in, hm . . .«

Dijaka sta se spogledala. —

Vicku se je izbočila spodnja ustnica, obraz mu je zardel še močneje, nego ga je že rdečila obilo zaužita pijača, oči so se mu napele in izbulile.

Skočil je pokoncu, zgrabil praktikanta za vrat, ga tresel ter divje, a zamolklo sikal:

»Lažnivec — vražji!« —

»Ali . . . gospoda . . . saj sta ka-ka-va-lirja . . .« je grgral praktikant. »Ali ste vi kavalir?«

»Lažnivec . . . prekliči!«

»Kdo-o lažnivec — kdo lažnivec?« je vzkliknil Zebka ter napenjal vse moči, da bi se otresel in obranil nepričakovanega napada.

A kakor klešče so se mu ovijali dolgi koščeni prsti dijakovi krog tankega vratu. — Lovil je sapo, grgral, cepetal z nogami, krilil z dolgimi, koščenimi rokami po zraku in krog sebe, ne da bi si mogel pomagati.

V trenotkih, ko so Vickovi prsti nekoliko popustili, je milo jecal: »Za-du-ši-te-te me-e-e. Mo-oj Bo-o-g... a-a-ah... a... a... Mi-lo-lost...«

»Milost!« je kričal Vicek ter se surovo, divje nasmejal — »milost? Da bodeš zopet govoril take gorostasne budalosti, take imaginarne laži?! . . . Milost — tebi, filister, lažnivec . . .«

In stresnil ga je v stran, da je oni otlo, medlo, zadušeno zaječal.

»Pusti, komilitone,« je prigovarjal Zrnko, pusti, sicer ga zadušiš.«

A Vicek ga je takoj stisnil še krepkeje ter zakričal: »Prekliči!«

Praktikantu so se oči zalivale s krvjo, prsi so se mu napenjale, iz ust mu je molel jezik, telo mu je trepetalo.

Ni se več branil. —

»Prekličem . . . Ja-o-oj . . .«

Globoko si je oddahnil, ko je čutil, da so trdi, žilavi prsti nekoliko popustili.

»Torej ste lagali . . .?«

»Ne . . . eh . . . da, da . . . Pustite — za Boga — nikar!«

»Tako torej! — Vaša sreča, da ste pripoznali resnico . . .«

Naposled sta pustila dijaka nesrečnega praktikanta ter s surovim krohotom odhitela na vrt, od koder je za nekoliko časa zazvenela poskočna melodija iz najnovejše operete Offenbachove.

V.

Ah, sve je sanja pusta,
Nedoželjeni raj;
Sve želja željo guši
A uzdah — uzdisaj!
I to se život zove
I sreča još i slast —
Kô cv'jet o trnu cvasti
P s istog trnja past!
S Str. Kranjčević.

Po onem večeru je dr. Zorič zahajal vedno češče in češče k Riegersbergovim.

Po mestu pa so se širile razne govorice, se delale razne kombinacije, iz te ali one malenkostne okolnosti se izvajale razne posledice, ki pa so vse menj ali bolj določno izražale eno in isto misel: Zdravnik se je pri Riegersbergovih ujel. —

Doktorand Pečnik pa se je od onega večera kolikor mogoče ogibal svojega poprej najljubšega prijatelja Zoriča. Tudi k Rigersbergovim ni zahajal. —

Par mesecev pozneje pa so prinesli časopisi vest, da se je dr. Zorič zaročil z Evelino Riegersbergovo . . .

Koncipijent, ki je to takoj po zaroki seznal, se je kazal povsem mirnega, kakor bi ga to do cela nič ne brigalo, nič zanimalo. A v

resnici ga je ta vest, ki kakor drugim tudi njemu ni bila nova in nepričakovana, do skrajnjosti neprijetno dirnila, ga vznemirila v globočini duše, ga uzlovoljila. —

Zorič je povabil na neke sobote večer prijatelje in ožje znance k »Zlatemu levu«, da se poslovi od samskega stanu . . .

Stranska sobica pri »Levu« se ni v ničemer odlikovala od stranskih sob drugih mestnih hotelov.

Podolgovata je imela prostora za dve daljši mizi v spored, in na vrh je stala še ena okrogla miza pri peči in ena na nasprotni strani pri oknu. Pri teh so sedeli dan za dnevom isti gostje ter z resnimi, računjajočimi obrazi zrli v stare, že oglojene kvarte . . .

Okna so bila srednje velikosti, in na večer jih je zagrinjala vitka točajka Tilda s havanorjavimi, tankimi zavesami. —

Na mizah, okroglih kakor podolgovatih so se menjavali rumenobelkasti prti, okrašeni z modrimi štirikoti, v katerih sredini so bile tri velike rdeče pike, spominjajoče na znano znamenje »prostozidarjev«, s celo belimi, v katerih sredini je bil vtkan velik lev z ježečo grivo in z nevarno zevajočim žrelom . . .

Peč je bila zabrisano-rumenkasta, visoka, ozka. Na nje vrhu sta stala realistično-debelo uspela Amor in Psihe ter spajala široke, debele ustnice res v večen, le po zimi vroč poljub. No, lončar-umetnik, ki ju je tako dobrodušno in brez vse ljubosumnosti združil za vekov veke, je bil očividno učenec najmodernejše, strogo realistične šole. Za model mu je služil najbrž kak par iz vasi, ker vsi udje so bili res nevarno debeli, mesnati. Božanska Psihe je bila krog pasu debelejša in bujnejša kakor ob bokih in ramenih, in roke je imela ravno tako debele kakor bedro v sredini med kolenom in pasom. Obraza sta bila podobna zrelim jabolkom, in nosova sta se pri tem nepretrganem poljubu že do cela zrasla drug z drugim.

Tableau — realistično-moderno! —

V tej sobici se je torej zbrala rečenega dne večja družba.

Ob zgornjem koncu mize je oblastno sedela veleважna oseba, primar deželne bolniščnice, dr. u. m. Anton Marija Zelenec, majhen, suh gospod, z okroglo, plešasto glavo, z ozkim, zakrivljenim nosom, velikimi naočniki, in z visokim, širokim ovratnikom, v katerega se je včasih mala glava do cela skrila in pogreznila.

Govoril je malo, tiho, premišljeno in s poudarkom. Videlo se je iz vsake besede, da »se čuti«, da se zaveda svoje znamenite . . . osebe.

Poleg njega, ob oglu mize, je stoloval odvetnik dr. Županec, med akti in v pisarniškem prahu osivel, suhoparen mož, ki je s pomilovanjem gledal na vsakoga, ki ni znal temeljito enostavnih, prozaiških paragrafov rimskega prava. —

Odvetnik dr. Sivec se je več ali manj ujemal v vsem s svojim starejšim kolegom, le da je bil bolj živahen, da je veliko in glasno govoril, se gromko in zvonko smejal, pridno pil in vedno zabavljal »klerikalcem«, katerim je bil zaprisežen, smrten sovražnik.

Par koncipijentov je zvesto drugarilo svojim šefom, se smejalo, kadar se je smejal šef, pritrjevalo, kadar je dr. Sivec zabavljal. Glasno, z učenimi obrazi in z emfatičnimi frazami so govorili o sedanjem političnem položaju, kako bi se mogel in moral zboljšati, kako bi morali postopati naši poslanci, da bi dosegli kake uspehe, kako bi moralo ljudstvo biti solidarno z odvetniki, ki še najbolj skrbe za blaginjo naroda i. t. d. . . .

Nam že znana oseba je major Svetlič, ki je kakor vselej tudi nocoj veliko jedel, še več pil ter se v enomer hohotal . . .

Trgovec Nigl je bil pravzaprav človeška spaka. Suh, da se je bilo bati, da se zrušijo vsaki trenotek brezmesne kosti, je imel ne samo obraz in vrat, ampak tudi tanke, žilave roke popolnoma zaraščene z neko belkasto dlako, in nekateri zlovestni ljudje so odločno trdili, da je Nigl dokaz za znano Darwinovo teorijo. Vedno je bil oblečen v debelo, rjavkasto, na veliko karirano kosmato obleko, ki je bila res čudno podobna opičji koži. Bogat, da najbrž sam ni vedel, koliko ima, je bil vendar neizrečno skup ter ni nikomur privoščil trohice, niti sam sebi ne. Izjema v tem je bila le njegova edinica Jarmila, ki je bila takisto suha kakor oče, in ki je navzlic svojim tisočakom brojila že trideset pomladi, ne da bi se bil kdo zaljubil vanjo in njene tisočake.

Krona vsega društva pa je bil brezdvomno mladi avskultant dr. Zieher.

Najdovršenejši ud cele družbe je bil zlasti že radi svoje obleke, ki je bila vedno po najnovejšem kroju in mu je delala največ skrbi ter mu zagrenila marsikatero uro življenja, katero bi bil sicer lahko preživel srečno, zadovoljno in veselo, ko ne bi bilo na svetu neumnih, zabitih krojačev. Le-ti nikdar niso mogli dovolj umeti njegovih najmodernejših idej, nazorov in želj glede obleke, nikdar do cela in dovolj globoko proniknoti v njegov samonikli in do cela individualni okus, in zaman jim je stokrat in stokrat ponavljal z občudovanja vredno potrpežljivostjo: »Tako bodi in tako« — oni pa so vendar

naredili vse drugače. In kadar je bila po tednih napornega dela in trudapolnega primerjanja in popravljanja obleka dovršena — o, še tudi tedaj mu je prizadevala mnogo truda in dela. Cele ure jo je pregledoval, kretaje se kakor kak glumač pred velikim ogledalom v svoji skoro za kako damo urejeni spalnici, jo popravljal, gladil, nategoval, brisal. Šele kadar ni bilo najmanjšega madeža več na njej, nikakršne neestetiške gube, nikakršnega krivega roba — tedaj se mu je razjasnilo strogo, temno, skrbi polno lice. Da, tedaj se mu je nabralo to prazno, brezizrazno, blazirano lice v mehke, skoro ljubke, neizrečno zadovoljne poteze, in v istem trenotku svet gotovo ni imel srečnejšega človeka, kakor je bil dr. Zieher . . .

Nekdanji kolega dr. Zoričev je počastil nocoj s svojo navzočnostjo družbico »pri levu«.

Tičal je seveda v popolnoma novi, elegantni, pepelnatosivkasti obleki: kratek sako, široke hlače visoko zavihane, da se je videl nad ličnimi rumenokožnimi cipelicami širok krog svilnatih, črnih nogavic z rdečimi, majhnimi pičicami, visok ovratnik, ozek, da ga je davil, elegantna bela kravata z majno briljantno iglo, majhen, nizek, ozkokrajen klobuk — vse to je dajalo avskultantu grozno imenitnost in veljavo . . .

Črne, fino pomadizovane lase si je razčesaval v sredini. Skromne brčice, ki so se mu kakor senca bočile pod malim nosom, si je gojil in negoval z zares presrčno skrbjo in požrtvovalnostjo.

Ko je potegnil izza naprsnika fini, svilnati robec, da bi si obrisal nizko, belo čelo, se je ozračje v bližini takoj napolnilo s finim duhom jasminovim.

Znameniti osebi, ki pa sta vendarle nakoliko otemneli v eleganci avskultantovi, sta bila suplent Grozd in profesor Vernik.

Grozd je bil mladenič kakih petindvajsetih let, nejasnega, zabrisanega obraza z jako redko brado, dolgega nosu, širokega, nizkega telesa in hripavega basa.

Bil je strasten ljubilec cigaret, katerih je na dan uničil precejšnje število, in ravno tako strasten oboževatelj ženskega spola, pri katerem pa baje — tako so vsaj trdili zlobni jeziki — ni imel mnogo sreče; to pa ga je vnemalo še k večji vztrajnosti.

Kakor je oboževal ženske, ravno tako je častil svojega kolego Vernika, katerega je smatral najbrž za največjega pesnika celega sveta, ali vsaj za prvega poeta slovenskega. Vedno mu je bil za petami kakor senca ali slaba vest. Če je kdaj prišel brez Vernika v kako

družbo, je bil to izreden, čudovit dogodek, in takoj ga je ob enem vprašalo po deset glasov, kje da je kolega g. Vernik.

Tedaj pa je g. Grozd vselej nabral suhi obraz v skrivnostne, velepomenljive gube, in s tihim, šepetajočim glasom, kakor bi oznanjal Bog ve kako znamenito tajnost, je odgovoril:

»Piše . . . nov epos izdeluje . . . O, pojet« — Grozd je »j« izgovarjal rezko in z nekim posebnim zadovoljstvom — »po milosti božji . . . O, iz našega Vernika bode še nekaj . . . ta nam še poda kaj novega, znamenitega . . .«

In iz vsake črte njegovega suhega, rumenega obraza je lila neizrečna oduševljenost za to novo zvezdo na pesniškem obzorju slovenskem.

In res je bil Vernik znan kot zelo pesimističen in melanholičen človek in na slabem glasu kot lokalni poet, s katerega proizvodi pa so se seznanili že tudi koši raznih leposlovnih listov slovenskih . . .

Bil je dolge, vitke postave, svežega, nekoliko bledega lica, melanholičnih, objokanih oči, dolgih las.

Navadno je bil tih, malobeseden, zamišljen. Le kadar je nanesla govorica na literaturo, na pesništvo, so mu vzplamtele oči, mu je zardel obraz, in tedaj bi bil v nepretrganem toku govoril cele ure . . .

Na zadnjem koncu mize je sedel, zaglobljen v mračne, neprijetne misli, razpravljajoč težavni problem človeškega življenja, polnega prevar, bede, trpljenja, Sivčev diurnist in poleg njega navdušen socijalist Stanko Kračán. —

Glavo si je podpiral le-ta z roko, s katero si je včasih mehaniški pogladil dolge, ogljenočrne, neredne lase. Črne, velike, resne oči je nepremično upiral v čašo, v kateri se je svetila in lesketala zlata, oživljajoča vinska kapljica. Le včasih so mu švignile te žgoče oči bliskoma črez veselo, glasno družbo, in tedaj mu je lahen, ironski, nekoliko zlovoljen nasmeh za trenotek zatrepetal na rdečih, polnih ustnicah, in zagorelo, črnikavo, proporcijonalno lice se mu je malce podaljšalo. —

Govor se je vrstil za govorom.

Primar dr. Zelenec je nazdravil v dolgem in tudi precej dolgočasnem govoru Zoriču kot izvrstnemu zdravniku, kot plemenitemu človekoljubu, ki žrtvuje svoje življenje za blaginjo trpinov in nesrečnikov, ki ne išče svojega dobička, ampak skrbi le, kako bi drugim otiral solze, jim blažil gorje, jim pomagal, kjer je sploh še človeška pomoč možna — ter mu je z ubranimi besedami čestital radi krasne neveste.

Gostje so govorniku kričali v enomer:

»Bravo« — »Dobro« — »Izvrstno« — »Istina! Istina!« —

Ob koncu pa je zazvenel po sobi oduševljeni klic:

»Živela . . . Živelà . . . Slava jima!«

Doktor Sivec je napil Zoriču kot zvestemu prijatelju in kolegi ter mu takisto čestital.

In spet so polnili sobo radostni živio-klici.

Govorili so še drugi, nekateri tako dolgočasno, da je socijalist Kračan naslonil težko glavo ob mizo ter zadremal. —

Proti polunoči se je dvignil tudi pesnik Vernik, ki je bil do sedaj silno redkobeseden in molčljiv.

Vsa družba ga je pozdravila tako burno in glasno, da je celo zaspani socijalist dvignil za trenotek glavo ter strmeč pogledal po družbi, nato pa spet zadremal. —

Vernik je začel patetično deklamovati svoj dobro naučeni govor, katerega je začel z onimi zanimivimi besedami: »Ni dobro človeku biti samemu.«

In potem je na vse mogoče in nemogoče načine dokazoval resničnost in upravičenost teh znamenitih in prelepih besed . . .

Polagoma pa je govornika začel zapuščati spomin, bodi si da je že delovalo vino nanj, ali pa druge polovice dolge »govorance« ni dovolj študiral. Jecljal je že, pokašljeval, ponavljal iste besede in tudi cele stavke, postajal rdeč, nemiren.

Slednjič je le sklenil narediti celi stvari nekak konec ter je vzkliknil s patetičnim glasom:

». . . torej dvigam čašo s to zlato, penečo kapljico ter . . . às, vraga . . .«

Ko je govornik naznanil z velikim patosom, da dvigne čašo, je melanholski, ne da bi pogledal na mizo, prijel neko posodo ter jo dvignil, a ker ga je začela v prste peči, jo je brez premisleka izpustil.

Nekoliko poprej je namreč točajka prinesla za gospodo črno kavo. A govornik v svojem svetem navdušenju in pesniško-govorniškem ognju tega niti prav opazil ni ter je na nesrečo prijel za čašo s kavo.

Ko jo je radi vročine izpustil, je treščila na majhen, bel krožnik, da se je razbil na pet neenakih koscev, in da se je kava širom razlila po belem prtu.

»Ah, nesreča,« je zajavkal gospod Grozd, iztrgal iz žepa ne baš več posebno belo žepno rutico ter začel brisati črni tok, ki je preplavljal mizo. Tudi socijalist, kateremu je vroča kava tekla pod lice, je dvignil glavo, jezno pogledal krog sebe, si obrisal z roko mokro lice.

»Neumneži, črnino razlivajo« je mrmral, vzel svojo čašo ter prisedel k bližnji okrogli mizi, kjer je dalje dremal . . .

»Eh, nič ni, nič,« je tolažil dr. Županec . . .

A navzlic temu se je slišal tu in tam kak poluglasen smeh. Drugi so si oprli obraze ob roke, nekateri so se obrnili v stran, da govornik ne bi zapazil, kako so se trudili, da ne bi prasnili v glasen smeh.

Dr. Zorič je postal rdeč in bil v vidni zadregi. Z dolgimi belimi prsti je igral nervozno po mizi in nekako temno zrl v čašo pred-se.

Govornika je ta čudna, neprijetna epizoda spravila popolnoma iz pravega tira.

Prestrašeno, kakor brez zavesti se je oziral po celem krogu, motril zmočeno, s kalnimi očmi zdaj tega, zdaj onega, kakor bi pričakoval, da mu prihiti kdo s kako rešilno idejo, s kako nepričakovano besedico na pomoč . . .

A vsi so molčali neprijeten molk!

Raz čelo govornikovo, po zardelem obrazu je tekel v debelih, svetlih kapljicah mrzel pot, nos ga je začel srbeti, kakor bi se mu hotelo kihniti, glava mu je lezla počasi na težko hropeče prsi, pred očmi se mu je začela vrteti miza s steklenicami in čašami, s politim, pomazanim prtom, z okroglimi kruhki in solci . . . Družba krog mize se mu je izpremenila v velik, nepretrgoma in fantastično se vrteč in pletoč krog, stene so se zibale, podoba na steni nasproti govorniku, predstavljajoča staro prodajalko sadja, se je nagnila, kakor bi se v naslednjem trenotku hotela strmoglaviti na govornika . . .

Vernik je zaprl oči, da ne bi videl tega plesa — je vzdihnil . . . se hotel oprijeti z obema rokama za mizo, da bi sedel — a tedaj se je na srečo in v svojo nepopisno radost spomnil, kako završuje kaplan, katerega je vedno smatral za korifejo v govorništvu, brezkončne svoje pridige.

Tedaj je iztegnil trepetajoče roke daleč črez mizo kakor kak velik cerkveni dostojanstvenik, deleč blagoslov vernim ovčicam, in z mogočnim, patetičnim, nekoliko hripavo in utrujeno zvenečim glasom je zakričal:

»Blagoslov nebeški naj rosi na vas, in milost gospodova bodi vedno z vami. Amen.«

Potem pa se je kakor od kapi zadet zgrudil na stol, kateri je pod njim nemilo zaječal. Noge je iztegnil pod mizo, z rokami se je tesno oklenil namiznega roba, glava se mu je sklonila popolnoma na prsi in oči so mu stekleno in mrtvo bulile v črepinje na mizi . . .

»Bravo . . . Izvrstno . . . « je zastokal kolega Grozd ter udaril s čašo ob mizo, kakor bi jo hotel zdrobiti . . .

A navzlic temu navdušenemu odobravanju je ostala cela družba mirna in hladna, še vedno nekako neverno zroč v ponesrečenega govornika, kakor da bi še vedno nečesa pričakovala za zvršetek.

Polagoma se je šele začel ta in oni gibati, trkati s čašo po mizi ter klicati:

»Na zdar — Živio — Na mnoga leta« —

»Smešno,« je kriknil debeli major Svetlič ter prasnil v vprav homerski smeh.

Trebuh, ki se mu je do skrajnjosti nevarno tresel in zibal, si je držal z obema rokama. Obraz se mu je od silnega smeha tako napihnil, da se mu oči niti videle niso. Le dve ozki, podolgovati progi sta nejasno zaznamovali, kje da so njegove sicer tako žive oči.

In kakor bi bil majorjev smeh zbudil ostale prisotnike, se je vse smejalo, kričalo, z ironsko pohvalo in porogljivim občudovanjem obsipavalo govornika.

Trkali so z zdravnikom, bili s čašami po mizi, razlivali pijačo po tleh, vpili po natakarici ter zahtevali vsi vprek jedi in pijače.

»Pozno je, kolega — moram domov,« je z melanholskim, užaljenim glasom pošepetal Vernik sosedu in kolegi Grozdu.

»Ej, ne bodi, ne bodi . . . Zakaj bi že odhajal? Saj vidiš, da si zmagal.«

»Bah!« —

Poet je mahnil z roko po zraku, kakor bi hotel s tem mahljajem vso to družbo poslati k vragu, ter se je kislo, a vendar oblastno nasmehnil . . .

Vstal je, snel s klina stari, ponošeni havelok in si ga genijalno vrgel črez rame. Konec pelerine je držal v levi roki ter si jo tiščal na prsi, v desnici pa je vrtel širokokrajni, mehki, veliki klobuk. Lahno se je naklonil gostom, se poslovil še izrečno pri Zoriču, potlačil klobuk na dolge, debele, redke kodre ter izginil iz sobe. —

»Čakaj, prijatelj dragi, duša moja, jaz tudi grem . . . punčica mojega očesa . . . Sledim ti — kjer si ti, sem tudi jaz . . . Kjer je Kastor, kako naj manjka tamkaj Poluksa? . . .«

Polutiho mrmraje, si je Grozd zapenjal tanko suknjico ter kakor kafra izginil za Vernikom. —

»To je bilo fulminantno! — Tako ti ni še nihče napival,« se je krohotal koncipijent Dolec, lokavo zroč na Zoriča. Ob strani pa je s

komolcem drezal trgovca Nigla, ki je gravitetno pokimaval z veliko, suho glavo.

»Smešno, gospoda, res smešno,« je hohotal debeli Svetlič, »skoro bi bil počil od smeha. — Ta vražji mladi zarod, ta ima možgane ... Smešno, gospoda . . . pri moji veri, smešno . . .«

In spet se mu je trebuh kaj nevarno zibal, in rdeči obraz se mu je napihnil, da je bilo celo lice do pičice podobno debeli rumenkasto-rdeči buči.

»Gospoda« je zanosljal zdajci trgovec Nigl ter krilil z dolgimi, suhimi rokami po zraku, na lahno udarjajoč ob mizo — »gospoda, nikar ga preveč . . . Dobra volja . . . Gospod profesor seveda je bil nekoliko tudi prestrašen, zmešan ... najbrž prvi njegov javni nastop ... A blagovolite uvaževati, kake misli, kake ideje, kaki izbrani izrazi, kake podobe: Mrzlost življenja — besneče nevihte usode . . . zasede hudobnih sovragov ... intrige podlih, v prahu se plazečih, zavidnih nasprotnikov, vsakdanjih, brezvzornih sikofantov, filistrskih duš . . . o, kake podobe, ki bi bile v čast najvišjemu pesniku . . . gospodje . . . gospodje . . .«

Ponovil je še parkrat z zateglim glasom besedico ‚gospodje‘, vedno jo bolj poudarjajóč in vedno bolj kričeč. A ker se ni domislil ničesar več, kar bi še mogel povedati v obrambo govornikovo — za katerega so ga bili razvneli česti slavospevi njegove hčerke — je na dušek izpraznil veliko čašo.

In po suhem, rjavem obrazu se mu je razlila neka čudna, pri takih ljudeh tipična navdušenost, ki ga je še bolj pačila.

»Gospodje,« je spet kriknil s svojim kakor nit tankim, neuglajenim glasom, ko se je bil pokrepčal s požirkom močne pijače — »da je gospod Vernik poetično nadarjen mož, fin mož, olikan mož, o tem pač ni dvoma. — Pesnik, res pravi pesnik! . . slišal sem ga včasih, kako je moji Jarmili deklamoval svoje pesniške proizvode . . . Gospica Jarmila je često plakala, tako presrčne, v srce segajoče so njegove pesmi«. . .

Cmaknil je z jezikom, roke sklenil na upadlem trebuhu in male, zelenkaste oči je z banavziško navdušenostjo in vdanostjo uprl v karminasto barvani strop . . .

Polagoma so pozabili neprijetni intermezzo, in gospodje so židane volje sedeli pri mizi še par ur.

(Dalje prihodnjič.)

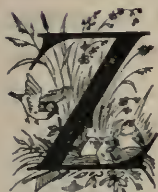
Dr. V. Oblak v Macedoniji.

Priobčil Fr. Vidic.

(Dalje.)

4.

V Solunu, dne 24. decembra 1891.

Z beležkami o narečju okraja Sucho sem gotov. Seveda ne bode tako natančna monografija, kakor je Štrekljeva o kraškem narečju; mislim pa, da sem zbral vse, kar je važnega. Vso zbirko še enkrat pregledam, da eventuvalne nedostatke izpolnim pravočasno. — — — (O. podaje filološke date.) — — — Še nekaj doneskov k filološki humoristiki. Sedaj imam nekoga iz vasi Oboki (pokrajina Debra); dal mi je že dve avdijenci. Glede *št*, *žd*, je vse tako pestro, da kmalu sam svojim beležkam ne bodem verjel; taka zmešnjava je v tej točki — in mi še iščemo doslednosti v jeziku — — — — — — — —

Rokopisi so tu jako redki; Macedonija ni več Kalifornija, in pri tem hranijo ljudje (tudi izobraženci) vsako papirnato krpo z babjeverno spoštljivostjo, kakor da bi imeli prav toliko avtografov Cirila in Metoda samega. Čim bolj zamazan je papir, tem dragocenejši!

Danes sem zvedel, da so hajduki v nedeljo v Debri (mestu) vodjo ljudske šole odpeljali pri belem dnevi, ko je šel v cerkev! Lepe razmere! In vendar bode prej ali slej neizogibno, da se dialektično gradivo kontroluje na licu mesta. — — — — — — — — — — —

5.

V Solunu, dne 2. januvarja 1892.

— —

Novo leto sem pričel s hudo mrzlico. Najmučnejša mi je bila misel, da se bodem moral morebiti na mah domov vrniti. Zdravnik pa me je v tem oziru pomiril, in danes sem se tudi mrzlice iznebil; toda mnogo medicinovanje mi je temeljito pokvarilo želodec. Prav srečen slučaj, da sem dobil danes korekture iz Lipsije; zakaj za drugo delo bom za več dni nesposoben.

Svojega Obočanina sem pognal. Pokazalo se je, da je sicer šele pred mesecem dni prišel iz Debre, da pa je že v prejšnjih letih prebil večkrat po nekaj mesecev tukaj; a to mi je prvi dan utajil. — —

Pri takih odnošajih je pač boljše, da se moja pismena poročila o macedonskih narečjih ne porabijo za »Archiv«. Rad bi veljal glede

svojega dialektološkega gradiva kot »nezmotljiv«; če bi se pa vendarle, dasi v enem samem slučaju v doslej objavljenih poročilih dokazala nepravilnost, potem bi bilo konec moje nezmotljivosti v delu samem (ako kdaj izide); našli bi se srbski in bolgarski (patriotični) staroverci. Pač pa bi objavil — če ste zadovoljni — v »Archivu« kratko skicirane črtice o najvažnejših posebnostih macedonskih narečij, in sicer brž ko gradivo, ki sem je že nabral, na licu mesta pregledam ali sploh kje na mestu samem kaj zabeležim. Tako bi tudi na spreten način delal reklamo za svoje bodoče obširne dialektične razprave! —

6.

V Solunu, dne 14. januvarja 1892.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Zbral sem vse svoje moči ter sem naposled vendarle posetil bolgarsko ljudsko šolo; toda trud je bil zaman, ker so bili učenci oboleli. Najbrže se bode dala stvar tako napraviti, da me dotični deček, ko ozdravi, obišče dvakrat do trikrat v tednu; v šoli je izpraševanje vendar neprijetno. Danes ne morem torej nič dialektoloških poročil poslati. O narečju kraja Galičnik (Debra) sem poročal menda že v zadnjem pismu. Brž ko bode vreme razmeroma toplo, obiščem pastirsko kolonijo (kaki dve uri odtod), zgolj ljudi iz Galičnika, ki, povsem ločeni in osamljeni, tukaj s svojimi čredami prezimujejo in so torej svoj jezik ohranili čist. Nevoljno že pričakujem začetka pomladi; potem se prične delo. Ne manjka se sicer tukaj ljudi iz Debre, in tudi iz drugih krajev bi se menda kateri našel; toda teh ljudi jezik je že mešanica iz raznih narečij; boljše manje, pa zanesljivo! — — — —

7.

V Solunu, dne 9. februvarja 1892.

Vprašanje glede pozicije macedonskih narečij je že srečno rešeno, in jaz bi se lahko vrnil domov. Ravnokar je izšla »Карта српских земаља« z dolgim »zgodovinsko-jezikovnim« vvodom; izdala jo je srbska »Omladina«. V celi Macedoniji, zapadni Bolgariji s Sofijo, da celo še v Rodopih, so samo Srbi! Da se ta velikosrbska pokrajina bolje zaokroži, se ji privrže še iztočna polovica Kranjske in vztočni deli južnega Štajerja! Drinov in Miladinovca so označeni kot falzifikatorji, vse od Bolgarov zapisane pesmi so predelane i. t. d.!! Srečnega se štejem, da sem dobil to krasno razpravo še o pravem času, zakaj šele zdaj vem, da narečje suchovsko niti bolgarsko ni! — — Obžalovati moramo Srbe, da imajo tako vseučiliško mladež, ki se nič ne uči in nič ne ve. — —

Sedaj sem prebil en dan med ovčjimi pastirji v Galičniku v slamnati koči pri njih ognjišču. Potrdilo se mi je vse, kar sem si bil že poprej zabeležil. — —

Te beležke, ki so sicer za-me zanesljive in brezdvomne, bodem vendar izkušal še enkrat na licu mesta kontrolirati, da umirim vest tudi največjih dvomljivcev. Z rezultatom tega enodnevnega izleta sem povsem zadovoljen, dasi me stane 10 gld. Načrt za moje potovanje je že izgotovljen, čakam samo še toplega vremena; če bode doba ugodna, odpotujem lahko že 1. marcija. Odtod pojdem črez Sucho (ob tej priliki obiščem vse vasi v okolici) v Seres, ostanem tam 7 do 10 dni, da proučim narečja v okolici, ter pojdem od tam do Drame in potem v Nevrokop (na južnozapadnem vznožju Rodope) in Melnik, od tam v Petrič, Strumico, Dojran, Kukuš, Solun. Ta tura, preračunjena na 4—6 tednov, bode silno težavna, mnogokrat bo težko dobiti poštenega konja. Na to potovanje ne mislim prav z veseljem, upam pa, da bode dalo zanimivo dialektološko žetev. Poprej pa mislim z manjšimi turami okolico solunsko prepotovati. Sedaj je to še nemogoče; ob lepem vremenu pa si bodem lahko upal po dnevi v vasi; noči pa so še vedno jako hladne, in po vaseh nikjer dostojnega prenočišča! Ako naj svojo nalogo tako izvršim, kakor sem si jo umislil, potrebujem precej izdatne podpore od ministrstva. Zlasti pa bi mi morala o pravem času priti v roke; in vendar je ne bi rad poprej zaprosil, predno ne bode graška reč rešena. Vprašanje je le, ali bode ministrstvo tudi to stvar z navadno počasnostjo reševalo, potem bi seveda rešitev dobil šele v Celju! — — — (O. vprašuje Jagića za svet, kako naj izprašuje ljudi.) — — —

P. S. Prišel sem prav od turškega generalnega guvernerja, s katerim sicer nisem osebno govoril, temveč le z dragomanom našega konzulata. Za svoje potovanje v sredino potrebujem neobhodno odprtega priporočilnega pisma „Bajrundu“ generalnega guvernerja samega; le tedaj mi turške oblasti v malih krajih ne bodo delale težav; in moje potovanje je le s takim spremnim pismom nesumno. Ako se male oblasti vedejo rezervirano, sem tudi prebivalcem samim sumen, in občevanje z njimi je potem nemožno. Tako so mi soglasno poročali nekateri zvedenci, ki so potovali po Macedoniji in Turški. Naš vicekonzul (konzula še nimamo), ki je šele malo časa tukaj in je novinec v vseh turških odnošajih, je popolnoma napačno ravnal; ne da bi bil šel sam k paši, ampak poslal me je z dragomanom k višjemu turškemu uradniku, ki pravzaprav nima ničesar odločevati v tej stvari. In v istini se je tako zgodilo, kakor mi je

prorokoval Jastrebov; paša mi noče dati priporočilnega pisma, niti »bajrundu«. To so prvi sadovi tistih priporočil »nach Thunlichkeit«. Jutri dobim tako priporočilo, in videl bodem, ali se bode dalo z njim potovati v sredino; ako bo samo prazen »Wisch«, potem moram opustiti potovanje po celi južni Macedoniji (Seres, Nevrokop, Kostur) in potovati v Bitolj, da dobim od tamošnjega paše tak ‚bajrundu‘ za ondotne pokrajine. Povprašam Jastrebova za svet in mu pokažem pismo. Oni visoki turški uradnik mi je svetoval, da bi dobil po našem poslaništvu v Carigradu pri Porti priporočilno pismo na vse turške vijalete v Macedoniji, a to smatram le za nastavljeno past; jaz mislim, da bi se s takim ‚visokim‘ priporočilnim pismom zdel oblastvom sumen; povprašam Jastrebova. Turški uradnik se je informiral, kako mislim uravnati svoje preiskovanje, kaj pravzaprav preiskujem i. t. d.; s kratka: moj namen se mu je zdel nekoliko sumen. Žalostna dežela, v kateri se vidi znanstveno proučevanje in potovanje sumno!

(Konec prihodnjič.)

Spomin ob Savi.

Tu sanjam, sanjam v tiho noč
Ob valoviti Savi,
Kjer srečala sva se nekoč,
Razvnela se v ljubavi.

Čolniček moj odplaval je
Brez mene in brez vesla,
In kar je bilo moje vse,
Usoda je odnesla.

Odkar zagrebla sem jo tu,
Za me ni sreče prave.
In plakam, plakam v žalnem snu
Ob strugi šumne Save . . .

Vida.

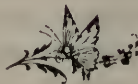

Ob slovesu.

Za hrib se solnčece nagiblje,
En hip in se za vrh zaziblje;
K dekletu jaz grem tih in nem,
V slovo ji reči kaj ne vem.

Smehlja se v cvetju zemlja mlada,
Na njo večerna rosa pada;
Molče stojiva kraj vasi
In nama rosne so oči.

Milenko.

List za listom.

Spisal **Premec.**

(Dalje in konec.)

ama je vstala vdova v svoji hišici. Tako prazno in pusto je bilo po kotih, kjer so se včasih valjali in igrali otroci, tako prazno na onem starem naslanjaču, kjer je sedeval dan za dnevom dobri mož. Oj, da bi ga ugledala tam samo še enkrat! Pravijo, da hodijo mrtveci vsaki večer počivat na mesta, ki so jim bila v življenju priljubljena; tudi ona je nestrpno zrla vsaki večer na ta naslanjač, ali se ji morda prikaže skljućena njegova postava, ali se prikažejo njegove male žive oči, katere so včasih zrle tako milo izpod koščenih obrvi — čakala je, kdaj jo ogovori rahli, skoro otročji njegov glas. Toda ni ga bilo! —

Siloma so se ji udirale solze po velem licu vsaki večer, kadar se je odpravljala sama počivat. Ali tudi to je prenehalo; vdala se je v svojo usodo . . .

Ko je France zvedel o smrti očetovi, mu je otrpnila duša, otrpnilo telo. Zaprl se je v svojo sobo, ne meneč se za šolo, za tovariše, ne meneč se za celi svet. Edino to mu je bilo vedno pred očmi, da njega ni več, njega, ki je toliko žrtvoval za njegovo vzgojo. — In kaj zdaj? Od kod se mu je nadejati pomoči, da se bo šolal nadalje? Instrukcije so bile tedaj že zelo redke, in še te so imeli boljši dijaki višjih šol; on ni bil sicer pri slabih, vendar mu je provzročalo učenje mnogo težkoč. Odtod torej ni pomoči! Ali naj mu pomaga mati? S čim? Sama ne bo mogla živeti z ono miloščino, katero bode dobivala morda po soprogu. — Ali naj gre beračit? Od hiše do hiše? . . .

Drevesca so stala gola, pod nogami je škripalo, in prezebali so ščinkovci po zmrzlih vejah, ko je stopal France proti domu po oni poti, po kateri sta se vozila z očetom ne dolgo tega. Spominjal se je najmanjših posameznosti in tedanjih pogovorov, in zdelo se mu je, kakor bi mu tudi danes zvenel nasproti glas očetov izza vsakega ovinka. In ni si mogel misliti, da trohni njegovo truplo že nekaj tednov v črni zemlji . . .

Še ne teden potem pa je nastopil tudi on mesto svojega očeta. Postal je diurnist. —

Tako je preteklo leto. France je sedeval kakor nekdaj oče na istem stolu v uradu. Delal je molče, kakor v prejšnjih časih oče njegov. Edino veselje so mu bili večeri, katerih slehernega je prebil v družbi materini. Sleherni prisluženi novčič je delil z njo. — Živela sta skoro brezskrbno; kajti razvajena nista bila, in France ni še poznal življenja in njegovih veselic, da bi bil silil vanje.

Ali večno vendar ni moglo ostati tako! France je bil pač še premlad, da bi se že sedaj zakopal za večno v to vedno enakomerno, duhomorno delo, katero je tako rekoč podedoval po svojem očetu...

Bilo je nekega zimskega večera. France je stopal že v temi iz urada. Pot ga je vodila mimo čitalnice, katera je bila nocoj posebno razsvetljena.

Iz sobane so se razlegali ubrani akordi mestne godbe. Vmes se je glasil šum in veseli smeh srečnih gostov.

Nehote mu obstoji noga. Ti glasovi, tako rahlo plavajoči po težkem vzduhu, zdaj tožeči, zdaj se smejoči, zdaj zopet burno se valeči nalik neukročenim valovom gorskih hudournikov — vse je vplivalo nanj, da se ni mogel premakniti z mesta . . .

Tedaj pa ga je nekdo prijel pod pazduho in molče vlekel za seboj proti čitalničnemu vhodu.

»Enkrat moraš vendar med svet, saj nisi bil še nikjer,« je izpregovoril ob vhodu smeje se prijatelj sošolec, pomočnik v trški prodajalnici.

In France je stopal za njim nehote.

Ko sta vstopila v dvorano, mu je vse mrgolelo pred očmi. Godci so svirali, mladi pari se vrteli, drugi se šetali, in elegantne toalete, katerih moderni kroj je razsvetljevalo nekoliko pozlačenih lestencev, so se tu kazale njegovim strmečim očem . . .

Tisti večer pa se je doma mati jako čudila, kam je prešel sinek.

No, prišel je domov, toda nekoliko pozno. Na obrazu in kretanju se mu je poznala razburjenost, in oči so se mu svetile od doslej nepoznane sreče.

Ovil je materi okoli vratu roke ter ji zašepetal:

»Oh mama, to je lepo, to je krasno tako življenje! Tudi ti moraš nekdaj bolje živeti! Mlad sem še in pomagati moram tebi in sebi!«

Mati ga je mirno poslušala, da je končal, a potem je dejala resno, skoro žalostno:

»Sin moj, zadovoljna sem s tem, kar imam. Najbolj pa hvalim Boga, da mi je dal tebe! Druzega si ne želim!«

Ali on jo je tešil, pripovedujoč ji, da si mora ustvariti boljšo bodočnost, nego je življenje ubogega diurnista. Srečal da je bil prijatelja, kateri mu je svetoval, naj gre takoj prostovoljno v vojake. Ko jih odsluži, se mu gotovo ponudi kaka boljša služba, in v nekaj letih postane sam svoj gospod, in tedaj bode dobro zanj in dobro za njegovo mater.

Pripovedoval je to tako navdušeno, tako odkritosrčno veselo, da se mu ni mogla mati protiviti.

Vdala se je, in dobra dva meseca potem je bil sin potrjen prostovoljec . . .

* * *

Nastopal je bil zadnji september, tih in jasen dan. Solnce je sijalo tako toplo, kakor po letu, in veselili so se tega vremena vinščaki, spravljajoč sladko grozdje iz vinogradov, veselile so se ga ptice v orumenelem grmovju, veselile zadnje cvetice po brežinah in vrtovih — veselila se ga je sleherna stvar.

In vendar je ta dan donesel tiho žalost v marsikatero hišo. Mnog oče in mnoga mati sta si skrivoma brisala solze, kajti odhajali so mladeniči v vojake. Res je vojaških let zdaj tako malo, res vlada zdaj mir med državami, toda kdo ve, kaj zakriva bližnja bodočnost?

Mladeniči so prepevali po trgu, veseleč se še zadnji dan. Ali marsikak »juhuhu« je izdal, kaj se godi pod ledeno skorjo tam notri, kjer tako čudno, tako naglo utriplje mlado srce; marsikdo je pogoltnil s požirkom sladke kaplje tudi zadušeni jok ter po sili prepeval ter vreščal dalje . . .

Drugo jutro je bilo po trgu vse tiho . . . Francetova mati je še pozno v jutro klečala v svoji sobici pred posteljo. Usta so ji šepetala v eno mer, in prsti so lahko polzeli po rdečih jagodah posvečenega molka. Celo noč je prečula tako, odkar se je bil sinoči poslovil sin od nje.

Kratko je bilo slovo, a tem daljša njena goreča molitev, kipeča od dna strtega srca . . .

*

Kolikor surovosti in neusmiljenosti morajo pretrpeti vojaki prve tedne svojega vojaškega vežbanja, toliko je je prebil tudi France. Res se mu je včasih krčilo srce v prsih, in stiskal je ustnice med zobe, da so krvavele, ko ga je mučil kak surovež nalašč in preveč. Toda prebil je vse, in konec prvega leta je že bil podčastnik v polkovni pisarnici.

Potekalo mu je leto za letom v enakomernem delu, a raslo mu je tudi upanje od dne do dne.

Dasi je vedel, da se materi ne more goditi prav dobro, vendar mu celo njeno gorje ni bilo znano. Z bornimi petimi goldinarji, katere je dobivala vdova na mesec kot miloščino, se pač da težko umreti, a še teže živeti. Stradala je, da se je morala smiliti mrzlemu kamenu, in po zimi je zmrzovala.

Rada bi bila hodila kam na dnino, ali ljudje je niso hoteli.

»Kaj bo pa delala? Na starost se človek ne privadi delu!« Tako so se menili za odhajajočo. Le redkokdaj se je kdo spomnil, da mu je pokojni nje mož storil včasih vendar kako ljubav v pisarnici, in donesel je morda košek krompirja ali latvico mleka.

In vendar ni sinu nikoli potožila. Redka so bila sicer njena pisma, toda polna vdanosti in izpodbujanja, polna ljubezni, neizrečene ljubezni.

Ni čuda, da je v takih razmerah slabela od dne do dne. Množile so se ji gube na obrazu in udirale se ji oči vedno globlje, kmalu ni bilo več črnega lasu na njeni glavi; pobeleli so bili vsi, drug za drugim, a vsako jutro jih je obvisel velik šop na glavniku.

V tem pa so dohajala redno pisma Francetova, polna sladke nade, da kmalu doseže svoj namen, in da bode v kratkem dobro tudi za-njo.

Tako je tlela pri vsej nesreči in bedi v njenem srcu iskra upanja, in ta jo je vzdrževala, da ni obnemogla popolnoma . . .

*

Zadnje leto Francetovega vojaškega službovanja se je krčilo . . .

France že dolgo ni bil dal nobenega glasu od sebe. Spomladi je bil pisal materi pismo, precej kratko in hladno. Izgovarjal se je, da nima več toliko časa, da bi mogel domov tolikokrat pisati. Učiti se mora in truditi, da bode konec leta sposoben za službo kancelista, katera mu je obljubljena za gotovo.

Odpisala mu je mati takoj, naj nikar ne zanemarja svojih reči zavoljo nje, marveč naj pazi, da se mu izide vse po sreči.

Od tedaj pa ni bilo nobenega daljšega pisma več, k večjemu še drobna dopisnica, oznanjajoča, da sin še živi, in da se mu dobro godi.

Pred velikimi jesenskimi vajami pa je prišel v trg na dopust za dva dni Malikov Tone.

Stopal je neko jutro mimo vdovine hišice in se je slučajno ozrl na vrtič. Tam je bilo kakor po navadi vse v cvetju, da se je širil

vonjav duh po zraku. Ob gredici pa je klečala vdova ter pulila sitni plevel, ki je silil na dan.

»Oh, koliko lepih cvetic, mama,« je dejal in pristopil k vratom. »Lahko vam bode napraviti duhteč šopek nevesti, ki jo pripelje pokazat France!«

Ona je povzdignila glavo in pobledela.

»Saj vam je gotovo pisal,« je nadaljeval Tone. »Lepa je, da malo takih, in rada se imata, da je že skoraj malo preveč.«

Njej pa ni hotel glas iz grla. Dušilo jo je, in krčilo se ji je srce v prsih. Zalila so ji prsi bridka čuvstva. To je tedaj vzrok, da jo je zanemarjal?!

Toda to njeno sebičnost je kmalu premagala materinska ljubezen.

Vzravnala se je in dejala lahkotno ničesar slutečemu Tonetu: »No, pa pozdravi ga, ko prideta skupaj, in povej mu, da si govoril z mano!«

»Pa bom; toda povem vam, da bodete snahe lahko veseli,« je odgovoril Tone in korakal dalje . . .

Zvečer pa je padla vdova na kolena pred malo začrnelo razpelo, viseče ob postelji na steni.

»Moj Bog, moj Bog, dodeli vsaj njemu srečo, kakršne nisem vredna jaz! Hrepenela sem po njej, toda zgodi se volja tvoja!« . .

In ko so jo po tem dogodku srečavali ljudje, je skoro niso več poznali. — Tako sključena, tako prepadla je lazila okoli, da je dejal cerkovnik nekega večera boljši svoji polovici:

»Kmalu bo treba spet zvoniti z vsemi tremi! Danes sem videl Leskovko. Moj Bog, samo še duh je v njej!«

* * *

Nastopila je pozna jesen . . .

Nekega mrzlega popoldneva je stopal poštni sel proti vdovini hišici. Skrbno se je zavijal v dolgo službeno suknjo, katero mu je ovijala burja okoli tenkih nožic, da bi ga bila kmalu izpodnesla. — Nesel je Leskovki črez dolgo zopet pismo.

Ko pa je stopil v vežo, mu ni prihitela nasproti vdova, kakor je vselej storila poprej.

Nikjer ni bilo slišati glasu. Nekako čudno tiho je bilo povsod. Skoro boječe je pritisnil kljuko pri kuhinjskih vratih. — Nikogar! —

Tedaj je pa po stopnicah doli prilezla z drobnimi koraki vdovina soseda Mračkovka:

Ko je ugledala pismonošo, je naglo dejala:

»Ali imate kaj za-njo? Moj Bog, kako težko pričakuje vrstice od njega! — Oh, zdaj bo pa laže umrla!«

Vzela je pismo in naglo stopila z njim do bolnice.

Ta je ležala na nizki, črvivi postelji pod staro, oguljeno odejo. Roke je držala pred očmi in ogledavala si je slednjo minuto brezkrvne in skoro prozorne prste. A oko, dasi skoro obsteklelo, je begalo iz kota v kot, po celi sobi, kakor bi iskalo nekoga.

Ko je soseda na rahlo odprla vrata, je dejala počasi:

»Od . . . pri . . . te pismo . . . in pre . . . be . . . ri . . . te . . . mi!«

Mačkovka pretrga ovitek, razgane list in bere:

Draga mama!

Oprostite mi dolgi moj molk! Ali hotel sem Vas presenetiti in vabim Vas na svojo — ženitnino, katera bode pojutranjem 20. t. m. — Dobil sem službo in tukaj Vam pošiljam desetak za pot.

Vaš

hvaležni sin France.

V malem zavitku zraven lista je tičal desetak . . .

Vzplapolal je še enkrat ogenj v njenih očeh, da se je v svitu njegovem pomladil ves obraz, da so ji v blaženstvu zatrepetale ustnice, šepetaje kratko, a srčno molitev za blaginjo njega, ki ji je še v zadnjem trenotku osladil življenje.

Nato se je vzdramila. Molče je pokazala na papir in pero, katero je stalo na nizki polici . . .

»Pišite mu . . . da sem . . . slaba . . . zelo slaba . . . da ne . . . ne morem . . . k njemu . . . a . . . da bi . . . ga . . . rada . . . tako rada . . . še enkrat . . . videla . . . njega in . . . njo . . . ki bo . . . njegova žena . . . Če more . . . naj . . . pride . . .«

Utrudilo jo je govorjenje, in zatisnila je oči.

Nastala je zopet prejšnja tišina. Le po papirju je škrtalo pero, katero je vodila nespretna roka sosedina.

*

Pred nizko predmestno hišo v Ljubljani sta stali kočiji. Vse je bilo pripravljeno, da se odpeljejo svatje k poroki . . .

France je hodil nemirno po sobi gori in doli. Rad bi se bi poslovil od samskega stanu tudi pri materi svoji, a ni je bilo. Zjutraj jo je pričakoval na kolodvoru, toda moral je v mesto brez nje.

Raznovrstne misli so mu vrvele po glavi. Ali je jezna na sina, da je tako na naglo, tako nepričakovano in brez njenega dovoljenja ukrenil ta važni prevrat v svojem življenju? Oglasila se mu je vest

in mu očitala, da je pri svoji sreči tako popolnoma pozabil nje, ki mu je dala življenje, nje, katera bi mu morala biti več nego vse drugo.

Tedaj je pa stopila predenj nevesta v poročnem belem oblačilu. Krasna je bila. Kakor raztopijo solnčni žarki jutranjo meglo, tako so razpodili žarki iz njenih oči temne misli v duši njegovi.

Pozabil je hipoma na vse.

Kakor zamaknjen je videl, da je drug odpeljal nevesto.

Mehanično je stopal s prijateljem proti drugemu vozu.

Toda predno je vstopil, je stal pred njim pismonoša. France je naglo pogledal naslov. Pisava mu je bila neznana, poštni pečat je kazal, da je pismo od doma.

Toda zdaj ni bilo časa pregledovati. Potegnili so konji, in šlo je v skok proti cerkvi.

* * *

Popoldne pa so sedeli sami svatje okoli podolgovate mize.

France in nevesta sta bila odšla s prvim vlakom in v mraku sta že stopala po temnih trških ulicah.

Ko sta stopila na vrtič vdovin, jima je zaduhtelo nasproti zadnje napol osulo jesensko cvetje. A takoj se je pomešal med ta duh tudi vonj voščenih sveč, dohajajoč iz gornjega nadstropja . . .

Tam je ležala ona ter držala začrnelo razpelce med stisnjenimi, povišnjevelimi prsti. Svet mir je kraljeval nad njenim obličjem, in na ustnice ji je bil legel rajski nasmeh, kakor bi bila vprav stopila med vesele svate.

Okoli odra je klečalo nekoliko starih ženic . . .

Drugi dan so jo pokopali.

France je zdaj kancelist v rojstnem svojem trgu. Predelati in prenoviti si je pustil rojstno svojo hišo, katere pročelje prepleta vinski trs prav gori do podstrešja. Vrtič je pa tudi zdaj še vedno poln cvetja, katero goji nežna roka njegove soproge iz pijetete do pokojnice. Tako želi France . . .

Pravijo, da je srečen. Toda poročnega svojega dne ne more pozabiti nikoli!

Dekadenca, nova literarna smer.

Spisal **dr. Vl. Foerster.**

(Dalje.)

aterijalna stran dekadentne literature — to je: prigodki, fakta, dejanja, izbor časa in kraja — kaže težnjo po nenavadnem in novem. Vvaja nas dekadent ali med svet rafinovanega komforta, ali pa v kalno gnusobo in moralno propadlost, seveda ne v navadnem pomenu, ampak, čeprav je vse še hujše, je vendar vse bolj fino in rafinovano.

Dostikrat se pa to oboje druži; vnanji komfort in sijaj fine kulture je plašč, pod katerim se skrivajo perverzni zločini ali pa grozni, polublazni položaji, kakor n. pr. v novelah, ki jih je spisal Edgar Allan Poe. Leni, mehki komfort, poln lahke, čarobne polulučí, poln medlih parfumov in rafinovanih umetnosti ugaja razdraženi poltnosti in žeji po razkošju. Taka je navadno scenerija v dekadentnih spisih. Volja in razum tistih oseb, ki nam jih slikajo dekadentje, sta oslabljena in pokončana, njih življenje je zgolj vegetiranje v živčnih senzacijah, vedno z nova umetno pripravljanih in oživljanih. Osebe v dekadentni literaturi niso ljudje z naravnim dušnim ravnotežjem, temveč so med človeštvom to, kar so med rastlinstvom cvetlice, ki se vzgajajo po rastlinjakih v nenaravno toplem zraku, ki so prenasičene od prebujne, po umetnem načinu dovajane hrane. Tako umetno cvetje je pač krasno, eksotično, mamljivo-vonjavo; toda njega deblo je zarana izsesano, izsušeno, brez soka in stržena, in prezgodaj mora rastlina poginiti. — Onemu cvetju bi primerjali razum in čuvstvovanje dekadentnih oseb, a njih voljo in nravno energijo — tistim trhlim deblom.

Včasih zopet, kadar meni dekadentnik, da ne bi ugajala rafinovanost komforta in razkošja, tedaj išče rafinovanost v — preprostosti in naivnosti. Dasi je dekadentni pesnik sam skrajnje nervozen, prenasičen od uživanja vsakršne kulture, vendar zavija svoje misli in čuvstva v primitivne kostume, ki nas spominjajo naivnih, preprostih kulturnih oblik. Semkaj spadajo belgijskega pesnika Maurica Maeterlincka drame s tistimi otročjimi kralji in princezinjami.

Pravzaprav pa ni dekadentu nič kaj posebno za materijalno stran literature; glavnega težišča išče on v psihološki vsebini svojih umotvorov. Zunanji prigodki, čas in kraj, kostum, osnutek dejanja so

dekadentom zgolj sredstva za izraze lastne duše in jim služijo zgolj za simbol. Radi tega se nazivlje nova smer premnogokrat tudi simbolistiška smer.

Vprašanje nastane, kakšne vrste psihologije zlasti neguje dekadenca, t. j. katere dušne strani največ pojasnjuje, in na katero stran čitateljevega duha najbolj vpliva?

Pred vsem je nam zabeležiti, da za idejo in voljo ni mesta v dekadentni literaturi; dekadentna umetnost se izogiblje sploh vsega, kar bi vzbujalo namisel, da izkuša doseči kak namen; izogiblje se vsake tendence, pa si bodi etiška, ali narodnostna, ter se zadovoljuje s tem, da zadošča kot umetnost sama sebi. Dekadenca ni umetnost, ki naj vodi in blaži narod, veliko množico; dekadenca je umetnost zgolj za izvoljence.

Nič kaj bolj ne upošteva dekadenca čuvstev in strasti, dokler so namreč naravnega značaja; če jih rabi, jih pretvarja, razpara in kombinuje. Čuvstva in strasti so domena romantikov, kateri so jih znali odevati v žaren kolorit; a znali so v istini s svojimi proizvodi jasno in naravno vplivati na čitatelja. Še dandanes sta nam n. pr. Heine in Byron sveža, večno nova, a njiju današnji nasledniki ponavljajo le to, kar je že davno znano, razhojeno, prisiljeno. Ni čuda; kaj je še preostalo n. pr. današnjemu erotiškemu pevcu? Od dobe romantikov pa do naše dobe se je porabilo in potratilo že tolikanj čuvstvovanja in strasti, da se nam dandanes že gabi večno ponavljanje istih tonov. Zato zapuščajo dekadentje to izhojeno pot ter stopajo po psihološki lestvi globlje nizdolu k doslej nerazkritim plastem živčnega življenja. Tu je pravo poprišče dekadence, tu je čaka prebogata žetev novega spoznavanja in preobilna paša še neobdelanih umetniških predmetov. Namesto ideje, volje in čuvstva vlada v dekadenci — občutek.

Dekadenca je nekako v notranjost obrnjeni naturalizem, ki razkriva tajne resnice človeške duše in živčnega sestava — lahko torej tudi rečemo, da je dekadenca naturalizem v psihološki umetnosti.

Razni pa so načini, po katerih se proizvaja ta dekadentna psihologija. Nekateri se vglabljajo v notranjost iz samega razkošja, ki je nahajajo v spoznavanju samem; naganja jih k temu tista vedoželjnost, tisti nagon po spoznavanju, ki je prirojen človeški duši. Po temnih globinah in rovih človeškega duha razkopavajo dekadentje in trpe sami pri tem do skrajnje mere, celo do blaznosti; navzlic temu nočejo ustaviti svojega raziskavanja, ker jih sili na to tisti modernemu človeku vprav tragiški nagon k neprenehanemu iskanju resnice. Semkaj

spadajo polublazni spisi poljsko-nemškega satanista Stanislaja Przybyszewskega »Todtenmesse«.

Zopet drugi dekadentniki se posvečujejo kultu živčevja ne kakor prvi iz interesa za spoznavanje, ampak radi u ž i v a n j a. To so epikurejci duha in razuma, katerim so vse kulture, vse ideje, tuje in lastne, slasti in strasti, sploh celi svet eno neizčrpno morje užitka, katerim ni duša drugo nego mehanizem, ki prejemlje, in ki vzbuja vtiske. To so aristokraški duhovi visoke individuvalnosti, odvrnjeni od vsega, kar navadni svet nazivlje dolžnost, altruizem in požrtvovalnost; egoistiški so, toda prenežno in prebogato razviti duhovi.

Dekadenca je torej pojav duhov, katerim preseda hoja po običajnih potih, in kateri strastno, krčevito hlepe po tem, kar je n o v o, n e n a v a d n o. Dekadenca pa je tudi izraz duhov, ki so u t r u j e n i o d p r e o b i l n e i z o b r a ž e n o s t i. Dekadenca se poraja v možganih, skozi katere so prešle ideje in nazori vseh možnih kultur in dob, katere tlači teža nakopičenega spoznanja — v možganih, katere je že oslabila bolestna strast do dušnega analizovanja — v možganih, skrajnje nežnih in rafinovanih. Dekadentje ne verujejo več v nobeno stvar, se ne vdajo več nikaki navdušenosti ali požrtvovalnosti; popolnoma je oslabljena in uničena njih volja. Radi tega je dekadenca brez idej, je skeptična, brez vsake tendence, je formalistiška, je živčnega in pohotnega značaja.

Dekadenca je naposled izrazilo a r i s t o k r a t i š k i h i n i n d i v i d u v a l i s t i š k i h duhov; skeptičnost napram družbinskim idealom, umetniški ponos in ponosna zavest, da zadoščajo sami sebi, označuje te duševne aristokrate in individualiste ter jih razlikuje od vsega ostalega človeštva; oni smatrajo literarno in umetniško svoje delovanje zgolj za razkošje, katero ima vrednost samo v sebi.

Kot literarna smer nastopa dekadenca v liriki zoper stari romantizem, v romanu zoper naturalizem. Romantizem se zdi dekadenci že preveč izhojen in izžet, prazen, brez vsake psihologije. Naturalizem je pa dekadenci presurov, brutalen, češ, da se omejuje zgolj na fakta, da je brez vzleta in mistike.

Dekadentje so pravi pravcati otroci sedanje pretirane kulture, nje skrajnji izrastki. Trpe vse bolesti in bolezni modernega človeka, toda ne potrudijo se, da bi se jih iznebili ter jih ozdravili; ampak svoje in svojih vrstnikov patološko stanje smatrajo za najhvaležnejši predmet svoje umetnosti.

V tem oziru je dekadenca, kakor smo že poudarili, zgolj literatura izvoljencev, ne pa literatura velike narodne mase. Človeštvo v

svojih širokih vrstah ni še utrujeno od izobraženosti, prenasičeno od kulture, marveč hrepeni še vedno po svojih doslej nedoseženih idealih, katerih mu je res tudi treba, zlasti tistim narodom, ki se gospodarski in kulturno še vedno vzpenjajo. Narod, ki šele teži po izobraženosti in po blagostanju, ima še vedno neke ideale, v katere veruje, in za katere se žrtvuje. Kjer so razmere še preproste, idilske, kjer še ni dušne prenasičenosti in kulturne utrujenosti, tam niso ugodna tla za dekadenco. Upravičeno je torej, da smatramo dekadenco za izrodek velikih mest, tistih velikanskih središč kulturnega in pa tudi gmotnega komforta.

Naj priobčimo tu ob koncu razprave še nekaj vzgledov dekadentnega pesništva iz češke, francoske, laške in nemške literature. Slovenski prevod se tesno naslanja na izvirnike, oziroma na češke prevode, objavljene v češkem mesečniku »Moderní Revue«. Ker zanima čitatelja zlasti spoznati, kake so misli dekadenta, in pa kako in s kakimi besedami jih izraža, je bilo treba podati kolikor moči vesten prevod. Opustila se je zato v slovenskem prevodu rima tudi pri pesmih, v katerih je izvirno. Nasilno utesnjevanje prevoda v rime bi bilo le v kvar vsebini ter besedilu prevedenih stihov. Tudi Čehi podajejo prevode dekadentne literature brez rime in prezirajo dostikrat celo ritem, prirejajoč prevod zgolj v obliki proze.

Otokar Březina.

Tihota.

Čemerna tihota, oblaki pepelnati,
pričakovanje, razlito po drevju premrlem, po barvah uvelih
in v tesni zgoščavi vod,
tihost pokopališč, kjer tisti leže, ki prijateljev niso imeli,
tihost cerkva, kjer še se kadi iz ugasnjenih sveč,
kjer zadnje molitve ostale dehte iz težkega zraka,
lilij vrtovi, v katerih medleli so oni, ki pili opojni so dih,
padanje somraka onim na slede, ki: »z Bogom« so klicali,
tihost utrujenih duš!
Vaši pogledi zaletajo liki prozorni metulji v prijatlov se lica,
směhljajev iščejo tam, počitka razburkani vnemi;
kličete: Vdarite le v klavirje, zmikastite speče jim ritme,
vzkrikne da strast jim, in blaznost kipeče krvi
brizga naj jim iz tonov!
Bojite se glasov, ki spe v tihoti molčeči,
kakor za somrakov tlečih večerno zvonjenje oddaljenih mest,
tarnanje morij neznanih,
mrtvecev vaših kjer vzkliki se penijo v valov kipenju:
Klici zaman so: Udarite le v klavirje, zmikastite speče jim ritme,
vzklikne da strast jim, in blaznost kipeče krvi

brizga naj jim iz tonov!
Žgoče ozračje tihote uspava vzburkane ritme,
tonov sesa veselost srebrno, in vdušeno vene v nji,
kar je z jeziki plamenimi švigalo v cvetju strastnih melodij.
Ko mehka preproga, duši ki sovražne korake, se širi okoli tišina.
Mrzel na licu vi čutite vzdih in v duši lastno ime,
v krožečih valovih se vtapljate časa in žali neznanih,
iz kojih je stopala duša vam nezavedna od veka do veka,
svetlikajoča ko mezga iz korenin rodóv pokopanih
bolestne setve Najvišjega,
iz ogonov večne tihote.

Aloisius Bertrand.

Zopet pomlad.

Vse misli in vse strasti, ki vzburkavajo smrtnikov srca, so sužnji ljubezni.
Coleridge.

Zopet pomlad — zopet kaplja rose, ki se bo zibala trenotek v mojem grenkem kelihu, in ki se iz njega izgubi kakor solza.

O moja mladost! tvoje radosti so pozeble od poljubov časa, a tvoje bolesti so preživele čas, katerega so udušile na svojem nedriju.

In ve, ki ste oskuble svilo mojega življenja, o žene! če je kdo v romanu moje ljubezni varal, nisem to bil jaz, in če je bil kdo varan, niste bile ve!

O pomlad! mala ptica preletalka in vendar le naš gost, ki poješ melanholiški v vejevju hrastovem!

Zopet pomlad — zopet žarek majskega solnca na čelu mladega pesnika, v svetu, na čelu starega hrasta, v gozdu!

Paul Verlaine.

Somrak mistiškega večera.

Spomin s Somrakom
plamti rdeče in drgeče na obzorju tlečem
Nadeje v plamenih, ki se oddaljuje,
ki narašča kakor stena
tajinstvena, kjer se mnogi cveti
— dahlija, lilija, tulipan in zlatica —
spenjajo po mrežah in vijo
z bolehnim puhom
težkih in gorkih vonjav, katerih strup
— dahlija, lilija, tulipan in zlatica —
moje čute, mojo dušo in moj razum preplavljajo,
v brezmejno omotico mešajo
Spomin s Somrakom.

(Poèmes saturniens.)

Gabriele d'Annunzio.

Sledovi.

In ti se vračaš, Življenje? Vračaš se k meni s smehljajem
zagonetnim, v rokah uvele nosiš vence.
In ti se vračaš, Ljubezen? Skrivaj se vračaš in v rokah
ponarejenega vina spet staro mi čašo ponujaš.
De življenje: — Ozri se nazaj, na stare sledove za sabo!
De Ljubezen: — Pij! — in stare zopet besede ponavlja
o opojenju novem in o neznanem čaru.
Moja duša de: — Zaman me vabita. Sen zadnji
sem dosnila. Nikak me sen nov več ne vname.
A vendar zre nazaj, ozirajoča se v stare sledove. O tihi
gozd posušeni in mrtvi, ki ga ni zabiti moči!

Jiři Karásek.

Ekstatiški sonet.

Le zmeraj više k nebu v svetnika koprnenju speti! In brez madeža, Gospod, slediti Tebi! Umirati v opojni beloti nedotaknjenih lilij in v svetih radostih razcvitajočih se nedolžnih popkov!

V hrepenenju po belih bajilih drgeče mi duša liki monštranca, ki je zastrta v blede dime kadila, ko tistih sen, ki gredo k prvemu obhajilu, ki jim ni še dihnila mrzlo v lice dvomov kalna senca.

O najbledejše srebro, ki tvoriš krste svetcev v gotiških cerkvah, kjer lampe medli kristal gori kakor v tesnem srcu utrujena togotnost!

Ekstaza sveta! vzplamteti v luč čiste lampe in v medli svit kristala v tvojem, Kriste, svetišču, bolj kot kadila vonj, bolj kot Skrivnosti slava!

Antonín Sova.

Preteklost.

Črno sem videl vodovje skoz drevje, upognjeno k zemlji,
doge so mrtve žarele, vanje negibni so stolpi štrleli.

Tam ni živelo nič, vzdihnilo ne in ne vzcvetelo,
megle zamokle valijo se in taja se žoltasti sij.

Izza trohneče globine cureli so s somračnim zorom puhori,
sence potapljale so se v puhu, razpršenem daleč na milje.

Dol po stopnicah, po stezah skoz mesečno modre dobrave
potniki v belih odejah stopali so v globino

ob molitvah duhovnov, vonju kadilnic, kropilnic rožljanju,
upirajoči poglede navzgor — nad njimi se ziblje valovje . . .

Vse, kar cvetelo na pomlad tisočih je let, tu gnije, v zmesi
posečenih cvetov rdečih in belih plove tu vrhu vodovja,

devam krog glav in kolen, krog pasov, krog prsi mrtvìh,
starcev ob truplih zelenih in bledih; v vrvenju plovočem

letina gnila ovočja, listov odpadlih in smrádljivih rib,
žito žetev tisočih polni in kuži tu vzduh . . .

Proga se zlata nad vsem blešči iz Neznanega,
pada v globine in šviga na kupe mrličev,

širi v smrtno vodovje nejasen in širen se svit,
a vse je tam spalo, ni možno, ni možno, ni možno nikogar zbuditi.

Alfred Jarry.

Vampir.

Ziblji se v kelihu na tokih rožnatega olja, potapljaj se v kelihu na tokih bledega olja, tresi se od groze v kelihu na tokih črne noći, lučica nočna, in bodi lampa mrtveca! Angelji stražniki, obsevani od zvezd, odnašajo svoje lampe.

Spava, in njegovo telo, njegovo telo emajlasto z žilicami Sèvreske modrine, počiva prav mirno na velikem zamolklem ležišču. Ziblji se v kelihu na tokih rožnatega olja, lučica nočna, in razlij svoj sladki sij, vonjavi sij na speče dete.

Slušajte! Noč trga svoj plašč. Zdajci je nekaj vzkriknilo na okenski šipi. Nemirne zavese, napnite hitro svoja pernata krila na jasnem steklu. Umirajoča nočna lučica, potapljaj se v kelihu na tokih bledega olja.

Noč se je ponorila kakor sivi dež. Vampir se je priplazil kakor črni polž. Prelivaj solze, okenska šipa, grenke solze absinta. In, okno, dvigni svoj veliki križ, med tem ko se plazi, ko škriplje in se reži veliki kremplјež.

Bitje grozno in nedoločno, noč v besnosti ga je izbljula kakor težak val, ki plove in ki se lomi ob kamenje majaka. Šipa okna se trese, a njegovo oko se od groze širi. Nočna lučica, umirajoča, potapljaj se v kelihu na tokih bledega olja.

Dete spi. Njegovo emajlasto telo z žilicami Sèvreske modrine počiva povsem mirno na velikem zamolklem ležišču. Ziblji se v kelihu na tokih bledega olja, lučica nočna, in razlij svoj težki sij v žvepleno paro nad spečim detetom.

Okenska šipa prasketa. Telo polža drgeče v senci. Dete se prebuja, in velike veje njegovih oči, upognjene v noč, spuščajo svoje peruti. Trepeči od groze, lučica nočna, in bodi lampa mrtveca!

Teme so mreža, polna brezimenih pošasti. Zvezdnate okenske šipe so na svojih jasnih mestih zastrte s podjedi.

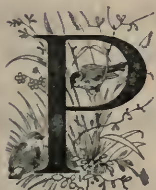
Ni več kelih drugo nego vaza, polna smole. Angelji stražniki, obsevani od zvezd, so ugasnili svoje lampe.

Pod streho.

Spisala **Márica.**

I.

Poldne je bilo. Ni se sicer slišalo zvonjenja radi silnega ropota in šuma, ali baš ta šum in vrvenje ljudi, osobito delavcev in delavk ter učencev in učenk, je značilo, da je dvanajsta ura.

Nekateri delavci so že jedli skromno svoje kosilo, drugi čakali nestrpno sina ali hčere, da jim prinese jedi, a zopet drugi so grizli suh kruh ali k večjemu pregrizovali kos mrzle jegulje ali skorjo sira. Do pol ure je trajalo vrvenje ljudi, potem je bilo zopet kakor prej. Delavci so posedli ali pa polegli, ta tukaj, oni tam, položivši si pod glavo od apna oškropljene jopiče.

V eni izmed tistih tesnih ulic sredi starega mesta so bili podrli staro hišo ter zidali na nje mestu drugo.

Zidarji so ležali ta na boku, oni na hrbtu; vse je mirovalo okrog napol dozidane hiše. Le mlad, lep zidar, z očmi živimi kakor blisk in črnimi kakor oglje, je jedel svoj kruh, glasno cmokaje z usti, ter se oziral doli proti koncu ulic.

Minilo ga je že bilo vse potrpljenje, in ni imel več nade, da bi še prišla ona, katere je čakal; zato je bil že sedel na debelo bruno ob zidu; kar mu zakliče tovariš z drugega ogla hiše:

»Nando, zdaj gre Zinka!«

Urno je skočil na oni ogel hiše in stekel naprosti mladi, komaj sedemnajstletni deklici.

»Grda porednica, nehvaležna coprnica! Hotela si se mi skriti; zakaj nisi šla po navadni poti v hišo?«

»Kaj tebi mari, kod jaz hodim? Ali misliš, da ne smem iti, koder hočem,« je odvrnila deklica s tistim surovim glasom, ki je značilen za najnižje sloje tržaškega ženstva, kadar se hočejo kazati duhovite ter se ob enem laskati.

»Mari mi je, da veš, in če ne boš hotela verjeti, te ubijem!« je on odgovoril surovo, kakor govori najslabša tržaška mladež, ter pohitel za njo, kajti ona je bila pospešila korake.

»Ubiješ?« se je ona glasno smejala, »morda s tistimi papirčki, s katerimi streljajo otroci, ha, ha!«

Smeje se je izginila v vežo visoke hiše.

»Zinka, Zinka!« je kričal on za njo, »čuj me, čuj! Postoj samo trenotek, postoj!«

Tekel je za njo v hišo.

»Hov!« je zavpila ona izza vrat ter mu iztegnila obe roki pred obraz.

Ulovil jo je naglo in glasno poljubil.

»Na!« ga je udarila ona po licu, da je kar počilo, ter stekla smeje se po stopnicah.

V tem, ko jo je on poljubljal, je stopila v vežo preprosto, a okusno oblečena ženska z majhnim klobučkom na glavi in gostim tenjem na obrazu, Zinkina polusestra Roza.

Ustavila se je za trenotek, potem pa se umaknila v stran, da je šel mladenič iz hiše.

Naglo je šla potem navzgor po stopnicah in klicala zamolklo: »Zinka, Zinka!«

Ali le-ta je ni slišala; vesela je skakljala po stopnicah od nadstropja do nadstropja, popevajoč motiv iz znane italijanske opere, med tem ko je Roza zaostajala bolj in bolj.

V četrtem nadstropju je srečala Zinka znanko.

»Kam tečeš?« jo je vprašala živahno.

»Šivat,« je odgovorila znanka, »in ti?«

»Jaz pa šele jest.«

In zdrčali sta ena doli, druga gori.

Ko je bila Zinka že pred nizkimi vrati svojega stanovanja, se je obrnila nazaj, da bi videla, kdo še hodi gori do podstrešja.

»A, ti si?« je rekla došli polusestri.

»Jaz sem, jaz,« je odgovorila Roza, težko sopoč.

Zinka je odprla vrata, in obe sta stopili v kuhinjo, kjer je dišalo po jedeh.

»Hitro, hitro!« je kričal ženski glas v sobi zraven kuhinje, »juha bode mrzla.«

Zinka je vrgla od sebe veliko ruto, tradicijonalno ogrinjalo tržaških delavk, druga pa je odložila temno, lahko mantiljo ter mali klobuček, in obe sta sedli za mizo, kjer je že sedel star mož v delavski obleki — njiju oče — pa mnogo mlajša njegova žena.

II.

Stanovanje Sušnikovo je obstojalo le iz kuhinje, ene večje in druge prav majhne sobe.

Pri vhodu je bilo še precej visoko, a tja proti oknu je bilo vedno nižje, da je moral klekniti, kdor je hotel odpreti ali zapreti nizko okno,

V oni večji sobi pa je bila sredi stropa lina, skozi katero je prihajalo svetlobe pa tudi vročine in mraza dovolj.

V tej sobi sta bili dve postelji, omara, dve skrinji, miza in par slamnatih stolic; tam, kjer se je strop nagibal proti tlom, tam ni moglo stati nič.

V ozki, dolgi sobi, v katero se je prišlo lahko tudi naravnost s stopnic, je spala Roza.

Tudi tu je stalo le malo reči; postelja, umivalnik, mala miza z vezeno preprogo ter majhen divan in dve mehki stolici. V enem kotu je bilo stojalo za knjige v več nadstropij. Knjig ni bilo dosti, a bile so izbrane, sama lepa dela v raznih jezikih.

Sušnik je imel tedaj blizu šestdeset let. Pred petimi leti je bil po neki bolezni tako ohromel, da ni mogel gibati ni desne roke, ni desne noge. Nogo je drsal za levo, a roka mu je visela ob boku kakor lesena. Za delo ni bil seveda nobeno.

Mlad, komaj dvajset let star, se je bil poročil z ubogo, a vrlo pridno šiviljo.

Roza je bila njiju edino dete, ker je prvi otrok umrl kmalu po rojstvu.

Sušnik je bil marljiv, ni enega dne ni zamudil, da ne bi bil šel na delo — delal je v arzenalu — a Sušnica je tudi precej zaslužila, ker je bila spretna in pridna.

Vse njeno veselje je bila mala Roza, o kateri je govorila, da bode morala živeti boljše, nego živi ona. Odgojevala jo je skrbno; puščala je ni med druge razuzdane tržaške otroke na ulice, in v glavi je imela vedno le misel, da mora nje hči kdaj biti učiteljica, ker to se ji je zdelo nekaj posebnega, visokega, izvoljenega. Roza je pa tudi pokazala takoj, ko je počela pohajati šolo, da je kakor ustvarjena za ta stan.

Uboga žena pa ni niti tega doživela, da bi bila Roza odšla v šolo v Gorico. Umrla je po kratki, komaj desetdnevni bolezni, a še na smrtni postelji je priporočala možu, da izšola Rozo, ter da bodi oni denar, ki je shranjen tam v zaprti škatljici, ves za ta namen. Ves svoj zaslužek in pa ves možev trdo pritrgani denar je hranila namreč za ta namen.

Še par let je hodila Roza v meščansko šolo v Trstu, potem jo je pa oče poslal v Gorico na učiteljišče . . .

V istem podstrešju, njih vratom nasproti, se je pa naselila mlada, debelušna vdova, ki je vselej tedaj odprla vrata ali kaj čedila na hodniku, kadar je Sušnik prihajal ali odhajal.

Dve leti po smrti uboge Sušnice se je poročil z njo Sušnik, vdovec z vdovo.

Hudobna ni bila, tudi z Rozo ni ravnala slabo; bila je le strašno hladnokrvna in imela je le rada mirno, tiho življenje, brez jeze; zato je bila popustljiva do skrajnjosti, osobito ko je dobila hčerko Zinko.

»Ne puščaj je na ulico!« jo je svaril včasih Sušnik.

»Oh, kdo bode tekal vedno za njo, ko beži vsaki hip,« je odgovarjala hladno in malomarno.

»Glej, da jo zbudiš, dekletce naj gre v šolo!« je opominjal Sušnik, ko je Zinka hodila že v šolo.

Boječ in sovražeč čemernost, s katero je vstajala Zinka, osobito po zimi, jo je čestokrat pustila, da je zaspala šolo, a opoludne je radi miru lagala možu, da je deklica bila v učilnici. Naravno torej, da Zinka, dasi dobre glave, ni imela veselja do učenja, tem bolj je pa begala po ulicah z deco po cele dni; domov je prihajala le tedaj, kadar je bilo čas jesti, in kadar je prihajal domov nje oče.

Z dvanajstim letom je začela hoditi v skladišče čistit kavo, a pri vsakem gospodarju je bila le malo časa.

Ubogala in bala se kmalu ni več ni očeta, ni matere; bala se je najbolj še polusestre Roze, zato jo je pa tudi sovražila.

Po dovršenih šolskih letih je bila Roza šest let učiteljica na deželi blizu Trsta, a ko je pozneje dobila službo v mestu, je mnogokrat opozarjala svojo mačeho na Zinkine velike hibe, a mačeha je običnu le vzdihovala:

„Moj Bog, kaj naj storim, saj ne pomaga nič, niti če se jezim, niti če pridigujem; saj se še očeta ne boji čisto nič več. Prirojeno ji je menda tako, in pri njej ne izda nobena stvar nič.«

Roza pa, ki je dobro vedela, kdo je kriv, je opominjala Zinko z lepa, in ker to ni pomagalo, jo je svarila z ostrejšimi besedami, a vse zaman. Teden, dva tedna, največ po mesec dni je bila pri enem gospodarju, potem je pa ali zbežala sama, ali pa so jo zapodili.

Zaslužila si je le malo, zato je morala Roza po dovršenih urah v šoli tekati od hiše do hiše ter si služiti denarja z lekcijami, in vesela je še bila, da je bila vsaj tako srečna, da jih je dobivala.

Živeli so ob njenem zaslužku oče, mačeha in polusestra.

Minevali so tako dnevi, tedni, meseci, tekla, brzo tekla so leta, in Roza je bila že v dvaintridesetem letu, a sama ni znala, kako in kdaj je vse to prišlo in prešlo; doživela je bila na svetu prav malo veselega, dobrega in nenavadnega. In sedaj ji je pa delala še polusestra, ki je bila v sedemnajstem letu, toliko preglavice.

III.

To, kar je bila videla opoludne v veži, je Roza starišem zamolčala. Sklenila je, da ji poreče na samem; saj je vedela, da bi pred stariši skočila sestra surovo na-njo; oče bi javkal, da nima nikdar miru, mati bi pa vzdihovala ali pa dejala:

»Pusti jo, pusti, mlada je še in še nima pameti . . .«

Po kosilu je šla Roza v svojo sobo ter legla na divan. Iztegnila se je na naslanjaču ter hlastno odprla knjigo. Bila je 108. izdaja »Irlandskega ribiča« Pierra Lotija.

Veliki pisatelj, mojstrski risar značajev, se je je bil skoro popolnoma polastil, in pozabila je med čitanjem na svoje domače razmere. Vglobila se je v nove, preproste, a krasne prizore tako, da ni slišala, kako so se tiho odprla vrata, kako je, po prstih stopaje, prišla do nje njena sestra — Zinka.

Šele ko je pokleknila pred divanom, jo je Roza vprašala nevoljno, a vendar mirno:

»Kaj hočeš?«

Sušnik je bil doma iz Planine, prva žena njegova je bila Kraševka, a druga iz Postojine, in vendar so govorili doma večinoma le italijansko. Rozo je bil Sušnik dal v slovenske tečaje le zato, ker je dobro vedel, da dobivajo Slovenke službo mnogo laže; ko pa se je Roza slovenščine temeljito naučila, jo je jela tudi ljubiti.

»Kaj hočeš?« je vprašala sestro slovensko.

V vsakem drugem slučaju bi bila Zinka odgovorila:

»Ne razumem te, kaj mi govoriš v tem jeziku!«

Tedaj je pa začela božati Rozine goste in dolge črne lase, pa govorila sladko:

»Čuj, Roza, videla sem tam v ulici Via nuova prkal; ne moreš si misliti, kako je lep, krem in roza, močan tudi, samo po 24 kr. Vidiš jaz nimam za praznik nobene čedne bluze, prosim te, daj mi za štiri metre, da bodem nosila bluzo z modrim krilom.«

Roza je molčala in čitala dalje.

»Daj mi, ko dobim plačo, ti vrnem.« Zadnje besede je izgovorila tiho, ker sama ni verjela svojim zadnjim besedam.

»Ne morem, saj vidiš, da sem sama vedno v isti obleki; kaj misliš, štirje smo, stanovanje po vrhu, in vse to je le na mojih ramah.«

»Ne moreš, ne?! Nočeš; le čakaj!« je govorila Zinka, kakor govore otroci.

»Dala bi ti že, pa nisi vredna, res, nisi vredna; vedeš se tako, da me mora vedno biti sram, da sem ti v rodu.«

»Kaj sem ti naredila?«

»Kaj? Še vprašaš, in danes, ko si prišla domov in je oni Nando tekel za teboj?! Ali te ni sram, povej, da se tako vedeš z mladeniči?«

»Oho, seveda, prišla sem, da mi daš za bluzo; če nočeš dati, povej naravnost, tvojih naukov ne maram!«

»Vem, da jih ne maraš, vem; govorila in pridigovala ti ne bom več, ker vem, da je vse zastonj. A vendar bode moralo biti konec tega življenja.«

»Sinoči so me zopet zbudili pijanci pod oknom, ki so kričali in vpili tvoje ime ter se prepirali; vem, da si bila v nedeljo popoludne v neki krčmi zunaj mesta s tremi pobalini, doma si pa rekla, da greš k prijateljici; vse to vem, a moram molčati, kajti ona dva tam notri sta že toliko otročja, da niti ne razumeta, kam te to popelje. Če se ti ne poboljšaš, moram iz hiše jaz.«

»Seveda, seveda,« je začela porogljivo Zinka; »ti si gospa z mantiljo, klobukom, solnčnikom, za tabo hodijo le gospodje v svetlih cilindrih, in ti jih imej, meni pa moraš pustiti moje fante, ki so sicer beli od apna in črni od solnca, a veljajo več nego vsi tvoji škrici. Psss! Moj Nando!«

Stisnila je vse prste desne roke v kupček, jih poljubila glasno in zopet razširila roko.

»Spravi se mi, spravi se od tod; imam še štiri ure poučevanja popoludne, a radi tebe me bode še bolela glava; spravi se!«

»Gospa je nervozna; seveda, vse gospe so nervozne, in vendar z vsemi cilindri si in boš stara —.«

Roza zadnje besede ni več slišala, ker je bila polusestra že glasno zaprla vrata za sabo; pokrila si je pa obraz z obema rokama in vzdihovala iz dna duše:

»Moj Bog, moj Bog! Zakaj si me postavil med te ljudi! In če si mi že odločil tako okrožje, naj bi bila vsaj ostala taka, kakor so oni, naj ne bi mislila, naj ne bi čutila, kakor čutim in mislim . . .«

Zvečer po večerji je Zinka povedala, da jo je gospodar odslovil, ker je prišla malo pozneje delat, in ker mu je odgovorila samo eno besedo; pa da je že šla na trg k oni ženi, ki oddaja službe, in ta ji je že povedala za neko družino, h kateri pojde takoj. Naveličala da se je že hoditi od skladišča do skladišča, tam pa bode imela svojih čistih sedem goldinarjev na mesec, ki bodo za obleko in obutev, vse drugo bo imela pri gospodi.

Drugega dne je šla Zinka res služit.

(Dalje prihodnjič.)

Frančišek baron Trenk, vodja pandurjev.

Spisal Ivan Steklasa.

1. Trenkova mladost in prva vojaška služba.

Frančišek baron Trenk se je narodil 1. prosinca leta 1711. v Reggiju na Laškem. Njegov oče Frančišek se je bil izselil po obsedanju Dunaja l. 1683. iz Branibora, kjer so živeli njegovi predniki vsaj že 300 let ter gospodarili na svojih posestvih Šarlaku, Sakulaku in Majkenu. V avstrijski vojski, kjer so ga sprejeli z veseljem, je postal kmalu polkovnik ter zapovednik v Levoči na Ogrskem. Ko so bili pregnani Turki iz Slavonije, je nakupil tukaj velika posestva prav po ceni ter se je tako vvrstil med velikaše slavonske.

Kakor oče, tako je bil tudi sin pogumen vojak; to je pokazal v mnogih borbah za cesarja Karola VI. in cesarice Marije Terezije. Ne samo v turških bojih leta 1736. in 1739., nego še posebno v avstrijski nasledni vojni in v obeh sleških vojnah je pokazal Trenk toliko požrtvovalnosti in pogumnosti, da se moramo kar čuditi. Kot vodja pandurjev je bil strah sovražnikom; o tem so vedeli pripovedovati najprej Turki in Tatari, kesneje pa tudi Bavarci, Francozi in Prusi. Zvali so ga sploh »bič Bavarcev«, »strah Francozov« in »preganjalca Prusov«.

Na svet pa je prišel Frančišek tako slab, da ni nihče verjel, da bode šibko dete živelo. Toda skrbna nega, posebno kopanje v vinu ga je tako ojačilo, da se je začel lepo razvijati, na veliko radost roditeljem, posebno materi, ki ga je kesneje celo preveč milovala; prav to je veliko škodilo njegovemu značaju ter očetu provzročilo mnogo jada in skrbi.

Šele pol leta star, je bil že v smrtni nevarnosti. Pestunja ga je pustila v stolčku zraven peči ter odšla po poslu iz sobe. Mali baron je posegel za ognjem, se vanj zvrnil ter hudo opekel; zgorel bi bil, da ni krik opozoril pestunje, ki je brzo prihitela na pomoč. Opekline so se sicer zacelile, ali vendar so se mu poznale celo življenje.

Starejši ko je bil, tem nemirnejši in živahnejši je postajal. Njegova neukročena čud se je vedno hujše razvijala vkljub očetovi strogosti. Vse je hotel videti in imeti; pred njim ni bilo nič varno, kar ni bilo čvrsto pribito in skrbno spravljeno. Šele štiri leta star, se je neopažen prikradel v očetovo sobo. Kako vesel je bil, ko je zapazil

po stenah polno sabelj in pušk. Slučajno je bil pustil oče na mizi nabit samokres. Frančišek ga zgrabi, zvedljivo ogleduje, pritisne petelina, in v tem trenotku se sproži orožje; svinčenka je odfrčala iz cevi, udarila ob strop ter odtod skočila nazaj njemu v stegno; vendar ga ni znatno ranila, le modra znamka, ki je pa tudi kmalu izginila, je bila nasledek prvega poskusa s strelnim orožjem.

Čim starejši, tem neukrotnejši je postajal mladi baron. S svojima bratoma, ki sta bila starejša od njega, je plenil in robil po bližnji okolici. Tako so napadli nekdaj z mečem v roki branjevke na trgu. Le-te so vse preplašene zbežale, mladi zmagovalci pa so si natlačili polne torbe sadja. Zdaj so se seveda vzdignile nad-nje branjevke, se grozile in jih psovale, ali med tem so bili mladi napadovalci tudi že pobegnili.

Stari baron je naposled izprevidel, da je treba neukrotnega dečka vedno nadzirati in brzdati; zategadelj ga je s seboj jemal tudi na potovanje. Tako je videl otok Sicilijo ter mesta Mesino, Palermo, Milako i. t. d. Ko je po sklenjenem sicilskem miru s svojim očetom potoval iz Palerme v Napolj, so se splašili v nekem klancu konji ter razbili skoraj ves voz, toda njemu in očetu se ni zgodilo nič hudega. Da se je voz le malo nagnil, bi se bili vsi strmoglavili v grozen prepad.

Iz Napolja so potovali Trenkovi črez Benetke, Kranjsko, Hrvaško in Slavonijo v Temešvar na Ogrsko. Odtod so se v kratkem času preselili v Petrovaradin.

Cesar Karol VI. se je bil ravno takrat potegnil za Benečane, katere so Turki napadli zato, ker so bili na svoje zemljišče nekoliko turških beguncev sprejeli. Damad Ali paša je zato nagovoril sultana Ahmeta III. na vojno proti cesarju. Sultan je privolil ter poslal 200.000 vojakov v boj. Karol je poveril zapovedništvo vse vojske glasovitemu princu Evgenu. Zgrabili so se dne 5. velikega srpana leta 1716. pri Petrovaradinu. Damad Ali paša je kmalu izprevidel, da je vse izgubljeno; zato se je zaletel v sredino cesarske vojske ter padel, z njim vred 15 drugih višjih zapovednikov ter črez 30.000 vojakov. V tej bitki je zadobil Frančiškov oče dve rani. Trdi se, da je bil sin priča te očetove hrabrosti, in prav to je nanj silno vplivalo ter izpodbadalo njega samega na poznejša slavna podjetja.

Ne dolgo potem se je zopet začel boj v Siciliji. Filip V., kralj španski, ni hotel priznati mira badenskega (l. 1714.), ker po njem ni bil dobil nobene poprejšnjih španskih dežel; žal mu je bilo posebno za Sicilijo. Filipa je nagovarjala na boj največ njegova soproga Eli-

zabeta Parmska po ministru Alberoniju. Kralju se je zdel ravno zdaj prav ugoden čas, da otme cesarju Sicilijo. Toda hudo se je opekel, kajti proti njemu so se zedinili s cesarjem Angleška, Francoska in Holandija. Filip V. je moral odstopiti cesarju Sicilijo, on pa je dobil kraljeviča španskega Toskano, Parmo in Piacenco.

Tudi v tej vojni, ki pa ni dolgo trajala, je moral Frančiškov oče sodelovati. Hotel je tedaj mladega sina, ki je bil komaj malo od koz okreval, zapustiti doma v Temešvaru. Toda Frančišek mu ni dal miru, proseč ga, naj ga vzame s seboj, in oče, če tudi nerad, je naposled vendar privolil. — Med potjo pa se je Frančišek skoraj utopil, ko je hotel nekod pod ledom loviti ribe; njegov starejši brat ga je rešil iz smrtne nevarnosti. — Ko so potovali črez morje, se jim je ladja dvakrat razbila, a obakrat so se rešili. — V bitki pri Milaki je bil Frančiškov oče ranjen v nogo ter se je moral dalje časa lečiti, Frančišek ga ves čas ni zapustil, nego ga je razveseljeval s svojo zgovornostjo.

Po dokončani sicilski vojni je nagovarjala stara baronovka svojega soproga, da se odreče nemirnega vojaškega življenja ter ga zameni z mirnim domačim. Toda to se ni moglo zgoditi, ker je bila Trenku izročena ravno takrat uprava mesta Mesine. Vendar je odšel kmalu potem na Dunaj.

Svojo deco je izročil v Šopronju, četudi so bila odgojena v luteranski veri, na daljnje nauke jezuvitom. — Na Dunaju je poprosil Trenk, da ga rešijo službe na Laškem ter ga namestijo kje bliže. Ker so starega Trenka čislali in cenili radi vojaških sposobnosti, so ga postavili za zapovednika trdnjave v Brodu na Savi. —

Mladi Frančišek je bil jako nadarjen ter je izvrstno napredoval i v vajah z orožjem i v učenju tujih jezikov, katerih je na zadnje govoril sedem, med drugimi tudi hrvaški. Radi izvrstnega napredka pa je imel med svojimi sodrugi mnogo zavidljivcev. Celo njegova brata sta ga radi tega črtila. — Nekega dne so se pri vajah sporekli; Frančišek se je tako razsrdil, da je ranil svojega starejšega brata v rame. Oče je zvedel o tej nezgodi šele tedaj, ko se je bila že rana zacelila ter sta se bila tudi že oba brata pomirila.

Že zaradi tega dogodka so hoteli jezuviti odsloviti Frančiška iz zavoda, vendar so ga na očetovo prošnjo to pot še pridržali. Ko je pa Frančišek na sv. Rešnjega telesa dan udaril svojega sodruga, ki ga je porinil pri procesiji iz reda, z debelo svečo po glavi ter tako provzročil velik nered v cerkvi, mu ni bilo nič več obstanka v zavodu. Že drugi dan je odšel z bratoma k očetu v Brod. Tukaj so prebili

vsi trije počitnice; jeseni pa jih je odpravil oče zopet k jezuvitom v bližnjo Požego, da dokončajo potrebne nauke.

Ko so se vračali leta 1725. sinovi k očetu na počitnice, se je ponesrečil pri nagli vožnji najstarejši brat. Ta nesreča je provzročila v Trenkovi rodovini veliko žalost. Babica, rojena grofica Vitova, jim je umrla črez šest tednov potem, mati pa črez leto dni.

Mlajša dva sinova sta nadaljevala odslej svoje nauke doma, ker nista hotela nič več v jezuviški zavod v Požego. Frančišek se je vrh tega bavil jako rad z lovom ter se je pri tem večkrat tvegal svojega življenja; smelo se je spuščal v čolnu po deroči Savi za divjimi racami, ali pa taval za zverino po gostih prašumah okoli Broda. Nekega dne je ranil v preveliki gorečnosti na lovu svojega brata. Rana sicer ni bila nevarna, vendar ga je oče radi te neprevidnosti kaznil.

Najhuje pa mu je bilo, ko je odpravil oče starejšega sina od doma. Sprejeli so ga bili v polk Valisov za zastavnika. Zdaj pa tudi Frančišek ni miroval, dokler mu ni oče preskrbel pripravnega mesta pri vojakih. To se je kmalu zgodilo. Stari Trenk je namreč izposloval pri svojem prijatelju Nikolaju Palfiju, da je le-ta sprejel Frančiška leta 1727. v svoj polk. Tako je postal Frančišek v šestnajstem letu na svojo željo vojak.

Ko je dobil mladi Trenk orožje v roke, je postal še posebno objesten. Dvoboj je sledil za dvobojem in mnogokatero kazen je pretrpel radi te svoje razposajenosti. Zraven tega je tudi strastno igral na velike vsote ter se pri tem večkrat hudo spoprijel s svojimi soigralci, kadar mu ni šlo po sreči. Seveda so sledile radi tega vojaške kazni, ki so bile prav stroge, a niso ga mogle izpokoriti.

Oče njegov je za vse to dobro vedel ter ga je poklical leta 1731. na svoja posestva v Pleternici in Pakracu. Obe graščini je bil kupil stari Trenk že leta 1723. za svojega drugega sina. Toda umrl mu je bil tudi ta na Dunaju, kjer je bil pobočnik pri tamošnjem polku. Stari baron je želel, da pridobi vsaj najmlajšega, sedaj edinega sina za mirno življenje in gospodarstvo; saj ni imel nikomur drugemu zapustiti svojih velikih posestev. — Frančišku se je bilo težko odločiti, vendar pa se je naposled vdal želji skrbnega očeta, ki je bil zanj tudi že nevesto našel. In zares se je še isto leto oženil v Petrovaradinu, a odtod se je preselil na graščino Brestovac blizu Požege, kjer je mislil mirno živeti. Leta 1732. se je dal vmestiti za vlastelina v Brestovcu in Pleternici.

Stari baron se je že veselil z nado, da se njegov sin zdaj zares umiri; toda hudo se je prevaril. Ko je odšel oče za zapovednika v

Levočo na Ogerskem, je bil Frančišek prepuščen zopet sam sebi ter se je oblastno ponašal na svojih posestvih. Radi nasilstva proti javnim oblastim je bil celo zaprt, in le grofu Khewenhüllerju se je imel zahvaliti, da ni v temnici umrl vsled hude bolezni, katera ga je bila spopadla v zaporu. Radi tega se mu je življenje v Slavoniji pristudilo; zapustil jo je ter šel k očetu v Levočo.

Toda tudi tukaj je ostal Frančišek stari nemirnež in prepirljivec, in oče ga je odpravil leta 1736. zopet v Brestovec z nado, da se morda vendarle umiri pri svoji rodovini. Toda Frančiška ni mogla doma zadržati niti rodovina. Nemirni duh njegov ga je gnal na vratolomna podjetja, in takih se je bilo največ nadejati pri vojski.

Frančišku se je kmalu ponudila taka prilika. Turki so napovedali leta 1736. Rusom vojno. Cesar Karol VI. je kot zaveznik ruske cesarice Ane najprej posredoval ter hotel pomiriti oba protivnika; toda to se mu ni posrečilo. Zdaj se je vzdignil tudi on ter postavil meseca malega srpana leta 1737. pri Belem gradu 120.000 vojakov na bojišče. Zapovednika tej vojski sta bila vojvoda lotarinški in general Sekendorf.

Trenk je porabil to priliko ter se ponudil Sekendorfu, da zbere na svoje stroške četo pandurjev ter udari z njimi v Bosno, češ, da gotovo to ne bode brez uspeha, ker so mu bosenski kristjani privrženi. Sekendorf mu je sprva dovolil nabor, kesneje pa je preklical svojo besedo na svet princa hildburghausenskega, ki je ravno takrat razgledoval vojsko ter je Trenka prav dobro poznal.

To je podjetnega Trenka silno razsrdilo, da je sklenil nemudoma zameniti ne samo ožje domovine svoje z drugo, marveč tudi državljanstvo. Da bi se pa preveč ne zameril, se je ponudil v službo ruski vladi. Ta namera se mu je posrečila v kratkem času. Nadejal pa se je Trenk, da doseže na Ruskem velikih časti, nekaj vzpričo svoje hrabrosti, še več pa radi tega, ker je bil daljnji sorodnik ruske cesarice Ane. Ta cesarica je bila namreč najprej omožena z vojvodo Ketlerjem kurlandskim, a Trenkova mati je bila tudi iz te rodovine.

Ravno takrat je po Ogrskem nabiral vojsko za svojo cesarico ruski polkovnik Kuming. Naš Frančišek mu ni samo pomagal pri tem poslu, nego je celo uril v orožju nabrano vojsko. Zato mu je Kuming ponudil čast stotnika pri konjikih. Ravno tega je Trenk nestrpno čakal. Stari baron pa se je temu upiral, toda ko mu je sin obljubil, da se poboljša ter kmalu vrne, mu je dovolil sprejeti novo službo.

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Prof. Jožef Borghi †. Dne 30. grudna 1896. l. je umrl v Ljubljani c. kr. profesor na veliki realki Jožef Borghi. Spominjati se ga moramo na tem mestu posebno zaradi tega, ker je bil v prejšnjih letih sotrudnik „Ljublj. Zvona“ in je večkrat napisal kakšno beležko o zanimivih pojavih v italijanskem slovstvu n. pr. o „Cuore“ („Zvon“ 1887, str. 573.). Porodil se je pokojnik dne 6. vinotoka 1846. l. v Motovunu v Istri, kjer je bil njegov oče tedaj aktuar. Borghijev oče, ki je bil pozneje adjunkt v Kopru, sodnik v Ajdovščini in je umrl l. 1884. kot dež. sodišča svetnik v Sežani, je bil slovenskega rodu, doma iz Kanala, in se je učil slovenščine iz Murkove slovnice in slovarja, iz „Novic“ in iz Slomšekovih spisov. Prelagal je tudi Prešerna, katerega je cenil zelo visoko, na italijanščino ter ga čital vedno skupno s svojim sinom. Žal, da prevodi niso ohranjeni. — Pokojni prof. Borghi je obiskoval ljudsko šolo v Kopru, potem pa gimnazijo v Gorici, kjer je bil poseben ljubljenec prof. Šolarja, pri katerem se je v šestih letih do dobra naučil slovenščine. Pozneje je bil tri leta v Gradcu na vseučilišču, služil pa je v Gorici in od l. 1874. dalje na ljubljanski realki. Učil je italijanščino, nemščino in slovenščino. Ker je vse tri jezike poznal docela, je zanimivo, da je zlasti vpliv italijanščine na slovenščino vedel razlagati in ceniti, ter da je tako zlasti v slovenski sintaksi opozarjal na sorodnosti obeh jezikov in tudi na napake, ki so se vsled italijanskega vpliva vteple v slovenščino. Omeniti je še, da je bil izboren družabnik, da je vedno volil s Slovenci in bil v vseh prepornih službenih vprašanjih zmerom najboljši tovariš svojih slovenskih kolegov. Ko je upravljal šolsko knjižnico, je vedno skrbel, da so imeli slovenski dijaki dovolj primernega berila; pri tem pa mu je pomagalo posebno to, da je temeljito poznal naše klasične pisatelje. Učitelj je bil tako izboren, da je malo, malo tacih; kakšno posebno zanimivo snov je znal tako mično in navdušeno razlagati, da je moral nehote poslušati tudi najbolj zaspani in najbolj leni dijak. Živo mi je še pred očmi, s kakšnim navdušenjem in s kakšno ognjevitostjo nam je v italijanskem tečaju na gimnaziji nekoč predaval o Danteju, Petrarki in drugih markantnih osebah v italijanskem slovstvu. Pokojnik je bil pravi tipus avstrijskega Primorca, po materi Italijan, po očetu Slovenec, po vzgoji Nemec. Tako je vse tri jezike ljubil, čital in učil ter z vsemi tremi narodnostmi dobro izhajal. Kako je bil povsod priljubljen, v vseh slojih, v vseh stanovih, je pokazal njega lepi pogreb v Ljubljani na novega leta dan 1897. Prepeljali so njegovo truplo v Sežano, kjer počivata tudi Borghijev oče in mati (njih nagrobni napisi so slovenski) Za slovensko slovstvo si je prof. Borghi pridobil zaslug posebno tudi s tem, da je skrbel za to, da so se dela naših klasikov vsaj nekoliko razznala med Italijani. Tako je n. pr. sodeloval pri Caninijevem: Libro d' amore i. t. d. Pred leti ga je pooblastil Edmondo de Amicis, da prevede „Cuore“ na slovenščino, toda Borghi prevoda ni dovršil. — Ave, anima candida!

Vladimir Levec.

Dom in Svet je prinesel v 2. letošnji številki na str. 61. nekaj polemike proti nam, zlasti glede lanjske glavne povesti. Na koncu sestavka izraža njega pisec (dr. Fr. L.) mnenje, da „se morda še večkrat

sreča z „Zvonom“ in njegovimi sotrudniki.“ — Morda z našimi sotrudniki, katerih mi nimamo na verigi — z nami gotovo ne. To je naše mnenje in pa naš odgovor.

Slovanska knjižnica nam je podala v 55. in 56. snopiču (cena 36 kr.) A. S. Puškina »Kapitanovo hčer«, prevedeno od Semena Semenoviča. — Z veseljem smo sprejeli to publikacijo slovanske knjižnice, ker nam je porok, da se nam vendar že začno podajati po premišljenem načrtu glavni proizvodi velikih slovanskih literatur — proizvodi, ki se jih je že davno polastila svetovna književnost. — Prevod se čita dosti gladko; tudi Lermontovova pesem »Na smrt Puškina« (v dodanem Puškinovem životopisu) in poetična zaglavja so glede oblike čedna. — Samo tega ne umejemo, zakaj se je v zaglavjih na prvo mesto postavil izvirnik, a šele na drugo mesto, v oklepih, slovenski prevod. Ta postopek nas živo spominja na prečudno ravnanje naših prejšnjih prelagateljev, ki so v svojih prevodih iz slovanskih literatur poetične citate in vpletke pustili vse — nepreložene.

Pripovedke iz avstrijske zgodovine. Nabral in priredil Jak. Dimnik, učitelj v Ljubljani. Tiskal in založil R. Milic v Ljubljani. 1896. Str. IV. + 143. Cena?

S to zbirko patriotičnih pripovedk g. Dimnik ni le ustregel čitanja željni mladini, ampak tudi učiteljem, katerim se je baviti z domovinoslovjem; kajti v učnih knjigah ne najdemo skoro nič tistih značilnih pripovedk iz življenja naših slavnih vladarjev in njih pradedov, k večjemu kak naslov takih pripovedk kot napotek ali migljaj, da bi tu bilo umestno vplesti dotično pripovedko Toda s takimi napotili ni ustreženo učitelju, ki mu morda niso na razpolaganje zgodovinski pripomočki, ampak celo v zadrego ga spravijo, ker vzbude radovednost mladine, a vestni učitelj ji ne more ugoditi. V Dimnikovi knjigi pa najde odslej učitelj lepo nanizane vse te pripovedke. — Povest »o zvestem vitezu Hartmanu« iz življenja Friderika I. Rdečebradca pa je po krivici zašla med »pripovedke iz avstrijske zgodovine.«

Lepi knjigi, katera bo šolnikom tudi dobro služila kot zakladnica za pismene naloge, bi imeli prigovarjati samo glede jezika, o katerem bi želeli, da bi bil bolj skrbno premišljen, prepiljen in pa uravnan po pravopisnih načelih Pleteršnikovega slovarja; le-teh se držeč, pridemo še najlaže in najhitreje do toli zaželjene pravopisne edinosti, in prav je, da se jih že poprijemljejo i časopisi i posamezniki (dr Tavčar v »Zbranih spisih«). Prav toplo želimo, da se teh načel oklene g. Dimnik tudi kot urednik »Učit. Tovariša«, in to tem bolj, ker po istih uravnava tudi prof. Levec uradni pravopis slovenski.

Venec slovanskih povestij. Prevodi iz ruščine, poljščine, slovaščine in srbohrvaščine. I. V Gorici. Tiskala in založila »Goriška Tiskarna« A. Gabrščček. 1896. — Str. 174 vel. 8⁰. Cena 55 kr. — Obseg: 1. Figura. Ruski napisal Lěskov, poslov. Podravski. = 2. Iz križarskih bojev na Poljskem. Poljski spisal Edvard Zorjau; poslov. Podravski. — 3. Slepčovodja. Slika iz bosanske prošlosti; hrvaški spisal Ivan Lepušić; poslov. Ivan Čestimir. — 4. Slika iz gladnih let. Poljski napisala Eliza Orzeszkowa; poslov.

Podravski. — 5. Slovaške sličice Češki spisala G. Preissová; poslov. Fr. Tominšek *a)* Razna mnenja. *b)* Ovčica. *c)* Brata steklenkarja. — 6. Ada. Novela. Iz hrvaščine preložil Vekoslav. — 7. Hercegovinska pripovedka; češki spisal Jos. D. Konrad; poslov. Podravski. — 8. Sovražnik. Poljski spisal Ostoja; poslov. Podravski.

V vvodu se pripominja čitateljem: „Te povesti so bile tiskane v »Koledarju goriške nadškofije za leto 1896. in 1897.« ter v podlistkih »Soče« in „Primorca". Zbrali smo jih pa v knjigo zategadelj, ker bodo gotovo dobro došle (sic!) Slovencem v drugih pokrajinah, kateri jih doslej niso dobili pred oči. — Ko se nabere takih povesti zopet za 10 do 12 tiskanih pol, izdamo jih zopet v posebni knjigi. Tako se razširijo v širše kroge narodove."

Aus fremden Zungen. Eine Halbmonatsschrift, ki jo izdaje »deutsche Verlagsanstalt in Stuttgart, Leipzig, Berlin, Wien«, in ki izhaja v zvezkih po 50 penezov (za vsako četrtletje t. j. šest zvezkov stane 3 marke) pod lepim Goethejevim zaglavjem: „Die Epoche der Weltliteratur ist an der Zeit, und jeder muss jetzt dazu wirken, diese Epoche zu beschleunigen" — ta revija je objavila v 21. zvezku lanjskega leta na str. 1005. do 1008. prevod znane Kersnikove novelice pod naslovom: »Im Grundbuche. Novelle von Janko Kersnik. Aus dem Slovenischen übersetzt von Fr. V.«

Gospodu prelagatelju, ki ni nihče drugi nego naš vrli sotrudnik Fr. Vidic, moramo biti kvaležni za njegovo idejo. Kajti le na ta način priborimo priznanje malemu svojemu slovstvu, ako postavimo na ogled boljše njega proizvode na svetovnem poprišču. Seveda treba prevodilcu pri izbiranju snovi zlasti izobraženega okusa; kajti »na mejdanu« svetovnega tekmovanja, v svetovni smotri nismo več »entre nous" — doma, kjer je vse dobro; veliki svet ne bode meril naših umotvorov z relativnim merilom dobrohotnosti, nego z absolutnim svetovnim merilom. In tu pridejo -- o tem smo prepričani – zlasti do veljave naši — realisti, dasi so od naših ljudi še tako malo pripoznani; nje bo tudi vnanji veliki svet za resne, čitanja vredne smatral. A kdor bi se pa drznil seznaniti tujce s tistimi našimi, kakor jim pravijo, »idealističnimi« izdelki, ta bi nas pred svetom grdo osmešil. Prav ta negodnost za med svet označuje tiste izdelke za to, kar so res: za izdelke, ki so pisani samo za — domačo rabo — »in usum Slovenorum«. — Zato pa svetujemo našim realistom, naj si pribore priznanja, ki ga jim rojaki deloma še odrekajo, na svetovnih tleh, objavljajoč prevode svojih izvirnikov v smotrah, kakor je »Aus fremden Zungen«.

»Materine sanje«. — Iz najboljšega rodoljubnega namena je spisal A. Gangl dramatično sliko „Materine sanje", ki so se predstavljale v Ljubljani z lepim uspehom in se brezdvomno razširijo po malih slovenskih odrih zlasti pri veselicah v prid družbi sv. Cirila in Metoda. — Zaradi tega tudi nočemo z navadnim merilom soditi delca, dasi kaže v tehniki nekatere nedostatke in ima v dikciji nekoliko nejasnosti in pretiranosti; raje poudarjamo gladko verzifikacijo, ki nam razodeva spretnega, tudi že »Zvonovim« čitateljem vrlo znanega pesnika.

F. —l.

Ilustrovani narodni koledar. 1897. Leto IX. Uredil in izdal Dragotin Hribar. Cena elegantno vezanemu 1 gld., broširanemu 70 kr. — Ta jako lični in bogati koledar obsega poleg običajnih koledarskih stvari tudi obilno zbirko prelepih narodnih krstnih imen iz vseh slovanskih jezikov, vse važne dogodke iz leta 1896., življenjepise pokojnikov dr. Vatroslava Oblaka, prof. Josipa Lendovšeka, kanonika Karla Kluna, Josipa Pagliaruzzija-Krilana (vsi s podobami); krasno pesem »Slepci« (preložil iz ruščine A. Aškerc), popis romantične »Hude luknje« pri Slovenjem Gradcu (z dvema slikama) iz peresa slavnega turista Fr. Kocbeka; kulturnozgodovinski sestavek »Ruše« znanega pisatelja Fridolina Sevničana, velikomestno črtico „Pisatelj Orlov“, posnel po židovskem življenju Fr. Govekar, in vrlo zanimivo zgodovinsko razpravo „Celjski grofi“, spisal P. pl. Radics. Navedena prezanimiva vsebina priporoča že sama Hribarjev koledar, in gotovo ne bo žal nikomur, kdor si ga omisli.

Čebelarju.

Zakaj pač muhe moj lovi Kastelic?
Prodajat misli jih namest čebelic.

Navedena Prešernova puščica na ‚čebelarja‘ ali čebeličarja Miho Kastelca se navadno razlaga tako-le: „Posnemajoč Prešernove sršene, je bil dal tudi Kastelic v Čebelici natisniti nekatere zabavljice pod imenom muhe; zato mu je Prešeren zložil ono zabavljico.“ — Taka razlaga, češ, da se ozira Prešernov epigram na Kastelčevo pod naslovom „Muhe“ objavljeno zbirčico, taka razlaga je pravi *circulus vitiosus*. Kakor so mnogi drugi za njim pod različnimi naslovi (n. pr. iveri, biseri, misli, sršeni, zabavljivi napisi, drobiž, zlate resnice, lesnike, pametnice i. t. d.) objavljali v vezano besedo prikrojene, bolj ali manj obrabljene ali izvirne nauke in izreke, tako je tudi že Miha Kastelic v vseh zvezkih svoje Čebelice priobčeval tako aforistično drobnjav.

Toda v prvih treh zvezkih ti aforizmi niso imeli še nobenega skupnega naslova. V prvih bukvicah n. pr. nahajamo na 31. str. in sl tri aforizme z naslovi: Smrt, Zvestoba, Stanovitnost. V drugih bukvicah čitamo na 92. str. in sl. več aforizmov, vsakega s svojim posebnim naslovom, n. pr. Fantovskim, Napak lepôta smrt prave, Sleparija, Zlati vek, Orožje nedolžnosti, Zaprtodurnik, Prevzetnim. V tretjih bukvicah na 69. str. in sl. so objavljeni štirje aforizmi z naslovi: Povračilo, Svét, Kislôti, Nevoščljivcu. — V četrtih bukvicah šele imajo Kastelčevi aforizmi (str. 62. in sl.) skupni naslov „epigrami“, in v petih bukvicah (str. 92, in sl) šele skupno ime „**muhe**“.

Ker je pa bil navedeni Prešernov séršen objavljen že v 3. zvezku Kranjske Čebelice str. 20. leta 1832., a Kastelčeve „muhe“ šele v 5. zvezku Čebelice str. 92. leta 1848., tedaj celih 16 let pozneje, je pač razvidno, da se Prešernova zabavljica ne more nanašati na Kastelčeve „Muhe“, kajti to bi bil pravi pravcati dejanski ὕστερον πρότερον. Nanašati se more samo na one Kastelčeve aforizme, ki so bili objavljeni v prvih dveh bukvicah Kranjske Čebelice.

Prešernova šegavost in zabavljivost je tedaj vzdela Kastelčevim aforizmom zbadljivo ime „muhe“, in Kastelic je bil samo ali toli navzeten ali ponižen ali šegav(?), da je potem sam svoje pozneje prijavljene moralizo-

valne izreke naslovil z imenom „muhe“, katero jim je bil vzdel Prešeren. Ko bi bil Kastelic že sam poprej svoje aforizme nazval „muhe“, potem bi bila Prešernova zabavljica dokaj plehka in omledna, potem bi ji bila že zanaprej prečuhana srbečina in ost odlomljena.

Čebelica je bodra in bistra živalica s ščemečim želom, a muha je prototip drznosti in nadležnosti. In Prešeren, vzdevši Kastelčevim epigramom priimek „muhe“, je pač hotel reči, da so njegovi moralizovalni in pridigarski aforizmi samo omledni posnemki že mnogokrat ponovljenih in pogretih naukov in svaril brez točne smeri — brez žela. Za vzgled postavimo sem Kastelčevo zabavljico

„Fantovskim“.

Zaljubljeno Ema je v kroge frkljala,
Se vsakemu rada sladko nasmejala,
Cvet njeni je ljube ko muhe lovil;
Al cvajerja vreden nar boljši ni bil!
Prekanjeni bebko za nos so vodili,
So rožo za rožico ji populili!
V samôti po cvetu zdihuje bridkó:
Cvetlice preproste, zmodrí naj vas to!

Pa privzemimo še njegovo „Stanovitnost“:

Metulja ni huj'ga
Ko fantov srce;
Od ene do druge
Omotni frle. —

in pa Jak. Zupana puščico: Mati svari hčer pred neboréti:

Od rožice leta
Do rožic metulj:
Poglej neboreta,
Za Lipki frkulj!

Zdaj pa sam sodi razborni čitatelj, ali ni tako popevanje pravo muholovstvo!

L. P.

Prešernova Labodnica. V Prešernovem životopisu („Dun. Zvon“ teč. V. str. 41.) beremo sledečo opombo: „Tukaj v Kranji zapel je Prešeren svojo labudnico“. — Katera pesem je to?

Na omenjenem mestu na to vprašanje ne najdemo odgovora. Iskati nam je torej pojasnila drugod. In kaj najdemo?

Prof. Marn pravi v svojem „Jezičniku“ (XVIII. str. 54., kjer je Prešernova „zdravíca“ tudi cela ponatisnjena) dobesedno tako-le: „Pesem ta zdi se mi vzlasti pomenljiva; bila je Prešernova — labudnica, kajti proti koncu leta 1848. začne hudo bolehati.“

Da bi bil Prešeren „zdravíco“ zapel šele v Kranju, to nikakor ni verjetno. Za advokata v Kranj je bil Prešeren imenovan 18. avgusta 1846. l. Res je sicer, da je prišla zdravica tiskana na svetlo šele l. 1848. v 5. zvezku „Čebelice“ na str. 25. in pa v „Novicah“ (VI. 17. — 26. aprila 1848.),

a iz tega ne smemo sklepati, da je ta pesem nastala šele v Kranju. Nahajamo jo namreč že v cenzurnem rokopisu vvrščeno v sredo med „soldaško pesem" in „Vodníkovo spominščico". Ta rokopis pa je bil Prešeren cenzuri predložil že l. 1846., kajtí na prvi strani rokopisa nahajamo uradno beležko: „Ad Nro 291. — 1846". To beležko si tolmačimo tako, da je ta rokopis priloga k prošnji, da bi se smele cenzuri predložene pesmi dati v tisk in tiskane v prodajo, in da je ta prošnja zabeležena v vložnem zapisniku iz l. 1846. pod tekočo številko 291. — Prav verjetno se zdi, da je Prešeren rokopisno zbirko lično prepisal in uredil, še predno se je preselil v Kranj.

Važnejše glede domnevne labodnice pa je to. Že Marn sam na mestu rečenem str. 55. in potem R. Kermavner v „Lj Zvonu" (XV. 642.) navajata oba popolnejši naslov te pesmi, ki se glasi „zdravíca ob novini leta 1844." Nahaja se pa ta Prešernova pesem med rokopisno ostalino še v dveh z njegovo roko pisanih inačicah, obakrat z nadpisom „Sdraviza ob novini leta 1844". Potemtakem ni mogla ta pesem spočeta biti šele v Kranju, a tudi to ne more veljati za dognano, da ji pristoji častni pridevek „labodnica".

Labodnico imenujemo zadnji spev pesnikov pred njega smrtjo. No — in pri Prešernu najdemo pesmi, ki so brezdvomno novejšega datuma nego „zdravíca". Tako n. pr. je slavnostna pesem, zložena v proslavo petindvajsetletnice županovanja Hradeckega, gotovo iz poznejše dobe; kajti za to slavnostno pesem je bil Prešerna naprosil Bleiweis dne 10. junija l. 1845. in ga je dne 18. junija moral še enkrat za-njo priganjati. Poznejšega datuma je tudi pesem „v spomin Valentina Vodnika", zložena ob 26. obletnici njegove smrti (natisnjena v „Novicah" III. 3. t. j. 15. januarja l. 1845.). — Novejšega datuma je „Čopova elegija", natisnjena prvokrat v „Novicah" (IV. 8.) 25. februarja 1846, a takoj potem 28. februarja ponatisnjena v 17. št. „Ilirskega lista". Novejšega datuma od „zdravice" utegnejo biti tudi še sledeče pesmi Prešernove: Pesem od železne ceste („Nov." III. 16. — 16. aprila 1845.), Legenda o orglarčku („Nov." III. 22. — 28. maj. 1845.), Judovsko dekle („Ill. Bl." — 16. jan. 1845.).

Prava sodobnica naše „zdravice" pa je po mojem mnenju krasna elegija „v spomin Andreja Smoleta" („Ill. Bl." — 28. novembra 1844). Obe pesmi se mi vidita čudovito sorodni i po duhu i po vnanjem povodu, sorodni tako, da bi tako rekoč lahko imenovali eno „zdravíco pokojnikom", a drugo „napitnico živim", obe gorko priporočilo človekoljubja, bratoljubja, obe pa tudi lepa pesniška poklonitev vinoviti jeseni 1844. leta.

Labodnica v kronološkem zmislu „zdravíca" ne more biti, kajti „Vodnikova spominščica", „Hradeckega slavnostnica" in „Čopova elegija" so pač iz poznejše dobe nego „zdravíca". — Po pravici bi se pa morda mogla zvati labodnica v tem zmislu, da je nekaka divinatorska napoved jasnejših vremen in milejših zvezd, v tem zmislu, kakor o njej piše v vvodnih besedah l c. pag. 53. prof. Marn rekoč: „Leta 1848. napoči se narodom vsem, tudi slovanskim, nova svobodna doba, katere je Prešeren že davno srčno želel, in katere se je jako veselil, kar pričuje v „Novicah" l. 17. natisnjena njegova Zdravljica." —

L. P.

Bodoča izdaja Prešernovih poezij. Ker že vse kaže, da se bolj in bolj bliža čas, ki nam prinese novo, tako željno pričakovano ilustrovano izdajo Prešernovih poezij, mislim, da tudi naslednje vrstice, katere govore o notranji uredbi imenovane izdaje, ne bodo odveč.

Kakšna bodi izdaja katerega koli klasika, o tem so si drugi večji narodi že zdavnaj edini, in samo pri nas Slovencih je še mogoče, da se prepiramo o tem, kaj se pravi kritično urediti in izdati spise kakega pisatelja. Pri nas so menda še vedno vsi dokazi v tem oziru bob ob steno. Glavno načelo novodobne kritične metode sta povedala pred šestinpetdesetimi leti Smole in Prešeren, ko sta izdala Vodnikove pesmi, s preprostimi besedami v svoji izjavi, „da so Vodnikove pesmi ino druge pisarije tukaj ravno tako natisnjene, kakor jih je on zapisal. Nič se ni prenaredilo, nič popravilo“. Te besede bi si moral vsaki izdajatelj naših klasikov iz stare ali nove dobe dati v okvir in obesiti nad svojo mizo, da bi mu bile vedno pred očmi, če bi se hotel tudi le za las umekniti s pravega pota v stran. Ko bi pisal o upravičenosti in potrebi kritične metode, bi mi lahko rekli, da nosim vodo v Savo; če se strokovnjakom, ki so o tej stvari pisali (Wiesthaler, Bežek), ni posrečilo prepričati vseh nejevernih ljudi, koliko manj morem upati jaz, da spravim pod en klobuk naše jezikoslovce. Zato nočem tratiti časa z dokazovanjem, ki bi ostalo za nekatere ljudi, katerim je glavno načelo: »Quot capita, tot sententiae!«, ravno tako brezuspešno, kakor so bile za-nje zaman pisane razne razprave omenjenih dveh gospodov.

Glavno načelo kritične metode je torej, kakor sem dejal, da se ne smeta pisatelju **v ničemer** popravljati niti jezik, niti pravopis. Če je sploh kateri slovenski pisatelj vreden lepe, kritične izdaje, je je gotovo Prešeren; ne samo, da je največji naš pesnik, ampak tudi to je treba upoštevati, da je bil on prvi med Slovenci, ki se je javno izrekel za kritično metodo pri izdajanju naših veljakov na pesniškem polju ter jo tudi sam uporabil pri Vodniku. In kakor je on to storil l. 1840., tako se moramo tudi mi pri izdaji njegovih poezij pokoriti kritičnim načelom.

Še nekaj! Prihodnja Prešernova izdaja ne bode — šolska knjiga, ne bode prirejena „in usum delphini“; tako zastarela pa Prešernov jezik in pravopis vendar nista, da bi motila one bravce, ki čitajo pesnika le za zabavo. Povoda torej ni, da bi odstopili le za korak od kritične metode. Natisniti se morajo vse pesmi v taki obliki, kakršno jim je dal pesnik nazadnje. Podlaga novi izdaji bodi izdaja iz l. 1847., katero je priredil še pesnik sam. Prvi del nove izdaje bodi tedaj **fotografično natančen** ponatisk izdaje iz l. 1847.[1]) Popraviti se smejo samo očitni tiskovni pogreški, katerih je nekaj popravil že Prešeren sam na koncu „Poezij“, a razen teh jih je še polna vrsta. Jaz sem dobil naslednje: čés (18. 4.) za čéz, kakor sicer piše Prešeren; tudi ni morebiti zaradi rime pisal tako, saj na str. 69. v 11. in 12. vrsti rima čéz in plés. Čés je gotovo ostanek in remini-

[1]) Kakor smo čuli iz najboljšega vira, so priporočali takšno izdajo v privatnih razgovorih tudi prof. Krek, prof. Jagić, dr. V. Oblak, dr. K. Štrekelj in dr. M. Murko.
Op. ur.

scencija iz bohoričice, kakršnih je med tiskovnimi pomotami več n. pr. palzov (24. 19.) za palcov. Drugi pogreški so: p*a*zabil (55. 6.), pazábljena (121. 12.), raspéte (68. 13.), ker sicer v tej zvezi piše Prešeren *zp* ne *sp* n. pr. razpertije (140. 5.), z pétjam (108. 2.). Hibe so nadalje: ljúbicih (85. 8.), sèrzu (88. 10.), samúd (95. 22.) — zopet bohoričica — pišárjov (99. 16.), ražpertíje (139. 10.), mogóce (156. 2.), nóce (156. 6.), bodéca (166. 8.), ſtàri (168. 5.). Ni pa pogrešek tudi Serp (99. 25.), primeri sèrpski (113. 3.), in tudi ne Morávški (50. 2.) za Morávski, kakor veli menda prvi natisk »Judovskega dekleta«, ki mi ni pri roki, in kakor se glasi varijanta v Prešernovi ostalini. Snov za to pesem je dobil Prešeren po mojem prepričanju najbrž iz kakšnih novin, ki so ob tistem času izhajale na Moravskem, in to prvotno v pesmi označil s tem, da je pisal: Morávski; ko je pa prirejal pesmi l. 1847. za tisk, je prenaredil nalašč to besedo v Morávški, da bi izbrisal zadnji spomin na to, od kod je dobil snov za pesem. Dobro bi bilo pogledati v cenzurni rokopis; če ima ta tudi Morávski, potem je Morávški v »Poezijah« tiskovna hiba, a meni se to ne zdi verjetno.

Ločila naj ostanejo, kamor jih je stavil Prešeren sam; samo, kjer je očito, da je vsled stavčeve nepazljivosti nedostalo ločil, tako da je umevanje dotičnih verzov oteženo, naj se dodajo potrebna ločila, n. pr. v verzih:

Vklôn máterni gospodične okó
Ponújata v zákon mu njéno rokó (str. 80. v 9.—10.)

namesto:

Vklôn máterni, gospodične okó itd.,

kar je umevati tako: „Materini pokloni in zaljubljeni pogledi gospodične mu ponujajo v zakon njeno roko.“ Bil sem že večkrat priča, da so ljudje omenjeni verz tolmačili na razne čudne načine ravno zato, ker nedostaje vejic.

Kar sem dejal o ločilih, isto velja o naglasnih znamenjih, kí morajo zlasti pri njegovih distihih ostati natanko tam, kamor jih je del Prešeren. Brez teh naglaskov Prešernovih distihov ni moči brati metrično pravilno. Samo nekaj imam omeniti. Na str. 113. bereš ta petomer:

Slávšine tí júžnih sò jáničárji dežél
(t. j. ⏊ ⏑ ⏑ ⏊ — ⏊ ‖ ⏊ ⏊ ⏑ ⏊ ⏑ ⏑ ⏊ [sic!]).

To je med tiskovnimi popravki Prešeren sam prenaredil nastopno:

Slávšine tí júžnih sò janičárjí dežél
(t. j. ⏊ ⏑ ⏑ ⏊ — ⏊ ‖ ⏊ ⏑ ⏑ ⏊ ⏊ ⏑ ⏊ [sic!]).

Pravilen petomer pa dobimo samo, ako beremo:

Slávšine tí júžnih sò janičárji dežél
(t. j. ⏊ ⏑ ⏑ ⏊ — ⏊ ‖ ⏊ ⏑ ⏑ ⏊ ⏑ ⏑ ⏊).

Kdor želi zvedeti, zakaj to, in se sploh hoče poučiti o tvorbi Prešernovih petomerov in šestomerov, beri »Pravdo o slovenskem šestomeru. Spisal Fr. Levec«, kjer najde na straneh 29.—35. obširno razpravo o slovenskem šestomeru; tam je tudi govor o Prešernovih distihih, ki nikakor niso tako okorni, za kakršne so jih razvpili ljudje, kateri jih nikdar niso

znali metrično pravilno čitati. Tako veličastno in mogočno sicer ne zvene kakor tisti, ki jih je pel Koseski, in tudi niso tako milozvočni kakor Stritarjevi, a nelepi, neblagoglasni vendar niso Bog mu ta greh odpusti, kdor je že bil, ki je razbobnal po širem slovenskem svetu, da so Prešernovi šestomeri brez cene, in zdaj za njim golči vse, „kar lazi ino grede“, staro ali mlado, učeno ali neučeno, profesorji in dijaki.

Malo sem zašel v stran, pa nič ne de; treba je že bilo, zopet enkrat povedati — resnico Sedaj pa k stvari!

Drugi del bodoče izdaje obsezaj vse one Prešernove pesmi, katerih ni najti v izdaji iz l. 1847. Te pesmi sodijo najbolje v poseben oddelek, ker bi jih bilo težko primerno vvrstiti med ostale poezije in bi tako vtikanje rušilo red, katerega je hotel imeti pesnik sam. — Tudi te pesmi se morajo natisniti popolnoma v isti obliki, katero jim je dal pesnik na tistem kraju, kjer so bile zadnjič natisnjene, oziroma kakor jih je napisal v rokopisu. Pri tistih, ki v prvotnem Prešernovem besedilu niso več ohranjene, n. pr. „Tri želje (Anastazija Zelenca)“, ne kaže poskušati rekonstrukcije, ampak natisniti jih bode treba v izročeni obliki t. j. v Levstikovi popravi iz l. 1866., ker bi se popolnoma pravilna rekonstrukcija vendar komaj posrečila.

Tretji del bodi tolmač, o katerega važnosti mi ni treba govoriti. V tolmaču je treba pri vsaki pesmi najprej navesti mesta vseh natiskov, oziroma povedati, kje se hrani dotični rokopis. Potem se mora dognati, odkod je pesnik dobil snov (n. pr. »Povodnji mož«, »Pesem od zidanja cerkve na Šmarni Gori« in »Turjaška Rozamunda« spominjajo baje na kočevske narodne pesmi, kar pa nikakor ni verjetno. Primeri oceno Hauffnove knjige o Kočevarjih v listu „Dom in Svet“ 1895. str. 95.), kako jo je prenaredil in uporabil.

Nadalje bo treba razlagati težje verze, toda brez nepotrebnega slovničarjenja in brez preobilne učene navlake, katere pri Prešernu ni nič treba.

Za besedno in stvarno razlago (tendencija pesmi; kako stališče zavzema nasproti drugim podobnim Prešernovim poezijam i. t. d.), naj se navedejo vsi češki, hrvaški, ruski, nemški, laški in drugi prevodi dotične pesmi s krajem natiska; pove naj se, kdo je že kaj spisal o dotični pesmi (n. pr. o »Nezakonski materi« Stritar, Levstik), kolikokrat je bila uglasbljena, kdo jo je uglasbil i. dr.

Zlasti pa se bodo morale tudi natisniti vse varijante, da se vidi, kako se je Prešeren razvijal in popolnjeval; najbolje bode, če se natisnejo v tolmaču, ne v tekstu pod črto. Pri elegiji »V spomínj Matija Čópa« natisniti je vse inačice doslovno, da se do dobra spozna razloček, če je peta pesem v grški ali latinski meri, in če je merjena po tevtonski meri, »po zgôlih vdárjih«.

Dodati bo naposled treba v tolmaču dotične pesnikove opombe v „Novicah“ in v „Ilirskem listu“ ter obširnejšo razpravo, s katero naj se pokaže svetu, koliko je Prešeren premišljal o slovenskem šestomeru, do kakšnega pravila se je naposled dokopal, in pove naj se resnica, da so njegovi šestomeri velike cene in velikega pomena, da so lepi, da so tudi blagoglasni. Upajmo, da potem zanamcev ne bodo učili po šolah, kakor so nas, da so Prešernovi distihi — »za nič!« —

Toliko o tolmaču! „Zvonovim“ bravcem so najbrž večinoma znani izvrstni Düntzerjevi komentarji k nemškim klasikom. Podobnega tolmača je potreben Prešeren. Pri vsem tem pa je tolmač lahko kratek in stvaren.

Četrti in zadnji del obsezaj Prešernov životopis, a ne samo suhe številke, ampak pojasniti nam mora vpliv sodobne evropske literature, posebno romanskih književnosti, nemške romantike, v prvi vrsti Petrarke in obeh bratov Schleglov, nadalje vpliv slovenskih in nemških (?) narodnih pesmi, Prešernov pomen in njegovo stališče v slovenskem slovstvu, njegove zasluge za našo metriko in ohranitev našega literarnega jezika, pojasniti vso tedanjo literarno strujo (»Čebelica«, Čop, janzenisti i. dr.), občevanje s Čehi in češki vpliv na Prešerna ter mnogo drugega. Sploh treba je še enkrat temeljite estetično-kritične ocene našega največjega pesnika, ki bode seveda primerno današnjemu stališču Prešernovih študij mnogo obsežnejša, nego jo je za svoj čas izborno spisal Stritar.

Zakaj sem napisal te vrstice? Samo z dobrohotnim namenom, iz zgolj vneme za stvar samo. Doslej se nismo popeli niti do ene docela kritične izdaje katerega koli naših klasikov, izvzemši izdajo Levstikovih del, in šele pred kratkim smo zagrešili zopet dve šušmarski izdaji. Ali naj res zopet zamudimo priliko, ki se nam nudi, da si poskrbimo pošteno kritično največjega pesnika našega?

Vlad. Levec.

Prevod Prešernovega nemškega soneta.

Korni volkovi.

Pojantov sin, bolan na hudi rani,
Primoran je gubiti pšíc strelilo —
Usodno Heraklejevo darilo —
Da kač in gladnih volkov se ubrani.

Hudo mu je metati pšíce strani: —
Če vedežev izrek ni le slepilo,
Brez teh strelic ne bo se posrečílo,
Da Grkom bi podlegli kdaj Trojani. —

Oklonite se me, svarím vas resen,
Izbrala boljši cilj je moja pesen;
Ne zvabljajte mi ostrostrelnih jambov!

Na dobrohotni opomin pozorni
Brzdajte svoj pogum, volkovi korni,
Sicer zadene úsod vas Likambov. —

Dr. Fr. Pr.

Pripomnje. Pajantov sin = Filoktet; Heraklejevo usodno darilo = Heraklejev lok in njegove puščice; strani metati = po nepotrebnem zapravljati in gubiti; vedež = der Seher Ἕλενος. — Ostrostrelni jambi = rezke puščice, zabavljice. Úsod Likambov = usoda Likamba, kateremu se je slavni jambograf Arhiloh neusmiljeno osvetil zato, ker mu je bil snedel dano besedo, da mu da svojo hčer za ženo — se osvetil tako, da sta se Likamb in njega hči Neobula, od Arhilohovih jambov osramočena, obesila. Korni volkovi so po mojem mnenju Pavšek ‚et consortes‘; seveda, volkovi preganjalci Prešerna.

Levstik nima o tej točki našega soneta nič komentarja; ne vem, ali si soneta sploh ni znal popolnoma tolmačiti, ali si ga ni upal.

L. P.

Slovensko gledališče. Vodstvo našega gledališča ima menda zelo dobro založen repertoar, da tako hiti od novosti do novosti. Še se nismo bili naslišali Verdijevega „Rigoletta“, pa je že uprizorilo drugo znamenito delo nič manj slavnega skladatelja italijanskega: Bellinijevo „Normo“.

V Bellinijevih delih občudujemo najbolj množico prikupljivih, koprnečih melodij in pa preprosti način, s katerim zna izražati globoke svoje občutke.

Po vseh teh vrlinah se odlikuje brez dvojbe tudi „Norma“. Toda nam se je dozdevalo, kakor bi se občinstvo, vsaj pri prvi predstavi, ne bilo nič prav razgrelo za to opero. Temu je bilo morda krivo nekoliko to, da je bil presledek med „Rigolettom“ in „Normo“ prekratek; kajti donela nam je še vsem preveč po ušesih Verdijeva godba; drugi vzrok pa je bil brž ko ne ta, da treba pri „Normi“, kakor n. pr. pri Smetanovem „Poljubu“, obračati več pozornosti na godbo samo, nego na petje, ako hočemo priti do popolnega užitka. Tega pa človek, ki ni muzik, ne zasledi takoj, temveč potem šele, ko je opero slišal večkrat.

Zato nam je jako žal, da se je opera mogla peti samo trikrat t. j. 17., 19. in 27. decembra l. l. in je bilo torej že zaradi tega nemogoče priti na sled vsem lepotam.

Uprizorila se je opera jako lepo in tudi pelo se je izborno. Naslovno ulogo je izvajala gospica Ševčikova. Ne vemo, kako je to, a mi smo si mislili Normo vedno kot bolj veliko, krepko, pravo junonsko postavo, zato se nam je zdela gospica Ševčikova nekoliko prešibka — tej ulogi. Toda za ta nedostatek — če je sploh kak nedostatek — ne more omenjena gospica nič, in hodi nam tem manj na misel, ji oponašati kaj tacega, ker je vendarle popolnoma obladovala svojo naporno ulogo in je krepki nje glas premagal z lahka vse težkoče. Motilo nas je v njeni igri edino le nekoliko prepogosto nje udarjanje ob tla, in odmevanje od odra se je čulo tem nenaravneje, ker se igra nikakor ne vrši na — lesenih tleh.

Gospa Inemannova (Adalgiza) je imela s svojim šibkim, v nižjih legah nekoliko manj zvonkim glasom poleg gospice Ševčikove nekoliko težko stališče, a je navzlic temu pela v občo zadovoljnost, in zlasti vsi dueti med Normo in Adalgizo so dosegli popoln uspeh; to pa zlasti zaradi tega, ker petje gospe Inemannove, kar se tiče čiste in pravilne intonacije, nikakor ne zaostaja za petjem gospice Ševčikove.

Jako dobro je pel tudi gospod Fedyczkowski (Orovist). Gospod Rašković se v ulogi Poliona ni čutil tako domačega, kakor v ulogi vojvode Mantovskega; saj mu pa tudi uloga Poliona nudi premalo prilike, da bi pokazal svoje lepe zmožnosti. Navzlic temu je bil popolnoma na svojem mestu. Zbor se je dobro obnašal.

Dne 26. decembra se je ponavljal „Krojač Fips“, in sicer se je igral dokaj bolje nego prvič; za tem pa se je pela znana Zajčeva opereta „Mornarji na krov!“

Dne 29. decembra je bila zadnja predstava v starem letu; pel se je petič „Rigoletto“. Že mnogokrat smo opažali, da so bile poznejše predstave

kake igre ali opere slabejše od prejšnjih. Tudi „Rigoletto“ je zaostajal to pot nekoliko za prejšnjimi predstavami. Kaj je vobče temu vzrok, ne vemo, a pri „Rigolettu“ se nam je zdelo, kakor bi se poznala nekaterim pevskim močem, tako zlasti gospici Ševčikovi, utrujenost. Saj pa se od pevcev včasih res nekoliko preveč zahteva Pomisliti treba, da se je par dni prej pela „Norma“, a zdaj zopet tako naporna opera, kakor je „Rigoletto“. Razen tega se nam vidi, da ima gospod Rašković precej občutljivo grlo za vremenske izpremembe; če je to res, se ta okolnost ne bi smela zanemarjati.

Prva predstava v novem letu je bila dne 2. januarja; predstavljala se je prvič na našem odru K. Costova burka s petjem „Ein Blitzmädl“, ali kakor se glasi v slovenskem prevodu nekoliko nerodno ta naslov: „Ali je to dekle!“ Godbo tej burki je zložil znani komponist Millöcker, čigar najnovejša opereta „Severni sijaj“ („Nordlicht“) se ravnokar z velikim uspehom poje na raznih odrih. Burka sama je dramatiški proizvod one vrste, katerih edini namen je, da se polni gledališka blagajnica; njih pisatelji rabijo, da dosežejo ta namen, tudi taka sredstva, ki pa se ne dajo spraviti prav v sklad niti z estetiškimi, niti z umetnostnimi načeli.

Pikantnost je glavni moment v tej burki; ona je tisti lep, ki drži skup neenotno in neverjetno dejanje, ona je edini pogoj za uspeh, kajti ono malo satire, ki se je nahaja v igri, se more pač komaj v poštev jemati. Umevno je, da je uprizoritev takih iger na odru manjših mest, kjer se „ne sme vse“, precej kočljiva stvar. Da se je poskus pri nas popolnoma posrečil, zato gre hvala zlasti gospici Polakovi, ki je igrala naslovno ulogo dostojno, a vendar z vsemi finesami, od katerih je uspeh takih ulog odvisen. Omenjena gospica ima sploh jako tenak čut za to, kaj je dolžna svoji ulogi, in pa kaj je dolžna ob enem tudi občinstvu. To je pokazala opetovano že prejšnja leta. Takisto zopet letos dne 6. januarja tudi v „Mamzelle Nitouche“, v kateri je naslovno ulogo ublažila tako, da se ne more nihče izpodtikati nad njo. —

In tako je upravičena nada, da ta burka še večkrat napolni gledališče. Tudi drugi igralci so z malimi izjemami storili svojo dolžnost. Jako dober je bil gospod Inemann (Brüller), ki je zopet dokazal, da je ni z lepa uloge, ki se mu ne bi prilegala. — Gospod Podgrajski je igral ulogo glupega Puhloglavskega z neko preprostostjo, ki je bila povsem umestna; zlasti je bila tudi njegova mimika izborna. — Druge moči, kakor gospodična Ogrinčeva (Lavrencija), gospa Danilova (Marija pl. Kutschkenreiterjeva), gospod Perdan (baron Istnan Juhasz), gospod Verovšek (profesor), gospod Danilo (Kern) in gospod Lovšin (grof Sternheim), so bolj ali manj zadostovale. — Ponavljala se je ta burka dne 14. januvarja z istim lepim uspehom, kakor prvič.

Znamenit je bil večer dne 5. januarja t. l. Predstavljala se je najprej in sicer prvič na našem odru Vrchlickega komedija v enem dejanju. — Vrchlickega imena ne čitamo nikdar, da se ne bi domislili Kraszewskega; ne, kakor bi si bila ta dva pisatelja kako sorodna po duhu, temveč ker ju oba občudujemo radi njiju izredne plodovitosti. Sicer se Vrchlicki s številom svojih proizvodov zdaj še ne more primerjati z nebrojem Kraszewskega del, ki obsezajo celo knjižnico; toda Vrhlicky je še mlad, in ako doseže starost, kakršno je dosegel Kraszewski, ter bode vedno tako plodovit kakor doslej,

gotovo ne zaostane v tem pogledu za slavnim Poljakom, in bode število njegovih del isto tako nepregledno, kakor onega Iskrenega Slovana mora navdati ponos, kadar čuje Kraszewskega ali Vrchlickega ime; dasi nista onadva izmed največjih slovanskih genijev, se vendar dvigajo njiju dela daleč nad srednjo vrednost slovstvenih proizvodov in sta, kar se tiče produktivnosti, naravnost fenomenalni prikazni, kakršnih najdemo v vesoljnem slovstvu le malo. Zlasti v nemškem slovstvu bi človek iskal zaman kaj podobnega.

Vrchlicky je mož „stare šole“. Vse zaletavanje „mladih“ ga ni spravilo iz ravnotežja. Toliko so bili pač dosegli, da je bil umolknil, a za dolgo časa ne. Preteklo jesen se je oglasil spet z novo večjo dramo, ki je dosegla jako lep uspeh, in katero je kritika zelo hvalila, dasi se na Češkem pojavljajo novi slovstveni toki vse mogočneje nego pri nas.

S posebno ljubeznijo poseza Vrchlicki v svojih proizvodih v starodavne čase, in videti je, kakor bi se čutil na grških ali rimskih tleh bolj domačega, nego na praških, na katera ga je usoda privezala. Tudi v komediji, o kateri nam je govoriti, je zajeta snov iz rimskega življenja. Vrchlicky ni realist, in vendar so njegovi ljudje tako resnični. Ti Rimljani, s katerimi nas seznanja, so nam tuji samo po obleki; po svojem mišljenju, govorjenju in početju so taki, da se nam zde stari znanci. Da, Vrchlicky se ne straši položiti svoji Klodiji na jezik besed, ki izražajo popolnoma nazor modernih prvoboriteljic za žensko svobodo. „To sem, kar ste storili iz mene!“ zakliče Katulu nasproti. Ali ni to nekaj podobnega, kakor tisti preklicani „milieu“ — pojem, za katerega nimamo mi takisto nobenega pravega izraza, kakor ga nimajo Nemci, ki pa igra v vsej novejši literaturi toliko ulogo!

Dialog v Vrchlickega igri je lep in duhovit, vendar je videti, kakor bi bil nekoliko preveč raztegnjen. To se zdi človeku zlasti tedaj, ako igralci ne govore vse skozi dovolj razumno, in to se pri nas često dogaja. Sicer radi priznavamo, da so se baš v tem oziru igralci to pot zelo trudili, a n. pr, gospod Danilo, ki je drugače ulogo Katulovo prav čedno igral, je pogoltnil marsikatero besedo. Gospica Slavčeva (Akme) je bila prav ljubka; govorila je bolj razločno, nego po navadi. Gospica Terševa (Klodija) je govorila z nekoliko preveč vznesenim glasom; tudi drugače se ji igra ni posebno posrečila Če se ne motimo, so jo zapeljale baš gori omenjene besede, ki jih govori Klodija Katulu, in ki se čujejo tako moderno — da ni pogodila Rimljanke. Povsem dostojno in s primernim humorjem je igral gospod Inemann ulogo Metelovo. Gospod Kranjec (Persistrat) je bil na svojem mestu, toda njegov glas se nam je zdel vendarle nekoliko predivji.

Znamenitejši za naše gledališče pa je bil drugi del tega večera. Pela se je prvikrat „Ksenija“, izvirna opera v enem dejanju, spisala Fran Göstl in Anton Funtek, uglasbil Viktor Parma.

Snov libreta je romantična in prav primerna za opero. Dejanje se vrši v srednjem veku na slovanskih tleh. — Dva brata se poganjata za ljubezen lepe Ksenije, hčere imovitega posestnika. Njeno srce plamti za mlajšega, Aleksija. To raztogoti starejšega. Česar ne doseže z lepa, hoče doseči s silo; ugrabi Ksenijo in jo odvede na svoj grad. Aleksij, ki ne ve, kam mu je izginila ljubljena nevesta, gre iskat tolažbe v samostan.

Kseniji se posreči, da uide svojemu nasilniku. Spremljana od tovarišice Tatjane, išče zavetja v istem samostanu, v katerem vzdihuje po izgubljeni sreči Aleksij.

Tu se prične pravzaprav opera. Ksenija in Aleksij, ki je zaostal nekoliko za drugimi menihi, idočimi v cerkev, se snideta. On jo spozna, ona njega ne. Za nekaj časa ji pove, kdo je, in ji tudi prizna, da jo še vedno ljubi. — Starejši brat pa je Kseniji na sledu. V večjem spremstvu oboroženih ljudi pridrvi pred samostan, v katerem se je skrila Ksenija. Med bratoma nastane buren nastop; starejši brat zahteva od mlajšega, da se z njim bori. Le-ta se sklicuje na svoj stan, a končno prime vendarle za meč, katerega mu je vsilil oni. Začne se borba. Ksenija pride iz samostana in se vrže med boreča se brata; smrtno zadeta z mečem svojega preganjalca, se zgrudi na tla. —

Že ta posnetek priča, da obsega libreto nekaj prav lepih, efektnih prizorov, ki pričajo o nadarjenosti in spretnosti njegovih pisateljev. Samo izid se nam zdi nekoliko prešablonski, in pa preveč omejeno se nam vidi vse dejanje. To, kar se gledalcu prikazuje, je nekak konec brez začetka. Mi mislimo, da bi se dalo k temu, kar obsega sedanji tekst, prav lahko spisati še prvo dejanje. Gledalca bi zanimalo videti, kako sta se brata tudi že prej borila za lepo dekletce. Dobile bi potem morda tudi druge pevske moči priliko za nastop. Seveda se vpraša, kaj bi porekel k temu skladatelj. — Toda v tej naši želji po razširjenju teksta tiči že kos kritike o godbi sami! Po pravici povemo, da nam je je bilo premalo, in s tem je menda tudi povedano, da nam je skladba silno ugajala. Vsekakor nam je gospod Parma pokazal s tem svojim delom, da napreduje, in ni-li to jako ugodno znamenje za umetnika?

Njegova prva opera „Urh, grof Celjski" nam je sicer tudi ugajala, toda napravila je na nas vendarle vtisk, kakor bi se bil skladatelj nekoliko preveč trudil, da pokaže, kaj zna, in kaj more, zlasti v instrumentaciji. Bilo je v tej operi še preveč prozorno stremljenje po učinku. V „Kseniji" teh napak nismo opazili, ali, če hočemo biti že zelo strogi, opazili smo jih veliko manje. Vsa skladba je jako melodijozna, prijetno uho mameča, a preveva jo ob enem tudi vse skozi pristno čuvstvo. „Urh" nas je pustil pri vsej svoji melodijoznosti nekako hladne, za „Ksenijo" pa smo se takoj ogreli. Kar prihaja iz srca, prodira v srce! Brez dvojbe nam je podal gospod Parma v tem svojem delu nekaj v resnici lepega in umetnega. Čestitamo mu ter kličemo: Pogumno naprej! —

Dne 10. januarja je imel svoj častni večer prezaslužni učitelj, režiser in igralec dramatičnega društva, gospod Inemann. Igral se je Anzengruberjev igrokaz „Krivoprisežnik".

Anzengruber ima talent za dramatično upodabljanje, vendar so sredstva, s katerimi izkuša pospešiti razvitek dejanja, dostikrat malo originalna in celo prisiljena. Tudi nam njegovi kmetiški ljudje nič kaj ne ugajajo. Mogoče, da je nemški kmet takšen, naš ni. Na eni strani ni tako bebast in robat, na drugi pa se tudi ne izraža tako „izbrano". Tudi prelagatelj je glede jezika marsikaj zakrivil; res je sicer, da pismeni jezik med ljudstvo prodira, vendar so v tem oziru neke meje.

V igri se je menda že v zadnjem trenotku nekoliko črtalo, kajti gledališki list ni bil v popolnem skladju s predstavo. Lahko bi se bilo brez škode še več črtalo. Tako bi bili n. pr. krošnjarja Levija popolnoma lahko pogrešali.

Igralo se je dokaj dobro. Najbolj se je odlikoval seveda beneficijant gosp. Inemann v ulogi krivopriseżnika. Da zna tudi kmetiške značaje dobro predstavljati, smo vedeli že prej; navzlic temu nam ni bilo prav umevno, zakaj si je izbral baš to igro za svojo benefico.

Odlikovala se je tudi gospica Terševa, in prav dobre so bile gospica Slavčeva in Ogrinčeva ter gospa Danilova; takisto gospodje Verovšek, Perdan, Danilo in Kranjec.

Z.

Listnica uredništva. Nekaterim pošiljateljem verzov: Da se izogne vsaki mistifikaciji, je neobhodno potreba, da uredništvo pozna sotrudnike po njih pravih imenih in po značaju (stanu). — J—an S—cki: Še ni godno. — S.: Vi pravite:

„Kaplja rdeče krví
Vre mi iz srčne straní.
Kapljico vzamem si to,
V njej si omočim peró,
Pišem po listu . . . .“

Veste, gospod, taka romantika v današnjih realističnih časih ne imponuje več in ne gane nikogar. Pošljite kaj drugega! — M. K—h.: Vaši verzi bi morebiti sodili v kak mladinski list. — Aleksandrov: Lep talent — nov pesnik! Živeli! Samo spominjajte se, kaj pravi pregovor: »Festina lente!« in pa, kaj pravi Horacij: „Nonum prematur in annum!“ Pisonu pa piše: »Ego nec studium sine divite vena, nec rude quid possit video ingenium.« Kdor pa hoče pesniti v peterostopnih srbskih trohajih, mora poprej študirati srbsko-hrvaške narodne pesmi. Ta mera ima brez vsake izjeme za drugim stopom odmor. N. pr.:

„Veli majka || kraljeviću Marku:
U svate se || ide na veselje,
Na kumstvo se || ide po zakonu,
Na vojsku se || ide od nevolje . . .“

Drugi stop se mora torej vselej končavati s koncem kake besede. — Sl. N.: Elegija je preraztegnjena in premalo sežeta. V takih pesmih so le občečloveške ideje tisto, kar nas zanima. — Gorska: Zakaj pa ne pišete kot ženska? — T. U.: Ali še ne veste, da mora biti vsaki pravi pesnik, vsaki moderni umetnik dandanes maziljen s čistim demokratičnim oljem? —

Štev. 3. V Ljubljani, dne 1. sušca 1897. Leto XVII.

Essehrin kip.

Svoji ljubici Essehri
Je sezidal Abdurrhaman
Ob valeh Gvadalkivira
Čarokrasen grad.
Mnog iz Kordove prihaja
Moslem in po stezah vrta
Izprehaja se, napaja
Si oči čudeče.
Glej, ciprese kot duhovi
Temne v zrak se dvigajo
A pred njimi lavorike
Kot začarane kraljične
Se priklanjajo.
In pod njimi vodometa
Vôdice šume zaspane,
S kapljicami poigrava
Si nebeški solnčni žarek
In zefir lehak.
In ti hrami, te dvorane!
Dvigajo se vitki stebri
Pod visokim svodom;
In oboki križajo se,
V lokih drznih spenjajo se
Pod nebo visoko.
A po stenah arabeske
Se prepletajo, cvetejo
Bujno in fantastično,
Kakor sanje v duši mladi . . .
Ah, in sanje v duši mladi
Si žele še več, še več . . .
Kje so huris črnooke,
Črnooke, črnolase,
Črnolase, belopolte,
Da krase ta kras?
Tukaj! Glej — ob vhodu krasna
Huri — ne, saj to ni huri,
To ni krasotica živa —
To je kip Essehre!

»Abdurrhaman, Abdurrhaman!
Allah tebe naj prokolne,
Naj zapre ti svoje dvore
Ker korana ne spoštuješ!
Kaj prepoved je korana?
,Allah eden, in njegova
Je prepoved ta:
Vernik! ne okrašaj hiše,
Niti hiše, ne svetišča
S kipom si človeškim —
Ker to je ničemurnost!'
Ti pa zaslepljen od strasti
In ničemurnosti grešne
Si postavil kip Essehri
Vsem v pohujšanje!« — —
Tak' jeze se po Kordovi
Starci moslemini,
In prete nebeško kazen,
In žele nebeško kazen.

Odgovarja jim kalif:
»Oj, vi starci moslemini, —
Vi bojite se, kaj ne da,
Da naposled se še vaša
Lica ne upodobe?

Brazgotine vse in gube
Lica, čela vašega,
Razoranega od strasti —
Naj li jih vrstniki zro,
Naj li se ohranijo
Do potomcev vaših poznih?
O sramota, o sramota!
Koran sveti, na pomoč! . . .«
»»Odpri koran, Abdurrhaman,
Čitaj koran, suro peto,
Čitaj v njej prokletstvo svoje! . . .««
»Oj, vi verniki častiti,
Potolažite si srd! —
Vse na svetu se izpreminja,
Nove misli, nove želje —
In le koran naj bo star?
Moslemini pravoverni,
Saj i vi ste za napredek —
Le pomislite na suro,
Ki o vincu govori! . . .«

Zlobno se kalif nasmeje;
Moslemi osramočeni
Grizejo se v ustnice.

Aleksij Nikolajev.

V mraku.

Leži kot lepa mlada žena
Pred mano zemlja pomlajena,
Nje dih je sladki vonj cvetlic,
Nje smeh zveneči — petje ptic.

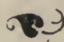
V dvorani širni, neizmerni
Počiva na blazini perni
Nad njo lestenca jasni žar
Telesa nje obseva čar.

V lestencu luč medli, umira,
In žena v sen oko zapira —
Nje smeh, nje glas, kako je tih,
Opojni čutim le nje dih . . .

V lestencu luč je dogorela,
Ženo tihotna noč objela,
Kot sanje bajne nad glavo
Ji zvezde zlate zasijo.

Nobenega ni ljubca blizi
— Ima jih več ko zrn na nizi —
Oh, sama sredi te noči
Ta lepa žena spi, leži!

Kazimir Radič.

Zvečer.

Pohiti solnčece zlato,
Pohiti hitro za goro;
Ko ti zaideš proč od nas —
Hitim jaz k ljubici na vas!

Ko tebe, solnčece, več ni,
Vse lepše nje oko žari,
In ko večerni hlad pihlja,
Vse slajše ona šepeta . . .

I. N. Resman.

Kam plovemo?

Spisal **Karol Dolenc.**

(Dalje.)

V.

Vernik pa Grozd sta polagoma korakala po polurazsvetljenih ulicah.

»Ne vem, zakaj se pravzaprav vznemirjaš, zakaj se jeziš, zakaj žalostiš?

Kaj se ti je pripetilo, kar se ne bi bilo lahko tudi vsakemu izmed njih . . .?«

»Poznam jaz te ljudi,« je težko in zamolklo izpregovoril Vernik... »Poznam jih in njih vsakdanje, tesnosrčne, egoistične nazore, v katerih se smejejo vsemu, kar je vzvišeno, vsemu, kar ne služi neposredno njih koristi, njih malenkostnemu, podlemu dobičkarstvu . . .«

»Res, egoisti . . . do cela vsakdanje, šablonske prikazni . . . dvanajst na ducat.«

»No, danes je bila meni sreča nemila — danes sem bil jaz njim v posmeh. A morda še pride čas, da se bom jaz smejal, da bodem jaz gledal na-nje s pomilovanjem . . .«

In prisiljeno se je nasmejal, da je otlo odmevalo po tihih, praznih ulicah. —

»O, tebe, gospod kolega, še čaka brezdvomno slavna, blesteča prihodnjost . . .«

Kritikujoč nocojšnji večer in družbo »pri levu«, sta dospela do Vernikovega stanovanja, dočim je Grozd stanoval pri neki postarni sorodnici. —

»Lahko noč, gospod kolega . . . Dobro počivaj — in zabi te . . . neumnike!«

»Lahko noč,« se je zamolklo odzval poet ter pomolil roko drugu, kateri jo je krepko, navdušeno stisnil ter jo držal v svoji, dokler je ni Vernik skoro siloma izmaknil. —

Učitelj je previdno vtaknil veliki ključ v luknjico, tiho odprl ter izginil za vrati, katera je ravno tako tiho in previdno zaprl za seboj . . .

»Krivica se mu je zgodila . . . res, na vsaki način nezaslužena krivica in brezsrčna razžalitev . . .« je mrmral Grozd, stoječ še vedno nepremično pred pragom in oduševljeno zroč na okna Vernikove sobe v prvem nadstropju, pričakujoč, da se kmalu razsvetli.

A ostalo je temno. —

»Ne bo svetil! — Legel je! — Dobro — v spanju pozabi nocojšnjo nezgodo . . . Premehko dušo ima . . . prečuteče srce . . . pesnik . . . pesnik!«

Vzdihnil je ter počasi odkorakal. —

Med potom se je še parkrat ozrl na visoko poslopje, v katerem je bilo Vernikovo stanovanje, in katero se je v temi dozdevalo še višje, še impozantnejše . . .

Vernik pa je, prišedši v svojo spalnico, sedel na nizek, pleten stol ter oprl ob okroglo mizo glavo, v kateri so se mu v divjem kaosu mešali dogodki nocojšnjega večera.

Težko mu je bilo pri srcu!

Koliko se je trudil za ta večer, koliko je pričakoval od tega večera! V duhu je zrl že par dni, ko je izdeloval svoj govor ter se ga učil med pustimi stenami svojega stanovanja, kakor tudi po noči v nemirnem snu presenečene, zadivljene obraze poslušalcev, slišal njih frenetične, odobravajoče klice, presrčne čestitke, njih neprikrito občudovanje. —

In sedaj —!

Oh, vse to so bile sanje, puste, nične sanje! . . .

Dolgo je sedel tako nepremično, oprt z lehtmi ob mizo, zavit v dolgi havelok, s širokim klobukom na glavi . . .

Mala ura na steni je odbila že dve . . .

Nekje zunaj na strehi so začele kričati in javkati mačke z vprav barbarskimi, kosti pretresajočimi glasovi . . . Potihnile so za par trenotkov — ter spet zaječale z dolgimi, zateglimi, hreščečimi glasovi, v vseh možnih višinah in nižinah, v vseh niansah.

To je zbudilo melanholskega pesnika iz mračnih, neprijetnih misli.

Planil je po koncu, zaprl s hruščem okno, poiskal vžigalice ter vžgal luč.

Šele sedaj je odložil klobuk in havelok.

Odklenil je majhno mizico ter potegnil iz nje knjižico, rdeče vezano, z zlato obrezo: — dnevnik!

Nekoliko časa je zamišljeno listal v njem, se ustavil tu in tam pri kaki posebno znameniti epizodi, poluglasno prebral kak kratek odlomek ali mrmraje deklamoval kak v tekst vpleten stih.

Slednjič je prišel do še nepopisane strani, namočil pero, ki je ležalo na mizi, globoko v tintnik ter zapisal s krepko roko in z velikimi, stoječimi, elegantno zaokroženimi črkami:

Dne 12. . . . . . 18 . .

Čim bolj premišljujem svet in samega sebe, čim globlje se pogrezam v dušo svojo, čim pozorneje in natančneje analizujem srce svoje, tem jasneje spoznavam, da nisem ustvarjen za ta realni, mrzli, prozaični svet . . .

On ne ume in noče umeti mojih teženj, mojih nazorov in vzorov, mojih želja, se posmehuje vsemu, kar je vzvišeno, vsemu, kar je sveto . . . Plazi se po blatu, se klanja zlatemu teletu, moli samega sebe in mamona. — A jaz hrepenim kvišku — kvišku . . . više! —

Moj Bog, zakaj si mi dal tako nežno, čuteče srce, zakaj si me s tem srcem pahnil v to mrzlo realnost, v ta trdosrčni, sebični svet?! — O, najrajši bi že podpisal v knjigo tega ničevega življenja:»

»Konec!« —

Vročo glavo si je naslonil ob levico ter nemo, srepo zrl v dnevnik . . .

Zunaj so ječale in plakale mačke. Sveča na mizi je visoko plapolala, in plamen se je zibal semtertja . . .

Po obrazu učiteljevem pa sta polagoma polzeli dve debeli, lesketajoči solzi . . .

Stresnil se je. —

Počasi je zaprl dnevnik, ga položil v miznico, se slekel, ugasil luč ter legel . . .

Dolgo se je valjal, ne da bi bil mogel zaspati, se zavijal v odejo ter se spet razgaljal, grebel z roko po valovitih laseh ter poluglasno, pretrgano, neumljivo govoril.

Proti jutru pa ga je premagala slabost. Polagoma so se mu zatisnile oči. Odprl jih je še dvakrat, trikrat, potem pa se je pogreznil v sen. —

A to je bilo nemirno spanje.

Prsi so se mu hitro, mogočno dvigale, glasno, hropeče je dihal, krilil z rokami po zraku ter ječal . . .

Sanjal je, da govori pred mnogobrojnim občinstvom.

Vse ga od začetka posluša tiho, mirno, kakor bi pričakovalo nekaj izrednega, velikega, še neslišanega . . .

In on govori . . .

A polagoma se začno resni, dobrovoljni obrazi poslušalcev nategati, pačiti, muzati: — ta in oni se nasmehne, ta dregne soseda z lektom ob rebra, drugi pokašljuje, da bi se ubranil glasnemu smehu, drug pogleduje drugega — vsi pa zro v govornika z nekim obžalovanjem, s tihim sočutjem, ki pa je pomešano z neko lahno škodoželjnostjo.

A njemu zastaja beseda v grlu, misli se mu začno mešati, nejasno mu je, o čem je že govoril, kaj je hotel še reči. — Nekaj bi rad povedal v svoje opravičenje, opral bi rad ta madež vsaj s kako vsakdanjo frazo o hipni slabosti. A naj se še tako trudi, beseda mu noče iz grla! V strašni muki, v moreči zavesti, da je propadel, se blamiral, osmešil za vedno, omadeževal svoje ime, zre topo poslušalce, ki zaženo homerski krohot . . .

Zastoče ter se prevali na drugo stran. —

In tedaj ga objame lepši, krasnejši sen . . .

Sanjalo se mu je, da je postal dičen književnik, slavljen pesnik, katerega umotvore s slastjo čita ves narod — gospod in kmet, bogataš in siromak, duhovita, krasna salonska dama in nežna, sramežljiva kmetiška deklica, sivi učenjak in borni, neizkušeni dijak. —

Dvignil se je do sedaj slovenskim literatom neznane višine. Njegovo ime se je izrekalo z neomejenim, svetim spoštovanjem . . . Njemu na čast so prirejala društva večere.

Z blestečimi slavnostmi, pri katerih so bili zastopani vsi sloji naroda, je hotelo hvaležno ljudstvo pokazati svoje oboževanje, občudovanje in spoštovanje do njega . . . Njegova beseda je bila mladini neovržna postava, starejšim, dičnim književnikom takisto sveta . . .

In nekdanji borni kmetiški sin se je kopal v slavi, sreči in bogastvu! —

Ko so prvi žarki vzhajajočega solnca padali na zardelo mladeničevo lice, se mu je na poluodprtih ustnicah zibal lahen, blažen nasmeh . . .

Oh, vse to so bile le sanje, puste, nične sanje! —

VI.

Čím srdcé, čím jsi zhřešilo
muj Bože, tolik bolu.
Že věčně jen se loučit má
to věčně má být spolu?

Jak krásný by ten život byl
u večnem milování
Však věčně musit práhnout jen —
jaké v tom požehnání?

V. Hálek.

Značaji, kakršen je bil koncipijent Pečnik, so vsakdanji, in lahko jih opazujemo dan za dnevom. A vendar je bilo v Pečniku še nekaj, česar ne nahajamo pri vseh — in to je bila kal, ki bi se bila lahko razvijala v kaj boljšega, ga lahko naredila zanimivega, tipičnega, samosvojega človeka, ko bi bil imel drugo odgojo in bi bil vzrastel v drugih razmerah in drugi okolici . . .

Odgoja naredi človeka. —

Ubogega kmetiškega fanta ga je peljal oče neko jesensko jutro po težkem slovesu od matere in doma v mesto, ga vpisal v gimnazijo, mu poiskal v nesnažnem, nezdravem predmestju nizko, ne baš posebno krasno stanovanje, mu izprosil v par zasebnih hišah hrano, ga priporočil postarni, po njuhalnem tobaku dišeči gospodinji v posebno varstvo in materinsko skrb, mu potisnil v roko par križavcev — ter odšel z upom, da za drugo že Bog skrbi.

No, skrbel je Bog, skrbeli nekoliko ubožni stariši, nekoliko dobri ljudje — in mladi dijak je živel za silo.

A kdor pozna to »življenje za silo«, ve, koliko bede, koliko reve, stradanja, trpljenja, koliko zaničevanja in zasmehovanja od srečnejših, bogatejših koleg, koliko preziranja od odraslih, tudi od tujih učiteljev spaja v sebi ta beseda . . .

Leta hite in teko, in dijak začne skrbeti sam za-se, prodaja dragi čas in najboljše duševne in telesne moči za majhen zaslužek, in še tega mu izplačujejo, kakor bi mu delili miloščino. —

V tej večni borbi za vsakdanji kruh, v tem vednem pomanjkanju, v tem fizičnem in psihičnem stradanju se samozavest močne, samonikle narave le še bolj razvija, značaj se le še bolj utrjuje in krepi. Človek se zave, da se je popel iz lastne moči na mesto, katero zavzema, da bode stopal z lastnimi močmi še dalje, še više. In to ga krepi, to mu daje pogum, voljo in moč, da premaguje vse ovire, da krepko stopa po začrtani poti dalje, ne glede ne na desno, ne na levo, ter da se popenja z vso energijo k smotru, katerega si je izvolil, po katerem hrepeni.

In to so samostalni, utrjeni in trdni značaji, ki zadostujejo sami sebi, ki se ne naslanjajo ob nič in ob nikogar, ki delujejo vedno hitro

in krepko, brez mnogih dvomov, naklepov in sklepov, ki hladnokrvno odstranijo vse, kar se jim stavi na pot, kar se protivi njih volji. —

A mnogi v teh letih duševnega razvitka omagajo, se vedno in povsod naslanjajo ob druge, se brez mnogih pomislekov vdajajo in podrejajo mnenju drugih, samostalnih značajev, se pri vsem svojem delovanju puste voditi drugim, ki jih res ali pa često tudi le samo navidezno nadkriljujejo duševno.

In ta odvisnost od drugih jim ostane često za celo življenje. In dasi bi morda v realnem življenju lahko postopali samostojno, se naslanjajo iz stare navade na druge, dokler jim kak neprijeten slučaj ne vzame te opore ter jih vrže v nov tir.

In tak značaj je bil Pečnik.

V jedru dober, nadarjen, je bil že od mladosti boječ, rahel ter se tudi za svojih studij ni mogel do cela razviti v povsem samostojno, individualno osebo. Čutil je to svojo nepopolnost in onemoglost, a ne da bi se trudil, da se spopolni v tem oziru ter si prilasti večjo individualnost, večjo energijo in samostalnost, marveč se je slepo vdajal v vsem Zoriču, s katerim je več let skupno stanoval, in do katerega je gojil pretirano prijateljstvo, ki je sčasoma postalo nekako obožavanje samostalnejšega, resnega Zoriča.

Tudi pozneje v javnem življenju in delovanju je ohranil to otroško, mladeniško ljubezen za Zoriča, dasi se je kazal često osornega proti njemu. —

Čudni čuti so se mu torej vzbujali v srcu, ko je spoznal, da se zdravnik poganja za ljubezen Evelinino, katero je Pečnik obožaval že leta in leta.

Koncipijentu se je dozdevalo, da ga je ta najljubši drug izdal in brezsrčno goljufal ter mu storil veliko krivico, ker mu je ugrabil to drago bitje.

In zato se je poslej skrbno ogibal zdravnika, ker je mislil, da je sedaj vsako intimnejše prijateljstvo med njima nemogoče . . .

»Zavidam ga — zavidam ga . . .« je mislil često sam pri sebi ter se ob enem sramoval tega nizkega čuta, ne da bi ga mogel s koreniko izruvati iz srca.

Jasno se je zavedal te mržnje, ki ga je bolj in bolj prevladovala, ga bolj in bolj delala sužnja, ki je bila videti, da se izpremeni v mogočno strast, v očitno sovraštvo.

Ni mu mnogo pomagalo, da se je ogibal Zoriča in Riegersbergovih, hoteč s tem pogasiti to nevarno, v globini srca tlečo iskro.

Povsod se je govorilo o tem, povsod so ga izpraševali, koliko je resnice v teh domnevanjih.

V kavarnah in gostilnicah, v čitalnici in v pisarnici, na izprehodih in na uličnih oglih so ga povpraševali, kaj ve o razglašeni zvezi Zoričevi s hčerko vdove Riegersbergove.

Vsakdo je smatral nekako za dolžnost, da govori o tej stvari z njim kot posebnim prijateljem Zoričevim, da mu razklada na dolgo in široko, kaj se govori o tej bodoči zvezi tukaj, kaj tamkaj, kaj misli ta, kaj oni, kako se je blagovolila izraziti gospa X., ki je v takih stvareh obče priznana avtoriteta, kaj je račila pripomniti milostna Y., vrlo čestita dama — in tako brez konca in kraja.

»Govore, da bode v kratkem zaroka . . .«

»Ne vem . . . zagotavljam vam, da ne vem . . . Nič mi ni znano . . . Ne utegnem se brigati za to — lastne skrbi . . . Oprostite . . .« se je pri takih priložnostih podvizal odgovarjati koncipijent.

Cela stvar mu je bila neizrečeno neprijetna, dosadna . . .

* * *

Evelina in Zorič sta stopila pred oltar Gospodov ter izrekla ono usodno besedico, o kateri pravi neki duhovit Nemec, da je »der grosse Eselsruf«. —

Zvečer na poročni dan je koncipijent Pečnik slonel ob oknu svoje ne bogato, a ugodno opravljene sobice, pušil duhteč tobak, zrl v nočno nebo ter premišljal najnovejši, zanj toli pomenljivi dogodek . . .

»Oženil se je torej« je mislil ter si nažigal tobak v velikem, karminastordečem čibuku ob dolgi cevi.

»Oženil se je . . . in njo je vzel . . .« je mislil mehaniški dalje ter se leno naslanjal ob oknu, spuščajoč velike, fantastične oblake duhtečega dima v sveži, nekoliko mrzli nočni zrak.

Neka tesnost, neka bridkost in nevolja se je spajala proti njegovi volji s tem priznanjem. —

»Sicer pa — je-li to kaj čudnega, kaj nenavadnega?! — Kar sem že dolgo vedel in videl, se je zgodilo, se uresničilo . . . Kaj se torej vznemirjam! . . . A ravno njo . . . zakaj ravno njo . . . njo . . .?«

Vedno gostejše in debelejše oblake je spuščal v mlačni zrak.

Mrtvo, brez zanimanja je zrl, kako so se zibali v zraku, se dvigali, postajali tanjši, prozornejši, bolj in bolj beli, brezbarvni, izginjali in se izgubljali v mlačnem nočnem vzduhu . . .

Noč je bila mirna, tiha, le včasih je potegnil od severa lahen, kratek piš.

Nebo je bilo azurno. Le v daljavi so se kopičili sivkastobeli oblaki, ki so se razprostirali na vse strani, polagoma zagrinjali liki temna, nepridirna zavesa modri, zvezdnati svod . . .

Čim dalje je koncipijent mislil o tej poroki, čim dalje je zrl v bajno, tiho noč, tem težje mu je bilo pri srcu, tem bolj je čutil, da je nekaj izgubil — za vedno izgubil nekaj dragega, kar bi ga bilo lahko storilo najsrečnejšega človeka, po čemer je hrepenel že leta, o čemer je tako rad sanjaril v čarnih, jasnih nočeh . . . sanjaril z ono vzneseno navdušenostjo, z onim mladostnim ognjem, s katerim sanja neizkušen gimnazijec o svojem idealu v ženski pripravnici . . .

In sedaj se je tako neprijetno vzbudil iz tega sladkega sna. — Vse je minilo, izginilo za vedno . . . na veke!

»Na veke!« je zajecal poluglasno, položil čibuk na okno ter si z obema rokama zakril bledo lice.

»Na veke!« —

Pretesno mu je postajalo v sobici.

Čibuk je poslonil v kot, oblekel ovršnik, vzel mehki širokokrajni klobuk ter brez namena zapustil stanovanje.

Spodaj pri vhodu je nekoliko postal ter premišljal, kam naj krene. Potem pa je polagoma prehodil par ozkih, stranskih ulic, prekoračil polutemno, blatno predmestje ter se napotil v drevored . . .

Malokje je še srečal kakega človeka — par vojakov ob strani gologlavih, glasno se smejočih deklet — skupino dijakov, ki so se z glasnim, prešernim hrumom vračali s kmetov, kjer so morda brez skrbi obhajali v kaki pricestni beznici svoj priljubljeni »krok« — tu in tam tudi kakega postarnega, resnega gospoda, ki ni mogel spati ter se je šetal še ob pozni uri po teh samotnih stranskih potih . . .

Ne meneč se za nikogar, je zamišljeno polagoma spel dalje. —

Pod njegovimi trdimi, počasnimi koraki je škripal na debelo nasuti, že močno vteptani prodec.

Kostanji in lipe ob straneh pota so s svojimi dolgimi vejami črtale široke, nemirne, črne sence črez belo pot in dalje v stran po rosnati travi. Od daleč so se te črne silhuete dozdevale čudno pošastne in fantastične, od blizu pa so bile povsem navadne, vsakdanje . . .

Nebo se je hitro polnilo z oblaki, ki so se kakor veliki, besni valovi valili po neizmernem svodu.

Včasih se je luna skrila za take skupine fantastično-nemirno se valečih in kaotično se mešajočih oblakov, in tedaj so se zavili kostanji in lipe v gosto tmino. —

Začel je vleči močan, oster piš od severa, in listje lip in kostanjev je šumelo in vršelo, in vejevje se je ječe šibilo.

Koncipijent pa je drevil dalje. Bolj in bolj se je oddaljeval od mesta in niti opazil ni tega.

In spet mu je legla v srce z vso svojo elementarno močjo uničujoča, moreča zavest, kateri je hotel ubežati — da je namreč Evelina zanj na veke izgubljena, da bode na veke njegovo koprnenje in hrepenenje neizrečeno, neutešeno gorelo in tlelo globoko v srcu, skrito in prikrito, s silo zadušeno in vendar nikdar zamorjeno, umirjeno . . .

In ne samo nje — ne, izgubil je tudi še nekaj druzega, kar mu je bilo tudi drago, kar je tudi čislal, česar se je tudi oklepal tesno in resno — in to je bil Zorič . . .

Živeje in živeje se mu je vzbujala zavest, da ono prijateljstvo, ona bratovska, tesna vez, ki ju je do sedaj spajala, odslej ni več možna, in da se naposled do cela pretrga. —

Čutil je, da se mu je nekaj izpremenilo v srcu, da je neka sovražna, a neupogljiva moč zmešala vse njegovo mišljenje, ga pahnila v drug tir, da mu nekaj izginja, se izgublja, česar se je do sedaj oklepal žarno in močno, z vsemi silami svoje nemirne, po ljubezni hrepeneče duše . . .

In sedaj je zapuščen — sam . . . Vse je propadlo — vse izginilo . . . vse minilo . . . vse prešlo! — In ne vrne se na veke! —

»Zapuščen . . . Sam . . .«

»Na veke!« —

V srcu mu je zabesnelo divje sovraštvo proti onemu, kateri je slonel sedaj ob njenih prsih . . .

»Na veke!« —

In on ostane sam brez ljubeče roke, ki bi mu kdaj v težkih, temnih urah gladila skrbi polni obraz, brez čutečega srca, kateremu bi potožil svojo bol, ko je ne more več nositi sam, brez bitja, kateremu bi zaupal svoje skrbi, upe, naklepe, kateremu bi se mogel vdati do cela in popolnoma, brez skrbi, da ne bi ga umelo, v sladki nadi in trdnem zaupanju, da bi mu z veseljem in ponosom pomagalo nositi njegove boli, skrbi, težave, bi z njim plakalo, z njim se veselilo in radovalo . . .

— »Sam!«

In tedaj je, kakor še nikdar poprej čutil vso neznosno pezo življenja, vso krutost železne usode v vsej neizprosnosti in neusmiljenosti.

In bilo mu je, kakor bi ga zgrabila mogočna, trda, železna roka ter ga telebila raz strmoglavo višino v globok prepad, da se razdrobi

na kosce, se razprši v atome, iz katerih ga je nekdaj sestavila nemilostna, mrzla roka slepe usode . . .

Zapuščen od vseh . . . brez ljubezni . . . brez prijatelja! . . .

»Sam!« —

Zaječal je ter se vprašal:

»Zakaj tako?!... Ali je moralo tako priti?... Ali sem to zaslužil? — Kaj je moja krivda!«

In tedaj je v neizmerni bolesti klel ono nemilostno roko, ki ga je tako svojevoljno pahnila v to temno življenje. — Vmes pa je molil, naj se ga usmili On, ki ga zovemo »Očeta«, h kateremu zaupno dvigamo poglede in srce v nesreči in nezgodi . . .

A njegova molitev se je izgubljala v temni noči, v sikanju vzdigajoče se in že močno besneče nevihte. Slišali so jo le kostanji ob potu ter stresali z mogočnimi vejami, da so šušteč udarjali listi ob liste . . .

Vozna cesta, ob katere robu je sedaj korakal, ne meneč se, kam brede, ne vede, kam hoče, se je bližala železnični progi ter nekaj sto korakov šla vzporedno z njo . . .

Od daleč se je slišalo zamolklo, nejasno, mrmrajoče drdranje vlaka, podobno daljnjemu gromu ali pridušenemu topotu množice konj.

Včasih, ko je veter potegnil močneje, da je zaječalo drevje ob potu, so ti zvoki popolnoma zamrli; a hitro so se spet slišali in sicer močneje, glasneje, bliže in bliže . . .

Koncipijentu je kakor blisk švignila nova, grozna misel v glavo, v kateri so se kaotično, neredno podili naklepi za naklepi, misli za mislimi: —

»Kaj ko bi —!«

A ni mislil do konca! . . .

Hitreje je stopal ter se trudil, da bi razmišljal o čem drugem...

A navzlic temu odporu mu je jasneje in jasneje, vedno bolj vabeče stopala pred dušo podoba, ki mu je v prvem trenotku le kot nejasna, meglena, temna misel zablisnila v glavi:

»Kaj ko bi storil vsemu konec — konec dvomom . . . konec bojem . . . konec trpljenju, prevaram, ničevim upom!« —

Mrzel pot mu je stopil na čelo. Z desnico je mehaniški potegnil iz žepa rutico ter si obrisal mrzle potne kapljice . . .

»Umreti!« . . .

Vlak je prihajal bliže in bliže, ropot koles je postajal močnejši in močnejši . . . razločnejši in razločnejši . . .

In čim bliže je prihajal vlak, tem bolj je prešinjala koncipijenta neka do sedaj neznana, bohotna slast . . .

Navdajala ga je le ena mogočna, trdna misel:

»Umreti!« —

»Da, tako bodi, tako mora biti! — In sedaj je najboljša prilika!«

In opojen od te slasti, je sklepal in modroval z zmešano, nejasno logiko:

»Zakaj ga je ravno danes zvečer gnalo in sililo nekaj od doma, ko je vendar sicer ostajal na večer doma! . . . In zakaj je prišel ravno ob tej uri, ko se mu mudi tako lepa prilika, ko ga smrt tako rekoč vabi! — Kdo ga je gnal od doma, kdo semkaj!« —

In brez mnogih premislekov si je odgovarjal:

»Usoda!« —

»Da, usoda!«

In to usodo, to nemilo, neizprosno, trdosrčno usodo, ki ga je pahnila v ta svet, ki ga je preganjala celo življenje, ga oropala vsega, kar mu je bilo drago in sveto, ki mu je vzela njo, mu odtujila prijatelja, je sedaj hotel plačati za vse one nesrečne šikane, za njeno nepremagljivo sovraštvo — z lastno krvjo! . . .

— »Umreti!« —

»Kratka besedica, velik korak! A koliko jih je že storilo ta korak, koliko ga še bode. — Čemu bi se ga torej bal, čemu trepetal, se pomišljal v zadnjem trenotku!« —

»Torej pogumno naprej!« —

Stopil je par korakov bliže progi.

Vlak je drdral bliže in bliže.

— Kaj še more pričakovati od življenja, kaj terjati od njega? — Terjati nič, pričakovati le trpljenje! —

»In kdo je kriv njegovega trpljenja, njegove nesreče? Kdo ga tepe tako grozno in neusmiljeno in brez vsake krivde?«

In odgovarjal si je z grozno alternativo:

»Bog, ali usoda!«

»Usoda? — Dobro! — Človeška moč proti slepi naravni moči, človeška računjajoča volja proti mrtvi, neizprosni volji, človeški sklep proti večnemu, neovrženemu, jeklenemu sklepu usode! — Kdo zmaga, kdo pade?«

»Ali Bog! — A zakaj pusti On, ki ga imenujejo večno dobroto, trpeti tako neskončno in brez vse krivde?«

»Torej naprej!« —

Vlak se je bližal. Ropot koles je bil do cela razločen, razločno treskanje voz ob voze. V daljavi sta se že videli majhni, hitro se bližajoči rdeči lučici.

Pečniku je postajalo vroče, da mu je pot curkoma tekel po brezkrvnem, upadlem licu. Prsi mu je kakor gora stiskalo neko grozno breme, ki mu je zapiralo sapo, ga hotelo zadušiti.

Z nervozno, mrzlično naglostjo si je odpenjal obleko, hoteč pregnati to morečo, neznosno tesnost — in mrzla, trepetajoča roka je zadela ob majhno, preprosto svetinjico, katero je nosil od mladih nog na prsih, spomenik ljubljene matere. —

Vztrepetal je ter otlo zaječal. —

S to svetinjo mu je stopila na mah pred dušo jasna, mila, proseča in svareča podoba — podoba matere njegove . . .

Mati! — O, koliko spominov se mu je v trenotku vrinilo v dušo, koliko sladkih, blaženih, solnčnojasnih dni mu je privabilo to sladko ime s čarno močjo iz zapadle preteklosti!

Spomnil se je, kako mu je kazala otroku večkrat ob jasnih večerih na azurno, z zvezdami obsuto nebo ter ga učila:

»Boj se Boga ter ostani priden in dober. — Tam gori te čaka plačilo.« —

Nehote se je ozrl v nebo.

A bilo je oblačno, grozeče, temno kakor njegovo sedanje življenje. — Nobena zvezda ni prodirala teh debelih, rdečkastosvetlih, vse povprek se valečih oblakov — nobena zvezda ni svetila več njegovemu življenju . . .

Vse je zašlo, zapadlo . . . minilo! . . .

»Torej naprej — v smrt!« —

A vendar mu je spet zastala noga, in še enkrat je pritisnil malo svetinjico na mrzle ustnice ter jo poljubljal, kakor bi poljubljal drago mater — zadnjikrat . . . In v tistem trenotku je glasno, otlo bobneč drdral vlak mimo njega! —

Kakor okamenel je stal koncipijent nekoliko časa na istem mestu srepo, s steklenimi očmi zroč za odhajajočim vlakom.

Potem pa mu je bilo, kakor bi se bil vzbudil iz težkega sna. Zgrudil se je na kolena, dvignil roke proti oblačnemu nebu ter vzkriknil, da je glasno odmevalo v viharno noč:

»Moj Bog . . . moj Bog . . . odpusti!« —

Žarno, brez nehanja je poljubljal svetinjico ter ihtel in plakal kakor dete v materinem naročju . . .

Od daleč pa se je oglašal otel, zategel grom; svetli bliski so prerezovali grozeče skupine oblakov ter švigali v dolgih potezah na razne strani, in izpod temnega neba so začele padati težke, redke kaplje . . .

(Dalje prihodnjič.)

Dr. V. Oblak v Macedoniji.

Priobčil Fr. Vidic.

(Konec.)

8.

V Solunu, dne 21. februvarja 1892.

Upam, da v 14 dneh lahko nastopim svoje večje potovanje v južnovzhodno Macedonijo; jedva že čakam konec mučnega brezdelja. Te dni naredim večji izlet v solunsko okolico v širšem pomenu. Narečje galičniško je že skoro obdelano; le v glasoslovnem obziru je zanimivo. — — — Od generalnega guvernerja sem dobil dve zalepljeni pismi, s katerima se moram zopet v Seresu in Drami pri paši oglasiti, da izgubim na potovanju zopet nekaj časa K sreči pride kmalu Schm. — semkaj, in on pozna turške razmere.

9.

V Solunu, dne 27. februvarja 1892.

Ker odpotujem gotovo v 8—10 dneh, zato prosim, da podregate, da dobim, ako je mogoče, do tedaj korekturo »Altslovenische Bemerkungen«. Pozneje do povratka iz Macedonije ne bodem imel prilike, da bi pregledal korekturo. — — —

Za potovanje je že vse pripravljeno. Mislim, da pošljem iz Seresa prvi dialektološki prinos za »Archiv«, in upam, da okolo 25. marcija še ne pride prepozno za 4. snopič.

10.

V Solunu, dne 4. marcija 1892.

Vćeraj zvečer ob deseti uri sem se vrnil iz vasi Vardarovce, prilično 10 ur odtod, v spremstvu dveh žandarskih častnikov in štirih orožnikov kot vohun v Solun: dva orožnika sta poprej odšla. Noč sem prebil na policiji.

Odšel sem bil odtod v Novo selo in v štiri druge vasi in sem bil svoje beležke v Vardarovcih vprav skoro izvršil, ko je nastala katastrofa. Sedel sem pri popu na ognjišču in sestavljal mirno svoje notice; kar se zatemni v uborni sobici, in ko sem se ozrl, sem zagledal turškega častnika, ki je planil z revolverjem na-me, za njim 6 »suvarov« (orožnikov) z napetimi puškami. Z divjim pogledom mi je iztrgal mojo beležnico iz rok, zgrabil urno mojih par dokumentov,

pognal domače iz sobe in preiskal najprej mojega gonjača. Potem je prišla vrsta na-me. Vse so mi vzeli razen denarja in ure.

Najprej so naju gnali k turškemu vaškemu sodniku. Pokazal sem takoj pri napadu častniku svoj potni list in zlasti pismo generalnega guvernerja, toda pograbil je je hlastno ter je vtaknil v žep, ne da bi je pogledal. Protestoval sem, izjavil, da sem avstrijski podanik; vse zaman; razumeli sicer niso ničesar, samo to, da sem avstrijski podanik; na to pa se niso ozirali.

Od vaškega sodnika so naju gnali v Solun.

Premočeni do kože in skoro trdi od silnega, mrzlega vetra, smo dospeli tja; ta dan sem bil dvanajst ur na konju, dasi nisem ježe čisto nič vajen! Da danes ne morem niti sedeti, niti hoditi, je povsem umevno. Ob eni po polnoči sem bil zaslišan, toda skoro se nismo mogli razumeti. Danes so me milostno izpustili, a uboga para, moj gonjač, ker ni tuj podanik, še sedaj sedi. Torej vkljub potnemu listu in priporočilnemu pismu se človeku lahko pripeti tak neprostovoljen transport. — — — — — — — — — — — — — — — — —

Da bi le svojo beležnico zopet dobil, kjer so zapisane vse moje dosedanje notice, da ne bi je sežgali, češ, da je sumna! O mnogih težavah in neprilikah, sitnostih glede hrane i. t. d. nočem danes niti govoriti; preutrujen sem in moram prenehati.

Vsi oni ljudje, ki so me na mojem potovanju gostoljubno sprejeli, bodo imeli najbrže neprijetnosti, bodo zaprti in na globe obsojeni. Smilijo se mi v istini, toda naš konzul še sedaj ni zahteval, da bi izpustili moje vodnike, dasi bi to lahko dosegel.

Sploh je potovanje po vaseh brez privatnega priporočila od vasi do vasi nemožno, ljudje so preveč nezaupni in imajo povsem prav. Meni je mučno, da sem ljudi izpostavil takim nevarnostim. Da bi malo laglje potoval, bi se moral izdajati za »starinarja«, potem pa si ne bi mogel nič jezikoslovnih beležk delati. Konzul mi je tudi dejal, da je jako dvomljivo, ali dobim od tukajšnjega generalnega guvernerja priporočilna pisma v druge kraje n. pr. v Veles. Brez njih pa je potovanje nemožno. — —

II.

V Solunu, dne 5. marcija 1892.

Katero koli daljnje potovanje po Macedoniji mi je absolutno zabranjeno. Bil sem danes zopet pri našem konzulu, in ta mi je dobrohotno svetoval, naj čim preje odpotujem iz Turčije. Pri Turkih sem sedaj na sumu kot vohun, in vprašanje je celo, ali mi dado potni list na Atos. Pravijo, da so v mojih beležkah zaznamki o številu Bol-

garov v Macedoniji!! Kuća, nazot, dećo i t. d. niso torej nič druzega nego nov način narodnega štetja; zakaj razen takih stvari ni prav ničesar v moji beležnici. Če dobim potni list na Atos, se odpeljem s prihodnjo ladjo tja, a tukaj pri menihih z Atosa pozvem, ali mi je neizogibno prebiti 5—6tedensko »postno preskušnjo«. Če ne bodem mogel iti tja, pa pojdem na Krk in sosednje otoke, da proučim tamošnja narečja; upam, da tam ne bodo slutili v meni ruskega vohuna. Tukajšnja policija je zvedela, da sem bil pri Jastrebovu, in zato sem ji sedaj še bolj sumen; zdi se mi skoro, da tudi konzul nekoliko dvomi, da-li ne izvršujem kakšne politične misije!! V Belem gradu se vsekakor nekaj časa pomudim, in če najdem v tamošnjih knjižnicah hvaležno delo, podaljšam ondotno bivanje. Upam, da si priskrbim za Krk priporočil po Milčetiću na Reki.

Za take natančne dialektne študije, kakor sem si jih jaz namislil, v Macedoniji še dolgo ne napoči čas. Tukaj postane lahko nemška temeljitost nevarna. Če potuješ le od mesta do mesta, a vasi se le precej dotakneš, tedaj ne obudiš, če imaš le kaj pismenega od javnih oblasti v rokah, nikakršnega suma, a od vasi do vasi naj nihče ne potuje, in nobeno vseučilišče naj nikogar ne pošilja sem v take namene. Lahko je nabirati narodne pesmi; zakaj ondaj lahko potuješ pod pretvezo, da si botanik ali starinoslovec; potem napelješ pogovor na pesmi, in če katero čuješ, jo občuduješ ter zapišeš; drugače pa je pri zgolj dialektoloških namenih, ko moraš iz vira samega, t. j. na licu mesta črpiti. — Koliko sem se pripravljal za potovanje, in sedaj je vse zaman!

Moje pismo mi daje pravico, kakor mi je opetovano zatrjeval J., tudi za pot v vasi, katere sem sedaj obhodil. Vasi ne leže tako daleč stran, narečje teh vasi je v najožji zvezi z onimi, ki leže na potu iz Soluna v Seres. Pri takih potovanjih, kjer gre za določitev medsebojnega razmerja raznih narečij, pač ne morem naprej določiti, v katere vasi me pripelje pot; človeka lahko dialektološke najdbe povsem zanesejo Kaj takega pa je tukaj, kakor sedaj vidim, povsem nemožno. Da bi bil to poprej vedel, bi se bil zadovoljil s skromnejšim namenom in bi bil zasledoval druge namere. Sedaj se tolažim s tem, da je tudi Krk dialektološka Kalifornija. — — — — — — — —

Bil sem pri konzulu; ne da mi potnega lista na Atos, ker se boji, da bi me tam zopet zaprli. Prosil me je najmanj desetkrat, naj takoj odpotujem, ker sem Turkom silno sumen, in on ne more več dolgo za mojo varnost jamčiti. Odpotujem torej v Beli grad; tja prosim poročil »poste restante«.

Pod streho.

Spisala **Márica.**

IV.

dor bi bil videl Rozo doma, pač ne bi bil verjel, da je to ona Roza, ki je duša vsake družbe. Doma je govorila le, kolikor je bilo neizogibno, in prešli so čestokrat celi dnevi, v katerih je izpregovorila s svojci komaj deset besed. Pomilovala je očeta in mačeho, smilil se ji je osobito oče, toda razgovarjati se ni mogla z njima; saj sta razumela baš narobe to, kar je hotela povedati. Ona je pa bila nestrpna, ako je kdo ni takoj umel.

Tem živahnejša je bila v družbi. Mnogo bolj izobražena, nego so običnο učiteljice, je umela govoriti o vsakem aktualnem vprašanju, ker se je živo zanimala za vse in se tudi vedno učila.

Dajala je lekcije otrokom najboljših rodbin, ki so jo vabile prav rade na »večere«, ker je dobro igrala na klavir, pa tudi zato, ker je znala govoriti.

Vedela je, zakaj jo vabijo, a vendar je sprejemala vabila; nekaj zato, ker je vsaj v onih urah pozabljala svoje domače križe in nadloge, nekaj pa zato, ker so bili taki večeri nekaka reklama za lekcije.

Gospa Golobova je sprejemala ob petkih.

Takoj popoludne je pričel zvončkljati električni zvonček in je zvončkljal v eno mer do sedmih in celo do osmih zvečer. Prihajale so večinoma le gospe in gospodične.

Čestokrat je pa vabila Golobova zvečer na čaj, in tedaj so prihajali tudi gospodje: soprogi, bratje, zaročenci. Bratov je bila domačica najbolj vesela, ker je imela še dve hčeri doma, ki sta si o vsakem novem neoženjenem prišlecu gradili zlate gradove — že dolgo let zaman.

Popoludne, ko so bile same dame, je bila na vrsti kronika škandalov, porok in zarok, sklenjenih in razrešenih, umorov in samomorov, toalet in veselic.

Roze ni bilo nikoli pri takih popoludnevih, ker ni utegnila tratiti po dnevi časa.

V petek zvečer so bili Golobovi povabili večjo družbo.

Roza ni imela na razpolaganje raznovrstnih oblek; nosila je ob takih večerih vedno isto »boljšo« obleko, le okrog vratu je menjala

vsakikrat kaj. Danes je našila bele, gosto nabrane pice, drugikrat je našila roza ruche, a najboljše so ji pristojali veliki ovratniki, obšiti z malimi picami, ki so bili narejeni po različnem kroju, a delala si jih je sama, včasih pozno v noč.

Kadar se je zanimala za razgovor, so se ji zablesketale oči, oživela in zardela so ji lica, iz vsega njenega bitja je tedaj odsevalo življenje.

Ugajala je vsem, a matere so jo zavidale. Kadar pa je odšla, je dejala ta ali ona izmed ostalih gospej pomilovalno, a s premišljeno zlobnostjo: »Ta revica! Kdo bi mislil, da je delavčeva hči; tako lepo se zna vesti!«

»Slišala sem, da ima tako malovredno sestro,« je pristavila druga.

»Vso družino mora ona živiti in stanovanje plačevati — res, da so visoko pod streho — pa vendar . . . Oblači se pa tako; kdo jo neki zalaga?«

»Ne, ne, rokavice in čevlje ima revica take, da se mi smili« . . . je rekla domačica.

»Se pač vidi, da ni iz dobre hiše,« je zvršila druga . . .

Oni petek je bilo okrog mize le kakih deset oseb.

Dekla je prinesla na veliki tasi starega refoška za gospode, a za gospe sladke čokolade in biskvitov.

»No, kako si zadovoljna s to svojo novo deklo?« vprašala je prijateljica domačico.

»Ah, beži, vse so enake; jaz si gubim dušo in si jo izvestno pogubim z njimi; nimam sreče z njimi pa je nimam,« je zdihovala Golobovka.

»Gospa, res nimate sreče z deklami,« je rekla Roza; »v nekaterih hišah bivajo dekle leta in leta, gospa pa imate vsaki teden drugo.«

»Ne; poslednjo sem imela par mesecev, ali bila je tako počasna, da je nisem mogla dalje trpeti. Kaj pa je pri meni dela? Štiri parketovane in dve neparketovani sobi, kuhati, pogladiti vse perilo, včasih oprati kaj malega . . .«

»Gospej Miheljevi je dekla tako vdana, da dela, kakor bi bila njena hiša; pri nakupovanju ščedi, in za vso rodbino skrbi, kakor za svojce,« je dejala Roza, in kri ji je šinila v glavo; hotela je dostaviti še nekaj, a se je ustrašila.

»Jaz pa nisem Miheljka, ki svojo deklo prosi in govori z njo, kakor da bi bila ena od nas.«

»Oprostite, gospa, baš to je morda krivo, da dekle ne ostanejo pri vas, ker — no, ker jim ne daste dobre besede.«

»Mi ne iščemo vdanosti; storijo naj, kar je njih dolžnost, in za kar so plačane,« je odgovorila domačica.

»Vem, vem, da morajo storiti svojo dolžnost; toda če so družini vdane, jo store še rajši, delajo z ljubeznijo in ne s silo,« je rekla Roza.

»Oprostite, gospodična,« se je vmešal gospodar v pogovor, »vem, s kakega stališča govorite. Vi ste socijalistinja, in jaz sem tudi tako liberalen, da odobrujem te ljudomile nazore; mislim pa, da vprav socijalizem je mnogo zakrivil, ker velika večina ta pojem povse drugače in sicer krivo tolmači. Kakor moram jaz izpolniti svoje dolžnosti, ker sem plačan, in ker bi imel sicer sitnosti, tako naj store tudi posli svojo dolžnost. Toda kakšne pa so te dekle? K nam je prišla, ko smo stanovali v predmestju, neka deklina — kaj ne, Ivanka — ki je bila par dni pri nas, in bili smo precej zadovoljni z njo; a šla je, rekoč, da ne more biti na deželi.«

»Kaj pa meni?« je začela ena izmed povabljenk. »Ukradla mi je vsaki dan pri nakupovanju pri vsaki stvarci po en ali po dva krajcarja. A propos! Gospa Lapajnetova ima deklo komaj mesec dni. Ne pošilja je na trg, ker ima svojo staro kuharico, in deklina se je odpovedala službi, zato, ker ni mogla klepetati po mestu ali slepariti gospodinjo. Pravijo ji vsi le »lepa Zinka«, in delavci in štacunarji tekajo za njo.« — Roza je zardela še bolj in — obmolknila.

V.

»Mama, mama, ti ne veš, kako je to lepo! Čuj, Lojzika je imela rdeče krilo, od spodaj dvakrat obšito s tri prste širokim žametom. Krilo kratko tako-le, rokave široke, bele, črez život pa tako črno zoavo, spredaj prevezano s črnimi svilenimi trakovi. Na glavi je imela čipkasto ruto na štiri vogle; grda je, saj veš, pa sinoči je bila tako lepa, da ti ne morem povedati. In koliko je bilo takih tako oblečenih, tudi stare, grde so bile, a na odru so se videle lepe.«

Zinka, ki je bila zopet doma, je pripovedovala o gledališču. Bila je prejšnji večer za kulisami z eno onih pevk, ki pojejo v zboru, in ni se mogla načuditi vsemu temu, kar je videla.

Roza je imela v roki dnevnik in se delala, kakor da bi čitala, a poslušala je svojo polusestro, kam meri; oče je že dremal.

»Veš, mama, jaz sem poskušala peti ono pesem, in Lojzika mi je rekla, da imam za zbor dober glas, da bi mogla peti tudi jaz; imela bi osemdeset krajcarjev na večer in bi bila tudi tako lepo oblečena.«

»Pela pa ne boš, ne stavi si kaj takega v glavo,« je dejala Roza, odloživši list.

»Ti mi ne boš ukazovala, veš!«

»Bodemo videli.«

»Zakaj naj ne bi pela, če bi znala? Zaslužila bi osemdeset krajcarjev na večer,« je rekla mačeha.

»Ne govorite vi, mama, o tem, ker ne razumete; jaz že vem, zakaj pravim, da ne sme peti.«

»Zato, ker si tudi ti svojeglavna,« je rekla mačeha.

»Kaj je, kaj se pričkate?« je mrmral oče.

Utihnile so vse tri za nekaj trenotkov.

»Kdo jo pa bode spremljal? Vi ali oče? Ali ne veste, da moramo skozi vse mesto, ako hočemo v gledališče, ker je baš na nasprotni strani,« je začela bolj tiho zopet Roza.

»O, veš, jaz že lahko sama pridem domov; saj nisem gospa kakor ti, da bi morala imeti povsod slugo za sabo.«

»Tu se ne govori o tem, ali si gospa, ali nisi,« je rekla Roza s prisiljeno mirnostjo; »tu gre zato, da si ti mlado dekle, kateremu se ne spodobi hoditi po noči samemu po ulicah.«

»Saj pojo tudi Lojzika, Marjeta in Gina, pridem že z njimi domov; lahko si mislite, da prav sama ne bi prišla.«

»No, seveda, te stanujejo vse v obližju; čemu torej toliko besedi?« je rekla mačeha.

Stvar je bila zvršena; Roza je vedela, da ne bi opravila ničesar, zato je molčala. —

Zavrgla je sedaj Zinka tradicijonalno delavsko veliko ruto, si umerjala in popravljala stare sestrine obleke ter redno hodila k pevskim vajam vsaki dan opoludne.

Toda vpričo Roze mačeha in Zinka vendar nista več govorili o gledališču. —

Z izvrstno umetńico so predstavljali »Carmen«,

Golobovi so povabili Rozo, češ, naj že vendar enkrat z njimi poseti gledališče, in to pot ni mogla odreči.

Lepa, najlepša izmed vseh v zboru je bila njena polusestra. Oči so se ji lesketale veselja in strmenja kakor otroku; obraz je bil brez vsakega prahu in rdečila kakor lepa dozorela breskev. Njen vitki, divni stas je bil v slikoviti noši še divnejši.

Roza je uprla daljnogled vanjo in jo gledala dolgo in nepremično; natanko jo je motrila ter opazila okoli ustnic tisti čudnozbadljivi izraz, tisti izraz večnega nasprotovanja.

»Oh, ti zbori!« je tožila Golobova; »koliko bolj mi prijajo one opere, v katerih je malo teh zijal. Lepo vas prosim, poglejte tiste žalostne figure na odru. Roke enakomerno kakor marionete polagajo na prsi ter jih zopet iztezajo. In kakšne so te ženske! Druga je grša in starejša od druge.«

Roza je molčala ter opazovala Zinko,

»Oh, ne, glejte, tam na kraju, na desni, glejte, kako je ona pevka krasna! Škoda, da je vsa namazana; saj je še mlada, to se vidi.«

»Ne, ni namazana,« je rekla Roza ter dalje gledala v daljnogled.

»Take črne obrvi na tako belordečem obrazu; more-li to biti naravno?«

»Naravno je, naravno,« je odgovorila Roza. V tem pa se je izvršil zbor, in pevci so odšli z odra.

»Torej nocoj nočete nikakor pri nas spati?« je vprašala gospa Golobova Rozo, ko so ostavljali gledališče.

»Ne, res ne, jutri ne morem v šolo v tej obleki; saj veste, da ostajam prav rada, kadar morem. Nocoj me rajši spremite vi do doma; večer je prav lep.«

Šli so molče skoro vso pot, le tu in tam se je posililа Roza ter kaj izpregovorila. Ko pa so zavili iz glavne ulice v stransko, kjer je stanovala Roza, je zadonel le-tej mahoma na uho Zinkin zvonki smeh.

Pred neko hišo se je bilo ustavilo več oseb, moških in ženskih, a izmed vseh glasov je Roza dobro razločevala sestrin glas.

»Lahko noč, Marjeta, Lojzika, Gina, sladko spite!« je kričala Zinka, »jaz imam tri spremljevalce dovolj! Halo Nando, pojdimo!«

»Saj sem jaz dovolj,« je kričal Nando, »hodita domov vidva!«

»In če se hočeva midva še malo pošetati na strani lepe Zinke, kaj je tebi mar?«

»Seveda vsi pojdite z mano, vsi, saj smo tako kmalu doma.«

»Jaz ti pa povem, dekle, da ne pojdeš zdrava v hišo, če ne rečeš tema dvema, naj gresta domov.«

Počasi stopajoč, so slišali Golobovi in Roza ves razgovor.

»Zakaj nisem povedala, neumna strahopetka, da je moja sestra ona lepa pevka v zboru! Kaj naj storim sedaj, da se ne izdam?« si je mislila Roza.

Zinka in njeni spremljevalci pa so bili zaostali. Na Zinkin vzklik se je Roza ozrla in videla, kako jo vlačijo semtertja, in kako jo Nando suva in peha.

Ko sta ravno ona dva hotela planiti nadenj, se je spustila Roza nazaj v tek do njih in, prišedši blizu, je zakričala:

»Z mano pojdi, Zinka!«

Oni trije so ostrmeli in obstali, a sestri sta hitro odšli proti hiši, kjer sta še ostala osupla Golobova.

Odpiraje vrata, jima je rekla Roza:

»Ko je zakričala, sem spoznala svojo sestro. Hvala lepa za vse! Lahko noč!

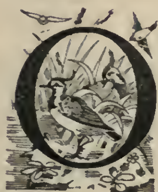
Tresoč se od jeze in razburjenosti, je stopila v vežo.

(Dalje prihodnjič.)

Prvi početki ruskega romana.[1]

Spisal Dr. M. Murko.

Odkar je prišla ruska literatura po Nemcih in še z večjim uspehom po Francozih do velikega ugleda in tako rekoč v modo, občudujemo pač vsi globoko in izvirno vsebino ruske beletristike, ki se loteva najganljivejših problemov človeštva in nam jih predočuje tako iskreno in istinito. Oblika, posebno kompozicija, obuja sicer, zlasti če jo merimo s francoskimi vzorci, nekoliko pomislekov; vendar treba brezpogojno priznavati, da je zlasti Turgenjev neizmerno pospešil tudi tehniko novele. Lepote jezika in njegove popolne porabe pri mojstrih ruskega romana si sicer nerusko občinstvo nikakor ne more predstavljati; kdor pa se lahko zateče k izvirniku, rad pritrdi Turgenjevemu slavospevu v prozi na »veliki, mogočni, istiniti in slobodni ruski jezik,« radi katerega pravi, da ne obupa nad svojim narodom, zakaj tak jezik more biti le velikega naroda last. Prav tako ne more nihče oporekati, da so ruski pisatelji pri vseh svojih narodnih znakih popolni Evropci. To priznavajo in seveda morajo priznati tudi zagrizeni nasprotniki „gnilega zapada« v Rusiji, ker operirajo sami le z romantičnimi, posebno nemškimi teorijami o pristni in čisti narodnosti.

Z ozirom na te fakte je zanimivo vprašanje, k d a j in k a k o se se je vpeljala z a p a d n o e v r o p s k a p r i p o v e d n a l i t e r a t u r a v

[1]) Habilitacijsko predavanje na filozofski fakulteti dunajskega vseučilišča. Nemški tekst je natisnjen v »Wiener Zeitung« z dne 9. in 10. januvarja 1897. l. pod naslovom: Die ersten Schritte des russischen Romanes, in tudi posebej.

Rusijo, ki vračuje izposojeno glavnico danes s tako bogatimi obrestmi? Posebno daleč se nam ni treba obračati nazaj v preteklost, zakaj v Moskvi je začel prodirati po Poljakih posredovani zapadnoevropski literarni vpliv šele v drugi polovici 17. stoletja; na skrajnjem zapadu ruskega jezikovnega ozemlja, v veliki kneževini litavski, ki je, četudi združena s Poljsko, bila večinoma ruska ter imela tudi svoj ruski uradni jezik, pa se sme govoriti o literarnem življenju po zapadnoevropskih vzorcih tudi šele od 16. stoletja dalje. Čuditi se in naravnost strmeti pa moramo, ako se ozremo na težkoče, s katerimi se je sprejemala vsebina in oblika.

Poudarjati treba seveda, da je imela Rusija, ne glede na njeno narodno pesništvo, tudi svojo pisano literaturo, tako da so našle zapadnoevropske snovi v bizantijskih minejih, sinaksarjih, staroruskih prologih in posamezno razširjenih legendah tam marsikaterega dobrega znanca, katerega sta tja, kakor na zapad, zanesla krščanstvo in orient; spominjam n. pr. samo na snov, katero je obdelal Schiller v romanci „Gang nach dem Eisenhammer“. Razlika je le v tem, da so morale služiti ruske legende in pravljice brezizjemno strogo asketični, cerkveni moralki, radi česar so njih osebe brez barve in življenja. Najbolje nam karakterizuje to razliko primera kake bizantijske ikone z Rafaelovo Madono! Rusija pač ni imela nič križarskih vojen, ki so dajale domišljivosti zapadnih narodov tako bogato hrano, in ni poznala viteštva s tistim „služenjem gospem“, temveč je smatrala žensko le za vir vsega zlega. Od Bizantija je sicer Rusija podedovala srd proti Latincem in s tem tudi mržnjo proti njih kulturi, toda ni se seznanila z zakladi klasičnega veka, katere nam je ohranil Bizantij, tako da ni imela niti svojega Psevdo-Aristotela in svoje sholastike. Osvojitev Carigrada je sicer provzročila mnenje, da je Moskva tretji Rim (prvi je bil odpadel od vere, drugi pa je bil prišel v roke nevernikom), kateremu ne bo sledil četrti, toda v Rusijo ni prišlo nič pospeševateljev klasičnih študij, ki bi bili ustvarili renesanso; nasprotno, jugoslovanski beguni so provzročili celo reakcijo proti zbližanju jugoslovanskega pismenega jezika, katerega je cerkev ohranila, k jeziku ruskega naroda. Dočim sta torej v zapadni Evropi zmagovala humanizem in reformacija, je na moskovski sinodi l. 1551. sklenjeni Stoglav kanonizoval „častitljivo starino“ t. j. potatarjeni bizantinizem v popolni obliki; celo prvo l. 1563. v Moskvi ustanovljeno tiskarnico je pouličria druhal, nahujskana po popih, zažgala, in Kopernika je obsojalo rusko svečeništvo še v 18. stoletju.

In vendar, kaj vidimo že sto let po oni pomenjivi sinodi v Moskvi sami? Iz jugozapada ruskega jezikovnega ozemlja so prišli cerkveni učenjaki, ki so se bili vzgojili v domačih, po poljskih vzorcih urejenih, pa tudi direktno v poljskih in inozemskih šolah, v velikem številu v Moskvo, poljski in opoljačeni litavskoruski plemenitaš igra isto vlogo, kakor v 18. stoletju francoski guvernêr, in med mnogobrojnimi prevodi iz poljščine najdemo celo prevod popolnoma katoliškega in vrhu tega od poljskih jezuvitov predelanega in pomnoženega „Speculum Magnum“, ki se je na povelje carja Alekseja Mihajloviča l. 1677. prevedel na ruski jezik.

V mogočnem boju med bratovskima narodoma za vlado črez sarmatsko planjavo, v kateri ni bilo nobenih naravnih mej, in v obče črez celo vzhodno Evropo je zmagal sicer ruski narod, toda upogniti se je moral kulturi Poljske, ki pa je bila sama šele pozno vstopila v rodbino evropskih narodov in ni mogla ali ni hotela slediti napredku zapadne Evrope, tako da je postala v 18. stoletju anahronizem in je morala zato poginiti.

Že iz dosedanjih namigov je jasno, da je ta poljski vpliv prodiral v tedanjo Rusijo, v moskovsko državo, skozi beloruske in maloruske, deloma tudi skozi velikoruske pokrajine poljskega kraljestva. Ti severnozapadni in južnozapadni Rusi so se vendar udeleževali državnega in kulturnega življenja poljskega kraljestva, na katero je po njegovem pokristijanjenju vedno zopet vplivala napredna Češka. Litavci, ki so pripadali ruski narodnosti, so obiskovali krakovsko vseučilišče, in celo na vseučilišču v Pragi je bil od leta 1397. poseben kolegij za-nje, katerega je ustanovila kraljica Jadviga. Umevno je torej, da sta tudi humanizem in reformacija raztezala svoje valove celo v poljskorusko ozemlje.

Kot važen faktor civilizacije so delovala zlasti verska nasprotstva. Pravnoslavna cerkev je na Poljskem propadala. Ker je nevedno duhovništvo in plemstvo, ki je zlasti v svojih višjih slojih kmalu podleglo opoljačenju, ni znalo dovolj ščititi, se je meščanstvo poprijelo njene obrambe. Poljskoruska mesta so imela veliko avtonomijo, katero jim je dajalo magdeburško pravo, ki je bilo n. pr. v mestu Kijevu celo do leta 1819. v veljavi. „Bratstva“ najodličnejših mest so si torej pridobila velike zasluge za duševni in moralni prospeh svoje cerkve in narodnosti. Duhovni in posvetni možje so spoznali, da imajo najboljše bojno sredstvo zoper višjo kulturo, ako sami pridobe njeno orožje, in so bili tako pametni, da niso sledili moskovskemu bojarju Kurbskemu, ki se je jezi Ivana Groznega uklonil na Litavsko ter pra-

voslavnim svetoval, naj se nikar ne spuščajo s katoliki v nikakršne bodi si ustne ali pismene prepire, češ, da v njih gotovo podležejo; temveč prisvojili so si vso njih sholastiko in zlasti njih dialektiko, tako da učenjaki kijevske akademije v teoloških premetenostih niso zaostajali za svojimi zapadnimi vzorci; seveda so, preselivši se v Moskvo, vzbudili skrajnje nezaupanje tamošnjega duhovništva.

Važno kulturno središče na poljskoruskem ozemlju pa se je razvilo zlasti in najprej na Litavskem. Že leta 1525. je natisnil v Vilni med. dr. Frančišek Skorina na ozemlju današnje Rusije prvo cerkvenoslovansko knjigo, „Apostol“ (prva knjiga sploh je izšla v Krakovu leta 1491.). — Ta mož je posebno znamenit; zakaj izdal je bil že poprej v letih 1517. do 1519. v Pragi „psalter“ in 22 drugih knjig starega zakona ter se je pri tem največ ravnal po češki bibliji.

Tu imamo jasen dokaz, kako je prihajal češki kulturni vpliv naravnost tudi k Rusom, in sedaj nam bo jasno, zakaj so še pod Petrom Velikim leta 1716. poslali dva gojenca moskovske slovanskolatinske akademije v Prago radi prevodov iz češčine, in zakaj sta dva kijevska profesorja še l. 1747. pri popravljanju biblije, katero se je pričelo že pod Petrom Velikim, porabljala tudi njen češki tekst. Skorina pa je tudi zato znamenit, ker se je prvi drznil v cerkvenih knjigah odstopiti od tradicije, in da bi se lažje umevala dela, ki so bila namenjena prosveti njegovega naroda, je izobraževal narodni jezik, zlasti v sintaksi in v slovarju. Ruščina, ki so jo pisali on in drugi pisatelji namesto cerkvene slovanščine, sicer ni bila čisti narodni jezik; vendar pa se je razvil na Litavskem poseben, s polonizmi pomešan književni jezik, ki se je tedaj in pozneje imenoval beloruski ali tudi poljskoruski jezik in je prešel več ali manj tudi k Malorusom.

Med Belorusi in Malorusi v poljskem kraljestvu se je sedaj razvila bogata cerkvena literatura, ki je imela večinoma polemičen značaj; tu so nastala tedanjim zahtevam ustrezajoča slovniška in slovarska dela; prevajali so kronike in enake spise iz poljščine ter prvič tudi poskušali te spise posnemati. Pri Poljakih in Rusih so nastopali v „intermedijih“ njih komedij tudi beloruski in maloruski kmetje v svojem narečju. Iz zapadnoevropske pripovedne literature Rusi niso prevajali samo legendarnih in apokrifnih spisov iz poljščine in češčine (iz zadnje n. pr. legendo o sv. Alešu v obliki „Legenda aurea“, „Visio Tundali“), temveč po tem potu so prispeli na Rusko prvič tudi ostanki srednjeveške romantike v obliki „narodnih knjižic“ (Volksbücher).

Zlasti med litavskimi Belorusi so se prevedla najbolj razširjena dela srednjeveške pripovedne literature, »Povest o sedmih modrcih« in „Gesta Romanorum“ konec 16. ali v začetku 17. stoletja iz poljščine; s knjigo „Gesta Romanorum“ se je večinoma družil tudi „Apolonij tirski“, katerega so Poljakom zopet Čehi posredovali v obliki, ki se ne strinja z nobeno zapadnoevropsko redakcijo. Naravnost iz češčine se je prevedla narodna knjiga o Bruncviku, t. j. Reinfritu von Braunschweig, ki je postal češki narodni junak. Po mojem prepričanju je tudi ta prestava narejena še na beloruskih tleh, dasi se dajo v sicer nepopolni skupini inačic, katero je zbral Polívka iz 11 rokopisov (znanih je 15), dokazati le še redke beloruske dialektične posebnosti. Češki kraljevič, ki je šel iskat nenavadnih viteških dogodkov, da bi pridobil grbu svoje dežele leva mesto orla, katerega si je priboril njegov oče Stilfrid mesto kotla, se je ruskim čitateljem toliko prikupil, da se jim je podala tudi povest o Vasiliju zlatolasem, češkem kraljeviču, a ta povest je pač že gola imitacija.

Toda lahko si še tolmačimo direktne prevode iz češčine iz živahnih odnošajev med Češko in Poljsko, kamor so se še v 16. stoletju pošiljale knjige, da so jih seveda kupovali in čitali, a moramo se čuditi, da najdemo tudi v beloruskem kodeksu, ki je bil napisan med letom 1574. in 1594. poleg prevoda litavske kronike iz poljščine in poleg enake povesti o „Atili, kralju ogrskem“ tudi dve, kakor pravi naslov, „iz srbskih knjig“ prevedeni deli srednjeveške romantike, namreč Tristana in Bovó, to je Buovo d' Antona. Za literaturo v Rusiji in na pravoslavnem slovanskem jugu je jako značilno, da sta nastali že njih Aleksandreida in Trojanska priča, kakor sta pokazala Jagić in Veselovskij, brez dvoma nekje v severnozapadni Bosni ali v severni Dalmaciji, kjer je bila možna dotika z romanskim življem. Prav gotovo iz istih pokrajin sta dospela na Litavsko srbskohrvaški prevod „Tristana“ v obliki, ki pripada francoskim romanom v prozi, in v prozi predelan Buovo d' Antona, ki se naslanja na francoskobeneško redakcijo v verzih. »Tristan« je sicer doslej znan le v enem rokopisu, zato pa je bil »Bová« med vsemi romantičnimi epi srednjega veka najbolj razširjen v Rusiji, tako da se je med vsemi knjigami najbolj priljubil narodu, da živi še v narodnih bajkah in narodnih slikah, in da je zapustil celo v bilinah svoje sledove.

(Konec prihodnjič.)

Nirvana!

Spisal **Radoslav Murnik**.

I.

»No, dober večer, mladi gospod! Nikar se me ne strašite! — Nirvana! — Vse Nirvana! — Slava ničli! x + y = o. To vam je gordijski vozel, kaj? — Meni ne! Hipoma vam ga presekam!«

S temi slabozveznimi besedami je pridirjal v skromno sobo dunajskega modroslovca jako elegantno oblečen gospod kakih petinpetdesetih let, z nizkim, širokim čelom, medlo zaplavljenimi očmi nemirnega svita, ravnim, navzdol se širečim nosom in črnimi kodrastimi lasmi. Čelo se mu je neprestano gubančilo v dvoloke gube.

Klobuk je zagnal še pri vratih hlastno na mizo k svetilnici in se zavalil z velikim ropotom na priletno zofo. Govoril je hitro in se razburjeno kretal.

Mladi filozof ga je presenečeno in plašno gledal izza svojih naočnikov položil skripta na stran in obsede lna stolu. Nikakor se ni mogel umiriti od nepričakovanega pojava tega popolnoma neznanega mu, čudnega človeka.

»Nič se me ne bojte!« je naglo viknil prišlec. »Saj vas ne bom dolgo motil! — Nimam časa! — Nikar me tako debelo ne zijajte! — To me tako rekoč jezi! Kaj — kaj pa mislite? Ne bom vas požrl, ne! — Kaj vam je? Mirno sedite! — Ne ganite se; drugače se pisano pogledava! — Dovolite —«

Mahnil je kratko z roko, ne da bi dovršil svojega urnega govora. Zaploskal je, si slekel rokavice, zagnal eno na posteljo, drugo za peč, segel v žep in ponudil dijaku cigar.

»Kaj? — Ne bodite no tako nerodni! — Vzemite si! — No? — Ne delajte sitnosti! Prižgite si eno! — Ne zamerite mi! — Tako! — Posluh!«

Kakor utrujen je globoko vzdihnil in se prav po domače iztegnil na zofi.

»To se pravi, predstavil se vam še nisem,« se je zasmejal z razklanim glasom. »Pa če mislite, da bom sploh kdaj etiketnega bajaca igral temu ali drugemu, potem se presneto motite! Moje ime vam ni prav nič mar! — Razumete? Meni pa vaše ne! Zapomnite si to! Peter ali Pavel: godla je godla! — Na vaši vizitnici, tam zunaj pribiti,

sem bral, da ste ta in ta; modroslovec. — Jaz vam čestitam . . . Vsaki po svoje! Ako so drugi neumni, kaj more kdo proti temu? — Jaz pa, kar me je, nisem akademičen filozof, ampak čisto navaden, privaten norec brez privilegij. Vidite —«

To je bilo poslušalcu vendar malo preveč. Jezno je pogledal predrznega tujca po strani in že je odprl usta, da bi mu zabelil par prav gorkih in ga iztiral iz sobe. Toda ta hip je neznanec jezno siknil:

»Stojte! — Ali vidite to? — To tukaj?«

Iskal je po žepih in pokazal filozofu odprto britev.

»Kaj držim v rokah?« je vprašal prežeče.

»Britev!«

»Britev, britev! — Opozarjam vas, da je ostro brušena! Ena sama zareza na vratu — kaj? — In potem? — Ha? Kaj?? — Razumete? — Tu spi Nirvana!«

Zaprl je britev in jo vtaknil zopet v žep, sedel, stresal z vratom in gledal izpod čela. — Potem je povesil glavo in mrmral sam za se, nekoliko mirneje:

»Seveda se mu čudno zdi! — Tako-le pridem k njemu in tako dalje. In tako dalje! — Bodite brez skrbi,« je nadaljeval glasno, »vam se ne bo zgodilo nič. — Samo malo potrpite z menoj! — O čem sva se že prej menila, mladi prijatelj? Kaj sem že rekel? — Je že res: slava ničli! Veste — v Hernalsu imam lepo hišo . . . Prej sem tržil z žitom. — Moje premoženje je — pa, recite mi, kaj vas neki briga moje premoženje?«

»Seveda me čisto nič ne briga, gospod!«

»No, vidite, in jaz vam pa tako-le čenčam, tako-le pripovedujem — same neumnosti! Take — take: ničevosti! Ha! Ha! Ha!«

Hipno je utihnil, prijemajoč se z obema rokama za glavo. Tako je upiral svoj motni pogled neprestano v mladega moža, katerega je začel tuji, očividno bolni prišlec vedno bolj zanimati.

»Žito sem prodajal, no, to je res spomina vredno! Prav tako bi bil tudi lahko prodajal — fige in rožiče. Ali ne? — Pa kaj hiša! Kaj žito! Kaj premoženje! Smejajte se mi! — Zlodej naj vzame vse skupaj in še mene po vrhu — Vse vam povem! Le malo počakajte. Nedolžna dogodbica ne bo, katero bodete zdaj-le slišali od mene. Britev, britev! — Pomilujete me? — Zdaj je že — kar je!«

Zapretil je s prstom. Zadnje besede je govoril težavno; jezik se mu je zapletal. — Potem je nagnil glavo naprej, pogledal filozofu naravnost v oči, povzdignil desnico in dejal počasi in krotko:

»Tako hitro je vse prišlo . . . Pa saj jaz nisem kriv! — Jaz ne! O — pri Bogu vsegamogočnem — ne jaz, ampak —«

Tu se je nanagloma ustavil. Njegov obraz je kazal čudno zmes strastne, nepremagljive divjosti in neukročene brezobzirnosti. Trenotkoma so se mu napele vse žile na čelu, na vratu. Vsa glava mu je gorela od notranjega ognja. Hipoma je skočil pokonci.

»Ona!« — je zakričal, togotno udaril s pestjo po mizi in zaškripal z zobmi, da je izpreletaval modroslovca mraz in vročina . . .

»Ona, ona!« je ponavljal . . . Počasi je omahnil na zofo, sklenil roke na mizi in položil glavo na-nje . . .

— S težka se je pomiril, potegnil z robcem po očeh, si pogladil lase, nekoliko pomislil in dejal počasi:

»Nobene besede o sočutju! — Dajte mi roko; samo roko mi podajte!«

— Dijak mu je ponudil desnico . . .

Tačas se je tujec zopet umaknil in nagubančil čelo.

»Ne, ne, ljubi moj, ne dotikajte se teh rok! — Saj niso več čiste! — Oskrunili bi se z njimi!«

Pogled se mu je vnemal bolj in bolj.

»Kaj mislite, kdo sem jaz?«

Slušatelj ni odgovoril, boječ se, da ne bi razdražil razburjenega moža morebiti še huje.

»Ne uganete? Res ne? — No, kaj sem vam pa prej pokazal?«

»Britev!«

»Res, britev,« je šepnil, vstal in iz nova privlekel ostri nož iz žepa. »Poglejte natančneje sem! Vidite tukaj? — Ha! Ha! — Vse rjavo!«

Dijak ni opazil nič. Svetlo jeklo je bilo popolnoma gladko in čisto. Za trenotek je prišlo mlademu možu na misel, da bi izruval tujcu nevarno orožje iz roke. Toda oni je držal ročnik tako krepko in gledal svojega poslušalca tako pazljivo in prežeče, da se ta ni drznil niti ganiti se.

»No, kaj je to?« je vzkliknil čudni človek in se postavil pred visokošolca. Oči so se mu zabliskale; jel je jecati in zmedeno govoriti. Težko je dihal in, nepremično stoječ na svojem mestu, je zakričal divje:

»To je — kri! S to-le britvo, vidite, s to-le britvo tukaj sem sinoči — ha! ha! — sinoči! — On, no — on! — Par sekund — ena, dve, tri — — končano! In ona — o kako je gledala takrat . . . ha! ha! ha! . . . ona!«

2.

»Popisoval je vam ne bom, nikar se ne bojte,« je nadaljeval po dolgem molku in se naslonil na zofi nazaj. »Vraga! — Kaj vam naj bo to? — Take in take oči! Usta! Ušesa! Nos! To je, pravim vam, nepotrebno, da bi povedal! Neumnost! — Tako ali tako ne bi si je mogli misliti, kakršna je bila v resnici! — Poleg tega bi tudi lahko po pravici rekli, no — zakaj pa črna, zakaj pa ne zlatolasa in tako dalje? — To ni nič; ali ni morda res? — Lepa je bila, pa je! — Punktum! — Enkrat samokrat sem jo videl — in že — a — ha! ha! ha!

Bila je moji stari sestri Erni drugarica, bralka, ali kaj jaz vse vem kaj? — Lepših oči še nisem nikjer videl! In potem hoja, veste, tista hoja in rast dunajskih deklet! — No, pravim vam! — Ali me poslušate? — Dobro!

Zaljubil sem se vam tako rekoč v petih minutah! — No, vidite! To ni moja navada!

Do takrat se nisem zmenil Bog ve kaj za ženske. Imel sem svoje nujne opravke. Trgovino, račune. Proti lepoticam sem bil popolnoma neobčutljiv. Smejal sem se znancem, ki so ljubili vsaki svojo — ali pa vsaki svoje.

Tedaj sem videl njo, Elo!

Nekega slavnega popoldne namreč sem obiskal sestro. Našel sem jo v parku, v utici. Predstavila mi je svojo novo drugarico, gospodično Elo. Prejšnje njene »čitateljice« so bile vse — no, kaj bi dejal? Moja sestra je imela okus, da se Bogu usmili. Pri prvi nos poparjen. Druga z razgrizenimi nohtovi in velikanskimi bradavicami. Tretja s pravimi brkami pod nosom. Četrta se je neprenehoma smejala, kakor pečen salamander. Naposled je našla tudi slepa kura, namreč Erna, nekaj poštenega. — Kar strmel sem! Ejej!

Kakor sem vam imel že čast naznaniti še tisto sekundo je treščilo vame! To je nerodno, verjemite vi meni, žlahtni gospod filozof! In vam se zdi na vse zadnje to morebiti smešno. — Meni ne! — Ne smehljajte se tako ironično! —

Obe dami sta torej sedeli v lopi. Približal sem se jima z izbranimi frazami evropske oblizanosti in prosil, naj se nikar ne dasta motiti po moji malenkosti. In tako dalje! Ela je nadalje brala v lepo vezani knjigi. Moja solzljiva sestra je poslušala in lačno požirala vsako besedo. — Vi, gospod, menda veste, da zna od sto ljudi komaj eden dobro na glas brati! — To vam je umetnost! Ela jo je umela! — Še pomnim nekatere tistih besed, ki sem jih slišal, in ki so prihajale tako živo in resnično in prepričevalno iz njenih ust, da sem

mislil: sam pisatelj govori ta trenotek, kar je pred leti in leti zaupal papirju. Čitala je nekako to-le:

»»Sedela je v stolu nazaj naslonjena, obe roki čvrsto stiskajoč na obraz. On jo je za hip gledal in se jel tresti; — potem je šel varno bliže — ona se ni ganila — potem še bliže — ona se ni ganila — zadržaval je sapo, gledal lepe prste, pritiskajoče se k cvetočemu obrazu — in tu je videl, kako prodira skozi nje kipeč vir — naenkrat je klečal pred njo! — Pripovedujejo si o bajni cvetlici pustinjski, ki je bila leta in leta odrevenela nat: pa v eni noči se razcvete, se prestraši, drhta v svoji blaženosti . . . v svoji lastni samosvoji blaženosti — tako je bilo tukaj: boječe je pogledoval pod njenimi rokami gori v njeno obličje. Ali ni ga mogel videti — rahlo jo je prijemal za lehti, da bi ji potegnil roke doli — ali ona mu ni dovolila.

Pritiskala je roke le še krepkeje na obraz, in le še bolj vroče in le še obilneje so ji pritekale solze.

Njemu pa — Smrtna tesnoba ga je obhajala, strah ga je bilo teh solza, in vendar mu je lila vsaka kakor biser radujočega se zanosa na srce. —

Smejoči se obok se je razpenjal črez svet, in zelena drevesa je zibalo morje bleska in svita!

Potegnil ji je roke raz obraz; ubogala je . . . V ponosnih, temnih solncih se je skrival pogled najglobokeje pohlevnosti, in ti dve krotki solnci sta obe žareli vanj, tako mehko, tako ljubezni polno, kakor nikdar — tako vdano, tako nežno, tako brezvoljno . . . Gledala sta se onemela . . . Vroči plamen čuvstva je vzplapolal . . . Srce mu je bilo omamljeno . . . Rahlo jo je privil k sebi . . . Krotko se mu je vdala . . . in ustnice so se stopile vroče, le še nedoločen zvok glasu . . . in zasijal je dvema človeškima bitjema najblažji trenotek, zasijal in — izginil!««

Tako je brala Ela. »Zasijal in — izginil!« Jaz pa velim: Nirvana! — Slava ničli! — Kaka neumnost! — Ha! Ha! Ha!

Moji občutljivi sestri, stari koklji, so taki zaljubljeni prizori tako hudo ugajali, da je zahtevala vselej po trikrat da capo. Potem se je šla navadno v svojo sobo nekoliko pojokat in se vrnila z mokrimi očmi in dvema žepnima robcema.

Bila sva torej večkrat lahko sama z Elo, gledala sva se — no — In tako dalje! — Vraga, kaj bi vam pravil? — Tudi ne bi mogel zadeti pravih — pravih izrazov, kakor jih rabijo rafinirani novelisti pa žalostne pisateljice. Kratko malo — sam Satanas me je preslepil!

Hipoma sem bil pri njej in — začela sva jesti prepovedana jabolka. To se pravi, poljubovala sva se, da so se kar iskre delale!

3.

Ti presneta reč vendar! Kako se mi zdi danes vse to neumno! Ali takrat? — Zdaj profaniram svoja čuvstva! Takrat pa sem slišal vse angeljčke vriskati! — Brez šale in sarkazma: popolnoma sem bil srečen! — Vse me je veselilo! Nikdar svoje žive dni, menim, se nisem toliko smejal, kakor ta blaženi čas . . . O! . . . Da, da! Srečen sem bil, srečen in prismojen.

No, vidite! Tisti kritični dan moje sestre posebno dolgo ni bilo nazaj. Midva je seveda nisva pogrešala. — Prav tako, kakor je bilo zapisano v oni zaljubljeni zgodbici, se midva z Elo nisva vedla! — Jaz vsaj za-se dobro pomnim, da nisem pokleknil pred njo, dasi so bila tla prav snažno pometena okolo in okolo. Bržkone mi je svetoval zadnji kosček pameti, naj vsaj pokonci stojim, če že ravno ljubim. Vrh tega sem imel tudi čisto nove hlače. Ne smejte se, dragi gospod; jaz ljubim resne ljudi! —

Če mož poklekne pred žensko, je to zanj in večinoma tudi za oba spričevalo — prirojene prismojenosti! Ako je fant za to, ga bo ljubila ona tudi brez takih telovadnih vaj. In potem le pomislite, v zakonu, ko se takt visoke zaljubljene pesmi nekoliko izpremeni, takemu možu ne uide urica, da ne bi slišal: »Nekdaj si klečal pred menoj, zdaj si pa tak! — Le čakaj, hinavček!« In potem se dvigne zastor — in predstava se prične takoj s katastrofo! — V obče junaštvo salonski odrgnjenih kolen ni vredno drugega, kakor košarice — kaj pravim košarice, pravega — jerbasa! . . . Pred Bogom poklekuj, ne pa pred kako Amadondo!

Naposled je sestra vendar prišla. Predstavil sem ji Elo — svojo nevesto. Skoro je rahločutna revica Erna pozabila nama čestitati! — Ko bi bila prej vedela, da bo danes kaj takega, gotovo ne bi bila že izpustila svojih objokanih občutkov ravnokar pred kratkim tako lahkomiselno v robec! Pomislila je nekoliko — vsa v zadregi, da morebiti ne bo kapljice več, in naposled srečno našla v skrivnem rezervnem fondu dragocen zaklad novih solza največjega kalibra. In priteklo ji je, kakor iz počenega čebra! Par kislih biserov je dobila Ela zavratno pod levo ušesce. Drugi del je padel na suha tla, kjer ni obrodil nobenega dobrega sadu. Zadnje in glavno krdelo pa je naklonila ljubeča duša moji črni suknji, katero sem previdno zasukal.

4.

Torej — vzela sva se! — Trgovine sem bil sit. — Zaljubljen človek ljubi drugačne zabave, kakor adirati in subtrahirati in tako dalje.

Z njo sva bila v vseh gledališčih, na koncertih, plesih, dirkah in kaj vem kaj vse. Doma sva sprejemala gotove dni najbolj »distingvirano« gospodo. Moja Ela je postala v kratkem salonska zvezda prvega razreda z odliko in zatemnila vse svoje lepe prijateljice ali sovražnice (kar je navadno vse eno).

Med našimi gosti je bil neki večno zaspan general Tutu. Njega naj omenim prvega, ker je bil še eden pametnejših. Govoril namreč ni mnogo, torej tudi z lepa ni zinil nobene neumnosti. Običajno je zamižal že po drugem kozarcu kje v kakem samotnem kotičku, kjer smo ga pred odhodom mogli vzbuditi le z največjimi zvijačami. — Potem je bil neki dvorni svetnik s tankima, tresočima se nožicama in napetim trebuhom, napihnjenim kakor balon; ta možiček si je prizadeval z največjim veseljem, da bi sprijaznil in zmiril dva igralca, ki sta se hotela ob vsaki priliki drug drugega požreti s frakom, klakom in lakom vred. — Dalje stara grofica Cici, predsednica vseh mogočih ženskih društev, zagrizeno dobrodelna dama, grda kakor noč v novembru. — Njena tekmovalka, debela bogatinka okrogle avstrijske veljave z zalito hčerko Evlalijo; ta je imela stas ravno črez jetra tako neusmijeno zategnjen in zadrgnjen, da je vse pokalo na njej. — Melanholični tovarnar Hopsasa in njegova sentimentalna netjakinja Ahahica. Ta Ahahica vam je bila od nekdaj zaljubljena v vse tenorje dvornega gledališča, poleg tega pa še posebno zvesto in posebno sramežljivo v nekega daljnjega potovalca, ki je v vroči Afriki dražil kanibalske zamorce s svojo suho osebo. Gospodična netjakinja tovarnarja Hopsase je tudi pela, pa same potuhnjene žalostinke, pogrebne in mrtvaške romance in epidemične balade. Drugače ni bila nevarna in je, vedno le v višjih sferah, kaj malo živela na naši zanikarni zemlji. Po noči je rada premišljevala luno, po dnevi pa je gledala kar gori kam v zrak. Imela je tako imenovane »mile« oči, oči, kakor v vodi preležane, in nosila slamnatorumene laske domače industrije.

Tukaj se je postavljal tudi državni poslanec Ihaha, visokosten in ošaben kakor kak star in »štatljiv« poštni konj, ki si trdovratno domišljuje, da bi se prav lahko vsaki čas strašno splašil. Poleg njega fini gospod vitez Krompirjevec Praznožepski, živeč brez truda ob vsakdanjih dolgovih. — Zarobljeni dedič — parveni Matevž Bistahor, kateremu je bilo kar na čelu zapisano: »Ich bin ein vollendetes Rindvieh; meine Mittel erlauben mir das!«

— Vaša smodka je ugasnila, gospod. — Tukaj, prosim, izvolite, vzemite si drugo. —

Prihajali sta tudi dve res dražestni gospodični, Mimi in Lili, vsaka pravo dunajsko dete, živahni, veseli, prijazni in naivno koketni. Njiju edina napaka je bila njiju mati, ki je obe vsakomur prav po ceni ponujala v ženitev, kakor ponuja Kočevec pomaranče. Bili sta pa, kolikor je meni znano, že obe na lastno roko zaročeni. Dvoranil jima je privatni docent Alfa, katerega so se vse dame bale, ker ni plesal samovoljno le po svojih, ampak večinoma po tujih nogah, bolje nožicah.

Njegov nasprotnik, lajtnant Bumf plemeniti Bumfumfuli, ga je seveda kaj pisano gledal! — To vam je bil originalen človek! Sicer je bil pa pameten fant! Ali homeopatične humoristične doze »Monakovskih letečih listov« so vzrok njegovi abnormalnosti. Zauživa jih vsaki teden po enkrat s kapucincem in potepeno smetano. Po njih je spoznal, da je nemškim tovarišem čisto podoben. Ženska srca pokajo v špalirju, koder on prirožlja s sabljico mimo. Njegova nevesta ne bo imela samo kavcije, ampak najmanj sto tisoč. Nobenega počenega groša manj! In lajtenant Bumf pl. Bumfumfuli bo takoj zopet vdovec, zakaj njegovi gospe bo počilo srce precej po poroki od samega veselja in sreče, da jo je vzel! Pa tudi drugače je junak! Aleksander Veliki pa Napoleon pa Menelik so prave konjske muhe proti njemu! Vojno umetnost ima v levem mazincu. Kaj pa še v drugih devetnajstih prstih? In dve junaški peti sta mu tudi še na razpolaganje! To niso mačkine solze, lepo vas prosim. Ha.

In zato tudi lahko tako pokonci hodi kakor petelin vrh gnoja na svojega godu dan. Najraje bi se vojeval kruti vojščak z amaconkami parfimiranega spomina. Da bi vse zmagal, to je enkrat ena! — Toda gospod lajtnant Bumf je vsaki dan kavalir! Vsem sovražnicam bi odpustil! Za vojno odškodnino bi zahteval od lepih amaconk po en poljub, od lepših po dva, od najlepših pa kar tri zaporedoma! Nelepim bi pa samo tako pomigal, naj se v božjem imenu izgube!

Seveda nismo pogrešali tudi čudnega eksemplara čilo pisateljujoče dame! Gospa Cimbelina je bila strogo moderna in je imela vsaki čas najmanj po pet romanov v delu. Živela je ločena od svojega moža. Revež njenega pregrešnega početja ni mogel več trpeti. Nekega dne je pobral zlatnino in srebrnino in jo popihal s koščeno balerino proti solnčni Italiji, kjer bi mu vsaj ne bilo treba brati brezkončnih novel neusmiljene soproge pisateljice. Vendar pa gospa Cimbelina ni bila tako brezobzirna, kakor se je delala! Celo plemenitega srca ji ne bo-

dete odrekali, ako vam povem, da je vse svoje junake in junakinje skrbno pomožila in poženila večinoma že v dvajsetem poglavju, v petindvajsetem pa — prav gotovo! Vestna, kakršna je bila, je vselej takoj tudi odkritosrčno in natanko povedala, koliko otrok je bilo! Moja sestra Erna jo je častila, kakor svetnico! »Ali se še nista dobila?« jo je vpraševala, kadar je vedela, da gospa Cimbelina »zopet« kaj piše. »Žalibog še ne, zapreke in ovire so prevelike!« je bil navadni odgovor; in potem sta se obe skupaj zjokali, da je bilo res veselje!

Zahajal je pa k nam tudi gospod Kokodajs, redakter pri večjem dunajskem listu. Trdil je na glas, da je on edini, ki kaj zna. Nihče ne razume svojega časa in sedanjih struj! Samo — on! Njegovo duševno obzorje bi morali meriti po zemeljskih meridijanskih kvadrantih! Bil je visok, pravilno vzrasel. Bolj črnih las in bolj bledega lica bi zastonj iskali! — Zlobni duhovi so šepetali, da si razira čelo, da bi bilo tem višje, in da si je maže z vazelinom, da bi se mu bolj svetilo! Našim sentimentalnim damam nezrele dobe se je zdel interesanten, pikanten, šarmanten, ker so vedele o njem, da lahko vzdihuje po različnih salonih od pol devetih zvečer do polnoči. Gospa Cimbelina mu je bila pa najhujša nasprotnica! Posvarila ga je, naj vendar že opusti tisto večno »Armeleutemalerei«, ki že od 17. februvarja lanjskega leta ni več prav moderna. On seveda tudi ni molčal in ji je povedal marsikaj, kar jo je moralo, po njegovih mislih, hudo požgečkati! — Kaj sta vse imela med seboj, sem že pozabil. Dodala je enkrat, da bi tudi ona lahko obdelovala tiste probleme, katere ljubi on; vendar tega noče, ker po celi novi literaturi mijavkajo vsi le eno in isto! Ob tem si pa čisto mirno domišljujejo, da so — originalni! — Iz tega razvidite, kako strašno je bila jezna Cimbelina na Kokodajsa pa tudi narobe! — Vendar bi se bila na vse zadnje morda še sprijaznila. — Toda Cimbelina je zvedela, da ji je Kokodajs tako rekoč za hrbtom zapravil dobro ime, v privatnem krogu rekoč, da se vlečejo Cimbelinini romani tako hinavsko, kakor prehlajeno testo za sirnate štruklje! Maščevala se je z dovtipom, katerega je naredil, če se ne motim, že preljubi gospod Lessing. Izpustila je krilate klasične besede: »Od vsega, kar piše gospod Kokodajs, je edino dober samo naslov!«

Vidite, take so bile glavne naše »distingvirane« ničle! Vsi skoraj brez izjeme so bili preverjeni o svoji strašanski veljavi, ki je kar od njih puhtela! — Dostojanstvenikov, nacijonalnih paglavcev in prvakozljev smo imeli na izbero . . .

Samo enega sem bil vesel, kadar je prišel. — To je bil baron Evgen Waldersdorf, lep mlad lajtnant v huzarskem polku . . .

5.

Početkoma sem se čutil zadovoljnega v tem »svetem« krogu. Ponosen sem bil na Elo, ki je vladala nad vsemi kakor kraljica. Dvoranili so ji vsi, da je bilo že smešno! — Najbolj se je zaletaval s svojimi salonskimi bonboni vanjo gospod Na-puf vitez Krompirjevec Praznožepski, ki je gratis jedel na naših supejih in dinejih. Tukaj je čisto pozabljal svoje glavne naloge, namreč da bi si dobil kje kako denarno nevesto. — Satelitov pa trabantov je imela moja žena dovolj. Ali izmed vseh sem bil zaljubljen vanjo najbolj jaz — njen mož! Vsi so ji smeli bolj ali manj kazati, kako jo — recimo — občudujejo in tako dalje . . . Vsi so smeli, vsi — le jaz ne! — — Edini pa, ki je skoraj ni opazil in jo le zanemarjal, je bil — lajtnant Waldersdorf.

— Polagoma sem spoznal: ona me ne ljubi — samo milostivo dovoljuje, da jo ljubim jaz! — Dolgo sem se branil tej resnici, češ, Ela je mrzla, flegmatična, brez ognja! Kaj je ona kriva, da jo je narava ogoljufala za par občutkov? Ali ni bila proti drugim ravno tako hladna, kakor proti meni? E —

Nekoč sem ji pa vendar očital in ji rekel, da sem si mislih ljubezen žene prej nekoliko drugače, no: kaj mislite - kaj mi je odgovorila nato? — Ha! Ha! Ha!

»Ljubi moj,« je dejala, »nikar mi ne bodi še sentimentalen! — To ni chic! — Midva se vendar ne bodeva ves dan poljubovala kakor dva prismojena golobčka? — No?«

»Ves dan poljubovala,« sem jo zavrnil, »kdo to zahteva? — Ali, ali, ljuba Ela, ti tako čudno ravnaš z menoj! Ti me niti ne opaziš, kadar pridem, tebi je vse eno, kadar odhajam, komaj mi odgovarjaš...«

»Kaj naj storim?«

»Druge žene so drugačne z možmi; le poglej mlado odvetnico —«

»— ki priteče njemu nasproti, kakor preoblečen kužek! In potem se objemata — o, kako neokusno! — Romeo in Julija — in oženjeni poljubi!«

»Zakaj neokusno? . . .«

»Saj sta vendar — zakonska!«

— Od tega časa ji nisem nikdar besedice rekel! Midva sva oženjena oziroma omožena, torej nimava — nobene pravice več do ljubezni! Izborno! — Njena logika mi je tako rekoč imponirala! Nehal sem biti „sentimentalen«. — Začel sem zahajati v družbo gledaliških celebritet in »priznanih« pisateljev. Jel sem se resno pečati s svetovnim slovstvom.

6.

Potem sem se stokrat in stokrat pripravljal, da bi tudi sam kaj spisal. Ali — pogrešal sem ognja, pogrešal samosvoje sile! Pravi pisatelj mora vzeti bralcu lastno voljo, kakor skladatelj poslušalcu. On se mora tako rekoč igrati z njim, kakor mačka z miško. Ako tega ne zna in se sam nerodno lovi po zraku, naj vrže pero v stran in naj gre rajši muhe dresirat. Pisatelj je velikan: on govori tisočim! Zato pa tudi ni vsakdo, da bi smel reči: »Zdaj-le me poslušajte, kaj vam vse povem!«

Kar se mene tiče, nisem čutil ne poguma, ne moči, ne energije. Z Bogom slovstvo! — Z Bogom slava! — —

Imel sem dvoje otrok . . . Sina in hčerko. Ljubi gospod, oba kakor angeljčka! Oba lepa, pridna, dobra . . . Koliko veselja sem imel z njima! — Pomagal sem jima pri nalogah. Izprehajal se z njima. Spremljal ju v šolo in iz šole. — Guvernante nisem hotel, samo da bi ju sam po svoje vzgojil. — Vse je gledalo za nami, koder smo se pokazali! — In kako sta mi bili hvaležni za vse, in kako sta znali ljubiti ti mladi nedolžni srci! Hvala Bogu. otroka nista bila po materi! Čutil sem se zopet zadovoljnega in srečnega . . . In zdaj? — — — Zdaj? Ha! Ha! Ha!«

Pripovedovalec je zopet razburjen poskočil pokonci. Izraz na obrazu se mu je skoro hipoma izpremenil. Iz oči mu je švigalo kakor žgoči bliski, odprte ustnice so mu drhtale . . . V sobici je bilo tako tiho, da je slišal filozof njegovo hitro in naporno dihanje. Oni pa se je stresel in zavpil kakor zdivjan in brezumen:

»Nirvana! Nirvana! Nirvana!«

Sedel je zopet, vzdihnil . . . Potem je v presledkih, vsako besedo jezno in trdo poudarjajoč, urno nadaljeval:

»Po zimi — nekega jutra — so zaprli šole. — Pojavile so se osepnice! — Zboli mi fant — dobi koze! — Jaz sem besnel, divjal! — Nekoč — pridem od zdravnika — on me je vedno tolažil – govoril o okrevanju — pridem vam od njega domov — ha! — Tam v svoji posteljci — gospod — tam leži moj mali sin! — Moj ljubi, ljubi sin — mrtev! — Strašno mi je bilo! — In jaz sem bil tako — tako ves divji. — Vse se me je balo — Vse je trepetalo pred menoj! — Preklinjal sem Boga! — Kazen — gospod — božja kazen: zbolela — mi je tudi hčerka! — Ves obraz — prej tako lep — prej tako cvetoč — zdaj ena sama krasta. — Tedaj sem prosil — molil Boga na kolenih — nič — umrla mi je tudi deklica! — En teden, gospod, en teden mi je vzel — oba! — In vzel mi je mojo radost, vzel moje upanje, vzel mojo srečo! — Bil sem zopet sam! — Sam!«

Sedel je utrujen in prosil kozarca vode. Potem je dolgo molčal...

— »No, in potem« je povzel iz nova, »potem sem se lotil — filozofije! Bral sem in študiral, da bi pozabil svoje gorje . . . Ali! — Uvidel sem, da tudi filozofija ni vredna piškavega oreha; pograbil sem vso modrost in jo vlekel s sabo k prijatelju, k melanholičnemu tovarnarju, ki ima za svoje stroje velikansko — peč.

Tukaj noter sem zagnal z diabolskim veseljem vse skupaj v ogenj, vse, vse, pravim vam, vse lepo po vrsti, kakor se spodobi taki gospodi, namreč najprvo jonske modrijane, slavni herakliteizem in Pitagorove cifre, takoj za njimi Eleate in atomike, Sokratove definicije in indukcije z dajmonijem vred, cirenajski hedonizem, Platonove gracijozne izmišljotine in tudi prazne bajke vrlega njegovega učenca in nasprotnika Aristotela, potem epikureizem, stoicizem, misticizem, oba Bacona, Spinozevo glasovito izbrušeno substanco, Lockejev in Humejev klobasarski kriticizem, Leibnizeve eklektične refleksivne in prilične filozofeme, prestabilirano harmonijo in monade, visoko poskakujoči slamnati dualizem mojstra Kanta z vsemi kategorskimi imperativi žalostne postave, Fichtejevo fantastično žlobudravost kakor tudi Schellingovo prisiljeno zelje prirodnega modroslovstva, otročje neumno fenomenologijo arogantnega tepca Hegela, ki nosi zastavo zedinjenih privilegiranih prismod celega sveta in vseh časov, Herbartovo metafizično babjevero, Hartmanove vodene proizvode nezavestnih ganglij in kulturo skisane omedlevice, in vrh vse te prazne suhe slame najnazadnje še nihilistični pesimizem strica Schopenhauerja za kazen, ker je on največ prepisal in za marsikatero pisano pero opulil častitljivega starega papa Buddho!

Vsi ti pomilovanja in palice vredni mislavzarji naj me pokonci v uho pišejo! — Trikrat križ čez nje! Okrajšajmo nauke Buddhe in recimo: Vse skupaj ni nič . . . $x + y = 0$. Slava ničli! Nirvana!

Obesil sem torej vso umetno izvaljeno in dolgočasno prepečeno modrost enkrat za vselej na klin in postal zopet pameten človek.

Tik svoje vile v Vöslavu sem imel velik, lep vrt. Postal sem sam svoj vrtnar. Živel sem mirno . . . Vesel sem bil nedolžnih rožic, vesel ljubkih ptičkov . . . Nič več se nisem napenjal, da bi zvedel in si primislil več, kakor je narava dovolila človeškim možganom. Hvalil sem Boga, da me je zopet pamet srečala . . .

Kar sem dobil anonimno pisemce!

7.

»»Blagorodni gospod!«« mi je pisal neznan prijatelj, »»Vaša dražestna soproga se z gospodom —««

Dalje nisem mogel brati! — Čutil sem, kako mi je zavrela kri. — Strašne slutnje so se me polastile! — Početkoma nisem hotel dalje čitati . . . Bal sem se, da bo nekaj modernega, nekaj groznega! — Vrgel sem list v stran . . . Anonimno pismo, sem si dejal, pismo brez podpisa, ni vredno, da bi je človek pogledal. — Vendar me je potem zmagala radovednost; pobral sem papir in ga prebral do konca:

»»Vaša dražestna gospa z gospodom baronom Waldersdorfom slepe miši lovi. Ne bodite vendar tako kanibalsko zabiti in stopite vsaj nekoliko na prste za čast svojega imena! Pomagati Vam ne morem: pomilujem Vas pa, kar se da! Izvolite torej mladega lajtnanta in lepo soprogo včasih malo opazovati in se na svoje oči preveriti, da se Vaš odkritosrčni dopisnik ne laže, poročajoč Vam o nesramnem razmerju, o katerem si čivkajo že jari vrabci na strehah. Tako je, če vzame star dedec mlado dekle!

Z izvrstnim sočutjem Vaš vdani Antidonžuan.««

Tačas sem obstal, kakor okamenel. Bral sem impertinentne vrstice drugič, tretjič. Razumel nisem nič več . . . Posamezne besede so se mi zdele rdeče, kakor pisane s krvjo . . . Začel sem divjati . . .

»Kdo je to pisal?« — sem kričal. Letal sem po sobi gori in doli, si imenoval vse znance. — Pozneje mi je vendar prišlo na misel, da tako raziskovanje nima nikakršnega pomena. Naj bo, kdor hoče! Glavna stvar je, da doženem, če je ona res — In Waldersdorf? — Ta? — On, ki se ni nikdar posebno zmenil za-njo?!

Razburil sem se tako, da sem zarjovel kakor obstreljena zver. Razkosal bi jo bil, ako bi mi bila stopila moja žena ta trenotek nasproti. Silil sem se, da bi bil miren, silil sem se, da bi mislil . . . Vzel sem perfidno pismo, je raztrgal na drobne kosce in jih teptal z nogami. Kmalu zopet sem jih zbral in sestavil, tako da sem lahko iz nova bral brezimno novico. — Jokal sem se od jeze.

»Nekaj moraš storiti,« si rečem. — Skočim v svojo spalnico, odklenem omaro, vzamem revolver in ga pripravim. Zdaj pa skozi njene sobe! — Iščem je povsod . . . Nje nikjer! — Grem na vrt, skrijem orožje v žepu . . . Vrnem se, tresoč se po vsem telesu.

— Tam ob balustradi zagledam svetlo žensko krilo . . . Požurim se . . .

»Stoj!« zavpijem . . . Ona se obrne.

»Gospod, vi velevate?«

Bila je — hišna! Gledala me je vsa osupla. Takoj sem se spomnil, kar sem v svoji jezi pozabil — da je Ela na Dunaju!

— Tedaj sem se iztreznil. »Napreči!« sem zapovedal in šel v svojo sobo. Dolgo me je čakal voz. Umil sem si obraz, da bi izbrisal sledove svoje vznemirjenosti. Kaj poreko posli? — In čemu se razburjam, predno ne vem, ali je oni pisal resnico ali ne? —

Mirno sem sedel v voz.

»Na izprehod, proti Dunaju!« sem velel slugi.

Bil je lep, jasen, nekoliko hladen jesenski dan. V svežem zraku sem se polagoma pomiril in si naredil svoj načrt . . . Vse sem do dobra premislil, popolnoma hladnokrvno uvažil vsaki slučaj.

Dva, tri dni pozneje — včeraj sem se odpeljal skrivaj na Dunaj.

8.

Od mojih poslov ni nihče vedel, kam odhajam. —

Ko pridem na svoj dom na Dunaju, ni bilo žive duše iz nobenega kota. Zvonilo je ravno poldne.

— Ključe sem imel s seboj.

Odklenem njene sobe . . . Nikjer nikogar! — V spalnici Elini sem videl, da je ona bila ravnokar tukaj! —

Na toaletni mizici je ležalo vse križema . . . Srebrni glavnik je bil padel na tla. Ona ga je, bržkone v naglici, tam pustila. — Pripognem se mehanično, da ga poberem; kar zagledam na preprogi posetnico! Zapisano je bilo na njej le malo besed z violetno tinto:

»Ponedeljek popoldne, kakor po navadi. Gotovo!«

Na drugi strani je stalo ime — Waldersdorfovo in njegov grb . . . Torej le res! — On! Nikdar ne bi bil mislil njega, ako ne bi bil dobil tega dokaza. Nikdar barona nisem opazil, da bi se bil kdaj moji ženi kaj laskal. Ne, on je bil edina izjema! Dvoril je drugim, pa posebno ognjevito tudi ne. Vedno sem bil preverjen, da se za nobeno ne zmeni preveč. Ele se je pa še celo — ogibal . . . Ha! Ha! Ha!

In ravno z njim se je ona tako imenitno zabavala, dočim sem jaz — jaz tepec — ljubke ptičke poslušal in zalival nedolžnim rožicam! — O!

Pustil sem vse, kakor je bilo prej, zaklenil vrata na koridoru in shranil ključe. Potem sem šel v drugo, manjšo, orijentalsko opravljeno sobo. Tukaj — sem slutil — ga ona sprejme.

Ogledam si revolver in se skrijem za širokim, težkim zagrinjalom ob oknu.

(Konec prihodnjič.)

Prešernova pesem o povodnem možu.

Spisal **L. P.**

Ta pesem je zanimiva v marsikaterem oziru. Ker pa Levstik o njej trdi marsikaj, v čemer mu ne morem pritrditi, me je to napotilo, da izpregovorim o njej posebej. Najprej pravi Levstik: »Ta pesem si je v rodu z Lenoro, zato je v knjigi precej za njo postavljena. Ne da bi rekel: »ni izvirna«, ampak le toliko je gotovo, da Lenora ga je izpodbodla, da je jo naredil.«

Sorodnosti obeh pesmi nihče ne taji; da je pa Lenora sprožila balado o povodnem možu, tega vpliva bi jaz nikakor ne pripisoval Lenori. Res je, da hodita obe pesmi pri Prešernu nekako vzporedno pot. Obe sta namreč z »Lažnjivimi pratikarji« in »Zarjoveno devico« vred izmed najstarejših Prešernovih pesmi ter spadata vsaj v leto 1826. ali pa še katero poprejšnje. (Primeri Prešernovo pismo do Čopa z dne 13. febr. 1832. — »Ljublj. Zv.« VIII. 570) Obe sta bili skupaj prvič natisnjeni v prvem zvezku Kranjske Čebelice l. 1830. — In neka sorodnost predmetov v obeh baladah se res ne da tajiti.

Toda iz vsega tega jaz vendar nikakor ne bi sklepal, da je v Bürgerjevi Lenori iskati povoda Prešernovemu povodnemu možu; kajti ni prezreti tudi tega, kar nam Levstik sam pripoveduje ob drugi priliki (»Ljublj. Zv.« I. 446.) iz P. Marka knjige »Bibliotheca Carnioliae«, str. 16., da je bil namreč že Disma Zakotnik poleg drugih narodnih pesmi zapisal tudi pesem »od lipe na Starem trgu«. Nemogoče tedaj ni, da je imel Prešeren še kaj raztresenih sledov o imenovani narodni pesmi, in da je ta narodna pesem morda obsegala isto snov kakor Prešernova balada. Gotovo pa je, da je Prešeren to snov poznal iz Valvazorja; kajti prvotni naslov v Kranjski Čebelici I. 40. se je glasil »Povodnji mosh, balada is Valvasorja«. — Ko je pa bila domača pravljica Prešernu iz Valvasorja znana, tedaj pač ni potreboval več Bürgerjevega vpliva, ampak mu smemo že pripisovati toliko samostojnega pesniškega okusa in íznajdljivosti, da se je sam ob sebi odločil, da to domačo ljubljansko pripovedko obdela pesniško. Pesniški značaj pripovedke in domača nje izvirnost, to je po mojih mislih bil Prešernu boljši povod, da je Valvazorjevo pravljico preoblekel v pesem. —

Dalje razlaga Levstik tako:

Jih dokaj jo prosi, al vsakmu odreče,
Prešerna se brani in ples odlašuje.

»V Čebelici je bila deklica te pesmi imenovana Zalika, zdaj pa se ji pravi Uršika. Morda res kdaj kaka Uršika ni hotela plesati s Prešernom; zakaj beseda »Prešerna« tu tako stoji, da lahko pomeni »prevzetna«, in tudi je lahko lastno ime. Ali je tudi mogoče, kar je še podobneje resnici, da se ga je branila Zalika, in zato jo je imenoval v povodnem možu, ko ga je prvič dajal na svetlo; ali leta 1847., ko je drugič bil tiskan povodni mož, je menda že bil pozabil jezo, in zato je iz Zalike naredil Uršiko.« Tako Levstik.

Tudi ta razlaga, češ, da se je pesnik po svoje znosil nad kako Zaliko ali Urško zato, ker ni hotela z njim plesati, ker mu je, kakor pravijo po domače povedano, ‚dala korb'co', tudi ta razlaga mi nikakor ne prija. Nikakor ne verjamem, da bi smeli Prešerna, kakor koli si bodi, četudi le od daleč primerjati s Horacijem glede njegovega maščevanja nad Kanidijo.

Verjetnejše je to-le: V prvi redakciji imenovane balade je nazval prevzetno dekle Zaliko pač le iz tega vnanjega vzroka, da bi dosegel ono presenetljivo priglasje med imenom in njega pridevkom, katero imenujejo poetike z latinskim terminom »annominatio«, z grškim pa παρήχησις ali παρονομασία. V besedah:

Rosál'ka ga sala omréshit' shelí
Saljúbljeno v njêga obrázha ozhí — —
Rosál'ka shé sala pred tabo ſim sdàj,
Rosál'ka presála, perprávljen na ràj

imamo podobno priglasje ali aliteracijo kakor v:

Rozamunda roža deklic — —
Lepši Lejla mu dopade — i. t. d.

Zaliko jo je imenoval, češ ker je bila »zala«, ker je bila najlepša izmed tedanjih ljubljanskih lepotic.

Pri drugi redakciji pa si je menda premislil, da se mu je zazdela važnejša zgodovinska natančnost, posneta po Valvazorjevem poročilu, nego sama igrača priglasbe ali aliteracije. Zato jo je, sledeč Valvazorjevemu poročilu, v drugi redakciji nazval Urško. — Zalika je govoreče ime (nomen est omen), za-njo govori aliteracija, za Urško pa zgodovinsko poročilo. —

Toda poslušajmo sedaj Valvazorjevo obširno pripovedovanje. Že v XI knjigi na 685. strani, govoreč v 2. odstavku o reki Ljubljanici in o plovbi po tej reki, omenja to pripovedko s sledečimi besedami (preloženimi): »Predno se pa od Ljubljanice poslovimo, treba še to

povedati, da se nahaja v njej prikazen, katero imenujejo povodnega moža, in da se ta večkrat po noči pokaže, in da je to tako splošno znano, da ve vsaki čolnar in ribič na Ljubljanici dovolj o tem povedati. Kakor se sploh pripoveduje, je v prejšnjih časih ta pošast večkrat tudi pri belem dnevu prišla iz vode in se je prikazala v človeški podobi. In prikazala da se je potem leta 1547. prvo nedeljo meseca julija na Starem trgu pri vodnjaku, kjer je bilo vse sosedstvo zbrano in se je s poštenim plesom razveseljevalo, kot zalo olepotičen mladenič čedne in brhke postave; prijel da je neko dekle, **Urško Šeferín**, se z njo precej seznanil in naposled mimo Stiškega dvorca proti reki zaplesal ter planil z njo v vodo. T a n e n a v a d n i d o g o d e k h o č e m o b š i r n e j e r a z p r a v l j a t i v l e t o p i s n i h z g o d b a h. Odkar so pa reko večkrat blagoslovili in posvetili, pa ta pošast bolj miruje. Vendar bi se dala o tej prikazni napisati obširna knjiga, kakor jo je napisal Praetorius o sleškem duhu Libercunu (ali Repoštevu), ako bi hotel vse popisati, kar ljudje o njej tvezejo in pripovedujejo. Toda jaz sodim, da se ponajvečkrat večini pripovedk prav mnogo doda in pridene.«

Obširnejše poročilo čitamo XV. 460., kjer Valvazor v 19. poglavju piše o povodni pošasti, katera je bohotno ženščino s seboj v vodo speljala itd. Njegove besede se glase preložene: »Na 685. strani XI. knjige sem svojo besedo zastavil, da pošastni dogodek, ki se je l. 1547. pri nekem plesu v Ljubljani primeril, tukaj med posebnimi dogodki razložim obširneje; torej moram sedaj besedo rešiti in izpolniti. Prvo nedeljo malega srpana (Heumonat) prej imenovanega leta se je sešla v Ljubljani na Starem trgu pri vodnjaku, katerega je takrat poleg stoječa lepa lipa pretvarjala v kratkočasno zabavišče, po stari navadi na tem trgu vsa soseska; uživala je tu poleg prijetne godbe svoja s seboj prinesena jestvila po starem nekdanjem običaju v prijateljski zaupljivosti, namestu katere se dandanes žalibog skoraj povsod vriva francoska nezaupnost, slepilna udvorljivost, okrinkana zvijačnost in hinavščina poleg prokletega spletkarstva. Po starokranjsko t. j. v pošteni, odkritosrčni dobrodušnosti in iskreni prijazni so se med seboj razveseljevali in po obedu so se zabavali tudi z navadnim plesom. Ko se že to veselost nekaj časa uživali in so že bili vsi dobre volje, da — veselje je bilo vsa srca že popolnoma obladalo: glej! tedaj pristopi lepo opravljen, brdkostasen mladenič ter se ravna, kakor da bi rad z njimi nekaj rajev zaplesal. To celi družbi niti najmanje ni bilo nevšečno in se ji tudi ni zdelo čudno, ker je bilo po običaju dovoljeno vsakemu vstopiti v tako veselo druščino. Najprej je zbrane

prav vljudno pozdravil, podal tudi vsem navzočnim prijazno roko; a dotik z njegovo roko je pri vsakomer provzročil nenavaden občutek, alteracijo ali zono (grózično ganjenje); kajti njegove roke so bile izpremrzle in mehke. Takoj potem se je naklonil eni izmed okrog sedečih, da bi z njim zarajala, ter si je izbral za svojo plesalko sicer lepo nališpano in zunanje lepoobrazno, toda po mišljenjn in po nravi nelepo, prešerno mladenko, ki je bila iskra in razposajenega vedenja, ki je namesto deviškega samovanja živela v razuzdanem življenju. Ta mlada venerila in radoživa veseljačica, katere pravo ime je bilo **Urška Šeferín**, se je znala po njegovo prav kmalu prilagoditi in se je vsem norčavim burkam privadila, tako da je vse kazalo: češ, enako se z enakim ne bi moglo nikdar bolje ujemati in družiti. Ko sta tedaj po običajni navadi nekaj rajev odplesala, sta se polagoma spustila v razširnejši ples ter sta začela od prostora, ki sicer raj in rajalce ograja in omejuje, vedno dalje krožiti in večje kolobarje delati, tako da sta od imenovane lipe priskakala in priplesala proti Stiškemu dvorcu in mimo njega proti reki Ljubljanici združema; le tu pa sta završila tako-zvani pomet (Kehraus — dal Bog, da ne za večno!); kajti vpričo ondi navzočnih brodnikov, ki čakajo vedno za prevoz pripravljeni, sta naposled oba skočila v Ljubljanico ter izginila gledalcem izpred oči; pa ju tudi pozneje ni bilo več videti. — Omenjena lipa je do leta 1638. še stala, torej skoraj 91 let; tedaj pa jo je naposled rajni gosp. Ludovik Schönleben kot višji mestni blagajnik dal posekati, ker je bila od starosti že vsa telava in polna mrčesa. In na njenem mestu je začela mestna občina graditi iz lepo izlikanega mramorja lično izklesan lep vodnjak. — Nad to dogodbo se je imenovana družba in cela soseska tako zgrozila, da je še tisto uro raj ponehal, in da si nihče več ni upal začeti kakega plesa in razveseljevanja« i. t. d. — Končuje se Valvazorjevo poročilo z razblinjenim svarilom pred razuzdanostjo in plesalsko lahkomiselnostjo. —

Izmed inačic v obeh redakcijah naše balade omenimo lahko še to: 4. grano 3. kitice se v »poezijah« glasi:

Modrij in zvijač je vseh bila umetna —

V Kranjski Čebelici se je ta verz glasil:

V svijazhah, ko nekdaj Armida, umetna —

Že v 2. kitici nam slika pesnik Urškino (oz. Zalkino) omreževalno koketnost podobno kakor govori Horacij o Barini (od. II. 8.). Da bi nam jo pa še živeje predočil kot pravo koketno ljubovalko, jo pri-

merja s Tasovo mamljivko Armido (v osvobojenem Jeruzalemu). — Armida bodi v tej primeri prototip prave ljubohlepnice in neodoljive kokete. Kakor je čarokrasna saracenka Armida omamila mnogo krščanskih vitezov in križarskih junakov in naposled tudi samega Rinalda, tako je tudi lepa Urška predobro znala omreževati v svoje ljubovalne zanke tedanji moški svet ljubljanski. —

Valvazorjevega povodnega moža je bilo spoznati po alteraciji ali zoni, ki jo je vzbujal dotik njegove roke; pri plesu Prešernovega povodnika se je pojavilo bučeče vršenje vetrov in strašno grmenje; povodni mož narodne pesmi (Koritko I. 79.) pa je silnejši in surovejši hrust, ki stiska svoji plesalki roke tako, da ji kar kri izza nohtov udarja. —

Koliko pozornosti in zanimanja je Prešernova balada o povodnem možu v prvem zvezku Kranjske Čebelice vzbudila med tedanjimi domačimi izobraženci, to nam dokazuje dr. Česnika četudi šaljivo, vendar iskreno pismo, s katerim Prešerna izpodbuja, naj Zaliki kmalu preskrbi rodnega bratca ali sestrico, da bo kaj družbe, da ji ne bo dolg čas, t. j. naj poleg balade o povodnem možu zloži še kaj izvirnih balad in romanc, a ne prevodov, kakor je Lenora. Z neslanicami prof. Jak. Zupana pa ni treba polniti Kranjske Čebelice. Česnikovo pismo slove v izvirniku:

Herrn Dr. Siebenschläfer!

Ich lebe der frohen Hoffnung, daß die Zeit einer neuen Entbindung nicht mehr weit ist, und daß Du Deine Salika mit einem hübschen Brüderchen oder mit einem netten Schwesterlein erfreuen wirst. Lass ihr die Zeit nicht lang werden. Schenke ihr ein leibliches Geschwisterchen; lass das Adoptieren zum Teufel gehen: eigene Kinder vertragen sich mit fremden nicht wohl. — — — — — — — — — — — — — — — Ich erwarte also ganz zuverlässig eine neue Leibesfrucht in der Zhebéliza von Dir. Nur Prof. Suppan soll sie mit seinen ungesottenen Plunzenstücken nicht bespucken. Adieu Herr Doktor, adieu Herr Papa. Ich bin

Dein

Zhefnik.

Frančišek baron Trenk, vodja pandurjev.

Spisal Ivan Steklasa.

(Dalje.)

2. Trenk na Ruskem.

Leta 1738. se je poslovil mladi Trenk od svoje soproge in dece, katerim je seveda obljubil, da jih kmalu zopet obišče. A nikdar več jih ni videl. Hitro zaporedoma so mu pomrli otroci in od žalosti kmalu za njimi tudi mati. Tako je bil zopet stari Trenk sam gospodar obsežnih poseštev po Slavoniji, dočim se je sin vdal vojaškemu življenju v tuji državi.

S polkovnikom Kumingom in 300 konjiki je odrinil mladi Trenk v Rusijo preko zamrzle Visle; tu se je skoraj ponesrečil pod ledom. Dne 28. malega travna je prispel s svojo četo že v Kijev. Odtod je pohitel črez Dneper v ruski tabor, kjer je bilo zbranih 150.000 vojakov.

Dne 20. velikega travna so se vzdignili proti turški trdnjavi Bender. Na potu se je Trenk razprl s polkovnikom Kumingom, kateremu je bil posodil 338 cekinov, ko sta potovala z Ogrskega, takisto z majorjem Novatom, in moral je večkrat sedeti pri profozu.

Ko je bila te zadeva poravnana, ga je poslal general Minich z naročili k upravitelju mesta Očakova, a odtod dalje v Astrahan.

Dočim se je Trenk mudil v teh krajih, se je utaboril Minich na Bugu. Na tem pohodu je napadlo rusko vojsko, ki je spremljevala prtljago, do 200.000 Tatarjev in Turkov. Vojska se je postavila v bojni red ter se tako dalje pomikala.

Naš Frančišek se je bil med tem povrnil k ruski vojski, toda bil je zopet pri profozu. Kar je začela Kumingova četa omahovati, bodi si od strahu, bodi si iz kakega drugega vzroka. To je opazil Trenk, in kot junak je skočil pred polk — kajti dobro je videl, da je zmaga zavisna od trenotka — ter zavpil: »Kdor je junak in ima pogum, za menoj!« Te besede so obodrile kakih 200 junakov, ki so skočili za Trenkom kakor slepi. Tudi vsi drugi so se spustili za njimi, ne hoteč se osramotiti. Tako so zmagali Rusi mnogo večjo turško vojsko. Minich je seveda pohvalil Trenka pred vso vojsko ter mu obljubil, da se bode spomnil pri prvi priliki.

Po tej zmagi je prekoračila ruska vojska Bug ter se spustila skozi stepe proti Dnepru. Toda našemu Trenku ni bilo po volji služiti

pri taki vojski, kjer so nanj prežali mnogi njegovi protivniki. Zatorej je sklenil, da se čim preje vrne k svojemu 86 let staremu očetu.

Med tem je napadla sovražna vojska v drugič rusko prtljago, a je ni mogla oteti; kajti Rusi so se pogumno branili 24 ur neprenehoma, dokler jim nista prišla v pomoč dva nova polka. — Pri tej priliki je bil Trenk ranjen s sulico, ki mu je obtičala v prsih, dokler je ni potegnil sam iz rane. Besen ko ranjen ris se je vrgel na Tatarja, ki ga je hotel s to sulico ubiti, ter mu je glavo odsekal v divjem begu.

Ruska vojska se je morala kmalu po tem vendarle povrniti v svoj zimski tabor; kajti nastopilo je bilo hladno vreme, in bolezni so hudo gonobile vojake.

Sedaj je hotel Minich rešiti tudi pravdo Trenkovo, katero je imel s Kumingom in Novatom. Oba častnika sta tožila Trenka, češ, da se hvalisa, da je v rodu s cesarico Ano. In četudi Trenk ni nič neresničnega trdil, kakor nam je znano, so ga vendar obsodili radi tega bahanja na prognanstvo v Sibirijo. Toda njegovi sovražniki vendar niso uspeli s to obtožbo; kajti general Minich je izpremenil ono strogo kazen v večtedenski zapor. — Predno so ga izpustili, je obljubil, da prinese v tabor tri turške glave, ali pa da mora slavno pasti na bojišču. Bil je mož beseda, kajti še tisti dan je prinesel v tabor tri turške glave, katere je imel privezane na sedlu. —

Med tem je bila minila zima. Ruska vojska, ki je štela 160.000 mož, se je vzdignila 10. velikega travna l. 1739. iz tabora ter se obrnila proti poljski Ukrajini. Trenkov polk je bil nastanjen v Nijemrovi. Dosedaj se je ponašal Trenk mirno; tukaj pa se je sprl s svojim polkovnikom radi dopusta. Ker sta bila oba protivnika nagla, sta se kar zgrabila; vendar je bil Trenk močnejši ter je polkovnika tako zdelal, da je moral nekoliko dni ležati. Dobro je bilo za oba dva, da Minich ni nič zvedel o tem prepiru; kajti oba bi bila radi tega hudo kaznovana.

Ruska vojska je kmalu potem udarila na turško trdnjavo Hočim blizu Kamenca. Tukaj je bil Trenk ranjen. Svinčenka pa mu je ostala v prsih do konca življenja, ker mu je zdravniki niso mogli potegniti iz telesa. General Minich je po dokončani bitki obiskal ranjence. Med drugimi je vprašal tudi Trenka, ali je njegova rana nevarna. Trenk mu je odgovoril, da ni nobene nevarnosti, in da se nadeja, da bode mogel že drugi dan zopet naskakovati trdnjavo. In tako je tudi bilo, Rusi so osvojili trdnjavo, in Trenk je postal osem dni potem major

pri polku grofa Orlova; ob enem mu je bilo sporočeno, da doseže kmalu še večjo čast, če se bode ponašal mirno in pošteno.

Od Hočima se je spustila ruska vojska črez Prut do Jaša, od koder se je zaletavala za plenom do Tokšana in Bukurešta. Kar se iznenada začuje glas, da je Karol VI. sklenil dne 18. kimovca (1739) mir v Belem gradu. Radi tega se je morala zdaj tudi ruska vojska vrniti. Cesarica Ana se je kmalu potem pogodila s Turki v Jašu.

Še med pohodom se je sprl Trenk s svojim polkovnikom Majerjem. Ker je bil le-ta prav točen in vesten vojak, se seveda ni mogel razumeti s Trenkom, ki je bil ravno nasprotne čudi. Polkovnik ga je karal že zaradi tega, ker mu ni o pravem času donašal vsakdanjih vojaških poročil. Trenka pa je jezilo to očitanje; še huje pa mu je bilo, ko ga je začel polkovnik zmerjati vpričo njegove čete, češ, da je ni dobro izuril. Trenk se izgovarja na razne načine, ali to je polkovnika toliko razsrdilo, da ga je zgrabil za prsi. Trenk ga poprosi, naj z njim govori z jezikom, ne pa z roko. To pa polkovnika le še bolj razjari ter mahne s palico po njem. Trenk ujame palico ter da polkovniku vpričo vse vojske hudo zaušnico. Zdaj potegneta oba sablji, in potolkla bi se bila do smrti, da ju niso zadržali bližnji častniki. Polkovnik, ki je bil sam provzročil ves prepir, je sporočil vse generalu Minichu, le-ta pa je izročil vso to stvar grofu Rumjancovu. Trenka so uklenili na mestu ter ga odpeljali v temnico.

Med zaporom mu je bil pokraden ves denar razen 200 cekinov in dveh konj. V temnici je tudi hudo zbolel. Bil je že tako zdvojen, da ni hotel niti jesti, niti piti, samo da bi ga smrt tem preje rešila teh muk. Toda ni mu bila še usojena zadnja ura.

Nekega dne ga obišče v temnici polkovnik Osten, po rodu Prus, ter mu prinese neko pismo in pa tudi žalostni glas, da so ga obsodili na smrt; zdaj da je skrajnji čas, da se reši. Polkovnik mu razjasni, da se je odločilo nekoliko njegovih prijateljev, da ga rešijo iz temnice ter spremijo do avstrijske meje. Toda Trenka je toliko razburila ta žalostna vest, da je začel glasno psovati ne samo Rumjancova, nego tudi rusko vlado. Polkovnik Osten je radi tega hitro pobegnil, samo da mu ne bi bilo treba kesneje svedočiti radi teh psovk. Trenk je bil tako razjarjen, da se je onesvestil in na tla zgrudil.

Ko se je zdramil, je odprl pismo, ki mu ga je bil poslal stari njegov oče. Naznanil mu je le-ta, da mu je umrla žena in vsi štirje otroci. Ta vest ga je tako genila, da si je zdaj zaželel prijatelja Ostna, da ga reši iz temnice. Toda bilo je že prepozno.

Mesto prijatelja je prišel 10. prosinca leta 1740. pobočnik generala Stockmana s štirimi grenadirji; ti so ga odpeljali bosega na dvorišče. Tukaj so mu prebrali obsodbo. Trenk je bil vsled bolezni in žalosti toliko oslabel, da se je zgrudil. Tedaj so ga vojaki vzdignili in privezali na steber. Potem se je razvrstilo pred njim dvanajst grenadirjev, ki so ga imeli ustreliti vpričo cele vojske.

Ondaj pa se je Trenk iznenada zopet osvestil ter se pozval na vrhovno sodišče; toda prisotniki ga niso uslišali, nego mu pripeli na prsi veliko, iz papirja izrezano srce, češ, da strelci lažje in bolje zadenejo. Taka je bila takrat navada na Ruskem.

Nato mu je hotel rabelj zavezati oči, a Trenk si jih ni pustil. »Kdo je tako krvoločen,« je zavpil, »da se drzne meni braniti, da odprto z nedolžnim srcem gledam v lice nemili smrti?«

Strelci so se nato pripravili, da sprožijo napete peteline; toda predno je zapovedujoči častnik izgovoril usodno besedico »ogenj«, je pridirjal na konju ves zasopljen častnik z belo zastavo ter izjavil, da je Trenk pomiloščen.

Vsi prijatelji Trenkovi so se razveselili te vesti, le njemu samemu se je zdela hujša šestmesečna rabota in pa večno progonstvo iz ruskega cesarstva, ki sta se mu naklonili namesto smrtne kazni. Rusijo bi bil že tako zapustil, toda rabota se mu je zdela nedostojna kazen glede na njegov stan. Zatorej ni bilo baš čudno, da je zahteval, naj izvrše prvo obsodbo. To se pa seveda zdaj ni moglo več zgoditi; Trenk je moral hočeš nočeš v kijevsko trdnjavo.

Ker je bil vedno mrzličen, ni mogel delati. Nato ga je poslal Minich v kaznilnico Peček, kjer je bilo več nego 400 kaznjencev. Tukaj je bil nadzornik Trenkov sorodnik, ljubimec generala Leontova. Sorodnik ga je osvobodil vsakega dela ter mu dal njegovi časti pristojno sobo. Tako je v tem zaporu živel precej ugodno in ne kot sužeuj.

V tem zaporu ga je večkrat posetil oni kapucinec, ki ga je bil spremil na morišče. Donašal mu je novice, katerih drugače ne bi bil mogel zvedeti. Tako mu je tudi nekoč sporočil, da je prispela v Kijev soproga generala Löwenthala. Tedaj ga je Trenk poprosil, naj gre k njej, da ji pove kot nekdanji prijateljici soproge Trenkove, kaj se je z njim zgodilo, pa naj jo prosi, da se potegne zanj na odločnem mestu.

To se je res kmalu zgodilo. Vzpričo posredovanja generalice Löwenthalove in grofice Rumjancove je osvobodil general Minich Trenka dne 3. svečana leta 1740. ravno na rojstni dan cesaričin. Po-

prej pa se je moral Trenk pismeno obvezati, da ne pride nikdar več na Rusko.

Trenk se je zahvalil Minichu še tisti dan za izkazano milost, a dne 8. svečana ga je spremil do ruskoavstrijske meje častnik z osmimi vojaki. Pri odhodu mu je izročil Minich izpričevalo, da je izpolnjeval vse vojaške dolžnosti prav točno, in da ni odpuščen iz vojske radi kakšnega prostega zločina. — Kmalu potem je izkusil tudi general Minich sam nestalnost človeške usode; kajti izgubil je na dvoru zaupanje, prišel v nemilost ter bil pregnan v Sibirijo.

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Slovenske Matice petero knjig za l. 1896. nam je naposled došlo. Ker že deloma v tej številki, deloma pa pozneje priobčimo posebne ocene o Knezovi knjižnici Štrekljevih „Slovenskih narodnih pesmih", Rütarjevem domovinoslovju, in Glaserjevi »Zgodovini slovenskega slovstva«, nam je tu izpregovoriti samo nekoliko besed o »Letopisu«. Poprej pa nam bodi dovoljeno, da se tudi mi dotaknemo vprašanja, zakaj se Matičinih udov število skoro nič ne množi in je v preteklem letu naraslo za celih 16 članov. Toda takoj od konca si usojamo izjaviti, da nas pri tem razgovoru ne bo vodila nikakršna zlovoljnost ali mržnja proti našemu najodličnejšemu ali pravzaprav edinemu literarnemu zavodu, nego z drugimi časopisi vred se zato drznemo baviti s tistim kočljivim vprašanjem, ker smo prepričani, da je to najvitalnejše vprašanje za Slov. Matico, in da treba o njem ugibati in razpravljati dotlej, dokler nam bo prilično primeren napredek onega društva porok, da je v pravem tiru; dotlej pa se ni ogniti razmišljevanju o načelih in podlagah, na katerih sloni ali naj bi slonela Matica. Res je. da se ravno pri takem načelnem razmatranju hitro zagreši kaka zamera; toda to nas ne sme plašiti, in ako si drug drugemu priznamo, da nas pri takih razgovorih ne vodi nič druzega, nego gorko rodoljubje in želja, da bi s svojimi nasveti po svoji moči utrdili Matici stališče — tedaj je že s početka otopljena ost vsaki zamerljivosti. —

Neki slovenski dnevnik je pri tej priliki poudaril, da je še vse premalo razvita Matičina agitacija. Tej misli treba vsekakor pritrditi; z razborito preosnovo poverjeništva se da še mnogokaj doseči. Poleg vsega tega pa ni z vida pustiti pomisleka, ali ni sploh smer Matičinih publikacij kolikor toliko vzrok njeni nerazširjenosti.

Na občnem zboru Slovenske Matice dne 25. junija m. l. je izjavil predsednik nasproti težnjam, naj Matica odslej goji največ ali celo samo leposlovje, „da njega in odbor nikakor ni volja, da bi se dal tem sirenskim glasom zapeljati iz pravega tira." — Že tedaj, ko smo sporočili o tej izjavi (v lanjskem »Zvonu« na str. 511. in 512.),

smo pripomnili, da si tudi mi pridržujemo nekaj opazk k temu predsednikovemu ogovoru, in ravno sedaj je zopet na to nanesla prilika. Zato povejmo sedaj brez okolišev svojo misel, in ta je, da ravno poudarjanje znanstva so tisti sirenski glasovi, ki zapeljujejo Matico, da doslej, kakor kažejo uspehi, to je: skromno število udov, še vedno ni ubrala prave poti. Ta misel je seveda bridka, in k nje spoznanju treba nekoliko zatajevanja samega sebe, nekoliko ponižanja narodnega ponosa, ki je sicer sam na sebi hvale vreden in koristen, a glede Matice očitno kvarljiv in neumesten; kajti prav ta neupravičeni, recimo »znanstveni« ponos je vzrok, da si domišljamo, da bi útegnile leposlovne sirene znižati višek Matičinih publikacij, in nam brani, da ne preosnujemo Matice na oni edino pravi organski podlagi, na kateri bi tako uspevala, kakor „Matica hrvatska« ali pa »Družba sv. Mohorja«.

Bodimo si odkritosrčni in ne slepimo sami sebe! Strogo svetovno znanstvo, kolikor ni v tesni zvezi s šolstvom, se ni nadejati, da bi se sploh kdaj pri nas samostojno razvijalo in gojilo. Slovenec učenjak, bodi si matematik ali fizik ali astronom ali kar koli si bodi, se ne bo nikoli zatekal v popolnitev svojega znanja k slovenskim virom in pripomočkom, in nasproti bodo naši učenjaki vedno, kakor doslej, objavljali svoje strogo znanstvene publikacije v svetovnih jezikih. — To spoznanje naše skromnosti za nas ni nikakor sramotilno. Malo nas je, in do nekaterih duševnih pridobitev velikih narodov se nikoli ne popnemo, in ako bi se hoteli, bi bili podobni tisti žabi v basni, ki se je napenjala — hoteč biti enolika volu — do razpoka. A ta skromnost, pridobljena po treznem uvaževanju dejanskega našega položaja, nikakor ni na kvar našemu ugledu, niti narodnemu ponosu, nego nas bo izpodbujala do tem vztrajnejše delavnosti na onih popriščih, kjer res lahko koristimo milemu svojemu narodu. —

Ali naj se torej sploh znanstvo ne goji v slovenskem jeziku? Pač, kolikor je v zvezi s šolstvom, ki bo gotovo še vedno napredovalo, in pa — domoslovje v širjem pomenu te besede: domača zgodovina, opis naših dežel, domača favna, flora, domača mineralogija, geologija, proučitev svojega jezika, domača folkloristika itd.

Ali celo za gojitev znanstva v tem omejenem obsegu treba obilnih gmotnih sredstev, tedaj pred vsem mnogobrojnega občinstva, ki se za tako znanstvo in njega proizvode zanima, jih čita in — last, not least — plačuje; in takega občinstva — ne zakrivajmo si te resnice — pri nas skoro nič ni — komaj peščičica takih, ki bi si z druženimi močmi utegnili vzdrževati kako skromno učeno glasilce. In samo ta peščičica — ne trdimo, da niso to najboljši izmed slovenskih sinov, in pa večino imajo v Matičinem odboru — samo ta peščičica zahteva od Matice gojitev znanstva; velika večina Matičinih udov — to je živo naše prepričanje — si želi od Matice ali zgolj leposlovnih, ali pa poljudno znanstvenih, recimo znanstveno-beletrističnih spisov. Preje omenjena peščičica špoga torej v Matičinih publikacijah znanstvo na stroške velike večine Matičarjev.

Je sploh križ z znanstvenim slovstvom, ne samo pri nas, nego celo pri večjih narodih. Tudi nemška velika učena podjetja, kolikor niso spojena s srednjim in višjim šolstvom, ne uspevajo drugače nego s podporo vlad,

akademij in drugih gmotnih sil. To bodi naša tolažba, ker se ne godi znanstvenemu slovstvu samo pri nas tako.

Zato pa iz celega srca odobravamo dr. M. Murka nasvet v zadnjem »Letopisu Slovenske Matice« (na str. 136.), »*naj Slovenska Matica razdeli svojo znanstveno in poučno-zabavno delavnost,*« a *tako* — to je naš dodatni nasvet — *da i »znanstveni« i poučno-zabavni« naročniki plačujejo in vzdržujejo vsaki za-se, eni svoje znanstvene, drugi zabavno-poučne proizvode.* In tedaj se gotovo in bistro pokaže resnica naše trditve o tisti učeni peščičici in in tisti leposlovja željni večini Matičarski. Po tem se očito pokaže resnica, da tisto znanstvo goječa peščičica je pasivna, a zalagati ji mora znanstvene proizvode Matičine tista večina, ki si teh proizvodov kar nič ne želi.

Poreče se nam, da je to samo naša trditev, ki nikakor ni dokazana. Poskus velja; naj se napravi ta le preprosti eksperiment. Naj se za poskušnjo odmerijo navadnim članom zgolj leposlovne ali zabavno-poučne knjige, a znanstvo naj Matica izključno neguje — kakor se je že nekdaj nameravalo z »Besedo« — v posebnem glasilu, *na katero pa se bode posebej naročati.* Tedaj se pokaže pristno razmerje med leposlovci in znanstveniki in ob enem dokaže krivica, ki se je dotlej godila Matičarjem-leposlovcem. — *Ob enem pa bo Matica, izdavajoč tako, res znanstveno glasilo, po pravici smela za-nje zahtevati gmotne podpore od vlade, deželnih zastopov, bogatih mecenatov in drugih poklicanih faktorjev.* In samo ti faktorji so poklicani, da pomagajo iz zagate sicer pasivnim učenim podjetjem.

Ker smo že ravno v tem razgovoru, naj omenimo še enega nedostatka, ki je po naših mislih tudi nekoliko kriv Matičinega nenapredka, in to je: *mnogoglavje Matičinega knjižnega odseka.* Homerjev rek: »Mnogogospodstvo ne prija, en sam gospod mora biti.« (Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω) ima veljavo zlasti tudi glede uredniškega posla; to nam pritrdi vsakdo, kdor se je imel že kedaj z njim baviti, in ne moremo si misliti uspešnega urejevanja brez enotnega odločilnega vodstva. — Javna tajnost pa je, da odločujejo v knjižnem odseku Matičiném ne samo mnogotere glave, ampak vladajo tudi mnogotere struje, in poleg stvarnih (estetiških itd.) obzirov se vrivajo mnogovrstni janzenistični pomisleki, kakršne je n. pr. glede »Slov. narodnih pesmi« bridko ožigosal Jagić. Posledica teh razmer je, da se pisateljem delajo raznovrstne ovire, stavijo razni pogoji, da se jim često vračajo rokopisi v popravo, predelavo itd., in od pisateljev samih smo čuli tožbe o teh in enakih neprilikah, ki jim grene pisateljevanje pri Matici, zlasti tožbe o tistih pretirano tenkovestnih skrupuloznostih, katerim bi se povsod drugod smejali, a mi se jim ne smemo.

Upravičen je ugovor, da Matici dohaja toliko gradiva, da ga en sam urednik ne bi zmagoval, in da je torej delodelje neizogibno. Res je, a potem je naravno, da se po načelu delodelja razdeli dohajajoče gradivo na razne stroke, za katere se določi po en sam strokovnjak, ki je za svoje področje samostojen, odločilen urednik, ne da bi se mu bilo bati, da bi se od druge strani ovrgla njegova sodba glede kakega rokopisa iz predkoprniških pomislekov. *Zlasti se izberi za pregled in oceno leposlovnega gradiva pravi mož, ki mu bodo odločilna samo po*

vsem olikanem svetu priznana estetiška načela. Seveda bi bil za ta posel brez ugovora najprej poklican g. predsednik sam vzpričo vrlin, o katerih ni treba, da bi govorili.

Silno hvaležna naloga pa čaka Matice po naših mislih na poprišču poljudnega znanstva; tu bi postala Matica res prava mati-učiteljica slovenskemu razumništvu, podajajoč mu po premišljenem načrtu in v estetiški lepi, recimo naravnost beletristični obliki spise iz vseh strok človeške vednosti in umetnosti ter pribavljala tako slovenskim srednjim krogom prave nazore o svetu in življenju. Opravljala bi s tem torej isti posel, kakor ga n. pr. ruska in angleška vseučilišča in učena društva napram izobraženim lajikom s poljudnoznanstvenimi predavanji in publikacijami. Da bi se pri tem zmanjšal duševni višek Matičinih proizvodov, se nikakor ni bati; kajti pisali bi, kakor tam v Rusih in Angležih vseučiliški profesorji, tudi pri Matici strokovnjaki za lajike; in za lajike ni možna druga, nego poljudna beletristična oblika, dočim se Matični pisatelji doslej teh dejanskih naših razmer jasno ne zavedajo, ampak pišejo kot strokovnjaki za strokovnjake, katerih pa je — naravno — pri nas za vsako posamezno stroko tako malo, da skoro noben strogo strokovnjaški spis ne more računati na celih sto čitateljev, izimši morda pravoslovne razprave, katerim je pa itak namenjen »Pravnik«. — Da bode naš nasvet glede poljudnoznanstvenih spisov v Matici še konkretnejši, si usojamo naravnost povedati, da si mislimo njih obliko nekako takšno, v kakršni prinaša »Neue Freie Presse« v jutranji izdaji iz najraznovrstnejših predelov človeške prosvete feljtone, ki jih spisujejo zgolj učenjaki in strokovnjaki na glasu, a spisujejo tako, da vse brez izjeme lahko čita vsaki izobraženi Nemec. In kdo bi si drznil trditi, da niso Nove Preše feljtoni na istem višku, kakor naše Matice znanstveni proizvodi?

Če so naše tu povedane misli prave, je z njimi dobršno ovržen že tudi drugi očitek, ki ga je izrekel Matičin predsednik na omenjenem občnem zboru proti „leposlovnim sirenam“, rekoč: »Ako bi odbor tudi hotel gojiti v Matičinih knjigah samo leposlovje, ne bi mogel te svoje nakane izvršiti, ker slovenski leposlovni pisatelji premalo producirajo, in ker že naši časopisi vzamejo preveč leposlovnega gradiva.«

Že izza par let »Zvonovega« urejevanja smo se uverili, da je res, kar sploh trdijo, da navzlic vsemu materijalizmu poezija vendar še ne izumira, in takisto zlasti pri nas Slovencih ne; in že izza kratke dobe našega uredništva se je pojavilo lepo število novih talentov, pesnikov in pisateljev. Treba jih je samo poiskati, jih izpodbujati, bodriti, semtertja poučiti; in prav to je sladka kapljica v polni kupi uredniških bridkosti, ko vidiš, kako dovzetni, voljni, nadarjeni so ti mladi ljudje, in kako vidno napredujejo. — Seveda ni pričakovati, da bi se drznili ti mladeniči sami približati preresnobnemu književnemu odseku Matičinemu, a leposlovnega urednika Matičinega dolžnost bodi, da se včasih ponižaj ter idi na pisateljski lov; in lovišča, hvala Bogu imamo še nekaj. Kakor se je rekrutiral in se še rekrutira za „Zvon“ mnoga nova pisateljska sila iz nižje vrste časopisov, recimo iz mladinskih ali dijaških, ali pa iz podlistkov naših dnevnikov, v katerih so se vežbali dotičniki, dokler se jim niso ukrepile peroti in se jim niso odprli predali »Zvonovi«; takisto imej tisti bodoči leposlovni urednik

Matičin, tisti εἷς κοίρανος, v evidenciji pisateljski naraščaj »Zvonov« in drugih leposlovnih listov, iz katerega se zdaj pa zdaj izkristalizuje kaka lepa pisateljska individualnost; in kadar katero iztakne, se ne smatraj preimenitnega, nego se najdenemu pesniku in pisatelju približaj. Skratka: leposlovni urednik Matičin več opravi, ako se bo obračal z določenimi naročili do priznanih, zlasti tudi mladih pisateljev samih, izražajoč jim zaželjeno smer naročenih spisov, nego doseže s splošnimi razpisi. Poleg obilnih gmotnih sredstev — Matičine nagrade so vzpričo nekaterih ustanov v Slovencih še vedno najboljše — Matici ne bode težko si na tak način stalno priklopiti vse najboljše slovenske pesnike in pripovedovalce, in s tem bo obojim ustreženo, pisateljem in Matici. A prav nič se ne bojimo, da ne bi poleg tega naši pisci tudi za »Zvon« in druge liste dovolj producirali. —

Naposled še enkrat prosimo, naj se naši nasveti takisto dobrovoljno sprejmejo, kakor so bili namišljeni, in naj se, ker je resnica, da več oči več vidi, tudi po možnosti uvažijo. —

Sedaj še par besedic o »letopisu Slovenske Matice za l. 1896.« — V obče je v njem ubrana tista pot, ki smo jo zgoraj označili kot najprimernejšo za Matičino znanstvéno delovanje; kajti razen običnе bibliografije slovenske (R. Perušeka) in takisto običnega »Letopisa Slovenske Matice« obsega res tudi zabavnopoučne spise, n. pr. Navratilove »Slovenske narodne vraže in prazne vere« (nadaljevanje, str. 1—46), dr. M. Murka opis »Narodopisne razstave českoslovanske v Pragi l. 1895« (str. 75—137), ki je res prav poljudno in takisto zanimivo sestavljen in le še bolj obširen, nego je bilo istega pisatelja poročilo o istem predmetu, ki ga je priobčil svoj čas naš list; k večjemu bi se dalo Murkovemu spisu očitati, da dojde Matičarjem malo kasno v roke, a tega ni g. pisatelj kriv. — Bolj strokovnjaški, a vendar tudi zanimiv je dr. K. Štreklja „Prinos k poznavanju tujih besed v slovenščini“ (str. 138—167), ki se odlikuje kakor vsi Štrekljevi proizvodi poleg vse temeljitosti po preprosti in lahko umevni obliki. — Tudi dr. K. Glaserja kratki sestavek (str. 168—183) nam je, zlasti v vvodnem delu, ugajal. G. pisatelj bo še lahko večkrat zajel iz svoje indološke zaloge kaj takega, kar bo splošno zanimalo slovensko izobraženstvo. — Tudi Janeza Majcigerja črtico „Kamica — Gams“ smo čitali — dasi morda z omejenega filološkega stališča — prav z zanimanjem, vendar menimo, da bi bil lahko pisatelj mnogokaj točnejše, krajše in jasnejše povedal, in ni mu bilo treba trošiti toliko besed, da je prišel do zaključka, da nemški nazivek „Gams“ za vas blizu Maribora in podobna nemška krajevna imena so potekla iz slovenske podstave »Kamenica«. Da pa tudi nemški Gams = Gemse in ital. camozza in druge romanske sorodkinje izvirajo iz slov. „Kamenica, Kamica“, tega pa g. Majciger ni do cela dognal; nas vsaj njegovo dokazovanje ni preverilo; romanski izraz je predaleč razširjen (tudi v španščini), nego da bi bilo misliti na slovenski vpliv. — Celo presenetil pa nas je tega dokazovanja nepričakovani zaključek, »da je prebivalo pred Romani in Germani po planinskih deželah ljudstvo, katerega jezik je hranil koren za besedi gamiza, camozza itd.« . . . to so seveda Slovenci; presenetil nas je ta zaključek ne samo zategadelj, ker se je g. pisatelj pokazal gorkega pristaša tiste, recimo: Trstenjakove teorije, katera je dandanes pač že popolnoma pokopana (prim. »zagovor« k Rutarjevi knjigi o Trstu

in Istri in pripomnjo pod črto v dr. Kosa oceni te knjige v le-tej številki »Zvonovi«), ampak tudi zato, ker nikakor ne sledi iz prejšnjih premis. Ali so dotični nemški in romanski izrazi dokazani za dobo pred l. 568. po Kr.? Tega ne dokaže niti stvn. gamuz, ki ga je pa sam Kluge opremil z zvezdico, češ, da ni dokazan, ampak samo možen (gl. »tolmač kratic« v Klugejevem „Etim. slovarju" na str. XXIV.). —

H koncu naj v razgovoru o »letopisu« še primomnimo, da se nam prav škoda zdi dragega prostora, ki ga zavzemajo razna tajnikova poročila (str. 215—288), ki so srez najmanjše slovstvene vrednosti. Naj bi se vendar slavni odbor odločil jih izdajati v posebni brošurici (nalik Matice hrvatske »Izvještaju«), ki se ne bi razdeljevala samo med članove, ampak bi bila tudi dober pripomoček za agitacijo, o kateri smo govorili v začetku tega svojega razgovora.

»Rodoljubje in ljubezen.« Spisal Fran Govekar: izdala v „Knezovi knjižnici" „Slov. Matica".

Pred nekaterimi leti je hotela na našem novelističnem polju nastati suša. Starejši, pripoznani in priljubljeni novelisti in romanopisci naši, ki so nam ustvarili tako izvrstnih del, da se nam jih tudi pred vnanjim svetom ni baš treba sramovati, so jemali svoja peresa čimdalje redkeje v roke; nekateri med njimi pa so jih kar položili na stran. Vzroki tej malo veseli prikazni so različni, no čisto naravni. Pri nas Slovencih se kaj lahko prigodi, da leposlovnemu pisatelju, ki je ob enem rodoljub, politik, publicist in javni dejatelj sploh, „političnih bojev viharji prehitro izsuše vir umetniške fantazije". Slovenski pisatelj se tudi ne more izključno posvetiti leposlovju, umetnosti in idealom, kakor to stori kak Anglež, Francoz ali Nemec. Slovenec ob leposlovnem peresu ne more živeti. Poleg svoje maloštevilnosti smo tudi premalo izobraženi, da bi vedeli ceniti umetnost in duševni trud. O zanimanju za domačo umetnost in o duševnih potrebah slovenskega občinstva bi mogli založniki in tiskarji svobodomiselnih leposlovnih knjig podati kaj poučno statistiko . . .

In v takih razmerah naj v novelističnem proizvajanju ne nastane stagnacija?

In, kar ja še hujše: — mladih, veliko obetajočih novih talentov ni bilo od nikoder!

Pa tudi to je naravno!

Vsako leto ne rodi dobrega, močnega, ognjevitega vina; izviren, genijalen beletrističen pisatelj pa se tudi ne porodi vsako leto — niti iz velikih narodov ne, še manj izmed malega naroda . . .

In je-li narodnopolitični, narodnogospodarski ter narodnokulturni položaj naš ugoden umetniškemu ustvarjanju? Gotovo ne . . . Kar so za organsko življenje oplojujoči solnčni žarki, to je za kulturno življenje — svoboda.

Le v luči svobode prospeva prava narodna in človeška prosveta, in vse tisto, kar leži v pojmu njenem: blagostanje, znanost, umetnost, nravnost, omika.

Obsevajo in ogrevajo li svetli svobode žarki narod naš? . . .

Borba za obstanek naše narodnosti nam absorbuje veliko preveč duševnih moči.

V šolah uklepajo naš slovenski duh v tuje jezične oblike. Saj nimamo ne svojih srednjih šol, ne svojega vseučilišča — po nekod še niti svojih ljudskih šol ne!

Kako, kdaj in kje naj potem duh naš postane svoj? Zasužnjujejo nam ga že za mlada in mu vežejo peroti.

Duhu našemu obleka in oblika je materni jezik. A mi Slovenci nimamo še danes dovolj prilike, da bi se vadili že izza mlada, že v šolah, dajati mislim svojim tudi svojo, slovensko jezično obliko. In vsaki, tudi najglobočji misli treba, da more jezik dati vnanji izraz. To velja v znanosti in v umetnosti. Jezik je z duhom našim tako tesno spojen, da pravi neki francoski pisatelj, da je jezik logika; saj bi človek brez jezika, brez besed niti misliti ne mogel. V nobeni stroki mišljenja pa ni tako potrebno, da vsebina dobi kongruentno obliko, da misel najde najprimernejši jezični izraz, kakor v poeziji in v leposlovnem ustvarjanju sploh . . .

V novejšem času smo storili tudi glede ravnopravnosti našega jezika korak dalje. Pogoji, da se kje prikaže izviren leposloven pisatelj ali morda naravnost umetniški genij, leže sicev v globočinah, katerih nam ne more odkriti niti najizurjenejši dušeslovec, socijolog ali filozof; toda dvoma ni, da nam je ravno to intenzivnejše gojenje materinščine v šolah, da nam je nova šola naša pomagala vzbuditi nekaj novih velikih talentov na novelističnem polju našem.

Nekateri med temi mladimi umetniki so že sijajno dokazali, da so res umetniki »po božji volji«.

Tako je naša lepa književnost dobila velikega humorista Radoslava Murnika, čigar neizčrpni, živahni humor briljira v vseh barvah, čigar dovtipi pokajo iz ust njegovih novelističnih oseb ko šampanjski zamaški, in čigar šegavost brizga vodo sveže šale na vse strani.

Dobili smo duhovita pripovedovalca Aleksandra Orla, spretnega Premca ter še nekatere druge.

Odlično mesto med temi novimi pripovednimi pisatelji zavzema tudi genijalni Fran Govekar, čigar povest »Rodoljubje in ljubezen« je ravnokar izšla v »Knezovi knjižnici« »Slovenske Matice« . . . *Aškerc.*

(Dalje prihodnjič.)

Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. K. Štrekelj. V Ljubljani 1896. II. snopič 8⁰. 195. Izdala in založila „Slovenska Matica“.

V dobi, ko se je vse navduševalo za narodno pesništvo, tudi Slovenci niso mogli zaostati. Tudi v nas je torej neutrudno nabirala narodno blago cela vrsta vrlih in vnetih mož od Vodnika in Prešerna pa do najnovejše dobe liki marljivim čebelam. Zanimali so se pa tudi možje drugih narodnosti za naše narodno pesništvo, n. pr. Grimm, Čelakovský i. dr. — povsod pa je posredoval naš Kopitar, pravi slovenski Herder glede čuta, okusa in razuma za narodno pesem.

Vzpričo tega zanimanja smo sicer dobili nekaj izdaj, toda nobena ni bila na pravi podlagi, ker so si dotični urejevalci šteli v dolžnost in seveda tudi v zaslugo, da so temeljito popravljali narodno besedilo in po svoje kovali ter dodajali cele stihe, za kar nam je najboljši dokaz St. Vraz.

V naši dobi, ko je narodna zakladnica deloma že izčrpljena, pa se po pravici nadaljuje započeto delo s kritičnimi izdajami, ki ustrezajo znanstvenim zahtevam. V Peterburgu n. pr. izdaje prav sedaj prof. A. J. Sobolevskij „Великорусскія народныя пѣсни“, „Matica hrvatska“ je izdala letos prvi zvezek hrv. nar. pesmij, mi pa smo dobili letos že II. snopič „slovenskih narodnih pesmi“ v izborni ureditvi prof. dr. K. Štreklja.

Drugi snopič obsega strani 197—392, pole 13^b—25^a in sicer pesmi pod štev. 127—358, med katerimi je seveda več nego polovica — skoro dve tretjini varijant, ker ima vsaka pesem po dva in še več zapiskov; pesem „Lansko leto sem se oženil“ obsega štev. 316—337, torej celih 21 zapiskov! G. urednik se je ravnal, kar je samo ob sebi umevno, po istih načelih, kakor v prvem snopiču: pesmi so v prvotni obliki, za podlago je najstarejši zapisek, jezik je neizpremenjen. Pod črto pa so opazke, v katerih so označene malenkostne razlike raznih zapiskov, kolikor niso le-ti nad črto v celoti natisnjeni; omenjeni so, kjer je bilo možno, zapisovalci, domovina in druge pripombe.

Polívka je izrazil v oceni 1. snopiča željo, da bi se razdelitev raztezala dalje, ter bi se pesmi ločile v posvetne, nabožne, legendarne i. t. d. To se mi ne zdi potrebno, niti umestno, ker je mnogokrat težko ločiti, v katero skupino je postaviti kako pesem in bi se morda zopet moral uvesti poseben oddelek za tiste, ki ne spadajo niti v to, niti v ono strogo označeno kategorijo Prof. Štrekelj je torej tudi v II. snopiču vvrstil vse pesmi samo v eno skupino pod zaglavjem „pesmi pripovedne vsebine“. Dočim pa so bile pesmi v I. snop. večinoma zgodovinske, imajo v II. snop. zgolj motive iz realnega, ne toliko iz specifiški slovenskega narodnega, temveč iz obče-človeškega življenja.

Namen kratke ocene ne more biti, da bi se spuščali v vsebino, ker bi narasla iz tega cela razprava; omenim naj le par motivov. Povsod igra ljubezen, nezvestoba in ljubosumnost glavno ulogo: Žlahtna gospa zastrupi ljubico svojega moža (št. 128); ljubimsko razmerje med graščakom in kmetiškim dekletom, ki ne ostane brez nasledkov (129); lahkoživec hodi k ženi druzega (131—132); priljubljen motiv so sanje; dekle gre za svojim ljubim, ki jo vara in jo hoče umoriti; brat jo reši ter se maščuje nad zapeljivcem (135, „Lajnar“ 137, „Jelengar“ 138); nezvestoba se navadno kaznuje, n. pr. nezveste zaročenke (145), nezvesta gospa (146—155); dekle-mati zavrže svojega otroka (171—181) ali umori svoje dete (182—189) i. t. d. — zgolj obče človeški motivi!

Naloga naših folkloristov in etnografov — ako jih sploh kaj imamo — bo sedaj, da poiščejo paralele v drugih slovanskih narodnih pesmih. Take študije doženo razširjenost omenjenih motivov, raznovrstnost v njih izvršitvi glede notranje in vnanje pesniške oblike, glede tropov in figur i t. d. Naj navedem samo en primer! Jako razširjen v slovanskem narodnem pesništvu je motiv, ki obsega v našem snopiču št. 215.—218., in kateremu je dal g. urednik naslov: „Mož se vrne na ženino svatovščino“. Mož mora zapustiti svojo ženo iz katerega koli vzroka, navadno zaradi dolžnosti do kralja in domovine, ter dovoli ženi, da se zopet poroči, ako ga po dogovorjenem času (navadno 7 let) ne bo nazaj. Čas poteče, a moža ni nazaj, žena se torej pripravlja k poroki; v odločilnem trenotku pa pride mož, ka-

terega spozna žena po kakem dogovorjenem znamenju. — Ta snov je obdelana v ruski bilini „Solovej Budimirovič“, v Ribnikovi zbirki pa je prenesena na junaka Dobrinjo; ista snov se nahaja v neki poljski pesmi, v Rogerjevi zbirki „šleških narodnih pesmi“, pri Sušilu in kakor sem že omenil pri nas v št. 215.—218. — Takih slučajev pa se bo dobilo celo vrsto!

»Zvon« je o Štrekljevi zbirki izrekel že lani sodbo, da je vzorna, in da ustreza vsem znanstvenim zahtevam. Kako upravičena je bila ta sodba, nam dokazujejo laskave ocene, ki so se izrekle o prvem snopiču. Jagić je pisal v XVIII. zv. svojega „Archiva“: „So ist diese Ausgabe musterhaft nach allen Richtungen ausgefallen, nichts ihr gleichkommendes kennen die bisherigen slov. Publicationen; ja eine so zusammenfassende Arbeit existiert auch in der serbokroatischen oder bulgarischen, in der böhmischen und polnischen Literatur nicht!“ Schuchardt je imenoval zbirko „eine anmuthige, gründliche Sammlung“, Čehi hočejo prirediti enako izdajo po Štrekljevem vzorcu, Polivka pa, ki se bavi v prvi vrsti z etnografijo, je pisal: „. . . Prvi sešitek njegovega dela leži pred nami, in lahko rečemo že takoj v začetku: iznenadil nas je močno s svojim bogatim obsegom, tako da se ne bodo več dale ponavljati besede Pypinove: „narodna poezija Slovencev ni bogata“. Ta materijal pa je urednik opremil s takim aparatom, da vzbuja prepričanje o vsestranski in globoki proučitvi (gradiva) . . . Završujem z željo, da bi se izdanje tega dela brzo nadaljevalo, tako da bi celo delo ležalo kmalu popolno pred nami v stalen prospeh našega narodoslovja; in ko bode zbirka nar. pesmi končana, naj se takoj prestopi k sistematični publikaciji druge narodne literature; basni, povesti, pregovorov i. t. d.“ (Listy filologicke 1897, sešit I., str. 35.—36.).

Štrekljeva zbirka je torej taka, da nam dela čast pred širnim svetom. Dal Bog, da jo srečno završi! Slavni odbor pa mu naj nikar ne otežuje dela s prestrogo, ozkosrčno cenzuro, boječ se pohujšanja, ki po narodnih pesmih gotovo nikdar ne pride. Kako neutemeljena je ta bojazen, da bi se po „Slov. nar. pesmih“ pohujševal narod, se vidi že iz tega, da naročevanje na Matico od lanjskega leta ni skoro nič napredovalo. *Fr. Vidic.*

Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra. Spisal Simon Rutar, I. snopič. Ljubljana 1896 Izdala Matica slovenska. — Med vsemi slovenskimi pokrajinami je bila do sedaj Istra po slovenskih knjigah še najmanj opisana. Reči smem, da je prof. Rutar z zgoraj omenjeno knjižico začel mašiti eno izmed odprtin v našem slovstvu. Prepričan sem, da njegovo delo ni bilo lahko. Veliko truda provzroči slovenskemu pisatelju sestavljanje take knjige med drugim tudi to, ker dostikrat ne pozna pravilnih imen slovenskih vasi, gora, potokov itd. Zadostuje naj samo en zgled. Blizu Kubeda v severni Istri so slovenske vasi, za katere imajo Italijani in Nemci po svojih knjigah in zemljevidih pokveke „Cristoglie, Popecchio in Xaxid“. Ondotni Slovenci jih zovejo Hrastovlje, Podpeč in Zazid. Naštel bi lahko več sto enakih zgledov. Ako tedaj pisatelj naleti na imena Cristoglie, Popecchio, Xaxid itd., kako naj si pomaga? [1]) C. kr.

[1]) Znani so mi slučaji, da je slovenski pisatelj nemško ime kake slovenske vasi svojevoljno poslovenil. N. pr. V velikovškem okraju na Koroškem je slovenska vas, katero Nemci zovejo Haimburg (Heimburg), Slovenci pa Ovbre. Neki slovenski pisatelj (pesnik) je iz nemškega izraza Haimburg skoval besedo »Domovanje«. Zdi se mi, da je to že prevelika »licentia poëtica«.

statistična centralna komisija na Dunaju izdaja sicer krajevne imenike (Ortsrepertorien), v katerih so pa slovenska imena večkrat izpuščena, dostikrat pa popolnoma napačno pisana. Prav potrebno bi bilo, kar je poudarjal neki pisatelj v letošnjem »Dom in Svetu« na str. 92 pod sestavkom »Misli o slovenskem krajepisnem slovniku«, da bi se prej ko mogoče izdal tak slovar. Priznati treba, da so v zgoraj omenjeni Rutarjevi knjigi krajevna imena skoraj povsod pravilno pisana.

V začetku svoje knjige ima Rutar kratek »Zagovor«, kjer priznava, da so Slovenci v zgodovinski dobi in sicer v šestem stoletju po Kr. privreli ob Dunavu navzgor v sedanja selišča. Razume se, da sem glede tega vprašanja istih misli.[1]) — V imenovanemu »Zagovoru« (str. III) piše Rutar, da je že cesar Avgust pridružil Kranjsko do Trojan Veneciji in Istri. Kolikor je meni znano, je izrekel to trditev učenjak Mommsen (Corp. inscr. lat. III., na str. 489.). Po mojih mislih je šel predaleč. Rimski pisatelji prvega in drugega stoletja, kakor Plinius [Nat. hist., III., 25, 147: In ea (Pannonia) coloniae Aemona, Siscia . . .] in Ptolemaeus [Geogr. II., c. 14 (15), § 7] prištevajo Emono še k Panoniji. Najbrže v začetku tretjega stoletja so Emono in njeno okolico tja do sedanje kranjskoštajerske meje priklopili Italiji. Prvi je prišteval Emono Italiji Herodian (VIII., c. 1, § 4), ki je živel v prvi polovici tretjega stoletja.)

V vvodu opisuje Rutar lego, meje, velikost, slikovitost in značilnost Tržaškega in Istre. V prirodoznanskem opisu nas najprej vodi po tržaškem in istrskem gorovju in vodovju, potem pa nas seznanja z ondotnim podnebjem, živalstvom in rastlinstvom. V političnem delu nam kaže, kako sta deželi razdeljeni, kakšna je njiju ustava in uprava, ter kako se prebivalstvo loči po spolu, po poklicu, po veri, narodnosti itd. V zadnjem odstavku nam opisuje gmotni napredek, ozirajoč se na poljedelstvo, vinarstvo in sadjarstvo, rudninstvo, živinorejo, obrtnost in trgovino. Knjigo krasi tudi 17 podob.

Brez dvoma se nudi čitatelju v tej knjigi marsikaj zanimivega in poučnega. Morebiti, da tu in tam kaka stvar ni tako opisana, kakor bi si želel kak nezadovoljnež. Na str. 54, v. 21. naj se za besedo »Koper« dostavi še »(za se)«. Na str. 112, v. 19. bi moralo namesto »1819« stati »1719«, kar je razvidno iz letnice v vrsti 17. Dostavim naj tudi k str. 81, v. 24.—26., da so freisinški škofje pogostoma dobivali vino iz Istre in tržaške okolice in sicer črnikalca, prosekovca, refoško in pinjolo. (Doneski k zgodovini Škofje Loke, str. 89, 147, 154, 185 in 186) *Dr. Fr. Kos.*

Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik. M i t e i n e m A n h a n g : K o l l á r i n J e n a u n d b e i m W a r t b u r g f e s t. Pod tem zaglavjem je izšla krasna knjiga, ki jo je spisal naš rojak dr. M. Murko kot prvi zvezek večjega dela o nemškem vplivu na slovansko romantiko sploh O tej imenitni razpravi priobčimo obširnejšo oceno.

[1]) V letošnjem Letopisu Mat. slov. (str. 57) piše Janez Majciger, da so bili Slovenci prvotni prebivalci po planinskih deželah. — Reči moram, da je ta trditev popolnoma neosnovana. Je-li pisatelj v svojem sestavku dokazal, da je vas Kamica (nem. Gams) stala že za časa rimskih cesarjev ter se tudi tako zvala? Vzemimo, da izvirata besedi »gamiza« in »camozza« res iz slovenščine; je-li pisatelj dognal, da so Nemci rabili izraz »gamiza«, Italijaui (!) pa »camozza« že p r e d šestim stoletjem po Kr.?

Slovanski Svet je pričel po daljšem presledku zopet izhajati (na Dunaju, pod starim uredništvom). Prva številka je izšla dne 25. januarja t l. — Mi smo s »Slov. Sveta« uredništvom vred prepričani, da nam je živo potreben list, ki bi imel zlasti namen, utrjevati kulturne vezi med slovenstvom in drugim slovanstvom, ter smo tudi prepričani, da je slovenska inteligencija prav željna takega glasila. Toda — naj se nam ne zameri pro stodušna sodba, ki si jo upamo izreči v ime dobre stvari, za katero smo mi takisto vneti in bi ji takisto radi koristili, kakor „Slov. Svet« — mi si mislimo takšno glasilo drugače osnovano, deloma celo na drugih podstavah in z drugimi smotri. In nam se zato apatija občinstva, s katero se je imel boriti „Slov. Svet« ves čas svojega obstanka, ne zdi neumevna. Seveda so to načelne diferencije, katerih smo se tu dotaknile, in o takih se ni moči na kratko sporazumeti; morda o priliki kaj več o njih. — Sicer pa želimo na novo oživelemu listu kar največ vsestranskega uspeha in ga najtopleje priporočamo z ozirom na rodoljubno smer, kateri iskuša »Sl. Svet« gotovo prav tako sveto streči, kakor mi.

Slovensko gledališče. Od 15. januarja pa do 15. februarja smo imeli sledeče slovenske predstave:

Dne 16. januarja se je na splošno željo vendar še enkrat pela „Norma" in sicer z istim lepim uspehom, kakor že prej trikrat. Gospica Ševčikova nam je celo, kar se tiče igre, to pot bolj ugajala, nego pri prejšnjih predstavah.

Dne 19. januarja se je najprej igrala Ogrinčeva izvirna gluma v enem dejanju: »Kje je meja?«

To igrico je rajni Ogrinec zverižil v sedemdesetih letih za časa, ko je začel bolj oddaljenim rodoljubom presedati prepir med „starimi" in „mladimi", in je povsem tendencijozna. Zato nam ni bilo prav jasno, se je li spravila zdaj s kakim posebnim namenom na oder, ali pa je služila le kot nekako mašilo.

Igrica tistikrat, ko se je predstavljala prvič, takisto ni ugajala, kakor to pot ne, toda takrat iz povsem druzega vzroka. Da jo je občinstvo odklonilo ta večer, je pač temu pripisovati, da je jako plitva, in pa ker se je skrajnje slabo igrala. Tistikrat so se čutili po njej zadeti v gledališču zbrani „stari" in „mladi", in vladala je, ko je padel zastor, nekaj trenotkov popolna tiščina, dokler ni nekoliko hudomušnih dijakov, ki so razumelí stvar, zagnalo hrup. Ogrinčev proizvod je imel torej tačas popoln uspeh; saj ni pisatelj nič druzega nameraval, nego da je malo počehal prepirljive „stare" in „mlade". To se mu je posrečilo, in s tem, da je igrica takrat dosegla svoj namen, je po naših mislih tudi doslužila. Ogrincu se menda samemu ni sanjalo, da se tudi v poznejših časih še kdaj uprizori.

Zatem se je pela drugič Parmova „Ksenija".

Ker se zadnjič, govoreč o tej operi, nismo izjavili o posameznih pevcih, naj omenimo danes, da so se v operi odlikovali zlasti gospica Ševčikova (Ksenija), gospod Binder (Aleksij), gospod Nolli (Aleksijev brat) in gospica Polakova (Tatjana).

Gospod Binder je sicer baš ta večer nekoliko preveč forciral. Ta pevec poje zmeraj z občutkom, in to je gotovo prav. Včasih pa se nam vendar zdi, kakor bi hotel to preveč kazati, in to je menda tudi vzrok,

da semtertja nekoliko zaide. Sícer pa je gospod Binder dne 22. januarja, ko se je pela „Ksenija“ tretjič, pokazal, da se zna tudi izogniti tej napaki, in da se resno trudi, da bi napredoval. Vobče moramo reči, da nismo menda videli tega gospoda še v nobeni ulogi, ki bi mu tako prijala, kakor uloga Aleksijeva; ne samo, da je igral prav dobro, ampak tudi njegov polni glas je prišel tu do tako lepe veljave, kakor doslej še malo kdaj.

K koncu tega večera so nastopile še gospice Polakova, Musilova, Ogrinčeva in Slavčeva in pa gospa Danilova kot „sestre Barrisonove“ o katerih se je lanjsko leto mnogo čitalo, in katerih slike je prinesel časopis „Moderne Kunst“.

O tem, ali sodi taka stvar na oder ali ne, se je vnela v naših dnevnikih čisto nepotrebna polemika, in tako so prišle pri nas „sestre Barrisonove“ do popolnoma nepričakovane in menda tudi nezaslužene slave; saj se je govorilo celo v deželnem zboru o njih. — Mi stavimo gotovo precej stroge zahteve do gledališča, toda v predpustnem času se ob takem „dodatku“ vendar ne moremo izpodtikati. Estetične vrednosti nastop „sester Barrisonovih“ gotovo ni imel nobene, toda je-li ima balet sploh? In vendar se predstavlja na gledaliških odrih dan na dan toliko burk, ki dajejo baš toliko estetičnega užitka, kakor oni ples naših „sestrâ“! —

Dne 24. januarja se je predstavljala tretjikrat Costova gluma: „Ali je to dekle!“ in sicer zopet prav dobro.

Dne 28. januarja pa se je pela prvikrat velika Verdijeva opera v štirih dejanjih „Ernani“.

„Ernani“ je ena starejših Verdijevih oper; zložena je bila že leta 1844. A tudi ta Verdijeva opera priča o posebni nadarjenosti skladateljevi za dramatične kompozicije.

Pela in uprizorila se je opera jako lepo, da lahko trdimo menda brez pretiravanja, da spada „Ernani“ med najlepše operne predstave, kar smo jih učakali na našem odru. Vsem našim pevcem se izredno prilegajo uloge, ki so jim odkazane v tej operi. Gospice Ševčikove (Elvire) glas se je razlegal, da ga je bilo le veselje poslušati. Gospod Rašković (Ernani) je bil i v petju i v igri izboren. Gospod Nolli pa šteje ulogo Carlosovo gotovo med svoje najboljše, kajti baš tu mu je dana prilika, da pokaže vso mogočnost svojega vedno svežega glasu. Gospod Fedyczkowski (Silva) nam morda še nobenkrat ni tako ugajal, kakor v tej operi; glas mu je bil nenavadno čist, poln in zvonek. Pohvalno nam je omeniti tudi gospice Musilove (Giovanne) in pa gospodov Kronoviča (Jago) in Rusa (Ricardo). Zbora sta se vrlo ponašala, vendar bi želeli, da bi bilo baš v tej operi še nekoliko močnejša, zlasti se nam je zdelo, da je ženski zbor prišel semtertja nekoliko premalo do veljave.

Ponavljala se je ta opera dne 31. januarja in pa dne 3. februarja in sicer ta večer na korist režiserju in pevcu „Dramatičnega društva“ g. Jos. Nolliju. Slavljenec je dobil lep venec, in prirejale so se mu burne ovacije. Mi smo o gospodu Nolliju pisali že toliko pohvalnega, da bi morali le staro hvalo ponavljati, ako bi pri tej priliki zopet hoteli naštevati njegove zasluge za našo opero. Bodi dovolj, ako rečemo, da v vsaki operi, kjer ni zanj mesta, nečesa pogrešamo, in da se potem tem srčneje zopet veselimo njegovega nastopa.

„Sadrov kipec“, burka s petjem v treh dejanjih, ki jo je spisal Th. Taube in se je igrala prvič na našem odru dne 5. februarja, je gotovo izmed boljših nemških burk, dasi s tem še ni rečeno, da je kdo ve kako dobra. Duhovitosti in zdravega dovtipa bi zaman iskali v njej. Pač pa se nahaja v igri mnogo res komičnih prizorov; videti je celo, kakor bi bil pisatelj nalašč nakopičil toliko komičnih situvacij, da bi z njimi prikril marsikatero slabo stran svojega proizvoda. Vse dejanje je celo neverjetno, in gledalec mora marsikaj prezreti ter zatisniti semtertja oči, ako si noče izpriditi zabave. Mnogo je v igri epizodičnega, in zategadelj se ne izkoristi marsikateri kritični položaj, od katerega človek še kaj pričakuje.

Igralci so storili, kar se je sploh storiti dalo. Kak sitnež seveda — in med tiste spadamo tudi mi — bi si bil želel, da bi bilo marsikaj drugače. Rekli smo nekoč, da naši igralci ne zadenejo pravega „tempa“ v takih igrah. To pot bi jim delali krivico, ako bi trdili, da se niso trudili, da bi zadostili tej zahtevi. In vendar nismo bili povsem zadovoljni! Nekaterim naših igralcev se pač kar nič ne poda ono vrtenje po odru, sukanje, kretanje in letanje, ki je dostikrat zelo važen moment za uspeh tacih iger.

Nastopil je v tej igri prvič gospod Salmič v komični ulogi Ballinija. Končne sodbe o tem gospodu seveda še ne moremo izreči. Eno lastnost, ki komiku silno dobro služi, ima, namreč gibčnost. —

Znali so igralci in igralke z malimi izjemami svoje uloge prav dobro, in nam je izmed ženskih moči pohvalno omeniti gospice Polakovo, Slavčevo in Ogrinčevo — dasi se je gospici Slavčevi tudi to pot nekoliko jezik zatikal — pa gospo Danilovo. Izmed moških igralcev so storili svojo dolžnost gospod Perdan, Podgrajski, Lovšin in Kranjec.

Ena tistih iger, ki so se preživele, je brez dvojbe tudi Stepanovega burka „Slovenec in Nemec“, ki se je igrala dne 9. februarja. Človeku de zlasti to neprijetno, da se govori na odru skoro več nemški, nego slovenski. Sicer pa radi priznavamo, da se je pri tej burki občinstvo izborno zabavalo, če sta namreč pojma „smeh in zabava“ identna. Vodstvo gledališča je gotovo hotelo tudi s to igro napraviti koncesijo predpustnemu času. Z ozirom na to mu ne moremu očitati, da je spravilo to igro na oder. „Kdor vse premeri, ničesar ne zameri!“ —

Dne 11. februarja pa se je zopet enkrat pel „Rigoletto“, in sicer na korist vrli naši primadoni, gospodični Ševčikovi. — Kako ceni naše občinstvo to pevko, je pokazalo prenapolnjeno gledališče. Da ji občinstvo ni še bolj pokazalo na drug način svoje naklonjenosti, je pripisovati pač temu, da pozna pohlevnost te gospodične.

Pelo se je jako dobro, in so se pred vsem odlikovale slavljenka, potem Nolli in Rašković. Zlasti zadnji nam je pokazal ta večer vrline svojega glasu tako, kakor še malokdaj prej.

Prav dobra sta bila tudi gospod Fedyczkowski in gospodična Vetterjeva in pa gospod Kronovič.

Samo zbor je bil videti nekoliko razmišljen, in vzpričo njegove nepaznosti se konec prvega dejanja ni povsem vršil tako, kakor bi se bil moral.

Z.

Frisinské památki. Jich vznik a význam v slovanském písemnictví. Podává dr. Václav Vondrák. V Praze. Nákladem »České akademie pro vědy, slovesnost a umění. 1896. 4⁰. 82 str. 9 facs.

Med najznamenitejše slovanske spomenike spadajo izvestno brižinski, bodi si po svoji starosti — saj so najstarši spomenik slovanske literature, pisan z latinico — bodi si po svojem jeziku. Cela vrsta učenjakov se je bavila že z njimi, odkar so jih našli l. 1803. v latinskem kodeksu v samostanu brižinskem na Bavarskem. Prvi jih je oznanil Aretin v »Neuer literarischer Anzeiger« l. 1807. v št. 12., in za njim l. 1814. Dobrovský.

Prvo izdajo je priredil P. J. Köppen v »Сборникъ Словенскихъ памятниковъ, находящихся внѣ Россiи« v Petrogradu l. 1827., in za-njo je napisal Vostokov 65 strani obsegajočo razpravo, drugi pa jih je izdal naš Kopitar v znanem monumentalnem delu: »Glagolita Clozianus« z naslovom »Specimen dialecti carantanicae sec. X« Sedaj pa smo dobili novo kritično izdajo, katero nam je preskrbel neumorno delavni slavist dr. V. Vondrák; sprejeli smo jo s tem večjim veseljem, ker je Vostokov-Köppenova kakor tudi Kopitarjeva izdaja že davno pošla.

Vondrák nam podaje najpoprej kratko zgodovino spomenikov ter poroča o dosedanjih razpravah in nazorih, ki so jih izrazili glede njih razni slavisti kakor: Dobrovský, Kopitar, Vostokov, Sreznjevskij, Miklošič, Jagić i. dr. Splošna misel je bila s početka, da so to čisto slovenski spomeniki. Le Dobrovský je mislil konec svojega življenja, da je drugi odlomek nastal v Lužici (opirajoč se na *ton* m. češk. *ten*), da je prišel k Čehom in odtod po češkem mediju (odtod prednica *vy-* in skupina *dl*) k Slovencem. Prvi in tretji odlomek pa je smatral za čisto slovenski. — Zanimivo je, da Dobr. ni hotel priznati nikakršnega vpliva cerkvene slovenščine in jih tudi ni reklamoval za Čehe, pišoč Kopitarju: »Wir Böhmen dürfen keinen Anspruch darauf machen, ungeachtet der verschiedenen Bohemismen«; in temu je končno tudi Kopitar pritrdil.

L. 1865. pa je dobilo to vprašanje drugo lice, ko je Sreznevskij izdal filološke spise A. Vostokova ter pridejal svoje mnenje, poudarjajoč vpliv cerkvene slovenščine na brižinske spomenike. To je spoznal tudi Schleicher pred Sreznevskim že l. 1858.

Sedaj pa je šel Vondrák še dalje, nam podal mnogo novega in si pridobil velike zasluge za razjašnjenje briž. spomenikov. — Primerjajoč naše spomenike z raznimi staroslovenskimi spom. kakor: Cod. Marianus, cod. Suprasl., Šestodnev Janeza eks-bulg., Trn. evang., homilijo sv. Klementa in dr, je dokazal jasno vpliv staroslovenščine. Zlasti se mu je to posrečilo s tem, da je dokazal medsebojno odvisnost oziroma zvezo 1. in 3. odlomka in takisto zvezo z izpovedno molitvijo v sinajskem evhologiju, a ta je staroslovenski glagolski spomenik. Ob enem pa je našel k evhologiju predlogo v staronemških izpovednih vzorcih, in prav to je za pravo spoznanje briž. spomenikov neizmerne važnosti.

(Dalje prihodnjič.)

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.
Štev. 4. V Ljubljani, dne 1. malega travna 1897. Leto XVII.

Ahasver pod križem.

In že spet te vidim . . . Nag visiš, razpet,
Na jelovem križu mrtev, tih in bled.

In po cesti prašni gor in doli todi
Mimo tebe ljudstvo vozi se in hodi.

Kaj za vrvež cestni pač se meniš ti!
Nagnjena je glava . . . sklenjene očí.

Večno solnce z neba ti poljublja lica,
Nad glavój brní ti telegrafska žica.

Misli blisk prenaša noč in dan po njej,
Nove, smele misli križem svet naprej . . .

Pomniš Ahasverja?... Tamkaj v daljnjem mesti
Videl sem v svetišču, slišal te na cesti.

Kakor grom z oblakov grmel glas je tvoj
Med pismav rjeglupih, farizejev roj.

Bičal njih sebičnost, bičal licemerstvo,
Bičal častihlepnost si in praznoverstvo.

Bičal si nadutost, svetohlinstvo, laž, —
Prašal nisi: rob je ali velikaš.

Pal si v borbi s svetom, zelotizma žrtev,
Zlobe in bedaštva, fanatizma žrtev.

Videl žaloigre te sem zadnji čin . . .
Kot zmagalec pal si,. mučenik, trpin!

Pomniš Ahasverja? . . . Htel si bil počiti
Tam pred hišo mojo ter si oddehniti.

S križem tvojim bil sem te nerad odgnal —
Ščuvala me na-te besna je druhal.

Brez miru za kazen zdaj po svetu blodim,
Devetnajst sto let že ožigosan hodim.

Često vidim križ tvoj — čudno to drevo;
Zeleneti videl že sem ga lepo.

Cvetje videl često sem na njem dišeče,
Sadje zlato videl sem na njem zoreče.

Potnikov krepčalo z njim se je nebroj,
Ko od težke poti lil jim s čela znoj . . .

Videl pa sem tudi . . . Za vešala tvoja
Skrival svet je često že zločinstva svoja.

Videl sem, kako je vihtel mnog tiran
Križ tvoj kot orožje, kot osebno bran.

S križem je okrutnik tvojim okoreli
Préstol svoj podpiral slabi, prepereli.

In še več sem videl — o, ti modri svet! —
Križ je tvoj grmadam rabil za podnet.

A v imenu tvojem kurili grmade
Njega dni so razni slavni Torquemade.

In v plamenih zgorel mnog je živ svetnik,
Mnog svobodne misli hraber mučenik . . .

S prtom tvojim hteli pa so že zakriti
Solnčno luč resnice modrijani zviti.

Iz železnih žrebljev trdih teh-le treh
Spone so kovali sužnjem v temnih dneh . . .

Ah, vse to sem videl jaz na svoji poti,
Priča bil sem mnogi že človeški zmoti.

Razumeli niso tvojega duha,
Polnega ljubezni tvojega srca.

Pa namestu sprave in miru, ljubezni
Tvoji že učili verniki so jezni

Često, žal, sovraštvo, srd in slepi črt,
Brate drugih misli pa gonili v smrt . . .

Zdavnaj sta umrla, zdavnaj pokopana
Dva sodnika tvoja, Kajfež in pa Ana.

Ni pa izumrl še farizejev rod,
In pismarjev dosti srečam še povsod.

In da tebe pošlje spet na svet Jehova,
Sodili hinavci bržčas bi te znova.

Farizejev zbor bi spet psoval te, vpil —
»Križaj ga!« Pilatu bi s pestmi grozil.

Marko Jugov.

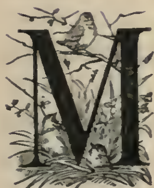
Kam plovemo?

Spisal Karol Dolenc.

Drugi del.

I.

„Kdor izmed vas je brez greha, naj vrže prvi kamen na-njo!
Ev. Jan. 8, 7.

Mlad ni bil več solicitator Merk, ne — imel je že najmanj štirideset let, ko je vzel za ženo mlado, cvetočo, osemnajstletno hčerko gospe Kuhnovke, vdove po pokojnem feldveblju Kuhnu.

Ljudje so se silno čudili.

A vendar je bilo tako, in vsi zlobni jeziki celega predmestja niso mogli tega predrugačiti.

Merk je bil prijatelj pokojnega Kuhna ter je po njegovi rani smrti često zahajal k vdovi, jo tolažil, ji pomagal s sveti in z dejanjem.

Pri tem pa se je zagledal v krasno Otilijo. —

In ko je svoje čute razodel vdovi ter jo prosil hčerkine roke, se Kuhnovka ni kar nič protivila, in tudi hčerka na veliko začudenje vseh sosedinj ni rekla: »Ne!« —

In tako je dobil solicitator mlado, krasno, bujno cvetočo, dasi ubogo ženo.

No, saj tudi on ni bil bogat in bogastva tudi iskal ni. Vsakdanji kruh si je že služil. —

Pol leta po poroki je umrla Otiliji mati.

Žalost hčerkina je bila velika. A polagoma se je potolažila, posebno ker se je njen mož trudil na vse možne načine, da bi ji kolikor mogoče nadomestil s svojo veliko ljubeznijo to bridko izgubo. —

Tri leta sta srečno in zadovoljno živela.

A tedaj je usoda s svojo zavistno, mrzlo roko posegla vmes ter hipoma uničila in porušila to mirno, idilsko življenje.

Neki dan so poslali po mlado ženo, naj hipoma pride v pisarnico, ker se je možu pripetila neka nesreča.

Šla je ter ga našla mrtvega. Zadela ga je nenadoma kap ter mu v hipu pretrgala življenja tanko nit. —

In mlada vdova je ostala sama samcata v življenju — brez opore in podpore, brez tolažbe, brez upov, brez imetja, brez vsega!

Borno je živela sedaj od dela svojih rok, od šivanja, ter samotno plakala za materjo in možem. —

A ker je bila krasna, in ker je bila uboga, je pristopil izkušnjavec.

Lep mož je bil ritmojster pl. Stanski.

Bil je visoke, vitke, nekoliko koščene postave, z dokaj trdim, a vendar prijetnim obrazom. V soglasju s črnikavim, opaljenim tenom so bili ogljenočrni, skrbno negovani lasje, kakor tudi dolgi, marcijalsko smelo zaviti brki pod nekoliko zakrivljenim nosom.

Dasi se je obraz sam ob sebi lahko imenoval interesanten, lep, so mu podajale pravi čar šele velike črne oči, ki so z nekim poludivjim, neukročenim, magnetno vplivajočim ognjem bliskale izpod dolgih, mehkih, črnih trepalnic. Te oči so bile vsekakor kaj nevarne ženskemu spolu, nevarna tudi ona ognjevita strast, ki je odsevala iz teh oči! —

Ritmojster še ni bil prekoračil štiridesetega leta. Pred poldrugim letom pa je bil padel raz konja, se nekoliko poškodoval na desni nogi ter zategadelj stopil v pokoj. Ker je bil bogat, je živel prav razkošno, malone potratno. Znano je bilo tudi, da ni posebno brzdal svojih strasti, ampak da je užival življenje kot izkušen epikurejec. —

In ta Stanski si je izvolil mlado, zapuščeno, ubogo, a krasno vdovo Merkovo za svoj plen, za žrtev stvojih strasti.

Začel jo je zalezovati.

Kadar je šla v cerkev, je bil ritmojster gotovo tudi v cerkvi. Ko je molila v kaki stranski, majhni kapelici, poluskrita v mistični tmini, je instinktivno čutila, kako so se upirale vanjo iskreče, plamteče oči ritmojstra, ki je slonel ob zidu pri vhodu v kapelico.

In vztrepetavala je ob tem pogledu! —

Kadar je šla v prodajalnico, kadar je nesla kaki dami obleko na dom, gotovo sta se srečala z ritmojstrom.

Ko je ta videl, da se mlada golobičica ne da tako z lahka ujeti, ji je počel govoriti o ljubezni, ji zatrjeval, da brez nje ne more več živeti, ji obetal zlate gradove, jo obsipal z dragocenimi darovi.

In mlada vdova je začela omahovati. Začelo jo je mikati brezdelno, brezskrbno, razkošno življenje, katero ji je obetal ritmojster. Ustavljala se je manj in manj mamečim njegovim vabilom, in predno se je prav zavedela, se mu je podala z dušo in telesom. —

Stanski ji je najel v mestu fino, elegantno stanovanje, in uboga vdova je po njegovi milosti postala ponosna, življenja vesela dama.

Govorilo se je seveda o tem razno in mnogotero.

V začetku so te govorice vdovo, kadar je slučajno kaj slišala, vselej neprijetno zbodle, ji budile sram, in vest jo je pekla.

A polagoma se je tudi temu privadila. Ni se kar nič več razburjala.

Začela je prezirati vse te govorice.

Ko je bila še uboga, a poštena in neomadeževana, ko si je častno služila svoj vsakdanji kruh, ko je delala in se trapila noč in dan, da ne bi gladu poginila: o, tedaj se ni nihče zmenil za-njo, nihče je miloval, nihče ji pomagal, nihče je tolažil z dobro, prijateljsko besedico.

A sedaj je bila vplivna radi svoje lepote, ugledna, ker je živela bogato in razkošno — kje je imelo to bogastvo svoj izvor, kdo bi za to povpraševal v našem naprednem veku?! — Saloni so se ji odpirali na iztežaj, moštvo se ji je klanjalo ter se koprneče potegovalo za njeno prijateljstvo . . .

No, za drugo se ni treba meniti. Koliko jih živi enako življenje — zakaj ga ne bi tudi ona! —

S takim modrovanjem si je tešila vest Merkovka.

In kadar se ji je le-ta vendarle zopet oglasila z mogočnim glasom, očitajoč in karajoč, jo je udušila ljubezen ritmojstrova, so jo uglušile šumne veselice in sijajne družbe . . .

Izročila se je popolnoma življenja kalnim valovom.

In ti so jo pograbili z vso svojo močjo ter jo kakor lahno pluto drevili v divjem toku naprej . . . naprej . . .

Kam?

A tega vprašanja si ni nikdar stavila, niti bi si hotela in mogla na-nje odgovoriti. —

II.

Es rauschen die seidenen Schleppen,
Es klirren die Eisensporn,
— — — — — — — —
Doch dich soll mein Arm umschlingen.
H. Heine.

Es drehen die Welten sich im Kreise,
Sie wandeln stets die alten Gleise
Es geht die Menschheit ihre Bahn
Zum Grabe, wie sie stets gethan.
Es blüht die Blume wunderbar
Und welkt wie einst und immerdar.
— — — — — — — — — — —
Ein Kreislauf, der zum Wahnsinn triebe,
Gäb' ihm nicht Licht und Sinn die Liebe!
Fr. Bodenstedt.

V lepem soglasju, vzajemnem zadovoljstvu, srčnem miru in tihi sreči so tekli Zoriču in njegovi krasni mladi soprogi dnevi, tedni, meseci, leta . . .

Skoro po poroki Evelinini se je poročila tudi starejša sestra Kamila z bogatim trgovcem iz precej oddaljenega mesteca. Mladi par je vzel tudi mater s seboj.

To je bil udarec za Evelino. A polagoma se je potolažila in pozneje je celo uvidela, da je bilo prav tako.

Zdravnik je v pravem pomenu besede obožaval svojo ženico.

Ta pa se je pustila obožavati in se na rokah nositi.

Pri tem pa se je razvijala bujnejše in bujnejše. Krasno, a kakor pomladna cvetka nežno dekle se je z leti razvilo v ponosno, junonsko ženo, ki je bila dika in ponos vseh salonov.

A s tem bujnim razvitkom telesa je tudi nje duševno življenje krenilo polagoma na precej druge poti. Postala je ne samo samozavestna, ampak tudi bahato-ponosna, hrepeneča po uživanju, želeča si, da se ji vse klanja, pokorava.

Njen mož je bil premehek, da bi zatrl v njeni duši že prve kali teh novih lastnosti ali pa jih brzdal, da ne bi postale kdaj njej in njemu usodne ter ne zamorile kdaj sreče njiju zakona.

Zorič je bil premehak; imel je premnogo skrbi, da bi to izpremembo svoje žene natančneje opazoval, in razen tega je bila trdna kakor skala njegova vera o Evelinini iskreni vdanosti in kremenitem značaju.

Da se ji je vse tako neobično klanjalo, se poganjalo in tekmovalo za njene poglede, besede, njeno milost, da je ona to tekmujoče češčenje radostno in zadovoljno sprejemala: to vse se mu je dozdevalo pri njeni krasoti poleg njenih telesnih in duševnih vrlin — le-te je ljubeči mož pač nekoliko precenjeval — povsem naravno, in ob enem mu je to tudi laskalo.

No, Zorič ni zrl globlje, ni motril cele situacije z višjega stališča, ampak le s stališča ognjevito ljubečega moža, ki je slep za vse napake oboževanega bitja! —

* * *

Oficirski ples je bil kakor po navadi že proti koncu sezone. —

Vojaška godba je šumela po velikih elegantnih prostorih.

Prešeren smeh, tiho šepetanje, glasni, polupretrgani, v šumni godbi zamirajoči glasovi, skrivni bliski izpod dolgih, svilnatih trepalnic, proseči pogledi, koketno povešanje glav, stiskanje rok, vroči, globoki vzdihi . . . šumenje svilnatih, atlasovih, plišnih, baržunastih oblek z dolgimi vlečkami . . . rožljanje zlatih ostrog . . . tiho stopicanje majhnih nog dražestnih dam v svetlih, damastnih cipelicah . . . elegantni, elastični, polahni koraki gospodov v elegantnih čreveljcih iz laka, od katerih se svetli plameni neštevilnih luči kar odbivajo — nad vsem tem pa plava tanek, prozoren prah, ki se dviga od parketovanih tal ter se vrti v vročem vzduhu, nasičenem od vročega dihanja stoterih prsi in od vsakovrstnih parfumov . . . In vse to preplavljajo, nad vsem tem se zibljejo mehki, ogrevajoči, oživljajoči akordi najnovejših operet in najposkočnejših valčkov . . .

». . . . Sicer pa mora človek življenje presojati povsem mirno, filozofsko. Sentimentalnost, dviganje v nedosežne, meglene višave nam dela naše življenje le še težavnejše in neprijetnejše . . . Kako in zakaj to? Povsem naravno, milostna, povsem naravno. — Fantast se včasih oprosti vsakdanjih, realnih mej in spon, se dvigne nad resnično življenje, se v sanjah koplje nekoliko trenotkov v neki nenaravni, samo domnevani sreči — in ko mine ta sen, se mu dozdeva to življenje, v katero se je vrnil iz onih eterskih višin, še pustejše, še temnejše, še bolj čuti njega grenko pezo . . . In to ga povsem podre in potre, mu jemlje resno voljo za krepko delovanje, ga stori mehkužnika brez prave, krepke volje, pesimista, ki se mu studi vse življenje in radi tega tudi vse delovanje, ki je prva podlaga našemu življenju . . . Dvomite-li milostna, dvomite? . . . Dovolite, da vam zagotovim, da je res tako! — S takimi fantasti je približno tako, kakor z ljudmi, ki srkajo opij, ki se opajajo edino le radi tega, da se par trenotkov naslajajo s čudnimi, neresničnimi slikami ali iluzijami svoje opojene, razgrete in nenormalno delujoče domišljivosti . . . In ko se vzbude, jih boli glava, in spoznajo, da je bilo vse le sen — realnost se jim studi, in ne da bi se sprijaznili z njo, začno spet srkati strup . . . In to se ponavlja do njih žalostne smrti . . .

Milostna, vzemimo življenje, kakršno je; uživajmo je, kjer in kolikor moremo. Le v tem je pravi namen našega bivanja na zemlji, le to nas odškoduje za vse nezgode in neprijetnosti, ki nas dan za dnevom nadlegujejo ter nam zagrenjujejo življenje . . .«

S trdnim, samozavestnim in nekoliko tudi samoljubnim glasom je govoril ritmojster Stanski te besede. In ravno tako govorjenje neobično vpliva na nižje stoječe, ali ne dovolj samostojne ljudi ter jih preseneča.

Dasi se gospa Zoričeva ni povsem ujemala z ritmojstrovimi nazori, je vendar zvesto poslušala, tako rekoč srkala vase njegovo blazirano, za-njo dokaj novo filozofijo.

Ritmojster se ji je dozdeval velezanimiv; in brž ko mož postane ženi zanimiv, je že tudi v žensko srce zasejana kal ljubezni . . .

Tesno se je oklepala njegove roke. Oči pa je upirala kakor v misli zatopljena v rob finega, belega, lahnega pahalnika.

In res ji je rojila cela množica misli po vroči glavi.

Mislila je, kako ji je — kakor nekdaj pred leti o prvih sestankih z Zoričem — vztrepetalo srce, kako ji je vroč val krvi mogočno zaplal proti glavi, ko je stopil Stanski nocoj prvikrat pred-njo ter jo prosil plesa . . . kakor je ona, ki je bila navajena kljubovati pogledom vseh mož, povesila oči pred njegovim poludivjim, žgočim pogledom, kateri se je vsesal v nje krasno telo, s katerim jo je meril z neko neukročeno, zmagovito silo od glave do nog.

Kakor brez volje, brez lastne moči se je pustila od njega dreviti v vrvečem vrtincu. Tesno se ga je oklenila, položila vročo glavo ob njegovo ramo ter se krepko stisnila k njemu.

On pa jo je tesno objemal ter jo kakor lahko punčko vrtel po salonu.

Tesneje in tesneje se mu je privijala.

V njegovem objemu je zabila na vso okolico, na moža, na ves svet! . . .

On pa takisto ni mislil na nič druzega, niti se spominjal, da ga pričakuje še nocoj Otilija, ki radi prehlajenja ni mogla priti na ples. —

Evelina se je vdala z vsem srcem in z vso dušo razkošnosti in sladkosti trenotka ter slonela zadivljena ob možu, s katerim je danes prvikrat prišla v dotiko, s katerim pa je bil že prvi sestanek za-njo usoden.

Kadar se je srečal njen sanjavi a živi pogled z njegovim plamtečim očesom, je nehote pomislila, kak razloček je med tem strastnim, poludivjim pogledom in med otročjeljubeznivim, vedno prosečim po-

gledom njenega moža. In kakor jo je njen mož obožaval in se klanjal njenim željam, ravno tako — si je pripoznavala na tihem — bi bil ta mož zmožen, ji s krepko roko potisniti bodalo v srce, ne da bi za trenotek zatrepetalo njegovo črno oko od kakega nenavadnega čuta.

Trepetala je pri tej misli v njegovom naročju, prsi so se ji burneje, težavneje dvigale — a vendar se mu je privijala še tesneje ter s še večjo slastjo plavala z njim med šumečimi pari . . .

Ritmojster je kot dober poznavalec žen precej uvidel, kak vtisk je naredil na Evelino.

»Milostna« — je nadaljeval ritmojster v prihodnjem odmoru ter polagoma šetal z Zoričevko po salonu — »moji nazori se vam dozdevajo čudni. Toda oprostite in verujte, ko bi vas življenje tako teplo« — kako ga je teplo, ni povedal — »ko bi vi toliko trpeli, kakor sem že jaz trpel in izkusil v življenju svojem, gotovo bi sodili ravno tako. Človek postane vsled nezgod in nesreč resen, minejo ga iluzije in sanjarstvo, in življenje se mu vidi, kakršno je . . . Vi imate, krasna moja — oprostite, če sem predrzen – mater, sestro, no, seveda ne tukaj, a kaj pomeni to dandanes — imate moža, torej vendar nekoga, ki vas ljubi, vas obožava, ki bi daroval za vas kri in življenje.«

Gospa je malomarno skomizgnila z rameni.

A to je dandanes navada, da žene majejo z rameni, ko se govori o njih možeh!

Stanski pa je to s svojim orlovim pogledom takoj zapazil, in za trenotek mu je zadovoljen nasmeh obsenčil ozke ustnice.

A takoj je spet nadaljeval, resno in zamišljeno zroč na svojih dobro gojenih majhnih rokah krasne nohte, ki so bili pravi umotvori, in na katerih začetku so se ovalni polumeseci svetili kakor najfinejša slonova kost:

»A jaz sem sam brez vsakoga. Nikogar nimam, da bi deloval zanj, žrtvoval zanj svoje sile, ki bi mi poplačeval to z ljubeznijo, in kateremu bi jaz vračal njegovo ljubezen z mojo ljubeznijo . . .«

»Torej vaše življenje nima nikakršnega namena, nobene svrhe?!«

Po salonu so spet zazveneli hitri akordi vročega valčka, in Stanski je z aristokraško eleganco ovil roko krog ozkega pasu Evelininega ter se zavrtel z njo med vrveče, izmučene in še vendar sveže plesalce . . .

»Da . . . ne . . . do nocoj . . . A od nocojšnjega večera . . . bode imelo . . . namen . . . Od nocojšnjega večera bode moje življenje . . . krasnejše in vendar . . . ob enem žalostnejše . . . ker bom živel v spominih na vas . . . ljubeč vas . . . drhteč in koprneč po

vas . . . in vendar brez upa . . da bi vas kdaj mogel imenovati . . . svojo . . . svojo . . .!«

Kakor dvajsetletna deklica je gospa Zoričeva zatrepetala na ritmojstrovih prsih. Na belem, nekoliko vročem in potnem čelu je čutila njegove žgoče ustnice . . . in njegov vroči, kratki dih je kakor lahen vetrc zavel črez njene tanke, svilnate kodre . . .

In ta poljub ni bil zadnji nocoj! —

A to je dandanes navadno, vsakdanje! —

Zorič pa je v sosednji sobi pušil ter brezskrbno kvartal in se s sodrugi menil o neki novi železnici, katero bi trebalo napeljati nekam v hribe, kjer so baje našli dokaj bogato žilo premogovo! —

No, tudi to je dandanes navada! — —

Nekako po polnoči sta sedela v majhnem, postranskem salonu, skrita med bogatim, raznovrstnim zelenjem, Evelina in ritmojster.

Od majhne peči iz rožnatordečega granita se je širila po sobici prijetna, dobrodejna, ne presita toplota. Ob stenah so bili v slikovitih skupinah razvrščeni visoki kaktusi s svojimi žarkimi cvetovi, širokolistne palme, gostovejne pineje, do stropa se plazeče pelargonije, manjolije z visokimi stebli, duhteče hiacinte in cvetoče oranže. —

»Oditi moram,« je šepetala Evelina ter so oklenila ritmojstra krog vratu. — »Moram . . . on hoče domov . . .«

»Čakaj . . . srčece, še en poljub . . . še enega . . . tako . . . srčece . . . kako so sladki tvoji poljubi . . . ne, še enega . . . saj še prideš . . . še enega . . . še . . . zadnjega . . .

* * *

»Tako, srčece« — je govoril doktor Zorič ter skrbno zavijal Evelino v kožuhovino, mehko in voljno kakor labodje perje — »le krepko se ovij, dragica moja . . . Tako . . . sem stopi . . . pomagam ti v kočijo . . . Le tesno se pritisni v kot . . . takoj zaprem . . . O, verujem ti, da ti je vroče - . . Da, da, paziti treba, paziti . . . detetce . . . pri takih prilikah se prehladi marsikdo . . .

Vi, Ivan, vozite le precej hitro . . . čujte . . . Ivan . . .? — Gospod ritmojster, veselilo bi me neizrečeno, če bi nas o priliki počastili s posetom. Veste, jaz sem često preobložen z delom, in Evelina se dolgočasi . . .«

»O, prosim, ako dovolite, se z radostjo odzovem vašemu laskavemu vabilu . . . brž ko mi bode mogoče . . .«

»Prosim, prosim . . .«

»Lahko noč, gospod ritmojster,« je klicala iz kočije gospa s svojim mehkim, prijetnim glasom. — »In ne zabite svoje obljube . . .«

»Nikakor! — Poljubljam vam roko, milostna . . . Sladko spavajte!« —

»Vaš sluga, gospod ritmojster!«

»Lahko noč, gospod doktor.« — —

»No,« je zaspano zamrmral kočijaž ter glasno cmoknil z usti.

Na tlaku so zazvenele podkove konj, voz se je ganil, zaropotal ter se hitro oddaljeval po polzkem, s tanko ledeno skorjo zastrtem tlaku mimo visokih, tihih, kakor v snu počivajočih hiš, trepetajočih plinovih lučic, mimo ljudi, ki so se peš vračali s plesa proti domu ter se v mrzlem nočnem zraku skrbno zavijali v debelo, toplo obleko...

Evelina se je kakor utrujena naslonila v kot voza.

Zazevala je ter si z roko potegnila črez mramornobelo čelo, ob katerem so se vili bujni zlatobojni kodri ter ji deloma še lepeli ob potni polti.

»Ali te zebe, dušica? . . . Si-li izmučena? . . . Ni-li res, srčece moje? . . . Glava te boli? . . . Revica, doma moraš takoj leči . . . In jutri ostaneš v postelji . . . če ne bode boljše . . . Pravil sem . . . da ni nič prijetnega . . . in da je nevaren . . . ta dolgočasni ples . . . Ko bi vendar doma . . .«

»Eh, kaj? — Kdo naj tiči vedno doma? — Malo me res boli glava . . . a to ni kaj posebnega . . .«

»Nič se ne vznemirjaj, srčece, nič . . . Saj veš, da sem rad šel . . . Seveda, kdo naj vedno doma tiči . . . No, in glavobolje bode že minilo, bode že . . .«

Zdravnik je še mnogo govoril o glavobolju, lovil Evelinino roko ter jo stiskal v svoji.

Evelina pa je zevala. —

Ritmojster pa je zadovoljno zrl za kočijo, si sukal z veščo roko črne brke ter s samoljubnim smehom mrmral:

»Ta je moja . . .«

Ko je stopal po širokih, bogato razsvetljenih stopnicah nazaj v prvo nadstropje, se je spomnil nehote Otilije.

Za trenotek mu je zamrl samoljubni nasmeh na rdečih ustnicah. Za hip se je zamislil, potem pa je odgnal to neprijetno misel s ciniškimi besedami:

»Vraga, dovolj sem že žrtvoval za-njo . . . Preseda mi že, sit sem je že do grla . . . Proč torej — saj nisem navezan na-njo.«

In celo mirno in zadovoljno je prisedel v stranski sobici k mizi, kjer so se njegovi prijatelji že razveseljevali pri penečem šampanjcu.

Bil je izmed vseh najveselejši, najživahnejši. Nekateri so takoj sumili, da je spet kje kaj »ujel«. Nekateri so tudi na pol prikrito namignili pravo, a Stanski se je le zagonetno nasmihal, molčal in pil...

Evelina tisto noč dolgo ni zaspala.

Drugo jutro je navzlic prošnjam moževim vstala. A bila je precej bleda, in pod utrujeno zročimi očmi so se ji vili temni kolobarci.

III.

Nicht bebt, nicht pocht wohl meine Brust,
Die ist wie Eis so kalt;
Doch kenn' auch ich der Liebe Lust,
Der Liebe Allgewalt.

H. Heine.

Stanski je bil zvest dani besedi ter je obiskal obitelj Zoričevo.

In ti obiski so se od tedaj često ponavljali.

Zdravnik se je veselil, ker je videl, da so Evelini ti obiski ljubi, in ker je bila sedaj vedno dobre volje in z njim prav ljubezniva.

Ljudje pa so polagoma začeli govoriti, da so obiski ritmojstrovi prepogosti, da hodi najčešče k Zoričevim, ko je doktor z doma, da predolgo ostaje, in še več drugih podrobnosti.

No, zdravnik o tem ni nič zaznal. Kakor poprej, je Zorič mislil tudi odslej, da živi dokaj zadovoljno in srečno življenje.

Z vso dušo je ljubil svojo soprogo, in ker se le-ta ni kazala mrzla napram njemu, je mislil, da ga ona ravno tako ljubi. Sam dober, plemenit človek, mehkega srca in trdnih, neomahljivih nazorov, je mislil, da je vsa njegova okolica takisto dobra in plemenita. Videl je sicer mučno, nezadovoljno, nesrečno življenje te ali one obitelji, jo pomiloval ter blagroval samega sebe, ker ima tako plemenito, v vsakem oziru idealno ženo.

Spoznal je sicer, da zahteva ona mnogo od njega, in da je precej razvajena, a mislil je, da je tega kriva njena odgoja pri stricu, ki jo je zalagal in obsipal, kolikor je mogel. Videl je včasih njeno skoro prelahko in skoro ne do cela primerno vedenje, a to je pripisoval bolj ženski lahkomiselnosti nego preračunjeni koketeriji ali pa celo njeni zlobnosti in izprijenosti.

Včasih se je vedla nekamo preziralno, drugikrat spet posiljeno proti njemu samemu, a to je v drugih trenotkih zopet popravila s tem večjo ljubeznivostjo.

In zdravnik si je na tihem priznal, da so pač trenotki v človeškem življenju, ko smo navzlic vsemu prizadevanju nekoliko pusti in svojeglavni, ko nas vsaka malenkost lahko ozlovolji, razkači.

In drage volje je ljubljeni ženi vse odpuščal ter se radoval tem bolj v jasnih, svetlih trenotkih, ko se mu je mlada žena popolnoma vdajala ter ga obsipala z ljubeznivostjo in ljubeznijo

Da je bila ta ljubezen le hlinjena, da je bila zanj le pesek v oči, da ne bi videl, kaj se godi okrog njega, o tem se mu niti sanjalo ni!

* * *

Na Zoričevem vrtu, ki je kazal že precej žalostni vpliv nastopajoče jeseni, je bilo neko solnčno popoldne zbrana večja družba. —

»... Po mojem mnenju bi bil izlet v tem času, ko že vsa priroda hira in umira, najbolj interesanten in pikanten. — In tudi kraj ... one slikovite razvaline ... je kakor nalašč za to, da ga človek poseti jeseni, ko ...«

»Eh,« je ugovarjal adjunkt dr. Zieher romantiško navdahnjenemu profesorju Senci, ki je s svojim premišljenim, počasnim, odmerjenim glasom navduševal družbo za izlet na neko precej oddaljeno razvalino — »eh, čemu izlet ... in v gore ... in na razvaline. — Gore! Hm ... kaj so gore? ... Nastanejo vsled vulkanskih katastrof ... zemeljska skorja poči vsled notranjega sunka ali navala ... zemlja se izboči ... na tem novem kosu zemlje požene trava — in tedaj prihajajo ljudje, lazijo v potu svojega obraza po pečinah brez potov in cest ... ter si umažejo in raztrgajo obuvalo in obleko ... in to v naših časih, ko so dobri krojači tako redke prikazni ... Nerazumno!«

In z ljubeznivim, navdušenim, koketnim pogledom je motril svojo novo obleko, skrojeno po najnovejših vzorcih ...

»Ha, ha! Gospodu doktorju se smili obleka ... A jaz sem navzlic temu za izlet!«

Te besede gospe Zoričeve so mladega gigrla, ki si je domišljeval, da so vse omožene in neomožene žene vanj smrtno zaljubljene, nekoliko poparile.

V zadregi si je gladil redko in ozko črno bradico, kakor bi hotel izvleči iz nje kako novo misel, ter je nadaljeval s počasnim, hohnjavim glasom:

»Mhe ... pravzaprav ... tako za kratek čas ... zakaj pa ne ... Eh bien ... spominjam se, da sem nekdaj, ko mi je bilo kacih štirinajst let, lezel z očetom — tedaj je ravno postal dvorni svetnik — na Triglav ... Žejen sem bil pri tem, tega se spominjam ... in težko sem hodil ... druzega pa res več nič ne pomnim ...«

»Žejni ste bili ... ubožec,« se je šalila Zoričevka.

»Da, žejen ... mon dieu ... in težko sem hodil.« —

»Krasno . . . izvrstno . . . izborno,« se je vtaknil v govor nadporočnik Mihelec, da bi pokazal, da zna tudi kaj povedati. »Izlet jeseni . . . na razvaline . . . dame tudi . . . Naredimo piknik, potem se malce pošetamo po stoletnih sobanah, kjer so nekdaj mogočno gospodovali prevzetni, silni vitezi . . . kjer so se nekdaj lahnih, elastičnih korakov šetale grajske gospe, krasne viteške hčerke . . . ki so skrívaje koketirale s kodrolasimi junoši . . . Božanstveno . . . kaj ne, gospoda? . . . Zagotovljam vas . . .«

»Gospod nadporočnik, ste se li že tudi vi spravili na pegaza? Pazite, da vas ne vrže v blato . . . Smešno, hahaha« je pihal in se norčeval major Svetlič.

»Kaj pegaz . . .! Vraga — pa ne pegaza,« se je jezil poročnik ter si odvažno sukal brke.

»Torej gospoda, ali ste zadovoljni ter se ujemate s tem predlogom?« je povzela gospa Zoričeva ter se sladko smehljaje obračala zdaj k temu zdaj k onemu. A pri tem so ji pogledi vedno in vedno nehote uhajali k ritmojstru, ki je sedel njej nasproti ter črne oči upiral z žgočim ognjem vanjo.

»Torej greste?«

»Gotovo.« — »Gotovo« — »Izborno« . . . Izvrstna ideja.« —

»Takoj popoldne . . .?«

»Da« . . . »Da.«

»Torej je to dognano . . . Zberemo se pri nas . . . Kočije naročimo semkaj.«

»Da« . . . »Da« . . . »Dobro.« —

In začeli so razpravljati s preważno, smešno skrbnostjo in natančnostjo neštete malenkosti tega projektovanega izleta. Po dolgi, vroči debati so se naposled zedinili, koliko buteljk vzemo s seboj, kdo preskrbi krače, kdo klobase, kdo sir, kdo biskvite i. t. d. . . . koliko dežnikov bode potreba za slučaj, da jih dobi na poti dež, koliko pledov, ker se bodo najbrž šele na večer vračali . . .

Najmanj je govoril pri vsem tem dr. Pečnik, ki je bil pred kratkim prebil zadnji pravosodni izpit. Nekoliko ločen od glavne skupine, je nemo, zamišljeno slonel ob deblu vitke lipe.

Navzlic svojim nekdanjim sklepom je zopet obiskoval Zoričeve, da je vsaj mogel in smel uživati bližino Evelinino, katero je še vedno ljubil z mogočno, neutešno strastjo, četudi si je na moč prizadeval, da bi se proti njej kazal vedno le mrzlega, indiferentnega.

Njegovi mračni, mrzli pogledi so se oživili, kadar se je ozrl neopažen na Zoričevko; ti pogledi so kar palili, in videlo se je, da

se vse njegovo bistvo spaja in združuje v teh hrepenečih, vročih pogledih, oklepajočih se toli sovražene, a vendar toli ljubljene ženske.

A od te ženske, ki je bila izvor in vzrok njegove nesreče, so mu pogledi uhajali na ritmojstra, katerega oči so se često srečavale z njegovimi. In ti pogledi so bili sovražni, strupeni, grozeči, in ko so se srečavale njiju oči, je bilo, kakor bi zadelo železo ob kresilni kamen.

Bilo je očitno, da sovražita drug druzega s tihim, a mogočnim, plamtečim sovraštvom, ki bi se pri prvem ugodnem trenotku pojavilo s kakim nasilnim, usodnim dejanjem.

Zrla sta drug drugemu v srce, umevala sta drug drugega.

(Dalje prihodnjič.)

Prvi početki ruskega romana.

Spisal **Dr. M. Murko.**

(Konec.)

Vprašanje je sedaj: kako se je prevajalo?

Za sedaj se ne bom oziral na prevode iz češčine in srbohrvaščine, ki seveda razodevajo svoj vir s čehizmi in srbizmi, temveč se omejujem na prevode iz onega jezika, ki je vsej litavskoruski literaturi vtisnil svoj pečat; zakaj celo v »Tristanu« in »Bovi« kar mrgoli polonizmov. Iz poljščine pa s prva pravzaprav niti prevajali niso, temveč večino tekstov so kar samo transkribovali iz latinske pisave v cirilsko in predelali le borno, kolikor je zahtevalo glasoslovje, tako da so pri tem mnoga mesta, da celo cele povesti izgubile popolnoma svoj smisel. Naslednji prepisovalci so izkušali torej tekst, kolikor se je dalo, popraviti in ga vedno bolj porusiti, toda vsi sledovi poljskega izvirnika se niso dali nikdar povsem uničiti, niti v onih rokopisih ne, ki so nastali na velikoruskem jezikovnem ozemlju in imajo bolj ali manj narodni jezik ali pa močno utrjeni »pravi slovanskoruski jezik« (istinnyj slaveno-rossijskij jazyk) moskovskih učenjakov. Ti tako zvani beloruski prevodi so namreč kmalu nastopili svoje potovanje proti vzhodu in severovzhodu ter so našli, bolj ali manj spretno predelani, pravzaprav šele tam svojo pravo domovino, kjer so jih prepisovali do našega stoletja.

Tako na pr. od 37 rokopisov ruske povesti o sedmih modrcih, katere sem preiskal, in katerih 21 pripada 17. stoletju, trije 17.

ali 18. stol., trinajst pa 18. stoletju (zadnji datirani rokopis kaže letnico 1763!), ni niti eden več nastal na beloruskih tleh, pa vendar se da v njih dokazati cela kopa belorusizmov in polonizmov ter odtod izvirajočih neverjetnih, včasih seveda tudi jako smešnih pomot. Poleg jezikovnih težkoč pa so delale prepisovalcem preglavico tudi stvarne težkoče; kajti v zapadnoevropskih pravljicah so se seveda izražale zapadnoevropske razmere, v katerih so razne tiste pravljice nastale, o katerih pa niti pojma niso imeli daljnji vzhodni narodi, h katerim so se preselile.

Naj omenim samo nekatere primere, ki jih je lažje umeti. Pisarji n. pr. niso prav nič znali o viteštvu, njega turnirjih, dvobojih in češčenju žensk ter so bili vsled tega neznanja često v zadregi. Tako n. pr. gre v neki povestici o sedmih modrcih vitez na turnir, in ženske ga gredo gledat, vitezov otrok pa je med tem brez varuha; priplazi se kača in ga zaduši. Nekateri ruski pisarji, ne vedoč, kaj je turnir, so si izmislili, da je šel vitez v boj ali celo na vojsko, večina njih pa pripoveduje, da je bil šel vitez z ženo vred na veliko pojedino. Prav originalno jo je pogodil neki pisar, ki si je izmislil, da je šla žena v — kopel (v banju mytisъ). Zadel je seveda pravo, kajti ravno kopanje je pristno ruski običaj, in med znaki, po katerih se je lažni Dimitrij Moskvičanom osumil, je bil izmed najvažnejših ta, da ni hodil v kopel, kakor vsaki pravi Rus. Na mnogih drugih mestih, kjer ni neumevnih ali pa le deloma odstranjenih polonizmov, se pripoveduje, da gredo vitezi na vojsko; le malokateri pisarji so pretvorili turnir v dirko, za katero je imela staroruščina svoj izraz (uristanie), ker se je v nasledstvu Bizantijcev pojavljalo tudi mnogobesedno preganjanje raznih običajev v cirku, ki v Rusiji niso bili niti znani.

Da, celo tujka rycar' (vitez) je bila mnogim pisarjem neumevna, tembolj, ker se je pogosto rabila poleg besede cysar' (cesar), katera je potekla iz zapadnoslovanske oblike, ki je prvotnejša negoli car' (iz cesár'). Iz te nevednosti si lahko tolmačimo nezmiselno povest, da je zgrabila straža cesarja, kateremu je bila nezvesta žena zaprla duri, ter ga postavila pred sramotni steber, ker se je bil pregrešil proti ravno izdani zapovedi, da po noči nihče ne sme na ulico; ali pa v neki drugi povesti, da straži cesar obešenca. Celo sramotni steber je bil gotovo že v prevodu neumeven, kajti staropoljski izraz »na pręgze« se je mehaniški prelevil v »na prudě«, tako da se stavi nesrečni vitez, ki se mnogokrat zamenja tudi s cesarjem, na javno sramoto pri — ribniku.

Čudne stvari so se sploh dogajale pri mehaniškem prepisovanju poljskih izrazov. Tako je nastalo iz kletvice, s katero kolne mož svojo ženo, »o nędzna« (o ti ničvredna) — »o nužnaja« (o ti potrebna), ker je tako zvani prelagatelj poljski nosnik nadomestil z *u*, *dz* pa mehanično z *ž*; sicer je bilo to večinoma pravilno, na tem mestu pa je nastal gorostasen nesmisel. Tudi »nesrečnemu možu« se pravi »o nužnyj čelověče«, in on prosi, naj ga ne puste, da bi umrl »potrebne« (mesto »sramotne«) smrti. V »Sedmih modrcih« je pravzaprav vsa četrta cesaričina povest (Sapientes) v vseh rokopisih neumevna, ker se čarovni vodnjak, katerega je našel Merlin, prevaja s povsem nesmiselnimi izrazi, njegovi sedmeri potočki pa so se izpremenili v — instrumente (zdralo, zdrolo = poljski źródło, stromentov voročajutsa = siedm strumieniów wrzących). Smešno je, kako so se nekatere preostale poljske besede pretvorile v lastna imena. Tako se nahaja gobav kralj Berco ali Borzo, ki je nastal iz besede barzo (= jako, dialektično za bardzo); celo neki »jako divji merjasec« je dobil ta priimek Borzo (dikoj zvěr' imenem vepr borzo). Celo poljski izraz za duhovnika — kapłan, ki se večkrat tolmači z besedo »pop«, je doletela čast, da je postal lastno ime; zakaj v nekem rokopisu se zaljubi žena ne v duhovnika, ampak v viteza Kaplana. — Najzanimivejši primer pa je pač ime za prešestno mater Bovino. V izvirniku se je imenovala Blandoja, včasih pa Meltris, kar se naslanja na latinsko besedo meretrix. V beloruskem prevodu se je še ohranila glosa »taja k . . . a maretrys« poleg Blandoje; kmalu pa se je ime povsem izgubilo, in tako se je severnolaški izraz za vlačugo v Rusiji silno razširil v novem imenu Meretris in Militrisa.

Večina pisalcev se je sicer vestno trudila, da ustvari lahko umeven tekst, toda vselej niso bili nalogi kos. Naj samo konstatujem, kako so pri tem ravnali. Le prav malo neumevnih besed je izginilo brez sledu; večino njih so ohranili, dostavili pa so jim po več glos spredaj in zadaj; tako je n. pr. »gonebnaja« (polj. haniebna = sramotna) smrt tolmačena z besedo »pozornaja« (sramotna), »naprasnaja« (nepotrebna) in »zlaja«. Polagoma so se tujke izpustile, in potem umrje kdo — da ostanemo pri prejšnjem primeru — »zloju naprasnoju smrtiju« (zle nepotrebne smrti). Nekatera nerodna lastna imena so nastala prav po glosah; tako najdemo n. pr. v »Sedmih modrcih« in v »Bovi« »mesto Kostel«, ki je nastalo iz besede »kastel« in se je prvotno še tolmačilo z besedo »zamok« (grad). — Še nekaj primerov iz češčine! V »Bruncviku« se tolmači Basilisk z besedama »zmaj« in »kača« (vasilisk zmij drakon, zmij vasilisk dra-

kon), včasih pa je lastno ime (drakon Vasilisk). »V naših deželah« je prevedeno ruski: »v našich stranach i vo vlastech«; iz tega se vidi, da je pisarju pomen češke besede »vlast« (dotična ruska beseda »volost'« pomeni najnižje administrativno edinstvo) sicer bil jasen, vendar ga je pustil poleg svojega prevoda. Mnogokrat so se take besede samo na videz porusile, tako da imamo zlasti mnogo skritih polonizmov. V »Apoloniju Tirskem« čitamo namesto poljskega izraza »grob«, ki pomeni v ruščini krsto — »grobišče«; tu je obesil pisar poljski besedi samo rusko končnico, a moral bi bil seči z ozirom na pomen po izrazu »mogila«.

Po takih popravkih in izpremembah, po dostavkih in izpustkih, po stilističnem piljenju in po bolj ali manj dosledni uporabi narodnega jezika na severozapadu velikoruskega jezikovnega ozemlja in »slaveno-rossijskega« meniškega jezika v Moskvi in njeni kulturni oblasti so nastali polagoma teksti, ki so v resnici podobni novim prevodom. Nekateri pisarji so se ponašali s takimi junaškimi deli; toda pri kritični preiskavi njih dela se človek prepriča, da njih zasluga ni nič večja, nego moskovskega diakona Teofana, ki je tudi trdil, da je prevedel »Gesta Romanorum« leta 1691., dasi imamo datirane rokopise »Rimskih Dějanij« že pred tem letom. Teofan namreč samo priznava, da je »zercalo bogoslovii« (Speculum theologiae), ki se je že leta 1618. tiskalo v samostanu Počajevu — ki je slavna božja pot na avstrijski meji — prevedel leta 1674. »iz beloruskega jezika v pristni slovansko-ruski jezik.« Toda tudi taki poznavalci ruske pripovedne literature, kakor so Pypin, Veselovskij in Tichonravov, so menili glede povesti o sedmih modrcih in Apolonija Tirskega, da imamo več prevodov.

Z natančnimi preiskavami obeh spomenikov sem jaz eksaktno dokazal, da se sme govoriti le o enem prevodu. Poljski izvirnik je prepisovalcem pač težko kdaj zopet prišel pred oči. Takisto sodim, da sem dokazal P. Vladimirovu, ki je spisal o »Speculum magnum« celo knjigo, da je kriva misel o dvojnem prevodu, in že na podlagi dosedanjega gradiva sem trdno prepričan, da Veselovskij ni prave zadel, ker se v svojem delu »Iz istorii romana i pověsti, II. Slavjano-romanskij otděl, St. Peterburg 1888.« torej še pred mojimi razpravami, ni odločil samo za eden prevod »Bove«.

Preiskave, ki so potrebne za take dokaze, so sicer jako mučne in celo nehvaležne, pa dognati jih je treba, ako nam je do tega, da temeljito premotrimo bistvo ruske prevodne literature. Prav iz tega vzroka ne morem izjaviti, ali so nastali drugi prevodi iz poljščine, n. pr. narodnih knjižic o cesarju Oktavijanu, o Meluzini in Mageloni,

nadalje prevodi raznih fabliaux, glum, facetij in apoftegem v Moskvi, ali pa deloma že poprej v zapadni Rusiji. Skrbna razdelitev literarnih proizvodov po pokrajinah je nujno potrebna.

Dolga in težavna je bila torej pot, katero je morala prehoditi večina pripovednih del srednjeveškega slovstva, predno je dospela v Rusijo ter tu v 17. stoletju pospeševala in razširjala »svobodnejše, lažje in bolj poetično berilo«; to je namreč mnenje izbornega poznavalca ruskega slovstva — Buslajeva (v studiji o hudičevskih pravljicah). Dandanes vemo, da se ogromna reforma Petra Velikega ni izvršila na mah; mislim, da sem, dasi kratko, dovolj dokazal, kako se je Rusija že pred njim na duševnem polju silno poevropila. Nič ni značilnejše, nego to, da si je Peter Veliki vse pomagalce za izvršitev cerkvenih reform izbral izmed bogoslovcev po južni Rusiji, ki so od tu s seboj prinesli latinsko-poljsko omiko, in sploh je Peter za višje duhovne dostojanstvenike načeloma imenoval le take Maloruse. Še rostovski nadškof, sv. Dimitrij, ki je bil v začetku 18. stoletja tam na daljnjem severovzhodu, je bil prepričan, da treba vsekakor poljščino sprejeti v učni načrt njegove škofijske šole, in istih misli je bil tudi starorusko nadahnjeni, toda dalekogledni Posoškov iz moskovske okolice, ki so mu nadeli priimek ruskega Adama Smitha.

Ti prevodi, ki sem jih tu označil, so bili še v 18. stoletju dušna hrana ruskim kupcem, vojakom in nižjim slojem sploh, kolikor so se zanimali za slovstvo. Seveda poznamo marsikaterega teh del v zapadnoevropskih literaturah več tiskanih izdaj nego v Rusiji rokopisov, toda treba, da se popolnoma zamislimo v srednji vek. Zgodovinarju Kohlu se je še leta 1735. zdelo čudno, da je našel toliko ljudi, ki so po obrtniško kopirali rokopise, in neki pisec »Bove« se je takisto še v minolem stoletju ponašal, da je izvršil že 40 prepisov tega tako priljubljenega dela. Peter Veliki se je pač malo brigal za literarne potrebe svojega naroda; njemu je bilo le do natiska tistih »manufakturnih knjig«, kakor jih je sam imenoval, ruski Francozi pa so mogli polagoma postati le redki izvoljenci. Ruski narod, ki je bil prespal cele kulturne dobe, se je šele po tem okornem prevodnem slovstvu usposobil za višje duševne užitke. In ako bi kdo vprašal, so-li tudi znameniti ruski pisatelji v dotiki s to pripovedno literaturo, tedaj lahko to naravnost in odločno potrdimo. V 18. stoletju sta se sklicevala Kantemir in Deržavin na »Bovo«, Puškin je nameraval obdelati to snov, in celo neka igra dramatika Ostrovskega, ki je bil skoro naš vrstnik, se začenja s čitanjem »Bove«.

Slovstvena zgodovina takih bornih početkov beletristike ne sme ravnodušno prezirati, niti jim ne bode brez uspeha posvečevala svoje pozornosti. To slovstvo, katerega neznatni proizvodi se še dandanes pri Poljakih, Čehih in Slovakih prodajajo na semnjih, bistro pojasnjuje duševno življenje ne samo Rusov, temveč tudi Poljakov, Čehov in Jugoslovanov! In kako hvaležna mora biti primerjevalna slovstvena zgodovina slavistom, ki so n. pr. dokazali, da treba Apolonija Tirskega zasledovati le do Čehov, zakaj k Poljakom in Rusom je prodrla le češka preosnova tega romana! Pokazal pa sem menda tudi ob enem, bolje nego bi bil mogel z najobširnejšimi razpravami, kako si mislim na strogo filološki metodi osnovano slovansko slovstveno zgodovino, a dokazal tudi, da se da sploh o njej govoriti. Slovanski narodi sicer v zgodovinski dobi niti v kulturnem oziru niso nikdar tvorili celote in je tudi ne bodo, pa vendar je bilo med njimi vsekdar toliko in tako živahnih vzajemnih odnošajev, da se pravo spoznavanje njih preteklosti kakor tudi pametna sodba o njih prihodnosti neizmerno razbistri, ako krenemo v slovstveni zgodovini isto pot, ki jo je ubrala primerjevalna slovnica slovanskih jezikov s tem, da prodira še dalje preko Miklošičevih vzporednih slovnic.

Zlasti pa mora biti naloga take univerze, kakršna je dunajska, da brani slavistiko prevelike razcepljenosti in plitvosti, manjše slovanske literature pa prevelike domišljivosti in osamljenosti, ki bi se lahko tedaj pojavila, ako bi znanje velikih kulturnih jezikov sploh nazadovalo. — S to zadačo bi dunajsko vseučilišče vsestransko koristilo.

Bohinjski Savi.

Med temnim skalovjem izviraš,
Šumeča v dolino derviš,
Ko tek svoj umiriš — mladenki
Podobna v daljavo hitiš.

Blestiš med zelenimi hribi,
Obiščeš prijazne vasi,
Šumiš po cvetočih planjavah
V tujino med druge ljudi.

Ko prideš do znancev, izroči
Pozdrav jim iz naših gora,
Kjer bistra na dan ti privreješ,
Kraljica slovenskih voda.

Gorska.

Pod streho.

Spisala **Márica.**

(Dalje.)

VI.

oza je molče šla po stopnicah in tudi v stanovanju ni rekla Zinki ničesar.

Čutila je, da se ne bi mogla premagati, čutila, da bi jo stresla z vso silo in z vso silo pritisnila k zidu, da bi zaječala, ako bi ji odgovorila po svoji navadi impertinentno.

Sklenila pa je, da drugi dan pove roditeljema in njej, da mora biti tega konec.

Pri kosilu ni mogla ničesar jesti; nestrpno je čakala, da odjedo, da bi si ohladila nevoljo.

Ko je že hotela mačeha vstati ter odnesti posodo z mize, je izpregovorila Roza:

»Čujte! nocoj pojdete vi z njo v gledališče, ali pa mora biti doma, ker ji jaz skrijem ključ od vhoda, da ne bode mogla noter.«

»O, le skrij ga, pojdem pa spat k Lojziki ali Marjeti.«

»Kaj pa je bilo?« sta vprašala oče in mačeha hkrati.

»Da veste, Marjeta, Lojzika in ona tretja je ne spremljajo do doma, ampak ona gre z njimi le do njih stanovanja, a potem jo spremljajo trije mladeniči, ki jo suvajo, pehajo ter kričijo z njo po ulicah, in Bog ve, kaj bi bilo še sinoči, ko ne bi bila prišla jaz vmes.«

»Koliko hrupa, ker me je slučajno enkrat tako videla! No, verujte mi, drugekrati so me vselej one spremile prav do doma.«

»Videla sem te, in to mi je dovolj; misliti si morem, da je bilo tako vsaki večer do zdaj.«

Oče si je brisal rdeče solzne oči, mati pa je vila roke in zdihovala: »Ti moj Bog, ti moj Bog!«

»Kaj počenja, ker je slučajno videla, da sem šla enkrat sama z njimi,« je pričela zopet Zinka; »saj ostajaš ti po cele noči zunaj doma ter praviš, da si pri Golobovih ali pri Mihljevih; Bog ve, ali je pa to tudi vselej res.«

»Nesramna stvar!« je siknila Roza med zobmi, in solze so ji stopile v oči od same jeze; šla je za vrata, kjer je visel ključ od vežnih vrat, ga vteknila v žep ter odšla.

»Kaj delaš vendar dekle, povej, kaj delaš?« je kričala mati nad Zinko.

Zinka je pa le zmajala z ramami, kleknila k skrinji, kjer je imela svojo obleko ter jo je jela molče pregledovati.

Oče je dremal, mačeha pomivala posodo, Zinka pregledovala obleke, Roza je pa stiskala pesti na svoji postelji ter govorila poluglasno:

»Največje gorje na svetu, o Bog, si odločil meni, ker si me postavil med ljudi, ki so tako nepopisno različni od mene.«

Ko je prišla k večerji, ni izpregovorila ni Zinka, ni mačeha z njo niti besedice.

Ko se je mati preoblekla, ji je rekla jezno: »Daj mi ključ!«

Odslej ni Roza več hodila nikamor v onih večerih, ko je morala Zinka peti, ker je bila opazila, da hodi mati z njo.

VII.

»Dimitri Zonta, proslavljeni dramatik v vsej Italiji, bode predstavljal najlepša dramatiška dela, med njimi mnogo novih. Začne s krasnim znanim Sudermannovim delom »Čast«, s katerim je žel slavni dramatik povsod neizmerno slavo.«

Tako so naznanjali lepaki na oglih, in Roza je bila vsa srečna, da je bil baš ob prvi predstavi v operi počitek, in torej ni bilo treba nadzorovati Zinke.

Burno ploskanje je pozdravljalo umetnika že pri nastopu. Šepetalo se je, da mu zato izkazujejo toliko simpatij, ker je baje Tržačan.

Elegantna zunanjost, nepopisno izrazito lice, lepe, velike, črne oči, genijalno počesani lasje . . .

»In vendar kje, kje sem videla vse to pred davnim, davnim časom,« se je povpraševala Roza.

»Ta nasmeh, ti zobje, to kretanje! Da, da, to je on, to je prav on — Pavel, s katerim sta igrala, s katerim sta se sprla tolikokrat. A na naznanilih je Dimitri. Pa saj si je ime lahko izpremenil; to je on, on, prav on. Kako je neki prišel do tolike slave? Oh, ko bi vsaj mogla govoriti z njim; Bog ve, ali bi me spoznal, ali bi se me še spominjal?«

Med tem se je pa vršil na odru za divnim prizorom še divnejši prizor.

Veselje roditeljev, da se je vrnil sin, in kratko veselje sinovo. On ima sestro — lepo sestro — o kateri mu pripovedujeta oče in mati — z lahka, kakor da nič ne bi bilo — da se uči peti, ker plačuje

za-njo grajščakov sin, da se vozi ona s tem gospodičem v mesto . . . da lepi naslanjač je takisto dar njegove roke . . . Dolgo ga ni bilo nazaj, a kakšen propad je po svoji vrnitvi našel med svojci in sabo! Sestri govori milo na srce; hoče jo odvesti daleč s sabo. Toda ona ga ne razume, nima čuta ni razuma za njegov plemeniti predlog.

Zgodilo se je še hujše. Grajski so zvedeli za razmerje svojega sina, in oče grajščak je prinesel veliko vsoto denarja, da popravi sinov greh, da odkupi sina! Koliko je bilo zato veselja v siromašni hiši, dokler ni ovedel tega — on, sin!

Koliko resnice, koliko bridke resnice v tej igri!

»Če mi je bilo pasti zopet v blato, zakaj ste me kdaj dvignili iz njega!« te besede polaga divni dramatik v usta sinu, ki se je bil vrnil, in ko je izvrstni uprizoritelj te uloge na odru udaril v glasen, pretresujoč jok, se je Roza tudi jokala in si mislila: »Prav za-me je to, prav za-me.«

Dolgo ni mogla zaspati ono noč. Mislila je o krasnem umotvoru, mislila o njem, o Pavlu, ki je prišel nazaj črez toliko let, prav kakor v igri. Njegovi ljudje pač ne morejo biti drugačni od njenih, ki so tako podobni onima roditeljema na odru.

Ni se motila, bil je res on — njen prijatelj za otroških let, Pavel.

Drugi dan je rekla mačeha očetu:

»Ti, starega Jožeta sin se je vrnil v Trst, po gledališčih igra; a jaz sem mislila, da je davno mrtev.«

»Kaj, Pavel?« je vprašal počasi oče: »po gledališčih igra! Oj, siromak, kakšnega dela se je lotil; pehati se mora za negotovim zaslužkom ter se klatiti po svetu! Ušel je bil menda, ker ga je stari silil delati v kovačnici, ali ga je pa bil sam zapodil; ne vem.«

»Stari Jože je pač lahko vesel svojega sina,« je dejala Roza; »vrnil se je v Trst kot velik, znamenit umetnik, in tudi za denar in življenje mu ni treba skrbeti.«

»Dobro, praviš, da se mu godi; no, pa naj se mu, Bog mu daj!« je rekel oče.

»In še kako dobro! On je izmed prvih igralcev na svetu; ves svet ve zanj.« Neizobraženima roditeljema Roza tega ni mogla drugače povedati nego s preprostimi izrazi, in često, kadar so ji očitali, čemu hodi v gledališče, in kakšen dobiček ima od tega, češ, da trosi samo denar in izgublja noči, jim je odgovarjala, ne hoteč na dolgo in široko razlagati: »Eh, eden prvih igralcev ali igralk na svetu igra ali poje.«

Neizrečeno rada bi bila Roza govorila s svojim nekdanjim tovarišem, toda kako? Vprašala bi ga, kako mu je pri srcu, ko igra Su-

dermannovo »Čast«; povedal bi ji morda, kako je prišel na oder in pa do tolike slave.

Njegov oče je imel nekdaj kovačnico v njih hiši, tam za dvoriščem, a preselil se je bil drugam, ker ni mogel več delati vzpričo starosti. Bog ve, ali je umetnik posetil kraje, kjer je živel do petnajstega leta. —

Bolj in bolj je ugajal slavni umetnik, vsakikrat je bilo gledališče bolj polno; osobito ženstvo je bilo vse zaljubljeno vanj. Govorilo se je, da je dobil mnogo nežnih pisem.

Roza ga je nekoč srečala na ulici, ga pogledala, a on se ni ozrl vanjo.

Potekal je obrok njegovih predstav. Ko je prišel neko dopoludne k vajam, mu je dal vratar droben listič.

»Zopet ena občudovalka!« si je mislil, list pa je bil Rozin in se je glasil:

»Po tolikih letih, tolikih doživkih, po tako dolgi odsotnosti od domačega kraja in naposled po tolikih slavnih uspehih težko da se še spominjate nekdanje tovarišice Roze, ki se je igrala z Vami tam v ulicah »Del pane«. Občudovala sem Vas v gledališču in neizrečeno rada bi govorila z Vami. Se-li smem nadejati? Ni-li prevelika moja drznost? Stanujemo še vedno — tam.

Vaša nekdanja tovarišica
Roza.«

»Joj, kako dolgo! Zdi se mi, da je to bilo v drugem življenju . . . Stanuje še vedno tam, in vendar ni delavka; po listu vidim, da se je dvignila iz blata, ki je obdajalo njo in mene. Bog ve, kako živi! Posetim jo!«

(Dalje prihodnjič.)

Vzdihljaji.

Da videlo ne bi bilo
Nje rajske podobe oko —
Pogled je ljubezen mi vnel,
Mir srcu je mojemu vzel.

Da bral ne bi bil iz očes
Lepote in sreče nebes —
Ne čutil na srcu srca,
Ne gledal nje prsi snega.

Da nikdar, oh nikdar ne bil
Poljuba z nje ustnic bi pil . . .
Trenotek sladkosti neba —
Zanetil je plamen gorja! —

I. N. Resman.

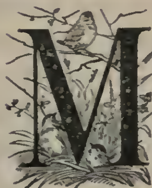

Frančišek baron Trenk, vodja pandurjev.

Spisal Ivan Steklasa.

(Dalje.)

3. Trenk v svoji domovini.

Meseca velikega travna istega leta je prispel Trenk v Levočo k svojemu staremu očetu, ki je že mislil, da ne bode nikdar več videl svojega sina. Toda le malo časa je ostal tukaj; naveličal se je namreč kmalu mirnega življenja. Zatorej je zapustil zopet očeta ter odšel v Slavonijo, kjer je kupil še dve grajščini: Pakrac in Nuštar.

Vsa ta velika posestva pa so bila silno zapuščena; kajti po vsej Slavoniji so takrat gospodarile razbojniške čete ter zabranjevale vsaki napredek. To so bili žalostni nasledki mnogoletnega turškega gospostva, ki je izpremenilo to krasno, od Boga v vsakem pogledu blagoslovljeno zemljo v pravo razbojniško torišče. Tukaj se je razvilo tisto hajduštvo, ki je bilo s početka naperjeno le proti turškemu nasilstvu. Ko so pa iz Slavonije pregnali Turke, so napadali ti hajduki tudi domače prebivalce. Sčasoma ni bil varen nihče pred njimi, in hajduki so postali navadni razbojniki.

Nova vlada se je trudila na razne načine, da se to razbojništvo zatre vsaj nekoliko. Da se ubranijo tem razbojnikom, so se zbirali posestniki v obrambne čete, drugi pa so se družili z razbojniki samimi, da bi si le ohranili svojo lastnino. Zato se je večkrat zgodilo, da je poplenila kako posestvo katera druga četa, ker nì vedela, da je gospodar med hajduki.

Tako se Slavonija ni mogla opomoči do blagovitosti; kajti prenehala je bila vsaka trgovina, obrtnost se je zanemarjala, a prosveta se zatirala. Kamor koli je človek pogledal, ni videl nič drugega nego požgane in podrte vasi ter pokončana posestva. Polja so bila neobdelana, vinogradi zapuščeni, pota slaba in nevarna. Prebivalci so bili v vednem strahu in trepetu ter so obupovali v tem žalostnem položaju. Tako grozno je bila propadla ta dežela, katera je nekdaj tako cvetla, da so jo tujci celo nazivali Malo Laško.

Cesarska vlada se je trudila na razne načine, da zatre razbojništvo; toda vsa ta njena strogost ni nič pomagala. Poskusili so na drug način zaceliti to rano. Leta 1736. so poslali z Dunaja preisko-

valen odbor v Požego. Le-ta je razglasil za vso Slavonijo oproščenje vseh kazni ali amnestijo onim hajdukom, ki pridejo v Požego, polože orožje ter prisežejo, da bodo v prihodnje živeli mirno in pošteno. V to svrho so poslali v šume frančiškana Pavunovića naznanjat razbojnikom ta razglas. Pavunoviću se je posrečilo, da je predobil več nego 50 razbojnikov. Takisto je pregovoril frančiškan iz samostana v Našicah 52 hajdukov, da so prisegli vernost, med njimi samega harambašo (vodjo), glasovitega Kostrešo, ki je kasneje lovil sam svoje razbojnike, in pa Čičo. Vsaki izmed spokorjencev je dobil podporo v denarjih, da je mogel pričeti gospodarstvo. — Tako so razbojstva za nekaj časa res prenehala, in cesarski odbor se je povrnil na Dunaj, misleč, da je zdaj Slavonija rešena te hude nadloge. Toda vsi so se hudo prevarili. Komaj so razbojniki zvedeli o odborovem odhodu, pa so se že zopet pokazali ter v kratkem poplavili vso Slavonijo. Poprejšnja nevarnost se je z nova pojavila po vsej deželi. —

Tako je bilo v Slavoniji, ko se je Trenk povrnil na svoja posestva. Njegovi podložniki so ga sprejeli z velikim veseljem ter mu potožili svojo bedo. On jim je pomagal, kjer in kolikor je le mogel; zato so pa Trenka tudi iskreno čislali in ljubili njegovi podložniki in še dandanes se ga spominjajo v Slavoniji ter pripovedujejo mnogo o njegovi dobrotljivosti in skrbljivosti proti podložnikom. Branil jih je tudi pogostoma razbojniških napadov. Prepira z razbojniki po navadi ni sam začel, toda vsaki napad je pogumno odbil. Radi tega je bil večkrat tožen in preganjan od svojih nasprotnikov. Posebno so ga mrzeli Nemci ter vedno prežali nanj.

Trenk se je poleg svojih navadnih opravil prav rad bavil z lovom ter prehodil večkrat svoje velikanske šume, po katerih so se klatili in skrivali razbojniki. Večkrat jih je napadel s svojimi pandurji, posebno one, ki so prihajali blizu Brestovca. Nekdaj jih je kar dvanajst ubil in devet ujel ter je tako očistil celo okolico za nekaj časa. Le trije so mu ubežali, med njimi tudi harambaša Vidak, ki je pobegnil črez Savo v Bosno. Trenk ga je poiskal na njegovem domu, a ko ga ni našel doma, je odpeljal njegovega očeta in mnogo blaga, katero je bil naplenil glasoviti hajduk po Slavoniji. Trenk se je bil že črez Savo prepeljal, ko se oglasi Vidak, rekoč: »Kdo si usoja s cesarske zemlje, iz hiše moje mi odpeljati očeta?« Trenk, ki je spoznal po glasu Vidaka, mu odgovori: »Ako želiš zvedeti, kdo je, pridi črez Savo!« Vidak odvrne, da nima orožja pri sebi, in da zato lahko Trenk pride na bosensko stran, zaklinjaje se, da se mu ne zgodi nič hudega. Neustrašeni Trenk se res prepelje črez Savo, zanašajoč se na svojo

vrlo sabljo, a ko pristopi k Vidaku, opazi, da ima le-ta dva samokresa za pasom. Tedaj stopi hitro tik razbojnika, da ta ne bi mogel upotrebiti orožja. Ko pa seže razbojnik po samokresu, mu ga izbije Trenk z levo roko, z desno pa ga sune s sabljo v prsi, da se kar mrtev zgrudi na zemljo. Trenk mu odseka glavo ter jo odnese za znak zmage. Očeta njegovega pa pusti potem domov črez Savo. — Radi tega čina je bil Trenk kasneje tožen pri sodniji v Oseku.

Nekega dne se je vračal Trenk ves utrujen z lova. Pri bližnjem logarju zasliši petje ter gre tjakaj, da bi videl, kaj to pomeni, in da se malo okrepča. Toda komaj sede k mizi, glej, že pristopita dva orjaška razbojnika. Trenk malo osupne. Ko to eden njiju opazi, nagovori Trenka tako-le: »Trenk, mi nismo storili nič hudega niti tebi, niti tvojim podložnikom, pa vendar nas tako hudo preganjaš. Pa vidi, da mi pošteno mislimo. Mogli bi te kar precej ubiti, toda ne; jej in pij z nama, a potem naj sablje odločijo.« Trenk je jedel in pil z njima, vendar pa ga je skrbelo, kaj bode, ako jih je zunaj kaj več. Snoval pa je načrt, kako naredi s temi in onimi. Nevidoma potegne iz pasa dva samokresa ter ustreli pod mizo na oba hajduka, prevrne hitro mizo na-nja, skoči v vežo, kjer je stala naslonjena puška enega hajduka, jo zgrabi in ustreli prvega napadnika. Drugi se spusti za Trenkom, ali tudi tega zadene smrtno s svojim samokresom.

Tako se je rešil iz nevarnosti ter mislil, da bode to njegovo junaško delo oblastim všeč. Toda grdo se je prevaril. Njegov največji sovražnik je bil vojaški sodnik Salzenthal v Oseku. Le-ta predobi generala Guadagnia ter ga pregovori, da Trenka ostro kaznuje, ker je proti vsakemu pravu ubil človeka v tujem cesarstvu. Že drugi dan dobi Trenk poziv, naj pride nemudoma v Osek, sicer se upotrebi sila.

Trenk sklene poiskati pravice na Dunaju, ker je bil prepričan, da mora biti za svoj čin pohvaljen, ne pa kaznovan. Toda ravno takrat se je jako težko prišlo črez deželno mejo, ker je po Slavoniji razgrajala huda kuga. Da ga ne bi sovražniki ujeli, se je umaknil v frančiškanski samostan v Veliko, dokler ne bi poskrbel njegov opravnik na Dunaju, da pride varno črez mejo. Med tem pa je bil že general zapovedal, da pograbijo Trenka v samostanu ter ga odpravijo s stražo v Osek.

Zdaj se ni dalo nič več čakati. Trenk vzame več tisoč goldinarjev, nekoliko konj in vernega pandurja, da ga je vodil po tajnih stezah tja do Karlovca; tu je dobil za denar potni list do Dunaja in je tudi srečno tja prispel.

Ko je to zvedel oseški vojaški sodnik, je javil vse dunajskemu vojaškemu svetu ter ga ob enem zaprosil, naj spazijo Trenka.

Ko pride Trenk na Dunaj, gre najprej k svojemu upravniku, toda redarstvena straža ga je že čakala pri vratih upravnikovega stanovanja. Trenk jo opazi, ona pa njega ne. Hitro se obrne in gre dalje. Kmalu ga doide upravnikov sluga, ki mu sporoči, da so vse njegove stvari dobro opravljene, vendar pa je za sedaj potrebno, da se skrije pred redarstvom. Nato je šel Trenk takoj v jezuviški samostan, a tam ga niso sprejeli, pač pa je našel pribežališče pri kapucinih.

Med tem je njegov upravnik s pomočjo svojih prijateljev izposloval pri dvoru, da mu je bilo dozvoljeno na Dunaju živeti. Tudi vse svoje stvari je dobil Trenk.

Potem se je odpravil k princu Karolu Lotarinškemu ter mu razjasnil vse, kako je bilo v Slavoniji. Po posredovanju prinčevem je prišel Trenk tudi pred cesarico Marijo Terezijo, katera mu je obljubila pomoč in obrambo proti njegovim nasprotnikom. In zares so tedanji žalostni politični odnošaji v Avstriji rešili Trenka daljnjega zasledovanja njegovih sovražnikov. —

(Dalje prihodnjič.)

Pesem.

Ptička zapevala
V zélenem boru,
Slušala deva jo
Na belem dvoru

Kaj je povedala,
Kaj je zapela?
Da je tri ptičke že
Ljubčke imela.

»Ej, ej, ti ptičica,
Ptičica zala,
Ne-li, četrtega
Zdaj boš iskala?«

»»Bodem iskala ga,
Bodem dobila,
Z njim, kakor z drugimi
Bodem storila.««

Slušala deva jo
In zardela,
Pesmico tako je
Tudi zapela.

Zvonoslav.

Nirvana!

Spisal **Radoslav Murnik.**

(Konec.)

9.

puščeni rulo so mililí svetlobo v luksurijozno opremljenem prostoru. Tiho, hladno, ugodno je bilo tu. V srebrnih košaricah so vonjale zadnje jesenske cvetice; mirno so stale pisane majolike, krasеč stene. V mramorni kamenici, podobni veliki školjki, so plavale zlate ribice. Čakal sem, čakal. —

Ob petih je prišla Ela. Skrbno je zapirala za sabo in zaklepala.

Slišal sem jo hoditi po njeni spalnici. Potem je šla v salon, odprla oknico in sedla h klavirju. Začela je igrati enega onih strastnih Chopinovih valčkov, pa hipoma nehala in zaprla klavir. S kratkimi, hitrimi koraki je prišla v sobo, kjer sem stal na straži.

Stopila je k oknu. Tik mene!

Skoro se me je dotikala! — Slišal sem jo dihati . . . Ako bi bila tačas vedela, kdo stoji tu čisto blizu nje? — Toda ne, slutila ni ničesar! Pozorno je gledala skozi presledke v žaluzijah doli na ulico. —

Odstopila je zopet in šla gledat na uro. Potem je odprla miznico, vzela iz nje ključek in odprla malo omaro. Listkala je v zavitku pisem — menda njegovih!

Z nova je stopila k oknu. Komaj sem se premagoval. —

»Že gre!« je hipoma vzkliknila . . . Kako se ga je veselila! —

Hitro je shranila zavitek v omari, jo zaklenila in mu hitela odpirat. Nepremično je poslušala . . .

Jaz pa sem vzel svoj nož iz žepa in zarezal luknjo v zagrinjalo.

Po stopnicah gori so se čuli lahni koraki. Rahlo je zažvenketala jeklena sablja ob kamenu. Ela je odprla na iztežaj, potegnila prišleca v sobo in hitro zopet obrnila ključ. Lajtnant Waldersdorf je stal nekoliko hladno pred njo . . . Ela ga je burno objela in strastno poljubila. —

Vsa kri, se mi je zdelo, mi je vrela k srcu, ki mi je nehalo za trenotek biti . . . Oblak mi je legel na oči, in le kakor skozi meglo sem ju gledal. — Zdaj-le daj oba! —

Nastavim revolver . . . merim . . . merim . . .

Roka se mi je tresla, pred očmi se mi je delala tema . . . Roka me je zabolela in mi omahnila. —

Tedaj ga je prijela za roko in ga vedla k divanu.

»Ali je res, da me hočeš zapustiti?« ga je vprašala s tresočim se glasom.

»Moram!«

»Zakaj? . . . Evgen!«

»Saj sem ti že povedal. — Zaročil sem se.«

»Ostani moj!« je prosila. »Ne hodi od mene! — Jaz sem čisto tvoja . . . Zakaj nočeš? — Vsa tvoja . . . Ljubim te! Ali me nočeš tudi ti ljubiti? — Evgen!«

Baron se ni genil. Igral se je nervozno s sabljo . . .

Oklenila se je njegove roke, se mu privila in mu šepetala, pritikajoč sence čisto k njegovemu licu, k njegovim ustnicam.

»Poslušaj me! — Ti si moje vse! — Saj veš, da sem ti vse žrtvovala . . . Ne najdeš je nobene več, ki bi te bolj ljubila, kakor jaz! Na vsem svetu si ti moja edina misel, moj najslajši sen, moje najmilejše veselje . . . Prelomila sem zakonsko zvestobo — vse za-te! — Toda, prelomila bi jo še enkrat — — Ostani pri meni . . . Tako te bom ljubila, da vse drugo pozabiš! — Kaj bo z menoj, če me zapustiš? — Ah, Evgen!«

Tačas so se slišali koraki po stopnicah. — Oba sta planila pokoncu. Ali nihče ni prišel. Zopet je bilo vse tiho . . .

Ona ga je vprašujoče pogledala in ga zopet potegnila k sebi na divan. Njiju lica so se skoro pritiskala, in njene ustnice so se približale z očarujočo silo njegovim . . .

»Ne smem, Ela! — Bilo bi zoper . . . S kratka — bodiva pametna, ločiva se!«

»Odreci nevesti! — Zaročen si — moj Bog — koliko zarok se je že razdrlo! Piši ji: »»Gospodična, odpustite mi! Pozabite me!«« — Nočeš? — — Evgen?«

»Zakaj ne bi izpolnil svojih obljub?«

»Ti si hkrati strašno skrupulozen . . . Torej, dobro! — Izvrši, kar si tam obljubil. — Potem se pa vendar lahko vrneš k meni?«

»Ela!«

»Nočeš?«

»Nikakor ne! In to je najin zadnji sestanek!«

»Tvoja zadnja beseda, Evgen?« —

»Zadnja.«

Waldersdorf je vstal in odhajal. Toda ravno pred vrati se je ustavil in obrnil. Videl je Elo klečečo ob divanu in skrivajočo glavo v velikih svilenih blazinah. Krčevito je ihtela od neznosne boli, in njene lepe roke so se strastno stiskale. Dobro sem opazil, kako se ji je sunkoma stresal beli bleščeči tilnik.

Počasi se je vrnil baron k njej, zopet sedel in se sklonil nad njo . . .

»Ela!«

Pogledala ga je. On jo je poljubil . . .

Od njenega žarečega, zmage vajenega bitja je odsevala nepremagljiva moč, diabolska sila, ki je morala vsakoga vkovati. Govorila ni več . . . Samo gledala ga je, smejoč se, s solzami v očeh — mu ovila roke okolo vratu — mu položila glavo na prsi. —

In ko ga je zopet vprašala: »Ostaneš moj?« — se ni več branil in se ji je, pijan njene lepote, brez pomisleka vdal.

Meni je bilo, kakor da mi lije žareče železo po žilah! Skoro sem omahnil . . . Naslonim se ob zid . . . vzdignem zopet revolver . . . pomerim sredi med zlate huzarske prevoze na hrbtu njegove uniforme . . . oba sta bila komaj pet korakov od mene . . . pritisnem na petelina —

10.

Tačas se osvobodi lajtnant iz rok moje žene in vpraša nemirno:

»Ali nisi nič slišala?«

»Nič . . . Posla ni nobenega doma —«

»Dobro sem opazil šum.«

»Kdaj pa? Lepo te prosim, Evgen, nikar me ne straši!«

»Res, res — zdelo se mi je, kakor da bi bil kdo potegnil z žrebljem po zidu in ga krušil.«

»Kje pa, Evgen?«

»Za tisto-le gardino!«

Gre in pogleda pri sosednjem oknu . . . Zagrinjala pa, kjer sem tičal jaz skrit, se mu ni zdelo vredno razgrinjati. —

»Nič ni . . . Motil sem se!«

— Toda ni se motil! Ravno predno sem hotel sprožiti, mi je izdrsnil potni kazalec od petelina — hkrati so mi prsti odjenjali, orožje mi je izmuznilo iz roke. Vendar se mi je posrečilo, da sem ujel samokres srečno zopet ob zidu, predno mi je padel na tla . . .

— Ko se je poslovil, je nekaj časa poslušala. Potem je šla iz sobe.

Tedaj sem stopil tudi jaz izza zagrinjala. Tiho sem odprl vrata v sosednjo sobo. Ves omamljen od tega, kar sem videl in slišal, sem

stal precej dolgo oprt ob pisalni mizi. Nikakor nisem mogel misliti ne ene jasne misli. Mehanično sem vzel vseh šest patronov iz revolverja.

Kar se odpro vrata od koridora in v sobo stopi — ona . . . Ker je bilo temno, me ni videla. Počasi, glavo zamišljeno proti tlom držeč, mi je prihajala nasproti vedno bliže k mizi. Tam si vzame vžigalico. Prižge si svečo. Kar ji pade goreča sveča s svečnikom vred iz rok na tla.

Zagledala je bila mene!

Slaba vest se ji je ob tem nepričakovanem srečanju hipoma vzbudila. Ela se je zgrudila, kakor od bliska zadeta, ob stolu — kolena je niso več držala — že je klečala na preprogi. Strah jo je bilo — mene!

Nepremično sem stal pred njo, gledajoč jo, kakor gleda sodnik zatoženca. Izpregovoril nisem nobene besedice. Ta moj mir, ta moj molk ji je moral biti strašen! — Stol, katerega se je prijela, kakor da bi iskala zavetja za njim, se je tresel. — Naposled je plašno vzdignila glavo in boječe izustila:

»O kako sem se prestrašila!

Nisem se ganil. —

»Nisem se nadejala, da prideš danes . . .«

Jaz, kakor prej. —

Zdaj ji je bilo jasno, da vse vem . . . Tačas zagleda še moj revolver na mizi. — Hipoma skoči — poklekne pred-me — — povzdigne roke — prosi me odpuščanja — — prosi me za življenje — v imenu usmiljenega Boga. — — Ne da bi jo pogledal, naglo odidem . . . Ona je še klečala na tleh.

II.

Šel sem k nožarju in si kupil močno angleško britev. Vi ste jo videli, gospod. Ta-le tukaj v žepu, ta-le je . . .

Potem sem si najel fijakarja in mu velel v Prater. — Zvečer sem šel v opero. Imel sem srečo. Komaj sem pregledal z opernim steklom prvo vrsto nasprotnih lož, sem že zapazil mladega Waldensdorfa.

Po drugem aktu sem šel k njemu in ga povabil v fin etablisman. S kraja se mi je branil. Vraga — sem si mislil — menda vendar ne, da bi kaj sumil ali slutil? . . . Govoril sem zadosti mirno in prijazno z njim in ga pregovoril . . .

Naročil sem šampanjca. Zabavala sva se izborno. Nikdar še nisem videl Evgena tako dobre volje. Pil je hitro in mnogo.

»Saj res,« je vzkliknil sredi pogovora o raznoterih stvareh — »vi še ne veste: zaročil sem se! Letošnji manevri so bili usodni za-me.«

»Čestitam. In vaša nevesta, gospod lajtnant?«

»O, to je tako naivno, nedolžno dete . . . In kako resno zna ljubiti ta sveži, na pol razviti otrok! — Njeni poljubi, — ah — kako sramežljivi so! Nepopisno!«

»In vi jo resnično ljubite?«

»Kdo bi takega angeljčka ne imel rad? — Neizrečeno sem srečen z njo! — — O — in njena pisma! — Vsa njena nepokvarjena duša mi je odkrita. Ali mi verjamete, da si včasih mislim: Nisi je vreden! — Verjamete?«

»Bežite, bežite, gospod baron! — Povejte mi rajši ime.«

»Slovesne zaroke še ni bilo, veste. Zmenila sva se, da bodeva uživala sladkost tajne ljubezni . . . In kako dražestno igra ona ulogo skrivne ljubice! — Ena njenih prijateljic je bila zaljubljena, skrivaj zaročena, stariši niso privolili: nesrečna ljubezen! — Take »romantike« midva sicer ne moreva doseči. — Igrava se torej skrivalico — vsaj nekaj časa, kakor ona želi. — Sicer pa vam lahko povem —«

Imenoval mi je mlado konteso iz imenitne obitelji.

Postajal je vedno živahnejši in veselejši. Da ni pozabil piti, za to sem skrbel jaz. — Že se mu je začel jezik zapletati . . .

»Kaj bi pa rekli, gospod baron,« sem ga vprašal, »kaj bi dejali, ako bi se morali hipoma ločiti — od svoje ljubice?«

»Haha — kaj! Tisto-le bi zapel, — kako se že pričenja, da . . to-le:

»»Adijo, pa zdrava ostani!
Podaj mi še enkrat roko!
Pa na-me nikar ne pozabi,
Četudi drug ljubček tvoj bo.««

Smejala sva se, pušila in se živo razgovarjala.

»Škoda te je,« sem si dejal sam pri sebi, »škoda tako čvrstega mladega moža! Ali — jaz moram! — — Uboga kontesa! — Nikdar več ga ne boš videla svojega lepega ljubčka!«

Tu je prevrnil lajtnant posodo, v kateri so se hladile šampanjske steklenice. — Imel ga je že pošteno pod streho. Toda — pila sva dalje!

Naposled se mi je zdelo dosti. Evgen ni mogel več govoriti, ne hoditi. Ob mizi mi je zaspal. Peljala sva se v hotel. Dva natakarja sta ga vlekla po stopnicah gori . . .

Najel sem dve sobi, drugo tik druge. Slugama sem velel, naj naju ne bude prej kakor opoldne, in da ni treba nikogar k nama. Položila sta ga na posteljo. Odslovil sem ju.

Potem sem slekel najprvo njega, potem sebe in oblekel — njegovo uniformo. Dolgo, dolgo sem gledal ta lepi mladi moški obraz, ki je . . . ki je dobil pred kratkim toliko strastnih poljubov od moje žene! — »Zadnjikrat!« sem zakričal nehotoma. —

»Umoriti ga nameravaš?« se vprašam, »njega, ki se ne more braniti?! — Toda — ali ni delal tudi on proti meni iz zasede? — Ali ni torej orožje enako? — —«

In zdaj vzamem britev — — mu nagnem glavo nazaj, mu napnem vrat — — — sam Satan je brusil ostrino — lajtnant se ne gane — spi — — močno sope — pritisnem nož na kožo — — potegnem! — In zašumelo in zabrizgalo je — — rdeče po posteljnem perilu — rdeče po zidu — rdeče po stropu . . . Njegova kri! — Odskočim — on odpre oči — — — ta pogled, ta pogled umirajočega — — — nikdar ga ne pozabim! — Postelja škriplje — telo se mu vije v silnih krčih — grgra — — umira — — — sunki pojemajo — ne diha več — miruje. — —

Še dve zarezi . . . Izvršeno! Nirvana!

Urno si slečem njegovo uniformo, ki je bila od krvi črez in črez hudo premočena, zlasti na desnem rokavu in na prsih. Potem se umijem in si oblečem svoje stvari.

Vse se je zgodilo tako hitro, tako tiho, da ni nihče nič slišal.

Ogledam se skrbno v ogledalu, zaklenem obe sobi, vzamem ključe in grem. Živa duša ni opazila, da nosim s sabo nekaj v papir zavitega.

12.

Doma si sezujem črevlje in grem po prstih v spalnico svoje žene.

Ela je spala. Bleda svetloba nočne svetilke je obsevala nje obraz. Postojim, počakam . . . Slišal sem, kako je vzdihnila v sanjah . . . Zdaj pa zdaj so se ji stresle roke do ramen. Postajala je čim dalje nemirnejša. Bržkone je čutila mojo prisotnost. Vzdignila je roke, kakor bi se hotela braniti nečemu strašnemu. Tačas je izpregledala. Prestrašena je planila kvišku.

»Ti?« — je izpregovorila plašno. Oprla se je na desni komolec, levica ji je drhtala pred prsmi.

»Ti si prišel, da me umoriš . . . Ah!«

»Narediva kratko! — Danes popoldne sem se preveril, da imaš vendar veselje igrati Romejevo Julijo. Glavna stvar je le, da imaš pripravnega soigralca! Vse sem slišal in videl. Prelomila si mi zakonsko zvestobo! — Še več! — Zavedla si poleg tega moža, ki je dal svojo besedo nedolžnemu dekletu, vzela nevesti ženina! Zakaj ti si ga z vsemi

umetnostmi ženske koketnosti prisilila, da je prelomil svojemu dekletu obljubo . . . Ela! Maščevalec obema sem — jaz! Obema, nesrečni nevesti in sebi, prešestnica!«

»Ti hočeš pozvati Waldersdorfa na dvoboj? In —«

»Ne —«

»Ali mene, moj Bog — kaj boš z menoj — —?«

»Niti lasu ti ne skrivim. — Ali, povem ti, moja osveta je strašna!«

Vzdignila je glavo in si popravila lase, ki so se ji razpustili po obrazu.

»Ljuba Ela, ločiva se! Še danes pojdem odtod. Ti lahko ostaneš, ako te je volja in veselje.«

Globoko se je oddahnila . . .

»Toda,« dostavil sem takoj, »predno se poslovim od tebe, ti moram še nekaj razodeti . . . Teh trenotkov, kateri nama zdaj pridejo, se moraš vse svoje življenje spominjati! In spomina teh trenotkov te ne reši nobena milost, nobena pokora, nobena molitev! Ti boš dalje živela nego jaz . . . ali vesela svojega življenja ne boš nikdar več! Zakaj do smrti, do groba ti bo žgal dušo ta prizor —«

Vzamem zavitek, razvijem papir — —

»Tu ga poljubuj!«

In v naročje ji vržem — njegovo glavo. Ha! Ha! Ha! Lepo, lepo. Ha! Ha! Ha!

Obledela je in omedlela . . . Satansko veselje, divje, razkošno zadovoljstvo mi je prešinjalo vse žile kakor živ ogenj!

Ha! Ha! Ha!

13.

In — — — in zdaj sem tukaj!« —

Čudni pripovedovalec je končal svojo fantastično povest — ako hočete, jo lahko imenujete tudi »barokno« — in planil zopet kvišku.

Ustopil se je pred modroslovca, pripognil zgornje telo močno naprej in molče, z groznim izrazom gledal zavzetemu poslušalcu naravnost v obraz. Na širokem, nagubančenem čelu so mu stale goste kaplje znoja. V črnih, motno zaplavljenih očeh pa so se kradoma vnemali in hitro ugasovali preteči bliski.

»In čemu sem tukaj? — — Toda, štejmo! Ha! Ha! Ha! Štejmo! Računajmo!«

In broječ na prste je divje kričal:

»Takoj vam presekam gordijski vozel. Vidite: $x + y = 0$. Ljubezen? Nič! — Sreča v obitelji? Nič! — Zakonska zvestoba? Nič! — Slava? Nič! — Čast, nesmrtnost? Nič! — Vse naše življenje, ves

naš neumni globus — nič, nič, nič! Slava ničli! Nirvana! Ha! Ha! Ha! Nirvana!«

Tedaj potegne britev iz žepa — in bliskoma si potegne z ostrino preko vratu. Omahne, se lovi z rokami po zraku in se zgrudi in pade trdo na tla. —

— Sodna preiskava je dognala, da umobolni samomorilec, bivši oficir, ni imel ne sestre, ne žene, ne otrok.

Pač pa so našli v njegovem stanovanju vse polno — knjig norveških, francoskih in seveda tudi nemških modernih pisateljev.

Kaj čuda, da je revež ob takih pretiranih »umotvorih« polagoma pamet izgubil pa postal pravi Don Quijote našega časa in si naposled izmislil tako-le krvavo povest! Nad svojo pisalno mizo, na veliki deski in po vseh stenah je imel zapisano z lapidarnimi črkami svojo bolno devizo: Slava ničli! Nirvana!

La bella Gina.

Spisal **Miljutin Zarnik.**

Vstal sem ob sedmih zjutraj; mrazilo me je, ko sem lezel iz postelje. Pa kaj se hoče, učiti se je bilo treba za prvi teoretikum; ob osmih je bil kurz pri profesorju K. Oblekel sem se, popil gorko mleko ter odšel. — V oktobru je bilo; zoprno vreme, oblaki, zamolkli kakor stare, prašne pajčevine, so me spravili v slabo voljo.

Spotoma sem moral mimo fotografske izložbe. Že od daleč sem se je bal, ker sem vedel, da bodo iz nje banalno zijali obrazi, ki že pol leta vsaki dan nepremično, neizprosno na-me strme: huzarski nadporočnik s psom, nekaj mladih deklet, dvoje zaročenih parov, operni pevec X. kot Lohengrin, dva brata aristokrata z izrazom, kakor bi jima vse smrdelo, v sredi pa velika rodbinska slika. To me je vselej tako ujezilo, da sem se že hotel to pot izgubiti v drugo ulico. Pa sem vendar vztrajal; pač pa sem sklenil, da ne pogledam tja.

Toda čim bliže sem bil, tem nervoznejši sem postajal, in res! — ko sem stopil vštric fotografij, sem m o r a l glavo obrniti na desno, naravnost v izložbo!

Najraje bi se bil klofutnil.

Ali glej — fotografije so bile nove! — Od veselja sem zažvižgal. Obstal sem ter začel novince s pokroviteljskim obrazom ogledovati. Seveda: zopet dekleta, zaročenci, oficirji in operni pevci. Toda prav spodaj v levem kotu, tam! — da, kaj je bilo tam?

Mlada gospa, dekoletirana; obleka na prsih zarobljena s kožuhovino; lepa mlada žena francoskoitalijanskega tipa, črnih las, črnih obrvi — v sredi skoro preveč kvišku zaokroženih — črnih velikih oči z mokrotnim bleskom in dolgimi trepalnicami, ki so obrazu podajale navzlic njegovi živahnosti nekaj sanjavo-lenega. Južna strast združena z južno lenobo. Obraz je bil lepo ovalen.

Kdo neki je? — Deset minut sem strmel vanjo ter skoro zamudil kurz.

Nazaj grede sem jo zopet ogledoval ter šele odšel, ko sem videl, da me opazuje človek v prodajalnci onkraj ceste. In od tega dne sem raje hodil k predavanju; lepi fotografiji sem vselej želel dobro jutro in dober dan. Da, napravil sem iz te malenkosti cel kultus; saj lepi ženi na ljubo sem bil še vselej pripravljen za neumnosti.

Po tem bi marsikdo sodil, da sem se v podobo zaljubil kakor histerska devica. In vendar ne. Imela pa je ta dama za-me silno privlačno moč, kakor da bi bil že kdaj z njo govoril, dasi ni bilo mogoče. Kdo neki je bila?

* * *

V nedeljo dopoldne po zimi je bilo.

Solnce je žarelo kakor kos opala skozi mlečnato meglo, in ivje se je obletavalo raz veje divjih kostanjev na promenadi. Mrgolelo je elegantnega ljudstva, in godba bosenskega polka je svirala s svojimi prehreščečimi bombardoni prve akorde Mendelssohnove ouverture »Ruy Blas« — gotovo že petič to zimo.

Po sobotnem »krokanju« sem bil ravno šele vstal; oči so me pekle, in občutek zavrženosti me je obhajal.

Brez namena sem korakal enakomerno po drevoredu in gledal z zavidnim gnevom na vesele obraze dijakov in oficirjev, ki so dvorili dekletom. — Med osebami, prerivajočimi se po promenadi navzdol, se pokaže kosček bledovijoličastega krila in se zopet skrije. Pa se zopet pokaže. Ta mehka barva mi je dobro dela, in začela me je zanimati nositeljica tiste obleke. Stopil sem hitreje ter s »pardoni« na desno in levo kmalu prišel blizu. Šel sem mimo, se kakih trideset korakov dalje ustavil ob drevesu in tako v miru pričakoval bližajočo

se rešitev svoje radovednosti. — Sedaj se prikaže iz množice; spoznal sem jo, in prešinilo me je. Bila je dama s fotografije.

Počasi je prihajala ob roki soprogovi. Iznad temnorjavega kožuha mantilje je gledal nje krasni južni obraz, stokrat lepši nego na podobi. Črni lasje, počesani »à la Botticelli«, so napravljali obličje bledejše, nego je bilo v resnici. Nos ni bil nikakor klasičen, ampak nekoliko prifrknjen, toda fin. In pa oči! Dve temni baklji. Prava sfinga! — Čutila je moj pogled ter ga mirno vzdržala. Nagnila je glavo malo nazaj in na levo, zastrla trepalnice na pol ter me pogledala. Okolo zaprtih ustnic je nastala milostno-ironska poteza.

Razumel sem; bila je navajena, da ji je ves moški svet klical: »Moj Bog, kako si ti lepa!« In ona je zmagovito ter leno rekala samo: »Vem, vem.« — Pod vplivom njenih oči se mi je zmotilo kakor petnajstletnemu mladeniču, in hkrati sem začutil težo celega telesa v kolenih.

V nekoliki razdaljini sem stopil za dvojico. Opazoval sem nje hojo, njene odzdrave, njeno kretanje. Bila je nekaj zajetnejša, nego sem si jo jaz umišljal; pa nikakor ne rejena. Nesimpatična mi je bila le misel, da utegne postati v desetih letih okrogla matrona. Njena starost? Morda devetnajst, morda triindvajset let. — Vsekakor je bila krasna in elegantna. Kadar je znancu prijazno odzdravila, vsaki se je še pol minute smehljal in se vsaj dvakrat obrnil za njo.

Tudi soprog je bil lep mož, svetlorjavih las, s francosko zašiljeno brado, novim cilindrom in kožuhom. Pri vsaki stopinji se mu je poznal gentleman.

Lep mož in še lepša žena.

* * *

Kmalu sem jo zopet videl. Na svetih treh kraljev dan je bilo.

Veliki zvon me je bil zbudil, in pol oblečen sem stal pri oknu ter gledal doli na trg, sredi katerega stoji veličastna gotiška cerkev, obdana z nasadi. Gledal sem na človeštvo, ki je vrelo od maše. In zdajci zagledam znano bledovijoličasto krilo. — Bila je sama, toda mož jo je že čakal na oglu trga ter ji počasi, z nasmehom šel naproti. Tudi ona se je nasmehnila ter pokazala zobe, močne in bele.

Hitro za njo!

Oblačil sem se, da so se mi gumbi trgali in se trkljali v kot. Ves vroč sem hitel za njima ter ju utrujenih pluč došel že daleč konec ceste. In veselil sem se, ko sem čul njen glas, alt, mehak kakor temnordeč pliš. — Čuteč, da je nekdo zadaj, se je obrnila ter mi s

sfinškimi očmi pogledala skozi dušo. Zopet je zaigrala na zaprtih ustnicah milostna ironija — in jaz sem se čutil zasačenega.

* * *

Bilo je na elitnem plesu, četrt ure pred začetkom. V dvorani in po garderobah se je trlo gostov. S težavo sem oddal plašč ter dobil številko. Potem sem obstal sredi mladih ljudi pred dvorano ter gledal dohajajoče dame in dostojanstvenike. Sluge v livrejah so nemo stali doli ob stopnicah, člani plesnega odbora so se priklanjali na vse strani ter vodili ženstvo v dvorano.

Črez nekaj časa se začujejo viteški zvoki tretje Chopinove poloneze. Za trenotek je pri vratih nastala gneča, potem sem bil notri ter se naglo izgubil v sredo plesišča. Tam je bil že precejšnji »otok« gospodov.

Vse skupaj je obdajala svečana poezija šele začetega plesa, ki dela vsakega moža elegantnejšega, vsako ženo lepšo, nego je res.

Med glavami pred mano stoječih gospodov sem si poiskal prost razgled na patronese, katere so vodili za to določeni gospodje. Bliskalo se je butonov in diademov; aristokratke, ne več mlade, z distingiranimi obrazi in prikupljivimi očmi so tiho in mirno korakale mimo gledalcev, sedaj pa sedaj poluglasno šepetajoč kako opazko proti svojemu kavalirju. Tudi vsakdanjih obrazov ni manjkalo, in tudi takih ne, ki so izražali: »Jaz sem kot patronesa dala odboru petsto goldinarjev, druge pa so dale vsaj pol manj.« — Prihajali so že poslednji pari. Kar utihnejo pomenki gospodov pred menoj, vse glave se nagnejo naprej in mali ljudje stopijo na prste, da bi bolje videli. V predzadnjem paru je prihajala »moja« gospa, gospa s fotografije!

Globoko izrezana obleka je bila iz nilskozelene svile. Lepa kakor boginja, je v desnici držala kito, ki jo ji poklonil odbor. V njem so bile velike rože »conte de Paris«. Oči so se ji lesketale v zavesti krasote svoje, lesketale se rosno — dve črni jezeri.

Ko se je par oddaljeval, so se vse glave obračale za njim, kakor bi jih vlekel na vrvici, in usul se je dež občudujočih opazk — pa tudi marsikak cinizem je bil vmes; kakor so že moški. Zagledal sem znanega častnika poleg sebe: »Gospod stotnik, kdo vendar pa je ta patronesa?«

»To je mlada L.« Imenoval je ime silo bogatega velikega industrijca.

»To je gospa L.?! — Kako pa se je prej pisala?«

»N — ne vem ravno; mislim, da je Tržačanka.«

Torej taka magnatinja!! — Stopil sem na drugo stran »otoka«, prav na rob sem se preril, ter znova pričakoval prihod predzadnjega para. To sem med polonezo še dvakrat ponovil. Zapazila je moje početje ter me natanko pogledala. — Ta večer šele sem pravzaprav videl celo malomarno gracijo njene hoje — korak, kakršen rabi dobrim predstavljalkam Margerite Gauthierjeve ali pa Sudermannove Magde. Zaslužila bi bila Afroditin tempelj z napisom: »Dolce far niente«. Kadar se je zamislila, se ji je prikazal okolo oči vselej tisti zaspano-sanjavi in vendar tako strastni izraz, katerega sem že poznal s fotografije.

In kako polt je imela, kako enakomerno bleda na obrazu, vratu in prsih, kakor rožnatorumenkasta svila, črez katero je legla tanka bela slana. Zavidal sem električno luč, ki se je smela ulivati in legati črez vso to krasoto.

Dobro, da nisem bil še oddan za nobeno turo, ker hipoma se mi ni več ljubilo, da bi zaplesal. Poiskal sem si naslanjač v zimskem vrtu za dvorano; med palmami sedeč, sem gledal, kako zlate ribice počasi plavajo po steklenem vodometu, ter premišljeval — —

Torej Tržačanka — —

Polagoma so mi stopali pred dušo dnevi, katere sem prebil v Trstu, in ki spadajo k mojim najlepšim spominom. — Kot šestošolec sem dobil v rojstnem mestu nezadostno izpričevalo ter po vrhu dobil tih »consilium abeundi«, ker sem javno kadil in profesorjem „nazaj« govoril. Šel sem torej v Trst k omoženi sestri. Ponavljal sem šesto in dovršil sedmo šolo tamkaj. Morje, južni zrak, prosto gibanje brez strahu pred inkvizicijo šolskih postav — to mi je hitro omililo jadransko luko. — Spomnil sem se dalje tistih solnčnih dnevov, ko se je vse lesketalo in je v meni zmagalo hrepenenje po naravi, da nisem šel v šolo, ampak ven iz mesta, tja, kjer sem se nadejal, da zadovoljim svoji botaniški strasti. Kolikokrat sem jo mahal v razvpite Zaule, kjer ob močvirjih rasto krasne, tuje orhideje, in kjer prideš med starimi salinami po nasipih daleč v morje ter gledaš v čisto, globoko vodo; na dnu je vse polno velikih anemon, tuličarjev in morskih zvezd, rdečih, pomarančastih, višnjevih, rjavih živali; nad njimi se dviga včasih truma ohlapnih morskih klobukov. — Potem zopet pogled na obzorje, kjer se nad gladino trese razgreti zrak in dim parobroda riše sajasto kačo v sinje nebo. —

In v tem milieuju, ki človeku prigovarja, naj uživa, se je ona rodila, je vzrasla. —

In nikdar je nisem videl na korzu, nikdar na molu San Karlo. —

Kako hvaležen sem ji bil, da je Tržačanka; koliko bliže sem se ji čutil. — Ali sem bil že hudo zaljubljen? Ne vem. Razburjala me je brez sentimentalnosti.

— Kaj, ko bi se ji dal predstaviti in plesal z njo!! Že najdem skupnega znanca v ta namen!

Podvizal sem se v dvorano. Najprvo me je bleščila močna razsvetljava. — Ko sem se navadil, sem zagledal tudi takoj nilskozeleno krilo. Upadlo mi je pa tudi vse upanje: Sedela je na estradi za patronese, ob njeni levici vladna ekscelencija, majhen mož z veliko plešo in pametnimi očmi; ob njeni desnici druga ekscelencija, višji general; na prsih so se mu bliskali redovi, in nad ušesi so mu štrleli osiveli »šestaki« v c. in kr. fizijognomijo. Za njenim stolom pa je stal polomljen grof z umetnimi zobmi in barvanimi brki ter zrl skozi monokel kakor »faven« na nje prsi, ramena, vrat in pleča.

In ona?

Oči so se ji svetile, ker je videla, kako se najvišje glavine tepo za njeno naklonjenost. Nevoščljivo so jo gledale druge patronese, manj lepe in z navadnejšimi oboževatelji. In to ji je neizmerno dobro delo. Poznalo se ji je pri vsaki besedi, pri vsakem pogledu.

Neskončno slabe volje sem odšel domov.

* * *

Od tistega časa sem postal simbolist, bledovijoličast in nilskozelen.

Kupil sem si »vera violetta« ter parfumiral vse, kar mi je ravno prišlo pod roko. Zvečer pa sem pil zelenega vraga — absint. In potem sem snival zelenkastovijoličaste sanje, mehke kakor barva podleskov v jesenski noči, in žive kakor blesk akvamarina v jutranjem solncu. Drugi dan pa sem imel navadno po dva mačka, fizičnega in moralnega. Vstajal sem ob treh popoldne in še kasneje.

Tako torej sem živel.

Po izprehodih sem vedno prežal, če bi kje zagledal gospo L. — Nekoč me sreča kolega Pesante, Tržačan, ter me mimogrede poprosi ognja. Signor Pesante je hud iredentovec, sicer pa dobra duša. Zato sem ga vprašal, če pozna gospo L., in iz kake rodovine da je.

»O, seveda jo poznam, prav dobro«, mi je hitel praviti v slabi nemščini. »La bellissima Gina« je hči nekega umetnika, slikarja ali kiparja. Oče je otroke fino vzgojil; Gina govori štiri jezike in je jako muzikalna. Toda dote ni dobila nič, ker je oče svoj lepi zaslužek sproti potrošil. Rodbina je pravzaprav iz Marseilla. Končno je še

pripomnil, da je nje mama bila jako lepa, pa zelo nezvesta žena. Zato da se cela žlahta L.-ova radi nove sorodnice boji. —

Kaj sem hkrati vse vedel!

Kako prijetno doni ime Gina. Gina, bella Gina — — kakor bi me božal z žametom zadaj po vratu.

Vse italijanske kanzonete, kolikor sem jih še vedel, sem popeval na besede „Gina, bella Gina —"

Predstavljal sem si jo večkrat v narodni noši italijanski, s tamburinom in velikimi zlatimi obroči kot uhani, ležečo s poluzaprtimi očmi v senci pinij in cipres, s trto ovitih. Okrog stoje stari hermi. — Drugikrat sem si zopet mislil, s kakim razkošjem bi jo človek obdal. Podaril bi ji še lepšo kočijo s pnevmatičnimi kolesi, nego jo že itak ima, vpregel bi šest črnih arabskih žrebcev z zlatimi podkovami, njo pa bi oblekel v črn pliš, posut s črnimi biseri.

Tako sem mislil in pil absint. —

Črez dva tedna sem se pa vendar začel povpraševati, kam me popelje vsa ta neumnost! Ali naj mi neznanka postane to, kar imenuje Francoz »la femme fatale«, ženski vampir? — Začel sem si jo iz glave izbijati, hodil zopet k predavanjem, katera sem bil zanemaril, in ponočeval nisem nič več. Prišle so tudi druge neprilike vsakdanjega življenja, in tako sem zopet postal normalen.

To je bilo konec januarja.

* * *

Potem sem se odpeljal domov na počitnice, s katerimi se o Božiču nisem bil okoristil, in črez štirinajst dni sem se vrnil zopet čvrst in pameten.

* * *

Koledar, največji vseh filistrov, je kazal pedantovsko šele zadnjo tretjino februarja. V resnici pa je bila že pomlad.

Dolgi drevored, ki se vleče kot meja med mestnimi nasadi in med cesto na Gl.-ju je bil nenavadno poln šetalcev. Najstarejši generali in drugi penzijonisti so diabetično stopicali gori in doli ter krmili ščinkovce in kose, si so se s smešno resnimi izrazi ustavljali tik njih; otroci so vriskali, gledajoč mopse in jazbečarje, dreveče se po parku v družbi velikanskega, pa še otročjega novofundlandca; mlade matere so se ustavljale poleg vozičkov, v katerih je spala deca, ter srečno, tiho zrle v svet. Še redarji in kondukterji tramvajskih voz, ki so včasih prihajali ob drevoredu, so bili veselejših obrazov nego po navadi.

Bil je pa tudi ta dan izmed tistih predpomladnih dni, ko bi človek najrajše zavriskal in hkrati se zjokal, vsakega nekaj. Sneg je ležal le še v sencah med grmovjem; zemlja po drevoredih, še ne čisto izsušena, je bila zamolklorjave barve, prožna kot kavčuk, pa brez blata. Golo, rdečkasto vršičevje po drevju je štrlelo v čisto nebo ter napravljalo po tleh zmedene, višnjeve sence, mrežam podobne.

Z nasadov je mlačen vetrič prinašal duh, vonjajoč po sveži zemlji, in vsaki pihljaj je ljudem širil prsi in srce kakor poljub božji.

Rumonkasto pročelje hiš onkraj ceste se je bleščalo v solncu, da nisi mogel vanje pogledati; v stranskih ulicah, ki so bile črez dan bolj v senci, pa je bila zemlja po sredi še mokra ter ob enem s šipami mnogobrojnih oken zrcalila modrino nebes. Odtod je včasih zapihalo tudi hladnejše.

Prihajal sem od obeda. Vreme, ki na-me neizmerno vpliva, me je bilo danes pripravilo v tisto razpoložitev, katero med prijatelji imenujemo »marche trionphale«.

Zrak me je bil prevzel. Z odpetim plaščem sem korakal po drevoredu, gledal drevesne popke, sveteče se, kakor da bi bili lakirani, in poslušal ščinkovce, kako si zbijajo konkurenco v petju. — Veter mi je zanašal glasove oddaljene lajne na uho, in postal sem sentimentalen. — —

In zagledal sem dvajset korakov pred seboj damo v rjavi obleki, hodečo v isti smeri, kakor jaz. Spoznal sem jo po hoji. Gina, bella Gina!

Kako mi je začelo srce hkrati biti; v grlu me je davilo, da sem komaj dihal, in čeljust se mi je začela mrzlično tresti. — Na to srečanje nisem mislil; zdaj, v tej pomladni simfoniji — pa še ona!

Odmeril sem korak tako, da ji nisem prišel preblizu.

Ob deblu je slonelo žalostno, bolehno dekletce z rdečim noskom ter prodajalo vijolice. Stopila je tja ter kupila šopek. Plaćala je gotovo preveč, ker se je otrok tako spoštljivo zahvaljeval. Tudi jaz sem si jih hotel kupiti. — Gina pa je prav počasi šla dalje ter si cvetice pritrjevala za pas. Pri tem pa sta ji padla dva cveta na tla. Komaj sem to zagledal, sem vrgel pripravljeno desetico strmeči deklici na plošček, sam pa sem skočil tja po izgubljeni vijolici. Gospa L. je to opazila; smehljaje se je šetala dalje.

Ko sem pa pobiral cvetici, me je obšla mahoma nekaka slutnja: Ali ni to že vse nekdaj bilo? Ali tega nisi že doživel?! — tako mi je šinilo po glavi.

Ali čudo!

Ta občutek ni zopet hitro prešel, kakor sicer, ampak osvajal me je vedno bolj in bolj; bolj in bolj — —

Ali sanjam? Ali sem umrl? Kaj mi je? — —

Hipoma, kakor nadnaravno razodetje, se mi zablisne: »Saj si to doživel, res doživel! Z Gino, s to-le Gino — — v Trstu — — o, koliko let je že!«

Hvala Bogu, uganka teh temnih oči je bila rešena!

Pa kako, da šele zdaj? Sem li tako pozabljiv?

Nikakor ne! Dobro sem se spominjal tržaških doživkov, toda nekateri so mi bili z leti bolj obledeli, ker sem se le malokdaj z njimi bavil, in pa — kako naj bi bil mislil, da najdem nekdanje šolsko dekle kot soprogo bogataševo v tujem mestu, kako uganil, da je ta dama tista razposajena, črnooka institutka.

Sfinga je bila ugnana! — —

Ko sem bil pri sestri v Trstu, smo stanovali nasproti italijanskega ženskega liceja. Z mano je stanoval sošolec Ernest. In midva sva imela svojo zabavo z mladimi Italijankami onkraj ceste.

Metala sva jim poljubke z roko, in one so nam jih včasih vračale s smehom, včasih pa zavračale z roganjem in še s hujšim orožjem. Med dekleti mi je bilo posebno eno ugajalo; črna je bila, navadno zmršenih las in hudo razposajena. In ravno poprej-le mi je spomin hkrati, skoro brutalno zavpil, da je tisto petnajstletno dekle bilo sedanja gospa L., la bella Gina!

Kako sem se je sedaj natanko spominjal, kako sem jo v tem hipcu v vsaki njeni gesti spoznal. —

Tedaj sem se bil polagoma zaveril v mlado razposajenko, prijatelj Ernest pa tudi na pol. Vselej opoldne, ko so vrela dekleta iz šole, sem stal na vegastem balkonu ter čakal, da sem jo videl. Zaman me je nevoljna sestra po večkrat klicala k obedu; rajše sem jedel mrzlo juho, kakor pa da bi bil zamudil črnooko krasotico.

Spomnil sem se, kako sva neki večer ob času, ko prižigajo po cestah plin, zapazila črnolasko, ki je bila z drugimi sošolkami v liceju pri oknu. Stanovala ni v zavodu, pa tisti večer so imele neko slavnost.

Imeli smo prosojen zastor pri oknu. In v glavo mi je šinila misel, da napravimo mladi gospodični na čast naglo transparent.

Toda n a g l o!

Uboge latinske in grške preparacije; vsem sva z Ernestom potrgala peroti — to se pravi platnice — ter iz njih izrezala velike črke. Pripela sva jih na zastor tako, da je bila prava stran berila proti cesti. Potem sva prižgala petrolejko, plamen pustila tako majhen, da

je ravno še gorel; o pravem trenotku pa, ko so bile ravno vsa dekleta pri oknu, ga je privil Ernest, da bi se bil skoro cilinder razpočil. Na svetlem zastoru se je prikazal črni napis: »IO T'ADORO BELLA MORETTA«.

Čvrlenje v liceju je hipoma utihnilo; kakor okamenele so stale mladenke pri oknu.

Da bi se pa prepričal o kakovosti najine razsvetljave, sem poprosil Ernesta, naj še nekaj časa drži svetilko, sam pa sem vzel klobuk ter tekel na cesto. Napis se je videl izvrstno; ljudje so se spodaj zvedavo ustavljali in, spoznavši pomen demonstracije, smeje se odhajali.

Zdaj so pa licejanke zagledale mene. Kakor iz enega grla so zagnale vrišč in smeh ter kričale: »Bravo, cavaliere serviente, bravissimo!«

Med tem, ko so mi kazale osle, sem osramočen zbežal v hišo. Te kače!

Mnogo dni si nisem upal na balkon.

Nekoč — bil je ravno tak mil predpomladni dan, kakor sedaj, ko sem srečal gospo L. — me je obšlo veselje, da sem šel iz mesta. Počakal sem, da je odbilo osem, ker sem se bal, da ne bi srečal profesorjev. Slaba vest mi ni dopuščala, da bi šel po obljudenih ulicah, zato sem jo krenil skozi Staro mesto.

Bilo je kakih deset minut črez osem, ko sem se znašel v ulici »dei bastioni«. Kar mi prisope nasproti črnolaska, s knjigami pod pazduho. Zamudila je seveda šolo, kakor navadno. Lasje so se ji hoteli razplesti, in od naglice je bila vsa rdeča. Zagledavši mene, je še bolj zardela, in težko ji je bilo priti mimo.

Črna nogovica ji je zdrknila doli na čeveljček.

Vzpričo njene zmedenosti sem se tem bolj čutil zmagovalca ter mirno rekel po italijanski: »Oprostite, gospodična, nogavica vam je zlezla doli.« Ona pa je dejala, smeje se in vendar skoro s solzami v očeh: »Vem, pa ne utegnem!«

Ali vkljub temu se je ustavila in v zadregi gledala, kam naj bi odložila knjige. Hitro sem priskočil in ji jih odvzel. Stopila je v bližnjo vežo, da si popravi nogavico. Stal sem poleg ter jo gledal. Ko je bila gotova, vzravnala se je pokoncu, si porinila lase z razburjenega obraza, me jezno pogledala — ter mi s kraljevim ponosom pomolila roko, da jo poljubim. Prsti so ji bili polni tinte. Pa kako goreče sem jih poljubil!

Ob enem mi je iztrgala knjige in — izginila je.

Stal sem v veži in nisem vedel, ali je bilo res. Pa je že moralo biti, kajti na tleh sem zagledal majhen glavniček, ki ji je bil padel iz las. Pobral sem ga. Bil je še mlačen ter vonjal po njenih laseh; po laseh mladega dekleta! Tedaj sem pač storil to, kar bi bil storil vsaki mladenič na mojem mestu: poljuboval sem ga kakor norec in ga potem dobro spravil. —

Preselil sem se. Nič več nisem videl črnooke institutke. — —

* * *

Vse to se mi je zdaj vrtelo in vrvelo po glavi, da sem bil od razburjenosti in veselja kar pijan. Ko sem pobiral vijolici, sem se spomnil pobranega glavnika, in iz te točke se mi je razvila dolga kita spominov, lepih spominov!

Gospa Gina pa je polagoma stopala pred menoj.

Nekaj me je kar rinilo tja naprej, češ, moraš ji povedati! V prihodnjem trenotku pa zopet: »Tepec, bodi vendar pameten; čemu boš tujo damo nadlegoval; kako ulogo boš igral?!«

Pa vedno in vedno me je zopet grabilo: »Moraš! moraš!!« — In ker sem bil že tako ves pomladansko razvnet, sem prav kmalu kategorično sklenil: »Bom! Naj bo, kar hoče; res se lahko blamiram; toda — bodem!«

In čvrsteje sem stopil. Toda kako naj pa začnem — —? Dame — »grande dame« — vendar ne morem kar tako nagovoriti, kakor mlado šiviljo. Slučaj, pomagaj mi! —

Kar se Gina pri tramvajski štaciji ustavi.

Počasi sem se bližal, in ko je prišel vagon, sva oba sedla vanj. Tako!

Zdaj sem ji sedel nasproti, naša kolena so se skoro dotikala, in molče sem jo včasih pogledal. — Vražji trenotki; ali vas bode že konec ali ne?! — Kje pa je ves pogum?! — Za nekaj časa pogleda Gina na remontoarno uro na svoji zapestnici, a menda ni kazala pravega časa; kajti vprašala je kondukterja, koliko je ura. Vljudno je potegnil svojo čebulo na dan, toda jezno je zagodrnjal in se opravičil, da se mu je ustavila. — Zdaj sem bil pa jaz na vrsti! — Hvala tebi, preljuba srebrna žepna šklemfa, hvala ti, ker si tako malo vredna, da te v zastavljalnici niso marali! Hvala ti, slučaj!

Pogledal sem tedaj na uro, povedal čas in po vrhu še pokazal Gini porcelanasto številišče, da se sama prepriča; češ, to je natanko srednjeevropski čas. — Odpela si je zapestnico ter sukala kazalce,

vedno pogledavajoč na mojo uro. Ko je to izvršila, me je s svojim polnim altom lepo zahvalila,

Zdaj, ali pa nikoli! Torej — —

»Milostiva — —«

»— ?? —«

(V grlu se mi je hotel napraviti »globus hystericus«, kakor bi bil malomesten župan, ki pozdravlja cesarja. Pa strah pred blamažo mi je vendar razvezal usta).

»Gospa milostiva — vi — vi ste — vi ste nekdaj nekaj izgubili, in jaz sem dotično spravil —«

»Ah tako,« se je dobrohotno nasmehnila, »vi mislite tisti-le dve vijolici v svoji suknji. — Smete obdržati.«

»Ne; ne mislim vijolic.« (Zdaj sem bil v teku!)

»Ampak?« Veliko strmenje, velike oči.

»Ampak majhen glavnik — tedaj, ko ste bili še v liceju!«

»Kaj to tudi veste? Licej!« Še večje oči.

»Da, v Trstu; stanoval sem nasproti, tam, kjer je bil tisti stari balkon —«

»Moj Bog, tam ste stanovali?!« Iskren pogled.

»Da; in nekoč — vam je ušla nogavica — in jaz sem vam knjige držal, ko ste si jo popravljali.«

»Ta?! Ta ste vi, gospod?! Gospod — —«

(Naglo sem se ji z imenom predstavil).

Kri ji je šinila v lica, in pritisnila si je roke v belih rokavicah na sence. Živo me je gledala in zardevala. O n a zardevala zaradi m e n e! Ave Caesar, io triumphe! Poljuboval sem jo z očmi.

»Torej ste se spomnili, gospa častita?« sem dejal rahlo.

»Moj Bog, seveda! Veste, nisem takoj vedela, k a t e r i izmed tistih da ste, ki so tam nasproti stanovali. Večkrat so se menjavali. O — sedaj, sedaj ko se smejate, imate čisto nekdanji obraz, čeprav imate brado. — To so mi ljubi spomini, in rada z njimi dražim moža. Veste, da sem bila tedaj — —«. Sramežljivo me je pogledala in prav hudo zardela.

»No, kaj ste bili tedaj —?«

Živo se je zasmejala ter koketno pokazala čvrste, bele zobe:

»Eh, saj zdaj je vse eno! Tedaj sem bila v vas črez obe ušesi — !« (Sveta nebesa, to dobro dene moškemu samoljubju!)

»To ni moglo biti hudo, gospa častita, ko imate taki krasni, mali ušesci. —

»No, no, le nikar banalni — —«

»— a poglejte moji dve, kako sta dolgi in široki — in jaz sem bil tudi črez obe ušesi — v vas —«

Pogledala me je, da so mi kar roji termitov gomezeli črez hrbet. — Umolknila sva in hipoma oba postala resna.

Pogledal sem jo in videl, da se ji leskeče majhna solza v levem očesu. Ti ljuba, ljuba Gina! — Postalo mi je tako sveto okrog duše.

Trpko sem pripomnil: »Čemu je dobro postumno razkladanje mrtve ljubezni?«

Ona pa je mehko in tihotno dejala: »Ne, ne — ali ne čislate spominov, ki so vam bili nekdaj dragi —? — In če mislim na vaš tedanji transparent! Sošolke so me tako dražile, da sem se jokala — in bila potem prav huda na vas — —«

Skoro bi se bil spozabil ter pokleknil in objel njena kolena. — Hotel sem ji vsaj roko poljubiti, ali izmaknila mi jo je.

»Toda povejte, gospod, zakaj niste že prišli preje k meni?«

»O, to je dolga stvar, predno sem vas spoznal! Začelo se je s kultom vaše fotografije. Nisem mogel razumeti, zakaj me vselej tako ganejo te temne oči, te velike temne —«

Kondukter je zaklical postajo.

»O škoda, škoda,« reče Gina, »to se pravi — na prihodnji postaji moram izstopiti. Do kod se pa vi peljete?«

»Do koder je vam drago, častita gospa!«

Hvaležno se je nasmehnila in rekla je:

»K meni morate tako ali tako priti; ali jaz bi vas rada kar zdaj-le s seboj vzela, če utegnete. — Toda res; saj danes ne utegnem. Moj mož se odpelje za dva tedna na Dunaj — in mogoče še česa želi. — Ali vam je prav, da pridete jutri ob petih popoldne na čaj? Osorej jaz sprejemam, in prav prijateljsko se zmeniva. — Veselim se prav zelo! V tem nemškem gnezdu je strašno dolgčas — razen, ako komu ugaja skrajnja etiketa in stari generali. — Vse mi bodete morali povedati o tedanjem in sedanjem času. Torej — marate?«

»Brez vprašanja; kar in kadar ukažete!« kliknil sem navdušen in osrečen.

Razumela je moj glas in me pogledala s tisto materinsko iskrenostjo, katero goje lepe žene do mladih oboževateljev,

»Ali veste za stanovanje?« — Povedala je naslov.

Zahreščale so osi, in vagon se je ustavil.

Dvignila se je ter mi z najbolj ljubkim obrazom podala roko. Lahno sem poljubil parfumovano rokavico in slišal tikanje ure v zapestnici.

»Torej jutri five o' clock! Z Bogom, z Bogom — — —«

»Klanjam se, milostiva — —«

* * *

Tako-le gre. Zdaj pa ne vem, ali je romana konec, ali se šele začne.

Danes po noči pa vem, da ne bom mogel spati.

La bella Gina! — Samo nečesa se bojim: da mi ona ne bi bila Circa — ter me začarala v osla! —

LISTEK.

† **Matija Valjavec.** Dne 15. m. m. je preminil v Zagrebu znani slovenski pesnik in pisatelj, sotrudnik našega lista. V prihodnji številki priobčimo obširnejši nekrolog iz peresa g. Jos. Stareta v Zagrebu.

Ilustrovani Prešeren, ki se nam že toliko časa obeta, ne izide niti za letošnje piruhe. Premnogo je težav zlasti tudi glede besedila, o katerem se naših učenjakov nazori niti glede vodilnih načel niso ustanovili. Pač pa se nam poroča od zanesljive strani, da je g. Karpellus vse slike že izvršil ter oddal, in da kliševe le-teh slik kakor tudi naslovnih in oglavnih okraskov neka dunajska tvrdka že izdeluje.

»Ljubezen in rodoljubje.« [1]) (Dalje.) Mesto Tabor je bilo do nedavna še v nemškutarskih rokah. »Leseverein« je štel veliko udov, „Čitalnica“ pa je životarila. Na političnem polju je vladala velika zaspanost med domačini; nemška stranka je torej v zvezi z renegati lahko strahovala mesto in okolico. In ko je bil ob volitvah za državni zbor proglašen za kandidata baron Ruhbach, so mislili njegovi privrženci, da zmaga gotovo. To bi se bilo tudi zgodilo, da ni v tem kritičnem času tudi v volilno gibanje posegel mladi in energični rodoljub Josip Kres, ki je že nekaj časa vodil v Taboru slovensko opozicijo. S pomočjo nekaterih vnetih tovarišev, zlasti medicinca Orožna in uradnika Kočevarja, se posreči Kresu, da postavi Ruhbachu domačega protikandidata, tovarnarja Božidarja Dolžana. Edino Kresovi agitaciji se ima Dolžan zahvaliti, da zmaga. Izvoljen je za državnega poslanca. Dolžan, šolski tovariš Kresov, ima sestrično Melanijo, v katero se Kres zaljubi in se z njo tudi zaroči. — Dolžan otide v parlament, odkoder pošilja nekaj česa dopise za taborski »Slovenski Branik“. Z Dunaja prihajajo kaj čudne novice. Vlada strahuje zbornico in dela, kar hoče. Samostalnih in značajnih poslancev je premalo, omahljivce in koristolovce pa ministri z raznimi obljubami dobivajo brez težave na svojo stran. Saj glavna reč tudi niso moške besede v zbornici sami, nego zakulisne spletke; saj merodajni krogi ne gledajo in ne poslušajo, kaj je kdo po-

[1]) Zadnjič povesti naslov pomotoma ni bil točno naveden. *Poročevalec.*

vedal, nego kdo je kaj povedal. Tako zvano rojstno plemstvo ima, žal, še zmerom prevelik vpliv. Vse to opazuje poslanec Dolžan. In ko vlada predloži zbornici neko predlogo, ki bi gotovo škodila, ako bi se sprejela, nižjim in najbolj obremenjenim slojem ljudstva — takrat se pokaže, kdo je poslanec Dolžan. Taborčani so se varali v njem. On ni bil mož. Dal se je podkupiti tudi on Izdal je svoje volilce, zatajil svoja načela, pozabil svoje obljube. Nastal je hrup po vsej državi, in vse je s prstom kazalo na tiste poslance, ki so milijonarjem, židom in drugim privilegirancem na ljubo zatajili svoje volilce, prodali svoj značaj. Takšen podlec je bil tudi Dolžan.

Izdajstvo slovenskega poslanca Dolžana je bilo voda na mlin Ruhbachovi stranki taborski. Na shodih je zdaj baron lahko udrihal po svojem nasprotniku Dolžanu; nihče mu ni nasprotoval, ko ga je nazival neznačajneža in Efijalta. In ko je ta nemški baron predlagal, da se Dolžanu izreče javna nezaupnica, so glasovali za to tudi — Josip Kres in vsa narodna stranka . . . Toda lagal je baron, ko je trdil, da je Kresova stranka agitovala za izdajalca. Energično in logično mu je Kres ugovarjal, da takrat, ko so Slovenci volili Dolžana, je bil njih kandidat še poštenjak, izpreobrnil, ali pravzaprav pokvaril da se je šele na Dunaju itd.

Trezni ugovori Kresovi niso nič izdali.

Nerazsodna ljudska masa, ki še nikoli nikjer ni znala logično misliti, je bila že fanatizovana. In ko je Ruhbach s prstom pokazal Kresa, ki je bil največ pripomogel, da je bil izvoljen Dolžan, je padla vsa krivda na Kresa, češ, kdor izdajalca voli in za izdajalca agituje, ta je tudi sam — izdajalec.

Kres — izdajalec! To je bilo preveč . . .

Kako mu je rekel Ruhbach vpričo mnogoštevilne množice?

»Človek, ki dobi za to, da je pomagal izdati in kruto prekaniti svoj narod, od g. Dolžana lepo vsotico pol milijona, pa še krasno dekle za ženo, tak človek me ne more razžaliti!«

Konflikt je tu v Kresovi tragediji prikipel do vrhunca. Katastrofa ne more biti daleč. V tem trenotku sreča Kres stotnika Braunseissa, ki je tudi rad pogledoval za Melanijo; in temu človeku se je tudi potrebno zdelo, da se Kresu malce poroga. Kres ga imenuje lažnivca. Neizogiben nasledek je dvoboj. Da opere s sebe tisti grozni sum, ki mu ga je oholi aristokrat Ruhbach javno vrgel v obraz, se odpove ženitvi s svojo oboževano Melanijo, se poslovi od svojega očeta in tasta, uredi vse svoje stvari in gre v dvoboj, v katerem pa, smrtno ranjen, pade. To je tragedije poslednji čin.

Tudi s krivdami obremenjen človek, če pade v borbi kot junak, zasluži naše simpatije, zlasti če se je boril za kako veliko idejo. Zato sočuvstvujemo s Tugomerom, Julijem Cezarjem, Hamletom, Learom, Wallensteinom, z Marijo Stuartovo itd. . . .

Kres v resnici na svoji duši ni imel nikakršne krivde. S čistim ščitom je šel v boj za narodne pravice, s poštenimi sredstvi se je bojeval, čisto in neomadeževano si je ohranil svojo čast. V konflikt ga je spravil samo brezznačajni vetrnjak Dolžan. Ta je kriv smrti Kresove. Kadar pade velik junak v neenakem in krivičnem boju, sledi spominu njegovemu apoteoza. V apoteoze žarkih se nam prikaže Kres takoj po smrti, ko najdejo njegovo oporoko. Tudi največji sovražnik njegov — pa naj bi bil to sam baron

Ruhbach — je moral sedaj brezpogojno pripoznati, da Kres ni bil sebičnik, ne koristolovec, da ni hotel po nepošteni poti dospeti do svoje osebne sreče.

Vse svoje premoženje — 30.000 gld. — je daroval Kres v svojem testamentu svojemu narodu za prosvetne svrhe. Iz te glavnice naj po želji Kresovi izdaje taborsko »Književno društvo« cenene zabavne in poučne knjige. Zapuščina njegova pa naj ima po njem samem ime: „Kresova ustanova“ . . .

To je nekaka okostnica celega dejanja najnovejše Govekarjeve povesti: »Ljubezen in rodoljubje«. Snov je preprosta. A kaj je iz te snovi vedel narediti mojster Govekar! Kakšen umotvor je ta povest!

* * *

Prvi prizor svoje povesti nam odgrinja Govekar v gostilnici »pri Novem svetu«, kjer gledamo bučni volilni shod, oziroma slavnost po dokončani volitvi. Izvoljen je ravnokar Božidar Dolžan, za katerega se je najbolj trudil pogumni in razumni agitator Josip Kres.

Kakor vsaki pravi umetnik, nas vvaja tudi Govekar tukaj kar „in medias res“. Pravi epik ne gleda dejanja, prizorov od daleč in ne začenja »ab ovo«, ampak postavi čitatelje svoje s seboj vred kar s prvo črto svojega peresa sredi dejanja, sredi živega prizora. Tako pridobi pisatelj čitatelja za-se, ga prisili in očara, da ga posluša (oziroma čita), tako napne čitateljevo pozornost. V teku povesti šele, o primerni priliki, poseže nazaj v preteklost kake osebe, da nam pojasni njen značaj in nastop njen sploh. S tem se približa novelist najbolj dramatiki, kjer opise nadomeščajo kulise, in kjer na prvi mah zagledamo prizor sam; tistega, ki nam je prizor pričaral — pisatelja samega — pa ne vidimo.

Temu svojemu načinu pripovedovanja je umetnik Govekar zvest do konca povesti. Celo dejanje se razvija, kolikor se da, dramatično, živahno, naravno, nikdar dolgočasno, vsekdar zanimivo. Saj že Aristotel uči v svoji „poetiki“, naj epik stopa v ozadje in pusti naj, da osebe v povesti same govore in delajo. To je: pesnik-epik naj čim manj mogoče govori sam v svojem imenu. Kar govori, kar nam misli povedati, to nam naj pove iz ust svojih epskih (novelskih, romanovih) oseb.

Da dejanja reka ne doteče prehitro do kraja, nam jo zajezi pisatelj na primernih mestih s postranskimi prizori, ki se dajo brez sile spraviti v okvir cele povesti. Vsi ti postranski prizori s svojimi osebami so organski zvezani z glavnim dejanjem in poglavitnimi osebami. Česar ne zvemo od poglavitnih oseb, to zvemo od postranskih. Toda, čeprav se dejanje razvija živahno, vendar nas pisatelj ne zadovolji že v prvih poglavjih; čeprav nas seznani kmalu z glavnimi osebami, vendar ostane naša pozornost napeta do konca; od poglavja do poglavja ostanemo enako radovedni na končni izid povesti. Zato ne odložimo knjige iz rok poprej, dokler povesti nismo prečitali do zadnje strani. To svojstvo ima torej Govekar z vsemi pravimi novelisti, da nam zanimivo snov zna pripovedovati zanimivo, duhovito. Čitatelj gre rad za njim, kamor ga vodi pisateljevo čarovno pero.

Pripoveduje Govekar gladko, ker ima jezik popolnoma v oblasti; dikcija je osebam primerna, a vselej realistična. Vsako reč imenuje s pravim

imenom. Dialog je, kakor sem že omeni, dramatičen. Prizore nam opisuje markantno. Osebe stopajo pred čitateljeve oči plastično, da jih vidimo kakor žive pred seboj. Postranske osebe, ki so bolj za stafažo glavnemu dejanju, so izrezane vsaj reliefno, toliko, da jih vidimo v glavnih potezah v profilu ali »en façe«.

Splošni značaj Govekarjevega sloga pa je neka elegantnost in finoča. Pravi demokrat po mišljenju, je vendar bolj doma v salonu nego v kmečki hiši. Čeprav pozna življenje priprostega, delavskega ljudstva in nam je to življenje tudi že mojstrski opisal, vendar ima posebno srečo, kadar stopi med »gospodo« na parket. In tam, kjer je že marsikateri sicer pameten moški — tudi novelist — prišel v fatalno zadrego, da ni vedel, kaj bi govoril, kako bi stal, sedel, kam bi gledal, in kaj bi počel s svojimi — rokami . . . tam, v ženski družbi, tam je naš Govekar čisto doma! On lahko občuje z delavko kakor z aristokratinjo, z meščansko gospodično kakor z rafinirano damo izmed »polusveta«. Vse razrede krasnega spola pozna in nam jih zna predočiti realistično. — In tiste prizore med obema spoloma, ko stopa na dan tista večna privlačna, skrivnostna moč, tisočkrat opevana, nikdar nedopeta — ljubezen — tudi tiste prizore nam zna mojster Govekar opisati povsem naravno, kar nič sentimentalno in solzivo, a vsekdar zanimivo in umetniško. Cel kavalir od nog do glave, ki pozna žensko srce z vsemi strastmi, slabostmi in napakami, pa tudi z vsemi čari in z vso poezijo.

Toda oglejmo si še nekatere poglavitne osebe »Ljubezni in rodoljubja«.

Glavni junak v povesti je seveda Josip Kres. Od poglavja do poglavja nam stopa njegova simpatična podoba bolj plastično pred oči. Izklesan je tako živo, da ne vidimo samo njegove lepe moške podobe, umetnik-pisatelj je razsvetil tudi z »Röntgenovimi žarki« dušo in srce Kresovo. — Da dobimo jasno podobo kakega značaja, treba, da ga opazujemo v najrazličnejših položajih življenja. Tako zvemo iz cele povesti, da je Kres dober sin; vemo, da ceni znanje; svoj narod ljubi nad vse, iskreno in v dejanju. Čeprav še mlad, ima že jako zrele nazore, ki ga usposabljajo za voditelja slovenske stranke v Taboru. Najvišji ideal mu je „Zedinjena Slovenija«. Denar in premoženje ljubi samo toliko, kolikor more z njim koristiti svojemu bližnjemu in narodu. Dasi kapitalist, vendar ne prezira delavca, še po domače prijazen je z njim, ne iz sebičnosti, ampak iz prepričanja.

Svojo lepo Melanijo ljubi nežno, z vsem ognjem prave moške ljubezni. Ne vidi pa v svoji nevesti samo lepega, za uživanje ustvarjenega telesa; on vidi v njej tudi njen značaj, ljubi jo tudi zarad njene izobraženosti in zarad njenega rodoljubja in prepričanja. Kres ljubi življenje, komfort in bogastvo, ljubi nevesto svojo — še bolj pa ljubi in še više ceni svoje poštenje, svojo čast in narod svoj. Da reši svoje poštenje, in da stoji pred narodom čist, gre v smrt, potem ko se je odpovedal svoji osebni sreči, ki ga je čakala v objetju cvetoče in bogate Melanije. Premoženje svoje pa ostavlja narodu svojemu. Krasen značaj — pa vendar, dasi idealen, realen, kakršnih Slovenija nemara nima baš veliko . . .

Poslanec Dolžan je risan takisto živo. Trgovec, kramar mu tiči preveč »v krvi«; globokega prepričanja nima; osebne časti je preveč lačen . . .

„Primus ego!“ piše Kresu cinično. Zato omahne v kritičnem trenotku in izda, proda, zamenja načela za svoj »ego« in pa za naslovček »pl.« . . .

Stari Kres je izkušen mož, poštenjak, praktičen trgovec. Značilno je, da on edini nima pravega zaupanja v poslanca Dolžana. Ta sum odkrije svojemu sinu Josipu. Toda ta je še premlad, premalo izkušenj ima, da bi verjel očetu. Bržkone je bil Dolžan prvi človek, ki ga je varal. To spoznanje je bilo za Josipa Kresa drago; poplačati je je moral — s smrtjo...

In Melanija, ki smo jo gledali že v značaju Kresovem! Kako idealna, iskrena je njena ljubezen do Kresa. Skoro bi se čitatelj čudil, da se ona tako hitro vname za Kresa; zdi se nam tudi — saj ona slika podobo Kresovo! —, da Melanija bolj ljubi Kresa, nego Kres Melanijo. To je duša, kakršnih ne srečaš v vsaki ulici. Lepšega para si ne moremo misliti, kakor sta Kres in Melanija. Ni ju združila samo telesna lepota, ne samo denar, nego veliko bolj harmonija mišljenja in prepričanja. Baš nedostatek te dušne harmonije v modernih zakonih izobraženih krogov je predmet študijam modernih novelistov in dramatikov . . . V „Ljubezni in rodoljubju“ ni bilo prostora takim vprašanjem. Tu sta Melanija in Kres »dve duši — ena misel« . . .

Kaj naj rečemo še o ostalih osebah? Čisto reliefno stopata pred čitatelja simpatična značaja: Orožen in Kočevar. Prepričanje in iskreno prijateljstvo — ki ga politika tako rada skali! — ju veže s Kresom. Kočevarja pa veže z Minko vrhu tega še ljubezen. Mati Kresova pa je pasiven značaj, ki nikjer ne stopa v akcijo . . . V humoristični luči se nam kažeta dolgočasni notar Škorec in pa odgojitelj in pesnik Muhovnik. Ta poslednji je pa že karikatura. Ostale osebe pa . . . no, kaj bi tratil besede? Kdor si prijatelj loposlovnega štiva v našem lepem jeziku, vzemi v roke tudi „Ljubezen in rodoljubje“, čitaj in uživaj ta umotvor, in ko si ga prečital, porečeš: „To je lepo, to je naše slovensko življenje, to je tudi poezija!“

(Konec prihodnjič.) *Aškerc.*

Error typi. To je naslov latinskega epigrama Prešernovega, ki ga je naš pesnik sprožil v abecedni vojski in naperil proti Kopitarju. Glasi se pa ta zabavljivi distihon tako-le:

Ad proprium formante typum Z o i s o, Kopitar, te,
Ex errore typi Z o i l u s alter ades.

Na slovenščino preložena bi se glasila ta zabavljica blizu tako-le:

Z o i s te je likal sicèr po svojem kopitu, Kopitar,
Pa se mu skazilo je, Z o i l u s drugi si le.

Kako nam je razbrati podmislek te puščice? Da prav razumejemo etimološko figuro, na katero se naslanja zbadljivo izpremlajanje z imenoma Zois in Zoilus, nam je najprej pogledati za etimologijo imena Zois, a potem pojasniti, kdo je bil Zoilus. — Izvaja pa se priimek Zois iz srednjelatinske besede „zoia“ (idem quod iocalia, monilia, gemmae, annuli aliaque id genus pretiosa. — Du Cange VI. 1808. — zoielli = lapides pretiosi, ibid.). — Odtod tedaj priimek baron Zois von Edelstein (Biser). Z ljudomiljem in plemenitostjo, s svojo vnetostjo za blaginjo dežele Kranjske in slovenskega naroda je pa Zois res popolnoma zaslužil svoj priimek; kajti bil je res pravi biser naše domovine, tisti demant, ki je obrusil in izlikal marsi-

kateri svetli kamenček v mozaiku tedanjega kranjskega prosvetništva. Kakor Vodniku in Linhartu, tako je bil tudi svojemu knjižničarju in tajniku Kopitarju ne samo mecen, ampak tudi mentor, ne samo dobrosrčen podpiratelj, ampak tudi iskren bodrilec in pospeševatelj.

Zoilus (Ζωΐλος) Amfipolijan pa je bil grški retor za Ptolemaja Filadelfa. Bil je spreten retor, izvežban v sofistiški premetenosti, v obče pa nemiren in zdražljiv čudak. Kot retor je bil Isokratovec, glede modroslovnega pravca pa cinik, a malenkostnega grajalca Homerjevih pesmi se je izkazal v devetih deklamacijah: Κατὰ τῆς Ὁμήρου ποιήσεως λόγοι ἐννέα. Odtod je dobil tudi priimek Ὁμηρομάστιξ, t. j. bičavec Homerjev, zaradi hudega jezika in zbadljivega tona sploh pa κύων ῥητορικός t. j. retorski lajavec (pes). Izza Zoilove dobe rabi to ime tudi kot sinekdoha in pomeni gobezdavega, zlohotnega grajalca, literarnega Terzita sploh. (Cf. Ovid, de remed. am. I. 365.: Ingenium magni livor detractat Homeri; Quisquis es, ex illo, Zoïle, nomen habes),

Zdaj si pa že lahko razberemo misel Prešernove zabavljice. Ogorčeni pesnik, braneč pošteni odpor prijatelja Čopa proti oholosti Kopitarjevi, hoče reči: Dasiravno se je blagi Zois nadejal, da se mu posreči izlikati iz tebe biser, t. j. plemenit značaj, se mu vendar ni sponeslo, in mesto pravega lika se je izkristalil palik; ti nisi „zoiellus“ (draguljček), nego samo „Zoilus“ (literarni zabavljač). Zois je bil iskren pospeševatelj domačega slovstvenega razvoja, tebi pa ni do stvari; da le nasprotnika pobiješ in svojemu samoljubju ustrežeš, pa je dobro, naj si bo na plemenit ali neplemenit način. Ti si literarni divjak, kakor je bil Zoilus divjak med grškimi gramatiki in retorji, t. j. niti Aristarhovec niti Kratetovec, ne priznavajoč nobene avtoritete razen svoje.

Tako nekako mislim, da bi se dala parafrazovati omenjena Prešernova zabavljica. *L. P.*

Prešeren v švedščini! Po čudnem slučaju sem dobil te dni v roko poseben odtisk iz švedskih novin »Nordisk tidskrift« — kratek, nekaj strani obsegajoč essay o našem Prešernu iz peresa švedskega pisatelja Alfreda Jensena, ki se je mudil po potresu leta 1895. nekaj časa v Ljubljani. Naslov je spisu: Prešérn, slovenernas nationalskald. En litteraturhistorisk studie af Alfred Jensen; izšel pa je v imenovanih novinah l. 1895. na str. 595.—610. Z veliko radovednostjo sem vzel v roke drobni snopič, češ, kakšen je neki Prešeren v švedščini. Obžaloval sem, da se nisem nikdar učil tega jezika, no, pa šlo je vendar; smisel človek nazadnje že pogodi, pomagaje si z nemščino.

Za vvod je napisal g. Jensen kratko črtico o Slovencih in njih slovstvu; tu omenja prve naše pisatelje iz reformacijske dobe (Trubarja, Dalmatina in Bohoriča) in z nekaj besedami riše nadaljnji razvoj naše literaturice do Prešerna. Za tem sledi kratek življenjepis in estetičnokritična ocena našega pesnika, vpleteni so pa, kakor n. pr. pri Samhaberju, posamezni prevodi Prešernovih poezij. Prevedel je g. Jensen naslednje pesmi: Dekletam (Himmelsk manna föll från ofvan itd.), Kám? (Hvart irrar du på fridlös stig? itd.), Zgubljêna véra (Så himmelsk är ännu den glans itd.), Pévcu (Gif akt! — Hvem skingrar den natt, som på anden

sig lagt? itd.). sonet: Kupido! ti in tvôja lépa stárka (Kupido, du, och kärlekens gudinna! itd.), zadnji dve kitici soneta Je od vesél'ga čása têklo léto (Trnova! hvilket minne af elände itd.), sonet Biló je, Mójzes! têbi naročêno (Att in i Kanaan föra vilsna hjorden itd.), sonet O Vèrba! sréčna drága vás domáča (O, Vrba! ljufva fadershem, som gifvit itd.) ter prvih šest kitic »Krsta pri Savici«; poleg tega je ponatisnil Prešernov nemški sonet »An Germania«. Prevodi so vsi strogo v metru izvirnika.

Kako naklonjen nam je g. Jensen, da se soditi po tem, da n. pr. Valvasorja imenuje »en berömd slovenisk häfdatecknare«. Omenja tudi »slovenisk tidskrift ‚Ljubljanski Zvon'« in pravi, da obseza v letniku I. marsikatere »värdefulla detaljer af prof. Levec, Toma Zupan m. fl.« Vprašanje o pisavi pesnikovega imena primerja znanemu Šekspirovemu vprašanju.

Ker mislim, da so »Zvonovi« čitatelji ravno tako radovedni, kakor sem bil jaz, ko mi je prišel v roke Jensenov essay, zato h koncu podajam nekaj primerov.

»O Vèrba! sréčna drága vás domáča‘ se glasi v švedskem prevodu:

O, Vrba! ljufva fadershem, som gifvit
mig barnafröjdens omedvetna lycka!
O, hade kunskapstörst ej kunnat rycka
mig därifrån och ut i världen drifvit!

Ej hade då dess ormtand sönderrifvit
all sällhet, som mitt hjärta ville trycka!
Ej tvifvel då mitt sinne kunnat stycka
och inre stormars lekboll jag ej blifvit!

Jag skulle funnit då — ack. huru gärna! —
en trofast kvinnas arbetsamma händer —
en hemgift, saknad hos förmögen tärna.

Min farkost skulle plöjt vid lugna stränder,
och helge Markus skulle vetat värna
från hagelstorm min teg, mitt hus från bränder.

»Kám?« je prevedel g. Jensen tako:

Hvarthän?

Hvart irrar du på fridlös stig?
hvarthän? min vän! man spörjer mig.

Spörj hällre himlens lätta sky!
spörj hällre vågorna, som fly!

Hur elementens styresman
dem täckes drifva af och an,

det vet ej sky, det vet ej våg;
ej heller vet min vilda håg.

Jag det blott vet, jag blott förstår,
att jag ej henne skåda får,

och att en enda vrå ej finns,
där jag min smärta icke minns.

Tretja kítica »Krsta« (: Na tlèh ležé Slovénstva stèbri stari) se glasi:

Förstörda ligga bilderna i gruset,
och gammal plägsed kväfs af oväns nycker.
Den kristne Tesel njuter segerruset
och Slavas söner under oket trycker.
I Krainska landet slocknar frihetsljuset
och knappast lefvande man mer sig tycker.
Att dessa fruktansvärda såren hela,
man måste modigt Catos öde dela.

Tolikokrat navajani verzi:

„Dežéla krájnska níma lepš'ga krája,
Ko je z okóljšno tá, podóba rája«,

se glase v švedskem prevodu:

Ja, denna ort, så ljuf som paradiset,
i hela Krain tar första skönhetspriset.

S tem sem svoj nalog izvršil. G. Alfredu Jensenu pa je dolžan ves slovenski narod iskreno hvalo, da je svoje brate na severu seznanil z našim največjim pesnikom — klasikom. Morda te vrstice napotijo koga, ki je zmožen švedščine, da poda obširnejše poročilo o zanimivem essayju.

Vladimir Levec

»Goethes Beziehungen zu Böhmen«, predavanje dr. M. Murka, o katerem smo sporočili v 1. štev. letošnjega »Zvona« (na str. 63.), je priobčila tudi praška „Politik" v št. 20., 23. in 26. t. l.

Die ersten Schritte des russischen Romans. Habilitations-Vortrag, gehalten an der philosophischen Facultät der k. k. Wiener Universität in Wien. Von Dr. M. Murko. Separatabdruck aus der »Wiener Zeitung« vom 9. u. 10. Jänner 1897. Wien, 1897. Im Selbstverlage des Verfassers. — Ta zvezčič obsega na 21 straneh male 8^0 isto predavanje našega rojaka, katerega slovenski izvirnik je objavil naš list v zadnji in današnji številki.

„Zeitschrift für österreichische Volkskunde Organ des Vereins für österreichische Volkskunde in Wien. Redigiert von Dr. Michael Haberlandt. II. Jahrgang 1896. 12. Heft. Wien und Prag. Verlag von F. Temsky 1896." — je na str. 364. in 365. pod zaglavjem »Slowenische Bräuche. Vom Landesschulinspector Šuman, Laibach« priobčila dvoje starih šeg, navadnih v pisateljevem rodnem kraju, pri Sv. Ani v Slovenskih goricah.

Macedonische Studien. Von Dr. Vatroslav Oblak. Wien 1896. Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philos.-histor. Classe. 8⁰., 127 (z dodatkom 156).

Slovanska narečja po Macedoniji so za slovansko filologijo v mnogem oziru velikega pomena, prvič zlasti za določitev domovine stare cerkvene slovenščine, tako da se to vprašanje nikakor ne da razrešiti brez natančnega znanja macedonskih narečij, posebno v okolici solunski. V novejšem času pa je postalo aktualno tudi vprašanje, pripadajo-li macedonska narečja k bolgarski ali srbohrvaški dialektični skupini, in to vprašanje se brez temeljitega znanja omenjenih narečij seveda ne da določiti.

Že mnogo poprej, predno je dobila macedonska hipoteza tako trdno stališče, kakor je ima dandanes, so se zanimali slavisti za slovanska narečja macedonska; da, to zanimanje, kakor pravi Oblak, je prav tako staro, kakor slavistika! Prva sta seveda bila Dobrovský in Kopitar, ki sta svojo pozornost obrnila tudi na to stran. Potem je priobčil Vuk Karadžić v svojem delu: »Додатак к санктпетербурским сравнитељним рјечницима с особитим огледима бугарскога језика« (1822) nekoliko macedonskih narodnih pesmi ter tako nekoliko seznanil svet z maced. narečji. Pozneje se je nabralo mnogo gradiva v raznih izdajah narodnega blaga, pesmi, pravljic in bajk; v novejšem času pa je podal »Sbornik« bolgarskega naučnega ministrstva iz raznih krajev Macedonije dokaj dialektičnih podatkov. Toda natančna proučitev navedenih narečij iz takih zbirk ni možna, ker je zlasti v narodnih pesmih le redko zabeležena navadna narodna govorica, in ker tudi nedostatna in nedosledna ortografija ne izraža določno pravilnega izgovora. Nekatere stvari tudi niso natančno zabeležene, ker njih nabiralci, zlasti učitelji, popi in trgovci niso dovolj pazili na dialektične posebnosti in natančnosti.

Obširnejše znanstvene študije o macedonskih narečjih doslej še nismo imeli, ker so macedonske razmere ovirale tako delo. Umevno je torej, da je ugodil Oblak nujni želji, ker nam je v svojem temeljitem delu narisal dialektične posebnosti vsaj nekaterih krajev, četudi ni mogel izvršiti svojega dela v celem obsegu, ker mu je turška vlada preprečila njegove načrte. Vendar nam je podal dialektično sliko krajev Sucho, Debra, Galičnik, Kleńe in Oboki ter narečje severne okolice solunske (Novo selo, Grdabor, Bugarievo, Vatilъk in Vardarovci). Oblak je opazoval narečja nekoliko na licu mesta, zlasti v zadnje imenovanih krajih, ali pa v Solunu pri ljudeh, ki so bili iz dotičnih vasi.

Oblak razpravlja najprej glasoslovje, ki obsega največji del knjige (77 str.) in podaje zatem svoje opazke glede macedon. oblikoslovja. Tvarino je razvrstil tako, da je najprej označil veljavo enega glasu (pričel je s poluglasnikoma, potem slede samoglasniki in nazadnje soglasniki, posamezni in v raznih skupinah) v vseh treh glavnih dialektičnih skupinah (1. Sucho, 2. severna okolica solunska in 3. Debra), potem je prešel šele k drugemu glasu. Razvrstitev je torej jako pregledna; k temu je pripomoglo mnogo tudi skrbno in jako podrobno paragrafovanje (skupaj 162 §§); le-to bo olajševalo porabo knjige zlasti pri citiranju. Jako porabna je tudi kratka pregledna karakteristika vsakega teh treh glavnih narečij (na str. 123.—126.).

Oblak, kateremu ni bilo usojeno, da bi bil učakal natisk svojega dela, ki je plod trudapolnega potovanja po Macedoniji — si je z njim še povečal slavo, katero si je bil že prej stekel v zgodovini slovanske filologije. Njegove »Macedonische Studien« bodo važen faktor v daljnjem razvoju slavistike in so pravi temelj za poznanje maced. narečij. Žal, da mu je prerana smrt, ki ga je prehitela sredi najmarljivejšega delovanja, preprečila njegovo namero, katero je označil v predgovoru na str. 8.: „Der zweite Theil meiner macedonischen Studien wird die Erklärung der bedeutendsten Lautprocesse, die Besprechung der Stellung der hier behandelten Dialecte zu den übrigen macedonischen Dialecten und das Verhältnis der letzteren zur bulgarischen und serbokroatischen Dialectgruppe enthalten.“ Šele skupno, celotno delo bi dobilo popolno vrednost, kakršno je nameril pokojnik svojemu spisu. Morda se bo dalo iz njegove rokopisne ostaline marsikaj porabiti, da se vsaj deloma uresniči Oblakov načrt.

Profesor Jagić je dodal dodatek, obsegajoč Oblakova pisma iz Macedonije, katera je že priobčil »Zvon« na drugem mestu. Jagić je tudi oskrbel po avtorjevi smrti korekturo ter popolnil neizvršeno paragrafovanje. Marsikatere pomote, ki so se vrinile Oblaku pri prepisovanju, in katere bi bil pri korekturi gotovo zapazil, je Jagić v njegovem smislu popravil, nekaj mest pa, pri katerih je imel pomisleke, je pustil, ker ni hotel pri rokopisu ničesar predrugačiti. Prof. Jagiću bodi za njegov trud, katerega je imel z delom našega rojaka, na tem mestu izrečena iskrena zahvala.

Fr. Vidic.

Muzikalije »Glasbene Matice«, izdane za leto 1896. Anton Foerster: Pet samospevov, Fran Gerbič: Trije dvospevi, Stanko Pirnat: Vzpomladna pesem.

Pri umetniški stroki, kakršna je pesem, v kateri se veže beseda z glasbo v celoto, je vprašati prvič, kakšen je tekst, poetiška podlaga, nadalje, kako se je ta spojil z glasbo, je-li ohranil tekst vso svojo prvotno moč in veljavo, ali je morda le-ta celo stopnjevana ali pa oslabljena, in končno, kar je pa sekundarno vprašanje, kakšna je glasba sama na sebi z glasbenega stališča. Po tem, kako ustreza skladatelj rečenim vprašanjem, moremo soditi prav sigurno o visokosti njegove ne samo glasbene, ampak tudi občne inteligence. Kdor se postavi na višje in širje stališče nego zgolj na glasbeno, kdor piše kakor pesnik-skladatelj (čeprav ni sam zapisal besed), tisti napiše izvestno delo večje vrednosti, nego oni, ki piše zgolj kot glasbenik.

Oglejmo si skladbe, o katerih je tu govoriti. Izmed uglasbenih tekstov se odlikujeta pri Foerstrovih samospevih posebno v narodnem slogu pisana „Zapuščena“, pesem talentiranega samouka Chládka, in Simona Jenka „Mlad junak“. Gerbič si je izbral ne baš slikovito liriko, sladko, mehko in plitvo, kakršno so gojili dolgo časa srednje vrste nemški talenti. Pirnat je posegel, kakor je že običajno pri naših skladateljih, v bogate, žal, da večinoma le kvantitativno bogate zaloge „Vrtca“.

Pri kompoziciji so zavzeli skladatelji zgoraj označeno trojno stališče. Foerster deklamuje tekst, ne sicer vsega, marveč tako, da krepi vtisk verzov i melodiški i s spremljanjem, seveda le toliko, kolikor ravno dopuščajo njegovi ne ravno strasti in ognja polni teksti in rezka pesemska oblika.

Gerbič vzdržuje ravnotežje med poezijo in glasbo; skoraj bi dejal, da protežira bolj glasbeno stran, ko bi bili njegovi teksti količkaj zabarvani.

Pirnat je v svojem zboru izključno glasbenik: tekst postavlja skoro povsem na stran, vsaj v detajlu. V celoti teži, da povzdigne z glasbo smisel večjih oddelkov pesmi.

Na najbolj umetniško stališče se je postavil, kakor vidimo, Foerster. Njegove pesmi je treba tem više ceniti, ker zadoščajo tudi po svoji absolutni glasbeni strani strožjim zahtevam. V zvezku njegovih pesmi ni najti navadnega ali manj blagega mesta; tudi ondi, kjer piše povsem v narodnem tonu, kakor v drobni pesmici: »Poletuje golobica«, ga ne zapušča ni v harmoniji, ni v melodiji ali v spremljevanju noblesa pravega, samosvestnega umetnika.

Gerbičevi dueti pozdravijo diletantje in širje občinstvo izvestno prav toplo, ker Gerbiču ni toliko za pesnikove besede, ampak bolj za gladki tok melodije in cele oblike. Jako prijetni so za uho; v njih se glasi vse umirjeno, niso pa posebno globoki. Pri njih me moti, da je tekst v očitnem razporu z obliko: verzi uglasbenih pesmi so absolutno nerabni za dvospev.

Pirnat se je preveč oziral na muzikalno stran, in to ga je zapeljalo na kriva pota. Ne glede na to, da ponavlja brez vzroka čestokrat vsako še tako brezpomembno besedico, je hotel skladatelj nakopičiti zvočne efekte, kombinujoč razne glasove. To se mu je posrečilo; ni pa ugodno združil teh efektov. Ni smeti iskati efektov, da jih potem združimo; oni morajo marveč iztekati iz celote, ker dobimo sicer, kakor pri Pirnatovi skladbi, pač lepo slikovito mozaiko, toda brez načrta, brez oblike. Plastika te skladbe je porušena posebno vsled vedno se ponavljajočih polnih sklepov — napaka, katero nahajamo pri osemdesetih odstotkih slovenskih zborov. Da je bil Pirnat na to stran skladbe tako malo pozoren, je tem bolj obžalovati, ker so vendar posamezni deli, kakor sem že zgoraj opomnil, sami na sebi v barvi in v razpoložbi jako lepi ter imajo razkošno, lahkotno, zares pomladansko ritmiko. Mislim, da je grajane napake precej kriv neplastiški tekst. V harmonskem oziru je ta zbor takisto kakor prejšnji zbori istega skladatelja visoko nad površjem dosedanje navadne produkcije zborov. To je ugodno znamenje za razvoj slovenske glasbe, da zapuščajo tudi diletantje duhovite harmonske kombinacije c-dur g-dur, g dur c-dur, kakršne podajajo svojim čestilcem mojstri Hladnik i. t. d. *K. Hoffmeister.*

Schubertova kompetencija za Ljubljano. Stoletnica Schubertovega rojstva se je nedavno slovesno obhajala, zlasti v rojstnem mestu Schubertovem, na Dunaju. — Zanimivo je, da se je Schubert, v gmotnih neprilikah živeč, potezal tudi za službo v Ljubljani, toda brez uspeha.

Niggli pripoveduje v biografiji Schubertovi: »Pomladi l. 1816. je bila razpisana na ravnokar ustanovljeni glasbeni šoli nemškega normalnega učilišča v Ljubljani služba učitelja, s katero je bila spojena za tedanji čas dostojna (anständig) plača 450 gld. in remuneracija 80 gld. Med mnogoštevilnimi prosilci nahajamo tudi Franca Schuberta, čigar vloga je bila z izpričevalom Salierijevim podkrepljena in od dunajskega mestnega glavarstva toplo priporočena. Navzlic temu službe ni dobil.« — Tudi drugi životopisi Schubertovi omenjajo to. —

Sedaj ob jubileju pa je priobčil v berolinski smotri »Deutsche Rundschau« v 5. zvezku M. Friedländer doneske k Schubertovi biografiji in med drugim objavil tudi dotično prošnjo Schubertovo, ki doslej še ni bila natisnjena, katere izvirnik hrani g. Aleksander Meyer = Cohn v Berolinu.

Friedländer piše: »Na glasbeni šoli v Ljubljani na Kranjskem je bila razpisana nčiteljska služba s plačo 450 gld. dunajske veljave in remuneracijo 50 gld.[1]) Navzlic neugodnim pogojem — kajti eden forint dunajske veljave je veljal manj nego polovica forinta konvencijskega denarja — je vendar Schuberta mikala stalna služba.« —

Schubertova prošnja slove v izvirniku:

Hochlöbliche k. k. Stadthauptmannschaft!

Unterzeichneter bittet unterthänigst, ihm die erledigte Musikdirectorsstelle zu Laibach in Gnaden zu verleihen.

Er unterstützt seine Bitte mit folgenden Beweggründen:

1) Ist er ein Zögling des k. k. Convicts, gewesener k. k. Hofsängerknabe und in der Composition Schüler des Herrn von Salieri, ersten k. k. Hofcapellmeisters, auf dessen wohlmeinendes Anrathen er diese Stelle zu erhalten wünscht.

2) Hat er sich in jedem Fache der Composition solche Kenntnisse und Fertigkeit in der Ausübung auf der Orgel, Violine und im Singen erworben, dass er laut beiliegenden Zeugnisses unter allen um diese Stelle nachsuchenden Bittwerbern als der Fähigste erklärt wird.

3) Gelobet er die bestmögliche Verwendung seiner Fähigkeiten, um einer gnädigen Bittgewähr zu entsprechen.

Franz Schubert m. p.,
zur Zeit Schulgehilfe der Schule seines Vaters —
zu Wien am Himmelpfortgrunde Nr. 10.

Salieri, na čigar priporočilo se Schubert sklicuje, pripisal je lakonske vrstice:

Io qui Sottoscritto affermo, quanto nella supplica di Francesco Schubert in riguardo al posto musicale di Lubiana sta esposto.

Vienna 9. Aprile 1816.

Antonio Salieri m. p.,
primo maestro di capella nella Corte Imp. reale.

Friedländer trdi, da je Salieri skrivaj protežiral Schubertovega tekmeca, J. Schauferla, ki je tudi res službo dobil.

Schuberta je sicer gotovo nemilo zadelo, da te službe ni dobil, a njegovemu glasbenemu delovanju je bilo v prid.

Toda ne smemo očitati Ljubljančanom, da niso dovolj cenili tedaj še neznanega mojstra; saj je imel slične nezgode celo na Dunaju, in to ko je bil že kot skladatelj na najboljšem glasu. Po smrti Salierijevi l. 1825. je postal dvorni kapelnik Eybler, in le-tega mesto z letnimi 1000 gld. in stanarino 200 gld. je bilo razpisano. Potezal se je med mnogimi drugimi tudi Schubert za-njo, a ni prišel niti v terno. Dobil jo je J. Weigl. Tudi za službo dirigenta na »Kärnthnerthortheatru« (sedanja opera), ki je bila l. 1826. izpraznjena, se je zaman potezal; kakor pravi Hüttenbrenner, so gledališke spletke tedaj preprečile njegovo imenovanje.

[1]) Tu se Niggli in Friedländer ne soglašata.

Da bi pa bil kdaj prosil za službo stolnega organista v Ljubljani, kakor je trdila beležka v „Slov. Narodu", ni res. *Fr. Göstl.*

G. Ivan Zajec, mlad slovenski akademik-kipar, ki je znan v domovini po »prestrašenem satiru« (v dež. muzeju) in po „sv. družini" (v frančiškanski cerkvi ljubljanski), je zdaj dodelal na Dunaju osnutek za ploskvorezbo (relief): »Kristovo izpremenjenje na Taboru". Le-to delo se odlikuje po genijalni koncepciji in mojstrski izvedbi. Kristus med Mojzesom in Elijem v ozračju in trije preplašeni in obleščeni apostoli v njih vznožju so izdelani z največjo skrbljivostjo in naravnostjo; vsa skupina pa tvori krasno celoto. — To delo je načrtano za pročelje prenovljeni cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani ter bode, izvedeno v nadnaravni velikosti, gotovo imeniten umetniški kras našemu mestu. Čestitamo našemu rojaku na tem lepem uspehu, ker smo uverjeni, da izvršitev takisto izborno uspeje kakor osnova, ter da si z njo proslavi svoje ime. *F. G—l.*

»Glasbene Matice« koncerti in glasbeni večeri. V svojem ciklu šestih simfonskih pesmi »Moja domovina« (Vyšehrad, Vltava, Šárka, Z českych luhův a hájův, Tábor in Blaník) se je opojil veliki češki skladatelj Bedřich Smetana z onim čarom, kateri žari iz legendarne zgodovine češkega naroda, in je podaril svojim rojakom uglasben epos, ki je poln momogočnosti, velikosti in sijaja. Ta ciklus je dandanes že tudi v tujini znan, in posamezne točke njegove so stalne v muzikalnih vzporedih po vsem kulturnem svetu. — Četrti del tega eposa „iz čeških logov in gajev", navdušena himna o češki deželi, se je proizvajala v drugem rednem koncertu »Glasbene Matice« dne 11. sušca pod spretnim vodstvom koncertnega vodje gosp. Josipa Čerina z zanosom in z burno živahnostjo. Družila pa se je ta točka sovredno z Antona Dvořáka »Hymnom« op. 30. Le-to skladbo za veliki orkester in mešani zbor smo slišali že v prvem letošnjem koncertu. Modrujoči, temni, grandijozni Dvořák se nam odkriva v tej kremeniti skladbi, trdni ko granitna skala Proizvajanje te skladbe po zboru „Glasbene Matice" je šteti med najboljše točke njenega repertoarja; videlo se je, da ni bila samo vestno in marljivo, ampak tudi z ljubeznijo proučena. — Trojice vokalnih mešanih zborov (Bendel: „Molitev", Fibich: »Krasnà si kot cvetica« in Pirnat: »Vzpomladna pesem«) pa ne moremo tako pohvaliti, kakor prejšnje točke. Že izbor sam ni bil srečen, in enoličnі slog je nekoliko oživila le „Vzpomladna pesem", ki je elegantno v narodnem duhu zasnovana, a je posebno za višje glasove preveč naporna, nego da bi jo bilo možno podati po intencijah skladateljevih. — Prava bisera, polna poezije in vonja, pa sta bila Johannesa Brahmsa ženska troglasna zbora »Fingalov spev« in »Vrtnar« s spremljanjem harpe in dveh rogov. Opojna melanholija in nežna čuvstvenost dihata iz teh zborov in vabita poslušalca v mamljive sanje liki antiknim gobelinom. Izvajanje je bilo fino in vzorno. — V koncertu za gosli s spremljevanjem orkestra nemškega romantika Feliksa Mendelssohna smo spoznali mladega mojstra na goslih, učitelja »Glasbene Matice« gospoda Josipa Vedrala. Zvonko čisto, popolnoma sigurno njegovo igro diči naravna prisrčnost in neprisiljen občutek, združen s plemenito mladeniško živahnostjo.

Vrhu treh rednih velikih koncertov, katere priredi v vsaki sezoni, je privzela »Glasbena Matica« v svoj delokrog letos tudi še tri glasbene

večere, koncerte v manjšem slogu, pripravljene z manjšim aparatom. — Vzpored I. Glasbenega večera, ki se je vršil dne 4. svečana t. l. v mali dvorani „Narodnega doma“, nam je ponudil mnogo z okusom izbranih točk, ki so tudi po svoji raznovrstnosti vzbujale splošno zanimanje. Mali pevski zbor „Glasbene Matice“ je posvetil prvo točko spominu Frana Schuberta (rojenega dne 31. januarja 1797. l. na Dunaju) s četveroglasnim ženskim zborom »Psalm 23. Bog moj pastir«. Nežni ta zbor, ki kaže vso milino in veličino skladatelja-velikana, se je (pod vodstvom koncertnega vodje, gosp. Josipa Čerina) brez ugovora najfinejše izvedel izmed vseh drugih, na tem večeru petih zborov. Ostri ritem nastopnega lahkoživega ženskega zbora Karola Reineckeja »Pozdravljena spomlad« vsaj ni našel v zboru zadostne gibčnosti, kakršne bi bilo zanj treba. —

Znamenito točko sta ta večer podala gg. Josip Vedral (vijolina) in Karol Hoffmeister (klavir), namreč Griegovo sonato za vijolino in klavir v G-duru op. 13. Edvard Grieg, rojen leta 1843. v Bergenu v Norveški, zavzema odlično mesto na poprišču svetovne glasbe; odlikuje se zlasti po originalnem čaru svojih melodij, polnih pravega, neprisiljenega, čistega značaja, ki spominja na narodne pesmi; odlikuje se pa tudi po nenavadni svežosti invencije in harmonizacije. Kdor koli se bavi s klavirjem, z vijolino, s petjem, z zbori ali celo z orkestrom, vsakdo ve ceniti Griega, in Griegovo ime je dandanašnji po celem svetu zaslovelo, skoraj kakor kakega klasika-skladatelja. Sonata op. 13., katera se je izvajala na glasbenem večeru, je delo mladeniško svežega duha. Zmagovito, strastno, prekipevajoč vrve melodije, tu prosto, tam na podlagi mogočnih temeljnih tonov ali pa postavljene na karakteristične basove kvinte. Melodija je vseskozi originalna in smela; spev odmeva iz kompozicije kakor ukanje, razlegajoče se po gorah, gosli pojo, kakor bi tiči čvrleli, a v klavirju vrši kakor vihar in piš po zraku. Vračajoči se prvotni tema in pa plesne motive drugega in tretjega oddelka karakterizuje milobni čar norveškega severnega ozračja. Gospoda Vedral in Hoffmeister sta nam podala delo navdušeno v krepki interpretaciji in z umetniškim vznosom. — V zvezi z gospodom Čerinom (harmonij) sta ista gospoda znamenito zvršila instrumentalni del k H. pl. Kaana ognjeviti pesmi »V rozkvětu«, katero je z gorko vnemo zapela dična primadona slovenske opere, gospica Mařenka Ševčikova s svojim lahko in sigurno se vzpenjajočim, zvonko čistim sopranom, katerega smo tudi poslej občudovali pri pesmih Nestorja in pa najmlajšega slovenskih skladateljev, pri Antona Foersterja »Vprašanju« in pri treh komadih Hoffmeistrove muze (»Narcisov cvet«, »Večerna pesem« in »Akat«). Nenavadna točka za naše programe je bil melodram, namreč Jaromira Erbena »Povodni mož«, opremljen z glasbo Zděnka Fibicha. Pretresujoča vsebina narodne te balade, polna ljubkih lirskih mest, vzbuja s svojo preprostostjo neizbrisen učinek, katerega še povečuje karakterizujoče spremljevanje na klavirju. Deklamacijo je podal s polnim uspehom, preprosto in simpatično gosp. Engelbert Gangl, katerega njegov metalsko krepki glas jako usposablja za recitatorja. — Končna zbora, Roberta Schumana »Pevec« in »Lepa Nada« sta zaključila lepi vzpored; izvedel ju je z oddelkom društvenega zbora koncertni vodja gosp. Josip Čerin z navadno točnostjo.

—oe—.

Slovensko gledališče. Kadar napoči predpustni čas in se nagiblje gledališka sezona h koncu, se ni nadejati pri nas več vzglednih predstav. O tem nas je zadnja leta do trdnega prepričala izkušnja. Kje tiči pravi vzrok? Postanejo-li igralci malomarni radi tega, ker vidijo, da se je lotila občinstva neka apatija do gledališča, ali pa se loteva občinstva apatija radi tega, ker igralci ne zadoščajo več njegovim zahtevam — kdo bi mogel to dognati?

S to opazko pa nismo hoteli reči, da je bilo vse, kar se je zadnji čas igralo na našem odru, slabo in graje vredno. Z Ohnetovim »Fužinarjem« n. pr., katerega smo videli na večer 16. februarja, smo bili prav zadovoljni, seveda nekaj zaradi tega, ker smo upoštevali, da salonska igra še vedno dela našim igralcem največ težav, in vemo torej primerno ceniti njih prizadevanje. Akoravno se naši igralci v tej igri niso pospeli do kdo ve kake višine, pa se je vendar vršilo vse v najlepšem redu in nikjer se ni pojavil kak neubran glas, in to je vsekakor že nekaj! —

Nečesa pa nočemo zamolčati. Gospod Inemann kot Filig ni bil slab, vendar se nam je dozdevalo, kakor bi igral ta večer z neko »nonchalanco«, ki ni bila na mestu, in k a k š r n e p r i t e m u m e t n i k u s i c e r n i s m o n a v a j e n i.

Manj zadovoljni pa smo bili z operno predstavo dne 19. februarja. Čudno, da »Čarostrelec« na našem odru ne uspeva več. Lani se je ponesrečil popolnoma, letos pa tudi nikogar ni zadovoljil. Sicer sta gospica Ševčikova (Agata) in gospod Binder (Maks) pela prav dobro. Takisto je gospod Nolli izvedel svojo ne baš veliko ulogo tako, kakor je zmeraj njegova navada — toda vse druge moči niso zmagovale svojih nalog. Gospa Inemannova (Ana) je gotovo ljubka prikazen na odru, a pri njenem glasu se že precej občutljivo pogreša mladostna svežost in zvonkost. Tudi g. Fedyczkowski (Gašpar) ni imel srečnega večera, ne toliko radi tega, ker je njegovi igri nedostajalo potrebne karakteristike, temveč nam se je zdelo, da v tej ulogi zlasti glede petja ni nikakor dosegel svojega prednika. — Gospod Kronovič (Kuno) svoje uloge ni znal in se je lovil, da je bilo naravnost mučno za gledalca. Pod vso kritiko pa je bila uprizoritev — in baš pri tej operi uprizoritev ni postranska stvar! —

Dne 21. februarja se je igral predpustnemu času primerno »Lumpacij Vagabund«, v katerem sta žela zlasti gospoda Podgrajski in Perdan mnogo pohvale.

Dne 23. februarja pa se je spet pel »Trubadur«. Nastopil je v tej operi kot gost slovenskemu občinstvu iz prejšnjih let znani tenorist, gosp. Beneš, v ulogi „Trubadurjevi“. Predstava je zaostala precej za svojimi prednicami in bi se bilo dalo zlasti ženskemu zboru marsikaj očitati. Gospod Beneš v tej operi ni pokazal, da bi se bil v dveh letih kdo ve kako izpremenil. Vendar ne tajimo, da je napravil na nas v obče prav dober vtisk.

Dne 25. februarja se je ponavljala opereta: »Ali je to dekle!« — Po uspehu sodeč, bi dejali, da igralci za to predstavo niso imeli nobene poskušnje.

Nekaj novega nam je prinesel večer dne 27. februarja. Pela se je na korist subrete »dramatičnega društva«, gospodične Irme Polakove, prvikrat na našem odru, Offenbachova »Lepa Helena«. Offenbach ima dosti

nasprotnikov, a tudi dosti čestilcev. Njegovi poskusi na polju višje muzikalne dramatike se mu sicer niso obnesli, zato so pa njegove operete tem bolj slovele, in posamezne izmed njih, dasi se poraja vedno mnogo operetnih novosti, so vendar še dandanes na repertoarju tudi nekaterih boljših gledališč. Godba Offenbachova je gotovo ljubka, gracijozna, samo s tekstom in dejanjem njegovih operet se mnogi ne morejo sprijazniti. Med najbolj razvpite njegove operete spada tudi „Lepa Helena", in baš radi tega smo nekoliko dvojili, da je bila srečna misel, poseči po tej Offenbachovi opereti. Pri nas je vsekakor treba tudi s takimi stvarmi računati! Naša bojazen ni bila povsem neutemeljena, kajti dne 9. marcija, ko se je ta opereta pela drugič, je bilo gledališče slabo obiskano. — Pelo in igralo se je precej dobro, a predstava je trpela vzpričo naših razmer. Gospodični Polakovi se je zlasti, ko se je opereta pela prvič, prav videlo, da bi brala rada občinstvu z obraza, kaj sme, in česa ne sme. Da take dvojbe igralca ovirajo v prostem gibanju, je samo ob sebi umevno. Tudi je glas omenjene gospodične za ulogo Helene nekoliko prešibek, dasi je pela prav ljubko. Razen te gospodične so bili prav dobri še gospod Beneš (Paris), gospod Ineman (Kalhas) in gospod Podgrajski (Menelaj).

Dne 5. marcija pa je imel gospod Marcel Fedyczowski, naš vrli basist, benefično predstavo. Pela se je prvič v tej sezoni »Prodana nevesta«. — Dasi se nam je zdelo, da nekatere lepše točke v operi niso prišle do iste veljave, nego prejšnja leta, smo bili vendar precej zadovoljni s to predstavo.

Dve predstavi sta bili v nedeljo 7. marcija. Popoldne se je pela opereta »Deset deklet, a za nobenega moža« in igrala znana burka »Čitalnica pri branjevki«, zvečer pa se je ponavljal »Ernani«.

Dne 13. marcija je imela svoj častni večer gospodična Terševa. Igrala se je »Valenska svatba«. — Kolikega pomena je za uspeh takih iger, da se vrši pri predstavi vse točno, in da se pazi na vsako malenkost, smo že poudarjali nekoč. Žal, da se je ta večer to spet prezrlo. Dočim so bile glavne uloge razdeljene prav srečno in so se tudi izvedle prav dobro, so izpridili nekateri igralci, katerim so bile poverjene majhne, da celo neznatne uloge, s svojim kolovratenjem dobri vtisk, ki bi ga bila drugače brez dvojbe naredila ta predstava.

Kako krepka podpora naše drame je gospodična Terševa, smo omenili že večkrat. Predstave, kakor „Maria Stuart", „Othello" i. dr., ki so tako lepo uspele, bi bile brez nje pri nas nemogoče. Tudi v ulogi Sandinini je gospodična Terševa pokazala svoje lepe zmožnosti. Mogoče, da je v nekaterih točkah nekoliko premalo ostro pointirala, in da se v nekaterih potezicah njene igre ni dovolj jasno pokazala ciganska narav Sandine, a v vseh poglavitnih momentih je bila nje igra dobro premišljena, in zlasti ondi, kjer nam je kazala dušni boj, jo je prešinjal pristen čut.

Gospod Ineman je igral ulogo Čukujevo povsem naravno in sploh mnogo bolje, nego pred dvema letoma. Gospodična Slavčeva (Pia) in gospodje Kranjec Danilo (Tornel), Perdan (Barbon) in Verovšek (Fortunat) v svoji igri sicer niso bili kdo ve kako odlični, pa so izvedli poverjene jim uloge vendar dokaj primerno. *Z.*

Slovenska opera je dne 15. marcija gostovala v Celju, kjer se je pel „Rigoletto". Veliki uspeh tega prvega gostovanja bodi v izpodbudo, da

se niti nadalje ne strašimo težav in stroškov, ki so pri takem podjetju zelo veliki, ter tudi v drugih mestih o priliki uprizorimo podobno gostovanje, ki je največjega pomena v kulturnem in narodnem oziru. — Za prihodnjo sesono pa bi zlasti želeli, da intendancija slov. gledališča vpošteva v »Lj. Zv.« objavljeni nasvet o rednih nedeljskih popoldanskih predstavah, katere bi tudi bolj oddaljeni Slovenci lahko posetili. * * *

»Ksenija«, slovenska opera V. Parme, se je z največjim uspehom uprizorila dne 26. febr. v zagrebškem gledališču. Vsi hrvaški listi so objavili o glasbi zelo laskave kritike. Libreto nekaterim kritikom ni povsem ugajal; no to je običná usoda vseh libretov, in dasi mu ne pripisujemo dovršenosti, temveč priznavamo nekatere hibe, vendar ne zabimo, da je baš on omogočil glasbeniku uspeh. — G. Parma spisuje že novo opero na neki italijanski libreto, a razen tega mu je obljubil odlični hrvaški pesnik, da zloži libreto za opero, ki se bode svoj čas pela najprej v Zagrebu. — „Ksenija“ se uprizori tudi na nemških odrih ter je v ta namen prevzel njeno založništvo E. Berté na Dunaju. Najprej pride menda v Gradcu na oder. Želimo, da bo na tujih odrih nje uspeh takisto sijajen, kakor na slovanskih! * * *

Knjige „Matice hrvatske“. Matica hrvatska je poslala svoj književni dar za leto 1896. in sicer 10 knjig za letni donesek 3 goldinarjev. Te knjige so:

1) Gjurašin: Iz bilinskoga svieta. Knjiga četvrta. (Poučna knjižnica XXI.). VIII. 244 str.

2) Valla: Povjest srednjega vieka. Dio III. Svezak drugi. (Svjetske povjesti knj. VII.). IV. 556 str.

3) Adamović: Francuska drama. (Slike iz svjetske književnosti. Svez. IV.). XII. 230 str.

4) Dežman: Izabrani spisi. Uredio i uvodom popratio F. Marković. LV. 230 str.

5) Niz novijih ruskih pripovijesti. Preveo i uvodom popratio M. Lovrenčević. (Slav. knjižnica, knj. IV.). XIX. 316 str.

6) Novak: Nikola Baretić. Pripoviest. (Zab. knjižnica 188—189). 220 str.

7) Badalić: Izabrane pjesme. (Zab. knj. 190—192). 160 str.

8) Osman-Aziz: Na pragu novoga doba. Pripoviesti. (Zab. knjiž. 193—195) 224 str.

9) Leskovar: Propali dvori. Pripoviest. (Zab. knjiž. 196—197). 148 str.

10. Tomić Hermina: Ljubav i sjaj. Igrokaz. (Zab. knjiž. 198 do 199). 132 str.

V svoji zalogi je izdala (za znižano ceno članom Matice) tri knjige:

1) Virgil: Eneida. Preveo Toma Maretić. Uvodom i bilježkama popratio Kol. Rac. (Prievoda grčkih i rimskih klasika sv. XIII). XXXI. 316. (Cena za članove 1 gld.).

2) Maculay. Odabrani essayi. Preveo, uvodom i bilježkama popratio V. Krišković. XXXI. 226 str. (Cena za članove Matice 1 gld.).

3) Hrvatske národne pjesme: Odio prvi: Junačke pjesme. Knjiga prva. Uredili dr. Iv. Broz i dr. Stjepan Bosanac. XXIV. 610 str. (Cena za članove Matice 1 gld. 50 kr.).

Knjige za članove Matice hrv. so se tiskale v 12.000 primerkih.

Posebno toplo se priporočajo „Narodne pesmi“, katerih je tiskala Matica 7000 primerkov. Po mnogoletnem trudu je Matica izdala prvo knjigo, ketera prikazuje „bez razlike vjerovanja, mišljenja i dijalektičnoga govora u jednoj cjelini savkolik hrvatski narod“ — Nadaljnje knjige, katere Matíca hrvatska izda v bodočih letih, bodo s to prvo knjigo tvorile skupno celoto. Kdor ne izjavi, da neče daljnjih knjig sprejemati, se bode smatral kot naročnik tudi za nadaljnje knjige hrvaških narodnih pesmi, katere kani Matica v bodočih letih izdati.

O Matičinih knjigah sporočimo še obširnejše.

Za sedaj opozarjamo cenjene čitatelje, da se je še mogoče naročiti (za 3 gld.) na letošnje knjige, dokler jih bode kaj. Tudi knjige leta 1894. in 1895. je še mogoče dobiti za isti donesek.

Frisinské památki. Jich vznik a význam v slovanském písemnictví. Podává dr. Václav Vondrák. V Praze. Nákladem »České akademie pro vědy, slovesnost a umění. 1896. 4⁰. 82 str. 9 facs (Konec.)

Ker je dokazal notranjo zvezo med briž. spom. in izpovednimi vzorci v sinajskem evhologiju, je pojasnil vpliv cerkvene slovenščine na briž. spom. bolj, nego se je moglo doslej trditi, ko smo poznali samo sorodstvo drugega odlomka s homilijo, ki se pripisuje sv. Klementu.

Vondrák izjavlja torej: »Ano, bude nám uznati, že Frisinské památky vznikly na základě církovní slovanštiny a bez cirkevně-slovanské literatury že bychom neměli též žádných Frisinských památek« (str. 16.). Pa tudi v drugem briž. odlomku so neovržni sledovi cerkvene slovenščine, ker se tam nahajajo celi citati iz staroslovenskih evangelskih prevodov.

Zveza s homilijo sv. Klementa in s sinajskim evhologijem pa vvrščuje briž. odlomke v dobo onega gibanja, katero sta v stari Moravi in Panoniji provzročila Ciril in Metod, in to sta tudi Sreznevskij in Jagić poudarila.

Original druge izpovedne formule (molitve) sinajskega evhologija, ki se nahaja nekoliko tudi v tretjem briž odlomku, je našel Vondrák, kakor sem že omenil, med staronemškimi spomeniki, in sicer je to tista »Emmeranska molitev«, ki se nahaja v rokopisih. Ker so bili torej brižinski spomeniki posredno ali neposredno pisani na podlagi nemških originalov, je umevno, da se javlja tudi vpliv staronemščine v njih.

Zvezo naših odlomkov s staronemškim krščanskim slovstvom dokazujejo Vondráku sintaktični, glasoslovni in grafični razlogi. Ta vpliv se javi v 1. in 3. odlomku ter v sinajskem evhologiju, pa tudi v homiliji sv. Klementa, v kateri je že Vostokov spoznal paralelo k briž. spomenikom.

Vondrákov zaključek je: drugi in tretji odlomek je pisala ista roka, toda v pravopisu so razlike. Iz drugega odlomka se spozna, da je pisal oba Nemec, ker je pisal mnogokrat *b* mesto *p*, *o* m. *a*, *u* m *o*; vse to se lahko razlaga iz bavarske grafike tedanjih spomenikov. Včasih je popravil v tem smislu narejene pogreške. — V stari bavarščini se je nadalje izgovarjal končni *e* kakor *a* — v našem spom. pa imamo dva slučaja za *a*,

katera se doslej nista mogla pojasniti, namreč: »po tomu, sinci, boži *raba* prizvavše tere im grechi *vaša* počtete.« (vrsta 109.—112.); sedaj je jasno, da je treba čitati *rabe* . . . . grechi *vaše* . . .

V tretjem odlomku, dasi pisanem od iste roke, nimamo teh sledov stare bavarske grafike. *V.* sklepa torej, da je pisar pisal drugi odlomek po sluhu in je zato podlegel vplivu materinščine, ker ni imel pred seboj originala v latinici, nego v neznanem alfabetu, najbrž v glagolici, pri tretjem odlomku pa je imel pred seboj že original v latinici. —

V. dokazuje tudi vpliv češčine (str. 18.—19.), opirajoč se na izraze: zaglagolati, poglagolani, ter zaključuje, da pisatelj ni bil povsem vešč staroslovenskemu jeziku; vzel je torej besedo iz cerkvene slovenščine, predlog pa se mora pripisati češkoslovaškemu vplivu. Najjasneje se vidi češki vpliv v „oběti" (sacrificia), »vzedli«, »kridlatec« i. dr. — Jagić pa meni, da stoji dokaz čehizmov na slabih nogah, ter da ti izrazi ne dokazujejo dovolj češkoslovaškega vpliva. Bolje je, da se oblike z »dl« smatrajo kot dialektična posebnost, katere ni treba iskati ravno na Koroškem, temveč prav tako v Panoniji, ter opozarja na „Dudlebe", ki so bili južno od Blatnega jezera.

Ker briž. spomeniki ločijo *č* (za katerega pišejo *ſ*, *z*, *c*) in *ć* (za katerega pišejo navadno *k*), pripisuje *V.* to razločevanje srbskohrvaškemu vplivu ter sklepa, da so briž. spom. prišli po hrvaški glagolici iz Panonije ali nekdanje Velike Moravske do Slovencev. Jagić pa misli, da *k* za *ć* ne dokazuje hrvaškega medija, ter meni, da se je v onem narečju, ki se zrcali v spomenikih, še razločeval ć in *č*. Pač pa se vidi vpliv hrvaščine v tem, da se mnogokrat rabi *u* m. *o* za *ą*. —

Končni in celotni rezultat Vondrákove razprave je: Brižinski spomeniki so v sedanji obliki slovenski spomeniki, pri katerih se med drugimi vplivi jasno vidijo sledovi staroslovenščine. — V prvotni verziji so bili ‚br. sp'. pisani z glagolico, pisal pa jih je kje na Moravi ali v Panoniji domačin, ki je bil sicer vešč staroslovenskemu jeziku, ki se pa vendar ni mogel povsem ubraniti vplivu svojega, češkega jezika — od tod sledovi češčine (bohemizmi ali čehizmi). — Ker je prelagatelj prevajal iz staronemških predlog, se poznajo tudi sledovi staronemščine. Oni prvotni, staroslovenski, z glagolico pisani spomenik je nastal kje v severni Panoniji ali sploh na poznejših ogrskih tleh; zakaj le tam si moremo misliti njegov postanek, kjer je bilo vpeljano slovansko bogoslužje, ne pa tam, kjer slov. bogoslužju ni bilo mesta. Da bi pa radi jezika stavili prvotni postanek na slovensko ozemlje, to — meni Vondrák — ni potrebno, ker je vse, kar je v njih slovenskega, nastalo šele pri poznejših prepisih, marveč bohemizmi nas silijo, da si prvotne verzije postanek mislimo tam, kjer je gospodoval češki jezik. Ta verzija je prišla potem najbrže po posredovanju hrvaških glagolitov (zato nekoliko sledov hrvaščine) k Slovencem, kjer se je poslovenila in dobila to obliko, katero imamo sedaj pred seboj. Prvotna verzija je nastala konec IX. ali v začetku X. stoletja; da pa je prišla tako naglo k Hrvatom in potem k Slovencem (1000—1050), to je dokaz, da je bil tedaj promet med dotičnimi pokrajinami prav živahen, in da se je marsikaj godilo. o čemer, žal, ne vemo ničesar, ker nam nedostaje v dokaz dovoljnih spomenikov. Poslovenjenje je jasno zlasti v drugem spomeniku, katerega je, kakor

sem že omenil, pisal pisatelj po sluhu ter se tako lahko vdal vplivu svojega slov. jezika. — Br. spom. nam dokazujejo, kako moč in kak ugled je imela staroslovenščina — nje sledove nahajamo celo v češčini in poljščini — in kako izobraženi so bili slovanski menihi, ki niso prevajali samo iz grških in latinskih, temveč tudi iz staronemških predlog.

Zanimivi so „br. spom." tudi zato, ker se nahajajo v njih sledovi starejše oblike staroslovenščine, nego se je govorila za časa slov. apostolov in njih neposrednih naslednikov (prim. »balij«, »natrověchu«, »spytny«, »iskoni« i. t. d.); ob enem pa nahajamo v njih tudi znake poznejše redakcije staroslovenskih spomenikov.

Končno so „br. spom." tudi dokaz proti Miklošićevi teoriji, da bi bila staroslovenščina narodno narečje v sedanji Ogrski (v Panoniji ali na Moravi). Saj nahajamo v njih češkoslovaški vpliv, in to je bil oni jezik, ki se je govoril na omenjenih tleh. Tam so bili sicer tudi Slovenci (zlasti ob Blatnem jezeru), toda pri njih ni bil početek cerkvenoslovenskega slovstva, temveč na Moravi.

Za določitev starosti briž. spomenikov se je obrnil Vondrák do nemških paleografov. — Dr. Laubmann v Monakovem jih je vvrstil konec X. ali v prvo polovico XI. stoletja, paleograf in historik E. Mühlbacher na Dunaju pa je določil za prvi odlomek dobo okoli l. 1000., za drugega in tretjega pa drugo polovico XI. stoletja ter dostavil: »Das 12. Jahrh. ist für die slavischen Texte ausgeschlossen«. —

Vondrákova razprava obsega 51 strani; potem slede spomeniki vzporedno v originalu in transkripciji ter latinski prevod z opombami (52—61.). V prilogah je na str. 62.—64. natisnjena homilija sv. Klementa, za njo pa prvo (Aretina in Dobrovskega) naznanilo o brižinskih spomenikih (str. 65. do 67.). Na strani 68.—78. je natančen, vrlo poraben slovar izrazov, nahajajočih se v spomenikih, 79. in 80. stran obsegata popravke in dodatke, str. 81. in 82. pa kazalo imen in stvari. Poseben okrasek Vondrákove izdaje je 9 snimkov, ki predočujejo spomenike v izvirniku.

Vondrák si je s svojo izdajo utrdil dobro ime, katero je užival že doslej med slavisti, ter je tistim, ki se za to zanimajo, ponudil priliko, da se natančno pouče o brižinskih spomenikih. *Fr. Vidic.*

Národopisné museum českoslovanské v Praze so ustanovili, kakor je znano, o priliki praške narodopisne razstave leta 1895. z namenom, da druži v sebi znamenitosti rečene razstave ter pospešuje nadaljnje proučevanje narodopisja. To društvo je pričelo izdajati publikacije, ki se dostajejo slovanske folkloristike. Izdajalo bode po šestkrat na leto Vestnik muzeja, ki bode agitacijskega značaja, in najmanje po dvakrat v letu Zbornik znanstvenih spisov iz vseh strok narodopisja. Oskrbništvo narodopisnega muzeja, zastopano po dr. Niederleju, je ponudilo te publikacije »Ljubljanskemu Zvonu« v zameno.

—oe—

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 5. V Ljubljani, dne 1. velikega travna 1897. Leto XVII.

Domu.

Oj, zdrava, mati domovina,
Pozdravljen, dedov mojih stan;
Nazaj na prsi sprejmi sina
In z njim praznuj vrnitve dan!
Pozdrav snežnikom na višavi,
Pozdravljen bodi dol in log;
Stoter pozdrav kraljici Savi —
Pozdrav rojakom vsem okrog!

Dom slovenski, zemlja sveta,
Kje, oh, kje je lepši raj?
Videl mesta sem nešteta . . .
K tebi če srce nazaj!

Kje bolj gorko solnce seva,
Zvezde kje tako bleste?
V nas najslajše ptica peva . . .
Naše ljubi le srce!

Slovenski dom, zaklade tvoje
Odpira polne tujec nam,
Na tujem ceniš stoprav svoje —
Tam vžge za dom se pravi plam!
In zopet stiskam bratom dlan,
Prisegam z njimi tebi bran:
Naj sever ali jug vihra —
Naš um in kri za dom! Ura!

I. N. Resman.

Slike.

1\. Trst. Giardino pubblico.

In z zvezdami neba tekmujejo
Nocoj deklet krasne oči,
Ponosno zroč tja v temno noč,
Same strašnejše od noči.

Kot gracije na lahno stopajo,
Samozavestno, kakor car;
Mladnih izrazov se sprehajajo
Po vrtu svetlem s parom par.

Oči strastno plamtečih sto in sto
Šetalkam v krasno noč sledi,
Src koprnečih sto in sto
Raduje se, se žalosti.

2\. Trst. Giardino pubblico.

Ves mesta kras je tukaj zbran,
Spet šetajo sred množice neštete
Z lornjetami, s pahljačami
Nocoj prelestne kakor amorete.

Po zraku preopojenem
Pa godbe plovejo prečarni glasi,
In v njenem taktu gibljejo
Se juga vitki, elegantni stasi.

Z neba pa zvezde doli zro
Na šumno in blesteče to krasoto,
Pihlja zefir tako lahno,
Kot sanjal bi, dihaje v noč toploto . . .

3\. Ob morju

Tihotno še je mesto celo,
Tihoten krasni je bulvar,
Kjer se oči italijanskih
Sinoči lesketal je žar.

Izšlo na nebu ni še solnce,
Leži zaspano še morje,
A tam ko pičica v valovih
Se mestu bliža ladja že.

Začujejo se v luki kriki,
Na morju se razlegne strel;
V obleki jutranji stopila
Sinjora na balkon je bel.

Po ramah ji ležijo kodri,
Drže roke ji daljnogled,
In hrepeneče ven na morje
Svoj obrnila je pogled.

4\. V novi luki.

Iz zemlje vse razpaljene
Dehti in sili ven vročina,
A raz nebo z močjo neizčrpljivo
Pripeka solnce na trpina —

Od morja sem ni sapice —
Naprej, naprej roke ožgane
Vzdigujejo se, padajo trpinu,
Da si prisluži: »pane, pane«. —

Aleksandrov.

Kam plovemo?

Spisal Karol Dolenc.

(Dalje.)

IV.

— — — — — — —
Vprašanja težka belijo
Gosposke jim glave.
Borut.

Po širnem gradu sta hodila,
Za bele roke se vodila
Narodna

Vozovi so se ustavili v dolini pod razvalinami.

Gospodje so poskakali raz vozove, pomagali damam raz-nje, se obložili s pledi, haveloki in raznimi majhnimi canjicami, v katerih je bilo vse potrebno za piknik, in cela družba se je, smeje se in glasno se razgovarjaje, napotila na razvaline.

Pot se je vil v velikih ovinkih na precej strmi hrib ter je bil dokaj kamenit, le tu pa tam nekoliko blaten in mehak, in tamkaj so se na lahno vtiskali lični čreveljci dam, in obuvala gospodov so zapuščala velike sledove.

Tik pota je bilo semtertja nizko grmovje, katerega listje je deloma že ležalo na mrzli zemlji, deloma še trepetalo na drobnih, skrivljenih vejicah; vmes pa so bile tudi precej visoke smreke, katerih tanke, goste, zelene igle so rasle v živem nasprotju z orumenelim svedrastim listjem, ki je pri vsaki sapici vztrepetalo, lahno zašumelo ter padalo na zemljo izletnikom pod noge. —

Okrog in okrog se je širil redek gozd z vsakojakim drevjem, ker pa je bilo že večinoma golo, je pripuščalo lep razgled v dolino.

Proti vrhu hriba je postajal gozd še redkejši, in okrog samih razvalin je bilo le nekoliko olševja, nizkega grmovja, par tankih brez. Tudi med zidovjem in po zidovju je životarila tu in tam kaka brezica, tanka, majhna, s kratkim vejevjem, nagnjena v stran, hirajoča, ker ji je primanjkovalo zemlje.

Zidovje, ki je bilo skoro že popolnoma razpadlo, je bilo poraščeno z bujnim, sivkastozelenim mahom, z zimzelenom. Tanki bršljan se je bohotno vzpenjal med razpokami do vrha ter visel črez zidovje.

Na precej veliki, prosti trati pred razvalino je bilo razvrščeno nekoliko velikih, sivih kamenov, ki naj bi bili za sedeže. Med njimi je stala stara, podolgovata miza.

Ker je bila zemlja že vlažna in mrzla, se društvo ni bilo nič ustavilo v gozdu, ampak je takoj posedlo po kamenju, in nekateri so takoj pripravili piknik.

Ko so bili izpraznili par buteljk, je govorica nanesla na sodnikovo ženo, ki je umrla pred tednom.

»Ubožica, sedaj ima vsaj mir. — Koliko je trpela pri njem!« jo je blagrovala in pomilovala Otilija, ki se je bila tudi sprijaznila z Zoričevko ter ji postala verna družica in prijateljica — na videz vsaj, zakaj v resnici sta obe ženi tekmovali za ljubezen ritmojstrovo in to le prikrivali pod krinko prisrčnega prijateljstva.

»Čudno! vzel jo je baje iz ljubezni — ona je bila uboga! — In pozneje je ni mogel več trpeti! — Čudno!«

»Kako se more človek tako izpremeniti!«

»Eh, to je v zakonih vsakdanja prikazen . . . Ljubezen lahko izgine črez noč.«

»Zakon« — je modroval profesor Senca — »zakon, kakršnega pozna naš vek, je že sam ob sebi nekaj čudnega, nekaj izpačenega. Zakoni se dandanes ne sklepajo več v nebesih, ampak na zemlji. — In kako? Nočem govoriti o onih zakonih, v katerih se po volji starišev združita bitji, ki sta si bili do sedaj popolnoma tuji in se nemara do sedaj niti videli nista.

Pri takih zakonih so navadno edini nagibi, ki vodijo stariše, da sklenejo in pospešujejo to vez, le — mamon. In taki zakoni ne rode navadno — nasprotno se zgodi le v najredkejših slučajih — nič drugega nego neizmerno, neznosno gorje.

A vzemimo tudi druge zakone, zakone, ki jih sklepajo iz ljubezni mlada, še ne resno in ne dovolj trezno misleča, še v iluzijah živeča bitja, bodi si, da živi tudi le en del v iluzijah ter se še ne zaveda dovolj koraka, ki ga misli storiti.

Kdo more jamčiti, da bode mož črez leto, črez dve leti, ali recimo črez deset, petnajst let ljubil isto žensko, katero ljubi — ali pa se le vara, da jo ljubi — s šestnajstimi, osemnajstimi leti. — In kdo je možu porok, da mu bode mlada, neizkušena deklica, ki je do sedaj živela le doma, pod nadzorstvom skrbnih starišev, ki še ni imela prilike spoznavati sveta od različnih strani in v različnih odnošajih, ki še ni slišala vabljivih, mamečih besed rafiniranih lahkoživcev, ki ni občevala do sedaj z nobenim drugim moškim nego z očetom, brati in z onim, za katerega se ji je vnelo deviško srce v prvi sramežljivi ljubezni — da mu bode zvesta celo življenje — kdo mu je porok, da bode ta deklica mislila enako tudi črez par let, ko bode spoznavala svet v njegovem lesku in blesku — seveda tudi v njegovi temi in korupciji — da je ne bode morda pozneje onesrečevala misel, da bi bila lahko srečnejša, da bi lahko zavzemala drugo, boljše mesto v človeški družbi, ko ne bi bila navezana ravno na tega moža, ko bi bila spoznala poprej tega ali onega, ki se sedaj — ko je že drugemu prisegla večno zvestobo — poteza za njeno ljubezen, ki vidno hrepeni po njej.

In iz tega se rodi gnev radi izgubljene sreče, mrzkost in jeza zoper onega, ki je tega kriv . . . nezvestoba . . . nesreča in propast celih obitelji . . .«

Bog ve, koliko časa bi bil še modroval učeni profesor Senca o problemu pravega, idealnega zakona, ako mu ne bi bila segla v besedo gospa Zoričeva:

»Gospodje, pustimo socijalno in vsa druga vprašanja ter si raje nekoliko oglejmo razvaline in okolico,« je prigovarjala; kajti razprava o zakonu ji je bila že skrajnje neljuba in dosadna.

Vstala je ter pogledala ritmojstra . . . z vročim, pomenljivim pogledom . . .

Tudi druga gospoda se je vzdignila . . .

»Eh, razvaline . . . smešno« — je sopel debeli Svetlič — »Jaz ostanem raje tukaj . . . Ta buteljka je še polna,« — iz notranjega žepa debele zimske suknje je izvlekel veliko, temno buteljko — »in kvartal bi . . .«

»Dobro, jaz tudi,« je veselo pritrdil profesor Senca v sladkem upu, da bode flegmatičnemu majorju lahko še nadalje razvijal svoje ideje o pravem zakonu.

»Jaz tudi ostanem,« je zahohnjal Zieher, ki se je bal, da si pri plezanju po kamenju ne bi raztrgal nove obleke.

Njim se je pridružil še Zorič. — —

»Ni-li res, gospod ritmojster, vi boste moj cicerone,« je prosila Zoričevka ter koketno zrla Stanskemu v mirno, ledeno lice.

»Čast mi je . . . z veseljem, milostna.«

Na lahno se ji je poklonil, ji elegantno ponudil roko ter jo vedel v razvaline, glasno ji razlagaje nekatere zanimive epizode iz zgodovine nekdanjega gradu in njegovih gospodarjev . . .

Z žarečim pogledom, od razburjenosti, jeze in ljubosumnosti trepetajoč, je zrla za njima mlada, bujna vdova Otilija.

Ko sta izginila v zidovju, je polagoma odšla na desno in krog zidovja.

Tudi drugi so se polagoma razšli.

* * *

Otilija je stopila skozi stranska vrata v grad ter se v nekem širokem, polutemnem hodniku naslonila na majhno, nizko okence.

Kakor brezmiselna je zrla na orumeneli gozd pred gradom. A vendar je napeto mislila. In baš prijetne niso bile te podobe, ki so ji stopale pred duševno oko, in ki so se vrtele vedno in vedno krog ene in iste, tako grozne, za-njo usodne misli: da jo je namreč izpodrinila Evelina, da se sedaj Evelina solnči v žarkih ritmojstrove ljubezni, da je ona, ki je darovala svoj srčni mir, svojo otroško zadovoljnost, svojo srečo njegovim strastem — da je ona sedaj pozabljena, zavržena, odveč, da je le neprijetna zapreka prepovedani sreči ritmojstrovi z ženo drugega . . .

Jeza in sovraštvo sta ji besneli v srcu, jeza na tatu njene preproščine in sreče, sovraštvo do one, ki ji je ukradla ritmojstra . . .

O, ko bi se mogla maščevati! —

Koraki so zazveneli za njo.

A ni se obrnila. —

Bil je lajtenant Mihelec.

»Pardon . . . gospa . . . ako motim . . .«

»Nikakor,« je odgovorila nekoliko nevoljno, ne da bi se obrnila.

A lajtenanta to ni nikakor prestrašilo.

»V kaj ste se tako zamislili . . . ako smem vprašati,« je nadaljeval z mirnim, vsakdanjim glasom.

»Nič ni . . . nič. — Le okolico sem ogledovala.«

Na pol je obrnila razburjeno in zardelo lice k njemu. — V krasnem, velikem očesu je videl lajtenant bleščečo solzo.

Mihelec je stopil bliže.

»Krasna je«, je mislil na tihem. V srcu se mu je začela buditi strast.

»Okolico ste si ogledovali? — Le okolico ste si ogledovali!... Hm . . . Tudi na nevarnost, da si nakopljem vašo nemilost — in to bi me, odkritosrčno povem, delalo neizrečeno nesrečnega — si usojam dvomiti o tem . . .«

»Kako . . .?«

Presenečena je obrnila celi fini obraz proti njemu ter ga motrila na pol jezno, na pol vprašaje s svojimi velikimi, sivimi, v solzah se kopajočimi očmi.

»Pardon, gospa . . . a dovolite, da dvomim, da bi vas pogled na to vsakdanjo, pusto okolico toli ganil, da ste plakali.«

»Plakala . . .? Gospod lajtenant . . .! Zakaj . . . kje . . .?«

Zmagodobitni, mirni pogled lajtenantov jo je nekoliko vznemiril in zmešal.

V srcu pa si je priznavala, da Mihelec ni napačen človek, da ima interesanten obraz, fine brke in lepe črne oči.

In ob enem se je spomnila ritmojstra in Eveline ter mislila, kako bi se mu osvetila za njegovo črno nezvestobo . . .

Vzdihnila je na lahko in nehote.

»Aha,« si je mislil oficir ter se razveselil v svojem trdem srcu »aha, vzdihovati je začela . . . Akcije ne stoje preslabo.«

»Gospa« — je nadaljeval mirno ter si vihal črne brke samoljubno in zadovoljno, kakor bi si bil že popolnoma v svesti svoje zmage — »gospa, vi vzdihujete, in vendar trdite, da ste mirni . . . Kot prijatelju mi morda zaupate, kaj vas vznemirja.«

»Nič . . . nič,« je hitela ter se obrnila nekoliko v stran.

»Nič? Gospa, nekaj skrivate pred menoj . . . Sem-li nevreden vašega zaupanja?«

Kakor bi ga to nezaupanje žalilo in bolelo, je govoril s tihim, zamolklim, globoko-žalostnim glasom.

»Ne, ne . . . vem, gospod lajtenant, da ste mi iz srca dobri in vdani . . .«

»Hvala vam, gospa — vi me osrečujete,« je iskreno vzkliknil častnik ter jo prijel za malo, mrzlo roko.

Pogledala ga je z velikimi, motrečimi očmi. In kakor bi ji hkrati neka nova, važna misel zablisnila v glavi, je rekla odločno:

»Pojdiva!« —

Tiho sta stopala drug tik drugega. Po vlažnih, s kamenjem na pol zastavljenih, s koprivami in drugim zelenjem bohotno zaraščenih hodnikih, skozi poluzasute sobe, v katere je svetlo lil beli dan, ker se je bil strop še davno porušil, sta dospela v malo grajsko kapelico.

Bila je zapuščena in pusta, kakor vse druge sobice in sobane.

Nad njo ni bilo več stropa, le visok kostanj, edini, ki je stal ob zidovju, je bočil mogočne, dolge veje nad njo. A vejevje je bilo večinoma že suho in golo, in orumenelo listje je na debelo ležalo po kapelnih tleh . . .

Vdova in častnik sta nekoliko časa molče zrla na puste stene, raz katere se je bil že davno odluščil omet, da se je videlo golo, osivelo, od dežja, snega in burje izprano in izglodano zidovje — zrla na debele, dolge, razsohaste veje kostanjeve, na svedrasto, orumenelo listje na tleh, ki jima je pri vsakem koraku na lahno zašumelo pod nogami.

Okrog pa je vladala tožna, globoka tišina. Le včasih je zažvižgal mrzli jesenski veter krog oglov, silil skozi okno in razpokline, dvigal in vrvel v jasnem, nekoliko mrzlem zraku velo listje ter je spet nametaval na kupe po kotih pustih grajskih sob . . .

»Gospa,« je pretrgal lajtenant mučno tišino ter tresnil z nogo ob kup suhega listja.

»Gospod lajtenant . . .«

Ni ga pogledala, ker je instinktivno čutila, da so njegovi koprneči pogledi uprti vanjo.

»Gospa, dovolite, da nadaljujeva prejšnji razgovor . . . A propos, gospa — hotel sem reči — eh, vi ste otožni, nesrečni . . . in jaz poznam vzrok vaše otožnosti, vašega trpljenja . . .«

Ni odgovorila. —

»Ne obsojajte me, če se vsiljujem v vaše zasebnosti . . . A ko vidim, kako trpite, me boli srce . . . verujte mi.«

»Hvala . . . hvala,« je poluzadušeno mrmrala vdova ter se igrala z majhno cvetko in jo mečkala med tankimi prsti . . .

»In zakaj trpite? . . . Radi človeka, ki vas ni vreden, ki vas nikdar ni bil vreden . . .«

»Gospod lajtenant!«

Jezno, očitajoče ga je pogledala.

Mihelec se je ugriznil v zgornjo ustnico, si zavihal še bolj energično brke, se malce nasmehnil z vprav impertinentnim nasmehom ter nadaljeval še smeleje:

»Da — ni vreden, ker vas ne pozna, ker vas ne zna in ne more ceniti po pravi vrednosti. Zakaj če bi vas poznal, vas ne bi tako očitno zanemarjal ter se navešal na drugo . . .«

»Molčite . . . prosim vas . . .«

A lajtenant se je še bolj približal vdovi, kakor bi se bal, da strup njegovih perfidnih besed od daleč ne bi dovolj močno deloval.

»Ravnokar ste ga videli na njeni strani iti v razvaline in morda jo ravno sedaj objemlje ter se koplje v njenih žarkih, opojnih pogledih. — O, ta nehvaležnež, ki ni spoznal svoje prave sreče — ta neprevidnež, ki tako igra z njo ter jo morda izgubi na veke. — A pustite ga . . . Vi ste vredni boljše usode, nego da bi bili igrača takemu vetrnjaku . . . Ne, ne — ne ugovarjajte! — Dovolite le, da smem ostati jaz pri vas, da vam poskusim vsaj nekoliko nadomestiti onega — jaz, ki vas vem ceniti, ki vas razumem, ki vas ljubim že davno . . . tako gorko . . . tako zvesto . . . tako strastno . . .«

»A jaz tudi ljubim — onega . . .«

»Hahaha . . . Ljubite?«

In ne meneč se za to, da ji je ravnokar zagotavljal svojo strastno ljubezen, je nadaljeval s ciniškim posmehom:

»Ljubite . . . ljubite? . . . Niste-li slišali, kaj je govoril profesor Senca o ljubezni? In vprašanje je, ali ga res tako ljubite. Mislim, da ne — oprostite, da govorim tako odkritosrčno z vami . . . In jaz trdim, da si to le domišljujete, ker ste — oprostite — ljubosumni na ono, na Evelino. Ljubosumni pa niste iz ljubezni, ampak le iz žaljenega ponosa, ker vas ritmojster zanemarja. In dasi vam ni nič zanj, vas to vendar jezi in peče. In to je povsem naravno — povsem naravno, vam zagotavljam . . . Vi ste v krizi, v krizi, v kateri se borite za ljubezen ritmojstrovo, v kateri pa bi tudi odkritosrčne, ognjene ljubezni kakega drugega moža ne zavrgla kar v prvem trenotku . . . In če se vnamete v ljubezni do drugega, je kriza končana — vi spet ljubite, ste zadovoljni, mirni, srečni. Tej krizi storite lahko v tem hipu konec, in jaz vam hočem pomagati, če dovoljujete . . . če hočete biti moja . . . In moja morate biti, ker vas častim . . . vas ljubim . . . hrepenim in koprnim po vas . . .«

Otilija je strmeč molčala ter z nekim tesnim, a ob enem dobrodejnim čuvstvom poslušala častnika.

»Otilija . . . moja morate biti . . . moja bodeš . . . moja . . . moja . . .«

Krepko je oklenil roke krog njenega telesa ter jo ognjeno pritisnil k sebi.

Ona pa je tiho naslonila kodrasto glavo ob njegovo ramo, zardeli obraz pa je skrivala z majhno, fino, duhtečo žepno rutico.

Mislila je na Evelino in ritmojstra, ki morda ravno sedaj tudi slonita drug drugemu ob prsih ter se kopljeta v sreči in blaženstvu.

In z rafinirano radostjo in zadovoljnostjo propadle ženske se je radovala, da se maščuje na isti način . . .

Kjer so nekdaj zbrano molili mogočni, ponosni vitezi, predno so odhajali v divje boje, kjer je goreče prosila pobožna grajska gospa za srečno vrnitev moževo, je uživalo stoletja pozneje dvoje bitij goljufivo, bridko-sladko srečo ljubezni. —

Nad njima pa je šumelo velo listje kostanjevo. In jesenski piš, ki je tožeče žvižgal črez razvaline, se lovil ob oglih, silil skozi okna in razpoke v puste, sanjave sobane — je stresal staro drevo — in list za listom je trepetaje padal k orumenelim drugom v malo kapelico. —

* * *

Pri štirioglatem, z mahom in bršljanom obraščenem oknu polupodrtega grajskega stolpa je stal, leno se naslanjaje z laktom levice ob sivo, veliko kamenje, koncipijent doktor Pečnik ter zamišljeno zrl v daljavo.

Na nebu, ki je bilo modro kakor mleko, če snamemo smetano, predno se sesede, so plavali tu in tam belkastosivkasti oblaki, ki so se deloma izgubljali v daljavi liki velike, hitre, fantastične ptice, zdaj se razprševali in razkropljali v nič, zdaj se kopičili v velike, neprozorne, temnordečkaste skupine, ki so včasih za par minut zakrile veliko, motnordeče, nekako jesensko mrtvo in mrzlo solnce.

Gorovje v daljavi je bilo kakor z nepredirno zaveso zavito v sinje meglovje, iz katerega je štrlel tu in tam kak oster zob — najvišji vrhovi gora.

Na polju pod gradom so se pasle po orumenelem ajdovem strnišču suhe, izstradane krave, in ob cestah, ki so bile vsled jesenskega meglovja in deževja dokaj vlažne in blatne, so kurili umazani, slabo oblečeni pastirji, sedeč krog ognja na mehki, vlažni zemlji, ter so z dolgimi, tankimi palicami obračali krompir v žerjavici.

Majhne, s slamo krite hišice, obkoljene z večinoma že brezlistim sadnim drevjem, so melanholično stale ob cesti sredi doline. Tu in tam je puhtel iz lesenega, poluporušenega dimnika tanek, belkast dim, se dvigal v velikih krogih v zrak, postajal prozornejši in prozornejši ter polagoma izginjal . . .

Iz vznesene zamaknjenosti, v katero ga je zazibal pogled na to idilsko dolino, ovito s poezijo prve jeseni, je vzbudila doktorja govorica, ki se je komaj slišno, nerazločno glasila izpod stolpa.

Nagnil se je nekoliko iz line ter videl pod seboj na ozki terasi ob globokem prepadu med precej gostim smrečjem Stanskega, ka-

teremu je slonela na prsih Evelina ter oklepala mehke, bele roke krog njegovega vratu.

Kri je zaplala koncipijentu po žilah ter mu vrela h glavi. Od strmenja, ljubosumnosti in jeze se je tresel.

A pri tem se mu je pod roko odkrhnil kos zida, ki je s truščem padel na teraso ter se med grmovjem trkljal v prepad.

Stanski je odstopil korak od Eveline. Oba sta se presenečena ozrla v stolp, še predno se je utegnil doktor umakniti.

Ritmojster je stisnil roko v pest ter zasikal:

»Vražji ogleduh!«

»Prokleto,« je mrmral v stolpu koncipijent ter se udaril z roko ob čelo.

V.

Ich sah die Nacht in deines Herzens Raum,
Ich sah die Schlang, die dir am Herzen frisst,
Ich sah, mein Lieb, wie sehr du elend bist.

H. Heine.

Ich bin recht müd
Und krank und kranker noch als krank, denn, ach,
Die allerschlimmste Krankheit ist das Leben,
Und heilen kann sie nur der Tod. Das ist
Die bitterste Arznei, doch auch die letzte,
Und ist zu baben überall und wohlfeil.

H. Heine.

Kake pol ure pozneje je prišla na isto teraso vdova Otilija — sama, brez lajtenanta.

Skrila se je med smrečje in grmovje ter sedla na precej visok kamen, v katerega je začrtal čas, nevihte, sneg in dež globoke, mrežaste, neredno vzporejene jarke. Po straneh pa ga je bohotno porasčal sivkastozelen, gost, majhen mah.

Bledo, upadlo lice si je zakrila z malimi, trepetajočimi rokami.

Nekoliko časa je mirno, tiho in nepremično sedela ter skrivala glavo z rokami; potem pa je zaječala, da ji je podrhtavalo in trepetalo celo elegantno, mehko telo, in med prste so ji prilezle solze ter padale na zelenkasti mah ob nogah, na velo, orumenelo listje, katero je kopičil jesenski piš krog nje.

Visoko nad njo, blizu nebesnega svoda, na katerem so se kopičili temnosivi, grozeči oblaki, so letele, glasno kričeč, jate ptic, seleče se v toplejše kraje.

Krog nje pa so šumeli zeleni vrhovi smrečja, in na leščevju, na tankih jelšah in nizkih brezicah so se zadevali trdi, rumeni, svedrasti listi drug ob drugega ter šumeli, in včasih se je kateri odtrgal, se podil nekoliko časa po mrzlem zraku ter se vrteč pogreznil v prepad pred teraso.

Temni, razrušeni, z mahom poraščeni in z bršljanom prepreženi zidovi so mirno sanjali svoj tihi, težki, mrtvi in mrzli stoletni sen. Mrzli jesenski piš, ki je naraščal od minute do minute, se je zaganjal ob skrhane ogle ter glasno, zategnjeno, tožeče žvižgal. Včasih je umolknil za par trenotkov, a takoj je spet zažvižgal močneje, še bolj jezno, še bolj divje, še bolj neubrano, še bolj plakaje in tožeče. Listje, ki je ležalo na kamenju in med kamenjem, na zemlji in na zidovih, je dvigal z jezno močjo, je vrtel v divjem plesu po zraku, je kopičil v jamicah, med kamenjem, v zapahih zidovja, po ozkih hodnikih, ob grmičevju . . .

Ko je slušala Otilija te zategle, jecajoče, žvižgajoče, tožeče glasove, se ji je dozdevalo v njeni razburjenosti, kakor bi se bili obudili nekdanji prebivalci sedaj porušenega gradu — kakor bi tožili in plakali krog oglov, po mrtvih, sanjajočih sobah, po dolgih hodnikih nemirni duhovi ponosnih, mogočnih nasilnih vitezov . . . kakor bi ihtela mlada, ugrabljena dekleta, vijoča se pred trdosrčnimi, podivjanimi vitezi, proseča milosti, v onemoglosti svoji obupno kličoča pomoči . . . A na vse to jim je odgovarjal le oduren, kratek, suh, poldivji, zmagodobiten smeh grajščakov . . . Na vrtu v senčnatih, z vonjajočim bezgom poraščenih lopah pa so se zvonko smejale cvetoče grajske dame, zabavljaje se prav prijetno z mladimi, vitkimi, kodrastimi junoši . . . Pod gradom pa je kričal boren kmetič, dvigal žuljavo, težko pest proti trdnemu gradu, zahteval hčerko, klical osveto z neba na pohotnega, nasilnega grajščaka, ker mu je pogazil v blato, uničil najdražje — ljubljeno dete. — S kletvijo se je mešala molitev, z jokom smeh . . . s sladkostjo uživanja škripanje zob, zamolklo, umirajoče plakanje nesrečnih žrtev z obupnim, blaznim vzklikom po osveti . . .

Te in enake misli in podobe so ji zmedeno, neredno, zavite v tajno polumeglo v divjem kaosu drevile mimo dušnih oči.

Potem pa so ji misli uhajale nazaj v pretekle dni njenega lastnega življenja, v neskrbne, vesele in srečne mladostne dni — v dni radosti in zadovoljstva, čistosti in svetega navdušenja za vse, kar je dobro in plemenito, ko je gledala svet še z druge, lepše, dasi manj blesteče perspektive, ko ga še ni poznala v vsej njegovi podlosti.

In spominjala se je, kako je tisti čas stopil k naivni, zapuščeni vdovi izkušnjavec ter premotil njeno srce.

In sedaj —!

Moj Bog — sedaj jo je pahnil od sebe, jo vrgel strani, kakor zavrže svojeglaven, razvajen otrok igračo, ko se mu obrabi, ali ko se je naveliča!

In ona?

Kakor je našel drugo ženo, tako se je ona vdala drugemu — ne iz ljubezni, ampak da bi se maščevala nad onim, katerega je tako gorko, nesebično ljubila, in kateri jo je sedaj na tako podel način žalil in sramotil.

Vest jo je pekla, sramovala se je sama sebe, zaničevala sama sebe . . .

In z neodoljivim, bolestnim hrepenenjem si je želela nazaj nekdanjih dni, ihtela po njih, plakala za njimi . . .

A nekaj ji je pošepetalo z zlovoljnim, sramotečim, njene nesreče se radujočim glasom:

»Prepozno — prepozno!«

»Prepozno . . . prepozno,« je ihtela s trepetajočim, zadušenim glasom ter glavo sklonila še globlje na prsi. —

»Prepozno . . . prepozno« je žvižgal krog nje veter, kakor bi se krohotali zli duhovi po razvalinah, stokali in se smejali, plakali in kričali, tulili in šepetali . . .

»Prepozno — prepozno,« ji je odmevalo v bolni duši. — Ta zavest, zavest izgubljenega, prodanega življenja jo je morila, uničevala, ji jemala zadnji up, ji iztrgala in izruvala iz srca zadnje zaupanje v samo sebe. Čutila se je povsem uničeno in upropaščeno.

O res, prepozno! — Nazaj ne more več — življenja kalni valovi so jo že do cela zvabili v svoje vrtince.

Torej naprej! —

Začela je jasno in trezno — kolikor ji je bilo to sedaj sploh mogoče — premišljevati svoj sedanji položaj. Po daljšem premotrovanju cele neugodne in za-njo tako usodne situacije je sklenila, da resno besedo izpregovori z ritmojstrom.

In ako jo tudi tedaj pahne od sebe — potem ji preostane le ena pot, katero mora potem nastopiti, ako noče postati spet uboga delavka, služeča si z delom svojih rok pičli in bridki vsakdanji kruh.

Da, samo ena pot ji preostane, in po tej krene, ker mora tako in hoče tako . . .

Čudno mirna, a bleda, prepadlega lica, udrtih oči je vstala ter počasi šla proti zbirališču . . .

Pod malimi šolinci ji je žalobno šumelo orumenelo, velo listje.

* * *

VI.

Saj veste, kaka moč je lepe žene.
Aškerc.

Kot angelj je krasna in lepa,
Kot demon kovarna in zla.
Lermontov.

»Sovražim jo . . . sovražim jo,« je sikal doktor Pečnik, ležeč precej daleč od razvalin v gozdu na mehkem, bujnem mahu in velem listju. Premetaval se je s strani v stran, grebel z rokami po mahu, ga pulil, si ga pritiskal na vroče čelo ter jecal, kakor bi se boril s smrtnimi težavami . . .

»Sovražim jo . . . zaničujem jo . . . studi se mi,« si je ponavljal vedno in vedno. A bolj ko je hotel sam sebe prepričati o tej neresnici, tem bolj je čutil, da jo ljubi do blaznosti, tem bolj mu je bilo očito, da je vse njegovo bistvo neločljivo spojeno z njo, da ljubi njene oči, da ga navdušuje pramen njenih zlatih, valovitih las, da s slastjo srka vase mehke, zveneče zvoke njene govorice, da ga razvnema in razgreva nje zvonki smeh, da celo nekako nehote občuduje njeno koketerijo, da ga še bolj zapleta v nepretržne zanke njeno brezsrčno igranje z lastnimi in tujimi možmi, da ga celo njene napake, njena perfidnost, njeno nenravno, sramotno početje mamijo z neko demonsko, čarobno močjo, kateri se hoče zaman odtegniti, pred katero zaman beži . . .

Boril je že večkrat take dušne borbe, se trudil z vsemi močmi, da bi s koreninami izruval iz srca to smešno, nenaravno čuvstvo, to blazno strast do žene drugega, do žene, ki se za hrbtom moževim tako očitno, brezstidno vdaje drugemu, ki tako lahkomiselno, brezsrčno gazi zakonsko zvestobo ter bije brez pomislekov v obraz svetim zakonom, katere nam je sama narava z neizbrisnimi črkami vpisala v srce, katerih ne moremo nikdar do cela zatajiti, nikdar popolnoma zanikati, kateri nas vedno in povsodi svare, nam prete, če se jih hočemo otresti, nas vznemirjajo v burni, veseli družbi, nas mučijo v mirni sobici, nam v tihi noči steljejo postelj s trnjem, bodečim in žgočim, če smo jih res že prelomili . . .

»Zakaj jo ljubim?« je vprašal sam sebe. — »In kako jo morem ljubiti? . . . Kako je ljubezen možna brez spoštovanja? . . . Kak namen ima ta ljubezen, katero nosim že toliko let skrito v globini srca, ki mi počasi razjeda mozeg ter me mora naposled moralno in fizično uničiti . . .?«

In mislil je dalje:

»Kaj, če bi me bila res kdaj ljubila . . . kaj, če bi postala moja žena, moja družica za celo življenje, neločljivo navezana na-me, edino in izključno moja last . . . in vendar ne moja — kakor ni Zoričeva . . .!«

Stresel se je pri tej zanj sedaj sicer nemožni, a še navzlic tej nemožnosti vendar grozni hipotezi. —

In pred dušne oči mu je v popolni jasnosti stopilo vse njeno perfidno početje in življenje, celo društvo, v katerem ona živi in se giblje, v katerem se sedaj giblje in živi tudi on sam, dasi zaničuje to društvo; a vendar zopet išče to društvo in se mu približuje, ker je glava temu društvu ona, katera vodi vse poti življenja njegovega! —

Videl je celo to društvo v vsej nagoti, odkrito in jasno! In ko je gledal to komedijo, ta velikanski humbug — življenje tega društva — je pojmil usode bridko ironijo, ki se tako svojevoljno igra z ljudmi, kateri se ji sami radi izroče. In srce mu je polnila jeza, ogorčenost, zaničevanje in gnus nad tem društvom! —

»Kako se družijo« — je modroval sam pri sebi — »kako se parijo: Stanski in Zoričeva žena — vzorna žena, zlata vredna žena, žena, ki brezdvomno zasluži v dar rožo kreposti! — In vdovo — to zapuščeno sirotico, sentimentalno, sanjarsko, frivolno koketo sem videl poprej z lajtenantom Mihelcem! . . . Ha-ha-ha, kako drug drugega sleparijo, goljufajo, se drug drugemu predajejo in prodajejo . . .! Le naprej — naprej! — Žena je nezvesta možu, ki jo smatra za svetnico, prisega na njeno zvestobo . . . vdova vara svojega kavalirja ter se hoče najbrž s tem, da se vdaje drugemu, da se pogreza še globlje, osvetiti nezvestemu ljubimcu! . . . Aj, in kake obraze kažejo drug drugemu v društvu, kako prijateljstvo, koliko skrbljivost izkazujejo drug drugemu . . . ti resni, vestni, častitljivi, občudovanja in skrajnjega spoštovanja vredni ljudje! Eh, — prokleti bebci, neumneži, pohotneži . . . vse komedija, laž, humbug . . .! Zdrobil bi vse!« —

Prevrgel se je na stran, ne meneč se za to, da si lahko onesnaži obleko; mah, ki ga je mečkal med prsti, pa je vrgel daleč od sebe.

»In ta Zorič!« je mislil dalje. — »Ne vem, kaj naj rečem: je-li ‚anima candida‘, duša brez madeža, preprost kakor otrok, ali res smatra vse človeštvo za družbo svetnikov, ali res bere v vsakem modrem očesu — ali pa vsaj v modrih očeh svoje krasne Eveline — le ljubezen, vdanost, zvestobo . . .? Ali pa je bebec, neumnež, ki ne pozna ne sebe, ne sveta, najmanj pa ženo — svojo ženo . . . baba brez vsake energije, vsake lastne volje! . . . Vse že govori o njegovi ženi in Stanskem, s prsti že kažejo za njima; njemu se posmehujejo, se rogajo njegovi gorostasni naivnosti, majejo obžalovalno ali pa zaničevalno z ramami! A on ne vidi nič, ne sliši nič, ne opazi — ali pa noče ničesar opaziti . . . Ni-li to opičarstvo, pravo pravcato opičarstvo! . . .

In ta Stanski, ta lokavi, prevejani stari grešnik! Vraga, naj bi ostal pri oni vdovi, kaj lazi še za drugimi ženami! — Evo obitelji — mož in žena, živeča v sreči, zadovoljstvu, v miru drug ob drugem in drug drugemu. A nekega dne se prikrade kukavica v to srečno obitelj! Ta kukavica, ta lisjak se zagleda v lepe oči krasne žene in sedaj se začne plaziti krog žene, mameč jo s sladkimi, lažnivimi besedami in z darovi, možu pa se hlini prijatelja, da tem lažje njemu in če treba tudi njej trosi pesek v oči . . . In v nekem trenotku se žena nenadoma zave, da je kraj prepada, v katerega jo je zvabil, od katerega ne more nazaj brez sramote! — In od tedaj pada globlje in globlje ter gazi čast hiše, čast obitelji in ime moža! — In mož?! No, naposled se morajo odpreti tudi njemu oči, pa si bodi najbolj brezbrižen in slep, najbolj zaupljiv in ljubeč soprog; naposled vendarle izpregleda, videč fakta, katerih ni mogoče dalje skrivati in zakrivati . . .

In kaj potem?

Potem . . . potem . . . moj Bog, potem često molči, da zabrani še večji škandal. A kaj žrtvuje s tem molkom, to ve pač le on sam. Ponosna stavba srečnega življenja, katero je smatral za tako trdno, neomahljivo zidano, se mu hkrati poruši, in na nje razvalinah je on sam razvalina . . . Molči — a ta molk je najgroznejši, natrpkejši govor . . . Molči — a v duši se mu oglaša glas, ki mu polje v obraz vročo kri, ki mu zagreni slednji trenotek življenja, mu zamori najmanjši, najlahnejši nasmeh na ustnicah . . . Živi z ženo, katero zaničuje, na katero ga veže sovražena, a nerazrušna vez — živi z ženo, o kateri ve, da se vdaje drugemu, o kateri sumi, da je bila že tedaj rafinirana brezvestnica, ko je še njega oklepala s svojimi mehkimi rokami, ga mamila s svojimi hinavskimi poljubi. — O, to je življenje v smrti, in smrt v življenju! . . . Ali pa začne mož v divjem obupu hoditi iste poti, katere hodi žena njegova, in tako postane sam sebi v sramoto, zaničevanje in prezir . . . Ali pa . . .«

Ne, dalje ni hotel, ni mogel misliti. Ostal je jezen, ozlovoljen, preklinjajoč to celo izprijeno društvo! —

— »Ah, jaz neumnež, kaj se brigam ravno jaz za vse to! Kaj to meni mari! — Naj delajo, kar hočejo . . . Kdo mi daje pravico, se jeziti nad početjem tega ali onega, kritikovati tega ali tega . . .!

Toda Zorič . . . Zorič! — Škoda zanj! — Bil mi je prijatelj . . . In on najbrž ničesar ne sluti, najbrž . . . Moj Bog, kaj naj storim?! . . . Kaj ko bi bil jaz na njegovem mestu! — Bi mi li ne bilo ljubo, ko bi me kdo posvaril . . . mi odprl oči . . .?«

Zamislil se je ter nekoliko časa zrl nemo, nepremično pred-se na zelenkastorjavi, voljni mah . . .

»Bah, ako ga posvarim iz prijateljstva, mi bode očital, da obrekujem, da mu kalim zakonski mir in izpodkopujem obiteljsko srečo. Nemara me odslovi s pomilovalnim nasmehom, češ, kako bi mogel kdo dvomiti o častitljivosti, o zvestobi njegove žene . . . Pustimo torej celo stvar . . .«

Počasi je stopil par korakov naprej, postal, se oprl ob vitko deblo precej visoke smreke, si zakril obraz z rokami. Črez dalje časa je težko vzdihnil, zasopel, razkril obraz ter zamrmral:

»In vendar — vendar . . . Mogoče, da bi se vendar moglo še kaj izpremeniti, popraviti, se odvrniti še večja nesreča . . . Morda bi bilo tako boljše zanj in — za-njo . . . In enkrat mora vendar zvedeti . . . Torej . . . no, dobro, o prvi priliki ga posvarim.«

In kakor bi mu bil ta sklep olajšal srce ter mu nekoliko razgnal temne misli, ki so ga mučile in vznemirjale, je enakomerno stopal navzgor ter z večjim, nekamo radostnim zanimanjem ogledoval slikovito okolico.

* * *

Solnce je s krvavim svitom zahajalo za visoki jez temnih oblakov, ki so se kakor neprozoren, fantastičen zastor dvigali izza daljnjih gora, ko se je cela družba odpravljala proti domu.

Na nebu so se kopičili oblaki, postajali vedno temnejši in gostejši, se valili vedno bolj kaotično sem in tja po neizmernem svodu . . .

Mrzel sever je bril po dolini, in včasih je padla že kaka kapljica.

Gospoda se je zavila v plašče in plede.

Tiho, nekako vznemirjeni in poparjeni, vsakdo zaglobljen v lastne misli, spomine in slutnje, so sedeli izletniki drug poleg drugega.

Gospa Zoričeva se je zavila v velik deževni plašč s precej dolgo, belkasto pelerino ter je molče motrila okolico. Le včasih ji je švignil kratek, a vroč pogled črez Stanskega, ki je bil mrzel in miren, kakor vedno v takih družbah. Vdova Otilija je bila prepadla in bleda, Zorič utrujen in tih, ker ni bil vajen takih izletov, niti ni bil njih prijatelj, Mihelec pust kakor vedno ter si je po stari navadi brez nehanja sukal pomadizovane brke in včasih zmagovito pogledal na mlado, skrušeno, skesano vdovo.

Včasih je naredil ta ali oni kako opazko o razvalinah, o potu, o kaki kmetiški koči, o pastirjih ob cesti.

Adjunkt Zieher, ki je bil zadovoljen, da si ni še bolj onesnažil obleke in obutala, je hvalil slikovito nošo kmetiških deklet, njih kratka

krila, bele nogavice, rožnate obrazce. A nihče se ni dosti menil zanj, in tako je tudi on naposled utihnil ter se vdal s tiho resignacijo svoji usodi.

Profesor Senca je takisto začel parkrat o modernih vprašanjih. A nihče ga ni prav poslušal, niti mu odgovarjal in ugovarjal, niti major Svetlič ne, ki se ga je bil precej navlekel ter na vozu dremal, kakor bi sedel doma na mehkem naslanjaču. A ker je bila cesta slaba in ne baš posebno ravna in gladka, se je major nevarno zibal z desne strani na levo in z leve spet na desno, zdaj tresnil ob tega, zdaj trčil ob drugega, se včasih pri posebno močnih sunkih prebudil, zamrmral ‚pardon' ali ‚smešno', se na lahno nasmehnil ter spet zadremal . . .

Mrak je že ovijal mesto, ko so se pripeljali domov. —

Ko je gospa Zoričeva stopila s pomočjo ritmojstrovo raz voz, se je kakor slučajno približala Pečniku ter s tihim, mehkim, prosečim glasom zašepetala:

»Molčite!«

In pogledala ga je z velikimi, modrimi očmi tako ljubeznivo in proseče, da je nehote povesil oči.

In ko se je v veži poslavljal od nje in doktorja, se mu je nasmejala tako otroško-nedolžno, a ob enem tako koketno, da sta se ji pokazali na vsaki strani mlečnatega, žametastega obraza dve do čuda ljubki jamici. Izpod rubinastih ustnic so ji zalesketali ozki, majhni, slonokoščeni zobiči. Krepko mu stisnivši roko, je dejala z najslajšim glasom skoro otožno in proseče:

»Obiščite nas skoro spet, gospod doktor . . . Da? Tako malo smo se videli v zadnjem času . . .«

Koketno ga je še pozdravila ter graciozno odšumela po stopnicah. —

Koncipijent je stal nekoliko časa nepremično na istem mestu, nem, kakor okamenel, strmeč zroč za krasno ženo.

A polagoma se je spomnil današnjega dogodka v razvalinah, ki mu je tako jasno kazal nje črno dušo; pomislil je, da vara njega ravno tako kakor moža, da ga hoče izkoristiti le v svoje egoistične, neplemenite namene, da se mu laska le, ker se ga boji — in ker se ga boji, je gotovo, da ga mrzi in sovraži . . . sovraži, kakor sovražijo le take žene! —

Obraz je nabral v zaničljiv, ironski, skoro zadovoljno-škodoželjen izraz, se naglo obrnil in odhajaje siknil:

»Sirena . . . Poznam te . . .!«

(Dalje prihodnjič.)

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starè.

XXXI.

»Ne pomnim, da bi bila spomlad o sv. Jožefu že kdaj tako probujena, kakor je letos. Včeraj sem se izprehajal po zagrebških goricah ter se čudil, kako so po vinogradih marelice in črešnje že v polnem cvetju. Vse že poganja, grmičje zeleni, a pod njim diše vijolice in silijo na dan rumene trobentice, marjetice in druge cvetlice. Lahko bi Ti lep šopek nabral za vezilo k Tvojemu godu, ko bi bil tu.« Tako mi je pred petnajstimi leti pisal Matija Valjavec, a danes, ko bi se prav tako, kakor takrat mogel veseliti prelepega pomladanskega dneva, njegovo oko ne gleda več nežnih cvetlic, njegovo uho ne sluša več drobnega ptičjega žvrgolenja, ampak mrtev leži v krsti, ki smo jo za zmeraj položili v hladen grob.

Matija Valjavec Kračmanov, rojen dne 17. svečana l. 1831., spada med tiste može, katere smo nekdaj v mladih dijaških letih šteli med narodne prvake ter jih vselej omenjali z nekim vzvišenim spoštovanjem: »Zakaj tak učenjak ne služi doma!« je bridko vzdihnil rodoljub; in ko so se »Novice« jele potezati za slovenske srednje šole ter so prinesle popis vseh slovenskih profesorjev, ki so bili nameščeni po nemških in hrvaških gimnazijah in realkah, so razodevali rodoljubi željo, da bi se najprej starejši zaslužni možje, kakor Valjavec in Žepič, imeli pozvati v domovino. Ta želja se ni izpolnila. Žepič je sicer prišel v Novo mesto, ali kakor se je tisti golob, ki ga je Noe izpustil, kmalu povrnil v ladjo, ker zunaj še ni bil ugoden čas, tako se je tudi Žepič zopet vrnil na Hrvaško, kjer je bil s svojim tovarišem Valjavcem našel drugo domovino, ter v njej legel k večnemu počitku. O ravnokar umrlem Matiju Valjavcu je profesor Levec v Knezovi knjižnici lani priobčil tako resničen životopis in tako dobro oceno njegovega literarnega in znanstvenega delovanja, da si boljšega spisa o njem ne moremo želeti. Tu in tam se bo še našla kaka karakteristična črtica iz njegovega življenja, ali ta bo le potrdila, kar je v omenjeni knjižici povedano.

Valjavec je bil original, toda original v najboljšem pomenu te besede. Če se je človek prvikrat sešel z njim, zlasti v njegovih mlajših letih, je kar ostrmel in ga debelo gledal; toda dalje ko ga je gledal

in poslušal, bolj se mu je čudil; hote ali nehote ga je moral spoštovati in ohranil ga je v dobrem spominu za vse žive dni. — Usoda me je zanesla v službo na gimnazijo varaždinsko. Bila je nedelja, a vendar me je pot peljala naravnost v gimnazijsko poslopje, da se seznanim z novimi tovariši. V zbornici je bilo nekoliko mlajših profesorjev, samo vrlih mož, a Valjavca ni bilo med njimi. V tem se odpro vrata, in v sobo stopi mož velike in krepke postave. Človek bi bil v njem slutil tega in onega, a o Valjavcu smo si v svoji domišljiji iz mladih let napravili čisto drugačno podobo. In vendar je bil on. Srce mi je od veselja igralo, ko sem stal pred njim, ki sem ga že toliko let spoštoval in ljubil, ter ga smel zdaj kot službenega tovariša pozdraviti in mu stisniti roko. Valjavec, kakor da bi mu bila beseda zastala v grlu, se je vedel nekako čudno in tuje. V tem se oglasi drugi tovariš, po rodu Čeh, in sproži misel, da bi šli skupaj malo na izprehod, da nam pokaže mesto in, kar je imenitnega v njem. Peljal nas je v pivarnico in naročil vsakemu kozarec svežega piva. Trknili smo »dobrodošlico«, in Valjavec mi je takoj ponudil „bratovščino“, me poljubil in rekel, da on ne more prijatelja „vikati“. Zdaj šele se mu je razvozlal jezik, in navdušeno smo se menili o samih literarnih in narodnih vprašanjih. — Valjavec je bil presrečen, če je kdo prišel iz Ljubljane in mu poročal o narodnem slovenskem razvoju, kakor ga človek iz samih časopisov ne more prav presoditi. Rodoljubna zavest in goreča ljubezen do slovenskega naroda naju je čim dalje tem bolj vezala drugega na drugega, in le smrt je pretrgala to plemenito vez.

Pri literarnem delovanju mi je bil Valjavec od prvega trenotka najinega pobratimstva najboljši svetovalec v vseh jezikoslovnih vprašanjih, bodi si strogo znanstvenih, bodi si prosto narodnih. Njegova beseda mi je mnogo veljala, in on ni zadnji, katerega imam zahvaliti, ako sem s svojim pisateljevanjem vsaj nekoliko dosegel tisti smoter, ki sem ga vedno imel pred očmi.

Takoj prvi četrtek potem, ko sva se seznanila, je Valjavec prišel k meni na dom in rekel: „Dragi prijatelj, zadnjič si mi pravil, da imaš moje pesmi. Daj, pokaži mi jih za trenotek. Leta in leta jih že nisem imel v rokah; kajti edini izvod sem bil posodil nekomu, ki mi ga nikdar ni vrnil.“ Mirno vzame zvezek in jame prebirati svoje pesmi kakor kaj čisto novega. Včasih se je zasmejal, povedal ob kratkem, kako je kaka pesem nastala, potem pa se je zopet zamislil in se čudil rekoč: „Kaj sem si neki mislil, ko sem to pesmico zlagal!“ —

Za večjo družbo Valjavec ni bil; če si bil pa sam z njim, ti je odkril svoje srce, in videl si mu na dno plemenite njegove duše. Čutil je idealno, pesniško, in gotovo bi se bil v drugih gmotnih razmerah drugače razvil. Dasi je z bistrim svojim umom koristno obdeloval tudi znanstveno polje, bi bil še veliko raje po leposlovnih gredicah cvetlice sadil. Za prirodne krasote je imel posebno mehko srce in vrlo oko. Zato si je izvolil lepo ženko ter jo z ognjem prve ljubezni negoval do zadnjega diha.

Izprehajal se je najraje po prijaznih gričih zagrebške okolice, opazoval prirodo ter posedal na prelepi točki v vinogradu pred dvorcem rojaka in prijatelja Vidrića, in od ondod se je naslajal s pogledom po široki Posavini.

Za etiketo, za prigodne posete in za podobne konvencijonalne navade ni bil; rekal je: „Uglajeno vedenje je lepa in potrebna stvar, toda je težka človeku, ki ni gosposkih roditeljev sin in se v tem ni vadil od otroških let.“ Ene etikete pa se je le držal: za god mi je točno in slovesno sam osobno hodil čestitat. Sicer pa je prihajal, kadar mu je bilo treba izvestila za kako literarno vprašanje ali kar je s tem bilo v zvezi. Tako je zadnjikrat, nekoliko tednov pred smrtjo, prišel s prvim zvezkom Tavčarjevih zbranih spisov ter se posvetoval zastran priporočila v „Viencu“. Pri takšnih prilikah je pogovor rad navedel na to in ono; kajti Valjavec se je za vsaki najmanjši pojav v razvoju slovenskega naroda na vso moč zanimal. — O narodnem razporu je milo sodil; trdil je, da bo tudi to imelo nazadnje svoje dobre nasledke; vsaj ni mogoče, da bi vsi ljudje bili enih misli; življenje je boj, zato si živečega naroda ne moremo misliti brez boja in brez stranke. — Jako so ga veselila poročila o slovenskem gledališču, in ničesar ni bolj želel, nego da bi videl slovensko predstavo v ljubljanskem gledališču. Zanimanje za gledališče je obudil v njem Shakespeare, ki ga je že na gimnaziji kot učenec prav pridno prebiral, pa ga tudi v starejših letih rad čital, kadar je utegnil. — Kadar smo se menili o novem narodnem življenju, je rad povedal kakšno iz polupreteklih časov, ko so se še celo narodni razumniki večkrat opotekali v jezikovih vprašanjih. Tako je na ljubljanski gimnaziji profesor Martinak nekega dne v šoli ocenjeval slovenske pismene izdelke dijakov ter je Valjavca vprašal: „Warum haben sie hier geschrieben ‚ostati‘, hier aber ‚vstati‘?“ — „Ganz natürlich; denn ‚ostati‘ heisst ‚bleiben‘, ‚vstati‘ aber ‚aufstehen‘,“ mu je odgovoril Valjavec. Martinak ga je debelo pogledal, se zamislil, potem pa zategnjeno rekel: „gut“ — in vse je bilo v redu. —

Že več let se je Valjavec pripravljal, da pojde v Ljubljano, ali vselej so ga rodbinske skrbi zadržale doma. „Letos pojdem pa za gotovo," je rekel to zimo; „otroke sem preskrbel, in tudi bolezen mi ne bo delala ovir. Toda skupaj pojdeva, da me boš seznanil s sedanjimi možmi, katerih nič ne poznam." Ni mu bilo usojeno, da bi bil še enkrat stopil na domača tla; da bi videl prerojeno narodno Ljubljano ter razne narodne naprave in kulturne zavode. Že pred kakimi dvajsetimi leti je jel bolehati v želodcu; dokler je bil še čas za to, se ni mnogo zmenil ter se nikdar ni do dobrega izlečil; med tem je katar postal kroničen, in naposled se je iz katara izlegel rak, ki ga je mučil več let, in le krepko svojo konstitucijo je imel zahvaliti, da ni že prej umrl. Zadnji čas se je mnogo trudil njegov sin zdravnik, da bi dobrega očeta rešil prerane smrti; ali že je bilo prepozno; vendar pa mu je olajšal trpljenje ter mu vsaj nekoliko podaljšal življenje. Kadar koli so mu sporočili, da je očetu slabo, vselej se je kar s prvim vlakom pripeljal v Zagreb ter se po dnevi in po noči z vsem svojim znanjem boril z „belo ženo", ki se ni več genila od očetove postelje.

Nekega dne prihiti za menoj in mi s solznimi očmi razodene grozno resnico, da oče umira. Še enkrat sem želel videti vernega prijatelja; toda Matija je skoraj nezaveden ležal; ni bilo čuti utripa, niti udarcev srca. Tiho sem se poslovil, a drugo jutro sem prišel zopet, da čujem, kako je umrl. Toda odleglo mu je bilo; še je živel in mi podal roko. Sin je bil celo noč prebedel pri njem, mu storil nad petdeset injekcij in ga nazadnje nekoliko okrepčal z madeircem. — Valjavec je bil silno trezen mož, vodopivec; ne zdravniki, ne prijatelji ga nismo mogli pregovoriti, da bi se privadil vinu, ki bi bilo bolnemu želodcu gotovo dobro delo. Pa vse zastonj; ostal je do smrti vodopivec. Ko ga je na smrtni postelji madeirc nekoliko okrepil, je bridko vzdihnil: »Oh, zakaj nisem v življenju vina pil!« —

Drugi dan potem, ko ga je najstarejši sin otel smrti, je najmlajši sin kadet s prav dobrim uspehom prebil izkušnjo za aktivnega častnika. Doživel je Valjavec torej še to veselje, da je preskrbel vse sinove, za katere se je tolikanj trudil, da bi jih lepo odgojil za poštene in koristne ude človeštva, naroda in države. — Valjavec je z vsem srcem bil vdan rodu svojemu, in ne le za otroke svoje, tudi za sestro, brata in mater je skrbel. Dasi je nekdaj profesorska plača bila dosti pičla, je povabil svojo mater, naj tudi ona pride k njemu v Varaždin. Pisal ji je, da pride do Ljubljane po-njo, ter ji naročil, naj ga ob določeni uri čaka pod križem nad stopnicami pred frančiškanskim samostanom. On je po noči pripotoval in, prišedši v Ljub-

ljano, je pod rečenim križem našel mater, čepečo s culico, in takoj se je z njo zopet odpeljal v Varaždin, kjer so v lepi slogi skupaj živeli. Le nekaj stari kranjski materi ni bilo po volji, a to so bila krstna imena vnukov. Ko se je torej rodil zadnji deček, je prosila stara mati, naj ga krste na ime takšnega svetnika, ki ga ona pozna. In zgodilo se je po njeni želji; dali so mu ime Karol in ga klicali za Dragutina.

Takšnih dogodkov sem se spominjal, ko se je po oni grozni noči tri dni zaporedoma boljšalo Valjavčevo telesno stanje. V tem zavihra s palače jugoslovanske akademije črna zastava. Dasi sem slutil, kaj pomeni, vendar sem povprašal, kdo da je umrl. »Neki profesor,« odgovori postreščček. —

Dne 15. sušca 1897. l. je torej Valjavec umrl. Kar je v Zagrebu učenega in šolskega razumništva, vse je iskreno z največjim sočutjem obžalovalo prerano smrt hrvaškega in slovenskega učenjaka; drugi svet pa itak ni vedel za skromnega moža, ki se v javnosti nikdar ni kazal in šepiril. Z dostojno sijajnostjo smo ga spremili k pokoju. Pogreba so se udeležili učenci vseh srednjih šol zagrebških, in njim so se pridružili mnogi vseučiliščniki, nekdanji njegovi učenci, in mnogo ugledne gospode. Za krsto je stopala žalujoča rodbina, za njo pa udje jugoslovanske akademije in zastopniki »Slovenske Matice«, ki mu je tudi darovala prelep venec. Nismo se razšli na koncu mesta, kakor je sicer navada, ampak spremili smo ga ven do hladnega groba, a tu se je vseučiliški profesor dr. Avgust Musić zadnjikrat poslovil od predragega nam rojaka ter v kratkem, jedrnatem govoru ocenil zasložno njegovo življenje. Govoril je blizu tako-le:

»V tem trenotku, nepozabni moj Matija, mi uhajajo misli v tiste čase, ko sem učenec hlastno prebiral tvoje narodne balade slovenske ter pripovedke slovenske in hrvaškokajkavske; hite mi misli v tiste čase, ko sem te prvikrat poslušal, kako si v jugoslovanski akademiji razlagal pravila o naglasu slovenskem in hrvaškokajkavskem, ter v tiste čase, ko sem mlajši tvoj tovariš v učiteljskem zboru gimnazije zagrebške tolikokrat imel priliko, da se prepričam o plemenitosti celega tvojega bitja. Toda te misli se mi žalostne vračajo; kajti obstati jim je pred odprtim tvojim grobom, okoli katerega smo se z žalujočo tvojo rodbino, kateri si bil na vso moč skrben oče, zbrali tovariši tvoji, udje jugoslovanske akademije, kateri si posvetil najplemenitejše sile najboljših svojih let; kateri si bil ne le izmed najdelavnejših udov, ampak si ji bil tudi marljiv tajnik in zaslužen knjižničar. Pred odprtim tvojim grobom so se zbrali tudi tovariši tvoji, profesorji gimnazijski,

katerim si bil vsekdar vzor kolegijalnosti in uslužnosti; zbrali so se nekdanji tvoji učenci iz gimnazije varaždinske in zagrebške, katerim si kazal ne samo pot napredka, ampak tudi pot človeške vrline in poštenja; zbrali so se prijatelji in znanci tvoji, ki so te ljubili in spoštovali kot iskrenega prijatelja ter človeka čiste duše in zlatega poštenja — tu smo vsi, da se še enkrat poklonimo tistim tvojim lastnostim, ki smo jih za življenja na tebi cenili; da te še enkrat zahvalimo za to, kar si nam bil za življenja, in da se od tebe poslovimo — oh, za veke!

Kdo bi mogel dostojno oceniti tisto tvojo res brezkončno ljubezen in skrb za rodbino svojo; kdo bi mogel našteti vse tiste krasne in plemenite lastnosti, po katerih si postal pravi človek in poštenjak od nog do glave! Književno tvoje delovanje je bilo mnogovrstno, kakor malokoga. Bil si gramatik, dialektolog, akcentolog, leksikograf, izdajatelj književnih starin, a v mladih letih si bil tudi pesnik in prestavljalec. Toda kot pravega korenjaka narodnega so te najbolj zanimale narodne umotvorine slovenske in hrvaškokajkavske, za katere si imel nenavadno razumevanje, in katere si poznal, kakor nihče drugi. Ti si bil kakor rojen za to, da bodeš drugi Vuk, Vuk slovenski in hrvaškokajkavski. Vzpričo tolikanj prostranega književnega delovanja tvojega ostane tvoje ime na častnem mestu zaznamovano v književnosti slovenski in hrvaški; in prav zato ti veleumniki obeh bratovskih narodov združeni polagajo na grob skupni venec hvaležnosti. Po tem svojem vsestransko vrlem življenju, po svojem plodovitem in uspešnem delovanju lahko ta svet mirno ostavljaš v svesti si, da si izpolnil svoje dolžnosti do rodbine svoje, do domovine svoje slovenske in hrvaške in do človeštva sploh. Izročujoč ti naposled kot rojen sin Slovenije zadnji njen pozdrav ter željo njeno, da ti bodi lahka zemljica posestrime njene Hrvaške, ki si jo ljubil kakor ono, ti kličem iz dna preotožnega srca: Slava ti v večni spomin!«

»Slava mu!« mu je odgovorila na groblju zbrana množica prijateljev in spoštovalcev. »Slava mu!« kličemo tudi mi ter prosimo cenjene čitatelje, da bi v svojem srcu ohranili hvaležen spomin možu rojaku, kateremu, kakor tolikim drugim nadarjenim Slovencem, ni bilo usojeno, da bi bil ves svoj duševni kapital založil v korist ožjemu domu in rodu svojemu.

Pod streho.

Spisala **Márica.**

(Dalje.)

VIII.

ilo je še zgodaj popoludne, a vendar že skoro tema. Drobne, skoro nevidne kaplje so rosile iz nizkih oblakov. Bilo je gorko južno, neprijetno vreme, v zraku in po hišah je bila vlaga, po ulicah pa blato.

Roza je bila v svoji sobi ter je čitala, napenjaje si oči. Vreme je na-njo vselej silno vplivalo; ob takih dnevih se je čutila nepopisno nesrečno; svet se ji je zdel ves grd, črn, zloben, da bi bila obupala. Zunaj je pa pršelo in se bolj in bolj mračilo. —

Naglo hodeč, je stopil v vežo one velike hiše — Pavel. Prišedši v vežo, se je oziral na okolo, prekoračil vežo ter stopil na dvorišče. Tam, kjer je bila njegovega očeta kovačnica, je imel sedaj mizar svojo delavnico; sicer je pa bilo vse kakor nekdaj.

Stopnice so bile temne, da je bilo treba tipati. Kako je letal nekdaj tod, loveč Rozo, ki je prihajala iz šole, in ona ga ni nikdar zatožila svoji strogi materi. Ko je dobila mačeho, je bila svobodnejša, in tedaj sta bila mnogo skupaj; rada sta se imela, a se vendar često razprla.

Tu je luč, kakor je bila nekdaj; tu tudi; ondi tudi — je govoril sam s seboj, ko se je privadil temi. »Roza Sušnik« je bilo čitati na majhnem lističu, pribitem na vratih — torej še neomožena . . . Nekdaj je kazala, da bode lepo dekle . . .

Potrkal je lahno.

»Prosto!« se je oglasila Roza.

»O, Pavel, pardon, gospod Zonta!«

»Ne, za vas sem Pavel, vedno Pavel!«

Ponudila mu je stol, ona je pa hitela prižigati luč.

»V kakem prvem, drugem ali tretjem nadstropju z velikimi okni pač še ni treba svetilke, a tu gori, kjer nimamo skoro nič oken — tu je sedaj po zimi ob štirih že noč . . . Dober večer torej, Pavel, še enkrat, sedaj ko se vidiva bolje,« mu je dejala ter iztegnila roko, katero je on močno stisnil.

»Nisem mislila, da se odzovete, da se ponižate ter se domislite nekdanje tovarišice. No, dajte, da vas ogledam! — Izpremenili ste

se popolnoma, le izraz je še vedno isti, in po njem sem vas tudi spoznala.« . . .

Ko sta tako sedela drug poleg drugega, sta pozabila skoro dolgo vrsto let, v katerih se nista bila videla; zdelo se je obema, da sta bila oni mesec, oni teden, oni dan skupaj.

»Brez poklonov, za vas, Roza, pa niso tekla leta, ali ste pa imeli tako mirno in lepo življenje.«

»Da bi vi znali, kaj ste izrekli sedaj! Moje življenje lepo, moje življenje mirno! Ali ne govoriva o meni sedaj; mene ste dobili tam, kjer ste me videli zadnjič, predno ste odšli. Toda govorite mi o sebi, o sebi!«

»Sedemnajst let življenja, mislite, da se to pove kar tako! In če bi vam pravil do jutri, če bi vam pripovedoval tudi dva, tri dni, kar sem prebil med tem, ne bi vam mogel povedati; in vi bi tudi ne mogli umeti vsega, ko ste živeli vedno v zavetju.«

»O, krog, v katerem stanujemo mi, in te ulice pač poznate; boljše niso, pač pa slabše nego nekdaj. Toda občujem tudi z drugimi krogi, in tako sem se izučila, da vem, kako se živi tu, in kako se živi tam.«

»Ste li vi že bili v Trstu, ko sem jaz šel z doma?«

»Nekaj tednov pozneje sem odšla jaz; še se spominjam, kako so mi bili dolgi brež vas. Recite, kar hočete, bilo je vendar lepo, kaj ne da? . . . Govorili so o vas vsakovrstne reči, a pravega ni menda nihče uganil. Največ so popraševali mene, vašo tovarišico, a jaz nisem prav nič vedela; znala sem le, da vas mahoma ni bilo več.«

»Doli v drugem nadstropju se je naselil za časa svojih predstav Rossi. Jaz sem mu nosil, kakor veste, obleko in drugo gledališko opravo z doma v gledališče in iz gledališča domov. Toda niti krajcarja nisem hotel nikdar sprejeti od njega; postavil sem se tam za kulise v kot in gledal kakor zamaknjen skozi špranjico na oder. In to vsaki večer. Rossi je najbrže spoznal mojo strast do gledališča; kajti ugovarjal mi je le malo, ko sem jokaje prosil odhajajočega, naj me vzame s seboj. Bil sem mu sluga, listonoša, prihajal sem na oder za štatista, če je bilo treba, a včasih mi je dal tudi, da sem zinil kako besedico na odru. Vpeljal sem včasih kot sluga kakega gospoda v kabinet ali sem prinesel z drugim slugo mizo na oder, ko se je predstavljala večerja. Dokler je on po dnevi spal, sem jaz čital. Se li še spominjate, kakšne romane sva čitala?«

»Spominjam, spominjam! Avktorjev sicer ne pomnim, ali to vem, da so bile strašne knjige: razbojniki, skrivni vhodi, satanski ljudje, a včasih kak angelj med njimi. In vse to sva čitala, ne da bi nama kdo branil. Rajna mama je mislila, da se učim; zato je tudi pravila vsa-

komu, da se vedno le učim. Jaz sem posojala knjige vam, vi meni. In vendar bi rada vedela kak naslov onih knjig« . . .

»Ah, kdo se je brigal tedaj za naslov, kdo za avktorja? Požrla sva nekaj grdobe in imela sva zares dobra želodca — oprostite! — Pri Rossiju sem našel drugačne knjige . . . Hodil sem tudi k vsem vajam. Ko je nekje imela biti baš benefica Rossijeva, je zbolel eden izmed igralcev. Sicer njegova uloga ni bila važna, a izpustiti se vendar ni mogla. Zakričal je na-me Rossi, ko sem mu rekel, da bi jaz lahko opravil to. Potem pa me jel ogledovati od vseh strani ter mi velel, naj poskusim. Vesel je bil, ker je šlo izvrstno. Pričel mi je dajati majhne uloge, potem večje, in jaz sem se jim iz srca posvečeval.

Imel sem osemnajst let, dekle pa, ki je igralo naivne uloge, sedemnajst. Zaljubila sva se. Ko je nekega dne imela nastopiti pri glavnih vajah, je zamudila nastop, ker sva se za kulisami ljubkovala in grlila. Rossi je bil strog; mene je zapodil takoj, a njo pridržal, ker je bila jako nadarjena videti.

No, kako sem živel potem, se sam ne spominjam več natanko. Služil sem v cirkusih, za štatista v operetah; kajti ker sem bil brez vseh študij, me ni marala nobena gledališka družba; drugega Rossija pa ni bilo za-me. Po letu sem hodil po kopališčih ter pel in igral v glumaških družbah. Pri vsem tem sem bil skoro vsaki dan lačen.

Nekdaj sem hodil po Milanu ter iskal skromne gostilnice, kjer bi se najedel; imel sem še eno liro. Prišedši mimo loterije, sem snel mehanično — prvikrat v svojem življenju — listič s tremi številkami, stopil k uradniku in mu rekel, da igram na te tri številke. — Zaigral sem tako liro, jesti pa nisem imel kaj. Črez dva dni so visele vse tri številke na vratih.«

»Oh, to je kakor pravljica, ki se čita v kaki knjigi.«

»Tudi meni se je zdelo kakor v sanjah, in sam nisem mogel verjeti, a bilo je res, ne vem, ali slučaj ali usoda. Šel sem se takoj učit dramatike. Napredoval sem izvrstno. Preživel in pretrpel sem baš radi tega obilo hudobne zavisti in sebičnosti; koliko je tega za kulisami, o tem vi nimate pojma. Osebe moraš na odru objemati, poljubljati, ki bi te rade v žlici vode utopile . . . Apropos! Kako vam je ugajala v »Časti« grajščakova hči? Ona je moja zaročenka.«

»A, zato ste jo tako živo pritisnili na srce, tako iskreno poljubili; lepa, lepa je in pa simpatična.«

»No, hodil sem potem po Italiji iz mesta v mesto; tudi v Ameriki sem bil. — V Trst nisem maral priti, a sedaj sem vendar prišel; oče je silo star, slab, brat pa radi tatvine v — ječi. Bog ve,

kaj bi se bilo zgodilo tudi z mano, ko ne bi bil slučaj prinesel — Rossija! A vi, vi, danes sem šele zvedel, da ste učiteljica« . . .

»O, moje življenje se pove v par besedah! — Toda dovolite, prosim! — Dar je to najnemarnejše, a najbogatejše moje učenke; pokusiva!«

Rekši je odprla buteljko prastarega rofoška ter natočila dve kupici.

»Na vaše zdravje,« je dejal on ter trknil.

»Na zdravje vaše in vaše lepe zaročenke«, je odvrnila ona. »Če kadite radi pri čaši vina, prosim, le kadite.«

»Hvala! Ako je drago tudi vam papirosko!«

»Prosim, za družbo že kadim.«

»Samo, da vas pozneje duh ne bode nadlegoval.«

»Ne, ne, segrel bode malo, osušil vlago — sploh prijetnejše bode v tej itak vedno mrzli sobi.«

»Glejte, jaz sem se že zopet čisto udomačil tu-le, in prav prijetno je govoriti z vami in mi lajša srce.«

»Tudi meni je prijetno sedaj, ali drugače tu gori, v tem kraju sredi teh ljudi — saj veste, kakšni ljudje so stanovali v teh ulicah in doli na dvorišču — če ne isti, pa vsaj iste vrste ljudje stanujejo vedno tukaj; — zato pa tu ni prijetno. Kletve, krik, vik, tepež, jok, grohoten smeh, zarobljene besede — vse to se dan na dan čuje po teh krajih.«

»Nekega dne sem šel tod mimo, pa sem se vas v resnici spomnil, a si vas nisem mislil take-le; ugibal sem, da ste že davno žena kakega pridnega rokodelca, in da imate kopo otrok krog sebe.«

»Vidite, včasih si res umišljam, da bi tako bilo najbolje, zlasti, kadar gledam srečne matere iz nižjih krogov ali brezskrbna delavska dekleta, ki hodijo ob nedeljah plesat in se zabavajo ter razveseljujejo — tedaj se me res polasti vselej otožnost. — Srednji stan je za ženske najslabši — kaj se vam zdi? Bogatinke in preprosta dekleta se lahko razveseljujejo in uživajo po svojem okusu, a me ne moremo k prvim, k drugim ne smemo. Vesti se in govoriti moramo kakor bogatinke, le veseliti se ne smemo tako. In če smo včasih tako srečne, da imamo primerno opravo, da imamo koga, ki nas vvede v tak »izbrani krog«, in če smo vrhu tega še tako srečne, da »koljemo oči« — o tedaj stikajo glavo h glavi ter si šepetajo: »Kdo je ta? Znate vi, znaš ti?« Zmajajo z glavami. Kar se raznese kakor krotek, šibek vetrič: »Učiteljica iz podstrešja iz ulice »Del pane«!« — Ah, glejte no, kako pa je ta zašla sem?« — »Ta jo je pripeljala, ker ji poučuje dekletce.« — »Še te je bilo treba; sedaj pride že vsaka sem plesat in skakat.« —

Plesalci pa, boječ se zamere, jo puste v miru; le če jim ugaja nje lice, tedaj ji pošiljajo svoje tope, neme, obžalujoče poglede!«

Poslušal jo je in molčal. Ko je pa nehala govoriti, je dejal:

»Kaj pa, da se niste omožili? — Vi pač — no, jaz mislim, da vi morate ljubiti in biti ljubljeni.«

»Fraze, fraze so za-me to, gospod Pavel; ljubezen? Jaz celo ne verujem vanjo; ona vzvišena, prava ljubezen je le v romanih in pesmih. Za možitev pa gospodom nisem bila jaz ni imenitna, ni bogata dovolj, drugim pa smo zopet me pregosposke. Toda pijte, prosim!«

»Hvala, a povejte vendar, kako ste živeli v teh letih!«

»Odšla sva skoraj hkrati vi in jaz. Ostala sem v Gorici štiri leta, ki so bila za-me najlepša in najsrečnejša leta. Minila so le prehitro, in jaz sem potem službovala šest let na kmetih. Ker je bilo predaleč, sem domov le malokdaj zahajala. Sestra Zinka — apropos! — vi je ne poznate — no, njo je doletela usoda, kateri sva ušla midva. Oče, ki ni bil nikdar energičen, je bil čimdalje bolj popustljiv, mati je pa dovoljevala hčeri, da je delala, kar je hotela. Jaz sem se vrnila prepozno; njena družba je že utrdila pri njej svoj vpliv. Gledati moram razuzdano sestro pa molčati; svarjenje ne pomaga nič več — to vam je muka, to je trpljenje! — Vrhu tega je še zadel očeta mrtvoud po desni strani, šest let je že tega; v kotu sedi in dremlje, ali pa — joče. Če oštejem Zinko pred mačeho, mačeha vzdihuje, ona se mi pa jezika prav pouličnо.«

»Zakaj pa ne greste sama v kako rodbino in ne najamete sama sobe kje drugje?« jo je vprašal Pavel.

»In oni? Kdo jih preživi? Vse, vse, dragi gospod Pavel, je na mojih ramah, a naj bi še bilo, da bi se le ona poboljšala! Sedaj sem prav malo doma; v šoli sem po štiri ali pet ur, potem imam še mnogo lekcij. Vesela sem — očitam si, Bog ve, da si čestokrat očitam, pomagati si pa vendar ne morem — da sem vesela, ko nisem doma, kjer moram ali kričati in se po sili prepirati, ali pa molčati in se na tihem jeziti, kar je še hujše. — No, pa saj nič ne traje večno; nadejam se, da tudi moje trpljenje neha kdaj.«

»Na boljšo bodočnost!« je trknil umetnik.

»Na boljšo bodočnost!«

»Meni se zdi, Roza, da, ko bi bil jaz ostal doma in vi tudi seveda, bi bila midva že davno mož in žena — ali ne? Običnо se dogaja tako med ljudstvom; meni menda ne bi bilo žal. In vi niste bili še nikdar zaljubljeni?«

»Oh, pa kolikokrat! Najmanj tolikokrat v letu, kolikor ima leto mesecev.«

»E, vi se šalite.«

»Ne, govorim resno. Včasih sem se zaljubila v koga, ki sem ga n. pr. srečavala vsaki dan. Sanjala sem o njem po dnevi in po noči; no, če ga ni bilo več, sem pač še nekaj dni čutila neko praznoto, in tudi razjokala sem se morebiti; a po nekolikih tednih se ga nisem več spominjala, ker si je moje srce že dobilo drug ideal za sanjarjenje; brez idealov pa nisem mogla živeti. — Prijetno, mamljivo sanjarjenje — le-to mi je sladilo življenje. Ta ali oni mi je tudi vračal, ali vsaj delal se, da mi vrača tisto idealno ljubezen; bil mi je vedno za petami, in tudi pisem sem dobivala nemalo. Odšli so vsi, Bog ve kam; za ženo sem jim bila preuboga, a moje podstrešje jim je bilo naravnost strašno: dajalo jim je misliti, da bi jim jaz mogla biti — ljubica za kratek čas. — Zato ne verujem v ljubezen, ker ta je le tam, kjer je bogastvo, ugled. — Zabavam se po svoje z možmi in mladeniči, ne da bi mi škodila taka ljubezen, da bi me »srčne rane« gnale v smrt.«

»Joj, joj, kako govorite! Da ljubezen išče le bogastva, je res, a to so vendar le izjeme.«

»Ne, to je pravilo,« je segla ona v besedo; »nesebična ljubezen je izjema, in na tako nesebično ljubezen pijva!«

»Dobro uro me že čaka moja Tina; oditi moram, a nadejam se, da se vendar še vidiva, predno odpotujem. Izvolite-li ložo za jutrišnjo predstavo »Nerona?«

»Hvala, hvala! Sedaj bodem pa jaz enkrat vabila v gledališče — to bo imenitno! — »Nerona« sem že videla enkrat tudi s tako lepim in simpatičnim umetnikom, ki je napravil na občinstvo baš nasproten vtisk, nego si ga je morda mislil avktor z onim grozovitežem; vse se je zaljubilo vanj.«

»Vi tudi?«

»Jaz seveda; zaljubim se za par ur v vsakega velikega umetnika. — Saj sem se v vas tudi, ko ste igrali »Čast« — mislite, da ne? Vaše zaročnice pa res ne zavidam, ker bode imela dovolj prilike za ljubosumnost, ljubosumnost je pa strašna reč — brr! . . .«

»Poredni ste, četudi drugače, kakor ste bili pred sedemnajstimi leti.«

»Tudi porednost je postala finejša, kaj ne?«

»Je in dela vas vprav čarobno.« —

Tisti večer je bila Roza tudi svojim ljudem prijaznejša; govorila jim je, jim lepo odgovarjala, in ko se je spravljala spat, se je zadovoljno smehljala.

(Dalje prihodnjič.)

Plagiatovstvo.

Spisali α + β + γ.

„Je prends mon bien où je le trouve“.
Molière.
„In der Kunst gibt es kein siebentes Gebot“.
H. Heine.

o je bil zaslovel italijanski skladatelj Leoncavallo po slavni operi »I pagliacci«, ga je obdolžil francoski pisatelj, da si je po krivici prilastil snov za libreto (katerega si je bil skladatelj sam zložil) iz njegove igre. Obdolženec je izjavil, da te igre niti ne pozna, ter je pred sodiščem dokazal, da je snov povzel — resnični dogodbi, ki se je l. 1865. dogodila v Kalabriji, katere se spominja še izza svojih mladostnih let, in v kateri je bil vprav njegov oče sodnik. — Zelo zanimivo je to, da se je v resnici prigodila v življenju tragedija, kakršno je v jeziku drugega naroda napisal iz svoje domišljivosti pesnik; in to je dalo povod navidezno povsem upravičeni obdolžitvi o plagiatovstvu.

Prav ta primer nas drastično uči, da se ne smemo prenagliti v svoji sodbi in obsodbi glede izvirnosti kakega umotvora. — Kolikokrat se baš v književnosti in glasbi govori o plagiatovstvu! Kdor v kakem književnem umotvoru zasledi le nekaj sličnosti s kakim drugim proizvodom, kdor v glasbenem delu začuje le par akordov, ki ga spominjajo kake znane skladbe, takoj izreče sodbo: tu je zopet nekaj ukradenega!

Da izobražen pisatelj, ki je čital mnogo umotvorov bodisi domačega slovstva, bodisi tujih literatur, mnogokaj tega, kar je čital, vplete tudi sam v svoje izdelke, včasih vede in še češče nevede — da takisto umetnik-skladatelj porabi v svojih kompozicijah mnogokrat motiv bodisi iz narodnih popevk, bodisi iz znanih mu umetnih skladb — to se nam vidi popolnoma upravičeno ter celo utemeljeno v tistem, lahko rečemo prirodnem zakonu, po katerem kultura vsakega rodu izvira iz vseh dotedanjih pridobitev prejšnjih rodov, in vsaka doba sloni ob izumkih vseh prejšnjih. —

In res so tako porabo starejših umotvorov smatrali umetniki vseh časov kot dopustno — kar potrdimo v teku te razpravice z mnogimi zgledi — zajemajoč vedoma in hotoma stare snovi in motive iz del svojih prednikov in ponujajoč torej svojemu občinstvu znano

tvarino v novi obliki. Nova oblika zadostuje, da govorimo o novem umotvoru; saj je takisto znana resnica, da oblika umotvoru ni to, kar je človeškemu telesu krilo, obleka, nego da je njega bistveni del, prav to, kar je človeku — telo, ki se spočne ob enem z neumrljivo dušo. Celo prevodi, katerih prevodilni jezik je tako samorašč, da čitatelja prav nič ne spominja na izvirnik — taki prevodi se po pravici v vseh slovstvih smatrajo kot pristna svojina domačega slovstva. Za to resnico je lep primer Levstikova pesem »Živopisec in Marija«, o kateri je znano, da je pravzaprav prevod Platnove »Legende«, ki ga je poslal prof. L. Pintar »Vrtčevemu« uredništvu l. 1881.; a Levstik s tistim prevodom ni bil zadovoljen; zatorej ga je po svojem prenaredil in v »Vrtcu« objavil (1881, str. 129.). A tudi sedaj se Levstiku ni zdel še dosti dovršen; zatorej ga je z nova prenaredil in ga drugič natisnil v »Vrtcu« (1881, str. 151.; prim. Levstikove Zbr. sp. I. 306). Po pravici je torej Levec Levstikov predelek kar vvrstil med njegove poezije, ne da bi ga bil označil kot prevod. (Zbr. sp. I. 288 sled.). — Sploh nahajamo v Levstikovih »Zbranih spisih« še nekaj pesmi (»Siničja tožba«, »Ponočna rosa« i. dr.), o katerih pravi Levec v »tolmaču« k »Zbr. sp.« (I. 300), da so jih zložili za »Vrtec« sicer drugi pesniki, toda Levstik je te pesmi, kakor mu je pripovedoval umrli Ivan Tomšič, tako korenito prenaredil, da jih je vedno za svoje štel in to tudi proti Levcu izrečno poudarjal rekoč: »Ti, ki vedno brskaš po naši literaturi, zapomni si, da so te pesmi moje, a da imajo tudi drugi svoj delež pri njih.« —

Umetnik pač svoje samotvornosti ne kaže samo v izumitvi nove snovi, v tako imenovani umetniški »invenciji«, temveč njegova ustvarjajoča sila se nič manj ne utegne pojaviti v obdelavi stare snovi, v utelesitvi stare ideje; izviren je torej način izvršitve ali utelesitve. Saj je znano, kako so se stari dramatiki (Eshil, Sofokel in Evripid) kosali ter merili svoje moči v uprizoritvi istih dramatičnih predmetov, istih (n. pr. tebanskih) pripovedk; in še celo Goethe je segel po taki starogrški snovi ter vedoma in hotoma tekmoval v »Ifigeniji tavriški« z Evripidom. —

Toda ako gojimo glede plagiatov tako ohlapne nazore, ali je možno potem sploh še govoriti o kakem plagiatovstvu, a kaki dušni tatvini, o umetniških in slovstvenih uzmovičih in gusarjih? — O pač; poleg vse liberalnosti treba pripoznati neke meje, katerih pošten umetnik nikdar ne prekorači, in o katerih se je omikani svet zedinil, ustanovivši mednarodna določila v obrambo duševne lastnine. »Sunt certi denique fines«, to velja tudi tukaj, in ni treba, da bi bili pravo-

slovci, ali pa da bi natančno poznali ukrepe tiste »mednarodne skupščine v varstvo literarne svojine« — po prirojenem nagonu in pravnem čuvstvu pogodimo v konkretnem slučaju pravo, konstatujoč tu samo izposoditev in samostojno porabo kake ideje, a ondu zopet očitno tatvino in uzmanje. Gotovo n. pr. nihče ne bi hotel zagovarjati in prati pisatelja, ki se je drznil podati svojim rojakom, računajoč na njih nevednost, brez opombe, torej kot izvirno kako povest, katero je prevedel iz kakega druzega slovstva. Tak smel plagiat so n. pr. »Potrgane strune« v nekem »Dun. Zvonu«; tega si je bil njih tihotapec menda sam v svesti, kajti modro je bil pozabil podpisati svojo firmo pod tisti patvor (gl. »Dom in Svet«, IV. str. 332.).

Znano je, kako so še pred nedavnim časom smatrali naši pesniki in pisatelji (?) za nekako pošteno pravico, da so presajali s tujih vrtov cvetke kot pristne domače (Val. Orožen i. dr.!), in še Stritarju se je zdelo potrebno, se upreti temu početju ter je ožigosati kot nepošteno (prim. zlasti »Triglavana iz Posavja« in drugod).

A ravno Stritar, poudarjajoč in priporočujoč vedno in vedno izvirnost in upirajoč se posnemanju in prevajanju, je bil največ vzrok, da smo prešli iz enega ekstrema v drugi ter začeli povsod iztikati in vohati plagiate in literarne tatvine. In ta naša pretirana rahločutnost glede pisateljske izvirnosti, katero je bil kolikor toliko zakrivil in vzgojil Stritar, je ravno njemu rodila trpek sad; prim. slikoviti popis tedanjega preobrata v »Dom in Svetu«, IV. str. 330. sled.

Sedaj so se že davno pomirili duhovi ter se učistili nazori tudi v našem slovstvu, ki se je med tem popelo na nepričakovano višino; sedaj je možno tudi pri nas hladno, »sine ira et studio« razpravljati o tako važnih stvareh, kakor je vprašanje o plagiatovstvu, razpravljati brez predsodkov, z višjega stališča po tistih modernih načelih, ki so merodajna vsemu omikanemu svetu. —

Že iz dosedanjega razgovora je jasno, da mi, presojajoč umetniško in slovstveno originalnost, ubiramo nekako srednjo pot. Da še bolj točno določimo svoje stališče, naj navedemo par konkretnih »plagiatovskih« slučajev in izrazimo svojo sodbo o njih.

Svoj čas je veliko hrupa vzbudila plagiatovska pravda med slavljenim nemškim pesnikom Halmom in bavarskim učiteljem Bacherlom. Halm je bil zložil mnogo svoj čas jako cenjenih iger ter postal generalni intendant dvornega gledališča na Dunaju. Ko se je tu uprizorila njegova drama »Borilec ravenski« (»Der Fechter von Ravenna«), ga je obdolžil oni učitelj, da je le-to samo predelek neke njegove igre, katero je poslal pred leti dvornemu gledališču. Res se je našla v ar-

hivu zaprašena njegova igra s sličnim obsegom, dasi v povsem nedostatni obliki in slabem jeziku. Halm je odločno tajil, da bi jo bil porabil, in njegova druga, dobra pesniška dela ne podpirajo tiste sumnje. Vendar so mnogi Halmu očitali nepoštenost. Do cela pa se stvar ni dognala. No, če se zmislimo na preje omenjeno pravdo o »pagliaccih«, se ne bodemo pomišljali pritegniti Halmu.

Predlanskim je šumelo po vseh škandala željnih nemških in drugih, zlasti pa Rusiji sovražnih poljskih listih, da je zagrešil Lev Tolstoj s svojo dramo »Moč tmine« najnesramnejši plagiat. Neka dama je namreč trdila javno, da je čitala svoj čas velikemu ruskemu romanopiscu in modroslovcu Tolstemu neko svojo dramo, katero pa je le-ta obsodil za nerabno. In prav tisto snov — je trdila ona dama — je izrabil grof Tolstoj . . . seveda »po svoje«. In to je pač smel!

Prešerna so često nazivali »slovenskega Petrarko«; mislim, da se mu je s tem delala kolikor toliko krivica. Podobnost je pri obeh le-ta, da sta opevala oba v sonetih na sličen način svojo izvoljenko, ter da ju smatrata dotična naroda za svoja največja lirika. V tisti primeri Prešerna s Petrarco tiči vendar nekako prikrito očitanje nepoštenega posnemanja. A Prešeren je sam po sebi tak veljak, da pač ne rabi nobenega takega priimka, ki utegne, zlasti tujcem — glej očitanje Graške »Tagespošte!« — biti povod za zlovoljno tolmačenje in psovanje. — Tako je tudi iztaknil klerikalen list, da je S. Jenko »slovenski Heine«; ta prispodoba je nekoliko opravičena, a zelo neprimerna.

Kakor Prešernu se je godilo tudi drugim slovenskim pisateljem in pesnikom. — Že Vodniku so očitali, da je kradel nemške in slovenske narodne pesmi ter jih objavljal za svoje. O Levstiku in Stritarju smo že zgoraj govorili. — Jurčiču so podtikali, da je prepisal skoro do celega svojega »Desetega brata« in nekatere druge spise, dasi je znano, da je zajemal Jurčič vse svoje snovi in svoje tipe naravnost iz življenja ali iz zgodovine. — O Gregorčiču so trdili, da je plagiral nemško pesnikinjo, in da je njegova nedosežna oda »Človeka nikar« gol prevod. In vendar, kdor pozna življenje goriškega, še vedno neprekošenega lirika, ta ve, da je baš omenjena pesem zajeta prav iz dna pesnikovega naziranja o vrednosti sveta in življenja. Res, da je Beti Paolijeva želela prav tako, kakor je želel Gregorčič, naj ji stvarnik — če bi ji bilo usojeno priti z nova na svet — ne bi dal več človeškega telesa, v katerem je morala toliko duševnih bojev, toliko jada in dvomov pretrpeti . . . ustvaril naj bi jo Bog kot pevko ptico — svobodno, neodvisno, živečo le petju in naravi. — Toda, ali si ni želel istega že skoro vsakdo, izvestno pa vsaki pesnik!? — Ako

sta povedala torej v različni obliki — isto idejo gospa Paolijeva in Gregorčič, je to pač le slučajna vzajemnost misli, kakršna se ponavlja vsaki hip med sorodnimi dušami, zlasti še med pesniki in med pisatelji vseh časov in vseh narodov. — Ne, S. Gregorčiču ni bilo treba prevajati tujih pesmi; prepisovati je imel dovolj lepih idej iz — lastne duše, iz — lastnega srca!

Poleg drugih mnogih plagiatorjev naj omenim le še Tavčarja in Kersnika, katera so seveda tudi obdolžili uzmanja, ker imata med svojimi deli nekaj takih — naslovov, kakršne imajo tudi neke tuje, nemške povesti. Sam naslov torej, katerega sta omenjena pisatelja nadela kaki svoji povesti, ki je spominjal morda iz dalje na kako tuje delo, je zadostoval, da se je udaril njiju umotvorom sramotni pečat plagiatovstva!

Iz dosedanjih zgledov smo zadobili dovolj zanesljivo merilo, da z njim lahko presodimo »slovstveno terzitovstvo«, ki se je v zadnjem času dvignilo proti Govekarju in Murniku.

Murnikov znani humoristični roman »Groga in drugi« so nazivali zlovoljni kritikovci zbirko najboljših dovtipov humorista Saphirja in najefektnejših prizorov iz slavnega dela »Vojna in mir« (bojišče, smrt Franceljnova); dalje so mu očitali Goethejevega »Fausta«, Jurčičevega »Desetega brata« (Krjavelj) in njegov »Cvet in sad« (»Neža Rožmarinka« = »nora Mina«), A. Šenoe »Vladimirja« i. dr.

Poznavalcu R. Murnika in njegove družbe pa je znano, da so vse osebe, vsi značaji in premnogi dogodki v tisti povesti zajeti naravnost iz življenja in izmed ljudi, med katerimi živi pisatelj; Francelj, Groga, Stanka, Milena, Mina, Godrnjavček . . . so živi ljudje, katere pisatelj dobro pozna ali pa je celo z njimi v bližnji zvezi. Kako je te različne tipe in značaje pisatelj združil v lepo celoto, kako je uporabil resnične dogodke v okviru svoje vodilne ideje, kako je dejanje zapletel, razpletel in završil . . . to je povsem Murnikovo izvirno, samostojno delo.

Morda je videl in naslikal kak drug pisatelj prav take, ali vsaj zelo slične značaje — morda je doživel kak tuj literat prav take prizore, kakršne je doživel R. Murnik, o kakršnih je slišal pripovedovati, ali o katerih je čital drugje — morda je pisatelj celo hotoma prestavil to ali ono tujo rožico na lastni vrt, — poleg vsega tega pa je in ostane res, da je roman »Groga in drugi« krasno originalno delo R. Murnika, zato ker je zasnutek, zveza in uporaba posameznosti v celoti — delo njegove roke. — Sicer pa je takisto res, da je tudi večina posameznih epizod vznikla na plodovitih gredah Murnikove vesele muze.

(Konec prihodnjič.)

Mara Rendića.

Črtica iz Bosne. Napisal R. Perušek.

I.

olnce je baš zahajalo. Skrivaje se za Babino brdo in za zapadne dele Trebevića, je pošiljalo svoje poslednje žarke, ki so se prekrasno odbijali na šiljastih strehah vitkih munar sarajevskih, pokritih s plehastimi ploščami. Hkrati so se prikazali najprej na munari carske džamije in kmalu potem na munarah ostalih bogomolij muezini, ki so glasno vabili vernike na večerno molitev. Zategnjeno se je razlegal njih klic »allah ékber« in javljal, da je nastopil »akšam«, ko se spravlja vsaki človek na večerjo in nočni počitek.

Na čaršiji [1]), kjer se sredotoči vse življenje, so jeli trgovci zapirati svoje dučane [2]), in pasvandžija [3]) je nastopil svoj posel. Skoro potem so hiteli turški trgovci po ulicah ob Miljacki, v katerih so imeli tuji, večinoma židovski trgovci iz Avstrije svoje razsvetljene dučane, domov v svoje hiše, kjer so stanovale njih žene in njih deca, daleč od večernega šuma, ki se je razlegal iz sredine mesta.

Po ulicah so se šetali avstrijski doseljeniki, večinoma uradniki, ki so bili že pred solnčnim zahodom ostavili svoje pisarnice. Vmes so se postavljali tudi mladeniči imovitih pravoslavnih družin, ki so bili odeti v narodno obleko ali pa »alla franca« ; vendar se tudi poslednji še niso mogli odvaditi navadnemu pokrivalu, rdečemu fesu s svileno kito.

Najglasnejši so bili seveda častniki, ki so si bili v svesti svojega ugleda. Saj nje so pozdravljali celo domačini, ki za ostale Švabe niso imeli baš posebnega spoštovanja. Sicer tudi ne bi trdil, da je bilo to pozdravljanje izraz kake simpatije, nego uniforme in rožljanje sablje so bodle domačine v oči ter jih spominjale, da pripadajo oni vojski, ki je zavzela ponosno Bosno, in pred katero se ni samo carski nizam [4]) umeknil, nego katera je tudi obvladala ohole muhamedovske ustaše.

Pred kavarno je sedela družba častnikov na jako enostavnih stolih pri jako primitivnih mizah, pokritih z barvastimi, ne preveč čednimi prti. V kavarni sami, kjer so bili že prižgali petrolejske svetilnice, sta igrala dva mlada moža karambol na kvekastem biljaru,

[1]) trgu [2]) prodajalnice [3]) nočni čuvaj.

[4]) redovita vojska.

katerega plošča je bila prevlečena s suknom, ki je bilo nekdaj zeleno, a sedaj obledelo; prepregale so je različne lise, in bledi švi so svedočili, da je bilo sukno prebilo že mnogo nezgod. Predrli so je bili neštevilnokrat biljarni drogi. Lokavi Vujo ga je bil kupil od francoskega konzula, ki je bil premeščen daleč nekam iz Sarajeva. Biljaru primerne so bile tudi počene in izdolbene slonokoščene krogle in nakrivljeni drogi. Dobro se ni dalo na njem igrati. Toda dočim ga je bil Vujo ceno kupil, so plačevali igralci drago to dvomno kratkočasje. Izmed onih mladeničev je bil eden civilno oblečen, drugi, kateremu bi bil prisodil trideset let, je bil prvi poročnik pri cesarskih lovcih.

»Triplé buzara«, je dejal mladenič, ki je bil po vsej priliki kak uradnik; sunil je svojo kroglo in dovršil sunek, kakor ga je bil napovedal, in tako je bilo partije konec.

»Želite morebiti še eno partijo?«

Hvala lepa,« odgovori častnik, »meni se nič več ne ljubi bezati krogle v tej zatohli beznici. Ako vam je všeči, se pojdiva raje šetat.«

»Drage volje. Do večerje je še dobro uro časa; torej ga lahko porabiva, da nekolikokrati premeriva promenado.«

»Jaz bi predlagal, da ideva raje na kako odprto mesto. Po naših ulicah se mora človek vedno ogibati ljudem in skakati po hrapavi kaldermi[1]); v vedni opasnosti je, da si zlomi ali vsaj zvine noge.«

»Prav imate; tudi je precej dolgočasno srečavati ter pozdravljati vedno iste obraze.«

Med tem sta bila poravnala svoj račun ter stopila pred kavarno, kjer je sedela, kakor smo dejali, družba častnikov.

»Kam pa?« ju ogovori eden izmed njih, iztezajoč roke in noge ter široko zevajoč.

»Na šetnjo«, odgovori častnik.

»Dovolite, da se vam pridružim tudi jaz?« reče drug častnik in vstane izza mize.

»Čim večja družba, tem ugodnejša bode šetnja«, odvrne prvi poročnik. »Namenila sva se na Alifakovac. Gospodje ste vsi pozvani, da idete z nami.«

Kmalu se pridruži obojici trojica ali četvorica častnikov ter vsi odrinejo v hladu jesenskega večera preko latinske ćuprije[2]) mimo cesarske džamije[3]) in konaka[4]) po brežnih ulicah na mahalo[5]), Alifakovac zvano, odkoder se je užival lep razgled črez sarajevsko mesto.

[1]) tlaku.

[2]) mosta [3]) bogomolnice [4]) namestnikove palače [5]) mestni oddelek.

Dokler se ta gospoda kreče po ulicah, si jih lahko mi ogledamo ter se spoznamo lahko vsaj s prvim poročnikom, ki nas tudi edini zanima.

Alfred pl. Hillern je bil sin visokega dostojanstvenika na Moravskem, ki se je bil že umeknil v pokoj in užival svoj »otium cum dignitate« na svojem posestvu, katero si je bil kupil s prihranki svoje obilne plače in z doto svoje imovite žene, katera pa se je bila preselila v večnost že pred kakimi desetimi leti. Eden starejših bratov Alfredovih je bil okrajni glavar v Šleziji, drugi major pri dragonskem polku.

Alfred, najmlajši sin, naj bi se bil učil pravoslovja kakor najstarejši brat; toda za to karijero ni imel zadosti marljivosti in veselja. Ko je bil v gimnaziji v Brnu, se je bil objestno sprl s svojimi učitelji, in oče ga je bil poslal v neko manjše mesto in ga priporočil posebni skrbi gospodarja, ki je bil znan zaradi svoje stroge paznosti nasproti svojim varovancem. Toda Alfredu se je z različnimi zvitimi in drznimi sredstvi posrečilo večkrat izleteti iz kletke, kamor se je rano zjutraj precej napit vračal. Ko je bila mera njegovih grehov polna, je dobil »consilium abeundi«. Oče je poskusil še v enem mestu, da bi svojega sina srečno dovedel skozi kleči in sipine gimnazijskega šolanja. Ali naš junak je tudi tukaj raje spoznaval razne javne lokale, nego da bi se bil naporno bavil s suhoparnimi matematičnimi dokazi in še suhoparnejšo slovnico mrtvih jezikov, in rajše je srkal vino in srebal pivo nego zgodovinske in prirodopisne nauke. Naravno je bilo torej, da je naposled pritresel trojko domov, iz nravitosti pa beležko, da se je vedel propisom povsem neprimerno.

Po svoji vplivnosti se je posrečilo očetu, da je spravil mladega nepridiprava v kadetsko šolo, kjer sta končno ostri red in nedostatek materijalnih sredstev — oče mu je bil jasli nekoliko više obesil — toliko pripomogla, da se je Alfred, kakor pravimo, »s silo preril« in dostal izpite, ki so ga usposobili, da je črez nekaj let postal častnik.

Toda tudi v tem novem zvanju ni pokazal posebne gorečnosti. Njegovo nerodno življenje je bilo krivo, da je često zanemarjal službene dolžnosti; njegova lenoba in brezbrižnost sta bili vzrok, da ni bil posebno poraben, in tako se je zgodilo, da je ostal veliko let prvi poročnik, ko so njegovi drugi v vojaški šoli bili že dolgo stotniki.

To ga pa nikakor ni vznemirjalo. Samoljuben ni bil. Smoter njegovega življenja je bilo epikursko uživanje. Ker pa tudi v tem uživanju ni bil Bog ve kako izbirčen, mu je zadoščevala njegova plača

in primeček, katerega je dobival od svojega starega očeta; in tako je precej izhajal ter lahko svojim željam ugajal.

Ko je bil v Sarajevo premeščen, je vodila njegove starešine gotovo tudi ta misel, da je njegovim sposobnostim najprimernejša služba, katero bode imel opravljati v Sarajevu. Bil je namreč načelnik nekemu magazinu vojaškega pohištva, a za ta posel ni bilo treba posebnih duševnih prednosti. Pri tem poslu pa mu je ostajalo toliko časa, da je večino dneva preživel v krčmi in kavarni, kjer se je bil izobrazil za izvrstnega biljardista. Tudi v kvartah mu ni bil kmalu kdo kos.

Alfred pl. Hillern ni bil nikakršen Adonis, in vendar se ne more reči, da ni bil sposoben vžigati občutkov v ženskem srcu, kar bi bil lahko on sam z mnogobrojnimi dejstvi dokazal, ako bi bil hotel kdo o tem dvomiti. Teh stvari sicer Alfred ni obešal na veliki zvon, vendar jih tudi ni tajil, ker njegov značaj ni bil tak, da bi se bil sramoval svojih zmag in triumfov, čeprav se niso ujemali z ono tenkočutnostjo, katero bi smel človek pričakovati od plemenitnika in častnika. Skratka: on je bil pravi »porcus e grege Epicuri«.

Omeniti nam je še neke malenkosti. Njegova toaleta ni bila najizbranejša. Navadno je nosil škornje. To nas ne bi motilo pri drugih častnikih, ki so morali s svojimi krdeli po blatnih cestah in močvirnih tleh gaziti. Njemu pa ni bilo treba blata gaziti izven mesta ter bi si bil lahko privoščil tudi ob navadnih dneh dopetne hlače in lahke čevlje. Čepica je bila precej potlačena, portepej pa tako razcufran, da od zlatih niti ni bilo več ostalo, nego nekaka senca. —

Vesela družba je korakala brezbrižno proti Alifakovcu. Tema se je polagoma spuščala, vendar je bilo nebo jasno in zatorej se je še dosti dobro videlo celo na večjo daljavo. V vežah so stale ženske, da se naužijejo zvečer malo svežega zraka. Bilo je starih in mladih, a naša družba se je ozirala seveda samo po mladih in lepih. Zdaj je rekel ta kako šaljivo, zdaj drugi podražil kako dekle, ki se po tamošnji navadi niso prestrašene umikale tujcem; kajti v svoji naivnosti niso od njih pričakovale nič hudega. Našim čitateljem in čitateljicam se bode morda sploh čudno zdelo, da žene in še posebno dekleta zvečer stoje v vežah, in vendar je to običaj ne samo pri nižjih stanovih, nego tudi hčere odličnejših rodovin prihajajo v tem času v vežo ter se posečajo druga drugo ter med seboj kramljajo. To priliko seveda izkoriščajo tudi mladeniči ter dvorijo dekletom, ker se jim tu ponuja ona redka prilika, ko se je mogoče sestati mladeži obojega spola.

V veži ene najsiromašnejših hiš je slonela ob stežaju mlada deklica, menda ne več nego šestnajst let stara. Tudi mimo nje idoč so mladeniči šale zbijali. Eden izmed njih ji je nazval »dober večer«, in ona je spodobno odzdravila.

»Uživaš-li hlad, seko[1])?« jo je vprašal drugi. Tako se je razvil kratek razgovor in vsakdo je imel kako vprašanje. Oni je želel vedeti, je-li visok klanec, po katerem jim je iti, da dospejo do razgleda, ta ji je rekel nekaj laskavih besed, hvalil nje žarno oko — a ona je vedela vsakemu odgovoriti; onega je prijazno poučila, a tega je dovtipno zavrnila. — Tudi Alfred se je umešal v pogovor in, ker je srbščino čudno lomil, je vzbujal glasen smeh ne samo svojih drugov, nego tudi mladega dekleta. Ker je Alfred od doma znal češki, se je bil kmalu naučil za silo srbski govoriti; seveda je bil njegov jezik mešanica čeških in srbskih besed in oblik; pa tudi naglas ni bil baš srbski.

Družba je končno dospela na vrh hriba, ki se razprostira nad Alifakovcem. Ustavili so se na planem mestu, kjer je bil mezar ali turško pokopališče. Posedli so pod »türbe«, t. j. grobni spomenik v obliki lope s streho, ki je okrogla, kakor kupola ter sloni na stolpičih.

Že je bil postal popoln mrak. Ali srebrna mesečina je bajno obsevala bele stene hiš ter se odsevala v Miljacki, ki je šumela globoko v dolini. Onkraj reke proti severu sta se svetili žolta in bela trdnjava ter se pomaljali iznad nizkih kolib turških. Proti jugu se je vijugala kakor srebrn trak reka; na obeh bregovih pa so se nizale brezštevilne hiše in vitke munare, ki so se zdaj lesketale v mesečini, kakor popreje v solnčni luči. Prostorna mesta med hišami in raznimi ulicami so bila s travo zarasla; iz nje pa so štrleli bledi nagrobni kameni. Celo sliko pa so okroževale na vseh straneh visoke gore.

Naša družba se je napajala s krasnim pogledom, in vsi so glasno izražali svoje zadovoljstvo. Edini Alfred je molčal in se ni udeleževal glasnega občudovanja, a nihče se ni zmenil za to niti opazil, da manjka njegovega glasu pri vzklikih, ki so vsi vprek brneli.

Misli Alfredove pa so bile celo drugam zamaknjene, nego v krasoto narave. Vse njegovo mišljenje in čuvstvovanje je bilo preveč prozajsko, da bi se bil sploh kdaj ogrel za prirodne krasote.

Danes pa mu je branila še druga slika, da ni videl nič onih lepot, za katere so se navduševali njegovi tovariši. Ta slika je bila podoba onega dekleta, s katerim se je razgovarjala naša družba, šetajoč skozi Alifakovac.

[1]) sestra.

Res, da je bil Alfred presuhoparen, nego da bi se bili mogli njegovega srca dojmiti globlji vtiski, katere bi bilo nanj napravilo žensko bitje. Tudi je bil v ljubovnih poslih že toliko izkusil, da ga ne bi bila zlahka omamila ženska lepota, osobito ako je bila v družtvenem obziru na tako nizki stopinji, kakor je bila menda ona devojka. Tudi sedaj mu ni bil ogenj blage ljubezni vžgal v srcu plamena, nego mu je bila surova prigrevica zapalila drob. —

Ko se je bila družba nagledala lepega prizora, se je jela pripravljati na odhod.

»Jaz predlagam,« se je oglasil eden izmed častnikov, »da se vrnemo v mesto po strmem potu, ki vodi na cesto ob reki Miljacki.«

»Prav tako; pot ni samo krajši, nego zvečer tudi prijaznejši, ker ni tako zapuščen, kakor oni, ki vodi mimo konaka.«

Vsi so bili pripravljeni kreniti po strmem potu; samo Alfred se je ustavil, rekoč: »Tedaj se pa poslavljam od vas, gospoda moja!«

»Oho, kaj se ne misliš vrniti v mesto; hočeš-li še dalje medleti v mesečini, kakor kak zaljubljenec? Le rajši se vrni z nami, kakor si prišel z nami.«

Alfreda so spekle te besede, ker je čutil, da so ga zasačile, in da so mu bili tovariši na pravem sledu. Prisiljeno se je torej nasmehnil in dejal: »Ne morem. Zmenil sem se z doktorjem Schwarzem, da ga danes posetim; obljubil mi je, da mi razkaže svoje novo lovsko orodje, katero si je z Dunaja naročil.«

»Saj ga še doma ni, odšel je danes nekam na komisijo, in se še ni mogel vrniti.«

Alfred se je bil izpodtaknil s svojo lažjo. Toda ni se hotel vdati; zatorej je dejal: »Res je, ali jaz ga na domu počakam ter se z njim zmenim za prihodnji lov, da dobim o pravem času potrebnega dopusta.»

Ostala družba je odkorakala po strmem potu, Alfred pa jo je mahnil po onem potu, po katerem je bila preje prišla vsa družba. »Pa zdravo in na svidenje zvečer pri Orientu.«

Alfred pa, iznebivši se sitnih mu tovarišev, je hitel proti hiši, pred katero je bil zagledal tisto lepo dekle, toda veža je bila prazna. Drzno je odmaknil na pol priprte dveri, a dekleta ni bilo nikjer. Dalje si vendar ni upal. Obotavljal se je še nekoliko časa in rožljal s svojo sabljo; naposled je le videl, da je ves trud zastonj, in odšel je.

Spotoma je stopil zares tudi v stanovanje doktorja Schwarza, katerega pa ni bilo doma. Od sluge je zvedel, da se gospodar danes niti ne vrne, nego da ga pričakujejo šele drugi dan.

Nato je odšel v »Orient«, t. j. v tisto gostilnico, kjer je navadno večerjal. Tam se je pri svojih drugih vešče izmotal iz kočljivih vprašanj zaradi svojih potov, a danes ni bil »spiritus agens« vesele družbe kakor po navadi in je tudi preje zapustil gostilnico, nego sicer.

* * *

Mlada Mara, ki je Alfreda spravila iz ravnotežja, je bila zares lepa deklica. Bila je srednje veličine, lepo vzrasla, vitka. Obraza je bila ovalnega in izredno pravilnega; nad črnimi očmi so se vile goste obrvi, »obrvice, kao dvije pijavice«, kakor pravi narodna pesem. Nad drobnimi ustnicami je delil tenek, raven nos bledi obrazek, visoko čelo pa so okroževali temnorjavi lasje. Tej glavi se je podajal kaj dobro temnordeči fesič s črno kito. Neobilno poprsje je pokrivala prozorna tančica, preko nje je imela anterijo, nekako pisano košuljo z dolgimi rokavi, ki so od komolca niže navadno razklani, pa se dajo tudi zapeti z gumbiči in zankami. Preko anterije je imela namesto steznika (modrca) kratek telovnik, z zlatim robom obšit, spredaj globoko izrezan in brez rokavcev. Noge so bile v širokih dimijah [1]). Namesto opankov je imela na nogah »naluhne«, kakor jih nosijo navadno ženske, posebno dekleta in otroci. To obuvalo je sestavljeno iz lesenega podplata na dveh lesenih podstavkih; eden je pričvrščen malo za prsti, drugi pa pod peto; skozi usnjen trak, pričvrščen na sprednjem delu, se nataknejo prsti. To obuvalo je sicer ceno in v globokem blatu sarajevskih ulic prav koristno, ali ker sili dotičnika krčiti prste, da se naluhne ne zmuznejo z nog, zato so noge na vnoter obrnjene in je hoja nekako prisiljena. Taka hoja je kazila nekoliko tudi Maro, vendar je bil ta nedostatek nje lepote proti drugim telesnim vrlinam jako malenkosten.

Mara je bila edino dete dundjerina [2]) Mihajla Rendića. Le-ta se je bil priselil odnekod iz Hercegovine; za njegovo prejšnje življenje se nihče ni brigal. Ker je bil spreten tesar, si je ustanovil še precej udobno življenje. Seveda, trgovci so spravljali z manjšim trudom žolte dukate, on pa se je mnogo znojil in mučil, da je pošteno preživil sebe in svojo ženo — oženil se je bil namreč v Sarajevu — in semtertja prihranil kak križavec ali kako belo medžidijo.[3]) — Potrebe njegove res niso bile velike.

Stanoval je v hiši svoje tašče na Bistriku. Da ta hiša ni bila podobna kaki palači, si lahko mislimo; pa bila kakršna bila, prostora je bilo v njej za njegovo skromno družino, pa tudi za taščo. Ono

[1]) Ženskih hlačah [2]) rokodelca [3]) turški srebrni denar.

malo obleke, kar je je sam potreboval in ženske v hiši, si je nabavljal iz prihranjenih novcev od svojega zaslužka. O hrani pa ni treba mnogo govoriti; za-njo ni trošil mnogo; v tem ga je podpirala še njegova pravoslavna vera, v kateri je tretjino dni v letu postnih; v teh dneh pa tudi bogatejši zemljaki njegovi prežive post, zvečeč od jutra do večera bučno zrnje in kuhan fižol, ter si tolažijo tako kruleči želodec, dokler ne ležejo spat. Vmes popijejo kako čašico črne kave ali rakije. Troški o velikih praznikih, ko se čez mero nasitijo mesa, ne dosegajo ni daleko prihrankov med postom; in tako je mogoče tudi človeku brez znamenitih dohodkov priščedeti nekaj grošev; a ljudje jih niso znali nalagati na dobre obresti, nego so hranili doma v sanduku[1]) »bijele novce za crne dane«.

Kakor smo bili povedali, se je bil Mihajlo oženil in sicer s hčerjo drugega tesarja, ki seveda ni bil dosti bolj imovit od njega samega. Pridomazetil pa se je bil Mihajlo vsaj pri človeku, ki je imel hišo in ki si je bil v teku dolgega življenja in dundjerovanja svojega prihranil nekoliko stotin grošev, in zato je imel nadejo, da nekdaj hči podeduje kolibo in prihranjeno vsoto. Starec je res kmalu umrl, a tudi žena njegova, tašča Mihajlova, se je skoro preselila v boljšo večnost. Ostal je torej sam s svojo bolehno ženo in hčerjo Maro, katera je bila tedaj pet ali šest let stara. Uboga žena je hirala za sušico. Mož je klical vse tedanje ećime[2]) in babe-vračare. Ti so ji zapisavali različne leke; pila je čaje najrazličnejših rastlin, se mazala z zajčjo, jelenjo mastjo in drugimi mazili, kadila z različnimi kadili. Ali vsi lečniki in vsi leki ji zdravja niso povrnili, pač pa so do dna izpraznili mošnjo, kjer je imel Rendič spravljene podedovane srebrnjake. Ko mu je naposled žena umrla, si je moral celo neko vsoto izposoditi, da je plačal pokop. Čifut[3]) Alkalaj mu je bil nekaj denarja posodil z visokimi obrestmi. Teh pa ni zahteval, in kadar se je Mihajlo zmislil, da bode treba povrniti dolg, ga je tolažil, da mu ni treba skrbeti za to malenkost. Ta navidezna dobrohotnost židova je storila Mihajla brezbrižnega. Posledice te brezbrižnosti je morala pozneje trpeti Mara.

Nekega dne prineso možje na nosilih Mihajla domov. Zjutraj je sicer tožil, da se ne čuti povsem zdravega, vendar je bil šel na delo. Popravljal je nekje leseno džamijo. Zlezel je po lestvici v džamiji na hodnik munare in se pripravljal na svoje delo. Sedel je tako, da mu je ena noga visela preko hodnikove ograje. Kar se mu v glavi zvrti; zastonj se je izkušal uloviti za ograjo; prevesil se je na vnanjo stran;

---

1) škrinji 2) lečnik 3) žid.

zvalil se je na tla ter si razbil na kaldrmi črepinjo. Tudi kri se mu je ulila iz ust, nosnic in ušes. Ljudje, ki so bili v bližini, so mu sicer pritekli na pomoč, ali tu ni bilo več pomoči. Mrzla voda, s katero so ga polivali, je imela edino ta uspeh, da se je za nekaj trenotkov zopet zavedel, in tako so ga prinesli še živega domov.

Črez dva dni je umrl, in Mara je ostala sirota v enajstem letu svoje dobe.

Sedaj se je oglasil žid s svojo terjatvijo. Ker Mara ni imela s čim plačati dolga in naraslih obresti, so prodali hišo za majhno ceno, in preostanek kakih petdeset groše v[1]) je bil ves imetek sirote, katero je bil, čeprav nerad, pod streho vzel neki opančar, ki je bil vdovec po materini sestri, z imenom Nikola Vuković. Ta je stanoval v ulici, kjer je našla Alfredova družba Maro.

Ta Vuković ni bil nič kaj vabljiva oseba. Tudi ne bi bil Mare pod noben uvet k sebi vzel, da se ni nadejal dobička. On namreč ni vedel, da je hiša Rendićeva vsa zadolžena, in poleg tega je celo mislil, da hrani Rendić še vedno one tolarje, katere mu je bil ostavil tast. Vuković pa je bil tudi potreben denarja. Ker je bil od nekdaj lehkomiseln, je delal samo takrat, kadar mu je voda v grlo tekla. Ko si je prislužil zopet nekoliko okroglega, se je potikal po mehanah[2]) in srkal sladko-žgočo rakijo, dokler se ni z opojno pijačo omamil in pijan prikolovratil domov, se zvrnil na minder[3]) in spal, dokler se je zopet toliko zavedel, da je svoje nevredno življenje nadaljeval. Samo kadar mu je zmanjkalo novcev in kredita, potem se je lotil zopet dela. A njegovi mušterije[4]) so se kmalu naveličali netočne postrežbe ter so izostali drug za drugim; da bi prodajal gotovo robo, zato mu je nedostajalo gotovega novca za nakup usnja; pa tudi delo je prihajalo vedno slabše; končno je krpal samo še stare opanke, in zaslužek je bil kaj mršav. Ko je torej njegov svak, s katerim ni mnogo občeval, tako žalostno končal, se je vdal ljudem, ki so ga pregovarjali, naj da zavetišča siroti Mari, toda samo zato, ker je računal, da se bode okoristil z novci, katere mu prinese Mara v hišo. Pa nadeja ga je ljuto prevarila. Ono malo grošev, kateri so ostali Mari, so jedva zadoščali, da si je včasih omislila kako krilo, katerega bogme ni menjavala tako često, kakor je pri naših dekletih navada. Zato jo je pa tudi nje rednik gledal prav neprijazno, in življenje v hiši Vukovićevi ji ni bilo posuto z rožicami, nego s trnjem.

---

[1]) groš = 8·5 krajc. [2]) gostilnicah [3]) nizek oder ob stenah sobe, pokrit s slamnjačami in blazinami. Na minderju sede ljudje in tudi spavajo. [4]) naročniki.

Mara je bila vrlo nądarjeno dete. Da je od svojega detinstva uživala primerno odgojo, bi bila postala izvestno vzor mladega dekleta iz rokodelskih krogov. Žal, da so bile obiteljske razmere take, da odgoja ni ustrezala zahtevam zdravega razuma. Mati je bolehala in zategadelj se ni mogla primerno pečati z odgojo hčerke. Ker je bila sama hitre jeze, je podedovala od nje tudi Mara to svojstvo. Ko ji je mati umrla, je oče razvadil svoje edinče. Izkušal je ustreči vsaki želji njeni, in ne varamo se, ako sklepamo, da je tudi zadovolitev hčerinih želja pomagala zmanjšati gotovi imetek in povečati dolg.

Ko je naposled prišla v hišo Vukovićevo, je bila razočarana, ko se je morala pokoriti surovemu redniku. Sčasoma se je sicer privadila temu življenju, čeprav težko.

V hiši Nikole Vukovića je vodila gospodinjstvo neka daljnja sorodnica njegova, ostarela devojka, ki je bila prav čemernega značaja. Ta ni baš prijazno postopala z detetom, ki je moralo opravljati v nežni dobi opravila dekle najnižje vrste. Ako se ni brzo kretala, je priletela tudi mnogokaka zaušnica. Niti tedaj, kadar ni bilo nujnega dela, pisana mati detetu ni privoščila, da bi se bilo igralo, ampak jo je zapirala. — To postopanje je ogorčilo deklico ter ji vzbudilo željo po svobodi, ki ni ugasnila niti tedaj, ko je po smrti Vukovićeve sorodnice vodila ona sama gospodinjstvo v hiši svojega rednika. Kako bi bila tudi mogla biti zadovoljna in vesela pokraj surovega pijanca, ki ji je redkokedaj privoščil prijazno besedo, a ji često očital, da mu je nadlega, katero mora rediti.

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

»Ljubezen in rodoljubje.« (Konec.) [1]) Kakor vsaki pravi umetnik, ima tudi Govekar take oči, da vidi, kamor se obrne, hvaležne snovi za novelo, povest, roman. On ne vpraša, kakor Lermontovljev pisatelj: »о чемъ писать?«, ampak iztegne samo svojo umetniško roko sredi pisanega življenja . . . »und wo er's packt, da ist's interessant«.

To pot je bil zagrabil za zanimiv kos našega političnega življenja. V povesti »Ljubezen in rodoljubje« gledamo verno in resnično sliko iz našega narodnega bojevanja »za bitje ali nebitje«, vidimo epizodo iz naše politične

[1]) Prav tako laskave ocene o tej Govekarjevi povesti so prinesli še sledeči listi: Hrvatski »Vienac«, štev. 13. — »Slovenski Narod« — »Slovanski Svet« — »Edinost« in »Slovenka«; prav posebno priznavalno kritiko pa je objavila »Svoboda«, ki je tudi nasvetovala: »naj bi se izdajala cenena ljudska knjižnica, v kateri bi se med drugimi ponatisnili zlasti Govekarjevi spisi.« *Opomba uredništva.*

renesanse. Vse, kar tu vidimo in slišimo, nam je znano; saj ta borba za politično enakopravnost še ni dokončana, nego se še razvija pred našimi očmi. Pa v tej povesti ne gledamo samo politike, čeprav zavzema sredino celega dejanja; gledamo še več . . . gledamo v njej cele ljudi z vsemi njih človeškimi nagibi in srčnimi potrebami. Vzporedno z ljubeznijo do naroda se vleče skozi vso povest rdeča nit Kresove ljubezni do Melanije. Kaj je bolj naravnega nego to? Kres ne bi bil cel človek, da ne bi čutil nikakršnih simpatij do lepe in izobražene deve. In Govekar ne bi bil pravi umetnik, ko nam ne bi bil odkril te najbolj človeške strani v Kresovem značaju. Ta najnaravnejši čut človeški, pred katerim razni Tartuffi tako zavijajo oči, če zadenejo obenj kje v kaki pesmi ali povesti, je korenina celo abstraktnejši ljubezni, kakršna je ljubezen do naroda in domovine. Ljubezen do Melanije pa je tudi najpoetičnejši kontrast političnim bojem taborskim Tako nam tudi Tolstoj v svojem romanu »Vojna in mir« ne opisuje samo pravih bojev med Rusi in Francozi, ampak nam kaže rusko družbo tedanjih časov sploh; ni je skoro strani v življenju človeškem, katere se veliki ta romanopisec tam ne bi bil dotaknil. In kako krasen kontrast divjim bojem je n. pr. ljubezen nežne in blage Nataše do grofa Andreja Bolkonskega!...

Dvojna ljubezen je podlaga torej Govekarjevi povesti, in če ji je dal naslov: »Ljubezen in rodoljubje«, je to pravzaprav pleonazem, ker je rodoljubje pač tudi — ljubezen.

* * *

Govekar je realist, kakor so realisti naši najboljši novelisti v svojih najboljših spisih. Ker pa je najmlajši in je vzrastel sredi našega realističnega časa in se je tudi kot umetnik učil največ od realistov, zlasti Francozov, zato je tudi med vsemi slovenskimi novelisti najbolj realističen.

In kak naj bi bil dober novelist-umetnik, če ne realist?

V življenju ležé snovi vsej poeziji. Zato so pravzaprav vsi poeti, ki so jemali snovi svojim umotvorom iz življenja, realisti. In verneje ko so nam kazali v svojih spisih tisto življenje, tem bolj zaslužijo ime »realist« . . .

V življenju, v prirodi je poezija. A tam, kjer gre človek brez umetniških oči in brez umetniškega čuta ravnodušno mimo in ne vidi in ne sliši »ničesar«, tam vidi umetnik poezijo, ki nam jo potem pokaže, bodisi z barvami na platnu, z dletom v marmorju ali pa z živimi človeškimi besedami. Poezijo in umetnost vidimo torej šele, ako gledamo življenje ali prirodo skozi dušo umetnikovo, pesnikovo. Duša umetnikova je potreben, neizogiben medij med nami ter med življenjem in prirodo. Toda umetnik, pesnik, novelist vendar ni samo fotograf življenja; on je več! Res, da vidimo v dobrem realistično-političnem spisu življenje, toda to življenje že ni več življenje »samo ob sebi«. To življenje je šlo skozi dušo umetnikovo, poetovo pa je pri tem skrivnostnem prehodu ustvarjanja vzelo nekaj umetnikove individualnosti na-se, kakor vzame podoba, ki jo gledamo skozi barvano steklo, kolorit tega stekla na-se. Življenje, ki je vidimo torej skozi ustvarjajočo dušo novelistovo, je sicer resnično življenje, ob enem pa nekaj čisto novega — umetnost (umotvor). A tista duševna moč, s katero umetnik-novelist ali dramatik prestvarja realno življenje v umetnost, je fantazija. In fantazije, brez katere si sploh umetnika še misliti

ne moremo, potrebuje tudi realist in to prav obilo. To je problem poezije, umetnosti, posebno pa realistične poezije . . .

Lermontovljev „čitatelj“ (v poemu: „Журналистъ, читатель и писатель“) porogljivo vpraša slabe noveliste, ki ne kažejo živih ljudi, češ:

»Съ кого они портреты пишутъ?
Гдѣ разговоры эти слышутъ?«

Moderni novelist-realist pa ve, kje jemljejo vsi pravi slikarji modele svojim podobam. Tam, od koder jemljo slikarji svoje modele in motive, tam jih jemlje tudi pravi novelist — v življenju. Tam, povsod v življenju, koder novelist srečava žive ljudi: po ulicah, po elegantnih salonih, po kmetiških kočah, po železniških kupejih, po cerkvah, po šolah, po tvornicah . . . tam se mu kar sami ponujajo tipi, češ »zdaj pa mene posnemi!« »Ali ne vidiš, kakšen original sem jaz?« — „Mene še tudi nimaš v svoji mapi!“ se mu ponuja drug model . . . In tam-le mu tretji s širokimi koraki zastavi cesto in ga prosi, naj še njega vzame v kako povest. — »Takšnega-le, kakršen sem jaz, pa res še niste videli svoje žive dni! Saj ne pozabite na-me, gospod Govekar, kaj ne, da ne?« In tako dalje . . .

In zato potem ti Govekarjevi junaki in junakinje, kakor osebe vseh pravih realistov — povsod nastopajo kakor živi ljudje in se vedejo popolnoma naravno. To so ljudje iz mesa in kosti, iz krvi in živcev, ljudje z duhom in srcem. Oni so to, kar morajo biti po svoji krvi in vzgoji, kar je iz njih naredilo podnebje, pleme in pa druźba, katero francoski kritiki nazivajo „milieu“, ruski pa „sreda“. Ta »sreda« je s svojim duševnim ozračjem posebno vplivala na osebe, na značaje, in poglavitna skrb pravega realista je, da nam vsaki značaj pokaže v odvisnosti od te „srede“ . . . Kakor ljudje v življenju, tako morajo torej tudi ljudje v dobri povesti imeti svoje strasti, slabosti, svoje simpatije, pregrehe, kreposti in ideale. Zatorej lahko v najrealnejši povesti nastopajo najidealnejši značaji. (Prim. Kresa in Melanijo!). Kakor v življenju, treba torej tudi, da v dobri povesti srečamo ljudi značajne, fanatike principa; treba pa, da srečamo tudi ljudi, »katerim bog je trebuh«, filistre in filistrinje ter razne »fruges consumere natos«. Pameten in razumen čitatelj ne išče v povesti, v drami ne samih angeljev, pa tudi ne samih satanov.

»Naši junaki in junakinje, gospoda, govorijo, mislijo in čutijo, kakor vi živi ljudje in mi — pisatelji sami« — tako pravi vsaki realist. Da, en model ima vsaki pisatelj zmerom pred seboj: to je on sam! »Γνῶθι σἀυτόν!« je prvi pogoj vsakemu resničnemu umetniku, novelistu, liriku, dramatiku. Človeško »srce« z vsemi njegovimi strastmi, vse njegove skrivne kote do najmanjših gub mora poznati, kdor hoče biti dober umetnik. Treba poznati življenje, treba znati opazovati. In bolj ko kdo vse to pozna, tem večji umetnik utegne postati.

A pravi umetnik in tudi realist-novelist ne zajema samo iz življenja golih modelov, on sam tudi nekaj dodaje svojemu umotvoru. In tisto, kar umetnik vdihne svojemu umotvoru, to je njegova individualnost. Bolj ko je razvita ta individualnost v umetniku, tem izvirnejši je. Vsa dela velikih umetnikov vseh narodov nosijo na sebi pečat individualnosti.

Ne moremo si tudi misliti velikega umetnika, poeta, novelista, ki sam ne bi imel nikakršnih idealov, principov in nam tistih svojih plemenitih

nazorov nikdar ne bi odkril v svojih delih. Pesnik, ki bi bil sam brez idealov, sploh ne bi bil pesnik, ampak navaden dninar. Pa, če nam realist-novelist v posameznih osebah naravnost ne riše idealnih ljudi, je pa morda spis kot celota utelesba kakega ideala? Povest »Ljubezen in rodoljubje« je tudi kot celota poosebljena ljubezen do naroda in domovine. In tisti, ki so Govekarju očitali, da nima nikakršnih višjih misli, nikakršnih principov, so se sedaj lahko prepričali, da je realist Govekar ob enem tudi velik idealist . . . In baš, ker v realnem življenju, kakršno nam kažejo realisti, ljudje ne jedo in pijo samo, tudi se ne ljubijo samo, ampak tudi mislijo, se bore ne samo za »ljubi kruhek«, ampak tudi za najvišje ideale človeštva, zato hočemo v dobri povesti videti tudi borbe za ideje, hočemo čitati globokih misli, videti tendenco. Ali nimajo spisi najboljših modernih pisateljev kake tendence in niso li polni najglobljih misli? Prim. spise Tolstega, Turgenjeva, Garšina, Boborykina, Gogolja . . . med Hrvati n. pr. Šandorja Gjalskega! Realizem je torej tako resničen, kakor je resnično življenje samo, in realizem ostane, ko efemernih „modernih« prikazni: dekadentizma, simbolizma — zdavnaj več ne bo . . .

* * *

Govekarjeva muza je jako plodovita. Dasi razmeroma še mlad, je napisal že lepo vrsto povesti in novel, in če bi tudi poslej ničesar leposlovnega več ne spisal, mu je brez ugovora zagotovljeno v naši književnosti odlično mesto.

Če daje gorski studenec veliko vode, sklepamo po pravici, da mora globoko izvirati. Tako tudi mislimo, da ima pisatelj, kakršen je Govekar, bogato umetniško zalogo v svoji duši. Spisi Govekarjevi — kakor tudi Murnikovi in nekaterih drugih — značijo brez dvoma v marsikaterem oziru in na marsikatero stran odločen napredek v lepi književnosti.

Čemu je potem mladina, če ne za to, da prinese na svet, med narod novih idej, ali da ideje, ki sicer niso čisto nove, izraža in upodablja v konkretnejših, novih, popolnejših oblikah? . . .

Z novelami n. pr.: »Dr. Strnad«, »Sama svoja«, »Vzor« je Govekar pokazal, kako si je osvojil stil in dikcijo modernega leposlovja. Živahna in pretresujoča slika »Socijalist« nam priča, da je že študiral tisto svetovno gibanje, kateremu se nobeden izobražen človek ne more in ne sme več izogniti — »socijalno vprašanje«. Beda brezposestnih mas, borba z izkoriščajočim, demoralizujočim kapitalizmom . . . kaka bogata zakladnica je tu mislečemu pesniku, novelistu, dramatiku! V katerem taboru ima v tem boju stati človekoljubni umetnik, to mora pač sam vedeti . . .

Največje, najvažnejše in umetniško najbolj dovršeno delo Govekarjevo pa je dosedaj roman »V krvi«, ki je vzbudil toliko pozornosti in toliko brezmiselnega — nasprotstva. V tem romanu se je pisatelj postavil na stališče skrajnjega realizma; recimo naravnost: naturalizma. Problem, ki ga je avtor rešil v tem romanu, je velike važnosti in neizmerno zanimiv, namreč problem atavizma ali dedičnosti. A, kar se tiče romana samega, mora vsaki nepristranski človek reči, da je Govekar sijajno rešil svojo nalogo. »Tončka« Pajkova postane to, kar je morala postati vsled svoje »krvi«, vsled tega, kar je podedovala po svoji materi, in kar je iz nje naredila družba in

moralno ozračje — milieu — v katerem je vzrasla. Govekar ne taji »svobodne« volje (kolikor je človek sploh ima), ne taji vpliva vzgoje, posvetne in verske — on hoče s tem romanom le na podlagi znanosti pred vsem pokazati, kako važno ulogo igra v človeškem značaju in vsled tega v človeški usodi tisti činitelj, ki mu pravimo »kri«, t. j. dedičnost. In baš ta činitelj se je dosedaj vse preveč preziral in premalo upošteval!

Naturalizem je poglobljeni realizem; naslanja se rad in največkrat na znanost, hoče vsaki stvari priti do dna. Naturalizem je naravna posledica današnjega modernega naziranja sveta. Moderni, znanstveno vzgojeni človek se je bolj poglobil v ta vidni, dejstveni svet, računa le s tem, kar se da dokazati, z eksperimenti dokazati. Naturalizem, kakor že njegovo ime kaže, ljubi torej naravo kot tako, jo uči ostreje opazovati in proučevati. Pred vsem pa se oklepa naturalizem človeka in tudi njega opazuje in analizuje in izkuša vse na njem in v njem razlagati zgolj z naravoslovnega stališča . . .

Ali smo mi Slovenci spravili na svet naturalizem? Ali ga je Govekar iznašel?

Nas je tako malo in usoda nas je postavila med velike kulturne narode, da bi take moderne literarne struje, kakor je naturalizem, bile prišle itak prej ali slej med nas, ali se jim ustavljamo, ali ne . . . In, recimo, da bi bil naturalizem tudi napačen v marsičem — ali ni res, da moramo biti Govekarju le hvaležni, da nam je ustvaril v našem jeziku tako klasičen primer naturalističnega modernega romana?

Od druge strani spet se je očitalo Govekarju, da so nekatere osebe v romanu »V krvi« kar gola fotografija nekaterih znanih gospodov in dam v nekem slovenskem mestu. Nam, ki živimo ob periferiji domovine, seveda niso znani živi modeli Govekarjevih novelističnih oseb, in prav zato se nam ne sme zameriti odkrita in nepristranska beseda.

Pred vsem seveda ne verjamemo, da bi bil imel pisatelj romana »V krvi« kak hudomušen postranski namen; ta misel je povsem izključena. Ako je kdo morda res spoznal, ali je vsaj mislil, da je spoznal tiste žive osebe, ki so služile Govekarjevemu romanu za model, prihaja pač to deloma iz naših malenkostnih razmer. Kakemu nemškemu novelistu ali romanopiscu, ki je študiral žive modele in resnično življenje n. pr. na Dunaju ter izda potem svojo knjigo v Berlinu — nihče ne bi očital glede modelov kaj takega, kar se je baje očitalo Govekarju. Ako pa presodimo to stvar s čisto umetniškega stališča, bi moral biti vsaki romanopisec (in tako tudi Govekar) samo ponosen na to, če mu kdo reče, da so osebe njegovega romana tako realistične, da so kar fotografski podobne živim osebam iz življenja . . . Opozicija slovenskim naturalističnim romanom nima pametne podlage. Če naši ljudje ne najdejo takih spisov v domačem jeziku, pa jih bodo čitali v tujih jezikih in v prevodih . . .

Spuščati pa se v polemiko s tistimi kritiki, ki so se zbirali pod zastavo rajnega »Rimskega katolika«, in ki se še zbirajo n. pr. okoli »Slovenca« — to je pa že najnehvaležnejša stvar. Povest »Ljubezen in rodoljubje« n. pr. je pisana tako, da jo sme čitati pač menda vsaka odrasla institutka. Govekar je menda že pri spisavanju imel pred očmi občinstvo, kateremu je namenil svoje najnovejše delo; vezal si je torej — gotovo ne

rad — roke in peroti že sam; pisal je tako rekoč »in usum delphini«. In vendar — kdo bi mogel verjeti? — so vstali tudi proti tej povesti ljudje, katere je baje strašno »pohujšala«! V odboru »Slov. Matice« je nastal hrup, ko se je zvedelo, kdo je spisal povest, in kakšna je njena vsebina [1]); in da se ni sam g. predsednik krepko in odločno potegnil za »Ljubezen in rodoljubje«, bi jo bili pokopali nekateri tako zvani katoliški kritiki in odborniki Matičini! In še pozneje, ko je bila povest že sprejeta, odlikovana s častno nagrado — še zdaj je moral avtor marsikaj, tudi bistvenega, črtati . . . Kaj takega je pač samo pri nas možno! — In vendar je umetnik, kadar postane sam svoj, suveren v svoji stroki in ni dolžen od nikoder prejemati nikakršnih ukazov, k večjemu nasvete, če jih hoče poslušati . . . Da, polemika z našimi tako zvanimi katoliško-estetičnimi kritiki je nehvaležna. Kdo so pri nas tisti možje, ki se zbirajo v tem taboru? To so navadno ljudje, ki sami niso nikdar ničesar umetniškega ustvarili, zato tudi nimajo pravega pojma o bistvu in o svrhi umetností in poezije. Kar vedo v tej stroki, vedo samo iz sive teorije, ne pa iz svoje izkušnje. In vendar — kake apodiktične sodbe izrekajo o stvareh, ki jih ne razumejo! Čitali so strašno veliko, videli veliko sveta in tudi življenje poznajo že popolnoma; saj so nekateri taki kritiki (n. pr. v R. K.) dospeli celo že do zadnjega semestra bogoslovja! . . .

Stališče naših „katoliških" kritikov je absolutno versko stališče. Vsakdo se sme postaviti na stališče, na katero hoče; vpraša se samo, če je njegovo stališče pravo. V svetovni prosveti višje stoječi narodi so že zdavnaj dokazali, da takšno, versko, stališče nikakor ni zadostno pri ocenjevanju umetniških in pesniških del, marveč, da je skrajnje enostransko. [1]) Kdor se postavi na tako stališče, ta mora dosledno zavreči najlepše bisere svetovne literature in umetnosti starega in novega časa. To se je povedalo že stokrat in stokrat! — Največja umetnost je tista, ki išče v človeku to, kar je v njem človeškega. Zato je tudi najvišje estetično stališče — stališče humanitete. Največji duhovi drugih narodov so že zdavnaj dokazali, da ne moremo govoriti ne o paganski, ne o židovski, ne o indski, ne o mohamedanski niti o krščanski estetiki, ampak o estetiki splošno-človeški. Tako vsaj uče drugi, naprednejši narodi, nego smo mi Slovenci. To tukaj konstatujem. Gotovo je tudi to, da mi sami ne moremo imeti svoje posebne estetike, niti svoje posebne kulture, ker smo samo majhna vejica velikega drevesa — človeštva. In ravno zato moramo — hočemo ali nočemo — napredovati, drugače pride evropska prosveta

[1]) »Dom in Svet« se izpodtika tudi ob dvoboju, v katerem je padel Kres. Učenemu, a nelogičnemu g. kritiku bi jaz samo svetoval, naj odpravi barbarski dvoboj iz človeške družbe — pa ga ne bo v nobeni povesti več srečal. *Poročevalec.*

[1]) Kam privede lahko človeka enostransko versko-estetično stališče, to dokazuje n. pr. g. dr. Lampe v lanskem »Domu in Svetu« štev. 17. Ta kritik je najsvobodomiselnejši med vsemi »katoliškimi« našimi kritiki; piše še najbolj objektivno in lojalno; zavijati in lagati ni njegova manira. Pa enostransko stališče je zavedlo že tudi njega v absurdnost. — V tisti številki ocenjuje namreč moje »Lirske in epske poezije«; pripoznava pravično, da se moje »poezije« bore za svobodo narodno, socijalno in za svobodo mišljenja. Na koncu svoje ocene pa vendar pravi gosp. kritik, da te »poezije« niso istinito krščanske! Potemtakem torej borba za omenjeno trojno svobodo sama ni krščanska? Ali ima torej krščanstvo namen: vzgajati le sužnje, avtomate in marijonete? Ne verjamem. — *Poročevalec.*

preko nas na „dnevni red“ in — izgubljeni bodemo. Saj vidimo, da napredujejo tudi naši slovanski bratje na severu in jugu. Vse torej napreduje . . . samo naši psevdokritiki niso napredovali v ničemer, k večjemu v zavijanju in podtikanju, ravnaje se po Mefistofelovi devizi:

»Im Auslegen seid frisch und munter!
Legt Ihr's nicht aus, so legt was unter!« —

Kritično orožje njih je res že anahronistično, način bojevanja zastarel. Kadar koli izide knjiga, ki jim ni po volji, vzamejo v roke svoje srednjeveške zrjavele sulice in „povegrane“ helebarde pa — hajd na boj zoper »brezverske« pisatelje, ki pa so gotovo boljši kristjani, nego njih kritikastri.

Tako so delali »Janzenisti« za Prešernovih časov, tako delajo še naše dni. Letniki »Rim. katolika« in nekatere štev. „Slovenca“ so priča . . . In pisatelji, ki jih napadajo takšni kritiki? Ti stoje mirno na svojih stališčih, gledajo od daleč to čudno kritikastrsko vojsko, smeje se, in pišejo — satire. Značaj takih kritikov opisuje izvrstno največji ruski satirik Saltykov-Ščedrin v svoji knjigi »Мелочи жизни« pod poglavjem „čitatelj-sovražnik« na strani 187. in d . . .

In uspehi teh kritikastrov?

Prešeren je še moral pošiljati svoje spise v cenzuro — dandanašnji cenzure ni več. Prešeren, ki so ga hoteli predniki naših psevdokritikov uničiti, je zmagal in je danes bolj čislan nego svoje dni. Zmagali so napadani: Levstik, Jenko, Stritar, Gregorčič, dr. Tavčar, Krsnik — zmagal bo tudi Govekar in vsi tisti, ki pridejo za njim; zakaj prava umetnost mora zmagati, a prava je svobodomiselna. Tisti, ki streljajo na nas, naj se ne čudijo, če mi streljamo nazaj. Življenje je boj. Bojevali so se že od nekdaj ljudje tudi na literarnem polju. In to je dobro! V poštenem boju se vadi človek v orožju, se bistri duh, se čistijo nazori, zmagujejo pa napredne ideje... Nobeden pameten pisatelj se ne boji kritike, samo da je poštena.

* * *

Ker je g. Govekar še mlad, bode še napredoval in ustvarjal čim dalje bolj dovršena dela. Pričakujemo še veliko od njega, kakor od drugih njegovih mladih tovarišev-delavcev na leposlovnem polju . . .

A. Aškerc.

Zgodovina slovenskega slovstva. III. del. Spisal profesor dr. Karol Glaser. V Ljubljani 1896. 8°. VII + 176. Založila „Slovenska Matica“.

Kritike o prvih dveh zvezkih tega dela niso bile povsem ugodne, in to je dalo g. pisatelju povod, da je v predgovoru III. zvezka »obrazložil nazore, ki ga vodijo, ko spisuje to knjigo, pa tudi vzroke, vsled katerih se je lotil tega dela.« Veseli nas, da je dr. Glaser jasno izrazil svoje nazore in misli o pojmu in namenu literarne zgodovine, ker je s tem sam ovrgel vsa neosnovana in neopravičena očitanja, ki jih je naperil proti svojim kritikom; zakaj ravno Glaserjevo stališče glede zahtev slovstvene zgodovine se ne da odobravati!

Na II. strani predgovora piše: »Prva naloga slovstvene zgodovine pa je ta, povedati, kaj so napisali posamezniki, saj še nimamo celotne slike

našega duševnega gibanja do najnovejšega časa.« To načelo ni pravo! Povedati, kaj so napisali posamezniki, to ni slovstvena zgodovina, temveč bibliografija, in prav ta napaka se je najbolj grajala pri prvih dveh zvezkih. Res, nekdaj je bilo veljavno to načelo, toda sedaj je že davno zastarelo; že dolgo se zahteva od literarne zgodovine več, nego dr. Glaser. Literarna zgodovina marveč podaj — z Glaserjevimi besedami — celotno sliko našega duševnega gibanja do najnovejšega časa ter ji daj kulturnozgodovinsko podlago s tem, da razlaga razvoj literature iz tedaj vladajočih umetniških, znanstvenih, političnih, sploh duševnih struj. Literarna zgodovina torej ni zgodovina — knjig, temveč zgodovina idej in njih znanstvenih in umetniških oblik.

Ne moremo si misliti, da bi g. pisatelj ne bil preštudiral nekaj takih del drugih narodov, predno je začel spisovati literarno zgodovino svojega naroda, in če je to storil, mora priznati, da so vse dobre in prave slovstvene zgodovine osnovane na povsem drugi podlagi nego njegova. Evo nekaj dokazov! A. Reinhold piše v svoji knjigi „Geschichte der russischen Litteratur", ki jo sploh priznavajo za dobro: „Wenn es uns gelungen sein sollte, in unserem Buch gezeigt zu haben, wie sich dieser Process des Suchens nach Wahrheit, des unfreiwilligen Irrens und der thätigen Liebe in der geistigen Entwicklung der russischen Nation vollzog, was wir hoffen — so haben wir das erreicht, was wir gewollt" (IX) — in na drugem mestu: »Eine kritische Gesammtdarstellung aller Geistesströmungen von Puškin bis auf heute gibt es im Russischen noch nicht. Mit seinem Versuche wollte und konnte der Verfasser durchaus nicht eine Lücke ausfüllen, sondern er suchte sie, so gut es gieng, vorderhand zu verdecken.« In kakšna je potem njegova zgodovina! — Pa vendar je skromen in pravi: »Dem Verfasser sind sehr wohl die Vorzüge und Mängel seines Buches bekannt . . .« (VII.) Julian Schmidt piše v knjigi »Geschichte des geistigen Lebens in Deutschland«: »Die höchste Aufgabe der Literaturgeschichte, wie ich sie verstehe, ist, für jede Periode in der Darstellung das Uebergewicht des einen geistigen Momentes über die andern ebenso deutlich hervortreten zu lassen, wie es in der Wirklichkeit stattfand. Zum richtigen Verständnis der Schriften gehört ferner Einsicht in das Publicum und die Persönlichkeit der Schriftsteller; man versteht jene nur halb, wenn man nicht weiß, aus welchen Motiven sie hervorgegangen, in welchem Geiste sie geschrieben und wie sie aufgenommen sind . . . Zu häufig vergisst die Geschichte, dass sie vor allem erzählen muss.« Jagić piše v knjigi »Ruski književnosti u XVIII. stoljeću«: »Pojave literaturne prikazivat ćemo, koliko se igda može, u prirodnoj vezi sa svim ostalim stranama društvenog života, da odgovorimo na pitanje, u koliko se u literarnim tvorovima ogledaju realni odnošaji, kako razni slojevi društva učestvuju u njima, da protumačimo, kakovim uplivima bješe izloze na književnost i sadržinom i oblikom, napokon da pokažemo, na koliko je literatura jaka bila, da povuče za sobom in preobrazi društvo«. In kako so pisane vse te zgodovine! Človeku se zdi, kakor bi čital kako povest, pisatelji znajo buditi in vzdržavati čitateljevo zanimanje, ki čim dalje bolj raste. V teh knjigah ni nič tistih premnogih števil in imen, ki razumevanja ne pospešujejo, a čitatelju grene užitek. Scherrer n. pr. v knjigi

»Geschichte der deutschen Literatur« tudi v odstavku, katerega je naslovil: »Der dreißigjährige Krieg« ne pripoveduje dogodkov in bitk iz tridesetletne vojne, temveč slika duševno življenje v tisti dobi, propast umetnosti in literature in napore nekaterih mož, ki so se trudili, da bi konec storili tej bedi. Skratka: slovstvena zgodovina bodi — naj se mi dovoli, da govorim v podobi — nekak psihološki roman iz narodovega življenja, v katerem so glavne osebe in junaki — njegovi pesniki in pisatelji! Tako si mislim jaz pravo slovstveno zgodovino. Opozarjam še na neko delo Ten Brinka pod naslovom: „Aufgaben der Literaturgeschichte“ (Strassburg. Rectoratsrede); tu se zlasti zavrača metoda, kakršno je proglasil tudi prof. Glaser kot svojo.

S tem sem menda dovolj pokazal, da Glaserjevo stališče glede literarne zgodovine ni pravo, in da torej ocene prvih dveh zvezkov niso bile pristranske, »krivične« in »skrajno neplemenite«; pač pa je neplemenit napad na dr. V. Oblaka — ki že trohni pod grudo in se ne more več braniti. Dr. Glaser mu očita glede ocene prvega zvezka »stranske namene«, kakor »hrepenenje po častnem imenu in obilni nagradi za obširno oceno«. Tu so nam nehote prišle na misel besede Glaserja samega: »To je pa vendar od sile med poštenimi ljudmi!« Oblaku ni bilo treba z oceno slovenske slovstvene zgodovine hrepeneti po častnem imenu, ker si je z drugimi znanstvenimi razpravami pridobil pred učenim svetom zadostno slavo, še manj pa je imel vzroka pisati dolge ocene radi — obilnega honorarja! Ne morem si drugače misliti, nego da je dr. Glaser zadnje besede zapisal z ironskim namenom, kajti on z nami vred dobro ve, kakšni so honorarji v Slovencih.

Oblak se seveda ni postavil na stališče, katero zavzema Glaser, pišoč: „Absolutna mera v ocenjevanju knjižnih proizvodov pa se mora rabiti samo v gospodujočih narodih . . .“ ali z drugimi besedami: za nas Slovence je vse dobro — temveč postavil se je na edino pravo, absolutno znanstveno stališče ter s tega stališča kritikoval Glaserjevo delo, vedno imajoč pred očmi, kakšna mora biti prava literarna zgodovina. Vse drugo je podtikanje brez vsakega povoda, ki bi lahko škodovalo spominu blagega pokojnika, in res se je „Edinost“ potegnila za dr. Glaserja proti pokojnemu Oblaku, pišoč v oceni letošnjih knjig (štev. 20.): »Mnogo grenkih besedi je moral pogoltniti pisatelj te zgodovine, potem ko sta izšla I. in II. zvezek. V koliko so bile opravičene dotične recenzije, to preiskovati ni moj namen, da je pa sem in tja imela tudi zavist — ali kako bi že imenovali to »krepost«? — svojo roko vmes, tega, menim, ne bo tajil nihče. Toda »quieta non movere«; kar je bilo treba na to stran povedati, je povedal g. pisatelj sam v predgovoru III. zvezka.« — Rad bi vedel, iz česa bi bila izvirala Oblakova zavist?! Poznal sem Oblaka do cela, in priznati moram, da mu je bilo vedno le za resnico in znanstvo, ter da ni gledal pri tem ni na levo, ni na desno — bil je res zlata duša! zato je tista replika proti blagemu pokojniku res obžalovanja vredna.

Glede ocene II. zvezka pravi dr. Glaser, da sva jo dogovorno sestavila dr. Oblak in jaz, ter dostavlja: »Koliko objektivnosti more imeti taka ocena, je pač razvidno iz tega dejstva«. Iz katerega dejstva? Odkrito priznam, da meni te besede niso jasne. — Stvar je bila ta: Radi polemike o prvem zvezku Oblak nikakor ni hotel več prevzeti ocene o drugem

zvezku, in ko sem mu prigovarjal, mi je dejal, naj jo sestavim jaz. Obljubil sem mu s pogojem, da mi oceno on pregleda. V velikonočnih počitnicah sem torej proučil drugi zvezek, sestavil oceno in se peljal v Celje k Oblaku, da mu jo pokažem v kontrolo. Bil je z njo povsem zadovoljen, priporočal pa mi je, naj črtam vse malenkostne opazke ter omenim le glavne stvari, in to sem tudi storil. Zakaj bi taka deloma skupna ocena ne mogla biti objektivna, mi ni jasno.

Da so bile kritike nepristranske in stvarne, temu je pač tudi to dokaz, da so bile vse složne, le s tem razločkom, da so se omenjale hibe tu bolj prikrito, tam pa bolj jasno; v bistvu pa so se strinjali vsi kritiki. Odobravalo se je in hvalilo, kar je bilo dobro; da bi pa bilo v knjigi vse dobro, tega ne moremo zahtevati, in tega si menda tudi dr. Glaser sam ne domišljuje. Saj se je drage volje pripoznal trud in napor, ki ga ima g. pisatelj pri spisovanju knjige. Pripoznalo se je tudi, da poleg dosedanjih študij o slovstveni naši zgodovini skoro ni bilo možno izdati in napisati pragmatične slovstvene.

Literarna zgodovina bi rekel — je izmed najtežavnejših predmetov, in tudi mnogoletno poučevanje slovenščine še nikakor ne usposablja samo ob sebi učitelja, da bi mogel napisati dobro slovstveno zgodovino. Morda utegne biti prav mnogoletno poučevanje krivo, da dotičnik zanese v knjigo bolj šolsko metodo in šolski ton. Za tako delo je pač poklican zlasti pravi slovstvenik in estetik, ki se gotovo tudi kdaj pri nas oglasi. — Ako pa tudi Glaserjevo delo še ni prava slovstvena zgodovina, kakor bi si jo želeli, ima vendar svojo vrednost kot vestno sestavljena, v slovstveno zgodovino segajoča bibliografija, katere smo itak doslej tudi bridko pogrešali.

Morda sem se malo preobširno bavil s predgovorom; toda zdelo se mi je potrebno pojasniti Oblakovo in moje stališče ter tako zavrniti pisateljevo neosnovano očitanje. Clara pacta, boni amici! —

Z veseljem priznavamo, da je III. zvezek najboljši izmed vseh treh, ki so doslej izšli. V njem je g. pisatelj obdelal Bleiweisovo dobo od 1848. do 1870. leta, toda je ni završil, ampak jo bode še nadaljeval v IV. zvezku, ki bo obsegal najnovejšo — »Stritarjevo dobo«.

Na čelu dobe je zgodovinski pregled od 1848.—1870. leta, ki se pa g. pisatelju zopet ni posrečil, ker ni spojil tega pregleda z našim duševnim življenjem. Zdi se mi povsem samostojen posnetek iz zgodovine brez ozira na naše razmere in na namen, kateremu naj bi stregel. Pripoveduje nam posamezne politične dogodke tistega časa, ki so se vršili po raznih državah: v Franciji, Nemčiji, Rusiji in Italiji — prav po nepotrebnem. Kaj nas briga »nepotrebna« vojna proti Dancem, katera se celo dvakrat zapored omenja (str. 6.), vojna Rusov s Turki ali upravne razmere italskih kneževin i. t. d.?! Pregled se razteza predaleč ter obsega preoddaljene vzroke; pojasnjene pa niso dovolj ideje, ki so provzročile tiste dogodke, niti kako so vplivale na človeško družbo, zlasti na naše razmere in na razvoj slovstva sploh in zlasti na razvoj našega.

Prav lepo in zanimivo je sestavljen drugi oddelek: »Pojavi slovenskega življa v društvih, zborih, v šolah in v gledališču.« Tu nam slika pisatelj preporod slovenskega naroda, ko se mu je dovolilo svobodnejše gibanje; opisuje nam napore in boje zaslužnih rodoljubov, da pribore našemu

jeziku pravico v šolah in uradih; označuje prve korake društvenega življenja, iz katerega se je počasi izcimilo slovensko gledališče. Pisatelj pa bi bil dosegel svoj namen tudi, ako bi nam bil podal malo manj statistike; tisti statistični podatki o številu šolskih otrok, ki se nahajajo na več straneh (str. 8, 21, 23) se mi zde nepotrebni!

Kulturni pregled sega včasih tudi črez mejo, t. j. črez leto 1870., zlasti glede gledališča; tu se omenjajo celo zasluge prof. Vrhovca, ki je prišel menda šele okoli 1886. l. v Novo mesto. To menda vendar ne sodi v Bleiweisowo dobo! Kljub temu je ta del dosti pregleden in jasen ter bo gotovo zanimal vsakega čitatelja.

Tretji oddelek obsega slovstveni pregled, katerega je pisatelj razdelil v 9 pododdelkov. Pri »narodnem gospodarstvu« bi želeli mnogo obširnejši pregled pesništva in pripovedništva. Tu bi nam bil pisatelj lahko podal estetično sliko slovstvenega delovanja v ožjem smislu. Seveda bi tu trebalo več samostojnega razmišljevanja in razsojevanja, negoli statističnega naštevanja. — Takisto dvomim, ali je v prid pregledu, da so vse stroke, ki vendar segajo druga v drugo, tako strogo ločene.

V zadnjem oddelku so navedeni posamezni pisatelji, razvrščeni v pet skupin »po najbolj znanih osebah in njih glasilih«. Zakaj se pri zadnji skupini ni imenoval glavni zastopnik, mi ni jasno. Odobravati treba, da je obdelal dr. Glaser sotrudnike istega podjetja skupno, ker je že po skupnem glasilu nekoliko označena smer njih delovanja. Pač pa ni praktično, da je omejil kako skupino na posamezno pokrajino, ker so pri tem neizogibne nedoslednosti; n. pr. Korošci Matija Majar, A. Einšpieler i. dr. ter Kranjec K. Robida so zašli na ta način med posvetne pisatelje na Štajerskem!

V posameznosti se ne utegnem spuščati in tudi vseh mnogoštevilnih dat nisem kontroliral; pač pa moram omeniti, da mi slike posameznih pisateljev nikakor ne zadoščajo. Opisani so mrzlo in suhoparno ter se mi vidijo kakor površno izklesani kipi brez ostrih črt in potez. Vsaj važnejši pisatelji bi bili vredni nekoliko značilnejših slik, da bi se mogel čitatelj uglobiti v njih notranjost, v njih mišljenje in naziranje. A vse te slike v Glaserjevi knjigi so nekam medle, po enem kopitu, tako da si čitatelj v resnici nikakor ne more ustvariti prave podobe dotičnega moža. Kdo naj spozna n. pr. iz Miklošičevega životopisa onega duševnega velikana in učenjaka, ki je Miklošič v resnici bil?! G. pisatelj naj bi bil posvetil takim možem, katerih ideje so bile značilne za svojo dobo, malo več pozornosti, če bi bil tudi poleg njih izpustil vse one manjše, neznatne »literate«, ki so napisali ali prevedli kak abecednik ali katekizem ali kaj enakega. Sploh bi se dalo podvomiti, ali sodijo taki možje v literarno zgodovino ali ne. Vsekakor nas podrobnosti iz njih življenja bore malo zanimajo; dovolj je, če se njih ime kratko zabeleži. Že Prešeren je rezko označil njih slovstveno vrednost z »zabavljivim napisom«:

„Prišli bi že bili Slovencem zlati časi,
Ak' klasik bil bi vsak pisar, ki nam kaj kvasi.“

Dr. Glaser pa je obračal glavno pozornost prav na to stran, da mu ne bi ušel nihče, ki je kdaj kaj napisal, ter je pri tem zanemaril glavno svrho slovstvene zgodovine. Zato je tudi z neko nervozno skrbnostjo nako-

pičenih obilo številk in imen, in od tod izvira nekaka suhoparnost, ki nikakor ne miče čitatelja.

Marsikaj se po nepotrebnem ponavlja, n. pr. Palackega pismo o frankobrodskem zboru in njega vsebina se omenja na str. 4. in 17., dr. J. Mencingerja spis „Kmet in narodnost“ na str. 35. dvakrat; na str. 140. se v isti vrsti dvakrat imenuje dr. Št. Kočevar i. t. d.; na str. 111. čitamo, da smo že razvideli iz življenjepisa Slomšekovega, ki pa šele sledi i. t. d.

Mnogobrojne opazke, katere nam obeta obilica znamenj, dobimo šele v bodočem delu. Mislim, da bi bilo bolje, ako bi se bilo dodalo še toliko prostora, da bi dobili celo dobo v III. zvezku z beležkami vred. Varčnost Matičina (ka-li?) tu ni umestna; takisto naj bi narodne pesmi izhajale v večjih snopičih, da bi bilo izdanje poprej izvršeno.

Ker je že III. zvezek, kakor smo zgoraj priznali, boljši, nego sta bila prva dva, se je nadejati, da se prof. Glaser v zadnjem zvezku postavi povsem na literarno-historično stališče ter opusti sedanjo bibliografsko metodo. K temu ga gotovo izpodbudi že snov sama — Stritarjeva doba.

Fr. Vidic.

Bodoča izdaja Prešernovih poezij. Pod tem naslovom je objavil g. Vlad. Levec svoje misli in nasvete o bodoči ilustrovani izdaji Prešernovih poezij. V tem spisu priporoča izdajatelju, naj priredi novo izdajo tako, da bode „fotografsko natančen ponatisk« izdaje iz leta 1847. —

Kaj je načelo kritične metode, o tem so vsi »jezikoslovci« edini. Za-nje ni treba pisati o upravičenosti in potrebi kritične metode, ker so vsi ‚jezikoslovci‘ prepričani, da je v kritične svrhe treba tudi kritične izdaje. Ako je bodoča izdaja namenjena jezikoslovcem, naj se tako uredi, da bode ugajala le-tem.

Bodoča izdaja pa menda ni namenjena samim jezikoslovcem, kar svedoči že to, da bode ilustrovana; ker so pa ilustrovane izdaje navadno za širše občinstvo, se mora ozirati na-nje izdajatelj. Za jezikoslovce zadostujejo izvodi izdaje iz leta 1847., katerih je za kritične svrhe še zadosti, tako da za-nje ni treba ponatiska. Občinstvo pa si ne mara ob Prešernovih poezijah ostriti kritičnega duha, nego se hoče naslajati s poezijo Prešernovo. Zategadelj je treba podati čitajočemu občinstvu poezije v taki obliki, da bodo njemu ugajale. Glavno načelo izdaje torej mora biti, da se čitatelj ne bode izpodtikal ob zastarele jezikovne oblike in ortografske spake, ki navadnega čitatelja motijo in mu kvarijo uživanje poezije. Kjer torej ne zahteva srok ali rima drugače, naj izdajatelj zameni stare oblike z novimi in pravilnimi in piše ‚dekletom‘ namesto ‚dekletam‘, ‚Izraelcem‘ n. ‚Izraelcam‘, ‚pritiska‘ n. ‚pertiska‘, ‚zlata leta‘ n. ‚zlate leta‘, ‚da‘ n. ‚de‘, ‚pod oknom‘ n. ‚pod oknam‘, ‚druzega‘ n. ‚druziga‘, ‚srcé‘ n. ‚sercé‘ itd. — Tako bi bil Prešeren sam popravil svoje poezije in se ne bi bil svojeglavno držal starih oblik. Kot primer navajam samo nekaj besed. V ‚Lenori‘ čitaš v 43. stihu ‚Vse dobro je kar bog sturi‘. Tako je natisnjeno v Kranjske Čebelice prvih bukvicah od leta 1830. V svoji izdaji iz leta 1847. pa je Prešeren popravil ‚sturi‘ v ‚stori‘. V 48. stihu ima Čebelica besedo ‚zdej‘, v izdaji Prešernovi pa čitaš ‚zdaj‘.[1]) — V 69. in 70. stihu sta obliki Čebelice ‚vekomaj‘ in

[1]) Narobe pa ima v st. 171. Čb. zdaj, Prešernova izdaja ‚zdej‘. — Ali naj ima tudi nova izdaja v eni in isti pesmi različne oblike?

‚obdaj' izpremenjeni v ‚vekomej' in ‚obdej'. St. 105. ‚berš' Čeb. ‚berž' izd. Preš., 118. ‚necoj' in ‚nocoj', 128. ‚morem' in ‚moram', 139. ‚daleč' in ‚deleč', 148. ‚poperjela' in ‚poprijela' itd. itd. Včasih je starejša redakcija pravilnejša n. pr. v stihu 47. je besedilo, ‚kaj nek' sim permolila' vsekakor pravilnejše, nego poznejše ‚koga sim permolila', in jaz se ne bi prav nič obotavljal ter vzprejel v novo izdajo starejšo redakcijo, ker je slovnično pravilnejša, ter zapisal: ‚Kaj nek' sem primolila!' Saj s tem ne bi popravljal Prešerna, nego samo njega samega prepisal v modernem pravopisu. Tako delajo tudi Nemci s svojimi klasiki. Nihče ne podaje n. pr. Bürgerjevih pesmi v stari ortografiji originalne izdaje iz leta 1789. Tam se čitajo besede: Nachtfeyer, Mayenlüftchen, Blüthe, Neugebohrnen, bey, Müschgen, Federbüschgen, Sprütze, vortrefliche, Liebesköniginn itd. itd., namesto Nachtfeier, Maienlüftchen, Blüte, Neugebornen, bei, Müschchen, Federbüschchen, Spritze, vortreffliche, Liebeskönigin. — Tudi Francozi ne ponujajo svojih starejših pisateljev v starinski ortografiji in ne pišejo: ‚Je suis fachée qu' a vostre veue Je paraist auec cet habit', nego ‚Je suis fachèe, qu' à vôtre vue, Je paraît avec cet habit'. Ne ‚Je me suis toujurs fait parvistre Vaillant . . . comme an combat', nego ‚paraître'. Ne ‚Je voudrois bien, que ma beauté fust esgalle a vostre courage', nego ‚Je voudrais bien que ma beauté fût égale á votre courage. — Oboje se je čitalo nekdaj in se čita sedaj enako, kakor je Prešeren govoril prav tisti jezik, ki se še sedaj govori, samo pravopis je različen. Temu pravopisu nismo već vajeni in ne bi mogli umeti, čemu bi se nam usiljevale Prešernove poezije v zastarelem pravopisu. V narečju pravimo še dandanes ‚dekletam, Izraelcam, pertiska itd.', pišemo pa ‚dekletom, Izraelcem, pritiska itd.' Razlika torej ni jezikovna, nego je samo ortografska. Čeprav čujem koga, ki mi pravi ‚kdaj si pršou?' vendar-le zapišem ‚kdaj si prišel' in si mislim, da je res tako govoril, in da sem res tako zapisal, kakor je oni povedal, ker se njegov izgovor in običajno pismeno beleženje ujemata.

Druga stvar je, da se besedilo pesnikovo ne sme svojevoljno popravljati. Ako je Prešeren rekel: ‚Ker v Dónovo Sava se bistra izlije' m. ‚izliva', nima nihče pravice ga popravljati, nego na prosto konstatovati, da je Prešeren tukaj krivo upotrebil dovršnik namesto nedovršnika. In tako v vseh posameznih slučajih. V tem obziru je mesto kritiki, ki naj skrbno čuva Prešernove besede. V tej točki smo edini jezikoslovci in nejezikoslovci.

Mimogrede pa tukaj še omenjam, da tudi nihče nima pravice Prešernovega imena popravljati, ne rodbinskega, ne krstnega. Ako je Prešeren sam sebe imenoval »Franceta«, si tudi mi lahko zadovoljimo z njegovim imenom in ga ne pačimo v Frančiška. Tudi pisatelji drugih narodov upotrebljujejo taka »hypocoristica«, n. pr. Nemci »Hans Hopfen«, »Max von Schenkendorf«, »Harry Heine«, »Klaus Grot«, ali pa naši bližnji sosedje hrvaški in srbski pisatelji: „Grga Martić", »Sima Milutinović«, »Andra Gavrilović« i. t. d., ki ne imenujejo sebe samo v šali tako, nego tista svoja imena postavljajo na čelo resnim književnim delom.

Ako navaja g. Vl. Levec edino kritično izdajo slovenskih pisateljev, namreč Levstikova dela, katera je izdal g. prof. Levec, kot vzor bodoči izdaji Prešernovih poezij, si dovoljujemo opomniti, da je baš Levstik ustvaril naš sedanji pravopis, in da je bilo v izdaji njegovih del lahko zadovoljiti

potrebam kritike in estetike, t. j. moglo se je ugoditi filologom in čitajoči publiki, ki išče uživanja in naslade, ne pa učenega kritičnega aparata.

V našem prepričanju nas ne more podrmati niti to, da so takšno izdajo priporočali proff. Krek, Jagić, Oblak, Štrekelj in Murko. Vsi so jezikoslovci, in z jezikoslovnega stanovišča imajo prav in se jim prav radi pridružujemo tudi mi. Ako pa hoče ilustrovana divotna izdaja ozir jemati na širše čitajoče občinstvo, onda se uredi izdaja primerno potrebam nefiloloških čitateljev. Obema ob enem ugoditi, ni mogoče, ako se kritika ne zadovolji s tem, da v predgovoru ali pa v tolmaču iznese na vidik to, kar je potrebno.

La loi du Vinodol. Traduite etannotée par Jules Preux. Paris 1897. To je lična brošura, v kateri je Francoz Jules Preux natančno seznanil svoje rojake z zanimivim slovanskim spomenikom. — »Zakon Vinodolski« je v slovanski pravni zgodovini dokaj znan in je važen iz treh razlogov: radi svoje starosti — nastal je konec XIII. stoletja, l. 1288. — radi jezika, ki je pristno narodno narečje dotičnega kraja, in radi glagolske azbuke, v kateri je pisan. Prvi ga je izdal Anton Mažuranić l. 1843. v periodičnem listu „Kolo“ (članci za literaturu, umětnost in narodni život, v Zagrebu) na podlagi edinega rokopisa na pergamenu, ki je sedaj v kraljevskem muzeju v Zagrebu. Najbolj pa je v vsakem oziru pojasnil ta spomenik prof. Jagić, ki ga je l. 1880. izdal v Peterburgu ter mu dodal temeljit filološki in zgodovinski komentar. Na podlagi tega Jagićevega dela je priredil Jules Preux svojo izdajo. — V prvem delu „Introduction (14 str.) podaje pisatelj geografske in zgodovinske podatke o Vinodolu, opisuje spomenik ter razpravlja o izdajah in razpravah raznih učenjakov: Antona Mažuranića (prva izdaja 1843. l.), Bodjanskega (1845.—46.), W. A. Macieiowskega (poljski prevod v zborniku „Historija prawodawstw slowjanskich, Varšava 1865), V. Jagića (Priměri starohrvatskoga jezika, Zagreb 1866, „Das Datum des Statutes von Vinodol“, „Archiv“ 1880, in ruska njegova izdaja 1880), F. J. Leontoviča (Drevnee khorvato-dalmatsko zakónodateljstvo 1868), A. M. Evreinove (1878), dr. Hermenegilda Jirečka (Svod zakonův slovanských, 1880), R. Daresta (Études d' histoire du droit, Paris, 1889.), in izdajo zagrebške akademije „Hrvatski pisani zakoni“ 1890, katero je oskrbel dr. Fr. Rački. — Ker je rabil pisatelj vsa geografska imena v hrvaški obliki mesto italijanskih ali nemških izrazov — in tako je prav, da dobe prava slov. imena med svetom svojo veljavo — zato je podal na str. 13. kratek slovarček lastnih imen.

Za vvodom sledi spomenik sam v francoskem prevodu (str. 15. do 31.). Rabil je ruski tekst Jagićeve izdaje, katerega je pa vedno primerjal s hrvaškim. K temu je pridejal „Notes“ (opazke str. I—XL, torej celih 40 strani), v katerih se zopet naslanja na Jagića, dasi se tu pa tam loči od Jagićevega mnenja.

Jules Preux ni podal sicer nič novega, to sam priznava na str. 12., pišoč: „Je n' ai pas la prétension de rien innover dans l' etude de la loi du Vinodol, ni l' outrecuidance de faire mieux que Jagić et Rački. Je n' ai eu d' autre intention que de m' efforcer de faire connaître cette législation si peu connue, de soumettre aux historiens du droit un document, qui avait pu leur échapper.“ Seznaniti je hotel s tem slovanskim spomenikom svoje

rojake, ki se v novejšem času posebno živahno zanimajo za vprašanja, ki se dostajejo Slovanov in slovanske filologije. Svoj namen je pisatelj dosegel in zasluži za svoje delo tudi naše priznanje in našo hvalo.

Fr. Vidic.

Karol Hoffmeister: O mraku. Pesmi za srednji glas s spremljevanjem klavirja. Založil L. Schwentner, knjigotržec v Brežicah ob Savi. Cena 1 gld. — Hoffmeistra je šteti med tiste umetnike, kateri ne gledajo pri ustvarjanju umotvorov ni na desno, ni na levo, kateri ne hlepe po dvomni slavi efemerne popularnosti, in ki niso zato voljni, koncedirati kaj podedovanemu, privajenemu okusu občinstva. Njim je marveč svoje prepričanje sveto, ter podajejo le tisto, kar čuti njih duša, ne oziraje se na to, po čemer hrepeni duša nerazsodne, v svojih nagonih in strasteh nestalne množice. Umetniki take vrste uče in širijo v krogih svojih bližnjih, in čeprav le v malem krogu najbližjih — nove smeri. Njih dela razdvajajo ljudstvo v velik nasprotujoč tabor nerazsodnih privržencev šablone, kateri ostanejo iz zložnosti hladni, in pa v tabor tistih izvoljencev, katere vzradosti napredek, ker je njih notranjost odprta občutku tudi najrahlejše vibracije duše. Tako delo je tudi Hoffmeistra najnovejši zvezek pesmi. Odlikujejo se te skladbe po neobičajni nežnosti občutka in po elegantnosti koncepcije, odlikujejo pa se tudi po vsebini uglasbenih pesmi, povzetih modernemu dekadentnemu pesništvu. Značilno je za Hoffmeistra, da ni podlaga njegovi glasbeni invenciji posamična beseda, marveč vsebina cele pesmi; on ne slika s svojo glasbo posameznosti, marveč celoto, vtisk izraženih misli. Ista slikovitost, ki odseva iz besedila pesmi, je prevzeta v glasbo, in isto razpoloženje, katero provzroča v čitatelju poezija, vzbuja tudi skladba, uglasbena pesem v poslušalcu. V „Poletni noči" (besede zložila E. Schurè-Vrchlický) in v „Večerni pesmi" (besede Jar. Boreckega) je to skladatelj posebno srečno pogodil. Iz teh skladb dehti ista tajnostna poezija, ki diči besede; sladka, nežna kantilena, ki tako rekoč sama sebe nosi, ustvarja z bujno, cvetočo harmonizacijo in s spretno, smelo modulacijo spev, ki budi čuvstva, ker prihaja iz globoko in rahlo čuteče notranjosti. S pesmijo „O takrat . . ." (besede Ant. Sove) bode pač skladatelju nameravani učinek težje doseči; melodika je v njej manj srečna, nekoliko prisiljena, zapeljuje h karikovanju, kateremu se izogne le fin glasbenik, ki zna vpoštevati rapsodistiški značaj te skladbe. Dobrega deklamatorja-pevca treba tudi pesmi „Pod snegom" (besede J. S. Macharja), ki je pisana v recitativnem slogu. Glavno težišče je v klavirskem delu, ki spremlja v dinamiški dokaj težavno izpeljivih, blestečih, krepko modulovanih pasažah. *—oe—.*

Slovensko gledališče. Ako odštejemo zadnjo letošnjo predstavo dne 4. aprila, ko se je na korist „angaževanih domačih igralcev slovenske drame" dokaj slabo igral Raimundov zastareli „Zapravljivec", moramo reči, da se je konec sezone na našem odru samo še pelo.

Tako se je ponavljala dne 16. sušca »Prodana nevesta«, dne 19. sušca se je pela tretjič »Lepa Helena«, dne 21. sušca drugič v letošnji sezoni »Mam'zell Nitouche«, potem pa trikrat po vrsti in sicer 23., 27. in 30. sušca „Fra Diavolo", komična opera v treh dejanjih, spisal Scribe, poslovenil A. Funtek, uglasbil D. F. Auber.

Ta zadnja opera je bila našemu občinstvu nova, in glede na to smatramo za svojo dolžnost, da izpregovorimo nekoliko natančneje o njej.

»Fra Diavolo« je historično ime, vendar je besedilo te opere popolnoma izmišljeno in se naslanja na eno tistih »čarovnih« pravljic, ki se pripovedujejo menda pri vseh narodih in so si tudi povsod zelo podobne. Pozna pa se, da je libreto spisala vajena roka izvrstnega dramatika; kajti samo na sebi je dejanje silno preprosto, toda je prepleteno s tolikimi zanimivimi in deloma pikantnimi prizori, da se gledalec prav nikjer ne dolgočasi.

Nekaj posebnega pa je godba v tej operi. Že precej prvi zvoki, ki ti udarijo na uho, vzbude tvojo pozornost, in dočim je treba pri marsikateri drugi operi poslušati in poslušati, predno človek ume skladatelja, ti je tu takoj vse jasno. Ta opera je zares komična, a ne toliko radi dejanja, temveč radi tega, ker doni komika tako rekoč iz godbe. Razen tega se razodeva v tej — kakor v večini Auberjevih skladb — pristni pariški okus, in godba je v tej operi vseskozi duhovita, pikantna, semtertja seveda nekoliko tudi frivolna.

Auber je Francoz, ali bolje rečeno, Parižan skoz in skoz in njegova godba istinit izraz velikomestnega francoskega življenja tistih časov, v katerih je skladatelj živel.

Opera „Fra Diavolo“, katero je Auber zložil leta 1829., je nekako na meji med njegovimi boljšimi in slabejšimi skladbami; kajti akoravno je ustvaril Auber za to opero še celo vrsto muzikalnih del, se vendar ni nikjer več pospel do prejšnje višine.

Pela se je ta opera pri nas najbolje drugikrat in so se odlikovali v njej gospodična Ševčikova (Zerlina) in pa gospodje Rašković (Fra Diavolo), Binder (Lorenco) in Nolli (Lord Kookburn).

Prav grozna bandita sta bila gospod Fedyczkowski (Giacomo) in Podgrajski (Beppo). Vzbujala sta mnogo smeha, vendar sta dospela po našem mnenju, ko se je pela ta opera tretjič, do skrajnje meje tega, kar je dopuščeno na odru. —

S tem so naša poročila o gledaliških predstavah za letos končana, in preostaje le še, da se ozremo nekoliko na minolo sezono ter razmotrimo vprašanje, je li naše gledališče v pretekli dobi napredovalo, ali je nazadovalo.

Imeli smo v zadnji sezoni vsega skupaj 72 predstav in sicer 28 dramatičnih, 32 opernih in 12 operetnih. Ako primerjamo te predstave s predstavami lanjske sezone, v kateri je bila drama dvaintridesetkrat, opera devetindvajsetkrat in opereta osemkrat na vrsti, vidimo, da smo imeli letos vsega skupaj tri predstave več, nego lani, dalje da se je število dramatičnih predstav v zadnji sezoni relativno in absolutno zmanjšalo, število opernih in operetnih pa povekšalo.

Prav ta pojav pa nas nikakor ne navdaja z zadovoljstvom; kajti po naših mislih bi moralo biti število dramatičnih predstav vsaj toliko, kakor število opernih in operetnih skupaj. Toda vemo, kaj je temu vzrok: ker namreč naše občinstvo ne obiskuje dramatičnih predstav tako, kakor bi bilo želeti. Seveda je na drugi strani upravičeno spet vprašanje, odkod ta nenaklonjenost drami, in kaj je nje vzrok? Ali res le nezrelost našega občinstva? Naj se to še tolikokrat naglaša, mi oporekamo temu! V dokaz

za to navajamo, da so bile vse predstave klasičnih proizvodov jako dobro obiskane. Seveda, kdor stoji na tem stališču, da se kaže baš v tem slab ali vsaj zastarel okus, in da bi bilo moralo dokazati naše občinstvo svojo zrelost pri predstavi Sudermannovega »Doma« — ta se bo protivil našemu mnenju. Toda, da je bila druga predstava „Doma“ slabo obiskana, po naši misli še ne dokazuje, da se naše občinstvo ni ogrelo za ta umotvor, ker so utegnili kaki posebni slučaji zakriviti slabi poset; na drugi strani pa se tudi ne sme prezreti, da imajo vsi realistični in naturalistični proizvodi neko posebno svojstvo, namreč to, da so čudno nasitljivi. Človek jih čita ali vidi na odru enkrat, pa jih ima za dalje časa zadosti. Kdo ve torej, ali ne bi bil »Dom«, ako bi se bil črez dalje časa spet uprizoril, takisto napolnil gledališče kakor je je prvič!

Glavni vzrok, da dramatične predstave pri nas ne vlečejo, je pač ta, da so navadno precej slabe, vsekakor pa malokdaj dovršene. Ako se vrača občinstvo že od prve predstave kake igre nezadovoljno, kako naj se udeleži reprize? Slabe pa so dramatične predstave pri nas največ radi tega, ker še vedno nedostaje primerno izvežbanega osebja.

Znano nam je, kak križ ima vodstvo našega gledališča baš, kar se tiče pridobitve za dramo sposobnih igralcev, in ne hodi nam na misel, da bi je obsipali z očitanjem. Od kod pa naj se vzemo igralci, ko imamo eno samo slovensko gledališče? — A prav radi tega nam ni prav umevno, zakaj so odslovili gospico Terševo, in zakaj je niso poskusili pridržati vsaj še eno leto. Ali se intendanciji našega gledališča posreči, da jo nadomesti?

Vemo sicer, da ima menjavanje osebja tudi svoje dobre strani, in baš to, da se utegne pri nas tako malo menjavati, je izmed glavnih vzrokov, da so dramatične predstave pri nas manj priljubljene, nego bi želeli. Nekateri naši igralci imajo namreč to posebnost, da ne zataje nikdar svoje osobnosti, in da so zmeraj eni in isti, naj igrajo že to ali ono ulogo; naj bo napovedana katera koli igra, to vemo že naprej, kako se izponese uloga gospoda Lovšina, ali gospoda Danila. Na njih se izpreminja k večjemu maska in obleka. — To lahko trdimo še o nekaterih drugih igralcih in igralkah. — Umevno je torej, da dramatične predstave ne morejo imeti do našega občinstva one privlačne sile, kakor jo imajo drugje, ko nastopajo od leta do leta vedno nove moči.

Prav nič se torej ne protivimo, da se igralno osebje menjava, a izpremembe bi si želeli zlasti glede tistih igralcev in igralk, ki ne kažejo nikakršnega napredka in se ga po dosedanjih uspehih tudi v prihodnje ni nadejati; takih glumačev smo se že zelo, zelo naveličali. —

(Konec prihodnjič.)

Hrvaški in srbski leposlovni listi. Naše uredništvo dobiva letos le-te hrvaške in srbske leposlovne liste v zameno.

Hrvaški listi:

Vienac zabavi i pouci. Ta časopis je doživel letos 29. leto in je najstarejši vseh sedaj izhajajočih leposlovnih listov. Odlikuje se po lepih beletrističnih in literarnozgodovinskih člankih. Njegovi sotrudniki so večinoma starejši pisatelji; pa tudi nekaj mlajših znamenitih moči je pristalo k njemu. Zanimljivi so sosebno glasbeni sestavki. V „Listku“ se redovito spominja tudi slovenske književnosti. V 5. in 6. številki je obširna obznana

Murkove knjige »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik« iz peresa Fr. Ž. Milerja, v 10. številki simpatična ocena Parmove opere „Ksenija", v 11. štev. pa intermezo iz nje, prirejen za klavir. Posebej tiskani eksemplari se dobivajo za ceno 25 kr. — Vienac stane na leto 7 gld. Lastnik lista je „Dionička tiskara".

Dom i sviet. Ta list izhaja v zalogi knjigarnice Lad. Hartmana (Kugli i Deutsch) v Zagrebu, Ilica, br. 30., in stane na leto 6 gld. „Dom i sviet" izhaja deseto leto in prinaša izvorne in prevedene povesti. Poseben oddelek je ‚šala' in bogata riznica beležek iz vseh vej človeškega življenja in znanja, Njegove ilustracije se nanašajo večinoma na aktualne dogodbe.

Prosvjeta. List za zabavo, znanost in umetnost. V. leto, stane 7 gld. na leto. Uprava lista je v Zagrebu. Gajeva ulica br. 7. Prosvjeta neguje leposlovje in prinaša lepe članke o različnih strokah umetnosti in znanosti. V prvem listu oznanja Funtkovo dramo „Iz osvete" in tržaško „Slovenko". O tej priliki imenuje po pomoti naš list „Slovenski Zvon" namesto »Ljubljanski Zvon«.

Nada. 3. leto, stane 6 gld. na leto. Naročnina se pošilja Zemaljskomu ekonomatu kao administraciji »Nade« v Sarajevo. Razen leposlovnega gradiva objavlja Nada odlične estetiške in književnozgodovinske članke in prinaša iz znamenitejših središč južnoslovanskih dopise, ki poročajo o književnih, gledališkib in umetniških prikaznih in prilikah. Ozira se pa tudi na književne in umetnostne pojave drugih narodov in seznanja svoje čitateljsko občinstvo z znamenitimi pisatelji in deli tujih literatur. Nada objavlja često tudi beležke iz naše slovenske domovine. V drugi številki je prinesla 9 slik Bleda in blejske okolice. Slike in popis je izgotovil Ljudevit Kuba, ki je znan kot mnogostranski umetnik. Nekateri podatki v tem spisu niso povsem točni. Tako se imenuje reka »Ljubljanica« ne, „Ljubljančica", „Unec", ne »Unča« „Postojinska jama (špilja)", ne „pečina", „Radovljica", ne „Radoljec", „Mojstrana", ne „Mojstran". — Tretja številka donaša podobo in životopis pokojnega dra. Oblaka. Poslednjega je spisal Jos. Milaković.

Lovor. List zabavi i pouci. Ta leposlovni list je jel z novim letom izhajati po dvakrat na mesec in stane 4 gld. na leto, za učitelje in dijake 3 gld. Naročnina se pošilja Upravi Lovora. Urednik mu je znani pesnik R. Katalinić Jeretov.

Zvekan. Humoristični list. Stoji na leto 4 gld. List izhaja po dvakrat na mesec v obliki časopisa „Fliegende Blätter". Izdaje list knjigarnica Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch).

Šolska lista:

Napredak. Časopis za učitelje, vzgojitelje i sve prijatelje mladeži. Glasilo hrvatskoga pedagogijsko-književnoga zbora i Saveza hrv. učiteljskih družtava. Izhaja po 4krat na mesec. — Cena 5 gld. List izhaja že 38. leto ter objavlja izvrstne pedagoške spise iz peres prvih strokovnjakov hrvaških.

Škola. List za učiteljstvo i prijatelje školstva. U Karlovcu. 8. leto. Stane za celo leto 2 gld. in izhaja po enkrat na mesec.

Srbski listi:

Brankovo kolo. Za zabavu, pouku i književnost. Vlasnik i urednik Paja Marković Adamov. U Sr. Karlovcima. III. leto. Stane na leto 5 gld. Zanimiva so poročila o srbski književnosti.

Delo. List za nauku, književnost i društveni život. IV. leto. Vlasnik i urednik Stojan M. Protić. Beograd. Obilićev venac br. 4. Stoji na leto 20 frankov v zlatu. Ta izborno urejevana revija se odlikuje posebno po svojih znanstvenih spisih; poseben oddelek: »Naučna hronika« poroča o napredku v različnih znanostih. Spisi iz društvenih (socijalnih) ved so posebno zanimivi. Pri nas smo dosedaj popolnoma zanemarjali te znanosti, če prav so baš one sposobne zanimati najširšo publiko. Upamo, da politični preobratki prisilijo tudi naše prvake in književnike, da obrnejo pozornost na-nje. — V „kritiki“ in „bibliografiji“ se navajajo in ocenjajo včasih prav korenito književni pojavi.

Luča. Književni list društva »Gorski Vijenac«. Leto III. Odgovorni urednik prof. Lazar T. Perović. Cetinje. Izhaja po enkrat na mesec in stane na leto 2 gld. Najzanimivejša vsebina so mnogobrojne narodne umotvorine, pesmi, pregovori, igre, pripovedke.

Zora. Pod tem naslovom izhaja po enkrat na mesec v 4 – 5 pol debelih zvezkih 4⁰ srbski leposlovni list za zabavo, pouko in književnost. Urejujeta ga Aleksa Šantić in Svetozar Ćorović. Stane za celo leto 4 gld., dijake 3 gld. V 2. številki omenja na kratko naše književne prilike in posebno še našo družbo sv. Mohorja.

Dr. Ivan Črnčić. V Rimu je umrl kanonik jerolimskega zavoda dr. Ivan Črnčić. Izmed mnogih njegovih spisov, ki osvetljujejo prošlost hrvaško in njene spomenike, treba posebno imenovati novo izdanje „Assemanovega evangelistarja.“ Z Jagićem in Račkim je obdelal „Hrvaške pisane zakone“, katere je izdala jugoslovanska akademija v Zagrebu. Bil je znamenit poznavatelj stare slovenščine in glagoliških spomenikov njenih.

Poslednji plemiči Gotali. Tragedija u pet čina. Napisao M. Podravčanin. U Zagrebu 1896. Tisak i naklada Antona Scholza. — Ta drama je pretiskana iz „Prosvjete“. Nje predmet je vzet iz povesti Bogovićeve »Gotalovac«.

„Bračne pesme“. Neki Vlada Jovanović je izdal l. 1896. zbirko svojih pesmi pod tem naslovom. V drugi številki »Brankovega kola« l. 1897. pravi poročevalec, da je Jovanović mistik, erotoman in mizogin, in da boluje od grafomanije in logoroje (gostobesednosti); kot dober poznavalec stranih literatur je posnel francoske in angleške pornografe ter izbljuval tudi v srbskem jeziku smrdljivi gnoj svoje poezije, ki je poezija kakor lucus a non lucendo.

Smiljana, hrvatska opera u dva čina. Tako se imenuje najnovejše delo našega zemljaka Fr. S. Vilharja, katera se je februarja meseca izvajala na odru zagrebškega narodnega gledališča. Melodije so po narodnih posnete ali vsaj v narodnem duhu zložene. Opera je imela priličen uspeh, vendar se ji prigovarja, da skladatelj v njej ni primerno upotrebil in izčrpal orkestra.

Pesme o kraljeviču Marku so se prevedle tudi na magjarski jezik pod nazivom: Márkó királyfi (kralyevícs Márkó). Délszláv népballadák a XIV és XVih szaszadból. Forditotta Dr. Margalits Ede. (Kraljevič Marko. Južnoslovanske narodne balade iz XIV. in XV. veka. Prevedel dr. Edmund Margalič).

Hrvaško deželno gledališče v Zagrebu je izdalo svoj »kazalištni godišnjak za godinu 1897«. Od 1. jan. 1896. do 31. dec. 1896. leta se je predstavljalo 270krat (meseca junija, julija in avgusta so bile ferije). Izmed iger je bilo 42 novitet in sicer 7 izvirnih, 3 ruske, 1 češka, 10 francoskih, 3 angleške, 10 nemških, 2 italijanski, 1 španska, 2 norveški, 2 starogrški. Od 270 predstav je bilo 90 dram (ena slovenska), 32 oper in operet, 5 baletov, 2 simfoniji, 1 kvodlibet. — Aktivnih članov razen intendanta dr. St. pl. Miletića je imela drama 13 ženskih in 26 moških članov, opera in opereta 11 ženskih in 8 moških, zborno osobje 16 ženskih in 17 moških, orkester 40 sviračev, balet 27 oseb, statistov je bilo 16.

Leto 1897. v srbski književnosti. Letos slavijo Srbi petdesetletnico nekaterih vrlo važnih književnih pojavov. Leta 1847. je zagledal beli dan Vuka Karadžića prevod „Novega zaveta (zakona)", Daničićev „Rat (vojska) za srbski jezik in pravopis". Istega leta sta zagledala beli dan tudi Petra Petrovića Njeguša »Gorski vijenac« in prvi del pesmi Branka Radičevića. Letos se tudi preneso kosti Vukove iz Beča v Belgrad, za kar se zavzema kraljevska srbska akademija in dijaško društvo „Zora" na Dunaju. Končno se bode vršil letos prvi srbski literarni kongres v Sremskih Karlovcih.

Kneževska črnogorska biblioteka in muzej na Cetinju. Knez Nikola je podpisal zakon, po katerem se namešča muzej in biblioteka državna v „Zetskem domu" na Cetinju. Oba zavoda stopita pod upravo ministrstva prosvete. Nabavijo se najpreje vse srbske knjige in potem vse one knjige, ki se tičejo Črne gore. Državni muzej bode nabiral stvari, ki se nahajajo v Črni gori, bodisi prirodnine, bodisi starine (sosebno iz Dukle). V to svrho je knez odredil 1000 gld. Državni bibliotekar je profesor Filip Kovačević.

Alfred Jensen, švedski pisatelj, je izdal prvi del knjige „Slavia", ki je izšel v Stockholmu pri Albertu Bounieru. 1896. 8⁰. 403 str. Cena 4 gld. — Mož pozna vse jezike in literature slovanske ter je prehodil vse slovanske dežele. Prva knjiga govori o Rusiji: Na vratih Rusije, Petrograd in Moskva, Rusija široke volje. Na Dnjepru in Volgi. Ruska cerkev. Oblast tmine. Na stepi. Moderna umetnost in literatura. V hiši Turgenjeva in Tolstega. — Druga knjiga prvega dela ima to-le vsebino: Od Visle do Dunava. Propala Poljska. Slike iz Galicije. Ješče Poljska ni zginjula. Na Tatrah. Zlata Praga. Češka velika dela. Boj za Češko. Umirajoči svet (Lužiški Srbi). — Drugi del izhaja sedaj v snopičih in bode obsegal ta-le poglavja: „Skozi železna vrata. Na obali Save. Pri Slovencih v Ljubljani in v Bledu. Beli Zagreb. Matica hrvatska. Strosmajerjev hram. Med muhamedovskimi Slovani. V Atenah južnih Slovanov. V Črni gori. V Srbiji. Velikosrbska sanjarstva. Na Balkanu. Ferdinand i Sofija. Bolgarska bodočnost". — Knjiga je z mnogimi ilustracijami okrašena.

Ljubljanski Zvon.
Leposloven in znanstven list.
Štev. 6. V Ljubljani, dne 1. rženega cveta 1897. Leto XVII.

Podgorska svetnica.

Ko približa se mrak, zapusti beli dvor
In gre k Matere božje kapelici gor
Gozdarjeva hčerka Marica.
Pred kamenim deva oltarjem kleči . . .
Raz obokani strop pa svetilka visi,
Vsa v rožah je lurška Devica.

Pa podgorska že mamka zanetila je,
Aj večernica zvezda zasvetila je,
Aj že vetrc zavel od zapada.
Ko še rožica moli, devojka tam,
Pridreve, pridreve Mariji pred hram
Lovski psi kakor blisk iznenada.

Kako je njen pogled boječ in plah,
Njene grudi prebele pa zožil je strah,
In kako pač dekle trepeta mi!
Glej, tu se prikaže iz temnih vej,
Jo pogleda začuden in stopi naprej
Mlad lovec, da, s puško na rami.

»Nič psov se, prelepa devojka, ne boj,
In dovoliš, da grem tja do ceste s teboj,
Do cesarske, do belega doma?
Gotovo si lepa gozdarjeva hči,
O kteri ves narod okrog govori,
Da večer vsak h kapelici roma?«

Ni vedela ona, ni kaj, ni kako,
In molče mu podala je belo roko
In besedo poslušala sladko;

A ko se na cesti tam ločil je,
Oj to se lepo priporočil je
In obljubil ji priti črez kratko.

»»Lepa hčerka moja, prej vesela tako,
Zakaj si, zakaj si začela tako
Pobešati lice otožno?
In zakaj tak zamišljena, hčerka, sediš,
Si li bolna, li morda si česa želiš,
Ali morda tak moliš pobožno?««

»Saj nisem ne bolna, prav nič se ne boj,
In tudi molila še nisem nocoj,«
Očetu je hčerka dejala;
»In tudi ničesar srce ne želi.«
Ah, to si lagala, gozdarjeva hči,
Ko to si očetu dejala.

»»No, če bleda bi nunica rada bila
In k častitim Klarisinjam rada bi šla,
Ne bo se ti nikdar branilo.««
Tako je gozdar lepi hčerki dejal,
A nikdar ni vedel, a nikdar ni znal,
Kaj srce je mladi težilo . . .

In prešel je dan in pretekla je noč,
Minil eden teden, o dva sta že proč,
Pa na cesti — poglej — na cesarski
Pred kočijo konjiča, hej, vrana mi dva
Kot ptiča brza nad poljanami dva
Letita prot' hiši gozdarski.

»Bog Vas živi, gozdar, Bog ohrani vaš krov,
A jaz sem pripeljal se danes na lov
Na srnico s puškico tenko.«
»»Predlanskim tu zvrnil se zadnji je par««
»O saj meni ni take srnice mar,
Vašo hčerko mi dajte za ženko!«

»»Mojo hčerko bi radi za ženko svojo?
Prav lepo! Jaz nimam prav nič zoper to,
Ali ona je živa svetnica,
In prej ko ne pojde v kak tih samostan,
In prej ko ne boste prosili zaman,
No, vendar mogoče . . . Marica!

Poslušaj me, ljubljena hčerka moja:
Da bila bi ženka mu, lepa gospa,
Ta lepi mladenič te snubi;
Iz srca bi rad bil zakonski ti mož,
A kaj, ko ga menda hotela ne boš . . .«
„A kaj da ne, očka moj ljubi? . . .“

In pohitel je lovec k nevesti vesel
In za belo ročico je ljubo prejel
In poljubil na lica razvneta.
Zasmejal se starec in tlesknil ob dlan:
»Ho, hčerka, od kdaj pa je to samostan?
No, to ste, no to ste dekleta.«

Zor.

Pastirjeva tožba.

In čarovnica v resnici
Draga moja bila,
Ki z radostjo, tugo plamen
Mi netila je srca.

Ah, bila je najkrasnejša,
Kar ima jih cela vas,
Skoro lepša kot Marija,
Ki z oltarja zre na nas.

Ah, bila je kakor ptica,
Ki se dviga pod nebo . . .
In naenkrat kakor ptica
Me pustila je — tako.

Videl sem jo še nevesto,
Ko na gori piskal sem,
Videl sem jo, ko najlepše
Zadnjič tam zavriskal sem . . .

Aleksandrov.

Maj.

Kmalu maj ogrne
Zemljo v novo cvetje,
Kmalu spet se vrne
Ptičic sladko petje . . .

Dekle, boš se v maju
Enkrat vsaj vzbudila —
Bode zdaj za naju
Vsaj ljubezen vzklila?

I. N. Resman.

Kam plovemo?

Spisal **Karol Dolenc.**

(Dalje.)

VII.

Klepale bodo klep na klep.
L e v s t i k.

ilo je par dni pozneje.

V svoji ozki, zaduhli, temotni prodajalnici je mirno in resignirano sedela, vdana v voljo božjo in v svojo ne baš rožnato in pisano usodo, stara Želakovka.

Suho, vraskavo, rumenozelenkasto lice ji je bilo nabrano v melanholske, dolge, velike gube, da je na prvi pogled najbolj spominjalo na staro, posušeno, zgrbančeno in plesnivobelkasto slivo. Na nosu, ki je bil dolg in oster kakor šilo, so ji čepeli v žalostni obliki veliki naočniki s črnim, širokim okostjem. Skozi debelo, umazano steklo je bulilo par majhnih, bodečih, mačjesivih oči v veliko, razdrapano, umazano, mastno knjigo z orumenelimi listi in velikim, silno staroverskim tiskom. Suho, drobno telo ji je tičalo v prastari, ponošeni, tu in tam že z velikimi zaplatami skrbno zakrpani obleki, ki je bila nekdaj najbrž črne boje, a sedaj je kazala razne nianse rumene in rjave barve.

Isto lice klasične starosti, kakor sama gospodarica, je kazala tudi vsa njena okolica, ki pa se je ob enem odlikovala s kričečo raznobojnostjo in fantastičnim raznoličjem.

Na podolgovati, oglojeni, nizki prodajalni mizi je stala tik temnoumazane, nekoliko vlažne stene velika pločevinasta posoda, iz

katere se je dvigal in širil po vsem obližju nekak neprijeten, mehak, mokroten duh, ki je ne baš ljubko ščegetal nos ter silil h kihanju. Vodeno, modrikasto mleko v njem je krila že dokaj debela kožica smetane, ki je neusmiljeno bila v obraz reklami, narisani na zunanjih debelih in starih vratih z velikimi, že dokaj zabrisanimi črkami: »Vsaki dan sveže mleko«.

Kakor piščeta krog kokle so se vrstile krog tega piskra tri druge posodice: litrska, polulitrska in četrtlitrska — izdelane takisto neumetno in primitivno iz debele pločevine. V teku let so bile že nekoliko očrnele. Ker starki dragoceni čas ni pripuščal, da bi jih pomivala in snažila, so se bile ob straneh in na dnu sesedle debele kaplje mleka, bele proge so jih krasile krog in krog, in iz vseh je puhtel in duhtel isti neprijetni, kisli vonj, kakor iz njih velikega druga.

Tik mleka se je prešerno šepirila velika, belkastorumena canjica, napolnjena vrhoma z zgrbanimi, sesedlimi, trdimi mlinci, z nekoliko od starosti zakrivljenimi solci, ki so bili trdi kakor plošče suhorjeve, in z velikimi in majhnimi kolači kruha, ki so lezli vedno bolj skupaj, se vedno bolj krčili, grbančili, postajali vedno bolj vraskavi, gubasti, mehki, žilavi in vodeni. Tu in tam se je kazal na zgrbančenih, neproporcionalnih gubah tanek, skoro neviden plesniv mah. — Zunaj na starih, razpokanih, od dežja že precej poškodovanih vratih pa je bilo na zabrisani črnini z rumenkastosivo belino pisano: »Vsaki dan sveže, najfinejše pecivo.«

Pod velikim, umazanim in vsled tega le poluprozornim steklenim klobukom se je bahato razkazoval na belkastem, porcelanastem krožniku z modrim krajem kosec surovega masla, in poleg njega je kolegialno čepel kos že tudi vrlo starega parmezanskega sira, s katerim se je družilo par sivkastih, drobnih mesenih klobas.

Takoj tik je bila v veliki, glinasti, beli skledi bogata zaloga tankih frankfurčank in debelih cervelatk. Nad njimi se je pohlevno razpenjala ne baš posebno gosta žičnata mrežica. Le-to je pokrival debel, belkastorjav pajčolan, ki pa je bil žaliboże nekoliko premajhen ter je tolerantno prepuščal eno plat prosto in odprto, v porabo lačnim, sladkosnedim muham, ki so zadovoljno brenčeč švigale za toplih dni skozi mrežo noter in ven, se hladnokrvno in samooblastno izprehajale po klobasah in klobasicah.

Sol v velikem, pepelnatosivem loncu tik klobas je bila že dokaj mokra ter se je skupljala v velike kepe.

Krača, ki je čakala tik soli na leseni deščici kupovalcev, se je zmanjšala navadno le tedaj, kadar si je je starka odrezala kak košček.

Na koncu mize je stala velika glinasta posoda s suhimi gobami, po katere so prihajale v petek zjutraj ubožne ženice iz predmestja.

Nad mizo je visel na tanki, povprečni železni rajici dolg, ozek kos slanine, s poprom močno potresene. Poleg je visela na motvozu debela, siva, plesniva salama.

Po policah so se vrstile velike rumenkaste škatlje žveplenk z zalogo smolnatih treščic, skrbno povezanih v majhne butarice — novec komad — velike ščetke z debelim, trdim ščetinjem — za čiščenje podov — so se miroljubno bratile z manjšimi in mehkejšimi za snaženje obutala.

Takoj zraven je bilo nakopičeno vsakovrstno korenje, vsakojako cvetje in listje — za kuhinjo in za najraznoličnejše bolezni: sladki koren in koren angelikin . . . lipovo cvetje je bilo pomešano z bezgovim, lapuhovo listje z encijanom . . . tavžentrože so ležale pri babji dušici, kamilice pri pelinu in suhih vijolicah . . .

Na tleh je bilo v stari, na dnu nekoliko luknjasti slamnjači nekaj belega, mehkega gosjega perja, v katerem je zadovoljno in ne brigajoč se za staro in otožno okolico dremal in sanjaril star, raznolično pisan muc.

Poleg perja je stal na nizkem podnožju majhen sodček petroleja in ne daleč od njega ravno tak sodček s slabim, vodenastim kisom.

Tik par starih, obrabljenih vreč je ležalo par parov poluraztrganih šolinov in črevljev.

Dalje v ozadju so stali piskri s kislim zeljem, z repo in črvivim grahom . . .

Vse to je bilo križem razvrščeno po polutemni, vlažni prodajalnici, v katero so zahajali le ubožnejši ljudje iz predmestja: delavci, vojaki-prostaki in borni dijaki, da so si za par novcev kupili to ali ono malenkost. —

Omenjenega dne je v majhni železni pečici, ki je stala v zadnjem, še dokaj prostem kotu prodajalnice, prasketal medel ogenj, in neprijeten duh slabega, cenega premoga je napolnjeval že tudi sicer zaduhlo prodajalnico . . .

Ker je postajalo čim dalje temneje, je starka snela raz ostri nos velikanske rožene naočnike, jih položila med orumenele liste stare, oglojene knjige ter jo je počasi in previdno zaprla. S tankimi, kratkimi prsti si je obrisala sive oči, ki so se ji med branjem bile zalile s solzami ter jo jele ščemeti, potem pa se je zagledala skozi majhno okno, v katerem je bilo polno vsakovrstne šare, na ulico.

Po daljšem molku je na veliko zazevala ter poluglasno in globoko vzdihnila:

»Ah, kako vreme . . .! Moj Bog — ta jesen . . . ta jesen . . .!«

Obrnila je oči od okna, jih zakrila s skljućenimi prsti, se naslonila z laktmi ob prodajalno mizo ter črez nekoliko časa začela v neenakih odmorih pokimavati. —

Ravno tedaj pa se je prebudil stari muc, polagoma kakor za poskušnjo iztegnil debele ude svojega dobro rejenega telesa, zadovoljno, potihoma, počasi zapredel, udaril z gibčno tačico po mehkem, toplem perju ter z živimi, radovednimi očmi kritično premotril vso okolico. — A ko je zapazil, da gospodarica dremlje in kima, se je, počasi in zadovoljno godrnjaje, dvignil, se oprezno, tiho priplazil do starke in jo s tačico na lahno potipal po stari, ponošeni obleki. A videč, da se ne gane, in da ga ni opazila, se je s smelim skokom popel na mizo, zlezel na vrh peciva, potegnil dolgi rep med dokaj tolsti in debeli zadnji nogi ter začel flegmatično, a z vidno slastjo lokati mleko iz velikega pločevinastega piskra . . .

Starka je v polusnu slišala neko čudno tleskanje in, instinktivno sluteč kako nesrečo, se je stresla, se trudila prebuditi, v snu tiho zastokala, spet vztrepetala, da je škripnil veliki stari stol z žalostnim glasom, udarila z roko po mizi — ter se v istem trenotku res vzbudila.

Nekako zmetena si je mela oči, skrbeče pogledala po celi prodajalnici, ali ni morda kakega tatu v njej. Zapazila je muca pri mleku, izbulila oči, kakor ga ne bi bila še nikdar videla v tem položaju in pri tem smelem delu — potem pa je kakor besna planila pokoncu, ga zgrabila za vrat, ga treščila k peči, skočila za njim z urnostjo, ki je bila v čudnem nasprotju z njeno starostjo in navidezno okornostjo, ter je hreščeče in hropeče kriknila:

»Mrcina kosmata . . . ti vražja žival . . . vse najde, vse požre . . .! Ti zlodej požrešni, tatinski . . .!«

Počasi, drsaje z velikimi papučami iz debele kožuhovine po starih, vraskavih tleh, se je vrnila za prodajalno mizo ter, mrmraje in jezeč se nad mačkom, spet posadila svoje suho telo na veliki, s črnim usnjem prevlečeni stol. Kakor bi bila silno izmučena in potrta, se je težko in s celim gornjim telesom naslonila ob visoko hrastovo naslanjalo ter zaprla oči, hoteč se nekoliko odpočiti od nenavadnega napora.

Muc pa je neprenehoma mijavkal v najrazličnejših »durih in molih«, zateglo, vedno glasneje in otožneje.

In čim žalostneje je mijavkal, tem bolj se je tajalo starki srce, tem bolj ji je ginila jeza, in naposled se je mrmraje izkobacala s starega stola, ki je pod njo kaj neubrano škripal in ječal.

Počasi in dostojanstveno, kakor nekaj velevažnega premišljujoč in ukrepajoč, se je spet približala peči, vzela muca v naročje, ga začela gladiti, poljubovati in pomilovati z najpresrčnejšimi besedami in izrazi . . .

O, ta muc — ta je bil brez dvoma boljša polovica starkine duše. Ta muc ji je bil za življenje tako potreben, kakor zrak, in ako ga ni vsaj enkrat na dan videla ter ga nekoliko pobožala in parkrat prav goreče, zaljubljeno poljubila, zvečer gotovo dolgo dolgo ni mogla zaspati, in ko ji je naposled zatisnil sen trudne stare oči, so jo neprenehoma mučile čudne, težke sanje, v katerih je videla večkrat svojega ljubljenca mrtvega, ležečega na perju v slamnjači — in iz takih sanj je prestrašena planila pokoncu ter z milim glasom poklicala k sebi v posteljo iskreno ljubljeno žival . . .

Sploh je bilo vse njeno življenje z življenjem tega muca tako tesno in neločljivo spojeno, da njegove smrti pač ne bi lahko preživela!

Ta muc ji je bil po smrti moževi edina tolažba, edina ljubezen. On ji je nadomestoval otroke, sorodnike, prijateljice — družbo.

Ta muc ji je pregnal z enim samim ljubeznivim pogledom iz svojih sivkastih oči vse skrbi, ki so jo mučile, vso nevoljo, ji ohladil polagoma vso jezo, in naj je bila še tako grozna.

Bil pa je res tudi vreden njene ljubezni ta muc.

Na temenu okroglate, belkaste glave je imel kot poseben nakit peterovoglato sivkasto liso; krog vratu se mu je vil sivkastočrn rob, hrbet mu je krasila svetločrna, dokaj široka proga; snežna belina strani se mu je v finih niansah izpreminjala proti trebuhu v kostanjevorjavkasto bojo, na trebuhu samem pa, v antipodni črti s črno progo na hrbtu, je prehajala v zabrisano, karminasto, kačje zvito, ozko potezo . . . Dolg, tanek rep je kazal nešteto rjavkastih in pepelnatosivih, nesimetrično razporejenih pičic, med katerimi je tu in tam samotarila kaka večja ali manjša črna pika.

In te sicer že nekoliko odebelele, a še vsekakor dovolj stasite in elegantne tačice — s kako eleganco so stopicale po prodajalnici s tihimi, neslišnimi koraki . . . S kakim vprav občudovanja vrednim dostojanstvom se je izprehajal ta vzor vseh mucev po tej raznovrstni, pisani šari, črez vreče in stare škornje, črez sodčeke s kisom in petrolejem, črez mlince in slanike, črez piskre z repo, zeljem, fižolom in gobami, s katerimi je prišel njegov tankočutni nosek večkrat v naj-

bližjo, intimno dotiko. Kako gracijozno je skakal s prodajalne mize na staro peč v ta ali oni ravno odprti predal, na police, na starkin veliki stol, na starko samo . . .

O, to vam je bil unikum — res unikum v vsakem oziru, najvzornejši, najrazumnejši, najljubeznivejši, najlepši in najljubkejši izmed vseh mucev, vreden najnežnejše ljubezni, največjega občudovanja, najskrbnejšega negovanja.

A kakor ima vse lepo in dobro na svetu primešano nekaj manj lepega in včasih celo slabega, tako je bilo tudi pri tem klasičnem mačku. Imel je namreč včasih čudne navade in muhe, ki so bile z njegovimi sicer krotkimi nravi v očitnem nasprotju. Često namreč, ko se mu je stara gospodarica najbolj laskala, ga najstrastneje poljubovala, jo je najprej z mehko tačico nekoliko pobožal in prav prijateljski potipal po velem, hrapavem licu, potem pa ji je prav neprijateljski in kakor največji sovražnik z ostrimi kremplji razpraskal dolgi koščeni nos. —

Tak je bil torej ta stvor božji, ki je sedaj, skrivaje se za toplo pečjo, tako žalobno in neutešljivo mijavkal in se žalostil zaradi jeze svoje gospodarice, dokler ga le-ta ni naposled vzela v naročje ter ga poskusila s sladkimi, ljubeznivimi besedami potolažiti.

»Aj, sirotek . . . ali te boli? . . . Eh, ubožec, saj te nisem hotela tako hudo! — A zakaj vedno laziš tamkaj, kjer te je najmanj treba . . . ti poredněž . . . ti ničvredněž . . . ti ubožec . . . ti srček mali malicki . . .«

In poljubljala ga je s prekipečim navdušenjem, s kakršnim se poljublja samo zaljubljena mladina.

Muc pa je predel in godel, si lizal tačice, migal z dolgimi, belimi brki, mahal z repom krog sebe, ga zvijal na vse mogoče načine in spet odvijal in iztegoval ter udaril z njim dvakrat, trikrat starico prav nežno po suhem, v neštete gube nabranem licu.

»Ti ubožec, ti revček, ti srček moj dragi . . . koliko si moral trpeti . . . kako težko si čutil mojo trenotno nevoljo . . .! A potolaži se, ti srček . . . ti . . . ti . . .«

In poljubljala ga je spet in spet, ga gladila in božala, ga stiskala na prsi, se mu nasmihala s širokimi usti ter se mu dobrikala na vse le mogoče načine. — —

V rdečkasto barvani, majhni kletki na preglici nad njo pa je nemirno skakljal majhen kanarček, se poredno zibal in gugal na rumenem obročku, visečem sredi kletke, porival debeli, kratki kljun skozi žice, ki so se tesno vrstile druga poleg druge, kljuval trdi, stari sladkor,

se pomakal v mali, s staro, že zelenkasto vodo napolnjeni kopalnici ter včasih melanholsko začivkal . . .

Ko je bila starka muca potolažila, je porinila staro, rjavo vrečo, ležečo tik sodčekov za kis in petrolej, k peči, položila mače na-njo ter ga prav skrbno ovila — pač s tisto rahločutnostjo, kakor bi povijala kako dete — ter mu pogladila še parkrat glavo, ki je molela iz vreče.

Sedaj se je spomnila tudi kanarčka, ki ji je bil takisto ljub in drag, kakor maček.

»Ej, saj res — ti si menda tudi lačno . . . ti sirote, ti . . .« je mrmrala ter mu vrgla v kletko par drobtinic, katere je odluščila od najbližjega mlinca. Iz majhne, podolgovate,- lončene kopalnice je izlila staro, že smrdečo vodo, in sicer kar po tleh, da je nekoliko debelih kapljic padlo po naključju tudi v mleko, nekoliko po mlincih, po slanikih, na kračo — to je ni niti najmanj vznemirilo — ter nalila iz velikega, modrorožnatega vrča, stoječega za vrati, sveže in čiste.

Par minut je ogledovala rumenega, finega ptička, kako se je gibčno, elastično in elegantno kretal po mali kletki, skakljal od strani na stran, kljuval sladkor, pomakal kljunček v svežo vodo, krilil s perotmi krog sebe in po vodi, da so drobne kapljice odletavale med žicami na tla — kako jo je radovedno in tako razumno meril s svojimi čistimi, rdečkastimi očmi, zdaj in zdaj začivkal ter se vratolomno zazibal na lahnem obročku . . .

Črez mrzli, resni obraz se ji je razlilo nekaj kakor tajno zadržano veselje, tiha zadovoljnost, samoljuben ponos.

In spet je sedla v veliki, težki, staromodni stol, ki je bil s črnim, že precej obrabljenim in oglojenim usnjem prešit in z žinjem napolnjen; naslonila se je ob visoko, široko zadnjo plat, sklenila roke na prsih ter se zagledala skozi steklena vrata na ulico . . .

»Jesen . . .« je zamrmrala ter globoko vzdihnila, da se je muc, katerega je ravnokar objel sladek sen, prebudil, široko odprl sive oči ter strmeč in s tihim očitanjem pogledal svojo starinsko gospodarico.

»Kako vreme!« je vzdihnila še enkrat, zazevala na veliko in široko ter sklonila glavo za trenotek na suhe prsi.

Polagoma jo je spet dvignila ter se zopet zagledala na ulico . . .

Droben, gost dež je naletaval zunaj, dež, kakršen je navaden prve dni jeseni, ko že cele tedne visi nebo nizko nad zemljo, ono sivkasto, umazano, nepredirno nebo, ki je vedno enako mirno, neizpremenljivo in pusto, ko se že cele tedne vlačijo po ulicah one neprijetne, mokre, mrzle jesenske megle, ki delajo celi vzduh tako neprijetno vlažen, težek, neznosen.

Ulice postajejo od teh megel mokre, polzke, nečiste, stene vlažne, okna se preprežejo s tanko, rosnato zaveso, ki dela steklo skoro popolnoma neprozorno, ki se polagoma zbira v drobne, podolgovate kapljice, ki polze leno po steklu navzdol, črtaje za seboj ravne, širše in ožje stezice.

Raz strehe padajo enakomerno, težko in počasi debele kaplje ter se razpršujejo na vlažnem kamenju na vse strani v atomsko majhne dele.

In za takimi dnevi, za katerih prši megla kakor drobna, skoro nevidna rosa, začne padati gost dež, katerega od začetka le bolj čutimo nego vidimo . . .

Nestrpno pričakuje vse konca te goste, drobne rose.

A dan za dnevom je zavlečeno in zastrto nebo z istim svinčenosivim, nepredirnim, nizko nad zemljo se plazečim ovojem.

In dež, v začetku fin in droben kakor pepel, postaje redkejši, a tem debelejši, pada s šumom na opeko streh, udarja ob stene in zidove, ki postajejo od vlage temotni in mrzli — škrebeta ob stekla oken in velikih vrat na prodajalnicah. —

Ulice, na pol prevlečene z neprijetno, sklizko vlago, postajejo blatne; po žlebovih grgra voda; med starim kamenjem ozkih. predmestnih ulic curijo majhni, kalni, od vsakovrstne nesnage nasičeni, gosti tokovi, ki se zbirajo ob trotoarju ter se zlivajo v vodotoke . . .

Ulice so puste, žalostne, prodajalnice zapuščene, prazne, sobe temne, mrzle. —

Za teh dolgočasnih, leno se plazečih, meglenih in deževnih jesenskih dni se človeka polasti nehote temna, težka, nepremagljiva melanholija, ki mu zagreni vsako delo, ga napolni s srdom in gnevom nad dežjem in blatom . . .

Tudi stare Želakovke se je polastila polagoma neka težka otožnost . . . in spanec jo je začel premagovati.

»Ta jesen . . . to pusto vreme . . . ta večni dež,« je vzdihujoč mrmrala ter počasi zevala. Stara glava, zavita z veliko, črno ruto, izpod katere so se ji videli nekoliko redki, tanki, osiveli lasje, ji je lezla globlje in globlje na prsi.

Zadremala je . . .

A dobrodejen spanec je ni dolgo ovijal s svojim težkim, a sladkim ovojem.

Nad težkimi vrati, ki so bila od polovice navzgor steklena, je zazvonil majhen zvonček s slabim, tankim glasom . . . starka se je prestrašila, stresla, vzravnala težko glavo, si potegnila z velo, trepe-

tajočo desnico črez zaspano, radi nepričakovanega obiska vidno presenečeno lice, si je obrisala vodene, udrte oči, je zamižala še dvakrat, trikrat, kakor bi ji jemala polumračna svetloba, ki je lila v debelem pramenu skozi odprta vrata, vid — je vzdihnila, vstala, se nerodno priklonila ter ravno hotela vprašati dami, ki sta bili vstopili, s čim da jima more postreči, ko začne prva izmed došlic s hitrim, visokim glasom, ki je hreščal kakor skrhana žaga:

»Dober dan, gospa Želakovka, dober dan . . . oprostite, da vas motiva. Šli sva ravno tod mimo ter sva se malo oglasili, gospa Želakovka . . . če ne motiva . . .«

»O, prosim . . . prosim . . . veseli me . . .« je s tihim, skoro plahim glasom odgovarjala trgovka.

»Uh, kako slabo vreme . . . gospa Želakovka . . .«

»Joj, kako blato« je sekundirala družica nekoliko niže in tiše.

»Voda teče širom po ulicah . . .«

»In kaka kaluža je to . . .!«

»In ta dež — dan za dnevom . . . Moj Bog . . . Brez konca in kraja . . . moj Bog.«

»In kako mrzlo . . . uh!«

»In v sobah moramo že kuriti . . .! V začetku oktobra . . . pa kuriti . . . pomislite . . .«

»Res, hudo . . . v začetku oktobra . . .«

Starka je pogledala v kotu malo železno peč, v kateri je že pojemal ogenj, ter žalobno vzdahnila. —

»Kar trese človeka . . . Bolje se zavij, Mimi.«

»Ah, človek komaj stopi na ulico in že ima naduho . . . kaj ne, gospa Želakovka?«

»Gotovo . . . gotovo . . . gospodična Weinerlova . . . res, prav res jo ima . . .« je mrmrala starka, vsa omamljena in presenečena od plohe besed, ki so se tako nenavadno hitro in gosto usipale na-njo, in ugibaje na tihem sama pri sebi, kak namen in smoter ima pač poset in čudna prijaznost sester Weinerlovih, kateri je sicer poznala dalje časa, ker sta stanovali v bližini, a prišla je redkokdaj in le mimogrede z njima v dotiko.

A dolgo se ni mogla baviti s temi mislimi in slutnjami, ker sta sestri klepetali dalje svoje banalne opazke, hitro in brez nehanja, kakor ropoče in drdra kaka mašina, ko je v najhitrejšem teku . . .

»Aj, raz moje krilo se kar cedi . . .«

»Res . . . jaz sem ravno taka . . .! Oj, kaka škoda obleke . . .« je javkala sestra vdova.

»Saj pravim in trdim: najbolje doma pri gorki peči . . . A veste, gospa Želakovka, ti poseti . . . Moj Bog, kako si more človek pomagati . . .! Vsakdo je manj ali bolj navezan na društvo — suženj društva, navade, etikete, skratka bontona . . . Niti v takem vremenu nima človek miru, ampak se mora klatiti okrog, da zadosti družabnim zahtevam . . .«

»Res . . . res . . . nikdar ni miru,« je z elegičnim glasom zatarnala vdova . . .

»Eh . . . a propos, gospa Želakovka . . . skoro bi bila pozabila, kar sem vas hotela vprašati . . . Slišala sem, da je vaša nečakinja pri gospej doktorici Zoričevi v službi.«

»Da . . . da . . . gospodična . . . Kuharica je. — Pridno dekle, izborno dekle,« je hvalila starka, ki je v hipu nekoliko oživela ter kakor nihalnik stare, zaprašene ure prikimavala z veliko glavo.

»Aj . . . veste — toliko se govori po mestu o tem . . . no, saj veste. — Gotovo vam ne povem nič novega, nikakršne tajnosti . . . no, znate . . . o gospej Zoričevi namreč in o onem — najbrž ga poznate — o ritmojstru Stanskem . . .«

Napeto in s prežečo pozornostjo je opazovala, kak vtisk napravijo te besede na starko.

A ta je ostala povsem mirna in hladna, v eno mer kakor po taktu kimala z glavo, se oprijemala s suhimi, skljočenimi prsti prodajalne mize ter zrla z malimi, sivimi, mežikajočimi očmi vprašaje v staro, suho gospodično. —

»No, kakor vam je morda znano, sem bila jaz jako intimna z rajno Riegersbergovko, z materjo Zoričevke . . . Kakor veste, je spomladi pri hčerki Emiliji na hitrem umrla . . . žalibog — Bog ji daj dobro . . . Zlata dušica je bila, zvesta, nesebična prijateljica . . . Naravno je torej, da se zanimam za hčerko . . . O, jaz sama ne verujem in nisem nikdar verovala onemu natolcevanju in obrekovanju . . . a svet — svet je hudoben . . . in največje veselje mu je, če more komu ukrasti dobro ime, omadeževati komu čast . . .«

Umolknila je, žalostno povesila glavo ter si potegnila z majhnim, po kolonjski vodi duhtečim robcem črez oči, hoteč si pridobiti vanje par solzic.

»Mhm« — je zakašljala starka ter nemirno, ne vedoč, ali naj pove resnico, ali ne, zrla na prodajalno mizo, po kateri so ji hitro in nervozno igrali in tipali rumeni prsti . . .

»In veste, ko bi bilo tako . . . jaz, zaupna prijateljica Evelinine matere, bi jo lahko na skrivnem in tihem posvarila, bi ji lahko rekla:

‚Glej, dete, to in to govore zlobni jeziki o tebi . . . Moj Bog, vem, da ni res, vem . . . kako bi vendar mogla kaj takega verjeti, ko te vendar poznam že od mladih nog — vedno si bila tako dobra, tako nedolžna, tako poštena . . . A veš, svet je svet — svet je zloben. Ne dajaj mu niti najmanjšega povoda za kak sum, kako natolcevanje. . . In pred vsem se varuj družbe onega . . . pretrgaj z njim vsako občevanje . . . Moj Bog, ko bi zvedel tvoj mož kaj o teh govoricah — da so neresnične, vem . . . o vem — a mož je mož — nagel, hude jeze . . . Kdo ve, kaj bi se izcimilo iz tega.‘ — Tako bi ji govorila, in prepričana sem, da bi me slušala kakor lastno mater . . .«

»Res . . . res . . . gotovo . . .« je prikimavala starka z resnim obrazom. Vse prejšnje sume in pomisleke ji je premagala in razgnala neprekosna retorika nekdanje guvernante. —

»In vi, gospa Želakovka, boste gotovo najbolj znali, koliko resnice je v celi stvari . . . Vam gotovo pove vse vaša nečakinja . . . prosim, ne ugovarjajte in ne opravičujte je, saj to vendar ni nič hudega . . . to je pač povsem naravno . . .«

»Gotovo . . . o, da . . .! Ančka ne stori nikdar nikomur nič žalega in hudega.«

„Verujem, verujem . . . o! — Torej bi vas prosila v imenu dobre stvari, da nama položaj nekoliko razjasnite, kar bode le Evelini sami v prid . . . Umejete — ne iz radovednosti, ampak edino le v imenu dobre stvari vas prosim za to . . . O, kot prijateljici pokojne Riegersbergovke mi je čast, sreča, dobro ime njene hčerke pač pri srcu . . . in boli me, žali me, ko slišim vsa ta obrekovanja . . . Umete — ka-li?«

»Umem, umem . . . in žalibog sem slišala že tudi jaz o Ančki marsikaj, kar . . . kar . . . ni celo v redu . . .«

»Moj Bog, torej vendar . . .!«

Guvernanti ‚v pokoju‘ so se zabliskale vodene oči.

»Oh, — torej res . . .!«

»O, jaz sem trdila že po zimi, ko je ritmojster začel zahajati k Zoričevim, da se iz tega ne izcimi nikdar nič dobrega . . . O, jaz poznam Stanskega . . .«

In z roko je zamahnila po zaduhlem, toplem zraku, kakor bi hotela pahniti nekaj daleč, daleč od sebe.

Starka pa je v eno mer pokimovala ter nadaljevala z monotonskim, šepetajočim, skoraj boječim glasom:

»In jaz sem poiskala Ančki že drugo službo . . . Dekle je mlado, nepokvarjeno . . . slab vzgled bi jo lahko popačil.«

»Torej tako daleč je prišlo . . .!«

»In žalibog ni dovolj, da zahaja ritmojster k njej, tudi ona ga skrivaj obiskuje . . . O, ko bi to znala rajna mati — tudi jaz sem jo poznala . . . blaga, dobra gospa . . .«

»Moj Bog . . .«

»Pripovedujte dalje . . . pripovedujte . . .«

»Razložite natančno . . .«

»Da — ko gre zvečer na videz k blagoslovu, ne ostane v cerkvi, ampak jo zapusti pri stranskih vratih — ter zahaja baje k Stanskemu.«

»Je-li mogoče!« —

»Tako globoko je padla . . .!«

»Kak škandal . . .«

»Moj Bog . . .«

Guvernanti se je veli, življenja siti obraz zalil s krvjo, in hlineč presenečenje in globoko, odkritosrčno žalost, bi bila skoro od veselja vzkliknila in poljubila starko, ki ji je v svoji naivnosti in ženski zgovornosti podala tako važnih novic.

A premagala se je, povesila, kakor od velike žalosti celo potrta, glavo ter črez nekoliko časa s tišjem, turobnim, a odločnim glasom nadaljevala:

»Temu moramo storiti konec. — Resno hočem z Evelino govoriti, jo posvariti, ji pokazati nevarnost, v kateri se tako lahkomiselno predaje . . . Morda je še mogoče, da se prepreči, kar bi bilo najhujše — javen škandal.«

»Škoda gospe . . . drugače je baje zelo dobra . . . vsaj proti Ančki.«

»Gotovo dobra . . . gotovo . . . In ravno radi tega — kaka škoda!«

»Kdo bi bil to mislil . . .«

»Ona je najbrž nedolžna . . . Stanski jo je zapeljal . . . O, on je lokav človek . . .!«

»In njen mož! — On ni za-njo — na pol kmet . . . Mislim, da v drugih razmerah ne bi bilo prišlo do tega.«

»Zanemarja jo baje . . . Ne briga se za-njo, živi le za svojo stroko . . . Mogoče, da se peča tudi z drugimi . . .«

»Ančka pravi, da je dober človek . . .«

Sestri sta se spogledali. Na tankih, velih ustnicah Miminih je zatrepetal za trenotek zaničljiv, skoro neviden nasmeh. —

»Aj, ne bomo se pričkali . . . A Evelino je treba vsekakor posvariti . . .«

»Vsekakor . . .«

»Gotovo, gospodična, storite to . . . Najbolje bo . . .«

»Verujte mi, gospa Želakovka, da ste mi storili veliko uslugo . . . Koristili ste gotovo tudi Evelini — nje čast, nje dobro ime je v nevarnosti . . . Mati je mrtva . . . sestra daleč . . . mož ne utegne ali noče . . . kdo naj torej skrbi za-njo, če ne jaz, najbližja prijateljica obitelji Riegersbergove . . .!«

»Da, da . . . storite to, gospodična . . . Škoda gospe, res škoda . . . A mene ne omenjajte, prosim . . .«

»Gotovo ne. — A hvaležna sem vam, iz srca hvaležna . . . No, ne bodeva vas več mudili, že predolgo stojiva tukaj . . . Oprostite . . . Z Bogom, gospa, z Bogom . . . Hvala vam . . .! Z Bogom . . .«

»Klanjam se . . .«

»Z Bogom . . .«

— In guvernanta je hitela žarečega, v zadovoljstvu se kopajočega obraza iz prodajalnice. Za njo pa je stopala kakor senca sestra Dora, takisto srečna in blažena — in sicer edino le radi tega, ker je videla sestro srečno in blaženo.

* * *

V visoki, zelenkasti, lični peči malega salona v stanovanju sester Weinerlovih je veselo, živo prasketal oživljajoči ogenj, in rdeči, nemirni, sikajoči plamen je skozi prodrta železna vrata črtal dolge, ozke, z daljavo od peči se razširjajoče pramene po belih, gladkih tleh ter fantastično prerezaval in z rdečkastim svitom razsvetljeval polutmino, ki se je prostirala po salonu.

Mimi se je bila ravnokar preoblekla, potegnila velik, s karminastordečim usnjem prevlečen fotelj k topli peči ter je svoje dolgo, suho telo zavalila z globokim, radostnim vzdihom vanj.

Noge, ki so ji tičale v ohlapnih, suknenih domačih cipelicah, je položila na nizko podnožnico, ki je stala ravno pred pečjo, tako da je eno polovico obseval žar ognja iz peči, druga polovica pa je bila skrita v senci podpečka.

Roke je položila na ozka, tanka bedra. Nemirne, od radosti sevajoče oči je upirala v prasketajoči in trepetajoči plamen, ki je polagoma uničeval drobna bukova drva . . . zdaj malce pojemal ter spet v ostrih, visokih zubljih mogočno plapolal, izpreminjaje s prasketom drva v žareče oglje, ki se je drobilo na kosce . . . manjše in manjše . . . in razpadajoče naposled v črnkastosivkast, droben pepel . . .

»Hahaha . . . vrniti ti hočem s polno, obilno mero, kar si nahudil meni,« je mrmrala sama za-se, in krog širokih, ozko stisnjenih ust se ji je zazibal zadovoljen in ob enem diabolsko-zlovoljen posmeh. —

In spet se je zagledala v rumenkasti plamen — nemo, mirno, pazljivo in prežeče kakor kaka čarovnica, hoteča v plamenu zazreti in spoznati mračne dogodke temne prihodnjosti . . .

— In zamislila se je v ono jasno, toplo pomladnjo noč, ko je pred kakimi osmimi leti bila pri vdovi Riegersbergovi na domači zabavi, prirejeni o priliki, ko se je bila vrnila Evelina iz Prage . . .

V glavi so ji spet mogočno zazveneli in zašumeli mehki, tožeči, elegični zvoki Chopinovega noturna — oni čarobni zvoki, ki nam z neko nepremagljivo močjo zazibljejo dušo v nekako opojnost, v nekak ekstatičen polusen, ki nam vzbujajo v srcu do sedaj neznane, sladkobridke čute ali nam pa take, ki so do sedaj le dremali v naši duši, in katerih smo se le včasih, v popolnoma posebnih trenotkih temno, nejasno in nedoločno zavedali, zdajci kakor na više povelje privabijo na periferijo našega mišljenja in hotenja . . .

In v tem polusnu, v tej opojni ekstazi pozabi človek vsakdanje življenje, pozabi njegove težave, nadloge in boje, upe in prevare . . . Dozdeva se mu, da se je duša ločila od telesa, da je zdrobila okove, ki nas vežejo na zemljo, prah in blato, da se dviga visoko nad zemske nižave, da lahko, polagoma, zibajoča se v sladkih sanjah, plava više in više — v nedogledne, eterske svetove . . . v dom srečnih, blaženih duhov . . .

In v takih blaženih trenotkih nam je soba preozka, pretesna — njen vroči, nasičeni vzduh pretežek, premoreč . . . in človek nehote mehanski poišče kak miren prostorček, kjer je sam s svojim prepolnim srcem, sam s svojim drhtečim hrepenenjem, sam s svojo vzneseno dušo — poišče si kako okno, kjer z radostjo srka vase lahni balzamski nočni zrak, ki mu hladi vroče čelo, mu umirja od mehkih akordov razgrete živce . . .

In bilo ji je, kakor da med onimi tožečimi, po sreči in miru hrepenečimi akordi, ob onih vzdihih ranjene, trpeče duše stopa za gardine visokega salonskega okna . . . in v istem trenotku se oklene gladka moška roka njenih dolgih prstov, na katerih koncu začuti vroče ustnice . . . električen tok ji — kakor nekdaj, ko je petnajstletno dekle prvič slonela ob prsih svojega mladostnega oboževatelja — strese celo telo . . . krepko stisne roko neznanega kavalirja . . . potem pa jo kakor strela z jasnega neba prestraši rezek, mrzel, ironski glas:

»Pardon, gospodična . . . ni bilo vam namenjeno . . .!«

— Stara devica je vztrepetala pri teh grenkih spominih, da je karminasti fotelj ječe zaškripal . . . Z desno nogo je divje in jezno tresnila ob nizko podnožnico, da jo je porinila za par pedi v stran.

Mačje oči so ji od jeze in hrepenenja po maščevanju bliskale in se ji fosforsko svetile in žarile, kakor ogenj v peči . . .

»Ha-ha . . . sedaj pa je prišel čas osvete. — In hočem se tudi maščevati . . . hočem se . . . V dušo — naravnost v dušo te hočem in moram zadeti . . . Da . . . da . . . Ha-ha-ha . . .«

Suhi, kratki smeh je neprijetno zvenel po tihem, temotnem salonu.

Mehanski, zaglobljena v načrte in misli o osveti, je polagoma odprla mala, železna pečna vrata ter s tankimi železnimi kleščami popravila pojemajoči ogenj, da so majhne blesteče iskrice švignile iz napol zgorelega lesa in debelega žarečega oglja . . .

In v glavi guvernantini, pod kupljenimi lasmi in za nagubanim, s praškom posutim čelom je dozoreval bolj in bolj načrt okrutne osvete, po kateri je hrepenela tako dolgo, s tako nenasitno, pekočo strastjo . . .

In sedaj se je bližal trenotek — sedaj je prišel!

Zavriskala bi! —

Neznana slast jo je premagovala ter ji vabila na blede, vele ustnice režeč nasmeh . . .

Zatisnila je oči ter se prepustila temu sladkemu občutku.

VIII.

Du Schmerzensreiche —
Das Schwert im Herzen,
Mit tausend Schmerzen
Blickst auf zu deines Sohnes Tod.
— — — — — — — — — —
Was mein armes Herz hier banget,
Was es zittert, was verlanget,
Weißt nur du, nur du allein!

Goethe

Droben, gost dež je naletaval, in debela vlažna megla se je kuhala, kopičila in vlačila po mokrih, blatnih mestnih ulicah, katere je ovijal že prvi mrak z lahnim, dremotnim ovojem, ko je drugega dne hitela gospa Zoričeva k blagoslovu v frančiškansko cerkev.

Dolga, pepelnatosiva mantilja jo je delala še impozantnejšo, veličastnejšo, ne da bi skrivala in kazila polni a še vendar vitki stas njenega junonskega života.

Pelerino, ki ji je koketno visela ob širokih ramah, je na desni strani pripognila nekoliko nazaj, ker je z desnico držala majhen svilnat dežnik. —

Na širokem cerkvenem pragu, odpiraje polovico visokih, zgoraj steklenih znotranjih vrat — zunanja še večja, s svetlim železom okovana, so bila odprta — je zaprla dežnik, potegnila pelerino črez prsi, nagloma otresla raz fine male šolinčke iz tanke jelenove kože roso

in malce peska in blata, ki se jih je oprijelo, še skrbneje ovila mantiljo ob stasito telo ter si nekoliko poravnala gosti pajčolan, ki ji je zastiral žametasto lice, razgreto od hitre hoje, od mrzlega, ledenega vetra in od znotranje, duševne razburjenosti.

Vstopila je. —

V hiši božji je bilo skoro do cela temno . . .

Le tu in tam je na pozlačenem lestencu ob debeli, rjavkasto barvani steni nemirno plapolala kaka tenka voščena sveča.

Pred glavnim oltarjem je medlo, z rdečkastim svitom brlela večna luč v zlati, srčasti svetilki, ki je visela na dolgi, tanki verižici in lahno, enakomerno se gugala iz strani v stran.

Na vsaki strani oltarja je gorela po ena debela, rumenkasta sveča; njiju spodaj široka, proti koncu ostra, nemirno plapolajoča in se tresoča plamena sta na pol razsvetljevala visoki, krasni, iz belega mramorja umetno izdelani oltar, vitke sohice ob tabernaklju, fino, nežno izklesano podobico na svetlem križu visečega Zveličarja na sredini izbočenih vrat tabernakljevih. Tresoči se rumenkasti prameni so se razlivali črez ljubke klečeče angelje z dolgimi, v tem lahnem, v tmini skoro zamirajočem svitu se čudno lesketajočimi perotnicami, nežnih, ženskih obrazov, dolgih, valovitih, kostanjevih las, vitkih, k molitvi sklenjenih rok in majhnih, finih nog, ki so nekoliko nad gležnji moleli izpod bele, gubaste obleke. — Odsev sveč je bliskal in trepetal črez visoke svetce, ki so, zaviti v valovite, pozlačene plašče, tiho stali ob stenah tik oltarja ter resno, nekamo otožno zrli pred-se, kakor bi sanjali o davno minolih časih, o krutih bojih s svetom in z lastnim srcem . . .

Rumenkasti, proti vrhu rdečkastočrni, ostri plameni so se manjšali in večali, nemirno, neredno vztrepetavali, se nagibali zdaj na levo, zdaj na desno stran, naprej in nazaj. Debele, podolgovate kaplje raztaljenega rumenkastobelega voska pa so polagoma polzele po debelih, težkih svečah ter padale na široke, pozlačene skledice visokih, masivnih, krasno izdelanih svečnikov.

Svit večne luči in sveč je obseval tudi nizko mramornato ograjo, krito s finim, belim prtom, katerega kraje so robile ozke, dragocene čipke — ter je na pol razsvetljeval še zgornji del presbiterija in konce črnkastih hrastovih klopi, stoječih v dveh vrstah ob rjavkastem zidu. Ostali del presbiterija pa je ovijala mračna, mistična polutmina . . .

Cerkev je bila še skoro prazna.

Le tu in tam je sedela ali klečala v širokih, gladkih klopeh kaka stara ženica, zavita v velik, črn pled ali pa ogrnjena z debelim, staroverski prikrojenim plaščem.

Nekatere so imele na klopi pred seboj tanko, zvito svečico, ki je razsvetljevala le najbližjo okolico in še to le za silo. Skozi velike naočnike, ki so jim kakor jarmi viseli na ostrih, ozkih, dolgih nosovih, so pobožno in Bogu vdano strmele v stare, v črno, oglojeno usnje vezane knjige z orumenelimi listi in velikimi, že umazanimi, osinjelimi in zabrisanimi črkami . . .

Tiho je bilo v cerkvi . . .

To mistično, skoro nadnaravno in tesno tišino je le zdaj in zdaj predramilo in zmotilo škripanje odpirajočih se vrat . . . Težki, počasni, drsajoči koraki — — le redkokdaj so se slišali lahni, hitri, elastični in tihi, razodevajoči čvrsto, mlado novodošlico, ki je hitro in tiho hitela na svoje mesto, da se je dozdevalo, da se niti ne dotika gladkih kamenenih tal . . . Zdaj in zdaj je zašumela pri vratih dolga, težka obleka kake dame iz boljših krogov . . . Kje iz kakega kota je zazvenel kratek, suh, otel kašelj . . . In z vsem tem so se mešali, tvoreč čudne, nemuzikalne akorde, globoki, glasni vzdihi, tiho, včasih nekoliko naraščajoče mrmranje molečih staric, ki se je pa takoj spet izpreminjalo v nerazločno šepetanje, iz katerega so se razločevali le šumevci . . . škrebetanje molkov ob široke klopi . . . in tu in tam tiho smrčanje kake starke, katero je v gorečí molitvi premagal sladki spanec. —

— Gospa Zoričeva je šla po stranskem delu cerkve v kapelico Marije sedmih žalosti.

Mala, lahno se gugajoča zlata svetilka pred oltarjem je s svojo brlečo rdečkasto lučjo le slabo, nedoločno, čarobno obsevala dragoceno, umetno podobo na nizkem oltarju, ki je bil ves zagrnjen in pokrit s svežimi in umetnimi cveticami in raznovrstnim zelenjem . . .

Zoričevka je nekoliko postala pri vhodu ter napeto upirala oči v polutemno kapelico.

Ko se je privadila tej tmini in je videla, da je kapelica prazna, je vstopila.

Sedla je v majhno, kratko klop ob levi strani, se prekrižala ter hotela moliti.

A ni mogla!

Bila je čudno razburjena, ne da bi sama vedela, zakaj . . .

O, kolikokrat je že hodila to pot, kolikokrat je že klečala ravno na tem mestu ter molila k ‚Materi dolorosi‘ za-se in — zanj, h kateremu jo je silila njena grešna strast! — A nikdar še ni čutila te čudne tesnobe, kakor sedaj . . .

A danes —!

Neki znotranji glas jo svari in ji pravi, naj ne hodi k njemu, naj se vrne, naj zapusti pot, katera jo mora privesti v pogubo . . .

Bilo ji je, kakor da jo zadene v kratkem velika nesreča!

Neizrečeno tesno ji je bilo pri srcu. —

Spet se je pokrižala ter pričela tiho, šepetaje moliti.

A molitev ji je zamrla na trepetajočih ustnicah . . .

Mislila je spet nanj ter kakor v sladkem snu zaprla modre oči. —

Tedaj pa ji je bilo, kakor bi slišala blizu sebe tihe, oprezne korake.

Stresnila se je, na široko odprla velike, jasne oči ter jih uprla proti vhodu, misleč, da je kdo vstopil.

A nikogar ni videla.

»Motila sem se . . . zaman se vznemirjam,« si je mislila ter zrla v lahno se gugajočo, srčasto zlato svetilko pred oltarjem, katere mala luč je le nejasno prodirala rdečkasto, stekleno, do polovice z oljem napolnjeno čašico. —

Odtod pa se ji je pogled nehote uprl v podobo na oltarju.

In ko je zrla te bolestne, neizmerno nežne in neizrečeno ljubeznive poteze na izmučenem obrazu deviške matere, ki se v nadčloveški, nemi boli nagiblje k edinemu, z neodoljivo ljubeznijo ljubljenemu sinu, ki ji leži mrzel, mrtev, z bledim obrazom, oblit s krvjo, v naročju . . . ko je motrila podolgovati, resni, krasni obraz Spasiteljev, po katerem se je razprostirala božanstvena milina, neki čudno tajen mir brez trpkosti in jeze, iz katerega pa ji je vendar velo naproti neko tiho, molčeče očitanje — je nehote povesila oči . . .

Pretreslo jo je z elementarno močjo, in v srcu se ji je začelo vzbujati kesanje — kesanje zaradi njenega omadeževanega, izgubljenega življenja. —

Razburjeno, s temno rdečico zalito lice je skrila v male, z dolgimi pepelnatimi rokavicami oblečene roke . . .

In spet so se ji začele ustnice polagoma premikati.

Molila je.

Obstala je nekoliko. —

Mehanski, v daljših odmorih je ponavljala isto molitev — prvikrat bolj v srcu nego z besedami, drugikrat jo je tiho, neslišno šepetala, tretjikrat jo je mrmrala s poluzadušenim, trepetajočim glasom . . .

»Milosti si polna . . .!«

Še enkrat so se ji izvile te besede liki globok, težek vzdih iz burno se dvigajočih prsi.

Pred duševno oko pa ji je stopalo kakor grozeča prikazen njeno sedanje grešno življenje v vsej svoji mrzkosti, v vsej nagnusnosti.

Ob enem pa so se ji porajale v vzburkani duši jasne, dražestne slike izza rosne mladosti, ko je s čistim, deviškim, od pogubnih viharjev življenja še nedotaknjenim srcem klečala često in često ravno pred to podobo ter iz globine otroško-nedolžnega srca pošiljala zaupne, goreče molitve in prošnje k sveti Bogorodici . . .

In tedaj je bila tako zadovoljna, tako srečna, tako blažena!

A sedaj . . . sedaj . . . moj Bog . . .!

In kesanje — resnično, trpko, mogočno kesanje ji je napolnjevalo nemirno srce . . .

». . . Milosti si polna . . .«

Jasno je spoznavala, da ji je sedaj res potrebna, prepotrebna milost iz neba, da bi se mogla otresti bridkih in vendar sladkih verig tega nasladnega, razbrzdanega, skrivnega življenja, katerega kalni valovi so jo kakor mrtvo, lahko igračico drevili s seboj v vedno mogočnejše, hujše, nevarnejše vrtince . . .

Velike sanjave oči, kopajoče se v solzah, ki so v rdečkastem svitu večne luči bleščale čarobno kakor dragoceni biseri, je proseče, zaupno obrnila v ‚Mater doloroso'.

Drgetajoče ustnice pa so ji še vedno šepetale polagoma, v odmorih, nekamo boječe:

». . . Milosti si polna . . .«

In ko je s solznimi očmi zrla krasni umotvor, se ji je polagoma dozdevalo, da se ta-le oživlja, da se nagiblje mati globlje k sinu, da ji po prepadlem, krasno bledem, prozornem licu polze debele, svetle solze, počasi padajoče na prsi Spasiteljeve . . .

Trepetaje je zrla ta prizor. —

In spet ji je bilo, kakor bi se dolge, ogleno-črne trepalnice božje device polagoma dvignile, in kakor bi se njen očitajoči, neznano bolestni pogled uprl v molčečo grešnico . . .

Vroč tok krvi ji je zavrel po žilah, da je drgetala, in kakor nezavestna se je z glavo in prsmi naslonila na klop, ki je bila od njene obleke nekoliko vlažna. —

In kakor v vročici je začela zopet šepetaje in hitro moliti, sama ne vedoč prav, kaj da dela, kaj govori, česa naj prosi.

Zavedala se je le svojega greha, ki ji je sedaj z vso grozno težo legal na dušo, grozeč jo uničiti in zdrobiti.

In prestrašena od tega mogočnega pojava svoje boljše narave, se je trudila nekako spet uspavati in dušiti glasni klic vzbujene vesti. Kako da se ji je ravno danes vzbudila, sama ni vedela. Da-li je to zadnji k pokori vabeči in ob enem pred pretečo nesrečo svareči glas

Onega, ki vabi z neizrecno, neumljivo ljubeznijo vse — tudi največje grešnike — k sebi, ki z neskončno potrpežljivostjo trka na vsako, še tako zakrknjeno srce . . .

Umiriti je hotela ta očitajoči glas, in zato je spet mehanski, hitro, brez pravega premisleka ponavljala isto molitev.

Plakala je . . .

Le s težka je izgovarjala posamezne besede. —

Vmes pa so ji misli hitele k — njemu. In neka neznana, demonska moč jo je vabila, jo silila, naj zapusti cerkev, ji kaotično mešala neredne, nelogiški se vrsteče misli v vroči glavi . . .

Polagoma je spet povzdignila temnordeči, od obilih solza mokri obraz ter se z nekim tajnim, svetim strahom ozrla na oltar.

Nejasno, čarobno, mistično je obsevala luč žalostno skupino.

In v trepetajočem, rdečkastem svitu svetilke se je dozdevalo Evelini, kakor bi vrela iz ran Spasiteljevih polagoma vroča, rdečečrna kri . . . kaplja za kapljico . . . ter se cedila po finih, nežnih rokah, na katerih so jasno prosevale modrikaste žile . . . po širokih, lahno izbočenih prsih . . . po ozkih, dolgih, belih nogah . . .

Evelina je skoro glasno zajecala ter spet zakrila obraz s trepetajočimi rokami. —

Dolgo, skoro četrt ure, je sedela tako . . . obraz zakrivajoč z rokami in naslanjajoč se na črnikavo klop.

V srcu pa so se ji mogočno borile nasprotne, sovražne sile. —

Boljši del njene osebnosti jo je svaril, ji prigovarjal, naj odstopi od sedanjega nevarnega pota, naj da slovo sedanjemu nenravnemu in nenaravnemu življenju, naj zatre hudobno, grešno nagnjenje svojega srca.

A strasti v njej so ji kazale veselje, radost in razkošnost sedanjega življenja — ki je bilo tem bolj zanimivo, čim bolj je je morala skrivati pred možem in svetom. In ti strastni glasovi, da bi jo prestrašili in pahnili v obup ter ji tako potrli duševne sile in zatrli vso samostalnost, so ji kazali in dokazovali z grozno resnobo in škodoželjno neusmiljenostjo, da je sedaj za vrnitev prepozno, da bi bila to le njena sramota in njena poguba . . .

In ti glasovi so bili tako močni in mogočni, tako prepričevalni, a ob enem tako preteči, tako mameči in sladko vabeči, da se jim je polagoma skoro proti lastni volji vdajala in naklanjala.

In tedaj je po naključju pogledala med tankimi prsti na nasprotni zid, kjer je bila z umetnim kistom naslikana druga Marija — Marija Magdalena — v vsej svoji lepoti in krasoti, s svojim idealno dovršenim telesom, s klasično ovalnim, čudovitim, zamišljenim obrazom, s

sanjavimi, mamečimi orientalskimi očmi, na pol strastnimi, na pol navdušenimi za visoki nauk velikega, občudovanega in obožavanega učenika . . .

Krasno klečeče telo so ji ovijali zlati, težki, valoviti lasje do koncev nog. In ti lasje nam tudi iz slike tako rekoč duhte naproti z nekim očarujočim ognjem, kakor so duhteli tedaj, ko je spokorna grešnica brisala noge Odrešeniku . . .

Taka slika, ki dviga čistega, vernega človeka k nebesom, vzbuja poželjivcu le neko naravno strast, ki se poltno naslaja z vročo poezijo tega nadnaravnega, čudovitega umotvora, v katerem je spojena idealna ženska lepota z nadzemeljsko, božanstveno krasoto . . .

Z neznanim, neukrotnim ognjem je zdajci razpalil ta pogled Evelino.

Obraz ji je gorel, težko, hitro in burno je sopla, in med drobnimi rokami je nervozno stiskala in mečkala fin batisten robček, ki je bil moker od solz . . .

Videlo se ji je, da prav sedaj bije sama s seboj najhujši, odločilni boj.

In zla strast je bolj in bolj obladovala, jo bolj in bolj vpregala v svoje zanke . . .

Pri tem pa ji je boječi, nesamozavestni, izbegani pogled nehote ušel spet na ‚Mater doloroso‘.

A takoj je povesila nemirne, plameneče oči.

Vstala je.

In ne da bi se pokropila in pokrižala, je zbežala, kakor gnana od zlih duhov, iz kapelice in se izmuznila pri stranskih vratih iz cerkve.

Z desnico si držeč mali dežnik in privzdigujoč si z levico dolgo obleko, je hitela po stranskih, samotnih ulicah v stanovanje Stanskega.

V kotu kapelice, za široko, visoko izpovednico blizu vhoda, pa se je skrivala druga ženska oseba, visoka, suha, zavita v dolgo, črno, nekoliko ponošeno mantiljo in pokrita s širokim, rjavim, globoko v koščeni obraz potisnjenim klobukom.

Ko je Zoričevka zapustila kapelico, se je izmuznila tudi ta ženska za njo ter ji kakor mačka sledila po samotnih, ozkih stranskih ulicah do ritmojstrovega stanovanja.

(Dalje prihodnjič.)

Plagiatovstvo.

Spisali α + β + γ.

(Konec.)

Takisto je v svojih živo in plastično pisanih povestih do cela izviren započetnik čisto, realistične smeri Fr. Govékar. Očitali so mu nasprotniki poleg vseh drugih ljubeznivosti tudi to, da se naslanja preveč na Zolo, na Maupassanta, da posnema M. Prevosta; nekateri so trdili — kar je celo smešno — da kopira vodenega G. Ohneta. Nekdo je zasledil neko švedsko povest, ki ima slučajno tudi naslov »V krvi«. Znano je, da Govékar švedščine ni besedice ne razume, a prvi nemški prevod tiste švedske povesti, ki ima do cela drugo vsebino nego Govékarjeva, je izšel, ko je bilo Govékarjevega romana natisnjenega že nad polovico. Tu je torej plagiat prav tako izključen, kakor pri omenjenih očitkih glede Tavčarjevih in Kersnikovih povesti. — Sicer pa se bijejo taki kritikastri sami po zobeh, ko očitajo pisatelju, da se tišči preveč francoskih originalov, a kriče v isti sapi, da je pisatelj pamfletist, ki »prepisuje« preveč doslovno značaje, živeče ljudi in resnične dogodke iz sočasne družbe . . . Eno očitanje uničuje drugo.

Resnica je — in to je priznal s ponosom pisatelj sam — da se je učil z uspehom tehnike, karakteristike, minucioznega, a vedno zanimivega in živahnega pripovedovanja, pa gibčnega, lahkega dialoga pri mojstrih Francozih; tudi to je res, da je naziranje Govékarjevo o svetu, o morali, o ženstvu prav francosko: poleg vsega tega pa je tudi res, da je roman »V krvi« povsem originalno delo slovenskega pisatelja. — Kdor pozna Govékarjevo življenje, njegovo družbo, njegove zveze, kdor pozna njegovo čuvstvovanje in mišljenje, tisti spozna v vsaki vrsti omenjenega spisa dušo in srce Govékarjevo.

Zanimiv je spočetek in razvitek romana »V krvi«. Pisatelj je čital med dnevnimi beležkami tržaške »Edinosti« l. 1895. v pet-, šeststvrstični notici o mnogoglavi familiji, pri kateri je štatistika dognala, da je v njej že do petega kolena dedična — nemoralnost, kleptomanija in tuberkuloza. Bile so navedene tudi številke. Ta zanimiva beležka je spomnila pisatelja na neko ižansko rodbino — pisatelj je sam Ižanec! — v kateri je opazoval približno isto »hereditarno bolezen« nenravnost i. dr. Posledica je bila, da je porabil to idejo v obliki kratke črtice. Ko je le-to pokazal literarno izobraženemu pri-

jatelju, je menil dotičnik, da je snovi preveč za črtico, ter mu svetoval, naj jo porabi kot osnutek, kot jedro daljše novele, v kateri naj poda nravstveno sliko večje slovenske družbe. In Govékar se je vdal ter na podlagi ideje o atavizmu napisal po resnični dogodbi, po resničnih tipih novelo. Ta je prišla v roke uredniku »Lj. Zvona« ter mu radi svoje krepkosti in plastičnosti takoj ugajala. Na urednikovo prigovarjanje je postavil pisatelj tedanjo novelo še na širšo podlago; pridejal je moralni družabni sliki še slovensko politično, in tako je nastal v teku leta iz ničevne šestvrstične beležke vvodni roman.

Mogoče in celo prav verjetno je, da so bile »Tončke« in »dr. Pajki« že predmet mnogim modernim pisateljem — mogoče je, da srečavamo vsaki dan po ulicah značaje liki: pl. Jekler, Berčič, Golob, Minka i. t. d. — mogoče je, da je že tudi kak drug literat videl take ljudi, doživel podobne dogodke in zvedel za slične posamezne prizore, kakršni so v Govékarjevem romanu — a oblika, razsnutek, zveza in uporaba živih domačih tipov in resničnih slovenskih dogodkov je do cela pristna Govékarjeva lastnina.

Najnovejši slučaj v zgodovini slovenskega plagiatovstva pa se dotika umetniške časti pesnika Antona Aškerca. V izvestnem klerikalnem listu je »dognal« neki E. L. »dejstvo«, da je pesem premogarjev v zbirki pesmi italijanske socialistične poetinje Ade Negri sumljivo sorodna z Aškerčevo »Delavčevo pesmijo o premogu«. (»Lj. Zvon«, 1897, štev. I). Tisti E. L. torej očita povsem neprikrito A. Aškercu — plagiat, ker menda misli, da sploh vsakdo, ki piše dandanes pesmi v socialnem in socialističnem duhu, samo kopira ali celo plagiatira italijansko pesnico. Ta mož ne razume, da utegneta dva, ki proučujeta eno in isto življenje ali isto družabno gibanje, priti do podobnih rezultatov. Znano je, da se Aškerc ni navzel socialističnega duha iz različnih pesnikov, ampak iz svojih študij na socialnem polju. »Delavčeva pesem o premogu« je celo posneta naravnost iz krajnih razmer, v katerih živi pesnik sam. V njegovi fari so velike premogove jame. Streljaj pod stanovanjem pesnikovim zija 150 *m* globok rov, v katerem je Aškerc že sam opazoval zanimivo pa tudi grozno delo. Pred leti je bilo v tistih jamah ubitih na en dan okoli štiriindvajset premogarjev. Strašni prizori so se vršili, ko so vlačili mrliče na dan. Da sta spisala torej Ada Negri in A. Aškerc slično pesem, je prav naravno. Če pišeta dva o enakem predmetu v enakem duhu, se morata tudi v mislih dotikati, vendar pa sta pri vsem tem do cela samosvoja umetnika.

Sicer pa tako očitanje o plagiatovstvu ne bi smelo jemati poguma in veselja našim leposlovcem. Kdor si upa delovati javno, mora vedno tudi pripravljen biti na javne napade, žalitve in sramotitve. Delovanje za narod je nepretrgana veriga žrtev in samozatajevanja — slava pesniška in pisateljska je vsekdar tesno spojena s trnjevo krono, ki je skrita pod težkim lavorjevim vencem, da tem hujše zbada in rani. Našim slovstvenikom in umetnikom bodi v tolažbo to, da so morali prenašati tako trnjevo krono tudi drugih narodov najuglednejši pisatelji in umetniki. »Die schlechtesten Früchte sind es nicht, woran die Wespen nagen.«

Navajajoč samo še nekatere izmed neštevilnih slavnih »plagiatorjev« velikih narodov, moramo seveda najpreje omeniti »največjega plagiatorja« med literati — Shakespearja, o katerem je bilo že zdavnaj dokazano in znano, da so njegova nesmrtna dela pravcata sračja gnezda, znesena na kup od vseh strani. A vsem, ki se zanimajo za slovstvena vprašanja, je še gotovo v živem spominu »Shakespearjeva bajka«. Naslanjajoč se na nekatere vzajemnosti v dramah Shakespearjevih in opisih filozofa Bakona Verulamskega, je l. 1857. neki H. W. Smith razvil hipotezo, da Shakespearjevih dram sploh ni spisal Shakespeare, kateremu je baje za to nedostajalo tiste mnogostranske in globoke izobraženosti, ki jo povsod v njegovih igrah vidimo — da njih pravi oče ni nihče drugi nego — filozof in državnik Bakon Verulamski, ki ni maral sam javno nastopiti kot »glumski pesnik«. Ta vrtoglava hipoteza je res izzvala hud odpor trezno mislečih ljudi, a je takisto dobila mnogo strastnih zagovornikov. O njej sami je narasla že obilna učena literatura, in šele pred kratkim časom so jo — po naši sodbi temeljito in definitivno — ovrgli in pokopali. Toda bodisi še tako globoko pokopana, možno bi bilo vendarle, da bi jo kak zagrizen plagiatovohec vnovič izkopal ter zopet poslal med svet.

In veliki Goethe! Ponos nemškega naroda, največje pesniško delo nemškega slovstva, »Faust«, je po tistem merilu najnavadnejši plagiat »Fausta«, katerega je spisal Anglež Marlowe. Dejanje je po večjem isto, samo da ima Marlowe v svojem Faustu mesto Jerice (Gretchen) dr. Fausta nesrečno soprogo. Marlowejev Mephisto igra isto ulogo, in Faust nastopa pri Marloweju takisto v družbi cesarja in papeža, kakor pri Goetheju. Tudi lepe Helene ni pozabil Goethe »plagirati« iz Marloweja. Angleški »Faust« se tudi začenja z monologom in skoro z istimi besedami. Pripomniti pa še treba, da je Marlowe izmed prvih angleških pesnikov, in da je dramatiški celo krepkejši od Goetheja. In vendar ne porečemo, da je Goethejev »Faust«

plagiat, zakaj bistvo vsega dela — duh je izvirno Goethejev, in modroslovje 18. veka je pristna, izvirna podlaga vsega dela. — Sploh pa je imel Goethe o plagiatovstvu tako ohlapne nazore, da je celo Herderja in Schopenhauerja prepisoval dobesedno ter je v mnogih svojih stihih podal le verzifikovanega Giordana Bruna.

V. Sardou, ki je izmed najznamenitejših francoskih dramatikov, si je izposodil idejo in še nekatere posameznosti za svojo »Fernando« iz Diderota; vendar je »Fernanda« postala do cela svoja, izvirna celota.

Corneillu so očitali, da je slavni epos »Cid«, katerega sujet, značaji in deloma tudi razvrstitev prizorov so vzeti iz neke španske drame, surov plagiat. Profesor Enríco Panzachi pa pravi (navajam po »Neue Revue« VII. 27. nemški prevod njegovih besed): »Die wahren Plagiate darf man nicht in Erfindungen und äusserem Mechanismus suchen, denn letztere bilden nur die Materie des Kunstwerks. Die Kategorie der wahren Plagiate ist eine höhere, geistigere, minder sichtbare«.

Neki literarni pedant brez umetniškega razuma je celo dokazal, da so Lessingova zbrana dela duševni in besedni plagiati najrazličnejših pisateljev.

Lafontaine, Corneille, Balzac, Annunzio, Leopardi, Ariost, Lombroso, Brandes, Tolstoj, zlasti pa E. Zola... vsi ti in premnogi drugi slavni literatje so sedeli na zatožni klopi in so bili »obsojeni« radi plagiatovstva.

Navedimo še iz glasbeništva par primerov! O neutemeljenem očitanju plagiatovstva je znano, da je zlasti pri novih operah in operetah med kritiki prava gonja za reminiscencami.

Znamenita je anekdota, ki se pripoveduje o Leoncavallu. Ko je nepoznan došel v majhno italijansko mesto, so igrali baš njegovo opero »I pagliacci«, in on jo je šel iz radovednosti poslušat. Poleg njega je sedela gospa, ki je pričela po igri z njim razgovor o glasbi sploh in je bila za opero, ki se je ravno predstavljala, silno oduševljena. On pa je pričel neusmiljeno kritikovati svoje delo; omenil je, da je ta melodija od tega, ona od onega skladatelja, in ji tako vse delo razkosal na neštete plagiate. Gospa je ugovarjala, a Leoncavallo ji je tudi razložil, da prvenci v umetnosti brez posnemanja sploh niso možni. — Drugega dne pa dobi v roke časopis in v njem razpravo: »Leoncavallo o lastnem delu«; tu je bila natisnjena skoro doslovno njegova včerajšnja »ocena«. Ona gospa je bila muzikalno naobražena in gledališka kritikarica; spoznala je bila najbrže slavnega komponista ter se tako maščevala za njegovo lastno hudomušno kritikovanje.

Wagner je v »Lohengrinu« porabil scenično povsem natančno prizor iz Marschnerjeve opere: »Der Templer und die Jüdin«, prizor, kjer se pripravlja in vrši dvoboj kot božja sodba v obrambo obdolžene device; a zategadelj mu nihče ne bo očital plagiatovstva.

Takisto ne štejemo Lujizi Pesjakovi v zlo, da je osnovno misel za libreto k Foersterjevemu »Gorenjskemu slavčku« sprejela po »Postiljonu lonžimoskem«, samo da je moška uloga izpremenjena v žensko; nje delo je vkljub temu povsem samostojno.

Omenjena opera pa nas spominja nekega čudnega naključja, ki je nekoliko slično onemu, ki smo je omenili v začetku te razprave. Hamburški fijakar Wachtel je imel krasen glas, a po sreči ga je doletelo, da ga je neka učiteljica glasbe, ki ga je bila slučajno čula peti, izborno izobrazila v muziki. Postal je sčasoma izmed najslavnejših in najbolj priljubljenih opernih tenoristov. S posebnim ognjem je nastopal povsod v glavni ulogi opere »Postiljon lonžimoski«. Nje libreto nam pripoveduje, kako je postiljon, katerega je slučajno čul peti neki markí, iščoč tenorista za pariško opero, markija očaral, in da je sčasoma postal postiljon prvi kraljevi operni pevec. Slučajna sličnost med usodo slavnega pevca in usodo junaka njegove glavne uloge je dala povod, da se je močno razširila misel, da je dotična opera bila zložena nalašč zanj, in da je v njej uporabljena epizoda prav iz njegovega življenja. Toda Adamova opera je mnogo starejša, in njen libretist de Leuven tedaj gotovo ni mislil, da življenje kdaj uresniči proizvod njegove fantazije.

Viktor Parma je imel s svojo moderno zasnovano in izvršeno enodejansko opero »Ksenija« največji in najpopolnejši uspeh med vsemi slovenskimi skladatelji, ki so se doslej lotili opernega komponiranja. Triumfu, katerega je žel Parma v ljubljanskem gledališču, je sledil še večji v Zagrebu. Kritika pravi, da je naš skladatelj jako nadarjen učenec italijanske moderne šole, in skladatelj — potomec nekdaj italijanske rodovine — se nazivlje sam navdušenega častilca Mascagnija in Leoncavalla. Nekateri ocenjevatelji so celo opetovano trdili, da je intermezzo v »Kseniji« glede muzikalne vrednosti nad slovečim intermezzom v »Cavallerii rusticani«. Ravnatelj graškega gledališča je stopil v dogovor s skladateljem, da se uprizori v bodoči sezoni »Ksenija« še v Gradcu z nemškim tekstom, gledališki agent Berté na Dunaju pa je prevzel v svojo agenturo tudi Parmovo delo, ki sedaj nedvomno tudi drugod stopi na prizornico. —

Ta veliki uspeh pa je seveda takoj vzbudil zasledovalce — plagiatovstva. Za hrbtom, v odsotnosti skladateljevi, v družbi ljudi, ki

žive ob škandalni kroniki, so nekaterniki skrivnostno namigavali, le na pol izrekujoč svoje trditve in prihuljeno se sklicujoč na tega in onega, vselej neprisotnega skladatelja, da je »Ksenija« plagirana iz Verdija, iz Mascagnija, iz Chopina in od drugod. Da bi pa kdo teh Zoilov imel pogum ter bi kot pošten kritik v javnem listu, s podpisom svojega celega imena dokazal svojo trditev, tega ne doživimo seveda nikoli. Po beznicah blatijo in natolcujejo naše umetnike, javnosti pa se boje, kakor netopirji luči!

Kdor pozna druga, mnogoštevilna dela Viktorja Parme, tisti pritegne, da je »Ksenija« najpristnejši izraz njegovega pesniškega genija. Vsaka točka posamič nosi čisti pečat Parmovega duha in srca, vsaka piesa za-se ima vse znake skladateljevega temperamenta. Skladatelj sam je izjavil, da je hodil v šolo k mojstrom Italijanom — ali naj bi bil hodil morda k Nemcem? — Umevno je torej, da je »Ksenija« po duhu italijanska; dejstvo pa ostane, da je ves zasnutek, vsa oblika, celotna izvršitev, vsa karakteristika Parmovo — do cela izvirno slovensko delo, s katerim se lahko po pravici ponašamo. —

Baš te dni pa se je vršila na Dunaju zanimiva pravda med dvornim kapelnikom in vodjo konservatorija, prof. Fuchsom ter c. in kr. vojaškim kapelnikom Kaiserjem. Slednji je namreč uporabil neko kompozicijo, katero je bil zložil Fuchs že ob odkritju Marije Terezije spomenika na Dunaju za predstavo v dvornem opernem gledališču — ter jo izdal kot svojo lastno, v proslavo jubileja pešpolka »Hoch- u. Deutschmeister«. Kaiser je sicer trdil, da je njegova kompozicija posneta le po neki stari himni, a pred sodiščem je vendar priznal, da je bila plagiat Fuchsove kompozicije; ukloniti se je moral globi in preklicu po časopisih ter se s tem poravnal. — Ta slučaj nam kaže, kako medli so pojmi o literarni in umetniški lastnini celo v onih krogih, kjer sicer vlada dostikrat pretirano častiljubje. Pripomniti treba, da je kapelnik Kaiser sam odličen in veljaven glasbenik, ki se je že proslavil z mnogimi izbornimi deli.

Poleg vse popustljivosti glede snovi pa smo tudi mi neizprosno strogi glede pisateljske in sploh umetniške — individualnosti; saj prav individualnost je po naših mislih jedro in bistvo tega, kar imenujemo in občudujemo pri vsakem umotvoru kot originalnost, t. j. vsota, vkupnost vseh tistih pisateljskih in umetniških posebnosti, po katerih se vsaki pisatelj ali umetnik odlikuje mimo vseh drugih, katere vse skupaj tvorijo njegovo pisateljsko umetniško osebo, njegov umetniški ali pisateljski značaj. Do take individualnosti se popne vsaki pisatelj in vsaki umetniški genij izza prvotnega posnemanja in

se mora popeti, sicer ga ne pripoznamo kot originalnega umetnika. »Le stile c'est l' homme«: iz skupnega jezika, ki ga govori tisoč in tisoč ljudi, si vsaki pisatelj polagoma ustroji svoj slog, katerega ne zataji nikoli več, in katerega vešč čitatelj pogodi izmed sto in sto različnih slogov. V tej individualnosti, v tistem »stilu« je iskati rešitve skrivnostnemu vprašanju o izvirnosti kakega umotvora. — Ni treba poudarjati, da načelo »Le stile c'est l' homme» ne velja samo pisateljem in pesnikom, ampak mutatis mutandis vsakemu umetniku.

Veliko ravno omenjene individualnosti pa je nezavisne od pisatelja, je nekaka objektivna individualnost, namreč individualnost, ki tiči v jeziku samem. — Da, tudi jeziki niso zgolj mnogovrstna izrazila istega logičnega mišljenja, ki bi bilo morda pri vseh ljudeh enako, nego jeziki so sami tudi individui, osebe, ne samo sredstva, nego bitja; po njih se narodi takisto bistveno razlikujejo med seboj, kakor po telesnih lastnostih, naturelu in temperamentu. Jezik je produkt prirodnih činiteljev, a je zopet tudi sam činitelj, in pisatelj, ki mu je jezik glavno sredstvo in snov — to, kar je kiparju glina in slikarju barve in kist — mora s tem činiteljem računati.

Jeziki so individui, smo rekli; da, celo najbližji književni jeziki imajo poleg vseh sorodnosti toliko značilnih posebnosti ne samo v artikulaciji in pronunciaciji, v glasovih in besedah, nego tudi v izrazih in njih vezanju, v naglaševanju, gestikulaciji in sploh v celem načinu izraževanja — da se celo tako sorodni jeziki, kakor hrvaščina in slovenščina, drug od druzega prav tako razlikujejo, kakor so rodni bratje in sestre poleg vse prirojene podobnosti vendarle vsaki za-se svoja oseba. — Celokupnost vseh tistih jezikovnih posebnosti in individualnosti udarja vsakemu jeziku svoj značaj, in po njem se brbljava laščina od počasne nemščine ali lahkotne in duhovite francoščine prav tako razlikuje, kakor se razlikujejo tipični zastopniki dotičnih narodov.

Ta jezikovna tipičnost kolikor toliko omejuje pesnika in pisatelja, in brez njegovega prizadevanja ali tudi proti njegovi volji vžiga pečat vsakemu umotvoru, pisanemu v tistem jeziku.

In ako kak pisatelj ali pesnik, sin svojega naroda, popolnoma pronikne v globino te jezikovne individualnosti, a ne samo to, nego se v njem tista individualnost še vse bolj razraste in razvije — tedaj iz te potencirane, nekaj jeziku prirojene, nekaj pa umetno pospešene individualnosti vzklije tisti krasni cvet sveže, vonjave, pristne izvirnosti, po kateri se odlikujejo najboljši umotvori vseh slovstev. — Sedaj menda umejemo, zakaj so tako težki, da, celo nemožni prevodi takih specifičnih, pristno narodnih umotvorov. »Martina Krpana« n. pr. pre-

vajati v tuje, čeprav sorodne jezike (recimo v ruščino ali tudi v hrvaščino), se mi zdi jako smelo, vsekakor pa silno nehvaležno delo. —

* * *

Toda kakor se utrjuje med človeštvom internacionalizem — kakor nas na vnanje izenačuje skupna, po vsem svetu vladajoča moda v obleki in športu — kakor nas uniformuje po vedenju in nastopanju — bodisi doma, v javnem salonu — ali v cerkvi — strogi cerimonijel ali pa bon ton, da smo si podobni med seboj po duši in telesu, kakor novi vinar staremu krajcarju — prav tako izginja polagoma, a vztrajno iz svetovnih jezikov, pa tudi iz svetovnega slovstva vsaka bistvena izvirnost in originalnost. Tipične lastnosti raznih kulturnih narodov so našle zavetje le še v knjigah folkloristov . . . A ti ostanki so toli malenkostni in ničevni, da ne zadoščajo več velikim pisateljem, ki ne pišejo izključno za svoj narod, ampak si iščejo svoje občinstvo po vsem omikanem svetu. Povesti svetovnih pisateljev izhajajo dandanes navadno hkratu v prevodih v vseh svetovnih jezikih. — Naša inteligencija je v svojem naziranju, v svojem mišljenju in čuvstvovanju skoro prav taka, kakršna je dunajska, pariška ali rimska; različni temperamenti dajejo le nebistven ton ali kolorit.

In temu se ni čuditi. Časopisje, prehajajoče iz kraja v kraj in raznašajoče med narode dan za dnevom preporne ideje in vprašanja, ki so ravno na dnevnem redu, je velik faktor pri izenačevanju človeštva. — Drugi jako znameniti činitelj je občevanje naroda z narodom, ki je vsled naglega in cenenega prometa jako olajšano. — Tretji važni vzrok pa so naše srednje šole in naša vseučilišča, ki so še vedno kolikor toliko osnovana na enotnem temelju staroklasičnega humanizma.

In tako ne more biti drugače, nego da v leposlovju — o znanstvu niti več ne govorimo, ker to je že davno mednarodno! — bolj in bolj ginejo meje, posebnosti, tipičnosti. Vse je že dandanes skupno — komunistično — subjektivnost se omejuje na tisto pisateljsko individualnost, o kateri smo zgoraj govorili.

Originalnosti v tem smislu torej dandanes med kulturnimi narodi ni več iskati. Samotvorna izvirnost v proizvajanju bodisi slovstvenih, bodisi umetniških umotvorov je samo še možna pri osamljenih narodih, ki so ločeni od svetovnega prometa in so zategadelj tudi še premalo oblizani od internacionalne kulture. — Zanimivo je, da je ta izravnavajoči, mednarodni tok konstatoval že pokojni Miklošič tudi v skladnji evropskih jezikov, katera se povsod v isti smeri, homogenski preobrazuje.

* * *

Iz vsega, kar smo doslej povedali, je razvidno, kako nedoločen, kako raztezen in zategadelj preporen je pojem plagiatovstva. Pravi plagiati so le tisti, ki so hlapčevsko izposojilo cele umetniške ideje in oblike. [1]) Duh je bistvo, ne pa črka! Dokler kritiki ne dokažejo druzega nego le zunanje — snovno ali besedno — kopiranje, lahko trdi umetnik — bodisi pesnik, komponist, slikar ali kipar — da je izviren, da je vzel na posodo baker, a da je vrnil zlato. Ako je izposojeno blago umetniku le sredstvo do pravega namena, le snov, le podlaga njegovemu delu — ako je izposojilo le nebistveno okostje, kateremu umeje vdihniti pesnik ali obrazovalni umetnik svoj duh — tedaj mora umolkniti vsako zlogolko očitanje plagiatovstva. »Zgodbe o Indijancih velikim otrokom pripovedovati« — pravi berolinski pisatelj K. Bleibtreu v »Neue Revue«, VII. 27. — »to bodi posel pesnikom ‚minorum gentium'. — Velikemu pesniku pa bodi smoter, da v vsakem umotvoru utelesi kako idejo. Zategadelj ni samo slučaj, nego je bilo neizogibno, da je bil največji pesnik največji — plagiator — da Shakespeare ni tratil dragega časa s snovmi, nego je često že narejene drame kar samo predelal. Tu vlada pač enak zakon, kakor v Napoleonovem izreku, da velik vojskovodja postane le tisti, kdor vse posamičnosti prepusti drugim ter, sile drugih izkoriščajoč, sebi pridrži le samo vrhovno poveljništvo«. —

[1]) Naš avstr. zakon o varstvu avtorstva (Urheberrecht) z dne 26. decembra l. 1895. ima jasna določila o tem. Važne so nekatere njegove določbe, n. pr. § 22., ki prepoveduje novim delom podajati naslov in obliko starejših, ako bi to moglo občinstvo premotiti, ter pri tem dodeljuje lastniku starejšega dela pravico do odškodnine.

§ 24. določuje med drugim, da zakon prekrši, kdor izda zbirko pisem brez dovoljenja piščevega ali njegovih dedičev, ali pa kdor izda predelavo tujega dela ali njegovih odlomkov, ne da bi imela izdaja značaj izvirnega dela.

Tudi glede prevodov so določbe. Vsaki avtor si lahko pridrži pravico za izdavanje prevodov za vse ali le za nekatere jezike, a mora to izrečno javiti v svoji izdaji na naslovni strani; ta pravica pa velja le za tri leta. Ako pa izda pisatelj sam z originalom vred prevod svojega dela, velja tudi ta prevod kot original; torej je potem vsaki drugi prevod prepovedan. Tako n. pr. je Ibsen svoja novejša dela izdal ob enem v norveščini in nemščini. Dočim so bila torej prejšnja njegova dela glede na prevode prosta ter so se smela prevajati in izdajati poljubno (izšla so n. pr. v nemških zbirkah Reclamovi in Mayerjevi), je to za novejša dela zabranjeno. —

§ 43. določuje dobo avtorskih pravic na 30 let po smrti avtorjevi. Šele potem je njegovih del izdaja, uprizoritev i. t. d. povsem prosta.

§ 52. določuje, da krši zakon, kdor ne imenuje avtorja ali vira, ter se kaznuje z globo 5—100 gld.

Varstva zakona ne uživajo samo književna dela, temveč tudi glasbena in umetniška (fotografije).

Pod streho.

Spisala **Márica.**

(Dalje.)

IX.

Stari Sušnik ni mogel več vstajati. Zdelo se je, da ne čuti nič več, da ga ne gane nobena reč več; ležal je, jedel in pil, in edino to je še pričalo, da živi, telesno živi — duševno je nehal živeti že davno.

Pogled na očeta je vsakokrat nepopisno ožalostil Rozo in jo pretresel, le v šoli med otroci in v družbi je zabila vsaj za hip svojo in svojcev bedo. —

Po par večerih so nehale Pavlove predstave, a Roza ga ni videla več, nego samo na odru. Nekaj tednov po njegovem odhodu je prejela iz Rima njegov poročni list; in zopet ji je stopil v spomin tovariš izza mladih let, sedaj slaven umetnik. Toda pustni čas, ki je bil nastopil, in pa Zinka sta ji delala toliko preglavice, da je prisiljena pozabila umetnika, njegovo umetnost in njegovo ženo. —

Kadar koli je prihajala domov, se ji je zdelo, da sestra hiti skrivati sedaj rdeče trakove, sedaj črne ali bele čipke, niz belih steklenih biserov, ali zvenečih, rumenih, tenkih ciganskih medaljic.

Nepopisna živahnost je v Trstu v pustnem času večer za večerom. V gledališču so grozni »veglioni«, t. j. plesi v kostumih; po Korsu, Akvedotu in drugih glavnih ulicah vro in kriče s tenkim glasom maske, fine in okusne, pa še več razcapanih ter ostudnih, vsaka polna dovtipov dobrih, pa tudi neslanih ter podlih.

Kavarne in restavracije so prenapolnjene. Pri mizah sedi občinstvo in se zabava, gledaje maske, ki tekajo, zvončkljajo, skačejo, kriče, dražijo druga drugo, pa tudi goste. Klovni, ciganke, pieroti, mefisti in elegantni domino se mešajo z maskami v fantastičnih opravah. Med njimi se pa pehajo natakarji z velikimi tasami likerov, kave, sladoleda in piva . . .

Zinka je vedela za vse to burno življenje in hrepenela se obleči za masko, se zakrinkati ter iti v »veglione«; želela se je izprehajati v lepi, zvezdnati, mili zimski noči po Akvedotu ter pogledavati v kavarne; a vsega tega ni smela, ker ji je branila ona — Roza. Kako jo je sovražila iz srca!

Radi nje se je Roza zahvaljevala za vabila v rodbinah ter zvečer točno prihajala domov.

Kako je vzdihovala Zinka, ko ji je Lojzika ali katera druga njenih tovarišic pripovedovala o plesih, o restavracijah in kavarnah; ona pa ni mogla nikamor, nikamor! Prijateljice so prihajale k Zinki med tem, ko je bila Roza v šoli, ji pripovedovale nekaj glasno, da je slišala tudi mati, nekaj so ji pa le šepetale na uho. Neko sredo je pravila Lojzika, kako se je zabavala prejšnji večer; mati je kuhala, Zinka sedela žalostna na eni strani ognjišča, Lojzika pa na drugi. Poslušaje je vzdihovala Zinka tako globoko, da se je materi prav smilila.

»Ali te ne bi pustila, če jo prosiš, ali če jo še vi prosite, gospa?«

»Niti misliti ni,« sta rekli mati in Zinka ob enem.

»O, to pa tudi ni prav, da te drži pod komando kakor otroka,« je modrovala Lojzika; »zakaj ji ne poveš, da nisi več otrok?«

»Saj je dovolj prepira v hiši,« je rekla mati.

»Obkorej hodi Roza spat?« je vprašala zopet Lojzika.

»Kakor je, ob desetih, po poludesetih, pa tudi že ob devetih.«

»Spi-li trdno?«

»Tako, da odneseš lahko njo in posteljo, pa te ne bode slišala,« je odgovorila mati.

»Dobro, vidiš, tedaj pa se šele prične življenje po mestu; ko ona zaspi, ji ti uidi tiho in pridi k meni . . .«

Tako je res storila Zinka. Dva tedna je uhajala ob torkih, četrtkih in nedeljah, včasih prej, včasih pozneje, kakor je prej ali pozneje zaspala Roza.

Neki večer je bila že skoro sedma ura, in Roze še ni bilo domov. Tačas je Zinka hitro izvlekla iz skrinje kratko, gosto nabrano muslinovo krilo, rdeč modrc, belo srajčico s širokimi, nabranimi rokavi in rdečo čepico z medaljicami.

Potem si je urno razčesala vranje, kratke, a silno goste lase, jih prepletla z rdečim trakom ter spustila na pol razpletene po hrbtu, se umila z močno dišečim milom in se hitro oblekla.

V tej opravi je bila Zinka prav dražestna.

Zakričala je materi besedo v pozdrav, potem pa zdrčala po stopnicah nizdolu na plan, hitela po svoji tesni ulici in naglo zavila proti glavni. Dihala je svobodno in lahko, da bi bila najrajše zletela in pravila vsem ljudem o zlati svobodi in o svoji sreči. Kaj jo je to skrbelo, da ni imela nego eno desetico v žepu; saj vstopnino k plesu ji plača ali Nando ali Tone ali kdo drugi, saj ima mnogo prijateljev. Spomnila se je Lojzike, baš ko je hotela zaviti na Akvedoto, se

obrnila naglo nazaj in hitela k prijateljici; le-ta se je še pripravljala. Vzkliknili sta obe.

»Kako, da si mogla priti nocoj tako zgodaj?«

»Ni je še doma, ušla sem . . . Moram pa, še predno vstopim, najti koga, da mi plača vstopnino; jaz nimam nič.«

»Kaj bi te to skrbelo, saj jaz tudi nimam nič,« je odgovorila Lojzika ter si žgala lase.

Ko si je še Lojzika zakrila obraz z majhno krinko iz rdečega atlasa, sta stekli obe po stopnicah, hiteli črez ulice do Akvedota, potem pa tod v gledališče.

»Glej jo no, kaj te je pustila stara z doma?« jo je vprašal Nando, ko ga je Zinka udarila pred gledališčem s pahalico po rami in se mu glasno zasmijala v obraz.

»Ubežala sem ji, ubežala . . . pa pelji me notri, jaz nimam denarja!« —

V velikanskem gledališču je že igrala godba. Strašen šum in krik se je slišal že po stopnicah in v sprednjih prostorih, notri je pa bilo ljudstva natlačeno polno. Plesati niso mogli. Po sredi so se sicer nekateri poskušali vrteti, pehaje se in suvaje na vse strani; toda prihajajoča množica je bila silnejša, in skoro je ležalo nekaj plesalcev in plesalk na tleh, kričeč in kolnoč.

Nando je prijel Zinko pod pazduho in jo peljal po mnogih stopnicah na dolgi hodnik pred lože, kjer so stali ali se izprehajali že taki zaljubljeni parčki. Nastajala je pa tudi tu čim dalje tem večja gneča, da se zaljubljenci niso čutili kar nič dobro.

Bilo je vmes tudi mnogo gospodov, ki so prišli iskat zabave k delavskim dekletom, s katerimi so si dovoljevali vsakovrstne šale in prostosti.

Lepi, vitki Zinkin stas, okrogle roke, ki so se videle skozi krepaste rokavce, lepo oblikovane noge pod kratkim krilcem, velike črne in žive oči, ki so gledale iz rdeče atlasove krinke — vse to je mikalo marsikoga; neki gospodič v cilindru je bil njej in Nandetu vedno za petami ter se delal, kakor da koga išče.

S parterja in z odra se je vzdigal čedalje gostejši prah, se vrtel in vrvel ter delal, da so temnele luči, in da je bilo v gledališču bolj in bolj temno. Godba pa je svirala in svirala, dasi ni mogel plesati nihče.

Nepopisen vrvež, krik, kletve ter tu in tam udarci so odmevali iz parterja, med tem ko je po ložah žuborelo malo boljših in lepših mask na strani svojih gosposkih in negosposkih kavalirjev.

Proti Zinki in Nandetu se je udrl val ljudi ter ju razločil. Nando je pehal in suval ter klel, potem pa našel nekaj tovarišev in znanih mask ter se pomešal med-nje.

Med tem je pa bil že oni s cilindrom prijel Zinko in jo odpeljal v ložo, ki je bila še zaprta in ni bilo še nikogar v njej. Tesno jo je držal za roko nad komolcem ter ji govoril sladko, lepo in nežno, kar je bilo njej popolnoma novo; saj tako ni znal Nando. Poslušala ga je molče; on pa je nadaljeval vedno nežneje, vedno bliže k obrazu, ji odkril razvneti obraz, jo stiskal k sebi ter jo poljuboval. Ona pa se ni branila. Bila je kakor v sladki omotici, a nežne besede so ji bile kakor nezaslišana, divna glasba . . .

Od spodaj je pa prihajal še vedno krik in vik, kletev in prah, in luči so temnele bolj in bolj, in vročina je postajala neznosna . . .

»Na, prokleti škric!« je zazvenelo mahoma pri vhodu v ložo, in cilinder je zletel črez rob lože doli na vrvečo množico, ki ga je sprejela z groznim smehom in krikom. Nando je pa tlačil in pestil svojega tekmeca, da je ta kar ječal; le ko je Nando videl, da hoče Zinka zbežati, ga je pustil, a le-ta pa je naglo izginil. Zinko pa je zgrabil Nando za roko ter vlekel siloma za sabo po koridorih, pehaje in suvaje ljudi na desno in levo.

»Na, da ti malo izmijem umazane poljube judovskega škrica!« je rekel, stopivši na plano, ter jo močno udaril dvakrat po obrazu, da je zakričala na pomoč in hotela uteči; toda on jo je naglo prestregel za bogato nabrana krila in jo zadržal, mašeč ji usta z roko . . .

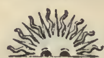
Tisti večer je prišla Roza od lekcij malo pozneje nego navadno domov — bilo je že skoro osem — in ker ni dobila Zinke doma, se je zaprla v svojo sobo, ne da bi bila zinila mačehi le eno besedo, niti se ni oglasila, ko jo je klicala k večerji; jezno je stiskala v svoji sobi pesti, da so se ji nohti zarivali v mehko dlan. »Blato, povsod okrog mene je blato; dvignili so me iz njega za nekaj časa, da sedaj, ko so me zopet vrgli vanje, čutim tem globlje vso grdobo. Kaj sem vse zvedela danes: Med tem ko spim, uhaja malopridno dekle s pomočjo malopridne matere z doma na plese in v kavarne!« . . . In danes so ji pa bili povedali še več: da je bila njena mačeha — Zinkina mati — prav taka, dokler je bila mlada, da, še več: bila je zaprta celo leto radi tatvine; ukradla je bila gospej, pri kateri je služila, dragocenih stvari, da si je kupila za-nje, kar je bilo treba za veselo življenje!

Zamudila se je bila Roza pri prijateljici, pri kateri je, žalostna do smrti, iskala tolažbe. Zaspala je kmalu, a razne in mučne sanje

so jo vznemirjale vso noč, da se je v snu obračala zdaj na desno, zdaj na levo, zdaj zopet ležala vznak, kar ji je še bolj grelo mozeg, in sanje so postajale še bolj mučne.

Sanjaje, da mora bresti po umazani, gosti, blatni vodi, ki je postajala z vsakim njenim korakom višja, se je vzbudila Roza in tedaj tudi slišala, da je Zinka odprla vrata. Zvonilo je že dan. Ko je šla Roza v šolo, je Zinka še spala, a prišedši opoludne domov, je videla, da ima njena polusestra lice zateklo in vijoličast udarec pod očesom, mačeha pa objokane oči.

(Dalje prihodnjič.)

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje **V. H—z.**

V Rimu, dne 3 maja 1894.

Tukaj sem! V torek, dne 1. maja zvečer sem zagledal »večno mesto« in kupolo Sv. Petra . . .

Od Florencije do Rima me je spremljal dež; tolažil sem se z izvrstnim Chiantijem, zamenjavajoč na postajah prazne steklenice s polnimi —

Včeraj je bilo lepo, vedro jutro; jaz pa sem pohitel na plano in naravnost proti Vatikanu, pozdravit Sv. Petra ter ogledovat njegov toli veličastni hram. Potem sem tekal dalje po mestu, kakor tudi danes, da sem se v naglici ozrl okrog sebe ter zavedel, kje da sem. Ob enem sem si poiskal stanovanje v zasebni hiši, na Corsu št. 22., II. p. — Ko se nekoliko orientujem, Ti bom pisal obširneje!

. . . . . dne 10 maja 1894.

Dragi prijatelj! Devet dni že tekam po Rimu in še Ti ne morem poročati nič gotovega . . .

Do sedaj sem se zlasti zanimal za — stare rimljanske zgradbe, ki so večinoma že razvaline. Te napravljajo na gledalca s početka neki poseben, neznanski vtisk in mu vzbujajo čudovite spomine na davno minole čase . . .

Ogledal sem si površno: Terme di Caracalla, Amfiteater, Colosseum, Baziliko Julia in Constantini in še mnogo drugih velikanskih stavb, med njimi več paganskih templjev, izmed katerih jih je nekaj predelanih in posvečenih v katoliške cerkve . . .

Že več let sem iskal in ogledoval po koroških cerkvah »stare rimljanske kamene« — no tukaj se jih bodem mogel nagledati do sitega! In reči moram, da so to jako zanimive študije, kako so stari Rimljani snovali in proizvajali svoje zgradbe, proračunjajoč njih trajnost za »večnost«! Toda poleg vse mogočnosti so okrašena dotična poslopja z jako nežnimi podobami in ornamenti.

Oglejva si n. pr. kako starorimsko ogredje. Dragi moj! Tu so ti drugače delali, kakor dandanes mi, ki takšne zidce sestavljamo od opeke, katero omečemo z ometom, začrtavši vanj z leseno šablono nekoliko žlebcev in svitkov, da se često odlušči ves okrasek, še predno je suh! In pa kakšna arhitektura se proizvaja zdaj! Za tesarski las sem ali tja — kaj za to: saj pride visoko gori, kjer se itak ne vidi!

Rimljani, kakor je znano, s prva niso imeli svojega stavbinskega sloga, temveč so si ga izposodili od Grkov, in sicer so se polastili hkratu njih dorskega, jonskega in korinškega sloga, prenaredivši vsakega izmed njih po svoje. Dočim so grške zgradbe imele ravne, ploščnate strope, so rimske stavbe obokane. Zlasti pa je vidna razlika med grškimi in rimskimi ornamenti. Grki so ustvarjali svoje okraske po prirodnih vzorcih, Rimljani pa so začeli izdelovati bolj umetne dekoracije — to se vidi najbolj pri stebrskih kapiteljih in drugih enakih okraskih.

Ne moreš, da ne bi strmel, ako si misliš v duhu velikanske skale, od katerih so izklesovali rimski stavbniki svoje stebre in na njih ležeče ogredje. Le-to je, kakor veš, sestavljeno od treh komadov, ki so drug nad drugim. Neposredno na stebrovnem kapitelju sloni namreč vodoravno kameno bruno (arhitrav), nad njim se dviga poprečna stena ali pas (friz) in na vrhu je podstrešni zidec. Toda, kako je vse to fino izdelano in dekorativno izumljeno, da se navzlic toliki visočini razloči vsaka posamična poteza!

Takisto se moraš čuditi rimskim stebriščem, katerih še tukaj mnogo stoji, dasi je večina njih že podrta in razbita tako, da so po nekaterih razvalinah le še kratki odlomki nekdanjih stebrov. In vendar je tu v Rimu baš stebrov še mnogo, ki so povsem celi in nepoškodovani! Večina teh stebrov je od granita, in baš ti so najbolj razpadli, kar dokazuje, da je apnenec trpežnejši, negoli granit, dasi je le-ta silno trd. — Kakšne silovite skale so to bile, od katerih so Rimljani izsekovali svoje stebre, vsaki steber iz celega kosa, o tem Te pouči naslednja primera: Tu leži porušen graniten steber jonskega sloga, katerega premer ima 175 *cm*. Ker je pri stebrih razmerje med debelino in dolžino 1 : 8, a dolžina se meri brez podstavka in

kapitelja, torej zgolj deblo, tedaj je bil isti steber okolo 15 *m* dolg. — Nedoumno je nam epigoncem, kako so tako strašansko skalo, rekel bi, celo goro pripeljali Bog ve iz kakšne daljave ter jo postavili pokoncu brez vseh naših tehniških priprav, parnih in električnih strojev in dvigal! . . . Manjših stebrov in kapiteljev pa leži po tukajšnjih razvalinah, kakor ob žetvi snopja po njivah!

Rimljani so zgradili mnogo stavb tudi od opeke, toda ta je tanjša, zato pa tem trše žgana, nego naša bledična opeka; kajti take rimske zidine, iz opeke zgrajene, so prebile že toliko stoletij brez kakršne koli strehe, a še sedaj ne razpadajo, naše zgradbe iz opeke, ako jih dež moči le nekoliko dni, se že razsipljejo kakor preperel lapor.

Tlak v rimskih stavbah je bil kameniten ali mozaičen, toda ne od pobarvanega stekla, od kakršnega sestavljajo dandanašnji mozaične slike, temveč od pristnih dragocenih kamenčkov! V obče: kamor koli pogledam, povsod se prepričam, da so Rimljani skrbeli in delali za — večnost!

In da je mnogo teh zgodovinskih stavb ohranjenih in popravljenih; na tem se imamo največ zahvaliti pač naši katoliški cerkvi, ki je poleg ohranitve starih paganskih spomenikov toliko storila za preobrnitev in razvoj lepih umetnosti, zlasti za stavbarstvo, kiparstvo in slikarstvo. Zlati vek krščanske umetnosti, mnogo opevani »Cinquecento«, je dosegel svoj vrhunec tu v Rimu pod zaščitjem veledušnih umetniških mecenov papežev: Julija II. in Leona X. Ni čudo torej, da me z vseh cerkva in palač, sploh z vseh najlepših rimskih zgradb pozdravlja papežev grb: tiara in sv. Petra ključi z latinskim napisom: Pontificatus Maximus! —

V teh devetih dnevih sem posetil v naglici ter tako rekoč na prvi pogled premotril raznovrstne umetninske zbirke — in teh je toliko tukaj, da se Rim po pravici imenuje središče lepih umetnosti vesoljnega sveta!

Da, prijatelj! Kar sem videl v tem kratkem času, n. pr. tu v Vatikanu, po različnih cerkvah in umetniških muzejih in galerijah . . . kar sem si ogledal le tako mimogrede, kdo sta bila n. pr. Michelangelo in Rafael — da ne govorim o drugih nesmrtnih njiju vrstnikih — o tem Ti sporočim pozneje, če ne pismeno, pa ustno, v zavetni kleti oo. Benediktincev v Celovcu. —

Predno se danes poslovim od Tebe, naj Ti še dostavim dve, tri besede o vnanjem licu »večnega mesta« in potem za zdaj nekoliko potez o njega posetnikih.

Rim je po vsem svojem obsežju jako slikovito mesto; že njega lega na sedmerih gričih je velezanimiva in polna čarovitih razgledov, perspektiv in prizorov. Mesto ima množino lepih javnih parkov in šetališč ter zasebnih vrtov. Zlasti pa je povsod brez števila umetniških spomenikov — skratka: kamor koli se obrnem in ozrem, ob vsakem koraku in pogledu se spominjam, da sem v Rimu, po katerem sem hrepenel toliko let!

Tukaj mrgoli tujcev z vsega sveta, kakor mravelj po mravljišču! Umetniki vseh narodov proučujejo arhitektonske, kiparske ter slikarske umotvore, katere bogati pohajkovalci brezčutno, mehaniški obzijavajo, dočim prihajajo od vseh krajev sveta iz preprostega naroda romarji v dolgih procesijah. Baš te pobožne posetnike večnega Rima je kaj zanimivo opazovati: kako se namreč zbirajo v slikovite skupine v vsakovrstnih, raznobojnih nošah; kako se vedejo in čudijo nepoznanim prikaznim in prizorom svetovnega središča vesoljne cerkve krščanske; kako zamaknjeno pojejo, molijo in se jočejo od radosti, dospevši v kraj, ki je bil namen in konec njih dolgoletnega hrepenenja: na posvečeni grob sv. apostolov Petra in Pavla! . . .

Prijatelj! Pomilujem Te, da nisi mogel priti z menoj semkaj! Privoščil bi Ti iz vsega srca, da bi preživel vsaj en dan tukaj v večnem mestu v obližju prečudovite bazilike Sv. Petra!

Da vidiš, čutiš in uživaš z menoj vsaj v duhu, kar vidim, čutim in uživam zdaj jaz v istini, zato Ti pošiljam te vrste in sicer v — »zlato Prago«, kamor odrineš, kakor si mi pisal, baš danes.

A. Progar.

Povejte . . .

Povejte, ve planine,
Že raste-li drevo,
Da zibel iz drevesa
Tesar nam stesal bo?

Povejte, kdaj spasitelj
Slovanom se rodi —
In kje nam mati v zibel
To dete položi?

Povejte, kje doraste
Naš narodni junak,
Ki dvigne nam zastavo
Svobode, sloge v zrak?

Povejte, ve planine,
Kdaj bo vzbujenja dan,
Povejte nam, kdaj vstane
Iz robstva prost Slovan?

I. N. Resman.

Mara Rendića.

Črtica iz Bosne. Napisal **R. Perušek.**

(Dalje.)

II.

o je bil drugi dan Alfred dovršil svoj posel, ni krenil kakor navadno naravnost v kavarno. Zastonj ga je pričakoval njegov deležnik pri karambolu, s katerim je sicer vsaki dan nekaj časa podil krogle po grbavem hrbtu kavarniškega biljara. Napotil se je po stranskih ulicah, da ne bi srečal kakega znanca, ki bi ga mogel ustaviti ter mu preprečiti nakane s tem, da bi se mu pridružil ali pa radovedno vprašal, zakaj da je izpremenil svoj vsakdanji program. Srečno jo je izvozil iz vseh nevarnosti in dospel v ulico, kjer je bil sinoči zagledal Maro. V tem času se mu ni bilo treba bati, da bi ga kdo motil v tej ulici.

Kakor jastreb okolo svojega plena, tako je krožil Alfred okoli hiše, kjer je bil sinoči ogovoril s svojimi tovariši dekle. Toda trudil se je zastonj.

Solnce je bilo že zdavno zašlo, in pri drugih vratih so se bile že pokazale ženske glave, ki so bile prišle uživat hlad. Alfred pa je še vedno blodil po ulici in njenem obližju, a Mare le ni bilo.

Naposled se je naveličal čakanja, dal svoji nepogodnosti duška z nekaterimi robatimi kletvicami, potem pa odšel čemeren v Orient, kjer se je, utrujen od dolge hoje po grbavem tlaku, spustil za mizo na svoje navadno mesto. Prijateljem, ki so ga izpraševali, kje je bil, je dejal, da se je zamudil v pisarnici, potem pa da je šel na šetnjo proti Kovačičem in se šele pozno povrnil.

Slabi uspeh prvega dne pa ga ni oplašil. Sklenil je, da ne odneha.

Prihodnje dni je prihajal zopet v kavarno in igral svoje partije na biljaru. Izkušal se je potem na kakršen koli način odtegniti društvu. Kadar se mu to ni posrečilo, je vedel vselej tako ukreniti, da se je družba napotila v drugih smerih; le na Alifakovac je ni več vabil. Zato pa je druge krati, kadar si je izmislil primeren izgovor in je popreje zapustil svoje navadne druge, vedno ubral po raznih ovinkih pot v ono ulico, kamor ga je vlekel novi magnet.

Nekatere krati je zatekel dekle med vrati. Pristopil je in jo prijazno pozdravil. Na ne manj prijazen odzdrav je počel govoriti o različnih stvareh. Ker je srbščino čudno lomil, se mu je Mara srčno

smijala, on pa je mislil, da njegova družba, njegovi dovtipi izvabljajo dekletu smeh na ustnice.

To ga je bodrilo, da je bil vedno drznejši. Ulovil je nekoč Maro za roko ter jo hotel okoli pasu prijeti. Ali dekle se mu je iztrgalo in zbežalo v hišo; on pa je sam stal in čakal nekaj časa, nadejajoč se, da se zopet povrne; ko pa je le zastonj čakal, je nevoljno mrmral med zobmi in odšel.

Včasih si je že mislil, da je bedast, da se poganja za tako dekle, kakršnih je dovolj vse vprek. A le zopet ga je izpodbodlo samoljubje. Sklenil je torej, da o prvi priliki stvar drugače zasuče.

Ko je prišel prihodnjič o navadnem času v znano ulico, je našel Maro med vrati. Bila je objokana ter je žalostno zrla pred-se. Sočutno jo je vprašal, kaj se je zgodilo, a dekle mu je odgovorilo: »Nič.« S tem odgovorom seveda ni bil zadovoljen, silil je vanjo, naj mu pove, kaj ji srce teži. Dekle, ki je imelo pač tehten vzrok, da je plakalo, se ni moglo vzdržati, da ne bi svoji srčni stiski dalo duška ter si olajšalo bolečine s tem, da jo je razodelo človeku, ki je bil na videz tako blagega srca ter se tako živo zanimal za-njo in njene odnošaje. Prične mu torej pripovedovati, da je njen stric, stari čižmar Vuković, danes zopet pijan, da je razgrajal v hiši, njo psoval ter se celo grozil, da jo pretepe. Kadar koli je bil namreč pijan, se je vedel kakor zdivjan, in strelovod, po katerem so se odvajali izbruhi njegove divje jeze, je bila seveda Mara, kateri je ob takih prilikah očital, da jo mora rediti, in da si je z njo nakopal na vrat breme, katerega pa se v kratkem otrese.

Ob takih prilikah je čutila Mara neznosnost svojega položaja najbritkejše. Tedaj je hrepenela po svobodi; rada bi bila prenašala vse težave, samo da bi se iznebila spon, katere so jo vezale na njenega »strica«. Ali kam naj bi se bila zatekla sirota? Nikogar ni imela na svetu, ki bi se bil za-njo potegnil, za-njo skrbel s svetom ali dejanjem.

Alfred je kazal toliko sočutja in jo je tako prijazno tolažil, da je vzbudil v Mari čut hvaležnosti in poverjenja. Ko se je od nje poslovil, jo je prijel za roko, in ona mu je ni odtegnila. Vesel je odkorakal, ker je bil osvedočen, da je sedaj prokrčena pot do njegovega namena.

Ker mu je bilo naposled vendarle neugodno, da je moral čakati in se z Maro razgovarjati na cesti, kjer so ga videvali mimo idoči in bi ga bili lahko zasačili tudi njegovi drugi, je premišljal, kako bi prišel v hišo. Ni ga bilo sicer sram, da zalezuje neizkušeno dekle, za to je imel premalo tenkega čuta; ali bal se je, da se ne bi njegovi drugi

in znanci šalili z njim, da igra ulogo viteza Toggenburga. Izmislil si je torej nov načrt.

Nekega dne stopi kar naravnost v hišo in išče v temni veži, ki je bila ob enem tudi kuhinja, kaka vrata, ki bi držala v kako sobo, Ker le ni mogel najti vhoda, porožlja s sabljo, in kmalu potem pomoli starec s fesom pokrito glavo skozi na pol odprte duri, skozi katere je prihajala svetloba v vežo. Brez obotavljanja pristopi Alfred na prag, in ker je videl stari Vuković, ki je bil odprl vrata, da se mu bliža častnik čisto pred nos, se je umaknil pred njim v sobo, Alfred pa za njim.

»O majstore,« ga ogovori, »jaz sem čul, da si izvrsten opančar. Jaz pa želim par dobrih opankov.«

»E, gospodine, nikar se ne šali. Čemu bodo tebi opanki. Znam jaz, da to ni obutev za gospodo!«

»Ne maraj za to! mi ne nosimo navadno opankov, vendarle poskusim, kako se hodi v takem obutalu!«

»O dobro, lepo! Baš lahko skačeš v njih po pečinah kakor koza, pa se ti ne izpoddrsne!«

»Pokaži mi torej nekaj parov opankov, da si jih izberem in nabavim, kateri mi bodo pogodu.«

Ali tu je bil naš mojster v veliki nepriliki. Že davno so bili minoli časi, ko je v družbi s svojimi pomočniki izdeloval opanke brez naročil ter jih prodajal v čaršiji v lastnem dučanu. Bilo ga je nekoliko sram; pogledal je v tla in se počehal za ušesom ter počasi izustil te-le besede: »E, gospodine moj, slabi so časi; trgovina je opešala, pa jaz zategadelj ne gradim opankov brez naročila. A zato se ti ni treba bati; postrežem ti z izvrstno izgotovljeno robo, ako se ti ne mudi, in ako hočeš počakati, da ti napravim nove.«

Nikomur ni moglo biti bolj všeč, da je bil mojster v zadregi, in da mu ni mogel takoj postreči, nego Alfredu. To mu je ponujalo priliko, da se še kedaj vrne v hišo s precej pretvezo. Izjavil se je torej zadovoljno o predlogu mojstrovem, ga uverjaval, da se mu nič ne mudi za opanke, in da naj le zvrši druga prečja dela. Končno mu je še povedal, da ga zanima delo opančarjevo, in prosil ga je, naj mu dovoli, da sede na minder, in da gleda, kako mu gre delo od rok. Mare namreč do sedaj ni bilo videti; hotel pa jo je vsekakor počakati. Sedel je torej na minder in začel razgovor o različnih stvareh.

Ko sta se tako nekaj časa razgovarjala, se odpro vrata, in na pragu se prikaže Mara.

Ko zagleda častnika, obstane zapanjena in ne ve, bi li naprej, ali nazaj.

»Le nič se ne boj, Mara!« je vzkliknil Alfred, ko je zagledal dekle, ki je zardelo, kakor mak. Prišel sem k tvojemu stricu v vas, da mi pokaže svojo spretnost, in da mi napravi par opankov!«

Nikoli Vukoviću se je sicer čudno zdelo, odkod pozna častnik njegovo rejenko. Ali ko je zvedel, da je večkrat z njo govoril, ko je stala na pragu, se ni več brigal za njiju znanstvo.

Alfred je ostal še nekoliko časa pri njih, a njegova pozornost ni bila več obrnjena na mojstrovo delo; dekletu se je sladko nasmihaval, zaljubljeno oči zvijal in za hrbtom mojstrovim lovil njeno roko.

Ko se je končno poslavljal, sta se zmenila moža še enkrat radi opankov, a pri tem razgovoru se je videlo, da bi Nikola rad nekaj povedal, a si ni prav upal. Alfred je bil to opazil in ga vprašal, ali česa želi. Tedaj pa je Nikola iztepal te-le besede, vrteč svoje šilo v rokah: »Vedi, gospodine, nestalo mi je v hiši denarja, in ne vem, kako bi nabavil usnja.« Vedel je namreč dobro, da mu usnjarji ne dajo nobenega jermenčka na upanje.

Tudi to priznanje Nikolovo je bilo Alfredu prav pogodu. Takoj si je namreč domislil, da to pomanjkanje denarja priveže Vukovića nanj. Zatorej je drage volje izročil denar, kolikor ga je zahteval opančar, in ostavil potem hišo. Popreje seveda je bil še našel priliko ter stisnil Mari roko.

Odslej je prihajal Alfred pod raznimi pretvezami v hišo Vukovićevo. Ali čeprav stari Vuković ni Bog ve kako pazil na svojo rejenko, je bila Alfredu vendarle mučna prisotnost starčeva. Premišljeval je torej način, kako bi ga za izvestne čase iz hiše spravil.

V to svrho mu je jako prav prišlo najznamenitejše svojstvo Nikolovo, ljubezen do opojnih pijač.

III.

V neki ulici na severnem delu čaršije je bila neka beznica, ki je imela napis »pri Epiru«. Težko si je misliti bolj primitivne gostilnice, nego je bila ta, ako jo hočemo primerjati z gostilnicami v naših krajih. Prav za prav ni bilo nič druzega, nego pritlična, nizka pivnica v temni ulici, kjer je bilo treba zgodaj zapaliti lojene sveče, da so videli gostje kam sesti. Ob eni daljši steni so bili nameščeni sodovi; ob steni, skozi katero so bila predrta vrata in omreženo okno, je bila lesena miza in nekaj primitivnih klopi. To pohištvo je zavzemalo toliko prostora, da na eni ožji strani ni bilo nič prostora, na drugi pa, na levo od

vrat, je bila nameščena miza in majhno ognjišče. Miza, okoli katere so sedali gostje, ni bila pokrita, nego kadar je došel nov gost, je vljudni oštir Demeter Dijović, Grk iz Epira — zategadelj se je gostilnica imenovala pri Epiru — z umazano krpo potegnil parkrat črez mizo in jo očistil od ostankov prejšnjih gostov. Ta Grk, ki je bil svoj patronimikon »Diópulos« posrbil v »Dijović«, je pekel izvrstno janjetino, katero so gostje slastno zauživali z belim lukom in belim simitom (neko vrsto kruha). Krožniki, vilice in noži so bili jako enostavni, sol se je nudila na kosu papirja, ubrusi pa so služili dolgi vrsti gostov, tako da je dotičnik več maščobe z nje nabral, nego s svojih prstov in brkov odrgnil. Vendar so se gostje trgali za to pečenko; ali posebno privlačno silo so imela izvrstna epirska vina, katera je točil Dijović precej ceneno. Zato se njegove gostilnice niso ogibali niti činovniki in celo nekateri častniki ne. Lokavi Grk pa je pri tem, da ni imel prav nič režijskih stroškov, a dobro robo, služil lepe novce, posebno ker se je znal gostom prikupiti s svojo vljudnostjo.

Popoldne je bila gostilnica »pri Epiru« navadno prazna. Gostje so se zbirali stoprav proti večeru, ko so jeli prihajati uradniki iz pisarnic, trgovci in rokodelci iz svojih delavnic; jedro gostov so bili seveda avstrijski doseljeniki; domačini pa so redko zahajali v to gostilnico, ker jim je bila pijača predraga, in pa zato, ker sploh nimajo navade pohajati gostilnic.

Alfred je torej povabil mojstra Nikolo, naj pride ob izvestni uri popoldne v ono gostilnico, da izpije čašo sladkega Epirca. Lahko si mislimo, s kakim veseljem je sprejel Nikola to ponudbo. On sicer ni bil vajen piti vina; saj predno so prišli Avstrijci v deželo, so bile redke gostilnice, v katerih se je sploh vino točilo; domačinom je bolj prijala rakija, t. j. redka slivovica, katere je mogel človek precej prenesti. Vendar se je veselil ponudbe, češ, da se enkrat nasreblje tudi vina.

Zmenila sta se, da se sestaneta ob ičindiji[1]) pri Grku. — Ker nista bila prišla skupno v gostilnico, se Alfredu kot častniku ni bilo treba nič sramovati, ko je sedel v isti sobi, ali bolje rečeno, v nizki kleti, z navadnim bosenskim rokodelcem. Saj je bila celo neka manija v oni dobi, prijazno se razgovarjati z vsakim domačinom, in deželni glavar, vojvoda Würtemberški — ali kakor so ga Turki zvali »Vitrémbeg«, se je sam z umazanimi paglavci razgovarjal.

[1]) Tako se imenuje doba sredi med poldnevom in solnčnim zahodom.

Točno ob rečeni uri jo jo primahal Nikola pred gostilnico »pri Epiru«. A ker ni imel nobene pare v žepu, si ni upal vstopiti v klet, nego je, hodeč mimo hiše, škilil skozi vrata in motno steklo okna, ne bi li ugledal svojega dobrotnika. Ugledal sicer ni nič, pač pa je začul znani glas Alfredov, ki je bil že v gostilnici, in ki ga je po imenu pozval, naj vstopi. Hitro se je Nikola osokolil in vstopil, a ni si prav upal sesti poleg častnika, dokler mu ni ta velel, naj le sede poleg njega.

Nato je ukazal Alfred oštirju, naj tudi novodošlecu natoči mero vina, in naj mu postreže s polovico simita.

Ta južina je Nikoli izredno ugajala. Z nekako pobožno ozbiljnostjo je srkal kapljico, kateri ni bil vajen, ter je jedel beli kruh, ki mu je šel v slast, kakor najboljši kolač; saj sam je navadno zaužival kruh najslabše vrste.

Alfred je bil radodaren. Plačal je toliko sladkega vina, da se ga je Nikola do dobra nalezel. Postal je zgovoren in je koval v zvezde svojega dobrotnika. Ker se je bližala ura, ko so jeli zahajati gostje, je poravnal Alfred račun, in čudna prijatelja sta zapustila Epir. Na cesti se je Alfred od svojega druga hitro poslovil in krenil v sredino mesta, Nikola pa je prestavljal s trudom svoje slabe noge ter se lovil po slabi kaldermi, dokler ni v mraku prikimal domov.

Mara se ga je ustrašila. Videč ga natrkanega, se je bala, da začne po svoji navadi razgrajati — ali glej čuda golemoga! Prav nič ni bil divjal, še le sladko se je smehljal; vinski duhovi torej pri njem niso imeli onega učinka, kakršnega provzroča rakija.

Pripovedoval je Mari, kak dobrodušen in dobrotljiv gospod je ta avstrijski častnik. Kmalu je jel kimati; legel je na minder in zaspal.

Mara je povečerjala in stopila na prag; ni prošlo mnogo časa, že je bil Alfred pri njej. Ker je bil tudi on nekoliko globlje pogledal v čašo, je bil posebno zgovoren.

Ko je čul, da njen rednik spava, je postal celo drzen in je silil v hišo. Tedaj pa mu je dekle pred nosom zaprlo vrata, in tako je odšel nevoljen. Prepričan pa je bil, da njegovo prizadevanje ne bode brezuspešno; osvedočil se je bil, da dekletu vedno bolj ugaja.

Čeprav je bila namreč Mara lepa, se vendar nobeden mladenič ni posebno zanimal za-njo; saj je vsakdo vedel, da nima nič dote. Poleg tega tudi ni imela prilike, sestajati se z mladeniči svoje vrste na »posijelih«. [1])

Tako je bila prišla v ono dobo, ko se je jelo razvijati v njej ono neznano hrepenenje, ki se pretvori v ljubezen. — Ker je bil Alfred

[1]) Večerni poseti na prelu.

postaven mož, in ker se je znal dekletu prilizovati, je postal polagoma on predmet tistega neznanega hrepenenja, četudi si dekle še ni bilo prav v svesti, kaj da se v njenem srcu vzbuja.

Od tega časa je uredil Alfred taktiko svojega postopanja. Vzdržal se je vsakega silnega naskoka na srce devojčino; izkušal si je s krotko ljubeznivostjo osvojiti Maro. Dobro je izprevidel, da bi bil z nepotrpežljivim naskokom pobudil jak odpor, da pa se dekle vztrajnim dokazom nagnjenosti in ljubavi ne bode dolgo ustavljalo, in da bode njegova ljubeznivost po naravnih zakonih vršila privlačno silo. —

Le predobro je računal lokavi nesramnik. Od dne do dne je prihajala Mara prijaznejša. Čitalo se ji je na obrazu, da je vesela prihoda Alfredovega. Bila je postrežljiva in pazila na vsako kretnjo njegovo ter se trudila, da ugodi vsaki njegovi želji.

Verno je poslušala, kadar je on pripovedoval, in kadar so se oči njiju ujele, ji je oblila rdečica lice ter je povesila oči — najboljše znamenje, da ji Alfred ni bil več indiferenten.

Nekega dne je bil Alfred zopet povabil mojstra Nikolo, naj pride v »Epir« ob določeni uri. Ni treba omenjati, da je bil čižmar točen. Tudi ako bi bil imel kaj važnega dela, katero bi bil moral točno zvršiti, se ne bi bil obotavljal.

Izbral si je Alfred zopet tak čas, ko so bili domačini v svojih sobah, umaknivši se neznosni popoldanski vročini, priseljenci pa v pisarnicah in prodajalnicah.

Ali Alfredu danes ni bilo do sladke kapljice Grkove. Hotel je samo Nikolo spraviti z doma, hoteč govoriti z Maro brez neprijetnih svedokov. Vstal je torej v društvu mojstrovem slabe pol ure, in še ta čas je vedno nemirno mencal.

Rekel je tedaj svojemu drugu, kakor bi se bil nečesa važnega spomnil: »O, čuješ-li, majstore, jaz imam važen posel obaviti v kasarni — skoraj bi bil pozabil. Ostani ti tukaj, pa počakaj, dokler se ne vrnem. Ako pa se pred akšamom ne bi vrnil, e ondaj me ne bode sploh več nazaj za danes.«

Mojstru Nikoli ni bilo toliko za družbo, kot za pijačo, torej ni bil nič preveč razžaljen, da ga zapušča njegov gostilnik, posebno ker je bil Alfred Grku naročil, naj čižmarju toči, dokler se mu bode ljubilo piti.

Alfred je krenil po raznih stranskih ulicah pred hišo Nikolovo. Odprl je vežna vrata, ki niso bila zamandaljena [1]), ter vstopil. V veži je čul žensko petje, ki pa ni prihajalo iz sobe, v kateri se je navadno

[1]) s klinom zaprta.

sestajal z Maro in njenim rednikom, nego z malega vrta, ki je bil za hišo, in kjer je Mara imela posla ob gredah.

Stopil je torej do vrat, ki so vodila na vrt, in ker ga dekle ni opazilo, vtopljeno v delo in petje, je zarožljal s sabljo. Ta šum je imel tak posledek, kakor električni udarec. Mara je utihnila, skočila na noge, in ko je ugledala Alfreda, je obstala, kakor da jo je zadel mrtvoud. Alfred se ji je prijazno nasmehnil ter je dejal:

»O, Mara, kaj sem tako grozen, da si se mene tako uplašila?«

»Ne, gospod, ali oprosti, nisem se te nadejala.«

»Ti torej nič ne misliš na-me, da sem ti tako nepričakovan gost v hiši.«

»Ni res, jaz pač često mislim na-te; ali danes, ko mi ujca ni doma, nisem mislila, da prideš.«

»Nečeš-li, da se ukloniva v hladno senco v sobi? Tukaj na vrtu je strašna pripeklina,« reče Alfred in se napoti proti sobi. Mara si mu ni upala ugovarjati; šla je torej za njim v sobo. Srce ji je močno udarjalo; sama je bila z možem, kateremu je bila sicer vdana, ki pa je bil vendarle tujec.

Zato ni vedela, kako bi se vedla. Ni si mu upala pogledati v oči, in vsaki čas jo je oblivala temna rdečica. Popravljala si je zdaj obleko, zdaj je premetavala debeli kiti, ki sta ji viseli po ramenih, z ramen na prsi in zopet s prsi na ramena.

Alfred je bil sedel na minder. Ko je videl zadrego Marino, jo je prijel za roko ter jo rahlo k sebi potegnil.

»Mara,« ji je prišepnil, »ali me imaš kaj rada?« Dekle mu ni nič odgovorilo. Uprla je oči v tla, z levo roko pa, katero je imela slobodno, se je igrala s prepasnikom.

Še enkrat jo je vprašal: »Mara, ali me imaš kaj rada?« Tudi sedaj mu ni nič odgovorila, a pogledala ga je tako milo, da se ji je moglo v očeh čitati, kako jo je pridobil Alfred za-se. Tedaj pa jo je Alfred pritisnil k sebi na prsi ter jo goreče na ustnice poljubil. Čutil je, kako ji močno srce bije.

Vročina in mraz sta izpreletala tudi njega, in razburjena kri ga je silila, da bi ji odkril svoja poželenja. Ali hladni preudarek je zmagal. Modroval je namreč prav pravilno, da bi moglo nesramno odkritje njegovih pravih teženj še o pravem času odkriti dekletu tudi prepad, na katerega rob je bila stopila. Treba jo je bilo še ululjati v brezskrbnost; odvzeti ji vsako sumnjo o iskrenosti njegove ljubezni.

Tako je preživel ono popoldne v ljubovnem razgovoru, dokler se ni v sobi stemnilo. Tedaj se je poslovil od dekleta, ki je imelo solzne oči od sreče.

Da bi poiskal starega Nikolo pri Epiru, to mu ni prišlo ni na kraj pameti. Veselil se je uspeha današnjega dne ter hotel to veselje sam za-se uživati in še premišljati o načrtih, po katerih mu bode v bodoče postopati. Zvečer je bil »pri Orientu« vrlo dobre volje, kakršnega njegovi tovarši že dolgo niso videli. Tej dobri volji je dal duška s tem, da je uprizoril na svoje stroške malo popivanje; a njegovi drugi, katerim seveda Alfredov ljubovni posel ni mogel ostati tajen, so zbijali različne bolj ali manj robate dovtipe na stroške uboge Mare.

Ko je mojster Nikola videl, da se njegov dobrotvornik ne vrne, čeprav je bil akšam že davno minil, se je počasi pripravljal na odhod, ker mu Grk ni hotel več točiti; saj se ga je bil tako bolj nalezel, nego so ga mogle nositi noge. Trda noč je že bila, ko je prikolovratil domov, in takoj je legel spat,

Mara pa v svoji postelji dolgo ni mogla zaspati, premišljujoč današnji dogodek.

(Dalje prihodnjič.)

Vzor.

Bolj črne kakor črna noč,
Oj. dekle, tvoje so oči;
Za mene so pa bajna moč,
Ki noč mi v dan izpremeni.

Bolj zlato kakor čisti zlat
Ti lasci plavi se bleste;
Ko snežec je labodji vrat,
Ko roža ustca ti rde: —

Ti lepša si, ko jutra zor —
Si bitje, ko nadzemska stvar.
Če videl kje si takšen vzor,
Povej kipar, povej slikar!

I. N. Resman.

Veš-li?

Siva beka, kaj otožna
Mi povešaš nežne veje,
Ko molitev mi pobožna
Iznad groba k nebu speje.

Morda žalost ravno tista
Te objema, kakor mene?
Veš-li, da tu duša čista
Spi — in meni srce vene?

Dolinski.

LISTEK.

K »Slovenski čitanki za Nemce« in za čitanko sestavljenemu »Slovensko-nemškemu slovarju«, ki sem ju priredil ter izdal po pokojnem Lendovšeku — obe knjigi sta nedavno izšli v c. kr. založbi šolskih knjig — moram kot izdajatelj v pojasnilo razmerja med zaslugo Lendovšekovo in svojim delom na kratko razložiti, kako sta knjigi nastali. Pred knjigama v kakem »predgovoru« tega zato nisem storil, ker ne sodijo v šolske knjige poročila o njih postanku.

Na čelu obeh knjig stoji, da ju je »sestavil Josip Lendovšek«, a »po rokopisni ostalini pisateljevi uredil, popolnil in izdal Anton Štritof.« Rajni Lendovšek je bil namreč kot nadaljevanje svoje „Slovenske početnice“ (»Slovenisches Elementarbuch«) sestavil »Berilo« in »Slovar« ter oboje v rokopisu predložil vis. ministrstvu. Le-to pa mu je z odlokom z dne 13. avgusta 1895, št. 16.257 rokopis vrnilo in naročilo, naj ga popravi: „. . . unter geeigneter Benützung des amtlich eingeholten Gutachtens eine eingehende Revision des Manuscriptes vorzunehmen“. Ker je pa kmalu nato Lendovšek umrl (20. sept. 1895), ne da bi bil v čemer koli kaj popravil rokopis, sem prevzel jaz (meseca oktobra 1895) popravo in izdajo z namenom, da se ne bi pogubil sad velikega Lendovšekovega truda in bi otroci Lendovšekovi imeli kaj haska od tega.

Dolgo in mučno je bilo to popravljanje. Obsezalo je pa te točke: 1) Pred vsem je trebalo izpustiti tista berila, katera je „uradna sodba“ bila obsodila kot neumestna (vseh skupaj sem izpustil 10 prozaičnih in 19 pesniških beril); dalje je trebalo vsaj prozaična berila deloma nadomestiti z novimi (nove so št. 4., 8., 14., 15. in 24.). — 2) Za nova berila se je moral popolniti slovar. — 3) Vzpored posameznih beril sem popolnoma predrugačil po načelu, da vedno sledi lažjemu berilu težje, da se pa pri tem vendar po možnosti združuj, kar je sorodne vsebine; to sem v „kazalu“ tudi po zunanje označil s tem, da sem posameznim skupinam pridejal posebne naslove. — 4) Jezikovne nedostatke, katerih je bilo na vsaki strani, sem popravil in izkušal dati jeziku vseh beril enako lice. — 5) Takisto sem slovar popravil v premnogem oziru, opiraje se pri tem na Pleteršnikov in Hubadov slovar. — 6) Naglas, ki je bil prej zelo pomanjkljivo in često napačno označen, sem izvedel do cela in po principu. katerega pojasnjujem v opombah pred čitanko; pri tem sem se držal zopet Pleteršnikovega slovarja, v oblikah pa, ki tam niso naglašene, mi je bilo odločilno z večine dolenjsko narečje. — 7) Pravopis sem uravnal popolnoma po Pleteršnikovem slovarju. — 8) Izpremenil sem naslov knjigi: mesto „Slovensko berilo“ sem raji zapisal „Slovenska čitanka za Nemce“, da je namen knjigi bolje označen.

Vis. ministrstvo je po teh popravkih in izpremembah končno odobrilo čitanko in slovar in dovolilo nje uporabo pri šolskem pouku na srednjih šolah in učiteljiščih (razpis je z dne 26. februarja 1897, št. 3726).

Čitanka je kot nadaljevanje Lendovšekove »Početnice« namenjena za »drugo« ali »srednjo« stopinjo slovenskega jezikovnega pouka tistim nemškim učencem, ki so si pridobili ali na podlagi »Početnice« ali drugače toliko znanja slovenščine, kolikor ga podaje »Početnica«.

V svesti sem si, da bi se bil dal še marsikak nedostatek odpraviti ob popravljanju tiskanih pol; toda naj se blagovoli upoštevati, da so knjigo stavili na Dunaju stavci, ki niso vešči slovenščini, in ki so zato delali toliko in takih tiskovnih napak, da je že njih poprava sama zahtevala prav — nečloveškega napora; dušo sem skoraj pustil pri tem popravljanju!

Bodi knjiga spomin razumu in marljivosti preblagega Lendovšeka!

V Kranju, 14. aprila 1897.

Anton Štritof.

Jasnim besedam gosp. izdajatelja ni treba mnogokaj dostavljati. Tu omenjeni knjigi z Lendovšekovo „Početnico" vred sta prvi pripomoček za pouk v slovenščini po direktni metodi, ki je edino prava v vsakem jezikovnem pouku; sedaj se nje nasprotniki ne bodo mogli več izgovarjati, da za-njo ni nič učil, in tako se polagoma izrinejo in nadomestijo stare vere »šprahbuhi«, ki se naslanjajo na slovniško metodo. Seveda bo treba v ta namen iz »Početnice« slovniški del izločiti ter ga razširiti v posebno slovnico, ki bi ves čas rabila poleg „Čitanke". — Izboru posamičnih beril bi imeli semtertja prigovarjati. Če je resničen slovenskega pesnika in slovstvenika izrek, da Vodnik je vvod v knjigi našega pesništva, a Prešeren njega prvo poglavje, potem se še veliko bolj po pravici obrne ta izrek na našo prozo, katere prvo poglavje je — Levstik, in slovničar, ki uči tujca sedanje knjižne slovenščine, ga seveda ne bode pital z »vvodom« slovenske proze, ampak prestopi takoj k — prvemu nje poglavju. — To bi pripomnili g. izdajatelju, da ne bi vedeli, da so mu bile roke vezane, in da se je on lotil mučnega popravljanja Lendovšekovega rokopisa zgolj z namenom, da se s honorarjem omogoči slovenska vzgoja Lendovšekovih otrok. Sapienti sat! — Pri drugi izdaji pa g. izdajatelj gotovo upošteje naše želje tudi glede izbora prozaičnih sestavkov.

Slovanska knjižnica je v snopiču 60.—61. (cena 36 kr.) prinesla — Zamejskega poezije. Str. 128. — Zamejski je čitateljem našega lista star znanec, in v tej zbirki najdejo poleg nekaterih novih poezij marsikatero dobro znanko, poslano nam v prejšnjih letih izza meje. — O tej zbirki izpregovorimo še obširneje. — Takisto »izza meje« nam je ravnokar došla lepa prigodnica, ki jo je zložil »k poroki prof. dokt. Franceta Musonija z blagorodno gospodično Velišičevo v Vidmu, aprila 1897 Ivan Trinko.« Udine. Tipografia del patronato. 1897. Str. 7 male 8⁰.

K Prešernovi pesmi o povodnem možu. V 3. številki letošnjega »Ljubljanskega Zvona« je priobčil gospod L. P. prav zanimljivo razpravico o Prešernovi pesmi »**o povodnem možu**«. V tem spisu navaja dvakrat poročilo Valvazorjevo o imenu one deklice, katero je baje odnesel povodni mož, ter jo imenuje »Urško Šeferín«. Ker je gospod pisatelj obakrat ime enako zapisal ter celo na končni zlog postavil znamenje naglasa, ni dvomiti, da misli, da se je ona deklica zvala »Šeferinova«. Res je na Kranjskem podobno ime »Čefarin« navadno. Vendar ni dvoma, da se dotično dekle ni zvalo Šeferin, nego da je končnica ‚in' samo sufiks za poznamenovanje ženske, kakor je pri nas ‚ova ali ovka'. Valvazor piše ime ‚Ursula Schäffer*in*' t. j. Urša Schäffer*jeva* ali Schäffer*jevka*. Moško ime je torej ‚Schäffer'.

Tako prikrojenih imen ne nahajaš samo v Valvazorju, kolikor hočeš, nego tudi nemška književna povestnica nam proži za to zglede n. pr. Louise Karschin, Karoline Neuberin i. t. d. —

Bog i Hrvatska se zove knjiga, katero je sestavil g. župnik Iv. N. Jemeršić, znani pisatelj knjige »Majka u radu za Boga i Hrvatsku«, ki je i Slovencem dobro znana. — Vso knjigo, o kateri o priliki morda izpregovorimo še podrobnejše — proveva iskreno rodoljubje in srčna pobožnost. Pisatelj sam nam pripoveduje o njenem namenu: »Ko se je nedavno glasoviti propovednik in italijanski pisatelj, jezuit Zochi, poklonil sv. očetu papežu Leonu XIII., mu je ta rekel med drugim: »Oče, pišite članke! Oni bodo v mnogih slučajih več koristili nego propovedi; kajti kamor ne seže propovednikova beseda, tja pride knjiga ali časopis. Čitajo jih tudi taki, ki ne slušajo propovedi«. In tako je tudi on podal zbirko člankov, želječ, da se razširijo po vsej domovini.

Pisatelj je znan tudi Slovencem po vseh svojih vrlinah — ki so morda ob enem tudi njegove slabosti. On je velik, navdušen idealist — in kot idealist premotruje vse stvari. Njegova vznesena beseda gotovo marsikoga pridobi in vzbudi za dobro stvar, toda marsikomu vcepi skepticizem ali mu celo privabi posmeh na ustnice.

Želimo, da se knjiga razširi tudi med Slovenci, da se takisto kakor njegove »Majke« priredi tudi te lepe knjige prevod, ki bi bil seveda primeren našim razmeram. Ako se ne motimo, je priobčila „Edinost“ že poslovenjena nekatere poglavja. »Družba sv. Mohorja« si ne more želeti primernejše knjige za svoje publikacije, nego je ta. Gotovo bi obrodila mnogo več sadu, nego tisti mistični in pietistični neskončno dolgi životopisi svetnikov in svetnic in premišljevalne in molitvene knjige, katere izdaje leto za letom. — Morda poravna zamudo, katero je zagrešila z odklonitvijo »Majke«, dasi »Bog i Hrvatska« ne dosega »Majke«.

F. G—l.

Oesterreichisch - Ungarische Revue je priobčila v 3. letošnjem zvezku na str. 201. nemški prevod: »Der zurückgebliebene Vogel«. Aus dem Slovenischen des S. Gregorčič übersetzt von Helmar Wilbus.

Die Zeit je objavila v številki z dne 10. aprila t. l. med drugimi članki članek dr. M. Murka: »Die Sprachenfrage in Finland und in den russischen Ostseeprovinzen« (str 17.—20.), ki ni le zanimiv sam ob sebi, ampak še posebno zategedelj, ker analogne razmere avstrijskega čitatelja silijo k primerjanju z domačimi odnošaji, ki, žal, niso ugodnejši od finsko-ruskih.

Še nekoliko besed o Prešernovem sonetu „Chorwölfe“. Ker se mi zdi, da po onih kratkih opombah, ki so bile pridejane prevodu omenjenega soneta (na 123. strani letošnjega »Zvona«), sonet morda vendar ni popolnoma razumljiv, tedaj hočem obširneje razpresti ono starogrško pripovedko o Heraklejevi smrti in o Filoktetu, na kateri je osnovana primera v prvih dveh kiticah tega soneta.

Ko se je bil zaročil Heraklej z Dejaniro, hčerjo Ojnejevo, in se je po daljšem bivanju v Kalidonu selil z njo v Trahino, ju je privedla pot do reke Evena. Ob tej reki je bival kentaver Nes, ki je na svojih plečih prenašal potnike črez vodo. Heraklej se je namenil bresti sam, Dejanira pa

se je dala prenesti. Ko je ta pohotni divjak, velikan Nes, zadel lepo Dejaniro na svoje rame, da jo prenese črez reko, se mu je vzbudila poželjivost, in dospevši z razkošnim bremenom črez vodo, se ni mogel vzdržati nasilja. Na Dejanirin krik je ustrelil Heraklej, ki je bil na onem bregu še zaostal, Nesa z otrovano strelico. Tedaj pa je dal umirajoči Nes Dejaniri strjene svoje otrovane krvi, češ, da je to čarodejno sredstvo, s katerim si ona lahko zagotovi za vedno Heraklejevo ljubezen in ga zopet lahko razgreje v ljubož eljnosti do sebe, kadar bi se bilo bati, da ga kaka druga ljubezen odvaja na stranska pota, kadar bi sumila, da ga kaka ljubohlepnica omamlja in od nje odvrača.

Ko je Heraklej pozneje, razdejavši Ojhalijo in pokončavši Evrita in njegove sinove, odvedel s seboj lepo Iolo, Evritovo hčer, in ko se je s svojim plenom in z jetnicami že bližal svojemu domu, mu je Dejanira, zvedevši o lepi ujetnici Ioli in sluteč v njej svojo tekmico, poslala krasno obleko, napojeno s prej omenjenim čarodejnim bajilom, z otrovno Nesovo krvjo, hoteč s tem omrziti Herakleju naklonjenost do lepe Iole in pričarati zopet v njegovo srce nekdanjo ljubezen do sebe. Ravno je bil junaški Heraklej na tem, da zažge Diju zmagodajalcu izbrano hekatombo, ko mu prinese Liha za žrtvovalsko haljo od Dajanire otrovano oblačilo. Junak razveseljen takoj obleče poslano haljino, potem pa zažge žrtveniško grmado. Ko se je pa otrovana haljina na junakovem životu ogrela, se je pokazala grozna čarodejnost Dejanirinega (oziroma Nesovega) bajila. Jedki strup je začel glodati junakove mišice, grozne bolečine so mu jele prodirati do kosti in mozga, da je močni junak kar besnel, ker mu ni bilo več živeti v takih peklenskih mukah. Da bi napravil konec tem neznosnim bolečinam, je zaprosil Heraklej svojega sina Hila, naj ga preneso na Ojtiško pogorje, mu tam napravijo grmado in naj ga na njej sežgo. Ko je bila grmada napravljena in od groznih bolečin izmučeni junak na njej, so se branili njegov sin Hil in drugi spremljevalci jo zažgati. Tedaj pa je slučajno mimo prišedši Pojant (po drugi verziji pa Filoktet, Pojantov sin, sam) Herakleja uslišal ter obljubil, da zapali grmado. In za to prijaznost in uslugo mu je dal Heraklej svoj lok in tul s puščicami. Ta Heraklejev lok ni nikdar zgrešil svojega smotra, in z njim odstreljene strelice so gotovo dostigle svoj plen. Kar pa je bilo največ vredno, ta lok in te puščice so bile po usodi določene, da v Filoktetovih rokah osvoje Trojo; kajti brez Filokteta in Heraklejevih puščic Troja ne more pasti. Tako je napovedal vedež Helen.

Znameniti ta lokostrelec Filoktet, Pojantov sin, sedaj imetnik Heraklejevega loka, se je udeležil s svojimi podložniki na sedmih ladjah vojnega poplova proti Troji. Ko ga je pa na otoku Hrizi pičila zmija, varuhinja svetišča boginje Hrize, je provzročil ta kačji ugriz, da je dobil Filoktet ostudne ščire in metljaje, razširjajoče tako neznosen smrad, da so ga zategadelj Grki izložili, zlasti pa tudi zato, ker je njegovo tarnanje in jadikovanje motilo vse žrtve in vse bogoslužje, in po Odisejevem nasvetu so ga na otoku Lemnu osamljenega ostavili v bedi in trpljenju. Bolan in nadložen je tukaj borno životaril, streljal gibkokrile golobe in drugo podnebno letečino ter s strahom in skrbjo zrl v bodočnost.

Šele v desetem letu brezuspešnega obleganja so šli Grki ponj, ker po Helenovem vedeževanju brez Filokteta in brez Heraklejevega loka ni bilo mogoče osvojiti Troje. — Mahaon mu je sedaj izlečil njegove rane ter ga oprostil groznih posledic onega kačjega pika. Filoktet je pa v dvoboju ustrelil Parida, in naposled je mogočna Troja padla. —

Z imenom „jamb“ so zaznamovali s prva ono ob praznikih boginje Demetre običajno nagajivo in zabavljivo šegarjenje in norčevanje. Jambi so rezki in zbadljivi pesniški izdelki, šibajoči človeške napake in slabosti in vse boleznive prikazni v družabnih razmerah — nalik rimski satiri. Najznamenitejši reprezentant jambografov je grški pesnik Arhiloh Temu je bil baje neki Likamb obljubil, da mu da svojo mlajšo hčer Neobulo za ženo; že po zaroki pa je zbegnil in ni hotel ničesar več vedeti o dani besedi. Zaradi te preprege in zbege se ga je sedaj lotil Arhiloh s tako bridkimi zabavljicami in se znašal nad njim in njegovimi hčerami s srditimi jambi tako neprizanesljivo in gorjupo, da se je baje Likamb s svojimi hčerami vred osramočen in obupan obesil. Tako priča pripovedka. —

Prešernovega soneta misel pa je ta-le: „Kakor se je Filoktetu škoda zdelo od Herakleja podedovanih puščic, da bi jih porabljal za to, da si odžene od sebe gladne volkove in drugo nevarno in nasilno zverjad, tako se tudi meni zdi škoda, da bi gubil in tratil svoje pesniške sile s tem, da bi se v zabavljicah branil vaših napadov, vašega bodisi očitega ali skritega rovanja proti meni. Kakor se je Filoktet zavedal visokega namena po Herakleju podedovanega loka, tako si je tudi moja pesem izbrala boljši smoter, nego da bi streljal za vami; tako sem si tudi jaz v svesti plemenitejše naloge, namreč razvneti njeno srce za me in za slovenstvo. Moja muza si je izbrala plemenitejši smoter, da dene ob tla Trojo domačih razprtij, narodne mlačnosti in tujcev ošabnosti, da zedini rod cele slovenščine in ga vname za čast dežele domače. Ne motite me torej in ne ovirajte v izvrševanju te svete naloge; sicer — ako me ne boste pustili v miru, bojte se mojih neizgrešnih puščic; sicer — četudi nerad — se vam osvetim ter vas po Arhilohovo ožigosam, da boste osramočeni zdvojili, kakor Likamb. —

Besedo „Chorwölfe“ ima Prešernov originalni sonet podčrtano in spodaj pripisano opombo „Christlich“. Menda ni napačno sumnjati, da je Prešeren naravnost meril na tedanje k o r a r j e n. pr. Pavšeka, Albrehta, Jerina. (Prim. Dun. Zv. V. str. 38., 39., 68.). Da li je ta priimek izbran s kakim ozirom na glasno žebranje, ali s kakim ozirom na srednjeveške »turbatores chori«, se pač ne sme trditi. — Verjetnejše pa bi utegnilo biti to-le: V o l k pomeni lahko toliko kot t u l i l e c, a t u l i t i (heulen) toliko kot v politiki nazadnjačiti, napredništvu se ustavljati (heulen = v politiki nazadnjaškega mišljenja biti). T u l i l e c je ravno tako porogljivo ime za n a z a d n j a k a, r e a k c i o n a r j a, kakor je r o v a r sramotilno zaznamovanje za d e m o k r a t a (H e u l e r = psovka za reakcionarje, kakor je W ü h l e r psovka za demokrate). To mnenje nam potrjuje tudi Prešernova uganka druga v prvih štirih granesih:

Kraj je beseda s črkami šestémi,
V kateri hodi marsikdo s petémi,
Ki znan povsod je po napeti štuli,
In da le svojo „to neumno“ t u l i.

To bi se razumljiveje povedano glasilo: kazino je zbirališče, v katero zahaja marsikateri nazadnjaški tepec (asino), ki se odlikuje po svoji nadutosti in reakcionarni enostranosti, ki ne more pojmiti novodobnih svobodnejših idej. —

Da so pa bili Pavšek et consortes precej tesnosrčni reakcionarji v slovenski književnosti, o tem ne more nihče dvomiti, če pomisli, kako nestrpno so rovali zoper „Kranjsko Čebelico" in zoper Čopovo cenzorstvo. (Cf. Dun. Zv. l. c.). *L. P.*

Schubertova kompetencija za Ljubljano. Gosp. Josip Čerin, koncertni vodja „Glasbene Matice" v Ljubljani, je v št. 78. „Slov. Naroda" priobčil članek, ki je nekako razjasnilo »Zvonove« notice v 4. letošnji številki. Le-ta beležka je bila posneta po ondi navedenih virih; krivda zaradi netočnosti torej nikakor ne zadeva našega poročevalca. Na željo njega samega pa priobčimo po „Slov. Narodu" posneto razjasnilo, želeč, da se pomota, ki je zašla v vse nemške življenjepise, popravi, za kar gre hvala g. Čerinu.

»Do 1816. l. v Ljubljani in na vsem Kranjskem ni bilo nobene glasbene šole; filharmonsko društvo se je ustanovilo šele 1821. l. Do 1805. l. je bil sicer v Ljubljani zavod za vzdrževanje deželnih trobentačev, najbrže pa on ni imel zaželjenih uspehov. Zato je škofijski kapitelj pri vladi vedno moledoval, naj kaj ukrene za izboljšânje cerkvene glasbe.

Že l. 1805. so sklenili, da poiščejo učitelja glasbe, in ta sklep je potrdil tudi cesar; vendar se je sklep izvršil šele za deset let, ko so namreč ponehali nemirni vojni časi . . . Dolžnosti in plačo tega učitelja navaja uradni list: »Dieser Musiklehrer wird während des Schuljahres mit Ausnahme der Sonn- und gebothenen Feyertage seinen Schülern täglich durch drey Stunden und nebstbey auch den Landschulkandidaten während ihres sechsmonatlichen Praeparanden-Curses dreymal in der Woche, jedesmahl wenigstens durch eine Stunde den Musikunterricht ertheilen und in Hinsicht der ordentlichen Musikschüler einen Gehalt von jährl. 450 fl. M. M. (Metallmünze) aus dem Provinzialfonde, in Hinsicht der Landschulkandidaten aber eine jährl. Remunerazion von 50 fl. M. M aus dem Normalschulfonde beziehen«. Nadalje pravi razglas, da mora učitelj biti »ein gründlich gelernter Sänger, Organist und ein ebenso guter Violinspieler, dann nicht nur die nöthigsten Kenntnisse aller gewöhnlichen Blasinstrumente besitzen, sondern auch die Fähigkeit haben muß, anderen den Unterricht darin zu ertheilen«. Ta razglas se je objavil tudi v uradnem listu graškem, dunajskem in praškem.

Oglasilo se je nato 21 prosilcev različnega stanu, med njimi tudi Schubert. Škofijski konzistorij, ki je sprejel vse prošnje, ni sam odločeval o njih; poslal jih je namreč dne 18 marcija 1816. l. tukajšnjemu filharm. društvu, da bi to sestavilo imenik prosilcev („Competententabelle") in izreklo o njih svojo sodbo. . . . Schuberta so v tej tabeli tako-le opisali: »Geburtsort: unbekannt; musikalische Kenntnisse: Orgel, Violin, Gesang sehr empfehlend, ist zugleich Componist; Blasinstrumente: unbekannt; Moralität: sehr gut; besondere Bemerkung: Dieser Bittwerber, dessen Alter nirgends vorkömmt, ist ein Zögling des k. k. Convikts, war Hofsängerknabe und dürfte vermuthlich sehr jung sein; er wird von dem Herrn k. k. Hofkapell-

meister Salieri für die Musiklehrstelle als fähig erklärt und selbst von der Stadthauptmannschaft und Schuloberaufsicht in Wien vorzüglich empfohlen.«

Akoravno je imel torej Schubert izvrstna spričala, je Anton Wolf, tedanji »Schuloberaufseher« (pozneje škof in slovenski mecen ljubljanski) v pismu z dne 16. julija 1816. l. priporočal guberniju na prvem mestu Jožefa Mikša: . . . „er verdient desto entschiedener den Vorzug, als er mit einer gründlichen Musikkunde auch pädagogische Kenntnisse vereinigt und sich durch Handhabung der Schulzucht hervorthut“. Za tem so bili imenovani kot najboljši: Kubik Franc, kapelnik v stolni cerkvi goriški, Sokoll Franc, učitelj glasbe v Celovcu, in Schubert Franc, pomožni učitelj na Dunaju.

Predno je pa gubernij izrekel svojo sodbo, je Mikš umaknil svojo prošnjo, in je radi tega škofijski konzistorij dne 11. avgusta nasvetoval vnovič tri prosilce; ti so bili Schauff Jakob,[1] učitelj glasbe na Dunaju, Sokoll Franc in Kubik Franc. Tu je bil Schubert že izpuščen. Gubernij je na to dne 20. avgusta imenoval za učitelja Sokolla, ki je v službo stopil 10. septembra 1816. Sokoll, rodom iz Salyke na Češkem, je bil prej šest let vojaški kapelnik in je ostal v Ljubljani do smrti l. 1822. Nasledniki so mu bili Kašpar Mašek, Kamilo Mašek, Anton Nedvěd in J. A. Sokoll.«

Glasbene Matice koncerti in glasbeni večeri. Dne 17. sušca je sledil drugi glasbeni večer. V skrbni izvoditvi sta nam podala gg. Vedral in Hoffmeister Beethovnovo sonato za gosli in klavir, op. 24., ki je polna nežnega čuvstva in je iz prve dobe skladateljevega delovanja (komp. 1800), iz one dobe, v kateri ni bil Beethoven še samosvoj genij, temveč je sledil še svoje prednike. Najznamenitejša točka vsega vzporeda je bil Antona Dvořáka trio za klavir, gosli in violoncello, op. 23. (gg. Hoffmeister, Vedral in Edv. Stiaral), krepko, živahno delo češkega narodnega duha. S tema dvema točkama je zadobil večer značaj pravega komornega večera; vladala je komorna glasba, ona stroka glasbene literature, katera se je porodila v 17. stoletju v knežjih dvorcih, v komorah, in ki si je v svojem razvoju ustvarila svoj slog Ker se zadovoljuje komorna glasba z malo glasbili, navadno le s tremi, štirimi, ne more delovati s polnozvočjem in z raznovrstnostjo tonovskih barv, kakor veliki orkester. Nadomestiti mora ta nedostatek z drugo prednostjo, in ta nje prednost je samostojnost in istovrednost glasbil in podrobna, natančna izvršitev. Kakor vsako podrobno (detaljsko) delo zahteva tudi komorna glasba tako od izvršujočih kakor od poslušajočih udeležencev posebno iskrene in pozorne vnetosti. — Solospevi čislanega člana slovenske opere, gosp. Nollija, niso zadovoljili vzpričo popolne nerazpoložitve glasu, ki je branila, da proizvedene pesmi niso uspele. Gosp. Hoffmeister je nastopil po dolgem času zopet kot solist. Hvaliti je posebno tehniško stran njegove igre, in zato gre izmed podanih točk njegovega programa Rubinsteinovi C-dur Etudi in Schubertovemu Es-dur Impromptu prednost pred ostalima. Hoffmeistrova tehnika je točna, krepka in povsem solidna — plod vztrajnega in uspešnega prizadevanja.

---

[1] V opazki je poudaril g. Čerin, da »Schauff (ali Schauferl) Schubertu nikakor ni škodoval. Sicer pa tega (po raznih Schubertovih životopisih) ni trdil »Lj Zvon«, temveč le, da je njega nasproti Schubertu podpiral in priporočal učitelj obeh, Salieri. Te trditve si dotični životopisci pač niso izmislili brez vsake realne podlage.

S postnim koncertom dne 12. aprila je končala »Glasbena Matica« svojo letošnjo sezono rednih koncertov. Frana Schuberta »Simfonija« št. 7. v C-duru in Volfganga Amadea Mozarta »Rekviem« sta bila vzpored koncertu. Slučajno sta i Schubert 7. simfonijo i Mozart rekviem zložila v zadnjem letu svojega življenja; rekviem je celo zadnje delo Mozartovo, ob katerem je prav slutil skladatelj, da je njegov poslednji proizvod. Zavest, da piše rekviem za-se, je vplivala kakor mistiška inspiracija, dajoč skladatelju nenavadnih sil in bolestno navdušenje. S tem proizvodom je hotel ustvariti Mozart v počeščenje Boga cerkveno delo, ki naj bi izražalo skrušenost in spokornost njegovega dušnega stanja. V to mu je kar najbolje služila epiška in popisujoča poezija rekviema, v katerem so načrtane najgroznejše slike o dnevu jeze, združene z vdanimi prošnjami, molitvami, zahvalami in meditacijami. S svojo glasbo je pa posegel Mozart v 17. in 18. stoletje k visokemu cerkvenemu slogu Bachovemu in Händlovemu, družeč sijajne zaklade harmonije velikih teh organistov tu z antiknimi melodijami koralnega petja, ondi zopet z okraski in z melodiškim čarom italijanskih cerkvenih skladateljev, vse pa oživljajoč z brhkostjo in lahkostjo svojega genialnega mišljenja. Kjer ni zadoščal navadni ali fugirani kontrapunkt starih in strogo cerkvenih melodij, je uporabil Mozart, da je uveljavil epiški in tragiški značaj, frazirano in patetiško melodijo, opremljeno z moderno modulacijo v polnem orkestru. Dasi to dela glasbo realistiško, se je vendar Mozart izognil vsakemu gledališkemu efektu: rekviem je vseskozi delo resne mogočnosti in pretresljivega učinka Povsem drugačnega značaja je Schubertova simfonija, ki je do cela milobna poetiška skladba. Bil je pač Schubert, kakor pravi Liszt, »le musicien, le plus poet, qui fut jamais«, poet sanjave narave, ki mu ni nikoli usahnil vir melodij, budeč mu vedno nove misli. V svoji simfoniji rabi Schubert namesto motivov dolge melodije, teh pa ne druži v umetne kombinacije, nego vpleta raje nove melodije bogate svoje duše; niti miru ne najde, da bi izklesal še tako vabljiv tema v gradaciji k impozantnemu zaključku. Razumevanje velikih teh skladb je pospeševala izvrstno in zanimivo pisana razlaga gosp. koncertnega vodje Josipa Čerina. Lovorov venec, katerega mu je poklonil pevski zbor, je zaslužil gospod Čerin popolnoma; naj mu bode v spomin na prvo koncertno sezono, katero je vodil uspešno in z umetniškim zanosom. Zbor in orkester sta izvedla obe skladbi jako dobro, vendar nam je orkester pri simfoniji ugajal veliko bolje nego pri rekviemu. Solistovski kvartet gospic M. Dev in A. Lapajne ter gospodov A. Razingerja in dra. B. Stuhca je zadostoval.

S tretjim glasbenim večerom dne 19. maja t. l. je „Glasb. Matica“ zaključila sezono. Na vzpored je prišla Rubinsteinova sonata za klavir in gosli, op. 13 v G-duru in Mendelssohnov trio za gosli, cello in klavir, op. 49. v D-mollu, dve skladbi čiste in jasne lepote, oživljene z navdušenjem in s temperamentom mladostne romantiške nravi. Izmed sodelujočih gg. Hoffmeistra, Vedrala in Stiarala je posebno omeniti gospoda Hoffmeistra, duševnega voditelja komornih produkcij. S ponosno zavestjo, da morajo ugajati, jn vvedel oddelek mešanega zbora na koncertni oder tri nove narodne pesmi. Strokovnjak in špecijalist v harmonizaciji slovenskih narodnih pesmi, g. Matej Hubad, je priskrbel poezije polni in nežni „Rož-

marin‘ ter v duhu hrvaške narodne zabarvano, ritmiški zanimivo »Sem slovenska deklica«, dva bisera narodne pesmi v vzorno izdelani obliki. Manj srečen je bil gosp. Čerin, ko si je izbral za predmet, s katerim bi preizkusil svoje harmonizacijsko znanje, sicer prav priljubljeno „En starček je bil‘. Napev ni niti duhovit, niti ni lep, in je torej škoda truda, ki mu ga je posvetil harmonizator. Sploh bi bilo kazalo ohraniti običajni način izvajanja po solistu, poleg katerega ima zbor le nalogo dopolnjujočega elementa. Spominu na dne 3. aprila t. l. zamrlega Johannesa **Brahmsa** je posvetil g. koncertni vodja Čerin zadnjo točko štirih kratkih in krepkih, ostro ritmovanih „ciganskih pesmi‘ za mešani zbor s spremljevanjem klavirja, op. 112. Glasbeni večeri, za katerih prireditev gre največja zasluga g. dru. **Edvardu Volčiču**, se izvestno omilijo občinstvu, če bode njih vzpored i v bodoče vselej tako okusno izbran in zanimiv, kakor letos.

—*oe*—.

Slovansko pevsko društvo na Dunaju, je doseglo sijajen uspeh s svojim koncertom, v katerem so se peli poleg narodnih pesmi, prirejenih od Hubada, tudi Dvořakovi moravski dueti in odlomki krasnega oratorija: »Stabat mater«. Navzlic demonstrativnemu hujskanju nekaterih velikogermanskih listov se je izvršil v najlepšem miru. Strokovni kritiki so objavili zelo laskave ocene; zlasti opozarjamo na oceno strogega kritika dra. Th. Helma v listu »Oe. Musik u. Theater-Zeitung«. Čestitati moramo na tem uspehu sl. društvu, osobito pa njegovemu voditelju, g. M. Hubadu. ***

Slovensko gledališče. (Konec.) Operne predstave so bile večinoma prav dobre, takisto operetne. V obče pa moramo reči, da je bilo letos primeroma več slabih predstav, nego jih je bilo lani. Nekoliko je nemara tega kriv tudi nenavadno dolgi predpust. — Vendar pa naj bi odločilni faktorji premišljali, kje tiče morda še drugi vzroki, in se li ne bi dali v prihodnje odstraniti nekateri nedostatki, ki se vedno in vedno ponavljajo.

V enem oziru pa je naše gledališče v pretekli dobi vendarle napredovalo, v tem namreč, da so se uprizorili v tej sezoni trije domači proizvodi, in sicer ena drama pa dve operi. To ni dosti, vendar toliko, da nam vzbuja nado do boljše bodočnosti.

Omenili bi lahko še marsikaj, toda ne storimo tega, nekaj zato, ker bi morali ponavljati, kar smo povedali že lani ob koncu sezone, nekaj pa zato, ker smo prepričani, da odločilni krogi sami dobro poznajo rane našega gledališča, in da jih je resna volja, da jih po svojih močeh izcelijo.

Samo ena opazka, ki se tiče operete, naj nam bo še dovoljena. Baš v pretekli sezoni smo se lahko prepričali, da se naše občinstvo za opereto ne ogreva posebno. Utegnil bi kdo tudi iz tega sklepati o slabem okusu našega občinstva. Proti tej trditvi treba opomniti, da obrača opereti občinstvo tudi že povsod drugod hrbet, in vse kaže, da bo opereta prej ali slej popolnoma izginila z odra.

Priznamo, da „Mam'zell Nitouche‘ in „Blitzmädl‘ bi utegnili tudi pri nas še vleči, a le tedaj, ako ostane gospica Polakova še nadalje pri našem gledališču; brez nje pa bi bili tudi te dve opereti pri nas nemoźni. Ako je torej res, kar se govori, da namreč gospica Polakova prihodnje leto ne bode več član našega gledališča, potem vodstvu našega gledališča nujno svetujemo, naj izpusti opereto čisto iz repertoarja.

Sedaj še par besed v zagovor.

Naše kritike so dale nekemu »idealistu stare šole« povod, da se je v literarnem pismu, objavljenem v »Edinosti« začetkom januarja meseca t. l., obregnil ob nas, očitajoč nam, da smo »iz doslednosti« nasprotniki slovenskega realizma in sicer baje radi tega, ker o realističnem „Domu“ in o realistični »Selanki« nismo dovolj ugodno sodili. Na to si usojamo odgovoriti, da smo zastopali mi vedno tista umetnostna in estetična načela, katera so po našem najboljšem prepričanju prava. Toda navzlic temu, da se nismo zapisali s svojo krvjo naturalizmu, se vendar ne protivimo predstavam takih odličnih del, kakor je Sudermannov „Dom“; to je dovolj razvidno iz dotične naše kritike, in ko se je ta drama uprizorila drugič v praznem gledališču, smo izrekli naravnost svoje obžalovanje, da je slovensko občinstvo tako prezrlo dobro voljo naše gledališke intendancije.

»Idealist« je tudi ironski opomnil, da nam je ugajala Parmova »Ksenija«, češ, ker je libreto slučajno romantičen. Toda mi smo hoteli samo to poudariti — o čemer je edin ves svet — da namreč romantične snovi najbolje ustrezajo operam. In to je istina; izjema, katero je napravil s svojo »Cavallerio rusticano« Mascagni — čigar slava je, kar bodi mimogrede povedano, že davno zatemnela — ta poedina izjema le potrjuje pravilo. —

Nadalje je nekdo v listku „Slovenskega Naroda“ dajal svete, kaka bodi »Zvonova« kritika o gledališču, da zadobi trajno vrednost. Tistega listkarja vprašamo: ali more to, kar se piše v »Zvonovem« listku, sploh računati na trajno vrednost? — Take kritike, kakor si jih želi listkar »Slovenskega Naroda«, bi bile možne po naših mislih sploh le v drugi obliki n. pr. v obliki gledaliških pisem, ki pa bi morala biti vvrščena med leposlovno tvarino »Zvonovo«. Taka pisma bi prinašal »Zvon« lahko poleg gledaliških poročil v listku, ker je tu prostor za poročila itak zelo tesen. Ker mora poročilo o gledališču vendar obsegati nekak pregled o vseh predstavah, in ker je po naši sodbi treba včasih tudi katero ziniti o igralcih, se že s tem skoro vselej porabi prostor, ki je v listku odmenjen gledališkemu poročevalcu, in le v redkih slučajih nam je bilo možno, da smo se spustili v podrobno analizo posameznih proizvodov, ki so se predstavljali. Da pa bi se bili takemu analizovanju izogibali popolnoma, se tudi ne more trditi. —

V čem da so naše kritike nedostatne, čutimo sami le predobro, a glede tega se ne da dosti predrugačiti. Stroge kritike zdaj naše gledališče nikakor še ne prenese, in večja strogost bi bila tem manj umestna, ker se poroča o nemškem gledališču, s katerim tekmuje naše, z največjo dobrohotnostjo. Da je res tako, smo se prepričali sami. Kaj bi rekel na pr. „Laibacherični“ kritik slovenskega gledališča, če bi se uprizorila na našem odru opereta, pa bi posamezni igralci ne peli, nego deklamovali z nekim zamolklo brenčečim glasom. Gotovo bi obsojal najostreje to, in tudi naše občinstvo bi mu brez dvojbe pritrjevalo. Nemško občinstvo pa je poslušalo pravo pravcato brnenje z največjo potrpežljivostjo, in tudi kritika v »Laibacherici« se čisto nič ni izpodtikala ob tem. Baš radi tega bi želeli, da bi stopil »Laibacherični« kritik slovenskega gledališča včasih tudi k nemškim predstavam ter čital potem kritike o nemškem gledališču v „Laiba-

cherici«. Morda bi potem radi enakomernosti obojnih kritik v isti »Laibacherici« tudi nasproti našemu gledališču malce zatiskaval oči.

Taki oziri so vodili često tudi nam pero, ko smo pisali gledališke kritike, in to se nam je zdelo tem bolj upravičeno, ker bi bili prišli drugače v preveliko protislovje s kritikami drugih naših listov ter tako vsekakor škodovali ugledu našega gledališča.

Sicer pa smo si v svesti, da bistvenih hib naše dramatike nismo zamolčali nikdar, toda prizadevali smo si, da bi jih ožigosali s kar najmanj trpkimi besedami. *Z.*

»Matica hrvatska« je poklonila svojim članom za leto 1896. deset knjig, v svoji zalogi pa je izdala še tri knjige. Leposlovne vsebine so le-te knjige:

1. Na pragu novoga doba. Pripoviesti. Napisali Osman — Aziz. Knjiga obseza štiri povesti: »Na Neretvi«, »Sve ze zaboravlja«, »Medju dva svieta« in »Molitva« (san mladića). Te povesti so bile že tiskane drugje ter sta jih pisatelja zbrala v posebno knjigo. V teh pripovestih rišeta hercegovska pisatelja življenje muhamedovskih Hercegovcev in Bošnjakov za poslednje ustaje in o početku avstrijske vlade. Pisatelja zastopata napredno smer med južnoslovanskimi muhamedovci in priporočata ljubezen do »vere, naroda in napredka«. Posebnih zapletkov nimajo njiju pripovesti; zanimajo nas pa zaradi spretnega opisovanja prirode in muhamedovskega družinskega življenja,

2. Propali dvori. Pripoviest. Napisao Janko Leskovar. Povest se odigrava v Zagorju in riše ekonomske prilike malih plemenitih posestnikov. Psihološko zanimiva ljubezenska povest se zvršuje na nepričakovan in neobičen način: vsi zaljubljeni ostanejo samci in samke.

3. Nikola Baretić. Pripovieda Vjenceslav Novak. Dobro znani pripovedovalec nam črta življenje hrvaškega narodnjaka v oni dobi, ko se je v trojednici premenila tuja vlada ter se zamenili tuji činovniki z domačimi. Povest je kakor nekaka biografija, vendar je po našem mnenju nespretno urejena. Pisec nas vodi »in medias res«. Potem pa si junak v pamet doziva vse dogodke svojega življenja do onega trenotka, s katerim se počenja povest. Ti spomini tvorijo polovico knjige; potem pa se nadaljuje početa povest do kraja.

4. Hugo Badalić. Izabrane pjesme. V rodoljubnih in ljubavnih pesmih sta oblika in jezik mehkužna. Bolj nam ugajajo pripovedne pesmi v narodnih merah. Veliko je število prigodnic, katere kažejo spretno verzifikacijo, a često nedostatek globokih misli. Skoro vse pesmi imajo povod vnanji ter niso subjektivno-, nego objektivno-lirske. Edina predmeta sta rodoljubje in ljubezen. Še najbolj uspele so slike »Na Adriji«.

5. Ljubav i sjaj. Igrokaz u tri čina. Napisala Hermina Tomić. V tej igri se razpravlja stari predmet o oholi materi, ki želi udati svojo hčer za barona, o dekletu, ki vzame neljubljenega moža zato, da pride v vnanji sijaj; sledi razočaranje in končno srečne zaroke plebejske. Tudi živahni dialog ne more nadomestiti pomanjkanja originalnega predmeta.

6. Dr. Ivan Dežman. Izabrani spisi. Uredio i uvod sastavio dr. Franjo Marković. Sa slikom pjesnikovom. Ivan Dežman, čigar oče je bil po rodu Slovenec, se je narodil na Reki l. 1841.

ter je umrl v Zagrebu l. 1873. Bil je zdravnik v Zagrebu ter se je odlikoval kot pesnik, pripovedovalec ter pisatelj popularnih higijenskih in znanstvenih zdravniških spisov; poleg tega je bil kritik in estetik ter posebno marljiv sotrudnik Viencev. — Dr. Franjo Marković je očrtal v kratkih potezah njegov življenjepis in ocenil njegova dela ter podal kratko analizo njih vsebine. — Dežman je bil učenec slavnega Kurelca, in Marković navaja mnoge izreke Kurelčeve, s katerimi je učitelj popravljal dela učenčeva. Izdajatelj je izbral nekaj balad, povest »Nürnberški viećnik« in šest člankov »o lepoti«.

7. Slavenska knjižnica. Knjiga IV. Niz novijih pripoviesti ruskih. Preveo i uvodom popratio Martin Lovrenčević. Matica hrvaška seznani svoje naročnike vsako leto s kakim znamenitejšim pripovedovalcem ruskim. Letos je na redu pet novelistov: Kazimir Barancevič, Anton Čehov, Vladimir Korolenko, Z. Hippius-Merežkovskij in Ščepkin-Kupernik (poslednji dve imeni sta imeni dveh pisateljic). Prevodilec, čigar prevodi se čitajo gladko, je spisal kratek vvod in življenjepisne črtice teh že davno preko ruskih mej znanih pisateljev in pisateljic, ki sicer niso geniji prve vrste, kakor prevodilec sam pravi, vendar pa redko nadarjeni pripovedovalci. Izbral pa je prevoditelj značilne komade iz novejše ruske književnosti, kjer nahajamo poleg realistovske smeri tudi že okultistovsko (Barancevič) in dekadentovsko (Hippius).

Leposlovnim knjigam se sme prištevati tudi

8. Francuzka drama od njezina početka do najnovijega vremena. Napisao dr. J. Adamović. »V zborniku slik iz svjetske književnosti«, katerega izdaja M. h., je pričujoča knjiga četrti zvezek. Pisatelj je porabil najimenitnejše spise, tičoče se zgodovine francoske drame, ki so primerno znamenitosti in ugledu francoske dramatične književnosti jako mnogobrojni. Iz knjige se nauči čitatelj spoznavati začetek dramatiške umetnosti francoske, ki je, kakor pri vseh narodih, izklila iz cerkvenih pojavov. Prve šaljive drame so bile tako zvane »moralitete«, potem budalaščine in burke. — Potem nastopi doba preporoda (renaissanse), za njo pa klasična doba v 17. in 18. veku, ki je precej obširno opisana. Za klasično dramo prihaja zgodovinska in meščanska drama ter drama ob času revolucije in prvega cesarstva. Slednjič opisuje pisatelj romantično dobo in realistovsko dramo današnje dobe. Pisatelji teh dob so precej na kratko opisani in mnogi izmed njih bi bil zaslužil nekoliko več strani, n. pr. izmed romantikov Victor Hugo, izmed novejših dramatikov Octave Feuillet i. dr. — Pisatelj poudarja najznamenitejše pojave v razvitku francoske drame, navaja kratke životopisne podatke, ocenja znamenitosti poedinih piscev, katerih navaja 90, črta značaj raznih dob in navaja v kratkih, a značilnih potezah vsebino znamenitih dram. Posebno obširno so prikazani klasiki Corneille, Racine in Molière, nekam mršav se nam zdi, kakor smo dejali, opis romantikov in novodobnikov.

Z letošnjim, precej debelim zvezkom (556 str.) je dovršena

9. Poviest srednjega vieka. Po najboljim piscima izradio Franjo Valla. Ta zgodovina se odlikuje od sličnih nam dostopnih zgodovin srednjega veka, katero so spisali pisatelji zapadnih kulturnih narodov, po tem, da razpravlja obširnejše tudi o zgodovini slovanskih

narodov, ki je pri imenovanih pisateljih mršavo in često pristransko obdelana. Valla je spisal svojo knjigo po priznanih zgodovinarjih. Slog je prijeten, da se čita ta zgodovina kakor kaka leposlovna knjiga. Prigovarjali bi ji samo to, kar smo že predlanjskim omenili, da je premalo pregledno sestavljena.

Poslednja knjiga je prirodoslovne vsebine.

10. Dr. Gjurašin Stjepan. Iz bilinskoga svieta. Prirodopisne i kulturne crtice. Knjiga četvrta. V tem zvezku opisuje dr. Gjurašin fiziologijo rastlinstva ter vvaja lahko umevno, poljudno, brez učene navlake čitatelja v spoznavanje rastlinskega življenja; pripoveduje o prvinah, iz katerih so rastline sestavljene, o tvarini, iz katere postajajo, o njih hrani, o obtoku hranilnega soka, o gradnji in namenu rastlinskih delov in o množenju. Pisatelj se je ravnal pri opisovanju po najbolj priznanih izvorih. Knjigo resi ter olajšuje razumevanje 61 slik. Prava slast je čitati to lahko umevno razlaganje rastlinskih tajnosti, o katerih nestrokovnjak navadno nima nikakršnega pravega pojma. Izvestno čitanje te knjige v mnogem čitatelju pobudi zanimanje za ljubeznivo znanstvo — botaniko.

Knjige, katere je Matica hrvaška izdala v svoji zalogi, pa so te-le:

11. P. Vergila Marona Eneida. Preveo dr. T. Maretić. Uvod i bilježke napisao Koloman Rac. Dr. F. Maretić je znan kot vešč prevodilec. Poseben glas si je stekel s prevodi Odiseje in Ilijade, pa tudi modernih pesnikov. Prevod je gladek, neprisiljen ter se dosti natančno naslanja na matico. Tudi verzifikacija je v obče spretna, čeprav ne povsod brez prigovora.

12. Th. B. Maculay. Odabrani essayi. Preveo, uvodom i bilježkama popratio Vinko Krišković. V vvodu podaje g. Krišković kratek životopis in oceno del tega svetovno znanega politika in zgodovinarja, čigar najimenitnejši deli sta »Angleška zgodovina« in niz »essayev«, a objavljenih v različnih časopisih; po njih se je Maculay poslavil po vsem svetu. Izmed „essayev" je izbral prevoditelj pet, namreč: »essay« o povesti, Milton, Machiavelli, Lord Byron, Mirabeau; opremil jih je z mnogobrojnimi beležkami (str. 189—221) in z bogatim registrom (222—226). — Značaj Maculayevega zgodopisja in politike se kaže posebno v essayih, t. j. kratkih razpravah, v kakršnih pisatelj širšemu občinstvu razsvetljuje na koncizen, a vendar temeljit način vse strani vprašanja, katero je vzel v pretres, in odkriva svoje bogato znanje, svoje duhovito, pronicavo razmatranje predmeta.

(Konec prihodnjič.)

Hrvatska misao. U Zlatnom Pragu. Godina I. Uredjuje Franjo Hlaváček. Izhaja na početku vsakega meseca razen praznikov. Naročnina na leto 3 gld., s pošto 3.10 gld., za dijake, delavce in male obrtnike 2 gld. ozir. 2.10 gld. — Naročnina, vsa pisma in časopisi v zameno se pošiljajo samo na adreso: Fran Poljak. Prag-Vinohrady. Korunní třída. čís. 841. I. posch. List ima radikalno smer in z ostrim peresom kritikuje politične, društvene in književne prilike hrvaške pa tudi drugih narodov. V 2. štev. je obznanil urednik F. Poljak Gumplowiczevo knjigo »o slovenskem vprašanju«. V 3. številki piše K. S. Mežnaršič „O hrvatsko-slovenskim odnašajima

u novije doba". Tudi drugi članki so zanimivi, ker obdelujejo predmete, ki so prilično enaki tudi pri nas, n. pr. „o književnih prilikah".

Bosanska pošta. List za politiku i narodno gospodarstvo. Izhaja 3krat na teden in stane za Avstrijo 8 gld. celoletno. Sarajevo. Čukovićeva ulica broj 7 - 9.

Primorkinje. Spjevao Rikard Katalinić-Jeretov. Zadar 1897. Vlastitom nakladom. 12⁰. — Posvećeno miloj uspomeni pokojnog oca, pomorskog kapetana. Zadar 1895. Ta zbirka pesmi je na potraten način opremljena. Obseza deset pol, a od njih je samo kakih sedemdeset strani, na katerih so tiskani stihi. Vsaka posamezna pesem ima naslov na posebnem listu ter je kaki osebi posvečena. Papir in tisk sta primerna tej potrati prostora. Pesmi so zvonke, njih vsebina večinoma glasi domorodja, slike iz hrvaškega primorja, ljubovne pesmice. Dobro vsakdanje blago.

V narodnem »srpskem pozorištu« v Belgradu je bilo leta 1896. vsega skupaj 246 predstav, in sicer 5 izrednih, 3 svečane, 51 dnevnih, 187 večernih. Pri dnevnih predstavah se je predstavljalo 19 srbskih, 13 francoskih, 7 nemških, 4 magjarski, 1 ruski, 1 poljski, 1 rumunski komad, pri večernih 21 srbskih, 68 francoskih (Mamzel Nituš 6krat, Tata-Toto 7krat), 33 nemških (Karlova tetka 10krat. Ta igra je sicer angleška, a na srbščino prevedena iz nemščine), 4 španske, 3 magjarske, 2 ruski, 1 češka, 1 angleška in 1 italijanska igra. Prihoda je bilo za eno predstavo največ 1220 frankov, najmanj 38 frankov.

Smetanova opera »Hubička« (»Poljub«) se je pevala v stotič na dan obletnice skladateljeve smrti, dne 12. maja t. l. v Pragi. V prvič se je predstavljala dne 7. novembra l. 1876. Dasi jo glasbeni veščaki cenijo še višje od „Prodane neveste", se vendar ni toliko priljubila, kakor se je »Prodana nevesta«, ki se je v Pragi doslej uprizorila že nad tristokrat.

***

Listnica uredništva. L.: nič! — P. G.: takisto. — Bogomil P.: Gradivo, kar ste nam ga dozdaj poslali, bi v obče kazalo še nekaj talenta. Toda vsebina je vendar premalo zanimiva, oblika v marsičem nedostatna. Čutiti morate pač sami, da poslane stvari še niso godne za objavo. Dajte nam upati, da dobimo od Vas morda kdaj še kaj boljšega! —

Popravki. V članku: »Bodoča izdaja Prešernovih poezij« v zadnji št. „Zv." (str. 316.—318.) je pomotoma izpuščeno ime pisateljevo R. Perušek. — »Vtiski z narodopisne razstave českoslovanske«, ki se omenjajo v 3. letošnji številki na str. 183., in jih je priobčil »Zvon« l. 1895. v „listku" 10.—12. številke, niso iz peresa dr. M. Murka — kakor je bilo tamkaj rečeno — ampak Fr. Svetiča.

Ljubljanski Zvon.
Leposloven in znanstven list.
Štev. 7. V Ljubljani, dne 1. malega srpana 1897. Leto XVII.

Iz vsakdanjosti.

I.

Semanji dan! Na trgu mrgoli
Kričečih kupcev, konj, volov, telet.
Kako se vse peha! Oj to vrvenje,
Ko v panju roj čebel brenči spomladi.
Mešetarji kriče tam krog živine,
Pogajajoč se s kletvijo hripavo.
Živina muka — konji rezgetajo —
Koze mekečejo — vmes kruli svinja —
Nelepa, čudna godba vam je to.
Lončar prodaja trumi gospodinj
Ceneno svojo kuhinjsko posodo,
Skopo pogajajoč se za belič.
Pri klobučarju pa si mlad fante
Natika velik krivec za klobuk.
Primerja ga, vrteč se pred zrcalom,
Kako se pač mu tak okras poda.
In dalje tam pri kramarskih šatorih
Pa zbira gruča mladih se deklet.
Kako so se nadičile lepo!
Seve, semanji dan ni kar si bodi.
Kako rde jim zorna, mlada lica,
Kako močno utriplje jim srce,
Ko zbirajo jim fantje tam »semnja«!
Pa čuda nič! Papirček tisti naglo
Razvname mlademu dekletu prsi,
Če lep ji fant podari ga v spomin . . .
Po semnju dalje pa kosar kriči
In hvali kose, da bi več prodal.
Da pa je krik popolen, šum glasan,
Za to skrbe še mali paglavci,
Ki stikajo po trgu krog šatorov. —

Na koncu trga že, tam, kjer je most,
Star mož sloni, oprt na priroč mostni;
Lasje so redki, beli mu ko sneg.
Obleka stara — prsi diči križ.
Z levico goni lajne, desne nima . . .
Na lajne je poveznil svoj klobuk.
V nekdanje čase zatopljen, vrti . . .
Vrti . . . V klobuk pa malokdo kaj da,
Oj, malokdo ozira se na starca,
Po svojem urno vsak hiti opravku.
Posamezniku ni za novčič nič,
Za starca pa bi bila lepa vsota. —
Sopiha mimo krepek debeluh;
Da mu ni sile, bereš mu z obraza.
Lepo svetlijo tolsta mu se lica,
Nerodno ziblje mastni se trebušček.
Ozre se v lajnarja, a grd izraz
Mu leže v ustni: »Kaj, ta postopač?
Mlad naj bi delal bil, ko drugi mi!« —
In lajne, kot bi čutile bolest,
Še bolj otožno, žalno se glase . . .

II.

Postranska soba tam v zakotni krčmi.
Okrog jelove mize nekaj mož
Igra prav mišje tiho, strastno karte.
Kako jim mišice drgečejo!
Kako pogledi so pohlepno vprti
Na sredo mize, na denarja kup . . .
Veselje se razlije po obrazu
Posamezniku, če je dobra karta;
Kadar 'zgubi, pa kolne, da je joj!
Toda nocoj so dobro jo zadeli,
Nocoj so prvič ga dobili v družbo
Tega soseda mladega, Matevža,
Ki je v resnici prav premožen kmet.
Lepo uče ga hlinjenih obrazov,
Kako igra naj, da bo kaj dobička.
Prijateljski ga tolaže, ker 'zguba
Narašča od minute do minute.
»Pogum, pogum da srečo! Slišiš, bratec?«
Šepečejo mu tiho na ušesa.
In grda lica jim žare močneje,
Čim več Matevž izgublja pri igranju
In pa čim večji njihov je dobiček . . .
Matevžu pa se v prsih vest oglaša,
Da prav ravnal ni, ko je šel igrat.

Žene se spomni . . . stavi večje vsote,
Da bi nazaj dobil, vsaj kar je 'zgubil.
Domu se spomni . . . vest ga peče, peče . . .
A strast se mu množi ob vedni 'zgubi;
Narašča višje . . . še . . .
Tam nekdo trka.
Preplašeni brž sežejo po novcih,
Potem šele na vrata se ozro.
Vznemirjeni, kdo neki jih obišče.
Pri vratih tam — Matevževa je žena.
V očeh solze . . . Na prsih sklepa roke,
Potem pa prosi prav lepo, mehko,
Da bi povrnil s pota se nesreče . . .
Prisotnost žene — nje besed resnica —
Ogromna 'zguba — to mu vname živce,
Vso kri požene k srcu. a — obstane.
Tedaj pa one se zveri človeške
Spet zavedo po mučnem tem prizoru
In netijo zdivjanega Matevža:
»Kaj li pri tebi baba gospodari?«
»»Kako si upa te domov goniti?««
»»»Pri vratih butni jo, Matevž, na cesto!«««
In strašna kletev bruhne mu iz ust,
Od mize skoči in - izpolni svèt . . .
Na to pa seže v žep po zadnje novce
In sede k mizi, kjer igrajo dalje . . .

III.

Odličnega in lepega občinstva
Napolnjen dobrodelni je bazar. —
Raduj se gladni, bolni siromak!
Skupiček bode pač bogat, obilen,
Ki ga gospoda plemenitokrvna
Nakloni tebi v olajšavo muk.
Radost prevzeti mora ti srce,
Trpljenje zdeti mora se ti lažje,
Če v množico ozreš se pisano.
Ne vidiš tu, kako se trudi, muči
Za to gospoda višjih, mestnih krogov,
Da tebi posušila bi solze?
Nikdar ne bodeš ji dovolj hvaležen;
Zato pa moli, moli, hromi ti berač,
Za to občinstvo vzorno, dobrotljivo,
Ki trudi se za čist in svet namen!

V bazarju dobrodelnem vse vrvi . . .
Nebroj tu vitkih, kipnih je životkov,

Nebroj obrazov svežih in mladostnih,
Nebroj oči živahnih in skrivnostnih,
Skrivnostnejših od vzhodnih pač noči . . .
Obleka svilena in dragocena
Teh vitkih udov ljubko se prijemlje.
Med gnečo švigajo device krasne.
Za njimi pa gospodje elegantni,
V oblekah finih, skrbno počesani.
Med njimi sučejo se častniki,
Ponosni in veseli uniform . . .
Kar pač premore mesto lepotičja,
Vse danes tu zrcali se v razkošju.

Veselja zorna ličeca rde,
Saj trudijo gospodje se za to,
Da bi ta lepa in čarobna bitja
Zabavala se, kakor se spodobi.
Na desno se ozri! Gospod, še mlad
In lep, potomec slavne rodovine,
Stoji pred bujno, čudo lepo devo.
Kako motri jo z živimi očmi!
Občutke svoje deklici odkriva,
Opojne ji poklone nosljajoč:
»Očarali ste me! Verujte, res!
Ah, te oči, te ustnice! Ah, ah!
Moj Bog, za vas bi daroval življenje!« —
Nadaljnje fraze godba uduši.
Poglejte dalje, tu na desno, levo!
Povsodi je le radost, godba, smeh . . .
Veselje speje višje . . . na vrhunec —
— — - — — — — — — — — —
Obupen vzkrik! Čuj, kaj je to?! Pa še!
»Gori!«
        »»Požar!««
                        »»»Za Boga kje? Pa kje?«««
»Bežite ven! Gori!«
                        Rdeča lica
Zblede, životi vsi strepečejo.
Na ustnih vsakomu se javi strah.
Tedaj pa švigne plamen nad glavami,
In množica zažene silen krik . . .
Vse se spusti k izhodom, vsak hiti,
Vsak hoče biti prvi v besnem strahu;
Izhod pa zamaše v presilni gneči.
Gorje! A plam se širi . . . širi . . . Smrt!
Poglejte tja! Komu pa zdaj je mar:
‚Za vas bi daroval življenje!‘ — — Ha . . .
Kdo moških briga se za ženski svet?

Komu zdaj mar je krasnih teh obrazkov,
Ki kmalu jih objame grozna smrt?
Kako nekavalirski pa sedaj
Vrte nosilci slavnih se imen!
Kako bore se z damami za pot!
Odrivajo jih v stran, nazaj, na tla
In preko njih hite boječi zajci,
Da rešijo nevredna si telesa.
„Sramota! fej!“
Kdo briga se za to!?
Kdor pride ven, je živ, a tu je — smrt! —

Laščan.

Vihar.

Nebo je stemnelo —
Vihar se drevi,
Med bliskom in strelo
Grmi in bobni.

Sred morja vetrovi
Moj čolnič pode,
Peneči valovi
Krog njega buče . . .

Le čoln mi podite —
Ni mar mi vetrov;
In vode grozite —
Ni strah me valov.

Utrjen sem v bojih
In vajen mornar,
Saj v dnevih vseh mojih
Divja le vihar . . .

I. N. Resman.

Beneška romanca.

»Oj Ksenija, stopite doli,
Da se popeljeva na morje,
Kjer solnce zdaj v krasoti celi
Zahaja tožno v morje večno —
Zefir večerni nama lahno
V obraz dehtel bo in skrivnostno
Ob gondoli si šepetalo
O sreči najini bo morje.
Oj Ksenija, stopite doli,
Vi duše moje solnce zlato!«

»»Enriko, čujte, ni mi moči
Ven na šumeče morje iti,
Ah, ni mi moči poslušati
Pri vas zefirja tajnih glasov.
Zdaj, glejte, solnce ravno sveti
V obraz mi z zadnjim svojim žarom,
In zdi se mi, da me poljublja
S tem zadnjim svojim žarom.
Zdaj, glejte, ravno mi tajnostno
Dehti zefir na čelo vroče
In pravi bajke mi o morju
In o sirenah morskih . . .««

Odplul otožen je Enriko,
Otožen v gondoli bleščeči,
Odplul je sam na morje večno,
Zefir dehtel je v njega ljubko.
A Ksenija je v tem trenotku
Stopila v gondolo zakrito,
Katero vodil je Manriko,
On, vzhod in zahod njene duše.

Aleksandrov.

Kam plovemo?

Spisal **Karol Dolenc.**

(Dalje.)

IX.

Doch hab ich immer sagen hören, dass
Geberdenspäher und Geschichtenträger
Des Uebels mehr auf dieser Welt gethan,
Als Gift und Dolch in Mörders Hand nicht konnten.

Schiller.

Bilo je približno teden dni pozneje. —

Mrzel, oster sever je žvižgal zunaj po ulicah, se kakor razposajeno in razvajeno dete igral z malimi, suhimi snežinkami, ki so se neprenehoma in gosto usipale s sivkastega neba. Vrtel jih je v divjem plesu krog oglov, jih zgrinjal na poševnih strehah in jih zmetaval žopet raz-nje, jih kopičil po zapahih in kotovih, kjer so se dotikale hiše druga druge ter se naslanjale druga ob drugo; polnil z njimi rdečkaste in belkaste žlebove pod visokimi kapi . . . a v prihodnjem trenotku jih je s kapricijozno svojeglavostjo spet pograbil, jih drevil po mrzlem zraku, jih pihal v obraz redkim pasantom, ki so s sklonjenimi telesi, skrbno se zavijaje v debelo obleko, hiteli po ulicah, tesno se stiskajoč k zidovom . . .

V visoki, zelenkasti peči sprejemne sobe dr. Zoriča je veselo plapolal ogenj ter s svojim prasketanjem motil tišino, ki je vladala po sobi.

Sredi sobe pa je stal nem, raven in miren kakor kip, bledega, brezkrvnega obraza Zorič ter temno zrl v pisano preprogo, ki je bila sprostrta od vrat skozi sobo do drugih vrat na nasprotni strani. —

Potem pa je začel hitro begati po prostrani sobi od vrat do peči, od peči k oknu, od okna do drugih vrat.

In včasih je tiho, melanholski, kakor brezmiselno zamrmral skozi tesno stisnjene zobe:

»Ni mogoče . . . ni mogoče . . .!«

In vedno nemirno begajoč po sobi, je izvlekel iz notranjega žepa lahke domače suknjice zmečkano pismo ter še enkrat — gotovo že desetikrat — bral drobna, strupena, strašna slova, katerih slednje ga je zadelo, kakor bi ga udaril kdo s težkim, trdim kijem po glavi.

Bral je še enkrat in še enkrat, polagoma, pazno motreč slednjo besedico.

Zopet je zmečkal pismo, korakal in begal po sobi z glasnimi koraki — hitro, nemirno, z razpaljenim, vročim obrazom . . .

»In vendar . . . ko bi bila resnica . . .!«

Kakor premagan, strt in uničen od temnih, strašnih misli se je naslonil ob visoko okno, prekrižal roke črez široke prsi, v katerih mu je besnel še hujši vihar nego zunaj na ulici. —

»Da, ko bi bilo res! — Ko bi se bila res tako grozno izpozabila . . . tako globoko padla . . . me tako podlo, rafinirano, diabolsko, hinavsko goljufala . . .! Moj Bog . . . je-li to sploh mogoče?!« —

In veliko oko mu je vzplamtelo v divjem žaru, obraz mu je zalila od čela globoko za vrat temna rdečica, izbočene, močne prsi so se mu dvigale burno in visoko kakor kovaški meh, in sopel je težko, hropeče . . .

Grozeče je dvignil stisnjeno pest ter zasikal:

»In ako je tako . . . ako je le črtica tega res, kar čitam tu, potem — gorje!«

In spet je stopal z velikimi, trdimi, zvenečimi koraki po sobi. —

Obraz pa mu je postajal čedalje bolj trd, strog in mrzel, da je nalikoval medenemu kipu.

Videlo se je, da v srcu zdravnikovem dozoreva nekak sklep, resen, trd in neomajen. — —

Tedaj pa so zazveneli na hodniku počasni koraki, in nekdo je glasno potrkal.

Nič neprijetnejšega ne bi bilo moglo zadeti zdravnika v tem trenotku nego ta poset.

Stresnil se je, skoro preplašil.

Z naporom vseh psihičnih moči se je delal kolikor možno mirnega ter se odzval s svojim prijetnim, nekoliko gromkim glasom, ki

je še vendar nekoliko vibriral — zadnji, daljnji odmev ravnokar prebitega duševnega boja.

V sobo je stopil koncipijent doktor Pečnik ter kratko pozdravil. Z radovednim, nemirnim pogledom je motril sobo, stene, okna, strop, peč, stole, mizo, omaro — da mu le ni bilo treba zreti zdravniku v oči.

»Ali te ne motim?« je vprašal po pozdravu z negotovim glasom in v vidni zadregi.

»Motiš? — Nikakor! . . . Saj veš, da si pri meni vedno dobro došel.«

Zdravnik, čigar dušno ravnotežje je anonimno pismo o zvezi njegove žene s Stanskim do cela prevrglo in zrušilo, je čutil navzlic zunanji mirnosti neko negotovo, nejasno bojazen in slutil kako novo zlo. —

»Verjamem, verjamem,« je mrmral koncipijent v odgovor na prijateljske besede zdravnikove ter sedel na ponujeni mu nizki, lahki pleteni stol.

Nastal je kratek molk. —

»Kaj misliš ukreniti?« — povzame Zorič, da bi pretrgal mučno tišino, igrajoč nervozno z dolgimi belimi prsti po velikih šipah na oknu in zamišljeno zroč na ulico, kjer je z veliko vrečo ogrnjen hlapec peljal samotežnik premoga, krepko se opiraje z velikimi, trdimi škornji ob mokro kamenje — »Ali misliš odpreti skoro svojo pisarnico? — Kazalo bi — samostojen bi bil . . .«

»Vem — vem . . . Gotovo bi bilo najboljše . . . Treba je čakati le ugodne prilike.«

»Eh, prilika se že ponudi . . . Le pogum . . .«

Po teh vsakdanjih frazah je nastal spet molk.

Videlo se je, da je bil vsaki zaglobljen v svoje misli — misli resne, težke in temne, morda usodne za prihodnjost.

»Ivan« — je hipoma pretrgal pravnik tišino ter, hoteč stvar brez vseh ovinkov razložiti, skočil pokoncu.

»No . . .«

Zdravnik je napeto zrl v Pečnika, pričakujoč nekaj izrednega.

»Ivan . . . sem ti li bil doslej prijatelj — zvest, nesebičen prijatelj?«

»Gotovo . . . In —?«

»Dobro . . . In misliš, da sem še sedaj tvoj stari, neizpremenjeni Pečnik? . . .?«

»Mislim!«

»Misliš? — Ah, misliš samo! . . . A prepričan nisi? . . . Da, ali ne? . . .«

»Gotovo sem, gotovo . . . da. — A čemo ta resni, pedantovski predgovor . . .? — Vznemirjaš me!«

In res je zdravnik še z večjo napetostjo in pozornostjo zrl v resni, mračni obraz doktorjev.

Nekako instinktivno je čutil, da se tiče to, o čemer ga hoče prijatelj obvestiti, najbrž njegove žene ter da mu Pečnik le potrdi strašno novico, katero je čital ravnokar v anonimnem pismu, pisanem od neznane ženske roke. — In že sama misel na to, kar bode moral slišati prihodnji trenotek, vročinsko koprnenje in težka bojazen pred to novico mu je stiskala prsi, da mu je zastajala sapa, ter ga trla in tlačila z neznano močjo.

Moral se je prijeti ob bližnji stol, da se pod težo tega trenotka ni zgrudil na svetla tla . . .

»Torej veruješ« — je nadaljeval koncipijent s tihim, mehkim glasom, iz katerega je zvenela skrita bolest in tiho sožalje z zdravnikom. — »In če bi ti jaz — najbrž prvi — prišel z neko strašno novico — ne novico — recimo slutnjo, ki morda nima nikakršne, niti najmanjše istinite podlage, katero pa vendar moraš uvaževati v prilog svoje sreče, v prilog svojega srčnega miru, svojega dobrega imena . . . v prilog obitelji . . . Upam, da me umeješ, da ne boš trdil in me sumničil, da sem storil to le iz osebnih, nizkih namenov, iz podlih, neplemenitih nagibov — morda celo iz škodoželjnosti. Kar storim, storim kot prijatelj ter še enkrat poudarjam, da te svarim in te opozorim na — morda le dozdevno — nevarnost samo tebi na korist, v skrbi za tvojo srečo . . .«

Koncipijent je umolknil ter zrl naravnost zdravniku v prepadli obraz.

Ta je stal še vedno mirno in nepremično na istem mestu, opiraje se z ledeno, trepetajočo roko ob stol. — In ko je koncipijent že umolknil, mu je zrl še vedno z neko bolno napetostjo v obraz, kakor bi hotel še enkrat slišati vsako besedico, katerih nobena mu ni dala popolne jasnosti in gotovosti o prestopku Evelininem, katerih vsaka pa ga je ravno radi te nejasnosti in negotovosti le še bolj razdražila.

Stopil je k Pečniku, in da bi končal to grozno temo in negotovost, ga zgrabil z obema rokama za ramena, ga stresel ter kriknil z obupnim in ob enem prosečim glasom:

»Govori . . . govori — prosim te . . . Umori me — a ne muči in ne trapi me s tako krutostjo . . . Povej — povej vse . . .! Jaz moram vse seznati, vse — slišiš — vse . . .! Kaj veš o . . . o njej . . .?«

Koncipijenta je presenetil ta globoki, silni učinek njegovih besed, katere še vendar niso bile ničesar razodele. Strmeč je zrl v zdravnika ter se začel kesati, zakaj da je prevzel nehvaležno nalogo, da posvari prijatelja.

In molčal je. —

A zdravnik je prosil z onemoglim, otlim, skoro plakajočim glasom:

»Govori . . . prosim te, rotim te, govori . . . Ni-li res, o njej . . . o njej . . . o Evelini si hotel govoriti . . .? Oh, torej je res . . . torej je vendarle — res . . .!«

In kakor dete ihteč, se je zgrudil na stol, zagrebel glavo v roke ter se z lehtmi s težka naslonil ob mizo.

»Ivan, ne bodi čuden — ne vznemirjaj se brez potrebe . . . No, vidim, da so te že obvestili o tej stvari, da ti je že kolikor toliko znana — morda še več, kakor je res. A pomisli — ni-li mogoče, da je cela stvar le obrekovanje, le podla šikana kakih nizko mislečih, farizejskih sovražnikov . . . ljubosumnih starih devic!« —

Pečnik se je nagnil nad zdravnika, se rotil, da je prepričan o nedolžnosti in zvestobi Evelinini. Prosil ga je le kot prijatelj, hoteč zabraniti kako večjo nesrečo, naj posvari Evelino, da se ogiblje ritmojstra, ker le tako je mogoče zlobne obrekovalce postaviti na laž, da bodo morali osramočeni umolkniti.

Govoril mu je pomirljivo in ljubeznivo kakor bolnemu otroku, ga tolažil z mehkim in sočutnim glasom, mu zatrjeval, da bolje misleče prebivalstvo mestno tega ne veruje, da časti Evelino kot vzor žene. —

Koncipijentu se je zdravnik smilil. Jezil se je sam na-se, da mu je ravno on zavdal to rano.

Zorič pa je sedel nem in nepremično ob mizi, s trepetajočimi dolgimi prsti pokrivajoč bledo, prepadlo lice.

»Torej je vendarle res . . .« je zamrmral včasih tiho, ne meneč se za koncipijenta. — »Vendarle res . . .! In svet že pozna mojo sramoto . . . se smeje . . . se veseli madeža na mojem imenu.«

In v tem trenotku je bil popolnoma prepričan o krivdi svoje žene.

A s tem prepričanjem mu je začela giniti tudi nema, neizrečna in grozna bol, v kateri mu je bilo otrpnilo srce in oledenelo celo bitje.

A kakor mu je ginila bol, se mu je duša polnila z gnevom in jezo — z divjo, plamtečo jezo proti oni, ki je kriva njegove nesreče in sramote, ki mu je oskrunila in oblatila do sedaj čisto, neomadežano ime — in proti onim, ki znajo o tej krivdi njegove žene, ki se mu — tako si je on mislil — na skrivnem rogajo, ga zasmehujejo, se radujejo njegove nesreče . . .

In ječeč se je dvignil. —

Pečnik je stal molčeč pred njim.

In tedaj je zablisnila zdravniku misel, katero bi pač v vsakem drugem, zavednem trenotku zavrgel kot neopravičeno, absurdno, podlo.

A sedaj se mu je dozdevala celo verjetna, naravna in logična.

Pečnik je bil nekdaj v prav intimnem razmerju z obiteljo Riegersbergovo. In ko se je on zaročil z Evelino, se ga je nekaj časa ogibal, bil videti neprijazen, da, ogorčen.

Ni-li torej mogoče, da je ljubil Evelino, da je imel tesnejšo zvezo z njo. In ker je dala prednost Zoriču, jo je začel mrzeti, sovražiti. In da bi se maščeval nad njo in njim — nedolžnim tatom njegove prihodnje sreče — ga je sedaj obvestil o padu Evelininem.

Obupna, zverska jeza nad vsem svetom, posebno nad koncipijentom, mu je zadušila v potrtem srcu vse plemenitejše čute, vso ljubezen, vse spoštovanje do prijatelja.

In v tej hipni besnosti je z nemim, jeznim, plamtečim pogledom premeril koncipijenta ter z zaničljivim glasom viknil:

»In ti . . . ti . . . ti mi javljaš prvi vso sramoto! — Ti me prvi, z mirno krvjo . . . ubijaš! Dovolj si se maščeval . . . dovolj . . .«

»Zorič!« —

A ta ni umolknil. Govoril je dalje, le trudil se je, da bi se umiril, da bi tem ložje, tem bolj premišljeno mogel žaliti prijatelja. Govoril je trdo, izrazito, počasi, da bi vsaka beseda tem gotoveje, tem rezkeje delovala.

»Ali moreš tajiti, da si mi javil vse to le iz nizkega hrepenenja po maščevanju? . . . Da, da . . . ni čuda — pri takem značaju!«

»Torej me res sumničiš . . .«

A zdravnik ni slušal doktorjevih besed. Hitro stopaje po sobi, je govoril glasno, s hripavim glasom:

»Prijatelj . . . prijatelj! Ha-ha-ha . . . Da, ti so prvi, ki se radujejo naše nesreče, ti nam zadajejo najglobljе rane . . . Prijateljstvo — prijateljstvo . . . oh . . . Ha-ha-ha! — Hinavstvo . . . sebičnost . . . laž!«

In spet se je zakrohotal kakor blazen ter tekal iz kota v kot, od stene do stene, od vrat do vrat, v krogu po celi sobi, krileč z rokami po toplem, z lahnim vonjem zdravil napolnjenem vzduhu. —

»Doktor . . . Zorič . . . prosim te, izpametuj se . . .«

»Da, vem — vem . . . ti si jo hotel imeti . . . Ti si se pečal že za gimnazijskih let z njo. — Bog ve, kaj vse . . .«

»Molči . . .! Žališ me!«

Koncipijent, bled kakor stena, se je postavil pred zdravnika, ga trdno prijel za roko ter mu resno, preteče zrl v žareče, blazno se blesteče oči.

A zdravnik se za to ni do cela nič menil, kakor niti ne bi videl grozečih pogledov Pečnikovih.

Govoril je, povedal vse, kar mu je razgreta domišljivost ravno ponujala in polagala na jezik. Z nekim rafiniranim veseljem je iskal besed, izrazov, stavkov in naglasa, da bi zadel prijatelja kar najbolj v srce . . .

A vsaka beseda je bila ob enem tudi obtožba njegove žene, z vsako je z grozno rezkostjo in krutostjo udaril sam sebe. Toda v viharju besnečih in neukročenih strasti je čutil neko čudno slast, ko je s tako grozovitostjo roval po svoji srčni rani, jo večal in večal, da ga je še bolj sklela in še močneje pekla . . .

Koncipijent je stisnil roko v pest, in le s težka se je premagoval, da ni pri teh izmišljenih, krivičnih, neopravičenih sumnjah planil na zdravnika, ga pograbil za vrat, na katerem je žila vedno bila in trepetala . . . ter ga zadavil, da ne bi slišal več teh žaljivih, strupenih besed. —

»Da . . . da . . .« je kričal Zorič ter se polagoma, glavo prožeč naprej kakor razdivjan vol, približeval koncipijentu — »Prepovem ti mojo hišo . . . slišiš, prepovem za vselej . . . Izženem te . . . vržem te na ulico . . . Slišiš?!«

Koncipijentu so se roke onemoglo povesile ob telesu, kakor bi ga bila zadela kap. Bled kakor sneg, ki se je navešal na stekla oken, je gledal ta prizor — gledal strmeč razburjenega, polublaznega zdravnika, slušal najbolj nedelikatne, do skrajnjosti žaljive besede, ki so ga navdajale s trpko, globoko ogorčenostjo, s studom . . .

»Doktor, vidim, da si razburjen — da ne rečem kaj hujšega. In baš radi tega nisem slišal, nisem hotel slišati tvojih razžaljivih besed . . . To je hvala za moje iskreno, čisto, nesebično prijateljstvo! — Dobro! — In tvojo hišo mi prepoveduješ! . . . Tudi prav! Odhajam . . . A morda še spoznaš kedaj, da si bil danes proti meni ne le surov in okruten, ampak tudi črez mero krivičen. Morda se še pokesaš kedaj tega trenotka, morda še poželiš kedaj mojega prijateljstva. A tedaj bode prepozno! — Med nama je pretrgana vsaka vez . . . med nama zija od sedaj globok, nepremosten prepad! — Pomni to . . . Z Bogom!«

Lahno se je poklonil ter nemo odšel.

X.

In mein allzudunkles Leben
Strahlte einst ein schönes Bild;
Nun das schöne Bild verblichen,
Bin ich gänzlich nachtumhüllt.

H. Heine.

Zdravnik se je ustavil sredi sobe.

Od zunaj so se slišali glasni, hitri, trdni koraki odhajajočega koncipijenta.

Zoriču so še v globini srca glasno, nekamo bolestno odmevale trpke besede, katere je govoril Pečnik za slovo — in sicer z neko resnostjo, trdnostjo in samozavestjo, kakršne zdravnik do sedaj še ni poznal na njem.

Stal je kakor okamenel . . . Bil je potrt, uničen.

Oči je v eno mer upiral v vrata, kakor bi pričakoval, da se še enkrat odpro, in se vrne užaljeni prijatelj.

Uvidel je, da mu je storil krivico, da mu je krivo, malenkostno tolmačil najčistejši, najnedolžnejši in vseskozi plemeniti namen, in da ga je smrtno razžalil.

Sramoval se je svojega surovega čina, ki se mu je kazal šele sedaj v vsej svoji nagoti in netaktnosti. —

»Torej sem tudi tebe izgubil« — je zaječal ter se zgrudil kakor uničen na stol, brez vsake fizične in psihične moči.

— A skoro se je začel spet izključno pečati s svojo ženo.

In kakor vsaki človek tudi v največji, neizogibni in že jasno pred njim stoječi nesreči še vendar vedno upa — in če ni več druzega upanja, pričakuje kak izreden, čuden pojav višjih moči, tako se je tudi zdravniku začela porajati v tej grozni zapuščenosti, v tej duševni in telesni onemoglosti in potrtosti misel, katere se je za trenotek oklenil z vso svojo dušo, ki mu je za par hipov vrnila izgubljene in potrte moči: »Kaj, če je nedolžna . . . če je vse to le obrekovanje, izmišljotina, podla šikana . . .?«

In kakor bi hotel samega sebe še bolj prepričati o resničnosti te hipoteze, se je vprašal poluglasno:

»Bi-li bilo to nemogoče . . .?«

A ta žar, ki mu je za trenotek razsvetlil temno, grozno noč v mrkli duši, mu je ravno tako hitro spet ugasnil.

Bil je le kratek blisk v temni noči njegovega obupa . . .

Hkrati, kakor bi mu kdo doprinesel nov, neovržen in nad vse jasen dokaz, se mu je dozdevala krivda Evelinina povsem jasna . . . nedvomna . . . gotova . . .

Čudil se je le, kako tega ni že davno spoznal, kako da je bil do sedaj tako zaslepljen, da ni videl, kar se godi v njegovem najbližjem okrožju — in sicer skoro javno, kakor v glasen, zaničljiv posmeh njegovi lahkovernosti in kratkovidnosti . . .

Polagoma, natanko je analizoval v mislih zadnje leto — odkar je ritmojster pohajal njegovo hišo — posamezne dogodke, dejanja, pojave in govore . . . doma — v obitelji . . . in zunaj — v društvu . . .

Spomnil se je, kako je žena često iz kakega majhnega, ničevega vzroka zapuščala dom, izostajala po cele ure; kako je večkrat ni našel doma, ako se je vrnil pred navadnim ali napovedanim časom; kako se je često prepadla in prestrašila ter bila v vidni zadregi, če jo je slučajno vprašal, kje je bila.

Spominjal se je raznih besed, pretrganih, poluizgovorjenih stavkov, ki jih je slišal kje v kaki družbi . . . na ulici od kakega gigrlskega postopača ali od kake dame, kateri bi bila najbrž posebna slast, da razkrije čim preje sramoto Evelinino ter jo tako povsem izključi iz društev, iz salonov, v katerih je do sedaj prvačila in kraljevala s svojo lepoto, s svojo nenavadno, skoro ekscentrično, a duhovito smelostjo.

Spominjal se je onega čudnega smehljanja, onih skoro obžalujočih pogledov, s katerimi so ga sprejemali često v družbah, v katerih se je ponašal s svojo krasno ženo. Bil je blažen in srečen, videč, kako vse občuduje njegovo ženo, se ji laska in klanja.

»In ona je moja . . . moja . . . edino moja . . .« je mislil ter se kopal v tej osrečevalni misli . . .

A svet se mu je smehljal. —

In sedaj ga je hipoma s strašno močjo, z vso mrzko resničnostjo zadela grozna novica, da ta žena ni bila njegova, da ga je varala in se prodajala drugemu.

In umel je smehljanje sveta, umel obžalovalne poglede, s katerimi so ga sprejemali znanci, ko so ga videli zadovoljno, ponosno korakajočega ob strani Evelinini.

Pred dušo mu je stopal tudi on — in sicer tako živo, tako natančno in resnično, kakor bi stal živ pred njim; zrl je s svojimi sevajočimi, črnimi, strastnimi očmi naravnost vanj, krožil rdeče, nekoliko ozke ustnice v zaničljiv, škodoželjen zasmeh, češ: »Da, moja je . . . Premagal sem njo in — tebe . . . Odtegni se . . .«

In tedaj je preživo čutil, da je ta impozantni mož, ta zanimiva, individualna salonska figura s svojimi nekoliko ekscentričnimi nazori res silno nevaren ženskemu spolu, kateremu se je zlasti vedel prikupiti s prirojeno ali pa v življenja burnih dogodkih pridobljeno navado, da

je o vsem in o vsakem govoril z neko lahko ironijo, z nekim tihim pomilovanjem. Mnogo mu je pomagal pri njegovih naskokih in zmagah tudi strastni, brezobzirni temperament in železna vztrajnost, s katero je izvrševal svoje načrte . . . In da se je navdušil za mlado, duhovito ženo, s katero je občeval dan za dnevom, in katera je s svojo lepoto in ljubeznivostjo očaravala tudi manj strastne, resnejše in solidnejše može, nego je bil ritmojster — to je bilo pač povsem naravno. —

In kakor kaka železna, mogočna roka, ki nas z nepremagljivo silo drevi naprej ter nas z neizprosno grozovitostjo tira v brezdanji prepad, ga je dovedlo logično mišljenje, resno preudarjanje in objektivno sklepanje do groznega, neovržnega zaključka, da je brezdvomna resnica, kar mu naznanja anonimno pismo, in kar mu je razodel Pečnik v poluprozorni megli prijateljskega sočutja . . .

In z resignirano, mrzlo grozo je gledal, kako se podira podlaga, na katero je gradil svojega življenja srečo, in katero je smatral do sedaj za tako trdno, za popolnoma nepremično. —

Kakor še nikdar, se je zavedal v tem usodnem trenotku, da je sreča njegovega življenja, vse njegovo mišljenje in hotenje tako tesno spojeno s to ženo, z ljubeznijo do nje, da s to ljubeznijo mora propasti tudi to življenje samo, da je brez njene ljubezni življenje zanj celo brez pomena, brez smotra in veljave, da je le peza, s katero je sovražna usoda obremenila ramena njegova . . .

In sedaj je nenadoma spoznal, da ga ona ne ljubi.

In s tem spoznanjem je bilo spojeno še drugo, da namreč tudi on ne more nje več ljubiti! —

Do sedaj je bila njegova ljubezen napram Evelini oboževanje v pravem pomenu besede. Ta ljubezen je bila že davno dosegla vrhunec, da, ga že celo prekoračila, kar se je kazalo pri vsaki priliki in v neštetih malenkostih.

Z najvestnejšo, pretirano natančnostjo in udvorljivostjo se je trudil, da bi ji ugodil vedno in v vsem, ji izpolnil njeno najmanjšo željo, ustregel najčudnejšim zahtevam.

In vse je rad storil, vse je izpolnjeval z veseljem, zadovoljno in srečen, ker jo je oboževal in mislil, da ljubi tudi ona njega . . . edino njega . . .

O, ni bil več njen mož — ne, njen hlapec je bil, njen suženj, igrača v njenih rokah! . . .

Odprle so se mu oči! —

V trenotku, na mah, s strašno hitrostjo so izginile vse iluzije o ljubezni, o zvestobi, o sreči.

Z grozo je zrl v strašni prepad, v katerega se je pogreznila njegova žena, in v katerega je potegnila tudi njega s seboj, ker mu je z neizbrisnim madežem zaznamovala do sedaj pošteno, ponosno, čisto ime.

O, ko bi mogel oditi, odbežati . . . daleč . . . daleč, kjer bi nihče ne poznal niti njega, niti njegove sramote! — —

»Evelina!«

Zamolklo je zaječal, se opotekel po sobi, se naslonil ob steno in tresnil z glavo ob mrzli zid.

Neka sovražna, mrzla, brezsrčna roka je v malo trenotkih silovito raztrgala in razvezala vse vezi, ki so ga do sedaj vezale s tako demonsko močjo na to ženo.

Ni imel več žene!

Ona, katero je do sedaj smatral za svojo ženo, katero je ljubil s tolikim ognjem, mu je postala tuja, sovražna in sovražena . . .

Da, čutil je, da jo je začel zaničevati, mrzeti, sovražiti!

A s tem sovraštvom se mu je vzbujal v srcu še drug mogočen, silovit čut — hrepenenje po maščevanju.

Da, maščevati in grozno se osvetiti za vso preveliko ljubezen, s katero jo je do sedaj obsipaval, za vso požrtvovalnost, s katero ji je služil, za vse poniževanje, s katerim ji je hlapčeval. —

Maščevanje! —

Vse njeno ponašanje in vedenje se mu je dozdevalo sedaj le brezsrčna, rafinovana brezsrčnost.

In tudi za to se hoče maščevati — se mora — in se bode! . . .

A spet ga je prešinila misel, katero je bil že enkrat zavrgel, kateri pa bi vendar tako rad veroval: Kaj, ako je vendarle bila nedolžna, ako jo je vendarle po krivici dolžil te krivde! Kaj, ako sta oba le žrtvi podlih šikan in umazanih intrig, obrekovanja in sovraštva! —

In kaj, ko bi jo po nedolžnem kaznoval, se po krivici maščeval! . . .

Bolj in bolj se je oklepal nade, da še njena krivda vendarle ni neovržno dokazana; bolj in bolj se je vdajal temu zadnjemu upu, varal samega sebe s tem, kar si je tako želel.

A vendar je moral priznati, da pismo, izjave koncipijentove, njeno vedenje, sploh vse pričuje proti njej.

In sklenil je, da počaka. Morda se mu posreči, da dobi določnejših dokazov za njeno nedolžnost ali krivdo. Hoče jo opazovati in, če se prepriča, da je res kriva — potem . . . potem . . .

No, dalje ni mislil. —

Vroče mu je bilo.

V glavi pa so se mu mešale in valile v divjem metežu najraznovrstnejše misli . . .

»Razburjen sem« — je mislil — »ne morem cele stvari jasno presojati . . . Moram na zrak, da se pomirim, si razburjeno kri ohladim ter stvarno premislim vse pro in kontra . . .«

Počasi si je oblekel dolgo suknjo s širokim ovratnikom iz bibrove kože. Hotel si je zapaliti smodko. A pomislil je, da bi ga moglo to še bolj razpaliti in razburiti ter jo je spet vtaknil . . .

Polagoma, tiho je zaprl za sabo visoka vrata ter zamišljeno stopal po hodniku.

V salonu je igrala Evelina neki komad iz Wagnerjevega »Lohengrina«.

»Igra« — je mislil z nepopisno bridkostjo zdravnik ter postal par trenotkov na polutemnem hodniku. — »Igra, kakor bi imela tako čisto vest, kakor jo je imela oni večer, ko sem prvikrat . . .«

Nova misel mu je zablisnila v glavi.

»Oni pomladni večer . . . oni prvi večer . . .« je ponavljal mehanski, z drhtajočim glasom.

In kakor mora mu je legel na dušo dvom, ali je bila pač še tedaj čista, ali se ni morda že tedaj le igrala z njim, ga goljufala! . . .

Spomnil se je, kako je tisti večer trkalo ob steklo odprtega okna rosno listje divje trte, plazeče se po zidu do oken — kako so se zibali po vročem vzduhu v sobi mehki, tožeči, plakajoči zvoki Chopinovega noturna.

In neznosna, divja bol mu je krčila burno utripajoče srce.

O, kje je oni večer, kje oni srečni, blaženi dnevi prve ljubezni, v kateri je bil vsaj on srečen, ker jo je smatral za povsem idealno, sveto! —

Skrbneje se je zavil v topli zimski plašč ter hitro stopal po kamenenih stopnicah, da bi čim preje prišel iz njene bližine.

Ko je odprl velika hrastova vrata, mu je zažvižgal naproti silni, ledeni sever, podeč in sipajoč mu ob vroči obraz velike, mokre, mrzle snežinke.

»Kako prijetno je vendar v sobi« — je spet pomislil ter postal nekoliko trenotkov med odprtimi vrati, da je veter drevil debele snežinke mimo njega na kamenena tla v veži — »kako prijetno, voljno je pri topli peči . . . med svojci . . . med dragimi . . .«

Kakor udarec težke roke ga je zadelo uničevalno prepričanje, da nima več nobenega dragega bitja, katero bi ga ljubilo, in katerega bi se on oklepal z vso ljubeznijo svoje po ljubezni hrepeneče duše.

Niti doma nima več! V lastni hiši je tujec, zasmehovan hlapec, ogoljufan suženj, človek brez vpliva, brez pomena — brez vsega!

In kakor lega ob jesenskih večerih mrzla, temotna in nezdràva megla na kako močvirnato krajino, v kateri se kuhajo snovi vsakojakih bolezni, tako je ovilo to prepričanje vse bistvo njegovo z morilno temo, z nepredirno nočjo! —

Česar še ni čutil in okusil še nikdar v življenju, to je spoznal sedaj z vso težo, s celo trpkostjo in z grozno bridkostjo. — Dozdeval se je sam sebi kakor pes brez gospoda, pes, katerega so izgnali in iztirali iz koče, v katero se je bil vtihotapil, ga obsuli s kamenjem, ga na pol ubili. —

Močno, z ropotom je zaprl vrata ter stopil na ulico.

Klobuk je potisnil globlje v obraz. Brez namena in smotra je blodil po ulicah, po katerih je bilo radi meteža le malo ljudi . . .

Sneg je neprenehoma naletaval. —

Hitro se je mračilo, kakor je navada ob takih jesenskih dnevih. —

Na oglih, na ovinkih ulic, po trgih so se zabliskavale luči . . . druga za drugo, kakor bi jih prižgala nevidna roka.

V prodajalnicah so se razsvetlila okna, v katerih so se bleščale najkrasnejše izložene stvari. Skozi debelo steklo vrat, ki je bilo prepreženo z lahno blestečo roso, je lila rumenkasta svetloba na beli sneg, ki se je od minute do minute višal ter postajal debelejši, trdejši.

Zdravnik pa je taval kakor v deliriju iz ulice v ulico, hoteč se umiriti in še enkrat resno premisliti in preudariti celo stvar.

K večerji ni šel domov.

XI.

In za čelo on se prime burno,
Stisne pest in ven drhti mračan;
Na uho mu bije smeh glasan. —
Bled nasloni se ob steno belo.

Baumbach.

Pozno v noč je že bilo, ko je stopil dr. Zorič na pol premrzel in prezebel v neko kavarno.

Pri globoko se klanjajočem markerju z dolgim, ozkim, zaspanim obrazom, velikim nosom in majhnimi, vodenimi očmi je naročil steklenico madejre.

Kakor senca je izginila črna postava ter se za par minut ravno tako tiho, skoro skrivnostno vrnila. Resno, važno je postavil steklenico pred gosta.

In spet je tiho izginil.

Zdravnik se je naslonil nazaj k oknu in se oprl z lahtom leve roke ob ozko, z rdečim, mehkim plišem prevlečeno desko ob oknu.

Nemo, brez vsakršnega zanimanja je zrl v nasprotni temotni kot kavarne.

Le včasih je potegnil v par krepkih, dolgih požirkih iz male čašice močne, ogrevajoče in oživljajoče tekočine . . .

Dva elegantno oblečena gospoda kakih tridesetih let sta karambolirala z mrzlo, skoro dolgočasno mirnostjo.

Drogovi so na kratko, enozvočno trkali ob kroglice. Te so se tiho vrtele po zeleni preprogi, glasno udarjale druga ob drugo, se zaletavale v mizne strani in kotove ter nazaj odskakovale.

Igralca sta vztrajno molčala. Le včasih je ta ali oni na pol tiho — kakor sam za-se — izpustil kako vsakdanjo šalo, malomarno naredil kako utemeljeno ali pa povsem nepotrebno opazko, ali pa skozi zobe zaklel pri kakem nerodnem, ponesrečenem sunku.

In spet sta se pogreznila v globok, resen molk, zrla z napeto pazljivostjo na svetle, rdeče, rumene, sivkaste in rjavkaste krogle — na konec drogov, v eno mer jih mažoč in drgajoč s koščkom krede. Vihala sta si brke, se kratko, suho, prisiljeno nasmihala. Včasih se je ta ali oni porogal soigralcu, mu ironski čestital pri posebno nespretnem sunku . . . Stopala sto od ogla mize do ogla, mehanski izvlekla zdaj pa zdaj uri iz žepov, ju porivala spet v žepe, ne da bi si zapomnila, koliko kaže, se često skrbno, a vendar brez vsakega namena ozirala na veliko stensko uro v dolgi, fino polirani omari.

Ob steni — vratom nasproti — je sedela za svojim pultom mlada blagajničarka — interesantno, bledo, nekoliko majhno dekle s širokimi rameni in boki, v pasu ozka in stisnjena, da je jedva mogla sopsti, bujna, velikih, temnorjavih oči, majhnih ust z nekoliko obledelimi ustnicami. Krog belega, mehkega vratu so se ji usipali valoviti, pepelnatoplavi lasje, ki so se ji lesketali v žarni plinovi luči kakor odsev krog glave kake blažene device, dasi na njej ni bilo najbrž dosti svetosti.

Krog nje se je s prisiljeno eleganco sukal mlad, majhen lajtenant širokega, ogorelega obraza in trdih, črnih brk, ki so mu uporno štrlele na vse strani, v usta in v široki, ploščati nos. — Z lehtmi se je naslanjal ob mizo, se nagibal z impertinentnim, čudovito trivialnim in ob enem neznosno samozavestnim in blaziranim nasmehom k lepotici. Poluglasno, z debelim basom ji je nekaj pošepetaval v uho, ki je bilo ob koncih zalito z lisasto rdečico, in skozi katero je prosevala luč nedoločno in na lahko, kakor skozi debelo, motno brušeno steklo.

Posiljeno se je smejal, zvijal in mečkal z veliko levico bele rokavice, lovil z desnico njeno malo, ozko roko, jo stiskal, da je včasih

na lahno vzdihnila, na kar se je on le glasno, robato nasmejal . . . In spet ji je pobožaval in gladil mehko roko, ji zrl v bledo, voljno lice ter laskavo in hrepeneče šepetal:

»Ej — pardon ... Vi ubožica ... ali sem vas res tako hudo ... Hm, pardon . . . vse popravim in poravnam . . vse . . . Ej, te vaše oči . . . te oči . . . in ta alabastrna ramena . . . in ta labodji vrat! — Ne, resnično, božansko! . . . Občudujem vas — obožavam vas — — molim . . . diva Terezita . . .«

Blagajničarka pa se je zaspano nasmihala, zevala, se branila, če je postajal preveč drzen . . . včasih ji je švignilo par koketnih pogledov izpod črnobarvanih obrvi na mladega častnika — potem pa se je takoj spet ovila z ledeno mirnostjo in resnobo. A vendar si je pustila še dalje laskati od lajtenantčka, ki je imel sicer lepo uniformo, vroče, ljubezni prekipevajoče srce, črne oči, črne, pomadizovane in dišeče lase, hrabre brke — a malo denarja in veliko dolgov.

No, tudi ženske — blagajničarke so dandanes baje prozaične in materialistično navdahnjene stvarce! —

Oh, ta preklicani materializem preplavlja celi svet in okužuje s svojim pogubnim, strupenim duhom vse človeštvo! — —

Tedaj pa sta s hrupom, glasno govoreč, veselo, razkošno se smejoč in z dolgimi sabljami rožljajoč po parketnih tleh, prihrumela v kavarno dva nova gosta, častnika.

Videlo se jima je, da sta si ga danes privoščila že prav obilo. —

»Eh — bagatela ... bagatela, le par stotakov je. To mu vržem še jutri pod noge — temu psu čifutskemu,« je kričal eden novodošlecev, že precej prileten poročnik s koščenim, dolgim obrazom, kateremu je bilo začrtalo viharno življenje že mnogo vidnih, žalostnih potez. — »Grom in strela . . . ta goljuf se je drznil s silo prodreti v moje stanovanje — pričeti škandal . . . In to radi par goldinarjev!... O infamija, o nesramnost plebejska!« . . .

»Molči sedaj o tem,« ga je tolažil spremljevalec — trebušast, nizek stotnik z dolgim, rdečemodrim nosom in nadutega, karminastega obraza — »molči . . . gostje slišijo . . .«

»Slišijo . . . slišijo,« je mehanski ponavljal poročnik. In kakor bi se šele sedaj zavedel, kje da je, je s tiho resignacijo povesil koščeno glavo s kratkimi, redkimi lasmi.

A takoj se je zopet razjaril, tresnil z nogo ob parketovana tla, zažvenketal s sabljo, zamahnil z desnico po zraku ter zasopel:

»Ventre bleu! — Sacre bleu! — Naj slišijo . . . A če se kdo gane, mu zavijem vrat, kakor ga bodem onemu prokletemu čifutu . . . Vražja duša pasja . . . sleparska . . . filistrska. — Par dieu . . .«

»Vraga . . . kavalir si, in te vznemirjajo take stvari . . . te jeze take ničevne malenkosti, bagatelnosti! — Beži, beži — škoda vsake besede,« je polagoma, z glasom dobrotnega protektorja govoril stotnik. Previdno, počasi si je odprezal sabljo ter jo naslonil v kot.

»Prokleto — ta jeza me še spravi v grob,« se je srdil pijani poročnik ter takisto postavil sabljo v kot, trkaje z njo ob tla in v eno mer zabavljaje vsemu filistrskemu svetu. —

Sedla sta k majhni stenski mizici za tri osebe, ne daleč od okna, pri katerem je sedel Zorič, obrnjen v nasprotno stran in poluogrnjen z mračno temoto . . .

Naročila sta najfinejšega konjaka ter ga srkala z vidno slastjo in s prijetno zadovoljnostjo. —

»Sicer pa vrag vedi, čemu potrebuješ toliko denarja . . . Kam ga spravljaš — ali ga morda kar suhega žreš?«

Poročnik je zvrnil čašico konjaka vase, trdo postavil na kameneno mizico brušeno, v plinovem svitu raznobojno se svetlikajočo posodico, si jezno zavihal uporne brke, se porogljivo nasmehnil, ne da bi odgovoril. —

»Glej — gaža . . . od doma dobivaš, kolikor hočeš . . . in še je vedna suša. — Žalostna je ta, dragi prijatelj!«

»Žalostna, zelo žalostna,« ga je ozlovoljen oponašal poročnik in z velikim čevljem tresnil ob svetla tla, da je blagajničarka za trenotek okrenila glavo v stran in zaspane oči na široko odprla. — »Ali naj mari živim kakor menih!« —

»Soareje, plesi, gledališče . . . igralke . . . izleti z damami . . . darovi — o to stane, to stane. — In te židovske duše ne posodijo izpod petdeset od sto . . . Vraga!«

Jezno je udaril z žilavo pestjo po mizici, da sta brušena kozarca z žvenketom odskočila in še par trenotkov zveneč trepetala in potrkavala ob belkastosivo kameneno ploščo . . .

»Hm, verujem ti, da tak luksus stane precej drobiža . . . Saj še meni prede včasih prokleto slaba, dasi se ne pečam s takimi razkošnostmi. Sicer pa — potrpi le še par let in vsega se navoliš in prenasitiš . . . Poznam jaz to!« —

»Verujem, dragi moj . . . A pomisli: Ti si že živel, jaz pa sem pravzaprav šele začel . . .«

»Pa si preskrbi kaj cenejšega. Se-li ne dobi nič več brez zlata in diamantov? — Nekdaj je bilo to drugače . . .«

»No, saj je tudi sedaj nekako tako . . . A sreče je treba! . . . Oh, ko bi imel jaz tako v nebo kričečo neumno srečo, kakor naš Stanski . . . Veš, pri ženi onega bedastega doktorja Zoriča — ali kako ga zovejo — zlodej si zapomni ta barbarska imena . . . Oh, videl sem jo že parkrat . . . Fin kebrček! . . . Pravim ti, fin kebrček!«

Glasno, s hripavim, pijanim glasom je govoril te lascivnosti ter se ciniški nasmihal. —

»Da bi te! . . . Pusti te škandale,« je prigovarjal drug, ki ga je očividno lahko več prenesel. —

Zdravnik, zaglobljen v mračne, težke misli, se je pri imenovanju svojega imena prebudil iz svoje apatije. — Začel je prisluškovati.

Kakor na povelje krute usode, ki je hote in s premislekom zdravnika bacnila ravno v to kavarno, da sliši ta pogovor, ki ga je hotela s spoznanjem cele, gole, strašne resnice pahniti v popoln obup in ga tako uničiti kakor povsem nepotreben atom stvarstva, je poročnik z nesramno mirnostjo razlagal razmerje Stanskega in Eveline . . .

Zorič je bil okamenel na svojem sedežu.

Napeto, s povešeno glavo, z zaprtimi očmi, roke stisnjene v pesti je poslušal nenavadno govorico, trepetajoč od strahu, da bi mu mogla uiti kaka besedica, oznanjajoča njegovo grozno, nečuveno sramoto . . .

Stotnik, že navajen takim romanom, si je mirno sukal dolge brke ter tiho, skoro brez zanimanja poslušal.

»Torej res?« je naposled zinil s povsem vsakdanjim glasom ter po strani pogledal natrkanega kolego.

»Ali dvomiš? Vse mesto ve o tem — vse mesto govori o tem . . . Ona je vsa nora nanj.«

»In njen mož . . .?«

»Ha-ha-ha . . . njen mož! . . . Bah, kdo se meni zanj! Ni on, niti ona!« —

»Dober človek baje.«

»Dober človek! . . . Bon dieu — dober človek! Čudom se ti čudim, amice . . . Kaj je dandanes dober človek, kdo je dandanes dober človek! — In posebno v taki stvari. Čudim se ti . . .«

»No . . . no . . . ne zavedam se, da bi bleknil ravno kaj posebno neumnega . . .«

A poročnik se ni mogel dovolj načuditi.

»Dober človek . . . Bog in vsi svetci! . . . Bedak je, bedak — to ti rečem . . . Vraga, zakaj pa ne pazi na-njo — na tako krasotico!

— Zakaj lepa je res, to ti prisezam pri Bogu in vseh svetcih nebeških . . .«

»Vem . . . verujem . . . A čudno, res prav čudno, da je mož tako kratkoviden, tako zaupljiv . . . tako . . . tako . . .«

»O, jaz bi jo . . .! Že davno bi ji zavil vrat . . . na mojo vero . . . vrat bi ji zavil, jo ustrelil, jo vrgel skozi okno . . . jo usmrtil z bodalom . . . kakor Otelo Dezdemono . . . Kaj, poetična smrt — kaj . . . ha-ha-ha . . .«

In smejal se je, kakor bi mu kdo plačal vse neštevilne dolgove. Med ozkimi, brezbojnimi ustnicami so se mu lesketali široki, ostri zobje. Brki pod nosom so se mu nategnili, štrleli še bolj uporno na vse strani. Celo telo se mu je treslo vsled tega homerskega smeha — in nihče, niti on sam ni vedel, zakaj da se pravzaprav smeje.

»Hm . . .« je pokimaval stotnik z debelo glavo . . . »hm . . .«

In ker ni vedel, kaj naj reče, se je naslonil ob zid ter mrmral:

»Dobro . . . dobro . . . da . . . res . . . dobro . . .«

»Kaj — torej ti ugaja moj projekt?«

»Izvrstno . . . Sicer pa bodi zadovoljen, da ni tvoja žena.«

»Eh, kaj pa še!«

»Bog si ga vedi, kak bode konec cele komedije. Gotovo tragičen!«

»Bah — kaj tragičen . . . Nič tragičen . . . Povsem filistrski. — Stanski se je naveliča, jo zapusti, vrže v stran. Ona se vrne k svojemu preljubemu možu, ki v svoji hotentoški naivnosti nič ne sluti o celi spletki. Malce ga poboža, ga vpraša, jo-li še ljubi . . . Tudi ona ga zagotovi svoje vroče, zveste, neomahljive ljubezni. Malce se razjoka, poplaka — za onim, seveda. — On je razradoščen do neumnosti, očaran, ji osuši solze s poljubi . . . Tableau! — Konec je celi tragikomediji — do cela filistrski, plebejski, prozaičen konec . . .«

»Mogoče . . . A pusti to. Bodemo videli. — Pij raje, prijatelj, pij . . .« —

Čisto, jasno, veselo sta zazvenela kozarca. —

»Marker,« je s hripavim, zadušenim glasom klical zdravnik — »marker . . . plačam! . . .«

Vrgel je nekoliko denarja na mizo, potisnil širokokrajnati klobuk globoko v obraz, se zavil v plašč ter kakor kak ubežen, zasledovan hudodelnik brez slovesa bežal iz kavarne . . .

— Zunaj je še vedno naletaval sneg — redko, težko, enakomerno, polagoma . . .

Velike, simetrične, tanke snežinke so padale mirno, tiho, nekoliko pošev na mokri tlak, ki je bil že precej na debelo pokrit z debelo

odejo, v kateri so bili vtisnjeni tu in tam sledovi velikih moških čevljev, in takoj poleg so bile majhne, ozke stopinje nežnih ženskih nog krasnih dam.

Sredi ulic so se razločno videli sledovi voz in konjskih kopit.

In snežinke so padale . . . padale . . . padale . . .

Na svetilnicah ob oglih hiš, ulic in na trgih, v katerih je gorel plin z velikim, zibajočim se plamenom, so se kopičile snežinke v visoke, rahle kepe, ki so polagoma lezle skupaj ter se včasih poveznile na stran ter se sesule s svetilnic na trotoar . . .

Tu in tam je prodiral skozi spuščene rolete sev luči; tu in tam se je videla za par trenotkov pri oknu kaka tenja, obsenčevala zaveso v nerazločnih, zabrisanih, širokih konturah . . .

Včasih so se začuli iz sosednje ulice tihi, škripajoči koraki. Krog ogla je zavila kaka skrbno ogrnjena postava. In hitro, tiho kakor senca ali kaka nočna pošast, je izginila v drugi ulici ali pa v gosti, sivi megli . . .

Sicer je bilo že tiho, prazno in pusto po ulicah. —

Ko je bil ostavil zdravnik kavarno, je taval in se zibal kakor pijan po ulici. Oprijemal se je zidu, da se ne bi zgrudil.

V glavi so mu še vedno zvenele s strašno močjo grozne besede, katere je govoril poročnik.

In kakor pojan od brezsrčnih, groznih furij, je bežal — bežal od onega usodnega mesta.

Zabredel je v ozko, temno stransko ulico.

In tu se je naslonil ob mrzli, mokri, umazani zid nizke koče ter škripaje z zobmi siknil:

»Torej je vendarle res . . .!«

In tedaj mu je napolnila dušo tako obupna, blazna jeza, da bi najraje hitel domov ter — kakor je rekel častnik — zavil grešnici vrat...

A čutil se je preslabega za to grozno dejanje, uničenega, potrtega, poteptanega.

Polagoma se je nekoliko oddahnil, zbral zbegane misli, se trudil umiriti razburjeno kri, vzburkane strasti . . .

A poročnikove besede so zvenele še vedno za njim kakor v zasmeh njegovemu malodušnemu begu . . .

»Vrat bi ji zavil . . . jo ustrelil . . . jo vrgel skozi okno . . . jo usmrtil z bodalom . . .«

Ni-li tako govoril častnik?!

In zakaj že tega ni davno storil!

Zakaj ne pohiti sedaj na dom ter je ne zadavi hladnokrvno in z mirno roko, z ledeno brezsrčnostjo, s popolno zavestjo in jasnim premislekom!

Grešila je! — In grehu mora slediti kazen!

M o r a? . . . Li-res — m o r a?!

To vprašanje, ta dvom je zadel ob novo struno v srcu njegovem. — Mora? —

In koliko jih živi v grehu, v krivdi — a brez kazni! — Zakaj bi morala ravno njo dohiteti kazen v tem trenotku! . . .

In taval je brez smotra in namena dalje po ozkih, polutemnih, blatnih ulicah . . .

Postajal je pred vrati slaboglasnih, umazanih beznic, katerih obližje že vonja po tabaku, žganju, slabem pivu, po mokrem obutalu, premočeni obleki . . . Poslušal je hripave, divje glasove pijanih gostov, njih pouličné, podle pesmi.

In dozdevalo se mu je, da je on po krivdi svoje žene postal tudi ud te demoralizovane, razdivjane druhali, da je pahnjen tudi v to blato, da se je pogreznil z grehom svoje žene, ki je del njegovega bistva, tudi on na to najnižje stališče. Dozdevalo se mu je, da nima več pravice do onih krogov, v karerih se je gibal in živel do sedaj, ko je bilo njegovo ime še neoskrunjeno, častno, svetlo in ponosno. Domneval je, da ne bode mogel več z mirno dušo, ne da bi ga oblila rdečica, zreti v obraz svojim kolegom, ne več prijateljski občevati z njimi. Izpojen je iz človeške družbe, vržen in pahnjen med izmeček človeštva, med najnižji, v blatu se valjajoči proletarijat — in vse to radi svoje žene.

Znal je sicer že preje in sedaj je spoznal še jasneje, da oni sloji človeške družbe, ki se nazivljejo z lepo zvenečo besedico ‚višji‘, kateri se smatrajo za častnejše, boljše, plemenitejše, ker nosijo fino, dragoceno obleko, se vozijo v krasnih kočijah, stanujejo v razkošno opremljenih, komfortnih salonih in budoarjih, rokavičijo nežne, bele, dela nevajene roke, prirejajo z ogromnimi stroški dobrodelne soareje in veselice — sebi v zabavo — da ti sloji niso v moralnem oziru nič boljši od nizkih, umazanih, strganih, lačnih plebejcev, ki dušijo z žganjem skrbi, se opojajo do nezavesti, da morejo vsaj za trenotek pozabiti svojo grozno bedo . . .

A so predsodki v človeški družbi, katerih še do sedaj ni do cela podrl noben reformator, kateri se od dne do dne še večajo, ne pa da bi se manjšali. In tem se mora človek klanjati, ako se hoče gibati v tej višji sferi.

O, to društvo nikakor ne zahteva, da se ne bi grešilo, a zahteva, da se sramota in grdoba greha pokrije z lepo, prijetno krinko . . .

A njegova sramota je očita in znana celemu mestu!

Srce mu je zastajalo pri tej misli, in krčevito je stiskal prezeble pesti. —

Blodeč po ulicah, je srečaval ljudi, ki so se vračali iz gledališča. Čul je njih smeh, slišal njih veselo kramljanje, videl njih zadovoljne, radostne, srečne obraze. In čutil je še hujše, še gorkejše, težje svojo osamelost, svojo revo, svojo sramoto . . .

Elegantne ekvipaže z iskrimi konji, od katerih se je dvigal lahen, sivkast par, so hitele kakor sence mimo njega.

Na visokih kozlih so ošabno sedeli kočijaži, zaviti v temne, velike in debele plašče. Njih obrita lica so bila videti — povsem v soglasju z zimskim časom — mrzla, mrka in pusta.

V kočijah samih pa so se smejale, pogreznjene v celo morje kož, mehkih in voljnih kakor labodje perje, dame v elegantnih, dragocenih toaletah, pahljaje si navzlic mrzli zimi razgrete, vroče obraze.

In zdravnik je nehote pomislil, da morda vse te veselo kramljajoče, glasno se smejoče žene ravno tako varajo — ali pa še bodo — svoje može, kakor je varala njega njegova žena!

In možje morda ravno tako lahkoverno verujejo in prisegajo na njih zvestobo, čistost in plemenitost, kakor je on prisegal in veroval v zvestobo svoje žene! — —

Pozno v noč se je vrnil domov, polutrd od zime. —

Evelina je brez spanca ležala v postelji in nemirno pričakovala moža. Slišala ga je, ko se je vrnil. Slišala je, kako je polagoma, trdih, močnih korakov še dolgo stopal po svoji sobi. Govoril je sam s seboj, včasih se na kratko, čudno nasmejal. Prestavljal je stole, odpiral peč . . .

In naposled je slišala, kako je zaškripal kanape, na katerega je najbrž legel k počitku . . .

Neka mučna slutnja se je polastila njenega srca. Neka bojazen, neka groza pred nekako neznano, bližajočo se nesrečo jo je mučila.

Nekolikokrat se je že na pol dvignila, da bi šla vprašat moža, kaj da mu je. A vsakikrat se je premislila in spet legla.

Ni si upala v njegovo sobo . . .

Vest se ji je bila obudila. In njen mogočni glas ji je šepetal v uho vse njene grehe, da ji je kakor bučno zvonjenje mogočnih zvonov vršelo v glavi.

Nemirno se je metala po mehkih blazinah . . .

(Dalje prihodnjič.)

Romantika v Slovanih.

Spisal **Fr. Vidic.**

Kadar so hoteli in še hočejo nekateri naši nazovi-kritiki priti kakemu literarnemu umotvoru do živega, pa mu v umetniškem oziru — »poleg najboljše volje« seveda! — ne morejo ničesar prigovoriti, vsaj nič bistvenega pograjati, tedaj udarijo z vso silo na veliki, daleč se razlegajoči in rahle živce vznemirjajoči boben morale ali pa uberejo z neko rafinirano sentimentalnostjo »narodno struno« ter oznanjajo: Povest ali roman pisatelja X—a ali Y—a nima za nas nikakršne vrednosti, ker ni narodna, ker nima narodno-slovenskega značaja. S svetim navdušenjem se zatekajo tedaj k Rusom in jih stavljajo za vzgled, češ: Tak naroden duh, ki ga dihajo ruski literarni proizvodi, naj veje tudi iz naših slovenskih!

Koliko pomena in veljave imajo taki očitki in take zahteve, o tem je razpravljal že Stritar v svojih »Pogovorih« (v »Zvonu« l. 1879.), in priznati treba, da je trdil pravo. Tisti, ki stavljajo omenjene zahteve, ne pomislijo, da tvori ruski narod, broječ 100 milijonov, nepredirno, kompaktno maso, nedotaknjeno in »neokuženo« od tujega vpliva, originalno v vsem svojem mišljenju in početju, v svojem značaju in običajih, tako da pisatelju res ni treba druzega nego pisati realistično, in njegovo delo ima pravi narodno-ruski značaj! Mi Slovenci pa, ki brojimo jedva poldrugi milijon duš, smo prešinjeni in pretkani povsem od tujega vpliva, od tujega duha.

Toda denimo, da je naše kmetiško ljudstvo še narodno, ker ima še svoje običaje, navade, vraže in druge, v etnografijo in folkloristiko spadajoče posebnosti, in ker se tudi z raznimi lastnostmi svojega značaja razločuje od svojih sosedov, vendar tega o naši inteligenci ne moremo trditi! Naša inteligenca nima nobenega značila, ki bi jo ločilo od nemške; ona se je z njo povsem zenačila, ker je sprejela vsa društvena pravila in vso etiketo, ker se je pravzaprav v njej in ob njej vzgojila — le jezik ji je še vtisnil pečat slovenske inteligence. Če torej zajema pisatelj svojo snov iz krogov naše inteligence, tedaj ne more vdihniti svojemu umotvoru pristno slovensko-narodnega značaja, ki ga vsaj med inteligenco nič ni. To pa ni nikakor na škodo delu, ki dobi s tem internacijonalno lice ter potrjuje in podpira načelo, da bodi umetnost mednarodna!

Morda se zdi komu to sramotno za tisti narod, ki je sprejel tuj vpliv; nam se ne! Umevno in jasno je, da se svetovna kultura ni razvila samostojno pri enem narodu, temveč da so vsi narodi vplivali bolj ali manj drug na drugega ter se tako popolnjevali in skupno napredovali ter skupno ustvarili kulturo. Jasno je pa tudi, da vpliva ob mejah vedno močnejši sosed na slabejšega, in da se ta vpliv razširi tudi proti središču, ako je obroč pretenak — ako je narodna masa premajhna in preslaba, da bi se upirala prodiranju tujega vpliva.

Ta vpliv — pri nas seveda vpliv Nemcev in deloma Italijanov — pa ni najnovejšega izvora, temveč je star in je nekdaj še silnejše prodiral ne le med Slovence in Jugoslovane sploh, temveč tudi med Čehe, ki so povsem obkoljeni od Nemcev.

To je sijajno pokazal dr. M. Murko v svojem znamenitem in temeljitem delu: »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik« (Graz 1897, Verlagsbuchhandlung Styria), ki je prvi del cikla »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik«, in katerega drugi del bo menda razpravljal o vplivu nemške romantike na Jugoslovane. — V naslednjih vrsticah seznanimo »Zvonove« čitatelje z glavnimi mislimi imenitnega dela.

Izraz »romantika« je rabil avtorju v najširšem smislu, namreč v pomenu »patriotična struja«, torej prav takisto, kakor nemškim slovstvenikom n. pr. Julianu Schmidtu, ki piše v svoji »Zgodovini nemškega slovstva«: »Navadno imenujejo romantiko neko pisateljsko skupino; pravzaprav pa je romantika splošen preokret v duševnem žitku na Nemškem proti koncu prejšnjega stoletja.«

Proti francoskemu vplivu, ki je prevladoval v Evropi od Ludovika XIV. počenši skozi celo 18. stoletje, in proti struji, ki jo sploh imenujejo »dobo prosvetljenega absolutizma«, in katere končna posledica je bila francoska revolucija — proti tej struji se je porodila v začetku XIX. stoletja silna reakcija. Narode evropske je prešinila tačas zavest njih zgodovinske preteklosti, zanetila hipoma narodno navdušenje in provzročila, da so se povsod jeli zanimati za rodni jezik, domače običaje i. t. d., in tako je nastalo tisto »domorodstvo« (»Vaterländerei«). —

To gibanje se je pojavilo najprej v Nemcih, in umevno je, da so njegovi valovi pripluli tudi do Slovanov ter jih vzbudili iz njih mrtvila. Tako je preporod slovanskih narodov provzročila neposredno pravzaprav nemška romantika. Nemški narod, ki se je zatekel v najhujši stiski pod okrilje narodne prosvete, in ki je v bojih proti Napoleonovi premoči izpričal višek domovinske ljubezni — vprav Nemci so bili

Slovanom sijajen vzgled nesebičnega rodoljubja. Seveda so ti boji, katerih so se tudi Slovani udeleževali, odpirali oči tudi le-tem ter jih pozivali, naj se emancipirajo od katerega koli jerobstva, torej tudi od nemškega. —

V Rusih in Poljakih je odslej propadal psevdoklasicizem in francoski vpliv; zatekali so se k pravim klasikom. V Rusiji je pospeševalo ta preobrat nasprotstvo proti francoskim revolucijskim idejam in boji proti Francozom. A Poljaki, katerim so se bile izjalovile nade in sanje o preobnovitvi njih razbitega kraljestva, so bili najbolj pripravni in dovzetni za slovstvene težnje, po katerih se je idealizoval njih narod in njih preteklost. — To idealno navdušenje je rodilo vstanek l. 1830.

Domorodno stremljenje Nemcev je vzbudilo tudi avstrijske Slovane. A v Napoleonovih bojih, ki so privedli Ruse v vse slovanske dežele, so avstrijski Slovani na svoje oči spoznali tiste milijone Slovanov, katerim je Herder prorokoval boljšo bodočnost — in ugodni rezultati tega spoznanja so jih navdali s silnim navdušenjem. — Najbolj pa je pospešilo romantiko v Slovanih, ker so se le-ti udeleževali ob enem duševnega življenja Nemcev. —

V tej dobi se je romantika najbujnejše razvijala na Dunaju in odtod je razširjala svoje slovstvene tendence po raznih listih, n. pr.: »Oesterreichischer Beobachter«, pri katerem je sodeloval Friedrich Schlegel; »Deutsches Museum« (1812—13) in za njim »Wiener allgemeine Literaturzeitung (1813—16) ter »Wiener Jahrbücher der Literatur« (ustanovljena l. 1818.), iz katerih je hotel Kopitar narediti glasilo za zapadne slaviste.

Iz teh glasil so črpili Slovani ne le navdušenje, temveč tudi teoretične razloge za enake narodne zahteve in težnje. Gotovo pa so silno vplivala tudi na avstrijske Slovane taka predavanja bratov Schleglov, kakor n. pr. izjava Friedricha Schlegla: »Vsaki imenitni in samostojni narod ima — — — pravico do svojega lastnega in posebnega slovstva, in najhujši barbar je tisti, kdor zatre jezik kakega naroda ali kake dežele ali pa mu ne privošči nobene višje izobrazbe« (str. 4.), in Murko je dostavil: »Tako je pisal in govoril zaveden Nemec l. 1812.!«

Te ideje so prešle sčasoma avstrijskim Slovanom v meso in kri. V istem smislu so pisali še drugi romantiki: Tieck, Adam Müller, Z. Werner, Eichendorff i. dr.

Za Slovence je bilo silno važno delovanje nadvojvode Ivana, ki je na moč pospeševal duševno in materijalno blaginjo Štirske, Koroške in Kranjske. Ustanovil je v zvezi s knjižnico l. 1811. »Joanej«,

ki je po njem imenovan, pospeševal je zgodovinopisje, dal že l. 1812. po Štirskem zbirati statistični in etnografski materijal in je povabil učitelje in prijatelje glasbe, naj zbirajo pesmi duhovne in posvetne vsebine »in deutscher oder windischer Sprache mit ihrer Sangweise«. »Sram ga je bilo«, da l. 1809. na Ptuju ni mogel brambovcev pozdraviti v njih jeziku, in pri tej priliki je sprožil misel o Šmigočevi slovnici: »Theoretisch-praktische windische Sprachlehre« (1812). Avgusta meseca l. 1811. se je razpisalo mesto slovenske stolice na liceju v Gradcu, katero je dobil l. 1812. J. Primic.

V smislu nadvojvode Ivana so se tudi v južnih pokrajinah ustanovili razni listi: v Gradcu „Der Aufmerksame« (1812), »Kärntnerische Zeitschrift« (1818), »Steiermärkische Zeitschrift« (1821); v Ljubljani od l. 1819. »Illyrisches Blatt« do 1849., v Celovcu »Carinthia«, pozneje »Carniola« v Ljubljani (1839—1844.) in »Croatia« v Zagrebu (1839—1842), ki so se vsi bavili s slovansko zgodovino in narodnostjo. V graškem listu »Der Aufmerksame« je priobčil (1813. št. 41.) Herder svoj panegirski opis o Slovanih ter jim prorokoval boljšo bodočnost; pozneje pa so prišle v list tudi slovenske pesmi. Zlasti je slov. pesmi priobčeval »Ilirski list«; sploh pa so bili, kakor pravi dr. Murko, »Illyr. Blatt«, »Carniola« in »Croatia« nemško pisani slovanski listi. »Carinthia« je prinašala Jarnikove slov. pesmi. Tudi z rojstvom Bleiweisovih »Novic« je nadvojvoda Ivan v zvezi. — Primic je l. 1810. ustanovil »Družbo slovensko« (»societas slovenica«), in zlasti na Štirskem se je začelo živahno narodno gibanje, o katerem prav klasično pripoveduje Stanko Vraz. Najbolj so delovali tedaj duhovniki, ki so prinašali iz Gradca navdušenje za narodnost.

V Zagrebu je l. 1813. izdal škof M. Verhovac okrožnico, v kateri je hvalil bogastvo in lepoto »linguae illyricae« ter pozival duhovništvo, naj nabira narodne pesmi, pregovore in stare knjige; žal, da ni imel mnogo uspeha, ker ni našel pri duhovnikih potrebnega zanimanja in razumevanja. L. 1814. so hoteli na Dunaju živeči Hrvati in Srbi v sporazumljenju s Kopitarjem ustanoviti list; »Србске новине« pa sta v istini ustanovila Frušević in Davidović že l. 1813. na Dunaju. L. 1815. je izdal A. Mihanović, pesnik »Liepe naše domovine«, brošurico „Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnem jeziku“; tu je priporočal povsem v Schleglovem smislu narodno vzgojo in rabo narodnega jezika.

Največje važnosti za vse Slovane pa je bilo delovanje Kopitarjevo na Dunaju! Kopitar je bil romantik z dušo in telom, je občeval z bratoma Schlegloma, z J. Grimmom in drugimi germanisti ter

sodeloval pri vseh dunajskih glasilih romantične struje, pri katerih je zastopal slavistične in slovanske interese. Iz »Annal« je hotel narediti naslednika Dobrovskega »Slavinu«, »Jahrbücher« pa je res postalo po njem glasilo zapadnih slavistov. Znani so razni njegovi članki, v katerih je razvijal svoj program, zahteval stolico „linguae slavicae antiquissimae", katero je dobil njegov učenec Miklošić, dasi šele 1849. l.; sanjaril je o slovanski centralni akademiji na Dunaju, kateri bi se morale vse druge podvreči i. t. d. Največje zasluge pa si je pridobil pri izdaji srbskih narodnih pesmi ter tudi poskrbel, da so pesmi vzbudile toliko zanimanja in občudovanja; Murko pravi: »Z mirnim srcem lahko trdimo, da je Kopitar . . . sam samcat ustvaril Vuka Karadžića, ne samo kot zbiratelja in izdajatelja srbskih narodnih pesmi, ampak tudi slovničarja in leksikografa, sploh stvaritelja novosrbskega narodnega književnega jezika in pravopisa.« (Stran 14.)

Iz teh podatkov je razvidno, kako se je razširjal in pojavljal vpliv nemške romantike med Jugoslovani, a še sijajnejši dokaz nam podajejo Čehi, ki so v začetku našega stoletja slavili svoj preporod le pod vplivom romantikov.

Po bitki na Beli gori je propadala češka narodna prosveta bolj in bolj. Toda „prosvetljeni absolutizem" Marije Terezije in Jožefa II., zlasti pa le-tega svobodomiselne preosnove (n. pr. osvoboditev kmetov itd.), vse to je obudilo novo življenje. Tolerančni razglas je spravil velik del stare literature zopet na dan, in s slovstvenimi zakladi so se razrešile tudi duševne sile čeških in slovaških protestantov, izmed katerih so se porodili češkemu narodu možje, kakor: Palacký, Šafařik in Kollár!

Zanimanje za češki jezik se je bilo sicer že pojavilo poprej, namreč konec 18. stoletja; ustanovnik prve novočeške pesniške šole, A. Jaroslav Puchmayer, spominja na nemško pesniško kolo „Göttinger Hainb.". Toda velikanski razloček je med 18. in 19. stoletjem; viden pojav velikega razločka je — Dobrovský. Le-ta je bil prosvetljen enciklopedist, pa popoln nasprotnik romantike; protivil se je razcepljanju jezika v narečja ter ni znal ceniti narodnega pesništva in je le s skepticizmom opazoval novo gibanje. — Tudi Jungmann še ni povsem umel nove struje; bil je pristaš Voltairjev in oboževalec Wielandov; prevedel je Miltonov „Izgubljeni raj", Goethejev epos „Hermann und Dor." in celo vrsto manjših poetičnih proizvodov raznih pesnikov. Navduševal se je tudi za Herderja, a razumel ga ni povsem, ker se ni zanimal za narodno pesništvo. Zaslužno pa je bilo njegovo domorodno delovanje, in spomina vredna sta tudi njegova „Slovesnost"

(1820), vestno sestavljena literarna zgodovina in njegov besednjak. V pesniških proizvodih Jungmannovih pa še ni nič sledu kakemu vplivu narodnega pesništva, temveč tam prevladujejo vplivi Klopstockovih od in klasični, zlasti anakreontovski in idilski elementi. —

Češki pisatelji so imeli tedaj za nekaj časa svoje središče na Dunaju, kjer je Hromádko izdajal „Vídenské Noviny“ (1812—1816) z literarno prilogo „Prvotiny pěkných umění“, ki je bila poslej Čehom oznanilka romantičnega duha. Izmed glavnih sotrudnikov je bil Hanka, ki je bival l. 1813.—1814. na Dunaju; tu se je seznanil z nazori Kopitarjevimi in z idejami nemških romantikov. Hanka se je vrlo zanimal za narodne pesmi in je bil prvi, ki je narodne pesmi svojega naroda in drugih slovanskih narodov z namenom in z uspehom posnemal. To navdušenje ga je tudi premotilo, da je zagrešil »Kraljedvorski rokopis« (1817) in »Libušin sod« (1818), ki pa sta, dasi podtaknjena, vendar silno vplivala na slovstvo in znanstvo. Ne le Slovani, temveč tudi Nemci — kakor Grimm in Goethe — so radostno sprejeli najdena rokopisa ter z navdušenjem in občudovanjem govorili o njiju pesniški vrednosti. Dandanes je pač že majhno število onih, ki verujejo v pristnost »Kraljedvorskega rokopisa«, dasi se navdušeni rodoljubi vedno še ne morejo ločiti od tega »narodnega zaklada«. Toda tudi brez teh falsifikatov bi bila okoli l. 1820. nastala »patriotična« ali romantična šola, kakor je pri Poljakih in Rusih. —

Prva vidna posledica patriotične struje je bila ustanovitev »češkega muzeja« (1818), ki je silno vplival na daljnji razvoj češkega naroda, tako da se po pravici računja začetek nove dobe s postankom muzeja. Njegov prvi predsednik je bil grof P. Sternberg, ki je bil tudi sicer znamenit mož; vseučiliški profesor Presl pa je ustanovil prvi znanstveni časopis »Krok«.

Veliko domorodno navdušenje pa je dobilo duška tudi v pesniških proizvodih, in med Čehi in Slovaki je tačas kar mrgolelo rodoljubnih pesnikov; trajno slavo sta dosegla najznamenitejša izmed njih Kollár in Čelakovský, ki sta bila dolgo časa zvezdi, okolo katerih se je pomikalo vse novejše češko pesništvo. — Čelakovský in njegovi drugovi so posvečevali svoje pesmi, vse svoje čuvstvovanje in mišljenje ljubezni in domovini; ozirali pa so se na sedanjost narodovo in se tesno naslanjali na narodno pesem. To pa so se naučili od nemških romantikov, ki so že besedo »narod« izgovarjali s svetim strahom. In tako je morala priti — češka romantika. Emancipacija od Nemcev je bila torej le navidezna, zakaj glavne poteze češke romantike se naslanjajo večinoma zopet na nemške vzorce.

Zlasti Čelakovský se je z vso vnemo zavzel za narodno pesništvo, s katerim sta se on in Kamaryt silno oduševljala. Oba sta bila na stališču Grimmovem; zanimala pa se nista samo za domače, temveč tudi za pesništvo drugih narodov, in v njiju pesniških proizvodih se tudi kaže ta vpliv. Lep sad tega iskrenega zanimanja je bil „Ohlas písní ruských" (1829), s katerim je dosegel Čelakovský velikanski uspeh; to je še dandanes znamenito delo in je vzbudilo zlasti pri Nemcih neomejeno priznanje. Nekoliko manj pozornosti je vzbudil njegov „Ohlas písní českých" (1839), tem več pa zopet njegovo drugo pesniško delo „Růže stolistá" (1841). — Čelakovský in Kamaryt sta oboževala Goetheja in sta se navzela njegovega duha, in „Růže stolistá" je nastala močno pod vplivom Goethejevega zbornika „Westöstlicher Divan". Naslanjal se je Čelakovský na Petrarko ter po njem pesnikoval s Kollárjem v sonetih. Hrepenel je sicer po emancipaciji od Nemcev, vendar je bil njihov učenec. Sploh pa je bil Čelakovský najdoslednejši romantik in res naroden, a poglabljal se je v romantiko ter vzgajal svoj okus in svojo sodbo ob literaturah mnogoterih narodov; on je tudi opozoril Slovence, kakega znamenitega pesnika imamo v Prešernu. —

Kakor sta našla jezik in slovstvo svoje zaščitnike, tako je bilo treba tudi zgodovinarja, ki bi ustregel potrebam češke zgodovine v duhu romantiške dobe. In res se je tak mož pojavil — Fr. Palacký. Le-ta se je povzpel po svojih zvezah s plemstvom kmalu do vplivnega organizatorja prosvetnih teženj svojega naroda ter je postal njegov „oče". Tudi on je nabiral v svoji mladosti narodne pesmi, pozneje pa je proučeval spomenike in vire iz husiške dobe ter se je tako pripravljal za svoje delo. Kmalu je osredotočil svojo pozornost na češko zgodovino, in od 1848 l. počenši je izhajalo njegovo zgodovinsko delo, v katerem seveda ni nedostajalo romantičnega duha. —

Naravnost v Jeni pa sta se navzela domorodnega navdušenja dva moža, ki sta silno vplivala na ves slovanski svet — Šafařík in Kollár. Šafařík se je v Jeni kar prerodil; tu se mu je odprl nov svet, in še v poznejši dobi se je rad spominjal svojega bivanja v Jeni, ki mu je bila: »exilium corporis, paradisus animae«. Poslušal je najznamenitejše profesorje, ki so kakor akademična mladež vplivali nanj s svojimi svobodnimi nazori in svojim pangermanskim navdušenjem. Njegovo romantično mišljenje se zrcali v občudovanju narodnega pesništva; bil je prešinjen od Herderjevih idej in s posebno pozornostjo je obdelal one zgodovinske dobe, katere označuje narodnost, tako da se v njegovih „Starožitnostih" celo ponavlja Herderjev spis

o Slovanih. Tudi Šafařik — kot historik je pravi pravcati nemški romantik; »zatekal se je v davno minolost ter pisal zgodovino iz patriotizma,« v jezikoslovju pa so mu bili voditelji Grimm, Bopp in Humboldt. —

Kakor je bil Šafařik zastopnik znanstvenega panslavizma, ki je imel lep vzgled v enakem pangermanizmu, tako je bil Jan Kollár stvarnik in zastopnik pesniškega panslavizma. V Jeni, kjer je bival l. 1817.—19., se je navzel popolnoma nazorov nemških romantikov. Videl je nemško akademično mladež, kako je na razne načine, z besedo in dejanjem pri raznih svečanostih izražala svoje rodoljubje, in zato ni čudo, da je tudi mlademu Kollárju vzkipela vsem vzorom dostopna duša, in da je v njegovem srcu zaplapolal sveti ogenj navdušenja in ljubezni za narod in domovino slovansko. Seznanil se je s pangermanizmom ter hotel tudi sam združiti vse Slovane v en narod. Paralelno h »Germaniji« in »Teutoniji« je naredil »Slávijo« in z »Alldeutschland« vzporedno »Allslavien«. Posetil je Goetheja, katerega je nad vse častil, in vsa mesta, ki so spominjala na Schillerja, Wielanda in Herderja. Po romantiki se je seznanil Kollár s trubadurji, zlasti s Petrarko. Največ sledov Herderjevih idej je v slavnem njegovem delu „Slavy Dcera“. Tu je tudi on nastopil kot prorok človekoljubja; iste misli se nahajajo v njegovih pridigah, povsod pa je njegov vzor — Herder. Da, Kollár je prodrl še dalje nego Herder v duhu fantastične romantike, kamor ga je zavedla zlasti mitologija in etimologija. Sijajen uspeh je dosegel s svojim spisom »Ueber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation.« — V filologiji in arheologiji pa mu sreča ni bila mila. Gibal se je preveč v sanjavih višinah; prešibek je bil pozneje proti potrebščinam sedanjosti in nove dobe ni razumel. Polagoma pa je celo okorel; postal je konservativec, izgubil zvezo z duševnim gibanjem v Nemcih ter naposled služil reakciji. —

Dasi so k preporodu slovanskih narodov pripomogli razni vzroki, vendar je bila romantika izmed najvažnejših faktorjev, ki so vplivali na razne stroke prosvete, na literaturo in umetnost ter nazadnje celo provzročili politični slovanski kongres v Pragi (1848), kjer so Slovani zahtevali popolno ravnopravnost z Nemci.

Vse to nam je jasno, razumno in zanimivo opisal dr. Murko v zgoraj omenjenem delu. Kot dodatek je pridejal odlomek »Kollár in Jena und beim Wartburgfest«, ki je prevod iz Kollárjevega spisa »Paměti z mladších let života«; v le-tem je bil Kollár sam naslikal svoje občutke in mišljenje pri dotičnih zgodovinskih dogodkih. —

Murkova knjiga razodeva pravega, temeljitega slovstvenika z ostrim in kritičnim očesom — prav kakor vse druge njegove razprave. Uglobil se je v svojo nalogo z živim in toplim zanimanjem ter delal in sodil objektivno in nepristransko. — Ker je dr. Murko ob enem slavist in germanist, ker je vešč vsem slovanskim jezikom, a pozna povsem tudi nemško literaturo, je jasno, da je bil vprav on kakor nalašč poklican za tako nalogo. Vsi odstavki so izdelani skrbno in vestno, in značaje posameznih literatov je pogodil tako dobro, da se zdi čitatelju, kakor da ima pred seboj žive kipe Čelakovskega, Šafaříka, Kollárja i. dr., in zlasti zategadelj je knjiga tudi vseskozi zanimiva.

Delo je vzbudilo povsod, v krogu slavistov in germanistov največje zanimanje. Vse ocene, katerih je izšlo doslej veliko število, se izražajo laskavo in priznalno o Murkovem literarnohistoričnem razizkavanju, in lahko rečemo, da je g. pisatelj dosegel popoln uspeh. Izmed ocen naj nekatere omenim: Organ socijalnih politikov čeških, »Rozhledy«, je z delom zadovoljen, ker kaže, kako je treba iti s tekom časa, zadovoljen pa ni s pojmom „romantike"; v »Časopisu musea Královstvi českého« (1897 II., str. 171—188) je priobčil Fr. Bílý kritiko s staročeškega patriotičnega stališča, s katerega se mu zdi sramotno priznati tuje vplive, in enako je pisal Helfert v »Oesterreichisches Litteraturblatt« (št. 9., str. 270—71); obširne, poučne, velezanimive in bolj ali manj laskave ocene so napisali prof. Jakubec v »Listý filologické« (1897, seš. III., str. 220—236) in v »Politik« dva podlistka št. 40, 41, prof. Macher v »Český časopis historický« (str. 104—108), prof. Massaryk v »Zeit« (št. 137—139), P. Chmielowski v poljskem »Ateneum« (Mai str. 390—400); manjše ocene in naznanila pa so priobčili: »Deutsche Litteraturzeitung« (spisal Nehring), »Litterarisches Centralblatt« št 18, »Przegląd literacki« (št. 7) iz peresa Liciejewskega, petrogradski „Kraj" (št. 14), »Ruskija Vjedomosti« (št. 12), »Journal narodnega prosveščenja« (spisal Jastrebov). in »Revue critique« (22. marca, priobčil Louis Leger).

Povsod se poudarja Murkovo fino opazovanje in ostro karakterizovanje in skoro soglasno se priznava, da je zlasti Čelakovskega pokazal v povsem novi luči. Seveda se tudi omenja, da je gospod pisatelj včasih prekoračil mejo in izvajal preveč pojavov iz nemškega vpliva.

Morda je zašel pisatelj tu pa tam res malo predaleč s tem, da je iskal tujega vpliva tudi tam, kjer ga ni, kjer je nastal dotični pojav samostojno; a taki nedostatki so skoro neizogibni pri tolikem delu.

Bleiweisove »Novice« niso bile prvi slovenski časnik (str. 9), temveč Vodnikove.

Končno pa si usojam — gotovo v imenu mnogo drugih — izraziti le še željo, da bi dr. Murko — kakor tudi druge naše učenjaške sile — ne posvečeval svojih moči drugim narodom, ki imajo itak dovolj svojih ljudi — temveč nam in našim potrebam ter nadaljeval svoje literarne študije v — slovenskem slovstvu!

Pod streho.

Spisala **Márica.**

(Dalje in konec.)

X.

Par dni ni šla Zinka iz hiše. Minil je bil baš zadnji predpustni teden, in prišla je bila pustna nedelja.

Roza je ugibala in ugibala, kaj se je moglo zgoditi njeni polusestri; vprašala jo je, a odgovorila je kakor po navadi: »Kaj tebi mari! Saj tebe ne boli.«

Prišedši v nedeljo zjutraj od maše, je sedla Roza na posteljo ter s sklenjenima rokama premišljevala svojo rodbino, a s premišljevanjem se ji je vzbudilo v srcu usmiljenje do njih do vseh treh in pa — očitanje.

— »Ali kaj morem jaz za to,« govorila je Roza sama sebi, »če me je Bog ustvaril tako, da vzkipevam takoj, in da ne morem z njimi govoriti mirno? Ko bi imela malo več potrpljenja, kdo ve, ne bi li bilo mnogokaj drugače; a nimam ga in ga nimam. Samo molčati moram po vse dneve, ali pa se hudovati . . .«

»Na, neki deček je prinesel to-le pismo«, je dejala mačeha, moleč ji droben listič.

»A, Golobovi!«

Vabili so jo, da bi prišla gledat »korso«, a na večer da bi šla z njimi v kavarno gledat maske. Golobova bila je zdaj mnogo prijaznejša z Rozo, odkar sta dobili njeni hčeri vsaka svojega častilca; njiju mati bila je od tedaj vprav srečna. Roza je sprejela vabilo, potem pa sedla h kosilu.

»Kam pojdete popoludne, mama?« je vprašala nenavadno nežno.

»Kam? Pri njem — pri očetu — moram biti, saj veš.«

»Pa ti, Zinka?«

»Bog ve, kam morem iti taka-le, niti »korsa« ne bodem videla letos.«

»Boš, boš, saj bode še jutri in v torek; v torek je najlepši, do takrat pa že ozdraviš in pojdeš z mano, če bodeš hotela.«

»Ne, jaz ne pojdem s tabo, da bi te bilo sram z mano, jaz pojdem sama in se oblečem v kostum; saj še nisem bila letos nikjer.«

»Nekje vendar, saj nosiš znamenje,« je rekla Roza, ki ni mogla brzdati svoje slabosti.

»Bile smo v gledališču, in ko smo odhajale, so me vrgli, da sem padla po stopnicah in se udarila,« je rekla Zinka, tipaje si pod očesom vijoličasti udarec.

V tem je potrkal pismonoša na vrata in zaklical: Zinka Sušnik!

»Ej, kako imenitno!« je rekla Roza, ki ni videla še nikdar, da bi bili Zinki prinesli kako pismo.

Pisava je bila grda, pravopis grozen, to je videla Roza, a Zinka, ki je itak komaj znala čitati, je zlogovala počasi in tiho besede na zamazanem lističu.

»Kaži!« je rekla Roza.

»Saj tudi ti ne pokažeš meni svojih pisem,« je odgovorila Zinka in že zvila list v kroglico ter ga nesla v kuhinjo na ogenj.

»Jaz pojdem sedaj h Golobovim na okno gledat »korso«, a zvečer pojdem z njimi v kavarno; čakati me ni treba,« je rekla Roza, vstajaje od mize.

Šla je v svojo sobo ter se pričela pripravljati.

Oblečena je že bila, a zdelo se ji je še prezgodaj; odprta knjiga na ponočni mizici jo je tudi zelo mikala. Sedla je torej ter čitala še par vrstic, še eno stran, še drugo in še ni mislila na odhod.

Vzdramil jo je iz čitanja ropot težkih črevljev pred njenimi vrati in dva moška glasova. Vzdignila je glavo in poslušala.

Potrkal je nekdo na kuhinjska vrata in takoj odprl.

»Kje je Zinka?« vprašal je globok moški glas, in v njem je Roza takoj spoznala Nandeta.

»Ni je doma,« rekla je mačeha, a k Rozi je skočila Zinka s prstom na ustnicah.

»Pst, pst! Daj, da se skrijem!«

»Sem notri ne sme nihče, ni se ti treba skrivati,« je odgovorila Roza, vendar je pahnila Zinko v prostor za posteljo in stopila skozi očetovo sobo v kuhinjo.

»Dober dan, signorina! jo je pozdravil Nando ter se dotaknil s kazalcem svoje kape.

»Kaj hočete?« je vprašala Roza.

»A . . . nič . . .« je odgovoril oni v zadregi.

»Ni-li prišlo neko pismo za Zinko?«

»Prišlo, in zato je šla z doma,« je rekla Roza, ker ji je šinila takoj neka misel v glavo.

»Ni je še bilo,« je rekel Nando in gledal strmeč Rozo, a ta se je naglo obrnila in odšla v svojo sobo.

Nando je postal še nekoliko, potem pa trdo stopil na hodnik, kjer ga je čakal tovariš.

»Kaj je?« vprašal je ta.

»Pravijo, da je ni,« odgovoril je Nando, »a morda ni še ozdravela, ali je pa skrita.«

»Kaj nisi mogel noter? Jaz bi bil vstopil; hotel bi jo bil videti.«

»Kako, ko je bila o n a doma?« —

Ko se je Roza osvedočila, da sta res odšla, si je nadela počasi rokavice in klobuk, rekla mačehi, naj ne pusti nobenemu noter, potem pa odšla počasi.

Med vrati ob veži je postala še malo ter gledala na desno in levo, in ko ju ni videla nikjer, je šla proti »Korsu« h Golobovim. Hčerki gospe Golobove sta bili povabljeni v kočijo s svojimi prijateljicami, gospa je bila torej sama doma. — —

Med tem je vzela Zinka iz Rozine škatlje polo papirja ter napisala polagoma z otroško pisavo:

»Nečem vedeti o tebi nič več; drugih imam, kolikor hočem. Ni treba, da me več iščeš, drugače ukažem Tonetu, da te nabije.

Zinka.«

Dela je v zavitek, napisala neroden naslov, ki ga je bilo težko čitati, ter je poslala mater, da odda pismo na pošto. —

»Korso« pa se je bil že pričel. Kočija za kočijo, elegantne, drage ekvipaže za navadnimi fijakarji, za fijakarji ogromni vozovi mask, za maskami zopet ekvipaže z velikimi konji, ki so vlekli ves teden težke vozove. V nekaterih vozovih so bile jako fine in elegantne maske, in na te vozove so skakali raznobojni domino, kričali, se smejali in šalili.

Lep voz, ves okrašen s cvetjem in zelenjem, je peljal krdelo ciganov v slikovitih nošah, ki so jako lepo godli.

Prišedši pred »borso«, se je usul z oken na-nje gost dež konfetov.

Za tem vozom je šla elegantna ekvipaža; v vozu je sedela postarna dama z dvema divnima hčerkama, zavitima v belo kožuhovino.

Voz je bil poln šopkov, da so se zdele dame kar zakopane v cvetje. Za njimi zopet mnogo navadnih izvoščekov; v vozovih so sedeli možje z nataknjenimi, dolgimi, rdečimi nosovi ali z živalsko glavo.

»Glejte, sedaj se vozita mimo Akulina in Sonja, lepi Rusinji. Kdo je neki z njima? Ah, stara teta, stara teta,« je pravila gospa Golobova Rozi. »Voz imata poln cvetic, joj, kako krasni šopki! — To so pa Majerjeve; oh, nobenega šopka, brrr . . . Bogate so, saj bi si jih same lahko naročile ter si jih velele poslati po postreščeku. A tako brez cvetlic, posebno letos, ko so vsi vozovi v cvetju.«

Prišli sta mimo tudi njeni hčeri, vsaka z lepim šopkom, in Golobovki je vprav igralo srce.

Prišel je mimo voz poln belih kipov, umetniško okrašen; voz cvetličark v krasnih nošah, ki so delile cvetlice — pa zopet ekvipaže in izvoščeki.

Bilo je okoli štiristo voz, ki so vozili po desni gori, po levi doli; v sredi med vozovi in po trotoarjih pa se je gnetla gosta tolpa ljudi in otrok. Poslednji so se podili in pehali, da bi drug pred drugim pobrali več konfetov, katere je metala gospoda znancem in simpatijam svojim.

Roza je baš gledala z balkona voz, katerega je priredil klub tržaških umetnikov, ko je priletela gosta toča konfetov vanjo, v balkon ter v gospo Golobovo.

Da se ubrani, si je zakrila obraz in obrnila v stran, potem pa je pogledala doli, kdo je bil . . . obledela in ostrmela je ob enem.

»Kdo?« jo je vprašala gospa Golobova.

»On — Fran, o katerem sem Vam pravila.«

Gospa je strmeč vzkliknila.

XI.

Pred šestimi leti je nosila Roza na levem prstancu briljanten prstan, znak svoje zaobljube. Zaročenec njen je pa bil Fran Naški, sin bogatega trgovca. Nič mu ni bilo zato, da je bila Roza uboga, nič za njeno rodbino in podstrešje. Prihajal je k njej pod streho rad, prerad; saj jo je ljubil, in ona je tedaj tako sveto še verjela v ljubezen. Koliko smeha, koliko sladkih besed je bilo v oni revni sobici! Kakove načrte sta delala za bodočnost, kako sta skupaj čitala, skupaj filozofovala!

Njegovi ljudje so pa bili trdi, neizprosni, bogati ljudje, ki se niso dali omečiti. Zaročil se je z njo, ne da bi oni kaj vedeli, in upal, da se pozneje vendar dado pregovoriti. Toda zvedevši o zaroki, so napravili grozen hrup, njegova mati je prišla sama k njej na stanovanje

jokat in prosit, naj se mu odpove, ker uniči drugače vse njih lepe sanje in načrte. Roza je odgovorila, da se je zaobljubila, in da naj Fran stori, kar hoče; ona ne prelomi prva nikdar svoje dane besede.

Poslali so ga na potovanje po opravkih za trgovino, kakor so dejali.

„Zapodili so me v tujino, ne radi trgovine, ampak le zato, da pozabim tebe« — je pisal Rozi, »kakor, da bi to bilo lahko, kakor, da bi mi s potovanjem menjali srce, menjali misli in želje!« —

Pisal ji je pogostoma nežno in mnogo, in nežno in mnogo odgovarjala je tudi ona.

»Zdaj sem pri svojem bogatem stricu v H., pri katerem je tudi moja daljnja sorodnica Marija. Tudi to vem, zakaj sva oba ob enem tu, ali nič ne bode; le brez skrbi bodi, ti moja ljubljena zaročenka, predraga Roza,« ji je pisal Naški.

In vendar se je zgodilo, česar ne bi bil verjel ni on, ni Roza tedaj, nekaj po pritisku svoje matere in svojega strica, nekaj vzpričo Marijine izredne lepote, nekaj pà najbrže tudi radi njenega velikega bogastva — poročila sta se.

Franovi stariši, osobito mati, ki je, srečavši Rozo, vselej obrnila glavo na drugo stran, so jo sedaj gledali z ironskim, malone zaničljivim nasmehom.

Tedaj se je pa Rozi vzbudilo sovraštvo do prej toliko ljubljenega moža, a v ljubezen je izgubila vso vero. — Da-li je to bila res ljubezen, ki se je izpremenila tako naglo v sovraštvo? Da-li jo je on res ljubil, ko jo je pozabil tako kmalu na strani svoje lepe sorodnice? Prihajala sta tudi v Trst vsako leto za nekaj tednov. Tedaj je pa slišala Roza čudne stvari o vprav kraljevem blesku v njiju hiši, o njenih toaletah in o njenih kapricah, da ni oblekla nobene obleke več nego enkrat, da imata posteljo z nebom, v katero se mora po nekaterih stopnicah i. t. d. Govorilo se je pa tudi, da si tašča in snaha nista prav dobri, in tudi med zakonskima da ni najboljšega razmerja baš radi nervoznosti Marijine. Vsaki hipec je padala v nezavest, se jokala in konvulsivno tresla. Lani je bila prišla že resno bolna v Trst. Ležala je skoraj leto dni, a pred osmimi meseci je bila umrla. —

»Vidite, Roza,« je rekla gospa Golobovka, »da stara ljubezen ne zarjavi; bodete videli, bodete videli, da se še vzameta.«

Roza se je le molče nasmehnila.

Zvečer je komaj pričakala, da so šli v kavarno. Sedli so k okrogli mizici sredi velike dvorane, Roza med Golobovi gospodični, ki sta imeli na strani vsaka svojega častilca.

Prihajale in odhajale so lepe maske, jih dražile, nazivale po imenu, in oni so morali ogibati, kdo je ta, kdo je ona. Rozi je povedala marsikatera maska poleg prijetnega tudi kaj neprijetnega, da je revica zardevala do las.

»Ha, vendar! — Dober večer!« se je oglasil prijeten, globok moški glas za Rozinim hrbtom. Ozrši se, je pogledala naravnost Naškemu v oči. Predstavila ga je vsemu omizju, potem jo je pa prosil, da sme prisesti k njej.

S prva je šel pogovor le s težka, kakor običnо pri ljudeh, ki se dolgo niso videli, in ki si imajo povedati mnogo, a ne vedo, kje bi začeli. —

Naposled sta vendar začela govoriti o minolih dneh živahno in veselo, kakor bi se oni dnevi nadaljevali; zdelo se je obema, kakor ne bi bilo med njima onih šestih let. Fran ji je zatrjeval, da se mu zde leta, ko ni govoril z njo, le sen; saj jo gleda, saj jo vidi tako, kakor je bila tedaj.

»O, izpremenila sem se, izpremenila, in pa še prav posebno mnogo tu-le notri« — pokazala je srce — »tu je le tema, praznota, mraz.«

»Izkušali bodemo, da odpravimo ono temo, praznoto, mraz,« je rekel on ter ji stiskal roko, česar mu ona ni branila.

Prijetno jima je minil večer — za maske in njih dovtipe se nista brigala mnogo. Sama gospa Golobovka je občudovala elegantnost in duhovitost ljudi; kajti tudi njeni hčeri sta bili v živahnem pogovoru s svojima častilcema.

Drugega dne se je javil Fran na Rozinem stanovanju ter je naravnost rekel, naj si ne domišlja, da jo je morda ljubil neprestano idealno; ne, tega ne, ali ko jo je ugledal in z njo govoril, je sklenil, da mora biti ona prav v kratkem njegova žena. Povedal ji je tudi pravo resnico, kako da se je poročil z Marijo, povedal, da je užil v prvem zakonu vse možno razkošje in izobilje, pa le malo sreče in miru; sedaj si pa želi in se nadeja tihe sreče in sladkega pokoja. —

Roza ga je bila vesela, dasi mu ni kazala tega, vesela, da jo reši neugodnega življenja in težkih skrbi.

XII.

Prišla je pepelnična sreda, dan posta in pokore.

Cerkve se zjutraj polnijo, in verno ljudstvo poklekа pred duhovnika, ki ga, troseč mu pepela na čelo, spominja, da je prah in pepel.

Po ulicah se pa še srečujejo pijanci, in še se čuje hripavo petje.

Popoludne pa je vprav nadaljevanje zadnjih pustnih treh dni. Tržaška aristokracija in boljše meščanstvo gre ta dan k Sv. Andreju, kjer prirejajo zopet »korso«, a tedaj brez mask.

Po lepem izprehajališču ob morju se vozi gospoda v bolj ali manj elegantnih ekvipažah; kdor pa nima sam voza in toliko, da bi mogel za eno popoludne zavreči par desetakov, se izprehaja tod doli in gori, gleda ljudi, konje in kočije ter morje; posluša godbo in — kritikuje.

Nižje ljudstvo pa vre v gostih tolpah k Sv. Ivanu, kjer pokopavajo Pusta, in kjer je razposajenost stokrat hujša, nego pustni torek. Krčme so polne, a na travniku, kjer leži Pust, je glava pri glavi. Pogreb, ki ga prirejajo krčmarji, odlašajo in odlašajo, da le pridrže dalje časa množico, in da stočijo več pijače. Proti večeru šele vzdignejo slamnatega moža, zavitega v cunje, za njim se udere vsa množica ter ga spremlja krog Sv. Ivana. In to se ponavlja leto za letom! Na grdem, suhem vrancu sedi velik, čokast mož z zabuhlim, rdečim obrazom in dolgimi brkami, za njim hodi nekdo v beli srajci, noseč v eni roki dve drevesi navzkriž, dasi svarita oba duhovnika vsako leto, da se veličastno znamenje križa ne sme rabiti za pustne glume; v drugi roki pa nosi mokro metlico, da škropi okoli sebe. Visok voz, prepleten z zelenjem, na katerem leži slamnat, trebušnat mož — Pust, vleče majhen, rejen osel, za vozom se pa peha in drevi ljudstvo, odrasli in otroci; pijana množica rjove in vpije jokaje za Pustom. Ko je pa obred zvršen in Pust sežgan, se razkrope po mnogobrojnih svetoivanskih gostilnicah, kjer še pijo, pojo, vlečejo harmoniko in plešo.

— Roza je šla na pepelnico k svoji prijateljici, a Zinka s svojimi tovarišicami in »prijatelji« k Sv. Ivanu. Spremili so Pusta, potem so pa šli v krčmo. Slep virtuoz je igral na harmoniko mične valčke in poskočne polke. Veselo je plesala Zinka, a po plesu je sklanjala vsa razvneta plesalcu glavo v naročje, da bi se oddahnila.

Vino jih je bilo razgrelo, in še niso mislili na odhod. Okoli desete ure vstopi Nando pijan, da je komaj stal. Hotel je plesati z Zinko, a ta ga je siloma pahnila od sebe. Jecljal je, jo prosil in vlekel, ona je pa poklicala Toneta na pomoč. Vnel se je prepir, in kakor vsa taka tržaška druhal, so imeli tudi ti rezila s sabo, in mahoma so se jim zalesketali noži v rokah. Dekleta so hotela uteči, a pri vratih je Nando ulovil Zinko ter ji potisnil nož naravnost v prsi. Ko je videl, da se je zgrudila na tla, je naglo zbežal.

Ranjeno dekle so odnesli v bolnico, rahlo, polagoma in z vso previdnostjo, a vkljub temu je umrla Zinka že proti jutru.

Lojzika je priletela brez vsakega ozira v hišo k Sušnikovim ter povedala, glasno kričeč, kaj se je zgodilo.

Roza je jezno in molče gledala mačeho, a v srcu se ji je zopet vzbujalo očitanje, da je zanemarjala svojo polusestro, in da je morda ona kriva njene pogube.

Mačeha je kričala na ves glas, da je odmevalo po vsej hiši, ter vzbujala celo pomilovanje onih, ki je sicer niso poznali.

»Zinka moja! Zinka moja! Kaj bom jaz brez tebe?« je klicala na vse grlo. Ko se je naposled domislila starega moža, je tekla jokaje k njemu v sobo, a ležal je trd, bled — mrtev tudi on.

* * *

V preprosti črni obleki je sedela pri svoji prijateljici Roza. Dokler je bila ta njena prijateljica še dekle, sta bili vedno skupaj, si zaupali vsako, tudi najsrčnejšo zadevo. Ko se je pa prijateljica omožila z uradnikom, ki je imel prav pičlo plačo, so prišle nad njo silne in mučne skrbi, z otroci pa tudi mnogo dela; saj je vse opravljala sama, ker ni mogla plačevati dekle. Zato je Roza zahajala le redko k njej, dasi jo je imela še vedno rada, le motiti je ni hotela v njenem delu.

Sedeli sta po dolgem prestanku zopet kakor nekdaj druga poleg druge in si govorili zaupljivo.

»Blagor tebi, ker ti ne bode treba skrbeti, kaj bodeš dajala jesti, s čim bodeš oblačila svoje otroke. Kako sva sanjala vse drugače, nego je prišlo, moj Marko in jaz! Slabo sva računala. Ubijati se morava, skoro bi rekla, noč in dan, a vendar komaj, komaj živiva, skromno in revno živiva.«

»Ali vidva sta se ljubila, vzela sta se iz ljubezni, lažje vama mora biti nositi življenja križ.«

»Ah, ljubezen, ta je izginila že davno; nič ne čutiva nego usmiljenje drug do drugega in do otrok. Da bi mi bil kdo prej to pravil, bi mu bila rekla, da me le hoče odvrniti od njega, kakor sem rekla svoji rodbini, ko mi je pravila in svarila, da se še sam težko preživi s tisto plačo. Zadovoljna bodem s suhim kruhom in vodo na njegovi strani — sem jim odgovarjala, ali kmalu kmalu je prešla vsa poezija; skoro je nastopilo trdo, realno življenje . . .«

»Oh, čuj, Pavel Žonta,« ji je segla Roza v besedo, »veš, Pavel je ločen od svoje žene.«

»Ni možno, beži no, saj ni možno,« je odgovorila prijateljica.

»Res je, včeraj sem dobila njegovo pismo, v katerem mi obeta, da pride kmalu zopet v Trst, da se malo potolaži z mano; njegova

žena ga je varala že po par mesecih ter ljubkovala z nekim tenorjem.

»Varati takega moža!« se je čudila prijateljica.

»Ko sem ji očital, mi piše Žonta, dejala je, da ni verjela, da bi bil tako »majhen« ter mislil, da bi mogel umetnik — ali umetnica — navezan biti le na eno osebo. In vendar sem bil tako majhen — mi piše dalje — najbrže nisem bil ustvarjen za umetnika.«

»Siromak Pavel, kdo bi si bil mislil!«

„Bojim se skoraj, da pride; bolje bode, da se ne vidiva,» je premišljevala Roza poluglasno.

»Lepo te prosim, kaj se delaš, kakor da ne ljubiš Frana? Saj se ti čita iz vsake poteze, da si srečno zaljubljena.«

»Ne, ne; meni se pa zdi, da bi imela vsakoga, ki bi me izvolil za ženo, tako rada, kakor imam njega sedaj; moje srce je mrtvo, ker je bilo enkrat bridko prevarjeno. Možno, da se mu vrne kdaj življenje, to pa bode odvisno le od mojega — moža . . . In ti mi zamerjaš, da je moja sedanja ljubezen drugačna, treznejša od nekdanje?« —

* * *

Pred letom dni je ostalo podstrešje prazno. Sušnikovi so stanovali v njem nad štiriintrideset let, Roza je vzela, omoživši se, mačeho s sabo; v podstrešje so pa prišli kmalu ljudje, ki se bore za življenje, dokler ne dajo tudi oni prostora drugim . . .

Kres.

Prijetna, lepa noč je bila,
Hladilen veter je pihljal,
Ko sem na vaškem, strmem hribu
Ob svetlem kresu dolgo stal.

Na strani tam, na trati mehki
Z močjo je vlekel godec meh;
Mladina je plesala. Govor
Dovtipen čul se je in smeh.

Tedaj pa sem se bil približal
Dekletu, sam ne vem kako.
Ne vem več, kaj sem besedičil,
Ah, bilo je tako lepo!

S krasoto nje sem se napajal
Z nje zvonkim glasom se pojil...
A danes šele se zavedam,
Kako sem nepreviden bil.

Iz krasnih nje oči je padla
Tam iskra v sredo mi srca;
Podžgala ondi kres je svetel,
Ki vedno huje plapola.

P. Kocélj.

Frančišek baron Trenk, vodja pandurjev.

Spisal Ivan Steklasa.

4. Trenk v avstrijski vojaški službi. — Boji z Bavarci in Francozi.

(Dalje.)

Znano je, v kako groznem položaju je bila Avstrija po smrti Karola VI. († 1740), ko se je proti njej vzdignila večina evropskih držav, prezirajoč pragmatično sankcijo, dasi so jo bile že davno pripoznale vse po mnogih žrtvah, ki jih je bil za-njo doprinesel cesar Karol navzlic nasprotnim nasvetom daljevidnega princa Evgenija. —

V tistih velikih stiskah je bila avstrijska država, ko se je Trenk predstavljal na cesarskem dvoru na Dunaju ter iskal pomoči proti svojim sovražnikom.

Brž ko je bil varen, je ponudil vojvodi Frančišku — ki je bil od dne 21. listopada l. 1740. sovladar Marije Terezije — dobrovoljno pomočno četo, češ, da jo bode na svoje stroške zbral in vzdrževal. To ponudbo je sprejel vojvoda tem raje, ker mu je bila vernost in hrabrost hrvaškega naroda dobro znana. — Trenka je imenovala kmalu potem cesarica za majorja ter mu dovolila, da vodi svojo četo čisto samostalno in neodvisno od drugih zapovednikov.

Kdo je bil srečnejši in zadovoljnejši od Trenka; zdaj se mu vsaj ni bilo treba bati sovražnikov, ki so prežali še vedno nanj od vseh strani.

Kot samostalen poveljnik se je povrnil meseca sušca v Slavonijo. — Ker je bil med svojimi podložniki jako priljubljen, je zbral že v treh tednih 700 junakov pod zastavo svobode.

S to četo se je vzdignil z dovoljenjem zapovednika slavonskega grofa Khewenhüllerja najprej na razbojnike ter jih segnal v kot, kjer se izliva Orljava v Savo, in jih prisilil — več nego 300 jih je bilo — da so se predali in položili orožje. Tedaj šele se je mogla Slavonija oddahniti po stoinpetdesetletnem turškem in štiriinpetdesetletnem razbojniškem jarmu. —

Trenk je zbral na ta način v treh tednih 1000 vojakov, ki so bili od detinstva navajeni prezirati smrt ter prenašati vse težave in neugodnosti v svojem življenju. Bojne težave, žeja in lakota — vse to jim je bila igrača. Ti ljudje so bili vsi lepo vzrasli, nobeden manjši od šest črevljev, koščati, hrabri, stanovitni in jaki.

Trenk pa je preskrbel svojim pandurjem[1]) tudi odlično nošnjo. Mesto klobuka so dobili za pokrivalo rdeče kapice ali pa, kakor turški janičarji, rdeče kapuce. Zatorej so jih kesneje zvali Francozi po teh kapucah rdeče kapucince. Glave so si strigli po turški navadi do golega. Njih oprsniki so bili rdeči, z dvema redoma gumbov. Vitko telo so si pasali kakor Turki s pasom, za katerim so imeli zataknjene po štiri samokrese in handžare. Mesto navadnih hlač so nosili široke modre bregeše kakor Turki. S početka so nosili opanke, kesneje pa črevlje. Preko oprsnika so nosili navadne slavonske gunje. Kesneje jim je Trenk preskrbel rdeče plašče, zatorej so jih zvali Francozi in Nemci rdečeplaščarje. Razen že omenjenega orožja so imeli še dolgo puško, šarko zvano; za zastavo pa jim je bil konjski rep.

Tako so bili podobni turškim janičarjem po obleki, drugače pa so jih nadkriljevali v vsakem pogledu, posebno še v hrabrosti.

Vendar jim je še nekaj manjkalo, namreč turške godbe. Tudi to je uredil Trenk, kar je bilo tem bolj zanimivo, ker je dotlej ni imela nobena evropska vojska. Tako se je Trenkova četa pred vsemi drugimi prva odlikovala tudi z godbo. To so videli drugi lastniki polkov ter sčasoma vvedli vojaško godbo. Seveda so se kesneje te godbe v mnogem pogledu spopolnile, toda Trenk jo je vsekakor prvi vvedel v svoji vojski.

Ko je bil Trenk svojo četo tako opravil, jo je nekoliko dni uril v orožju in vojaškem hodu. Potem je dne 11. malega travnja l. 1741. odšel na Dunaj.

Le Trenku je bilo mogoče vzdržati z največjo strogostjo red in pokornost v četi, ki je bila sestavljena od tako razuzdanega ljudstva. Imel je sicer nekoliko častnikov, ki so ga podpirali v njegovem težavnem poslu, a najboljši pomagač mu je bil Gideon Ernest Laudon, ki se je pozneje kot vojvoda tako poslavil.

Ko je prišel Trenk s svojo četo na Dunaj, se je precej zglasil pri dvoru. Marija Terezija in vojvoda Frančišek Lotarinški sta prišla na vadišče pregledat to novo vojsko.

Pripoveduje se, da je pri tej priliki Trenk prevaril radovedne Dunajčane. Zapovedal je namreč pandurjem, o katerih se je na Dunaju govorilo marsikaj neverjetnega, naj se prikažejo radovedni množici kot šepavi, enooki, hromi pohabljenci i. t. d. Dunajčani so jih sprejeli z

[1]) Ime pandur dohaja od besede »banderium«. Tako se je zvala četa, katero je moral velikaš zbrati in vzdržati na svoje stroške, kadar koli ga je vladar zval na vojno proti sovražniku. Imeli so svojo zastavo (banderij). Nemci in drugi tujci trdijo, da je to ime od vasi Pandur, kakor se to bere še v najnovejših naučnih slovnikih, a to je neosnovano, kajti vasi tega imena ni niti na Hrvaškem, niti na Ogrskem.

grohotom, jih zasmehovali in grdili kot prave pokveke. Ali ko pride Trenk s cesarico in vojvodo Frančiškom na vadišče, preneha hitro ta gluma. Trenk jim zavpije: »Junaki, glejte našo cesarico!« Na ta glas se pandurji postavijo po koncu in v red ter, snemši z glave rdeče kapice, enoglasno zavpijejo: »Živela naša mati!« — Sedaj se radovedni Dunajčanje niso mogli načuditi krasoti Trenkovih ljudi.

Kmalu potem se je vzdignil Trenk s to svojo četo proti Prusom. Dne 15. velikega travnja se je zedinil pri Nisi z generalom Braunom. Od tukaj sta udarila oba proti Strelicu. Hodili so samo po noči, da jih sovražnik ne bi opazil.

Med potjo so zaplenili mnogo hrane in zajeli blizu Svidnice tudi dva trgovca, ki sta bila oba avstrijska podanika; razen druge robe sta imela tudi mnogo žganja. Ko pandurji žganje izpazijo, ju ubijejo in vse poplenijo. To se je zgodilo tako hitro, da ju Trenk ni mogel rešiti.

Zapovednik Neuberg ukaže zategadelj zapreti Trenka, zapovedništvo nad pandurji pa izroči nekemu Meuclu. Toda pandurji niso hoteli o novem zapovedniku nič slišati, ob enem so izjavili, da ostanejo na bojišču samo pod Trenkovim vodstvom. Vkljub vsem grožnjam in obetom se ni mogel Meucel vzdržati, nego so morali zapovedništvo izročiti zopet Trenku; kajti njegove čete so neobhodno potrebovali v vojski.

Sedaj udari Trenk s pandurji na trdnjavo Niso, napade Pruse, ki so prihiteli trdnjavi na pomoč, jim otme vso prtljago ter se povrne slavodobitno v tabor s tristo konji in petintridesetimi natovorjenimi vozovi.

Trenk in njegovi pandurji pa vendar niso dobili niti od glavnega zapovednika, niti z Dunaja za to hrabro delo nobene pohvale, niti priznanja. To jih je tako uzlovoljilo, da so sklenili, da se povrnejo v domovino, in to so nekateri zares storili. Le Trenkovi zgovornosti se je posrečilo, da jih je zopet pridobil za-se, in da so ostali še dalje v njegovi službi.

Kriv pa je bil one nehvaležnosti največ general Neuberg, ki ni mogel trpeti Trenka ter mu je očital, češ, da je nesposoben za vsako vojaško podjetje. Drugače pa so sodili o njem vojaški zvedenci ter ga vsi jako cenili radi njegovih zmožnosti. Ravno takrat je dobil tudi pohvalno izpričevalo od ruskega generala Minicha, kar je še posebno jezilo generala Neuberga.

Med tem je dobil Trenk zapoved od generala Khewenhüllerja, naj krene s svojo četo na bavarsko mejo, ker so se bili sovražniki že približali Avstriji. Na reki Aniži je samo 300 pandurjev zabranilo prelaz 1600 Francozom. Trenkove pandurje so rabili tudi za vohune, in le-ti so se izvrstno ponašali.

Kmalu potem ukaže glavni zapovednik Trenku, naj osvoji mesto Steyer, katero je bil zasedel bavarski general Minuzzi s 3000 pešci in 300 konjiki. Trenk pride dne 30. grudna leta 1741. ob dveh po polunoči pred mesto. Sovražnik je pil pripravljen in ga sprejme s takim ognjem, da Trenk ni mogel trdnjave precej napasti. Ko preneha streljanje za nekaj časa, pripravi Trenk svojo četo za napad, ki mu pa ni uspel, čeprav je ujel pri tem mnogo sovražnikov.

Od tukaj ga pošlje Khewenhüller, da zasede na severnem Štajerskem najvažnejše prelaze, namreč Spital, Klaus in Windischgarsten. Klaus je pridobil Trenk z zvijačo. Sporoči namreč zapovedniku v trdnjavi, da je bila dan poprej bavarsko-francoska vojska popolnoma premagana; ustreli-li samo eden iz trdnjave na-nje, sesekajo pandurji vso posadko; če se pa predado, jih izpusti vse iz trdnjave. Zapovednik se da preslepiti. Ko sta to zvedeli ostali dve posadki, sta se predali brez vsake borbe. Tako je pridobil Trenk z lokavostjo tri važna mesta ter ujel 12 častnikov, 664 vojakov, 118 možnarjev in 3 tope.

To delo ga je proslavilo tako, da so ga začeli čislati tudi njegovi dosedanji protivniki kot umnega vojskovodjo. Kjer je bilo treba izvesti kaj težavnega, tja so postavili Trenka, in on je izvršil s svojimi pandurji neverjetne stvari. Koliko je zaupal sam general Khewenhüller Trenkovi sposobnosti, to se je pokazalo v kratkem.

Dne 21. prosinca leta 1742. pride v tabor veliki vojvoda Frančišek Lotarinški ter odredi za dan 23. prosinca napad na mesto Linc. Po dolgem posvetovanju ponudi Trenkovim pandurjem in drugim neurejenim hrvaškim četam 300 cekinov, ako zažgo vsa predmestja. Ob 11. uri zvečer, potem, ko so bila predmestja zažgana, zasede Trenk Kapucinsko brdo ali Kalvarijo. Ko opazi francoski zapovednik Segur, da je mesto v plamenu, pohiti na pomoč; toda zaustavijo ga in potisnejo nazaj pandurji, ki so bili utaborjeni v nunskem samostanu. Opoludne jih napadejo francoski grenadirji, a pandurji jih hitro razprše ter osvoje mestni ostrog. Segur izprevidi, da ni zanj nobene rešitve; ponudi predajo, ki je bila sprejeta pod tem pogojem, da se zajeta posadka celo leto ne bode borila proti Mariji Tereziji.

Tako so zavzeli naši Linc dne 24. prosinca. Francozov je pri tem padlo precej, pandurjev le 6, in nekaj jih je bilo ranjenih, med njimi sam Trenk na levem licu. — Ravno na dan osvojitve Linca je bil izvoljen bavarski izbornik Karol Albert v Frankfurtu za nemškega cesarja kot Karol VII.; a pod Lincem se ni streljalo njemu v čast, marveč so pokali topovi, preganjajoč njegove čete iz mesta.

(Dalje prihodnjič.)

Mara Rendića.

Črtica iz Bosne. Napisal R. Perušek.

(Dalje.)

IV.

Odslej se je Alfred često posluževal znanega sredstva, s katerim je odpravil nepotrebnega in neugodnega svedoka iz hiše, kjer je potem miloval in dragoval svoje čedo. O takih prilikah ni prihajal praznih rok. Včasih ji je prinesil lepo dišečih cvetlic, še češče pa slaščic, katere je potem z njo zobal, izmenjujoč jih s poljubi.

Nekega dne ji je kupil lepo izvezeno maramo[1]), kakršne imajo pazar-bule[2]) na prodaj. Posebno pa jo je iznenadil o neki priliki. Prišel je, kakor po navadi, popoludne in se z njo razgovarjal. Sedeč poleg nje, je razgledoval nje siromašne okraske. Uhani so bili medeni, morebiti so bili nekdaj pozlačeni; na prsih je imela iglo iz barvastega stekla.

»Glej« je dejal, »tvoji uhani niso baš bog ve kako lepi. Včeraj sem gledal devojke, tvoje vrstnice, ko so odhajale od liturgije[3]); ali so ti imele lepe nauhvice!«

»Kaj hočeš,« mu odgovori z vzdihom Mara. »Jaz sem siromašna, pa si ne morem nabaviti krasila.«

»Pa bi li rada nosila take okraske?«

»Glej ga, kakšen si! a katero dekle ne ljubi nakita?«

»Pokaži mi vendar, kakšni so ti tvoji uhani, da si jih pobliže ogledam. Snemi jih iz ušes!«

Dokler se je Mara pripravljala, da mu ugodi želji, je bil skrivoma izvadil iz žepa par krasnih nauhvic iz srme,[4]) kakršne znajo napraviti samo sarajevski kolandžije[5]). Ko je bila Mara skinila eno nauhvico, ji je vtaknil Alfred v uho eno svojih. Mara se strmeč obrne, ko čuti, da ji Alfred vtika nekaj v ušesa! »Le miruj,« ji reče Alfred, »ne miči se, da ti ušesa ne ranim!« Tedaj je mirno počakala, dokler ji niso bleščale nauhvice v ušesih.

[1]) ruto. [2]) turške prodajalke na trgu.

[3]) službe božje.

[4]) srebrnega filigrana.

[5]) zlatarji.

Ondaj se je sladko nasmejala in skočila do okna, kjer je bil ostanek otemnelega ogledala. Dolgo se je ogledovala v njem, potem pa je priskočila k Alfredu ter ga objela z mehkimi rokami.

Alfred jo je prijel za roko, in kakor po čudu se je zasvetila na eni roki narokvica istega dela, kakor so bile nauhvice. Končno je izvlekel tudi še ovratnico iz koral ter jo položil Mari okoli vratu.

Tedaj pa se od veselja skoro ni mogla umiriti. Sama je ljubila Alfreda v lice in se sploh vedla preko navade živo.

Stari mojster Nikola je bil sicer jako zadovoljen, da ga je tolikokrat doletela čast in sreča, da se je opil na stroške radodarnega častnika. Ali od same pijače človek ne živi, treba je tudi jedil. Sicer se je mogel kruha in včasih tudi sira in suhega mesa najesti, kadar je bil povabljen v Epir, ali to ni bilo vsaki dan; za druge dni pa tudi ni zadoščala ona zelenjad, katero je pridelavala Mara na vrtiču kraj hiše. Tudi oni sladkiši, katere je Mari Alfred donašal, so bili sicer okusni, ali da bi se bila od njih nasitila, za to niso bili.

Ker je pa Nikola delo vedno bolj zanemarjal, je prihajalo vedno manj par[1]) v hišo. Zatorej je često premišljal, odkod bi se dalo kaj novcev privrediti, in prišlo mu je tudi na misel, kako bi mogel izkoristiti dekle.

Baš tedaj se je bila dozidala v Sarajevu tvornica duhana, in vlada je iskala ženskih, ki bi delale v tvornici. Ali čudo, čeprav je bilo v Sarajevu brez števila siromašnih družin, ki niso imele kaj jesti, se je oglasilo prav malo deklet, dasi jim je obljubila vlada primeroma dosti visoko mezdo.

Večkrat je torej tudi Nikola vedel razgovor tako zasukati, da je Mari namignil, kako bi mogla ona hiši kaj privrediti, a prav naravnost tega ni storil, ker si tudi sam ni upal tega od nje zahtevati. Čudovita istina je namreč, da se pri ljudeh, kateri žive v tako enostavnih prilikah ekonomskih, kakor je to bilo dosedaj v južnoslovanskih deželah, dninarsko delo smatra za sramotno.

Nekdaj se je bil začel razgovor o slabem zaslužku in o tesnih prilikah, v katerih živita rednik in varovanka, tudi v navzočnosti Alfredovi. Tudi Mara je trdila, da bi rada koristno in pridonosno porabila čas, katerega ji preostaje, a v tvornico da ne bi rada hodila delat.

»Čula sem,« je dejala, »da sprejemajo činovniške in častniške gospe žene in dekleta, da jim obavljajo izvestna dela, katerih bodisi njih služkinje ne utegnejo dogotoviti, ker imajo drugih opravkov obilo,

[1]) denarja.

bodisi da gospe nimajo dekel, in zato najemajo ženske, ki jim opravljajo težja opravila. Tako službo bi rada opravljala, ker me ne bi silila ostavljati ves dan svojega doma. Ali jaz ne vem, do koga bi se obrnila, da mi priskrbi tako službo, ali vsaj obvesti, kaj naj storim, kako naj postopam.«

Alfred ji je odgovoril, da se je sicer že naselil v Sarajevu človek, ki se peča s takim poslom, da pa hoče tudi on sam pozvedeti, ako bi katera častniška gospa slučajno potrebovala take posluge. Nikola je toplo priporočal prošnjo svoje hranjenke in se je že veselil novega vira dohodkov, ki bo njemu vrgel po kako paro za poboljšek v podobi žestoke rakije.

Ko je Alfred korakal zvečer proti »Orientu«, se je spomnil današnjega razgovora z Maro, ki se je tikal one službe. Kar mu šine misel v glavo, in jezno zarenči sam nad seboj: »Tepec, kaj nisi mogel takoj zgrabiti prilike, ki se ti ponuja!« Bil je nevoljen, kakor da bi bil kaj važnega opustil, kar se ne bi dalo več popraviti! Ta slaba volja ga je sicer minila, ko je sedel v društvu svojih prijateljev, vendar mu je prihajalo vedno na misel, da mora takoj jutri izvršiti, kar je bil danes zamudil.

* * *

Alfred je stanoval v Ćemaluši ulici pri nekem španjolskem židu. Skozi vrata, ki so bila nameščena med hišo in med zidom, ki je delil zemljišče židovo in zemljišče bližnje džamije, se je prihajalo v zagato; na desno so bila zopet vrata, ki so vodila na prostrano dvorišče; z dvorišča šele si mogel vstopiti skozi obok v hišo. Na desni je imel hišni gospodar svoje odaje,[1] na levo pa je bil najel Alfred dve prazni sobi; temu stanovanju je pripadala tudi majhna kuhinja. Ker je bil Alfred samec, te kuhinje ni upotrebljeval.

Rekli smo, da je bil najel prazni sobi. To tvrdnjo moramo popraviti. Ob zidu namreč imajo sobe v turških stanovanjih minder t. j. kako četrt metra visok pod, na katerem so dušeki (slamnjače) in jastuki (blazine), ki so črez dan nameščene ob zidu, da se moreš na-nje naslanjati, po noči pa ti služijo za vzglavje. Drugega pohištva v teh sobah ni bilo. Kar je bilo treba, si je moral najemnik sam nabaviti. Glavna stvar je bila seveda postelj. Sicer bi bil lahko na minderju spal, a tega iz umevnih razlogov ni hotel. Prav iz istih vzrokov so dobivali ne samo vojaki in vojaški uradniki, nego tudi civilni činovniki železne vojaške postelje iz vojaških magacinov na posodo. Ker je bil Alfred sam upravitelj enega takih skladišč, je seveda dobil tudi

[1]) sobe.

on posteljo z vso potrebno opravo iz teh vojaških zalog. Omare mu ni bilo treba, ker je bil v zidu velik dolap.[1]) Česar ni namestil v dolapu, je hranil v kovčegih. Sicer pa si lahko mislimo, da častniki, ki niso bili stalno naseljeni v Sarajevu, nego samo za kratko dobo, niso nosili s sabo Bog ve koliko šare. Nekaj stvari je imel ponameščenih na rafi, t. j. polici, ki je tekla ob treh stenah sob. Namesto ponočne mizice je imel ob postelji primitivno mizico, katero si je bil sam nabavil, kakor je bil kupil tudi mizo, par stolov in umivalnik. Potrebno posodje, zastore pri oknih, prt za mizo je posodila židovka.

Stregla mu je domača služkinja. On bi si bil sicer lahko dobil vojaka, ki bi mu bil vsaki dan očedil obleko in pospravil sobo — ena soba je bila vedno prazna — ter prinesel potrebne stvari — ali vojašćnica je bila preveč oddaljena, da bi mu bil mogel sluga biti vedno na razpolaganje, zato se je rajše pogodil z gazdarico, da mu bode njena dekla opravljala ta posel. Ali s to poslugo ni bil posebno zadovoljen. Kakor gospodinja, tako je bila tudi služkinja — mlado, k večjemu trinajst let staro dekletce — španijolska židovka, in po svoji veri se ni več dotaknila dela, brž ko je v petek solnce zašlo ter se je začel židovski sabat, pa do sobote zvečer. Tedaj so mu vodo prinesli v sobo že za drugi dan, in v soboto mu sobe sploh pospravili niso. Črevlji so ostali neosnaženi, peč po zimi nezakurjena.

Ker Alfred sploh ni mnogo bival v svojem stanovanju, nego je ves ljubi dan trošil v pisarnici, kavarni ali gostilnici in je često prihajal pozno v noči domov, dolgo časa tega niti zapazil ni, ali pa se ni mnogo zmenil, nego jezno zarenčal, ako ni bilo kaj v redu, potem pa zopet vse pozabil.

Ko mu pa po zimi niso sobe zakurili ob sobotah, je bil resno nevoljen ter je gospodinjo prijel zaradi nereda. Ko se je potem enkrat slučajno vrnil v soboto domov, je zatekel v svoji sobi neznano žensko, ki je pospravljala po sobi. V čudu jo je vprašal, kaj ona v njegovi sobi dela, in je zvedel od nje, da jo je najela gospodinja, da vsako soboto pripravi, kar je potrebno, ker onima brani verski zakon opravljati ob sobotah ta dela.

Odslej se Alfred ni več brigal za to. Ko pa je zvedel, da želi Mara tako službo opravljati, si je izmislil — prekasno za prvi dan — da bi bila sedaj najlepša prilika, da menja služkinjo. —

Drugi dan se je požuril ter prišel še pred navadno uro k Mari v posete. Tamkaj ji je v prièo Vukovića ponudil, naj prihaja njega

[1]) Dolbina v zidu z lesenimi vrati.

streč. Kar se dostaje starca, je bil takoj zadovoljen. On je bil sicer zapazil, kaj je pravi vzrok, da tuji častnik tako često prihaja na njegov dom; toda sebičnost ga je bila tako preslepila, da ni videl opasnosti, katera je pretila dekletu.

Dekle je pač nekoliko omahovalo; videlo se je Mari, da se v njenem srcu borita naklonjenost do ljubljenega moža in pa bojazen, da bi ji utegnil ta korak postati usoden. Toda Alfred je znal vse s tako diplomatiško hinavščino razložiti, zakaj mora menjati svojo služkinjo, da se je naposled vdala, posebno ker je videla, da ne ugovarja rednik.

Alfred je takoj odpovedal svoji gospodinji postrežbo ter ji naznanil, da bode odslej druga ženska hodila njega služit. Židovka je bila vesela, da ji ni bilo več treba skrbeti za postrežbo krščanskega najemnika, ki ni hotel uvaževati židovskih običajev ter jo je bil prisilil, da je morala zanj najeti posebno postrežnico za svoje svetke. Tudi se ni prav nič brigala za dekle, ki je prihajalo odslej vsako jutro pospravljat sobo, prinašat vodo in snažit obleko, zvečer pa odgrinjat posteljo in kar je drugih takih poslov. Sicer tudi ni imela dosti prilike je videti, ker je bilo stanovanje Alfredovo dosti oddeljeno od onega dela hiše, kjer je hišni gospodar bival. Torej je trpelo precej časa, da domači niso nič posebnega opazili.

S časom pa so vendar izpazili, da nadporočnik ne ostavlja preje svojega stanovanja, dokler ne pride Mara, in da ostaja Mara vselej dalje časa v stanovanju častnikovem, nego bi človek mislil, da je treba za pospravljanje. Mala čifutka, ki je služila pri gospodinji, se ni mogla vzdržati, da ne bi prisluškovala pri vratih; čula je vesel smeh in vmes tudi šum poljubov, kakor se ji je zdelo. Te odkrite tajne seveda ni pričuvala za-se, nego jo brzo povedala oni služkinji, ki jo je preje nadomeščala ob sobotah. Ta zanimljiva novica pa tudi ni ostala tajnost samo teh dveh. Najpreje so jo zvedele njiju drugarice, od teh pa tudi njih gospodarji; istoverniki Marini pa so se izpodtikali nad tem soblaznivim vedenjem Marinim, morebiti manj zaradi stvari same, nego zaradi tega, da se je spustila pravoslavna devojka v ašikovanje[1]) s švabskim oficirjem. Dočim se torej poprej, posebno imovitejši istoverniki, ni malo niso brigali za siromašnega Vukovića in njegovo rejenko, so sedaj o njiju govorili v vseh pravoslavnih rodbinah.

Žal, da govorica ni bila neosnovana. Ljubavno razmerje med Alfredom in Maro, ki je bilo doslej prilično nežno, se je bilo pola-

[1]) ljubovanje.

goma izpremenilo, odkar je prihajala Mara streč Alfreda. Prirodna sramežljivost in boječnost se je umikala vedno bolj ognjevitemu hrepenenju in vrtoglavi brezvladnosti Alfredovi.

Toda njegovi zahtevi, naj se preseli na njegov dom, se je Mara še vedno upirala, dasi ji je Alfred slikal z vso zgovornostjo, kolikor mu je je bilo dano v srbščini, ugodnosti in dobrote, katere bode uživala pri njem. Celo zakon ji je obetal, dasi se niti ni mogel poročiti z njo kot častnik, tudi če bi bil imel namen in voljo.

Teh nepremagljivih zaprek Mara seveda ni poznala; saj so se turški častniki, kateri so bili pred avstrijsko zapremo v Bosni, ženili, kakor jim je bilo drago; nihče jih ni vprašal, imajo-li položiti varščino, niti je kdo zahteval, da mora biti častnikova žena enakega ali vsaj primernega rodu in stanu. Zato je Alfred Maro lahko pregovoril in uveril, da ima trden namen si jo vzeti za ženo. Zato pa ji je pripovedoval, da mu treba za poroko Bog ve kakšnih pisem, katera hodijo dolga pota v oddaljeno domovino in se še počasnejše vračajo.

Pri vsem tem pa, da mu je trdno verjela, se je vendar ustavljala preseliti se v njegov dom, dokler je ni pripravila srdita razburjenost do usodnega koraka.

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

»Zgodovina slovenskega slovstva« III. Gospod Vidic, ocenjujoč v V. zv. „Ljublj. Zv.“ mojo knjigo, je prišel do zaključka, 1) da se moje stališče glede zahtev slovstvene zgodovine ne more odobravati, in 2) da sem v predgovoru III. zv. napadel rajnega dr. Oblaka; ako priznam to, mi ponuja: „Clara pacta, boni amici“.

Dasi sem zelo naklonjen prijateljskim odnošajem, posebno med književniki slovenskimi, sem v tej stvari vendar drugih misli. V istini sem preštudiral mnogo takih knjig drugih narodov, predno sem začel spisovati svojo knjigo. Dobro poznam za indijsko slovstveno zgodovino Alb. Weberja, za grško Bernhardyja, za latinsko Teuffla, za nemško so mi znane osnove takih knjig, ki so pisane z različnih stališč, n. pr. slovstvena zgodovina Kurzova, Kobersteinova, Gervinusova, Leixnerjeva, Schererjeva (tako je pisati ime slavnega germanista W. Schererja, a ne Scherrer!); za slovansko slovstvo sploh sem proučil Pypina in Šafařika, za rusko Reinholda in Kirchnerja, [1]) za francosko Plötza.

Ko mi je sl. odbor »Slovenske Matice« naznanil, da je načelno sprejet moj rokopis, mi je naložil, naj se ravnam glede osnove kolikor možno po

[1]) Tudi mi je znana Kirchnerjeva knjiga »Gründeutschland«. Wien 1893.

zgodovini rimske književnosti, ki jo je spisal Teuffel. — Uverjen sem bil, da delo ne more biti namenjeno samo za kakih 5—10 let, nego mora imeti trajno veljavo, in da si maloštevilni slovenski razumniki ne moremo privoščiti mnogoterih književnih zgodovin, pisanih z raznih stališč, nego da moramo kolikor možno centralizovati. Ravnal sem se po načelu, ki je vodilo Bernhardyja: „Der erste Gesichtspunkt ging auf die Forschung, auf Wahrheit und Vollständigkeit des historischen Bestandes.“ Povedal sem, da moramo vendar že zvedeti, kaj so napisali slovenski pisatelji od 1550. leta do današnjih dni, nisem pa rekel, da je to edina naloga, nego prva je; a dalje se razume samo ob sebi, da se mora tudi predelati nabrana tvarina in dokazati, v kakšni odvisnosti je od duševnega gibanja dotične dobe.

G. Vidic je navedel dva citata iz Reinholdove ruske književne zgodovine ter vzkliknil: „In kakšna je potem njegova zgodovina!“ Na ta vzklik, ki je enak retoričnemu vprašanju, daje Jagić odgovor v »Ruski književnosti XIII. stol.«, ki jo je izdala „Matica Hrvatska“ leta 1895., na str. 260.: »Njemačka knjiga Rajnholdova marljivo je i vešto izradjena kompilacija po ruskim izvorima i iztraživanjima, samostalna značenja nema ni koliko Porfirjev, kamo li Galahov«. In Reinhold piše sam v predgovoru X.: „Was die russischen zasammenfassenden Hülfsmittel anlangt, die der Verfasser benützt hat, so muss hauptsächlich auf zwei kapitale Werke hingewiesen werden, die indeß beide nur die alte und neuere Litteratur behandeln, A. Galahov . . . 3 Theile, Petersburg 1880, bis auf Puškin reichend, und J. Porfirjev, Kazanj 1877—84 nur bis Ende des XVIII. Wer sich mit der Puškinschen und nachpuškinschen Periode bis auf die Gegenwart zurechtfinden will, der ist auf eine ganze Bibliothek monographischer Werke und die Kritiker und Journalisten, vor Allem aber auf die Autoren selbst angewiesen“. Ta kompilacija — Reinhold v predgovoru sam pravi, da so jo „ganz unverdienterweise“ visoko cenili — se je inostrancem vendar prikupila, posebno Nemcem in Francozom, ker jim je odprla nov, doslej nepoznan slovstven svet; Rusom je prijala, ker jim je podala v eni knjigi »posnetek« iz dveh »poglavitih« književnih zgodovin in cele »biblioteke« monografij.

Slovenski književni zgodovinar je tukaj v popolno drugem položaju: on si mora temelj šele ustvarjati in na tem zgraditi svoje poslopje. Poljudno pisane kompilacije se dandanes ponujajo občinstvu namesto znanstvenega blaga; take ne more in ne sme pisati slovenski književni zgodovinar. Jagić in Šrepelj (»Ruska književnost v XVIII. stoljeću« in »Ruski pripovjedači«) sta širšemu občinstvu hrvaškemu podala lepo, poljudno berilo brez samostalnih preiskav, katerih tudi ni bilo treba, ko se je ruski roman opisoval Hrvatom; Šrepelj n. pr. se naslanja na dela 16 ruskih, 4 nemških in 4 francoskih pisateljev (Bourget, Daudet, Dupuy, De-Vogüé).

Nihče sicer ni popolno nepristranski sodnik v svoji stvari, pa vendar menim, da se mi ne bo očitala domišljavost, ako trdim, da je moje delo, kolikor postavlja temelj književni zgodovini, prav dobro (da živim in delam v kakšnem vseučiliščnem mestu z lepo slovensko knjižnico, bi bilo popolno in izvrstno); kolikor pa prebavlja nabrano tvarino in jo spravlja v sklad z duševno strujo dotične dobe — pragmatična stran —

sodim, da zadošča; v celoti je po mojih mislih knjiga dobra, kakor jo je sodil Srb Gavrilović. —

Gospod Vidic me vabi glede IV. zv. na drugo polje. Obžalujem, da se ne morem odzvati temu vabilu, nekaj iz ravnokar navedenih vzrokov, ker ne pišem poljudne kompilacije, nekaj ker me priznani starejši slovstveniki izpodbujajo, naj vztrajam na istem stališču.

Četrti zvezek je uravnan tako: A. Vvod (vpliv ustavnega življenja na razvitek slovenstva). B. Leposlovje a) pesništvo b) pripovedništvo. C. Veda (zgodovina, jezikoslovje itd. itd.). D. Časniki in časnikarstvo. E. Priloga (knjištvo). Iz nekih vzrokov bom slavnemu odboru »Slov. Matice« predlagal, naj se „Knjištvo“ IV. zv. tiska 1898. l.

Gospod predsednik Levec je na občnem zboru »Slov. Matice« dne 24. junija 1896. l. rekel med drugim, da so zadnji dve leti kritike društvenih knjig pikre, osorne, pristranske in krivične. Razgrinjale so v nekaki škodoželjni strasti le napake in hibe, popolnoma pa molčale o vrlinah. — Jaz sem kot odbornik, poverjenik in pisatelj »Slovenske Matice« smatral za svojo dolžnost v predgovoru III. zv. podati nekaj komentarja tem besedam predsednikovim. — Ko je bila Oblakova-Vidičeva ocena II. zv. moje knjige v »Ljublj. Zvonu« znana v Trstu, je v 8. razredu tukajšnje gimnazije v slovenski uri jako marljiv dijak napeljal govor na to oceno, in učenci so se mi smejali. O tem mojem nevšečnem položaju se je potem govorilo tudi v neki vasi v tržaški okolici. Neki ud »Slovenske Matice« v Trstu je v prijateljskem krogu imenoval mojo knjigo — sodeč po ocenah — »krpariјo«, ker se vedno in vedno po nepotrebnem naglaša bibliografska stran; saj je vendar tudi dovolj drugega berila v knjigi!

„Slovenski Matici“ je v zadnjih 10 letih priraščalo po 150—200 novih udov, a lani jih je priraslo samo 16. In potem se toži, da so poverjeniki krivi! Ni res. Nepovoljna kritika dela javno mnenje, in od tega je odvisno, ali število Matičarjev narašča, ali pada.

Vedno se opirajo ocenjevatelji na sodbo rajnega Oblaka; le-ta pa mi je dne 22. feb. l. 1895., torej pred tisto glasovito oceno v »Ljublj. Zvonu« l. 1895. na dopisnici [1]) naznanil, da sem izpustil molitvenik iz l. 1789. in je pristavil: „Bi ne bilo sploh mogoče vse bibliog. podatke, natančniše in obširne naslove in popis knjig (z dotično literaturo) združiti v dodatku na koncu knjige? Tako bi dobili ob enem slovensko bibliografijo; podrobnosti sploh niso prav umestne v knjiž. zgodovini; zadostuje, da se omeni v knjiž. zgod. kratek naslov z letnico. Prepričan sem, da bi se potem knjiga dosti bolj prikupila širšemu občinstvu in ne samo strokovnjakom.«

Iz stilizacije je jasno, da je pokojni učenjak govoril o književni zgodovini in bibliografiji ter da je priznal, da se je knjiga prikupila strokovnjakom. Zakaj bi se mi bil laskal v dopisnici? Zakaj je postala sodba v »Ljublj. Zvonu« ostrejša in v „Archivu f. slav. Philologie“ naravnost uničevalna? Dodatek k mojemu odgovoru na oceno v »Ljublj. Zv.« kaže neko razburjenost, ki se kaže v vprašanju, zakaj sem sploh odgovoril. Bom-li

[1]) Dotična dopisnica je v uredništvu »Ljublj. Zvona« vsakomu na ogled. *Pis.*

morda molčal kakor kujav paglavec. Razložil sem bil, kako se je zgodilo, da se veliki in mali tisk radi oddaljenosti od tiskarne in radi naraščanja tvarine med tiskom ni tako dosledno rabil, kakor sem bil določil a priori, in da knjiga vsled tega dela vtisk, češ, da pisatelj ne ve, kaj je važno, in kaj ni važno, da nima razsodka. Rekel je, da je s tem trpela preglednost. Tudi to ni istina; preglednost ali nepreglednost je odvisna od spretne ali nespretne razdelitve v večje ali manjše oddelke.

Velik naroden »faux pas« pa je ta, da resnične ali navidezne napake peremo pred nemškim občinstvom. Slovenec Topolovšek, klanjaje se v jezikoslovju še nazorom Benfeyevim — Boppovim — Schleicherjevim, je hotel v obširni knjigi, ki jo je dal natisniti češki mecen, dokazati, da so Slovenci sorodni z — Baski; ni hotel dati knjige pred tiskom v presojo strokovnjakom. Vsled tega ponesrečenega poskusa, po katerem pa ni prizadet ugled nobenega slovenskega društva, je »Archiv« na kratko odklonil Topolovšekovo delo ter polomil pisatelja samega. To se še da razumeti: predrznost dobi povsod svoje plačilo.

Če pa „Slovenska Matica“ izda kako delo, katero je sama odobrila, ki pa se je spisalo v trgovinskem mestu s resnimi pripravami, takega dela nobeden pravi Slovan — vsaj po mojem mnenju — ne bode v nič deval pred — Nemci.

Mi Slovenci nimamo toliko duševnih središč, kakor Rusi in Nemci, nimamo niti vseučilišča, niti akademije, niti mecenatov; mi nimamo drugega nego raztrgano in krvavo kožo. Meni bi še v sanjah ne prišlo na um, da bi v naših bornih razmerah sorojaku nasproti zasedel visoki sodniški stol v tujem jeziku. Tudi moj osamljeno delujoč tovariš dr. Sket je z Dunaja preko Berolina v Celovec dobil — „ukor“! To sem jaz tačas odločno grajal; »ukori« so za paglavce, a ne za profesorje.

Taki so moji nazori o občevanju slovenskih književnikov med seboj. — Radi nedostatnega prostora se, žal, ne morem spuščati v pojasnjevanje nekaterih grajanih točk glede knjige same, nje razvrstitve itd. Samo naj še omenim, da nisem napadal, nego se branil.

Sklepam z željo, naj bi z ozirom na važnost našega edinega znanstvenega zavoda kak starejši priznan slovenski književnik o moji knjigi izrekel svoje mnenje, n. pr. dr. G. Krek.

K. Glaser.

Slovanska knjižnica je prinesla v 60.—61. snopiču Zamejskega poezije, o katerih izpregovorimo o priliki obširneje, v 62.—63. snopiču pa povest »Marica«, spisal Ljuba Barbić (Gjalski), poslovenil Vinko Vinić. Cena snopiču 36 kr.

Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole. Sestavila M. Josin in E. Gangl, učitelja v Ljubljani. V Ljubljan. Tiskala in založila Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bambergova tiskarna. 1897. Str. 224. Cena vezani knjigi 80 v. — Ta na vnanje lična knjižica nam je došla, pa prepozno, da bi mogli že v tej številki obširneje o njej govoriti.

Deutsch-slovenisches Wörterbüchlein zum Gebrauche beim Unterrichte in den weiblichen Handarbeiten an Volksschulen mit slovenischer Unterrichtssprache. Verfasst von H. Schreiner und Dr. J. Bezjak. — Mar-

burg 1897. Im Selbstverlage. — Druck der St. Cyrillus-Buchdruckerei in Marburg. Cena 50 kr. Nujno potrebni slovarček pozdravljamo z največjim veseljem ter ga priporočamo vsem slovenskim dekletom in ženam. Oceno priobčimo prihodnjič.

Občni zbor Slovenske Matice za l. 1897. je bil dne 24. junija v ljubljanski mestni dvorani. Vseh članov ima sedaj Matica 2445. Preteklo leto je pristopilo 80 novih udov. Društvo napreduje polagoma a trdno. Napredek, ki bi se vršil skokoma, ne bi bil trajen. Društvena imovina znaša z raznimi ustanovami vred 91.486 gld. ter se je lani pomnožila za 2054 gld. Letos je Matica v nekaki denarni zadregi. Odbor je namreč na občno željo sklenil izdati „Stenski zemljevid“ (2 : 200.000), ki bi obsezal vse slovenske dežele, in to v 3000 izvodih. Izdaja bi stala 6000 gld. Zemljevid pa se izda le tedaj, če se zanj oglasi zadostno število naročnikov. Naj torej dela vsakdo po svojih močeh, da se prijavi dovolj naročnikov za ta zemljevid, ki bode zanesljivo in tehnično dovršen. Zlasti časopisi, učitelji, duhovniki in društva naj podpirajo plemenito društveno namero. Za zemljevid se je oglasilo doslej 933 naročnikov.

Lani je hotel odbor izdati šest knjig, a ker so tiskarski stroški nenadoma jako poskočili, jih je izšlo le pet. Krive so bile tiskarnice, da so izšle knjige toli kasno. Udje so dobili nekaj pol manj gradiva; letos dobe odškodnino. Tudi letos so nekateri poudarjali, da je v knjigah premalo leposlovja, in da je »Letopis« preznanstven. Odbor pa se drži načela: In medio virtus! Želji, da bi se izvestje izdalo posebej, se iz novčnih in iz druzih vzrokov ne more ugoditi. — Za leto 1897. izide sedem knjig: Letopis (18—20 tiskovnih pol), Zgodovina slovenskega slovstva IV. zvezek (10 pol), Narodne pesmi (12 pol), Elektrika (10—12 pol), Trst in Istra (8—10 pol), Zabavna knjižnica: Trojka. Povest. Spisal dr. Fr. Detela, in Knezova knjižnica. Obrok za pošiljanje rokopisov se je podaljšal do 1. oktobra t. l.

Bodoče veliko delo: Zgodovina slovenskega naroda je odbor razdelil med različne strokovnjake. — Nekaj poverjeništev je novih. Vseh skupaj je 140 poverjenikov. — Radi prenosa Kopitarjevih smrtnih ostankov je stopil odbor v dogovor z deželo in mestom. Na Dunaju ga pri tem zastopa profesor dr. M. Murko. — Pri dopolnilnih volitvah v odbor Slovenske Matice so bili soglasno izvoljeni gospodje: P. Grasselli, dr. J. Lesar, dr. M. Murko, S. Rutar, dr. J. Starè, F. Stegnar, L. Svetec, A. Tavčar, J. Vavrů in A. Zupančič.

»V zemljiški knjigi«, znana noveleta Janka Kersnika, je izšla v 22. zvezku I. sešitka »Oesterreichisch-Ungarische Revue« že v drugem nemškem prevodu, katerega je oskrbel g. A. Funtek. (Prvi prevod je izšel že lani v polmesečniku »Aus fremden Zungen“; prevod je bil g. Fr. Vidica.) Isti zvezek Revue prinaša tudi zanimivo razpravo »Der Adel Krains und die Culturentwicklung des Landes«, katero je spisal P. pl. Radics.

„Agramer Tagblatt“ je priobčil v zadnjem času v svojih podlistkih iz peresa Fr. Vidica te-le prevode: »Die Väter Maček« (»Mačkova očeta« J. Kersnika); »Der Kinderdoctor« (»Otroški dohtar« istega pisatelja) in »Gedichte von Simon Gregorčič«: I. »Die verlorene Blüte«

(„Izgubljeni cvet"), II. „Allein" (»Sam«) in III. »In der Zelle« („V celici".) — Želeti bi bilo, da bi g. Vidic zlasti prevode Kersnikovih spisov, katerih je že nekaj podal nemškemu občinstvu, še nadaljeval, a naposled jih zbral ter priobčil — recimo v Reklamovi biblioteki Uverjeni smo, da se Kersnikove povesti omilijo tudi nemškemu čitateljstvu, kateremu je možno le tem potom usiliti umotvore našega slovstva ter tako uničiti predsodke o našem barbarstvu.

Slovenske umotvorine v prevodih. V 18. številki »Brankovega kola«, srbskega leposlovnega lista, objavlja Miloš Joković v srbskem prevodu začetek povesti »List za listom«, katero je spisal Premec, in katera je izšla v prvih številkah letošnjega »Ljubljanskega Zvona«. — V 23. številki prinaša isti list Kersnikovo črtico „U grautovnici" (V zemljiški knjigi), katero je objavil »Lj. Z.« leta 1884. Prevedel jo je D. Č.

Dva Prešernova nagrobna napisa iz nemščine poslovenjena.

I.

Na grobu Emila Korytka:

Človeku je umreti,
Človeštvo se vzdrži;
Le to se večno sveti,
Kar za-nje storil si! —

II.

Na grobu Marije Simonetti:

Sinu in mater, ki ga je rodila,
V naročju svojem krije ta gomila;
Naj sprejme vase tudi nas po smrti,
Ki zdaj ju objokujemo potrti,
Da bomo skup od tukaj k sodbi vstali
Ter skup v nebes se večni dom podali.

† **Josip Karol Tertnik.** Mlad, nadepoln slovenski umetnik je dne 3. maja t. l. umrl v Brnu: operni pevec J. K. Tertnik, znan po Slovenskem, ker je vedno rad sodeloval pri narodnih koncertih in slavnostih ter zlasti po potresni katastrofi stavil svojo umetnost v službo ljudomilosti. Porodil se je l. 1867. v Ljubljani ter bil namenjen obrtnemu stanu. A njegov lepi, krepki glas je opozoril veščake, da so mu nasvetovali, naj se izobrazi za pevca. Šolal se je najpreje pri prof. Gerbiču v Ljubljani, potem dve leti v Pragi pri prof. Levu; tam je tudi l. 1890. prvič nastopil na odru v Verdijevem Trubadurju, ki je bil sploh izmed njegovih najboljših in njemu najbolj ugajajočih ulog. Potem je šel na Dunaj in se izobraževal pri slavljenem prof. Manciju. Poleg podpor iz domovine je užival zlasti od znanega mecenata, grofa Esterhazyja, za časa svojega izobraževanja primerno podporo. L. 1892. je bil angaževan kot dvorni operni pevec v Mannheim, bil potem operni pevec v Lübecku, v Opavi in Brnu. V svojem repertoarju je imel prve tenorske partije raznih nemških in italijanskih oper; kritika se je o njem zelo laskavo in pohvalno izražala — žal, da par dni pred smrtjo pri

gostovanju v Gradcu iz narodnostnih ozirov ni imel zaželjenega uspeha. Tertnik je bil iskren Slovenec; ne le, da je v domovini sodeloval pri raznih koncertih, tudi v tujini je vedno izkušal slovenski pesmi pripomoči do zasluženega priznanja. Tako si je tudi letos za benefico izbral novo slovensko opero „Ksenijo“, in le nepričakovani zadržki so preprečili uprizoritev ob nameravanem času ter prouzročili, da se je odložila na poznejši čas. Žal, da ni dosegel svoje želje, da bi si kot slovenski umetnik v slovenskem delu stekel priznanje v tujini.

Tertnik je bil osebno zelo simpatičnega in ljubeznivega vedenja ter si je tako pridobil tudi obilo prijateljev in ceniteljev med rojaki in tujci.

Z njim smo izgubili Slovenci zopet enega naših itak maloštevilnih umetnikov, kateri so — dasi vsled neugodnih razmer živeči na tujem — vendar v čast in ponos našemu narodu. In zato mu bodi blag spomin![1]

G—l.

Doprsni kip Friderika Barage, prvega slovenskega apostolskega misijonarja in škofa ameriških Indijancev, so odkrili v dan sv. Petra in Pavla v župni cerkvi v Dobrničah pri Trebnjem na Dolenjskem v proslavo stoletnice njegovega rojstva. Narodil se je namreč imenovani »apostol Indijanov« dne 29. junija l. 1797. v grajščini malovaški v navedeni župniji. Kip, katerega je izklesal od kararskega mramorja Alojzij Progar, akademični kipar v Celovcu, je posnet po oljnati sliki Friderika Barage v naravni velikosti, ki jo je naslikal J. Lang l. 1855. v Cincinati-Ohio. Podoba nam predstavlja slavnega slovenskega misijonarja v 58. letu njegove dobe, dve leti potem, ko je postal škof. Veleplastična njegova glava je obrisana z vprav klasičnimi potezami: v sorazmernem ovalu in izrazovitem profilu. Visoko njegovo čelo je duhovito prikrojen obok, ki se nad očmi vzpenja v zaokroženih lokih. Smelo urezani, orlovski nos daje njegovemu obličju odločen značaj, in mirno sklenjena usta nam pripovedujejo jako zgovorno o vseh bridkostih, ki jih je prebil v pretežavnem svojem poklicu. Posebna miloba pa odseva iz njegovih bistro zročih oči, katere je umetnik izdelal z vzgledno marljivostjo, podelivši jim z onimi virtuozno ubranimi gubicami kaj dražesten okvir. In bujni, v valovite kodre zasukani lasje se mu ovijajo ob ušesih in po tilniku vprav ženijalno, kar podeljuje vsej glavi nekakšno pesniško obliko. S kratka: s tem Baragovim kipom si je proslavil naš podobar z nova svoje ime.

Dotični epitafij, ozadje z dolbino in stojalom, na katerem se dviguje opisani kip, je izdelal kaj lično Feliks Toman, umetnostni in stavbenski kamenosek v Ljubljani. Epitafij je od rumenkastega mramorja istrskega.

Pohvalno nam je omeniti tudi preč. g. Karola Jančigarja, sedanjega župnika v Dobrničah, da je naročil ta dragoceni spomenik pri domačinih. Naj bi ga posnemali vsi njegovi vrstniki in sploh vsi rodoljubi v smislu prelepega slovanskega geslä: Svoji k svojim! Kip je bil razstavljen v Celovcu in Ljubljani, v tem mestu v izložnem mestu gospe Ane Hofbauerjeve, toda mnogo prenizko, kar je pokvarilo gledalcem ves umetniški užitek. Naši umetniki naj bi se združili ter si zgradili svoj poseben dom ali vsaj kakšen pavilijon, kjer bi mogli prirejati razstave svojih umotvorov. *V. H—z.*

---

[1] »Dom in Svet« je prinesel v 6. štev. l. 1892. Tertnikovo sliko s kratkim životopisom.

Par opazk o gledališki kritiki „Zvonovi“. Gosp. ocenjevatelj slovenskih dramatiških predstav v »Lj. Zv.« se je v zadnji številki tudi oziral na nekatere ugovore njegovim ocenam. Nasproti opazki v »Sl. N.«, da naj se te kritike ozirajo bolj na igro, nego na igralce, da naj ocenjajo drame same, njih tehniko, njih značaje, oziroma pri operah njih glasbo — češ, da s tem pridobe trajno vrednost, gosp. ocenjevatelj vprašuje: »Ali more to, kar se piše v »Zvonovem listku«, sploh računati na trajno vrednost?« — Po mojih mislih bi morale biti baš gledališke kritike v »Lj. Zv.« za nas veljavne, in sicer trajno veljavne, ne le od danes do jutri. Že sedanjim ocenam mora vsakdo priznati, da so pravične in večinoma tudi dobre in veljavne. Ako se pojavlja tu in tam kaka preporna ali napačna trditev, jo lahko opravičimo z naglico, s katero je bila morda pisana. Nikakor ne bi bilo težavno, da se o novih uprizoritvah ali o znamenitejših reprizah v prihodnje poroča obširneje in v navedenem smislu. To se povsem lahko stori tudi v sedanjem okvirju »Zvonovega« listka.

Take ocene (tu imamo v prvi vrsti v mislih dramo) bi bile velike vrednosti za občinstvo, ki bi se opozarjalo na marsikaj, kar bi se sicer pri predstavi lahko prezrlo; tako bi gledališke ocene izobraževale in vzgojevale. Saj imamo žalostne izkušnje, kako brezbrižna je še večina našega občinstva za našo dramatiko, in nekoliko se to lahko s tem razlaga, da tega prav ne more ceniti, česar dobro ne pozna. — Velike vrednosti pa bi bile te ocene tudi za igralce, ker bi jim služile v navodila in proučevanje.

Gotovo jè to večjega pomena in trajnejše vrednosti, nego ako se naštevajo pohvalno ali grajalno uspehi posameznih igralcev in pevcev. To prepustimo dnevnikom; tam naj bode, ako že ni drugače mogoče, vse »divno in nepresežno«, saj tam se m o r a delati tudi reklama. — „Lj. Zv.“ se dozdaj ni izrabljal za take namene; pri vsej dobrohotnosti je bil pravičen in objektiven, in to je prvi pogoj, ako hoče vršiti svojo važno nalogo.

Da bi ocene v „Zvonu“ ne smele računati na trajno veljavo, je povsem napak. Tudi Lessing svoje »Hamburške dramaturgije« ni pisal kot učene razprave, temveč kot prilične ocene, in vendar je še danes obdržala svojo veljavo. In priznani nemški kritiki imajo obče navado, da še črez leta zbirajo svoje kritične feljtone v posebne knjige. Tega gotovo ne bi storili, ako bi jim pripisovali samo vrednost za par dni.

V interesu stvari same ponavljam torej željo, ki sem jo odkril že v „Sl. N.“, ter upam, da se morda vendar uresniči.

Da je vprav „Lj. Zv.“ — glasilo slovenske inteligencije — poklican, da vrši to važno dramaturško nalogo, o tem menda nihče ne dvomi. To je želeti tem bolj, ker se sicer pri nas čitajo tako čudne ocene bodisi iz ozkosrčnega, pristranskega, bodisi iz vse hvalečega, reporterskega stališča — ker se pojavljajo tako — da rabimo najrahlejši izraz — čudne zahteve, naj se odstavita od repertoarja »Prodana nevesta« in »Čarostrelec«, ki sta bisera operne literature sploh! *Severin.*

† **Ilija Okrugić Sremac.** Dne 30. maja je umrl v Petrovaradinu tamošnji opat sv. Dimitrije Sremskega, konzistorijalni svetovalec in župnik mestne cerkve, hrvaški pesnik iz ilirske dobe, g. Ilija Okrugić v 71. letu svoje dobe. Pokojnik se je porodil v Sremskih Karlovcih. Bil je katoličan in Hrvat po rodu, ali je ljubil tudi srbstvo, in zato ga je že l. 1872. izbrala

Matica srbska za člana književnega odseka svojega Nedavno ga je odlikoval knez Nikola črnogorski z redom Danilovim. Najbolj znani sta njegovi igri »Šokica« (tako se imenujejo katoličanke v Slavoniji) in »Saćurica in šubara« (košarica in kučma.). Zložil je tudi epsko pesem »Ivan Kapistran« in mnogo rodoljubnih pesmic, katerim je včasih sam zložil tudi napev.

Knjige »Matice hrvatske.« (Konec).

Najimenitnejša knjiga, katero je letos M. h. izdala, pa so

13. Hrvatske narodne pjesme. Odio I. Junačke pjesme. Knjiga prva. Uredili dr. Ivan Broz i dr. Stjepan Bosanac. Razen Rusov nima nobeno slovansko pleme absolutno in relativno toliko narodnega blaga, kakor Hrvatje in Srbi. Sila tega blaga je že zbranega in natisnjenega. A veliki zakladi še počivajo v narodu in čakajo, da jih kdo vzdigne. Seveda, kar je najboljšega, to je že prebrano in na svetlo dano; ostala pa je še pored mnogega izbornega blaga neizmerna množina blaga srednje roke, ne računajoč vsakdanjega blaga manjše vrednosti. Pomisliti pa je tudi treba, da se pevska žila narodova še vedno ni posušila, kar odgovarja prilikam tamošnjega narodnega življenja, čeprav napredujoča kultura nemilo hara tudi na tem zemljišču, posebno na severu in zapadu. —

Vvod popisuje, kako je nastala ideja, da se izdajo hrvaške narodne pesmi, ko je leta 1876. pokojni Mihovil Pavlinović odboru Matičinemu ponudil svoj rokopis narodnih pesmi, zbranih po Dalmaciji, Bosni in Hercegovini. Kmalu potem je dobila Matica tudi druge zbirke v svojo last ter izdala l. 1877. poziv za zbiranje narodnih pesmi z napotkom, kako je pesmi beležiti. Temu pozivu se je odzvalo do 150 zbirateljev; med njimi je bilo 11 muhamedovskih pevcev, katere je M. h. pridobila za svoje podjetje ter tako nabrala mnogo tisoč pesmi. Te pesmi je M. h. sklenila izdati v dvojno svrho: podati narodu hrvaškemu lepo knjigo (t. j. ne samo vnanje lepo knjigo, nego knjigo leposlovne vsebine), s katero pa se bode mogel okoriščati tudi učeni svet. Izbrala je samo iz svojih rokopisnih zbornikov najboljše pesmi brez takih, kjer bi se moglo sumnjati, da niso čisto narodne; poleg njih so našle mesta samo še take inačice že tiskanih pesmi, ki so zbok kakega vzroka koli vredne, da se natisnejo. Druge pesmi in varijante pa so v dodatku ali cele, ali deloma, ali pa le sumarno v prozi natisnjene. Izdanje ima biti kritično. — Delo je začel najpreje leta 1888. dr. Ivan Broz, ali ta je l. 1893. med delom umrl. Za njim je moral njegov naslednik, dr. Bosanac, delo povsem z nova početi ter je priredil letos prvo knjigo junaških pesmi, nabranih od 83 zbirateljev iz vseh krajev, kjer žive Hrvatje in Srbi, brez razlike vere in dialekta. — Vse pesmi se bodo objavile v treh delih, ki bodo obsegali junaške, ženske in muhamedovske pesmi. Prva knjiga prvega dela šteje 82 junaških pesmi. V »dodatku« pa so zabeležene varijante teh pesmi ali cele, ali v izvadku, ali v prozi, kakor so jih zapisali različni nabiralci v različnih krajih (str. 467—600). Na koncu je pridejan popis zbornikov in nabiralcev, katerih pesmi so v tej knjigi natisnjene, in slednjič popis mest in krajev (132), iz katerih so pesmi. —

Kakor je iz te kratke ocene razvidno, je podala »Matica hrvatska« svojim članom množino odbranega in zanimivega leposlovnega in poljudnoznanstvenega berila (skoro 153 pol m. 8⁰. za 3 gld. članovine in 73·5 pole

v svoji zalogi). Ona izkuša ustreči vsem zahtevam in objavlja vsako leto leposlovne knjige vseh vrst poezije, lirike, epike in dramatike. V poljudnoznanstvenih knjigah neguje prirodoslovno in jezikoznansko-zgodovinsko stroko; ne prezira pa niti društvenih znanosti. Ni čuda, da šteje M. h. tako znamenito število članov iz vseh stanov inteligencije; med njimi ne nahajaš samo duhovnike in učitelje, ki so pri nas ogromna večina Matičarjev, nego poleg učiteljev tudi učence, poleg duhovnikov tudi vojake, činovnike vsake vrste, trgovce, posestnike itd. — Letni donesek je za množino berila res majhen; knjige pa so iz večine zanimive in vredne. Zatorej priporočamo ponovno hrvaško Matico vsem Slovencem, ki so vešči hrvaščini, in onim, ki se ji hote priučiti.

Tisk in zunanja oprava knjig sta prav okusna; papir razen »Narodnih pesmi« je lep za oko, a bi mogel biti nekoliko trdnejši. Vanjščina »Narodnih pesmi« pa je brez prigovora, tudi kar se dostaje papirja.

Truhelka dr. Ćiro. Slavonski banovci. (Prinos hrvatskoj numismatici.) Napisao dr. Ć. T. Separatni otisak iz »Glasnika zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini«. IX. 1897. Sarajevo. Zemaljska štamparija. 1897. Vel. 8⁰. Cena 2 gld. Učeni čuvar bosensko-hercegovskega deželnega muzeja razpravlja o slavonskih novcih, katere so imenovali „banovce«. Najprej podaje g. pisec povest novčarstva v Slavoniji, govori o utežih in o novčni vrednosti banovcev in o starih računih, v katerih se omenjajo banovci. Potem slede poglavja o heradilških motivih na banovcih, o nadpisih in pečatih, o težini in finosti banovcev, o novcih z grbi banovskimi; dalje o ogrskih banovcih, ki so se kovali po vzoru slavonskih. Poslednja poglavja obsezajo sistematiški pregled slavonskih banovcev, vrsto banov in nekatere listine. Na spisovanje te knjige, ki obdeluje doslej jako zanemarjeno tvarino, je napotilo pisatelja veliko število banovcev, ki so se našli v Brdaru v okraju »Sanski most«.

† **Sebastian Kneipp.** V noči od 16. na 17. dan preteklega meseca je v Wörishofnu na Bavarskem umrl župnik S. Kneipp, ki je po svojem lečenju z vodo postal svetovno znan. Porojen leta 1821., je bil do svojega 21. leta tkalec, potem je šele študiral in postal l. 1852. duhovnik. Kaplanoval in župnikoval je samo v Wörishofnu. Leta 1847. je bil zelo opasno bolan; zdravniki so mu že odrekli vsako upanje, da ozdravi. Tedaj je po naključju dobil v roko neko knjižico o zdravilni moči mrzle vode; poskusil je to kot skrajnje sredstvo in — okreval. Odslej je postal najgorečnejši apostol hidroterapije. — Mali kraj Wörishofen je po njem zaslovel; prihajali so tja bolniki iz vseh krajev v ogromnih množicah; zadnja leta je njih broj presegal število gostov najznamenitejših evropskih kopeli. Prebivalci so pri tem dobivali najboljši zaslužek in so svojemu župniku dolžni največjo zahvalnost. Tudi po mnogih drugih krajih so se ustanavljala zdravišča po Kneippovi metodi, tako n. pr. v Kamniku. Razen tega se je Kneipp po svojih poljudnih, izredno razširjenih in v vse jezike prevedenih knjigah pridobil obilo privržencev. Za Slovence je izdala Mohorjeva družba prireditev njegove knjižice, katero je prevedel, oz. priredil župnik Podgorec, kakor so sploh duhovniki delali največjo reklamo za svojega sobrata. A tudi po raznih mestih je imel Kneipp predavanja, in s svojo živahno in dovtipno besedo je pridobival takisto kakor s spisi pristaše in privržence.

Kneipp je zelo znamenita in značilna prikazen za našo dobo; za medicinsko vedo zelo poučen, dasi ob enem žalosten pojav. On pravzaprav nikakor ni iznajditelj kake nove ideje; zdravljenje z vodo je bilo že od nekdaj znano ter se je rabilo. Pred sto leti je že zaslovel v Šleziji kmet Priessnitz s tem, da je pričel zdraviti z vodo, s kopeljo in obkladki in tako provzročil, da se je ta od zdravnikov toliko zanemarjena metoda pričela vnovič študirati in uporabljati. Kneipp je to Priessnitzovo metodo samo bolj splošno in poljudno naredil. Od tedaj so zdravniki izkušali zdravilno moč vode; n. pr. praktični zdravnik Brand (ki je šele te dni umrl v Stettinu) je vvedel hidroterapijo pri vročinski bolezni. A čudo, da se je vprav ljudstvo samo vzpričo nekega starega ukoreninjenega predsodka vedno najstrastnejše upiralo hidroterapiji. Vkljub temu so se že pred Kneippom ustanovila mnoga zdravišča, kjer so metodično zdravili z mrzlo vodo. Toda medicina, ki je bila pred sto leti, ko je živel Priessnitz, še jako nerazvita, je dosegla med tem veliko popolnost, a ljudstvo je še vedno enako nerazsodno; do skrajnosti nezaupno proti vsaki znanstveni metodi, se je brez obotavljanja poverilo lajiku — Kneippu. Res, da je Kneipp imel pri sebi zdravnike kot pomočnike, a vprav to, da so zdravniki strokovnjaki šli v službo k lajiku, je značilno in za medicinsko vedo in nje pristaše — poniževalno. Kajti Kneipp je sam priznal, da nima medicinskih vednosti, da dela vse le po empiriji.

Vkljub temu so Kneippove zasluge velike. On je v širših krogih udomačil hidroterapijo ter je zlasti s svojimi navodili za zmerno in razumno, preprosto in naravno življenje, torej s svojimi higijenskimi in dietnimi navodili zelo mnogo koristil, ker je odstranil s tem mnoge kvarljive napake. Nič ne bi bilo bolj napačno, nego iz prevzetnosti ali domišljavosti zavračati Kneippovo zdravljenje; mnogi uspehi jasno pričajo o njegovi veljavi. A poudarjati moramo vedno, da treba razsodnosti. In baš zato, ker se je množica često sama lečila po Kneippovih navodilih, ne brigajoč se za to, da bi po vestnem zdravniku pozvedela, je-li to v dotičnem slučaju res uspešno, in ni-li morda naravnost kvarljivo — baš zato je Kneippova metoda bila že mnogim v pogubo; mnogi so si že z nerazumnim, pretiranim „Kneippanjem“ nakopali prezgodnjo smrt.

Kar se dostaje Kneippovih medicinskih hipotez, njegovih „domačih zdravil“, njegovih sodb in obsodb znanstvenega zdravilstva — o tem vsem pač ni treba polemično razpravljati. Kneipp je bil sicer poštena duša, ali v tem oziru enak neštevilnim zabavljačem medicinske vede; govoril je, kar in kakor si je domišljal in umišljal, da je pravo, ne da bi si mogel ali hotel pridobiti pravih pojmov; samo s tem razločkom, da navadni zabavljači zaman kriče in zabavljajo, a Kneipp je govoril, in njegova govorica je našla odmev po vsem svetu.

Čas ustanovi, kakor o vsem, tudi o Kneippu pravo in zdravo sodbo, tudi v vrstah njegovih pristašev. *F. G—l.*

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 8. V Ljubljani, dne 1. velikega srpana 1897. Leto XVII.

Izprehod po velikem mestu.

Po ulicah širokih, šumnih
Počasen vodi me korak;
Oko se željno mi napaja,
Zvedavo zre v kotiček vsak.
In med palačami pred mano,
Za mano ljudstva vre nebroj.
Snujoč vsak za-se misli svoje,
Življenja žije nepokoj . . .
Prizor s prizorom se menjava,
Kot vstajal bi za senom sen;
V obrazih srečo zrem in želje
In porog marsikak meglen . . .
Bogastvo stopa poleg bede,
Hinavsko zlo se tu smeji,
V baržun in svilo in tančice
Zavitih mnogo je laži.

Kaj meniš ti, Hebrej bogati,
Ki mimo ziblješ se mi tod:
Ni-li cekinov stot tvoj mnogi
Odvagan bil za grehov stot?
In koliko solza je padlo
Ti na palače krasna tla!
Seveda kdo bi pazil na-nje,
Saj so trpinov le bila!

Trpinov le!... In teh je mnogo,
Ponujajo se vsaki dan;
Vsakdanji kruhek je potreben,
Če nimaš ga, pa delaj dlan!
In dela dlan, da žulj krvavi
Pod kožo vriše se trdo;
Saj nežna roka ni za delo,
Da se utrdi, prav tako!
Kedar omagata ti roki,
Te drug namestil bo takoj,
In tebi — morda kdo pomore,
Zato si pot poišči svoj . . .
In pot si svoj poišče revež
Do reke tja . . . saj daleč ni . . .
In kdo trpina bo pogrešal?
Le kalni val za njim hiti . . .
Novice to so le vsakdanje,
Ki jih nabira žurnalist,
Da bi, če druzega baš nima,
Tako nasitil lačni list . . .

Prizor s prizorom se menjava,
Kot vstajal bi za senom sen,
A eden mi je dušo skalil,
Spomin mi včrtal v njo meglen . . .

Vida.

Moj sen.

Sanjalo se mi je sinoči,
Imel sem čuden, čuden sen:
Na postelji bolan sem ležal,
Bil dan jesensko je meglen —

Oči sem motne v strop upiral,
Mladostne dni premišljeval,
Klel jezno mračno uro rojstva,
Ko greh me je na svet poslal —

Haha! vse nadeje blesteče
Raztrgal mi je kruti svet,
Haha! v obupanosti slepi
V pokazani sem stopil sled . . .

Brez srca sam z enako mero
V nesrečo sem ljudi pehal,
Dokler ves strt, bolan se nisem
Na postelj smrtno prikoval —

Tu trepetalo mi telo je
In s strastmi mučeno srce —
Kraj mene ‚ona' je drhtela,
Upirala oči je v me . . .

A v izbici je stranski za-me
Tedaj ihtel, ihtel nekdo:
Tam mati solzna je sedela,
Molila je srčno, srčno . . .

Aleksandrov.

Take so . . .

V mladosti tam daljnji, izgubljeni mi
Pač gledal sem rad vas — device:
Cecilija, Barbara, Nežica,
Device-mučenice.

Kako sem se čudil obrazom takrat
In lepim deviškim telesom,
In tiho so bile, trpele mirno
In gledale proti nebesom.

Zakaj ste postale vse druge sedaj,
Cecilija, Barbara, Nežka,
Nič več vas ne krasi trpljenje sladko
In tista svetloba nebeška.

Ah . . . Nežica nima več jančka v rokah,
Ima le prav drobnega mopsa,
A z Barbaro hodi prav sladek gospod
In nosi ji v žepu roks-dropsa.

Cecilija več proti nebu ne zre
In tudi ne svira, ne poje,
Poveša prav ljubko glavico svojo,
In ona — dekletce je moje.

Zor.

Kam plovemo?

Spisal **Karol Dolenc.**

(Dalje.)

XII.

Za medice kozarec — grenčíce
Izpiti je čašo do dna;
Za veselja, za vžitka hip kratek
Pogosto daš mero gorja. —
Aškerc.

V domovanju dr. Zoriča je bilo tiho in mirno kakor v kaki mrtvaščnici.

Zdravnik je nalik mrtvi, brezčutni mašini vršil svoj vsakdanji posel po starem, utrjenem vzporedu.

Ob določenem času se je odpravil v bolnico in na vizite k zunanjim bolnikom. Ob istem času kakor poprej je vzprejemal doma bolnike. A bil je kratkobeseden, raztresen. Videlo se mu je, da mu je bolj v mislih nekaj povsem druzega nego bolniki.

V prostem času je hodil sklonjen, bled, molčeč in pogreznjen v svoje težke misli, kakor senca iz sobe v sobo, ali pa je enakomerno, neprenehoma korakal po svojem kabinetu.

Nikogar ni ogovoril, nikomur odgovarjal.

Pri mizi je molčal. Vprašanja Evelinina je ali celo preziral, ali pa ji odgovarjal le kratko — niti prijazno, niti neprijazno, a samozavestno, odločno. A iz te odločnosti je kakor jek skrite, tajne toge zvenelo nekaj bolestnega, turobnega.

In pri takih prilikah so se uprle njegove velike, izrazite, zadnje dni kakor z lahno meglo prevlečene, nekoliko nemirne oči bodeče in ostro vanjo.

Bilo ji je, kakor bi ji hotel prodreti v srce in dušo, kakor bi hotel z močno, odločno roko odgrniti zagrinjalo izpred njenega notranjega življenja ter natanko, do zadnje, tudi najbolj malenkostne pičice spoznati njene najskrivnejše misli in želje. Dozdevalo se ji je, da zdaj in zdaj z zdravniško hladnokrvnostjo poseže nazaj v njeno preteklost, da vsaki hip prične z učenjaško natančnostjo secirati in od začetka do konca analizovati vsa njena dela, vse njene grehe. In spet si je domišljevala, da ji kot mož s trdno, neizprosno energijo strga prijazno, bleščečo krinko raz obraz. In gledal jo bode, kakršna je v resnici — krivo, grešno, propadlo, nezvesto prisegi, s katero se mu je zavezala in mu obljubila večno, nerazrušno zvestobo pred altarjem, pred obličjem Vsevednega in Vsevidnega, pred Onim, ki vsaki greh kaznuje, ki mora vsaki greh kaznovati, ker je neskončno pravičen.

In On mora — in gotovo tudi bode kaznoval njen greh . . . In ta kazen se bliža . . . se bliža . . .

Otrpnila je pri tem spoznanju! — Evelina je čutila, da se pripravlja nekaj nenavadnega, nekaj odločilnega.

Nekako soparno, težko moreče, pusto se ji je dozdevalo sedaj njeno domovanje, katero je bilo poprej prepolno njenega smeha, njene skoro otročje razposajenosti, kateremu je vtisnila ona pečat svoje individualnosti, svoje brezbrižnosti, svojih nejasnih, izpremenljivih, vetrnatih nazorov, svojega lahkoživja.

Zamišljena, zaglobljena v neprijetne, temne misli, je sedevala ob teh meglenih, sneženih popoludneh v malem, do razsipnosti elegantno komfortovanem budoarju, po katerem se je razprostiral lahen, dremoten somrak, in katerega je napolnjeval oni čudni »milieu«, ki se širi v bližini krasne mlade žene. Z levico si je podpirala krasno glavico, katero so kakor zlat venec ovijali in krasili plavi, tanki, svedrasti lasje, v desnici pa je držala kak modni list ali kacega novodobnega nemškega ali francoskega novelista najnovejše delo.

Zamišljeno, mehanski je listala v teh zvezkih z zlato obrezo in z bogato okrašenimi platnicami — v Heyseju ali Wildbrandtu, Stormu ali Lormu, Dahnu, Ebersu ali Ecksteinu — v Bourgetu ali Daudetu, v Goncourtu ali Maupassantu, v Lotiju ali Prevostu . . . A brala ni. Le tu in tam je prečitala par vrstic . . . pol strani . . . celo stran . . . A ko je obrnila list, se ni ničesar spominjala, se ničemur domislila, kar je ravnokar brala . . .

Razne, ne baš prijetne misli so ji rojile po glavi, se mešale druga z drugo, se spajale v zmeten kaos . . . Različni spomini so se ji porajali. Vsakojaki prizori so se dvigali iz temne preteklosti ter ji

s čudovito jasnostjo, z grozno plastiko, z neverjetno realnostjo stopali pred duševno oko, kažoč ji v vsej nagoti njeno dosedanje življenje, njeno podlo izdajalstvo . . .

Srce ji je utripalo glasno . . . močno . . . hitreje . . . burneje . . .

In vest ji je govorila glasneje in glasneje bolj in bolj. Oćitala ji je njen padec, jo karala, jo obsojala . . .

Mrzel pot ji je zalival bledo, alabastrsko lice. Trepetala je, kakor bi jo mučile smrtne bolečine.

Plačevala je sedaj ono veselje, katero je uživala v grešni zakonolomni ljubezni.

In kadar se je proti večeru vračal zdravnik, je s čudnim nemirom, s tesnim srcem, da, z neko grozo poslušala njegove težke, počasne, enakomerne korake, ki so jasno, razločno zveneli iz njegovega kabineta.

V takih trenotkih jo je še bolj mučila nemirna, očitajoča vest. Dušo pa ji je polnila vedno večja bojazen in groza pred temno prihodnjostjo in pred neizogibnimi nasledki njenega početja.

In tedaj se je začela bati onega ter trepetala pred onim, katerega je smatrala do sedaj za igračo brez volje in pomena, ki ji je bil do sedaj suženj, pokorno se klanjajoč njenim muham, ki je pazljivo poslušal na slednjo njeno besedo, da bi jo takoj brez ugovora in obotavljanja izvršil, kateremu je bila vsaka njena še tako otročja ali muhasta, blazirana želja — sveta, neoskrunljiva zapoved — katerega življenje je bilo slepo pokoravanje vedno se izpreminjajočim zahtevam te krasne žene . . .

Jasno je čutila, da se med njima nekaj izpreminja. Spoznavala je, da se v zdravniku vrši nekak preobrat, da se ta do sedaj tako mehki, popustljivi značaj utrjuje, a temu vzrok mora biti neki poseben, neobičen dogodek.

Dovolj je bila uvidela v teh par dneh, da gine njen ugled, pada njena moč . . . da so ničeve nje sladke besede, da se mož brani nje ljubkovanja, se odteguje njenemu društvu, njenim objemom, poljubom.

In to spoznanje, združeno z morečo zavestjo njene težke krivde, jo je storilo do cela malodušno, jo potlačilo in potrlo, jo navdajalo z obupno in tiho grozo. —

Poprej jo je zdravnik vsakikrat, kadar se je vrnil s posetov pri bolnikih, prišel pozdravit v njen budoar ali na vrt, ali kjer se je ravno mudila. A sedaj gre takoj in naravnost v svoj kabinet ter se ji ne prikaže razen pri obedu in večerji . . .

Poprej jo je pri mizi obsipal z ljubeznivostjo. Pripovedoval ji je sto in sto zanimivih in nezanimivih malenkosti. Govoril je o bolnikih, o raznih mestnih novicah in pikantnih zadevah. — A sedaj je molče, resno, sklonjen kakor pod kakim težkim bremenom, sedel v svojem velikem, gugajočem se stolu, neprenehoma, pazljivo zroč v časopise, katerih sicer navadno niti bral ni.

In če ga je kaj vprašala — prvi dan še smelo in na stari, samozavestni način, drugi dan že negotovejše in boječe — ji je odgovarjal vrlo kratko, točno, resno, brez vse prejšnje mehkosti, negotovosti, galantnosti, ali pa je tudi povsem molčal ter le na kratko zmajal z rameni.

Le včasih, ko je mislil, da ga ona ne opazi, mu je izpod namršenega čela bliskoma švignil bodeč, žgoč pogled na-njo. A ona je te poglede le predobro opazila. In če jih ni določno videla, jih je tem bolj čutila.

Vsakikrat je zatrepetala pod takim pogledom, ki ji je hotel prodreti v globino duše, s katerim ji je hotel razkriti in preiskati najtemnejši kot njenega srca. In nekak vroč tok se ji je razlil po celem telesu ter ji zalil s temno rdečico plahi obraz.

Bolj in bolj je bila prepričana, da mož ve za njeno razmerje s Stanskim, da se zbira nad njeno glavo preteča nevihta, ki lahko v prihodnjem trenotku z vso svojo silo zabesni nad-njo, jo ugonobi, uniči . . .

In misel, ki se ji je vsiljevala že stokrat in stokrat, odkar je hodila krive poti ter se pogrezala globlje in globlje — pa vedno jo zavračala in zatirala to misel — da pride namreč nekoč dan kazni in osvete, dan strašen za-njo in za njenega goljufanega moža, dan jeze in krvi — ta misel je dobivala sedaj v njeni duši vedno določnejše oblike; postajala je meso in kri, se oživljala in stopala pred-njo v celi neizprosni resnosti in vsej grozeči velikosti.

Vsaki hip je grozila, da jo uniči in zdrobi v pravično kazen za nje veliko krivdo. —

Čemur se je nekdaj posmehovala, kar se ji je zdelo nekdaj le vrlo glupo in smešno, to se je sedaj nagloma, preteče bližalo z vso svojo uničevalno močjo, katere se je tem bolj bala, ker ji ni bilo jasno, na kak način se pojavi.

Uvidevala je, da je kazen za njeno krivdo in njen greh le naravna, logična, a neizprosno resna, neovržna in neizogibna posledica, katere premisa je bilo njeno nenravno življenje, njeno hinavstvo, njene laži, njeno kovarstvo, s katerim je tako dolgo slepila ničesar neslutečega, zaupljivega in predobrega soproga.

Pri misli na ta neogibni nasledek ji je zastajala kri v žilah, ji je ledenelo srce. Vsa je otrpnevala, ves prejšnji pogum, vsa smelost, vsa samozavest jo je zapuščala.

Čim smelejša, čim drzovitejša je bila poprej, tem malodušnejša, tem bolj propadla, tem bolj zdvojena je bila sedaj . . .

Vsaki trenotek je pričakovala, da vstopi soprog v budoar, jo prime za trepetajočo roko ter ji mirno, ledeno, a strašno resno kakor najnemilosrčnejši, najstrožji sodnik zakliče s trdim glasom:

„Goljufala si me! — Sedaj je prišla ura osvete in kazni . . .!“

— In prišla je! —

XIII.

Desdemona: O Bog nebeški, ti smiluj se mene.
Otelo: Amen, iz srca globine.
Desdemona: Bojim se te! Ker ti si grozen res,
Ko ti tako plamte oči — —
— — — — — — — — — —
Otelo: Pomisli grehov svojih.
Desdemona: Le ljubav moja
Moj je greh.

Shakespeare.

„Ni res . . .! Ni res . . . Laž . . . same laži . . .!“

Kakor razposajen otrok se je valjala po mehkem kanapeju ter vpila in vpila in zanikavala moževe obtožbe.

Krčevit jok ji je stresal visoko, krasno, sicer že nekoliko odebelelo, a še vendar dovolj stasito, klasično, elegantno telo. Pod tanko, skoro prozorno lila-rdečo obleko, globoko izrezano, so se burno dvigale bujne prsi, kakor bi hotele strgati tanko, lahno obleko . . .

Z vonjajočim, majhnim robcem iz japonske svile je skrivala zardelo, gladko lice, po katerem so ji lile debele gorke solze — solze jeze in užaljenega ponosa . . . Z drobnimi, ozkimi zobmi, belimi kakor ravnokar padli sneg, je grizla ogel svilnatega mouchaira ter se premetavala s strani na stran, da so v kanapeju glasno škripale elastične žice.

Široki rokavi so ji zlezli doli do ramen ter so odkrivali ves kras in vso dražest mehkih, belih, elegantno zaokroženih rok . . . Tanki, bujni kodri so ji bili skuštrani in zmešani; prilepljali so se ji na vroče čelo, ob bleščeči, mramornati vrat. Dolgi, valoviti, bujni, dišeči lasje so ji kakor čudovito umetno tkan zlat plašč viseli čez alabastrska, mehka, obla ramena, se ji usipali čez hrbet, se ji ovijali rok ter se v debelih zlatih pramenih sprostirali po kanapeju . . .

»Laž . . . infamija . . . intriga mojih sovražnikov . . . Dame mi zavidajo, ker sem lepša, me črte, ker sem boljša, kakor so one. Možje

me sovražijo, ker se ne pečam z njimi, kakor delajo druge vse . . . vse . . . vse . . . od prve do zadnje . . . vse . . .!«

Plakala je in govorila polagoma, pretrgano. Vsako besedicó je izgovorila posebej. po daljšem ali krajšem odmoru. A vsako je izrekla s posebnim naglasom, s trdnim prepričanjem — a zajedno strastno in ognjeno . . .

Njen mož pa je stal pred njo kakor brezčuten meden kip. — Roke je prekrižal na prsih ter mrzlo, nemo, ne da bi trenil z očesom radi notranjega nemira ali iz usmiljenja z nesrečno ženo, ki se je zvijala in premetavala po kanapeju, zrl pred-se —

— Prišla je bila torej katastrofa, pred katero je trepetala zadnje dni, katere se je bala že od onega trenotka, odkar je bila začela hoditi krive poti.

Le skrivala je to bojazen, se je hotela obraniti. Izkūšala je zadušiti in zamoriti oni tajni glas, ki ji je prorokoval in napovedoval gotovo kazen za njen greh.

Hoteč zadušiti in umiriti ta grozni klic vesti, se rešiti teh temnih slutenj, se je vdajala še bolj razkošnemu, pohotnemu, vse njene misli in vse njeno bistvo napolnjujočemu življenju . . . pogrezala se je globlje in globlje v življenja kalne valove, da bi jo njih šumno vrvenje in besnenje mamilo ter ji pregnalo neprijetne misli, temne slutnje . . . No, v vrtincu blaznega življenja je pač za čas utešila, uspavala in zamorila glas vesti.

A kazni ni mogla uiti, ker ni mogla predrugačiti, preustrojiti in uničiti večnih zakonov. — —

Prišla je torej ura osvete in plačila, ki sledi prej ali slej vsakemu grehu . . .

— Po večerji ji je rekel sicer prijazno, a resno in odločno, naj ga spremi v njegov kabinet . . .

Niti posebno prestrašila se ni, ker se je že tri dni — odkar je namreč spoznala čudno izpremembo na možu — neprenehoma pečala z mislijo na ta trenotek.

Za hip je prebledela. Vprašaje ga je pogledala s svojimi velikimi, vlažnimi, globokimi očmi, modrimi kakor rosne potočnice ob poletnem jutru . . .

Ni se obotavljala.

Šla je mirno, vdano, mehanski.

Uvidela je, da bi bil vsaki odpor odveč, ničeven, smešen.

Edini up ji je bilo zanikavanje vsake krivde in — solze in pa — sladkanje in dobrikanje.

Sicer tudi od teh pripomočkov ni mnogo pričakovala, ker je zadnje tri dni dovolj spoznala in čutila nenavadno in jekleno odločnost poprej tako mehkega soproga. A drugih ni poznala. Njeno duševno ravnotežje je bilo uničeno, uničene njene duševne sile, strte njene telesne moči.

Polastila se je je popolna apatija in letargija. Popolnoma se je vdala svoji usodi, onemu slepemu fatumu, ki se tako svojevoljno, često vprav tiranski igra s slabim človekom . . .

Povedal ji je v kratkih besedah, kaj mu naznanjajo dan na dan brezimna pisma, kaj se govori po mestu; kaj je že moral slišati od prijateljev, ki ga gotovo niso nalagali, kaj je slišal v kavarni . . .

Govoril je — vsaj na videz — mirno, z ledeno-mrzlo, jekleno odločnostjo, katera je krasno grešnico še bolj porazila, katera jo je prepričala, da je ta mož sposoben za vse, tudi za najhujše, ako prodre njegov srčni gnev na dan ter si da odduška v dejanju.

Iz vsake njegove besede je zvenela neizmerna bol in toga. A takisto ji je iz vsake njegove besede, iz njegovega pogleda, iz celega njegovega kretanja vela naproti mrzla, moreča, neizprosna odločnost, smrtonosna jeza in plamteče sovraštvo užaljenega, podlo goljufanega soproga. In ta jeza, to sovraštvo je bilo tem večje in strastnejše, čim večje je bilo poprej zaupanje, čim strastnejša ljubezen . . .

Ko je utihnil, je zavladala smrtna, težka tišina po sobi . . . Le mala, umetno izdelana ura budilka na nizki mizici iz mahagonijevega lesa je glasno, enakomerno tolkla.

Evelina, ki je do sedaj mirno, tiho, s sklonjeno glavo in glasno utripajočim srcem stala pred možem ter, hitro in težko dihaje, poslušala svojo obtožbo, je polagoma dvignila povešeno glavo ter pogledala zdravnika z dolgim pogledom.

Z nemo obupnostjo se je oklepala misli, da še morda vendarle ni nemožna vsaka rešitev. In iskala je na obrazu moževem sled kacega sočutja, usmiljenja. Trudila se je, zapaziti kak, dasi še tako majhen, negotov znak, da še tli v njegovem srcu iskra ljubezni do nje . . . morda se še da ta iskra razpihati in razplameniti v ogenj, ki uniči preteklost, očisti madež, vžgan njej in njemu po njenem grehu . . . Morda on niti ne veruje tem poročilom. Nemara jih smatra le za intrige, obrekovanja — bajke brez realne podlage . . .

Njen pogled se je dolgo upiral v lice zdravnikovo. —

A to-le je bilo mirno, ledeno, nepremično, kakor iz skale izklesano — a smrtno-bledo, temno, prepadlo, izmučeno od duševnih borb, od žalosti in gneva . . .

Spoznala je, da je soprog do cela prepričan o njeni krivdi . . . In ko je tako stal pred-njo, podoba neme žalosti, a vendar ponosen, trd in neupognjen, se ji je dozdeval sodnik, določen, da jo kazni za njen greh . . .

A ravno to grenko, grozno spoznanje ji je vlilo v otrple žile novih, obupnih moči . . .

Ne — vdati se noče! — Nikdar . . .!

»Laž — sama laž . . .« je viknila hropeče in glasno.

In kakor uničena od njegovega ledenega, grozečega pogleda, iz katerega je odsevalo ob enem globoko zaničevanje, se je zgrudila na kanape ter plakala in ihtela in v eno mer ponavljala, da je vse laž, vse izmišljeno . , .

»Laž . . .?!« — je ponavljal zdravnik — »laž . . .?! — O, ko bi bila! A ni, žalibog . . . Resnica je . . . le prežalostna resnica, potrjena z neovržnimi fakti . . .«

»Kaka fakta . . . kaka fakta?« je ječala Evelina ter bila s kodravo glavo ob mehki pliš kanapeja.

»Kaka fakta — vprašaš . . .? Fakta . . . Fakta . . . To so — — beri . . .!«

Treščil je kacih pet pisem na okroglo, svetlo mizico ob kanapeju.

In kakor bi ga onečistila perfidnost onih, ki so pisali ta brezimna pisma, in kakor bi ga omadeževala, ostrupila njegove žene neizrečna podlost, katera je bila na tem duhtečem papirju tako brezstidno razgaljena, razkrita in odkrita, si je z damastnim robcem skrbno obrisal bele, dolge prste . . .

A ona se jih ni dotaknila.

Molčala je in plakala . . .

»Tako globoko si padla, v tako blato si zagazila! Prodajala si se kakor kaka . . . kaka . . . poulična — vlačuga!« —

Zaplakala je glasneje . . .

»Molči — jaz zblaznim!«

A on je govoril, ker je m o r a l govoriti, ker je moral dati duška grozni zdvojenosti in obupnosti globoko ranjenega in užaljenega srca.

»Oskrunila si pošteno ime svojega očeta . . . omadeževala si moje ime . . . In ti si je hladnokrvno pogazila v blato, uničila vse moje nade, naklepe, srečo mojo . . . in — svojo!«

Skočila je s kanapeja, stopila tesno pred njega ter ga merila z velikimi, široko odprtimi očmi, ki so ji plamtele od notranjega ognja in ji sevale v neki čudni, nenaravni, blazni strasti.

Z malo nogo je jezno tresnila ob tla in, stiskaje drobne roke na mehke prsi, je vzkriknila:

»Molči . . . čuješ . . . molči . . . Jaz ne maram poslušati več teh podlih laži . . . Nočem . . . nočem . . . in nočem . . .!«

Kakor lahna senca je za trenotek zalila prozorna rdečica bledi obraz zdravnikov.

Obrvi so se mu naježile. Oči so mu začele lesketati s sevajočim, fosfornim svitom, in, zroč ji naravnost v razburjeni obraz, je govoril s sikajočim, a trdnim glasom:

»Nočeš . . . nočeš . . . res nočeš . . . Ha-ha-ha . . . Ti nočeš . . .! In predrzneš se trditi to sedaj . . . tukaj . . . pred menoj, ki bi te lahko — ki bi te moral zadaviti za tvojo v nebo vpijočo pregreho . . . Ti nočeš . . . ti —? — Kdo sme, kdo more in mora tukaj in sedaj reči: ‚Jaz hočem‘ ali ‚Jaz nočem‘ . . . Preudari trezno in jasno: Kdo — — ti ali jaz! . . . Oh . . . nočeš . . . In s kako pravico zahtevaš, da bi te vprašal, ali hočeš ali nočeš . . . O, pravico do tega si že davno izgubila, zaigrala, zavrgla ź nepopisno lahkoumnostjo . . . Nočeš . . .! — In ali si vprašala ti mene, hočem-li, ali nočem, da se prodaš drugemu, da pogaziš mojo srečo . . . zastrupiš moje življenje — uničiš mojo eksistenco v človeški družbi . . . In ti praviš: Nočem . . .! — Ti praviš to . . . ti . . . ti . . . Ha-ha-ha . . .«

In krohotal se je, da so se od tega obupnega, blaznega smeha tresle šipe na oknih . . .

»Ti nočeš . . . ti . . . ti . . . Moj Bog . . .«

In začel ji je spet naštevati vse grehe, s katerimi je izgubila vsako pravico, zahtevati od njega milosti in usmiljenja.

Kar ji je poprej povedal v izbranih, malo ne ljubeznivih, sočutnih besedah, odkrito, a vendar mirno, kolikor toliko se premagujoč in se oziraje na-njo kot ženo in žensko — vse to je ponavljal sedaj s povsem drugimi besedami. Odkrival je brez fraz njen padec, ji govoril brez olepšave, ne da bi kaj zamolčal ali skrival, ne da bi se sramoval gnilobe, po kateri je moral rovati in brskati, ne da bi se zgražal pred prepadom, katerega je otvarjal pred-njo in pred samim seboj.

Vsa vroča strast, ki je do sedaj v njem dremala in spala, ves gnev, vsa neodoljiva ogorčenost, ki se je zadnje dni nagrmadila v njegovem srcu, ves brezmejni, divji srd nad izdajstvom ljubljene žene je kakor divji veletok, kakor besneč hudournik, katerega ne ustavi nobena zatvornica, ne zadrži noben jez, ne premaga nobena človeška sila — bruhal in kipel na dan. Kakor mrzla burja je zabesnela njegova jeza nad-njo. Kakor pada mogočno kladivo na nakovalo, tako

so padale njegove besede na njeno v smrtnem strahu trepetajoče srce ter so ji odkrivale vso njeno grozno krivdo, ji kazale kakor skozi drobnogled vsa njena podla dejanja, njeno nesrečno življenje — izgubljeno iz lahkomiselnosti . . . zaigrano iz strasti — —

»Milost . . . Milost . . .!«

Trepetala je kakor list v jutranji sapi . . . Ječala je . . . Stokala je — ter se zvijala kakor pod težkimi, skelečimi udarci . . .

»Milost . . . Milost . . .!« —

A zdravnik ni poslušal njenih besed . . . Govoril je in govoril — fakt je sledil faktu . . . drug hujši od druzega, drug ostudnejši od druzega . . .

»Sovražim te« — je prekinila obupna žena njegov govor — »sovražim te . . . Da, ljubim Stanskega . . . ljubim ga s vsem ognjem svoje duše . . . In čim bolj ga ljubim, tem bolj zaničujem in sovražim tebe. — — Da, padla sem! A ne kesam se, nočem se kesati svojega greha . . . nalašč se nočem . . . Zgrešila sem pravo pot. A kdo je tega kriv? — Ti . . . ti . . . edino ti . . . Ti si mi puščal več prostosti, nego bi smel in mogel preudaren, zaveden mož. Ti si mi sam ponujal priložnosti, v katerih sem se navzela nezdravega duha, bolnih nazorov modernega društva. Ti si skrbel za prilike, v katerih so se začele razvijati moje strasti — — in ti jih nisi zadušil v kali . . . Zakaj jih nisem jaz? — Jaz sem žena, jaz sem morala obiskovati društva in hiše, v katere si me vpeljal ti. — Jaz sem bila nevedna, naivna, preprosta. In ko so se mi začeli v tem novem svetu laskati starci in mladci, nisem slutila nevarnosti, ki mi preti od tega . . . A ti, ki bi moral poznati čeri, katere so mi grozile, ki bi moral poprej študirati ljudi, predno si me seznanjal z njimi — kaj si storil ti . . .! Nič — nič! — Tebi se je le laskalo, če se je vse navešalo na-me, vrelo za menoj kakor za kako gledališko igralko . . . Mirno, tiho si gledal vse to, zadovoljno se smehljal — in mene prepustil moji usodi . . . Kje je torej krivda — kje prvi vzrok greha . . .? — In kako si izpolnjeval v hiši, doma svoje dolžnosti . . . Nisi me li ti popolnoma razvadil, nisi se li slepo klanjal vsaki moji ženski svojeglavnosti, vsaki moji kaprici! — Nikdar se nisi pokazal moža, nikdar kot nekaj višjega, nekaj močnejšega. Nikdar se nisi trudil, da vladaš ženi, da je ne ljubiš samo slepo in brezumno, ampak da jo tudi vodiš, ji kažeš nevarnosti, katerih se naj varuje, jo svariš . . . Ne — bil si dete brez lastne volje, baba, suženj, mehkužnež — v posmeh meni in drugim . . . Kaj čuda torej, da mi je pri drugih imponiralo to, česar pri tebi nisem našla, in da so me drugi ravno s temi lastnostmi oma-

mili . . . Je li čudo, da sem se uklonila možu, katerega sem smatrala za vzor vseh moških čednosti — na katerem sem videla razen ekscentrične, nenavadne lepote tudi vsa druga svojstva, katera sem si mislila že od mladosti neločljivo spojena z možem — katerih pa pri tebi nisem našla . . . Ti ne poznaš ženskega srca, ti ga nisi nikdar spoznaval . . . Ti ne veš, da se žena sicer brani moževega jarma, a da ji je ta vendarle potreben, da ne zabrede s prave poti . . . Ti si mi puščal polno prostost. — A prostost je rodila poželjenje . . . Ti si me seznanjal z društvom, v katerem bohotno cvete moralna pokvarjenost. In v tem društvu, v tem nezdravem, okuženem ozračju je vzplamtela strast . . . Ti si mi dal priliko — in prilika je rodila greh . . . Kdo je torej kriv: — Ti, ali jaz . . .?«

Umolknila je. —

Sama sebi se je čudila, odkod je črpila toliko duševnih moči, da mu je naravnost, brez pomisleka povedala vso grenko resnico. Niti sama sebi ni mogla raztolmačiti, kako je ravno v tem trenotku mogla z besedo izraziti vse ono, kar ji je že tolikrat rojilo po glavi, kar je že tolikrat na tihem premišljevala, s čimer je že čestokrat poskusila opravičevati svoje dejanje. — In sedaj, ko je bila njena usoda zavisna od ene besedice, sedaj je dobila za vsako tajno misel svojega srca besedo, sedaj je naenkrat dala vsem čuvstvom svojega obupnega, zbeganega srca realno podobo, ne brigajoč se za povoljni ali nepovoljni, morda usodni uspeh in nasledek svojih besed . . .

Zdravnik je čutil, kako mu je udarjala vroča kri v brezkrvni obraz, kako mu je valovito, razburkano, hitreje in hitreje plula po žilah. —

Nezaslišana smelost, s katero mu je bruhala v obraz svoje misli, dokaze in obtožbe, in zavest, da je v njenih besedah dokaj resnice — da je bil res mehkužnež njej nasproti . . . sluga, slepo orodje brez lastne volje, da je zanemarjal, ali vsaj celo krivo izvrševal svoje zakonske dolžnosti — vse to ga je še bolj razburilo in razgnevilo.

Ginila je njegova navidezna mirnost, katero je do sedaj — vsaj deloma ohranil. — Neizrečena, nečloveška, divja besnost ga je premagovala bolj in bolj. S hripavim, hreščečim glasom je kričal:

»Tako — jaz . . . jaz . . . jaz sem kriv! — Jaz, ki sem daroval vse za-te . . . jaz, ki sem se trudil od zore do mraka le za-te . . . jaz, ki sem živel kakor kak boren delavec, da si se ti bleščala in se ponašala z razkošnimi toaletami . . . jaz, ki sem si pritrgaval, kar sem le mogel, si odpovedal vsako najmanjšo zabavo . . . jaz, ki sem žrtvoval vse za-te — za-te . . . tebi na ljubo.«

Prijel se je za vročo glavo ter zaplakal kakor dete . . .

A kakor bi se sramoval te slabosti, je pričel spet s trdim, le malce tresavim glasom:

»Pošteno, cenjeno, ugledno je bilo do sedaj pred svetom moje ime. Brez vsake sence, brez vsake pege, brez vsakega najmanjšega madeža je bilo . . . In moja čast je bila moja sreča, moj ponos — moje častno ime je bilo moje življenje . . . A ti si je oblatila, ti si je umazala s svojo neukročeno, podlo strastjo, s svojo nebrzdano razuzdanostjo. Ti si upropastila sebe . . . mene . . . mojo eksistenco . . . In zato bodi prokleta . . . prokleta . . .«

Ni mogel dalje govoriti. Le parkrat je še siknil nekaj nerazumljivega skozi stisnjene zobe. — —

Bilo mu je, kakor bi mu vlil kdo v žile strupa, ki je polagoma, a strašno, huje in huje deloval ter mu jemal zavest, da ni mogel več misliti, niti se cele svoje nesreče več spominjati . . . Le to je čutil, tega se je zavedal, da mu je storila ona grozno, v nebo vpijočo, neodpustno krivico, katero mora kaznovati — — — strašno, krvavo kaznovati.

V glavi mu je šumelo, vrelo. Vse se je vrtelo, vse je plesalo v divjem vrvežu krog njega. Čudne podobe, brezstidno se režeč in smejoč, zroč mu z razbrzdanimi, pohotnimi pogledi v žgoči obraz, so se podile po sobi, izginjale in se spet prikazovale . . .

Jasno je videl le njo — ki je vedno stala še nepremično, kakor pričakujoč svojo kazen, pred njim . . . Ha-ha-ha — to je bila ona — grešnica . . . ki mu je zastrupila srce, mu uničila življenje . . .

In prešinila ga je neka divja, pohotna slast, umoriti to sireno in uničiti z njo njen greh, izbrisati in oprati s tem madež raz svoje ime.

Nehote, kakor na povelje višje moči je stisnil trepetajočo desnico v pest ter jo visoko dvignil, da bi pobil ženo na tla. — —

Evelina je prebledela. Solzne, lesketajoče oči je uprla v njegovo močno, stisnjeno pest . . .

Mehanski, instinktivno, težko in polagoma je dvignila roke, kakor v obrambo proti barbarskemu napadu moževemu . . .

Pri tem se je nagnila z gornjim delom telesa nekoliko nazaj.

Dolgi, valoviti, svilnati lasje so se ji prosto, v valovih usipali črez svetle, bele rame, in ritmično, valovito dviganje napetih prsi se je razločevalo še jasneje, določneje. —

Izpod stropa pa so lili bogati rumenkasti žarki viseče svetilke, se lovili, trepetali in se igrali po zlatih laseh, božali mehka ramena, čarobno obsevali alabastrski, labodji vrat . . .

Zorič je, kakor bi se sramoval surovega čina, polagoma spet povesil roko. In kakor bi se bal, da ga še sedaj, v tem najodločnejšem trenotku premoti in omami demonska lepota žene — ki pa ni bila več njegova žena — je obrnil temno sevajoče oči v stran ter zamrmral :

»Oskrunil bi se, če bi se te dotaknil. — — Bodi prokleta . . .!«

Evelina pa je še vedno zrla navzgor, kakor bi ji še vedno pretila stisnjena pest, katera jo hoče podreti, pobiti . . .

Zdajci pa, kakor bi ji zablisnila kaka rešilna misel, je zamrmrala poluglasno in odločno:

»Ne morem . . . nočem dalje živeti . . . Raje umrjem . . .

In hitela je k oknu ter ga začela odpirati.

A njegovi krepki prsti so se kakor klešče ovile njene tanke, mehke roke:

»Pusti to . . . S tem ničesar ne popraviš . . .«

»Pusti me — — barbar . . .!«

Zgrudila se je na tla. —

Kakor zlat pajčolan so ji ovijali duhteči lasje bledi obraz, na katerem so lesketale solze — vrat, ramena, hrbet, prsi . . .

»Vstani!« —

»Ne . . . Trinog . . .!«

S krepko roko jo je dvignil od tal ter jo na pol vlekel, na pol nesel proti kanapeju . . .

»Okrutnež! — Umori me — umori me! — Končaj svoje trinoštvo — krvnik!«

Kakor blazna je kričala z ihtečim glasom ter si trgala obleko raz prsi.

»Umori me . . . umori me . . . Moj Bog . . . moj Bog . . . ti se me smiluj!«

»Molči — vlačuga . . . Ne oskrunjaj imena božjega . . .«

Pahnil jo je od sebe, da se je ječe zgrudila na kanape.

»Daj — daj — umori . . .«

»Ha-ha-ha . . . Umoriti! — Ne, krvnik nisem . . . Živi! — Živi — s svojo sramoto, živi. — Živi, da bodo ljudje kazali za teboj, kakor za izmečkom človeštva, za nesramnico, izpojeno iz človeške družbe. Slednja tvoja beseda je laž, slednji čin hinavstvo, goljufija, umazana komedija. — Živi, dokler te uniči nikdar mirujoči, nikdar molčeči, vedno očitajoči glas vesti . . .«

In kakor bi hotel svojemu prokletstvu dati večjo moč, jo je lahno prijel za ramo ter dejal, polagoma izgovarjaje vsako besedico s poudarkom, z globokim prepričanjem:

»A vedi: — Nad nami živi nekdo, ki sodi, ki plačuje in kaznuje . . . On bode sodil tudi tebe — on te bode plačal po tvojih delih . . . Zasluženemu plačilu ne uideš . . .«

Njen obraz je še bolj prebledel. Oči so se ji razširile, da se je videla velika, svetla, malce s krvjo zalita belina.

Zdravnik je stopil za korak nazaj ter še enkrat — kakor v slovo — rekel glasno in slovesno:

»Torej živi . . .!« — —

* * *

Zorič je šel počasi, s sklonjenim telesom in povešeno glavo iz kabineta.

Ko je zaprl glasno vrata, je zavladala tišina po hiši . . . Evelina je prisluškovala. A ni slišala njegovih težkih, zadnje dni nekako drsajočih korakov.

Torej še ni odšel . . .!

Nepremagljiva radovednost jo je silila, da se je navzlic svojim potrtim in skoro do cela uničenim duševnim in telesnim močem tiho splazila k vratom. Z desnim očesom — z levim je mižala — zroč skozi malo ključavniško luknjico, ga je videla na razsvetljenem koridoru slonečega ob rjavkastobojni steni. Obraz si je zakrival z rokami. Visoko, široko, močno telo pa mu je trepetalo in drgetalo, kakor bi ga tresla najhujša mrzlica . . .

Ravno tako tiho se je splazila nazaj na kanape.

V krasnih, še solznih očeh pa ji je plamtel ogenj divje zadovoljnosti in škodoželjne sreče.

Tako globoko je že bila padla, tako se ji je bilo srce odtujilo možu, na katerega je bila navezana s sveto, večno, nerazrušno vezjo, da jo je njegova neizmerna bol, njegovo neizrečeno trpljenje navdajalo le z neko slastjo, z neko razkošno zadovoljnostjo! . . .

— Tiho, mirno je bilo v sobi, kjer se je ravno pred kratkim vršil tako tragičen prizor iz vsakdanje žaloigre.

Le mala ura budilka na nizki mizici iz mahagonijevega lesa je hitro, glasno, enakomerno tolkla. — Velika, bronasta svetilka pod stropom je v eno mer lila rumene pramene svetle luči po sobi — črez pisno mizo, črez nizke, težke stole s kolesci, črez zelenkasto peč, po visokih podobah v bogatih, širokih, z zlatom okrašenih okvirjih, po širokih, finih preprogah na svetlih tleh . . . črez kanape . . . in črez Evelino samo . . .

Zunaj pa je žvižgal in cvilil mrzli sever, trkal ob okna, tresel raz strehe zmrzli, kakor sol drobni, trdi sneg. V celih oblakih ga je

drevil in podil po ulicah, zagrinjal in ovijal z njim redke pasante, jim ga metal v obraz, tresel v oči, ušesa, za vrat . . .

Pol sedeč, pol ležeč na mehkem kanapeju, je Evelina nepremično zrla v vrata, za katerimi je bil izginil pred kratkim zdravnik — njen mož.

V očeh ji je plamtel in gorel nenaraven in nenavaden žar . . . Lice ji je bilo bledo, prepadlo, izmučeno in še mokro in vlažno od solza; le včasih ji je za trenotek — skoro nevidno — malce zardelo, kakor bi ji silila kaka nenavadna, težka misel kri v obraz.

Levica ji je mehanski igrala s fino, od solza mokro rutico.

Malo, belo, elegantno desnico pa je stisnila v pest, zagrozila z njo proti vratom, skozi katera je bil odšel mož, ter sikaje zamrmrala:

»Trinog . . .!«

Zamislila se je. —

Za čas pa je spet zamrmrala:

»Živi! . . . Ha-ha-ha . . . Ni-li tako zagrozil? . . . Živi . . .!«

In spet je za par hipov umolknila. — —

— »Kako je rekel: — ‚Nad nami živi nekdo, ki plačuje in kaznuje . . . On bode sodil tudi tebe . . . On te bode plačal po tvojih delih . . . Zasluženemu plačilu ne uideš . . .!‘ — Ni-li tako govoril?«

Vztrepetala je in še bolj prebledela. —

»Res . . . res . . . čuje nekdo nad nami . . .«

In duh se ji je zazibal nazaj v pretekle dni . . .

»Da, tako jo je učila nekdaj ljubeča mati. Z neumorno skrbnostjo, neutrudno pridnostjo in gorečo ljubeznijo ji je vsajala v mlado, nepokvarjeno deviško srce ljubezen do onega, ki čuje nad nami. Ob enem s to ljubeznijo pa ji je polnila mehko, dovzetno srce tudi s strahom in studom pred grehom . . .

A sedaj ljubeče mamice ni več. Zaspala je bila večni sen . . .

V njenem srcu pa so bili zadremali in zaspali plemeniti čuti, katere je budila in gojila skrbna mama . . . Obledeli so ji bili dobrodejni vtiski prve mladosti, zatemneli v življenja burji . . . Odzvenele so bile zlate besede materine. Pozabljeni, pokopani, zamorjeni in zadušeni so njeni krasni nauki . . .

Vse to je bilo minilo, izginilo v preteklosti, kakor krasen sen, se potopilo v brezdanjo, temno večnost, kakor se potopi dragocen biser na nevidnem dnu globokega, neizmernega morja . . .

O, kako krasna je bila ta nežna, čista mladost, ko še ni poznala zla in hudobnosti sveta, ko se ji še niti sanjalo ni o življenja težkem bremenu . . .! —

A kako povsem drugače je sedaj! —

In zahrepenela je spet po svoji mladosti, po brezbrižnosti in nedolžnosti, po onem čistem srcu, ki je bilo tako neomadeževano in krasno kakor ravnokar padli sneg . . .

Pa saj je to že minilo . . .! In nikdar več se ne vrnejo oni dnevi blaženstva in sreče . . .

Zaplakala bi bila po njih! . . .

Kako srečna je bila tedaj! —

A sedaj — —! —

In dozdevalo se ji je, da je že davno . . . davno tega, kar je z ljubeznijo mislila na onega, kateri edini more osrečiti nemirno srce človeško. — Davno, vrlo davno je tega, ko je še z otroško nedolžnim koprnenjem hrepenela k onemu, ki nas edini more varno voditi po življenja težkih, nevarnih potih, ki nas edini varuje in ščiti v nevarnosti in v nadlogah, če se z zaupno, verno dušo zatekamo v njegovo naročje . . .

A ona se je bila z grehom obrnila od njega. Izrovala je bila iz globine srca vso ljubezen do njega, zavrgla njegovo pomoč . . .

Vdala se je bila grehu — in grehu je sledil greh . . . krivdi krivda . . . druga večja in hujša od druge . . .

A On plačuje vse dobro . . . in kaznuje vse hudo! . . .

»Kaznuje tudi . . .?«

Glasno, kakor bi se mogla na ta način prepričati o nasprotnem, je izgovorila te besedici . . . Glas ji je trepetal. Topo, brez življenja je zrla pred-se, kakor bi gledala kake nevšečne, grozeče prikazni . . .

»Kaznuje . . . kaznuje . . . ‚In on bode plačal tudi tebe po tvojih delih‘ . . .«

Da . . . da . . . In to ji je izpričala že neštetokrat tudi lastna vest . . . Svarila jo je, jo opominjala, naj se vrne.

In sedaj se ji zopet oglaša . . . močneje kakor kedaj poprej . . . silneje . . . silneje . . .

Nazaj! — Nazaj! —

In iskra dobrega in plemenitega, ki je navzlic njenim zmotam kakor pod pepelom še tlela v globini njenega popačenega srca, se je začela razžarjati — je začela svetiti . . . plamteti . . .

Nazaj! —

Da, nazaj — nemara je še možno . . . nemara bi se dalo še vse popraviti . . .

Pokora, solze bi vse izbrisale, vse očistile.

In na razvalinah starega življenja bi se dvignilo novo, prerojeno, boljše, krasnejše! —

O, kako lepo, kako čarobno bi bilo to! —

In spet bi bila otroško zadovoljna in tako mirna . . . in tako srečna . . . kakor nekdaj . . . nekdaj . . . davno . . . davno . . .

In kakor bi se hotela naslajati s temi spomini in se kopati v tej domnevani sreči, je polagoma zaklopila modričaste oči ter težko glavo naslonila na kanape . . .

Da, to bi bilo krasno! —

In mož bi nemara tudi vse pozabil. In tudi on bi bil zopet srečen . . .

Tudi — on . . .!

In srce, ki se je začelo odpirati boljšim, plemenitejšim čutom, ji je pri misli na sovražnega moža prešinilo bridko, trpko čuvstvo.

Radi njega se naj odpove vsemu! — Radi njega, ki se je vedel še ravnokar tako barbarski, sramotno in brezsrčno proti njej, kakor bi bila njegova sužnja . . . Njemu na ljubo bodi vse končano . . .!

In pozabila je, da bi bilo le v njeno srečo, ko bi se vrnila. Pozabila je, da bi s tem spet dobila srčni mir, da si sploh more nekdanji mir in izgubljeno zadovoljnost priboriti le s tem, da zapusti sedanje krive poti . . . In ni pomislila, da je to njena dolžnost, da mora tako — in le tako — ravnati, ker je s sveto, neločljivo vezjo združena z možem . . .

Ne, tega ni pomislila.

Pomislila je le eno, zavedala se je le enega: da tega moža sovraži iz vse svoje duše, da se hoče in mora maščevati nad njim.

Zmagovale so zle sile. —

— »Ne . . . ne . . . ravno nočem . . . nalašč nočem . . . Ne odpovem se Stanskemu — ne zapustim ga . . . Raje pretrpim vse . . . raje propadem . . . poginem . . .«

Žar strasti in sovraštva ji je zabliskal v krasnih, globokih očeh.

»Ne in ne! — A če me zadene kazen, če me res mora zadeti — zadeni me . . . Nazaj ne morem . . . ne maram . . . nočem.«

Krasne, mehke, bujne ustnice je odločno in tesno stisnila drugo ob drugo, kakor bi se bala, da jo vendar še premaga njenega srca boljše čuvstvo. —

»Ta bedak! — Kako je divjal . . . Ha-ha-ha . . . Živi . . . živi . . .! — Da, da — živela bom — živeti hočem, da se maščujem . . . osvetim . . .«

In na gladko, mehko, žametasto lice ji je legla neka temna, odurna senca.

Krog malih, makovordečih, fino zaokroženih ustnic se ji je zazibal za par trenotkov vprav demonski, diabolski hudoben nasmeh...

»Živi! — Da, živela bom — in morda malce drugače, kakor bi bilo tebi ljubo . . .«

Vstala je.

Iz velikega ogledala na preprosto a okusno slikani steni ji je gledala naproti njena lastna podoba. — Dolgo je zrla to krasno, junonsko ženo . . . Popolnoma se je zagledala v ta prozorni, ovalni obraz, v ta krasni stas, v polne, fine roke, v široka, mehka ramena. Lasje so ji blesteli, in kakor mehanski jih je začela gladiti in urejevati . . . In bleščali so se in se lesketali kakor zlati valovi . . . Spomnila se je krasne priče o ‚Zlatovlaski' . . .

Zadovoljna, kopajoča se v blaženstvu in opojni sreči nad lastno krasoto, se je lahno nasmehnila . . .

In počasi je šla iz sobice. — —

(Dalje prihodnjič.)

Zimska idila.

Proti cerkvi veseli mi svatje gredo
Po snegu, po snegu v svečani,
Nevestica ima že sivo glavo,
A ženin kožuh s tulipani.

Tam v cerkvi zagodejo šolski gospod
Okrogle, pa v durih, ne v molih;
Dekletca mlada so poskrila se v kot,
V cerkvenih se kihajo stolih.

Od zunaj je zima, aj zimica pač,
Pa vendarle solnčece greje,
Potok se hahlja, ker ne more drugač,
Poredno se vetrček smeje.

Pa kaj da se ne bi pač smejal sladko
Potoček in vetrc s farani,
Ko ima nevesta že sivo glavo,
A ženin kožuh s tulipani.

Zor.

Nekoliko o tobaku in kaji.

Spisal Severin.

Tobak si je pridobil za naše življenje izredno važnost, postal je velepomemben činitelj v družabnem in državnem življenju ter vsled tega izvestno zasluži, da se nekoliko natančneje seznanimo z njegovo usodo in porabo.

Znano je, da je došel tobak k nam iz Amerike; vendar iz tega še ne smemo sklepati, da bi bilo kajenje popreje raznim narodom povsem neznano. Saj nam pripoveduje že Herodot, da so Skiti vsrkavali duh želišča, katero so metali na žareče oglje; torej je že tistim Skitom ugajala prijetna omotičnost, in še dandanes rabita vzhodnim narodom, zlasti Kitajcem, konoplja (»hašiš«) in opij v ta namen, dočim se je v naših krajih v isto svrho udomačilo pušenje tobaka.

Evropci so se naučili porabe tobaka od Indijancev; le-ti so ga kadili, duhali in žvečili; sklenjene pogodbe so podkrepljali in prijateljske zveze utrjevali s tem, da so skupno kadili iz ene pipe, kakor pri nas včasih možakarji pri enakih slučajih pijo iz enega kozarca. Zanimivo pa je, da prva poraba tobaka v Evropi nikakor ni bilo posnemanje te ameriške navade, temveč da je to zelišče v naš svet zanesel osebni zdravnik španskega kralja Filipa II., don Fernandez Toledski, 1558. l. kot zdravilo, in v isti namen ga je od tod razpošiljal na evropske dvore poslanik Jean Nicot, po katerem so botaniki krstili to rastlino. Tobak je takrat sploh igral važno ulogo kot zdravilo proti raznim boleznim.

Sir Valter Raleigh, ustanovitelj kolonije Virginije, je prvi vvedel na Angleškem kajenje iz pip. Z neverjetno naglico se je razširjala ta razvada. Kmalu je prišlo tudi duhanje (nosljanje) v modo; v Franciji n. pr. se je razširilo pod Ludovikom XIII. v dvorskih in plemenitaških krogih. Kakor so se vsled tega pričele izdelavati raznovrstne pipe, takisto se je zlasti pri tobačnicah pojavljal velik luksus; vladarji so podarjali v znak svoje naklonjenosti dostojanstvenikom dragocene, z biseri okrašene tobačnice, in marsikateri bogataš si je špogal zbirko dragocenih tobačnic imenitnih mož.

Tobak pa si ni pridobil samo prijateljev, temveč si je nakopal tudi mnogo strastnih nasprotnikov. Nekateri vladarji so se borili proti njemu z ostrimi prepovedmi in težkimi kaznimi — a povsem zaman.

Kraljica Elizabeta je prepovedala duhanje v cerkvi, in Jakob I., angleški kralj, je napisal knjigo, v kateri tobaku pripisuje provzročitev mnogih dušnih in telesnih pregreh in slabosti. Papež Urban VII. je l. 1624. izobčil tobakarje, a tudi ta najhujša cerkvena kazen ni provzročila njih izpreobrnitve; papež Inocencij XII. je ponovil to kazen za duhanje v cerkvi sv. Petra. Papež Benedikt XIII. pa je zopet preklical te cerkvene kazni, ker je uvidel njih brezuspešnost. V Švici so kalvinci ostro pridigovali in agitovali proti tobaku, in v Bernu se je kaznovalo kajenje takisto strogo, kakor prešeštvo! — Tudi v turških deželah je imel tobak obilo sovražnikov, in njegovi častilci niso bili varni, da se jim ne porežejo nosovi. Ti kraji torej niso bili vedno tobakarski eldorado, kakor bi si utegnil marsikdo misliti, ker je navajen, da vidi pri vsaki trafiki slikanega Turka z velikim čibukom.

Pa tudi prijateljev in zagovornikov se tobaku ni nedostajalo. Tistega angleškega kralja je zavrnil v posebni apologiji neki jezuit, in pruski kralj Friderik Viljem I. (1713—1740) je bil najvernejši pristaš preklicanega tobaka; njemu je bila najljubša zabava, kadar je sedel v svojem »tobakarskem kolegiju«, v katerem so pušili tako močno, da naposled vzpričo dima drug druzega niso več videli.

Kakor pa moda preobražuje vedno in vedno vse stvari, takisto se je izpreminjal in se še izpreminja način tobačnih užitkov. Dandanes so pipe in tobačnice že precej izginile, vsaj iz boljših krogov, a zato so se tem bolj razširile smodke in svalčice. Žvečenje tobaka pa je bilo in je še dandanes le malo v navadi, še najbolj pri mornarjih in vojakih. —

Čudno, skoro neumevno je, da se je tobak tako silno razširil povsod, in to v primeroma kratki dobi in vkljub vsemu nasprotovanju; in še vedno se pomnožuje njegova poraba, vkljub temu, da je občno znana njegova kvarljivost. Ogromne množine tobačne porabe so tem tehtnejše, ker pridejo skoro izključno na rovaš moškemu spolu; le v malokaterih krajih kade tudi ženske, in tudi med civilizovanim svetom se izkušajo v kaji le bolj nekatere emancipiranke.

Tobakarstvo je huda strast, in tobakar in pijanec sta si enaka v tem, da se zelo težko, povsem skoro nikoli ne odvadita svojega užitka. Sicer pa v tem mnogo zagreši vzgoja. Dečak smatra kadilca za nekak vzor moštva in izkuša, da bi mu bil skoro enak. Prepovedi so brezuspešne. Tu bi pač vedel skoro vsaki moški priobčiti iz svojega življenja kako zanimivo dogodbico.

Da dobimo pravi pojem o razširjenosti tobačnega konsuma, navedem samo par številk iz raznih štatistik.

Tobaka se pridela po približni cenitvi v Aziji 155 milijonov *kg*, v Evropi 141 milijonov, v Ameriki 124 milijonov, v Afriki 12 milijonov in v Avstraliji $^1/_2$ milijona, v vsem 432$^1/_2$ milijona *kg* na leto. V Evropi se ga prideluje največ v Avstro-Ogrski, nato v Nemčiji, potem v Franciji ter zatem v nekdanjih turških deželah. Pri nas in v Franciji je tobak monopol države, kateri donaša ogromne dohodke. Navedem naj iz štatistike le še nekatere številke o Franciji, ki kažejo ogromno množitev dohodkov vsled vedno večjega tobačnega konsuma.

L. 1832. je došlo 28 milj. frankov davka (za $^1/_3$ se ga je pokadilo, za $^2/_3$ se ga je ponosljalo).

L. 1842. je došlo 58 milj. frankov davka (za $^2/_3$ se ga je pokadilo, za $^1/_3$ se ga je ponosljalo).

L. 1852. je došlo 120 milj. frankov davka (za $^3/_4$ se ga je pokadilo, za $^1/_4$ se ga je ponosljalo).

L. 1862. je došlo 180 milj. frankov davka (za $^4/_5$ se ga je pokadilo, za $^1/_5$ se ga je ponosljalo).

A že l. 1863. je došlo 218 milj. frankov davka (za $^5/_6$ se ga je pokadilo, za $^1/_6$ se ga je ponosljalo), in l. 1869. je došlo 246 milj. frankov davka. — V Avstriji (naši polovini cesarstva) prinaša davek približno 50 milijonov goldinarjev. Te številke zadostno pričajo o izredni važnosti tobaka za državno gospodarstvo.

Zdaj se največ tobaka puši v obliki smodk. Smodke je pričel prvi izdelavati fabrikant Schöttmann 1788. l. v Hamburgu; hitro se je njih fabrikacija povsod razširila, in po kakovosti tobaka in po njegovi pripravi imamo najraznovrstnejše vrste smodk. Pušenje smodk pa je mnogo slabše, nego kajenje iz pipe, ker se pri tem ob enem tobak žveči in tobakov sok požira. Tej nepriliki se jako pomaga s tem, da se rabijo ustniki ali cevke, bodisi papirne, bodisi lesene ali iz jantara ali morske pene umetniško izdelane.

Nekaj let že pa se nenavadno razširja kajenje svalčic ali cigaret. Zdi se, da nervozno in hiteče in pehajoče se naše stoletje nima časa za dolgotrajni užitek cigare ter se zadovolji s tem, da med raznimi opravili v naglici spuši kako svalčico. Toda dim papirja, ki gori ob enem s tobakom, je nadležen in kvarljiv, a škodljivost tega dima izkušajo odstraniti razni fabrikantje s tem, da papir za svalčice na poseben način izgotavljajo in neprimerne ter zdravju škodljive snovi izločujejo. Tudi pri svalčicah je poraba ustnika zelo umestna.

Tobak je enoletna rastlina, a za užitek se porabljajo in prirejajo njegova velika peresa. Ta priprava je jako zanimiva, toda dolgotrajna

in komplicirana, in na tem mestu se ne morem spuščati v nje podrobnosti, pač pa se naj še ozrem na vpliv tobaka na naše zdravje.

Glavni provzročitelj tobakovega učinka je alkaloid nikotin, katerega je v perju raznih tobačnih vrst od $^1/_2$ do 8 odstotkov. Nikotin draži sluznice; v jako majhni množini provzročuje izgago in praskanje v grlu, razdraženost, glavobolje, omotičnost, v večjih množinah slabosti, omedlevico, bljuvanje, s kratka: vse tiste pojave, katere večinoma vsaki kadilec izkuša na sebi pri prvih poskusih. To zastrupljenje se še lahko stopnjuje do popolne onemoglosti, nezavednosti, krča in smrti; velika množica samočistega nikotina provzroči hipno nezavest in smrt v najkrajšem času. Saj je nikotin zelo hud strup, ena kaplja provzroči lahko smrt psu, kuncu zadošča že četrtina kaplje. — Zastrupljenje po nikotinu pa se ni manj ali več opažalo samo pri prestrastnih kadilcih, temveč še bolj v prejšnjih časih, ko se je še tobak porabljal kot zdravilo; čudno je to, da se ta toliko razširjeni strup skoro nikdar ni zlorabil za samomorne namene.

Kakor se človeški organizem lahko privadi raznim strupom, tako tudi nikotinu, in znano je, da je zelo mnogo kadilcev, ki pušijo brez prenehanja najmočnejše vrste tobaka, vendar brez očite ali vsaj momentanske škode. Zdravju seveda nikotin gotovo ni koristen; tudi ako ne upoštevamo kroničnega nikotinizma, vendar njegov vpliv na krvotok in na živčevje ni ugoden. Že zardele in nabrekle ustnice tobakarjeve niso vabljive, in orumeneli zobje mu gotovo ne povišujejo lepote; a še veliko bolj uvaževanja je vredno in bi moralo od nezmerne kaje odvračati to, da taki zobje trpe vsled karijoznosti, in da so tobakarjeve ustnice razpoložene za — raka. Kolikim slučajem groznega raka na jeziku je iskati izvora v presilni zlorabi tobaka! — Tudi blaznost, zlasti paraliza imata večkrat svoj vzrok v zastrupljenju po tobaku.

Na studencu.

V slovo se solnčece smehlja,
Večerni vetrček pihlja,
Po grmih slavci gostole —
Po dragi hrepeni srce . . .

Tu sem k studencu prihiti,
In dokler vedro se polni:
Jaz božam lice ji mehko —
In usta nama se vjemo . . .

I. N. Resman.

Mara Rendića.

Črtica iz Bosne. Napisal R. Perušek.

(Dalje.)

V.

Govorica, ki se je bila med občino razširila, je prišla končno tudi mojstru Nikoli do ušes. Čeprav ni bil pobožnjak, se je vendar zgrozil, ko so mu brbljave sosede jele pripovedovati v mnogo povečani meri o soblazni, katero provzročuje Marino občevanje s tujim častnikom. Zmajevale so z glavami, obračale oči in si trkale na prsi, a ne da bi rekle: »Gospod, usmili se nas grešnikov«, nego mislile so in govorile, kakor farizej, ki je dejal: »Hvala Bogu, da jaz nisem takšen.«

Sklenil je torej Nikola, da Maro trdo prime ter z grožnjami na pravi pot pripravi. Da bi to toliko hrabrejše in krepkejše dovršil, je smatral za potrebno, da si najprej napije pravega poguma in zgovornosti. Toda kakor je bil prekoračil pravo mejo v pijači, tako je imelo tudi njegovo razgrajanje in psovanje baš nasproten učinek. Očital ji je vse resnične in neresnične napake ter dajal njej in njenemu izvoljencu najsramotnejša imena.

Mara, od prirode samoglava, mu je jela odgovarjati in tudi ni ščedila starca, tako da je le-ta zatulil od jeze in hotel dekle zgrabiti ter je udariti. Ker so mu od pijanosti noge omahovale, se ga je Mara lahko ubranila ter ga krepko od sebe sunila, tako da je telebnil na tla. Tedaj pa je zgrabil nož, kakršen rabi opančarjem za prirezavanje usnja, ter se je zagnal za Maro, ki mu je jedva utekla v svojo sobico, katero je zapahnila; tako se je rešila zdivjanega starca, ki je še dolgo pred vrati rogovilil, proklinjal ter se grozil, da so prihajali sosedje gledat, kaj se pri opančarju godi. —

Že preje se je čutila Mara pravo robkinjo v hiši Nikole Vukovića, po tem dogodku pa je prišla do sklepa, da v tej hiši ne more več ostati.

Ko je čutila, da se je starec umiril in legel spat, je jela zbirati svoje stvari, katerih pač ni bilo mnogo, ter jih zvezala v culo. Potem je sedla oblečena na minder in premišljevala o svoji usodi.

Najrazličnejše misli so se ji podile po duši. Sram in kes sta ji osvajala dušo, ali slednjič je vendar premagala jeza in strast, tako da je bil njen sklep neomajen — da se jutri preseli k Alfredu.

Ko je od trudnosti zaspala, so jo motile neugodne sanje, tako da se je mnogokrat prebudila.

Brž ko je drugo jutro zora pozlatila vrhove gora, je skočila na noge, pazno poslušala, je-li vse mirno, in ko se je osvedočila, da Nikola še ni pokoncu, je zgrabila svojo culo in zapustila hišo. Bežala je, kakor da ji gori za hrbtom, a kam naj bi šla tako rano, tega ni vedela.

Ulice so bile še prazne, le redko kje se je prikazala kaka človeška postava, čeprav se je čulo iz hiš na cesto, da ljudje že vstajajo; kajti mujezini so bili že odmolili svojo sabaho.[1])

Tako zgodaj ni mogla iti k Alfredu, ker so bila hišna vrata še zaprta, in ker se gotovo še ni bil prebudil. Da ne bi po ulicah tavala, je šla za Terzijsko ulico na hrib in tamkaj je sedla daleč od mesta ob potu na tla, podprla roko z dlanmi in premišljaje pričakovala ure, da bode smela stopiti v stan Alfredov.

Ko se ji je zazdelo, da je prišla prava ura, ob kateri je navadno prihajala na Alfredov dom, se je napotila tjakaj.

Srce ji je pač glasno utripalo, ko se je bližala hiši. Dvakrat, trikrat je zaustavila nogo, neodločna, ne bi li morda vendar bolje bilo se vrniti; a naposled je pospešila korake in v hitnji je sklenila, da noče na nič misliti, dokler ne izjavi v stanu Alfredovem, čemu je danes prišla s culo pod pazduho.

Ko je potrkala na vrata, jih je Alfred, začuvši nje glas, odprl, a začudil se je nemalo, da prihaja tako rano, tako utrujena in s culo.

»Evo me sedaj pri tebi, da te več ne zapustim« je dejala Mara.

»A, to je lepo, da si se naposled odvažila ter ustregla moji želji. Daj, da te pritisnem na srce in poljubim!«

Mara je jela pripovedovati včerajšnji dogodek, ki je bil povod, da je ostavila svojega rednika. Povedala je pa tudi, kaj je o tej priliki zvedela o sebi in o svojem razmerju do Alfreda. Ko je pripovedovala sramoto, katero si je pri svojih sovernikih nakopala s svojim dragovanjem z inovernim častnikom, in ko se je z nova zavedala, kako je s svojim odlokom le še bolj učvrstila prezirno mnenje, so jo polile obile solze, katerih dolgo ni mogla ustaviti.

Alfred je bil v največji nepriliki zaradi tega plačljivega prizora, ki mu ni bil nič kaj po volji. Ali ker je bil sam provzročitelj njegov, in ker je bil njemu v prilog, je zbral vso svojo zgovorniško in diplomatiško veščino, in z njo je res naposled uspel tako, da je bila Mara

[1]) jutranjo molitev.

preverjena, da sme imeti mirno vest zaradi dosedanjega vedenja in dobro nadejo za bodočnost.

Zmenila sta se, kako naj si Mara takoj začasno uredi drugo sobo, dokler ne pribavi Alfred potrebnega pohištva. Alfred je šel potem po svojih poslih.

Pri kosilu v »Orientu« je izjavil svojim tovarišem, da se kani odslej hraniti doma, ker mu je baje gostilnica preveč od rok, in ker želi popoldne malo počivati, po večerji pa da hoče zaradi nujnih študij ostajati doma, ker se hoče izobraziti za intendantnega častnika. Zato mu bode nosila služkinja hrano na dom.

Njegovi drugi so se muzali, nekateri tudi glasno smejali, ko se je Alfred tako od njih družbe poslavljal. Saj se je govorica o Alfredovem ljubkovanju s prosto domačinko tem laglje razširila tudi v njih krogih, ker je mnogo redkeje zahajal popoldne v njih družbo v kavarno, kjer je bil poprej točen gost in igralec na biljaru.

Alfred se je delal, kakor bi bila ta njegova nova uredba kaj čisto navadnega, in znal se je prav vešče hliniti, a tovariši so prav dobro vedeli, kako je stvar.

* * *

Takoj, ko so se popoldne otvorile prodajalnice, je nabavil Alfred pri trgovcu, ki je kupčeval s pohištvom, nekaj nujno potrebnih kosov pohištva, prtenine in drobnih stvari. Mnogo ni bilo treba. Mara ni bila razvajena dama; kar pa bi bilo še treba, se nabavi lahko s časom. Najznamenitejša stvar je bila precej veliko ogledalo, katero se je namestilo v sobi Marini.

Ker je Alfred slutil, da preselitev Marina ne bode ostala brez posledic, je bila njegova nujna skrb, da jo pouči, kako se ima vesti, ako bi prišlo do kakega izpraševanja. Njegova slutnja se je tudi izpolnila.

Solnce je bilo tisti dan, ko je Mara zapustila hišo Nikolino, že visoko na nebu, ko se je stari opančar iz svojega sna prebudil. Ko se je pripravil na delo in ob enem jel zbirati spomine poprejšnjega dne, je dejal sam pri sebi: »Malo trdo sem jo prijel, a upam, da bode moje postopanje imelo tem boljši uspeh. Zdaj nočem na novo začeti; po kosilu bodem pa nadaljeval včerajšnjo preiskavo.«

Tako je krpal par opankov in čakal, kdaj se prikaže Mara. Čudno se mu je zdelo, da je bilo v hiši vse tako mirno. Nobene stopinje ni čul. Mislil je, da si Mara ne upa iz svoje sobe. Stopi torej v vežo in trka na vrata Marine sobe. Zastonj. Nihče se mu ne oglasi, tako da se vrne k svojemu poslu, ne vedoč, pri čem da je.

Počaka poldneva; želodec mu glasno govori, da je doba kosila. A Mare le ni s kosilom. Stopi zopet v vežo in vidi, da je ognjišče brez ognja, da torej zastonj čaka kosila. Ni mu preostajalo drugo, nego da je preklinjaje odšel na čaršijo v aščinico [1]) in si tamkaj kupil kosilo za one pare, kar mu jih je ostalo od včerajšnjega popivanja v mehani.

Popoldne se je vrnil domov; še vedno ni bilo Mare. Vrnila se tudi pod večer ni. Jele so ga obhajati skrbi, kam da je izginila.

Drugo jutro mu ni dalo miru in šel je k sosedom ter jim tožil, da je izginila Mara. Kaj je bilo vzrok, da je izginila, to je bilo pač vsem jasno, a kam da bi bila šla, o tem so ugibali različno in izjavljali najrazličnejše misli. Naposled so se zedinili, da naj gre Nikola na beledijo [2]), in da naj tamkaj odkrije svoje jade, ako se Mara ne bi nocoj povrnila.

Tako je Nikola tudi storil. Ko je tudi drugi dan ni bilo domov, se je napotil Nikola na beledijo, ki tako ni bila daleč od njegove hiše. Ker je mnogo prerano prišel, je čakal potrpežljivo najmanj dve uri, dokler so jeli prihajati gospodje uradniki. Ali predno so se pripravili uradovanju, in predno so mu dopovedali, da ta stvar ne spada v njih področje, je pretekla dobra ura. Napotili so ga končno na policijsko ravnateljstvo.

Najpreje je pandurjem pripovedal vso grozovito dogodbo, kako je zagonetno izginila rejenka, katero je tako ljubil in čuval kakor zenico v svojem očesu. Potem so ga privedli pred uradnika, kateremu je na dolgo in široko razložil svoje jade, a ta ga ni dobro umel, ker ni bil jeziku vešč, tako da je moral podvornik izjave opančarjeve nemški tolmačiti. Dejali so mu, da ga bodo že poklicali.

Kam da je ptica iz svoje kletke pobegnila, to je policija kmalu zvedela. Pozvali so Alfreda pred-se ter ga vprašali zaradi dekleta, ki je zdaj v njegovem stanovanju.

Nikola je bil zamolčal, da je Mari grozil z nožem, ter je izrekel sumnjo, da jo je morebiti častnik siloma zvedel z njegovega doma.

Alfred se je čisto lahko opravičil. Dejal je, da je Mara res k njemu prišla kot služkinja, a svojevoljno; o sili ali zvijači da ni govora. To je potrdila tudi Mara, ki je bila za njim izprašana, ter je navedla kot vzrok svojega bega surovo postopanje svojega rednika, kar so morali naposled priznati tudi svedoki, ki so poznali Nikolo kot razgrajača, kadar je bil napit. Kake posebne pravice do dekleta tudi

[1]) prodajalnico gotovih toplih jedil.

[2]) mestni magistrat.

ni mogel dokazati, ker ni bil niti sorodnik njen, niti zakonito postavljen skrbnik, niti kak dobrotnik; saj se je pokazalo, da je bila Mara pri njem bolj služkinja, nego-li domače dete.

Pri policiji torej ni Nikola s svojimi svetovalci in pomagači nič opravil. Sklenili so torej vsi skupaj, da Maro zatožijo pri pravoslavni konsistoriji, ne bi li jo ona spravila na pravi pot. Takoj je odšel Nikola v duhovniško pisarnico in tamkaj razložil svojo tožbo, o kateri je bil sicer tudi že ovedelo duhovništvo.

Stari opančar je dolgo krožil po ulicah, ki so v bližini stare pravoslavne cerkve in onega prostranega poslopja, v katerem so nameščeni mitropolit in nekateri drugi duhovniki, šole in pisarnice pravoslavne cerkvene občine. Vsa poslopja in cerkev obdaje precej visok zid, ki je imel baje čuvati sveta mesta pred možnimi napadi obestne Turadi. Nekoliko ga je zadržavala prirodna neugodnost, ki se polasti človeka, kadar mora starešinam razlagati neprijetne stvari, nekoliko ga je pa vznemirjala tudi slaba vest, da je bil kolikor toliko sam kriv Marine zablode. Čutil je, da se stvar ne bode zvršila brez lastnih neprijetnosti.

Nazadnje se je vendar osrčil in poiskal najpreje cerkovnika ter ga vprašal za svet, kako naj se bliža duhovni gosposki. Ta ga je potolažil, da naj le gre k protosinkelu Pahomiju, ki je blag mož in ga gotovo prijazno sprejme.

Nikola se odkašljuje pred vrati, dokler se sama ne odpro in ga ne pozove otec Pahomije, naj vstopi, ako želi z njim govoriti. To je ohrabrilo Nikolo, tako da je jel zgovorno pripovedovati kako ga je ostavila Mara; seveda je pozabil povedati, kako je z njo postopal in ji tako pokazal pot do osvoboditve.

Ko je prenehal, ga je ogovoril o. Pahomije — rodom Grk, ki pa je služboval že mnogo let med Srbi — mirno in s besedami tako v srce segajočimi, da je bil Nikola ves skrušen, ko mu je duhovnik očital neredno življenje in pijančevanje, kako je trpel pohode častnikove, ko je pač moral spoznati, da ne veljajo njemu, nego rejenki, kako ji je dovolil zahajati k njemu na stanovanje, kako se je torej pregrešil s tem, da ni po svoji dolžnosti pazil na dekle itd.

Ko je odšel Nikola od čestitljivega otca, je čutil v srcu tako globoko kesanje, da je trdno sklenil, svoje življenje poboljšati ter se ravnati po naukih duhovnikovih. Kako dolgo se je teh sklepov držal, nočemo tukaj omenjati.

Morebiti bi bil otec Pahomije enak uspeh dosegel pri Mari, ako bi jo bil on izpraševal ter z lepa posvaril in poučil ter ji odkril

brezno, na katerega rob je bila stopila. Žal, da ni njega doletela naloga govoriti z Maro. — Kakor je bila njegova dolžnost, je vso stvar naznanil ,preosveštenemu mitropolitu', ki je bil mnogo mlajši, a tudi mnogo osornejši in manj potrpežljiv. Ta je sklenil, da bode sam govoril z Maro; zatorej je poslal diakona Veselina k njej, da ji poroči, naj pride ta in ta dan k mitropolitu, ki se ima o važnih stvareh z njo pogovoriti.

Alfreda tedaj ni bilo doma; ko je zvečer domov prišel, mu je povedala Mara, da jo pozivlje mitropolit pred-se, in da si lahko misli, kaj da bode predmet njegovih pogovorov. Vprašala je tudi Alfreda, kaj misli, da naj stori; naj se li odzove pozivu duhovnikovemu, in kako naj se brani.

Ta stvar ni bila Alfredu prav nič prijetna. Dosti sitno mu je že bilo, da se je policija mešala v te posle, in da se je komaj izkopal iz pretečih nepogodnosti, ker sta se znala on in Mara vešče izviti Ali tu je bila druga stvar. Policiji je bilo malo mar, ako se je Mara svojevoljno izročila nevarnosti; pričakovati pa je bilo, da duhovska oblast upotrebi vsa sredstva, da očuva pravoslavno dušo, kateri je nastavil krivovernik past in jo tudi že ujel.

Ker je Alfred slutil, da bi se mitropolit obrnil do svetske gosposke, ako Mara ne bi bila poslušna njegovemu pozivu, ji je svetoval, naj gre to grenko pot, a zaklinjal jo je, naj se ne da pregovoriti, nego naj mu ostane zvesta, sam pa se je rotil, da jo poroči in osreči.

Ob določenem dnevu in ob določeni uri je res šla Mara v novi obleki, katero ji je bil kupil Alfred, k mitropolitu; le-ta jo je sprejel z mrzlim pogledom in ji takoj neprijazno dejal:

»Ti si se torej obesila onemu tujcu na vrat in pogazila dekliški stid, ostavivši hišo svojega rednika. Zakaj si pobegnila redniku, ki ti je namesto očeta?«

»Pravi oče je to, ki postopa surovo z menoj in me pretepa ter mi preti z nožem! Kaj sem li hotela čakati, da me res ubije?«

»Ako si morala bežati, zakaj se nisi uklonila v hišo svojih sosedov?«

»Ali k onim, ki se za-me niso nikdar brigali, nego me vedno prezirali! Zakaj se ne bi zatekla k onemu, ki me ljubi, in ki me hoče ščititi?«

»Tako, on te ljubi? Kdo ti je pa to dejal?«

»Kdo? On sam!«

»Ha, ti se pač varaš, ako misliš, da je resnica, kar ti on govori. Ti misliš, da te ljubi, a on te samo upropasti, potem pa zapusti.«

»Zakaj neki mu ne bi verjela! Ali ne postopa vedno ljubeznivo z menoj? Ali mi ni odkril, da me ljubi, in s čini dokazal, da je to istina? On je mene in mojega bivšega rednika podpiral v siromaštvu, on mi je dal tudi zaklonišča v moji nevolji, on mi je obljubil, da me bode venčal, brž ko mu dojdejo potrebna pisma; dotlej pa me ima pod streho, me hrani in oblači.«

»Da, vidim, da te oblači! Slekla si ponižno domačo obleko ter se zavila v švabske haljine, da se gizdaš v njih. Sram te bodi!«

»Zakaj bi bilo baš mene sram; saj se tudi druge Srbkinje odevajo v švabska odela, o onim ne štejete tega v zlo, menda, ker so bogate!«

»A one so ostale Srbkinje in se ne pečajo s krivovernimi tujci.«

»Eh, učila sem se, da so vsi moji bližnjiki. Zakaj ne bi bil tudi ta Švaba moj bližnjik. Kaj ni kristjan tudi on?«

Taki rezki odgovori so razljutili mitropolita, ki je že komaj jezo zadrževal, tako, da se je jezno zadrl nad-njo; a pravega razloga, s katerim bi podrl trditve Marine, ni našel. Osorno postopanje mitropolitovo je še bolj ogorčilo Maro, ki je bila sploh trmaste naravi; tako jo je moral duhovnik končno odpustiti, ne da bi bil uspel v svojem trudu.

Zato pa se je maščeval prihodnjo nedeljo, kar pa Mari ni nahudilo, ker o tej osveti niti zvedela ni. Ko je bila namreč v nedeljo v veliki cerkvi liturgija končana, se je zgodilo nekaj neobičnega; sam mitropolit je stopil na propovednico in v ognjevitem govoru priporočal svojim vernikom, naj ostanejo verni srbstvu in pravoslavju.

Govoril je o dolžnostih, katere ima pravoslavni Srbin do vere in naroda. Potem je prešel na dogodek, da je pravoslavno dekle šlo za krivovernim tujcem, in končno je pozval vernike, naj se čuvajo tujcev, ker so srbski veri in kreposti nevarni, tudi ako ne bi bili mnogi med njimi volkovi v ovčjih kožah. Posebno je svaril vernike, naj se ne može in ne ženijo s pridošlimi tujci.

Ta govor je napravil velik vtisk, ne samo na domačine, ki so bili že itak nepoverljivi proti tujcem, sedaj pa so se celo jeli umikati njih društvu — nego tudi na pridošle Avstrijce, ki so hoteli baš domačine primamiti v svoje društvo.

Provzročitelja te razburjenosti pa, Alfred in Mara, se nista brigala za to stvar nič, in tudi ostali ljudje so kmalu pozabili mitropolitov govor in njegovo svarilo in soblazni vzrok, ki je bil povod tej pridigi.

(Dalje prihodnjič.)

Frančišek baron Trenk, vodja pandurjev.

Spisal **Ivan Steklasa.**

4. Trenk v avstrijski vojaški službi. — Boji z Bavarci in Francozi.

(Dalje.)

e dva dni po osvojitvi Linca zapovedo Trenku, da krene na Bavarsko za generalom Bärenklauom. Imel je samo še 200 pandurjev ter je z njimi pohitel na saneh za generalom v Schärding, kjer je bil malo prej premagan bavarski general Dering. Odtod je udaril Trenk na Flading in proti reki Isari. Toda tukaj je počasi napredoval, kajti v tem kraju so bili vsi mostovi porušeni in sovražnik mnogo jačji od njegove čete. Zopet se je moral služiti z lokavostjo. Preoblečen kot menih pride v mesto nagovarjat meščane, naj hitro postavijo mostove črez reko; kajti če bodo pandurji prisiljeni plavat na to stran, bodo pokončali vse, kar najdejo. Ali dokler so se meščani posvetovali, priplavata dva pandurja črez reko, stopita v čoln, ki je bil pripet na mestni strani, poveslata nazaj ter se povrneta s 24 svojimi tovariši. Ko meščani to spazijo, zgrabijo za orožje; toda bilo je že prekasno — pandurji so jih premagali in mesto osvojili.

Trenk je ostal v tem kraju štiri dni, dokler je dogotavljal most in plenil po okolici, kar je bilo kaj vrednega. Nato mu je zapovedal general Bärenklau, da krene s svojo četo na Gornje Palatinsko, ukrotit tamošnje ohole Bavarce. To zapoved je izvršil hitro s svojimi pandurji in graničarji, katere mu je poslal na pomoč general sam. Najprej je osvojil Deggendorf, potem pa izterjal po vsem Palatinskem vojaško davščino.

Za nekaj dni je premagal zopet drugo bavarsko četo ter ji otel zastavo, katero je bila zvezla sama cesarica Marija Terezija. Straubinga pa vendar le ni mogel osvojiti, ker je imel samo 36 mož, pač pa je zaplenil 10 voz prtljage, s katero se je povrnil v tabor pri Landshutu vkljub jačjemu sovražniku.

Trenk se je nadejal, da ga glavni zapovednik pohvali radi njegove bojne spretnosti, pa se je hudo opekel. Njegovi sovražniki so nanj neprenehoma prežali ter ga tožili tudi radi neznatnih prestopkov vojaškega reda. Kar so činile Trenkove čete, to so delale tudi druge; plenilo se je takrat v vojski sploh. Seveda so bili Trenkovi pandurji

najbolj znani radi tega, ker so bili povsod prvi pri plenu; saj so bili tudi povsod prvi na bojišču.

Tako so obdolžili Trenka, da je pustil popleniti hišo nekega trgovca, ki je po trditvi nekih prič psoval proti Avstriji. Ni mu pomagalo nobeno dokazovanje, plačati je moral trgovcu 800 gld. odškodnine; sicer mu ni bilo toliko žal denarja, pač pa je bilo neugodno, ker je izgubil milost zapovedujočega generala Khewenhüllerja.

Toda četudi so se Trenkovi sovražniki trudili, da ga prej ko prej uničijo, se jim vendar to zdaj še ni posrečilo; kajti Trenk se je trudil, da bi si zopet pridobil privrženost zapovedujočega generala.

Taka prilika se mu je kmalu ponudila. Prikazala se je zopet francoska vojska pod zapovedništvom generala Harcourta na bavarskem zemljišču. Proti njemu pošljejo Trenka v Reichenthal dne 16. sušca, a že dne 29. le-ta napade Francoze s svojo neznatno četo. — Polkovnik Merci je izprevidel, da se ne bode mogel držati, ter se je predal že dne 30. sušca. Trenk je zasegel v mestu množino soli, vredno več nego 300.000 gld. S to zmago se je Trenk zopet prikupil generalu Khewenhüllerju, ki mu je celo dovolil po sijajni zmagi pri Langgriesu nad bavarskimi strelci, da pobira paležino (kontribucijo) za celo vojsko.

Ta davek se je nemilosrdno iztirjaval, in ubraniti se ga ni mogel nihče. In baš pobiranje paležine so sovražniki Trenku najbolj očitali, češ, da je njegova vojska vršila ta posel preokrutno. Toda kakor Trenku bi se bilo godilo vsakemu zapovedniku; kajti z lepa se v takih časih ne dobi nič, vojska pa je vendarle morala biti preskrbljena s hrano. Ni tedaj upravičeno, da napadajo glede tega Trenka ter ga psujejo kot krvoločnega zapovednika, a četo njegovo kot razbojniško druhal. Tako je moral ravnati po zapovedi svojih glavarjev. —

V tem času pride Bavarcem 20.000 Francozov na pomoč. General Harcourt jih precej pošlje 4000 proti Monakovemu. Avstrijska posadka, vkupno do 2000 mož, zapusti mesto že 28. malega travna, ko zve, da se približujejo Francozi.

To Khewenhüllerju ni bilo po volji. General Bärenklau je moral nemudoma s 5000 vojaki proti Monakovemu, in njemu se je pridružil Trenk s 164 pandurji.

Naša vojska prispe pred Monakovo dne 6. velikega travna. Francozi so bili oddaljeni samo še tri milje. Meščani zapro mestna vrata ter naperijo na naše 36 topov. Ravno takrat pa so bili vsi mostovi črez Izaro podrti. Bärenklau zapove narediti mostove prav zgodaj ter jih tudi dogotovi vkljub hudemu streljanju od sovražne

strani. Trenkovi pandurji planejo prvi črez reko, a za njimi druge neurejene hrvaške čete. Trenkovci predrejo v predmestje Löbel in tukaj pobijejo četo sovražnih strelcev, ki so naše dolgo zadrževali pri prelazu.

Odtod pohite do mestnih vrat; toda top poči, in na tleh leži osem mrtvih pandurjev; hitro se ognejo tegu mesta ter se utabore v neki hiši naproti knežjemu dvorcu. Tukaj opazi Trenk v zidu odprto lino in pa brv, ki je vodila črez nasipe. Na tem mestu bi mogli pandurji prodreti v mesto; toda Trenk jih ne pusti, boječ se, da bi začeli pleniti. Zategadelj sporoči vso to stvar generalu Bärenklauu. Le-ta res ni pustil pandurjev v mesto že zaradi tega, ker so se bili meščani predali. Trenk je pa kesneje vendarle šel v mesto ter se nastanil pri nekem bogatem trgovcu, ki mu je razen hrane in podvorbe obljubil na dan še 10 gld. nagrade, samo da ga ne oplenijo njegovi pandurji. — Trenkovci so ostali mesec dni v tej okolici.

General Khewenhüller sklene konec meseca rožnika napasti sovražnika z zedinjenimi silami; zato zapove, da se zbero vse čete pri Vilshofu.

Tukaj sta bila narejena črez Dunav dva mosta; na drugi strani je bilo do 20 000 sovražnikov, ki so se pomikali proti Niederalteichu. Trenk in Bärenklau pa sta se kmalu potem sprla radi hrane, katero so za vojsko oskrbovali pandurji. Le-te je hotel Bärenklau pri delitvi prikratiti, a Trenk se je pogumno uprl. Da ta prepir ne bi škodil napredovanju avstrijske vojske, je razdelil general Khewenhüller obe četi ter Trenka poslal proti češki meji, da osvoji trdnjavice Dizenstein, Grafenau in Bernstein.

Pri osvajanju Dizensteina pa je Trenk skoraj zaglavil. Ko sovražnike premaga, se odpravi drugi dan s 24 častniki v trdnjavo, da jo sprejme v svojo oblast, nič sluteč, kaj ga čaka v njej. Ko predado strelci svoje orožje in vso prtljago, odpelje Trenka zapovednik v neko klet. Tukaj spazi Trenk vrata, ki so bila s slamo pokrita, pa vpraša, kam vodijo. Zapovednik odgovori, da je tamkaj temnica. Toda pri tem spazi Trenk na licu zapovednikovem neki nemir; zatorej je mislil, da najde morda zaprtega katerega svojih pandurjev; pristopi, odpre vrata ter vidi na tleh nekoliko sodčkov smodnika. Toda ko pristopi bliže z bakljo, se vžge smodnik in raznese klet. Trenka, ki je stal precej daleč, vrže na stran, a pri vsem tem se mu vname obleka in smodnik v dveh rogovih, ki ju je imel privezana okoli pasu. Vendar pa je bil pri vsej tej nesreči toliko zaveden, da je hitro odvezal patronjak, ki je bil poln patronov. Da ni tega storil, bi bil ostal takoj

mrtev na mestu. Pač pa se je hudo opekel, ker si je trgal sam obleko s sebe; kajti nihče se ni upal v tej zmešnjavi k njemu. Še-le dalje časa potem prihite zdravniki, ter odneso ranjence iz podrtin. Precej jih odpravijo v Pasovo.

V Pasovi je ležal Trenk deset dni v nezavesti. Zdravniki so že zdvojili, da ozdravi še kdaj. Tedaj pa se ponudi neka stara žena, da ga izleči z domačimi zdravili. Trenk na to privoli, in že črez 15 dni obišče, seveda še ves zavezan, generala Khewenhüllerja. Le-ta je kmalu po tem izposloval na cesarskem dvoru, da je bil Trenk za svoja junaška dela imenovan za podpolkovnika; to mu je bila vsaj nekolika nagrada za njegovo hrabrost in trud.

Veliko veselje je nastalo v Trenkovi četi, ko se je zvedelo, da je njih zapovednik odlikovan od same cesarice. Komaj so že pričakovali, da jim priljubljeni vodja stopi na čelo, a to se je kmalu zgodilo.

Trenk ni še bil popolnoma ozdravel, pa se je že ponudil Khewenhüllerju za službo. Le-ta mu zapove osvojiti trdnjavo Weissenstein; to je hitro izvršil ter potem po zapovedi krenil na Gorenje Palatinsko in v grofijo Ham.

Zapovednik trdnjave hamske se je močno zanašal na svojo jako posadko. Toda Trenk je neprenehoma zahteval predajo. Zapovednik se je pa s Trenkovimi glasniki norčeval ter dal po enem glasniku Trenku sporočiti, da nima časa trdnjave predati, ker še ni obedoval.

»Dobro,« pravi Trenk, »jaz mu priskrbim v kratkem tako lepo godbo pri mizi, da mu bode prav dolgo šumela po ušesih.«

Zdajci skliče pandurje in druge čete na orožje, napade trdnjavo ter jo osvoji. Prebivalci zbeže iz trdnjave prek ozkih brvi. Toda Trenk jih veliko polovi.

Pandurji so se pri tem napadu res okrutno ponašali, a so imeli vzrok zato, ker so bili hamski meščani 6 pandurjem roke odsekali, jih po mestu vodili in ljudem kazali. — Eden del posadke pobegne črez nasip, Trenk jo ulovi ter prisili, da položi orožje.

Kar ustreli iznenada neki zastavnik s samokresom na Trenka, vendar ga ne zadene, nego ubije konja pod njim. Trenk zajaha drugega konja ter se spusti za napadovalcem. Zdajci pa ga zaustavi drug častnik, da se je moral z njim biti, in tako uteče oni prvi. Trenk v svoji razjarjenosti napade protivnika ter ga s prvim udarcem zruši na tla. Za zastavnikom pošlje hitro 4 pandurje, sam pa se vrne k svojim.

Od ujete posadke jih je prestopilo k avstrijski vojski 400, drugi pa so bili poslani s polkovnikom Kiniglom v ogrska mesta, kjer so

morali tlako delati radi prekršene besede. Trenkovi so zaplenili 5 zastav, 11 topov in vso prtljago, ki je bila mnogo vredna; kajti semkaj so bili znosili prebivalci iz cele okolice vse svoje dragocenosti, češ, da jih lažje obranijo sovražnih rok.

Sovražniki so Trenku oponašali tudi osvojitev Hama, češ, da je ravnal s sovražniki nemilosrdno. Zakaj je Trenk tako ravnal, kakor bi bil tudi vsaki drugi zapovednik, je lahko vsakdo razpoznal iz dosedanjega pripovedovanja, niti ni najmanje potrebno, Trenka braniti takih neosnovanih napadov. Le radi zlate cerkvene posode, katero je odkupil Trenk od svojih pandurjev, so ga pokarali strogo ter se mu zagrozili z najvišjo nemilostjo, če se še kdaj zgodi kaj takega v njegovi četi. Pri preiskavi se je pa dokazalo, da so pandurji našli to zlato posodo pod sodčki za pivo v neki kleti, in da je niso oteli iz kake cerkve.

Na to se vzdigne Trenk po zapovedi na Češko. Ko pride v Jindrihov Gradec, zve, da se glavno načelništvo sovražne vojske nahaja prav v tem mestu. Sklene ga napasti ter pregnati iz tega kraja. In to se mu je tudi posrečilo brez vsakega boja; kajti sovražnik je pobegnil še pred Trenkovim dohodom na bavarsko mejo. —

Ko je nastopila zima, se je umaknila tudi njegova četa v zimovišče, in že 1. grudna so dobili pandurji dopust, in mnogi so se povrnili v svojo domovino.

Tudi Trenk sam se je napotil obiskat svojega starega očeta, ki ga je prav težko pričakoval že več časa. Ponosen na svoja junaška dela — ujel je bil namreč do 4500 vojakov, 72 častnikov, 8 zapovednikov ter zaplenil 10 zastav in 25 topov — je šel Trenk najprej na Dunaj. Toda tukaj se ni mogel dolgo muditi; kajti strogo mu je bilo zapovedano, da se odpoti nemudoma v Slavonijo, zadušit upor med tamošnjim prebivalstvom ter nabirat novo vojsko za prihodnjo spomlad.

Na potovanju pa je vendarle obiskal tudi svojega starega očeta v Levoči. Z nepopisljivim veseljem je sprejel zaslužni starček svojega sina, o katerem je mislil, da je že zdavnaj mrtev. Toda ko je Frančišek videl, da so očetu dnevi šteti — kajti lotila se ga je bila huda vodenica — se je bridko razjokal kakor dete, dasi je bil sicer tako trdega srca vojak. »Ne jokaj, dragi Frančišek,« mu pravi oče; »jaz sem dosta doživel, pa hvalim Boga, da te je poslal k meni še v pravem času, da mi ti sam zatisneš trudne oči.« Tudi to ni bilo usojeno Trenku, kajti mudilo se mu je po zapovedi v Slavonijo. — Že deset dni

kesneje je umrl stari Trenk, in sin ga je dal svečano pokopati v Levoči.

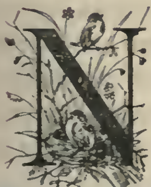
Pred smrtjo svojo je bil dal napisati stari Trenk oporoko po zastopnikih levoškega kapitlja. Podpisalo jo je sedem kanonikov; palatin grof Palfy jo je potrdil ter poslal na Dunaj bojnemu svetu. V tej oporoki je postavil stari Trenk svojega sina Frančiška za naslednika vsega svojega imetja; umre li Frančišek brez zakonitega potomca, potem naj pripade ves imetek sinu njegovega brata Friderika. Razen velikih vsot denarja je zapustil pokojni Trenk tri velike graščine: Brestovec, Pakrac in Pleternico. Vrhu tega je bil dokupil mladi Trenk, ko se je bil povrnil iz Rusije, Nuštar in Veliko. Od teh posestev je imel Trenk letnega dohodka 60.000 goldinarjev in je bil potemtakem najbogatejši vlastelin v Slavoniji. Njegovi podložniki so živeli v 150 vaseh.

(Dalje prihodnjič.)

Škof.

Povest. Spisal **Premec.**

Na trinogem svojem stolcu je sedeval v nizki in zaduhli, po smoli in starem in svežem usnju zoprno dišeči sobici dan za dnevom, od ranega jutra pa do poznega večera. Predno je solnce zvedavo pogledalo skozi široke, nizko se klanjajoče veje starega oreha pred njegovim stanovališčem, je že čepel za štirivoglato, na nizkih, šepavih nogah stoječo mizico, opremljeno v genijalnem neredu s krivci, torilcem za smolo, debelim steklom, narezanim rjavim, črnim ter rdečkastim usnjem, gumbi, dreto, in kar je še takih črevljarskih potrebščin. A ko je bilo zašlo isto solnce že davno za »milost božjo«, je še stiskal kopita k ozkim svojim prsim in strgal in gladil in likal, da so ga skelele male sive oči od motno brlečih žarkov zakajene, k mizici pritrjene leščerbe.

Zjutraj in zvečer mu je donašala žena skromno jedilce v delavnico; samo opoldne ga je poklicala v kuhinjo, kjer sta skupno sedla na nizko, kameneno ognjišče. Ona je pristavila okrogli stol, položila nanj rumeno, z rdečimi rožami pisano skledo, iz katere so sramežljivo gledali debeli turščični žganci. V zraven stoječi, s črno žico zvezani, trinogi, ob robu nekoliko okrušeni kozici se je kadila črna prežganka. In zajemala sta z lesenima žlicama zdaj v skledo, zdaj

v kozico, dokler ni bilo oboje očejeno in oblizano. Tedaj pa sta glasno odmolila, in vstal je on, iztegnil roki kvišku, zamahnil parkrat z njima po zraku ter se pretegnil. Potem je sedel na klop pred hišo, iztegnil noge pred-se, zapalil mali »vivček« in čakal, da je udarila v bližnjem zvoniku prva popoldne. Tedaj je potegnil noge zopet k sebi, počasi vstal, otresel »vivček« in skoro nato zopet vlekel dreto, namakal usnje in tolkel in krpal.

No, pri vsem tem je bila nedelja njegova! Takoj popoldne je stopil v krčmo h »Kovaču«, kjer so presedali z njim vred vedno tudi še trije drugi rokodelci, s katerimi je metal »podobice« za vino do poznega večera. Čudo ni tedaj bilo, ako so ga semtertja zanašale noge ob takih prilikah nekoliko na stran, ko se je vračal domov. Žena pa mu ni rekla nikoli ničesar, a on je šel vselej naravnost v sobo, kjer je nad nizkim zglavnikom nad posteljo visela stara podoba sv. Jožefa, njegovega patrona.

Pred to podobo se je navadno ustavljal. Opazoval je dolgo z na pol miżečimi, trudnimi očmi svetnikovo kodrasto, rjavo brado in belo, toda zdaj od muh že črez in črez črnopikasto lilijo — in glava mu je silila pri tem zdaj pa zdaj proti zidu.

»Oh, preljubi moj sveti Jožef,« je vzdihoval čestokrat, »povej mi po pravici, ali si bil tudi ti kdaj pijan? — Povej no! — Zakaj, ako si bil, bodeš menda razumel, kako je to, da sem tudi jaz večkrat na tem! — Oh, kaj ne da veš, kako je sladko to vince? In, ako si ga kdaj srkal, kaj ne, da ti ni bilo nikoli žal, in da se ti je zdelo že tukaj na zemlji tako, kakor ti je zdaj tam gori v svetem raju? — Odpusti mi tedaj, ti preljubi moj svetnik, saj se ga ne nažurim več do druge nedelje! Oh, ti preljubi moj sveti Jožef!«

Pokleknil je na posteljo ter začel moliti, dokler ni polagoma onemel, se zleknil po ležišču in trdno zaspal.

Drugo jutro pa je bil vselej zopet o pravem času na svojem stolcu . . .

No, črevljarski mojster Jožef Medved pa ni imel samo nedeljskega svojega veselja na tem svetu. Bilo je še nekaj povsem druzega, kar mu je celo sladilo dolge, naporne tedenske ure, da ni prav nič občutil njih teže.

To čudo je delal njegov sin Jakec, ki je bil tedaj že v drugi latinski šoli v Gorici. Zanj, za svojega edinca, katerega mu je bila povila žena šele sedmo leto po poroki — zanj se je trudil, zanj delal, zanj si odtrgaval od ust, da bi ga izšolal.

»Kaj pa bo iz tvojega fanta?« so ga vpraševali ljudje.

»I, kar bo, pa bo!« je odgovarjal.

Onim pa, ki so bili srcu njegovemu bližji, je odgovoril čestokrat:

»Škof bo! — Škof mora biti! — Njegov stari stric je bil doktor svetega pisma, in samo eno leto mu je manjkalo, da bi bil škof. Ali kap ga je zadela, predno je doživel to veselje. Njegovega strica stric je bil stolni prošt, in cela vrsta drugih imenitnih duhovnikov je potekla iz našega sorodstva. Torej nikakor ne dvomim, da zadene enega od nas ta čast, in to mora biti — moj Jakec!«

»Ah, kako si neumen!« ga je karala žena. »Česa si vsega ne domišljuješ? — Moj Bog, ako bo kdaj kaplan, pa smemo biti zadovoljni!«

Toda videti je bilo, da so to same besede, in da ji je v srcu najbolj prijalo to, kar je trdil mož.

No, kmalu se je razneslo po celem trgu, da študira Medvedov Jakec za škofa.

In ko se je prikazal dolgi in sloki, črnolasi študent na počitnice in je zahajal ob vročih poletnih dneh s knjigo v roki v senco košatih hrastov za trgom, so si šepetali ljudje:

»Škof gre; glejte, škof gre!« —

* * *

Tako je tedaj poteklo življenje čevljarju Medvedu dan za dnevom, enolično, v vednem delu in skrbi za sina. Vsaki mesec je zaslužil toliko, da je poslal v mesto za hrano in stanovanje, in da je sploh preskrboval sina z vsem potrebnim. Ljudje so mu radi dajali dela, ker je bil vesten, ne predrag, a tudi dober čevljar. Jakcu se tedaj ni godilo preslabo, in prav nič ni poznal one bede, katera je tovarišica toliko in toliko dijakom. Skrb je imel samo do učenja, in res bil je tudi med boljšimi dijaki . . .

Toda hipoma se je vse predrugačilo!

Nekega zimskega dne je vozil nekdo drva mimo hiše Medvedove. Po nerodnosti, ali Bog si ga vedi kako, je zavozil z zadnjim koncem v obcestni jarek, in voz se ni mogel ganiti nikamor. Tedaj je stopil voznik v hišo Medvedovo in pozval čevljarja, da mu pomore spraviti voz v pravi tir. Medved se ni obotavljal. Voznik je stopil h konjem, zadaj pa sta privzdigovala čevljar in njegov sosed. In tedaj je napel Medved vse svoje moči — privzdignil — a takoj zopet izpustil. Vsa kri je bila izginila iz njegovih že tako upadlih in bledih lic, in čutil je, kakor bi bilo nekaj počilo v njem. Stisnil se je v dve gubi in zlezel v hišo, kjer je takoj legel.

Od tistega dne ni prijel več za svoje orodje. Prve dni potem je še posedal za pečjo in lazil po nekoliko ur po svoji delavnici. Kmalu pa ni več vstal. Lotila se ga je bila sušica.

Tedaj ga pa ni bilo več poznati! Trla ga ni samo bolezen; še veliko bolj ga je mučila skrb za sina, ki je bil tistikrat v tretji šoli. In tarnala in vzdihovala sta skupno z ženo, da bi se bila morala smiliti mrzlemu kamenu.

Prvi mesec je že še šlo, ker sta imela nekaj prihranjenega, a drugi mesec ga ni bilo več novčiča, ki bi se bil mogel poslati v mesto. Zdravnik, zdravila, sin -- kje naj se vzame?

Ležal je črevljar na nizki, rjavo pobarvani svoji postelji in težko dihal. Sline so mu silile neprenehoma v usta; zaganjal ga je kašelj, in sklanjal se je težko, da se je izpljuval. Roke so mu bili že skoro prozorne, in čelo ob obeh sencih udrto; ušesa pa so štrlela daleč od glave, in skoro da se je videlo skoz-nja.

Nad njim je visela podoba sv. Jožefa, In upiral je bolnik motne svoje oči vanjo in vzdihal iz dna svojega srca:

»Oh, preljubi sveti Jožef moj, odpusti mi, da sem te tolikrat razžalil! Povrni mi zdravje, in nikdar te ne pozabim, in po nagih kolenih pojdem na Sv. goro, da zahvalim poleg tebe tudi še prečisto tvojo nevesto, presladko mater Marijo! — Oh, preljubi sveti Jožef, usmili se mojega sina, ako sem jaz prevelik grešnik! — Oh, ti preljubi moj sveti Jožef!« —

* *
*

Jakec Medvedov je stanoval v Gorici pri nekem daljnjem sorodniku svojega očeta. Ko je ta zvedel, da je Medved tako hudo bolan, in da ne bo mogel več plačevati za sina, se mu je smilil zapuščeni dijak, in rad bi mu bil pomagal. Toda sam je bil ubog, in težko je preživljal sebe in svojo družino. Hrane mu ni mogel dajati zastonj, toda prepustil mu je stanovanje brezplačno in svetoval, da si poišče po mestu usmiljenih src, da se bode mogel vsaj enkrat na dan nasititi.

»Koliko se jih je že prerilo na tak način skozi šole, in zdaj so v dobrih službah,« je tolažil Jakca.

No, ta tudi ni precej obupal, in šel je na lov po »dobrih srcih«.

Prvi dan ni našel ničesar. Truden in lačen se je vrnil zvečer domov, a tedaj je še moral vzeti knjigo v roko in se pripravljati za drugi dan.

»Morda bo jutri bolje,« si je mislil in ni še obupal.

Po želodcu mu je strašno razsajalo, ko je drugi dan stopal proti šoli. No, imel je še nekoliko novcev iz boljših časov in stopil je k

peku, kjer si je kupil za dva krajcarja žemljo. Le počasi in male kosce je trgal od nje in jih žvečil polagoma, da bi okušal dalje časa njih slast.

Po šoli si je kupil za kosilo drugo žemljo, a popoldne se je odpravil zopet »na lov«. No, posrečilo se mu je, da je dobil dvakrat na teden hrano pri kapucincih. Toda, moj Bog, kje pa dobi hrano za drugih pet dnij v tednu?! . . .

Prvi teden je še nekako prestal, a drugi teden že ni šlo več!. . .

Prepadel in bled, tresočih se nog, s praznim želodcem in na pol zmrzlih udov je stopal nekega jutra po mestnih ulicah proti gimnazijskemu poslopju.

Pod oboki v »Raštelju« so prodajale furlanske ženice za nekoliko novcev slabo, gosto, umazano-rjavo kavo. Oj, kako željno se je oziral Jakec po njej! Kako hlastno bi nastavil skledico na posušene, vroče ustnice; kako dolg in globok bi bil prvi požirek! Toda, včeraj je bil že porabil zadnji novec — obrnil se je v stran in zamižal, da ne bi videl zapeljive pijače!

In stopal je dalje, in vedno bolj so se mu šibile noge, in vedno počasnejši mu je bil korak,

A glej je zopet izkušnjave! —

Tam kjer se nehajo oboki, so bila nad dvema stopnicama odprta vrata v — pekarijo. In iz raznih predalov in s polic so se svetile štruce in štručice, hlebi in hlebčki, rogljiči in žemlje, pinice in maslenke! In vse je bilo sveže in gorko ter širilo po bližnjem zraku tako prijeten, tako mamljiv vonj!

In vrh stopnic, prav ob vhodu je stala pripravljena košara za raznašanje po mestu, polna dolgih, lepih, visokonarastlih, rumeno se svetlečih štruc.

Jakec se je nehote ustavil, a takoj je zopet zamižal. Hipoma pa mu je hušknil neki notranji glas:

»Čemu stradaš? Ali je greh, ako izmakneš toliko, da ne pogineš kakor pes na cesti?«

Stresel je z glavo, hoteč se otresti te misli. Toda v tem hipu mu je tako zabučalo po želodcu, kakor bi se bilo tam nekaj utrgalo, in napadla ga je doslej nepoznana bolest.

»Ali ukrasti, ali umreti!« mu je zopet šepnil oni glas.

In boječe je stopil Jakec korak naprej. V prodajalnici ni bilo videti nikogar, le iz ozadja so se čuli nekateri glasovi.

Po cesti pa so vrveli ljudje gori in doli, in nihče se ni brigal zanj.

»Zaradi tega ostanem še vedno pošten,« si je dejal.

Ozrl se je okoli sebe, naglo stopil na stopnico, in — že mu je štruca tičala pod jopičem.

Zardel mu je obraz od razburjenosti, zasvetile so se mu oči, in neka nova moč ga je prešinila, da je hitel naglo dalje mimo prodajalnic, črez Travnik, mimo jezuviške cerkve, ne ozirajoč se niti na desno, niti na levo.

Samo to mu je bilo pred očmi, da se bode zopet nasitil! —

Že je hotel stopiti v šolsko poslopje, ko se ga dotakoe težka roka. Dvoje lokavih oči ga meri od pet do glave, pa zopet od glave do pet, in ista trda roka mu hkratu segne pod jopič in privleče izpod njega ukradeni kruh.

»Ha, ha, imamo ga ptička! Imamo ga, ha, ha!«

Zasmejal se je odurni obraz tako gnusno, tako brezčutno . . .

A Jakcu se je zdelo, da se je porušilo nanj celo gimnazijsko poslopje, da se je zatemnil in utrgal ves nebesni svod, in — nezavesten se je zgrudil na pragu . . .

* * *

»Ah, kako mučne sanje so me mučile nocoj! Sanjalo se mi je o našem Jakcu, pa nič dobrega. Moj Bog, kaj to pomeni?«

Tako je tožila nekega dne po tistem dogodku v Gorici takoj zjutraj žena čevljarju Medvedu, ki je nepremično in vznak ležal na trdi postelji in upiral svoje poglede v sv. Jožefa.

Sama kost in koža ga je že bila.

»Nič se ne boj za Jakca,« je izpregovoril potihoma. »Ta-le gori, moj patron, ga bode varoval — o tem sem prepričan! In vse šole bo izdelal in v čast nama bode na starost!«

Ženi je šinil bridek nasmeh preko ustnic. Videti je bilo, da ona pač ni prepričana o tem.

Umolknila sta oba. On je težko hropel in zaklapljal oči, ona pa je sedla zraven njega in nema zrla v njegov mrtvaški obraz. —

Nekoliko predpoldne je stopila Medvedovka pred hišo po drv. Že si je bila naložila nekoliko polenc v naročje, ko zasliši na cesti za saboj prhanje konjiča in ropot majhnega voza.

Ozre se — a tedaj ji padejo drva na tla, roke ji obvise trde in iztegnjene nizdolu ob životu, in oči se ji izbulijo. Kakor bi se ji bile hipoma napolnile žile s svincem in železom, tako je obstala.

Mimo pa se je peljal njen Jakec na — odgonskem vozu.

Zagledal je bil očetovo hišo, zagledal svojo ljubljeno mater, in vsa neizrečena sramota, ves srd in vsa žalost nad samim seboj se mu je hipoma podvojila.

Hiša Medvedova je stala ob začetku trga. Še ga ni nihče videl, še si lahko prihrani največjo sramoto! Hipoma plane kvišku, in z eno nogo je že na tleh.

Ali tedaj ga potegne krepka roka izprevodnikova na prejšnji prostor. Oklenila se ga je bila, da se mu je takoj zasedla kri na pritisnjenem mestu.

Jakec je zaječal in pokleknil pred izprevodnika.

»Pustite me; samo to sramoto mi prihranite, da se ne vozim skozi trg, in večna vam bode moja hvaležnost!« je prosil in sklepal roke.

Toda oni ni poznal usmiljenja! Pognal je konjiča, in voz je šinil hitreje mimo prvih hiš . . .

Medvedovka pa je stala še vedno na istem mestu in zrla za vozom . . .

»Jej, jej, pojdite pogledat, Medvedovega Jakca vozijo po odgonu,« se oglasi nekdo na trški ulici.

Kakor ogenj je šla novica od ust do ust, in vse je hitelo na ulico, in vse je kazalo za vozom.

Nekateri zlobneži in zavistneži pa so s ciniškim nasmehom javkali:

»Škofa peljejo; Medvedovega škofa peljejo!« . . .

* * *

Medvedovka je stopila v hišo. Opirala se je ob zid in počasi je lezla do bolnika, ki je še vedno govoril s sv. Jožefom. Ozrl se je na-njo, rekoč:

»Kje pa si bila toliko časa?«

Ni mu odgovorila. Težko se je spustila na stol in ječala in ječala.

»Oh, moje sanje, moje sanje!«

Bolnik je postajal nemiren. Neki čudno tesni čut se ga je polaščal, in navdajala ga je neka dozdaj nepoznana groza.

Sklonil se je v postelji, se podpiral z dolgo, koščeno desnico, da je bil videti, kakor bi bil vprav vstal od smrti, in vprašal drugič s hripavim, le na pol razumljivim glasom:

»Kaj pa je? Za božjo voljo, kaj pa je?«

Ona pa je še vedno ječala:

»Moje sanje, moje sanje! — Moj Jakec!«

»Kje je?« vpraša bolnik z zateglim, nekoliko glasnejšim glasom.

Ona privzdigne glavo, in bolnik je videl vso nesrečo začrtano s strašnimi znaki na rjavem in nagubanem njenem obrazu.

»Tam doli v — odgonski hiši,« je viknila obupno ter se hotela zopet stisniti v dve gubi.

Toda v tem hipu je omahnil bolnik na ležišče. Široko so mu bile odprte oči, katere je bil uprl v sv. Jožefa, in zaječal je tako grozno, tako žalostno:

»Preljubi moj sv. Jožef, zakaj si mi to storil?«

In bruhnila je iz njega temnordeča kri.

Žena je hitela po blagoslovljeno svečo, jo prižgala s tresočo roko in držala bolniku. V roko pa mu je potisnila majhno razpelce...

Tedaj so se hipoma odprla vrata, in v sobo je stopil Jakec. Izpustil ga je bil župan takoj.

Skočil je k postelji, privzdignil glavo očetu in poljuboval že skoro mrzlo čelo.

Bolnik je še odprl oči, toda bile so že skoro obsteklele. Vendar je bilo videti, da je še poznal Jakca.

Položil mu je suho desnico na glavo, hotel še nekaj izpregovoriti, a desnica je polagoma polegla raz glavo sinovo, postajala hladnejša, vedno hladnejša, in — Medveda ni bilo več...

* * *

Medvedovka in Jakec sta tedaj le težko prebila ono sramoto — a prebila sta jo! Jakec je začel premišljati, kam bi se obrnil, ker tega vendar ni hotel, da bi ga morala mati rediti s svojimi rokami, ko bi moralo biti narobe. Tedaj mu je pa ponudil trški notar, da naj vstopi k njemu za pisarja. No, s tem pičlim prislužkom je redil nekoliko let sebe in mater.

Toda obrnilo se je drugače!

V Ameriki je umrl neki brat Medvedovkin, ki se je bil že davno tja izselil, o katerem pa so mislili, da je že davno mrtev, ker ni bil nikdar dal od sebe ne črne, ne bele. Prihranil si je bil tam nekoliko tisočakov, in to premoženje je podedovala Medvedovka po njem. Takoj si je popravila hišo, Jakec je pustil notarja in njegovo pisarnico, in nastavila sta z materjo krčmo, ki je še zdaj ena najboljših in najbolj obiskanih trških gostilnic.

Slednji večer se vprašujejo še dandanes uradniki:

»Kam pojdemo v gostilnico?« —

»I, kam drugam, nego k — škofu!«...

In gre jima dobro, in on večkrat pripoveduje svojim gostom to svojo dogodbo »izza mladih let«.

Prihodnjo jesen pa, pravijo, da se oženi. —

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje **V. H—z.**

V Rimu, dne 18 maja 1894.

Tiste dni, v Binkoštih, ko si Ti, dragi Vatroslave, se razveseljeval tam gori v »stovežati« Pragi, sem se izprehajal jaz tu po »večnem mestu« ter proučeval njega svetovnoznane znamenitosti. Nekoliko dni sem le romal od cerkve do cerkve, od zbirke do zbirke ter šele potem začel ogledovati vse nekoliko bolj natančno. Često sem se tolikanj utrudil, hodeč po ves dan po trdem, kamenitem tlaku, da sem zvečer komaj prišepal na svoje stanovanje. Ne zameri torej, da Ti pišem toli poredkoma!

O binkoštnih praznikih sem imel kaj ugodno priliko za proučevanje ljudskega življenja v Rimu. Prijatelj! »Roma eterna«, kakor jo ponosno nazivljajo nje samosvestni stanovniki, je sicer lepo in bogato mesto, po katerem se šopiri mnogo elegantne gospode, stanujoče po krasnih mramornih palačah; ali še več je tukaj revežev, ki nimajo nikamor položiti svoje glave . . .

Jaz stanujem, kakor sem Ti naznanil, v najživahnejšem kraju mesta, na Corsu, blizu »Piazze del Popolo«, nad katero je nekoliko višje Monte Pincio, kjer je najlepši park vsega mesta. Tjakaj se vozi na izprehode v bliščečih kočijah rimska aristokracija, krvna in denarna, zlasti proti večeru, pred solnčnim zahodom Tu ti drči in drdra gori in doli nepretrgoma ves božji dan, prav pod mojim oknom; imam torej najlepšo zabavo, ne da bi se mi bilo treba makniti iz svoje sobe! Kaj se tu vse vidi — no, tega ti ne bodem opisoval, ker nisem poklican potopisec!

Da! Revežev in beračev kakor tudi lenih postopačev je tukaj v Rimu toliko na vseh oglih; poslanjajo se in razpostavljajo, da človek često nima kam stopiti! Jedva stopiš na ulico, že ti pomoli kakšen »povereto« svojo koščeno roko: »Prego, una piccola moneta!« Zlasti otroci in to dečki so v beračenju pravi virtuozi! Obsujejo te na sredi trga, se prekopicavajo ter ti delajo vsakovrstne skoke in kapriole, potem pa kriče okolo tebe unisono: »Un soldo, un soldo!« in te ne izpuste, dokler ne vržeš vsakemu po en centezim. Poleg beračev po poklicu je v Rimu, kakor sploh po vsej blaženi Italiji, vse polno »ciceronov« in vsakovrstnih »senzalov« in mešetarjev, ki te zasledujejo na vseh koncih in krajih.

In tu v »večnem mestu«, v središču svetovnih umetnosti, kjer se shajajo slikarji in kiparji vsega sveta — tu v Rimu je še neka posebna vrsta nadležnih ljudi, ki napadajo tujca, zanimajočega se za umetnine, kar o belem dnevu po vseh krajih, po razvalinah in ob znamenitejših spomenikih. To so tisti »modeli«, moški in ženski, ki rabijo upodabljajočim umetnikom za vzorce. To so n. pr. možje s kodrastimi lasmi in z dolgimi valovitimi bradami, ki se ti ponujajo kot živi modeli za apostole, puščavnike, redovnike i. t. d. — potem žene z otroci v naročju, ki bi ti rade sedele za vzorec kakšne »Madone« in »matere dolorose« i. t. d.; dobe se pa tudi modeli za mlajše svetnike in svetnice, tudi za sv. Magdaleno in druge evangeljske prešeštnice itd. Pa ti umetniški vzorci so zgolj iz preprostega ljudstva, dočim si mora umetnik iskati živih idealov za tiste Diane, Venere, Frine in Mesaline, ki so toli priljubljeni predmeti moderne veristične smeri à la Hans Makart — v krogih modrokrvnega, aristokraškega ženstva . . .

Da bi spoznal razliko med bogatimi in reveži na svoje oči, sem zahajal tu v Rimu v »grand hotele«, v elegantne »ristorante«, kjer ti strežejo natakarji v frakih z elegantnimi »koteleti« ob ušesih, in pa v preproste ljudske »osterije«, v katerih se shajajo gostje iz nižjih slojev rimskega prebivalstva. Po hotelih, kjer sem plačal za večerjo po deset lir, so jedli in pili bogataši prav na debelo in obilno, kakor pri nas; v ljudskih krčmah pa sem večerjal za nekoliko centezimov ter se zabaval kaj izborno med dobrodušnimi Rimljanci.

Tu so se vrstili pred menoj kaj slikoviti, vprav idilski prizori obiteljskega življenja. V teh »osterijah« se na večer shajajo namreč kar cele družine. Mož si je po dnevu zaslužil nekoliko centezimov, naroči ženi, da pride z otroci v to ali ono krčmo. Ona prinese s seboj v ruto zavezano skledico z dobro preprosto večerjo, n. pr. »riso con seppia«, t. j. riž z znano morsko ribo, ki je tu jako po ceni. Ko pojedo vsi z izpodbudilno slastjo to jedilo, naroči mož še nekoliko »formaggija«, t. j. sira in kruha, s katerim si zamašijo pohlevne svoje želodce, in vse to zalijejo z litrom vina, ki stane 50—60 centezimov. Po večerji čvrljajo in čenčajo v sladki svoji laščini tako dolgo, da jim otroci za mizo zaspijo. Ker je otrok sploh navadno v izobilju, imata potem mož in žena polne roke tega božjega blagoslova, da ga neseta domov! Tukaj se ti torej često predoči toli zanimiva, slikovito ubrana obiteljska skupina, da bi jo človek kar ustavil in posnel v glini vpričo vseh ostalih gostov! . . .

Vobče je tu v Rimu, obrni se kamorkoli se hočeš — v cerkev, ali palačo, na trg, ali med stare razvaline — povsod je toliko revežev

in beračev, da se jih kar ustrašiš. In, daš li enemu izmed njih kakšen »soldo«, potem šele pričnejo ostali prosilci kazati svoje lesene noge, otekle rane in brezprstne roke, kakor pri nas ob kaki romarski cerkvi! Da, da! Na Laškem je beda: slab denar in pa mnogo revežev in beračev!

Te dni sem obiskal tukaj grofa Pettenegga, superijorja »Nemškega viteškega reda«.[1]) Sprejel me je jako prijazno ter me povabil, da ga posetim še večkrat za svojega bivanja v Rimu. Mož je kaj inteligenten, se zanima jako živo za lepe umetnosti; ponudil mi je radovoljno podporo, da se bodem mogel spopolniti v izvoljeni stroki.

Nadalje sem pohodil svoja nekdanja kolega na dunajski akademiji, podobarja Schaffa in Weiricha, katera imata svoja atelierja tu v »Palazzu Venezia«, kjer biva avstrijski poslanik.[2]) Začudila sta se mi vrla »dečka«, ko sem pomolil svojo glavo v sobo! Da smo se potem radovali in praznovali »veselo svidenje« tu v večnem mestu s čašo žarnega »falernca«, tega Ti pač menda ni treba naglašati še posebej! —

Ko sem opravil te posete, sem se vrnil zopet k svojim — starinam in zgodovinskim spomenikom. — Najznamenitejše umetninske zbirke sem si ogledal na prvo le bolj poprečno in površno ter se napotil potem skozi »Porta S. Sebastiano« v katakombe Sv. Kalista, ki so dobre pol ure zunaj mesta. Dospevši do dotičnega vhoda, ki je nekoliko minut pred cerkvijo Sv. Sebastijana, sem plačal obligatno liro vstopnine, na kar mi je pater dominikanec — bil je nemški Čeh — dal prižgano svečo, in potem sva stopala doli v »podzemeljski Rim«, v grobišča prvih kristijanov.

S početka sva šla po dolgih stopnicah navzdol, potem po raznih hodnikih, niti meter širokih, vijočih se zdaj na desno, zdaj na levo, tu navzgor, tam zopet navzdol, in ob straneh so se nama odpirali zopet drugi hodniki, raztezajoči se sedem do osem metrov pod zemljo na vse kraje, kakor tisti rudniški rovi v naši Idriji. In v stene teh hodnikov na obeh straneh so vdolbeni v dveh, treh vrstah, drug nad drugim, vodoravni grobovi, kamor so polagali mrliče. Ti grobovi so vsekani v mehko peščnato skalo, v tako zvani rdečkasti tuf. Ob straneh grobne votline je izklesan okvir; vanj so vzidavali zakrivalne plošče, ki so zapirale grobove. Na teh pokrovih je bil v kamen vsekan

[1]) Isti, o katerem je bilo čitati v zadnjih časih, da je vzpričo nekih nesporazumnosti odložil to čast, ter da se da posvetiti za duhovnika in imenovati za nadškofa goriškega. *Op. uredn.*

[2]) Ta dva kiparja sta oba izvrstna umetnika, ki imata mnogo naročil: zlasti Weirich je izvršil že lepa kiparska dela iz mitologije.

napis, in sicer navadno le ime mrliča, često še besedici: »in pace« ali kak podoben izrek. Napisi so bili iz početka v grškem jeziku, kateri je rabil takrat imenitnejšim ljudem, kakor zdaj pri nas nemščina; poznejši napisi pa so bili latinski. Poleg mrličevega imena ali dneva njegove smrti je tudi kako simbolno znamenje, zlasti iz poznejše dobe, na grobovih krščanskih mučenikov. Taka znamenja so bila: križ, kaka cvetlica, hrastova ali palmova vejica, potem golob z oljikovo vejico i. t. d. Pozna se pa tem grobovom, da so se tudi že takrat odlikovali — bogatini od revežev. Imenitnejši mrliči so imeli mnogo večje in lepše grobove, da, tudi posebne obiteljske rakve, s kapelicami, okrašene s slikami ‚al fresco'. Ti imenitnejši grobovi se večinoma ponašajo z grškimi nagrobnimi napisi; siromaki pa so se zadovoljevali z preprosto latinščino — tout come chez nous — s preziranao materinščino.

V te grobove, ki so v stenah, so pokopavali mrliče brez krste; zavijali so jih le v platnene rjuhe ter zapirali grobnice s ploščami od mramorja ali od žgane ilovice ali gline (terra cotta). Te plošče so bile vse jako lično izdelane, nekatere vprav umetniški. Bogatini so imeli na grobnih pokrovih poleg svojega imena in napisa tudi figuralne okraske v ploskvorezbah, in po kapelnih zidovih so bile simbolne podobe in slike iz krščanskega blagovestja. Tu se je predstavljalo vstajanje od mrtvih v različnih varijacijah: Lazar se prikaže, v rjuho zavit pri vhodu v grob, ker ga je zunaj stoječ Kristus poklical z obudilno svojo paličico; Jona je upodobljen, kako ga morska riba požira in zopet iz sebe meče, ali pa sedeč v senci one velikanske palestinske buče, ki je pod njo zastonj pričakoval pogube mesta Ninive; dalje vidiš tu »dobrega pastirja«, nosečega najdeno ovco sredi ovčje črede; potem zopet očaka Abrahama, pripravljenega na žrtvovanje sina Izaka; ali pa Noeta v barki, pričakujočega vrnitve izpuščenega goloba; potem proroka Danijela v levnjaku, iztegujočega roke proti proroku Habakuku, ki mu prinaša južino svojih ženjic; končno izraelske mladeniče v plamenu babilonske opekarnice i. t. d. Tudi so tu uprizorjena različna zdravilna čudesa Zveličarjeva; njega krst in poslednja večerja — prvi je predstavljen realistično, t. j. Janez krstitelj krščuje res Kristusa v Jordanu, druga pa simbolno, z znaki imenovanega svetotajstva. Naposled so upodabljali tudi D. Marijo z božjim sinkom v naročju, sv. tri kralje i. t. d. Prizorov iz življenja svetnikov in svetnic pa tu še ni videti nikjer, ker takrat še ni bila proglašena njih svetost.

Vse te ploskvorezne podobe in slike na presno nam kažejo nekak prehod umetnosti od poganskega malikovalstva do krščanskega

bogočastja; kajti posnete so večinoma po starih, mitoloških tipih in vzorcih; one so tako rekoč prvi poskusi nove krščanske umetnosti, ki se je pozneje, v preporodni dobi in v zlatem veku »cinquecenta« popela na tako čudovit vrhunec dovršenosti, da je mi pritlikovi potomci niti ne moremo razumeti, kamoli posneti ali doseči . . .

Da, predragi prijatelj, tu doli v podzemeljskem Rimu — »Roma sottoterranea«, v grobiščih, skriviščih in shajališčih ter svetiščih prvih kristijanov — tu v rimskih katakombah je tekla zibelka naše novodobne umetnosti in človeške omike sploh! Kdor hoče proučevati tok lepih umetnosti v novem zakonu od njegovega izvora pa do izliva v moderno, profansko strujo — do realizma in verizma, ta pridi semkaj v podzemeljski labirint; tu mu je na izbero dovolj gradiva, in po cele dneve more bloditi in laziti po tajnostnih rovih in hodnikih, ki so na nekaterih mestih jedva pol metra široki, potem pa se zopet razširjajo v prostorne celice, v večnadstropne kapele in dvorane. Razen teh Kalikstovih katakomb, imenovanih po papežu Kalikstu, ki je ondu pokopan, je še mnogo drugih takih katakomb, t. j. grobnih skupin, ki imajo svoje ime od svetnika ali mučenika, ki je bil v njih pokopan, ali pa od nekdanjega lastnika dotičnega zemljišča. So katakombe sv. Pretekstola, sv. Sebastijana, sv. Priscile, sv. Neže, potem sv. Nereja in Ahileja, sv. Petra in Marcelina i. t. d. — Pa tudi židovske katakombe so v Rimu, nedaleč od cerkve sv. Sebastijana; skopali so jih iz Palestine pribegli židje v III. stoletju po Kr. Doslej je odkopanih 26 velikih in 17 manjših katakomb; njih hodniki merijo okoli 200 milj poti ter obsegajo nad pet milijonov posameznih grobov! —

Dve debeli uri sva tavala s patrom po temotnih hodiščih Kalikstovih katakomb, dokler nama nista dogoreli sveči in sva se morala vrniti zopet na dan. — Vrli moj spremljevalec, videč moje zanimanje in znatiželjnost v umetniških študijah, me je opozoril na »Musaeum Gregorianum Lateranense«, kjer je v posebnem oddelku zbranih vsakovrstnih napisov, plošč, podob in slik, izkopanih po raznih katakombah; posetil sem torej medpotoma še to zbirko spomenikov in umetnin iz prve krščanske dobe. Ondu ti je na ogled razpostavljena množina sarkofagov s ploskvoreznimi okraski, nagrobnih plošč z grškimi in latinskimi napisi in izrezljanimi podobami, posamični kipi in njih odlomki — rok, nog, prsi in glav, po katerih se da soditi, kakšna je bila cela podoba. Tudi posnetki fresk iz raznih katakomb so tu. — Človek bi rabil tedne in mesece, ko bi hotel ogledati in proučiti vse te starinske predmete, katerih Ti ne vem niti vseh našteti!

Zanimiva ter velepoučljiva v tem lateranskem muzeju je tudi zbirka umetnin iz poznejše stare krščanske dobe, iz IV. in V. veka; to so posamični kipi, ploskvorezne skupine kakor tudi slike poedinih svetnikov in umetno sestavljeni prizori iz sv. pisma stare in nove zaveze. — Toda ko bi Ti hotel vse to navesti posebej, bi se razširilo moje pismo na deset velikih pol, in vendar Ti ne bi mogel pribaviti niti približnjega pojma o vsem, kar sem videl. Opozoriti sem te hotel, da v tem muzeju ugodno in pregledno lahko proučiš početek, razvoj in napredek upodabljajočih umetnosti — kiparstva in slikarstva — od prve zore krščanstva pa do jasnega dneva sedanje prosvete; kajti tukaj so zastopane vse njih dobe in to po raznih šolah in strujah. — Zamolčati pa ne smem, da so se tudi tukaj Benečani pokazali vredne tekmovalce vseh ostalih narodov; imen ti ne bodem našteval — ako te usoda pripelje kdaj sem v »večno mesto«, si oglej vse to na svoje oči.

Nadalje se nahaja tu v lateranskem muzeju tudi zbirka starih poganskih umetnin, grških in rimskih iz predkrščanske dobe, tako da imaš pregled vse umetniške zgodovine z retrogradno perspektivo na nje prvotni začetek ter s perspektivnim razgledom v nje bodočnost. Ondu so podobe, predstavljajoče poganske bogove in boginje ter polubogove iz grške in rimske mitologije; potem podobe slavnih cesarjev, rimskih vojskovodij in drugih slovečih osob zgodovinskih moškega in ženskega spola. Mnogo je ondu tudi dekorativnih kipotvorov, ki so nekoč lepšali to ali ono znamenito palačo; le škoda, da jih je malo dobro ohranjenih, temveč večina njih je pobita in poškodovana, in žal, da so jih le izkazili nevešči moderni »umetniki«, hoteč jih popraviti.

Končno je tu bogata zbirka vsakovrstnih nakitov in mozaikov, sestavljenih od raznobojnih mramorjev in dragocenih kamenčkov, ubranih toli umetno in genijalno v slikovite skupine, da se jim človek ne more načuditi — današnji mozaiki se ne morejo z njimi niti od daleč primerjati.

V neki sobani je mnogo raznovrstnih živali od mramorja in brona, in te so toli naravno in umetniški dovršeno posnete, zlasti v anatomskem pogledu, kakor da bi bile res žive. Tu se vidi, da so Grki in Rimljani natančno proučevali anatomsko sestavo ne le človeškega života, ampak tudi živalskih trupel, naravnost in neposredno po prirodi.

Toda bodi dovolj za danes! Ura kaže 24, t. j. po rimskem času — polunoč; oči mi že zatekajo in se zapirajo — torej »felicissima notte!« *A. Progar.*

Slovenski junak.

Spisal Dolenjski.

Čujte bor, vojaške roje!
Krogla žvižga, boben poje,
Grad vali se v sip in prah.
Vragu peta se zabliska.
En junak za njim pritiska,
Udri, udri, mah na mah!
Kjer zadene, iskra šine,
Šest jih pade, kjer porine,
Kdo je mar?
Ta pogumen korenine
Je slovenski oratar.

Ob devetnajstletnici bojev v Bosni, v katerih si je priboril domači pešpolk štev. 17 toliko nevenljive slave, se mi zdi umestno, da se spomnim moža, ki je stal na čelu temu slavnemu polku. Kdo ne pozna slavnega polkovnika M. L. Priegerja?

Rojen je bil dne 11. prosinca 1826. l. v Ptujem na Spodnjem Štajerskem. L. 1843. je vstopil kot kadet v pešpolk št. 17, kjer je služboval s kratkim presledkom do 1. svečana l. 1880. Mož je bil jeklenega značaja, dobrega srca, neustrašen, izredno hraber in jako skrbljiv oče svojim podložnikom ter si je vedel pridobiti tudi njih posebno ljubezen in visoko spoštovanje.

Bojeval se je 1848. l. v Italiji pri Bresciji, Vallegiju, Pontonu, M. Dossaboni, Castelonu, Goitu, Canziji, Vicenciji, St. Luciji, Montebellu, Custozzi, Cremoni, Lodiju, Castel-Leonu, Milanu in Roderu; 1849. l. pri Ticinu, Borgu, Gambolu, Bologni in Anconi; 1859. l. na Padu in pri Solferinu; 1866. l. pri Custozzi; l. 1878. pri Rogljih, Jajcih in Livnu. Bil je ta junak v 43 bojih in bitkah. Povsod se je obnašal izredno hrabro in je bil odlikovan z Najvišjo pohvalo, z vojaškim križem za zasluge, z vojno dekoracijo in z redom železne krone 3. reda z vojno dekoracijo.

Mož je bil sicer redkih besed, a kadar se je razpravljalo o vojski, takrat se je ogrel tudi on; oči so se mu zasvetile, lice se mu je razvedrilo, in govoril je potem tako ognjevito, korenito in prepričevalno, da ga je hotelo vse poslušati. Doma je bil zakopan v knjige, katere so bile njegovo največje veselje, iz njih je nabiral bogatih vojaških vednosti. Ni se torej čuditi, da je temeljito poznal razmere posebno onih dežel, v katerih je slutil, da se bode skoro treba spopasti s sovražnikom.

Meseca sušca 1878. l. je bil imenovan za poveljnika zgoraj imenovanega polka. Svoje delo je pričel s predavanjem o bosenskih raz-

merah; tako je seznanil svoje častnike z deželo, kjer se je kmalu potem polk bojeval.

Kako je skrbel, da se olajša tudi moštvu pouk, nam kaže sledeča dogodbica. Bilo je dne 10. vel. srpana, torej dva dni pred odhodom iz Trsta v Bosno. Polkovnik je stal pred vojaščnico in ves zamišljen spuščal proti nebu sive oblačke svoje jako mu priljubljene veržinke. Šel sem mimo in bil sem že nekoliko korakov od njega oddaljen, kar me pokliče k sebi. — Velika čast, si mislim, kajti naš polkovnik je le malokdaj občeval privatno z nižjimi častniki. — Bistro me pogleda in reče: »Vi ste sin iz naroda, bi mi li mogli navesti in morda tudi zažvižgati nekaj narodnih pesmi?« Sprva sem bil nekoliko presenečen, a osuplost me kmalu mine. Navedel in zažvižgal sem mu jih precejšnje število, a nobena mu ni tako ugajala, kakor: »Popotnik pride čez goro« . . . itd. »Vsebina in napev te pesmi sta prav za nas, ker vojaki smo popotniki, danes tukaj, jutri tam, in tudi posloviti se nam bo treba že v nekaterih dneh; pokličite mi kapelnika in recite mu, naj rog s seboj prinese.« Kapelnik pride, jaz zažvižgam še enkrat melodijo popotnikove pesmi, in kapelnik jo zatrobi za mano.

Drugi dan so trobači in bobnarji celega polka trobili in bobnali nekaj novega, in vsaki kranjski vojak, ki je slišal trobentanje in bobnanje, je rekel:

»To je pa popotnikova pesem.« In tako je napev te pesmi postal po polkovnikovem povelju tako zvano »polkovno znamenje« (Regimentssignal).

Pod tem signalom se zbirajo še dandanes, in nadejati se je, da se bodo zbirali tudi v prihodnje vojaki domačega pešpolka, že iz spoštovanja do velikega polkovnika, ki je vpeljal ta klic.

Iz tega dogodka je tudi razvidno, kako modro je umel Prieger izkoriščati za vojaško službo vtiske in spomine, ki sta nam jih vcepila mati in šola v rosni mladosti, in ki so nam zategadelj dragi in mili do konca življenja. Marsikdo se še gotovo spominja besed, ki jih je govoril polkovnik, prišedši iz Bosne: »Ne meni, temveč deželi, ki nam pošilja tako pridne sinove, gre vsa čast in slava«. Tako je junak odbijal v svoji ponižnosti vse zasluge, ki so mu jih priznavali drugi.

Z vpeljavo omenjenega »signala« pa Prieger ni samo zlajšal vojakom pouk, temveč je jako povzdignil tudi njih ponos in jim vzbudil navdušenje. Moje pero je pač preslabo, da bi moglo dostojno popisati, s kakšno hrabrostjo so se naši fantje spopadali z ljutim sovražnikom, ko so bili po domače pozvani na naskok. Melodija pesmice, katere so se bili naučili v mladosti od matere in v šoli in jo pozneje

večkrat prepevali, jih je spremljala na bojišče, in marsikateremu je donela v zadnje slovo, ko je umiral na bojišču časti in slave. —

Naš polkovnik se sicer kot pravi vojak ni nikoli postavljal na strogo narodno stališče, pač pa je materinski jezik svojih vojakov čislal in ga ni nikdar drugim narodnostim na ljubo preziral. Kdor na tak način spoštuje čutila svojih podložnikov, ta se pač sme nadejati, da pojdejo njegovi vojaki, ako treba, zanj tudi v pekel.

Pravo je zadel polkovnik, ko je na dvornem plesu priznal presvetlemu cesarju, da more s kranjskimi vojaki vse doseči, kdor zna z njimi ravnati.

In kakor si je veliki polkovnik sam pridno prizadeval, da bi do dobra spoznal svoje moštvo, ter izkušal obračati njih vednosti in čednosti vojaški službi v prid in korist, takisto je to zahteval tudi od svojih častnikov. Skrbel je vestno za to, da je bil vsaki častnik vešč materinščini svojih podložnikov; posebno je čislal one, ki so zrasli med narodom in umeli v odločilnih trenotkih navduševati svoje podložnike s takimi besedami, kakršne, kakor je bil polkovnik sam izkusil v mnogih bojih, nikoli niso brez uspeha. — »Le po njem«, so tri kratke besede, a izrečene o pravem času, na pravem mestu, od pravega moža, provzročijo velikanski uspeh; kajti one obude v srcih naših fantov nepopisno srditost in nenavadno srčnost proti onim, po katerih jim je mahati.

Takih in enakih »navdušnic« se nahaja med slovenskim narodom mnogo; umevno pa je, da so znane le onim, ki bivajo med narodom, — Veliki naš polkovnik je imel 1878. leta 55% takih častnikov v vrstah svojega polka, in sicer stotnika Drenika, Strohmayerja, Slivnika, nadporočnika Lukanca, Prašnikarja i. dr.; ni se torej čuditi, da je dosegel z njimi toliko slave in časti. —

Značaj našega polkovnika se je kazal v najlepšem svitu ob času nevarnosti. V vojski je bil vedno na pravem mestu. V boju pri Jajcih se je postavil na levo krilo, koder je pretila polku največja nevarnost. Tu je stal naš polkovnik trdno in stanovitno kot skala ter navduševal svoje vojake. — Toda pritisk sovražnika je bil vedno hujši, streljanje vedno živahnejše; kmalu so se križala tu in tam bodala s handžarji. Mladi naši bojevniki so bili kakor levi, a moči so jih že zapuščale; ozirali so se na hrabrega, v bojih in bitkah osivelega junaka. »Naprej, ne za korak nazaj!« mu bero na obrazu. Srčnost se podvoji — sovražnik je odbit! Z bistrim očesom zapazi polkovnik, kje je treba pomoči. En oddelek podaljša levo krilo, drugi zavzame presledek, ki je nastal vsled spopadka z ljutim sovražnikom. Krogle

frčijo, kakor bi dregal v sršenovo gnezdo, a sreča, da ne zadene nobena polkovnika; vojakom se zdi, da vidijo angelja, ki z mogočnima perutnicama odbija od njega krogle. — Naskoki se vedno še množe, a polkovnik stoji s svojimi kot hrast ter se ne gane; Turčin se mora umakniti.

Boj je že trajal od devete ure, dan se je bil nagnil in solnce je stalo nizko na nebu; tu pride zadnja rezerva, polkovnik se ji postavi na čelo in jo pelje proti zagrizenemu sovražniku. Nasprotnik strelja, kar najhitreje more; 53. pešpolk pritisne od leve — Turčin se zboji, pobere kopita in beži, kar more. Polkovnik obstoji na višavah, in njegovi streljajo na bežečega sovražnika, kakor bi presipali orehe. Marsikateri Turčin se zgrudi in ne vstane več. Slednjič izgine sovražnik z obzorja. Mrtveci in ranjenci krijejo bojišče. Trobač zatrobi na polkovnikovo povelje v svoj rog, in daleč okoli, črez dol in log se razlega napev znane domače pesmi kot polkovno znamenje. Navdušenje je nepopisno. Vsi ki so bili še v dolini in po obronkih, povzdigujejo oči in vidijo, da stoji na višini veliki in priljubljeni polkovnik Miroslav Ludovik Prieger; okoli njega pa se vse zbira.

Ko je bila pozneje po mnogih mukah in težavah vstaja udušena in se je zvedelo, da polk ostane v Livnu, je bil Prieger ves potrt in žalosten. Boja željen, bi bil najraje koračil dalje do Soluna in vzel Turčinu celo Macedonijo, in skoraj bi verjel, da bi se mu bilo to tudi posrečilo; kajti navdušenje vojakov je bilo takrat toliko, da je bil vsaki naš fant vreden za celo stotnijo. —

Prieger je bil samec; lepega spola se je rad ogibal. A kadar je bilo treba in je to zahtevala dolžnost, se je znal pregibati tudi na parketu.

Mnogim je gotovo še živo v spominu slavni sprejem, katerega je napravila bela Ljubljana domačemu pešpolku, prišedšemu iz Bosne. Najlepša tedanja ljubljanska gospodična je poklonila polku v imenu celega mesta srebrn lavor-venec in ga mu pripela na zmagonosno zastavo. — Prieger je poljubil tej krasotici roko in se ves ginjen presrčno zahvalil za to častno darilo.

Po pravici sme biti ta dama ponosna, kajti malo je bilo in malo je dam, ki bi se mogle ponašati z enako častjo; in baje še hrani rokavice, ki jih je imela pri tisti priliki.

Prvega svečana l. 1880. je stopil Prieger na svojo prošnjo v pokoj in že 5. vinotoka 1883. l. je umrl vsled hude neozdravne bolezni. — Truplo prerano umrlega hrabrega junaka že trohni štirinajsto leto v hladni gomili, a njegova slavna dela so nam še danes

živo v spominu. Zgodovina, katera mu je spletla nevenljiv venec slave, bo še v poznih dneh pričala našim potomcem o slavnih činih in zaslugah, katere si je Prieger stekel za peš-polk št. 17. —

Naj bi previdnost božja postavila na čelo našim fantom vselej, kadar jih pokliče bojna trobenta pod zastavo, takega poveljnika, ki jih bo umel navduševati in vsekdar tako voditi, kakor je to storil veliki polkovnik Prieger, da se jim ne zmanjša slava in jim ostane za večno dobro ime, katero so jim priznali visoki gospodje:

»Avstrija nima boljših vojakov, kakor so slovenski fantje.«

LISTEK.

† JANKO KERSNIK.

Zopet nas je zadel bridek udarec: Janka Kersnika ni več! Prav ob sklepanju te številke nam je došla pretresljiva, dasi ne nepričakovana vest, da je 28. m. m. po noči preminil preblagi mož pri svojem sorodniku v Ljubljani, kamor se je bil ravnokar pripeljal iz Gleichenberga. Že pred par leti so zvedeli njegovi častilci z bojaznijo in žalostjo, da se ga je bila polotila bolezen v grlu, a nihče ni mogel, niti hotel verjeti, da se tako kmalu in tako usodno završi potuhnjena bolezen, kateri se je naposled pridružila sušica; in 30. t. m. so ga položili v prerani grob v rojstnem kraju na Brdu.

Ni naša naloga, beležiti silni vtisk, ki ga je v vseh narodnih in tudi izvennarodnih krogih napravila prerana smrt enega najboljših naših sinov; saj to so že dostojno storili politični časniki vseh barv; drugače tudi ni bilo mogoče, ker pokojnik vzpričo svojega blagega značaja menda ni imel ni enega osebnega sovražnika: toda vsestransko oceniti veljavo moža, ki je navzlic svojim mladim letom tako globoke sledove vtisnil v duševnem žitku našega naroda sploh ter si še posebej tako krasen spomenik postavil v zgodovini naše pripovedne proze — to bode smatral „Zvon“ za svojo sveto zadačo, ki jo bode izkušal prej ko prej izvršiti, tembolj, ker je Kersnikovo ime tako nerazdružno zvezano z razvitkom našega lista od tistega hipa počenši, ko je rajnik prevzel dedščino Jurčičevo ter tako mojstrski nadaljeval in završil „Rokovnjače“, pa do l. 1894., ko se je z »Očetovim grehom« — pač nevede, ali pa morda že sluteč kal neozdravne bolezni? — za vselej poslovil od »Zvona«.

Grenki občutki nas posiljujejo; sami ob sebi se nam vrivajo pod pero Stritarjevi trpki verzi, katerih neizprosne istinitosti se prav v tem hipu prebridko zavedamo:

Krepak naš narod je in zdrav,
A če kaj pravega imamo — —
Še delati ne začne prav,
Omahne pa se zgrudi v jamo.

Nič noče dozoreti nam,
Kar kaj obeta! — to je grenko!
Kako se je mudilo vam:
Erjavec, Levstik, Šubic, Jenko!

Med te prvake smo sedaj vvrstili tudi Tebe, predragi pokojnik; tudi Tebi se je mudilo, nas pa si zapustil v neznosni boli!

Skromno zadostilo za to bol nam daje zavest, da se s Kersnikovo smrtjo malehno število naših nesmrtnikov - klasikov pomnoži za enega, katerega »Zbranih spisov« se skoro nadejamo, da odičimo z njimi svojo narodno knjižico ter na ta način najdostojneje počastimo pokojnikove mane!

Tebi, plemeniti rajnik, pa bodi lahka rodna zemlja, ki si jo tako ljubil ter z vsemi njenimi naravnimi lepotami in z ljudmi vred, ki po njej bivajo in uživajo — uvekovečil v svojih nedosežnih spisih!

Ivan Pintar †. Po dolgi in mučni bolezni je umrl dne 7. m. m. ob 8. uri zvečer mož, ki je bil sicer širši javnosti skoro neznan, a je bil vendar izmed najpridnejših narodnih delavcev — gospod Ivan Pintar, sourednik „Slovenskega Naroda“, urednik „Rodoljuba“ in „Novic“. Pokojnik je bil jako skromen mož, kateri se je javnosti vprav bal, pri tem pa širokega obzorja in temeljito poučen v raznih strokah, zlasti v političnih vedah, v nacijonalni ekonomiji in v matematiki. Rodom iz poljanske fare, je nekaj časa študiral na tehniki v Mittweidi, potem pa se posvetil žurnalistiki. Jurčič ga je pridobil za »Slovenski Narod«, pri katerem je, izimši nekaj let, ko je delal za »Slovenca«, deloval do svoje smrti. Urejeval je tudi »Rodoljuba« in »Novice«, sodeloval pri »Domovini« in svoj čas tudi pri »Soči«, povrhu pa dopisoval še raznim drugim listom. Prelagal je tudi rad iz ruščine in iz bolgarščine, in ti prevodi so bili priobčeni v raznih listih. Pokojnik je bil marljiv kakor čebela. Počitka ni poznal, a kadar ga je žurnalistično delo utrudilo, je iskal razvedrila v matematiki in astronomiji.

Pintar je dosegel starost 45 let. Pred nekaj meseci je obolel, a kot pravi žurnalist ni odložil peresa, dokler ga niso moči popolnoma zapustile. Bodi vrlemu možu zemljica lahka in časten spomin!

Poezije. Zložil Zamejski. — Nekak nov, rekli bi, revolucijonaren duh je zavejal v našo doslej tako ponižno, nežno, vzdihajočo in solzečo se liriko, duh, ki obsoja vsako sentimentalnost, vsako umetno čuvstvovanje, ki ne priznava vrednosti osladnim erotičnim, domorodnim in pomladnim pesmim, duh, ki je krenil na nova pota, ki ne plava v fantastičnih, meglenih višavah, ampak ki gleda in proučuje življenje, ki išče motivov svojemu delovanju v realnem svetu, kjer trpi in dela, se solzi in raduje in umira izmučeni človek.

Stopili smo v dobo, ki z novimi, krepkimi, jasno izraženimi mislimi odpira pred našimi duševnimi očmi svet, pravi, živi svet, in čudimo se, da toliko časa nismo mogli pojmiti njega čudnega vrvenja in borjenja.

In ob tej metamorfozi naše lirike in našega pesniškega preobrata so izšle na svetlo poezije čitateljem »Zvonovim« dobro znanega Zamejskega, ki je že lepo vrsto let »Zvonov« sotrudnik.

Posebne razmere, v katerih biva Zamejski, so provzročile, da je ostal pristaš one starejše smeri, ki je še pred nedavnim časom vladala v naši liriki.

Iz njegove pesniške duše odseva žarna ljubezen do rodnih bratov in širnega slovanstva; verzi njegovi dihajo tiho otožnost, ki ga dovaja včasih do temnega brezupa, in v groznem strahu prosi Boga usmiljenja, ko napoči: »dies illa«; zataplja se rad v davne čase in v duhu gleda kraje, kjer so mu nekdaj bivali bratje po krvi, a sedaj:

»tuj narod
Preplavil je njih sela, njih poljane« . . .

Bridko ga boli nesreča in socijalna beda njegove ožje domovine — Italije, saj:

»Zavita v mrak ječi potrta, gladna.«

Z gnevom se odvrača od »revolucijskih elementov in prevratnikov«, ki bi »radi prevrgli ves družabni red«; saj vidi, kako

„Ogromna tolpa, razbrzdana, ljuta
Divjá, mori, podira
Brez uma in brez čuta.
In dinamit grmi, in mesta, sela
Ruše se v prah . . .«

Tudi svet je študiral pesnik, kar vidimo iz pesmi: »Prijatelju«, »Farizej« in »Iz življenja«, žal, da ne da svojim mislim krepkejše, bolj jedrovite izrazitosti; žal, da se na njegovem pesniškem obzorju redkokdaj pojavi ideja, ki bi pričala o samostojnem premišljevanju socijalnih problemov. »Novih idej, ki prešinjajo duhove in razburjajo svet, ni v zbirki. In skoro nikdar mu kri ne zavre v njega pesniškem laboratoriju. Zamejski je miren, pasiven značaj.« (»Slov. Narod«).

Priznati pa moramo, da je Zamejski vkljub grajanim nedostatkom zasadil marsikatero dišečo cvetko na našem Parnasu.

Kako ljubko se čita »Razpršeno listje«! Globok, pristen pesniški čut veje iz teh pesmi; zdi se nam, da si Zamejski baš radi teh drobnih pesmic sme lastiti ime pravega pesnika. — V njih se nam kaže pesnik gorečega ljubitelja slovenstva; saj je pripravljen, če bi bilo treba, dati:

»Domu kri rdečo«.

Bridko obžaluje razpor, ki nas razdvaja in v trpki ironiji poje:

»Živeli Slovenci
Na vse večne čase!
Vedno se in pridno
Trgajte za lase!«

Ljubkega šaljivca se kaže Zamejski v tej-le kitici:

»Ej ti vince zlato,
Meni bilo zdravo!
Ali morebiti
Res mi lezeš v glavo?« —

Najboljše pesmi v zbirki so „vizije“. Vidi se iz njih jasno, da se je pesnik mnogo naučil od Italijanov; saj sam priznava v nekem pismu z dne 12. decembra leta 1882., pišoč: »Dobro bi storili Slovenci, ako bi čitali italijanske klasike. Po mojem mnenju opevajo Italijani bolj pesniške, bolj vzvišene predmete kot Slovenci. Jaz pogrešam v slovenskih pesmih ono vzvišenost, katero toliko slavijo Italijani.«

In res opažamo v vizijah poseben pesniški vzlet, po katerem se odlikuje laško pesništvo; tudi »oblika je v vizijah dovršena. dikcija vznesena in prepletena z mnogimi, morda celo premnogimi retorskimi figurami.« (Sl. Narod). —

Mnogo je pesmi Zamejskega, ki v lepih, pesniških mislih vplivajo na dušo čitateljevo, iz katerih se jasno zrcali za vse lepo in blago vneta duša pesnikova; so pa tudi verzi, v katerih nepravi ali pa prozaični izrazi uničijo pesniško iluzijo, n. pr.: »samote duh nas je d a v i l« (7). »Napeli vso so jezo« (3). »Ni vse propalo za te« (58).

Oglejmo si še nekoliko obliko!

Če prelistaš zbirko, se ti glede vnanje oblike hitro pokaže velika razlika posameznih pesmi. Pesmim, ki so bile priobčene že preje v leposlovnih listih, se ne da Bog ve kaj prerekati; pač pa je oblika vseh doslej še nenatisnjenih pesmi — ki so n. pr na straneh 1, 7, 41, 46, 55, 56, 59, 68, 70, 74, 78, 81, 84, 86 — v marsičem nedostatna. To je popolnoma umevno; kajti Zamejskemu, kateremu je usojeno bivati tam v laškem Vidmu, je silno težko, da, nemogoče vzdržati s svojimi rojaki in njih živo govorico one tesne vezi, katerih more najmanj pogrešati pesnik.

Naglas je često prisiljen: slávi (str. 2), množíca (2), s službámí (4), podlóstí (41), kaósom (42), ogènj (84).

Nepotrebne apostrofe smo našli na straneh 43., 51. in dva na str. 55.

Slaboglasna sta hijata v verzu:

„In videl te v divnem je uzhitu
Moj duh . . . .“ (41).

Nenavaden (morda dialektičen?) je velevnikov naglas v teh-le primerih:

»Oh, ne zapustí me«;
»Oj, ńebo, se razgrni,« mesto:
Oj razgrni se, nebó!

Enklitike stavlja Z. često na začetek stavka. Nerazumno nam je: »Bed deročih hrup« (80), »Izčezlo vse je?« (83) in pa beseda »prerokba«.

Rime niso vselej vzorne. Čudni sta tudi primeri na strani 42. in 44. —

Končno izrekamo iskreno željo, naj se nam ti, deloma res malenkostni očitki ne tolmačijo kot zoilske zlovoljnosti proti pesniku, katerega visoko čislamo ne samo kot svojega sotrudnika, ampak tudi kot vzornega rodoljuba, živečega v posebnih odnošajih — temveč smatrajo naj se kot dobrohotni migljaji, s katerimi se utegne pesnik sam v bodoče okoristiti. —

T. Doksov.

Srednješolskih izvestij nam je došlo bore malo; ne vemo, ali je temu vzrok malomarnost proti javnim glasilom, ali pa zamerljivost izza prejšnjih let, in dočim nam je došlo celovške višje gimnazije poročilo, smo si sami morali nabaviti ljubljanske višje gimnazije »Jahresbericht«, čigar vvodna

spisa — 1.) Dramatika in slovensko slovstvo. Von Fran Ilešič. 2.) Professor Franz Seraphin Gerdinič. Von F. Hintner — sta brez ugovora najzanimivejša med letošnjimi programskimi sestavki.

V prvem spisu (str. 1—14) raziskuje in dokazuje Fran Ilešič, zakaj se doslej ni v Slovencih, niti v Slovanih sploh razcvetla dramatika, češ — in to je glavni dokaz in rezultat cele razprave — »romantika ovira razcvet drame; naše leposlovje pa je pognalo iz te struje in vztrajalo v njej skoraj do današnjega dne, zato tako dolgo nismo imeli drame«. — Malo doktrinarno povedano, kaj ne da, in pa nekoliko preporno tudi. Bolj po domače, pa menda nič manj resnično bi mi rekli, da iz istih vzrokov nismo imeli dramatike, kakor nismo imeli niti svojih šol, niti svojega plemstva, niti svojega meščanstva: preostalo nam je bilo edino kmetištvo, in njega primitivnim dušnim potrebam je streglo slovstvo vse do Marka Pohlina, za katerega je kmetiški kvas menda začel prekvašati naše meščanstvo; meščanstvo pa ima več in višjih duševnih potreb. — Sploh je pisatelj preveč operiral z abstraktnimi idejami, ki mu rabijo liki neovržne dogme.

Nasproti pa treba priznati, da nam je g. Ilešič prav vrlo in menda prvi pojasnil razmerje in pomen nekaterih slovenskih pisateljev. Originalna in resnična se nam n. pr. zdi trditev, »da nam je (str. 5) prvega pesnika vzgojila »romantika«, t. j. »ona splošna časovna smer, ki je, nasproti klasicizmu naglašujoč lepoto ljudskega duha, vrednost narodnega čuvstvovanja, izhajala z Angleškega, se razširila po vsej Evropi ter na Nemškem dosegla svoj pesniško-umetniški vrhunec v Herderjevih idejah, nazadnje seveda bila tudi povod in podlaga znani »šoli«; v smislu te struje, ki si je kot duševni prevrat z zmagovito močjo osvojila vso Evropo, je ustvaril Vodnik, zajemajoč iz narodnega popevanja in govorjenja, našemu slovstvu trden temelj po snovi in obliki; kakor Herder je nabiral marljivo narodne pesmi, kakor Herder in poznejši romantik Arnim (»Des Knaben Wunderhold — recte Wunderhorn! —) je izpreminjal narodne pesmi, posredujoč na ta način poljudno umetno pesništvo; kakor Adelung je iskal med narodom besed in izrazov za slovar, kakor vsi njegovi sodobniki je zrl navdušen v preteklost svojega naroda. Bistvo svojega teženja je izrazil Vodnik sam z besedami: »Kranjski jezik čeden narediti«, pri tem pa se držal le načela duševnega očeta našega slovstva: alles was aus ihrer Feder kommt, muss im Volkston und fürs Volk geschrieben sein.««

Sploh je mala razpravica bogata novih ali vsaj prvič tako izrazito označenih nazorov, ki čitatelju, navajenemu dosedanji šablonski razdelitvi v slovenskem slovstvu, odpro marsikako zanimivo perspektivo, zlasti glede najnovejše dobe, o kateri nam manjka doslej še temeljitih študij (prim. zlasti odstavek I.) — »Kranjci« — pravi n. pr. Ilešič na str. 6. — se zbirajo okolo Čbelice, ki se omejuje s slovenskim, da, celo s kranjskim obzorjem: na ta način se srečata med Slovenci dve ideji, ideja narodne poljudne vzgoje (slovensko stališče) in ideja jugoslovanske vzajemnosti; prva nadvlada po ustanovitvi »Novic« l. 1843. — Snov in oblika poezije v Čbelici, ki je vzprijemala tudi narodne pesmi, pričata o romantiki; Prešeren sam je romantik, Koseskega visokoleteči Pegaz ustreza romantično-pobožni smeri in narodnosti. Stritar in Gregorčič sta nam raz-

lična pevca domoljubja (?). — Reakcijo pomenita Levstik in Erjavec; po novi poti hodi Aškerc: to je nekak byronistični realizem, v katerem se je naše pesništvo prvokrat do dobra oprostilo vsakega omejilnega namena, posebej tudi pri Stritarju še tako močno naglaševanega namena narodne vzgoje.« — In na str. 13.: »Ločena od tega (t. j. lirskega) dozdanjega pesništva, ki je večjidel le služilo probudi naše narodnosti, je epska poezija Aškrčeva: bogatim idejam zapoveduje v suverenski obliki: Aškrcu ni več namen s svojim pesnikovanjem narod šele ustvarjati, marveč on pesnikuje z ustvarjajočo močjo svojega naroda: poudarja, kar je človeškega v narodnem; potemtakem se zdi, kakor da zapušča naša poezija svoje ozko polje, težeč po višjih smotrih, kakor da jenjava biti le služabnica v dosego narodno-političnih namenov ter postaja polagoma izraz pesniške individuvalitete brez vsake tendence. S tem so se — tudi »slovenska družba« (Gesellschaft) je že razvita — poplodila tla za večjo slovstveno panogo, za dramatiko« . . .

Dovolj bodi teh izvadkov; iz njih se je lahko uveril čitatelj, da je v njih mnogokaj duhovitega, originalnega, dasi tudi mnogokaj prepornega ali vsaj dogmatiškega, kar bo treba še vse bolj temeljito in obširneje dokazati in dognati. Vendar nas je Iléšičeva študija prav razveselila, ker nam je nov dokaz, da že tudi nam prihajajo tisti časi, ko poezija ne postaja samo »izraz pesniških individualnosti brez vsake tendence«, ampak tudi predmet resnemu, znanstvenemu raziskavanju, in veda, ki nam na ta način postane, bode pač najbolj narodna veda; kajti od koga zahtevajmo, da naj nam proučuje naše slovstvo, ako ga ne sami!

Citati, ki smo si jih privoščili, pa pričajo tudi o pisateljevem jeziku in slogu, in iz njih je lahko razvidel čitatelj, da nista dovršena, in da zaudarjata semtertja po germanizmih; dialektično se nam vidi besedosledje pri čestici še: »priznava, da še je najti dramatske umetnosti;« ». . . ko še je bil le Nemec omikanec;« ». . . da še so si najboljši rodoljubi našega veka dopisovali nemški« itd. — Da take slovstvene študije povsod zasekavajo v nemško slovstvo, temu se moramo že privaditi vzpričo odvisnosti naše od nemškega prosvetnega toka, in naši pragmatični slovstveniki bodo morali biti kolikor toliko tudi germanisti; toda nemilo zadeva slovenskega čitatelja, da je razprava, ki se bavi z izključno slovenskim predmetom (»Dramatika in slovensko slovstvo!«) črez in črez prepřežena z nemškimi citati, in celo lord Byron nastopa nemški!

Toda poleg vseh hib ne smemo v tej lepi razpravici prezreti vrlin, ki nas navdajajo z upanjem, da bo g. pisatelj nadaljeval ingeniozno proučevanje našega slovstva in sicer ne samo v programskih sestavkih, nego tudi — kjer je pravo mesto za to — v slovenskih časopisih.

Hintnerjev spis (str. 15—23) je nekrolog, posvečen manom prof. Fr. Gerdiniča. S strmenjem smo tu zvedeli — dasi smo blagega pokojnika dobro poznali — kakšen junak in mučenik je bil. Hintnerjeva spomenica je popolnoma primerno pisana, z iskrenim, kolegialnim duhom; edino slogu bi imeli prigovarjati, ki se nam vidi nekako pretirano izbran. Sicer pa ni naloga slovenskega leposlovnega lista kritikovati nemške slogove, pač si usojamo izraziti začudenje, da možu, ki se je poleg profesorja gotovo čutil tudi narodnjaka, ni utegnil spisati nekrologa kateri izmed kolegov-rojakov.

Izvestje nižje gimnazije v Ljubljani prinaša poleg navadnih šolskih poročil tudi »odlomek latinsko-slovenskega slovarja na pokaz (črka N). Sestavil Fr. Wiesthaler.« Iz »predslovja« smo zvedeli, da se nam obeta slovar, čigar izdelovanje so prevzeli nastopni gg. profesorji: J. Fon, D. Karlin, L. Lederhas, M. Markič, M. Petelin, L. Pintar, dr. J. Pipenbaher, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, M. Suhač, A. Tavčar in ravnatelj Fr. Wiesthaler, ki bode tudi urednik. — »Ker se je izrekla slovarjevemu uredniku od več strani, imenoma od gg. duhovnikov in pravnikov, želja, da se oziraj slovar ne le na šolske klasike, ampak na vesoljno latinsko slovstvo, zlasti tudi na vulgato, cerkvene in pravoznanske pisce, češ, da se v bližnji prihodnosti pač ni z lahka nadejati tako ugodne prilike, pribaviti slov. narodu splošen latinski slovar, kakršnega imajo že vsi drugi omikani narodi — in ker so se strinjali s to željo tudi vsi sotrudniki, je urednik poprosil presl. deželni odbor dotičnega dovoljenja. Ta prošnja doslej še ni rešena, a »odlomek« v izvestju je sestavljen v nadi, da ji dotična oblast ugodi.« — Tudi mi z iskreno radostjo pozdravimo latinsko-slovenski »thesaurus«, toda opominjamo že sedaj, da poleg takega »thesaura« še vedno za šolo ne bodo odvišni posebni ročni slovarji.

Nemški »Jahresbericht« nemške višje realke v Ljubljani pa ima na čelu Albina Belarja nemški sestavek: »Das periodische Gesetz und das natürliche System der Elemente,« (str. 5—46). Neki slovenski list je to razpravo močno pohvalil; kolikor moremo mi soditi, pač ni samostojno znanstveno delo s kakim pozitivnim novim rezultatom, nego ima namen, da pouči čitatelja - laika o teorijah, ki sedaj prevladujejo v kemijski vedi. Gotovo je sestavljanje takih orientujočih posnetkov zaslužno delo; toda Nemci imajo takih »Orientierungsschriften« za vse proge in panoge vednosti in umetnosti v tolikem izobilju, da takemu spisu, ki izide v beli Ljubljani, pač lahko rečemo; »Glaûka eìs 'Athénas.« Ko pa bi bil g. pisatelj dotično snov priredil slovenski, bi mu bilo to morda prizadevalo nekoliko več težav, a stekel bi si bil nemale zasluge za kemijsko terminologijo slovensko.

O stoletnici Vodnikovih »Lublanskih Noviz«. Spisal in izdal v prid družbi sv. Cirila in Metoda v Ljubljani Ivan Vrhovnik. Ponatisnjeno iz »Slovenskega Lista«. V Ljubljani, 1897. Založil izdajatelj. Stran 87 male 8⁰.

Ta knjižica ni samo spomenica Vodnikovih »Novic«, ampak obsega tudi v raznih poglavjih skrben in jako natančen pregled slovenskega časopisja od Vodnika počenši do dandanes. Zategadelj jo prav toplo priporočamo zlasti onim srednješolskim učiteljem, ki poučujejo našo mladino v slov. slovstvu, kot prepotreben dopolnek k Sketovi slovstveni zgodovini, ki je, kakor za novejšo dobo v obče, takisto tudi glede novejšega časnikarstva celo nedostatna. In ker je cena knjižici jako nizka (1 krona), si jo lahko nabavijo v dovoljnem številu učenci in učenke, in tako bode odveč, vsaj glede časnikarstva, tisto mučno narekovanje, oziroma zabeleževanje imen in številk, ki jih ni v Sketovi knjigi. A z obilnim pokupom bo hkrati ustreženo častiti družbi.

Miklošič in dr. M. Fesl. Muzejski knjižnici v Pragi je zapustil dr. M. Fesl vse svoje knjige, ki so tudi večinoma zaznamovane z njegovim

imenom. Med temi je poseben odtisk (iz Slav. Bibl. I. str. 267. in sl.) znane Miklošičeve polemike: Entgegnung auf Herrn Wenzel Hanka's albernheiten und lügen.

K tej knjižici je privezan rjavkast list, na katerem stoji spodaj: Domino Prof. Dr. M. Fessl auctor. 18. febr. 851.

Pisava je precej velika in razločna. Zgoraj pa čitamo nekaj vrstic zelo drobne pisave, ki se glase doslovno:

»Tantaene animis coelestibus irae!

Gewiss verdiente Hanka für seine anmassende kenntnisslose Kritik des gründlich gelehrten Slavisten Miklošič, der in der That eine nationale Scheelsucht zugrunde liegt, die derbste Zurechtweisung, umsomehr, da seine Schriften im auswärtigen Slavenlande ihm einen Kennerruf erworben und er diesen aufrechtzuerhalten keine Mittel vernachlässigt: doch wird der parteiliche Leser bedauern, dass diese Gegenkritik zu so vielen persönlichen Angriffen bis ins Eckelhafte sich herabgelassen und vom neuen bestätigt, dass die Slaven eine eigene Fertigkeit besizen, an einander keinen guten Flek zu belassen. Ähnlich Kopitar in seinem »Anti Tatar« gen den Polen Borkowski, ähnlich Stach und später Negedly gen Dobrovsky auch Kopitar gen den Kroaten Gaj, später gen Palacky! Der gemüthliche Šafařik macht eine edle Ausnahme.

Tako Fesl! — Med vsemi imeni, ki se tu navajajo je najbolj neznano gotovo Feslovo. Ker je bil mož najbrže Miklošičev prijatelj in se je vsestransko zanimal za slovanstvo in njegov napredek, naj podam tu glavne poteze iz njegovega življenja.

Jožef Mihael Fesl (Fessl) je bil rojen v Pragi l. 1788. ter postal duhovnik l. 1811. Še tega leta je bil nastavljen kot pomožni učitelj na bogoslovskem zavodu v Litomericah, kjer je postal l. 1817. doktor bogoslovja. Izobražen je bil vsestransko ter se je odlikoval z nenavadno pridnostjo. Bil je učenec Bolzanov ter je izdal več njegovih spisov v nemškem jeziku. Radi tega je bil zatožen in očrnjen v Rimu kot privrženec Lutrov in Husov, ki širi v cerkvi razkol. Odpuščen po papeževem ukazu iz službe, je moral v prognanstvo na Dunaj, kjer je bival od l. 1819. do l. 1824. pod strogim policijskim nadzorstvom. Odtod pa je moral l. 1825. v Nemški Gradec, kjer se mu ni nikakor dobro godilo. Po škofovem povelju je bilo prepovedano (duhovnikom) z njm govoriti, češ, še zrak okoli njega je okužen! — Bivajoč pri frančiškanih, je spisal le tem tudi par učnih knjig. — Mogoče, da se je Fesl seznanil v tem času z mladimi Slovenci, posebno z Miklošičem, ki je prišel v Gradec l. 1830. Pa gotovo to ni; verjetneje je, da se je to zgodilo pozneje na Dunaju; kajti l. 1832. se je moral vrniti Fesl zopet v cesarsko stolico, kjer je ostal do svoje smrti 1863. l. — in tudi Miklošič se je preselil jeseni 1838. l. na Dunaj.

Največ je pisal Fesl nemški v različne šolske, cerkvene in druge znanstvene liste ter je izdal tudi večje delo: Nachrichten und Betrachtungen über die ung. Provincialsynode in Pressburg (Sulzbach 1826). L. 1861. je ustanovil štipendij 300 gld. v prospeh Češke, knjige svoje pa je volil češkemu muzeju.

Bolj nego Fesl sta znana vsaj v češkem slovstvu tukaj omenjena Stach in Nejedlý. Prvi je bil profesor pastoralne theologije v Olomucu ter je upo-

kojen umrl na Dunaju. Bil je vsestransko literarno delaven, ne le kot bogoslovec, temveč tudi kot slovničar in je torej imel priliko polemizovati z Dobrovskim. Spisal je n. pr. ‚Harmonie a dobrozvučnost jazyka českého‘, ‚psaní k obraně evangelických učitelů‘, ‚něco pro českou literaturu‘ i. t. d. — Ivan Nejedlý, jednako literarno delaven, je bil advokat in profesor češkega jezika in literature od l. 1801. v Pragi, kjer je umrl l. 1835. Spisal je med drugim tudi češko gramatiko (Böhm. Grammatik 1804, 1809, 1821, 1030 etc.) — Kar se tiče polemike Kopitarjeve z Borkowskim, glej njegov Anti-Tartar (Fesl piše pravilneje Anti-Tatar) in Kopitar's Kleinere Schriften (izd. Miklošič) str. 13. Borkowski Stanislav grof Durin je bil pred vsem geolog in mineralog (roj. 1782, umrl 1850); poleg tega je pa izdal 1834. l. Psałterz Królowéj Małgorzaty, ki je provzročil po svoji nekritičnosti omenjeni prepir. *Iv. K.*

Veteris testamenti prophetarum interpretatio istrodalmatica saeculi XVI.; adiuvante academiae litterarum caesareae Vindobonensis liberalitate edidit V. Jagić. (Vsih prorokov stumačenje hrvatsko.)

To je novi natisk edinega doslej znanega izvoda hrvaškega protestantovskega sv. pisma (prorokov) v latinici, o katerem je »Lj. Zvon« že na kratko poročal v št. 2. in 3. l. 1896. Novo izdajo je s podporo dunajske akademije oskrbel prof. V. Jagić.

Ko se je začela širiti reformacija tudi med Jugoslovani, so se jele v Nemčiji pripravljati potrebne knjige za Slovence in Hrvate. Za Slovence so se tiskale v latinici, za Hrvate pa v cirilici in glagolici v čakavskem narečju. Kmalu pa so se prepričali odločilni možje, da se glagolski in cirilski izvodi tudi med Hrvati le malo rabijo in zato malo kupujejo, in upali so, da dosežejo boljše uspehe z izdajami v latinici. Take je nasvetoval Ambrož Fröhlich z Dunaja baronu Ungnadu meseca novembra 1562. l. in Franc Barbo iz Ljubljane meseca oktobra 1563. l. In res je izšlo v tem času par hrvaških knjig v latinici, tako n. pr. Avgsburška konfesija, Luterjev katekizem, cerkveni red in apologija — vse l. 1564. Zadnji knjigi sta se ohranili v poedinih izvodih v kraljevski knjižnici v Draždanih, kjer se hrani tudi edini ohranjeni izvod Trubarjeve »Cerkovne ordninge« (V Tübingi 1564. l.; gl. »Lj. Zvon« l. 1896. št. 8. str. 514. 515.)

V seznamku, v katerem so se l. 1564. naznanile knjige, se omenjajo tudi »Alle Propheten, ehe man mit der ganzen Bibel aufkommbt«. Duša celega podjetja je bil baron Ungnad. V Tübingi in Ljubljani so se delale priprave za izvršitev najvažnejše naloge, za izdajo cele biblije. Dne 11. novembra 1563. l. je sporočil Khlombner iz Ljubljane Ungnadu, da hočejo tam prirediti »das alte Testament und zwar bis zu den Propheten.« Iz Tübinge pa se je v izkazu izdaj za l. 1563. poročalo: „Leonardus Mercharitsch Dalmata, welcher ein Zeitlang zue Tuebingen gestudirt, hat . . . den propheten Esaiam inn die chrabatische Sprach mit glagolischen buechstaben transferiert . . . herr Ungnad ime verehrt . . . 3 fl.“ Dalje nimamo o tem nič več pozitivnih poročil. Schnurrer piše sicer o 50 izvodih latinske izdaje prorokov, toda kakega izvoda ni videl niti on, niti Dobrovsky, ki je pri svojem potovanju po Nemčiji iztikal za protestantovskimi knjigami; v svojem „Slavinu« (1808) je vprašal na str. 135. glede prorokov: »Wer kennt irgendwo ein Exemplar davon? Ich bite um Belehrung« Toda odgovora ni

dobil, in o kakem izvodu ni bilo sledu. Šele lani smo dobili dokaz, da se je res tiskal prevod prorokov v latinici. Tak izvod je našel v samostanu Schlägl na Gorenjem Avstrijskem samostanski knjižničar P. Gottfried Vielhaber, in na zadnje je dobil knjigo v roke prof. Jagić, ki jo je že lani opisal v »Anzeigerju« dunajske akademije (fil-hist. odd., XXXIII. letnik, 1896, št. V.—VII, str. 16—29); sedaj pa je izdal celo delo na novo.

Izvirnik, katerega sem imel mnogo v rokah, ker sem pomagal prof. Jagiću pri korekturi, je lepo tiskan; knjiga je bila prvotno vezana v slabe platnice iz svinjskega usnja, sedaj pa je na novo vezana in ima — naslovnega lista ni! — 136 listov, ki so pa tu in tam napačno numerirani. Oblika je »mali folio«, in vsaka stran šteje 49—51 vrst. Inicijalke so lepo okrašene, illustracij pa (o katerih gl. nekoliko „Zv.« št. 3. l. 1896.) je dvajset. Vsaki prorok ima vsaj eno sliko, Jeremija in Ecehiel po dve, Daniel pa tri. Da je ta izvod identičen z izdajo, ki se je tiskala 1564. l. v Tübingi, to nam priča mimo drugih dokazil tudi slovenska »Cerkovna ordninga«, ker se tisk in inicijalke v obeh popolnoma strinjajo.

Ker se odlikuje jezik z velikim besednim zakladom in z redkimi slovniškimi oblikami — pisano je v čakavskem narečju, ki se govori še dandanes v Istri — se je odločil Jagić, da priredi novo izdajo. V tekstu ni ničesar predrugačil, samo, da je uporabil novi pravopis in sicer: č za *ts*, ć za *ch*, *ć* za *chi*, š za *ſſ*, ž za *s*, s za *ß* ali *sz*, c za *cz*, j za *y*, *j* za *j*. Kjer je izpuščena jotacija, ki je v originalu zaznamovana s cirkumfleksom *(ñ)*, jo je Jagič nadomestil, zato pa dotično črko pisal kurzivno. Kar je dodal, je v okroglih oklepajih ( ), kar se naj izpusti, v oglatih [ ]. Prvo poglavje proroka Isaije je tiskano v originalnem pravopisu.

Prelagalec, oziroma prelagalci — bilo jih je več! — niso znani; brezdvomno so bili Hrvatje iz Istre ali Dalmacije, ki so poznali dobro glagolsko slovstvo, ker se nahaja v knjigi dokaj besed iz starih glagolskih del n. pr. blagdan, blagoslov, idol, licemer, milosrdje, preljubodejnik, pristolje, spasenje, trpeza, vsadnik, žrtva itd. Na mnogih mestih prelagalec ni umel nemškega teksta in ga je potem tudi napačno prevedel, za kar imamo nekaj drastičnih dokazov: Ecech. 24.5: das Beste der Herde: najbolje do ognišća, kjer ni razumel besede »Herde«; za »Tauben« je čital »Trauben« in prevedel »Kako grozde« (Hos 9. 10.) Ker mnogokrat kake rečenice ni razumel, jo je prevedel dobesedno, n. pr. Is. 52. 2: »mache dich aus dem Staube« — »dvigni se iz praha«; Jerem. 37. 17: »vorhanden«: »pred rukami«; Dan. 8. 25: »wird sich auflehnen«: „hoće se gori nasloniti — i. dr.

Nova izdaja prof. Jagića je jako lepa in bode nudila s svojim velikim besednim zakladom obilo žetev za hrvaški besednjak, katerega znatno obogati. *Fr. Vidic.*

»Towarzystwo ludoznawcze«, poljsko narodopisno društvo, ki je bilo osnovano v Lvovu pred tremi leti ter se peča z narodopisjem poljskim in v obče slavjanskim, izdaje poseben časopis, »Lud«, v katerem objavlja resultate svojega raziskovanja. „Lud« je ob enem prvi poljski časnik, ki je stopil — in sicer iz lastne inicijative — z našim listom v zameno.

Ljubljanski
ZVON.
Leposloven in znanstven list.

Štev. 9. V Ljubljani, dne 1. kimavca 1897. Leto XVII.

Pavliha na Jutrovem.

Vvod.

Arabski rokopisi? . . . Res! — Ha-ha!
Te čire-čare in te čudne kljuke!
Črviv, oglodan, trohel pergament . . .
Kdo naj to čita? To so prave muke!

Kje — kdaj — kako že našel to sem stvar?
Na poti li gredoč sem kje pobral jo?
Po pošti poslal kdo mi jo je kdaj? . . .
Nič več ne vem, kdo pač bi bil mi dal jo.

In ravno danes moral sem v roke
Neslane vzeti te-le pisarije!
Kak lep jesenski dan; glej, v lice mi
Smehlja vesel se skozi žaluzije!

Na klopi pod kostanjem sosed moj
Tam ude svoje, srečnik, izteguje;
Cigaro puši in ne misli nič
Pa od lenobe sladke mi vzdihuje.

In jaz? . . . Ah, ven, iz sobe puste ven,
V naročaj mehki tja prirode žive!
No zdaj ne morem . . . Neka skrivna moč
Me od listine ne pusti plesnive.

Ugibljem, čitam, razvozlavam tekst . . .
A! dnevnik . . . pustolovstva . . . potopisi . . .
Po orijentu je potoval mož . . .
Kaj takšnega pa res še čital nisi!

In kod je hodil! V Meki tam je bil
In v Carigradu, v slavnem Ispahanu . . .
In Samarkand je videl, Širas, Balkh . . .
In pil je šerbet tudi v Teheranu . . .

Pri šejhih je bogatih v gostih bil
In bratil s pevci se je po senjmiščih . . .
In s čarovniki vsemi bil je znan
In molil z derviši je po svetiščih . . .

Dežele videl jutrove je vse,
Posečal sultane je, šahe, kane . . .
I v haremih je stari grešnik bil,
Krasote gledal tamkaj nam neznane.

Aha! Odtod je ta pikantni vonj,
Ki mi iz vsega spisa tega diha!
In kdo doživel, kdo je pisal to?
Ah, tu podpis njegov! Glej, naš — Pavliha!

Pavliha! . . . Gromska strela! Ti si to?
Po Jutrovem tam tudi si se klatil?
In ti si pisal dnevnik ta-le sam?
Ne . . . časa nisem s čitanjem potratil!

Ta najdba zanimiva! Ta slučaj;
O škoda, škoda, da so le — fragmenti!
Par listov . . . Nečitljivo marsikaj
Na starem tem častitem pergamenti.

Kaj z njim? . . . Že vem! Na jezik skromni naš
Prevedemo te doživljaje tvoje,
V svobodnih verzih jih izdamo v svet . . .
Naj čita jih potem, kdor če, po svoje! . . .

Kaj bo? Romantika iztočna li?
Nemara kos moderne poezije?
Vse eno! — Žível vstvarjajoči duh,
A vrag jih vzemi sive teorije! . . .

In zdaj, Pavliha! Ti me navdihuj,
Pero mi s svojoj rokoj vodi moje!
Ne! — Pravzaprav: jaz raje naj molčim!
Ti sam pripoveduj dogodke svoje!

1. Slavnost v Bagdadu.

Bagdad lepi, Bagdad slavni,
Vsega vzhoda svetli biser!
Vse opeva čare tvoje,
Kdor te vidi, ves je vzhičen.

Nov te danes gost pozdravlja!
Prišel sem še jaz te gledat;
Allah naj te blagoslovi
In obsiplje naj te s srečoj!

Glej palače, glej palače,
Ki ob reki tod stojijo!
Gledajo se v njej prekrasne
Ko v zrcalu odaliske.

Kaj godi se danes v mestu?
Kakšna slavnost li vrši se?
Kakšen praznik se praznuje?
Kaj to vidim, kaj to vidim?

Ulice so ljudstva polne.
Hej, to poje in to uka!
Godba gode, mladež vriska,
In po trgu ples se suče . . .

Kamor ozrem se šetaje,
Vse v zastavah, vse v zastavah!
Pestre v vetru plapolajo
Z vsake koče in palače.

Skozi ljudstva trumo šumno
Tam vojakov stopa četa;
Kak ponosno ti maršira!
Gledati jih je veselje.

Karavana dolgovrstna
Mimo nas se zdaj pomiče!
Na velblodih v plaščih belih
Jaše družba beduinov.

Ogorela, mrkla lica . . .
Ko duhov se zde prikazni . . .
Ti puščave so sinovi
Prišli tudi na svečanost!

Strel iz topa iz trdnjave!
Eden — dva — tri... Kdo bi štel jih!
Zemlja trese se pod manoj . . .
To grmi, od gor odmeva!

Z minaretov mujezini
Kličejo na službo božjo . . .
V džamijah se gnete ljudstvo,
Kamorkoli v ktero stopim.

Kaj je neki, kaj je neki?
Kaj pomenja vsa ta slavnost?
Radovednost me razganja . . .
Vprašam starca poleg sebe:

»Dovolite, očka sosed!
Kakšen danes god slavite?
Tujec tukaj sem neveden,
A ime mi je Pavliha« . . .

In pogledal me je derviš,
Mož častiti, sivobradi;
Molek v roki je prebiral,
Niz iz žoltih jantar-jagod.

In pogledal me je starec
Dobrodušno in pa resno,
In skrivnostno zamežiknil,
Segel v roko mi in rekel:

»»Velik praznik, važna slavnost!
Imenitna za ves Bagdad,
Imenitna za deželo,
Imenitna za ves narod!

Naš Kalif, naš Harun mladi
Prvikrat se bril je danes,
Prvo brado si obril je . . .
Veste, tisto ‚mišjo dlako‘.

Važna to za nas je slavnost!
Vi ste tujec . . . vidim, vidim!
Šeg še naših ne poznate . . .
Važna slavnost, imenitna!««

»Prav imate — velik praznik!«
Resno starcu jaz pritegnem;
Stisnem v roko lep mu bakšiš,
Mahnem jo skoz vrata mestna.

In otresel prah z opank sem
In odšel sem iz Bagdada . . .
Mislil sem si: »Srečno ljudstvo!
Srečen mladi je vladar tvoj!«

A. Aškerc.

Kam plovemo?

Spisal **Karol Dolenc.**

(Dalje.)

XIV.

Hast einer Welt Besitz du dir gewonnen,
Sei nicht erfreut darüber — es ist nichts!
Und ist dir einer Welt Besitz zerronnen,
Sei nicht in Leid darüber — es ist nichts!
Vorüber gehen Schmerzen sowie Wonnen,
Geh an der Welt vorüber — es ist nichts!

Hosein Wais-Schack.

Življenje vdove Otilije Merkove je postajalo vedno bornejše . . .

Ritmojster se je od onega časa, ko je začel ljubkovati z doktorico, za-njo vrlo malo menil.

Dajal ji je sicer še denarja, da se je mogla vsaj pošteno živiti. Ali tudi denarne prispevke je vedno bolj krčil. Slednjič pa je popolnoma pozabil, kaj je dolžan nesrečni žrtvi svoje slepe, nenasitne strasti . . .

Nekoliko časa se je Mihelec zanimal za-njo ter ji dvoranil vprav kavalirski.

A polagoma se je tudi on začel odtegovati, ker je v svoji potratnosti, kateri se je bila privadila v zadnjih treh letih izobilja in razkošja, zahtevala od njega žrtev, ki jih dalje časa nikakor ni mogel zmagovati.

In vrhu tega se je začela na nesrečo Otilijino zanimati za Mihelca neka bogata devica, ki sicer ni bila več v življenja prvem, pestrem cvetju, pa je imela kaj hvale vredno in vabljivo prednost pred vdovo: bila je bogata. Zalagala je mladega častnika z denarjem in drugimi darovi.

In to je odločilo. Mihelec, ki je tičal do vratu v dolgovih, in ki je bil v svojem bistvu poleg vseh svojih slabosti vendar kaj praktičen mož, se je trdno oklenil stare device ter je vdovo popolnoma zanemaril . . .

In vdova je bila sama. —

Ko se je bila vdala Otilija, zapeljana od sladkih besed ritmojstrovih, omamljena po njegovih krasnih obljubah, preslepljena od njegovih bogatih daril, ki so v njenem siromaštvu vplivali z neodoljivo močjo na-njo, očarana od njegove moške lepote in od njegovega nekako ekscentričnega ponašanja — ter se vrgla v razburkane valove življenja, si ni nikdar zastavila vprašanja, ki bi bilo tedaj povsem umestno in primerno, ki bi bilo za-njo v isti dobi in v istih razmerah odločilno in usodno — namreč: »Kam?« —

Ker ni poznala sveta in njegove zlobnosti in se ji niti ni sanjalo o ostudnem, z lepo obliko zakritem lopovstvu višjih, izprijenih stanov, se je lahkoverno, na pol hote, na pol obotavljaje, prepustila novemu, do sedaj ji neznanemu in tujemu toku . . . In vrtinci so jo pograbili ter jo svojevoljno drevili dalje in dalje, jo vedno bolj oddaljevali od rešilnega obrežja, ker je bolj in bolj izgubljala moralno oporo . . .

In sedaj je na mah z grozo spoznala, da ji prete ti valovi, katerim se je s prirojeno žensko gibčnostjo in dovzetnostjo kakor tudi s pomočjo ritmojstrovo tako hitro prilagodila, in v katerih je igrala po vplivu svoje krasote ne baš majhno ulogo — da ji ti valovi sedaj prete z nenadno, skoro gotovo pogubo . . .

Sedaj je bila tamkaj, kamor je morala prej ali slej dospeti po neizogibnih zakonih našega krasnega socialnega ustroja . . . Da bode konec tak, to bi si bila lahko povedala že tedaj, ko jo je zapeljivec vabil na to nevarno, polzko pot. A tedaj se ni vprašala: »Kam?« —

— O, sedaj je spoznavala življenje! — Res, ni lahko to naše življenje . . . Ni prijetna igra, ni sladek sen, ni nepretrgano, neskrbno uživanje vsakojakih dobrot in ugodnosti . . . Ne — boj je . . . trd, neusmiljen, boj z zlobnimi silami, mučna borba za obstanek in vsakdanji kruh . . . In kdor zgreši to nalogo, kdor ne spozna jasno in določno tega najvažnejšega faktorja v našem življenju — katerega lahko kratkomalo imenujemo prvi in pravi namen svojega potovanja po tej zemlji — ta je že zgrešil pravi pot. — Kogar preslepi varljiva misel, da se lahko brez dela, brez trpljenja, brez boja — kakor na mehkih blazinah prvega razreda v kurirskem vlaku — popeljemo skozi to življenje, ta je že zagrešil svojo tragično krivdo, kateri sledi prej ali slej gotova kazen. —

To krivdo si je bila nabremenila tudi vdova. In sedaj se je bližala ura neogibne kazni . . .

— Necega zadremanega in temnega popoludne v pozni jeseni je sedela Otilija na nizkem fotelju v svojem budoarju, ki je bil dokaj pust, ker je bila vso dragocenejšo opravo že prodala, da vsaj pomanjkanja ne bi trpela.

Kodrolaso glavo si je podpirala z belo, mehko, nekoliko debelo roko, katere dolgi prsti so ji včasih nehote vztrepetali . . .

Mračno je zrla na velik, z bogatim zlatim okraskom odičen album na majhni, elegantni mizici.

In res niso bile posebno prijetne in prijazne misli, katere so se ji valile in metle po glavi . . .

Premišljevala je svojo žalostno, bedno usodo. In vse njene misli so se v eno mer vračale k enemu in istemu predmetu, se strinjale ob enem in istem zagonetnem, nejasnem, a tako važnem, tako težkem, za-njo tako grozno usodnem vprašanju:

»Kaj pa sedaj . . .?«

Na trudnem, v zadnjem času nekoliko obledelem licu se je zrcalil ves nemir, silni boj in ves obup njenega srca . . .

A ni mogla najti primernega in povoljnega odgovora. —

Naslonjena ob mehko naslanjalo, je sedela nepremično kakor izklesan kip, ne da bi genila s kakim udom.

Le prsi so se ji polagoma dvigale, in oči so se ji enakomerno zapirale in odpirale.

Mislila je in mislila . . . tuhtala . . . snovala naklepe . . . se jim vdajala ter jih spet zametala kot nemožne, kot izrodke razgrete domišljivosti.

V duhu je primerjala preteklost s temno, breznadno sedanjostjo ter se spet obupno vprašala:

»Kaj mi je početi . . .?«

Da . . . kaj . . . kaj?

O, ko bi ji sedaj, vsaj in edino sedaj hotel in mogel kdo pomagati!

A nikogar ni imela, pri komer bi mogla iskati pomoči, h komur bi se mogla zateči v svoji bedi. —

In vprašala se je v obupu in grozni zdvojenosti svojega potrtega srca:

»Ali je moralo tako priti? —

Moralo? — Zakaj moralo? — Kako moralo? —

Ne in ne!« —

Gotovo — njeno življenje bi imelo celo drug tek, ko se ne bi bil pojavil ravno v najtežji, v najtemnejši dobi njenega bednega življenja izkušnjavec ter je premamil . . .

»Vse ti dam, kar si poželi tvoje srce, ako me ljubiš . . .«

In ona? —

No, bila je zapuščena, bila je osamela. Uboga je bila — brez pomoči, brez podpore, brez srca, ki bi se vnemalo za-njo, ki bi gorelo za-njo, ki bi plamtelo za-njo . . . le za-njo . . .

In padla je! —

Padla — res, žalibog! — A ne brez boja, ne lahkomiselno! —

Vdala se je! —

A bila je uboga! In on ji je ponujal vse, kar si more poželeti mlado, gorko utripajoče srce, ki hrepeni po sreči in življenju brez bede in toge, brez nadlog, trpljenja, borb.

Toda jo li to opravičuje?

Težko! — Tudi druge so uboge, osamele. In vendar ne padejo pri prvem navalu, se ne vdajo vsaki sladki besedi, ampak odločno zavrnejo hinavskega izkušnjavca. —

Torej je kriva! — Tajiti ni mogla svoje krivde. Spoznala in pripoznala jo je.

A vendar je hotela najti vsaj nekaj — bodisi še tako lahkih — argumentov, ki bi jo mogli vsaj nekoliko opravičiti. —

In spet se je vdala istim mislim.

Bila je zapuščena, osamela — in tako mlada — in življenja ni poznala. — In srce, to mlado, vroče srce jo je zavedlo v pogubo, ker ni bilo še odmrlo vsemu svetu, ker je še čutilo, ker je hrepenelo po ljubezni — do tedaj še neznani — po pravi, vroči, strastni ljubezni, katera ne vpraša ne — kaj, ne — zakaj, ne — kam, ne — kako, kateri žrtvuje človek vse, tudi samega sebe . . .

In tako je padla. —

Toda — tudi druge so osamele, zapuščene. Tudi druge so mlade, tudi druge čutijo, kakor je čutila ona . . .

In vendar stoje — in vendar se bore. —

A ona je padla. — In zakaj? Ali res zato in sicer samo radi tega, ker je bila uboga, ker je bila osamela, osirotela, zapuščena? — Vsekakor je to vplivalo na ta važni preokret v njenem življenju, a pravi pravcati in prvi vzrok in nagib k temu preobratu to vendar ni bilo . . . Greh sam ob sebi, greh, v krasni obliki, ovit z blestečo obleko — greh, narisan ji s sladkimi, vabljivimi besedami, greh, že naprej nagrajen z mamečimi darovi — le-ta, samo ta jo je zapeljal. —

In kakšno je sedaj plačilo temu grehu? Sramota — — Kak je sedaj kras onega življenja, ki se ji je nudilo nekdaj v tako razkošnem krasu? — Uboštvo! — — Kaj ima sedaj od one slasti, katero si je obetala v tem življenju? — Nič! — Le črv vesti — nikdar mirujoč, na veke očitajoč, grozeč . . . neusmiljen, grozen, neizprosen, brezčuten kaznovalec slednje krivde — ta, edino ta ji je ostal, da jo muči in trapi do konca, do obupa . . . do groba . . .

In kak bode konec vsemu? — Kdo ve — kdo more odgrniti težko, temno zaveso izpred neprodirne, meglene prihodnjosti! — Le da je pusta, breznadna, najbrž za-njo usodna ta prihodnjost, to ji je bilo jasno. —

In nekdaj je bilo vse drugače, vse lepše, vse boljše. —

Uboga je bila, a vendar je bila srečnejša, kakor sedaj. Mirneje je zrla v temno, breznadno prihodnjost . . . Zapuščena je bila, a vendar je imela vsaj mirno vest. In to ji je bilo v neprecenljivo tolažbo. — Sama je stala v življenju, brez opore, brez pomoči izpostavljena vsem raznoterim in mnogoterim nezgodam. A stala je krepko, ker zavest moralne cene in jakosti jo je krepila in ji dajala poguma in moči . . .

A to je minilo! Čemu bi na to mislila, čemu se vznemirjala s temi spomini . . . Par solz preteklosti — in vsi ti spomini se naj izgube, naj izginejo, da ne zagrene še bolj bedne, breznadne sedanjosti, da ji ne obude še večjega strahu pred negotovo prihodnjostjo! . . .

Toda sedanjost — prihodnjost . . . s tema mora računati.

In s tem je bila zopet pri starem vprašanju:

— Kaj ji je početi? —

To vprašanje jo je strašilo . . . Bilo je takó važno, tako usodno. In odgovor je bil tako težak. —

O, najrajše bi umrla! Potem bi izginila tudi ta skrb . . .

Res, ko bi mogla umreti. Kako rada bi umrla!

A žal, ljudje ne umirajo kar tako. Smrt ne ustreže vsakemu klicu, ne zavihne kar pri vsakem našem vzdihu svoje ostre kose po nas . . . O, je življenje v udih človeških — in to življenje je kipeče in krepko, trdo in žilavo ter se tudi proti naši volji obotavlja in pretrpi, kakor v zasmeh, marsikak udarec trpke usode. — —

Živeti mora — a kako, s čim? . . .

Le ena nada ji je še preostala, le en pot ji je še odprt. Tega pojde — ker ga mora iti . . . In ako jo goljufa še ta zadnja nada — no, potem mora priti konec konca . . .

In to slednje sredstvo je — pot k njemu — k Stanskemu!

Težak, trnjev je ta pot. Sramotilen je ta pot — k njemu, ki je prvi začel laziti za-njo, ki jo je zalezoval korak za korakom . . . od zore do mraka, kakor hitro se je prikazala iz stanovanja, ji sledil na ulicah, v cerkvi, do doma — k onemu, ki je nekdaj grozil, da noče več nositi težke peze tega mučnega življenja, ako ga ne usliši, mu ne vrača njegove velike, vroče, prekipeče ljubezni . . .

In sedaj naj gre k njemu s poniževalno prošnjo, naj je ne zavrže, naj je ne zapusti v breznadni bedi, naj je ne pahne v obup, pogubi v naročje! . . .

Toliko ponižanje! — Ponižanje? Ni-li bilo še veliko večje ponižanje, ko se mu je vdala brez uvetov, ko mu je slepo sledila, ne brigajoč se za glas očitajoče vesti, ne za ves svet? —

Največja sramota je bil pač ta njen čin. In če se ni sramovala tega čina samega, kako se naj sramuje onega, ki je moral neogibno, konsekventno slediti iz prvega . . .

Kar torej mora biti — bodi . .

Odločila se je. —

Oblekla se je izredno fino in okusno. Tega ni storila le iz ničemurnosti, ne, računala je s tem . . . Morda si ga tem potem spet osvoji, ga spet priklene na-se. —

In šla je — s težkim srcem, boječ se sestanka z njim, trepetajoč pred prihodnjim trenotkom, v katerem bode morala stopiti predenj . . .

Sramovala se je, da se je morala tako globoko ponižati. A čutila je tudi železno silo, ki jo je primorala k temu koraku. Zavedala se je, da je to — dasi ne edini — vendar najbližji, in v njenem položaju najnaravnejši pot, da se otme bede ter si spet pribori nekako eksistenco . . .

Naglih korakov je stopala po ulicah, po katerih se je začel razprostirati prvi mrak.

Ker je zadnje dni deževalo in je polagoma naletaval že sneg, so bile ulice blatne. Rumena, umazana voda se je stekala ob trotoarju ter curela skozi železna omrežja v vodotoke.

Po žlebovih ob hišnih oglih je šumela voda . . .

Čim bliže je prihajala domu ritmojstrovemu, tem težje ji je postajalo srce, tem bolj je čutila grenko svojo usodo. Vsa moreča, nizka sramota tega pohoda — prosi in berači naj milosti in miloščine — ji je legala bolj in bolj na dušo . . . Omahovala je pod to težo. A

vendar je šla, čuteč svojo onemoglost, da bi se rešila na kak drug način temne, grozne prihodnjosti — uboštva in stradanja . . .

Polagoma je stopala po širokih, kamenenih stopnicah, po katerih je — ni bilo še dolgo tega — često tako ponosno, tako veselo in radostno hitela k njemu . . .

Noga ji je zastajala; sram jo je oviral ter jo silil nazaj. Takrat je postala, se hotela obrniti. — A misel na uboštvo, na bedo, lakoto . . . težko delo . . . morda žalostno pogubo — ji je dajala novih moči, jo gnala in silila naprej, dalje . . .

Pri vratih je še enkrat postala. —

Roko je stisnila na burne, hitro se dvigajoče prsi. Zamižala je, kakor bi se hotela obraniti neke neprijetne misli. Globoko je vzdahnila, kakor bi se hotela s tem pripraviti in okrepčati za sestanek s Stanskim . . .

Vrata v predsobo so bila zaklenjena. —

Potegnila je lahno, boječe, negotovo za lični, rumenkasto-svetli ročaj ob koncu žice . . . Zvonček v predsobi je tiho, pretrgano . . . dvakrat . . . trikrat zacingljal . . .

Tiho. —

Potegnila je krepkeje . . .

Tiho . . .

Še enkrat . . . Glas zvonca je glasno in krepko zvenel ter jasno odmeval po velikem poslopju . . .

A spet tiho in mirno . . .

Le nekje v pritličju so se s hruščem odprla neka vrata. Rezek, visok ženski glas je nekoga zaklical . . . Potem pa so se vrata z istim glasnim hruščem spet zatvorila. —

»Ni ga doma . . .« je zamrmrala vdova ter izpustila gladki, podolgasti ročaj.

Oddahnila si je, kakor bi dovršila kako izredno težko, mučno delo. —

Obrnila se je ter nekako radostno odhajala. — Ni mislila v tem trenotku več na prihodnjost, ne na bedo, ne na glad . . . niti na to, da bode najbrž vendar prej ali slej šla skozi ta vrata — prosjačit in beračit miloščine k onemu, ki je kriv vse njene nesreče, vsega brezmejnega, neodoljivega zla . . .

XV.

Prva nisi — zadnja ne na svetu.
Aškerc.

Vdova je sklenila začeti novo življenje . . .

Začeti novo življenje! — Kako čudovite besede!

Marsikdo reče pri sebi, ko stoji šele korak pred prepadom, v katerega lahko v prihodnjem trenotku strmoglavi: — »Ne, obrnem se . . . nov pot odmerim svojemu življenju . . . začnem novo življenje« . . . kakor bi bilo to tako lahko — nič kakor otročja igrača — tako za kratek čas, za zabavo . . . da se malo razvedrimo, raztresemo...

Začeti novo življenje — ni-li to eno isto kakor sleči celega starega človeka ter obleči povsem novega, do cela prerojenega? . . . Začeti novo življenje — to je dati slovo vsemu, kar smo do sedaj ljubili, na kar smo bili vezani. To se pravi: v kali, s koreninami izrvati vse strasti, katere so nas do sedaj slepile, nam do sedaj gospodovale ter nas s svojim trinoškim gospodovanjem dovedle ravno v ta položaj, do tega prepada, črez katerega ne moremo brez nevarnosti in pogube, pri katerem moramo hote, nehote reči: — ne dalje — začeti treba novo življenje! . . .

Da pa more človek uničiti vse hudo v sebi, da more zamoriti v sebi vse kali hudega, mora najpoprej jasno spoznati to celo zlo, vse svoje napake, vse tajne in skrite vzroke svoje bolezni. Kako se naj sicer zdravi, kako se naj upira, kako se naj bori proti temu, kar mu je neznano?!

Pred vsem pa se človek ne sme obotavljati in upirati, ne čakati, ne dvomiti sam o sebi. Ne sme poreči: »No, so slabi, neugodni, temni trenotki v življenju človeškem, a za njimi pridejo jasni, solnčni, topli, prijetni . . . Počakajmo torej.«

Ne in ne! — Začeti novo življenje — to je neka posebna, od vseh drugih točno ločena, od vseh drugih se na tanko razlikujoča vrsta samomora. —

In k temu treba moči — duševne in telesne, krepke, jake, neuklonjene, neomajane in neomahljive moči — vsekakor večje, vztrajnejše, krepkejše moči, nego je samōmor . . .

In odkod naj vzame to moč, kje jo naj črpa oni, ki je v nasladnem življenju, v vednem uživanju, v nepretrganih prijetnostih izrabil svoje telesne in duševne sile? — Kako naj človek, kateremu je bil do sedaj življenja edini namen uživanje, hkrati poreče: »Nočem več uživati, odpovem se uživanju?« — Kako se naj človek, ki je leta in leta živel med šumnim svetom, se vrtel v vrtincu vseh zabav ter se

le v tem divjem toku čutil srečnega, kar v hipu odpove vsemu temu, v trenotku odkloni vse, kar je do sedaj tvorilo njegovo srečo, njegovo pravo življenje?! —

— A vdova se ni zavedala cele teže, celega velikega pomena, ki je bil izražen v tem sklepu . . . Le enega se je zavedala, le eno ji je bilo jasno: da hoče začeti — ker mora, ako noče od glada poginiti . . .

Slovo hoče dati dosedanjemu življenju . . . Od sedaj hoče spet delati, si služiti kruh z lastnimi rokami, ki so se sicer za zadnjih let odvadile dela, odkar jih je oblačila s finimi, najmodernejšimi, tankokožnimi rokavicami, ki se ga pa vendar spet poprimejo in se mu privadijo, ker se mu morajo.

Nekdaj ji je bilo delo v veselje, v tolažbo. V njem je zabila vsaj za trenotke težave in nadloge življenja... Delo jo je krepilo, ko je omagovala pod usode težkimi udarci — pri smrti materini in še bolj pri smrti moževi, ko je ostala sama . . . brez pomoči . . . brez podpore . . .

Skrb za prihodnjost, skrb za vsakdanji kruh je učinila, da tačas ni mogla preveč misliti na težko, za-njo tako strašno in usodno izgubo . . .

In delo je ni skrunilo, ne onečaščalo . . . O ne — ponosna je bila, ker se je živila z zaslužkom svojih rok — z zaslužkom pičlim in težavnim, a poštenim in plemenitim.

Od nikogar ni bila odvisna. Nikogar se ji ni bilo treba bati, pred nikomer se sramovati. Bila je prosta, sama svoja — uboga, a poštena, neomadežana . . .

Vrnitev k delu jo edina more rešiti popolne propasti.

Toda kako naj začne — kje naj dobi delo — kdo ji bode zaupal? . . . Kje, pri kom naj se oglasi, kdo ji pojde na roke!

Pomislila je, kje na širnem svetu bi bilo kako bitje, da bi se mogla z zaupanjem zateči k njemu. — Kje bi dobila pomoči vsaj v prvi sili, kje kak dober svet — kje bi našla kako čuteče srce.

Da v višjih krogih, v katerih se je gibala zadnja leta, ne bijejo srca za-njo, ne čuti nihče z njo, to je umevala povsem jasno in prav.

Bili so sicer z njo v obče prijazni. A ta prijaznost je bila vendarle bolj ali manj prisiljena. Slonela je le na ugledu ritmojstrovem, zajemala vse življenje le iz njegove osebe . . . In navzlic temu je morala vendar še čestokrat prav trpko in grenko čutiti in spoznati, da jo smatrajo le za vsiljenko, neenako . . . plačano prijateljico . . .

Često in često je morala molče požreti zaničevalne, razžaljive besede, ki so jih govorili za njenim hrbtom — a vendar tako, da jih je slišala . . . Celo v obraz ji je marsikdo vrgel pod krinko prijateljstva in sočutja marsikako grenko, ne da bi se mogla braniti, ne da bi mogla ugovarjati, ga zavrniti . . .

— Spomnila se je, da živi nekje v predmestju neka stara prijateljica njene matere, ki ji je prej često s svojimi nasveti pomagala, in ki ji je bila tudi edina pomoč ob smrti moževi. — K njej se tudi sedaj zateče. Morda najde pri njej vsaj za nekoliko časa zavetje in pomoč v prvi sili. Z njenim posredovanjem se ji morda posreči, da dobi delo pri kakih boljših obiteljih — in sicer tako, da ostane sama, kolikor le mogoče skrita in neznana. —

Šla je je iskat . . .

Ko je stala v mali, lični, nekoliko temotni veži, jo je obšel sram, da se sedaj mora taka vračati k stari ženici, katera jo je poznala nekdaj le kot naivno, preprosto, nedolžno dekle, kot pridno, neomadežano mlado ženo.

A upala je, da ji starica tega ne bode oponašala, ji ne bode očitala njenega padca, da se ne odvrne od nje in je ne zavrže radi njene lahkomiselnosti, ki se sedaj tako grozno maščuje . . .

Dokaj umirjena je potrkala. —

Zvonek ženski glas se je odzval . . .

Vstopila je in stala naproti kaki tridesetletni ženi v lični domači opravi . . . Na levici je držala rdečelično, kodrolaso dekletce, z desnico pa je spravljala perilo v veliko pleteno canjico . . .

Otilijo je to nekoliko zmetlo . . .

Žena jo je po prvem pozdravu molče gledala in pričakovala, da prične došlica . . .

»Ne stanuje-li tukaj gospa Reiner . . .?«

»Gospa Reiner . . .« se je čudila žena ter radovedno merila neznanko . . . »Ne več. — Umrla je pred tremi meseci . . .«

»Umrla . . .?!«

»Da . . . žalibog . . .«

Došlica je molčala ter zrla tiho kakor premišljujoč pred-se.

»Da . . . moj mož je njen sorodnik . . . Za bolezni naju je poklicala k sebi . . . in moj mož je njen dedič . . .«

»Tako . . . tako torej . . . Umrla . . . tudi ona umrla« . . . je mrmrala vdova ter še vedno zrla v tla. —

Žena je molčala. —

»Nisem znala« — je dostavila vdova glasneje ter uprla solzne oči v mlado ženo — »stanujem precej daleč odtod . . . Že par let nisem bila tukaj . . . Imela bi neko naročilo . . .«

»Žal . . .«

»Nič ne de . . . Z Bogom . . .«

Šla je —

Zrušila se ji je zadnja nada . ; . zadnji up ji je splaval po vodi . . .

* * *

»Kaj torej pravzaprav želiš? — Misliš-li, da bom vedno tičal pri tebi, ti stiskal roko, ti gladil lasce? . . . Smešno! — Človek se zabava, uživa, kjer in kadar more . . . In če se prej ali slej naveliča — kdo more zato! — To je naravni tek našega življenja . . . In razen tega ravnam jaz vedno po principih — zapomni si: vedno po principih . . . in teh ne popustim . . .«

Ritmojster je mastito ponavljal in poudarjal svoje »principe« o principih. Zadovoljno si je vihal dolge brke ter pričakujoč zrl na vdovo.

A ta je molčala. —

»In na kaj opiraš svoje zahteve? Te-li nisem dovolj bogato, radodarno in kavalirski poplačal za tvojo ljubezen?«

»Plačal . . . plačal . . .?« je ponavljala vdova mehanski za njim, kakor bi se hotela spomniti na to plačilo, a se ne bi mogla. —

»Da . . . Jaz sem te dvignil iz proletarijata, kjer bi bila sčasoma gladu poginila ali pa postala žena kakemu smrdečemu delavcu, ki bi ti takoj dan po poroki izkazoval z žuljavimi, jeklenimi pestmi svojo prekipečo ljubezen . . . Ha-ha-ha . . . Jaz sem te preskrbel, preživil, te vvedel v kroge, v katerih . . .«

»Ah« — je zajecala mlada vdova, ki je le polagoma pregledala in premerila vso perfidnost in brezsrčnost tega starega grešnika, ki je smatral za plemenito delo, da jo je dvignil iz reve, a jo peha sedaj v še večjo bedo, v neizbrisno sramoto . . .

Roke je sklenila na hropečih prsih, kodrasto glavo je globoko povesila.

»Tako . . . ti si mojo ljubezen vračal in plačeval le z denarjem . . . z lažnivimi besedami . . . in jaz sem mislila, da me ljubiš . . . o . . . o oh . . .«

Obraz si je zakrila s trepetajočimi rokami ter zaplakala — glasno, obupno . . .

»Ljubil . . .? Seveda sem te ljubil — A pomisli vendar, da od mene ne moreš in ne smeš zahtevati take ljubezni, kakor od kakega nezrelega, melanholsko - fantastnega mladeniča, ki še trga na šolskih klopeh hlače, katere mu kupuje oče . . . Take misli so le izrodki bolne

domišljivosti. Poraja jih branje sentimentalnih, megleno-nejasnih romanov, v katerih se z zvenečimi frazami opisuje življenje, kakršno v resnici ni, nikoli ni bilo in ne more biti. — Razgreta, nenormalna domišljavost takih pisateljev liči in pleska resno, strogo, trdo življenje tako dolgo, dokler ne postane krasna, varljiva in zapeljiva prikazen, a prikazen je vendarle . . .«

»Torej sem se le prodajala . . . goljufala sama sebe — in bila brezvestno goljufana od tebe« . . . je ihtela nesrečna žena, ki niti poslušala ni sofistovskega razmotravanja ritmojstrovega, ampak se je še vedno pečala z eno in isto mislijo, kako grozno se je varala, kako slepo je ravnala, ko se je vdala Stanskega sladkim besedam in mamečim obljubam.

Ritmojster je malomarno skomizgnil s širokimi rameni.

»In jaz sem te ljubila . . . tako vdano, tako nesebično, tako vroče ljubila . . .«

»Hm . . . Ljubila. — To so idealne fantazije, iluzije, ki nas mamijo za nekoliko časa . . . A prej ali slej izginejo — pri tem poprej . . . pri onem pozneje . . . Tudi tebi polagoma izpuhte . . .«

»Toda kaj naj začnem . . .? Kam se naj obrnem?« —

Zaplakala je še glasneje.

Obraz ritmojstrov — trd, resen, brezčuten — je ostal miren . . . Črno, žgoče oko mu je bliskalo z vsakdanjim žarom izpod dolgih, gostih trepalnic.

Srca ta človek pač ni imel. —

»Čudno . . . Kako pa bi živela, če mene ne bi bilo?«

»Boljše . . . srečnejše« je jecala pretrgano in s težka . . . »Delala bi . . . pošteno bi se živila . . . Ti si me zapeljal . . . Ti si me onesrečil . . .«

»Jaz?! — Smešno!« —

»Da, ti. — In sedaj me pehaš v obup . . .«

»Čudno . . . čudno . . . Če ne bi bil prišel jaz, pa bi bil prišel kak drug . . .«

»Moj Bog — kaj vse si mi obetal . . . In sedaj me zapuščaš na tak način . . .«

»Nič ne trpi večno . . .«

Polagoma, glasno je stopal po sobi. Roke je prekrižal na hrbtu . . . Trdo, brezčutno, samozavestno je odgovarjal njenemu obupnemu očitanju in njenim prošnjam. —

»Torej je vse minilo . . .?«

Besede so ji zamirale v joku in ihtenju. —

Stanski je postajal nevoljen. —

»Po kaj si sploh prišla . . .? Kaj me nadleguješ? — Dokler sem imel kake dolžnosti proti tebi, sem jih pač vestno in redno izpolnjeval. — A sedaj . . .! Res ne vem, pokaj si prišla . . .«

»O — nisem šla tako lahko. Dovolj dolgo sem se borila in obotavljala . . . A beda . . . nimam ničesar več . . . glad . . . Stanarino bi morala plačati . . .«

»No, najmi si cenejše stanovanje. — Čemu so ti taki saloni . . .?«

»Kako — kje?« —

»Kaj mene povprašuješ . . .? Kaj meni to mari?« —

»Kam pa se naj zatečem — do koga se naj obrnem?«

»Kaj znam jaz! — Imam z lastnimi zadevami dovolj skrbi . . .«

Umolknila je za trenotek. — Potem pa je zdihnila komaj slišno:

»Pomagaj!« —'

Proseče je sklenila roke. — Sivkaste, zajokane oči pa je z zaupanjem dvignila k njemu . . .

»Hm . . . Nisem Krez!«

»Torej me popolnoma zapustiš? — Pahneš me za vedno od sebe . . . v pogubo . . . v prepad . . .?«

Sklenila je glavo, in roke so se ji povesile . . .

»Ne bodi sitna . . .«

Začel se je jeziti, —

»Jaz obupam . . . Usmrtim se!«

»Tvoja stvar — — — «

Postajal je robat v svoji nevolji. —

»A-a-h . . . Tako . . .!«

Hropeč vzklik se ji je izvil na te rafinovane, brezsrčne besede ritmojstrove. —

Polagoma je dvignila glavo ter uprla vanj blesteče, iskrene oči . . .

Stanski se je ustavil. —

Izzivajoče ji je zrl v velike zajokane oči ter z lahno ironijo zanosljal:

»No . . .«

»Tako . . . tako . . . Zapeljal, onečastil, goljufal si me . . . Ukradel si mi dobro in pošteno ime, onečastil si me . . . In če sedaj poginem v bedi — od pomanjkanja in gladu . . . brez strehe, brez doma — na ulici . . . kakor izvržek človeštva — to . . . to je moja stvar . . . moja . . . O . . . o . . .!«

Na ozkih ustnicah ritmojstrovih je zatrepetal malomaren, zaničljiv nasmeh. —

Njena jeza ga pač ni strašila. —

Ta malomarnost in mirnost jo je razkačila še bolj.

»In zapustiš me radi one . . . one . . .«

»Molči!« ji je presekal Stanski besedo ter jo gledal divje in razjarjeno. —

A vdova je stopila tesno k njemu, stisnila roke v pesti in, dvigaje jih proti njemu, mu je siknila v razdraženi obraz:

»Goljuf!« — —

Podolgovato, jekleno, bronastordeče lice ritmojstrovo je za trenotek postalo pepelnatobledo. Potem pa se je kar na mah zalilo s temnokrvavo rdečico . . . Oko se mu je divje zabliskalo v nenavadni jezi ter se žgoče uprlo v vdovo, kakor bi jo hotel s tem ognjem požgati... Tudi on je skrčil od gneva trepetajočo roko v pest ter jo polagoma dvigal . . . Glavo je nagnil nekoliko naprej proti vdovi. Ustnice so mu vztrepetavale in drhtele. Odprl jih je nekoliko, da so se videli med njimi beli, močni, tesno stisnjeni zobje. Dihal je težko, sikajoče . . .

Vdova je odstopila za par korakov, prestrašena po nepričakovani izpremembi vročekrvnega moža in pričakujoč v naslednjem trenotku divjega izbruha neokročene strasti . . .

Tedaj pa je glasno zazvenel zvonček v veži. —

Ritmojstru se je polagoma povesila dvignjena desnica. Izbuljene oči so mu izgubljale čudni divji žar . . .

Odprl je vrata v kabinet. —

»Vstopi« — ji je rekel kratko in odločno — »ter počakaj . . . Nekdo prihaja . . .«

Zaprl je vrata. —

V istem trenotku pa se je pojavila med nasprotnimi vrati Evelina Zoričeva . . .

»Pozvonila sem . . . nisem vedela, da so vrata otvorjena . . . Ah, dragi . . .«

»Ti — Evelina . . .!«

Ritmojster je bil presenečen in nekoliko zmeten.

»Da . . . ljubček . . . Zoriča ni doma . . . Dragec — ne strpim več pri njem . . . Reši me . . .«

Ljubeče mu je položila roko krog vratu ter se mu tesno privila. —

»Pisala si, da . . .«

Stanski je umolknil sredi stavka.

Vrata iz kabineta so se namreč otvorila. Iz njega je stopila vdova ter stala pred ritmojstrom in Evelino.

Ta je prebledela ter polagoma odtegnila roko od vratu Stanskega. —

»Ah — torej sem vendarle dobro slišala . . .« je hušknila ter besno zrla v dvojico . . .

»Ven!« — je siknil Stanski ter ji pokazal vrata. —

Otilija se je ponosno vzravnala. — Vsa je trepetala, ko je odgovarjala z drhtečim glasom:

»Ni me treba poditi . . . sama grem . . .«

Polagoma, ponosno je stopala mimo njiju.

»Fej — bodita prokleta« . . . je mrmrala, ko je bila že pri vratih.

A Evelina in Stanski sta jo še dobro slišala.

Neprijetno ju je dirnila ta kletev.

Bilo jima je, kakor bi morala imeti zle posledice. —

(Dalje prihodnjič.)

Sonet.

O Jurček, Jurček, ta otrok nevgnan!
Igral se in zanetil ogenj v hiši,
In glej! že šviga plamen vedno viši,
In noč je svetla kakor beli dan.

Pomagaj nam, o sveti Florijan!
Od vseh strani obupen klic se sliši:
Vode, vode... ne stoj... nikar ne vzdiši...
Pomagaj!... Ah, in vendar vse... zaman.

Oj Amor, Amor, glavica pretkana
Zanetil ogenj v srcu. To so črezenj
Moj očka, majka, to je striček jezen!

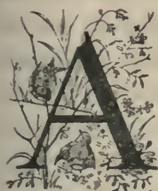
Pa kaj, ko ni ga svetega Florjana,
Z golido da pogasil bi ljubezen,
Ki je za tebe, ljuba, v srcu vžgana.

Zor.

Janko Kersnik.

Prijateljski spomini. Spisal **Fr. Levec.**

ko krasoslovci tragičen imenujejo nenaden konec in nepričakovan preminek vsakega lepega bitja, tedaj moramo priznati, da je neusmiljena tragika z vso svojo neizogibno in brezobzirno silo v hladno zemljo položila našega predragega Janka Kersnika! Tragično je, ako se moža, ki je bil do svojega dvainštiridesetega leta vzor moške lepote, zmernega uživanja in nedosežne ljubeznivosti, loti zavratna bolezen, ki mu izpije vse telesne moči, da ga kar vidimo, kako se opoteka proti mrzlemu grobu; tragično je, ako smrt s koščeno roko mladi soprogi in osmerici nedolžnih otročičev ugrabi iskreno ljubljenega moža in predragega očeta; tragično je, ako mati, ki je ponosna na svoje ljubeznive hčerke in na svoje nadepolne, nadarjene sinove, izgubi hčer za hčerjo, sina za sinom ter v svoji visoki starosti pokoplje tudi svoje poslednje dete, katerega se je oklepala z vsemi močmi svojega krvavečega materinega srca. — »Povejte mi, gospod profesor, s čim sem se pregrešila, da me je Bog tako strašno kaznoval!« mi je bridko zdihnila mati dne 29 julija t. l., ko je, kakor Nioba brez solze v očeh, a z divjo bolestjo v srcu, stala z menoj poleg odprte krste, v kateri je ležalo mrtvo, bledo, od dolge bolezni izničeno telo nekdaj tako veselega, tako živahnega in ljubeznivega Janka! In kakor njegovi najbližnji sorodniki, tako čutimo tudi prijatelji, tako čuti tudi ves narod slovenski neizmerno izgubo, ki jo je tragična smrt tega plemenitega moža in klasičnega pisatelja provzročila bodisi v slovenski družbi, bodisi v slovenski politiki ali v slovenski književnosti.

I.

Kersnikov rod je doma na Gorenjskem pod veličastnim Stolom v tistem kraju, kjer je tekla zibel tudi našemu Knaflju, Čopu in Prešernu. V romantični dolini divje Završnice, ki se penasta vali izpod Stola v zeleno Savo, stoji v Mostah ravno nad zdanjim železniškim mostom malin z žago, v katerem je bil »pri Žagarju« l. 1783. rojen Jankov stari oče Janez Krstnik Kersnik. Bližnji rojak, prijatelj in učitelj Čopu in Prešernu, je bil Kersnik najprej tri leta bogoslovec, potem štiri leta normalčni učitelj in nato štiriinštirideset let (1808—1850) profesor fizike na liceju ljubljanskem, mož, katerega so dijaki ljubili kakor

svojega očeta. Še zdaj se ga zaradi njegove ljubeznivosti in presrčne dobrote z nekako pobožno hvaležnostjo spominjajo nekdanji učenci njegovi, zdaj že sivolasi starčki. Ljubljanskim dijakom je bil Kersnikov god (24. junij) vsako leto pravi šolski praznik, ki so ga obhajali s petjem, baklado in umetnim ognjem pod Turnom ali pa na Rožniku, ter iskreno ljubljenega učitelja slavili v latinskih, nemških in slovenskih odah. Umrl je na svojega godu dan leta 1850., in »grata juventus« je postavila »praeceptori optimo dilectissimo« pri Sv. Krištofu veličasten nagrobni spomenik. Profesor Kersnik je imel mnogo otrok, ki so pa razen sina Ferdinanda, živečega zdaj v Ljubljani, vsi pomrli, deloma že v častnih službah. Posebno hud udarec staremu Kersniku pa je bila nagla smrt njegove izredno lepe in nadarjene osemnajstletne hčerke Leopoldine, znane slovenske pevke in igralke, ki je umrla nekoliko mesecev pred očetom. Njegov sin Jožef se je l. 1851., tedaj c. kr. sodni aktuar, oženil z Berto pl. Höffernovo na Brdu pod Pečjo. Z njo so se mu rodile tri hčere in trije sinovi. Umrl je leta 1878. c. kr. deželnega sodišča svetnik in sodnik na Brdu v 55. letu svoje dobe. Hčere so pomrle še pred očetom, sinovi pa za njim: Anton, jurist, l. 1884., dr. Jožef, c. kr. okrajni zdravnik na Krškem, 28. julija l. 1895., in dve leti za njim isti dan in ob isti uri ($^1/_2$1 po noči) naš Janko (ki je bil rojen na Brdu dne 4. septembra 1852. leta) . . .

Bilo je leta 1865., ko sem, takrat šestošolec v Ljubljani, z rodbino Kersnikovo prišel v dotiko. Začetkom meseca februarja prejmem nekega dne drobno pisemce od gospe Berte Kersnikove, ki je dotlej nisem osebno poznal, s prijaznim povabilom, naj jo obiščem. Pri Kersnikovih najdem svojega znanca in dobrotnika, g. notarja dr. Jerneja Zupanca, in to mi je takoj obudilo prepričanje, da sem prišel med dobre ljudi. Gospa Berta me poprosi, ali ne bi hotel učiti nje sina, drugošolca Pepita in tretješolca Janka. Sprejmem ponudbo.

Pepi je bil ljubezniv, toda nekoliko otročji, gostobeseden in srborit dečko, ki sem ga moral precej trdo držati, da iz latinščine ni dobil kljuke. Z Jankom sem imel le malo opravka. Razglabljala sva skrivnosti Curtijeve grške slovnice in prebirala Hofmannove »Historiae antiquae«; toda v pol ure sva bila vsaki dan z učenjem pri kraju, ker je bil že vselej dobro pripravljen. Govoril je malo, bral pa veliko. In tudi, kadar smo šli skupaj v šolo, je ves čas gostolel samo Pepi, Janko pa molče stopal poleg naju in se samo časih malo nasmehnil. Čudno, kako sta si brata v moških letih menjala značaj: Pepi je bil zamišljen in malobeseden, Janko pa vesel in zgovoren.

Gospod Jožef Kersnik, Jankov oče, je bil takrat adjunkt pri c. kr. deželnem sodišču v Ljubljani. Sin domoljubnega očeta in vzgojen v dobi, ko je Koseski navduševal slovensko mladino, je tudi poznejša leta ohranil svoje odločno narodno mišljenje, in dasi se je takrat uradnikom štelo to v velik greh, je zahajal vsaki dan v čitalnico ter ondod občeval z dr. Bleiweisom, dr. Tomanom, dr. Costo in drugimi političnimi veljaki, v aktivno politiko se pa ni vtikal. Bil je izboren delavec, dober jurist, živahen v govorjenju in vesel v družbi, ljubezniv v občevanju z vsakim človekom. Kmetje so ga kot uradnika in sodnika kar oboževali; čutili so, da mu srce bije za-nje. Kratke, značilne besede: »Pravico je ljubil«! je zapisal na njegov grob Janko, ki me je v svojih moških letih prav močno spominjal v svojem vedenju na svojega očeta.

Življenje v Kersnikovi rodbini se mi je kaj priljubilo; zlasti so me zanimali literarni in politični pomenki, ki jih je imel gospod Kersnik s svojim ravno tako živahnim prijateljem dr. Zupancem, ki je bil do malega vsaki dan gost v Kersnikovi hiši.

Dečka sta šolo dobro izdelala, in zato me je gospa Kersnikova takoj prve velike počitnice povabila na Brdo, kjer je z otroki stanovala pri svoji materi gospe pl. Höffernovki, graščakinji na Brdu. — Veliko gradov poznam na Slovenskem, a nobenega ne, ki bi imel lepšo lego in krasnejšo okolico kakor brdski grad. Kamor se ozreš, prijazne vasi, lepe cerkve in bele ceste, temni gozdovi, zeleni travniki, bogato polje, šumeči potoki, zadaj pa snežnobeli Grintavci — zares, to je lep kraj! In prostorni grad sam, ki so ga v XVI. veku v obliki velikega pravokotnika sezidali vitezi Lambergi, s širokimi hodniki na vseh štirih notranjih straneh, z visokimi dvoranami, starimi slikami — kako razburja to mlado fantazijo! Seveda smo moja učenca in jaz preteknili ves grad, kar nam je bilo dostopnega. Ob lepih dnevih smo pa polegali po velikanskem grajskem gozdu, hodili na izprehod v Črni graben, si ogledali na Prevojah rojstni dom slovenskega pisatelja-mučenika dr. Jakoba Zupana, romali v Koseze k rojstni hiši Koseskega, šli v Radomlje k mojim roditeljem, posetili v Krašnji prijatelja Podmilšaka-Andrejčkovega Jožeta ter si ob tej priliki v Krašnji ogledali hišo, kjer je l. 1784. prenočil cesar Jožef II. i. t. d. Čudil sem se, da je Janko, ki je seveda vsake počitnice prebil na Brdu, po bližnjih vaseh vedel vsaki hiši za priimek in poznal vsako dekle in vsakega odraslega človeka.

In grajski prebivalci?

Tu je bila stara razumna in odločna gospa Höffernovka, ki je v mladih letih plesala še s francoskimi častniki. Nje oče dr. Burger je bil za francoske okupacije graščak in mêr na Brdu, ko so nahujskani kmetje (a ne rokovnjači) umorili kapitana Boissaca in njegove tovariše v Črnem grabnu, kar je pozneje Kersnik tako živo opisal v »Rokovnjačih«. Dr. Burger je takrat mnogim zaslepljenim kmetom rešil življenje.

V gradu je stanoval pri gospe Höffernovki sodni adjunkt, samec g. Luka Svetec, o katerem je trdil njegov prijatelj gospod Kersnik, da je moder kakor Salomon, in da govori kakor bukve. — V drugem nadstropju so bivali upokojeni sodni uradnik Konda s svojim zetom aktuarjem dr. Kočevarjem, sodnik Roth in davkar Mrak, v pritličju pa sodni sluga Vagaja — vsi z mnogobrojno družino in veselimi otroki. In ker so bili v gradu nastanjeni tudi davčni urad, notarjat, okrajno sodišče in ječe ter so ljudje ves dan prihajali od vseh strani, smo imeli mi mladeniči vedno dosti zabave.

Zvečer pa se je mnogobrojna družba zbirala pod visokimi topoli pred gradom. Gospe so se razgovarjale po svoji navadi; gospodje so ugibali, kam bi šli na pivo, ali k Pavličevim na pošto, ali v Lukovico, ali na Prevoje; ali kam bi krenili jutri na lov, proti Zlatemu polju, ali proti Sv. Trojici. Pepi, Janko in Vagajevi dečki so pa lovili in pojali Mrakove in Rothove deklice, ki so dražile Janka z znano narodno pesmijo:

»Ali ste ga videli
Naš'ga sinka Janka?«

Ob deževnem vremenu se je družba shajala v veliki dvorani; otroci so pa imeli svoje igrače po grajskih stopnicah in hodnikih; toda kadar je bilo preveč vrišča, tedaj se je prikazala na pragu velike dvorane stara grajska gospa, in kakor bi trenil, je bilo vse mirno.

Takrat se mi niti sanjalo ni, da se igra med temi Jankovimi desetletnimi nagajivimi tovarišicami tudi deklica, ki ji je bilo usojeno, da bo pozneje moja žena . . .

Nepopoln pa bi bil ta že tako površni popis, ko ne bi omenil tudi sedemdesetletne Urše, pestunje vseh Kersnikovih otrok, na katere je pazila kakor na zenico svojega očesa, poleg tega pa razpolagala z neizcrpnim zakladom narodnih pesmi, pravljic, pripovedk, vraž in molitev. Ob deževnih dnevih in dolgih jesenskih večerih je Urša odprla svoja modra usta, in otroci so jo poslušali, da so se jim ježili lasje, dokler jih ni gospa s silo pognala spat. Ta zlata vredna Urša je umrla pred nekaj leti pri Janku na Brdu petindevetdesetletna starka.

Leta 1866. je bil gospod Kersnik prestavljen za okrajnega sodnika v Zatičino na Dolenjskem. Tudi mene so povabili Kersnikovi, da sem leta 1867. prebil velike počitnice pri njih. Slavni zatiški samostan s svojo zgodovino in svojimi spomeniki je posebno Janka živo zanimal, in po cele dneve smo stikali po zapuščenih samostanskih zidovih. — A tu v Zatičini je Janko komaj ušel nagli smrti. Neko viharno noč je treščilo v samostan, kjer so stanovali Kersnikovi, in strela je šla tako blizu Jankove glave, da mu je osmodila lase . . .

V Zatičini je živel takrat tudi sedeminsedemdesetletni Andrej Pajk, ki je dve leti poprej z Jurčičevo pomočjo v »Večernicah« objavil svoje »Spomine starega Slovenca«. Stari Pajk nas je rad kratkočasil z raznimi pripovedkami iz svojega burnega življenja. — Tu je bival pri svoji sestri tudi jurist Anton Tomšič, pozneje prvi urednik »Slovenskega Naroda«, ki nas je zabaval s svojimi dovtipi, poleg tega pa mnogo politikoval, razdeval po vsi Evropi stare države, na njih mesto snoval nove ter Janku in meni odgovarjal na izprehodih, naj študirava, kar hočeva, samo pustega pravoslovja ne. Jaz sem ga žalibog slušal, Janko pa ne.

K prijatelju Tomšiču pa je hodil skoro vsaki dan z Muljave modroslovec Jurčič, že takrat slavni pisatelj »Jurija Kozjaka«, »Domna« in »Desetega brata«, in vsakdo si lahko misli, kako nas je zanimalo, s svojimi očmi gledati kraje, v katere je postavil Jurčič te svoje nedosežne povesti, in spoznavati ljudi, ki so govorili tisti prijetni jezik, kakor kmetje in junaki v Jurčičevih krasnih povestih.

Ker sem bil s Tomšičem že poprej dober znanec, z Jurčičem že več let prijatelj, sem kmalu z obema seznanil Janka. Hodili smo na Muljavo ter tam na vrtu polegali pod tisto znamenito hruško, pod katero je Jurčič snoval svoje nesmrtne povesti, se smejali Krjavljevi koči nad Poljem, ali se izprehajali proti gradu Kravjeku, ki ga je Jurčič v »Desetem bratu« premenil v Slemenice i. t. d.

Ob neki veseli priliki pa smo se pobratili pri Tomšičevi sestri v Zatičini in to pobratimstvo smo zvesto ohranili vsi štirje, dokler nas ni razdružila smrt. Najprej je nad seženj dolgi, duhoviti, plavolasi Tomšič l. 1871. kakor orjaški hrast zagrmel v prezgodnji grob. — Slabotno in šibko telo ženijalnega Jurčiča je pojemalo in prhnelo leto za letom, in naposled je 1881. ugasnila njegovega življenja moč, kakor »sveča, ki ji reje zmanjka in ugasne«. — In čili Janko, ki je nosil ponosno glavo na svojih krepkih ramah, se mi zdi kakor košati javor, ki ga črez sredo debla prelomi poletni vihar . . .

Vsi so šli! . . . Samo mene, duševno najslabšega in najnevrednejšega med njimi, je kakor za ironijo pustila usoda, da žalujem za svojimi tremi dragimi prijatelji ter jim pišem . . . nekrologe!

II.

Nadarjen in od svoje jako omikane matere in od svojega duhovitega očeta skrbno vzgojen, je imel Janko že v svojih prvih gimnazijskih letih veliko veselja do knjig in zlasti do leposlovnega beriva. Na živahno njegovo fantazijo so brez dvojbe tudi vplivale narodne pesmi in pripovedke njegove pestunje in naposled domoljubne tradicije rodbine Kersnikove in Höffernove.

Stari oče njegov, profesor Kersnik, je bil znan rodoljub, ki so mu »Novice« vsako leto posvetile slavnostno godovnico. Njegova teta Leopoldina je bila, kakor sem že povedal, prva igralka slovenskega gledališča l. 1848. in 49. Njegov ujec Leopold pl. Höffern, takrat jurist, pozneje vladni svetnik, je bil v tistih letih tega gledališča izboren igralec in režišer.

Pri Kersnikovih je bilo videti vedno dosti knjig, in na mizi so ležali vsi slovenski časopisi, ki so tista leta hodili na svetlo. Ker pa na vsakega mladeniča vendar v prvi vrsti vplivajo šola in dobri učitelji, slovenščino so pa takrat na gimnaziji v nižjih razredih učili možje, ki je sami niso znali, je naravno, da je tudi Janko več duševnega užitka prejemal od nemškega nego od slovenskega pouka.

Nekega dne leta 1865. mi reče Pepi:

»Naš Janko tudi pesmi sklada!«

»Res? Kakšne?« —

Pepi seže, poredno se smejaje, na polico po Jankovo knjigo ter vzame iz nje rokopis.

»Ode an den Triglav!« se začudim, ko mi pokaže nemški slavospev velikanu Julskih Alp v nekoliko opotekajočih se šestomerih. Moj šestošolski informatorski ponos je bil hudo žaljen, da moj učenec tretješolec, sin slovenske narodne rodbine, Triglavu poje — nemške ode! Pridržim si rokopis, dokler pri učenju ne pride vrsta na Janka.

»Pepi mi je povedal, da pojete nemške pesmi. Veste kaj, Janko, Nemci imajo že toliko velikih pesnikov, da bodo lehko izhajali tudi brez Vaše slave. Ime nemškega pesnika Johann Kersnik tudi ne bi bilo, Bog si ga vedi, kako lepo doneče. Pustite take stvari z mirom in rajši zapojte kaj slovenskega!«

Nato mu pretrgam njegov rokopis ter mu ga položim na knjigo.

Janko se ironično nasmehne ter sede k mizi. Odslej sva večkrat govorila o leposlovnih stvareh, in čuditi sem se moral, kako dobro je poznal tedanje naše slovstvo. Jenkove pesmi je znal do malega vse na pamet, v Jurčičevih povestih, kolikor jih je bilo izšlo do tedaj, je do dobra poznal vsako osebo.

Črez nekoliko tednov mi pokaže Pepi spet na skrivnem zvezčič Jankovih slovenskih pesmi; samega je bilo nekoliko sram, da bi mi jih bil pokazal. Prebirala in popravljala sva jih pozneje z Jankom, ki je lepo napredoval.

Petošolec je dne 1. vinotoka 1866. v »Glasniku« objavil svojo prvo pesem »Gomila«, po mojem odhodu na Dunaj l. 1867. pa s svojimi součenci in prijatelji osnoval literarni klub. Udje tega kluba so bili: Janko, Čop Matija (umrl modroslovec l. 1871. na Bohinjski Bistrici), Habberger Moric (umrl modroslovec l. 1875. v Ljubljani), Kokalj Matija (c. kr. poštni uradnik v Ljubljani), Polec Julij (c. kr. dež. sod. svetnik v Kamniku), Anton grof Pace (podpredsednik c. kr. najvišjega računskega dvora na Dunaju), Resman Ivan (železniški načelnik v Zalogu), Škufca Ludovik (župnik v Blagovici), Ukmar Anton (c. in kr. pomorski komisar v Reki) in morebiti še kdo drug, ki se ga pa ne spominjam.

Shajali so se v stanovanju grofa Paceta, prebirali svoje pesmi, povesti in razprave ter jih vzajemno kritikovali. Habberger je pisal nemški, Pace je prelagal Prešernove poezije v meri izvirnikovi na nemški jezik, vsi drugi so pisali slovenski. Pace je svoj prevod pri Kleinmayrju in Bambergu l. 1869. dal na svetlo pod naslovom »Lieder des Franz Prešern«, in če jih tudi še dandanes vzamem v roke, moram priznati, da je malokdo Prešernovih prestavljalcev doslej dosegel Paceta.

Ker sem bil tudi Pacetu ob istem času domači učitelj, kakor Janku, me je nekoč, ko sem prišel z Dunaja, povabil v ta klub. In takrat sem spoznal, da v tej idealno navdušeni družbi vlada Jenkov, Prešernov in posebno Heinejev duh.

Med tem so se politične razmere na Kranjskem močno poostrile. Prišli so časi političnih pretepov v Šanteljnovi veži, na Ježici, na Janjčem in v Velčah; napočila je doba narodnih taborov, čeških čepic, belo-modro-rdečih zavratnic, in vse to je močno vplivalo tudi na nepremišljeno in vročekrvno gimnazijsko mladino, ki jo je silno hudo krotila tedanja šolska disciplina. Zlasti zaradi čeških čepic, ki jih je Janko za-se in za nekatere součence naročil iz Prage, je prišel pri svojih učiteljih na glas, da je rovar in občenevaren človek. In ker je l. 1869. v sedmi šoli ustanovil še dijaški list »Vejica«, ki ga je takoj zasegla roka strogega profesorja, mu ni bilo več prebiti na

gimnaziji. Njegov oče, ki je bil med tem prestavljen za sodnika na Brdo, je Pepita poslal na gimnazijo v Novo mesto, Janka pa je iz sedme šole vzel k sebi na dom, da se je kot eksternist pripravljal na maturo, ki jo je prebil l. 1870.

Jeseni istega leta se je prišel na Dunaj učit pravoslovja. Čudil sem se mu, kako se je bil potegnil zadnji dve leti, odkar ga nisem videl. Temne brčice so senčile njegov poprej podolgasto-oglati obraz. Bil je ljubezniv družabnik, vesel, a ne preglasen. Družbe se ni ogibal, iskal je pa tudi ni. Dopoldne ga je bilo videti na vseučilišču, po obedu v kavarni, potem je pa vse popoldne pretičal v svojem stanovanju v Marokanarici.

Po stenah njegove osojne sobe so visele dolge dijaške pipe, debele palice in — fotografije njegovih roditeljev, bratov in drugih sorodnikov; na mizi so ležale knjige, ki jih je najrajši prebiral — Prešeren, Jenko, Heine, Stritar, Mladika. — Materi je vsaki dan pisal in vsaki dan pismo prejel od nje. Večerjat je hodil k »Zlatemu levu« na Senenem trgu na Kostanjevici, kamor so takrat zahajali Levstik, Stritar, Gruntar, Hafner, Šuklje, Širok . . .

Vselej, kadar smo v Stritarjevem stanovanju odpravljali »Zvon« na pošto, je bil prisoten tudi Janko, ki se ni mogel nasmejati raznovrstnim burkam, ki nam jih je ob taki priliki uganjal vedno veseli in gostobesedni — Joža Ogrinec!

Čestokrat pa se ga je polotila huda otožnost po domovini, po lepem Brdu in po dragih roditeljih, in takrat ga nihče ne bi bil spravil iz njegove mračne sobe. — Spominjam se, da je meseca novembra l. 1870. Dunav stopil iz svoje struge. Huda povodenj je poplavila vse nižje pokrajine ogromnega mesta. Vse je drlo gledat velikanske ledene plošče, ki so bile zajezile dunavski kanal. Stopim k Janku, da bi šel z menoj v Leopoldovo mesto, češ, kaj takšnega se ne vidi vsaki dan. Vse prigovarjanje je bilo zastonj. »Eh, pusti me! Jaz se v tem dolgočasnem mestu ne morem videti. Meni ni nič za to, če tudi ves Dunaj splava po vodi!«

O Božiču je šel domov na potice, in dolgo ga ni bilo nazaj. Še pred lastovicami se je odpeljal spet po pirhe, in ni se več povrnil na Dunaj. V drugi semester se je vpisal v Gradcu, kjer je ostal vseh sedem semestrov. — Slučajno sva se sešla črez dve leti — če se ne motim, je bilo to l. 1872. pri Prešernovi slavnosti v Vrbi in na Bledu, in tu mi je hvalil nemški Gradec. »Prijetno življenje, mala družba poštenih kranjskih kolegov; Pepi je tudi v Gradcu in, pomisli, Brdo tako blizu! Kdo bi potem hodil na Dunaj?«

III.

Leta 1874. sva se spet sešla v Ljubljani. Janko je bil dovršil svoje pravoslovne studije ter vstopil za koncipista pri c. kr. finančni prokuraturi. Ker se je hotel posvetiti odvetniškemu stanu, je naredil tudi dva rigoroza na juridičnem oddelku graškega vseučilišča. Toda med tem se mu je odprlo upanje, da morebiti dobi notarjat na Brdu; zato je l. 1876. prestopil k notarju dr. Jerneju Zupancu za koncipijenta, prebil notarsko preizkušnjo, odšel l. 1879 za notarskega namestnika na Brdo, kjer je že l. 1880. postal samostojni notar.

V Ljubljani se je tista leta zbralo mnogo veselih in nadarjenih mladih mož, zdravnikov, avskultantov, suplentov in profesorjev, ki so bili sošolci na gimnaziji ali pa prijatelji iz svojih vseučiliških let. Naj navedem samo nekoliko imen: dr. Ambrožič, dr, Arko, Celestina, dr. Derč, Globočnik, Gregorin, Hafner, Jurčič, Kersnik, Križman, Nosan, dr. Pekolj, Polec, dr. Šavnik, Senekovič, dr. Škofic, dr. Štempihar, Šuklje, dr. Tavčar, Višnikar, Wiesthaler, dr. Zupanec i. t. d. Tem se je pridružilo tudi nekoliko starejših rodoljubov: dr. Vošnjak, dr. Zarnik in drugi.

Duša temu veselemu mlademu krogu je bil Jurčič, ki je stanoval, obedoval, večerjal in svoj list uredoval in izdajal v Tavčarjevem hotelu »Evropa«. Tu je bilo naše zbirališče, tu smo si osnovali literarno-zabavni klub, v katerem smo ugenili marsikatero pametno in si privoščili marsikatero šalo. Večkrat smo se zapodili tudi k »Avstrijskemu carju«, kjer je stoloval Levstik, ter mnogo sobotnih ali nedeljskih večerov prebili v prijetnih literarnih in političnih razgovorih. Prvo besedo je imel seveda Levstik, ki nas je časih vse pošteno oštel od konca do kraja. Izteknili smo tudi Auerjevo krčmo, ki jo je Polec na Silvestrov večer 1874. krstil za »vagon«, in to ime se je čudovito hitro razširilo po vsi Ljubljani, da te krčme skoraj nihče ni imenoval drugače, dokler je letos niso podrli.

Politična mora, ki je takrat tlačila Slovence, je imela toliko moč, da so nam predstojniki »prijateljski« odsvetávali, naj nikar ne občujemo »mit einem gewissen Jurčič«; naj nikar ne zahajamo k čitalniškim veselicam. In celo tak poštenjak, kakor je bil nadzornik Šolar, ki je vsaki večer prebil v čitalnici, je svaril nas suplente, naj se ogibamo Levstika in preradikalne druščine pri »Avstrijskem carju«, dasi smo mu dopovedovali, da so naše zabave nedolžne in ravno tako poštene kakor v kazini.

Janko je bil vsaki dan v naši družbi. Rad je posedel v kavarni ali zvečer v krčmi, samo na kak daljši izprehod ga ni bilo spraviti.

Pa naj je bilo zimsko ali pomladansko nedeljsko popoldne še tako lepo in prijetno in naj sva ga z Jurčičem še tako nagovarjala, Janko se je iz kavarne izgubil ter do večera pretičal v svojem stanovanju, kjer je bral in pisal ali pa premišljevaje tobak kadil in hodil po sobi gori in doli. Veselo pa ti ga je bilo pogledati takrat na plesu v ženski družbi. Visoka vitka postava, dolga temnorjava brada, živahno kretanje, fino vedenje, neprisiljen, dovtipen razgovor, njegov prijazni smeh, združen z dobrodušnostjo, ki se je brala iz njegovih rjavih oči in iz njegovega simpatičnega glasu — vse ti ga je moralo prikupiti na prvi pogled. In kako je znal plesati, sukati in zabavati svojo plesalko!

„Mnogtére devíce, mnogtére ženíce
Okó je na skrívnem solzé prelivalo“ . . .

Mnogo mrež je bilo Janku takrat razpetih po Ljubljani, in Jurčič je časih nejevoljen godrnjal: »Boš videl, da se bo ujel!« — Janko je zelo zaupno občeval z Jurčičem, a časih mu je vendar presedala njegova družba. — »Ta Jurčič je vražji človek«, mi reče nekoč, »vsako misel mi ugane in kar bere mi v srcu, da ne moreš čisto nič prikriti pred njim. Naj še tako tajim in zavijam, naposled se mu moraš vendar udati!« . . .

Toda prišlo je drugače, nego se je bal Jurčič. Janko je našel izvoljenko svojega srca ter se dne 16. februarja l. 1881. poročil z Lojziko Tavčarjevo, s katero je živel idealno lepo zakonsko življenje. Kar solnce mi je posijalo v srce, kadar sem prišel na krasno Brdo ter videl mater, Lojziko in Janka v njih neizmerni sreči in ljubezni... In ta vesela kopica lepih, zdravih otrok! . . .

»Vidiš, Janko mi je tako simpatičen, da ga moram rad imeti,« mi je rekel ob priliki prijatelj župnik, Jankov sosed. »Seveda ob volitvah si prideva navzkriž. Inimicus rei, sed amicus personae! Že zavoljo njegovega vzornega zakonskega in rodbinskega življenja ga moram spoštovati.« . . .

Oh, zdaj pa je konec vsemu temu veselju, tej sreči in ljubezni v brdskem gradu . . . In tebe, predragi Janko, ki si v zibeli ležal v tem gradu, ki si tukaj igral svoje otroške igre, tukaj mladenič prepeval svoje gorkočutne pesmi, tukaj snoval svoje nedosežne povesti, tukaj kakor zlato solnce s svojim plemenitim srcem in s svojo iskreno ljubeznijo ogreval vse, ki so živeli v tvoji bližini — tebe smo položili s solznimi očmi in s krvavečim srcem tudi tukaj na Brdu v hladni grob! . . .

(Konec prihodnjič.)

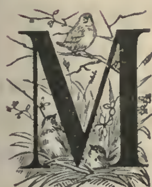

Mara Rendića.

Črtica iz Bosne. Napisal R. Perušek.

(Dalje.)

VI.

Mara je bila odslej na pol žena, na pol služkinja Alfredova. Kakor preje, tako je tudi sedaj pospravljala sobi, prinašala vodo z bližnje česme[1]), čistila obleko; kuhala pa ni doma, ker Alfred menda ni posebnega uverjenja imel o kuharski veščini njeni. Ne daleč od njijnega stanovanja je imel Čeh Puhlik svojo gostilnico. Od tod je prinašala Savka, stara ženica, katero je bil Alfred najel kot poslužnico, obema kosilo in večerjo. Zajutrkoval pa je Alfred kakor preje v kavarni, Mara pa je sebi pržila kavo doma.

Kakor smo že omenili, jo je opravil Alfred po evropski šegi, samo klobuka si ni hotela na noben način posaditi na glavo, nego je hotela ostati verna svojemu fesu. Ali ker je bilo Alfredu do tega, da se povsem loči od domačih navad in domače šege, jo je pregovoril, da je pokrivala glavo s svileno ruto, kadar je šla z njim z doma, kar se je itak redkokdaj zgodilo.

Kadar Alfred ni imel službe, je bil večinoma doma pri Mari ter ji je čas kratil z razgovori in milovanjem; saj časa ji je preostajalo dosti, ker je bila navajena zgodaj vstajati in urno delati; kadar je dovršila svoj posel, se je lotila kakšnega ročnega dela in prepevajoč ali pa premišljajoč čakala, dokler je bilo čas prinesti kosilo. Po kosilu pa sta navadno kramljala, sedeč pri kavi, katero je Mara sama pripravila.

Tako je tekel Mari čas srečno in brezskrbno, ker so bile nje želje oskromne, in ker ji je vera v Alfredovo ljubezen sladila življenje.

Proti večeru je odhajal Alfred na šetnjo in včasih je povedel tudi Maro s seboj; vendar jo je vodil po takih samotnih krajih, da ju je redkokdaj srečal kak priseljenec iz uradniškega stanu ali celo kak častnik; navadno so ju srečavali muhamedovci ali pa krščanski seljaki, katerim sta bila oba neznana, in ki se za tujce niso prav nič brigali. Kadar je Alfreda zadrževala kaka okolnost, da je moral ostaviti Maro samo, je zahajala le-ta ali h gazdarici židinji, kateri se ni prav

[1]) vodnjaka

nič čuden zdel ta nezakonski brak, ali pa je sedela ob lepem vremenu na prijaznem vrtu pod kakim senčnatim drevesom. Zlasti ob nedeljah in praznikih, ko je svet vrvel po ulicah in po teferičih [1]), ali pa na vratih motril mimo idoče, je odhajal Alfred sam z doma, ker se ni hotel svetu kazati z Maro.

Alfred se je vedel proti Mari jako ljubeznivo. Njena naivna vdanost in njena lepota sta ga bili tako obvzeli, da se je v resnici zaljubil vanjo. Vsako željo je uganil in izkušal ji ugoditi . . .

Ti medeni časi so trajali več mesecev. O bodočnosti si oba nista mnogo belila glave: Alfred, ker je bila glavna črta njegovega značaja lahkomiselnost in brezskrbnost, Mara, ker ji je bila urojena slepa vdanost v usodo, in ker je bila trdno prepričana, da je Alfredova zvestoba neomajna.

Toda pomalo je Alfred spoznaval in se zavedal, da prihaja Mari nasproti od dne do dne ravnodušnejši. Kar mu je bilo s početka nezavestno, to je jel sedaj sam čutiti in naposled tolmačiti in opravičevati. Njegovi pozdravi, njegovo milovanje je postajalo od dne do dne hladnejše; svoj prosti čas ni več prebival v Marini družbi; jel je zopet zahajati v kavarno ter ubijati dolg čas z igro na biljardu. Skoro je izostajal tudi zvečer ter zahajal v družbo prejšnjih prijateljev v gostilnico ter se v pozni noči vračal domov.

Mara, katera se je bila navadila, se brezmejno pokoriti Alfredu vzpričo svoje vdanosti do ljubimca, s početka niti opazila ni, da jo Alfred zanemarja. Zdelo se ji je, da je vse, kar Alfred dela, prav in dobro utemeljeno. Ako je odhajal popoldne, in ako ga zvečer ni bilo doma, je mislila, da ga zadržujejo važni posli, in niti na um ji ni prihajalo, da bi ga bila vprašala, zakaj pogosteje odhaja iz hiše.

Toda ženski pronicavosti pravi povod odhajanja in izostajanja vendar ni mogel dolgo skriven ostati, posebno ker je prihajalo milovanje Alfredovo od dne do dne hladnejše, njegovo postopanje z njo osornejše. Toda še ni mogla spoznati pravega vzroka, zakaj jo ostavlja. Mislila je, da je Alfreda sama užalila s kakim svojim činom ali z besedo, ki je baje izvirala iz nje društvene nespretnosti.

Da ne bi dala Alfredu ni najmanjšega povoda do slabe volje, je napeto pazila na vsako najmanjšo kretnjo, na vsaki tren očesa, da bi čitala v njem njegove želje, vsako besedo je natančno pretehtala, predno jo je izgovorila; trudila se je očividno, da bi tudi v najmanjši stvarci ugodila svojemu miljenku.

---

[1]) izletih na deželo.

Zastonj! Alfred sicer ni imel res ni najmanjšega povoda, da bi bil ohlajal svojo nevoljo nad njo, ali prejšnje ljubavi in prijaznosti ni bilo, in ako se je kdaj izkazal bolj mehkega, se mu je videlo, da je ta prijaznost precej prisiljena.

Končno se je Mara osokolila in je vprašala Alfreda, kaj mu je, da je včasih tako slabe volje.

»Meni? Nič!« odgovori Alfred, »sicer pa sem tak, kakršen sem bil popreje.«

»Ne, Alfred,« reče Mara. »Ti nisi takšen, kakršen si bil popreje. Ali ne veš, kako si popreje želel vedno biti v moji bližini, kako si me ljubil in miloval?«

»Kaj sedaj morda nisem prijazen? Ali sem ti kdaj kaj žalega storil?«

»Nisi, Bog ve, da ne, ali prejšnje srčne ljubezni vendar več ni med nama. Ti si postal hladen!«

»Ali za Boga, hočeš-li, da bi vedno bil pri tebi, da bi te vedno poljuboval in ti sladke besede govoril? Ali naj vedno doma tičim?«

»Ah, ni govora o tem, da bi se vedno z menoj pečal. Toda ti me povsem zanemarjaš. Koliko časa je to, da vselej zvečer prihajaš šele pozno domov? Kdaj si šel z menoj poslednjič na šetnjo, tega že več ne pomnim. In sladke besede in poljubi? Postali so že redkejši nego bele vrane!«

»Ti me vedno mučiš s svojim ljubosumnim očitanjem tako, da mi ni prestajati v tvoji bližini! Sedaj veš, zakaj te ostavljam tudi sedaj!« To rekši, zgrabi Alfred svojo kapo in krene skozi vrata na polje.

V nemo žalost zatopljena, je gledala Mara za njim. Ko pa so se vrata zaprla za njim ter je čula, da so tudi vrata na dvorišču zaškripala, in da je v resnici odšel jezen, tedaj se ji je ulil potok solz po licu, ki ji je olajšal tesnobo srca. Ostala pa je ost v njem, ki ji je provzročala skelečo rano . . .

Taki prizori so se vršili pogosto, njih posledica pa je bila, da je postajal prepad, ki se je odprl med njima, vedno širji.

Vendar je včasih Alfreda zapekla vest, ko se je domislil svojega osornega ravnanja z njo in njene neizpremenjene vdanosti. Ob taki priliki se je silil biti prav prijazen. Iznenadejal jo je ob taki priliki s kakim darilcem, bodi si s kakim sadom ali z lepo cvetico ali z malim ukrasom. Vselej je dosegel zaželjeni uspeh. Mara je videla v takih malenkostnih darilih znak Alfredove ljubezni in sprejemala jih je z ra-

dostnim vzhičenjem. Ob takih prilikah se je zdelo, da se je povrnila prvotna svežost vzajemne ljubezni . . .

Nekega dne je bil Alfred prijazen, kakor že dolgo ni bil. Dan popreje se je bil nekaj sprl s svojimi pivskimi tovariši, ki so med razgovorom večkrat merili na njegov odnošaj do Mare, tako da od njih sicer ni mogel zahtevati zadostila, vendar pa toliko jasno, da je on čutil ost njih dovtipov. To ga je napotilo, da je ostal doma, in da je ves dan kazal izredno prijaznost proti Mari.

Pri večerji in po večerji sta imela živahen razgovor, ki se je pletel okoli njiju odnošajev. Alfred je obetal zlate gradove in Maro ognjevito uverjal svoje neomajne ljubezni. Mara, ki je v svojih samotnih urah mnogokrat premišljevala, česa je smela od Alfreda pričakovati in se nadejati, in koliko se ji je uresničilo, je opomnila, da je njiju odnošaj pred Bogom in svetom nepotrjen, in vprašala ga je, kdaj vendar prenehajo one zapreke, ki mu branijo, da je ne povede pred oltar in ne posveti njiju zveze.

To vprašanje je uničilo vso dobro voljo Alfredovo, ker ni vedel kaj primernega odgovoriti. Kadarkoli je govor nanesel na to vprašanje, je imel sicer Alfred kak bolj ali manj spreten izgovor pri roki, ali končno je pošla tudi njemu zaloga priličnih pretvez, ki so prikrivale prave vzroke, a Mari dajale novo upanje. Ker sedaj ni vedel kaj povedati, kar bi bilo razložilo njegovo obotavljanje, je hotel razgovor kar na drug predmet obrniti ter je dejal nekoliko nevoljno:

»Pustiva to stvar in razgovarjajva se o važnejših in prijetnejših stvareh!« —

To je Maro osupilo. Zbudila se je v njej kar na mah neka energija, ki jo je izpodbujala, da pride stvari do dna. Torej ni hotela popustiti predmeta, nego je odgovorila:

»Ne tako, dragi moj! Za-me je to važna stvar, da je nima važnejše, in prijetna ali neprijetna, da je ni prijetnejše ali neprijetnejše, kakor se reši!«

»Ali saj sem ti že tolikrat povedal vse razloge, ki mi branijo, da doslej še nisem izvedel tvoje želje.«

»Baš ker si mi že tolikokrat vse te razloge navedel, jih poznam, a tudi vem, da so bolj ali manj same pretveze, katerih ne bi bilo treba, ako bi imel nekoliko več resne volje!«

»Saj vendar veš, da nimam potrebnih pisem!«

»Vem; ali vem tudi to, da bi si jih bil že davno lahko preskrbel. Glej komšinica [1]) Savka, ki poslužuje sodnega svetovalca, ki

[1]) sosedinja

stanuje nad nami, in čigar hči se vdaja za nekega činovnika, mi je pripovedovala, da so v treh tednih iz Švabske dobili vse potrebne spise, a to ji je pravila gospa sama!«

»Jaz ti pa velim, da jih še nisem dobil. Sicer pa tudi veš, da mi brani moja rodovina, in jaz se ji moram uklanjati, ker pričakujem od njih bogate dedščine.« —

»Ali niso tudi meni branili moji zemljaki, in vendar se nisem obotavljala ter sem se tebi prodala. Kaj pa ti je treba čakati dedščine? Kaj nimaš zadosti sredstev, da živiva ob njih brez skrbi? Ali hočeš čakati, dokler ti umro tvoji rojaki, a meni ne izpolniš, kar si obetal?«

»Ne, ker ako bi te venčal in javno spoznal za svojo soprogo, bi moral položiti velike novce, katerih nimam jaz in, kakor veš, tudi ti ne!«

»Čemu ti je treba polagati novce?«

»Tega ti jaz ne morem na široko razkladati. Toda tako je, to mi lahko verjameš!« odvrne prav nevoljno Alfred.

To si si izmislil, da me lahko še dalje varaš! Zakaj mi pa nisi preje nikdar zinil o tem!«

Alfred ni vedel kaj odgovoriti. Bil je v veliki zadregi, ker zdaj bi bil moral z resnico na dan. A ker mu je bilo mučno, je iskal prilike, da izbegne prizoru, v katerem bi bil moral priznati svojo prevaro; zatorej se je jezno razkoračil, kakor da bi se bila njemu krivica zgodila. Jel je kričati nad Maro, ki se je seveda tudi razgrela in mu očitala grenke resnice, in konec tega prizora je bil, da je Alfred zaloputnil vrata za seboj, in da ga celo noč ni bilo domov; Mara pa je imela celo noč, ko jo je mučilo brezsanje, priliko premišljevati, kako je pravzaprav z njo.

Nevihta je minila, a bračno nebo se ni izjasnilo. Črni oblaki so se vlekli, in bilo se je bati, da pride do še opasnejše hude ure.

Mari so se naposled jele oči odpirati, in počasi je spoznavala, da je postala žrtva brezdušnega zapeljivca. Točila je bridke solze ter se kesala svoje nepremišljenosti in trme, ko je gledala prepad, ki se je odprl pred njo, a nazaj ni mogla. V svojem obupu pa se je lovila za vsako slamico, in iskrico nadeje je polagala v tajno, katero je hotela o prvi priliki razodeti Alfredu.

Alfred sam pa, se je zavedal svojega neznosnega položaja. Ljubezen in vdanost hliniti se je bil že odvadil. A tudi lažne malomarnosti ni mogel več kazati. Vedel je, da ga je Mara spoznala, in

mučno mu je bilo ji gledati naravnost v obraz. Zatorej se je kar najmanje mogoče doma mudil ter ogibal obširnih razgovorov.

Začel se je tudi resno baviti z mislijo, kako bi se mogel otresti Mare. Namenjen pa je bil samo na prijateljsko razrušiti vez, katera ju je spajala. Večkrat že je bil storil trden sklep, da ji hoče odkriti, kako je moralno in materijalno nemožna zveza, katere se nadeja Mara, in kako tudi dosedanji odnošaj med njima ne more ostati trajen. Ali vselej mu je beseda obtičala v grlu, kadar je hotel oživotvoriti svoj sklep.

Popolnoma pa ga je zbegala novica, katero je zvedel od Mare, in od katere je le-ta pričakovala, da bode ugodno vplivala na končno rešitev njiju razmerja, kakršno si je ona želela. Odkrila mu je tajno, toda učinek ni bil tak, kakršnega je pričakovala. Alfreda je ob tej novici izpreletel zdaj mraz, zdaj mu je udarila kri v lice. Na obrazu mu ni bilo čitati onega veselja, katero čutijo zakonski možje ob takih prilikah, pač pa se je prisiljeno namrgodil in z zategnjenim »tako?« vzel na znanje neprijetno vest.

Ta vest mu je odslej neprenehoma vrtala mozeg. Čeprav je bil inače brezvesten in lahkomiseln, mu je zadavala vendar mnogo skrbi, in vedno je premišljeval, kako bi se rešil iz zadrege, v katero je spravil sebe in Maro. Prihajale so mu na misel najhudobnejše nakane in načrti; seveda mu je treznejše premišljevanje iz glave izbilo te hude osnove.

Proti Mari se je vedel še dosti obzirno baš zaradi tega, ker sam ni vedel, kaj mu je storiti. Mara se je mirno in zaupno pripravljala na pričakovani dogodek. Alfred ji je v vseh stvareh pritrjeval. Tako se je v njej utrdila misel, da se vse izide po njeni želji, in ni Alfreda nadlegovala z vprašanjem o venčanju, ki je že večkrat bilo vzrok burnim prizorom. Saj pa tudi ni slutila, kake nakane kuha v srcu Alfred, nakane, ki so jo imele podreti na tla . . .

Končno si je bil namreč sestavil načrt, da se je iznebi, ne da bi mu mogla delati nepriličnih prizorov, česar se je po pravici bal. V tem sklepu ga je potrdil tudi migljaj, ki ga je dobil od svojega predstojnika, ki je s prekim očesom gledal soblazno zvezo, ki je bila na sramoto častniškemu činu Alfredovemu, v izpodtiko ožjemu društvu, kateremu je pripadal Alfred, še bolj pa širšemu občinstvu.

Dotični predstojnik mu je bil rekel, da bi bilo zanj najbolje, ako bi se nekako pobotal z Maro in prosil premeščenja. Ker že itak precej časa službuje v Bosni, in ker mu prošnjo on sam toplo priporoči, ni dvombe, da se njegovi prošnji ustreže.

Ta nasvet je Alfredu jako ugajal. Kakor obćni interesi včasih zahtevajo, da se nevrednež poviša, zato da se odstrani, tako je tudi njega čakalo kot plačilo za njegovo soblazno življenje premeščenje v domačo zemljo iz Sarajeva in Bosne sploh, ki je bila v oni dobi za častnike vendarle nekako prognanstvo. — Poprijel se je torej predstojnikovega nasveta in njegove ponudbe; vložil je prošnjo, v kateri je navedel kot vzrok, da prosi premestitve, slabo zdravje — čeprav je bil čvrst in zdrav kakor riba v vodi — kot drugi vzrok pa željo, da bi živel v bližini svojega starega očeta, čeprav ni bil nikdar posebno nežen sin proti roditelju. Sicer pa tudi predstojnik ni zamolčal pravega vzroka, zakaj želi on, da bi se premestil iz Bosne.

Da se mu ne bi bilo treba spuščati v neprijetna razpravljanja z Maro, si je izmislil poseben načrt, katerega je pospeševal neki zanj ugodni slučaj. Mara se je čutila nekako bolehno; seveda je bila ta bolehnost čisto naravna in ni mogla provzročiti nikakršne bojazni; a Alfred je to činjenico vešče uporabil. Hlinil je velik nemir zaradi Marine slabosti, govoril o opasnosti, ki preti njej in bitju, katero ji živi pod srcem, ter jo pregovoril, naj odide na letovanje v Ilidže, ki so bile takrat še jako primitivno kopališče. Sveži zrak ji bode dobro storil, imela bode tudi več prilike, da se svobodno našeta i. t. d. — Lahko jo je bilo prepričati, in čeprav ni rada zapustila Alfreda, se je vendar sklonila njegovi želji, misleč, da s tem ugodi i Alfredu i sebi.

Alfred sam se je odpeljal v Ilidže, najel tamkaj stanovanje, preskrbel vse, kar je bilo potrebno za udobno življenje, in nekega dne se je preselila Mara tjakaj v spremstvu stare Savke, ki jo je imela dvoriti in ji biti na pomoč. Savka je bila tudi med tednom posredovalka med Maro in Alfredom; ona je namreč hodila iz Ilidž v Sarajevo po dvakrat na teden in prinašala pozdrave in poročila od enega k drugemu. — Včasih je prišel tudi Alfred v Ilidže, vendar jako poredko; izgovarjal se je, da ima mnogo in važnega posla, ki mu ne da iz mesta. (Dalje prihodnjič.)

Tako.

Okrog vratu mi levo deni,
Z desnico se me tu okleni;
Zaupno vame vpri oko!
A tu na ustno mi rdeče
Pritisni svoje prav goreče!
Potem pa še . . . Nu še! . . . Tako . . .

P. Kocélj.

Frančišek baron Trenk, vodja pandurjev.

Spisal Ivan Steklasa.

4. Trenk v avstrijski vojaški službi. — Boji z Bavarci in Francozi.

(Dalje.)

Ko je prišel Trenk v Slavonijo, mu je izročil general Engelhofen 300 mož vojske; le-to je pomnožil Trenk še s 100 pandurji ter napadel ustaše, katerih je bilo do 4000.

Prebivalci okoli Virovitice, Požege, Pakraca, Pleternice, Podvonja, Cernika, Sirca in Subocke so se bili vzdignili proti svojim vlastelinom in proti upravi komonski ter so zahtevali, da jih zedinijo z varaždinsko krajino, kjer se plačuje manjši davek in opravlja manj tlake. Poslali so bili tudi svoje poslance na Dunaj, zahtevat zedinjenja s Krajino, toda opravili niso nič. Ko so se vrnili, so sklicali narodni zbor, proglasili sebe za stotnike, a po pisarjih svojih so izdali narodu pismo, da so rešeni vsakega davka.

Tedaj se je vzdignil na upornike Trenk s svojo četo, in njemu je prišla na pomoč tudi banova vojska. Pod vodstvom Teodora Milankovića je odločila velika skupščina, da se upre tej vojski. Sredi razprave pa je stopil med zbrani narod neki tuji potnik ter mu razložil, kolika nevarnost je za-nje, slabo izurjene in slabo oborožene, ako se spoprimejo z redovito vojsko. Ta opomin čisto neznanega človeka je zmešal mnoge, da so se razšli. — Milankovića so naposled ujeli v Slavoniji, kjer je upor napredoval, ter pogubili njega in njegove tovariše, a odsekane njih glave so nataknili na kolce po zidovju pakračke kule. — Kmalu potem je zadušil Trenk popolnoma ta upor.

Prelita kri hrvaških kmetov pa je vendar prinesla toliko koristi, da so se na Dunaju odločili izvesti red v Slavoniji ter zediniti županije virovitiško, sremsko in požeško s Hrvaško pod bansko oblast, a v Posavju so uredili Krajino. Tedanji ban Karol Bačan pa je poskusil Slavonijo urediti po načinu starih županij, toda predno je dokončal svoje delo, ga je poklicala cesarica na vojsko.

* * *

Ko je Trenk ukrotil upornike, je izvedel z novo nabranim slavonskim polkom, imenovanim »Trenkova pandurska četa«, na Bavarskem zopet mnogo junaških činov. Tako je otel Francozom most

črez Leh ter razpršil njih čete s svojimi pandurji na vse strani. Radi tega je povabil princ Karol Lotarinški Trenka in nekoliko odličnejših pandurjev k sebi na obed, kjer so morali na tanko povedati o tem znamenitem dogodku. Po dokončani pojedini je obljubil Trenk princu Karolu, da napade sovražnike še tisto noč v njih taboru. Princ mu je to dovolil. Francozi pa so se nočnega napada tako močno prestrašili, da so kar zbežali in vso prtljago pustili sovražniku v plen. Ko drugi dan pride Trenk v stan princa Karola, ga le-ta pohvali ter mu ob enem podeli naslov polkovnika. To je seveda Trenka še bolj osokolilo na nova junaška podjetja. —

Sovražniki so se zdaj razdelili, Bavarci so ostali na Bavarskem, Francozi pa so se vrnili črez Ren v Alzacijo. Trenku je bilo zapovedano, da udari za njimi; vojski pa je bilo ob enem strogo zabranjeno pleniti po sovražnikovi deželi. Pandurji so se držali točno te zapovedi, kajti noben slučaj nasilstva ni bil prijavljen.

Pri Freiburgu udarijo pandurji na Francoze, ki so bili utaborjeni na drugi strani Rena; hitro jih razpršijo ter jim otmo zastavo. Ko jo drugi dan prineso princu Karolu kot znak zmage, jim jo povrne le-ta rekoč: »Vi ste jo osvojili kot hrabri junaki; vredni ste, da se vije nad vami, ker ste jo posvetili z lastno krvjo«. Od zdaj so smeli zopet pleniti, kar seveda ni bilo všeč Francozom, ki so Hrvatom očitali, da ne razumejo nobenega načina poštenega življenja. Trenk jim je pa odgovoril, da njegovi pandurji niso Nemci, ki imajo navado, da hodijo denar zapravljat na Francosko; zato da je on pripeljal s seboj Hrvate, ki radi ščedijo, da prineso kaj domov svojim ženam in deci. — Francozi se jim niso mogli drugače osvetiti, nego da so jih zasmehljivo zvali rdeče kapucine, kar pa pandurje ni niti najmanje žalilo; narobe: ta priimek so izpreobrnili s svojimi hrabrimi čini v častno nazivalo. —

Radi uspešnega vojevanja je bilo potrebno, da udarijo avstrijske čete črez Ren na francosko zemljišče. To pa je bilo vrlo težavno podjetje, in izjalovili so se bili vsi dotedanji napori.

Naposled preda princ Karol zapovedništvo Trenku ter mu ukaže narediti most črez Ren. Česar niso mogli drugi, to je izvedel Trenk s svojo četo. Po hudi borbi so postavili Trenkovci most do otoka Grisa, ki ga je na drugi strani delila samo struga od Alzacije.

Dne 4. kimavca popoldne ob dveh se spusti naša vojska črez most na otok Gris. Trenk je hotel udariti za Francozi, toda moral je poprej utrditi omenjeni otok, kamor je poslal princ Karol tri bataljone za posadko. Da se omogoči prelaz v Alzacijo brez posebnih

težav in brez mnogega prelivanja krvi, pošlje princ Trenka v Bazel, da bi se dovolil vojski prelaz skozi njih kanton. Toda meščani tega ne dovolijo. Ker je bilo že kasno jeseni, sklene glavni zapovednik princ Karol, da se povrne z vojsko v svoj poprejšnji tabor. Dne 16. vinotoka zapove podreti omenjeni most, Breisach in Freiburg pa jako učvrsti ter oskrbi z večjo posadko.

Tudi Trenkovci so bili s početka nameščeni v Freiburgu, kesneje so jih odpravili v stari Breisach, in dasi je bilo to mesto precej razdejano, se je Trenk vendarle vzdržal v njem; Francozi si niso upali niti približati tej trdnjavi. Kesneje se je preselil z 1200 pandurji v Freiburg.

V početku leta 1744. meseca velikega travna se je vzdignila avstrijska vojska v petih oddelkih proti Renu, ker je glavni zapovednik sklenil udariti z vso silo črez to reko. — Trenk se je pridružil s svojimi pandurji četi generala Berlichengena, katera je štela 20.000 mož. Ustavili so se pri Freiburgu, kamor je prispel dne 19. velikega travna tudi glavni zapovednik princ Karol.

Zdaj so se začele priprave za prehod črez Ren. Po zapovedi princa Karola se je imel most postaviti pri mestu Šreku. Toda to je moralo ostati tajno; le general Nadažd in polkovnik Trenk sta znala za to. Zapovedniki francoski so mislili, da udarijo Avstrijci črez Ren na katerem drugem mestu, ker so delali Avstrijci priprave na mnogih drugih krajih, to pa le zato, da premotijo sovražnika, in res se jim je to vrlo posrečilo.

Princ Karol je odredil za prelaz črez Ren dan 1. malega srpana. Ta dan je povabil vse generale in poveljnike na večerjo. Po večerji dobi vsakdo zapečaten list, ki ga je smel pa šele po polnoči odpečatiti in prebrati. Trenk pa je odšel od večerje za celo uro prej, nego ostali gostje, in sicer tako, da ni nihče opazil razen edinega glavnega zapovednika. Od tukaj je pohitel Trenk k svojim pandurjem, jih nagovoril ob kratkem ter opomnil njih vojaških dolžnosti.

Potem jih vzame 1300 s seboj, posedejo hitro v čolne ter se v največji tišini prepeljejo črez Ren. Za njimi je prišlo tudi še 40 konjikov, nekaj graničarjev z 8 topovi in precejšnje število tesarjev.

Brž ko stopi Trenk na drugi breg Rena, napade Francoze tako jadrno, da le-ti zbeže v največjem neredu; uhiti pa tudi zapovednika in nekaj francoskih vojakov pobije. Vse to je izvršil Trenk v eni uri.

Precej za njim pride črez Ren Nadažd. Dokler se je namreč Trenk bil s Francozi, so napravile avstrijske čete most od ladij, in tako je mogel Nadažd priti Trenku s svojimi četami na pomoč. Ob

šestih zjutraj se je vzdignila že vsa vojska na prelaz, in popoldne je bil že večji nje del na francoskem zemljišču. Dne 2. malega srpana je prišel sam glavni zapovednik v Šrek, in tako so izvedli Avstrijci mnogo prej svojo osnovo, nego se je moglo sploh pričakovati.

Princ Karol je radi tega srečnega podjetja javno pohvalil polkovnika Trenka in generala Nadažda, kajti prvi je bil s svojimi pandurji razgnal Francoze, da je drugi mogel hitro most postaviti. — Francozi pa so se od tega časa bali pandurjev tako močno, da so vselej zbežali pred njimi ter kričali: »Bežite, deca, pandurji gredo«.

Na francoskem dvoru v Versaillesu so prenehale vsled tega dogodka vse zabave. Trenk pa je dobil že dne 26. malega srpana cesarsko odlikovanje: v glavnem taboru v Sulcu ga je namreč proglasil princ Karol za pravega polkovnika. —

Predno pa je prišlo na francoskem bojišču do velike odločilne bitke, je morala avstrijska vojska odriniti na drugo bojišče. Princu Karolu je bilo namreč sporočeno, da je 16.000 Prusov prodrlo skozi kladsko grofovino na Češko, in da se glavna četa, več nego 80.000 mož, približuje skozi Sasko in Lužico češkim zemljam. Tako je moralo tedaj prenehati slavodobitno vojevanje v Alzaciji, da bi se obvarovale sovražnikov same avstrijske pokrajine. Vrnitev črez Ren se je izvrstno izvršila, in Trenka je zadela častna naloga, da je branil prehod ter se pri tem poslu zopet tako junaško obnesel, da ga je glavni poveljnik v drugič pred celo vojsko pohvalil.

* * *

Proti Trenku, ki se je do zdaj tako srečno v vseh bitkah izognil smrtonosnemu orožju, se je skovala v tem času grda zarota, katere žrtev je skoraj postal, rešil se je prezgodnje smrti le po posebnem naključju. Neki častnik, katerega je bil Trenk hudo razžalil ter odpustil iz službe, je neprenehoma snoval, kako bi se Trenku osvetil. Našel je pomočnika in sicer nekega barona, s katerim se je bil Trenk pred nedavnim časom sprl. Z le-tema se združi še šest pandurjev, katere je bil dal Trenk prešibati radi nepokornosti.

V Rastadtu povabi Trenka nekdo pismeno v neko oglarnico; neustrašni mož se odzove vabilu, a takoj je moral skozi gosto šumo; tu sredi šume ga sreča star cigan in ga opozori na nevarnost, ki mu preti, rekoč: »Varuj se, ti imaš hude sovražnike. Bojim se, da padeš, in da solnce tvojega življenja žalostno zaide.« Trenk se tem besedam glasno nasmeje, kajti on ni čisto nič verjel ciganovim čenčam. Vendar pa je kakor v šali vprašal cigana: »Tedaj povej, ti ciganski prorok,

če res poznaš tako dobro mojo prihodnjost, kaj se mi more zgoditi v oglarnici?« Cigan ga srpo pogleda in reče: »Česar ne slutiš, to najdeš!« Zaman je silil Trenk cigana, da se izjavi jasneje. Vendar vrže ciganu cekin za njegovo prorokovanje. Le-ta pa se zglasi iz gošče: »Želim ti srečo, katero boš kmalu potreboval!«

Ves zamišljen je jahal Trenk dalje ter si hotel iz glave izbiti besede ciganove, ker je vse take reči smatral za prazne vraže. Toda besede ciganove so mu vendar zvenele po ušesih, in začel je o njih razmišljati.

In cigan je imel prav; kajti on je bil priča vseh dogovorov onih hudobnežev, ki so sklenili Trenka izvabiti v ono oglarnico ter ga tukaj ubiti. V gošči pri oglarnici je slišal vse razgovore, potem pa se hitro umaknil po stezici, da ga ni nihče opazil.

Opozorjen po ciganu na nevarnost, je bil Trenk opreznejši, da ga zares ne ujemo sovražniki v kakšno past, iz katere se ne bi mogel nič več rešiti. Sovražnikov pa je imel le preveč, ki so prežali nanj od vseh strani. Sklenil je tedaj tudi v tem slučaju prav oprezno ravnati; zategadelj je prišel na odločeno mesto ob času, ko so se ga najmanje nadejali. O polnoči se priplazi k oglarnici ter opazi pri ognju, ki je že dogoreval, barona in 6 pandurjev. Trenk je precej uvidel, da je prevarjen; kajti onega, kateri ga je imel tamkaj čakati, kakor je bilo v pismu sporočeno, ni bilo na odločenem mestu, pač pa sami ljudje, ki so ga hudo sovražili.

Častnik, glava zarote, zbeži ter se reši. Zdajci skoči Trenk v kočo ter zavpije: »Ha! zavratni morilci«. V hipu napade pandurje ter odseka dvema glavi, ki odletita v bližnji ogenj. Baron ustreli s samokresom na Trenka, toda ga ne zadene. Ostali štirje pandurji pokleknejo med tem pred Trenka ter ga prosijo milosti. Trenk jih usliši. »Jaz vam prizanesem,« pravi on, »ali izkopljite precej jamo, da pokopljemo tega-le zavratnega morilca in z njim tudi njegovo pregreho!«

S svojo krepko roko zgrabi barona ter mu zakriči, ko so pandurji jamo izkopali: »Revišče in strahopetni izdajalec! Ti si me hotel umoriti s šesterimi pomagači; jaz sem pa prišel sam, da se osvetim tebi. V moji moči je zdaj, da te dam ubiti, a da se jaz ne ganem niti s prstom. Toda jaz hočem ravnati kakor se spodobi možu, ne pa kakor strahopetnežu, kakršen si ti. Postavi se k onemu drevesu; ti streljaš prvi. Ne zgreši, kajti drugače boš ti mrtev«.

Baron, ki je slutil svojo zadnjo uro ter se ves tresel, pomeri, sproži in zgreši. Zdajci ustreli Trenk ter ga zadene ravno v srce.

Baron se zvrne v jamo, katero pandurji zaspo nemudoma. Trenk pa se spomni besed starega cigana, se zahvali Bogu ter pohiti s pandurji k vojski.

Ko se je vrnil, je ujel še komaj toliko časa, da je uredil svojo prtljago; kajti vojska se je bila že vzdignila iz taborišča pri Donauwörthu pod generalom Traunom, kateremu je bil izročil vodstvo princ Karol, ker je moral sam oditi na Dunaj. Skozi Gorenje Palatinsko je prišla avstrijska vojska na Češko dne 24. kimavca leta 1744.

(Dalje prihodnjič.)

Ženitna ponudba.

Spisal Premec.

I.

Bilo je krasno pomladno jutro.

Po skrbno urejenem vrtu, ki se je širil poleg Graparjeve gostilnice v B*, in na katerem so rože prav bujno poganjale prve žametaste cvetove, sta se izprehajali dve mladenki, obe hčeri Graparjevi.

Starejša, Vikica, je bila videti nekam otožna. Z drobnimi svojimi prsti je utrgala semtertja duhteč cvet, pritisnila vsakega k prejšnjemu, pomešala med-nje kaj zelenega in povila vse s tankim svilenim koncem.

Tako narejeni pisani šopek je nekoliko časa ogledovala, se ozrla s svojimi globokimi, temnimi očmi v sestro Dragico, pa izpregovorila z nekako trudnim, poltihim glasom:

»Glej to cvetje! Kako je doslej veselo raslo, se pojilo z jutranjo roso in se naslajalo s solnčnimi žarki; bujno je uspevalo v svoji prostosti — a zdaj bode moralo kmalu poginiti v zaduhlem zraku moje sobe. Nekoliko dni še, pa je vrže roka človeška celo tja na smetišče!«

»Ah, moj Bog,« vzklikne Dragica, »kam bodeš zopet zašla s svojo sentimentalnostjo! Že ves ta čas, kar si nevesta, ti ne roji druzega po glavi, kakor smrt. Cele dolge govore govoriš s svojimi cveticami, s ptiči, celo z mačkom in psom. In kar je najlepše, celo ubogega drevja ne pustiš v miru ter se meniš z razpokanimi debli naših jablan in jim tožiš nesrečo svojo.«

»In glej, prav taka usoda čaka mene,« nadaljuje Vikica, ne meneč se za karanje sestrino. »Ni še dolgo, kar sem rasla tudi jaz veselo

in prosto, a zdaj me že drže zaprto v temi, in kmalu, kmalu pride nekdo, ki me porine tja ven v nesrečno življenje!«

»O jej, jej, kako lepo, kako ginljivo! Prav kakor v romanih! Ah, ah!« se norčuje Dragica.

»Očitaj mi sentimentalnost, ali kar hočeš,« odvrne resno Vikica. »Saj srce mi vendar pravi, da bo moja uloga v življenju žalostna, da me čaka trd boj. In kdo ve naprej, ali ta boj tudi prebijem? — Moj Bog, kar mraz me pretresa, ko vidim, da je odločilni trenotek tako blizu!«

»Ah, ti se ga bojiš — tega trenotka,« pravi Dragica. »Jaz pa bi si ga želela, ako bi bila na tvoji stopinji. Še enkrat povem, da si rojena pod srečno zvezdo, in nikakor ne dvomim, da te čaka veselo življenje, in da postaneš spoštovana in ugledna gospa!«

»Kdo to verjame!« se nasmehne bridko Vikica.

»Jaz!« odgovori odločno Dragica. »Dragotin se mi ne vidi napačen človek. V kratkem pozabiš tiste otročarije, ki si jih imela za tako resne, in videla bodeš, da bo vse prav!«

Vikica za hip ničesar ne odgovori.

Šele, ko sta stopali proti hiši, pravi zopet melanholično:

»Vendar bi rajše stopila v samostan! Zdaj še ni prepozno, da bi le oče hotel!«

»Svetujem ti, da ga ne nadleguješ s takimi sanjarijami,« odgovori Dragica, »ako ga nočeš spraviti v slabo voljo!«

Vikica vzdihne.

Ko sta stopili v vežo, jima udari nasproti duh raznega peciva in cvrtja, ki se je že danes pripravljalo za svatovščino.

V kuhinji se je vrtelo kuharic in dekel, da je bila druga drugi na potu. Domači hčeri se nista zmenili za vse to. Molče sta stopali v gornje nadstropje. Vikica je potem nesla šopek v svojo sobico, ga vtaknila v kupico vode ter prišla takoj za sestro v sobo, kjer so šivilje vprav dokončavale svoje delo.

Tam so švigale razne šale, nedolžne in osoljene, vse vprek. In Vikica je tukaj nekoliko pozabila sama sebe ter se včasih celo nasmehnila . . .

Drugo jutro s prvim vlakom se je pa s sestro in materjo peljala na Reko. Tam so nakupile še nekaj potrebnih reči za svatovščino. Popoldne pa so obiskale še bližnjo, vedno mlado Opatijo s tistim krasnim lavoričjem in prebujnim eksotiškim rastlinjem, pa tudi s tistimi šablonskimi vilami in moderno-slanimi hoteli. Večerni vlak jih je zopet pripeljal domov.

II.

Bilo je dva dni pozneje.

Pred gospodarjevo gostilnico je stalo več voz in vozičkov. Nekateri od njih so bili ozaljšani s smrekovimi vršički, na katerih so se zibale v rahli jutranji sapi trobojne zastavice, a na drugih so bili pogrnjeni leseni sedeži z volnenimi pregrinjali. Med njimi pa se je šeperila tudi mogočna kočija; vse na njej se je svetilo in lesketalo, kakor da je vprav došla iz mestne kolarnice — in vendar se je v njej vozil že oče današnjega ženina, pokojni Kovač, pred tridesetimi leti po svojo nevesto, in zdaj je učakala, da dovede tudi sinu v hišo novo gospodinjo.

Med vozovi so se gnetli vozniki vsake vrste, ta majhen in čokat, drugi dolg in suh, tretji srednje rasti, a rejenega trebuščka in visečega podbradka ter na moč rdečeličen; vsi pa so stopali danes mogočno in ponosno v svetlo nalikanih, visokih črevljih in z dolgimi smodkami v slinastih ustih. Iz stranskih žepov njih novih, kratkih jopičev pa je molelo še vsakemu po nekaj slamic, zaloga za poznejše čase in potrebe.

V hiši je vse šumelo svatov. Okoli dolgih miz so posedali ali postajali okoli oken ali stopicali po kameniti veži.

Dasi je bilo v jutro, vendar se je že cedilo vino od miz. Slišal se je smeh, tu glasno govorjenje, tam poltiho šepetanje. Bili so vmes živi mladeniči, a tudi resni možaki, skrbne matere, a tudi drobne hčerice, da, celo otroci. Res, lepo število jih je bilo! In vesel jih je bil Grapar.

Dasi sicer redkobeseden, je vendar danes ogovarjal vsakoga. Celo najbolj oddaljenim sorodnikom, katerih nikdar ni rad videval pri hiši, je privoščil danes prijazno besedo.

Graparjeva gostilnica je slovela daleč na okoli kot najboljša. V prejšnjih časih, ko še ni bilo tod železnice, in pozneje, ko so jo začeli graditi, se je smehljala sreča Graparju tako, da je postal najbogatejši v vasi, in da je zaslul celo daleč tja črez ozke mejice domačega okraja. Bil je mož stare korenine, trd, neizprosen. V hiši je gospodaril le on, in žena in otroci ter služinčad so morali slepo slušati vsako njegovo povelje, prenašati voljno vsako sitnost njegovo. In teh ni bilo malo! Šole ni bil videl nikdar, a znal je brati in pisati; priučil se je bil vsega sam. Znal je ceniti vsako učenost, in njegove tri hčere, od katerih je bila starejša že omožena z nekim pivovarjem na Dunaju, so bile vzgojene v najboljših zavodih.

Ljubil je svoje otroke, dasi tega ni kazal očitno, a vprav ta ljubezen je bila včasi kriva, da ni prave zadel. Kadar je hčere oddajal, je bil prepričan, da se morajo omožiti tako, kakor hoče on, ker on sam jim želi najboljše. V teh rečeh je morala tedaj veljati njegova!

Dasi je bil mož v vsakdanjem svojem življenju skromen in varčen, da, celo skop, vendar ni ščedil ob posebnih prilikah. Tako se je tudi zgodilo, da se je sešla ogromna množica svatov na dan poroke druge hčere njegove, Vikice . . .

V svoji sobici v prvem nadstropju je slonela ob nizkem naslanjaču nevesta. Z levico si je podpirala snežnobelo čelo, a v desnici je stiskala robec, s katerim je potegnila zdaj pa zdaj preko oči, iz katerih so neprenehoma silile solze. Zadnji čas je bil, da bi si odela dolgo, snežnobelo poročno oblačilo, katero je bilo raztegnjeno po postelji. Toda kadar ji je obviselo oko slučajno na krilu, jo je stresal mraz, da jo je zaskelelo do mozga. Od spodaj gori ji je donel na ušesa vedno naraščajoči šum. Zdelo se ji je, kakor bi se vsi rogali njeni zapuščenosti, njeni osamelosti in nesreči . . .

Tedaj so se odprla na rahlo vrata. V sobo stopi njena mati. Molče položi desnico hčeri okoli vratu in ji zre v objokani obraz. Ali tudi njej se hipoma udero solze po velem licu. Nekoliko časa sta stali tako, a na mah se izvije Vikica iz objetja materinega. Poljubi jo na čelo, rekoč:

»Hvala vam, mama, za sočutje!«

In kakor da so jo solze materine ojačile, prime resignirano dolgo belo oblačilo in se začne opravljati.

V sobo pride Dragica, takoj za njo šivilja, in kmalu je bilo dokončano tudi to delo . . .

Nedolgo potem se je vila dolga vrsta svatov proti vaški cerkvi. Ob potu so postajali ljudje, tu poedinci, tam v gručah. Vsem je pa sijala raz obraz navadna banalna radovednost. Otročaji so jo udrli v cerkev pred svati, in poln jih je bil vsaki kot. Za njimi so prihajale skljućene ženice in postarne device, da so se še dolgo potem menile, kako tih, kako nerazločen je bil nevestin »da«, in pa, kako je bila bleda, prav kakor bi ji bila stala smrt za hrbtom, a je ne bi čakalo veselo življenje pri tako čvrstem in bogatem možu . . .

Iz cerkve je stopala ob svojem ženinu. Ta je bil danes komaj izpregovoril nekoliko besed z njo, a zdaj je stopal zopet nem poleg nje. Bil je visokorastel, širokih prsi in gosposko oblečen, a videti je bil nekam neokreten. Njegovo vlažno, vodeno oko je begalo s predmeta na predmet, nikjer se ni moglo pomuditi dolgo. Z desnico si

je vihal neprenehoma nekoliko kratkih in redkih brčic, kakor bi jih hotel podaljšati siloma, a levico je držal stisnjeno na hrbtu. Lep se pač ni mogel imenovati ta ženin, a grd tudi ne; bil je pa bogat . . .

Ko so došli domov, jih je že čakala bogato obložena miza . . .

— Drugo jutro, ko se je začel delati dan, in ko se je že oglašala kukavica iz bližnjega bukovja, so odhajali zaspani svatje; razpršili so se na vse štiri vetrove.

Tudi ženin je sedel z nevesto v kočijo. Ta se je še enkrat ozrla po rojstni hiši, podala očetu roko, objela mater in sestro . . . stisnila duhteči robec na obraz . . . in potegnila sta konja, veselo prhajoča v sveži jutranji vzduh . . .

III.

Tam jeseni je bil dobil Rožič, sosed Graparjev in posestnik parnega mlina v B*, novega knjigovodjo. Ta je bil mlad človek, morda kakih sedemindvajsetih let. Bil je srednjega, vitkega stasa, podolgovatega in bledega obraza z izredno lepimi modrimi očmi. Lase je imel kodraste in ob vsaki priliki in nepriliki je ril s prsti med njimi, da so se kodri lepše krožili in zvijali, in da jih je bilo lepše videti. Za ženske oči je bil ta mladenič ustvarjen kakor nalašč, in pravili so, da si je bil te svoje prednosti tudi popolnoma v svesti. Nosil se je vedno okusno in elegantno.

Takoj, ko je nastopil novo svojo službo, je vprašal za hrano pri Graparju. Dobil jo je.

Obedovala sta z Graparjem navadno sama, le včasi se je pridružil kak potujoč agent. Početkoma je posedal knjigovodja po obedu le malo časa; zdelo se mu je dolgočasno in pusto. Grapar je govoril le malo, on še manj.

Toda predrugačilo se je kmalu. Vikica in Dragica, kateri sta tičali navadno v svoji sobi, ali pa v kuhinji, sta si znesli šivalne svoje potrebščine v gostilniško sobo, ko je pritisnil mraz, da ni bilo treba zgoraj kuriti posebej. Tu sta često presedali pri delu po cele popoldneve.

Tedaj se je pa začel tudi knjigovodja po obedu naslanjati na naslanjalo svojega stola. Potegnil je navadno vselej smodko iz žepa, jo prižgal ter puhal goste oblake dima proti stropu. Včasi je pa zaokrožil ustnice, odprši jih na pol, da so smukali iz njih drobni kolobarčki dimovi drug za drugim, vedno se širili, dokler se niso raztrgali in raztopili v lahko meglico. On pa je skozi tanko to tančico na pol meže opazoval skozi dolge svoje trepalnice deklici. Tako je ostajal,

dokler mu ni bilo iti v pisarnico. — Toda začel je zahajati h Graparju tudi takoj po končanih urah in ostajal je cele večere.

Deklici sta se ga kmalu privadili. Kadar je Grapar vstal in odšel po svojih opravilih, je prisedel k njima knjigovodja, jima pripovedoval to in ono, včasi celo kako dogodbico iz svojega življenja, ki naj bi ga predstavila deklicama v kolikor možno lepem svitu. V kratkem je bil z njima tako znan, da se je vrtel kakor domač tudi po kuhinji, ko je imela katera tam opraviti. Mati Graparica je bila dobra ženica. Vedno je gibala, vedno delala, a všeč so ji bile tudi šale, katere je znal knjigovodja stresati kar iz rokava.

Graparju sicer ni bilo posebno po volji, da se oni smuče vedno okoli hčera, ali molčal je, ker mu niti na misel ni prišlo, da bi katera morda imela kako skrivno naklonjenost do tega človeka . . .

Tako je prišel sveti večer. Od vseh strani so vreli ljudje k polnočnici. Tudi z Graparjevine sta stopali Vikica in Dragica proti cerkvi, katera je nocoj že od daleč blestela v nenavadni bleščobi. Iz temnih lin je donel glas božičnih zvonov daleč tja čez sneženo ravan, na kateri se je zdaj pa zdaj zazibala goreča plamenica nalik daljnji utrinjajoči se zvezdi. Okoli vsake pa se je gnetla gruča veselih ljudi . . .

Božična noč je posebno ustvarjena, da se bude v človeškem srcu mehka čutila, da je bolj nego sicer dovzetno različnim vtiskom.

Molče sta Graparjevi stopali dalje. Poleg njiju pa je hodil knjigovodja. Tudi njemu je nocoj nedostajalo šal, in postal je hipoma sentimentalen.

Vikica se je nehote ozrla vanj, a takoj je povesila oko, ko je začutila, da je uprt pogled njegov na-njo.

Tedaj ji je pa neko nepoznano sladko čuvstvo bliskoma šinilo po vseh udih. Njegova roka se je bila rahlo dotaknila njene nizdolu viseče desnice, njegovi prsti pa so se bili tako lahko, tako mehko ovili njene dlani, da je ni mogla odtegniti.

Nekoliko časa sta stopala tako. A tedaj se je Dragica zdramila. Siloma se je otresla melanholije in zasmijala se je glasno; ona dva pa sta mislila, da se smeje njima. Naglo sta si odtegnila roki in začela sta prisiljen pogovor.

Toda že so bili pri cerkvenih vratih.

Deklici sta pokleknili v prvo klop. Dragica se je takoj utopila v molitev, a Vikica ni mogla nocoj moliti. Vedno in vedno je čutila rahli pritisk roke njegove, čutila neko sladko razburjenost, in večkrat ji je ušel pogled tja na moško stran, kjer je stal naslonjen ob kamenitem stebru knjigovodja. In vsakikrat sta se ujela njiju pogleda...

Potekali so dnevi drug za drugim, a od onega večera sta si Vikica in knjigovodja stiskala roki ob vsaki ugodni priliki. Ako jo je našel samo v sobi, ali v kuhinji, ali na potu, takoj je prihitel, da se je dotaknil roke njene. In ona mu ni branila nikdar, še vračala mu je pritisk njegovih prstov.

Tako sta vedela, da si nista v srcih popolnoma tuja; toda govora o ljubezni ni še bilo med njima.

Nekega večera pa sta bila dolgo sama v gostilniški sobi. Grapar je bil odšel po kupčiji, in niso ga še pričakovali nocoj. Dragica je imela nekaj opravila v gornjih prostorih, a mati je dremala v kuhinji za ognjiščem. Gostov tudi slučajno ni bilo.

Vikica je položila šivanje v naročaj, a on jo je takoj prijel za roko, in ni mu je odtegnila. Tedaj jo je pa potegnil k sebi, ovil desnico svojo okoli belega njenega vratu, in prvi poljub je trepetal na vročih njenih ustnicah.

»Za božjo voljo, kaj pa delate?« je vzkliknila, oprostivši se njegovih rok. »Ako bi vas bil kdo videl?«

Ali videl ju ni nihče, in to je dobro vedel knjigovodja. Potegnil jo je zopet k sebi in poljubljal ji je ustnice, oči, čelo, vrat . . .

»Ali me imaš kaj rada?« ji je šepetal na drobno ušesce, in tudi tja je položil žareče svoje ustnice.

Ona mu ni odgovorila, pa kakor bi trenil, je ovila roke svoje okoli njegovega vratu, toda le za trenotek, potem se je iztrgala in zbežala naglo v svojo sobo . . .

* * *

Neko jutro, ko je burja dokaj občutljivo silila skozi najdebelejšo obleko, so se odprla zgodaj vežna vrata pri Graparju. V njih se je pojavil Grapar sam, a takoj za njim se je zavijala Vikica tesneje s svojo dolgo volneno ruto. Pri tožnem svitu male brleče leščerbe je bilo videti, da je bila vsa objokana in nenavadno bleda.

Grapar nekoliko postoji, obrne se proti hčeri, pa pravi:

»Glej ta prag! Ako hočeš še kdaj stopiti črezenj, bodi pametna, pa poslušaj mene! — Dokler te ne pokličem, mi ne hodi domov!«

Njegov obraz je bil pri teh besedah tako resen, njegov glas tako trd, da je čutila Vikica, da tukaj ni ugovora. Uklonila je glavo in molče je stopala za njim . . .

Pred hlevom je stal naprežen konjič v malem novem koleslju. Kakor brez čuta je sedla na voz, hlapec je pognal, in šlo je v skok po široki cesti. Še pred poldnevom je dospela v P., kjer jo je sprejela v varstvo teta, sestra očetova.

Grapar je bil danes slabe volje, kakor malokdaj. Ni je imel prijazne besede za nikogar, in trepetala je pred njim celo žena, Dragica pa se je skrivala v gornjih prostorih, da mu ni prišla pred oči.

Kaj se je bilo zgodilo?

Sinoči je Grapar nekaj iskal v Vikičini sobi in slučajno je odprl tudi miznico, v kateri je tičal ključ. Pozabila ga je bila Vikica vtakniti k sebi. Notri je ležalo razmetanih nekaj vzorcev, a na vrhu je bil kupček pisem. Grapar prime kar prvo v roko, in glej, iz njega pade slika. Pogleda jo in prebledi; bila je dobro zadeta slika knjigovodjeva. Naglo razgane list, in kmalu mu je bila znana vsa spletka Vikičina.

No, posledica je bila, da je morala ona takoj od doma.

Vikica in knjigovodja nista mogla na samem toliko govoriti, kolikor bi bila rada, zato sta si dopisovala. Donašal ji je on vsaki dan list za listom in ga puščal na dogovorjenem prostoru, a tam je navadno našel drugi dan tudi odgovor.

Tako sta bila do dobra zmenjena, kako hočeta delovati, da dosežeta svoj smoter pri očetu . . .

Še istega dne je stopal Grapar k sosedu Rožiču. Našel ga je pišočega v svoji sobi.

»Kaj pa je tebe prineslo, Grapar? Dolgo te že nisem videl pri meni!« ga ogovori Rožič, ponudivši mu stol.

Grapar sede.

»Eh, same sitnosti, prijatelj, same sitnosti. Toda oprosti, da te vprašam, koliko pa ima ta tvoj knjigovodja na mesec?«

Rožič se zasmeje.

»Kaj, ali je tudi tebi že dolžan? Mene vendar ne misliš terjati namesto njega?«

»Ne, to ni,« odgovori Grapar. »Poglej tukaj, na-te se zanesem, da bodeš molčal, ker te poznam.«

Rekši vzame iz žepa uplenjena pisma ter jih predloži Rožiču. Ta jih površno pregleda, položi drugo za drugim na mizo, kakor bi skladal bankovce, pa reče:

»A, tako! Ti bi tedaj rad vedel, ali mu jo lahko daš brez skrbi ali ne?«

Grapar poskoči, toda takoj se spomni, da je v drugi hiši. Siloma zaduši kipečo jezo in reče navidezno mirno:

»Tudi ako bi imel tisočak na mesec, je ne dobi! Toda, prosil bi te, odslovi ga! Spodi ga, da mi ne bode več lazil okoli hiše, in moja hvaležnost ti ostane večna!«

Rožič nekoliko pomisli, potem pa odgovori:

»Zdaj mi je še nekoliko časa neizogibno potreben, po dveh ali treh mesecih pa pojde gotovo! — Toda to bo jako malo pomagalo! Svetujem ti, ako hočeš imeti mir — omoži hčer!«

Grapar izprevidi, da je ta recept najboljši, zato naglo odgovori: »Saj bi jo, toda kje vzamem ženina? Ali naj ga s kljuke snamem?«

»Hm, ženin se kmalu dobi!«

Rožič nekoliko premišljuje, kakor bi nekaj iskal v spominu, a kmalu nato stopi počasi proti majhni mizici, stoječi v kotu. Tam potegne iz predala zadnjo številko »Slovenskega Naroda«, pokaže Graparju zadnjo stran ter mu veli:

»Na, beri!«

Grapar vzame list in bere:

Ženitna ponudba.

Trgovec na deželi, star 27 let, lepe zunanjščine, z dvema dobro založenima in dobro obiskovanima prodajalnicama, se želi poročiti z gospodično z dežele, ki bi mu prinesla do 10.000 gld. dote. Molčečnost se zagotavlja. Pismene ponudbe pod šifro: D. G. upravništvu tega lista . . .

Ko prebere, zre zamišljeno pred-se, potem pa izpregovori:

»Ne, Rožič iz te moke ne bo kruha. Ali smo se mi tako ženili?«

Ta ga zavrne:

»Ali misliš, da se ni še nihče poročil na tak način? Pač ti je malo znan svet! Najboljši zakoni se sklepajo tako! Mož, pravi mož, kateri ima glavo svojo pri svojem delu in skrbi, da bi mu šlo vse po sreči, ta pač nima časa, da bi se vdal tistemu nezrelemu ljubkovanju in sanjarjenju; on je praktičen in po praktični poti si išče tudi družice. Jaz bi takega zeta vsekakor raje videl, nego po golobje zaljubljenega sanjača. In povem ti, da jih poznam mnogo, ki so se tako oženili in so zdaj popolnoma zadovoljni in srečni v zakonu. — Sicer pa se lahko sam prej prepričaš, ali je kaj na tem, ali ne. Piši mu in oglej si najprej stanje njegovo, potem pa odloči!«

Grapar ga je dokaj neverno poslušal, a naposled je vendar priznal:

»Morda je pa vendarle res kaj na tem!«

(Dalje prihodnjič.)

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Rimu, dne 24. maja 1894.

Rim, pravi ljudski pregovor, ima toliko cerkva, kolikor je dni v letu; v resnici jih je pa štiristo. Od teh štirih stotin rimskih božjih hramov jih je sedem glavnih cerkva, ki se odlikujejo po visoki svoji starosti in po slavnem imenu onih, kateri so jih dali zgraditi, ter po svoji velikosti in lepoti kakor tudi po odličnih svetinjah, ki so shranjene v njih. Te poglavite cerkve v Rimu so naslednje bazilike: Sv. Peter v Vatikanu, Sv. Janez Krstnik v Lateranu, Sv. Marija Snežnica, Sv. Križ jeruzalemski, potem Sv. Pavel, Sv. Lavrencij in Sv. Sebastijan zunaj mestnega ozidja.

Najstarejša krščanska cerkev v Rimu ali, kakor jo imenujejo: »mati in glava vseh cerkva v Rimu in po vsem svetu« (»omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput«) je bazilika sv. Janeza Krstnika v Lateranu. To cerkev je dal postaviti prvi krščanski cesar Konstantin, t. j. dal je namreč v cerkev predelati veliko palačo obitelji nekega Laterana, katero je bil podaril papežu Silvestru I. In to najstarejšo rimsko cerkev sem si ogledal hkrati oni dan, ko sem bil ostavil tik nje stoječi muzej lateranski.

V kakšnem slogu je bila prvotno zgrajena, to se zdaj ne pozna več; kajti predelali in prezidali so jo v teku stoletij večkrat. L. 896. jo je porušil potres; potem pa je pogorela dvakrat in to l. 1308. in 1360. Naposled sta jo pa malone vso prezidala stavbnika: Fr. Borromini (l. 1650.) in Aleks. Galilei (l. 1734.); le-ta je naredil nje sedanje glavno pročelje, dočim so ji šele v letih 1875.—85. povečali tribuno in kor.

Potemtakem ni o prvotnem nje načrtu in slogu niti sledu. Dasi je bazilika, vendar je zgrajena zdaj po tolikih preustrojbah in popravah bolj v modernem barok-slogu, zlasti po svoji vnanjosti. Nje glavna fasada (zgoraj imenovanega Al. Galileija) zre proti iztoku; na njenem vrhu so razpostavljene velikanske kamenene podobe Zveličarja, sv. Janeza Krstnika, sv. Janeza Evangelista ter dvanajsterih cerkvenih očetov, ki se vidijo po vsem metu. — V sprednjem odzdolju se dviga na visokih stebrih tako zvana »loggija«, raz katero je svoje dni papež na dan Kristovega vnebohoda blagoslavljal vernike. — Takisto je znamenito pročelje na desnem koncu poprečne cerkvene ladje.

Znotraj je cerkev razdeljena po štirih vrstah stebrov na petero ladij. Srednja cerkvena ladja stoji na dvanajstih slopih ter ima lesen strop, jako okusno in dobro izrezljan v renesanskem slogu, baje po Michelangelovem načrtu. Najznamenitnejše umetniško delo v tej cerkvi pa so podobe dvanajsterih apostolov čreznaravne velikosti od belega mramorja, ki stoje v plitvih dolbinah v zadnjem delu srednje ladje; izdelal jih je kipar Jan. Lovro Bernini in njegovi učenci, pod njimi vzidane ploskvorezbe pa podobar Algardi. — Nad temi apostolskimi kipi je naslikanih dvanajstero prorokov.

Na okolo po cerkvi je mnogo lepih nagrobnih spomenikov raznih papežev, kardinalov in drugih dostojanstvenikov. Posebno izvrstno sta izdelana spomenika v kapelici na desni strani; ondu so prekrasne skupine, predstavljajoče znamenite dogodke iz življenja dotičnega pokojnika . . . Jako imenitni in umetniški so izdelani tudi oltarji, vsi od mramorja in brona; ornamenti po cerkvenem zidu so takisto bogato pozlačeni, vmes pa so dragocene slike v mozaikih, al fresco ali na platno od mojstrov-slikarjev prve vrste, kakršni so bili izvestno: Cavaliere d' Arpino, Giotto, Sermoneta, Toritti, Venusti i. t. d. —

Poleg cerkve sv. Janeza Krstnika lateranskega stoji prvotno rimsko »krstišče« (»Baptisterium ali S. Giovani in Fonte«). To je bila najstarejša in dolgo let edina krstilna kapela v Rimu. Nje osmoegelni tloris je postal tipični vzorec vseh krščanskih krstilnih cerkva, kapel in kamenov. Ta krstilnica je opredeljena po osmih stebrih od porfirja s starodavnim mramornim ogredjem v osrednji prostor, kjer se nahaja krstilna krnica od zelenega bazalta. Po zidu okrog so lepe freske raznih slikarjev.

Tej krstilnici je prizidanih troje oratorijev in sicer: sv. Janeza Evangelista, sv. Janeza Krstnika in sv. Venancija. V prvem oratoriju je lepa podoba njegovega imenjaka, stoječa med stebroma od serpentina, po Donatellijevem osnutku; v drugem je podoba sv. Janeza Krstnika med stebroma od alabastra; vrhu tega so ondu krasne mozaiške slike, figuralne vzvišenine ter živalski in rastlinski ornamenti na zlatem ozadju, nekateri iz VII. in celo iz IV. stoletja. —

Kakor vidiš, sem obhodil najprej ponajveč zgolj zgodovinske kraje ter ogledoval zbirke raznovrstnih umetnin, počenši od prastarih časov, od početka upodabljajočih umetnosti; potem sem šele začel nekoliko natančneje proučevati novejše proizvode lepih umetnosti in sicer v Vatikanu . . .

Dragi moj! Tukaj ti često stojim in strmim, ves zamaknjen, da naposled ne vem, kaj da gledam! In ko se zdramim ter začnem

primerjati sedanje naše »umotvore« z nekdanjimi proizvodi nesmrtnih starih klasikov — prijatelj, tedaj nam ne preostaje nič druzega, nego odkriti se ponižno ter se prikloniti do tal pred grškimi in rimskimi umetniki po milosti božji! Kaj so le-ti premogli po svojih dušnih močeh, tega mi ni mogoče izraziti z mrtvo, pisano besedo! Ustvarjali in upodabljali so svoje misli in ideje toli izrazito, razumljivo, a povsem naravno, da spoznaš na prvi pogled, kaj da izraža ta ali oni umotvor! Na njih preizvrstnih posnetkih najbolj mojstrskega dela Stvarnikovega: človeškega telesa, moraš ugodno proučevati njegovo modro sestavo kosti, potem žilstvo in mišičje, kolikor v posamičnih delih, toliko i v skupni celoti ter medsebojnem razmerju posamičnih delov. In če se oddalim za par korakov kakemu proizvodu omenjenih klasikov ter premišljujem njega genijalno izmišljeni zasnutek in vzvišeni namen in smoter, pa se mi ustavi tok misli, da ne morem z njimi ne naprej, ne nazaj! To se mi godi zlasti pri izdelkih grških umetnikov.

In glej, po tem primerjanju novih umotvorov s starimi sem se prepričal, da n. pr. tudi slavni Michelangelo v svojem umetniškem stremljenju ni dosegel, kar je želel — svojega vzora. To se vidi na njegovih podobah in še posebno na tukajšnjih grških umotvorih, katere je on s svojimi učenci dodeloval, popravljal in obnavljal. To se vidi tudi iz načina, kako je sestavljal posamične odlomke starih porušenih kipov. Po tem moreš soditi, koliko globokih študij zahtevajo stari kipotvori grški, ko jih ni mogel doseči niti tolik umetnik, kolikršen je Mihelangelo! Vendar, kolikor sem jaz videl njegovih del, sodim, da se je baš on najbolj približal idealu kiparskih klasikov grških! Pa mož je bil tudi samosvesten ter je čutil umetniško svojo vzvišenost nad svojimi sodobniki! Ko je dovršil slovitega svojega Mojzesa, ki poveličuje nagrobni spomenik papeža Julija II. v cerkvi »S. Pietro in Vincoli«, ga je udaril s kiparskim betom po kolenu ter vzkliknil: »Parla!« No, Mojzes sicer ni izpregovoril, toda prepričan sem, ko bi bil takrat vstal s svojega sedeža ter iztegnil svojo mišičasto roko nadčloveške velikosti, bi bili zbežali razen njegovega ustvaritelja vsi Rimljani daleč tja ven na morje! In baš ta Mojzes bode navzlic čudaški svoji nerazmernosti slavo pel imenu Michelangelovemu, dokler bode še košček tistega gigantnega kipa! —

Takisto sem se uveril tu v Vatikanu in v Rimu v obče, da so se rimljanski umetniki učili od Grkov ter potem izdelovali svoje umotvore nekoliko po svoje, dočim so isti Grki le posnemali večinoma naravnost le prirodo! Ko stopim pred slavno, od vsega sveta občudovano skupino Laokoontovo tu v Belvederu, se mi zdi, da bi

mogel terjati od nje govor! Saj se tako rekoč sliši, kako ječijo in kličejo na pomoč bogove — oče in sinova v smrtnem objemu ovijajočih kačjih pošasti. Toda tu ni posneta zgolj narava, temveč v teh kamenitih kipih je utelešen tudi prevzvišen umetniški ideal, katerega ni še dosegla nobena kiparska šola do današnjega dne. — In taka idealnost, združena z najstrožjo prirodnostjo, se nahaja v mnogovrstnih podobah, da treba kar strmeti pred toliko genijalnostjo starih umetnikov, katerih mi pozni potomci, pa si bodimo katere koli narodnosti, ne dosežemo na vse veke z vsem svojim tehniškim napredkom! . . .

Dalje sem opazoval pri večini podob in portretov, zlasti onih, ki so od rimljanskih kiparjev izdelani, preizvrstno njih tehniko, kako so namreč izdelovali svoje umotvore od mnogovrstnih mramorjev ter na tak način ustvarjali raznobojne (polihromske) podobe. Pri doprsnih kipih ali portretih jim je rabil za glavo in za život sploh beli mramor, ki se človeškemu inkarnatu najlepše prilaga, obleko pa so izdelovali od kakega bolj temnega mramorja; često je obleka jako umetno sestavljena od orijentalskega alabastra, kar daje oblačilom povsem nežen ter jako okusen kolorit. Na mnogih podobah zopet so obličja in sploh vsi životni deli izdelani od lepega rdečega mramorja (porfirja), obleka pa od belega ali od kakšnega druzega svetlobojnega mramorja. — Enako so izdelovali živali ter se posluževali kolikor mogoče takšnega mramorja, ki je pisan in dotični živali po svoji barvi vsaj nekoliko sličen. In enakih del tu ni malo, temveč nepregledna množina . . .

Težko se bodem ločil od te prekrasne vatikanske zbirke! Žalibog, da mi ni mogoče ostati tukaj leto dni, da bi si mogel ogledati ter preučiti vse te umetnine v njih posamičnih oddelkih in v celotni skupini!

Tu obiskujem tudi stare etruške in egiptovske muzeje, ki so v zvezi z ostalimi zbirkami vatikanskimi. Tudi to je vse vrlo, zanimivo, ali je za zgodovinarje, toda za-me ukaželjnega podobarja to nima pomena! Malo časa mi še preostaje za bivanje tu v večnem mestu, zato se moram požuriti ter porabiti vestno in varčno slehrno uro.

Več časa in ugodnosti si privoščim v proučevanje — Rafaelovih preprog, ki so razobešene na ogled tu v galeriji »degli Arazzi« v prvem nadstropju vatikanske palače. Dragi prijatelj! Tu je vredno postati ter se čuditi geniju takrat še toli mladega »božanskega Rafaela«! Tu so namreč preproge, tkane in izvezene od volne, svile in zlata, za katere je mladi umetnik l. 1505.—1516. narisal vzorce in sicer prizore iz življenja Kristovega in njegovih apostolov. Prvotno

so bile te preproge razpete po dolenjih neslikanih stenah sloveče kapele sikstinske; l. 1527. so jih pa odnesli sovražniki, in jih je papež Julij III. šele l. 1553. dobil nazaj. Leta 1798. so jih iz nova ugrabili Francozi ter jih prodali nekemu genoveškemu židu, od katerega jih je zopet odkupil l. 1808. papež Pij VII. Naravno je torej, da so preproge že precej poškodovane; vendar so še zdaj kaj zgovorne priče o izredni genijalnosti Rafaelovi. Sedem izvirnih kartonov, t. j. osnutkov Rafaelovih za opisane preproge, se nahaja zdaj v Londonu v muzeju Sout-Kensington. —

Pri teh umetniško izvezenih preprogah, ki so bile, kakor veš, izdelane v Bruselju, sem dobil nekoliko pojma in preokusa o ostalih proizvodih Rafaelovega po milosti božji poklicanega kista, in zaželelo se mi jih je videti; napotil sem se torej gori v drugo nadstropje, na ono stran Vatikana, v tako imenovane Rafaelove »loggije«. To je namreč dolg hodnik s trinajstimi arkadami, katerih oboke so poslikali po osnutkih ter pod osebnim navodilom Rafaelovim njegovi učenci, med njimi Giulio Romano in Giovanni da Udine. Ti kupolski oboki imajo vsaki po četvero slik »al fresco« in to zgolj zgodbe sv. pisma; v dvanajstih kupolah so prizori iz starega, v trinajsti kupoli pa iz novega zakona. Tu se ti razgrinjajo v mojstrskih slikah tisti znani dogodki, ki se opisujejo v svetem pismu, počenši z ustvarjenjem sveta pa do ustanovljenja nove zaveze pri zadnji večerji Gospodovi. Slike, dasi nam predočujejo simbolske prikazni svetopisemske, so povsem realistično proizvedene ter se vrste v čarobnih izpremembah — od rajske idile naših tačas še nedolžnih praroditeljev do pretresujoče tragedije pregrešnega človeštva ob občnem potopu; nadalje od Noetovega izhoda iz barke do prehoda Izraelcev skoz rdeče morje; potem raznovrstne postaje s potovanja »izvoljenega ljudstva božjega« skoz puščavo v »obljubljeno deželo« ter ondotne njegove borbe za ustanovljenje svojega kraljestva do prihoda obljubljenega Mesije . . .

Dolgo sem romal gori in doli po teh čudovitih loggijah Rafaelovih ter v duhu premerjal celo tisočletje: od prvega početka krščanske umetnosti tam doli v rimskih katakombah pa do nje vzvišenega vrhunca tu gori v vatikanskih dvoranah; pred duševnim očesom se mi je razprostrl čudoviti razvoj verskih idej in njih umetniško utelešenje od prvotnih posnetkov paganskih tipov pa tja do samostalnih, povsem idealizovanih podob novozaveznega blagovestja, katera so pod Rafaelovo roko dosegle vrhunec dovršenosti! . . .

Ko sem se naposled zdramil iz te retrogradne vizije o čudovitem razvitku krščanske umetnosti, sem opazil med štukaturnimi okraski dotičnih loggij predražestne ploskvorezbe, katere nam predstavljajo kaj mične prizore iz umetniškega življenja Rafaelovega. Tu na tej vzvišenini sedi Rafael, rišoč nesmrtne svoje osnutke, poleg njega pa učenec pripravlja barve; tamkaj je zopet umetnik med krdelom svojih učencev, ki izvršujejo mojstrove načrte, pod njim pa boginja Fama razglaša njega slavo; in ondukaj je videti starega zidarja pri delu. Vrhu tega so razni portreti v medaljonih in druge podobe po pilastrih in dekorativnih razpredelkih.

Vse te preljubeznive ondu upodobljene epizode iz življenja in umetniškega delovanja izvoljenega ljubljenca božjega so mi zanesle duh za štiri stoletja nazaj v blaženo dobo zlatega »cinquecenta«, ko je tukaj v krogu svojih učencev ustvarjal nesmrtne svoje umotvore nedosežni mojster — Raffaelo Santi.

O izvirnih slikah — Rafaelovih in Michelangelovih prihodnjič.

A. Progar.

LISTEK.

Pisateljski shod. „Habent sua fata — congressus", bi lahko vzdihnili vzpričo skepticizma, ki se javlja nasproti temu shodu, dasi se je o njega nujnosti in hasnovitosti že dovolj razpravljalo po časopisih in ne baš najmanje v našem listu. Ker še vedno ni od nikoder, kakor smo že v zadnji številki potožili, krepke inicijative, tedaj si usoja uredništvo tega lista v sporazumku z nekaterimi somišljeniki staviti konkretni predlog, da vseslovenski shod, kateri se gotovo posreči, sodeč po vsestranskem zanimanju in energičnih pripravah, bodi tudi pisateljski shod. Ker se poleg naših poslancev in drugih narodnih zaupnih mož vabijo na vseslovenski shod tudi duhovniki, učitelji in sploh narodni razumniki, torej je izvestno pričakovati, da prihite tedaj v naše središče v kar največjem številu tudi naši itak ne premnogobrojni pisatelji in umetniki; in dočim se bo na vseslovenskem shodu razpravljalo o splošnem položaju našega naroda, najdejo naši pisatelji in umetniki gotovo tudi priliko, da se sestanejo v kaki dvorani narodnega doma ter razpravljajo o svojih težnjah.

O moralnih in dejanskih koristih takega shoda je Nevesekdo v mnogih člankih toliko in tako prepričevalno pisal v lanjskem »Slov. Narodu«, da bi bilo odveč o tem še trošiti besede. Omenimo naj z malimi besedicami samo to, kar se nam zdi posebno aktualno. V prvi vrsti se nam zdi posebne vrednosti že to, da se na ta način ob tej priliki naši duševni veljaki neprisilno spoznajo drug druzega tudi po licu, in ko si sežejo prijateljski v roke, izgine gotovo marsikaka osebna mržnja, ki je bila možna samo v daljavi.

Gradiva, kakor je že dovolj dognal Nevesekdo, se ne bi primanjkalo. Tu naj iztaknemo samo nekatere točke, ki se nam zde za sedaj važnejše, in ki jih dajemo udeležnikom na razmišljevanje. Taka pereča vprašanja so: o kolportaži, ki je v Ljubljani pač že udomačena, pa samo za nemške časopise in knjige — o sredstvih proti monopolizovanju narodnega knjištva v nenarodnih rokah — o pomenu znanstvenega slovstva za narodno prosveto in njega gojitvi po naših zabavnih listih in v publikacijah „Matice slovenske“. O vsaki izmed navedenih zadač naj bi se oglasil kak udeležnik z dobro premišljenim ekspozejem, in nadaljnji razgovor se po tej inicijativi — beseda da besedo — sproži sam ob sebi. Urednik tega lista n. pr. bi bil pripravljen, spraviti v diskusijo zadnjo izmed zgoraj navedenih točk.

Znamo, da ima ideja pisateljskega shoda celo načelne nasprotnike, ki menijo, da se o vsem tem lahko tudi pismeno, po časopisih in zasebno razpravlja. Ti nasprotniki naj pomislijo, da je med vprašanji, s katerimi bi se bavil pisateljski shod, nekaj tudi takih, da o njih ni umestno javno razpravljati, in da je v skupščini razboritih mož od ust do ust možno v eni uri več dognati, nego s peresom v mnogo daljšem času. Te razloge smatramo za jako tehtne in menimo, da prav taki razlogi so dali povod raznim učenjaškim, literarnim, narodnim in internacijonalnim kongresom, ki se dandanes bolj in bolj množe . . .

Da se kraj in čas shoda podrobneje ustanovi in nekatere priprave izvrše, se napravi neprisiljen sestanek nekaterih »peresnikov« in umetnikov, ki se naznani po dnevnikih in zasebnih dopisnicah. Vseslovenski shod se bo vršil dne 14. septembra.

Smrt. Epsko-lirske slike. Zložil Anton Funtek. — Funtkovo ime je z našim književnim preporodom v zadnjem desetletju tesno spojeno. Pred dobrimi 15 leti se je pojavil prvič v „Ljublj. Zvonu“ z lirskimi pesmimi, in od tistega časa pa do današnjega dne deluje tako obsežno in produktivno na našem literarnem polju, da ga ne poznamo plodovitejšega pesnika in pisatelja slovenskega. Žal, da ta čudovita plodovitost ni združena z enakorodno životvornostjo, ki bi bila plod in ob enem dokaz neprestanega pesnikovega napredovanja, izraz novopridobljenih idej — s tisto životvornostjo, ki je vzrok, da se pesnika, ljubljenca svojega, nikoli ne naveličamo, nego vsako novo njegovo delo nestrpno pričakujemo, vedoč, da se je pesnik izza zadnjega svojega dela gotovo duševno še bolj poglobil, in da nam v novi publikaciji odkrije novo stran svojega bistva . . . Nego Funtkovo produktivnost bi primerjal neizčrpnosti onih množic, ki korakajo črez gledališče, katerih na videz ni nikoli konec, v istini pa so isti ljudje, ki za kulisami izginejo, se obrnejo in zopet na odru nastopijo — s kratka: Funtkovo muzo karakterizuje nekaka stereotipnost, ki se mu je že tudi res po pravici očitala.

Duševno njegovo obzorje se v vsem času njegovega književnega delovanja ni znatno razširilo; predmeti, ki so mu dajali snovi v njega prvi pesniški dobi, ti predmeti ga navdušujejo tudi dandanes.

Mojster je Funtek v obliki. Že prvi njegovi proizvodi so kazali nenavadno dovršenost v obliki; stiki njegovi, dasi ne Bog ve kako izbrani ali »ribniški«, po drugi strani zopet niso šablonski ter kažejo izredno spretnega in lahkotno proizvajajočega verzifikatorja. Toda nekaj se vendar sme Funtku

po pravici očitati; on se je tako uglobil v duh in svojstvo Gregorčičeve dikcije, da se nam včasih zdi, da čujemo Gregorčiča samega (prim. Funtkovo „O suši“ in Gregorčičevo »O nevihti“, in menda se je Gregorčič tega sam zavedal, ko je izrekel, da (ipsissima verba!) smatra Funtka za svojega učenca; a isti Gregorčič je pozneje nekoč izjavil, da mu Funtek ni izpolnil nad, ki jih je stavil vanj; v čem ga je pa Funtek varal, tega Gregorčič ni povedal. — Kako verno pa je proučil svojega mojstra, to je sijajno dokazal Funtek sam v krasni odi, ki jo je zložil ob petdesetletnici Gregorčičevi iz samih motivov mojstrovih . . .

Pri pesnikovi produktivnosti, katero smo zgoraj poudarjali, se nismo kar nič začudili, ko je letos izšla v Knezovi knjižnici obsežna njegova poezija »Smrt«.

Ves ciklus obsega s prologom in epilogom vred 34 pesmi. Priznati treba, da je marsikatera pesem pisana z obilim patosom; nekaj je pa tudi takih, pri katerih se nikakor ne moreš ogreti in se ti dozdeva, da je pesnik hotel nekaj ustvariti, hoteč zaokrožiti število pesmi. Zategadelj so posamični deli tega zbornika kaj različne vrednosti; poleg navadnih, vsakdanjih misli, ki so n. pr. izražene v pesmih: »Ob božjem grobu«, »Pri novorojencu«, »Dušica«, »V snegu«, »Na morju«, »Materino slovo« — se zopet vrste verzi, katerih se ne bi bilo treba sramovati niti najboljšemu pesniku, niti po obliki, niti po vsebini.

N. pr.: Kipar zamaknjen gleda pred seboj mojstrsko dovršen kip, a smrt, stoječ nevidna poleg njega, mu šepeče na uho:

»Na veke boš živel v tem kipu,
Umetnosti delo je vzor,
. . . Mrtvi tvarini si vdihnil
Vse žitje, srcé in duhá.«

Perečo ogorčenost izraža pesem: »Na grmadi«! Verski fanatizem širi svoje duhomorne žarke, ki nam rojevajo zaslepljenost in nevednost, zatorej:

»Koliko bi bilo treba
Naložiti danes kupov,
Da na njih bi vsa sežgala
Tesnosrčna se — neumnost.

Kako človeka pogreje taka resnica, ki je v današnjih časih zadobila zopet aktualno vrednost.

Posebno lepe se nam vidijo tudi pesmi: »Žive plamenice«, »Most«, »Smrt je bajka«, »Živeti ob duhu«, »Med plameni«, »Junak svetnik«.

Gregorčičeve ode »Človeka nikar«! spominjajo verzi:

»Mordà iz groba, kjer teló strohní,
Cvetica, lepa kakor sen, vzkalí,
Mordà milino Bog pokloni logu,
— — — — — — —
Mordà jo dahne v ptičev milih glas«,

in dalje: »In . . . Smrti ni nikjer!« . . .

O obliki po gorenjih splošnih opombah ni mnogo govoriti.

V oči nas je zbodla česta ponavljatev iste besede: »Že dolgo, dolgo let« (str. 3.); »In dolgo, dolgo vrsto let« (4); »oj, dolge, dolge dobe treba« (49); »Počiva zdaj po dolgi, dolgi dobi« (70); »Dolga, dolga doba« (73).

Nekoliko prozaiški ali bolje »Koseskovski« se nam zdi verz:

»Kdo je sploh ta čarodejec?«

Nepotreben in kot nekako mašilo zveni medmet ‚ha', na straneh 49., 55., 56., 57., 60.

Nenavaden je naglas: ‚slóni' (str. 3.), mesto ‚sloní'.

Ker prištevamo Funtka uglednejšim pesnikom slovenskim, zato smo sodili najnovejše njegovo delo z drugačnim merilom, nego bi ocenjali kakega pesnika „minorum gentium"; to naj pomisli, komur bi se naša sodba zdela prestroga. *T. Doksov.*

Slovanska knjižnica nam je prinesla v 64. zvezku »Punčiko« Mestni obraz. Poljski spisal Stanislav Grudziński. Poslovenil S. P—ov. Str. 84. —

Ne trdimo, da ne bi bila »Punčika« spretno spisana; kakor se nam vidi, je pristna slika nezdravih odnošajev, ki so nekdaj vladali v poljskih višjih slojih ter so z drugimi vzroki vred upropastili poljsko kraljestvo. Toda neprijetno nas je zadevalo pri čitanju, da pisatelj tako vsiljivo vedno in vedno poudarja svojo tendenco, da bi dokazal, kako kriva in pogubna je ali je bila vzgoja, zlasti ženska, v višjih stanovih poljskih, in da vso svojo res nemalo pisateljsko spretnost vprega v didaktične ojnice, vedno pretilno, prst vzdigajoč ter svareč pred »punčkami«. »Man merkt die Absicht« . . . Koliko bolje bi bil storil, da bi bil tisto nezdravo vzgojo čisto objektivno naslikal, brez vsiljivega moralizovanja, ter čitatelju prepustil, da si iz pripovedovanih dogodkov sam izlušči zlati nauk: »Čuvajte se porcelanastih punčk!« Sploh je cela povest morda ravno vzpričo prononsovane tendence vse preveč tipična, pa vse premalo individualizovana.

Prevod je videti še dovolj dober, vsaj čita se še dosti gladko; vendar je tu pa tam nekaj nejasnih mest, po katerih se nam dozdeva, da prevodilec ni korenito vešč poljščini. To pa je pri prevodih — že večkrat smo v ocenah poudarili — ‚conditio sine qua non'; neizprosno zahtevamo od prelagateljev, da temeljito poznajo oba jezika, nikar da bi se šele s prevajanjem učili ali utrjevali v tistem jeziku, iz katerega prevajajo. Ta neizogibni pogoj vsakega dobrega prevoda le preradi prezirajo oni, ki prevajajo iz slovanskih jezikov. Že enkrat smo našim prelagateljem svetovali in danes zopet ponavljamo ta nujni svet, naj se ravnajo po načelu delodelja, in naj se oméji vsaki na en slovanski jezik, kateremu naj se temeljito priuči, in šele potem naj iz njega prelaga. Če pa kdo vse vprek iz češčine, poljščine, ruščine in drugih slovanskih narečij prelaga, potem je celo upravičeno, da že naprej z nekakim skepticizmom sprejmemo take prevode.

Nepotrebne se nam vidijo razlage nekaterih manj znanih besed v oklepih, n. pr. se tolmači »ironija« z »zasmehom« (str. 49.); kajti ta tolmačila bi kvečjemu utegnila rabiti silno preprostim čitateljem, taki pa tudi vse povesti sploh ne bi razumeli. Sploh pa je po naših mislih ta povest previsoka za čitateljstvo, kateremu je sicer namenjena Slovanska knjižnica.

»Naš Dom«. Zbirka povesti, pesmi in narodnega blaga, zanimivosti i. t. d. — II. zvezek. »Zadnji grof celjski« in »Iskalci biserov na otoku Sv. Duha«. — V Celju 1897. Uredil, izdal in založil Dragotin Hribar. Str. 120. Cena 25 kr., s pošto 28 kr.

V predgovoru pravi g. izdajatelj: »Slovensko občinstvo vedno povprašuje po zabavnem in ob enem podučnem berilu. To me je napotilo, da sem obudil znova v življenje knjižnico »Naš Dom«. Zbiral in nabiral bodem v tej knjižnici take pripovesti, pesmi in zanimivosti, o katerih vem, da služijo ljudstvu v prijetno zabavo, poleg pa bistrijo um in razjasnjujejo razne dogodljaje našega življenja in pojasnjujejo zgodovino našega naroda.« — Mi popolnoma odobrujemo ta rodoljubni namen izdajateljev, ker po izkušnjah vemo, kako nam še vedno primanjkuje zlasti srednjega berila za naše preproste, a najvernejše čitatelje, ki komaj čakajo nove slovenske povesti in, brž ko izide, po njej planejo; to so naši dijaki malih srednjih šol in v novejšem času tudi učenke slovenskih dekliških šol. Taki čitatelji potrebujejo mnogo, četudi ne zgolj klasičnega berila; ako ga jim mi ne preskrbimo v slovenščini, pa posežejo po tistih groznih nemških brošurah z znanimi barvanimi naslovnimi listi, ki so še na nižji površini, nego-li so naše knjige podobne vrste . . .

S tega stališča treba soditi take knjige, kakor je »Naš Dom«, in na podlagi tega merila prvi izvirni, dasi anonimni povesti („Zadnji grof celjski“) vkljub njeni silno preprosti in dokaj nespretni osnovi nimamo drugega prigovoriti, nego da je za čitatelje, katerim je namenjena, še vse premalo živahno in zanimivo pisana ter ima preveč zgodovinske navlake; zlasti neprimerno dolgo je zgodovinsko predavanje grofa Ulriha vpričo očeta Miroslava, ki so mu bile te reči vse znane, in vpričo gospej, katerih niso gotovo ni malo zanimale. —

Česar pa smo pogrešali v prvi povesti — zanimivosti — tega ima obilo druga (»Iskalci biserov na otoku Sv. Duha«. Povest. Ruski spisal Emilij Mušik, preložil Krutogorski). Koliko so resnične razmere, ki se tu opisujejo, in koliko je primešane pretirujoče romantike, tega seveda ne moremo in nočemo odločevati; a ker povest dosega svoj glavni namen — prijetno zabavo — in ji tudi z moralnega pogleda ni kaj prigovarjati, zato jo lahko prav toplo priporočamo vsem onim, ki si žele kratkočasnega berila.

Glede jezika pa naj bi bil g. izdajatelj še bolj skrben, in v pravopisju naj bi se bolj držal Pleteršnikovega slovarja.

Zabavne knjižnice, ki jo urejuje in izdaje Anton Kosi, učitelj v Središču, je izšel VI. zvezek s slično vsebino, kakor vsi prejšnji. Cena 15 kr. — Iz pripovednega dela nam je najbolj ugajal iz ruščine prevedeni: »Poštni jahalec v Sibiriji« (str. 18.), dočim se nam nekateri drugi koščki vidijo prisiljeno didaktični, in sodimo, da ne pojdejo čitajoči mladini v slast; zlasti se nam zdi posiljeno zelje zadnja basen (ali kaj hoče biti?): »Napuhu je padec za petami« (str. 32.). — Zato se mi pa vidi jako dobra misel, da se izdajatelj na platnicah obrača do svojih mladih čitateljev in jih pozivlje, naj izrečejo javno svoje želje, češ, »da ga mika zvedeti prav iz ust mladine same, kaj jo bolj, kaj manj zanima, in da se bo prav iz srca rad oziral

na želje, izražene v takih poročilcih.« — To je prava pot, in ako bi se po tem pravilu ravnali izdajatelji mladinskih spisov, ondaj ne bi vsiljevali mladini spisov, ki se njim samim zde brumni in pedagoški, mladini pa se zde neslani. — Glede jezika bi imeli tu pa tam kaj malega pripomniti. V obče pa tudi ta VI. zvezek prav toplo priporočamo mladini, pa tudi učiteljem, ki so dostikrat v zadregi za krajše sestavke in koščke za pismene naloge.

Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko prinašajo v 3. številki letošnjega (VII.) letnika prav zanimive sestavke, namreč J. Vrhovca nadaljevanje »O gorskem zakonu in o gorskih pravdah«, o čemer pripravlja imenovani gospod profesor tudi za letopis Matice slovenske posebno razpravo; potem V. Steske »Beležke o nekaterih cerkvah v kočevskem dekanatu« in dr. Fr. Kosa »Loško gospodstvo l. 1630«. — V »Malih zapiskih« pa so Ivana Kunšiča „Imenoslovni paberki“, ki se nanašajo na »Kotar« in sorodna krajevna imena. Mimogrede bodi povedano, da je g. Kunšič po naših mislih tod po Levstikovem načinu malo pregloboko podoral, a tako oranje prizadeva pač mnogo truda, a prinaša malo sadu. Veliko bolj imenitno in zaslužno se nam vidi drugo delo istega gosp. Kunšiča, ki ga baje pripravlja za »Matico slovensko«, namreč — menda se nam ne bo v zlo štela ta indiskretnost — zbornik pisem Kopitarja, Metelka in drugih imenitnih Slovencev tedanje dobe do čeških učenjakov. —

Navedena vsebina dokazuje, da se »Izvestja« še vedno vzdržujejo na prejšnji višini, česar o nemških »Mittheilungen« in pa o silno neredno izhajajoči »Argi« ne moremo trditi.

Knjižnica za mladino je prinesla, kakor smo že svoj čas na kratko sporočili, v dvojnatem snopiču 22—23 pod skupnim naslovom „V domačem krogu“ zbirko pesmi in povesti za mladino, ki jih je ali izvirno spisal, ali pa na podlagi hrvaških, italjanskih in nemških izvirnikov priredil Janko Leban. — Da je g. Leban izvirnim svojim proizvodom pridružil prevode iz raznih jezikov, popolnoma odobravamo, ker smo si v svesti, da nam Slovencem ni možno proizvajati toliko duševnega blaga in sicer izvrstnega blaga, da bi mogli z njim dovoljno zakladati našo mladino, ki prav mnogo potrebuje in sicer tečne hrane. Zategadelj so naši pedagoški pisatelji prisiljeni, da segajo po tujih odličnih izvirnikih. Svoje vrline kažejo pri tem prvič v izboru izvirnikov, po katerem se javlja njih okus ali neokus, in drugič pa v prevajanju samem, v prireditvi tujega proizvoda za slovensko mladino.

Glede prve točke Lebanova zbirka napreduje od kraja proti koncu; kajti iz hrvaščine prevedene povestice (na začetku zbirke) pač niso srečno izbrane, in po naših mislih jih bo mladina malo vesela; gola didaktika brez živahnega dejanja in zanimivega pripovedovanja in brez lepe oblike pač nikogar ne miče, niti odraslih, niti mladine. Izbor italijanskih in nemških izvirnikov se je bolj posrečil, dasi je tudi tukaj prevladoval didaktiški moment. Pri Hardenbergovem »Pevcu Arijonu«, v katerem je — mimogrede rečeno — prenarejena staroklasiška bajka, toda le-tej na kvar, je popolnoma nepotreben tisti poučni epilog: »Dragi otroci!« itd., in prepričani smo, da otroci preko njega preidejo na dnevni red. — Heblove povestice, izmed katerih

je g. Leban izvolil »Ozdravljenega edinka« (str. 12. sl.), so res prekrasne, in še dandanes ugajajo mladini kakor odraslim; le škoda, da je Hebla vzpričo prirojene šegavosti, krepkega jezika in drugih značilnih posebnosti silno težko prevesti v kateri koli jezik; tudi g. Lebanu se ni do cela posrečilo izraziti v prevodu izvirnikov naravni humor. — Frisch, čigar povesti je sprejel g. L. več v svojo zbirko, je sicer menda na glasu kot pedagoški pisatelj; a vsem njegovim povestim se vendar vse preveč vidi, s kakšnim namenom da so pisane, namreč »in usum delphini«; in potem pogrešamo v njegovem pripovedovanju jasnih, solnčnih podob, s katerimi se tako rada naslaja mladina; ves način njegovega pripovedovanja je nekako preresen, mrkel in prerad seznanja Frisch mladino s temnimi stranmi modernega življenja. — Menimo, da bi se iz prebogatega mladinskega slovstva nemškega dali izbrati boljši izvirniki, nego so Frischovi. — Br. Grimm, čigar dve pravljici sta v tej zbirki (»Tri zelene mladike«, »Kramar in miška«) nam ni znan; pa ne, da bi bila to brata Grimmova, slavna zbiratelja otroških in domačih pravljic?

Prozaiški koščki se menjavajo s poezijami, izvirnimi in prevedenimi, ki so glede oblike dosti pravilne, dasi se g. Leban ne ogiblje hiata, in dasi mu uidejo tudi „neribniške" rime. Ogrele pa nas niso nič kaj te poezije, in nekatere niso nič druzega nego rimana proza.

Glede jezika v obče nimamo mnogo pripominjati; zlasti na to stran je gosp. L., kakor ga poznamo že iz prejšnjih spisov, dovolj skrben, da, včasih skoro malo prepedantovski; tega vsaj ne moremo pohvaliti, da kakor nalašč, z nekako slastjo išče posebnih, nenavadnih besed in oblik, katere je potem prisiljen pod črto tolmačiti. Naj nam gosp. L. verjame, da take pripomnje pod črto nikakor ne prijajo nobenemu leposlovnemu delu. Menda g. Lebana vodi pri tem sicer hvalna misel, naj se otroci, čitajoč njegovo knjigo, hkrati kaj novega nauče. Poleg vse formalne natančnosti pa smo vendar opazili nekoliko nedoslednosti (»cvela« poleg »cvetla«, »hrvaški« poleg »hrvatski«) in pa nekoliko odstopkov od Pleteršnikove pisave.

Krivično pa bi bilo, ako na koncu ne bi poudarili, da so vsi našteti nedostatki v primeri s celotnim vtiskom knjige majhni, in ne moremo si kaj, da ne bi izrečno priznali pisateljeve trudoljubivosti; naj bi vsaki izmed njegovih kolegov tako razumel in izvrševal svoje dolžnosti kot narodni učitelj, pa bi bilo dobro za našo mladino.

Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole. Sestavila M. Josin in E Gangl, učitelja v Ljubljani. — V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1897. — Cena vezani knjigi 80 h. Str. 224. —

Berilo (str. 164) obsega te-le skupine: I. Zabavi in pouku. — II. Cerkev, šola in dom. — III. Letni časi. — IV. Priroda. — V. Dom in svet: *A.* Zemljepisje; *B.* Zgodovina. V vsaki teh skupin pa so pomešani leposlovni in zgolj poučni sestavki ter pesmi.

Svoj čas je pisatelj teh vrstic v tem listu (1893. in 1894. l.) obširno razpravljal o možnih osnovah srednješolskih čitank ter teoretiški — tako si domišljujem še dandanes — dokazal, da je edino prava Neumannova metoda, po kateri se brez vsakega drugega obzira (recimo na letne čase, moralo itd.) berivo razvršča zgolj po svoji notranji in vnanji obliki na

prozo in poezijo, prva potem zopet na pripovedno, popisovalno in opisovalno in poučno skupino, poezija pa zopet po znani razdelitvi na epiški, liriški in didaktiški del; posamezni koščki v vsaki le-teh skupin pa niso v nobeni tesnejši vsebinski zvezi, nego njih razvrstitev je utemeljena zgolj po sukcesivno se množečih težavah, ki jih prizadevajo posamična berila. Toda o vseh prednostih te in nedostatkih one metode sem na omenjenem mestu obširno govoril in po tamkaj dognanih rezultatih tudi ocenjeval Sketove čitanke, da čitatelja, ki se za te stvari zanima, lahko zavrnem na dotična letnika Zvonova.

Že iz teh kratkih podatkov se je čitatelj lahko prepričal, da se gg izdajatelja Josin in Gangl nista oklenila tamkaj od nas priporočane Neumannove, nego one metode, katero sem jaz na mestu rečenem na kratko kot Lampljevo označil. Toda ker sama v predgovoru trdita, da sta berilo in slovnico „sestavila in uredila natančno po predpisih in zahtevah učnega črteža“ — meni le-ta ni znan — tedaj se ob načinu njijnega razvrščevanja tem manj izpodtikam, ker je res, da se da v okviru i te i one metode sestaviti lepo berilo. Samo to gg izdajatelja pomislita, da bode moral učitelj, rabeč njiju berilo, ravno vzpričo omenjene razvrstitve že v začetku leta dobro poznati in vedno imeti pred očmi vso knjigo, ako bode hotel ustreči intencijam umetne razvrstitve ter izbrati za vsako uro prigodni sestavek ali pesmico; te glavobelnosti poleg beril po Neumannovi metodi prav nič ni. — In pa še en pomislek je! Tudi nemška berila, ki so jih zložili Lehmann, Branky in Sommert za vse razrede, oziroma tečaje ljudskih šol in učiteljišč ter izdali v c. kr. zalogi šolskih knjig na Dunaju, so osnovana po Neumannovem načinu; vsekakor pa bi bilo želeti, da bi se naša učila nekako homogenski ujemala z onimi nemškimi, ki imajo vzpričo vladnega priporočila nekako normativno veljavo.

Pa tudi glede izbora posameznih berilnih sestavkov in pesmic se z gg. izdajateljema ne ujemam. Vsaka stran njiju knjige priča, da sta onadva pristaša tistega po mojih mislih, hvala Bogu! že zastarelega nazora, po katerem bodi šolska čitanka nekaka knjiga modrosti, natrpana z modrimi nauki, z zlatimi reki in izreki, s pregovori in pametnicami v vezani in nevezani besedi, med katere so posejane samo za posladkanje — kakor rozine v ajdovih štrukljih — poredke kratkočasnice, burke, anekdote itd. In vendar bi morala ravno čitanka biti glavno pomagalo leposlovnemu smotru, ki gotovo ni zadnji izmed raznih smotrov jezikovnega pouka; gg. sestavitelja menda ne verjameta, da je baš leposlovje tista velesila, po kateri umni vzgojitelj, dasi indirektno, doseže še največ pedagoških in moralizovalnih uspehov. Da bodi estetični moment edino odločilen pri izbiranju beril, sem poudarjal in vsestranski utemeljeval že v zgoraj omenjeni razpravi v »Zvonu«, kjer sem, uvažujoč tudi instrukcije, torej vladne intencije, prišel do zaključka, da čitankarju bodi edino vodilo: Plemenita vsebina v plemeniti obliki. Sicer sem to tezo dokazal samo z ozirom na srednješolske čitanke, toda ni dvoma, da velja mutatis mutandis tudi za ljudsko šolo. O velikem pomenu leposlovja kot vzgojnega sredstva je potem tudi obširno razpravljal prof. Košan v »Popotniku«. In da te leposlovne zahteve niso samo najino — Košanovo in moje —

maslo, ampak da sva Košan in jaz tu popolnoma v soglasju z nemškimi vzgojevalci, o tem se lahko uverita gg. Josin in Gangl iz imenitne knjige, o kateri je „Nova Preša“ prinesla cel feljton, in katera slove: »Das Elend unserer Jugendliteratur. Ein Beitrag zur künstlerischen Erziehung der Jugend. Von Heinrich Wohlgast. Selbstverlag. In Commission bei L. Fernau. Leipzig.« V tej knjigi se brezobzirno obsojajo vsi tisti Campeji, Krištofi Schmidi in drugi enaki mladinski pisci; celo priljubljeni Fr. Hoffmann ni našel milosti — ravno vzpričo estetiških ozirov. Sicer pa bi bili nehvaležni, ako ne bi omenili, da je že naš Stritar v svojih ocenah mladinskih spisov prav rezko poudarjal veliki vzgojni pomen leposlovja ter odločno pobijal moralizovalno smer v mladinskem slovstvu. (Konec prihodnjič.)

Naznanilo o »salonski« in »slovanski knjižnici«. „Soča“ št. 35. z dne 27. m. m., ki je tudi prinesla v prilogi 61 strani 4⁰ obsezajoče „Primorske odnošaje v poslanski zbornici na Dunaju“ (Po brzopisnih zapisnikih. V Gorici. Tiskala, izdala in založila »Goriška Tiskarna« A. Gabršček. 1897.), je prijavila sledeči književni naznanili, ki gotovo razveselita vse prijatelje domačega leposlovja:

»Salonska knjižnica«. — Koncem t. m. začnemo razpošiljati prvo knjigo tega podjetja. Na 320 straneh bo obsegala pod skupnim naslovom »O te ženske« te-le novele:

Predgovor izdajatelja »Salonske knjižnice« — Predgovor pisatelja I. knjige — Primo loco — Dr. Strnad — Te punice, te punice . . .! — Danica — Institutka — V mraku — Pavlina — O te ženske.

Cena 1 gld. s poštnino vred. Na naročila brez denarja se ne bode oziralo.

»Slovanska knjižnica«. Dne 15. oktobra izide trojnati snopič, ki prinese slovanskemu čitajočemu občinstvu izviren roman gospe Pavline Pajhove: „Slučaji usode“. Obsegal bode okoli 280 str. prav zanimivega berila.

To književno podjetje dovrši s tem romanom že četrto leto svojega življenja. Žal, da se mora boriti z velikimi neprilikami, največ pa z nezadostno gmotno podporo, ki je še vedno prav neznatna. In vendar je „Slovanska knjižnica“ vsaj deloma odstranila sušo na polju naš pripovedne književnosti!

»Kratka slovnica ruskega jezika«. (Кра́ткая Грамма́тика ру́сскаго Языка̀). Sestavil M. M. Hostnik in

„Ручно̀й русско-словѣнскій слова́рь« (Ročni rusko-slovenski slovar). Sestavil M. M. Hostnik. Pod tem naslovom izide v kratkem skupna knjiga, katera se že tiska v »Goriški tiskarni« A Gaberšček v Gorici. Knjiga bode obsegala okoli 27 tiskanih pol, oziroma blizu 500 strani navadne slovarske oblike. Iz prve na ogled nam doposlane pole slovnice in pete pole slovarja smo se prepričali, da je bilo sestavljanje trudapolno in težko, ter da obsega slovnica vsa pravila, katera so potrebna k učenju ruščine, slovar pa prinaša obsežno slovarsko gradivo. Tehniško delo je čisto in zelo razločno, posebno pa so ruske tipke (črke) čitljive in take, da se oko pri čitanju ne utrudi, kar se navadno godi pri drugih ruskih knjigah z odveč nerazločnimi črkami. Delo bode končano meseca oktobra. Izdanje

bode zelo po ceni in se upa, da ne preseže 2 gold. Razpošiljalo se bode proti povzetju, oziroma proti predplačilu zneska. Naročila sprejemlje že sedaj „Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici. Ta slovar bo tudi za Hrvate prikladen. Ta knjiga v tem obsegu je prva med Slovenci, in radi tega jo toplo priporočamo vsem omikanim Slovencem.

Gedichte von Franz Prešeren. Aus dem Slovenischen von Alois Rudolf. — Gospod prevodilec, korektor v c. kr. dvorni in državni tiskarnici na Dunaju, nam je sam poslal na ogled in v blagohotno oceno ta prevod, ki obsega »Rosamunda von Auersperg«, »Die Wiederbestattung« in »Die Arznei der Liebe« ter je ponatisnjen iz letnika »Herbstblüten«, ki ga izdaje penzijsko podporno društvo c. kr. dvorne in državne tiskarnice na Dunaju. Prevod se prav čedno čita — samo v »Rozamundi« so se vedoma ali nevedoma prezrle izvirnikove asonance — in nam vnovič dokazuje, koliko privlačno silo ima naš Prešeren do inorodcev, kako se med njimi vedno in vedno oglašajo novi občudovalci Prešernove romantike ter se poskušajo v manj ali bolj dovršenih prevodih. To vedno zatekanje tujcev, zlasti Nemcev, k neusahljivemu viru Prešernove poezije nas po pravici navdaja z iskrenim ponosom in veseljem; kajti vprav ta pojav nam je nov dokaz, da je Prešeren — kar je prvi trdil in dokazal Stritar, slava mu zategadelj — svetovne cene pesnik in svetovni klasik, in baš mnogoteri njega prevodi v tuje jezike nam ga gotovo in za stalno vvrste v svetovno literaturo kot prvega slovenskega zastopnika.

Dr. Fridtjof Nansen: »Na severní točnu« i. t. d. (»Na severni tečaj«). Český překlad rediguje dr. Jiří Guth. — Komaj je završeno prekrasno profesorja Kořenskega potopisno delo: »Cesta kolem světa«, ki leži zdaj na naši mizi v dveh velikih knjigah, pa je že začel znani marljivi založnik Otto v Pragi izdajati prevod znamenitega spisa Nansenove ekspedicije na severni tečaj. Tudi to delo je krasno. Nansen dokazuje z njim, da ni samo neustrašen junak v borbi z velikanskimi zaprekami ledenega sveta, nego tudi duhovit pisatelj. Prevod njegovega zanimivega norveškega dela izhaja v 13 evropskih jezikih, med temi v češkem, ruskem in poljskem. In slovanski jug? — Človeku sili sarkazem v pero — no, molčimo raje!

A. Aškerc.

Listnica uredništva. J. Ivč: Žal, to pot nerabno. — Sga: Ko ste zapisali n. pr. verz: »Objel je temo temni mrak« — oprostite, ali ste takrat razumeli sami sebe? —

Zorin: Seveda nezrelo. — Ž.: Kaj ne da? Naši najmlajši pesniki, naši Aleksandrovi, Boruti, Mihajlovi, Nikolajevi, Radiči, Trošani, Zori in še nekateri drugi ter naše Vide pričajo na glas, da vir slovenske poezije še ni usahnil. Pa samo ustvarjajoči genij in ljubezen do umetnosti in svobodomiselnih idej priganjata naše mlade poete k delu, apatija našega občinstva za lepo književnost gotovo ne! —

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 10. V Ljubljani, dne 1. vinotoka 1897. Leto XVII.

Iz vsakdanjosti.

IV.

Postaja za postajo! Vlak bobni
Enakomerno urno v temno noč.
So-li domača, znana ta imena,
Ki jih kriči 'zprevodnik na ves glas? . . .
V kupeju tretjega razreda, glej,
Tam v kotu, od svetilke proč obrnjen,
Mlad mož pri vsakem klicu zdrzne se;
Zobe mu stisne krč, kri šine v lice,
Iz prs' izvije se hropeč mu vzdih. —
Iz žępa hlačnega izvleče list,
Usodepolni list, zmečkan ko cunja,
In z njim k brleči luči se obrne:
»Ha, če je res... ubijem jo... zakoljem« ...
Zmečkani list spet v žep nazaj potlači.
Obraz postane mu za hip mirnejši:
»Morda je pa nedolžna, vse mogoče,
Morda je svet po krivem jo obdolžil?!« ...

Zategel žvižg! Na hip se vlak ustavi.
In v kotu tam mož zopet prebledi,
Telo vzdrhti mu kakor trepetlika,
Naval krvi mu šine k srcu, v glavo . . .
Doma! Po sedmih letih spet doma!
A boljše bilo bi, da ne bi bil.
Izstopi; malo je ljudi, pozna
Ga nihče ne, ker ima gosto brado,
In njemu deje to nekako dobro;
Saj znancem in prijateljem nikakor
Ne mogel bi pogledati v oči,
In če kateri bi ga pač pozdravil
Prijazno in z nasmehom okrog ust,

Takoj bi menil, da se posmehuje,
Da roga njemu se zarad sramote.

Po stranski stezi jo zavije v vas.
Domači zrak hladi mu čelo vroče,
Ta bajni, nočni zrak, ki ga že dolgo
Ni dihal v svoje močne, krepke prsi.
A malo mar mu lepe je noči;
Okolica domača slabo vpliva,
Pozna celo se mu, da ga vznemirja.
V njegovi glavi tam šumi nemirno,
Naklep se za naklepom mu ponuja . . .
Kako pač on stori naj, da bo prav?
Nazadnje sklene jo opazovati,
Naj čaka teden, dva . . . a mora jo
Pri grehu zalotiti, če je res. —

Kar z doma je bil šel, je sedem let.
Slovo je bilo težko! Kaj se hoče —
A vendar mu kazalo ni drugače;
Dolga podedoval je bil obilo,
Podrto kočo, gozda, polja malo —
Priženil z lepo ženko skoro nič.
On pa je bil marljiv, krepak in zdrav,
V Ameriki pa tak precej zasluži.
Ostavil je iz težka rojstno kočo,
Ostavil je iz težka mlado ženo —
To mlado ženo z detetom v naročju.
A šel je! Službo je dobil bil kmalu
In dobro službo, dasi težko, mučno.
Zaslužek hranil je in varčeval,
Kadar pa je prihranil večjo vsoto,
Poslal je ženki jo, naj poravna
Dolgove. Vselej mu je odpisala,
Kam dela je denar, kako doma je,
O sinčku tudi kaj; nič slabega
Ni slutil. Zdaj po dobrih sedmih letih
Pa je prejel to pismo brez podpisa,
To grozno pismo, ženo sramoteče,
Da namreč vara ga, da ga slepari,
Zapravlja težko pridobljene novce,
V odsotnosti njegovi da celo . . .
Takrat — hu — kri mu je zavrela vroča,
Od mlada divja nrav mu je vzplamtela.
Takoj je tam popustil svoje delo,
Kar najhitreje se odpravil je.
Nejavljen, nepričakovan je hotel
Stopiti pred-njo . . . in potem . . . potem?

Ta pot s postaje v vas ni ravno dolga,
In kolikor je bližje svoji hiši,
Tem bolj zastaja mu stopinja gosta.
V srce mu sili neko boljše čuvstvo,
Kroti sam sebe: ne prenagli se!
Lahko mogoče, da se je kdo
Osvetil njemu zdaj iz mladih let!
Toda ne, ne! Kdo mogel bi storiti
Kar z lepa toliko mu zlo. Zločinka
Gotovo je! In kri zavre mu z nova.

Tam ona luč . . . v njegovi rojstni koči!
Neznana moč ga vleče urneje.
Da prej zagledal svojo ženo bi?
Ne, žene ne; saj zdaj mu več ni žena,
Le sina vzrl bi rad, to srčno kri . . .
Po prstih plazi tiho se pod okno,
Oči upre strmeče v znano sobo —
— — — — — — — — —
Zazdi se mu, da pada mu obroč
Od srca proč, ki ga trdo je stiskal.
Naenkrat lažje diha va-se zrak,
Kako je ves vesel in prerojen!

Prizor tam v sobi ga je razvedril.
Ob klopi, pred podobo Majke Božje
Kleči na tleh pobožno sin njegov,
Lep dečko, ki je vzrastel mnogo od takrat,
In poleg njega ona, obdolženka.
Z rokami sklenjenimi molita
Pol tiho: „Za očeta, Oče naš . . .
Da Bog bi zdravja dal mu, in da skoro
Prišel domov bi srečno in veselo!“ —

Laščan.

Narodna pesem.

Kaj pravite, kaj pravite,
Hudobni vi ljudje,
Da dragi moj, da ljubi moj
Ne mara več za-me?

Saj to ni res, saj to ni res,
Prav nič ne veste vi!
In sproti le izmišljate
Vi puste si laži.

Da, pač ga ne poznate še,
Kak ljubi me zvesto,
In vaša laž, le pomnite,
Očita skoraj bo . . .

Aleksandrov.

Kam plovemo?

Spisal **Karol Dolenc.**

(Dalje.)

XVI.

> Ah, umrieti, umrieti što prije,
> To jedina još je želja moja,
> Ostaviti tielo, neka gnije,
> Da bar duša dobije pokoja.
>
> Preradović.
>
> Das Leben ist der Güter höchstes nicht,
> Der Uebel größtes aber ist die Schuld.
>
> Schiller.

Stiskaje se k stenam, izogibaje se kolikor mogoče svetilnic, vestno in boječe se varujoč sestanka ali srečanja s kakim poznim pasantom, je blodila Otilija po ulicah. Dasi je žvižgal sever krog oglov, ji je bilo vendar vroče. Po mehkem licu so se ji nabirale majhne potne kapljice. Mrzli sever ji je bril v razgreto lice, ji kakor razposajen paglavec metal in drevil debele, mehke mrzle snežinke v voljni obraz, na neredne kodre, na belordečkasti vrat.

Obleka ji je postajala mokra in težka . . . Dihala je hitro, neredno, hropeče. Oči so ji sevale kakor v vročici. Upirala jih je v daljavo — po polusvetlih ulicah, kakor daleč je mogla zreti v gosti, debeli megli . . .

In hitela je dalje . . . kam — sama ni vedela. Le tega se je zavedala, da mora nekam odbežati, da se mora nekje skriti pred svetom — nekje daleč . . . daleč . . . kjer je ne poznajo, kjer se ji ne bodo posmehovali, je ne brezsrčno zaničevali v njeni nesreči . . .

— Gosta, pepelnatobojna tema je ovijala s težkim, neprozornim in neprodirnim zastorom mesto, ki je po vrvenju in burnem dnevnem življenju kakor neroden, utrujen kolos počivalo v miru in snu. —

V gostilnicah je bilo še življenje.

Visoka okna hotelov so bila zavarovana in zastrta s težkimi kovanimi roletami. V vežah so plamteč gorele visoke plinove luči, razsvetljujoč z belkastorumenim svitom široke pasove zametenih ulic. — V salonih pa je bilo veselje in zabava . . .

V beznicah, iz katerih je lila motna svetloba skozi okna in vrata, odpirajoča se naravnost na ulice, so se glasile neubrane, neuglajene poulične pesmi. Vmes pa so zveneli kriki in vzkliki pijanih gostov, žvenket čaš in kozarcev . . . kletve . . . umazane zabavljice. —

Vdova pa je blodila dalje . . .

Hitela je mimo nizkih hiš, osivelih in otemnelih tekom let; v njih je prebivalo uboštvo, beda, jad in glad . . . Šla je mimo visokih palač, katerih mogočni zidovi s krasnim, umetnim pročeljem so se nemo, brezčutno, skoro grozeče dvigali v gosti nočni tmini proti temnemu nebu. Visoka, v luči pouličnih svetilnic se lesketajoča okna so bila večinoma zastrta . . . za njimi — v toplih, prijetnih sobah, na mehkih blazinah — so mirno in zadovoljno spali brezskrben sen siti bogatini; niti sanjalo se jim ni o nadlogah, o bedi in revi, v kateri trpe in stradajo tam zunaj v svetu tisočeri in tisočeri, ki drhte v največji zimi, v nezakurjenih sobah — lačni in gladni . . . ali pa celo oni, ki se brez doma in krova potikajo po ulicah. —

Izmed teh je bila vdova.

Za-njo je bilo brezčutno vse mesto, celo človeštvo. Vse mesto ni imelo prostora za siroto, izpojeno sicer po lastni krivdi iz človeške družbe — a kot ud te družbe je vendar imela pravico do kakega kota, kjer bi se spočila, do koščka kruha, da bi si potolažila glad . . .

Ves svet ji ni hotel več pomagati — bila je sama . . . z golim življenjem . . .

In kaj ji hoče le to . . .! Kaj naj počne z njim?! . . .

No, na to vprašanje si pač ni mogla odgovoriti. —

A tem bolj je čutila vso grozno puščobo in neznosno težo tega breznadnega življenja . . .

In nikjer ni videla pomoči, nikjer zavetja, kamor bi se zatekla. —

— Zadnji obupni poskus pri ritmojstru se ji je ponesrečil.

Dolgo se je obotavljala, dolgo se je ustavljala. — A polagoma je pošlo vse, kar si je bila pridobila in prihranila v zadnjih letih. Poprodala je obleko, dragocenosti, ki jih je bila dobila v dar od rit-

mojstra. — A bila je razvajena — in denar je kopnel kakor sneg, dasi ni vedela, od kod dobiti drugega . . .

Stanarine že ni bila plačala več mesecev. Ravno dan poprej ji je bil hišni gospodar po opetovanih, brezuspešnih opominih naravnost in določno izjavil, da jo postavi na ulico, če ne plača v dveh dneh. —

To je odločilo. — To jo je primoralo, da se je ponižala tako globoko ter šla k Stanskemu. — Sama sebi se je dozdevala beračica — a skrajnja sila, pomanjkanje, beda premaga marsikak pomislek . . .

In on — brezvestni zapeljivec, tat njenega srčnega miru, njene sreče — on jo je navzlic vsem njenim prošnjam izpodil z rafinirano neusmiljenostjo, z nečloveško brezsrčnostjo!

Vrnila se je na dom. —

A kaj hoče tukaj — saj to ni več njen dom! Jutri je zadnji obrok! Jutri jo izpode — brez usmiljenja . . . brez obotavljanja jo vržejo na ulico . . .

Ne — tukaj ne more več ostati! Nestrpno, zoprno ji je bilo to stanovanje, kakor so ji bili neprijetni in strašni spomini, ki so bili spojeni s temi sobami, ki so se ji vrivali pri vsakem koraku po osamelih prostorih, ji režali nasproti iz vsakega kota, iz pustega zidovja. —

Ne — tukaj ni mogla več strpeti! —

Tiho je zapustila stanovanje; ukradla se je iz njega, odbežala je . . . In ne vrne se več — ne . . . nikdar . . . nikdar . . .

A kam se naj obrne? . . . kam se naj zateče? . . .

Kam? — kam? . . . Da, ko bi znala . . .

Le hitela je dalje in dalje . . . da bi se vsaj oddalila od doma — od njega . . . od vseh ljudi . . . teh brezsrčnih, brezčutnih, samoljubnih ljudi, ki s smehom zro na trpljenje bližnjikovo, se radujejo bede njegove, stresajo malomarno z rameni pri obupu njegovem . . .

Debele snežinke so padale tiho, polagoma, gosto na mokri tlak, na polzko kamenje, na strehe. —

Zavila je okrog ogla . . .

Nasproti sta ji prišla dva gospodiča — z roko v roki. Glasno sta govorila, hripavo, razposajeno se smejala. Stopala sta s težka. Videlo se jima je, da sta si ga bila privoščila črez mero.

Brž sta zapazila mlado ženo.

»Pst . . . pst . . . ps-s-s-st . . .« je sikal prvi ter cmakal z ustnicami in jezikom.

»He . . . golobičica — kam pa tako hitro?« —

Glasno, neotesano sta se krohotala.

»Dragica . . . čakaj . . . čakaj . . .«

»Poljub — golobče . .«

Zibala sta se proti njej. —

Vdova se je prestrašila; za trenotek je postala, misleč in preudarjajoč, bi-li mogla mimo.

A ulica je bila ozka. —

Obrnila se je. —

Luč svetilnice na bližnjem oglu ji je jasno zasvetila v obraz ...

»Ah . . . poznaš jo — amice?«

»Seveda — seveda . . . Nekdanja ljubica ritmojstra Stanskega... Ha-ha-ha . . .«

»Da, da . . . A lep kebrček . . . No, ta se naju vendar ne bode bala!« —

»Bah! — O, srčece . . . stoj . . . počakaj . . . počakaj! . . .«

Zasramovana žena je izginila za oglom.

Bežala je, kakor bi jo podile erinije. —

Za njo pa so zveneli kakor glasovi zlih duhov umazani dovtipi mladeničev, njiju robati smeh . . .

Zaplakala bi bila. — A ni mogla . . . Ni imela več solz . . . Preveč je trpela, bila je prenesrečna . . .

Hitela je dalje. —

O to je bila bridka usoda! — Izobčena je, izgnana, vržena na ulico! . . . Kaj čuda torej, ako si vsaki pobalin prisvaja pravico, da se šali z njo, jo zasramuje, jo blati in žali na najpodlejši način! . . .

Prihitela je do cerkve. —

Kaj, ko bi tukaj našla tako potrebno in tako zaželjeno zavetje — vsaj za par trenotkov . . . In čutila je silno, mogočno potrebo, da se po letih spet pomoli Bogu, vsemogočnemu, neskončno usmiljenemu in brez mere dobremu . . .

Hotela je odpreti velika, debela vrata.

A bila so zaprta.

»Nič . . . tudi tukaj nič . . .« je mrmrala s tihim, hripavim glasom.

Zgrudila se je povsem onemogla na cerkveni prag, ki je bil prevlečen z mehkim, belim sneženim ovojem. Le-ta se je sesedel pod njenimi nogami, in njena obleka je razgrebla rahli, mehki sneg. —

Glavo je naslonila v kot med vrata in mrzli zid . . . In začela je moliti — ne z besedami, ampak iz srca se ji je dvignila tiha, brezslovna molitev — molitev zbrana in spokorna, zaupna in vroča . . .

Krog oglov je žvižgal mrzli piš . . . Debele snežinke so padale gosto, vrteč se v mrzlem pišu . . .

Bila je trudna — hotelo se ji je spati . . .

In ko je slonela ob mrzlem zidu, so ji hipno začeli stopati predduševno oko poedini prizori iz njenega življenja — od nežne mladosti do sedaj. Javili so se ji tako določno, s tako markantno realnostjo in resničnostjo, da bi bila lahko prijela, potipala posamezne osebe... Bilo ji je, kakor bi živela vse te dogodke še enkrat — kakor bi bila zopet ona mlada, nedolžna, rdečelična, pepelnatolasa Tildika, polagoma se razvijajoča v krasno, nežno cvetko . . . Resni pogledi prezgodaj umrlega očeta, katere je že davno pozabila, so se spet upirali vanjo — določno in naravnost kakor nekdaj. Zrla je ljubeči, skrbni obraz predrage matere. Očitajoče ji je prikimával umrli mož s svojim postaranim, suhim licem in ji skrivnostno namežikoval z zabrisanorjavimi očmi . . .

Glasovi, katerih že leta in leta ni več slišala in poslušala, so ji zopet zazveneli na uho, ji budili neštevilo spominov, jo začarali v pretekle dni . . .

Spominjala se je te in one neznatne malenkosti, te ali one prigodbice iz prostega življenja. Sto in sto različnih in raznovrstnih slik iz prošlih dni se ji je kakor v pisanem kalejdoskopu mešalo pred duševnim očesom — v najrazličnejših bojah: temnih in jasnih . . .

Nekdo je prihajal . . . počasi, s tiho škripajočimi koraki . . .

To jo je zbudilo iz otrplega sna, ki jo je začel ovijati z mrzlimi svojimi rokami . . .

Stresnila se je — s težka vstala ter izginila za cerkvenim oglom...

Kakor pijana je tavala dalje — ne misleč, kam hoče, zavedajoč se samo, da je brez doma, brez krova, brez vsega . . . izgnana — izobčena . . .

Pritavala je do reke ob strani mesta. —

Spodaj pod mostom so se penili in glasno šumeli in vrveli valovi. — Voda je za zadnjih južnih dni narasla, ker je topli jug topil sneg. — A danes krog poldneva je bilo začelo spet mesti . . .

Težko je stopala. — Noge so ji bile otrple in so se ji šibile. Bila je čudno zaspana. V glavi pa se ji je motilo. —

Nekako sredi mosta, blizu lesenega križa, se je naslonila ob dokaj visoko ograjo, katero je ovijal sneg.

Z mrtvimi očmi, brez zanimanja je zrla v razburkane, besneče valove, ki so se zaganjali ob mostne sohe, da je trepetal in se tresel.

Iz male svetilnice pod podobo Spasiteljevo je lila rumenkastobleda svetloba ter trepetala črez kalne valove v globoki, a ne posebno široki strugi. —

— In neki demonski glas ji je vabljivo in zapeljivo, sladko in prepričevalno šepetal:

»Tu spodaj najdeš mir . . . mir, po katerem tako hrepeniš, katerega iščeš zaman na svetu — med brezčutnimi ljudmi . . .«

Stresnila se je. — Privila se je tesneje k mrzli ograji, ker so ji omahovale izmučene noge . . .

»Ne . . . tega ne . . . Nikar ne poslušaj . . . Tega nikdar . . . nikdar . . .«

Tako jo je svaril drug glas. —

A demon ji je spet sikal — sladko, vabljivo, prepričevalno:

»In konec bode vsej bedi, vsemu trpljenju . . .

A protivni glas je zanikaval:

»Kdo ti svedoči, da je konec? — Kdo te more zagotoviti tega... Ne — potem nikakor ni konec . . . ne in ne!« —

In spet je vabil demon:

»Vrzi od sebe to življenje! . . . Kaj se oklepaš tako strastno in tako neumno tega življenja! . . . Kaj ti nudi? — Bolest . . . trpljenje . . . jad . . .«

Valovi pa so spodaj sikali in besneli, treskali ob sohe, se penili, brizgali v zrak bele pene . . .

In kakor bi zapovedovala mislim njenim ona zlobna sila, ki jo je vabila v valove, se je v hipu spomnila neke dogodbe, na katero je nekdaj često mislila, katero pa je v zadnjem času že skoro popolnoma pozabila. —

Preteklo zimo je bila na domačem večeru pri gospej Zorottijevi.

Tamkaj se ji je predstavil mlad doktor, sorodnik gospe Zorottijeve. Bil je lep, zanimiv mož, veleizobražen, pa odlikoval se je tudi s čudovitim, skoro neverjetnim zaničevanjem sveta in globokim sovraštvom do človeštva . . .

Takoj po prvem sestanku in spoznanju ji je začel kazati razne nakane sedanje moderne, prosvetljene dobe.

Brezobzirno, skoro robato ji je odgrinjal zaveso, za katero skrbno skriva moderno društvo svojo popačenost; brez vseh pomislekov je trgal pisano krinko raz obraz temu našemljenemu društvu; brez bojazni ji je kazal: »Glejte, to je tako in ne tako . . . a ono je tako...«

In s kakim divjim sovraštvom je kritikoval življenje samo!

». . . In glejte . . . to je življenje . . . tako podlo, tako nizko je! — Nezmisel je . . . peza, grozna, moreča peza je . . . In mi jo vendar nosimo in prenašamo — ker smo kukavni sužnji svojega mesa, ki hoče živeti, ki se hoče pasti s temi ničevimi nasladnostmi . . .«

— Stala sta pri visokem salonskem oknu . . .

Zrl je v črno, nemirno noč s svojimi velikimi, ognjevitimi, črnimi očmi, ki so kakor oglje gorele in fosforescirale v globokih jamicah pod smelo zaokroženimi, dolgimi obrvmi . . .

Bujni, mehki črni lasje so se mu v svedrastih kodrih usipali črez belo čelo doli do oči . . . Mrtvaškobledo, podolgasto, nežno lice je bilo mirno, negibno, mrzlo.

Le nosnice elegantno zaokroženega nosu so se mu včasih malce, komaj vidno razširile in podrhtele . . .

Dolgi, mrzli, suhi prsti njegovi so se tesno, močno oklepali njene vroče roke. —

Z neko tajno grozo je zrla v njegovo mrzlo, kameneno lice, v makovordeče ustnice, ki so tvorile čudovit kontrast s smrtnobledim obrazom.

S trepetom je viselo njeno oko na teh neizrečeno krasnih ustih...

Nehote so se ji vsiljevale v spomin razne priče o vampirjih . . . Dozdevalo se ji je, kakor bi se te lahno vzbočene, mehke ustnice v prihodnjem trenotku morale vsesati v njene, da ji izpijo kri — kakor se priča o vampirjih . . .

— On pa je mrko zrl v temno noč ter mrmral:

»Ni volje v človeku . . . ni je . . . Če pa je, je preslaba . . .«

In kakor bi se domislil nekaj groznega, je lahno zatrepetal. Roka njegova, ki je še vedno oklepala vdovino, se je na lahno tresla. Oči je na pol zaprl in s tihim vzdihom recitoval dva verza:

»Das Leben ist der Güter höchstes nicht,
Der Uebel größtes aber ist die Schuld!«

Potem pa ji je še bolj stisnil mehko roko, da se je od bolečine ugrizla v bujne ustnice. In z mrzlim, ledenim glasom jo je vprašal:

»In vi, gospa, ljubite življenje?« —

»Ljubim . . .«

Komaj slišno je odgovorila, in kri ji je zaplala v obraz, kakor bi izpovedala kaj hudega . . .

Žgoče njegove oči so se za trenotek uprle z vsem svojim plamenom vanjo.

Bilo ji je, kakor bi ji hotel prodreti v zadnji najtemnejši in najskrivnejši kotič njenega srca, ji hotel pronikniti v vse njene misli, v vsa čuvstva . . .

Vztrepetala je pod tem palečim, neznosnim, demonskim plamenom. V glavi pa so ji zašumele zadnje besede granesov, ki jih je kakor v snu zamrmral pred par trenotki:

„— — Der Uebel größtes aber ist die Schuld . . .“

In hipno se ji je dozdevalo, da ta zagonetni mož gotovo nosi v srcu neko grozno tajno, neki greh, ki mu tako teži življenje, mu je dela povsem neznosno, sovražno . . .

Obraz doktorjev je postal za hip še osornejši, še brezčutnejši, še mrzlejši. —

Potem pa mu je zatrepetal lahno kakor senca črez bujne, rdeče ustnice neskončno zaničljiv, a ob enem trpek, bolesten nasmeh. —

»Pomilujem vas, gospa . . . Kako ste nesrečni!« . . . Polagoma je izpustil njeno roko . . .

»Pa saj je tudi vi ljubite . . . sicer bi sploh ne — živeli . . .« je ugovarjala vdova, da je sploh nekaj odgovorila.

»Ljubim? . . . Ljubim! . . . O ne! . . . A imam še nalogo . . . veliko, važno nalogo. — In moram jo izpolniti — slišite: moram! — No in potem . . . potem . . .«

Nedoločno je še pomrmral par besedic. — Črne, goste obrvi pa so se mu naježile ter se mu povesile globoko pod čelo. —

In kakor ne bi bila več vredna, da občuje z njo, se je elegantno poklonil. —

»Oprostite . . . poslavljam se . . . vsaj za nekaj časa . . .«

In dostavil je tiše, s skoro brezzvočnim glasom:

»Milostna, ko se popnete do spoznanja, da je naše življenje nič, da smo mi sami — nič . . . tedaj boste morda — srečnejša . . .«

— Par mesecev pozneje pa je zvedela, da je isti doktor Zorotti ubil v dvoboju lastnega brata, ker je bil le-ta oskrunil devo, katero je doktor ljubil. Potem pa je ustrelil sam sebe . . .

In tega dogodka z onega zimskega večera se je sedaj hipno spomnila.

Jasno in določno — povsem kakor tedaj — ji je stal pred očmi visoki, elegantni mladi mož . . .

Obraz mu je bil še bledejši. Oči pa so mu plamtele takisto žgoče in paleče.

In bilo ji je, kakor bi se mu skoro nehote in kakor v polusnu spet polagoma otvarjale rdeče ustnice in bi tiho, s težkim poudarkom citiral:

»Das Leben ist der Güter höchstes nicht,
Der Uebel größtes aber ist die Schuld!«

Življenje: nič! — A greh: vse . . . Največje zlo je torej le greh! —

In njen greh je velik, je težak! . . .

Greh — greh! . . . O, kako peče, kako skeli! —

In kaj je trdil oni demonski mož? — »Ko boste spoznali, da je življenje — nič, da smo mi — nič . . . tedaj boste nemara srečnejša . . .«

In sedaj spoznava to — o, kako grozno spoznava vso ničnost sveta, čuti vso puhlost svojega izgubljenega, zaigranega, izgrešenega življenja! . . .

Neka groza jo je prešla, neki opojni čut ji je razgreval kri. —

Z vsem gornjim telesom se je naslanjala ob ograjo, raz katero se je usipal sneg v kalno reko.

Bilo ji je toplo, vroče.

V vroči glavi pa ji je vrvelo in šumelo, kakor bi se odbijal v njej jek šumečih in vrvečih valov pod mostom . . .

Roke so se ji krčevito oprijele roba ograje . . .

Od druge strani mosta je nekdo prihajal.

Za trenotek je posluhnila na počasne korake. — Potem pa je mehanski položila desno nogo na spodnje bruno; levo je privzdignila za njo . . . Zgornji del telesa se je nagnil črez ograjo — za hipec je visela prosto v zraku — — a še v istem hipcu so valovi pod mostom zašumeli še glasneje, zasikali, pljusknili visoko ob sohe — ter se zgrnili nad svojo žrtvijo . . .

— Nekdo je pribežal tačas po mostu; za trenotek je postal na mestu, kjer se je bila ravnokar strmoglavila nesrečna žena v valove.

Izpod mosta je zazvenel obupen, zategel krik.

Visoki, krepki mož je vrgel raz sebe težko vrhnjo suknjo, se brez premisleka zavihtel črez ograjo ter planil v besneče valove . . .

— Trenotek, le trenotek je padala vdova — tresnila ob mrzlo vodo ter se pogreznila v njej.

A takoj, ko se je taknila dna reke, drobnega, polzkega kamenja, so jo valovi pahnili spet kvišku, jo izbruhnili, da se je popela skoro do pasu iz šumečega, sikajočega, urno se drevečega in penečega valovja . . .

In tedaj je čutila, kako ji je mrzla, ledena mokrota silila skozi tanko, svilnato obleko k toplemu telesu, nekam notri do kosti, do mozga . . . do srca, da ji je zastajalo in kakor ledenelo . . .

Obleka ji je hipoma postala težka, se ji tesno oprijela vseh udov, jo ovirala, da ni mogla premikati nog . . . Roke je dvignila le s težavo; zakrilila je z njimi po zraku . . . Čuteč, da se zopet potaplja, je začela instinktivno riniti z njimi proti vodi, da bi se obdržala nad površjem ali ugrabila kje kako rešilno desko ali vsaj kako neznatno paličico . . . bilko . . .

Le umreti ne . . . Ne . . . in ne . . .!

Neizrečen, obupen, blazen strah pred smrtjo jo je stresal. Za trenotek ji je otrpnilo in kakor okamenelo celo telo . . . A čuteč, da se potaplja, se je spet začela s silovitimi, nadčloveškimi napori boriti proti visokim, kalnim, pljuskajočim valovom, ki so jo kakor lahen zamašek drevili naprej, jo suvali in rinili s strani na stran, jo vlekli na dno . . . v globino . . . v pozabo . . . v smrt . . .

Ne daleč od nje pa se je boril nekdo drug z valovi — kričeč ji je nekaj pravil, a radi šumenja valov in iz blaznega strahu pred smrtjo ga ni umela . . .

Bilo ji je, kakor bi se ji mrzla vrv ovijala krog tankega pasu . . . ožje in ožje . . . kakor bi ji kako veliko, neznosno breme legalo na prsi, ki so se ji dvigale burno in hitro, da je sikajoče, trepetajoče sopla . . .

Hotela je vzkrikniti . . . klicati pomoči . . . izreči ime božje . . . prositi milosti in usmiljenja Vsemogočnega, pred katerega sodni stol mora stopiti naslednji trenotek . . . A ni mogla . . . iz stisnjenega grla ni mogla izvabiti nobene razločne besedice. Le hropeče, glasno je grgrala in se davila . . . V istem trenotku pljusne proti njej velik val, ji zabesni črez glavo ter ji napolni odprta usta s kalno, mrzlo, s peskom nasičeno vodo . . .

Pogreznila se je. Nad njo pa so se s šumom, hrumom in sikanjem zgrinjali besneči, visoko se vzpenjajoči valovi . . .

Še enkrat se je popela nad površje. —

Dolgi, tanki, valoviti lasje so se ji razvezali; plavali so po vodi krog nje, se ji ovijali krog belega vratu, ji padali črez prsi, črez ramena, črez hrbet . . .

Spet se ji je približal neznani rešitelj, boreč se z nadčloveškimi močmi proti navalu voda, režoč na dolgo in mogočno dreveče valove . . .

A mogočna splav ju je zopet ločila . . . Vdovo je vrglo valovje v sredino struge, kjer je bil tok najmočnejši, najnevarnejši, najljutejši . . .

Vzkriknila je z zadnjimi, zamirajočimi močmi.

Njen besni, obupni, tanki krik se je mešal z besnenjem valov ter zvenel v temno zimsko noč kakor mogočen protest proti onemu, ki jo je s svojo rafinirano, kanibalsko brezsrčnostjo pahnil v te divje valove — kakor obupna, očitajoča obtožba družbe — kakor grozna, v nebo vpijoča, osveto zahtevajoča kletev njeni korupciji, njenim popačenim nazorom o človeku in njegovih pravicah . . .

Ta vzklik je kazal vso nesrečo, bedo in grozo onega življenja, katerega konec je običajno tako neizrečeno tragičen, kakor je bila smrt nesrečne vdove . . .

Njen krik je preglasil šumenje voda . . .

Vdova pa se je onesveščena pogreznila v razburkanih valov nemirne globine. —

Nad njo pa so se valili kalni valovi, besneli, treskali drug ob drugega, se zaganjali ob bregove. — Besno so se spenjali visoko ob sohe mostu. Kakor droben dež so pršele drobne pene na vse strani... Padale so v bobneče in grmeče valove, ki so kakor v bahantovskih orgijah plesali nad nesrečno žrtvijo, ki je mrzla, brez življenja spala na kamenenem dnu . . .

Polagoma so jo valili naprej . . .

Stari leseni most pa je trepetal, se zibal in gugal, škripal in ječal ob teh besnih navalih . . .

Zibal se je križ sredi mosta, zibala se in trepetala mala svetilka pod podobo mučenega, trpečega Spasitelja . . .

— Izpod temnosivkastega neba so se usipale debele, velike, težke snežinke; padale so na most in skoro so izpolnile in zakrile stopinje nesrečne samomorilke, zametle vtiske njenih malih rok na ograji; s tanko, toda od trenotka do trenotka debelejšo odejo so prepregale mesto, kjer je stala, kjer se je naslanjala ob bruna in se strmoglavila v pogubo . . .

Pokrivale so pločevinasto, rdečkasto streho na križu . . . ovijale so — kakor s tankim, nežnim pajčolanom podobo križanega Spasitelja, črez katero so nejasno vztrepetavali prameni brleče luči v mali svetilki . . .

XVI.

Das ist der Fluch der bösen That,
Dass sie fortzeugend Böses muss gebären.
Schiller.

Istega dne, ko sta se Evelina in Otilija srečali pri Stanskem, ko je obupana vdova storila silen konec svojemu nesrečnemu življenju — istega dne je bil doktor Zorič celi dan izven doma. —

Ko se je vrnil, ni našel žene doma . . .

Neka čudna, vznemirjajoča slutnja se ga je polastila. —

»Kje je gospa?« je vprašal služkinjo. —

Anka — majhno, debelo dekle s širokim, topozvitim, rdečepegastim obrazom, debelih ustnic in pohotnih, poželjivih oči — je namežikala z vodenobojnim levim očesom ter odgovarjala povsem mirno in zadovoljno:

»Ne vem — gospod doktor . . . res, ne vem . . . Odšli so že ob štirih . . . če ni bilo že poprej . . . A nazaj jih še ni . . . Zakurila sem . . . pristavila sem tudi — da ne bo treba čakati . . .

Večerja bode takoj gotova . . . Pa saj morajo milostna priti vsaki trenotek . . .«

Zdravnik je prebledel. Dasi to ni bilo nič nenavadnega, da je odšla in se ni še vrnila ob njegovem dohodu, mu je vendar nekaj pričalo, da ima ta njena odsotnost zanj neki poseben pomen, neko posebno važnost . . .

Hotel je še nekaj reči — še nekaj povprašati. A v zadnjem hipu se je premislil, se obrnil ter tiho odšel. —

Črez debele, mesnate ustnice Ančkine se je zazibal zlovoljen, škodoželjen nasmeh; med njimi so se zabliskali široki, močni beli zobje.

»Pojde jo iskat . . . Ha-ha-ha . . . Odbežala je . . . najbrž k onemu . . . Ha-ha-ha!«

Pomenljivo je pomežikala z brezbojnimi, na pol topimi, na pol poželjivimi očmi . . .

»Gospoda . . . oh . . . gospoda! . . . Moj Bog, kako se to napihuje, kako nosi glavo pokoncu, kakor bi bili sami na svetu . . . A vendar so slabši kakor mi, dasi se oblačijo v žamet in svilo . . . Oh . . .!«

Globoko je zdihnila . . .

In iz vroče ponve si je napiknila z dolgimi, svetlimi vilicami velik kos pečenega, lepo rumenega mesa ter ga z mirno, hladnokrvno ravnodušnostjo stare grešnice potlačila v velika usta.

»Ha-ha-ha . . . Naj se le . . . naj se le praskajo in ravsajo; saj taki ljudje itak nimajo drugega dela . . . Lenobo pasejo . . . in denar zapravljajo, ki ga izsesavajo iz siromakov . . .«

Z veliko, debelo, rdečo roko si je polagoma obrisala maščobo raz debele ustnice in široko, nekoliko preklano brado. Z mastno roko je privzdignila beli predpasnik ter si otrla raz ploščati, topi obraz pot, ki se ji je v obilici nabiral tamkaj vsled vročine v kuhinji. —

Gromko je pokašljala ter pljunila v kot. —

»Čudni ljudje . . . čudni ljudje. — Oba sta mlada, oba sta lepa. In vendar se ne marata! — In zakaj ne? . . . Hm — hm . . . To je pač tako — tako . . .«

In pomislila je malce, kako je to. —

Potem pa je nadaljevala svoj psihološko interesantni monolog:

»In kako sta se še nedavno ljubimčkala! . . . On vsaj je bil popolnoma bedast in zateleban vanjo . . . No — ona . . . aj, ona je bila pač nekoliko drugačnih misli . . . Ha-ha-ha . . . A skrivati je znala to — skrivati!« —

V največji pisker je prilila nekoliko vode, malce pomešala v njem z dolgoročno kuhalnico ter ga zopet pokrila s svetlim, pločevinastim pokrovom . . .

»Res, skrivati je znala svojo tajno! — Nas kdo bi pač ne mogel tako — nikakor ne — gotovo ne! . . . A jaz sem znala . . . ha-ha-ha . . . jaz sem že davno vse znala. — A mislila sem: Molči — kaj to tebi mari! . . . Da — »govor je srebrn, molk pa zlat« — so rekali moj rajni oče . . . Bog jih vzemi v sveta nebesa . . .«

In s široko odprtimi očmi je pogledala proti visokemu stropu kuhinjskemu.

Ko je na ta način zadostila manom umrlega očeta, je nadaljevala svoja globokoumna, pesimistovski navdahnjena razmotrivanja nekako tako-le:

»Pa saj pravim: — Enkrat je vsega konec — tudi največje sreče . . . In tako je bilo tudi tukaj. — Poprej je hotel vso oblizati in jo pojesti od same neumne ljubezni . . . sedaj pa je skoro še ne pogleda ne . . . In lazi okrog kakor hudo leto — in stole premetava po sobi — in govori sam s seboj kakor kak bebec — in kako se včasih nasmeja . . . hu . . . kakor bi že zblaznel . . . O vidim in slišim jaz vse to — zakaj pa bi mi sicer dal Bog ušesa in oči! . . «

Iz omare je vzela štiri bele, tanke, skoro prozorne krožnike ter jih skrbno obrisala . . .

»In kako je zadnjič vikal in krikal in besnel . . . Res, to je bilo strah in groza . . . In zakaj? Pravzaprav za nič in spet nič! — Saj to vendar ni tak greh, če se včasih malce z onim pozabava . . . In lep mož je — gotovo še lepši kakor naš doktor . . . Hm . . . hm . . . zadnjič sem res mislila, da ji stori kaj žalega . . . bil je popolnoma zdivjal . . .

Škoda bi bilo gospe . . . ni taka sitnoba sitna, kakor so druge...«

Roke je sklenila na trebuhu ter, zroč v piskre, premišljevala nekoliko časa, kako sitne so bile nekatere prejšnje njene gospodinje . . .

»Sicer pa me ne bi Bog ve kako zanimal tak prizor, vajena sem jih že . . . Oče in mati sta potrla pri tem marsikak pisker — toda to je bila druga stvar! Moji stariši so bili siromaki . . . to pa je gospoda — prava pravcata gospoda . . . in to je kaj druzega — da, nekaj povsem druzega . . .«

Tedaj pa je začelo iz majhnega železnega piskrca prekipevati mleko.

V širokih pramenih je lilo na razgreto železno ploščo; glasno je šumelo, prasketalo in se cvrlo.

Kuhinjo pa je takoj napolnil ščemeči, ne baš posebno prijetni in vonjivi duh prismojenega mleka . . .

»Ej — zlodej . . . pa že gre . . .«

Z debelimi, mesnatimi prsti je naglo pograbila piskrc.

A takoj ga je zopet izpustila. —

»As . . . as . . . hudiman . . . vroče je . . . peče . . .«

Debelo roko je tresla po zraku in mahala z njo krog sebe. Potem pa jo je do polovice porinila v široko odprta usta, najbrž, da si izsesa bolečino. —

»To ima človek od tega, če se peča s temi zaljubljenimi bedaki« — se je hudovala tolsta kuharica ter delala do neumnosti kisel obraz ter ga izpakovala na najrazličnejše načine . . . »Saj pravim: Ljubezen in vse, kar je z njo v zvezi, je neumnost, prava pravcata neumnost — in kdor se s temi čenčami peča, je bedak . . . Iz tega se ni izcimilo še nikdar nič dobrega — tako tudi pri teh dveh ne . . .

In zle posledice moram čutiti še celo jaz!« —

In ker so jo še vedno mučile bolečine, je potisnila debelo, kakor perača veliko roko v škaf vode. In proklinjala je neumno ljubezen, ob enem se jezeč, da sama s svojimi ne baš neznatnimi čari ne more uloviti nobenega viteza in kavalirja. —

— Ko je zdravnik slišal, da Eveline že skoro celo popoldne ni doma, ga je nehote izpreletela misel, da je nemara pri Stanskem . . .

Zorič je že obžaloval svoje postopanje napram ženi. Sam sebi je prigovarjal, da bi bilo pač boljše, ko bi bil vsemu storil nasilen konec — vsemu: — njej in sebi . . . in temu življenju, polnemu trpljenja, jada in nesreče . . . temu neznosnemu življenju brez namena in smotra . . .

Ali pa bi ji zdravil polagoma in previdno, ne da bi to ona sama opazila, njeno popačeno srce in bolno dušo.

Ali pa bi jo bil sploh pustil v miru; ker njegovo očitanje, njegovo surovo postopanje ni nikakor moglo roditi dobrega sadu, ampak baš nasprotno. — In to bi si bil lahko preračunal že poprej; ta nesrečni uspeh bi bil lahko videl že naprej, ko bi se bil natančneje in brez predsodkov, iz slepe ljubezni izvirajočih, ki so ga povsem preslepili in zmotili, pečal z njenim značajem in se resno trudil, globlje pronikniti v njeno srce in dušo. —

A sedaj je bilo prepozno — sedaj je bilo končano! —

In vendar še ne! — —

Zdvojen in obupan, kolnoč svojo trpko usodo in vendar se ji klanjajoč, ker je ni mogel predrugačiti, je zapustil dom z namenom, da poišče ženo pri ritmojstru. —

Zunaj je metlo . . .

Snežinke so se zdravniku lovile ob klobuk, mu naletavale v bledi obraz . . . Snežinke so se mu prilepljale na rjavkasto obleko ter jo preprezale s tankim ovojem . . . Pod visokimi, svetlimi škornji mu je škripal rahli, mehki sneg, ki je že precej na debelo pokrival mokri, polzki trotoar . . .

Žarna svetloba uličnih svetilk, jasni svit, ki je lil iz velikih, z vsakovrstno robo napolnjenih oken prodajalniških, zabrisani, nekoliko oslabeli in obledeli rumenkasti žarki, ki so prosevali skozi debela steklena, s tanko, bleščečo in biserno roso prozorno zastrta vrata prodajalnic samih, vse to je svetlo in jasno razsvetljevalo ulice, po katerih je vrelo navzlic silnemu metežu še precej glasno in hrupno življenje...

Debele, mokre, velike snežinke pa so se v eno mer usipale izpod temačnega neba — gosto, silno, a tiho in skrivnostno kakor kake nočne pošasti iz druzega sveta. In vrteč se v mrzlem zraku, so se kopale v morju svetlobe in bleščobe, ki je bilo razlito po širokih ulicah . . .

— Zdravnik je polagoma spel svojim potem. Stopal je trdo, a težko in z negotovimi koraki, ne oziraje se na levo, ne na desno, ne meneč se za hrupno življenje, ki je vrvelo krog njega . . .

Vse misli so se mu zbirale krog enega predmeta, o katerem je vedno in vedno razmišljeval izza katastrofe: — da je namreč res, česar ga je takrat obdolžila soproga, da je on prvi in glavni vzrok njenega padca . . .

Da, res je, žalibog le preres, da je bil preslab, premehak, predober napram njej. In le njegova krivda je — ali pa je on vsaj glavni sokrivec — če je Evelina padla, če je zabredla v nevarni, uničujoči vrtinec življenja kalnih valov. —

Postajalo mu je jasno, da bi se ta padec mogel popraviti le z ljubeznijo, rahločutnostjo.

Rešitev iz zevajočega prepada, v katerega globino se je pogreznila iz ženske lahkomiselnosti in zapeljana in varana od sladkih besed ritmojstrovih, bi bila možna le tedaj, ko bi ji podal kdo z odkritosrčno in prijateljsko ljubeznijo, s sočutnim usmiljenjem proti njeni krivdi kako močno moralno oporo, s katero bi se polagoma dvignila iz te luže, ob katero bi se mogla tudi v prihodnje krepko in z zaupanjem naslanjati.

A te opore ji on — njen mož — ni podal, ker je sam ni imel, ker je bil sam izgrešil v svojem življenju pravo, vzvišeno idejo, brez

katere življenje polagoma mora postati pusto in ničevo, brez katere sčasoma moramo zabresti na stranpoti . . .

Nasprotno: njegova divja jeza je hipno kakor mrzla, zlovešča, uničujoča nevihta zahrula nad njo . . . On se je hipoma, nepričakovano pojavil pred njo kot sodnik, kot maščevalec njene krivde — ki je bila takisto krivda njegova — ne pa kot ljubeč prijatelj, kot sočuten rešnik . . .

Zle posledice tega njegovega nasilnega, na povsem krivi podlagi utemeljenega in ravno radi tega ponesrečenega nastopa so se hitro pokazale: — danes! —

— Z obupno žalostjo je premišljeval zdravnik, koliko obitelji živi tako krasno, tako srečno življenje! Koliko mož in očetov sedi sedaj v topli, prijetni sobici v krogu svojih dragih in milih, ljubljenih in ljubečih ter uživa blaženstvo in srečo, kakršno nudi in more nuditi le ljubeča obitelj! —

Nekdaj je sanjal tudi on o tej sreči! —

A to je bil le sen! — In minil je, izginil je, kakor izgine nenadoma in brez sledu svetla, mamljiva vešča sredi temne noči . . . In popotnika, katerega je varala, ovije le tem gostejša, tem neprodirnejša, tem strašnejša tmina ter ga zvodi v zevajoči prepad . . .

— In vprašal se je, zakaj je ravno on — ravno on — tako neizrečeno nesrečen! Zakaj je ravno njemu naklonila nemilostna, trpka usoda tako ženo! — Usoda mu jo je naklonila tako?! O ne! — On sam si jo je vzgojil tako . . . Dobil jo je skoro še otroka — brez jasnih in trdnih nazorov o življenju. In on sam jo je pokvaril s svojo slepo, nepremišljeno ljubeznijo. On sam jo je izpostavljal raznovrstnim nevarnostim. On sam jo je vodil v svoji neodpustni kratkovidnosti v take prilike, v katerih in iz katerih se je rodil njen greh . . .

On — on je torej vsega kriv!

On! — — O, zblaznel bi! . . .

On! — — Ko bi jo vsaj izgubil za vedno, a čisto in nedolžno! Ko bi usahnila, kakor usahne često cvetka v prvem krasu, nedotaknjena od mrzle jesenske burje, v kateri polagoma gine njen kras . . .

Res, obupaval bi — težko, zelo težko bi čutil to gorje . . . trpel bi, a trpel bi v sladkem, posvečenem in svetem spominu na-njo — na-njo kot svetnico, kot angelja . . .

A sedaj je živa umrla zanj! — Sedaj more in mora le z ogorčenostjo, jezo in zaničevanjem misliti na-njo, katero je nekdaj tako ljubil, tako častil tako božansko obožaval . . .

Nekako mrzlo, zimsko-ledeno mu je bilo pri srcu . . .

In pomislil je, kako krasno bi bilo, ko bi se skril kje v kakem temnem kotu . . . In sneg bi metel in metel . . . ga ovijal in pokrival z mrzlim, mrtvaškim plaščem . . . Nemirno, obupano srce pa bi utripalo počasneje in počasneje . . . tiše in tiše . . .

In vse bi minilo . . . vse bi pozabil . . . hipno in za vedno, kakor bi pil iz blagodejne reke Lete . . .

Toda ne — ni mogoče! — To bi bilo do skrajnjosti malodušno in strahopetno, v najbolj kritičnem trenotku se odtegniti na tak način . . .

In kako bi se ona radovala, kako bi triumfovala!

In oni Stanski — kaj bi porekel on! — Ali ne bi izpljunil pri spominu na takega moža, ki mu je tako radovoljno prepustil najsvetejše in najdražje.

Ne in ne! — —

Živeti mora!

In če ni druge pomoči zoper nezvesto ženo in brezvestnega zapeljivca, si hoče in mora pridobiti pravico s silo . . .

Čim bliže je prihajal stanovanju ritmojstrovemu, tem težje mu je bilo pri srcu.

Pred visoko, pepelnatobojno hišo, v kateri je stanoval ritmojster, je za trenotek postal. Pomislil je, da je vendarle mogoče, da je ni tukaj. In tedaj se blamira! — Bi-li ne bilo boljše vrniti se?

Toda ne! — Sedaj se mora določiti . . .

Pogledal je na okna — bila so še nerazsvetljena; tudi zavese še niso bile zagrnjene.

Polagoma, tiho je stopal po širokih kamenenih stopnicah . . . Glava mu je bila povešena na prsi, oči je upiral pod noge; celo zgornje telo mu je bilo nagnjeno nekoliko naprej — k tlom — kakor bi omahoval pod težkim bremenom . . .

— Vrata v vežo niso bila zaklenjena. —

Tiho jih je odprl in ravno tako tiho spet priprl.

Stanovanje ritmojstrovo mu je bilo znano . . .

Pri prvih vratih — pred sprejemnico — je postal; glavo je potisnil tesno k vratom ter prisluškoval.

In res . . . zaslišal je glasove . . . Bilo je, kakor bi nekdo plakal ter med jokom nekaj dokazoval in prosil. A ta glas je zvenel le nejasno in nedoločno do njega, in ni mogel razločevati, je-li Evelínin, ali ne . . . Vmes pa se je glasil sonorni glas ritmojstrov . . . poedine besede — kratki, pretrgani stavki — govorjeni z neko nevoljo, z neko neodločno jezo . . .

— Na lahno, tiho, opolzno kakor tat prime za rumeno kljuko ter polagoma poskusi odpreti . . .

Vrata so bila zaklenjena . . .

»Prokleto!« sikne ter odstopi za korak od vrat . . .

Par hipov pomisli. —

Potem pa stopa tiho in po prstih skozi kuhinjo, v katero so bila vrata odprta — skozi majhen kabinet — tudi ta vrata so bila odprta, ista vrata, skozi katero je bila kako uro preje odšla vdova . . .

V sobi — v kateri so se radi dokaj gostega mraka že težko razločevale poedine reči in osebe — je bil zavladal mir in molk . . .

Na kipećem, rdečebaržunastem divanu je sedela Evelina; v roki je držala fin robec . . . obraz pa ji je bil zardel, oči zaplakane . . . Za njo, pri visokem oknu, skozi katero je prodirala slaba svetloba ginečega dneva, je stal, naslanjaje se s hrbtom ob rob zidu, Stanski . . .

Zorič je postal za trenotek med vrati, divje zroč v sobo.

Četvero prestrašenih oči mu je lesketalo nasproti . . .

Evelina je obsedela nepremično, kakor okamenela; lice ji je žarelo, ustnice so ji bile na pol otvorjene — ostale so tako, kakor so bile pri vstopu moževem . . . Prestrašeno, z grozo, z osteklјenimi očmi je bulila v zdravnika kakor v kako pošast . . .

Ritmojstrovo sicer temnordeče lice je pri nenadnem pojavu Zoričevem postalo voščeno-rumeno; žila na visokem, lesketajočem čelu se je napela, da je vidno delila čelo v dva enaka dela. Oči so se mu izbulile ter osuplo, brez miga zrle v nepovabljenega, nepričakovanega prišleca. —

Osinjele, stisnjene ustnice so mu podrhtavale — nosnice se mu širile . . . Stal je tiho, mirno, težko, hripavo sopoč . . .

— V zdravniku se je po prvotni osuplosti probudila divja zver — ona bestija, katero nosi in goji — često neopaženo in nepoznano, ker je bolj ali manj zadremala in se umirila pod vplivom omike in prosvete — v sebi vsaki človek: — najvišji, najelegantnejši aristokrat kakor ubogi delavec . . . parfumirana salonska dama takisto kakor kak propalica, kak izmeček človeštva, kak razdivjan ropar in ubijalec, ki radi tridesetih novcev hladnohrvno umori starega, šepavega berača . . .

Zatuli kakor obstreljen tur. —

»Vlačuga . . .!« krikne s hripavim, hropečim, grgrajočim glasom ter plane z visoko povzdignjeno desnico proti divanu . . .

Evelina krikne . . . Hoče vstati . . . bežati . . . rešiti se besnečega soproga . . . a onemogla se zgrudi nazaj na divan . . .

»Lopov . . .!« sikne Stanski, skoči brzo k zdravniku ter ga udari s težko svojo pestjo po glavi . . .

Zorič se opoteče v stran ter se prime z obema rokama za glavo. . .

V tem odklene ritmojster vrata.

»Ven — pes« . . . vikne, pograbi zdravnika, ki je bil onemogel in omočen vsled udarca, za široka pleča ter ga potisne, ne da bi se le-ta branil, iz sobe in zaklene za njim vrata. —

»Prokleto!« sikne Zorič ter zaškriplje z zobmi, ko se popolnoma zave ter vidi, da je postavljen pred vrata.

Iz ust in nosu mu je silila kri. Obriše si jo z belim, finim robcem ter mrmra:

»Kri . . . kri . . . udaril me je — ta pes . . . Čakaj — računala še bodeva — za vse . . . za-njo in za ta udarec . . . Kri za kri . . . kri za kri . . . Ti in ona — oba pojdeta . . . Kri za kri . . .«

Ne da bi spet poskusil prodreti v sobo, je polagoma, tiho, težko, s sklonjeno glavo zapustil vežo ter počasi korakal čez stopnice. Od časa do časa je dal odduška svojim maščevalnim mislim v poluzadušenih besedah:

»Kri za kri . . .«

* * *

Tiho in mirno je bilo po celi hiši, ko se je Zorič vrnil pozno v noč domov.

Oblečen, moker in prezebel, drhteč od zime, potrt od duševne in telesne utrujenosti se je zavalil v kabinetu na divan . . .

Meglenega zimskega dne zaspana svetloba je že prodirala skozi veliko, nezastrto okno v sobico, ko se je zdravnik prebudil iz težkega spanja . . .

Mirno je obležal na hrbtu . . . Motne, s krvjo zalite oči je upiral brezmiselno, topo v strop . . . Z rokami se je prijel za vroče, težko čelo. — Čutil se je povsem oslabelega, onemoglega, bolnega. Dozdevalo se mu je, da se je prebudil iz dolge, mučne nezavesti, iz nevarne vročinske bolezni . . .

Telo mu je bilo kakor pobito, brezčutno, otrplo . . . Lé srce mu je utripalo hitro, glasno, da je razločno čutil posamezne udarce . . .

V prvem hipu, ko se je prebudil, se je nekako temno spomnil nekakega groznega dogodka — ki se je vršil neposredno pred njegovo boleznijo . . .

Trudil se je, da bi zbral razburjene, nejasne misli, si obnovil in pomladil spomin na ta usodni dogodek . . .

In spomnil se ga je — spoznal je, da ni bil bolan, da je le spal, da se je oni grozni čin vršil pretekli večer . . .

Zastokal je, zaškripal z zobmi ter skočil pokoncu.

Parkrat je prekorakal sobo.

Potem pa je spet sedel na divan; obraz si je zakril z roko — in še enkrat je preživel v duhu ves grozni dogodek . . .

Dasi je bilo v sobi kaj mrzlo, mu je prihajalo vroče . . . Misli so mu postajale spet nejasne — kaotično so se mu mešale . . .

Stopil je k oknu ter je odprl; v sobico se je usipal sveži, mrzli jutranji zrak . . .

Počasi je stopal po sobi . . .

Vrata so se polagoma odprla; v sobo je vstopila Ančka, bleda in še vsa zaspana.

Z utrujenim, trdo zvenečim glasom, s ciniškim smehljajem, ki je pričal o njeni popačenosti in rafinovanosti in svedočil, da sluti, kaj se godi v obitelji, je pričela:

»Nisem slišala, kdaj ste se vrnili sinoči . . . sicer bi bila zakurila v kabinetu, ko bi bila znala, da prenočite tukaj . . .«

Zdravnik je stopal po sobi, kakor bi bil sam. —

— »Ali zapovedujete, da prinesem zajutrek . . .?«

Zorič se je ustavil za trenotek; pogledal jo je s kalnimi, osteklјenimi očmi, potem pa je začel zopet enakomerno, počasi korakati gori in doli, kakor ne bi umel, kaj hoče dekle . . .

— »Milostne ni doma . . . postelj je nedotaknjena . . .«

Debele ustnice so se ji nabrale v zaničljiv nasmeh, ki pa je takoj izginil, ko se je zdravnik obrnil proti njej.

»Znam —« je kriknil kakor besen . . . »Znam . . . A sedaj idi — — ven — — poberi se . . .!«

Spoznal je, da dekle ve ali vsaj sluti sramoto njegove žene — njegovo sramoto. — Morda je vedela o tem že davno, nemara je trosila to vest po mestu . . . Nemara je ženi pomagala, jo podpirala . . .

»Vrag« — je sikal — »zblaznel bi! — Zadavil bi vso to sodrgo . . .«

Težko je govoril . . . Usta, jezik, grlo mu je bilo suho . . . Žejalo ga je. — A dekleta ni hotel klicati . . .

Šel je v spalnico, kjer sta postelji stali nedotaknjeni, kakor ju je pustila sinoči služkinja . . .

Obrnil je oči v stran . . .

Vzel je lični beli vrček raz umivalno mizo ter pil v dolgih, krepkih, žejnih požirkih . . . z zaprtimi očmi . . .

Nalil je nekoliko mlačne vode v tanko majoličasto skledico, potisnil je vanjo vročo, pekočo glavo; ostalo vodo si je ulil na valovite lase, v katere se je od včeraj vtihotapilo dokaj sivih . . .

Mehanski se je obrisal s tankim, finim, vonjajočim obrisalom, visečim na pokrivalu umivalnikovem . . .

Mala, elegantna nikljasta ura na nizki mizici ob postelji je bila s tankim, zvonkim glasom osem . . .

Zorič se je vrnil v kabinet . . .

Zaprl je okno, se naslonil pri njem ob zid, zrl brez zanimanja na ulico in z belimi prsti nervozno bobnal ob rosno steklo . . .

Na ulicah je že bilo pisano življenje. —

Razcapani možje vsake starosti, borno oblečeni, z rdečimi obrazi, od pijače zabuhlimi in napuhnjenimi od alkohola in zime, so spravljali mehki, dokaj visoki sneg . . .

Vozovi so se polnili s snegom.

Konji so povešali glave. Njih topli dih se je jasno videl v mrzlem zraku . . .

Vozniki so postajali kraj voz. Čapke — kosmate in velike — so potiskali črez ušesa — črez čelo. Izpod rjavkaste ali črne kosmatine so bliskale žive oči . . . Na linednih brkih jim je viselo tanko ivje . . .

Mlada kmetiška dekleta z visoko podvezanimi krili so šegavo stopicala po polzkem trotoarju, mahaje z eno roko kakor po taktu, z drugo podpiraje velike jerbase na glavi — nekatere so jih nesle v rokah. —

Tu in tam je leno in počasi stopal kak delavec brez dela, upadlega, kislega obraza, temno in jezno zroč v filistrsko-zimski dan — in na toplo oblečeno gospodo, katero je srečeval . . .

A vse to je zdravnika vrlo malo zanimalo . . . Mračne misli so mu kakor zimska noč objele obupano dušo . . . Mislil je in mislil, kaj da mu je sedaj storiti, kaj ukreniti . . .

Tedaj pa je spet vstopila Ančka . . .

»Gospod doktor . . . pismo . . .«

Tiho je vzel mali biljet.

Ančka je izginila za vrati . . .

»A . . . a . . .« se je polutiho čudil zdravnik . . . »To je njena pisava . . . Poglejmo . . .«

Pisemce je slovelo:

»— Ti si barbar! — Ti si trinog! . . .

Ti si mi uničil mojo mladost — Ti si mi zagrenil in zastrupil moje življenje! . . .

Sovražim Te! —

Ker pri Tebi ne morem več živeti — mrzim Te iz dna duše — sem zahtevala od Stanskega, da me reši tega suženjstva . . .

Stanski ni bil voljan. —

A pomagal si mi Ti sam. — Ko sinoči ne bi bil prišel za menoj, bi nemara še sedaj zdihovala pod Tvojo krutostjo. —

A Ti sam si me rešil — in zato Ti bodi hvala. — Po sinočnji aferi se je namreč ritmojster odločil, da zbeži z menoj . . .

Ne zasleduj naju — ne išči me . . . Zaman ves trud . . . Tvoja ne bom nikdar več . . . nikdar . . . nikdar . . .

Raje v smrt nego k Tebi! —

Kot spomin na-me naj Ti ostane zavest, da Te mrzim kakor nikogar na svetu . . .

Da, sovražim Te — sovražim Te! . . .

Evelina.»

— Zorič je strmel dolgo, nemo, brez besedice v pismo . . .

Bil je do cela otrpel, brez življenja, kakor bi ga bila zadela kap . . .

Polagoma pa se mu je vračalo življenje v okamenelo telo. —

Pisemce je zložil, je vtaknil v zavitek . . .

»Ha-ha-ha . . .«

Na glas se je zakrohotal. A smeh njegov je zvenel, kakor bi udaril kdo po počenem čebru.

Oči pa so se mu zalivale s krvjo. —

»Ha-ha-ha . . . Ubežala je! . . . He-he-he . . .«

Gromko je udaril z dlanjo ob dlan.

In spet se je krohotal in smejal.

Potem pa je zopet razgrnil pismo in bral drugič . . .

»Gorostasno . . . gorostasno . . .« je govoril med smehom . . . »Ti si barbar! — To je res lepo rečeno . . . Ha-ha-ha . . .«

Začel je v krogu bežati po sobi. —

»Barbar . . . barbar . . . Čudno . . . gorostasno . . .«

Ustavil se je ter se z dlanjo udaril ob čelo. —

»Kaj gorostasno! . . . Vsakdo je enkrat v svojem življenju nekoliko barbar . . . prej ali slej . . .«

Spet je začel dirjati po sobi — v eno mer se vrteč v krogu kakor dresiran konj v cirkusu ali pa turški derviši.

Potem pa se je spet ustavil in opetovano bral lilasti biljet. —

»Sovražim te . . .« je mrmral brezmiselno . . . »sovražim te . . . Ma foi . . . dobro povedano, lepo rečeno . . . duhovito . . . odkritosrčno . . . neustrašeno . . . Ha-ha-ha . . . Hi-hi-hi . . .«

In zopet se je spustil v tek . . .

Bilo mu je vroče, da mu je pot curkoma tekel po vročem, napetem rdečem čelu, črez koščeni obraz . . .

Oči so se mu izbulile. — Iz ust pa so se mu cedile bele pene . . .

»Krasno . . . krasno . . . fulminantno . . .«

In tekal je in tekal.

Vmes pa je spet in spet jecljal in grgral:

»Piramidalno . . . izvrstno . . . krasno . . .«

In tekal je v eno mer . . .

A hipno se je ustavil v tem blaznem tekanju. —

»Evelina . . .!«

Kriknil je kakor blazen. — Roke — v desnici je še vedno tiščal usodno pismo — je razširil, zamahnil z njimi po zraku — ter kakor posekano drevo po dolgem telebnil na tla . . .

(Dalje prihodnjič.)

Masaryk — slovanski filozof.

Spisal Ivan Ž.

Filozofija je prišla v poslednjih časih zelo ob veljavo; nekateri sploh dvomijo, ima-li še pravico do obstanka in imena. Ves srednji vek in skoro do dandanes so modroslovci vsi vprek prisegali na Aristotela. Toda induktivna metoda, počenši od Bakona in Kartezija, in pa velikanski razvoj prirodnih znanosti sta izpodjedla tla peripatetiški metafiziki in celi stari filozofiji.

Poedinci so sicer tudi v naših časih izkušali mogočno narasle vede harmonski združiti ter utemeljiti na tej podlagi enotno svetovno naziranje, češ, da to bi bil pravi namen filozofiji. Toda komaj si je ta ali oni mislec zgradil svoj modroslovni sestav, že so se oglasili prirodoslovci s svojimi analizami in se krohotaje režali v obraz — modrecu na podlagi svojih neovržnih števil.

Modroslovci so torej — po mnogih brezuspešnih naporih — obupali, da bi mogli sploh ustanoviti znanstveno filozofijo. Enotno svetovno naziranje, so dejali, je le toliko znanstveno in ne utopija, kolikor se naslanja na poskus in broj: zedinjevali so pozitivne vede

v kolikor možno enotno celoto, in ker so tudi človeka spravilili v to področje, se je jela razvijati sociologija. Takega strogo pozitivnega značaja je »Sistem pozitivne filozofije« po Francozu Avg. Comteu.

Da so zašli misleci do te pretirane pozitivnosti, poleg katere so skoro do cela zanemarili čuvstvo in voljo, temu se ni čuditi. Kaj se je vse svoj čas pisalo pod imenom »filozofija«! Vzemi v roke svoje dni tako slavljenega Hegla in ga čitaj — mislim, da te kmalu mine veselje. O vsem govori; tolmači bistvo prirodnih in duševnih sil s tako besedičnostjo, da čitatelj kmalu začenja dvomiti, je-li tako pisarjenje šala ali resnica. Značilno, četudi hiperbolno se je glede na takšne nemške »mislece« izrazil Francoz Renard, da smatrajo v Nemcih stoprav to za filozofijo, kar je nejasno in temno.

Še bolj nego Comte se naslanja Anglež Herbert Spencer na induktivne prirodne vede. Celi krog raznih znanstvenih strokovnjakov rabi Spencerju pri znanstvenem razmotrovanju — prim. »Sistem sintetiške filozofije« in druga njegova dela — v katerem res genijalno spaja vse nove znanosti. Zlasti pa je descendentna teorija, započeta po Goetheju, Lamarcku in Darwinu, iz katere Spencer zajema; tako je res močno pospešil tisto novo vedo, katera ima i v teoretiškem i v praktiškem oziru veliko bodočnost: sociologijo.

Spencer, pravi duševni velikan, mislec treznega razmišljevanja, razglablja v sociologiji, ki mu je veda o družabnem človeškem bitju, celega človeka, to je, vsa njegova svojstva in vse njegove sile, torej ne samo razum, ampak tudi čuvstvo in voljo.

To je bil v znanstveni filozofiji velik napredek. Dotlej se je negovala najnovejša veda o naturi in človeku le od intelektualne strani; kajti ker sta v prejšnjih časih slepo čuvstvo in brbljava domišljavost zavedli v pogubni labirint subjektivnega mišljenja, je zabredla filozofija — iskaje rešilne niti do izhoda v svobodno širno naravo — v nasprotni ekstrem ter se izključno oprijela eksaktnega, rezkega razuma, pri tem pa se vse premalo ozirala na čuvstveno in voljnostno stran človeškega bistva. In vendar sta v duševnem življenju čuvstvo in volja vsaj toliko važna faktorja, kolikor razum, in nikakor ne more postati jasno bistvo človeške duše, kdor prezre le enega izmed teh treh faktorjev. »Glavo« in »srce« so razločevali pesniki vseh časov in narodov, a moderna racionalna filozofija ni hotela o srcu nič vedeti, in Herbart in njegovi učenci vsi do najnovejšega časa so si tolmačili vse afekte, energijo in značaj iz golih predstav in iz načina njih zapletanja in razpletanja. Tako je bilo neizogibno, da je ta suhi racionalizem prišel »ad absurdum« . . .

Menda je več nego slučaj, da se je v tej filozofski suši in bedi pojavil rešitelj iz onega naroda, kateremu zapadni evropski svet pripisuje posebno močno razvito čuvstveno stran — iz naroda slovanskega — to je Slovan, Čeh Masaryk.

Masaryk je vzrastel iz sredine češkega naroda, kateremu je v razvoju naš toli podoben. Slovansko individualnost pa si je umel Masaryk ohraniti vkljub temu, da se je izobraževal med tujci, zlasti v Nemcih; s kratka: Masaryk se ni razvijal skokoma, temveč organski; le tako je bilo mogoče, da je filozofijo toli obogatil do današnjega dne. —

Masaryku je filozofija ona veda, katera spajaj vse poedine znanstvene stroke v enoto, in katera ponudi človeku harmonsko svetovno naziranje, v katerem se le-ta čuti srečnega, blaženega.

Kaj nam pomaga veliko znanje, če pa nam je čuvstvo razdvojeno, raztrgano in volja nestalna, nekrepka, nesposobna za uspešno delovanje? Kaj nam koristi imetek, bogastvo, če ga ne umejemo pametno uživati? In čemu je celi, na zunanje tako velikanski moderni napredek, če človeštvo pri tem nervoznem hlastanju pozabi samo sebe? Kaj nam pomaga, da si gradimo železnice, tovarne in gradove, zraven pa nič ne mislimo na zgraditev in dovršitev svoje notranjosti, svoje čuvstvenosti? Kako velikansko nasprotje mora nastati, ako v čisto novem, izpremenjenem milieuju ostanemo pravi stari starinci glede na svoje mišljenje, čuvstvovanje in hotenje?!

To so vzvišena vprašanja, katera si zastavlja Masaryk, in katerim izkuša odgovoriti.

Človeštvo potrebuje enotnega harmonskega naziranja o sebi in o vsem svetu, potrebuje znanstvenega izpovedanja, prepričanja, ki ga bo popolnoma zadovoljevalo in ob enem osrečevalo.

Čehi se ponašajo s preslavno politično in kulturno zgodovino; davno pred inimi narodi so se bojevali za svobodni razvoj duševnih in materialnih sil. V Slovanu bije vroče, i za blaginjo bližnjika vneto srce; Slovan je vrlo pristopen altruistnim občutkom; svojo osebno srečo išče in najde le v celotni sreči skupine. Zato je tudi pričakovati — to ni utopija — da v današnjih hudih gospodarskih krizah, ki pretresajo ves kulturni svet, Slovani v prvi vrsti pripomorejo do ugodne rešitve perečega socialnega vprašanja, do zgraditve moderne filozofije.

Na slavno preteklost češkega naroda, ki je toliko krvi prelil za svobodo, se sklicuje Masaryk v svojih spisih vedno in vedno; zlasti pri delovanju Jana Husa in »Češkega Bratstva« se kaj rad, z mirnim zadovoljstvom zaustavlja (prim.: »Jan Hus, Naše obrození a reformace«). Tu započeto delo — pravi Masaryk — treba Čehom organski nadaljevati; kjer so prenehali Havlíček, Dobrovský, Palacký, Kollár, Smetana . . ., tam treba krepko zopet poprijeti . . . Bati pa se je slepega eklekticizma, kateri nekritično vse pobira pri tujcih in tako zanaša med surovo-zdrave Slovane tudi smrtonosni strup zapadno-evropske hipercivilizacije (prim.: »Naše nynější krise« in »Česká otázka«). Skrbeti je za ekonomski in duševni napredek zanemarjenih proletarskih mas, da postanejo vsi kot enakopravni bratje deležni blažilne prosvete; le na ta način se postavi Slovanstvo na toli široko podlago, da mu bode zagotovljen za daljnjo bodočnost trden obstoj. Svarilo nam bodi na to stran usoda Poljske, ki je slonela ob malem številu oholih plemičev, dočim so bile široke mase narodove popolnoma brezpravne.

Masaryk pa tudi kot pravni učitelj in vzgojitelj uresničuje svojo teorijo; občuje z akademsko mladino ne samo kot vseučiliški profesor, ampak tudi kot starejši prijatelj, obiskuje delavska društva, kjer predava o tem i onem, in zlasti je neutruden s peresom. On je urednik vzgledni »reviji za vedo, umetnost in socialni život«, ime ji je »Naše Doba«; tudi sodeluje pri tedniku slične smeri, pri »Času«. V omenjenih dveh listih se prav pregledno zasleduje in zabeležuje vesoljnega sveta napredek v znanosti in umetnosti.

Tudi zapadni Evropi je Masaryk znan filozofski učenjak in pisatelj, zlasti po knjigi »Concrete Logik« (konkretna logika), v kateri je poskusil nekako klasifikacijo vseh znanosti, in pa po razpravi: »Selbstmord als sociale Massenerscheinung«. Osobito zadnje delo je velevažno za moderno sociologijo in psihologijo, in baš v teh strokah je Masaryk ugleden veščak. —

Velikansko je obzorje tega slovanskega modreca; ne samo prirodne vede, ampak tudi umetnost in leposlovje mu ponujajo snovi, o katerih premišljuje:

». . . was die Welt
Im Innersten zusammenhält.

Seveda so stavljene tudi njegovemu silnemu umu meje, črez katere mu ni dano videti kakor sploh nobenemu človeku, ki ga je rodila umrljiva majka; saj smo vsi ljudje omejena bitja z omejenimi čuti in z omejenim spoznanjem. Toda nekaj nam je dano doseči, in to je za

nas glavna stvar, namreč da dospemo do srčnega miru, do zadovoljnosti in sreče, do harmonske čuvstvenosti. Najbolj vzvišena naloga filozofu je, da si ne ustanovi le sam svoje sreče, ampak da pomaga tudi kar najširšim človeškim slojem do kolikor največje sreče.

Masaryk se je potemtakem prvi izmed modernih filozofov povzpel do vzvišene etike Kristove, po kateri nam je vse svoje bližnjike ljubiti in svojo srečo iskati v tem, da osrečujemo druge: Dejanska ljubezen do bližnjikov je vrhunec praktične filozofije Masarykove.

To je ogrevajoči nauk našega misleca, nauk, ki nas navdušuje, z mladeniškim ognjem napolnjuje in nagiblje k družabnemu, vzajemnemu delovanju. V današnjih časih nizkotnega egoizma je bil skrajnji čas, da so nastopili možje, ki človeka opozarjajo na višji, blažji osrečevalni poklic: Išči svojo in svojega bližnjika srečo.

Taka filozofija ni golo igranje z abstraktnimi pojmi ali slovi, ki le še bolj zagrinjajo bistvo stvari — ta filozofija je filozofija življenja, filozofija širnih mas, znanstvena nabožnost, kakor se večkrat v spisih imenuje — znanstvena vera.

Masarykovo plodno delovanje je raztegnilo svoj vpliv že tudi med Jugoslovane, in da se v poslednjem času Hrvati in Srbi, zlasti mlajši, zopet družijo na temelju širjega socialnega programa, je nemala zasluga našega filozofa, in vredno je, da se tudi mi seznanimo z njim.

Ribič.

Da moja je ribica zlata,
Ki biva v globinah voda,
Ki bisere čuva bogata
In bajne zaklade morja,

Gradove si tri bi sezidal,
Lepo bi vse tri okrasil;
Sam car bi mi srečo zavidal,
A bi-li res srečen jaz bil?

O ne! Kaj hote mi zakladi,
Če nimam, kar srce želi?
Kaj beli mi hočejo gradi,
Če ljubice moje v njih ni?

Da moja je ribica zlata,
Jaz ne bi si želel gradov,
Le njo naj začara, da vrata
Pod nizki odpre mi svoj krov!

Aleksij Nikolajev.

Mara Rendića.

Črtica iz Bosne. Napisal R. Perušek.

(Dalje.)

VII.

To je trajalo dobra dva meseca. Nekega dne pride Savka zopet v mesto in poišče Alfredov stan. Toda njega ni našla doma, čeprav je bil inače ob tem času navadno tam in je vedel, da pride ta dan Savka. Pač pa jo je pričakovala židinja, pri kateri je Alfred stanoval, ter je povedala Stani, da je Alfred odšel nekamo v Švabsko, a da ga ne bode več nazaj; pred dvema dnevoma da sta prišla dva vojaka in sta odnesla vse, kar je bil Alfred imel izposojenega iz vojaških skladišč, naposled pa da sta odnesla še njegove kovčege. On sam da je prejšnji dan za rana z njo govoril, ji plačal naprej stanovanje za en mesec, ji naročil, da naj ključ odda Savki ter ji izroči pismo, katero je on ostavil za Maro.

Tako je bilo v resnici. Alfred je dobil obvestilo, da je premeščen v Przemisl v Galiciji, in da ima tjakaj ta in ta dan odriniti. Svoje posle je natihoma dokončal in natihoma Sarajevo ostavil. Ko je čula Savka to novico, je bil že preko meje bosenske ter je bil napravil veliko znamenje pozabljenja nad svojo zvezo z Maro, s katero je on igral tako podlo ulogo.

Savka je bila vsa preplašena, ko je čula besede, katere ji je govorila židinja. Osvedočila se je sama, da je ostalo sicer kuhinjsko orodje in nekaj pohištva, druge stvari pa, ki so bile ali izposojene, ali pa osebni imetek Alfredov, so bile izginile. Naposled so ji potrdili resnico ključi in pismo Alfredovo do Mare.

»Pa dotlej je torej došlo!« je zdihnila, prejemši izročene stvari. »Uboga Mara, uboga Mara!«

Židinja se ni dosti brigala za zdihljaje Savkine ter je odšla v svojo sobo. Savka pa se je kar najbrže napotila nazaj v Ilidže in pozabila zvršiti nekaj naročil, katera ji je bila dala Mara. Hitela je, da bi brzo obvestila Maro, a med potom se je večkrat ustavila in premišljevala, ne bi li bilo bolje prikriti Mari bridko novico.

Mara se je baš šetala po drevoredu, ki vodi za glavno cesto, ko je zagledala Savko. Zdelo se ji je čudno, da prihaja tako rano in tako pobita. Hitela ji je nasproti ter jo vprašala: »Kaj pa je tebi,

da si se vrnila preje nego običnoʔ« V zadregi ji odgovori Savka: »Le pojdiva v hišo, da se tamkaj pomeniva.« Bala se je namreč, da bi moglo tako nepričakovano odkritje novice njenemu zdravju škodovati.

»Si-li prinesla konca in svile za vezenje na djerdefu? [1])

»Nisem; pozabila sem v hitnji; sicer pa mislim, da se ti nekaj časa ne bode ljubilo se s tem delom pečati.«

»Kako vendar čudno govoriš! Ali mi ne prinašaš pozdravov od Alfreda? Ali kmalu pride v Ilidže?«

»Pozdravov ti ne nosim od njega, pač pa poročila, ki ti ne bodo ugodna. Tudi sam ne misli priti, pač pa ti pošlje pismo, in sumnjam, da ga ne bodeš čitala z veseljem.«

V tem sta bili prispeli v stan. Mari je močno bilo srce, ko je Slavka tako skrivnostno odgovarjala.

»Torej govori vendar, ako Boga znaš! S kako grozno novico prihajaš?«

Tedaj ji je začela Slavka obširno in natanko pripovedovati, kar je bila zvedela od židinje v Sarajevu. Med pripovedovanjem je bledela Mara bolj in bolj in se morala spustiti na stol, da ni omahnila ter se zgrudila na tla. Ko je Slavka zvršila svoje pripovedovanje, je vzkliknila Mara:

»To je laž, moj Alfred me ni zapustil, to je ali podla izmišljotina židinje, ali pa je nesporazumek. To ni mogoče! Mene da bi ostavil Alfred — on, ki mi je bil preje vedno tako vdan in ljubezniv, in kateremu sem bila baš zadnji čas milejša nego kdaj? Ne, to ni res!«

»Želela bi, da je tvoja prava, ali žal, da je preresnično, kar sem ti povedala. Saj ga ni bilo nikjer, in stanovanje je na pol izpraznjeno. Kar koli je bilo iz vojaškega skladišča in njegovih stvari, je izginilo. In ako ti ne zadostuje moje pripovedovanje, potem glej to pismo, ki ti gotovo vso stvar razjasni.«

»Daj mi to nesrečno pismo!« reče Mara in zgrabi list, odmota zavitek, toda ni ga znala čitati, ker je bilo pisano z latinico.

Savka pa se je domislila, da službuje v gostilnici neki sedemnajstletni dečko za hlapca, ki se je bil lani na sarajevski gimnaziji za silo naučil čitati in pisati, pa zaradi pomanjkanja dobre volje pri učenju mrtve latinščine in drugih nezanimivih predmetov ter zaradi kratenja prostosti, katero mu je rušila šolska disciplina, je kmalu pokazal hrbet učilišču, kamor ga je bil proti njegovi volji zvabil neki

[1]) okviru za vezenje.

vladni činovnik; saj takrat so nabirali dijake za gimnazijo, kakor nekdaj vojaški nabiralci žolnirje. Tega dečka sta torej poklicali, in z velikim trudom so raztolmačili vsi trije, dečko zlogujoč pismo Alfreda, ki je bil v srbskem jeziku dosta slab ortograf in stilist, Mara in Slavka pa z znanjem razmer odgonetajoč nejasno izražene stavke. Vsebina pisma pa je bila ta:

»Alfred je pozival Maro, naj mu ne zameri, da jo ostavlja; silni posli so ga prečili, da se ni mogel osebno posloviti od nje, in ker je ukaz, da mora iz Bosne potovati, prišel tako nenadejano, je prisiljen, se pismeno oprostiti za veke od nje. Da poravna krivico, katero ji je storil ne vedoma, nego zaradi nepremagljivih prilik s tem, da je ne more venčati, je ostavil šest sto goldinarjev pri predsedniku redarstva, pri katerem naj se prijavi, in kateri ji izroči vsoto. Nanj pa naj pozabi. —

To hinavsko pismo seveda ni izražalo njegovih pravih čuvstev, in ko je ostavil 600 gld. odškodnine, ni tega storil iz plemenitega nagiba, nego zato, ker se je bal, da bi ga v svoji dobi Mara utegnila tožiti, a on se je plašil posla s sodišči.

Pri Mari so se tedaj vrstili izlivi duševne bolesti in srda, molitve in kletve. Savka se je trudila dolgo brezuspešno, da jo umiri. Sploh ji je bila Slavka odslej ne samo služabnica, nego nadomestovala ji je mater. V svojem dolgem veku je imela priliko spoznati, kako lahko je izpoddrsniti na polzkih tleh življenja. Njeno siromaštvo jo je sililo sprejeti službo, kjerkoli se ji je ponujala prilika zaslužiti nekaj groše v. Čeprav je torej vedela, kaki odnošaji vladajo med Alfredom in Maro, se je poprijela službe in jo vestno vršila. V svoji nevednosti je mislila in pričakovala tudi ona vedno, da venčanje popravi dosedanje nepravilno bračno življenje. Ko pa je sedaj videla, kako sta se prevarili ona in Mara, do katere ji je bila v srcu vzklila posebna naklonjenost, je sklenila, da ostane ubogi Mari podpora in uteha, čeprav bi jo vsi drugi zaničevali in zapustili.

Ko se je Savki posrečilo, da je jela Mara zopet mirno in pametno stvar motriti, sta sklenili, da odpotujeta takoj jutri v Sarajevo, posebno ker je Mara še vedno gojila upanje, da je ves ta dogodek samo obmana, ki se razplini kakor megla.

Ko sta prišli v Sarajevo, je hitela Mara v stanovanje tako, da jo je Savka komaj dohajala.

Ko je stopila Mara na dvorišče, jo je zagledala židovka, ki je tamkaj baš perilo razobešala. Porogljivo se ji je nasmejala ter rekla:

»O Mara, ali si prišla po svojega švalerja?« [1])

Mara je pač čutila zasramovanje, toda ni imela časa odgovarjati. Hitela je v stanovanje, ki se je bilo do cela izpremenilo; ena soba je bila povsem prazna, v drugi je manjkalo vse ono, kar si je bil Alfred izposodil iz vojaškega skladišča.

Mari se je srce stiskalo, ko je jela spoznavati, da je bridka resnica, kar ji je bila Savka sporočila. V topi žalosti se je vrgla na minder, zarila obraz v blazine ter ihteč čakala solza, ki so ji olajšale srčne bolečine.

Potem sta se jeli Mara in Savka posvetovati, kaj bi bilo storiti. Sklenili sta, da bi bilo dobro, se najpreje pri predsedniku redarstva oglasiti, da bi on natančnejše sporočil, kako in kaj.

To nalogo je prevzela Savka. Srčno je stopila pred moža, ki je bil vsem domačinom strah zaradi svojega posla, pa tudi zaradi svoje strogosti in celo zaradi svoje odurne vnanjščine. Savka je povedala, kaj jo je privedlo. Mož s strašnim obrazom ji je začel prav prijazno govoriti in razlagati, kako plemenito da je Alfred ravnal, ter je pozival Savko, naj vpliva na Maro, da se le-ta zadovolji, in da ne stori brez njega vednosti in dovoljenja nobenih korakov. Prijaznost moževa pa se je preobrnila v strogost, ko je razlagal svojo voljo.

Savka je odšla nič kaj zadovoljna, ker je vedela, da se Mara ne zadovolji z denarjem, katerega je bil zapustil Alfred namesto ukradene časti in sreče. Ni se varala.

Ko je Mara na novo čula ponudbo, jo je obšel srd, in prejšnja ljubezen in žalost nad izgubo sta se združili s sovraštvom in srdom. Sklenila je, da se obrne do raznih oblastev, in je menila, da le-ta prisilijo Alfreda, da stori svojo dolžnost.

Prvi njen pot je bil k sodišču. Po dolgem povpraševanju pri slugah, po dolgem čakanju in pehanju je dospela slednjič do nekega uradnika, ki ji je razložil, da mora tožbo pismeno vložiti. Kako, ko ni znala ne čitati, ne pisati?

Napotil jo je naposled na »advokata«. Ta mož je bil nekdaj načelnik neke siromašne potujoče gledališke družbe. O velikem požaru leta 1879. je pogorelo tudi njegovo gledališče; plamen je uničil garderobo, knjižnico in sploh vse gledališke priprave. Družba se je razšla; vsakdo si je poiskal kruha, kakor je mogel. Ravnatelj Pelješić je bil nekdaj slušatelj prava na neki ogrski pravoslovni akademiji, a ni bil nikdar zvršil naukov. Pozneje je bil pisar pri nekem advokatu, dokler se ni posvetil Taliji. Temu Pelješiću je po požaru šinilo v glavo, da

[1]) ljubimca. (Chaevalier).

bi mogel ostanke svojega izkustva uporabiti v pravdnih stvareh. Res mu je dovolila oblast, da sme opravljati posel zakotnega pisača, posebno ker je obljubil, da bode opazoval svoje sovernike ter vladi in policiji na nos nosil, kar bi se morebiti zgodilo, govorilo, namerjalo vladi neprijetnega od pravoslavnega prebivalstva, posebno pa od uradnikov, ki so občevali s svojimi bosenskimi soverniki.

Ko je stopila Mara v njegovo pisarnico ter hotela gospodu »doktorju« razložiti svoj posel, jo je prekinil takoj z besedami:

»Polagoma, dete moje, ali imaš denarja?«

»Imam nekaj bankovcev, kar mi jih je ostalo«, odvrne Mara.

»Dobro, položi petak, pa govori!«

Ko je Mara storila, kakor ji je velel »advokat«, jo je poslušal globoko zamišljen in naposled dejal: »Videli bodemo, kaj se da storiti, a za kolke in druge potrebne stvari položi še pet goldinarjev!«

Mari se je sicer čudno zdelo, a ona si ni mogla pomagati ter izvlekla še pet goldinarjev. —

Tako je tedaj pravda tekla. Vedel je sicer častiti advokat, da mora Mara pogoreti, ker je bil Alfred ostavil precejšnjo vsoto za-njo pri policijskem ravnatelju, in ker je vedel, da sodišče poreče: »Ako Mara noče denarja, mi ne moremo po naših zakonih prisiliti ljubimca, da jo vzame v zakon.

Baš to pa je hotela Mara. — Hodila je torej povpraševat in povpraševat, toda zviti advokat jo je vselej spretno odpravil s praznimi obljubami, v zameno pa molzel iz nje denar za »pisma« in »kolke«. To je naposled razumela tudi Mara ter sklenila, da se obrne do drugih oblasti . . .

Napotila se je torej do vojaške oblasti. Sicer se je dolgo obotavljala, a slednjič se je vendar osrčila ter odšla v konak, da potoži svoje jade vrhovnemu generalu, ki je bil ob enem tudi deželni poglavar, ter ga prosi pomoči.

V veži jo je srečavalo mnogo vojakov, posebno podčastnikov, ki so se brdkemu dekletu predrzno nasmihavali ter ji različne stvari govorili v jeziku, ki je bil Mari povsem neznan. Ona jih je prosila, naj ji povedo, kje je vrhovni general, a kakor ona njih, tako oni niso nje razumeli, dokler ni prišel podčastnik hrvaškega polka, kateri je razumel njeno prošnjo ter ji pokazal ozka vrata, kjer naj vstopi.

Mara je stopila v sobo, v kateri je bil mlad častnik sam. Ko jo je vprašal, česa želi, mu je jela pripovedovati svojo nesrečo; a to pripovedovanje ni storilo nanj onega vtiska, katerega je ona pričakovala. Ko je bil zvedel, da je ona Mara Rendića, ki je hotela biti

žena Alfredova, je postal predrzen. Potipal jo je pod brado, in ko se mu je umaknila, je silil za njo in dejal:

»Ne žaluj, lepa Mara, za njim; namesto njega dobiš lahko deset drugih!«

Te besede so ji jasno pokazale, da njenega resnega položaja ni smatral z istega stališča, kakor ona, nego da jo je imel za navadno blodnico.

»Gospod, kaj misliš o meni?« reče Mara, umikajoč se.

»No, no, kaj smo tako tankočutni postali?« reče ironski častnik. »Ali si se tudi Alfredu tako branila?«

Rdečica je oblila Maro, ko je častnik izustil te besede, ki so jo strašno spekle.

»Gospod, ti si brezobrazen ter me žališ!«

»Jaz, tebe žalim, ha-ha-ha! Od kedaj pa je moči razžaliti tako ptico, kakršna si ti? Glej, glej! Sicer pa bodi pametna! Izberi si mene, in jaz ti Alfreda nadomestim, da bodeš zadovoljna!«

Mari je veliki srd sapo zaprl, kri se ji je podila od srca in nazaj ter ji dušila grlo. Ker ni dobil odgovora, se je približal častnik zopet drzno ter dejal: »Hočeš-li se torej z menoj dogovoriti?«

Mara se mu izvije in bliskoma mu pripelje tako gorko po zobeh, da je mladi mož zaječal ter si z roko pokril mesto, kjer ga je skelelo. Potem pa je skočil razžaljen k vratom, jih odprl ter poklical službujočega kaprola. Z jeznim glasom je velel, naj pahne iz sobe to nesramnico. Kaprol se je brzo lotil tega posla, zgrabil Maro za ramo ter jo tiral iz sobe v vežo in potem na cesto. Kar je bilo vojakov v hiši, je prihitelo gledat ta surovi čin ter se mu krohotat; na cesti pa se je zbiralo ljudstvo in radovedno gledalo nenavadni prizor.

Izpodletelo je tudi pri vojaštvu; opravila itak ne bi bila nič, a da so jo tako sramotno izpodili iz hiše, to ji je napolnjevalo dušo s srdom in žalostjo, a da ne dospe do poglavarja brez mnogih posredovalcev, o tem se je bila tudi že osvedočila.

Izmislila si je naposled še neki pot. V svoji naivnosti je menila, da ima katoliški biskup enako vplivnost pri vseh latinskih kristjanih, kakršno ima iztočni pri svojih Srbih pravoslavne vere. Poleg tega je pa še pozabila, kako je ona sama opomine in nauke istega pravoslavnega biskupa malo uvaževala.

Katoliški biskup jo je sicer prijazno sprejel; morebiti je pričakoval, da pridobi to izgubljeno ovčico za svojo čredo. Ko pa je čul, kakšni so ti posli, ji je jasno povedal, da on nima nobene moči, da bi prisilil koga, da bodi vesten, najmanj pa vojaka, ki pripada oblasti

vojaškega duhovništva. Obžaloval je, da je katoličan tako grdo postopal, a pri kraju ji je povedal zadosti umevno, da je velik del sama kriva svoje nesreče. — Potrta je šla tudi odtod.

Savka ji je bila odslej njena tolažnica. Z veliko požrtvovalnostjo ji je stregla ter jo je izkušala razvedriti. Včasih se je posrečilo, da ji je izvabila kak smehljaj, in tedaj je Savka od veselja poskakovala okoli nje . . .

Toda ono malo novcev, kar jima je bilo preostalo, je skoro skopnelo, in naenkrat je Savka razodela Mari, da nimata več o čem živeti.

Najpreje sta prodali polagoma vse ono, česar Mari ni bilo neizogibno potrebno. Ko so pošla tudi ta sredstva, je morala jemati kruh, mleko in meso na upanje; toda ker so dotični prodajalci zvedeli, da je Marin »švaler« odšel, a da ona ni hotela sprejeti onih stotin forintov, katere je bil njen ljubimec ostavil, so se začeli braniti, da bi dalje dobavljali jedila. Židovka, pri kateri sta stanovali, jima je tudi že precej jasno namignila, da bodeta morali zapustiti stanovanje, ako ne vzmoreta najemnine.

Mara sama bi bila rada kaj delala, a drugih ročnih del ni znala, nego taka, ki so vsaki ženski znana, in s katerimi ne more nič zaslužiti. Hodila bi bila lahko posluževat, a koliko časa!

(Dalje prihodnjič.)

Pesem.

Res, deklica, ti me ljubiš?
Saj ni povedati greh,
Kar berem tak' čisto, tak' jasno
V tvojih nedolžnih očeh.

Prav, prav! Le molči še vedno,
Ker ti sramovala bi se
In kakor me gledaš nedolžno,
Nedolžno zlagala bi se.

Le molči in pusti, da pijem
Ljubezen iz tvojih oči,
A kadar ti bode zadosti,
Z ročicami si jih zakrij.

Zvonoslav.

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje **V. H—z.**

V Rimu, dne 27 maja 1894.

li je Michelangelo večji umetnik, ali Rafael, o tem so si umetniški kritikastri belili glave takisto, kakor so si jih svoje dni Nemci: kateri je večji njih pesnik — Goethe, ali Schiller. Pa, kakor je sam Goethe svoje rojake zavrnil, rekoč, naj bodo veseli, da imajo dva taka korenjaka, tako se smejo tudi Italijani ponašati z zgoraj imenovanima umetniškima Dioskuroma. Kateri njiju je večji — to ugibati ter drugega drugemu primerjati, se mi zdi prenaivno, povsem brezpotrebno delo! Veseliti se obeh ter proučevati njiju nesmrtne umotvore — to je pravi umetniški in estetiški užitek! In za to je najugodnejša prilika pač tukaj v Vatikanu: v Sikstinski kapeli in v Rafaelovih »stancah«.

Sikstinsko kapelo, tako imenovano po papežu Sikstu IV., ki jo je dal sezidati, je poslikal večinoma Michelangelo in to povsem svojeročno. On ji je namreč oslikal ves obsežni svod ter na nje sprednji strani za velikim oltarjem ustvaril oni čudovitogrozni »Sodnji dan«, kateremu ga ni vrstnika na vsem svetu. — Stranske stene te kapele, ki je 40 *m* dolga in 14 *m* visoka, krasijo predivne freske najslavnejših florentinskih in umbrijskih slikarjev, kakršni so bili: Botticelli, Ghirlandajo, Perugino, Pinturicchio, Rosselli, Salviati, Signorelli itd. Te slike nam uprizarjajo dogodbe iz življenja Mojzesovega in Kristusovega in sicer v prvotnem cerkvenem zmislu: na tej strani je upodobljena starozavezna obljuba, da se odreši človeški rod, na oni strani pa tiste obljube izpolnitev v novem zakonu. — Zdolaj okrog pod temi freskami po obeh straneh so s prva ob velikih svečanostih razpenjali tiste Rafaelove preproge, o katerih sem Ti pripovedoval v zadnjem svojem pismu. — Po prostranem oboku kapele Sikstinske pa se je ovekovečil, kakor sem že omenil, Michelangelo s prečudovitimi slikami.

Papež Julij II. je pozval takoj, ko je bil zasedel Petrov prestol v Rimu, umetnika florentinskega, ki je bil baš takrat zaslovel po širnem svetu po svojem »Davidu«. Naročil mu je, naj izdela zanj nagrobni spomenik, ki bi se imel postaviti v stari cerkvi sv. Petra; toda po spletkah slavnega stavbarja Bramanteja, zavistnega tekmeca Michelangelovega, si je stvar zopet premislil, in nato je Michelangelo užaljen

ostavil Rim. Da bi ga nekako odškodoval za to odpovedano kiparsko delo, mu je naročil papež, naj poslika obok v Sikstinski kapeli, in to zopet na prigovarjanje Bramanteja, kateri je menil, da s tem Michelangela spravi v zadrego, češ, da je pač imeniten kipar, a nevešč slikanju, zlasti »al fresco«. Toda Michelangelo je bil univerzalen genij; pokazal se je tudi mojstra s kistom ter je prav genijalno izvršil i to papeževo naročilo. V polupetih letih je obslikal — in to vse sam — ves obok že večkrat imenovane kapele Sikstinske!

S početka je papež Julij II. velel naslikati na nje svod samo dvanajst apostolov; ali Michelangelo je uvidel, da bi ta dvanajsterica posamičnih podob bila prenedostatna okrasba toli prostranega, povsem golega stropa; predlagal je torej papežu, naj mu dovoli, da naslika arhitektonske dekoracije, češ, da bi po njih pridobil gladki obok perspektivno plastiko, ki bi ga vezala z dolenjimi zidovi in to s stebri in slopi, z zidci in dekorativnimi podobami; a v posamičnih razdelkih, v tako imenovanih gredah bi se naslikale različne zgodbe sv. pisma. Razboriti, lepim umetnostim naklonjeni papež je odobril ta genijalno nasnovani načrt, in triintridesetletni Michelangelo se ga je lotil z gorečo umetniško vnemo. Vvedel je v slikarstvo porabo arhitekturnih prizorov, perspektivov in dekorativnih podob, živobojnih in bronastih ter s tem razširil področje te upodabljajoče umetnosti . . .

Ker ni mogoče niti približno označiti načina in bistva ter skupne sestave te pregenijalne dokorativne slike, ki se razgrinja po širnem kapelnem svodu toli členovito, a vendar toli skladnoubrano v vsej svoji celoti — Ti pošiljam nje tiskano podobo; toda niti le-ta medli posnetek, niti suhoparno, utrudljivo naštevanje posamičnih podob, niti najpodrobnejše popisavanje dotičnih slik Ti ne more ustvariti celotnega pojma o tem nedosežnem umotvoru Michelangelovem —: priromaj semkaj v to po vesoljnem svetu opevano, edino kapelo Sikstinsko, in prepričan sem, da ostrmiš ter se zamakneš v božanska čudesa, ki se razgrinjajo nad Teboj v višavi, kakor tajnosti kakšne apokalipske vizije!

Kakor vidiš na pridejanem snimku, je naslikano vse dekorativno stebrovje, ogredje in zidičje, kakor tudi ostalo okvirje v pisanih bojah, kakor da bi bilo od raznovrstnega mramorja, dočim se Ti okrog po samičnih slik porazvrščene človeške podobe predstavljajo v živem inkarnatu, popolnoma naravno v neoskrunjeni goloti, do katere ne sega pogled zemeljske poželjivosti . . .

Med arhitektonskimi okviri obsežene slike Ti kažejo prizore iz sv. pisma v devetih oddelkih; ti so: Bog razločuje s povzdignjenimi

rokami luč in temoto. — Potem kliče iz svetovnega meteža razne stvari in rastline. — Dalje ustvarja prvega človeka, Adama, dotikajoč se s svojim prstom njegovega prsta. — Zopet tam-le kliče v življenje iz Adamove strani Evo, ki poklekuje pred svojim stvarnikom, moleč mu roke naproti. — Zatem se vrši prvi greh in progon iz raja. — Žrtvovanje Kajnovo in Ablovo se Ti predočuje kaj dramatiški vzpričo mnogih ljudi. — Občni potop v tragičnih prizorih. — Končno zreš očeta Noeta, opojenega od vinskega sadu, in sinova Sem in Jafet ga pokrivata s plaščem, dočim ga Kan zasmehuje.

V ločnih okvirih nad okni so naslikane razne Sibile, katerih obleka je ubrana v slikovito valovite draperije.

Med okvirnimi pilastri v dolbinah sede raznovrstni proroki, ki so v zvezi z osrednjimi slikami . . .

A kdo bi naštel in označil vse brezbrojne posamične podobe in kipe ter otroške kariatide in amorete!

V kako raznovrstnih, povsem različnih in izpreminljivih pozitourah in situacijah so porazvrščene in umeščene vse te slike in podobe; koliko znanja in proučevanja človeškega telesa in njegovega mišičja in žilstva ter izrazitosti v človeškem obličju in v posamičnih skrajnjostih — vse to nas navdaja s strmečim občudovanjem pregenijalnega stvaritelja dekorativne slike na oboku Sikstinske kapele!

In če Ti utrujeni pogled s te prečudovite slikarske simfonije tam gori na visokem svodu vzplava tja na sprednjo steno Sikstinske kapele, tedaj se prestrašiš ter strepečeš v sveti grozi; kajti pred splašenimi očmi se ti razgrinja pretresljivo strašna vizija — »Sodnji dan« Michelangelov!

To velikansko apokalipsko vizijo je imenovani mojster naslikal kakih trideset let pozneje po naročilu papeža Pavla III. Slika je 20 *m* visoka in 10 *m* široka; moreš si torej misliti, da je velikanskega obsega. Nekak mrzel strah se te poloti, ko začenjaš ogledovati nje posamične oddelke, in mnogo je treba napora, dokler si razšiřiš dušni pogled, da moreš obseči vso sliko v njeni celoti. Da bi pa razumel ter si prisvojil nje verskosimbolski pomen, namen in smoter — za to bi potreboval mnogoletnega premišljevanja krščanskih tajnosti, tradicij, alegorij in simbolov!

Dobro vedoč, da ga ni peresa, ki bi moglo popisati to preveličastno, grozepolno sliko Michelangelovo, Ti označim le nekatere nje najznamenitejše poteze.

Na sredini, blizu vrha je Kristus, sodnik živih in mrtvih, v nekako zakrivljeni postavi, ne popolnoma stoječ, pa poln dramatiške

gibčnosti ter odkazujoč z mogočno svojo roko vsakemu vstajalcu zasluženo mesto: pravičnikom na desni, grešnikom pa na levi strani. Poleg Kristusa sedi njegova mati Marija, proseč milosti za brezštevilne množice obsojencev. Na desni strani, med zveličanci je velikanska radost; angelji godejo in pojejo, spremljaje božje izvoljence v nebeške višave. Na levi plati in zdolaj so nekatere grozovite skupine pogubljencev, kateri živo pričajo o strahotah peklenskih. Kako se te pošasti prekopicujejo in izpakujejo, tega ti ne morem z besedo izraziti!

In ko sem začel ogledovati in proučevati posamične podobe in njih telesno razmerje: fiziognomije, žilstvo in mišičje ter noge in roke — tedaj sem se uveril, s koliko sigurnostjo je ta umetnik snoval in risal ter proizvajal svoje v preživi domišljivosti spočete podobe. Ker za vse te tolikanj različne pojave podobe človeške ni imel živih modelov, si lahko misliš, kolika je bila njegova veščina o anatomiji človeškega telesa, da ga je mogel ustvariti na pamet, iz svojega spomina v tolikih izpremembah! Že v Florenciji sem se divil njegovi umetniški fantaziji, ki mu je narekovala toli čudovite umotvore; a tukaj pa kar strmim o njegovi nadčloveški domišljivosti, v kateri ga še doslej ni dosegel noben umetnik! —

Telesno in duševno utrujen in od groze prevzet, sem ostavil Sikstinsko kapelo ter se napotil na izprehod daleč tja venkaj v samotno Kampanjo. Ko sem se ondu zopet nekoliko umiril in si ukrepil svoj vid, sem se drugi dan iz nova vrnil v Vatikan, toda na drugo stran — v »Rafaelove stanze«.

Kakor je Sikstinska kapela, rekel bi, poglaviti muzej slikarskih proizvodov Michelangelovih, tako so te vatikanske »stanze« (sobane) najimenitnejša zbirka Rafaelovih slik »al fresco«. Tri take sobane so in imajo naslednja imena: »Stanza dell' incendio«, »stanza della segnatura« in »stanza d' Eliodoro«. V prvi sobani je naslikan požar rimskega mesta (t. j. njega del v vatikanskem obližju), katerega je pogasil papež Leon IV. z znamenjem sv. križa; v drugi sobani so v prejšnjih časih papeži slovesno podpisovali važne cerkvene listine, in v tretji sobani je predstavljeno iztiranje vojskovodje Helijodora iz jeruzalemskega templja. Po časovnem redu, kakor so bile namreč slikane, je »stanza della segnatura« prva, »stanza d' Eliodoro« druga, »stanza dell' incendio« pa tretja; toda po vrednosti, oziroma imenitnosti dotičnih slik je po mojem okusu red baš obraten. In po tem redu Te spremim po teh sobanah z naslednjimi kratkimi potezami:

V »stanzi dell' incendio« je strop poslikal Perugino in to z raznimi angelji in svetniki; po dolenjih stenah pa so freske Perina del

Vaga in Giovanija da Udine. Glavna slika pa je Rafaelova ter predočuje požar v vatikanskem okolišu v jako živahnih, viharnih prizorih, katerih pa Ti nočem opisovati podrobneje. —

V »Helijodorovi sobani« so na stropu naslikani štirje prizori iz starega zakona, umotvori Giulija Romana. Naslovna slika te sobane nam uprizarja zmago krščanske cerkve nad njenimi sovražniki, uporabljajoč v ta namen prej omenjeni izgon Helijodora iz svetišča jeruzalemskega. Na njej predstavljeni papež je portret Julija II. — Dalje se tu vidi »čudo v Bolseni« (ko je namreč začela nekemu dvomečemu duhovniku med mašo krvaveti sv. hostija); papež na tej podobi je zopet Julij II. Pravijo, da je to, kar se tiče slikarske tehnike, najdovršenejša Rafaelova slika »al fresco«, o čemer jaz, ki nisem slikar, ne morem soditi. — Potem je ondi uvekovečen prizor, kako je pregovoril papež Leon I. okrutega hunskega kralja Atilo, da prizanese Rimu; obraz Leona I. pa je portret Leona X.; kajti bilo je takrat sploh običajno, uporabljati na zgodovinskih slikah in podobah živeče dostojanstvenike. — Naposled je tukaj naslikano osvobojenje sv. Petra iz ječe. —

V »Podpisovalni sobani«, sem rekel, so najpoglavitnejše freske vseh Rafaelovih stanc. Njen strop je razpredelil v razna »polja« slikar Sodoma, a Rafael je potem slikal v dotične okvire četverico alegorskih podob in sicer: bogoslovje, poezijo, modroslovje in pravico; upodobljene so po štirih vzornih ženskih s simbolskimi atributi. — Po dolenjih stenah je četvero velikanskih slik. Prva je tako imenovana »Disputa«. Slika je opredeljena v dve, druga nad drugo porazvrščeni skupini, kateri poveličujeta krščansko vero. Zdolaj na zemlji, v idealni pokrajini s klasičnim ozadjem iz rimske okolice je zbrana mnogobrojna družba papežev, kardinalov in škofov ter raznih cerkvenih dostojanstvenikov in učenjakov. Ta zbor je razporejen v slikovitih skupinah okrog nizkega kamenitega žrtvenika, na katerem stoji monštranca. V obližju oltarja sede v divnih tenjah štirje poglavitni cerkveni očetje: sv. Gregor, sv. Jeronim, sv. Avguštin in sv. Ambrozij. Med ostalimi zborovalci so upodobljeni baje večinoma znani bogoslovni učenjaki in svetniki, n. pr. sv. Dominik, sv. Frančišek, sv. Tomaž akvinski, sv. Bonaventura itd.; potem so v tej družbi portretovani nekateri Rafaelovi sodobniki: Fra Angelico da Fiesole, Dante, Savonarola itd. V obče so vse podobe te dolenje polovice cele slike zgolj klasične prikazni, kolikor po svojih obrazih toliko i po svojih oblekah — vseh skupaj jih je štirideset — in ukaželjno oko umetnikovo ima tu dovolj blažilne paše.

Gorenja skupina te slike — tako imenovana »glorija« — je pa zopet genijalno sestavljeni zbor prekrasnih svetopisemskih podob starega in novega zakona. V višavi nad preje omenjenim cerkvenim zborom plava na svetlih oblakih sedeča, v sorazmerni polukrog porazvrščena dvanajsterica vzorno lepih mož, zgolj znanih tipov iz zgodovine krščanstva, katerim — da se izrazim profanski — predseduje Zveličar sam; le-ta je namreč nekoliko višje v sredini vse skupine na prestolu, katerega vznožje so valoviti oblaki, nad njimi pa se boči mičen polukrog angeljskih glavic; Kristusu na desno, vsa zamaknjena vanj, sedi njega blažena mati Marija, na levo pa Janez Krstnik, kažoč z desnico skupnemu zboru Spasitelja pregrešnega človeštva. Pod vznožjem Kristusovim je Sv. Duh v podobi goloba z razprostrtimi perotmi, lijoč svetel žarek, znak razsvetljenja, navzdol na monštranco stoječo na oltarju; nad predstolom se dviga izza angeljskega kolobarja mogočna podoba Boga očeta, ki s povzdignjeno desnico blagoslavlja zbrano množico svojih spoznavalcev. Okrog božanske njegove glave, katero dičijo valoviti lasje in dolga, po prsih se razsipajoča brada, se razvijajo z zgorenje višave bujni žarki in bleščeče lučice; ob straneh so po trije Serafini v rajskih oblekah, njim v podnožju in ozadju pa se zibljejo trume predražestnih angeljcev . . .

Divna, povsem čarovita je vsa ta nebeška skupina, da človek od nje ne more odmakniti očesa; posebno lepe, da, vprav klasične pa so podobe prej omenjene dvanajsterice mož, sedečih po šest na vsaki strani Zveličarja. Prijatelj! tukaj so uvekovečeni posvečeni tipi prvakov iz stare in nove zaveze naše vere, kakor nam jih je izumil in ustvaril visoki genij božanskega Rafaela! Na levi strani gledalcu nasproti sede: Sv. Peter, Adam, Janez Evangelist, David, sv. Lavrencij in še neki drugi z oblaki na pol zakrit mož iz starega zakona; na desni plati pa so razvrščeni od skrajnjega konca do sredine: apostol Pavel, Abraham, apostol Jakob, Mojzes, sv. Štefan mučenik in še neki starozavezni junak v železnem oklepu in s šlemom na glavi. Kakor vidiš, je velegenijalni umetnik tu ubral v skladno skupino svetopisemsko osebje starega in novega zakona; izvestno je hotel s tem simbolizovati edinost in celoto obojnih dob krščanske vere . . .

Dolgo sem stal ves zamaknjen pred tem nesmrtnim umotvorom Rafaelovim, proučeval njega posamične podobe dolenje in gorenje skupine ter obeh vzajemno razmerje in končno vso njiju celoto po vsem obsegu, in ko me je paznik spomnil, da je treba oditi, mi je bilo, kakor da bi se bila zaprla pred mojim duhom vrata nebeška! —

A. Progar.

Ženitna ponudba.

Spisal **Premec.**

(Dalje.)

Drugi dan je Grapar zamišljeno taval po hiši. Nobeno delo mu ni hotelo prav izpod rok. Nekako nezadovoljen je bil sam s seboj; in kar se že dolgo ni bilo zgodilo — sedel je že dopoldne brez vsakega dela za pečjo. Naslonil je glavo v desnico in strmel v rdečkasti plamen, ki je švigal skozi odprtino malih vratc pri peči.

»Hm, najboljše bo tako,« je mrmral med zobmi. »Ko se je že tako daleč izpozabila, pač ni druge pomoči! . . . Naj jo zaprem, kamor hočem, naj jo pošljem, kamor hočem, taki že zvijejo in najdejo pota, da nadaljujejo spletke. In kaj vse lahko nastane iz tega! Še sramota bi prišla nad spoštovano mojo hišo, in potem naj mu jo vržem v naročje — temu gosposkemu beraču, temu pridaniču! Ha, brez stalne službe, z borimi štirimi desetaki na mesec in z dolgovi, kolikor ima las na glavi, pa si upa seči tako daleč! Moj Bog, kam smo prišli dandanašnji! In da se je moja hči izpozabila tako daleč! Prav začarati ji je moral!« . . .

Dolg je bil še današnji Graparjev monolog, a konec je bil, da je vstal in si pripravil na mizi pero in črnilo. Še je premišljal, še se ni mogel odločiti, a potem je stresel z glavo, kakor bi hotel vso krivdo odvaliti od sebe, in zapisal je s tresočo roko ta-le list:

Blagorodni gospod!

Na Vašo cenjeno ponudbo v »Slov. N.« Vam kot neznan prijatelj priporočam, da se skoro oglasite v hiši Antona Graparja v B*.

Vaš

skriti pritatelj.

Popoldne je napregel voziček in se peljal na sosednjo pošto, kjer je oddal pismo.

* * *

Črez osem dni je bil Grapar že boljše volje. Oglasil se je bil pri njem mladi Kovač iz V. ter namignil, da je dobil pismo po pritatelju, kateri mu naroča, da se oglasi tukaj. V kratkem sta se sporazumela. Grapar je nosil na mizo najboljše boteljke še pozno v noč, a proti jutru se je odpeljal s Kovačem v V. — Tam si je dal vse razkazati

in je bil popolnoma zadovoljen s tem, kar je videl. Vračajoč se proti domu, se je oglasil v P. pri sestri ter dejal hčeri:

»Zdaj se pa le odpravi, pojdeva domov!«

Mrzla burja je pihala po pusti planjavi, in mlake so bile pokrite z debelim ledom, ko sta se vozila proti domu.

»Včeraj se je pri meni oglasil mlad trgovec iz V. ter poprosil tvoje roke. Glej torej, kako se boš obnašala proti njemu, ko zopet pride. Videl te je že nekoč v P. pri neki veselici, kakor mi je pravil!«

Samo te besede je izpregovoril Grapar med potjo. Hči mu ni odgovorila ničesar. Dobro je vedela, da je vsaka beseda zastonj. Ali kakor popari ledena slana drobno cvetjičje v mrzli pomladni noči, tako so poparile te besede cvetje upanja v njenem srcu. Zavila se je tesneje v ogrinjalo, da ji je sililo črez obraz, in da se niso videle svetle solze, deroče ji nevzdržema iz lepih oči.

Dospevši domov, je zbežala naglo v svojo sobo ter se ondukaj zaklenila. Tedaj je pa za trdno sklenila, da se ne vda, da ostane zvesta njemu, kateremu je dala svoje srce in častno besedo svojo. Kdo jo more siliti? Ali ne zbeži lahko še izpred oltarja? Ali ni mlada, da gre, ako je treba, tudi služit? Toda, kako naj ostane z njim v zvezi? V hišo ni smel več, a na-njo bode gotovo pazil oče, da se ne bode mogla ganiti nikamor. Tu bode morala pomagati Dragica! —

Dokler ni bila Vikičina skrivnost znana še nobenemu, je bila tudi ljubezen njena bolj hladna in bolj računajoča. Vsiljevali so se ji včasi pomisleki, ali dela prav, ko se vdaje človeku, katerega pozna še tako malo časa, o katerem ne ve ni dobrega, ni slabega iz prejšnjega življenja. Ali lep in navidezno pošten obraz ne more lagati? — Odkar je pa začutila upor očetov, odkar ni smela več občevati z njim, od tedaj je postala ta ljubezen njena globoka, požrtvovalna...

* *
*

Mladi Kovač je začel zahajati večkrat h Graparju. Dasi je bila pot dolga, vendar je prihajal redno vsaki teden. Vikica mu je bila predstavljena, a čutil je takoj, da ni napravil na-njo ugodnega vtiska. Kakor prvi teden, tako je bila hladna proti njemu tudi pozneje. Le iz vljudnosti, in da ni bilo brezpotrebnih besed v hiši, je posedavala v njegovi družbi, večjidel molčeč, samo na vprašanja kratko odgovarjajoč. — Kovač ni poznal njenih razmer, zato je upal od dne do dne, da gane njeno srce. Grapar pa je čakal, kdaj bode začel siliti Kovač, da se stvar dovrši . . .

Mladi Kovač je pa bil od dne do dne bolj zaljubljen. A kolikor je bil bolj zaljubljen, toliko nerodnejše se je vedel proti Vikici — da včasi ni vedel, kaj bi govoril, in posedal je molče zraven nje.

Nekega dne se je pa vendar drznil in jo vprašal, kdaj se ga vendar usmili. Tedaj mu je pa ona izjavila odločno, da nikdar.

Kovač je bil toliko moški, da ni zahteval očetovega posredovanja. Pač pa je odslej zahajal h Graparju bolj poredkoma in mislil tako polagoma izostati za vselej . . .

Med tem pa je Dragica prenašala pisma Vikičina na pošto in knjigovodjeva s pošte. Tako tedaj ni bilo nobenega upanja za Dragotina Kovača . . .

Ko je Grapar zaslutil, da ni vse v pravem redu, je postal kar hipoma neznosen. Ni je bilo iz njegovih ust več prijazne besede; vse mu je bilo na poti in nikogar ni več pogledal s prijaznim očesom.

Nekega večera pa se je dolgo mudil v Vikičini sobi. Ko jo je zapustil, je bila Vikica objokana, in ni je bilo izpregledati več dni. Grapar pa je preklinjal. Ni si mislil, da se mu postavi hči po robu, in to ga je razkačilo tako, da je skoro zbolel . . .

Ko je bila zmešnjava na vrhuncu in je bil Grapar odločen, da stori siloma konec tem neprijetnostim, je pomagal vsem iz zadrege neki dogodek.

Neko jutro, ko se je bilo komaj do dobra zdanilo, so se odprla vrata v gostilniško sobo Graparjevo, in vstopila je tuja ženska. Imeti je morala komaj dvajset let, a njen bledi, upadli obraz, globoko udrte oči in bolehavo, trhlo truplo jo je delalo mnogo starejšo. Na rokah je nosila precej velik omot. Trudna in izmučena je bila videti, da je komaj prilezla do klopi, kamor je pazljivo položila omot. Nato je zahtevala, da se ji napravi kava.

Vikica je bila sama v sobi, kjer je nekaj pospravljala. Smilila se ji je ženska, in hitela je, da pripravi kavo. Toda predno odide iz sobe, se oglasi iz omota droben, hripav otročji glasek; komaj ga je bilo slišati, tako tih, tako tožen je bil ta jok. Tujka vzame naglo dete v naročje, in izpod odeje se prikaže drobna, suhljata glavica.

»Ah, ti ubogi črviček, kako si ti bolančkan, kako si ti lačkan,« je tolaži mati, pritiskajoč osinjele ustnice na uvela lička.

Otrok se je dalje zvijal in vpil, iztegoval ročice, a ona ga je položila na prsi, da bi ga utolažila. Toda, ti moj Bog, od česa naj bi nakrmila dete, ko sama od včeraj opoldne ni bila zaužila ničesar! A dete se je zvijalo in kričalo od gladu.

Vikica hiti in prinese kavo. Med tem ko je tujka pila, vzame ona dete v naročje in mu zre v obrazek.

Ne iz gole radovednosti, nego bolj iz sočutja vpraša tujko:

»Kam pa ste namenjeni?«

»Ne daleč,« odgovori ona, »samo do vaše vasi.«

In ne da bi jo Vikica nadalje izpraševala, ji začne sama pripovedovati:

»Doma sem tam z Dolenjskega, kjer imajo stariši moji lepo kmetijo in precejšnje posestvo. Pred nedavnim časom je bil v naši vasi v službi neki Ivan R. Začel je laziti za menoj, mi obetal, da me vzame, in tako sem — se izpozabila. Ko je videl posledice, je izginil, in komaj prošli teden sem pozvedela, da je tukaj kot knjigovodja. — Zdaj mi pa ne odide! Koliko sem morala prestati zaradi njega! Stariši so me zapodili, vse kaže s prstom za menoj, a jaz se klatim in ubijam po svetu od kraja do kraja. — Toda vse bi še prestala, samo da bi bil zvest on, ki je kriv vse te nesreče moje!« . . .

Nihče ni vedel, kaj se je po tem dogodku vršilo v srcu Vikičinem. Hodila je okoli nema, brez nad, brez življenja, neobčutna za vse, kar se je godilo okoli nje in z njo . . .

In ko se je črez dolgo zopet prikazal v hiši Dragotin, tedaj so se izpolnile njegove želje, Vikica je postala njegova nevesta. Še isti večer se je določila poroka na spomlad. —

IV.

Na večer onega dne, ko je pripeljal Dragotin mlado svojo soprogo na dom, je bila zbrana v Slugovi krčmi v V. vesela družba. Skozi napol priprta vrata male sobice, namenjene samo odličnejšim gostom, so se jedva svetili medli žarki ob stropu viseče svetilnice vzpričo gostega tobakovega dima. In vendar je iz te zakajene, nizke in zadohle sobe zvenel razposajen smeh, slišali se glasni pogovori, šale in jalovi dovtipi vse vprek, da je ta šum odmeval celo na sicer tihotno ulico.

Slugova krčma je bila nizko poslopjice in je imela v pritličju kuhinjo in samo dve sobi, eno za navadne, a drugo manjšo za odličnejše goste. Ob nedeljah so se shajali tukaj redno trški fantje, cvilila je harmonika šepavega Franceta, se razlegalo teptanje podkovanih črevljev, se svetili okrogli obrazi rdečeličnih tržank in odmevalo vpitje in hripavo prepevanje.

Včasi se je komu polomilo tudi kako rebro, premehčala morda pretrda glava ali izpahnila roka ali noga. Toda za vse to se krčmar

Sluga ni dosti zmenil. Ob takih prilikah je flegmatično zaprl vrata, da ni videl ničesar ter čakal potrpežljivo, da je nehala rabuka. Nato je začel nositi z nova liter za litrom, dokler se niso pograbili v drugo in morda isto noč še v tretje.

Toda ob delavnikih je bila mala sobica natlačena tudi z odličnejšimi gosti. Sluga je namreč točil v trgu najboljše vino in je imel čast, da je bil prijatelj z najpremožnejšim tržanom, veletržcem Malyjem. Maly pa je vodil vse tržane na konopcu. Bogastvo ima povsod privlačno silo, tudi v trgu V., in tako so tekali za njim vsi tržani, katere je pogledal s prijaznim očesom.

Nocoj je bila tedaj taka družba pri Slugi.

»Ah, ali ste jo videli danes, gospod Maly? Ta tepec ima večjo srečo, nego pamet,« je stokal pegasti adjunkt gospod Vrešec.

»Hm, radoveden sem, ali ga kaj oteše ta bistrooka debeluška,« pristavi drobni, slokobedri tržki župan Pevec.

»Ba-a-a, kaj še! Tega ne izpremeni niti ogenj; kakor je vajen, tako bo delal. Celi dan bo prečepal z naježenimi obrvmi in odurnim pogledom v svoji prodajalnici, dočim bo morala ona zraven njega plesti nogavice, šivati otročje srajčice, plesti čipke, ali pa prižigati mu dvakrajcarske smodke,« odgovori Maly, zroč samosvestno s svojimi drobnimi, živimi očmi po ostali družbi, kakor da je povedal Bog ve kaj bistroumnega.

»Zvečer pa, ko se komaj zapre prodajalnica, že bode tudi ugasnila luč v njegovem stanovanju. Bože mili, to bo življenje!« doda suhi, škileči lekarnar.

»Še neslanega soka ji ne bode privoščil,« pritrdi debeluhasti pekovski mojster.

»Kaj pa mislite, kako se bosta gledali s taščo? O jejmine, to, to bo šele šola!« se oglasi nekdo drugi.

»Pustimo to in pogovorimo se raje kaj važnejšega, se zasmeje mlad človek dolgega, dolgočasnega obraza. Bil je sin krčmarja »Pri luni«. »Jaz pravim, da je vsekako važen in imeniten dogodek za naš trg, da se je pomnožilo število naših gospa za eno številko in to za imenitno številko!«

»Kako to? Kako to?« jih vpraša hkrati več.

Oni se nagne imenitno na stolu nazaj, povleče za redke, še precej dolge brčice, pa pravi:

»Kako to? Hm, gospa Vikica, tako ji je menda ime —«

»Glej ga, že ime njeno ve,« zavpije Maly. »Ta vražji človek, ah, ta vam je pravi!«

Onemu je vidno ugajala Malyjeva opazka, zato nadaljuje:

»No, gospa Vikica je lepa! Vrhu tega je ona v našem trgu nova, in vsaka novost našim tržanom izredno ugaja. Zato tudi nikakor ne dvomim, da postane ta gospa Vikica takoj solnce med trškimi damami, ako jo bode le Dragotin vodil v družbe!«

»Hm, to je, to je! Toda prav tega jaz ne verjamem! Čepela bo doma, čepela, to je moje prepričanje,« se oglasi zopet lekarnar.

»Dobro, dobro, naj čepi,« nadaljuje krčmarjev sin. »Toda pri vsem tem ne bo pozabljena. Ah, radoveden sem, kdo od tržkih gospodov bo prvi poskušal vzeti to trdnjavo!«

»Ah, ah, ba-a-a, ali bo pa tudi vredno, da se ta trdnjava naskoči?« zeva Maly.

V sobo pridrsa krčmar Sluga.

»Aha, že vem, o kom se menite! Ta Dragotin Kovač, hm, ta pač ni najbistroumnejši človek na svetu. Povem vam, odkar je gospodar, ni bil niti enkrat v moji krčmi. In v drugo tudi ne hodi! Kadar pa se vozi po svojih kupčijah, tedaj stisne pod pazduho kos kruha, vtakne v žep merico brinovca ali slivovca, pa prehodi ob tem polovico sveta! Ah, meni se zares smili njegova gospa, ki je tako zala!«

Vsi se zasmejejo. Maly pa mu položi desnico na ramo, rekoč:

»Nič naj vam ne bode žal po Dragotinu! Pa ga popijemo mi toliko več. Še en liter, pa še ne gremo!«

»Ah, pa izpraznimo kozarec na zdravje gospe Dragotinove,« vpije nekdo izmed družbe.

Krčmarju se zadovoljno raztegnejo usta, naglo prinese novi liter in natoči. Lekarnar pa začne z jokajočim glasom:

»Kol'kor kapljic, tol'ko let,
Bog ji daj na svet' živet'!

Vsa družba poprime za njim, izpraznijo se kozarci, a Sluga je moral vnovič prinesti.

Ko je bil šum največji in je tudi krčmar sedel kakor prilepljen in kimal, se izmuzne Maly iz sobe, prehodi vežo ter izgine v kuhinji, kjer je za mizo slonela, napol dremaje, Slugova rejenka, brdka Milica.

V spalni, moderno opravljeni sobi pa je tedaj na mehkem, z rumeno svilo prevlečenem naslanjaču, napol sede, napol leže, ždela mlada Malyjeva soproga.

Bila je šibka, srednje velike rasti, drobnega, podolgovatega obraza in velikih plavih in sanjavih oči, iz katerih je odsevala nenavadna dobrodušnost.

Vsaki trenotek je vzdignila glavo, prisluškujoč, ali skoro ne zasliši na stopnicah dobro ji znanih stopinj.

Toda ura je potekla za uro, njega pa le ni hotelo biti. Z vsakim trenotkom je legala neprozornejša megla srčne žalosti na njeno lice, in skozi dolge, svilene trepalnice lepih oči so ji silile pekoče solze.

Po polnoči je že bilo, in slišala je zadnje glasove po trških ulicah, a njenega soproga le ni hotelo biti.

Ni mogla ostati več na miru. Stopivši k oknu, je odmaknila zastor, odprla okno, in sveži vzduh tople pomladne noči je silil v sobo. S pokošenih travnikov je duhtelo seno, in iz grmovja na bližnjem vrtu se je oglašal slavec.

Malyjevka se je naslonila na okno ter željno pila te glasove, ki so ji silili s tako nepoznano močjo do srca.

Ura je potekala za uro, a ona se je zdramila šele tedaj, ko so se proti jutru začuli koraki na stopnicah. Naglo se je umaknila.

V sobo pa je stopil Maly ter se začel šumno razgovarjati. Prej je pa še potegnil iz omare steklenico konjaka, naglo zvrnil par čašic v razsušeno grlo, glasno tlesknil z jezikom, zakašljal ter legel.

In skoro je spal tako sladko, kakor spi otrok v zibeli. —

Gospej Vikici se pa nocojšnjo noč gotovo ni sanjalo, da se je sinoči že napivalo na njeno zdravje v krčmi pri Slugi, in da je bila predmet živahne konverzacije.

V.

Dragotin Kovač vendar ni bil toliko napačen človek, kakor so ga bili obsodili sinoči v Slugovi krčmi. Da se je izogibal družbe, je bila kriva največ njegova vzgoja. Dokler je gospodaril stari Kovač, je morala veljati v vsem njegova volja. Dal je sina nekoliko let v realko, a kmalu ga je vtaknil v prodajalnico, kjer je moral odslej tičati po cele dneve. Zvečer je pa stari takoj pozaklenil vsa vrata, in živa duša ni mogla ni ven, ni noter. S početka je Dragotin to robstvo le težko prenašal, a njegova nepresamosvestna čud se je kmalu vdala, in po nekolikih letih se ni brigal več za tovariše. Ker je bil edinec, je vedel, da bo nekdaj vse njegovo, in tedaj je bila varčnost le njemu v korist; in res je postal v kratkem tako skop, da ga je bil stari vesel.

Ko je pa stari legel k večnemu počitku, je ostal Dragotin tak, kakršen je bil pod vplivom očetovim. Imetje se mu je množilo od dne do dne, a z njim tudi zavest, da ne potrebuje od nikogar ničesar; tako tudi ni zahajal nikamor. In to so mu tovariši izza mladih nog šteli tako za zlo, da so ga pikali pri vsaki priliki.

Toliko bolj je pa bila sina vesela mati, katera se je bila tudi skopuštva navzela od moža. Opravljala je vse sama po hiši, niti dekle ni imela, samo zato, da ni bilo treba trošiti za-njo. Včasih je trpela toliko, kakor nobena dekla, in privoščila si je komaj najpotrebnejše. Kadar je hodila po trgu, je kazalo vse za njo, tako revno je bila oblečena. S sinom sta se razumela najbolje. Večkrat mu je dejala:

»Kadar se boš ženil, se ne ženi v domačem kraju. Le poglej jih, kako se nosijo! Kočarjeva hči, pa vsako nedeljo novo krilo. Še za sol ni, pa svilena ruta na glavi! In te gosposke goske! Kolikor zaslužiš v treh mesecih, še za klobuke ne bi zadostovalo. Ti moraš paziti, da ti donese nevesta vsaj toliko, da se bo od obresti sama hranila, oblačila, in da še kaj ostane od njih . . .«

Dragotin je materi pritrjeval; bil je popolnoma njenih misli. Ker pa ni imel nikjer nobenega znanja, se mu je zdelo najboljše, da si najde nevesto po — časopisih. In posrečilo se mu je res, da jo je dobil.

To seveda ni bilo po godu trškim gospem materam, razpolagajočim z odraslimi hčerami. Sklenile so, da bodo popolnoma prezirale njega in soprogo, ako bi se drznil, da bi jo dovedel v njih družbo . . .

Nocoj je gospa Vikica prespala prvo noč v novem svojem domovanju.

Po zajutreku ji reče soprog:

»Dopoldne boš imela zadosti opravila po hiši; pomagaj materi, saj tako ne more zmagovati vsega sama. Popoldne pa prideš nekoliko v prodajalnico, tam je mnogo opravila.«

Vikica ga je neverno poslušala in drznila si je pripomniti:

»Mislila sem, da me danes predstaviš odličnejšim družinam v trgu.«

Dragotin jo osupel pogleda, rekoč:

»Ah, draga moja, jaz sem vedno doma. Toliko imam skrbi in dela, da mi ne preostaje prav nobenega časa, da bi koga obiskaval.«

„O jejmine, še tega bi bilo treba,« pristavi urno taščа. »Tudi za-te bo najbolje, da bodeš ostajala doma. Ti poseti ne prinašajo nič dobrega, pač pa včasih razpor in nemir v zakonsko življenje.«

Vikici je šinila vsa kri v lica. Izprevidela je takoj situvacijo, in v duhu se ji je prikazala dolga vrsta dolgočasnih dni. Nemilo so jo dirnile besede taščine. Moj Bog, prvi dan, pa že tako govorjenje!

Toda tudi tašči se je Vikica zamerila s svojim govorom, in od tega časa je smatrala snaho samo za lahkoživega, porednega otroka, katerega je treba resno strahovati . . .

Tako je nastala med njima že prvi dan neka sicer še nevidna stena, neka mržnja, katera pa je postajala pozneje bolj in bolj vidna, bolj in bolj občutna . . .

Dragotin se je ozrl v Vikico, ko je bila umolknila, in čutil je, da je zašel predaleč; da bi vsaj nekoliko ublažil prvi vtisk, je dejal:

»No, včasih že pojdeva kam, toda samo zaradi tebe, draga moja, samo zaradi tebe! Toda danes ne utegnem, veruj mi! Morda v nedeljo popoldne!« . . .

Tako je potekal prvi teden gospej Vikici v vedno enakih opravilih. Dopoldne se je šukala po kuhinji in pospravljala po sobah. Pri teh opravilih pa ji je bila tašča vedno za petami; vedno je pazila, kako se poprijemlje Vikica tega ali onega dela, in čestokrat je mrmrala med zobmi opazke, da niso dandanašnje mladenke za nobeno rabo. Koliko bi bila dala Vikica, da je smela biti samo en trenotek sama! — Popoldne pa je morala prečepati v prodajalnici poleg svojega moža ali pa tudi sama, ko se je ta čestokrat odpravil, da obišče filijalko v bližnji vasi; tam je imel nastavljeno neko žensko, ki mu je vodila kupčijo.

Tako življenje pač ni bilo preprijetno, ali Vikica bi bila vse z veseljem prebila, samo da bi bil mož nekoliko drugačen; toda ta se je bore malo za-njo brigal, ampak hladen, da celo mrzel je bil do nje, a po glavi mu je vrvela kupčija, sama kupčija . . .

Prišla je nedelja. Gospa Vikica je stopala z Dragotinom proti cerkvi. Sicer Dragotin niti v cerkev ni zahajal, toda danes je moral spremiti soprogo, da ji pokaže družinsko klop. — Ljudje so pred cerkvijo prodajali zijala. Tu je stala gruča kmetiških mladeničev, tam kopica rokodelcev, zopet drugje družbica nagizdanih trških »gigrlov«, kateri so merili z očmi od pet do glave vsako mimo idočo mladenko, bodisi gosposko, bodisi kmetiško.

Ko je stopala Vikica skozi mnogovrstne te »špalirje«, je povesila oči; kajti čutila je, da je zašla zdaj pod kritiški nož tržanov vseh slojev. Celo Dragotinu je prihajalo nekako tesno okoli srca, in bil je v vidni zadregi, ko se je hkratu obrnilo toliko opazujočih oči na njiju. Prav oddahnil se je, ko je stopil v žagrad, odkoder je pokazal soprogi klop; sam pa se je stisnil v kot za vrata.

Vikica je pokleknila v klop, odprla knjigo ter se uglobila v molitev. — Ko je črez nekoliko časa povzdignila glavo, je videla, da jo opazuje dvoje modrih, sanjavih očes iz nasprotne klopi.

Tam je sedela gospa Malyjeva . . .

Po končanem opravilu Dragotin svojim očem ni verjel, ko je videl, da prihaja njegova soproga iz cerkve skupno z gospo Malyjevo; odšel je bil nekoliko prej iz cerkve ter je počakal zunaj.

Še bolj pa se je začudil, ko ga ogovori Malyjevka:

»Gospod Kovač, gotovo nam napravite to uslugo, da nas obiščete popoldne s svojo gospo. Vedite, da sva stari prijateljici, še iz samostanske šole. In koliko si imava dopovedati!«

»Ah, gospa,« je odgovoril presenečen, »jaz nikakor ne utegnem; imam neko nujno pot. Pač pa lahko pojde ona; toliko lažje se kaj pomenita!«

»Bodisi, toda gotovo!« . . .

(Dalje prihodnjič.)

Gledališka pisma.

Piše dr. Fr. Zbašnik.

I.

Dobrohotnost urednikova, katero nam je zahvaliti, da se izselijo gledališke kritike iz dosedaj jim odmerjenih, nekoliko tesnih in omejenih prostorov Zvonovega listka ter se vvrste med leposlovno, torej imenitnejše gradivo Zvonovo — nas je spravila v nemalo zadrego; kajti zavedamo se popolnoma dolžnosti, ki nastanejo iz tega za nas.

Dosedaj smo se, kadar smo si bili v svesti nedostatnosti svojih kritik, često tolažili s tem, da se spisom v listku itak ne pripisuje posebna važnost, in v tešilo nam je bilo to, da smo se včasih ozrli nazaj na one kritike, ki so jih pisali drugi, in ki se tudi niso kdo ve kako odlikovale od naših.

Poslej te tolažbe ne bomo imeli več. Zdaj se po vsej pravici lahko zahteva od nas, da je to, kar pišemo, tehtovito, temeljito; zastopati nam bo odločno in javno svoja načela, ki jih imamo glede umetnosti sploh in glede dramatike posebej; gledati nam bo, da to, kar podamo čitatelju, ni bar ali pleva, temveč jedro. V to svrho pa bo treba mnogo razmišljevanja in preudarjanja in kolikor toliko tudi — ne sramujemo se izreči prave besede — študij.

Malokomu je znano, kako težavno je pisati pri nas kritike v obče, posebej pa še gledališke kritike.

Pred vsem je jezik, ki stavi včasih še ovire.

Dobro se še spominjam, kako sem svoje dni zameril Stritarju, ki je pri neki priliki omenil, da nam jezik še ni dovolj razvit; moj narodni ponos se je protivil takemu priznanju.

Sedaj imam druge izkušnje.

Človek tuhta, preudarja in grize pero, da bi dobil pravi izraz za svoje občutke in misli, a naposled pride do prepričanja, da ne more točno izraziti tega, kar čuti, prav živo čuti, in da mora ostati torej nepovedano mnogokaj, kar mu je pri srcu.

Morda se bo zdela komu smešna ta izpoved, a mi se je ne sramujemo, niti se ne bojimo, da bi trpela vzpričo nje naša narodna čast. Koliko časa pa pišemo pri nas kritike? Kje smo bili še mi, ko so imeli Nemci že svojega Lessinga! In kar nič se ne da dvomiti, da Lessing sam še marsičesa ni mogel povedati, kar se zdaj v nemščini da prav lepo izraziti, a vendar Viljem Scherer v »Poetiki« priznava, da nemška leposlovna kritika glede finega niansovanja še daleč zaostaja za francosko.[1])

Poleg gibčnosti in prožnosti, po kateri se odlikuje naš jezik, se nam pa kar nič ni treba bati, da se ne bi polagoma tudi naša kritika povzpela do prilične popolnosti.

Ko pa smo se dotaknili na tem mestu nedostatnosti, ki se v nekem oziru še zdaj razodeva v našem jeziku, se s tem nismo hoteli izgovarjati ter si olajšati prihodnje svoje naloge, nego hoteli smo izpovedati, da se tudi mi ne zadovoljujemo z dosedanjim razvitkom našega jezika, temveč da se resno potrudimo, da ga po svoji moči spopolnimo in obogatimo v estetiško-kritiški stroki.

Kdor ne bi mogel umeti teh naših pomislekov in bojazni, njemu ne moremo pripomniti druzega, nego, da čim manj kdo misli in čuti, tem manj pride v take zadrege, kakršne so nam bile tu v mislih . . .

Veliko težavo pa prizadeva kritiku slovenskega gledališča tudi to, da mu je često nedostopen tekst tistega dramatičnega proizvoda, ki mu ga je kritikovati.

Ko se je imel uprizoriti lansko leto na našem odru Sudermannov „Dom«, smo zaman povpraševali po vseh ljubljanskih knjigarnicah po tem delu. Kako je potem pričakovati, da bi se dobilo kako drugo manj imenitno delo, negoli je Sudermannov »Dom«? In kako naj si

[1]) »Wer sich viel mit literarischen Dingen beschäftigt, wird einen eigenen Wortschatz für dies specielle Gebiet sich aneignen, wie z. B. bei den Franzosen Ste. Beuve mit so viel Feinheit that: zu solcher Reichhaltigkeit ist die Sprache der deutschen Kritik überhaupt nicht gelangt . . .« Na mestu rečenem na str. 8.

preskrbimo celo domača izvirna dela, ki niti tiskana niso, ki se nahajajo samo v rokopisu?

Da se more vsako delo, preden se izreče o njem sodba, do dobrega proučiti, je jasno. To pa se pri nas drugače skoro ne more zgoditi, nego da se delo že preje prečita; kajti prvič se pri nas malokatera igra ponavlja tolikokrat, da bi se mogel človek že v gledališču do dobrega seznaniti z njo; drugič pa nekateri naši igralci govore tako nerazumno, da se tudi poleg najbolj pazljivega in napornega poslušanja prav lahko kaj presliši.

Zategadelj smo se odločili, da se obrnemo s prošnjo do intendancije slovenskega gledališča, da nam gre na roko ter nam dovoli, kadar bo treba, pregledati dotične rokopise . . .

Še v nekem oziru je pri nas morda težje pisati kritike, nego drugje. Pač imajo v teoriji prav tisti, ki zahtevajo, da bodi kritika brezobzirna, da se ne straši nikdar tudi najostrejše sodbe; sama na sebi je ta zahteva gotovo upravičena — in vendar mislimo, da se pri nas ne more kritika postaviti na tako absolutno stališče.

Oni časi so, hvala Bogu, res že za nami, ko se je pri nas vse, kar koli se je spisalo ali igralo, brez izjeme in ugovora hvalilo na vse pretege ter povzdigovalo v deveta nebesa; kritično merilo se je brez dvombe tudi pri nas že utrdilo, in zategadelj zagotavljamo tudi mi, da se nikdar vzpričo krive sentimentalnosti tako daleč ne izpozabimo, da bi kdaj resnico zamolčali. Pač pa se mora po našem mnenju pri nas kritika še vedno izogibati one rezkosti, brez katere si mnogi kritike niti misliti ne morejo, in ki je res tako značilna, da se zdi človeku, kakor bi kritik, ki ne piše rezko in ostro, ne imel potrebne samozavesti in torej tudi ne zmožnosti za svoj posel — s kratka: mi s Stritarjem vred nismo pristaši tistega Lessingovega kritičnega ali bolje: hiperkritičnega načela, ki se je v nekem slučaju poudarjalo tudi pri nas: »Abschrekend und positiv gegen den Stümper, höhnisch gegen den Prahler und so bitter als möglich gegen den Cabalenmacher«.

Zlasti bi bila Lessingovska rezkost neumestna glede naših izvirnih dramatičnih del; le-teh se producira tako ubogo malo, da jih treba presojati z dobrohotnostjo do one skrajnjosti, ki se še da spraviti v skladje z resnico, katera se seveda nikdar ne sme zatajiti, in v skladje z onimi načeli, katera spoznavamo za prava, katerim se torej tudi nikdar ne izneverimo . . .

Toda ne zadostuje, da kritik loči to, kar je dobro, od slabega; kritik bodi ob enem — učitelj.

Kdo ne ve, koliko vrednosti je pisatelju, zlasti začetniku, dobrohotna kritika, ki se ne zadovoljuje s tem, da graja, ampak pisatelja tudi navaja in ga poučuje? Nekateri naši mlajši pisatelji se res odlikujejo po toliki samosvestnosti, da jih po pravici zavidamo za-njo; toda brez dvombe imamo nekoliko tudi takih, ki se svoje vrednosti in veljave ne zavedajo tako odločno, ki sami o sebi dvomijo — in morda baš oni niso najslabši! . . .

Tu nas vabi prilika, da bi napisali kar celo razpravo, kaka bodi po naših nazorih kritika; toda zašli bi predaleč, ako bi si jo hoteli privoščiti. Le toliko naj omenimo, da se popolnoma strinjamo z zahtevami, ki so se pred nedavnim časom stavile po nekaterih naših časopisih glede kritike. Poleg drugih tam navedenih postulatov, ki se razumejo sami ob sebi, se nam zdi v naših sedanjih razmerah zlasti imeniten tudi tisti postulat, da se kritika ne oziraj vedno na prejšnja dela pisateljeva, in naj se pisatelju ne oponaša pri vsakem novem delu vedno zopet to, kar je morda kdaj zagrešil. Ako komu kak proizvod ni ugajal iz katerih koli obzirov, čemu bi se ga spominjal pri vseh drugih delih istega pisatelja vedno in vedno?

»Popolna prostost bodi dana vsakemu pisatelju v tem, kaj in kako naj piše, in vsakdo plavaj v tisti struji, ki najbolj odgovarja njegovemu mišljenju in čuvstvovanju« . . . To stališče, ki se je nekolikokrat poudarjalo v novejšem času, je zares edino pravo; po volji nam le to ni, da baš oni, ki se na eni strani razgrevajo za to načelo, le-to sami preradi zataje, ter se — seveda le pod kakim izmišljenim imenom — zaletavajo v vsakoga, ki ne trobi povsem v njih rog.

Te napake se bomo izkušali mi vsekakor izogniti, in nadejamo se, da se nam posreči to tem bolj, ker nimamo za nikogar delati — reklame, niti za-se, niti za koga druzega.

Naj spravi torej intendancija našega gledališča v nastopajoči sezoni na oder proizvode katere koli struje, mi bomo sprejemali vse z isto dobrohotnostjo, z isto objektivnostjo. Zmrdavali se ne bomo, če se nam poda kak umotvor, ki je ustvarjen v duhu starih klasikov, ker nas prešinja prepričanje, da to, kar je veljalo stoletja za pravo in dobro, vendar ne more biti povsem slabo, in ker se nikakor ne moremo sprijazniti z mislijo, da bi bilo usojeno baš našemu veku, oziroma posameznim glavam našega veka, da prižgo luč edino prave prosvete ter določijo pravila, ki so jih izgrešili vsi estetiški veleumniki preteklih vekov od Homerja in Aristotela počenši pa do našega Prešerna; zgražali pa se tudi ne bomo o proizvodih katere koli novejše slovstvene struje, ker se nam ne zdi nič smešnejše, nego gledati pre-

zirljivo na to, kar je novo, samo radi tega, ker je novo, in ker smo uverjeni, da človeštvo vedno v vsakem oziru napreduje, in da je torej tudi v novih strujah gotovo mnogo dobrega, kar pride gotovo do priznane veljave, kadar se razbistrijo pojmovi — dokler se ne prikaže še kaj novejšega ter se ne pomaknemo zopet za stopinjo naprej; saj vse na svetu je vedno v prehodni dobi! . . .

Naj iz teh naših besed nihče ne sklepa, da so naši nazori ohlapni, ali celo, da jih mislimo obračati po vetru! Ne, o tem, kaj je lepo in umetno, imamo trdne, jasne pojme, od katerih se nikakor ne odmaknemo, in v gorenjih vrsticah smo hoteli samo pokazati, da stališče, katero zavzemljemo, ni niti nizkotno, niti pretesno . . .

Naposled izrekamo le še iskreno željo: naj bi nam prinesla prihodnja gledališka doba mnogo lepega in dobrega, mnogo takega, da bomo z veseljem pisali — gledališka pisma!

LISTEK.

Kopitarjeva slavnost na Dunaju in v Ljubljani. Za prenos Kopitarjevih smrtnih ostankov z Dunaja v Ljubljano se delajo večje priprave. S prenesom se združi posebna slavnost na Dunaju in tukaj. Na Dunaju pripravlja slavnost poseben odsek, kateremu je na čelu dvorni svetnik Šuklje; namestnik mu je prof. dr. Murko; tajnika sta dr. Mantuani in dr. V. Kušar; blagajnika msgr. Jančar in prof. dr. Primožič, odborniki pa: Pukl, dr. Pajk, dr. Simonič, M. Hubad in I. Vadnal. Priprave za tukajšnjo slavnost ravna poseben odsek, sestavljen iz zastopnikov odborov »Slov. Matice« in »Pisateljskega podpornega društva«, kakor smo to v svojem času že naznanili. Dunajska slavnost se bo vršila v nedeljo dne 10., ljubljanska pa v torek dne 12. oktobra t. l. Na dunajskem programu je: blagoslovljenje, govor in petje na pokopališču; izprevod ob zvonjenju po raznih farah prestolnice, govor in petje na južnem kolodvoru, pisateljski srbsko-slovenski sestanek na predvečer. Na ljubljanskem programu je pa: izprevod od železnice na pokopališče, petje na postaji in na pokopališču, govor na pokopališču. Natančnejši program priobčijo dnevniki.

Prenos Vukovih posmrtnih ostankov z Dunaja v Belgrad. Uredništvo je prejelo naslednje obvestilo od srbske kraljevske akademije v Belgradu:

»Da bi se posvedočilo istinito priznanje sjajnim zaslugama oca nove srpske književnosti Vuka Štef. Karacića previsokim ukazom od 2. (14.) maja o. g., naredjeno je, da se posmrtni ostanci njegovi prenesu u otacbinu.

Srpska kraljevska akademija, kojoj je istim previsokim ukazom povereno, da onaj prenos izvrši, ima čast izvestiti uredništvo »Ljubljanskog Zvona«, da će iznošenje praha Vukova iz groblja Svetoga Marka u Beču biti 28. septembra (10. oktobra) ove godine u 2 časa posle podne, a sahrana u Beogradu, kod saborne crkve, 30. septembra (12. oktobra) u 11 časova pre podne.

Beograd, 6. (18.) septembra 1897.«

Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole. Sestavila M. Josin in E. Gangl, učitelja v Ljubljani. — V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1897. — Cena vezani knjigi 80 h. Str. 224. — (Konec.)

Seveda poleg teh nazorov pisatelji in pesniki kakor Slomšek, Praprotnik, Tomšič i. dr. izgube vso vrednost, in le malokateri njih spis bi se dal brez korenitih formalnih poprav porabiti za čitanke. Pred to posledico leposlovne smeri se bodeta menda gg. Josin in Gangl še najbolj zgražala, toda popolnoma logična je. Vsa čast in hvala omenjenim možem kot narodnim buditeljem, kremenitim značajem itd.; tudi njih spisi so bili ob času naše narodne bede in slovstvene suše velikega pomena; a vse to nas ne sme in ne more zapeljati, da bi jim priznavali absolutno leposlovno vrednost; storili so njih spisi in pesmi ob svojem času svojo dolžnost, a za to tudi želi primerno priznanje — dandanes so samo historiškega pomena. —

Ne bi bilo treba poudarjati, a vendar to storimo zaradi možne nesporazumnosti, da pedagoške in moralne obzire v vseh učilih in spisih, ki so namenjeni mladini, pripoznavamo kot »conditio sine qua non«, a takisto brezpogojno treba upoštevati leposlovno stališče; vsako stališče samo za-se bi bilo enostransko; »omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci«, bi lahko tudi mi rekli, razumevajoč pod »utile« moralnost. a pod »dulce« to, kar je estetiški lepo.

»Absolutno estetiško merilo!«, mi porečeta gg. Josin in Gangl; „lažje rečeno nego storjeno! Kdor pozna naše leposlovno uboštvo, ta ve, v kakšnih zadregah je slovenski čitankar, iščoč »absolutno lepih« primerov za svoja berila. Če z obojnim merilom, moralnim in estetiškim, iztikaš po našem skromnem slovstvu, ti ne ostane veliko pod prsti« . . .

Temu sicer tehtnemu pomisleku imam dvoje odgovoriti: Prvič ne bi bilo nič škodilo, ako bi se bilo berilo, ki sedaj obsega 164 str., skrčilo za polovico. Neumann je poleg drugih zdravih in pravih načel dobre čitanke postavil tudi to-le načelo, kateremu brezpogojno pritrjujemo: »Čitanka obsegaj samo toliko berila, da v teku leta lahko predelaš vse koščke.« Torej čitanka ne ponujaj več gradiva, nego ga je možno prečitati, ne da bi moral učitelj šele izbirati primerne sestavke; čitanka obsegaj zgolj vzorne — recimo naravnost: klasične — sestavke, a te treba vse prečitati v teku šolske dobe, kateri je namenjena čitanka.

Drugič pa mislim, da je naloga slovenskega čitankarja dandanes vendar veliko lažja in hvaležnejša, nego je bila Janežičeva in pa tudi še Šketova pred kakimi petnajstimi leti; izza l. 1880. smo tudi v leposlovju čudovito napredovali. Gg. izdajateljema se je bilo treba le še malo bolj

zatekati k našim klasikom, in prepričan sem, da bi bila dobila iz njih, zlasti iz Stritarja, Levstika, Erjavca, Gregorčiča, mnogo zgolj klasičnega berila, ustrezajočega vsem pedagoškim ozirom. In če bi bilo še kaj primanjkovalo, so jima bili še vedno na razpolaganje naši kaj lepo se razvijajoči zabavni listi, leposlovne zbirke (n. pr. »Pomladni glasi«) itd. — Ob enem pa bi bila gg. izdajatelja s klasičnimi sestavki stregla drugemu tudi jako važnemu smotru jezikovnega pouka: neprisiljenemu, nezavednemu vvajanju v domače klasično slovstvo. Večino sestavkov, ki smo jih mi v mladih letih v šolskih berilih čitali ter se jih tudi na pamet učili, smo pozneje spoznali kot malovredna skrpucala, dobra dovolj za šolo in za to, da se pozabijo, in žal nam je bilo truda in veselja, ki smo ga nekdaj z njimi imeli; kolik dobiček pa bi bil, ko bi nekdanji učenec v poznejših letih spoznal, da berila in pesmi, ki se jih je učil, so dela naših najboljših pisateljev in pesnikov, katere čisla ves slovenski svet, in hvalil bi šolo, ki mu je igraje pribavila, ne da bi se bil tega zavedal, naših klasikov . . .

Ker so v vseh zgoraj omenjenih oddelkih („Zabavi in pouku“ — „Cerkev, šola in dom“) pomešani vse vprek poučni in zabavni sestavki v vezani in nevezani besedi, je bilo neizogibno, da je marsikako berilo zašlo v to ali ono skupino samo iz vnanjih vzrokov, zaradi naslova ali česa tacega, n. pr. basen »Jež in lisica« med »Letne čase« — najbrž radi prvega stavka: »Bila je huda zima« — basen »Konj in osel« pa med prirodo; pravljice o Zlatorogu, o začetku blejskega jezera, o povodnem možu in o ženi na Poljanah pa so vvrščene na prvo mesto »zgodovinskega« oddelka. Lahko se reče, da pri polovici beril ni najti tehtnega vzroka, vzpričo katerega bi sodilo dotično berilo samo v to in v nobeno drugo skupino. Ker pa pogrešaš logične neizogibnosti za to ali ono razvrstitev, se ti nehote vrine misel, da je bilo vse tisto razvrščevanje — nepotreben poskus —

Glede jezikovne oblike ni veliko pripominjati; gg. izdajatelja sta se potrudila, da bi ustrezala knjiga tudi na to stran današnjim zahtevam. Pohvaliti ju treba tudi, da sta se glede pravopisa ravnala — kakor pravita sama v predgovoru — »po načelih Wolf-Pleteršnikovega slovarja«; da bi se le bila še bolj dosledno! Kajti našel sem nemalo primerov, v katerih se njiju pisava ne ujema s Pleteršnikovo. Naglasnih znamenj — katerih si nekateri književniki pri nas tako radi, a tako po nepotrebnem privoščijo, sebi in stavcem v muko — Josin in Gangl nista preveč špogala. In to je prav. Od učitelja se sme zahtevati, da naglašaj pravilno tudi brez tistih itak dvomnih pripomočkov, zlasti v pesmih, kjer že ritem dovolj jasno določuje naglaševanje; otroci pa s tistimi mušicami in strešicami pač ne vedo kaj početi, le begajo jih. Jaz bi bil namesto gg. izdajateljev celo v oblikah kakor „srcé“, »srcá« i. dr. naglaske opustil.

V podrobnejši razgovor o »slovnici« (str. 165—216) se ne spustimo. Teoretiško-slovniški pouk se meni nikakor ne vidi najvažnejši del jezikovnega pouka, kakor mislijo še premnogi učitelji, in ker vrhu tega pri slovniškem pouku ne zavzema prvega mesta knjiga, ampak učitelj in živa njegova beseda, zato sodimo že po površnem pregledu, da je tudi ta slovnica toliko vešče in spretno sestavljena, da bo dobro rabila. Z zgledi, s katerimi

treba pričeti vsako slovniško pravilo, in z nalogami, s katerimi ga treba utrditi, je Josinova-Ganglova slovnica bogato opremljena. — S slovniškimi definicijami pa gospod, kateremu se je poverila ocena »drugega berila in slovnice«, baje ni zadovoljen. Ta gospod naj pomisli, kolika težava je s slovniškimi definicijami, kako malo eksaktna je ta veda, dasi je že silno stara, in kako so si celo glede navidezno primitivnih pojmov (n. pr.: so-li možni stavki brez osebka, ali ne? i. dr.) najglasovitejši slovničarji (Miklošič, H. Paul, Fr. Kern) navzkriž . . .

Vnanja oblika — last, not leat pri šolski knjigi — je prav čedna, in tisk je v vseh oblikah razločen in očem nekvaren, saj pa poudarjata tudi gg. založnika, da so se za to knjigo uporabile povsem nove, nalašč v to svrho lite črke. Tudi cena — vezani knjigi 80 *h* — je jako umerjena. —

Upoštevajoč vse momente, lahko rečemo, da Josinovo-Ganglovo berilo v obče nadkriljuje svoje tekmece, in dokler ne izide kako boljše, je s prepričanjem priporočamo prav toplo šolskim vodstvom, toda z nadejo, da se bodeta ozirala gg. izdajatelja pri prihodnji novi izdaji na tukaj izrečene želje.

Salonske knjižnice I. zvezek je torej naposled izšel ter nam prinesel poleg obširnega predgovora izdajateljevega in pisateljevega kopo (8) Govekarjevih novel in črtic pod skupnim zaglavjem: »O te ženske!« Ne namerjamo na tem mestu podrobno oceniti posamičnih povesti, katere gospod pisatelj sam v predgovoru imenuje „skromne prvence“; le toliko naj omenimo, da tudi ti prvenci že razodevajo i vrline i hibe Govekarjevega pripovedovanja. Pri njih čitanju smo se vnovič uverili, da največja prednost Govekarjevega peresa je opisovanje[1]); z malimi, a značilnimi potezami si umeje ustvariti vnanji okvir, v katerega potem riše takisto krepko in naglo svoje tenje in tipe, a zopet zlasti od vnanje strani, tako, kakor se kažejo vnanjemu svetu, našim očem v svojem kretanju in občevanju — tudi v dialogu je Govekar mojster — dočim notranjščino svojih junakov, njih čuvstvovanje, ki je vendar vzrok in ob enem tolmač njih dejanja, skoro popolnoma prezira; menda se celo vedoma ogiblje psihološkega razglabljanja in pomikanja v duše delujočih oseb, češ, da on hoče le čisto objektivno slikati resnico, a iz vestnega, objektivnega in ob enem umetniško lepega opisovanja oseb in dogodkov si čitatelj sam lahko osnuje in sestavi duševni položaj in značaj portretovanih oseb. Baš s to posebnostjo nas Govekar najbolj spominja Zole, pri katerem tudi zaman iščeš psiholoških refleksij, in Zolovi dušni efekti so le indirektni, to se pravi, čitatelj si jih iz portretovanih oseb in registrovanih dogodkov sam v sebi ustvari, ali pa tudi — ne ustvari; pisatelj mu jih kar nič ne vsiljuje. —

Nočemo g. Govekarju očitati, da je baš psihološko razmotrovanje, ki ga on zanemarja, najvišja stopinja pisateljske umetnosti, in da stoprav iz duševnega življenja je možno tolmačiti mnoga človeška dejanja, ki so sicer samo ob sebi nerazumevna; morda to g. Govekarju kakor Zoli ni dano, in G. lahko poudarja, da sta pač oba načina, direktni in indirektni, upravičena, in dočim drugi, zlasti ruski pisatelji in med našimi Karol Dolenc tolmačijo iz notranjosti delujočih oseb njih sokobe, besede in dejanja, prodira on narobe iz realnosti do duševnosti. Bodisi! Toda nekaj moramo prirekati

[1]) Celo v »negodnem prvencu«, kakor imenuje G. sam prvo povest »Primo loco«, se lepo čita realistični opis seje krajnega šolskega sveta.

g. Govekarju: obseg duševnih občutkov, ki nam jih vzbuja njegovo realistično opisovanje, je primeroma jako majhen. Pač je mojster v tem, da čitatelju vzigrava z navidezno skromnimi sredstvi — z malimi krepkimi črtami, smo rekli zgoraj — domišljivost, pač drami indirektno, dasi morda premišljeno, neko vrsto afektov, a vedno le isto vrsto. Doslej ta nedostatek ni bil občuten, ker je bil ves Govekar nam Slovencem toliko nov in zanimiv, da nismo niti utegnili paziti na to. A bojimo se, ako se pisatelj v prihodnje ne poglobi, sam napredujoč v analizovanju duševnih činiteljev in v umetniškem njih izraževanju, da se polagoma izčrpa in izpiše; potem bi bilo neizogibno plitvo ponavljanje samega sebe, in njega ne bi več mogli primerjati z Zolo, nego s Paul de Kockom, ki pač more ugajati mladeniškim izpeljančkom in poluizobraženim ženskim, nikakor pa ne zrelim ljudem.

Pa še nekaj imamo pri srcu. G. Govekar sam pravi v predgovoru, da mu je vzor resnica v lepi, umetniški obliki. Da je G. jako spreten v pisateljski tehniki, to se sploh priznava, to se je priznalo vnovič sedaj, ko je izšla »Salonska knjižnica«. Toda od pisatelja-odličnjaka, da, v nekem obziru celo prvaka — prvaka realizma, za katerega se smatra brezdvomno G. sam — se sme v formalnem pogledu po pravici še malo več zahtevati, nego tehniška, četudi nenavadna rutina. Veliki pesniki in pisatelji niso samo daleč vidni mejniki na duševnem pozorišču svojih narodov, ampak zlasti tudi vtisnejo globoke sledove jeziku svojega časa. Ni treba iskati daleč zgledov, dovolj nam jih nudi domača slovstvena zgodovina. Da ne govorimo o protestantovskih prvakih in o Vodniku, ki je »vselej želel krajnski jezik čeden narediti,« treba le pomisliti, kako skokoma je napredoval naš jezik izza Prešerna, Levstika in Stritarja, kateri so položili — v kratki dobi petdesetih let — hitro drug za drugim, vsaki za-se novo, znatno višjo stopinjo v zgradbi našega jezika. In zlasti te pesniške in pisateljske izvrstnjake, ki so vsaki za-se ostavili tako široko gaz za seboj v razvoju našega književnega jezika — zlasti nje moramo zahvaliti, da se je zadnja desetletja tako korenito premenil in napredoval ves slog slovenskega pisanja. — To je pa tudi celo naravno; saj jezik ni morda dovršeno godalo, na katero vsakdo, ki se mu je priučil, lahko igra, kar hoče — nego jezik je snov, recimo surova preja, ki si jo mora umetnik — pesnik ali pisatelj — sproti presti in tkati, vsaki po svoji potrebi, da si priredi prikladno in primerno okrilje — svojim idejam, ako so le-te kolikor toliko nove. Kdor koli torej svojemu narodu hoče podati kaj višjih, vsaj relativno izvirnih misli, se ne more kar šablonski poslužiti dotedanjega jezika, nego je prisiljen, da si za novo omislije pribavi tudi nove oblike. To resnico nam potrjujejo tudi naši najnovejši pisatelji-odličnjaki, kakor Erjavec, Gregorčič, Kersnik, Tavčar, in pozornemu čitatelju je prezanimivo opazovati, kako mlademu naraščaju kar pod rokami napreduje pesniška in sploh pisateljska tehnika, in baš vrstnik Govekarjev, R. Murnik, jo uporablja včasih s toliko dovršenostjo, da je skoro videti, kakor da bi si hotel z jezikom igračkati, kakor da mu jezik ni samo umetniško sredstvo, nego ob enem tudi del umetniške snovi.

Ne zahtevamo, naj bi bil tudi G. tak umetalen jezikotvorec, kakor je Murnik, kateremu je ta umetalnost že nekaka igrača — toliko pa smelo

trdimo, da G. semtertja prešablonsko uporablja jezik, iz česar tudi izvira nekaka ohlapnost v slogu in nekaka stereotipnost, provzročena po neskrbnem izbiranju novih in malomarnem ponavljanju istih izrazov in rečenic. Res je, da on ni zrastel na kmetih, da mu torej nedostaje tistega živega vrelca, iz katerega so zajemali naši pisateljski prvaki; toda dandanes je že toliko pristnih jezikovnih zakladov vzdignjenih ter shranjenih v delih naših klasikov, da se je možno tudi slovenskemu meščanu zaglobiti v skrivne divote našega jezika. In G. sam je na mnogokateri strani svojih spisov dokazal, da se tudi on zna zaglobiti v tajne kreposti našega jezika, kadar mu je bilo do tega, in da se ondaj zna z njimi okoristiti. — Resno ga opozarjamo, naj tudi te strani pisateljske popolnosti ne prezira, ako mu je do tega, da zadobe njegovi spisi trajno, klasično veljavo, in da se z njimi ne bodo naslajali samo slastnega berila željni poluizobraženci, ampak tudi pravi izomikanci . . .

Previsoko cenimo g. Govekarja objektivnost, tudi kar se svoje osebe tiče, nego da bi se bali, da nam zameri te odkrite besede, in dovolj je že žel baš v našem listu dasi zasluženega priznanja, da gotovo radovoljno prenese tudi nekoliko manj ugodne resnice, zlasti, ako se mu podaje s tako iskrenim namenom, kakor mu jo mi podajemo . . .

Prihodnjič pa izpregovorimo še nekoliko o Gabrščekovem podjetju samem.

Mittheilungen des Musealvereines für Krain so prinesle v zadnjem nam došlem (5.) zvezku jedrovitejšo vsebino, nego v nekaterih prejšnjih zvezkih. Dr. Oskar Gratzy podaje — pod zaglavjem »Die Höhlen und Grotten in Krain« — »Eine vollständige Aufzählung derselben sowie Angabe der über diese bestehenden Literatur« (str. 133—174). — V »Kleinere Mittheilungen« pa razpravlja prof. Ferd. Seidl o »Mittheilungen der Erdbebencommission der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien« (str. 175—180). —

Pri tej priliki nam bodi dovoljeno neko pojasnilo. Ker bi se utegnila naša grajalna opomba v IX. zvezku letošnjega »Zvona« (na str. 576.) o nemških »Mittheilungen« krivo tolmačiti, bodi povedano, da je tista opazka zlasti zadevala mnogobrojne zgodovinske spominke, natisnjene v tem zborniku, ki so že mnogim presedali, ker niso bili nič druzega, nego zgolj izpiski in ponatiski iz starejših letnikov „Laibacheričnih“. Nikakor pa nismo tedaj imeli v mislih klimatoloških študij prof. Seidla, za katere — kakor nam je znano — je prejel g. pisatelj laskave pohvale celo od inozemskih učenjakov.

»Dalibor«, opera Smetanova, se bo dne 4. oktobra t. l. predstavljala v dvornem opernem gledališču dunajskem kot prva novost te sezone. Ta opera, zložena 1868. l., se je predstavljala, odkar so se Nemci na dunajski glasbeni in gledališki razstavi seznanili z genijem Smetanovim, že na več nego 20 velikih nemških odrih z največjim uspehom. — Kot druga novost se namerava uprizoriti na dvornem opernem dunajskem gledališču Čajkovskega: »Iolanta«. To bode prvo delo tega znamenitega ruskega glasbenika, ki se uprizori na Dunaju, ter poleg Rubinsteinovih oper sploh prvo rusko glasbeno delo.

Slovanska umetnost si torej navzlic vsemu nasprotovanju in zatiranju pridobiva vedno nove zmage. ***

Slavospev S. Gregorčiču smo prejeli od g. M. Jerinića s prošnjo, naj ga natisnemo v »Zvonu«. To storimo tem raje, ker je nastopna posvečenka nov dokaz, kolik ugled uživa dični naš pesnik tudi pri drugih Slovanih.

Redivivus.

(Posvećeno pjesniku S. Gregorčiču [1]).

Ljuba moja je — Slovenja,
Jaz pa Slave zvest sem sin!
S. Gregorčič.

„Što će pjevat pjesnik stari?"
U očaju pitaš sviet;
Al gdje su ti plami, žari;
Gdje li polet mladih ljet?

„Ubiše me« — bolno dišeš —
„Ne znam starac što je poj!
„Sa svih strana" — tužno pišeš —
»Dižu na me rat i boj."

Nek se silna bura diže
Proti Tebi, Ti si jak;
Gdjegod Tvoja pjesma siže,
Slovenac te ljubi svak'.

Tko prot Tebi hudo zbori,
Tko Ti kudi svaki čin,
Tko Te gleda da umori —
Slovenije nije sin.

Redivivus, oj pjesniče,
Divnom pjesmom budi rod,
Slovenci se s Tobom diče,
Slovenije jer si plod.

U Borovnici, dne 26. srpnja 1897.

M. Jerinić.

Jugoslovenska akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu je izdala »Osnovo za nabiranje in proučevanje gradiva o narodnem življenju«, katero je napisal sedanji urednik akademijskega »Zbornika za narodni život in običaje južnih Slovenov«, dr. Ant. Radić. Ker nabiranje gradiva o narodnem življenju ne more biti uspešno, ako se ne nabira po nekem redu in po neki osnovi, je izdala akademija to osnovo, iz katere se morejo nabirači poučiti, kaj in kako je treba nabirati. Za ta posel so najsposobnejši odrasli dijaki, učitelji, duhovniki, uradniki in inteligentni posestniki. Kdor se želi resno v to stvar napotiti, naj z dopisnico prosi »Upravo Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu«, ki mu pošlje osnovo. Vsaki prinos se primerno nagradi.

»Dekameron«. V devetem zvezku »Dekamerona", katerega izdaja »srpska manastirska štamparija« v Sremskih Karlovcih, sta natisnjeni poleg drugih povesti, prevedenih iz rumunščine, francoščine in ruščine, tudi dve slovenski pripovesti: Premčeva »List za listom« in Janka Kersnika »U gruntovnici« (v zemljiški knjigi). Cena poedinemu zvezku Dekamerona je 20 kr. Naročnina se pošilja „Upravi srpske manastirske štamparije" v Sremske Karlovce.

Češki »Literární Listy« (XVIII. str. 274.) so objavili sledečo oceno o Antona Aškerca »Lirskih in epskih poezijah«:[2])

[1]) S pjesnikom spoznah se u »Narodnom domu« u Ljubljani dne 25. srpnja.
[2]) Kar je proze, sem prevedel na slovensko zaradi lažjega razumevanja.

»Pred šestimi leti je izdal A. Aškerc prvo zbirko svojih pesmi »Balade in romance« in odslej objavljal v raznih časopisih, zlasti pa v »Ljubljanskem Zvonu«, nove pesniške proizvode, katere sedaj podaja zbrane svojim rojakom kot lirsko-epske poezije. Aškerčeva muza ni plašna, pa se tudi ne skriva rada v zatišje. Pesnik sam poje o njej v pesmi »Moja Muza«:

Musa moje nezhýčkaná
není bledou, plachou dívkou,
Spartankou je, Černohorkou,
děvou zdravou, smělou, ráznou.

Musa moje nevysedá
ve snech prázdných v luny svitu,
milujeť jen světlo denní,
paprsk slunce jasný, vřelý.

V pravé ruce handžár třímá,
levou světlo vzhůru zvedá,
osvětlujú, kde je temno,
s tyranií v boj se vrhá . . .

V teh besedah pesnik jasno karakterizuje smer, v kateri hodi.

Cela zbirka Aškerčeva ima dva dela . . . . . V „Različných motivech“ je najboljša pesem „Večna luč« in jako lepa oda »Jek z Balkana«. — V oddelku »z denniku poutnikova“ popisuje pesnik, kakšne misli so ga navdajale, ko je romal po raznih evropskih krajih. Tu čitamo pesmi o Novem Sadu, Belgradu, Pešti, Benetkah, Krakovu, Carigradu, Velehradu. „Ze zpěvníka neznámého chud'asa« nam slovenski poet nudi nekoliko krasnih pesmi, polnih kontrastov.

Drugi del „Ballady, legendy a romance« je najboljši cele zbirke. Navedemo naj le naslove najznačilnejših pesmi: „Firduzi in derviš«, ki je satiriško navdahnjena; najbolj dovršena romanca je „Najlepši dan“: Kralj na smrtni postelji priznava, da je bil v njegovem življenju najlepši oni dan, ko je dal narodu svojemu svobodo. »Iškarjot«, »Mutec Osojski«, »Zimska idila«, »Legenda o zlati roži« so najznamenitejše. Iz cele zbirke pa diha srčni, odkriti in nezatajevani duh idealne svobode, poetiške in duševne, vroča ljubezen do Slovanstva in sočutje do sužnjega in krivico trpečega naroda.« — *K(oudelka?).* *A. Dermota.*

Listnica uredništva. Prostoslav: Še nezrelo! Premladi ste še pač, da bi mogli že zdaj vedeti, kaj je življenje. — Irin: Poslana stvar ni za „Zvon“. — Maksimilian: Za sedaj eno. Na metriko bo treba v bodoče bolj paziti; potem bomo videli. — K. L.: Poslane stvari niso za „Zvon“, ker so še presentimentalno-mehke in negodne; tudi ni videti v njih nič prav originalnega, krepkega. Toda naj Vas to nikar ne boli! Svojemu narodu in prosveti njegovi lahko služite tudi na kakem drugem polju; ni da bi morali pisati pesmi . . . Σ: Za sedaj samo eno; drugo ni godno. —

Ljubljanski Zvon.
Leposloven in znanstven list.
Štev. 11. V Ljubljani, dne 1. listopada 1897. Leto XVII.

Pavliha na Jutrovem.

II. »Bogu za hrbtom.«

»Bogu za hrbtom« torej! . . . No,
Ime bi bilo res izvirno!
Bogu za hrbtom ves ta kraj
In staro selo to-le mirno.

Če Allah ve za to-le vas,
O tem pač dvomi moja glava...
Zaplankan od gora ves kot!
Ah, tukaj svet se res nehava!

Velika cesta — daleč tam!
Železnica tu stvar neznana...
Po enkrat v letu morda sem
Še kaka zajde karavana.

Tu pijem vino že tri dni
Na vrtu ‚pri debeli vdovi',
Gasim si žejo jutrovsko,
Sloneč ob mizici jelovi . . .

Prehodil vse sem ulice,
Vsak kot, bi rekel, mi že znan je;
Govoril tu, govoril tam . . .
Poznajo vsi me že vaščanje.

In jaz jih precej že poznam...
Fantastičnega niso duha!
Vse misli sučejo se jim
Okoli žepa in trebuha.

O, pametni so to ljudje!
Nikdar ne jezdijo oblakov . . .
Premišljeno, po trdih tleh
In treznih hodijo korakov . . .

Trg prazen skoro ves je dan;
Bolj mrtvega ne najdeš kraja.
Le včasi kje zamuka vol,
Zariga osel, pes zalaja.

Na klopi tam sedi redar —
Figura! Počil bi od smeha! —
Dolg čibuk puši, vmes možak
Na ves glas in široko zeha.

Otožno kliče mujezin
K molitvi ljudstvo z minareta;
Pred manoj z metlo brezovo
Župan sam ulico pometa . . .

»Bogu za hrbtom«! . . . Toda, glej,
Pred manoj čaša spet je suha!
Hej, kaj zadremal si, krčmar?
Pijače sveže! Primaruha . . .

Tako . . . izvrstno! A sedaj,
Prijatelj, k meni sedi raji!
Povej mi, kaj še videti
Bi v lepem bilo vašem kraji?

»Si li že videl na primer,
Gospod Pavliha, tudi zmaja?
Na kraj' vasi, tam pod goro
Zverina grozna nam razsaja!«

»»Kaj? Zmaja?!«« — »Da! Otroke žre,
Vsak dan po enega pohrusta!
Ko ta-le vrata, rečem ti,
Pošast ima velika usta!

Ker zmaja že smo vajeni,
Ti nihče ni o njem govoril:
Seve! . . . Kdaj pride pač junak,
Ki spako to bi nam umoril?«

»»In jaz sam tisti sem junak,
Ki zmaja strašnega vas spasi!
Sam pojdem nadenj! Mrtev bo,
Verujte, jutri ob tem časi!««

* * *

To gledali so drugi dan
Vaščanje moji vsi debelo!
Vse selo zmaja mrtvega
Sedaj je videti hotelo.

A tu je ležal mrzel, trd,
Pred luknjo svojo vznak, brez diha;
Iz tisoč grl sem čul pozdrav:
»Hura, hura, rešnik Pavliha!«

In stiskali so mi roke,
Na ramah me okrog nosili,
In od veselja samega
Ljudje so se na glas solzili.

In posadili me nato
Na iskrega so sivca v sedlo . . .
„Ta bodi tvoj!" . . . In daleč še
Me staro, mlado je sprovedlo.

A ko sem že poslavljal se,
Župan še me je nagovoril:
»Povej nam vendar za slovo:
S čim pa si zmaja ti umoril?«

»»Prav rad!«« — odgovorim mu jaz —
»»Vzel ves sem dolgčas, ki vas tlači
‚Bogu za hrbtom' dan na dan;
Vzel praznoverstvo, ki vas pači;

In vzel sem kramarsko zavist,
Ki vas sosede napihuje;
In spletke vaške vse sem zbral,
Kar jih med vami se nasnuje:

Vse to na ponvi sem zvaril
In vrgel strup ta v žrelo zmaju . . .
Pogoltnil je — iztegnil se . . .
Na mah je bilo z njim pri kraju.««

III. Pesnik Selim.

»Slavni pesnik, slavni Selim,
Naš ponos in dika naša!
Kdo pač tebe ne bi ljubil
In ne čital pesmi tvojih?
Vse pozna te, vse te čisla
Od Kahire do Bagdada,
Od Bagdada do Stambula,
Od Stambula do Maroka.

Allah s taboj, Allah s taboj!
On pero naj vodi tvoje,
Da napišeš nam še pesmi
Misli polnih, čuvstev vročih,
Plemenitih po jeziku . . .
Krasna res je pesem slavčja,
Ko iz dna mu vreje duše
Sladka, nežna, ljubezniva;
Veličasten glas je levov,
Ko zarjove sred' puščave
Jezen, kakor kralj razdražen:
Ti si lev in ti si slavec;
Ti si, Selim, nam oboje!
Nežen v pesmih si ljubezni,
Ali grozen, če srdiš se . . .

Čitali smo pesmi tvoje.
Romala po vsem je mestu
Verzov zlatih tvojih knjiga;
Romala iz rok je v roke,
Čitalo jo vse je mesto.
Veš, posodil je dijak jo,
Siromak nam jo posodil,
Tisti bledi Mehmed Ali,
Mehmed Ali, dobra duša.
Ne verjameš, ne verjameš,
Kaj ta revež knjig nakupi!
Ta čudak ti raji strada,
Kakor da bi bil brez knjige . . .

In še nekaj ti povemo —
In to stvar je glavna danes! —
Nekaj za-te se pripravlja,
Nekaj čaka te po smrti!
Vlit iz brona, drag in visok
Spomenik se ti postavi
V mestu našem marokanskem.
Vsota vsa je že nabrana:
Tristo mošenj žoltih zlatov!

To smo danes ti izdali,
Pisali smo ti v tolažbo!
Slišali smo, da si reven,
Da uboštvo te preganja
Po Kahiri tam bogati;
In da beda duh tvoj smeli
Vklepa v težki jarem sužnji . . .
Nič ne maraj, ne obupaj!
Saj po smrti bo drugače —
Spomenik te čaka bronast!«

* * *

To-le pismo mi je čital
Pesnik Selim v izbi svoji
Majhni, nizki in podstrešni.
Gledala sva skozi okno
In kadila cigarete.
Mesec plaval je po nebu
In razlival luč srebrno
Na Kahiro dol' pod saboj,
Ki ležala je pred nama
Ko kraljica lepa speča.
A pod oknom, mimo naju
Sveti Nil je tekel tiho.
Daleč tam pa piramide
Vzpenjale so se v oblake.
In nato me je povabil
Pesnik Selim na večerjo.
Srebala sva črno kavo,
Jedla sočno sva čebulo
In orehe kokosove.

A. Aškerc.

Pesem.

Lep je, lep je tvoj bratec,
Svetlolasek je, kodrolasek,
Gibčen in nežen in uren
Ljubki njegov otročji je stasek.

Lepa je tvoja sestrica,
Lica nje v veden smeh so nabrane,
Očki ima kaj ponosni,
Laske ima mehko razčesane.

Živa oba sta in vedno
Letata, švigata kot metuljčka,
Pojeta in kričita
Prava dva klepetuljčka.

Vendar, ko prideš ti k meni,
Pridi, čuj me, pridi le sama —
Veš, nikogar ni treba,
Ko sva tako, tako — med nama.

Mrzla, glej, zunaj je zima,
Veš, zato doma naj sedita —
Potlej po leti, no z nama
Pojdeta, se nakričita.

Aleksandrov.

Kam plovemo?

Spisal **Karol Dolenc.**

(Dalje.)

XVIII.

Es gleicht der Woge unser Menschenleben,
Das, ruhelos, zuletzt zerschellt.

Goethe.

Bilo je petega večera pozneje. —

Bilo je pozno — šlo je že na deset.

Zorič, ki je po usodnih dogodkih zadnje dni nekoliko bolehal, je še bedel.

Sedel je v velikem, mehkem naslanjaču ob mizi. Obraz mu je bil poslednje dni obledel in upadel. Oči so bile brez svita, medle in nemirne. V visoko čelo mu je bila vdolbla grozna nesreča, ki je nenadoma zabesnela v vsej svoji divjosti črezenj, globoke gube; goste lase so mu prepregale sive niti. Uklonjen je bil, potrt, uničen od težkega udarca krute usode. —

Na mizici pred njim je ležala odprta debela znanstvena knjiga. Viseča svetilka je lila na-njo svetlo luč.

Ni bral.

Nagnil se je nazaj v naslanjač. Mračno je zrl pred-se pod mizo. Temne, težke misli so mu kakor grozeče pošasti obletavale dušo.

— Tedaj pa je glasno pozvonilo.

Zdravnik se je vzbudil iz mučnega tuhtanja; skoro prestrašil se je.

»Že zopet . . .« je zamrmral skoro nejevoljno.

Stopil je k oknu ter je otvoril.

»Kdo je?« —

»Jaz . . . gospod doktor . . . brez zamere . . .«

»Česa želite?« —

»Gospod doktor Pečnik umirajo . . . Žele vas k sebi . . . oprostite . . .«

»Ka-aj? . . . Pečnik . . .! Je-li mogoče . . .!«

»Prosim — podvizajte se, gospod doktor . . . Vsako minuto lahko umro . . . brez zamere . . .«

»Počakajte malo . . . Takoj pridem . . .«

Zdravnik je močno, s hruščem zaprl okno. Hitro, hlastno je ogrnil vrhnjo suknjo, vzel klobuk ter ugasil luč . . .

»Kako . . . je-li mogoče . . .?« je izpraševal, ko je stopil na ulico, kjer ga je čakal postaven, širokopleč, že bolj postaren mož. »Tako hitro! — Kako je vendar prišlo to? . . . In jaz nisem znal nič . . .«

»Hitro . . . hitro . . .« je odgovarjal mož; drug tik drugega sta naglo stopala po tihih ulicah . . .

»Pred petimi večeri — veste — so prišli gospod doktor povsem mokri domov . . . pozno v noči . . . nekam proti polnoči . . . Vsi premočeni — do niti, vam pravim . . .«

Zdravniku je za trenotek zastal korak. —

»Čudno — čudno«, je mrmral ter kakor osupel pogledal po strani spremljevalca. — Potem pa je dostavil počasneje in s poudarkom.

»Pred petimi večeri, pravite?«

»Da — ravno pred petimi . . . Počakajte — danes je petek . . . da, da — v ponedeljek je bilo.«

»Hm . . . hm . . . neverjetno . . . čudno . . .«

Zdravnik je zamišljeno zmajeval z glavo.

»No — tako je torej bilo . . . In nič niso povedali . . . Ko bi bili povedali, bi jim bila skuhala moja Cila — Cila je namreč moja zakonska žena — čaja, močnega in krepkega . . . In vročega bi bili popili in v toplo posteljo legli . . . In sobo bi bila zakurila . . . In morda bi bilo dobro . . . A nič in nič . . . Kar legli so. — Drugi dan pa je našla moja žena — oprostite, jaz sem namreč hišnik, in moja Cila streže gospodu doktorju — Cila je našla vso obleko mokro . . . do niti mokro — pravim . . .«

Zdravnik je molče, verno in napeto poslušal. Stopal je hitreje, kakor bi se bal, da umre bolnik, predno dospe k njemu. —

»Drugi dan popoldne pa so prišli pred navadnim časom iz pisarnice. Slabo jim je bilo, mrzlica jih je tresla . . . in morali so v postelj . . .«

»Ste-li poklicali zdravnika?« —

»I, seveda smo, seveda . . . kam pa mislite — brez zamere . . . Mrzlica ima lahko kaj slabe posledice. Poznam jaz to . . . Tako, ravno tako je bilo tudi z mojim sinom — oprostite, če vas dolgočasim in nadlegujem s svojimi čenčami . . . Veste, prehladil se je bil revež, in začela ga je tresti mrzlica. — No, mislili smo in se tolažili, da bode že boljše, in pustili smo mrzlico v nemar; a postajalo je vedno slabše. Poklicali smo zdravnika, ki je spoznal, da je pljučnica . . . brez zamere . . , In glejte, umrl je moj Josip — umrl . . . In kak sin je bil to — oprostite — študiral je tedaj na vseučilišču . . . In pisal je povesti — in take stvari . . . katerih ne spiše vsaki šušmar in bebec . . . brez zamere . . .«

Mož je govoril z zamolklim, drhtečim glasom, in klobuk si je bil potisnil globoko na oči; temno je zrl pred-se na zmrzli, polzki tlak.

Zorič je molčal; čudne misli so se mu pojile po glavi, razne slutnje so se mu vsiljevale. —

»O, to vam je bil sin, to je bil dečko! — Toda vas, gospod doktor, to ne zanima . . . brez zamere . . . Pač! — Hvala . . . hvala . . . Umrl je torej za pljučnico — in ker smo se prepozno zatekli k zdravniku . . . In tako, povsem tako je bilo tudi pri gospodu Pečniku; branili so se in branili, češ, ni tako zlo. A jaz nisem molčal — hvala Bogu in sveti Bogorodici — ne, povedal sem jim, kako je bilo z mojim Josipom — povedal sem jim kot svarilo. A niso se dali pregovoriti . . . In kolikokrat sem jim ponovil svojo prošnjo. — »Brez zamere« — sem jim govoril — »gospod doktor, vi ste učen mož, jaz pa sem neuk človek, a to pravim: zlo bode — zlo . . .« A niso hoteli poslušati mojih zlatih besed . . . niso hoteli . . . Bogu bodi potoženo. — Tedaj pa jim je še govorila na srce moja Cila — o ta vam zna govoriti do srca . . . gospod doktor — brez zamere . . . In slednjič so se ji morali vdati. Poklicali smo dr. Suhača . . . In kaj je bilo? — Pljučnica! Delal je čudno resen obraz in rekel, da smo zamudili najboljši čas . . . Tu ga imaš — nisem-li pravil, da bode tako . . . A gospod Pečnik so učen mož, jaz pa sem neuk človek . . . A sedaj morajo umreti . . . moj Bog — brez zamere . . . tako mladi . . . tako mladi . . . moj Bog . . .«

»Zdravnik je torej rekel, da je vsaka pomoč prepozna, nemogoča?«

»Ne, tega ni rekel — meni vsaj ne! . . . Morda je povedal gospodu doktorju, kako in kaj. Sinoči sta bila dolgo sama v sobi. — Ko je odhajal, je delal kaj mračen obraz. In ko sva ga s Cilo vpra-

šala, ozdravi-li bolnik, je skomizgnil z rameni ter dejal: »Bodite na vse pripravljeni . . .««

»Aha« . . .

»Bodite na vse pripravljeni — da, ravno tako je rekel . . . In veste, gospod zdravnik — saj ne zamerite — jaz govorim odkrito, kakor mislim . . . to je, veste, tako moja navada — moja maksima, je rekel moj pokojni Josip . . . Torej odkrito: jaz vem, kaj pomeni to . . . pri mojem sinu je govoril zdravnik tudi nekako tako, a drugi dan je bil mrzel in mrtev . . . brez zamere . . . No, to ni nikako zlo — zdravnik tudi ni Bog — brez zamere. In kar naravnost povedati, da je konec vsemu, je tudi težko — če oprostite!« . . .

»Kdo bi bil mislil . . . kdo bi se bil tega nadejal!« . . .

„Ne res — kaj — ni-li res? . . . Smrt — smrt . . . kakor bi jo veter prinesel, je tukaj . . . Zvečer si zdrav, drugo jutro pa morda umiraš . . . brez zamere . . .«

Zdravnik si je brisal pot s čela. —

Hišnik pa je besedičil dalje:

»Tako je torej rekel zdravnik; jaz pa sem mislil: sakra-miš, slaba bo . . . In modroval sem tako-le: Kar nič ne bi bilo napačno, če bi poslali po gospoda. Toda oprostite, kako naj to povem gospodu doktorju . . . Res, jaz rad storim vse na svetu, kar ni greh, a da bi se kar tako meni nič, tebi nič vtikal v stvari pametnih in učenih ljudi, to pa ni moja krepost . . . ali slabost . . . ali kako že bi rekel — brez zamere . . .«

»Sva-li že skoro pri vas?«

»To ulico še — in potem še šolsko ulico . . . in doma sva — hvala Bogu . . . Upam, da še ne bode ravno prepozno.«

»Upajmo . . .«

»— Torej kje sem nehal? . . . Da, veste, gospod zdravnik, ker meni v takih slučajih ni dana moč govora, sem rekel Cili: »Cila, draga moja, poslušaj besede mojih ust . . . Stavim sto proti eni, da je z gospodom Pečnikom slaba. — Kaj, Cila draga moja, ali misliš tudi ti tako . . . kaj? — In glej, ne pomislijo na konec — kar nič ne mislijo. — Veš, to je pač taka navada pri gospodi. — A dober gospod so, pošten gospod, plemenit . . . in škoda bi jih bilo, če bi umrli kar tako, kakor pogan . . . Cila, draga, ljuba — idi in govori jim na srce . . . da ne bi bilo napačno, če bi poslali po »gospoda«, saj jim radi tega še nikakor ni treba umreti — radi tega še lahko žive sto let . . .

Cila, ljuba, mila, ti znaš staviti besedice, kakor najboljši dohtar — gotovo se ti posreči in zadeneš pravo struno . . . Dej, Cila — dej . . .«

»Torej se je izpovedal? . . .«

»I, seveda — no . . . Cila pa jim je tudi govorila na srce, da sem se kar čudil . . . Rekla je tudi, kakor sem jo poučil: »Nikar ne mislite, gospod doktor« — je rekla — »da bi radi tega morali že umreti . . . Sto in sto se jih je dalo že prevideti, in vendar še žive . . .« Tako je rekla . . .«

»Pustite, pustite« — so se branili gospod doktor — »kaj boste to . . . Jaz sam najbolje vem, da bode skoro vsemu konec.« —

»Tako — tako — sem si mislil — gotovo sta se z zdravnikom pogovorila . . .«

»Torej pa pošljite« — so rekli — »pošljite po gospoda.«

»In poslali smo. — In vse se je izvršilo lepo in po krščanski navadi . . . da ne bi umrli kakor pogan . . .«

Bližala sta se stanovanju. —

»Kdaj je bilo to?« . . .

»Danes dopoldne. — Popoldne je bil zdravnik dvakrat pri bolniku . . . Na večer je postalo hujše — in poslali so po vas . . .«

— Bila sta doma.

Hitro sta stopala po lesenih, slabo razsvetljenih stopnicah v prvo nadstropje. —

»Semkaj — gospod doktor — prosim . . .«, je hitel hišnik ter odpiral vrata. —

V sobi je bilo vroče, zaduhlo; razprostiral se je po nji ščemeči duh zdravil in potu.

»Torej si vendar prišel . . . si le prišel . . .«, je govoril bolnik s tihim, suhim, drhtečim glasom, ko sta vstopila in se je Zorič približal postelji.

Poskusil je dvigniti roko ter jo podati zdravniku, a omahnila mu je nazaj na odejo . . .

»Slab sem . . slab . . . A hvala ti, da si prišel. —

Željno sem te pričakoval . . .«

Bolnikov obraz se je bil oblil z nezdravo, vročo rdečico. Globoko vdrte oči so mu sevale v nemirnem ognju; zdaj in zdaj jih je kakor utrujen zaprl za par trenotkov . . .

»No, kako je? . . . Menda ne bo velike nevarnosti!«

Bolnik se je bolestno nasmehnil . . .

»O — nevarnost — kaka nevarnost? Konec se bliža — drugega ni nič . . .«

»Morda pa je pomoč vendarle še možna« . . .

»Ne — ne . . . Jaz ugasujem — to čutim sam — in tudi zdravnik je bil odkritosrčen . . .«

S trepetajočo roko je gladil mehko odejo . . .

»A da si le prišel — da si le prišel . . . predno umrem . . .«

Umolknil je. —

Zdravnik pa je prisluškoval njegovemu težkemu, počasnemu dihanju in utripanju žile na vroči roki. —

Hišnik in njegova žena sta tiho zapustila sobo, da ne bi motila.

Zdravnik je sedel k postelji. —

»Najpoprej — Ivan — te prosim, da pozabiš, kar je bilo . . .« je šepetal Pečnik s prosečim glasom, polagoma in pretrgano.

»Ne — Dolfe — jaz sem storil tebi krivico . . . ti meni nobene. — Nasprotno! — Pozabi ti in — odpusti! . . .«

»Že davno — že davno sem ti vse odpustil — če je bilo sploh potrebno, kaj odpuščati.«

Spet je umolknil.

Govorjenje mu je bilo mučno in ga je vidno utrujalo.

Zorič mu je prigovarjal, naj molči.

In res je nekoliko časa ležal mirno in tiho.

Le na licu mu je zdaj in zdaj — hipno, komaj vidno — zatrepetala vroča, potna koža.

Bilo je, kakor bi mu težilo misli nekaj težavnega, zagonetnega.

Po daljšem molku je začel — natihoma, kakor sam za-se, zamišljeno in polagoma:

»Ločil se bom . . . Res, cvetlic mi ni sejala in sipala usoda na mojega življenja poti . . . Trpel sem od mladosti do sedaj, ubijal se od trenotka, ko sem se začel zavedati življenja svojega, pa do smrti . . . In sedaj, ko dajem vsemu slovo, ko zapuščam vse, se mi stavi na pot nova zagonetka — liki temno, neumljivo vprašanje zlovešče sfinkse:

Kam plovem? . . .«

Spet je uprl oči v strop ter nepremično zrl v eno in isto mesto, kakor bi napeto, globoko in resno premišljeval to vprašanje vseh vprašanj . . .

Zdravnik pa ga je silil, naj molči.

A tudi sam je postal tih in zamišljen, tudi njemu je rojilo po glavi to težko, to veliko vprašanje. —

Čas je potekal počasi, leno. —

Zdravnik se je parkrat nagnil k bolniku, kakor bi ga hotel nekaj povprašati; a ko mu je zrl v upadli, razgreti obraz, se je zopet premislil ter molčal.

Tiho je bilo v sobi, le težko, hropeče dihanje bolnikovo je motilo to tišino; nasproti postelji pa je enakomerno, počasi, zamolklo udarjalo dolgo, svetlo nihalo stenske ure.

Na mizi je vztrepetaval svetli plamen luči . . .

Šlo je na polnoč, ko je zdravnik vendar pretrgal molk.

»Hišnik mi je pravil med potom, da si prišel pred nekoliko večeri do cela premočen domov. — To ti je najbrž nakopalo bolezen.«

»Najbrž . . . najbrž . . .« je mehanski ponavljal bolnik. Na lahno je nagrbančil belo čelo, kakor bi se hotel nečesa domisliti ali pa se otresti kake neprijetne misli. —

»In kje si se zmočil — in kako? . . . Dolfe, povej mi, prosim te najprisrčnejše — popolno resnico. Ne smatraj mojega vprašanja za samo radovednost. Morda — ali najbrž imam važne in veletehtne vzroke, da te vprašam, kaj se ti je pripetilo oni večer.«

Pečnik je nekoliko časa še molčal; pomišljal se je, ali bi vse povedal — ker se mu je domnevalo, da ni samo brez vsakega pomena, ampak da je zanj gotovo tudi smešno, ako bi zadnje trenotke svojega življenja tratil s pomenki o onem večeru.

Zorič je uganil njegove pomisleke, videl njegov boj. —

»Pomisli, Dolfe, da te prosim kot prijatelj prijatelja . . . Nemara mi razjasni tvoja izpoved marsikaj — vsaj slutim nekaj takega. In take slutnje so me varale le redkokdaj . . .«

Pečnik je vprašaje uprl vanj velike, mokre oči. —

»No — hotel sem rešiti neko neznano žensko iz valov reke . . . Ravno pred menoj je planila v razburkano valovje . . .«

Zdravnik je prebledel.

»A . . .«

Stisnil je bolniku vročo roko, da je ta strmeč pogledal nanj ter ga hlastno vprašal, čuteč in sluteč nekaj nenavadnega.

»Ali se je nemara zvedelo že kaj natančnejšega o samomorki?« —

»Gotovega nič. — A jaz slutim . . .«

»Kaj . . .?«

Zorič je molčal.

Obžaloval je že, da je pokazal bolniku svoje presenečenje in svoje slutnje; videl je namreč, da se bolnik vznemirja in razburja.

»Govori — prosim — govori«, je silil Pečnik.

»Ej — same slutnje . . . nemara do cela neosnovane.«

»Povej! — Govori!« — —

»Vdova Merkova — njeno prijateljstvo z ritmojstrom Stanskim ti je bilo znano — je izginila tisti večer . . . Popoldne so jo videli še pri ritmojstru — a od onega večera je ni več . . .«

»Ah — ritmojster — Stanski . . .«

Kakor v sanjah je ponavljal še parkrat te besedice.

Zaprl je oči. —

Črez trenotek pa je šepetaje nadaljeval:

»Že pri najinem prvem sestanku mi je bil ta mož nesimpatičen. — Nekaj kakor nekaka tajna bojazen pred njim mi je vedno tlela v srcu. Dozdeval se mi je kakor moja zlovešča usoda . . .«

Spet je nekoliko umolknil ter si oddahnil.

»Da, ko sem ga tako zrl pred seboj, mi je često bilo, kakor bi sanjal težek sen in bi v sanjah zrl satana z njegovim škodoželjnim obrazom.«

Umolknil je. —

Čas je potekal. —

Bolniku je postajalo slabše in slabše.

Moči so mu pešale vidno.

Čutil je to tudi sam . . .

Zdravnik je tiho sedel ob postelji — pol ure, eno uro, poldrugo uro . . .

Po polnoči je bolnik že komaj govoril. Vsaki trenotek je bilo pričakovati smrtnega boja.

Hipoma se je vzpel Pečnik nekoliko kvišku ter zahropel:

»Davi me . . .«

Zorič ga je podpiral z rokami.

»Skoro bode končano . . .«, je jecljal bolnik tiho, težko, pretrgano . . . »končano bode vse . . . vse . . . Odpusti — Ivan — In bodi srečen . . . srečen z njo — z Evelino . . . Tudi ona bodi srečna . . . ti jo osrečuj . . .«

Zdravnik — popolnoma potrt od lastne nesreče, razburjen po tej novi, nepričakovani epizodi — je kakor otrpnil pri teh besedah; potrle so ga, uničile ga popolnoma.

Pozabil je, da leži pred njim bolnik v zadnjem boju. Ni pomislil, da morda njegove besede, izpoved njegove grozne nesreče zagrene umirajočemu zadnje trenotke.

Ne — le eno je čutil, da ga zapušča zvest prijatelj v pravem, v najplemenitejšem, najsvetejšem pomenu besede — prijatelj, ki bi morda edini sočuvstvoval z njegovo bridko usodo, z njegovo veliko boljo.

A sedaj ga zapušča — zapušča na veke.

In predno se loči, predno zapre oči k večnemu počitku, mu mora potožiti svojo neodoljivo bol. — Mora — res, čutil je neko nepremagljivo potrebo, da se razodene vsaj enemu, da ga ne zamori, ne potere to grozno čuvstvo, zaklenjeno in zakopano za vedno v srca globine! . . .

Obupno se je privil k bolniku in kakor na pol nezavesten je jecal:

»Ti si jo ljubil?« —

Bolnik je težko dihal. —

— »Ljubil!« —

Kakor grozen, obupen vzkrik se mu je izvila ta izpoved iz hropečih prsi.

Vsa bol, vse gorje, ki ga je moral pretrpeti radi te nesrečne ljubezni, je zvenelo iz te kratke besedice.

Nastal je globok, mučen molk.

Lice zdravnikovo je vztrepetavalo; videlo se je, da se je boril sam s seboj, da je hotel še nekaj pripomniti, a se vendar ni mogel do cela odločiti. —

Zopet je pričel bolnik:

»Odpusti . . . Jaz sem ti zavidal — radi Eveline . . .«

Molk. —

»Zavidal . . .?«

Glas zdravnikov je trepetal.

»Žalibog . . .«

»O, o« — je jecal Zorič — »Loči se mirno . . .«

»Kako . . .? — Kaj misliš? —«

»Istega večera, ko si hotel rešiti ti vdovo Merkovo, ljubico ritmojstrovo, iz valov, je Evelina ubežala z ritmojstrom . . .«

Zdravnik je govoril počasi, trdo, določno. —

Bolnik se je hotel vzpeti pokoncu, a takoj je spet omahnil v blazine.

Vroči obraz mu je za trenotek prebledel. Potem pa se mu je zalil s krvavo rdečico.

Roke je sklenil na težko, počasi se dvigajočih prsih.

Oči je zatisnil, kakor bi hotel natančneje premisliti to grozno novico.

Zdravnik pa je zagrebel v mehko odejo svoj upadli, a še vendar lepi in pravilno oblikovani obraz; poluzadušeno, zamolklo je jecal in stokal.

»Ubežala . . . ubežala . . .« je zamrmral po daljšem odmoru bolnik, kakor v težkem snu. —

»Ubežala!« —

Dolgo, dolgo je ležal Pečnik mirno, z zaklopljenimi očmi, s sklenjenimi rokami, s stisnjenimi zobmi; niti ganil se ni, bil je kakor otrpel. —

Na licu pa so mu cvetle vročnice rdečkaste rože . . .

Prsi so se mu visoko dvigale in spet upadale — enakomerno, počasi. Težko dihanje bolnikovo se je spajalo v čudne akorde s poluzadušenim jecanjem zdravnikovim.

Na karminasti steni pa je polagoma, odmerjeno tikalo svetlo, rumeno nihalo. —

Črez dalje časa se je bolnik še enkrat zavedel.

»Ubežala . . . ubežala . . .« je ponavljal s turobnim, tihim, zamirajočim glasom.

Na široko je odprl svetle oči; kakor bi nečesa iskal, je zrl napeto pred-se v prazni zrak. —

»Ušla . . . ubežala . . . O svet . . . o življenje . . . o ljubezen in zvestoba . . .«

»Rad umrjem . . . rad se ločim . . . Mene življenje res ni božalo . . . A še zadnjo uro mi je zagrenilo . . . Upam, da — mi — bo — Bog — milostljiv . . . in vnidem . . . v boljše . . . življenje . . .«

Bolnik je govoril tako tiho, da se je Zorič moral nagniti popolnoma k njemu.

Zdravnik je poklical hišnika in njegovo ženo. —

»Umirajo — umirajo,« je tarnal hišnik.

»Moj Bog,« je ihtela Cila ter prižigala blagoslovljeno svečo, katero je imela že pripravljeno za ta slučaj — »moj Bog, skoro bi umrli brez sveče . . . Toda, gospod doktor, morda pa še vendar ni tako hudo — nemara so se gospod samo onesvestili.«

Zdravnik je molčal, nepremično je zrl v bolnika, niti trenil ni z očesom. —

»Umirajo . . . umirajo,« je zopet začel hišnik. »Cila, res umirajo. In tako mirno — kakor bi jih bil usopil sladek sen . . . Cila, ljuba moja, ravno tako je umiral najin Josip — Bog mu daj dobro . . . ravno tako . . . tako polagoma, mirno, tiho — kakor bi se pogrezal in zazibaval v dolg sen . . . In dolg je res ta sen, dolg . . .«

In poštenjak se je obrnil v stran, da bi skril solze, ki so mu silile v oči. —

Žena pa je držala svečo; po okroglem, sicer dobrovoljnem, a sedaj jako resnem, turobnem obrazu sta ji polzeli dve debeli solzi, ki

sta se v brlečem svitu mrtvaške sveče lesketali liki dva brušena demanta.

Desnica bolnikova, katero je držal zdravnik v svoji, je postajala težka, mrzla, trda . . .

Bolnik je sopel počasi, težko . . . še par vzdihov — težkih, globokih, zateglih, hropečih . . .

In doktor Pečnik je bil mrtev — —

XIX

Von Erde sind, zur Erde werden wir.
Voll Angst und Kummer sind auf Erden wir!
Du gehst von hinnen, doch es währt die Welt,
Und keiner hat ihr Räthsel aufgehellt

Firduzi — Schack

Mrliča so preoblačili. —

Zdravnik je hotel iti.

»Gospod doktor,« je povzela žena hišnikova, »skoro bi bila pozabila: Gospod Pečnik so mi izročili včeraj zjutraj neko pismo za vas. — Pisali so predvčerajšnjim večer pozno v noč — v postelji. — Naročili so mi, naj vam je izročim, če ne bi okrevali . . . Prišli ste sicer sami. A ker gospod doktor niso zahtevali pisma nazaj, vam je moram izročiti . . . Nemara je kaj važnega.«

Hitela je v drugo sobo ter prinesla pismo.

Zorič ga je takoj odprl. —

In stoječ ob mrliču, črez katerega veli, upadli, voščenobledi obraz je trepetala polumračna svetloba mrtvaške sveče, je čital:

»Ko bodeš bral moje pismo, izpoved mojega izmučenega, potrtega srca, bode že zaplaval angelj smrti nad menoj, in njegov ledeni, vse moreči dih bode že izpihnil slabo brlečo luč mojega bednega življenja.

In porečeš nemara:

‚Mir mu bodi! — Bil je včasih čuden človek. A v prsih je nosil srce — srce čuteče in mehko, srce nemirno in nesrečno. — Mnogo je grešil, a težko se je pokoril — in pokora izbriše greh — in smrt izbriše vse, podere in uniči vse, kar je zgradilo življenje; a kar je življenje podrlo, to smrt zakrije in zavije s temnim plaščem pozabnosti. — Zaceli tudi rane, ki jih je vsekalo življenje; naj zaceli tudi ono, katero sem Ti prizadejal jaz.‘

Dragi mi: — Odpusti! —

Za menoj leži življenje — ne življenje mirno in tiho, lahko in prijetno, brez napasti in bojev — ne — moje življenje ni potekalo lahno in mirno, kakor teče tiho in mirno kak potočič v senci zelenih

jelš in vrb, prijetno in bajno šumljajoč — božajoč nizko obrežje, posuto s svežo zelenjavo in pestrim cvetjem . . .

Ne, mene življenje ni božalo, mene ni pestovala, negovala in poljubljala prijetna usoda. —

Težko, resno je bilo moje življenje; a ob enem je bilo pusto, mrzlo, mračno, brez ogrevajočega in razsvetljujočega solnca. — O, nekdaj sem sanjal drugače o življenju! —

Spominjam se neke priče, katero sem bral za mladih let; pripovedovala je, kako je molil neki svet in pobožen mož pozno v mraku v neki hiši božji. In ko se mu je v goreči, zbrani molitvi srce dvigalo k Bogu, se je hipoma odprla nad njim visoka kupola, in svetec je s strmenjem zrl veličastvo in kras nebes, in duša se mu je polnila z rajsko milino in slastjo.

In od tedaj se mu je dozdeval ves svet pust in prazen; nikdar več ni mogel pozabiti one tajne krasne prikazni izza onega mračnega večera. Vsi dnevi, ki jih je moral še prebiti na zemlji, so mu potekali v žarnem, neutešnem hrepenenju in koprnenju, da bi spet gledal oni divni kras in nadzemski čar.

A to hrepenenje mu je ostalo na tej zemlji neizpolnjeno — in s tem neutešenim koprnenjem je legel k večnemu snu . . .

Tako je tudi z nami. —

V navdušenih sanjarijah mladostnih dni se nam — navidezno — odgrinja temne prihodnjosti črni, zagonetni zastor. Domišljivost naša se dviga v nedosežne višine ter nam ustvarja pisane, cvetne prizore. Navdušeni, idealni vzlet mladostnega, po nedosežnem hrepenečega duha gleda prekrasne podobe . . .

A žal — to je le mamljiva in hitro minljiva fata morgana, nerealen stvor bujne fantazije.

Usoda — realna, mrzla, trda in neizprosna pa odločuje drugače...

In pridejo trenotki, ko obrne človek svoje duševno oko nazaj v svoje življenje — še enkrat pokliče duh njegov kakor z mogočnim, čarobnim poveljem preteklost nazaj; kakor z neko magično močjo pričara spet pred-se vse prizore, ki so se že davno pogreznili v brezbrežni ocean minolih časov.

Liki lahne, meglene sence se vrste spet pred njegovim duhom podobe oseb, ki so kdaj z blagodejno, ljubečo, ali pa tudi z neprijateljsko, kruto roko posegale v njegovo življenje.

Spet se spominja vseh, s katerimi je prišel kedaj v življenja prostrani, širni areni v ožjo dotiko. —

Pred vsem pa mu najživeje, najizraziteje, najjačje stopajo pred dušo njegovi nekdanji upi, nekdanje nade. V sreči mu tako rekoč zopet oživi in vzplamti z močnim žarom nekdanje hrepenenje, koprnenje in stremljenje . . .

A hkrati vidi, da se od vsega, kar je nekdaj upal, po čemer je hrepenel, za čimer je drevil kakor blazen, ni izpolnilo nič — ali skoro nič. — Zre le razvaline fantastičnih gradov, katere si je zidal v oblake, zre le veliko pusto plan — življenje svoje — na kateri zamre v kalu vse, na kateri ne rodi sadu nobeno drevesce. —

In tedaj spozna človek pustost in grozno ničnost vsega . . .

Meni se je zgodilo tako. — —

Res, jaz sem izgrešil svoje življenje! —

O, nekdaj sem tudi jaz upal, tudi jaz sem sanjal o sreči in krasoti življenja.

A vse to je bil le sen! —

Goljufal sem se — trpko, grozno goljufal . . .

— Nekdaj sem mislil, da bodem kdaj s svojimi močmi koristil domovini; mislil sem, da sem domovini potreben! —

Potreben! — Čudno — smešno!

Kdo ji je sploh potreben?!

Nemara se spominjaš znamenitih, krasnih in tako pretresljivih besed, katere govori s stoiško resignacijo in ob enem z grozno trpkostjo Ani Odincovi nihilist Basarov [1]), ko umira, zastrupljen pri rezanju mrliča:

». . . Umreti moram! — In vendar sem upal, da še veliko, veliko dovršim . . . Umreti! Jaz! Niti ne mislim na to. Imam zadačo . . . jaz sem velikan! . . . In sedaj je cela zadača velikana to, da umre primerno, dasi to nikogar na svetu ne zanima . . . Zabili me boste. Živim mrtvi niso mari . . . Moj oče vam bode rekal, da izgubi domovina z menoj moža, ki bi dovršil še velikanske stvari . . . Otročarije! — — — Jaz potreben domovini! . . . Ne, ne dozdeva se . . . Kdo ji je potreben? . . . Čevljar je potreben, krojač je potreben, mesar . . . ta prodaja meso . . .«

— Čudno! . . . Jaz torej potreben domovini . . . Kdo je sploh potreben naši domovini? — Kričači so ji potrebni, ki se kakor besni zaganjajo ob vse, kar ni prikrojeno njih separatistnim nameram in zahtevam, ki kličejo prokletstvo nebes nad vse, ki se protivijo le z besedico njih tesnosrčnim in omejenim vzorom in nazorom.

[1]) Turgenjev: »Otci in sinovi«. *Opazka pis.*

Brezdvomno — našemu narodu ni potreben niti mesar! Naš narod živi prav zadovoljno — z neko zadovoljnostjo, ki je vsem drugim narodom in plemenom neznana — naš narod živi ob medsebojnem prepiru.

Čim bojevitejši je kdo izmed nas, čim besneje se zaganja v druge, ki so boljši od njega — čim glasneje in drzoviteje kriči, čim bolj hvalisa samega sebe, čim bolj povzdiguje svoj smešni, puhli »jaz« — tem večji je, tem bolj ga časte, tem glasnejše slavospeve mu pojo.

O, marsikaj je gnilega v tem rodu! — A povej jim to — in s koli te pobijejo . . .

In lastnih, samoniklih nazorov — teh pri nas ne smeš imeti... Bog varuj! — Kaj pa bi bilo z avtoriteto! —

Pri drugih narodih se upoštevajo mlade moči — in čim več jih ima kak narod, tem ponosnejši je. In zato jih goje, jih podpirajo..: A pri nas se ne smeš javiti, dokler nimaš sivih las, ali vsaj — pleše!

Ne — vere mi, tako donkišotovstvo sodi na mesec!

A propos! Nismo-li mi vsi nekoliko Don Kišoti v svojem življenju? . . . Ta je cel bedak, drugi le na pol . . . A Don Kišoti smo vsi — bolj ali manj. —

A večina ljudi prekosi slavnega viteza le v budalostih, a v plemenitosti zaostaja v nevidni daljavi za njim. — Nekaterniki res hočejo biti v vsem njegovo nasprotje — a smešijo se le še bolj, nego se je vitez žalostne postave.

Dasi smo torej vsi manj ali bolj Don Kišoti, se do enega svojstva — do njegove veličastne, občudovanja vredne plemenitosti — dvigne le malokdo — do one plemenitosti, katero je tako krasno pokazal vitez iz la Manche še v zadnjih trenotkih.

Da, veliko jih je, ki niti na koncu svojega življenja nočejo spoznati svojih zmot, ki se niti pred vstopom v nejasno, zagonetno prihodnjost nočejo skesati svojih krivd, nočejo zaprositi odpuščanja one velike množice, kateri so hote ali nehote škodovali v svojem življenju — škodovali vsaj negativno, ko ji namreč niso koristili; ker to je pač naloga vsakoga, in kdor je ni izpolnil, je kriv, je izgrešil namen in smoter svojega življenja! —

Kako veličastne in krasne so besede, ki jih govori Don Kišot ob koncu svojega viharnega življenja!

». . . Ne, za vselej je minilo! — In jaz prosim vseh odpuščanja . . . Nisem več Don Kišot — ne, spet sem Alonso Dobri — kakor so me zvali nekdaj . . . Alonso el bueno.«

Kako velikansko, kako pretresljivo! Si li moremo misliti kaj večjega, kaj plemenitejšega.

Vseh prosi odpuščanja . . . nič druzega mu ni mari, nego da bi bil zopet, kar je bil nekdaj — Alonso Dobri . . . Alonso el bueno! —

Da, blagor mu, kdor spozna, da imajo vrednost le dela — dobra dela, ki jih stori kdo svojim sobratom!

Da, vse mine — vse . . . Le dobra dela trajajo; in kdor si imena ni uvekovečil z njimi, je zapisal svoje ime v vodo, in valovi ga izplaknejo in zagrnejo njegov spomin! —

A jaz — jaz nimam dobrih del!

Glej, prej omenjeni Basarov je izgrešil namen svojega življenja: dobrih del ni imel.

In od tega vse njegovo gorje, vsa trpkost njegove duše!

In tako sem izgrešil tudi jaz svoj namen.

In s tem sem postal vsem in povsod nepotreben! —

Kaj sem storil dobrega? — Nič!

Nekdaj — no, nekdaj sem čutil res v sebi moč za delovanje . . . vprav gigantovsko moč.

In mislil sem: Kje na zemlji je sila, ki bi se ji moral ukloniti človeški duh — ta mogočni in silovito misleči in tvoreči, vseobsežni in vse vladajoči, veke in veke preživeči duh.

A zahrula je čez-me mrzla burja trpke, nemile usode — in moj duh se ji je uklonil.

A vse to sem zakrivil sam.

Ne da bi bil delal za človeštvo, domovino — sem raje svoje srce in z njim svoje moči izročil v suženjstvo majhnemu, neznatnemu atomu človeške družbe — devi, ki je postala žena drugega — tvoja žena!

In to je bila moja tragiška krivda . . .

No, ker je bilo moje življenje prikrojeno po vzorcu Don Kišotovem, bi ga rad — vsaj nekoliko — posnemal tudi pri slovesu od sveta ter te prosim:

Odpusti!

To nemara storiš in sicer tem raje, če pomisliš, da je bila vprav ta ljubezen za-me izvor vsega neizrečnega, neodoljivega gorja, ki sem ga moral pretrpeti v zadnjih letih . . .

Kako čuden, otročji sem bil! — Ker se usoda ni prilagodila moji volji, ker ni izpolnila mojih želj, sem se pogreznil v popolno agonijo in apatijo . . .

Zmračila se mi je duša — in srce, poprej vneto za vse lepo, navdušeno za vse dobro in sveto, mi je začelo bolehati . . .

A polagoma sem spoznal, da ljudje z mračno dušo, z bolnim srcem nimajo pravice do življenja.

Da, jaz jim odrekam to pravico! Priznavam jo le onim, ki vkljub tej duševni bolezni še vendar ohranijo dovolj energije — ter posvečujejo slej kakor prej vse svoje moči, vse talente domovini, narodu.

Drugi pa so odveč na svetu — povsem odveč; nepotrebni, mrtvi udje živega organizma so. In kot taki se morajo odsekati, iztrebiti.

Življenje je delo — in le v delu je življenje, v delu je moč! Delo je namen in smoter vsem in vsemu . , . Le z bojem si priborimo zmago, le s trudom in znojem si zaslužimo počitek — a tukaj ne — ne, v življenju nima nihče pravice počivati. Smrt mora najti vsakoga pri delu! . . .

A tega jaz nisem umeval — in to je bila druga moja krivda . . .

Življenje mi je potekalo brezdelno — v nemem, brezposelnem pričakovanju, da se mi slednjič vendar izpolnijo moji upi in nade moje...

In nisem znal — in to je tretja krivda — nisem znal, da bodi življenje naše odpoved in zatajevanje, da se često moramo odreči vsemu, kar nam je ljubo in drago . . .

Da, da — to je življenja težka, temna uganka. A izmed tisočerih jo prav spozna le malokdo . . .

Sedaj jo umejem. A sedaj je prepozno . . .

Prepozno!

Grozna beseda — grozna v poslednjem trenotku, ko človek vidi, da na noben način ne more več popraviti tega, kar je zamudil, da je res za vselej — za vselej prepozno . . .

A bodi! —

Ločim se . . .

A predno pojdem v neznane, tuje kraje, zahvaljujem svojega Boga, da me je varoval duševne smrti, predno sem odmrl telesu; zahvaljujem ga, da ni pripustil, da bi sam pretrgal nit svojemu življenju. Da, od samomora je človek res v svojega življenja temnih trenotkih oddaljen le majhen korak; le ena besedica: »Bodi« — le ena misel: — »Končano« — je med življenjem in smrtjo . . .

Zahvaljujem vse človeštvo, da me je učilo, spoznavati ga in ga ceniti po zasluženju, namreč zaničevati ga . . .

Zahvaljujem slednjič svet sam, da me je učil spoznavati lastno slabost, ničnost in minljivost vsega . . .

Skoro zapustim vse . . . A težko ne odhajam . . .

Ne morem več . . . Truden sem . . .

Ti pa bodi srečen! —«

Pretreslo je zdravnika to pismo.

Videlo se mu je to pismo mogočen izliv vseh čuvstev, katera je nesrečni prijatelj nosil globoko skrita v plemenitem, čutečem, mehkem srcu; da, to je bil »confiteor« velike duše, moža, ki je do dna izpraznil življenja grenko kupo, moža, katerega je potrlo bridko spoznanje, da svet ni tak, kakor si ga je slikal v mladostni domišljiji, ki je videl na svojo bridko žalost, da človeška družba propada na vseh straneh in koncih, ki je z obžalovanjem, s trpkostjo spoznal, da je ugasnil vzorov in navdušenja sveti plamen — oni plamen, ki bi naj polnil in ogreval s toplimi žarki plemenitosti tisočero in tisočero src, oni plamen, okrog katerega bi se naj zbiralo človeštvo, kakor se zbira nepokvarjena obitelj okrog domačega ognjišča . . .

Naravno je, da mu je na tem svetu brez vzorov in krepkih, resnih nazorov, v tem društvu, zastrupljenem s slavohlepjem in egoizmom, prešinjenem s svetohlinstvom in suženjsko-nizkim mišljenjem, življenje bilo težko, mučno, neznosno . . .

Blagorovati ga mora vsakdo, da je smel in mogel odložiti to pezo, dočim drugi še stokajo pod njo . . .

Sedaj si odpočiva od življenja težke hoje, od srčnih bojev! — Minile so napasti, utihnili srca viharji in burje krog njega.

Srce — poprej prevroče, predovzetno, prečuteče — je zastalo, je nehalo utripati — za vedno.

Nehalo je čutiti bol in jad. Ne hrepeni več za nedosežnim, ne koprni več po ljubezni one, katero mu je odrekla sovražna usoda . . .

Brez upa je bila ta ljubezen — a vendar je ni mogel izruvati iz srca globine, ker je ta iskra tlela in tlela — ga žgala in žgala.

Kar je tisočerim izvor blagodejne sreče, je bilo njemu vir neznosnega gorja . . .

Šah takemu življenju! —

Končano je . . . Dopolnjeno! — Odigrana je njegovega življenja pretresljiva tragedija . . .

Dolgo se je boril, hrabro je stal.

A slednjič je padel — kakor mora prej ali slej pasti vsakdo! —

A padel je kot mož-poštenjak, plemenit, velik, občudovanja vreden, ker je padel v interesu druzega — zaradi neznane samomorke! — S kratka: padel je kot junak!

— In sedaj je ležal tukaj: miren . . . utrujen od težkega boja . . . bled, brezčuten . . . mrzel, mrtev . . .

Stisnjene ustnice mu je senčil lahen nasmeh — kakor tiha zadovoljnost po srečno prebitem boju . . .

Ob vzglavju je stalo razpelo . . . Ob vsaki strani je brlela sveča.

In bleda luč je čudno, magiški vztrepetavala črez mrzlega bojevnika . . . se zibala z rumenkastim svitom črez njegovo upadlo, koščeno lice, črez sklenjene, trde roke — je skoro pošastno obsevala črno obleko . . . Svetli prameni so plali po sobi . . . obsevali tla, se odbijali od sten, od stropa . . . se izgubljali v zelenkasti boji zastorov na oknih . . .

— Zdravnik pa je stal s sklonjeno glavo, z resnim obrazom ob mrliču . . .

Oči je zamišljeno, z mehkim, žalobnim izrazom, ljubeče upiral v mrtvega prijatelja, kateremu je v življenju storil tako veliko krivico.

— »Počivaj v miru . . . Zaslužil si pokoj . . .« je mrmral tiho, s trepetajočimi ustnicami . . .

Sklonil se je.

Pritisnil je vroč poljub na mrzlo, voščeno čelo mrličevo . . .

Svetla solza je kanila na bledi njega obraz.

Hitro se je obrnil v stran ter urno šel iż sobe . . .

Zunaj pa se je budil mladi dan, in novo življenje je začelo plati po ulicah . . .

(Konec prihodnjič.)

Frančišek baron Trenk, vodja pandurjev.

Spisal Ivan Steklasa.

(Dalje.)

5. Trenk v boju s Prusi.

Ker je Marija Terezija na zapadu tako sijajno napredovala, da se je moral cesar Karol VII. po bitki pri Lompadni (1743) umakniti celo iz Bavarske, dedne svoje države, tedaj so jele te zmage skrbeti Friderika II., in vnovič je napadel Marijo Terezijo ter zasedel Češko. Tako je torej bila Marija Terezija, kakor smo že povedali, prisiljena, odzvati svojo vojsko od Rena ter jo poslati proti Prusom. Tako so morali tudi Trenkovi pandurji zapustiti Francosko ter se od tega časa biti s Prusi.

Na tem pohodu sta vodila prednje straže Trenk in Nadažd, in novograjski prelaz, ki je bil edini dobri pot na Češko in ga je varovala trdnjava Novi grad na bavarsko-češki meji, je hitro osvojil Trenk s svojo četo, in avstrijski vojski je bila odprta pot iz Bavarske.

Deželo češko je našla naša vojska v pruskih rokah. Združenih sovražnikov osnova je bila ta, da namreč Francozi avstrijsko vojsko preženo iz Bavarske na Češko, kjer naj bi jih Prusi dočakali in pokončali; potem pa bi udarili naravnost na Dunaj. Toda Francozi niso uspeli s svojim načrtom, in tako so morali Prusi vstati na Češkem, kjer so se umikali našim od mesta do mesta, dokler se niso naposled umaknili brez vsake večje bitke v Šlezijo.

Zapovedništvo nad vso vojsko je prevzel zopet princ Karol, a Trenkova četa se je proslavila tudi v teh bojih proti Prusom, jim otela več čeških mest, ujela njih posadke ter zaplenila mnogo zastav in različne prtljage.

Princ Karol je zategadelj novič javno pohvalil Trenka in njegovo četo vzpričo nenavadne hrabrosti; Trenku je celo dovolil, da sme svojo četo urediti po načinu drugih polkov. Toda Trenk se je zahvalil za to milost; saj je dobro vedel, da bi njegova četa na ta način izgubila mnogo svoje dosedanje nepremagljivosti naproti sovražnikom. Ob enem je sporočil Trenk glavnemu zapovedniku, da more še nekaj časa podpirati vladarico s svojimi sredstvi. —

Obe sovražni vojski sta se dne 22. vinotoka tako približali, da bi se bila morala dogoditi bitka. To je kralj Friderik II. tudi želel, toda vojvoda Karol je odločil drugače. Ravno o pravem času pride namreč Trenk v tabor h Karolu ter potrdi glas, da se mora pruska vojska v kratkem umakniti iz Češke v Šlezijo radi pomanjkanja hrane. To je bil tudi razlog, da se vojvoda Karol ni hotel s Prusi biti, ker je bil prepričan, da osvobodi Češko brez vsakega velikega poboja. Od zdaj se je pomikal sovražnik vedno bolj proti severju, a avstrijska vojska za njim. Trenkovci pa so po stari svoji navadi sovražnika neprenehoma vznemirjali, kjer se je le dalo.

Bilo je že sredi meseca novembra, in še vedno je mamil Friderik II. Avstrijce na bitko, katere pa oni niso hoteli sprejeti. Pruska vojska se je bila utaborila med Podjebradom in Kraljevim Gradcem, kjer je hotel Friderik II. tudi prezimovati, samo da bi mogel Avstrijcem zapreti pot črez Labo. Zato je jako učvrstil Novi Kolin in Pardubice. Toda avstrijska vojska je prešla pri Telšicah črez Labo.

Friderik II. je bil takrat s svojo gardo v Kolinu. Zvečer 18. listopada so zapodile prve Trenkove čete pruske straže v mesto. Vsa okolica je bila polna vojske. Kralj je stopil hitro v zvonik bližnje cerkve z daljnovidom v roki; videlo se mu je, da je bil silno vznemirjen. Kmalu zapove, da se čete iz prvega predmestja pomaknejo v

drugo, in da čakajo vse oborožene. Toda kmalu za tem se nebo stemni, in hudo začne deževati.

Okoli devete ure pride Trenk s svojo četo v mesto ter da zažgati nekoliko hiš. To je Pruse še huje vznemirilo. Niso znali, kam bi se obrnili; eni so odhajali, drugi pa dohajali ter tako provzročili še večjo zmešnjavo.

Med tem zapove Trenk rove okoli trdnjave zasuti, in tako so v mestu stoječe čete prišle do pasa v vodo. Da je mogel Trenk izvesti svojo nakano do kraja, bi bil kralj Friderik z vso svojo vojsko ujet ter tako storjen konec tej dolgotrajni in brezuspešni vojni.

Vendar se ni tako zgodilo; Trenk je bil v nogo tako hudo ranjen, da so ga morali z bojišča odnesti; ko so pandurji to opazili, so se prenehali boriti, in Friderik II. se je tako rešil sužnosti.

Trenka so odpravili v Znojm na Moravsko, kjer se je zdravil; mesto njega je prevzel zapovedništvo nad pandurji podpolkovnik Dalne. — Marija Terezija je skrbela za Trenka ter mu poslala zdravnika z Dunaja, kajti rana je bila nevarna. Štiri mesece je moral ležati in ob berglah hoditi, dokler je ozdravel. S početka so mislili zdravniki, da je rana neozdravna, ter so sklenili, da se mora noga odrezati, ker je pretil prisad.

Ko je to Trenk zvedel, se je temu ukrepu uprl ter sklenil, da raje umre, nego da bode hromak. Poklical je zatorej svojega izpovednika, nekega kapucina, ter se z njim pripravljal za smrt; tudi oporoko je sam napisal. Za glavnega dediča vsega svojega premoženja je postavil Marijo Terezijo; hotel se je na ta način pokazati zahvalnega, kajti večji del imetja si je bil pridobil v službi cesarski. Mestecu Hamu, ki so ga bili pandurji razdejali, je zapisal 12.000 goldinarjev; toliko so dobili tudi razni samostani za pobožne ustanove. Tudi se je spomnil svojih sorodnikov na Pruskem.

Mirno je pričakoval Trenk smrti; ali ona ni prišla, četudi mu niso odrezali noge. Prijavil se je namreč neki zdravnik iz Časlave, češ, da Trenka ozdravi, samo ako se podvrže mučni vračitvi. Trenk je ponudbo z veseljem sprejel, nadejajoč se, da bode mogel še kdaj nadaljevati vojaško življenje.

Zdravnik ga je začel zdraviti; zvrtal mu je luknje v bolno nogo, da bi na ta način z nekimi zdravili oživil mozeg. Neizmerne bolečine je prenašal Trenk potrpežljivo v sami nadi, da popolnoma ozdravi; toda moral je dolgo čakati.

Med tem časom prisiljene samote in brezdelnosti je pisal spomine iz svojega življenja, ki so se ohranili in so res polni zanimivih dogodkov.

V Znojmu ni hotel dolgo ostati, hrepenel je po Dunaju, kjer se je hotel predstaviti svoji cesarici. Četudi so mu svetovali zdravniki, da se mora čuvati, vendar se ni dal pregovoriti, nego se je kmalu odpeljal iz Znojma ter prispel na Dunaj 13. prosinca leta 1745.

Ko so Dunajčanje zvedeli, da pride Trenk v njih mesto, so ga dočakali z velikim veseljem na javnem trgu. — Že 17. prosinca ga je sprejela Marija Terezija na dvoru cesarskem. Ko je cesarica opazila, kako težavno se pomika ob berglah, je bila vidno ganjena; tolažila ga je ter pohvalila radi njegovih velikih vojnih zaslug. Ravno tako častno je bil sprejet pri princu Karolu, svojem glavnem zapovedniku.

Na Dunaju se je v kratkem času izlečil popolnoma; in o pravem času je ozdravel, kajti čakala so ga že nova vojaška podjetja. —

O hudi borbi v Kolinu se je izjavil Friderik II. svojim častnikom, kakor pripoveduje v svojih spominih Trenkov stric Friderik, ki je služil v pruski vojski, tako-le: »Trenk bi me bil lahko pokončal, da ga ni v tem trenotku zadela krogla ter ranila v nogo . . .«

Leta 1745. se je vojna nadaljevala, četudi je nje glavni začetnik Karol VII. umrl že dne 20. prosinca. Tem bolj se je trudil Friderik II., da prežene Avstrijce iz Šlezije, in v vseh vojnih podjetjih proti Prusom so se zopet vrlo odlikovali Trenkovi pandurji, bodisi na Šleskem, bodisi na Češkem; kajti potrebovali so jih sedaj tukaj, sedaj tam. Naposled so se Avstrijci odločili za bitko pri Zarovi na Češkem.

Glavnemu zapovedniku Karolu se je zdela prilika prav ugodna, ker je bila pruska vojska razdeljena ravno takrat na tri oddelke, a najslabejša četa je bila ravno na Češkem, dočim sta druga dva oddelka bila nameščena na Saskem in v Šleziji. Avstrijska vojska je štela 86.000 mož, pruska pa le 25.000; igra se je zdela princu Karolu že dobljena, in 30. kimavec je bil odločen za bitko. Friderik II. pa je zvedel za bojno osnovo Karolovo ter se je izvrstno utaboril.

Trenk in Nadažd sta bila postavljena z vojsko tako, da napadeta sovražnika za hrbtom, toda šele tedaj, ko se bi dalo znamenje za to. Ko pa sta opazila, da je prazen pruski tabor, sta ga popolnoma oplenila. — Pri tej priliki so osvojili Trenkovi pandurji Friderikov šator z blagajnico, dragocenostmi in pisarnico vred, potem prtljago princa pruskega in hesenskega, konje, orožje in mnogo raznih predmetov. — Trdi se, da je bila tačas zaplenjena tudi šahovnica Friderika II., katera je shranjena zdaj v zagrebškem arheološkem muzeju.

Kraljeva prtljaga in srebrnina je bila že natovorjena, in Trenk je bil vesel, da ni bilo treba gubiti časa z nalaganjem. — Frideriku II. in njegovemu spremstvu ni na ta način ostalo nič drugega, nego kar

so imeli na sebi in pri sebi. Ugrabili so Trenkovci tudi pisma, katera je pisal Friderik II. glavnemu zapovedniku Karolu, in po njih se je odkrila mnoga tajna. V blagajnici so našli 80.000 cekinov, a drugi plen so računali na dva milijona vrednosti v cekinih. Cesar niso mogli odnesti, so uničili, med ostalim 100 voz prtljage in smodnika. — Ujetih je bilo tudi 400 Prusov, med njimi največ odličnih dvorskih činovnikov.

Toda dokler sta Trenk in Nadažd plenila tabor, je premagal Friderik našo vojsko, katere je ostalo 19.000 mož na bojišču, preostali pa so se pomeknili nazaj proti Dunavu.

Vzrok te velike nesreče je bil Karolov pobočnik, ki je bil zašel ter prispel k Trenku in Nadaždu s poveljem, da udarita na Friderika, ko je bila bitka že izgubljena. — Razno govore poročevalci o tej bitki. Večji del dolže Trenkove pandurje, češ, da so oni mislili le na plen, ne pa na borbo. Da so Trenkovci zares hrepeneli za plenom pri vsaki priliki, to je sploh znano; toda pleniti so smeli vselej šele po zmagi, in kadar jim je dovolil Trenk. A tukaj je to storil prej, nego se je znalo za konec bitke. Računali so pa vsi seveda na gotovo zmago. Trenk sam v svojih spominih dolži pobočnika, češ, da je prispel prekasno z zapovedjo glede napada. To je poprej verjetno, če uvažimo Trenkov značaj, ki je gotovo bolj hrepenel za slavo, nego za plenom, in posebno še v tem slučaju, ko se je imel boriti s samo kraljevsko vojsko. To dokazuje tudi izpričevalo, katero je vročil o Trenku zapovednik Karol, ter ga prav jasno opravičuje takih napadov. Pa tudi prirojena ćud Trenku ne bi bila dopustila, da bi bil z mirnim okom gledal, kako se drugi bijejo, zlasti ko bi bil vedel, da mu je ukazano po zapovedi višjih, naj se spusti v boj; saj nam je dobro znano iz dosedanjih dogodkov, da je on vršil natanko vse, kar se mu je zapovedalo.

Friderik II. je bil vrlo mnogo izgubil s tem, ker so mu pandurji oplenili tabor; vendar kaj je bila vsa ta izguba v primeri s tako sijajno zmago. Trdi se, da mu je bilo sporočeno, ko je bitka najhuje razsajala, kaj se je zgodilo z njegovim taborom, toda on je baje čisto hladno odgovoril: »Tem bolje, vsaj se imajo moji sovražniki s čim baviti; jaz tako ne bi rad, da bi me motili pri mojem glavnem poslu« ...

Tudi poslej so bili Prusi srečni v bojih proti Avstrijcem in Sasom, in po slavni zmagi starega generala Dessava blizu Draždan (15. grudna) je bil kmalu (25. grudna) sklenjen mir v Draždanih, po katerem je bila Frideriku zagotovljena Šlezija, on pa je za to priznal Frančiška I. za cesarja nemškega ter je Sasko povrnil kralju Avgustu III.

6. Trenkova pravda, obsodba in smrt.

Zdaj so nastopili za Trenka žalostni dnevi. Po končani vojni in sklenjenem miru je pohitel na Dunaj, da se tukaj odpočije ter pripravi za novo vojevanje v prihodnjem letu. Toda le malo časa je užival mir; kajti sovražniki so ga iz zavisti očrnili na dvoru, češ, da je bil v bitki pri Zoravi ujel Friderika II., toda ga zopet izpustil za nagrado celih treh milijonov goldinarjev. To pa je bila predrzna laž, kajti Friderik II. ni bil na dan bitke v svojem šatoru od polnoči, nego je jahal od šatora do šatora ter dajal svojim častnikom sam ustne zapovedi, in že ob petih zjutraj se je začela bitka, katero je ravnal kralj sam. Toda četudi je bilo vse to jasno ko beli dan, so vendar Trenkovi sovražniki upotrebili to laž, samo da ga ugonobe.

V svesti si svoje nedolžnosti in hoteč prehiteti svoje sovražnike, je Trenk sam napisal pojasnilo o tej stvari ter je predal cesarici. Poštenemu vojaku in vernemu častniku — pravi on — ki se je izpostavljal noč in dan skozi šest let za čast svoje premilostljive vladarice mnogim skrajnjim nevarnostim z največjim veseljem, pač mora biti hudo pri srcu, ko vidi, da ga hočejo njegovi sovražniki s takim obrekovanjem popolnoma pokončati. On je trdno prepričan, da samo zato razmišljajo njegovi sovražniki, kako bi mu ugrabili čast in dobro ime, da bi po tem pod kako pretvezo razdelili med seboj njegovo premoženje. Ker je to izprevidel, zatorej najponižneje prosi premilostljivo vladarico, da ga varuje take nezgode, vzpričo katere bi moral prepustiti svojim sovražnikom svojo čast in premoženje. On je pripravljen, svoje častniško dostojanstvo ter vse svoje imetje bodisi že pod kakršnim koli imenom izročiti svoji vladarici, ki naj razpolaga z njim po svoji volji, samo da njemu izplačuje malo letno mirovino, da bode mogel v tuji zemlji pod tujim imenom, rešen svojih sovražnikov, preživeti zadnja leta svojega bednega življenja, neutešno razžaljen radi tega, ker so ga prisilili njegovi sovražniki, da za vselej zapusti slavno službo svoje vzvišene vladarice . . .

Ta prošnja Trenkova je vidno ganila Marijo Terezijo; saj je dobro znala za njegove velike zasluge, za katere ga je bila prav pogostoma odlikovala. V resnici je bil glavni povod tej tožbi grda sebičnost in pohlep za velikim imetkom Trenkovim. V ta namen so se poslužili ti sovražniki 23 častnikov, katere je bil odpustil Trenk iz svojega polka radi različnih prestopkov. Le-ti častniki so bili raztrobili tudi laž, da je Trenk izpustil pri Zoravi ujetega Friderika II. Vrhu tega so ga dolžili, da je ravnal prav okrutno ne samo v sovražnih deželah, nego tudi po avstrijskih, češ, da je tu pobiral veliko

vojaško odkupnino; tudi so trdili, da je oplenil cesarsko blagajnico, a po Bavarskem porobil samostane in cerkve ter si na ta način pridobil tako ogromno imetje. Ob enem so mu očitali, da je nečloveško ravnal s svojo četo ter samovoljno častnike odpuščal.

Da bi ložje uspeli s svojo tožbo, so ga celo obdolžili, da bi sčasoma utegnil biti nevaren sami cesarici, češ, da je poslal 30.000 zaplenjenih pušk v Slavonijo na svoja posestva; tako bi se ondu lahko, kadar bi bila ugodna prilika, pobunil. Na ta način so prisilili celo cesarico, da je zapovedala vse te stvari natančno preiskati.

Trenku je bilo to po volji, saj je že sam poprej zahteval pravično preiskavo. Res je Marija Terezija imenovala za sodnika pravičnega in poštenega maršala Korduo.

Le-ta se je šele po dolgotrajni preiskavi uveril, da so vse točke obtožbe večji del izmišljene; včasih da je pač Trenkova četa prekoračila mejo pravega vojaškega reda, in tudi Trenk sam se je včasih prenaglil v kaznih proti častnikom; toda v vojnem času se taki prestopki niso smatrali za velike ter so mogli kvečjemu dati povod preiskavi radi kršenja vojaškega reda. Popolnoma neumestno pa se je videlo maršalu, da so za vojsko tako zaslužnega moža preganjali s takimi neosnovanimi tožbami ter ga na ta način zadrževali v vršenju vojaškega poklica.

Da se častniki umirijo, je svetoval maršal Kordua, naj plača Trenk kot nekako odškodnino 12.000 goldinarjev. Trenk pa, ki je bil silno ponosen in nagle jeze, ni hotel plačati niti novčiča. To je imelo zanj usodne nasledke.

Že v začetku leta 1746. je šel Trenk zopet v Slavonijo, da uredi svoje domače reči. Njegovi sovražniki pa so porabili to njegovo odsotnost ter ga iz nova zatožili na Dunaju, češ, da je odpeljal pri tej priliki ogromne zaklade na svoje grajščine v Slavoniji, kjer se lahko upre Avstriji sami. Toda Trenk jih je pobil s tem, da je nabral iz nova 600 pandurjev za vojsko, ki je bila takrat v Belgiji, ter jih odpeljal sam na novo bojišče, kjer se je združil z ostalo svojo četo. Trenk je s to svojo četo vojeval od meseca malega travna pa do konca listopada. Kakor v poprejšnjih bojih, tako so se Trenkovi pandurji odlikovali tudi zdaj; a ko se je povrnil Trenk na Dunaj, je predal zapovedništvo svojemu podpolkovniku. Svoje verne čete ni Trenk od tega časa nič več videl, četudi je ostala na bojišču pod njegovim imenom do konca vojne do leta 1748., ko se je sklenil mir v Ahenu.

Konec meseca listopada je prišel Trenk z Nizozemskega na Dunaj, da se opraviči proti tožbam, katere so bili obnovili njegovi

sovražniki in sicer ne brez uspeha, kar se je kmalu pokazalo. Ko je hotel namreč Trenk nekega dne od doma, ga zaustavi cesarski častnik ter mu sporoči, da je dobil po višji zapovedi hišni zapor. Častnik na vprašanje Trenkovo ni vedel povedati pravega vzroka. Trenk izprevidi, da bi bil vsakršen odpor brezuspešen, ter reče: »Rad se uklonim volji cesarice, ki mi more zapovedati, kakor hoče; toda neizmerno mi je žal, da se mi tako plačuje za mojo dolgo in verno službo; vendar pa naj zmaga moja stanovitnost nad zavistjo, in jaz bodem tako pokoren, kakor sem v vsem nedolžen!«

Toda Trenku ni bilo obstanka med štirimi stenami; zavest, da trpi po nedolžnem, ga je tako silno razburila, da se je ustavil celo zapovedi cesarice svoje. Dal je zapreči najlepši voz ter se odpeljal v gledališče, kjer je prisostvovala predstavi tudi cesarica sama. Že to je bilo presmelo, a še hujše je bilo, kar se je zgodilo v gledališču. Tukaj zagleda Trenk v sosednji loži nekega grofa in nekega častnika, ki sta bila njegova najhujša sovražnika in glavna tožnika. Ves besen skoči v ložo, pograbi grofa za prsi ter ga hoče vreči v pritličje. Grof potegne meč, toda Trenk ga prestreže ter se pri tem hudo poreže. Hitro priskoči straža ter reši grofa nevarnosti, Trenka pa pusti domov. Toda pred Trenkovim stanovanjem je bila odslej nameščena vojaška straža, ki mu je branila prosti izhod.

Vsa ta stvar je prišla pred vojaško sodišče, pri katerem je bil imenovan za predsednika Trenkov največji neprijatelj; le-temu so izročili tudi upravo vsega Trenkovega imetja. Le-ta sovražnik Trenkov je v tem ugodnem položaju začel misliti, kako bi popolnoma ugonobil svojega nasprotnika. Poskrbel je radi tega, da se izpremeni vsa obtožba proti Trenku v kazensko pravdo, kajti na ta način bi imel od vsega največ koristi. In zares je zavlačeval pravdo skozi celih petnajst mesecev. Po časopisih je pozval vse osebe, ki bi imele tožiti Trenka radi kakršne koli stvarce, ali pa pričati proti njemu, naj se zglasijo pri vojaškem sodišču. Vsakemu je obljubil za vsaki dan odškodnine pet cekinov. Lahko si torej mislimo, da se je našlo dovolj takih ljudi — slednjič do 54 — ki se niso bali niti krive prisege.

Trenkovo imetje se je na tak način precej zmanjšalo. Koliko premičnega imetka je bilo na Trenkovih posestvih v Slavoniji, zvemo iz spominov stričnika našega Trenka; oče Frančiška Trenka je namreč odredil v svoji oporoki, da bode ta stričnik Friderik glavni dedič vsega imetja, ako umre Frančišek brez potomcev, in zategadelj se je ta stričnik Friderik za stvar zanimal in sledeče napisal:

»Pečenka (t. j. Trenkova imovina) je bila mastna, ne toliko radi posestev, kolikor radi dragocenosti, ki so bile tukaj nakopičene. Moj stričnik je poslal z Bavarskega, iz Alzacije in Šleske nekoliko z blagom natovorjenih ladij v Slavonijo. Bilo je pa med plenom mnogo platna, zlata in srebra v celih šibah. Posebno je bila znamenita zbirka pušk, sedel in srebrno namizje cesarja Karola VII.; tudi veliko srebrno namizje kralja Friderika II. je bilo vmes. Trdijo, da so ti zakladi bili več vredni, nego vsa Trenkova posestva po Slavoniji. Pravil mi je pred nedavnim časom častitljiv vojak, znamenit general, da so odpeljali iz Trenkove grajščine v Mihaljevcih več težkih voz srebra in dragocenosti; to sta mu pripovedovala dva pandurja, ki sta bila Trenkova zaupnika in čuvaja njegovih zakladov. Vsaki je vzel, ko se je po gradu plenilo, po eno škatljico biserjev, iz z njimi sta pobegnila na Turško ter postala tamkaj imovita trgovca. Drugi so odpeljali krasne konje, celo govejo živino so zaplenili po pristavah. V orožnici je bilo več nego 3000 najdragocenejših pušk. Trenk sam se je izjavil, da je nabral po raznih tvornicah v Šleziji platna v vrednosti črez 50.000 goldinarjev ter ga odpravil v Slavonijo v zabojih. — Iz kratka: vse so pokradli, razvlekli, odpeljali in poplenili. Ko se je imelo po cesarski zapovedi pripeljati na Dunaj vse premično blago Trenkovo za glavnega dediča, so se našle le še malenkosti, med drugim dve pruski puški, katerih ne bil hotel nihče, tudi ako bi mu ju bil ponudil zastonj . . .«

Trenkova pravda se je razvijala prav počasi, stroški pa so strahovito naglo rasli; v štirih mesecih se je zaračunilo že 15.000 goldinarjev na stroške Trenkove imovine. Največjo pozornost pa sta vzbudili dve točki obtožbe, namreč da je Trenk izpustil Friderika II., ujetega pri Zoravi, in da se je namerjal v Slavoniji pobuniti proti cesarskemu dvoru. Proti prvi trditvi je svedočil sam glavni vojaški zapovednik princ Karol s svojim izpričevalom, proti drugi pa je pričala priznana neomejena vdanost Trenkova do cesarske rodovine, izkazana ves čas njegovega vojaškega delovanja.

Pri desetem zaslišavanju so oponesli Trenku, češ, da je največ on kriv, da so cesarski izgubili bitko pri Zoravi. Zastonj se je Trenk pozival na izpričevalo, katero je bil o tej stvari poslal glavni vojaški zapovednik Karol na odločilno mesto; dokazoval je brez uspeha, da je bil kriv pobočnik glavnega zapovednika, ker je bil prekasno prišel z zapovedjo v njegov tabor — vse to ni bilo dovolj predsedniku sodišča, ki se je predrznil celo objaviti, da je to izpričevalo bržkone nepristno, in da sposobnosti princa Karola kot glavnega zapovednika

niso bile nič kaj posebno odlične. To sumničenje pa je bilo Trenku že preveč — zdajci zgrabi generala za prsi, ga vzdigne visoko kvišku ter bi ga bil gotovo vrgel skozi okno iz četrtega nadstropja na ulico, da ni prihitela straža v dvorano ter rešila generala iz rok Trenkovih.

Ta dogodek je položaj nesrečnega Trenka še posebno pohujšal; precej so ga uklenjenega odpeljali v njegovo stanovanje, odtod pa o polnoči v orožnico in potem v vojaško kaznilnico; pred ozko temnico pa so postavili oboroženo stražo. Kmalu potem so mu roke in noge navzkriž sklenili. To kazen je moral trpeti v največji vročini celih 15 dni, niti mu niso dovolili, da se preobleče; šele ko mu je začela v bitki pri Kolinu ranjena noga otekati, so mu sneli z nje verige. — Navzlic svojemu groznemu položaju pa je pisal Trenk, ki ni veroval nič več v pravičnost človeštva, svoje spomine.

(Konec prihodnjič.)

Mara Rendića.

Črtica iz Bosne. Napisal R. Perušek.

(Konec.)

VIII.

Komu naj bi se bila tedaj v svoji stiski zatekla? Da pri tujcih in inovercih ne najde ljudi, ki bi se zanimali za »lahkomiselno deklino«, kakor so jo najmilejše imenovali, inače pa ji robatejša imena dajali, to ji je bilo jasno. Tako se ji tudi pri sovernikih ni bilo nadejati sočutja po prizorih, ki so se vršili pri mitropolitu, in po strogih nazorih, katere je gojilo pravoslavno občinstvo o takih stvareh.

Mara in Savka sta dolgo premišljevali svoj položaj, ko jima pride pomočnik, kakor »deus ex machina«. To je bil njen nekdanji skrbnik, stari čižmar Vuković.

Nekega dne je stopil v sobo ter stal pred presenečeno Maro, ki je obledela in zopet zardela ter bila v vedni zadregi. Vuković, kateremu so se jasno poznali sledovi pijanstva — krvave oči, nemirni pogled, zabuhlo lice — in ki je zaudarjal po rakiji, je dejal:

»Nič se me ne straši! Nisem prišel, od tebe česa zahtevat. Čeprav imam raztrgano suknjo in umazano perilo, nisem prišel prosit, da me ti podpiraš. Jaz vem, kako je s teboj. In da vidiš, kako sem bil vedno dober varuh, ti stavljam to-le ponudbo: »Pojdi zopet k meni

na dom, ki ti je vedno odprt. Pridi tja — dobro te hočem čuvati in za-te skrbeti kakor oče.«

Mari sicer ni bilo nič posebno milo, vračati se v hišo čižmarjevo, toda velika stiska njena in prigovarjanje Savkino sta jo pripravili, da je sprejela ponudbo Vukovićevo. Tako se je torej zgodilo, da se je preselila v ono hišo na Alifakovcu, kjer se je bila začela njena tragedija, in kjer se je imela zvršiti.

Toda motil bi se, kdor bi mislil, da so Vukovića vodila zgolj blaga čuvstva človekoljubja in usmiljenja Kakor drugi ljudje, tako je bil čul tudi on, da je bivši ljubimec Marin ostavil šeststo goldinarjev zapuščenici. Šeststo goldinarjev je bilo za one ljudi v onih razmerah velikanska vsota, pravo bogastvo; njemu pa je primanjkovalo najnavadnejših sredstev, s katerimi bi si tešil svojo žejo. Obšla ga je želja, da bi bil vsaj tudi on nekoliko deležen tega, po njegovih mislih, neusehljivega vira. —

Bržko je stopila Mara v njegovo hišo, se je kmalu požuril ter stopil pred policijskega ravnatelja, mu ponižno razložil, da je on nekak sorodnik in varuh Mare Rendića, ki se je vrnila v veliki stiski v njegovo hišo, in da jo je on drage volje in človekoljubno zopet sprejel. Povedal mu je pa tudi in sicer s prav živimi besedami, kak siromak da je sam, kako si celo sam za-se težko služi vsakdanji kruh, kamoli da bi mogel še Maro hraniti ter skrbeti za-njo, posebno sedaj, ko pričakuje poroda. Prosil je torej gospoda predsednika, naj njemu izroči ono vsoto, katera je namenjena Mari, in katero je ona tako brezpametno zavrnila.

Njegova prošnja pa ni imela takoj zaželjenega uspeha. Nadejal se je, da mu policijski ravnatelj kar meni nič tebi nič izroči denar, a da bode on z njim razpolagal po svoji voljici. A ta mu je razložil, da se mora o vsej stvari najpreje poučiti, je-li Mara res pri njem, ima-li on kake stroške z njo, je-li ona zadovoljna, da se njemu izroči denar itd.

Nezadovoljen je odšel od neizprosnega gospoda. Zato pa je z vso zgovornostjo pripravil Savko, da je tudi ona pregovarjala Maro, naj sprejme ostavljeno vsoto. Mara se je naposled združenim prigovorom res vdala, uklonila svoj ponos ter sprejela v sili oni denar, katerega je bil Alfred ostavil kot odkupnino.

Odšli so torej vsi trije k policijskemu predsedniku ter mu odkrili svoj sklep. Govoril je za vse stari Vuković. Savka je bila prisotna le zato, da ne bi stari čižmar kako prevaril svoje oskrbovanke. —

Maro je bilo silno sram, in vedno si je zakrivala obraz ter samo prikimovala ali malobesedno odgovarjala na vprašanja predsednikova.

Toda tudi sedaj je bilo veselje čižmarjevo samo polovično; policijski predsednik jim je razložil, da se mora polovica denarja ostaviti pri sodišču kot vrhovnem skrbništvu za dete. Obljubil je, da ta posel sam opravi in tudi sam poišče primernega skrbnika za dete. Drugo polovico vsote je izročil s privoljenjem Marinim Vukoviću, ki je sprejel bankovce s tresočo se roko, saj jih ni bil še nikdar toliko skupaj videl, kamoli v rokah imel. Za te novce se je moral pa zavezati, da bode skrbel za svojo nečakinjo in njeno dete, dokler si bode Mara zopet mogla sama kruh služiti. Tako so odšli zadovoljni domov.

* * *

Preteklo je nekaj mesecev, in zavladala je huda zima; bilo je v začetku meseca januvarja okoli pravoslavnega bogojavljenja, ko je Mara porodila dekletce, kateremu so nadeli pri krstu isto ime, kakor materi.

Novega člana človeške družbe ni bil nihče vesel; tudi čuvstva matere so bila različna, ko je premišljala usodo, ki čaka njenega deteta, ki mu je vtisnjena na čelo, kakor podedovani greh, sramota nezakonstva, in ki mu bode dedina beda in siromaštvo materino.

Hudi duševni udarci, kateri so ves čas padali na ubogo Maro, in materijalna beda, v kateri je bila živela že več časa, vse to ji je zmajalo trdno zdravje; nihče ne bi bil po razmerno tako kratkem času spoznal nekdanje cvetoče dekline. Tudi dete je bilo drobno in slabo. Obedve, mati in hči, sta bili potrebni največe nege; potrebovali bi bili obe krepke hrane, a nestajalo je hrane i materi i detetu. Neizkušenost in nevednost Mare in Savke in zanikarnost Vukovićeva poleg siromaštva in ukoreninjene navade so bile krive, da niso pazili ni na skromnejše zahteve higijene. Zato sta hirali mati in dete. Sreča pa je bila, da je Savka posluževala tudi v hiši nekega avstrijskega višjega uradnika; in tako je zvedela o bednem položaju Marinem tudi uradnikova soproga, ki je bila že preje čula govorico o Mari. Nekaj iz dobrosrčnosti, nekaj iz radovednosti se je jela pobliže zanimati za-njo ter ji je pošiljala perila in čvrste hrane in poučila tudi Savko, kako naj ravna z bolnico in z detetom.

Nauki in podpora te plemenite dobrotnice bi bili morebiti provzročili ugoden prevrat v zdravju obeh, Mare in njene hčerke, ako ne bi bil nepričakovan dogodek siloma končal Marine drame.

IX.

Odkar je bilo denarja v hiši, da ga Vuković nikdar ni toliko skupno videl, so se začeli za starega pijanca veseli dnevi; privoščil si je sladko žgoče tekočine vsaki dan nekoliko, a one prilike, ko se je prekomerno napil, so se vedno množile, tako da je bil v nekaki neprestani omotici.

Posledica je bila, da so se novci tajali, kakor sneg ob pomladnem solncu, in da je bil že dve tretjini denarja odnesel v vinarnico in žganjarnico. Kaj bo, kadar zmanjka denarja, na to ni mislil. Mara in Savka si nista upali ziniti, a tudi mislili nista, da denarja tako brzo nestaja.

Nekega večera je prikolovratil čižmar popolnoma pijan domov. Težavno je našel ključ v žepu svojih širokih čakšir [1]) in še težavneje ga je vdel v luknjo ključalnice in srečno odklenil vrata. Ko se je priplazil skozi vrata, se je ponavljal isti prizor pri zapiranju vrat. Naposled je ostavil ključ v vratih in prišel v svojo spalnico . . .

Noč je bila izredno mrzla. Sneg je škripal pod nogami, in na mnogih mestih so bile cestne luže do dna zmrzle. Burja pa je brila ter prihajala ponočnim potnikom skozi obleko do kosti.

Soba, v katero je stopil Vuković ves premrzel, ni bila zakurjena, saj njenega stanovalca ni bilo ves božji dan doma. Ker okna in vrata niso bila dobro zadelana, ni bilo čuda, da se je čutila burja celo v sobi. Vukoviću je bilo mraz; zategadelj je začel sam s seboj govoriti, da v tako mrzli sobi ne more spati.

Sklenil je zanetiti ogenj, a ne v peči nego na mangali. [2]) Poiskal je kresilo in gobo, ukresal ogenj, na tlečo gobo je vrgel nekoliko kučine [3]) in potem je nasul oglja. Ko se je kučina zapalila, je jel vanjo pihati, da je vzplamtela, in da se je na njej oglje vnelo. Ker je bil še vedno močno vinjen, se je na nogah nemirno zibal, in ko se je pripognil do mangale, da bi na njej zopet pihnil v oglje, jo je zvrnil, in žareči kosi kučine in oglja so se raztresli po tleh.

Vuković je hitro zgrabil mangalo, jo postavil zopet na noge in kar z rokami pobiral oglje in kučino ter metal na mangalo, ostalo pa je potlačil z mokrimi opanki. Potem je še enkrat natresel kučine in oglja ter se končno zvrnil na ležišče, kjer je kmalu zadremal in spal, kakor da bi bil ubit . . .

[1]) hlač.

[2]) Železni skledi za žerjavico na visokih nogah.

[3]) otre, ogreb, zadnje najslabše gradivo.

Ko se je pa bila mangala zvrnila, je odskočilo nekoliko isker dalje, nego je moglo motno oko starega opančarja videti. Neznatna iskrica je skočila v kup kučine, ki je bila nameščena blizu vrat. Prepih, ki je vlekel od okna do vrat, je netil iskro, ki je dobivala obilo hrane v kupu kučine. Odtod je jel plamen lizati bližnji minder, na katerem so bile slamnice ugodna tvarina razjedajočemu plamenu. Hipoma je jela suha slama goreti; ob enem pa se je napolnila soba z gostim dimom, ki je pijanega starca tako omamil, da se ni mogel dvigniti. Skoro je jela tleti tudi obleka, goreti leseno pohištvo. Švigajoče iskre so se ujele v raztrganem stropu, in skozenj je slednjič plamen prejedel tudi leseno streho ter odprl pot obilemu zraku, tako da je bil skoro oni konec hiše, v katerem je stanoval Vuković, ves v plamenu. Stene same, ki so bile iz črpiča napravljene, so jele tleti, ker se je bila vnela rezanica, pomešana v ilo črpičevo.

Hipoma je zbudil strel z žolte trdnjave spavajoče Sarajevce iz sna. To znamenje je provzročilo vselej velik strah, ker vsaki ogenj v soseščini je bil grozno nevaren, posebno ob burji. Ker so bile ulice jako tesne, poslopja pa večinoma iz lesa in črpiča postavljena, so se sosednje hiše kaj lahko vnele. Vse je torej skočilo pokoncu, ko je strel naznanil nočni požar.

Ko so sosedje opazili v svoji bližini ogenj, so bili kaj hitro na nogah; na pol oblečeni so hiteli venkaj, da vidijo, kaj da je. Moški so zlezli na krove in čakali s kebli vode, katere so jim podajali domačini, ako bi bilo treba gasiti; ženske so tarnale, otroci cvilili od strahu in mraza. Da bi bil kdo izkušal gorečo hišo Vukovićevo gasiti, to ni prišlo nikomur na um; kdor ni imel baš strahu, da mu se zapali lastna hiša, je stal od daleč in zijal radovedno, kako se širi ogenj in razjeda hišo Vukovićevo. Šele ko so prihiteli vojaški požarniki, je nastal red; radovedne gledalce so odpodili in potem so začeli svoj posel z vojaško določnostjo, tako da se jim je posrečilo očuvati sosednje hiše, na katere so padali goreči snopi slame in žareče oglje . . .

Ko je zagrmel strel s trdnjave, se je prebudila v svoji izbi tudi Mara, ki je bila že preje, na pol prebujena, čula nekako prasketanje; tudi jo je dušil razširjajoči se dim. A globoko spanje in omamljajoči dim ji ni dal priti povsem de sebe, dokler je ni grom z bližnje trdnjave popolnoma prebudil. Hipoma je razumela, kaj da se godi. Skočila je z ležišča, hitela k vratom ter jih odprla, a pri tej priči se ji je privalil nasproti gost dim, skozi katerega se je bliskal plamen. Tu ni bilo več časa se premišljati. Zgrabila je dete in na pol gola, v sami

košulji in v lahkem krilu je hitela k vratom ter jih odklenila, ker je bil po sreči Vuković ključ v njih ostavil.

Prišla je srečno na plano, a tedaj ni vedela ni kod, ni kam. Ljudje se niso brigali za-njo, ker sosedje so imeli sami zadosti skrbi, da se ne bi ogenj polastil tudi njih poslopij, tujci pa so radovedno gledali čudno prikazen in niso vedeli, kako bi ji pomogli.

Tako je tavala reva v groznem mrazu bosa in nezadostno odeta ter pritiskala k sebi dete, v tanko plenico zavito, tako da sta obedve stokali od mraza. Iskala je Vukovića, a ni ga bilo nikjer. Sedaj ji je šinilo v glavo, da je morebiti še v goreči hiši. Glasno je vpila, naj ga rešijo.

Ko so čuli požarniki, da je človek v goreči hiši, so izkušali prodreti v sobo skozi vrata, a ogenj in dim nista dala nikakor, da bi bil mogel kdo v sobo. Izkušali so dospeti v sobo skozi okno na oni strani poslopja, ki še ni bilo v plamenu, toda železne rešetke [1]) so zapirale ta pot. Izkušali so razriti zid okoli rešetk, toda čeprav je bil iz črpiča, se je vendar upiral udarcem krampov toliko časa, da je bilo že prepozno.

Ko so drugo jutro potem razmetavali dogorele, a še vedno se kadeče razvaline, so našli povsem osmojeno truplo Vukovićevo. Poznalo se je, da se je naposled prebudil ter se izkušal rešiti, toda zastonj; dim ga je zadušil, potem pa plamen ožgal . . .

Mara je zmrzovala s svojim detetom mnogo časa pod milim nebom, dokler ji ni eden vojakov ogrnil svojega plašča. Prihitela je bila tudi Savka, ko je zvedela, da gori v bližini njene varovanke. Našla jo je povsem izven sebe; nenadni dogodek, strah in skrb ter mraz so tako silno vplivali na-njo, da so ji obnemogle duševne sile.

Savka je odvedla Maro s seboj kakor otroka v svoje stanovanje. Tam je zakurila peč, položila Maro in dete v toplo postelj ter ji dala nekoliko rakije, da se ogreje.

Sedaj šele je obrnila svojo pozornost tudi na dete. Čudno je bilo, da ves ta čas ni vekalo, sedaj, ko se je segrelo, se je začelo tresti in zvijati, in usta so se mu penila. Savka je poskušala vsa domača sredstva, kakor jih znajo stare žene, a nobeno ni pomoglo.

Proti jutru pa je bilo dete rešeno bolečin in se je srečno preselilo v večnost s tega sveta, kjer ga tako ne bi bilo čakalo nič dobrega.

[1]) **mreža; vlada je pozneje zaukazala, da mora v vsaki hiši ostati vsaj eno okno brez železnih rešetk, da se ne bi ponavljali o požarih taki slučaji.**

Po hudem duševnem in telesnem naporu je Mara zaspala. Toda ta sen je bil nemiren in ni dolgo trajal; kmalu se je prebudila. Čutila je v sebi grozno vročino in zaželela je vode, in dali so ji piti; toda s tem si ni žeje ohladila, nego tem hujša vročina ji je zagorela v telesu; glavo ji je hotelo raznesti, začelo se ji je blesti, in govorila je besede brez pravega smisla. Hotela je imeti svoje dete ter je stiskala blazino k sebi, češ, da je to otrok, katerega ji hote ugrabiti. Huda vročina jo je bila spopadla.

Savka je ni mogla pridržati v svojem stanovanju, zatorej je prosila mestno oblast, da je dala prenesti bolnico v vakufsko [1]) bolniščnico.

Tamkaj so jo res izlečili in odpustili v svet. Toda kako jo je bila bolezen zdelala! Postala je drobna in suha; lica njena so bila bleda in upadla — s kratka: nekdanje cvetoče, vesele Mare ni bilo več spoznati.

X.

Prišedši iz bolniščnice, se je naselila Mara pri svoji stari prijateljici Savki, in le-ta jo je negovala, kakor mati. Ker ji je bilo dete umrlo, ji je izplačalo sodišče po dovršenih formalnostih onih tristo goldinarjev, kateri so bili za-njo naloženi, in s tem sredstvom si je mogla privoščiti boljšo hrano.

Toda niti teh tristo goldinarjev ni vseh potrošila; suha bolezen se je Mare prijela ter jo spravila v zgodnji grob.

Ko se je spomladi jel tajati sneg, ko je solnce jelo toplejše sijati ter so se ptice vračale z juga in je popje pokalo . . . tedaj so jo često peljali na prisojne obronke vrhu Alifakovca.

Poslednjič je vzplamtela luč življenja še enkrat. Čutila se je boljšo in olajšano, in zdelo se je, da se obrača nje zdravje na bolje; toda pomladanski vetrovi so ugasili to luč.

Nekega dne se je pomikal kratek izprevod skozi ulice sarajevske. Na čelu je bila dvojica dečkov, ki je nosila ripide [2]), za njima je pel star pop smrtno opelo »Svjatij Bože, svjatij krepkij, svjatij bezsmrtnij, pomiluj nas!«, a štirje najeti možje so nosili odprto krsto, v kateri je ležalo truplo Marino. Ob vzglavju trupla, s plahto pokritega, je bila roža, katero je bila namestila Savka.

Mara je bila v svojem življenju brez prijateljev, zatorej se niso nosilci krste menjavali, kakor je sicer običaj. Tudi za krsto je stopala

[1]) vakuf = zaklad za dobrodelne namene.

[2]) svete podobe na drogih.

samo stara Savka, ki je bila tudi preskrbela pogreb od ostankov Marine gotovine, in nekoliko otrok iz bližnjih hiš.

Ljudje so srečavali izprevod, a nihče se ni zanimal zanj. V nekaterih hišah, katerih stanovniki so poznali Maro, so stikale ženske svoje glave pri oknih, in iz njih ust je prihajalo več besed prezirnega zaničevanja, negoli usmiljenja . . .

* * *

Nekoliko let pozneje je bilo čitati v dunajskih časopisih med »Novicami izpred sodišča« to-le: (Propalica). Danes je bil pred porotnim sodiščem obsojen zaradi tatvine na tri leta hude ječe človek, ki zbuja pozornost zaradi svoje prošlosti. Alfred pl. Hillern — to je ime obsojencu — je sin visokega dostojanstvenika ter je bil še pred nekaj leti častnik v c. in kr. armadi. Prideljen je bil vojaškemu magazinu v Przemislu. Ker je bil strasten kartač, je zaigral poleg svoje plače tudi še precejšnji imetek, ki ga je bil podedoval po očetu. Ko je bil ves imetek potrošil, vendarle ni nehal streči svoji strasti; ker pa mu sreča ni bila vedno prijazna, je napravil dolgov, katere sta njegova dva brata poravnala. Ker se je pa nadlegovanje Alfredovo večkrat ponavljalo, sta sklenila brata, da mu ne pomoreta nič več, češ, da morata skrbeti vsaki za svojo deco. V tej zadregi je začel prodajati robo iz vojaške zakladnice in to je počenjal toliko časa, dokler ga niso zasačili. Dobrohotnost svojih načelnikov je imel zahvaliti, da je smel vojaško čast odložiti, ne da bi ga postavili pred sodišče; škodo, katero je bil napravil vojaškemu erarju, so poravnali njegovi drugovi z radovoljnimi doneski. — Odšel je na Dunaj in dobil službo pisarja pri znanem advokatu. Toda plača ni zadoščala njegovim potrebam, zatorej si je izkušal po krivih potih pridobiti potrebnih sredstev za ugodno življenje, kakršnemu je bil vajen. Izmamil je v odsotnosti svojega predstojnika različnim strankam večje in manjše zneske pod različnimi pretvezami. Zaradi teh prevar je bil danes na zatožni klopi. — Pri razpravi se je tudi doznalo, da je ukradel svojemu principalu zlato uro z verižico, katero je bil le-ta nekoč pozabil v pisarnici, a je pozneje ni več ondi našel. — Sodišče je izreklo, da se ima odgnati v svojo domovino, čim prestane kazen, in da se ne sme več vrniti na Dunaj.

Idrijski rudnik.

Ob štiristoletnici njegove najdbe.

Spisal **Jos. C. Oblak.**

Blizu meje med Goriškim in Kranjskim, na notranjski zemlji, v globoki kotlasti dolini v podnožju visokih planin leži mesto Idrija, ki je vzpričo bogatih rudnikov živega srebra znano po vsem svetu. Strmo se vzpenja v nebo na vzhodni strani idrijske kotline Magdalenska gora, Kobalove planine na severovzhodni, Struške gore s svojimi izrastki pa na jugozahodni strani. V okrilje teh gora, katerih višina se vzdiga do 900 *m*, je stisnjeno — kakih 330 *m* nad morjem — mestece Idrija.

Ob obeh bregovih potoka Nikove, ki se izliva na vzhodnem koncu mesta v Idrijco, se slikovito vrste bele hišice, raztresene nekaj po dolini, nekaj pa po bližnji brežini, med zelenimi vrtiči. — Kaj ljubek pogled se nam odpre na prijazno mesto s kake višine. Oglejmo si je nekoliko natančneje!

Skoro sredi mesta se vzdiguje, viden že od daleč od vseh strani, mogočni zvonik lepe mestne župne cerkve sv. Barbare. Na majhnem holmcu stoji častitljivi stari grad, nekdaj imenovan »Gewerkenegg«, sezidan v podobi četverokotnika v dve nadstropji, z dvoriščem v sredi in s stolpi na treh straneh. Zgradili so ga l. 1531., da bi bil Idrijčanom v bran in zavetje proti Benečanom in Turkom, ki so tačas, kakor je znano, često napadali naše dežele; zdaj so v njem nameščeni rudarski in drugi uradi, pa tudi shrambe za živo srebro in cinober.

V podnožju Rožnega hriba čepi najstarejša mestna cerkvica, sv. Trojice, raz vrh zelenega hriba (412 *m*) pa zre prijazno doli na mesto cerkvica sv. Antona. Južno stran mesta opasujejo rudarska poslopja; tukaj je tudi vhod v rudnik, po katerem je zaslovela Idrija.

Letos je minilo 400 let, odkar se je našel ta vir bogastva.

Kako vse drugače je bilo v tej dolini, kjer je posejanih zdaj na stotine hiš, kjer zdaj živi in trpi na tisoče ljudi — pred štirimi stoletji! Temni, prastari gozdovi so pokrivali to pokrajino; divje zveri so se klatile po neprodirnih hostah, in le kak ubožen ogljar se je v njih ustanovil ter si postavil borno leseno kočico — sicer pa ni bivala tod živa duša. A dandanes je v tem pred 400 leti tako zapuščenem in divjem kraju velika naselbina — slavno rudarsko mesto

Idrija s 5000 prebivalci, izmed njih 1200 delavcev — mesto, ki je za Ljubljano največje na Kranjskem, in ki je dalo slovenski domovini že toliko odličnih mož. Kajti Idrija je rojstno mesto dveh škofov, Kavčiča in slavnega slovenskega mecenata Wolfa, rastlinoslovca Hladnika, ministra grofa Inzaghija, skladatelja Fajgelja i. dr. Tudi Karel Dežman je bil Idrijčan.

Leta 1497. — tako pripoveduje Valvasor v »Slavi vojvodine Kranjske« — je našel po naključju neki kmet, čigar ime nam ni znano, živosrebrni rudnik.[1]) — Bil je škafar ter je baje imel svojo kočo blizu kraja, kjer stoji zdaj cerkev sv. Trojice. Ko je bil nekega dne pripravil svojo leseno robo, da jo ponese drugi dan na prodaj v Škofjo Loko, je videl, da ena posoda pušča; nesel jo je k studenčku, ki je izviral blizu njegove koče, češ, da se zamoči, in jo pustil tam črez noč. Drugi dan je prišel po-njo, pa posoda je bila silno težka. Ko je pogledal vanjo, je videl, da se na dnu leskeče nekaj srebrnkastega; odlil je nekoliko vode, in na dnu je ostala neka tekoča srebrnkasta stvar, katere naš škafar ni poznal; bilo je živo srebro, ki se je bilo po noči nateklo z vodo vred v posodo ter ostalo vzpričo svoje teže na dnu. Zdaj pa hajdi z njim v Škofjo Loko k zlatarju!

Silno radoveden je bil v Škofji Loki zlatar, kje je dobil mož to kovino, ter vsekakor je hotel to zvedeti od kmeta; seveda je on dobro vedel, da je to dragocena kovina, živo srebro — kateremu je bila tačas slučajno padla v Italiji cena za tretjino. Toda navzlic vsemu pozvedovanju ni mogel od kmeta ničesar zvedeti, kajti ta je lepo molčal o tem in se delal nevednega. Ko je dobil za srebro svoj denar, je odšel proti domu.

Med potjo pa se mu je pridružil — kakor poroča Valvasor — »Landsknecht Canzian Anderlein«; temu človeku se je posrečilo, da je izvabil iz kmeta, kje da je dobil živo srebro; škafar mu je zaupal in mu povedal ves prigodek ter mu tudi pokazal kraj, kjer je zamakal posodo. — Anderlein je kmalu najel nekaj delavcev ter začel kopati. S tem je bil storjen začetek idrijskemu rudniku, o katerem se je kmalu razširil glas daleč po svetu.

Toda iz početka ni šlo delo nič kaj od rok; manjkalo je zlasti potrebnega denarja, manjkalo potrebne vednosti v rudarstvu. Že l. 1504. je prevzela podjetje neka družba, kateri na čelu je bil neki Valentin Kutler, in katera je nadaljevala delo na ravnem. Pa tudi Kutlerjevi družbi od začetka sreča ni bila posebno mila; po nobenem rovu niso mogli priti do rude in zato so pričeli kopati navpik v

[1]) Goriški zgodovinar Bavčar meni, da je bilo to l. 1490.

globino. Dolgo, dolgo niso mogli zaslediti živosrebrne žile, tako da je Kutler že popolnoma obupal ter mislil, da je rudnika konec; denarja mu je že bilo zmanjkalo, in bal se je, da mu delavci ne ustavijo dela ter siloma poterjajo mezdo, katere jim že davno ni redno izplačeval. Skoro 400 metrov na globoko so bili že prevrtali rudarji brezuspešno, kar prikopljejo dne 22. junija leta 1508. — ravno na god sv. Ahacija — do bogate rudne žile. Velikansko veselje je navdalo vse delavce; pustili so delo ter hiteli h Kutlerju, da mu naznanijo svojo srečo. Kutlerjeva žena, ko je začula krik in vrišč, je mislila, da so rudarji ostavili delo ter prišli terjat zasluženega plačila; strgala je raz sebe zlato verižico ter jo vrgla delavcem — zadnjo dragotino, ki ji je bila še preostala — ter jih je rotila in prosila, naj prizaneso njej, možu in njenim otrokom. Kdo more torej popisati njeno veselje, ko zdajci zve, kaj je vzrok velikemu hrupu.

To je bil znamenit dogodek v zgodovini idrijskega rudnika, in v spomin na ta dan so imenovali to jamo »jamo sv. Ahacija«. Papež v Rimu je na prošnjo Kutlerjevo dovolil, da se obhaja vsako leto na dan sv. Ahacija veličastna procesija kakor ob sv. Rešnjem telesu. In s koliko slovesnostjo se vrši še dandanes vsako leto 22. junija ta procesija! Ob vseh cestah so naslonjene veje, vsa okna ozaljšana s cvetlicami in razsvetljena; z rudarsko godbo na čelu korakajo za izprevodom v prazničnih oblekah vsi uradniki in dostojanstveniki, veterani in rudniški delavci.

Cesar Maksimilijan I. je na prošnjo Kutlerjevo njegovi družbi potrdil pravico do rudnika, a sebi pridržal pravico, da sme začeti na svojo roko rudarsko podjetje; zahteval je ob enem desetino od izkopanega živega srebra. —

Idrijski rudnik je hitro zaslovel daleč po svetu; od vseh krajev so vreli rudarji v Idrijo ter se naselili tu, največ seveda iz bližnje okolice, zlasti pa Tolminci, ki so bili prvi rudarji.

Cesar Maksimilijan je potrdil še eno rudarsko društvo, pri katerem so bili Gabrijel grof Ortenburški, kardinal Khlesl, Hans pl. Turjaški, Sigmund pl. Ditrichstein i. dr.; pozneje (po l. 1508.) je pristopil k njim tudi ljubljanski škof Krištof, kakor pripoveduje Hicinger, in razen teh podjetnikov se omenja še Salcburžan Fr. Kaiser.

L. 1509., za prve beneške vojne, so Benečani osvojili Idrijo ter se polastili rudnika; na povelje cesarjevo sta jih tedaj prepodila stotnik Erik, vojvoda brunšviški, in ljubljanski škof Krištof.

To leto je pričel tudi deželni knez cesar Maksimilijan na svojo roko kopati tako zvani »knežji rudnik«. S tem se je rudarstvo v Idriji zelo povzdignilo.

Dve leti potem, ko sta bila Erik Brunšviški in škof Krištof srečno pregnala Benečane, je zadela idrijski rudnik velika nesreča. L. 1511. je bil po vsem Kranjskem močan potres, ki je bil zlasti za Idrijo usoden. Velik del hriba na vzhodni strani Kobalovih planin se je utrgal vzpričo potresa, in velike skale so se zvalile v Idrijco ter jo zajezile; voda je silno narasla ter silila v jame; segala je prav do kraja, kjer stoji sedaj kapelica sv. Ivana Nepomuka, to je blizu gradu pri mostu. Ko so ljudje po okolici zvedeli o tej nesreči, so od vseh strani prihiteli na pomoč; kopali so — bilo jih je nad 500 — noč in dan, da bi odprli vodi pot. Srečno so prekopali jez, ki ga je tudi voda sama pomagala predreti, in tako so rešili Idrijo. V spomin na to veliko, a srečno odvrnjeno nevarnost so sezidali hvaležni Idrijci zgoraj omenjeno kapelico.

Da so sčasoma nastali prepiri med posameznimi rudarskimi podjetniki, kaže to, da je nastavil cesar Maksimilijan l. 1514. prvega rudniškega sodnika, Viljema Neumanna, s pooblastilom, da čuva pravice posameznih deležnikov in podjetnikov, razsoja nastale prepire, in da pobira cesarski davek. —

L. 1520. so pričeli izdelovati jamo sv. Katarine, in cesar Ferdinand I., ki je nastopil vlado po smrti Maksimilijana, je pričel l. 1523. kopati jamo sv. Jurja. — Ko je imel grof Gabrijel Salamanca (1527 do 1540) v najemu goriško grofijo, si je pridobil tudi delež pri idrijskem rudniku ter ga marljivo izkoriščal.

Kakor vidimo, je bilo v Idriji ob tem času že polno rudarskih podjetij, a rudarstvu to ni bilo v prid in napredek, ampak celo v kvar.

Za vlade cesarja Ferdinanda so napadali, kakor je znano, še vedno Turki slovenske dežele, in ker so vznemirjajoče vesti prihajale tudi v Idrijo, ki je bila malo po beneški osvojitvi okusila vojno bedo, tedaj so sklenili rudniški podjetniki, da sezidajo grad; začeli so ga graditi l. 1520. in ga dogradili l. 1531. ter mu nadeli ime »Gewerkenegg« t. j. »Rudniški grad«. Sicer ga jim, hvala Bogu, ni bilo treba rabiti, za kar je bil namenjen, a ni dosti manjkalo, in rabili bi ga bili. Nekaj desetletij pozneje, namreč l. 1559. so pridrli Turki v Logatec, in kakor pripoveduje pravljica, ki še živi med narodom, so bili dospeli že »na gore« blizu cerkve sv. Magdalene. Zgodilo pa se je čudo. Turški paša se je norčeval ter dejal, da bode njegov konj še tisti

dan zobal oves iz predpasnika sv. Magdalene. Turkom so se na te besede jela udirati tla . . .

V istem letu kakor »Gewerkenegg« so dozidali tudi prvo idrijsko cerkev, sv. Trojice. V začetku so morali hoditi idrijski rudarji k službi božji k »Fari« ali v Spodnjo Idrijo; skoraj uro hoda je bilo do tja, in po zimi je bila pot zelo slaba in težavna vzpričo plazov. Do l 1522. so hodili idrijski rudarji k maši v Spodnjo Idrijo; to leto pa je dobila tudi »Idria mineralis« svojega kaplana — nekega Jerneja Singerja, pozneje župnika v Gradu (Bledu). Le-ta je opravljal službo božjo v mali kapelici, od l. 1531. pa, ko je bila dovršena prepotrebna cerkev sv. Trojice, v tej novi cerkvi.

Pozneje so hodili opravljat službo božjo v Idrijo tudi kapucini od Sv. Križa v Vipavski dolini, kjer jim je l. 1643. Friderik grof Attems poleg svojega gradu sezidal samostan. — Sedemnajstkrat na leto so priromali črez Črni vrh v Idrijo maševat in sicer v adventu in v postu. Zato so jim dajali Idrijčani drv, kolikor so jih potrebovali. V cerkvenem oziru je pripadala idrijska kaplanija do polovice 18. stoletja k oglejskemu patrijarhatu, v političnem pa sploh vse povirje Idrijce pod gospoščino tolminsko.

L. 1532. je zadela nova nesreča Idrijo; nad 70 delavcev je bilo to leto podsutih, nekaj vzpričo neprevidnega in brezskrbnega ravnanja delavcev samih, nekaj pa vzpričo nevednosti in nespretnosti rudarskih nadzornikov. Še zdaj se imenuje oni kraj, kjer se je zgodila velika nesreča, »mrtvaška jama« (Todtenteufe).

Cesar Ferdinand I. je ustanovil l. 1553. za stare in onemogle rudarje državno bolniščnico; dal je tudi idrijskim rudarjem pravico, da smejo govejo živino pasti po cesarskih gozdovih, kjer je ne nadleguje živosrebrna para, ki je živini kakor ljudem zelo škodljiva. — Toda te in druge enake ljudomile naredbe so se sčasoma zopet odpravile; položaj idrijskih rudarjev se je vedno hujšal, in v Idriji sta se polagoma udomačili siromaštvo in beda in se še do današnjega dne nista do cela izselili . . .

Ferdinand I. je izdal tudi poseben gozdni red, po katerem so bili gozdovi idrijske, vipavske in svetokriške grajščine odmenjeni idrijskemu rudniku in še dvema drugima rudnikoma (od l. 1759.—1877. tudi Trnovski les). Saj so pa tudi veliko lesa potrebovali za podpore v rovih, katerih je nastalo sčasoma vse polno z različnimi imeni, in pa za kurjavo pri pridelovanju živega srebra, katerega se samočistega, tekočega v naravi nahaja jako malo. Pridelovanje pa je bilo v začetku zelo primitivno. Raznotere živosrebrne rude, pomešane z drvi, so na-

grmadili na velik kup, katerega so zakrili z zemljo in potem podkurili ter pustili toliko časa, da se je ohladil; tekoče živo srebro so potem polovili v usnjate vreče. — Dandanes se žgo obdelane in razločene rude v pečeh, ki so osnovane po najnovejših izumkih in najboljših pripomočkih.

Nisem si zastavil zadače, da popišem, kako so nekdaj topili in pražili rudo, kako so se te priprave v teku stoletij izboljševale, pa tudi včasih nazadovale in zopet izboljšale, kake poskuse so delali posamezni odlični veščaki, a kdor se zanima za vse to, temu gotovo dobro dojde imenitna Hacquetova knjiga »Physikalische Erdbeschreibung« iz prešnjega stoletja. —

Nova doba je napočila Idriji in njenim rudnikom, ko je nastopil po smrti Ferdinanda I. vlado v notranjeavstrijskih deželah njegov sin Karol. Le-ta je izprevidel, zakaj da ne uspeva rudarstvo v Idriji tako, kakor bi moralo; bilo je namreč preveč rudarskih podjetij, in ne le, da so pogosto nastali med njimi prepiri, ampak zabredla so tudi vzpričo nezdrave konkurence v dolgove ter niso mogla niti redno plačevati delavcev, niti davka cesarju, in često so morala prositi denarne podpore. Vsa ta razkosana podjetja je bilo treba po Karolovih mislih združiti v eni roki v eno podjetje, in zato se je začel nadvojvoda pogajati z rudarskimi družbami za kup; res je do l. 1580. dobil v svojo last vse idrijske rudnike, in avstrijski vladarji so jih pridržali do današnjega dne.

Po svojem rudarskem sodniku Khiselnu je Karol preosnoval rudnik po tedanji rudarski znanosti ter izdal poseben rudarski red. Po tej preosnovi ni smel nihče kopati živega srebra v obsegu nekdanjega grajščinskega posestva, nego edini rudniški urad v Idriji, in ta naredba ima po nekoliko še danes moč in veljavo; potem je nastavil poleg rudniškega sodnika še oskrbnika in knjigovodjo (za nadvojvode Karola imenujejo viri kot rudniškega oskrbnika nekega Urbana Ainkhurna).

S temi ukrepi Karolovimi se je v Idriji marsikaj izboljšalo; red in nravnost sta se utrdila med delavci, pa tudi rudarstvo se je močno povzdignilo ter prinašalo veliko več dobička. Po Karolovi skrbi so tudi rude začeli topiti po umnejšem načinu ter kopati novo — »Barbarino jamo«.

Nadvojvoda Karol je tudi ločil Idrijo od tolminske grofovine, kateri je dotlej politično pripadala. In ko je dobil l. 1626. — tačas je že vladal Karolov naslednik Ferdinand II. — tolminsko gospoščino baron Brenner, se je moral zavezati, da bodo njegovi podložniki vedno

pripravljeni za tovorjenje, kadar bo to zahteval idrijski oskrbnik. Tovorili pa so po »stari cesti« na Vrhniko, dokler ni stekla železnica med Ljubljano in Trstom. — Omenil sem že, da so bili Tolminci prvi rudokopi, in še l. 1786. je prosil tolminski grof cesarja Jožefa, naj oprosti vojaščine vse one Tolmince, ki bodo stalno nameščeni kot delavci v Idriji; prošnja je bila uslišana. —

Ferdinand II. je tudi dal Idriji svojo gosposko, vodstvo urbarija in civilno sodišče. Tačas je Idrija tudi najbrže dobila mestne pravice.

Znano je, da je bil Ferdinand II. hud nasprotnik Lutrove vere; le-ta se je bila že za njegovega prednika razširila po vseh avstrijskih deželah ter tudi zalezla med idrijske rudarje, katerim je hodil pridigovat neki Janez Tulščak iz Ljubljane. Ljubljanski škof Tomaž Hren, goreči antireformator kranjski, je vložil tudi v Idriji l 1628. dne 22. junija temeljni kamen novi cerkvi sv. Barbare, katero so pozneje (1636—1638) še razširili in obzidali. —

Med tem pa je tudi rudnik napredoval in vedno lepše uspeval tudi za Ferdinandovih naslednikov. Prinašal je avstrijskim vladarjem ogromno denarja; »eine rechte Schatzgrube« ga zategadelj imenuje Valvasor, ki je tačas živel ter Idriji posvetil v znanem svojem delu nekaj poglavij. Iz Valvasorjevega nemškega in iz latinskega opisa dr. Browna in dr. Popeja je razvidno, v kakšnem položaju je bil idrijski rudnik v 17. stoletju za Leopolda I., in koliko je imela od njega dohodkov država; oskrbnik je bil tačas Gašpar pl. Lichtenthurm in pozneje Wolff Sigmund pl. Rinbach.

Marija Terezija, ki je materinski skrbela za blaginjo avstrijskih narodov, je tudi za Idrijo marsikaj dobrega storila; sezidati je dala med drugim tudi gledališče, ki je izmed najstarejših v Avstriji. Tudi je podelila Idriji kriminalno sodišče (1779. l.) za svoj okraj. Zelo so se bili namreč pomnožili tatovi, ki so kradli rudo, in med njimi je bilo zlasti mnogo tolminskih podložnikov. Ker pa tolminsko sodišče tatov ni kaznovalo s primerno strogostjo — »ohne Zweifel in der guten Absicht, keine Unterthanen zu verlieren noch sie ausser Stande zu setzen ihre pflichtmässige Steuer zu entrichten« [1]) — zato so Tolmincem vzeli sodno pravico v Idriji. Novo rudarsko sodišče je res štiri tatove obsodilo na smrt ter jih zunaj mesta dalo obesiti v strašilo drugim. In to je neki tudi pomagalo. —

Za Marije Terezije in Jožefa II. se je tudi v cerkvenem oziru v Idriji marsikaj izpremenilo. L. 1751. je odpravil papež Benedikt XIV. oglejski patrijarhat, h kateremu je pripadala tudi Idrija; tedaj je prišla

[1]) Hoff »Gemälde aus Illyrien«.

Idrija pod goriško nadškofijo, in goriški nadškof Mihael grof Attems je l. 1752. sam posvetil cerkev sv. Trojice ter pri tej priliki povzdignil idrijsko kaplanijo do samostojne župnije, ki je bila neposredno podložna goriškemu ordinarijatu, toda samo do l. 1792; kajti to leto so pridružili obe Idriji ljubljanski vladikovini. L. 1817. pa je ljubljanski škof Avguštin Gruber poveličal Idrijo v dekanijo. — Za Marije Terezije in Jožefa II. so se začeli Idrijci pogajati radi ustanovitve potrebnega novega pokopališča, a pri tem so se pojavila razna nasprotstva. V začetku so pokopavali okoli cerkve sv. Trojice, ko se je pa prebivalstvo bolj in bolj pomnožilo — samih delavcev brez vseh drugih stanovnikov je bilo l. 1747. že 450 — so začeli pokopavati tudi okolo župne cerkve sv. Barbare; dostojanstvenike in imenitno rudniško gospodo pa so za mezdo polagali tudi v cerkveno rakev. Razen tega je bilo že leta 1719. posebno pokopališče s kapelico sv. križa zunaj mesta.

Pri vsem tem je bilo bolj in bolj potreba novega prostornega pokopališča. Nekateri so menili, naj se pokopališče s kapelico sv. križa ob bregu Idrijce razširi; toda temu predlogu sta se uprla slavni botanik in zdravnik Scopoli in idrijski župnik ter nasvetovala, naj se preloži pokopališče na zemljišče rudniškega predstojnika; le-ta pa zopet s tem nasvetom ni bil nikakor zadovoljen in se je odločno protivil. Naposled so razširili pokopališče pri kapelici sv. križa, kapelico samo pa so l. 1781. pa načrtu Bernarda Schäberja, tedanjega rudniškega oskrbnika, prezidali v lepo cerkev. — Župnik, kateremu se je za malo zdelo, da ni prodrl njegov predlog, ni hotel blagosloviti novega pokopališča, in morali so pozvati druzega duhovnika iz goriške nadškofije. Kosti iz grobov pri mestni župni cerkvi pa so izkopali šele l. 1883. ter jih prenesli na novo grobišče. — Ker je silila voda v grobove novega pokopališča ob bregu Idrijce — bili so namreč pod gladino Idrijce — so l. 1890. nasuli grobišče za 1 *m*. — Leta 1891. so cerkev sv. Trojice vzdignili in popravili. —

Marija Terezija je ustanovila v Idriji »glavno šolo« s tremi razredi; njen naslednik Jožef II. pa je podaril Idrijcem celo nižjo trirazredno gimnazijo, kateri pa ni bilo usojeno dolgo življenje, namreč samo od ustanovitve l. 1784. pa do l. 1797. —

Toda tudi nesreča ni mirovala za vlade ljudomile in Idriji naklonjene cesarice; l. 1766. so se vneli plini v rudniku, in pri tem se je ponesrečilo mnogo delavcev. —

V dobi koalicijskih vojen so Idrijo nekolikrat osvojili Francozi. General Bernadotte je prihrumel l. 1797. v mesto ter je zasedel; pri

tej priliki so Francozi v naglici odpeljali 1500 centov živega srebra in 420 centov cinobra. Dobro je bilo, da so se že naslednje leto umaknile francoske čete iz kranjske dežele. — V drugič so zasedli Francozi Idrijo l. 1805. ter ostali tam 3 mesece. —

Ni nesreče brez sreče; ta resnica je obveljala tudi v Idriji. Razkrila nam je neko doslej neznano rudo. Od dne 14.—15. marcija 1803. leta je razsajal v rudniku ogenj tako, da so morali jame potopiti; ko pa so požar udušili, so zasledili rudnino, sestajajočo iz 94·9 delov oglenca in 5·1 delov vodenca, in nadeli so ji ime idrialit ali požarovec (Branderz). —

Ko je moral cesar Frančišek I. po dunajskem miru dne 14. oktobra l. 1809. izročiti Napoleonu Primorko, večino Kranjskega, del Koroškega in Hrvaškega, in je te dežele združil Napoleon v kraljevino Ilirijo, z glavnim mestom ljubljanskim, tedaj je prišel idrijski rudnik v tretjič v last Francozov. Ta čas se je zbralo (dne 16. oktobra leta 1809.) iz okolice okolu 800 oboroženih kmetov ter napadlo francoskega rudniškega oskrbnika Toulona; ujeli so ga ter zaprli. — Napoleon je daroval idrijski rudnik redu zlatega runa; le-ta je nastavil za rudniškega vrhovnega poglavarja M. Galoisa.

Ko pa so l. 1813. pregnali cesarski vojaki Francoze iz kranjske dežele, je tudi Idrija zopet prišla pod avstrijsko oblast. —

Cesar Frančišek I. je odpravil veliko nepriliko, ki je bila zelo v kvar idrijskemu rudniku. Cesar Jožef II. se je bil namreč zavezal l. 1785. (in za njim Leopold II. 1791. l.), da bode pošiljal na Špansko na leto po 12000 centov živega srebra. Pričelo se je pač živahno gibanje v idrijskem rudniku, a hoteč dobiti v naglici veliko množino živega srebra, so vedno le zasledovali bogate žile; to brezobzirno izkoriščanje je škodovalo rudniku samemu, in zato je omenjeno pogodbo uničil, kakor smo že povedali, Frančišek I. Le-ta je tudi l. 1816. posetil Idrijo in tri leta pozneje njegov sin prestolonaslednik. Razumeje se, da so oba vesela dogodka Idrijčanje praznovali s primerno slovesnostjo.

L. 1837. je zadela rudnik velika nesreča; voda je pridrla v Terezijino jamo. S parnim strojem so spravili vodo šele v naslednjem letu iz rudnika. Toda voda se ni dala nič več popolnoma zajeziti, in še dandanes jo na ta način spravljajo iz rudnika.

Komaj devet let pozneje — l. 1846. od 2. do 3. novembra po noči — je nastal v rudniku strahovit ogenj. Žalostno je čitati poročila o tej grozni nesreči; vsi oni, ki so nemudoma prihiteli na pomoč v rudniku poslujočim delavcem, so našli smrt. Neizrečena groza je zavladala po celem mestu. Sedemnajst ljudi, med njimi en uradnik, trije

načelniki in trinajst delavcev se je zadušilo v jami. Na pokopališču še vidiš piramido iz ulitega železa, na kateri je čitati imena nesrečnih žrtev iz l. 1846.

Učiteljska pripravnica, ustanovljena v Idriji za vlade sedanjega presvetlega vladarja l. 1853., se je obdržala samo do l. 1866, a marsikaterega Idrijčana je obvarovala usode siromašnega rudarja, ki bi mu bila sicer neizogibna.

L. 1883 je posetil cesar sam Idrijo. Mesto, kateremu je sicer udarjen pečat bede in siromaštva, se je za ta veseli dan kar najbolj okrasilo ter praznično opravilo, in navdušeno so pozdravljali tedaj bledi idrijski rudarji presvetlega vladarja; saj baš od tega vladarja, čigar ljudomilost in modrost sta se že tolikrat sijajno izkazali, tudi oni pričakujejo, da se jim z njegovo pomočjo skoraj izboljša bedni položaj . . .

L. 1880. je bilo minilo dvesto let, odkar je idrijski rudnik v rokah avstrijskih vladarjev, prav letos pa je minilo štiristo let, odkar je bil sploh najden. —

To je na kratko očrtana zgodovina slavnega idrijskega rudnika in mesta Idrije; mnogo veselih dogodkov bereš v njej, še več je bridkih in žalostnih. Prav izza zadnjih dni smo zvedeli žalostno novico, da se je v okrožju Golice — potoka v Idriji — zopet pojavila nesrečna vročinska bolezen, ki se je bila pred par leti ugnezdila v nesrečnem mestu ter tako okrutno razsajala; a že dalje časa je navidezno mirovala . . .

Štiristo let! — koliko milijonov so že pač vrgle velikanske množine živega srebra, ki so ga v tem času dvignili iz idrijskega rudnika od njegovega početka pa do današnjega dne! Števílke iz posameznih stoletij naj govore!

L. 1555. so izkopali od 29. junija pa do 14. novembra, torej v treh in pol mesecih, 703 cente živega srebra. Funt se je prodajal tedaj po 6—7 gld., in znano je, da so leta 1566. kupili avgsburški trgovci — David Hang, Iv. Langenauer i. dr. — 5000 centov živega srebra za 350.000 gld.

Valvasor poroča, da je dal idrijski rudnik cesarju 1661. leta 204.675 funtov, 1662. l. 234.678 funtov in 1663. l. 255.981 funtov živega srebra.

L. 1778. se je pridelalo, kakor poroča Hacquet, 2000 centov živega srebra, bilo bi se ga pa prav lahko tudi 3000 centov, ne da bi se s tem kaj škodovalo rudniku.

Ob koncu 18. stoletja se je pridelavalo do 6000 metrskih centov na leto, pozneje samo po 1700, a od l. 1867. vedno več in 1895. leta 8000 metrskih centov.

Res, da stane tudi državo vzdrževanje idrijskega rudnika mnogo denarja, pa navzlic ogromnim, vedno se množečim stroškom ji vrže vendar lepe denarce.

In idrijskega rudnika ne bo še z lepa konec, še je zaloge za nekaj stoletij. Bog daj le — to je naše iskreno voščilo ob tej imenitni obletnici — da živosrebrni rudnik, ki je državi že od nekdaj neizčrpen vir dohodkov, skoro postane tudi bednim rudarjem vir gmotnega poboljška in trajne blagovitosti!

Gledališka pisma.

Piše dr. **Fr. Zbašnik.**

II.

Vsakega gledališča obstoj in napredek sta zavisna zlasti od dveh faktorjev: od dobrega, srečno izbranega repertoarja in pa od spretnega igralskega osobja.

Repertoar provincijalnim gledališčem pogoditi ni kaj lahko; seveda so gledališča v velikih mestih v tem pogledu na boljšem, saj vsako izmed njih goji posebno vrsto dramatiške umetnosti.

Naše gledališče, edino slovensko, ima po eni strani izvrševati svoj kulturni poklic, po drugi strani pa mora, kakor vsako provincijalno gledališče, seznanjati občinstvo z dramatičnimi proizvodi vseh vrst ter je ob enem — zabavati.

Besede, ki jih govori gledališki ravnatelj pesniku v predigri k Faustu:

»Besonders aber lasst genug geschehen!
— — — — — — — — — —
Die Masse könnt ihr nur durch Masse zwingen,
Ein jeder sucht sich endlich selbst was aus.
Wer Vieles bringt, wird Manchem etwas bringen«

v naših razmerah ne veljajo samo za posamezno dramatično predstavo, temveč tudi za gledališče v obče. Sedaj naj pa kdo poskusi

in spravi v skladje kulturno zvanje našega gledališča z menjajočim se in tako različnim okusom našega občinstva! Velika naloga in jako težavna! . . .

Toda naposled bi se dal tudi pri nas sestaviti tako raznovrsten repertoar, da bi vsakdo iz njega kaj za-se prikladnega izbral, kakor pravi Goethe v gorenjih vrsticah, ako ne bi bila sestava repertoarja kolikor toliko odvisna tudi od — igralnega osobja.

Od naših igralcev se v nekem oziru itak zahteva preveč. Danes nastopijo v kaki Schillerjevi ali Shakespearjevi drami, črez par dni jih zopet vidimo v »Selanki« ali v Sudermannovem »Domu«. Kako naj zmagajo naši igralci vse to? Kako smemo zahtevati od njih, da bi se poglobili v ta ali oni način igranja, ko jih vedno pehajo od ene vrste igre k drugi? Načelo delodelja je pri gledališkem poslu, kakor pri vsakem obrtu in pri vsaki umetalnosti, glavni pogoj izvrstnosti; kdor mora več poslov izvrševati, se navadno v nobenem ne popne do pravega mojstrstva. Pač vemo tudi mi — kakor mnogi drugi, poklicani in nepoklicani dobrosvetniki — da se nahaja sredstvo, ki bi odpomoglo naši diletantovski bedi, in to je: p o m n o ž i t e v gledališkega osobja; vemo pa tudi, česar oni poboljšarji ne pomislijo, da za tako pomnožitev treba treh reči: prvič d e n a r j a, potem d e n a r j a in še enkrat d e n a r j a. Kako naj bi se ta tri glavna sredstva pribavila v dovoljni meri, je nam vsaj popolnoma neznano; narobe pa nam je prav dobro znano, da je med našimi ljudmi celo malo navdušenja, celo malo zanimanja za gledališče, da so celo nekaterniki, ki mu naravnost nasprotujejo! Baš gledališče nikakor ne bi smelo biti torišče za razne spletke in demonstracije; v gledališču naj bi bila nevtralna tla, na katerih bi se shajali vsi sloji naroda in vse politične stranke v bratovski slogi! Dobri sveti so pač ceneni, in v današnjih materijalističnih časih gotovo ni najslabši rodoljub oni, ki si je ohranil v prsih še nekoliko mladeniškega »svetega ognja« ter radovoljno prinaša svoj ,obolus' v prid in v prospeh tako velevažnega narodnega podjetja, kakor je slovensko gledališče! — Toda koliko je tacih, ki razpolagajo s potrebnimi sredstvi, pa se kujajo ter skrivajo za jalovimi izgovori!

Dokler se torej ne odpro dramatičnemu društvu novi viri in novi dohodki, si kar prihranimo vse nasvete glede pomnožitve igralnega osobja. Pač pa nas bodi skrb, da zlasti z mnogobrojnim posetom gledaliških predstav posredno utrdimo tudi igralcem samim gmotno stališče, brez katerega ni nobenega napredka, a z dobrohotnim, toda pravičnim presojanjem njih zmožnosti in z radovoljnim priznavanjem

njih uspehov jim pribavimo in vdihnimo več in več umetniškega p o n o s a in z a n o s a, ki sta igralcu takisto neizogibno potrebna, kakor vsakemu drugemu umetniku, in ki utegneta našim igralcem vsaj nekoliko nadomestiti ono, česar jim mi ne moremo nuditi v polni meri — gmotno izobilje . . .

Program, ki ga je objavila intendancija našega gledališča letos, se nam zdi nekoliko ponižnejši, nego so bili programi prejšnjih let. S tem pa ne izrekamo nikakršne graje, nego vidi se nam celo prav, da se preveč ne obeta, česar potem ni moči izvršiti. Nezadovoljni bodo morda prijatelji moderne drame, ker ni navedenega v programu nobenega imena kakega znamenitejšega realističnega pisatelja. Morda so intendancijo ostrašile neljube izkušnje, ki jih je napravila dozdaj s proizvodi modernih struj. Sicer pa vodstvo slovenskega gledališča obeta, da bode uprizarjalo »z n a m e n i t e p r i k a z e d r a m a t i š k e u m e t n o s t i t u j i h n a r o d o v«, in nadejati se je, da bode med njimi tudi nekaj modernih dram.

V podrobnejši razgovor o programu, ki je bil itak objavljen po raznih časopisih, se za sedaj ne spustimo, saj nam bo za to dovolj prilike pri oceni posameznih predstav — temveč konstatujemo takoj, da se je letošnja sezona prav srečno otvorila dne 1. oktobra s Shakespearjevim »Trgovcem beneškim«.

Shakespeare je pri nas vse premalo poznan. Drugi narodi se že davno trudijo, da bi tega velikana, ki je po Stritarjevem izreku začetek in konec vse dramatike, udomačili tudi v svojem slovstvu, in posebno so si ga Nemci tako rekoč popolnoma prilastili; a na naš jezik je ubogo malo prevedenih Shakespearjevih del, in še ta so večinoma samo v rokopisu! Radi tega lahko trdimo, da izvršuje vodstvo našega gledališča nekako od slovstvenikov naših zanemarjeno dolžnost, ko spravlja Shakespearjeva dela na oder, in hvaležni mu moramo biti za to.

Vendar svoje dolžnosti proti Shakespearju še nismo izpolnili, ako se semtertja igra v našem gledališču kako njegovo delo. Prvič pride malokatera njegova drama neokrajšana in neizpremenjena na oder; drugič pa obsegajo Shakespearjeve igre toliko raznovrstnih in tudi prikritih krasot, ki se ti ne razodenejo na prvi mah, da moraš že dobro pripravljen stopiti v gledališče k njegovim predstavam, ako hočeš izčrpiti iz njih ves užitek; to pa dosežeš le tedaj, ako si že preje igro temeljito prečital; zato pa čakajo pri nas še vedno nemale zasluge tistega, ki bi Shakespearja presadil v naše slovstvo ter nam vsaj najimenitnejša njegova dela podal v slovenskem prevodu.

Shakespeare velja že od nekdaj kot psiholog ‚par excellence‘ in celo v strokovnih knjigah psiholoških se imenuje na prvem mestu med onimi pesniki, od katerih se človek uči čitati v duši druzih in svoji duši; nihče pa tudi ne umeje tako kakor Shakespeare opisovati nenormalnosti duševnega žitja, in ni še davno tega, kar smo v nekem nemškem beletrističnem listu čitali članek, ki razpravlja o Shakespearju kot psihiatru. Pisatelj, najbrže medicinec, se bavi v svojem spisu zlasti s tistimi junaki Skakespearjevih dram, ki so blazni ali se vsaj delajo blazne, torej z Ofelijo, Learom in Hamletom, ter je prišel po zanimivem razmotrovanju do zaključka, da je Shakespeare tako istinito pogodil razvitek duševne bolezni onih psihopatiških junakov in junakinj, da bistva te bolezni ne bi mogel nihče bolje doumeti niti dandanes, in če bi tudi nabiral izkušnje v kaki blaznici ter iskal pouka pri zdravniških špecijalistih. Potemtakem se nemškemu eseistu ne zdi presmela trditev, da je bil Shakespeare najmanj za dvestolet naprej pred tedanjo psihopatiško vedo, in iz tega sklepa, da je gotovo Shakespeare imel mnogo prilike, opazovati blazne ljudi ter razvitek duševnih bolezni.

Nočemo preiskovati in odločevati, so li vse psihološke finosti v Shakespearjevih dramah zgolj le plod vestnega, trudoljubivega opazovanja, ali pa so marveč neposreden, neprisiljen izvirek tiste samorodne intuitivnosti, ki je prirojena last vseh pravih pesnikov in instinktivno, skoraj nezavedno, kakor kak fotografski aparat, portretuje solnčne in senčne strani svoje in svojih bližnjikov duše — eno je vsekakor resnično, da baš neizčrpna globina in realna istinitost njegovih tipov vzvišuje Shakespearja nad vsako literarno modo vkljub romantiškim primesim, prenapetostim in neverjetnim pretiranostim, katerih se — prav po šegi njegovega časa — tudi v njegovih igrah, zlasti v veseloigrah kar nič ne manjka . . .

»Trgovec beneški« je nastal okrog leta 1594., torej prav v začetku one dobe, v katero spadajo najznamenitejša dela Shakespearjeva, in ki obsega čas od l. 1594. do 1604. ali 1605.; spada torej, če vpoštevamo starost pesnikovo, v najlepšo dobo njegovega življenja, med 30. in 40. letom. In res prištevajo nekateri »Trgovca beneškega« k boljšim proizvodom Shakespearjeve muze. Vnanja tehnika te drame pa pač mora vzbuditi pomisleke; kajti zlasti v drugem aktu so prizori tako razkosani in se menjavajo tako pogosto, da je na današnjih odrih njih uprizoritev v isti obliki, kakor jih je napisal pesnik, skoro nemožna. Za Shakespearjevih časov seveda ta razkosanost ni delala nič preglavice; kajti scenerije niti menjavali niso, temveč napis, ki se

je pomolil na oder pred vsakim novim prizorom, je povedal gledalcu, kje se kako dejanje vrši.

Navzlic omenjeni tehniški nepriliki, ki jo prizadeva »Trgovec beneški«, je vendar med tistimi Shakespearjevimi dramami, ki se še najčešče igrajo, in ni še dolgo, ko smo čitali, da se je »Trgovec beneški« predstavljal v kraljevem gledališču v Berolinu v dvestopetdesetič.

Shakespeare je porabil za to svojo veseloigro tri različne bajke, oziroma pripovedke, in baš v tem, kako je spojil raznovrstno tvarino, posneto iz virov raznih časov, v enotno celoto, kako je snov tu in tam iz svojega popolnil, kako je vse gradivo predelal ter ulil iz njega prekrasen umotvor — prav v tem se je izkazal Shakespeare nedosežnega mojstra.

Sploh pa iz celega tega dela proseva neka čarobna milina, in baš v tem tiči privlačna moč te Shakespearjeve drame.

Seveda se tudi pri nas ni mogel »Trgovec beneški« uprizoriti natanko po izvirnem besedilu. Uprizorila se je drama po gospoda režiserja Inemanna priredbi, kateri nimamo v obče ničesar pripomniti; le nastop med Shylockom in Tubalom (I. priz. III. dej.) smo nemilo pogrešali, ne samo radi tega, ker je izmed najmikavnejših prizorov v drami, temveč še posebno zategadelj, ker se nam vidi baš ta prizor bistvenega pomena za motivacijo in nadaljnji razvitek celega dejanja. Iz predstave, kakršna se je nam podala, niti ni razvidno, ve li Shylock kaj o tem, ali ne, da so mu ugrabili hčer, in vendar mislimo-da je brezmejna maščevalnost in živinska krvoločnost njegova razumevna le tedaj, ako on ve za ta najhujši udarec, ki mu ga je prizadela kristjanska roka, in ravno zategadelj je tako neizprosen . . .

Ulog, v katerih bi se mogli posamezni igralci posebno odlikovati, v tej drami ni. Naslovna uloga je dokaj neznatna, Antonijev značaj je celo nejasen, ker ni očiten povod njegove otožnosti, o kateri se govori v drami. Iz raznih opazk, tako zlasti iz Salanijevih besed: »Dobro, potem ste žalostni, ker niste veseli«, se bi dalo sklepati, da je Antonio po svoji naravi melanholski človek, in vse kaže, da je hotel Shakespeare v Antonijevi osebi nekoga izmed svojih prijateljev ovekovečiti.

Najvažnejša je vsekakor uloga Shylockova in pa Porzijina. Prvo je igral gospod Inemann s pravim razumom in brez vsega pretiravanja; njegova maska, kretanje in govorjenje njegovo — vse je bilo primerno in karakteristično. Gospodična Terševa (Porzija) je dobro pogodila svojo ulogo i tam, kjer ji je bilo nastopati dostojanstveno, i tam, kjer je bila prosta vseh konvencijonalnih ozirov in se je kazala

zgolj kot ljubeča, a nekoliko hudomušna ženica. — Igralo se je sploh precej gladko, vendar mislimo, da bi bila morala priti vesela stran igre do nekoliko večje veljave. —

O priliki te predstave se je od raznih strani poudarjalo, da je Shakespearjeve veseloigre težko igrati. Zakaj baš veseloigre? Mi ne najdemo tehtnega vzroka, zakaj bi morali glede na igralce razločevati med veseloigrami in drugimi dramami Shakespearjevimi. Mi ugibljemo marveč tako-le: Imamo dvoje igralce: take, ki nimajo nič ali le malo samostalnosti, ki so, rekli bi, zgolj recitatorji — in pa take, katerim je prirojenega več ali manj umetniškega, samotvornega duha, ki so kolikor toliko tudi sposobni, da spravijo svojo individualnost do veljave ter se ne zadovoljujejo z golim reprodukovanjem priučenega besedila, ampak izkušajo pisateljev tekst uživotvoriti ter ga individualno tolmačiti; take uloge, ki jih igralec tako rekoč v novič iz sebe porodi, niso nič manj plod igralčevega genija, negoli pisateljevega; lastnina je seveda nerazdružna, toda ne vemo, kateremu obeh bi večja polovica pripadla, ako bi se morala in mogla lastnina po pravici razdeliti.

Prva vrsta igralcev — rokodelska — sodi v drame onih francoskih pisateljev, ki ukazujejo igralcu vsaki najmanjši gibljaj na odru. Za uprizarjanje Shakespearjevih dram, bodisi žaloiger, ali veseloiger, pa treba takisto kakor za današnjo moderno dramo — igralcev-umetnikov. Shakespeare, ki je bil sam igralec, ni oklepal igralca nikdar v pretesne spone; on je zavzemal stališče, ki smo je ravno prej označili, da se morata pisatelj in igralec popolnjevati, in da bodi v igri prilika, da pokaže igralec svojo individualnost, po kateri se stoprav porodi iz pesnikovega gradiva celoten umotvor. O tem se prepričamo zlasti v Hamletu; Hamletove uloge ne spravi do veljave noben igralec, ki ne zna ustvarjati iz sebe, ki ni v resnici genijalen. Pa saj se nam Hamlet itak obeta za letos, in tedaj bodemo imeli dovolj prilike pri tem čudovitem delu velikega Shakespearja poudarjati te svoje nazore.

LISTEK.

Prenos Kopitarjevih zemeljskih ostankov, ki so se hkrati z Vukovimi jako slovesno dvignili (10. m. m.) na Marksovem pokopališču na Dunaju z nagovorom dunajskega župana in ob navzočnosti mnogih, tudi vladnih dostojanstvenikov in zastopnikov vseh slovanskih rodov — in takisto pokop na ljubljanskem pokopališču (12. m. m.) sta se izvršila v vsakem obziru zelo častno za nas ter nas navdala z upravičenim ponosom. Ni leposlovnega lista naloga, da bi ponavljal posamičnosti imenitne slavnosti, katere

so naši čitatelji že tako zvedeli iz sočasnih poročil, ki so jih prinesli vsi slovenski in tudi nemški časopisi dunajski; niti se ne bomo spominjali krasnih govorov, govorjenih pri tej priliki na Dunaju in v Ljubljani, oziroma v Belem gradu — obširnejši članek o obeh slavljencih itak prinesemo v prihodnji številki — vendar se nam hoče že na tem mestu pokazati na nekatere vesele prikazni, ki so se pojavile pri omenjeni slovesnosti.

Le-ta je bila prvič lepa priča slovanske vzajemnosti, ki se vkljub vsem skeptikom in klevetnikom vsaj na prosvetnem popriščn lepše in lepše razvija, in ki je pri tem prigodu zlasti blagodejno razsvetlila idealno razmerje med srbskim in našim narodom. Z zadoščenjem treba posebno zabeležiti, kako so Srbi brezpogojno priznali Kopitarjeve zasluge za zbuditev in vzgojitev Vukovo in za preporod srbske književnosti; saj so bili v Ljubljano celo sporočili: „Mi prenesemo svojega Vuka v domovino; ako vi ne prenesete svojega Kopitarja v Ljubljano, ga vzamemo mi s seboj v Beli grad; zakaj Kopitar nam je ravno tako mil in drag, kakor Vuk."

Z radostnim ponosom nas je pa tudi navdalo priznanje, ki je je poklonil vnanji — nemški — svet slavnim manom Kopitarjevim; z laskavim tem priznanjem se je ob enem, dasi indirektno, vendar dovolj jasno izrazilo priznanje nam samim — rojakom Kopitarjevim — in našim kulturnim težnjam; in prvič — kolikor je nam znano — se je pripoznala od te vnanje strani, v eni vrsti z Belim gradom, bela Ljubljana kot eno izmed jugoslovanskih kulturnih središč.

Spominščica o Kopitarju. C. kr. študijska knjižnica v Gorici hrani izvod znanega Stephanovega grškega slovarja, v katerega prvem zvezku je na prvi strani napisano z ličnimi pismeni to-le Kopitarju namenjeno posvetilo: »À Monsieur Kopitar hommage des éditeurs, Paris 28 Juin 1831
C. B. Hase.«

Pripomniti treba, da je bil Hase poleg obeh bratov Dindorfov eden izmed izdajateljev omenjenega slovarja. Knjižničar, g. dr. A. Baar, ki nas je na to posvetitev opozoril — za kar ga toplo zahvaljujemo — ni vedel povedati, kako je ona Kopitarju podarjena knjiga prišla v last goriške knjižnice.

Salonska knjižnica. Predno izpregovorimo nekaj splošnih opazk o tem novem Gabrščekovem podjetju, kakor smo obljubili zadnjič, treba, da še nekaj pripomnimo k ondašnji oceni Govekarjevih povesti. Izrečno bodi povedano, dasi je jasno to iz celega ondotnega razgovora, da nam je bilo tedaj pred očmi in na mislih zadnje Govekarjevo delo, da se zlasti na-nje nanaša ondotna sodba, ne pa na vse plodove Govekarjeve muze; kajti v tem slučaju bi se sodba sponesla celo drugače, posebno z ozirom na „Socialista" in pa na »Ljubezen in rodoljubje«. Aškerčeva ocena le-te povesti je našim čitateljem gotovo še v dobrem spominu. „Socialist" pa je po našem mnenju najboljše dosedanje delo Govekarjevo; z njim je dokazal, da zna ubrati tudi drugačne registre človeškega čuvstvovanja, nego zgolj ljubezenske in flirtovske. Kdor si hoče ustvariti o Govekarju-pisatelju popolno sliko, v njenem okviru nikakor ne sme izpustiti omenjenih dveh del.

K tej naknadni popolnitvi naše ondanje ocene nas je napotil pamflet, ki ga je o prvem zvezku »Salonske knjižnice« napisala neka „rodoljubkinja". Ni malo nas ni volja količkaj polemizovati proti skrajnje neslanim,

z moralističnim maslom malce zabeljenim deklamacijam rodoljubkinjinim, katere čitajoč, se navzlic vsej brumni ogorčenosti in indignovanemu zgražanju ne moreš ubraniti vtiska, da jih je vdihnila in narekovala bleda zavist. Res težko bi bilo odločiti, ali je v tej oceni natrpane več abderitovskega filistrstva, ali pa zlogolke osvetljivosti; toliko je gotovo, da je „rodoljubkinja“ napravila boljšo reklamo za »Salonsko knjižnico«, nego bi si jo bil mogel g. Gabršček kjer koli naročiti.

En odlomek iz rodoljubkinjinega anatemata pa moramo visoko pribiti; »rodoljubkinja« ondod vprašuje: „V kateri slovenski družbi bi se mogla ta knjiga javno čitati, da ne bi poslušalce napadla občna nezadovoljnost in zadrega? — Katera dama, bodi še tako dozorela, še tako osvedočena o človeški moralni popačenosti, še tako izučena o gnilobi, ki gloda ob živi kosti človeške družbe, se ne bo s studom in osramočena obračala od takega berila? — Kakšen nasledek naj šele ta knjiga pušča v mladostni duši, v duši mlade nepopačene deve — in nepopačena, Bogu hvala, je in bode vedno ogromna večina ženske mladine — katera vidi svet kakor skoz pajčolan in samo z nemirom, da ne rečem z grozo, sluti hudobijo in podlost, ki se v njem vrši, ko sama vendar z iskrenim hlepenjem zdihuje po idealu blagem, čistem; — in kaj v duši nadepolnega mladeniča, v čigar prsih plamte vzori, mladeniča, ki navdušen teži po dobrem, lepem in krepostnem? — Ali ni pravi v nebo vpijoči greh, zatreti vsa ona blagotvorna domnevanja, razčarati blaga srca, pobijati njih duha, delati jih vsled umazanega cinizma ene knjige nezadovoljne, nesrečne, da se naposled v malomarnosti i oni vržejo v pogubni vrtinec krivega življenja!“ . . .

O grozno! Komu se ne ježe lasje, in koga ne izpreletava kurja polt pri razgrnitvi plastične slike sodomske in gomorske popačenosti? O, Govekar, Govekar, bolje bi ti bilo, da bi se ti bil mlinski kamen obesil na vrat itd.

Kdor je sam prebral Govekarjeve povesti ter potem čita licemersko zgražanje rodoljubkinjino, ta seveda takoj izprevidi ter z nami vred potrdi, da je vse tisto njeno deklamovanje goli humbug; obžalovati bi le bilo, če bi bil kdo, ki ni sam čital povesti, tako naiven, da bi verjel onim tiradam ter bi se po njih dal oplašiti, da ne bi kupil salonske knjižnice. Rodoljubkinja, ali je to rodoljubno početje? — Toda nadejamo se, kakor smo že zgoraj rekli, da rodoljubkinjini napori porode nasprotni uspeh, nego so ga namerjali; vsekakor smo uverjeni, da se g. Gabršček prav nič ne bo dal motiti po zlogolkem klepetanju rodoljubkinjinem, temveč bo krepko ubiral pot, ki si jo je sam določno začrtal v »predgovoru« k »Salonski knjižnci«.

Sploh pa je rodoljubkinjino kritikastrstvo značilno za ves način kritikovanja, ki je pri nas navaden, menda že odkar se sploh pri nas kaj slovstvenega produkuje in kritikuje. Da, v upravičenje in zadoščenje rodoljubkinji naj odkrito povemo, da je po naših mislih to kritikastrstvo celo naravna posledica in veren odsev naših slovstvenih odnošajev, ki so tako bedni, kakor vse druge prosvetne razmere. Treba le pomisliti, da so se obračali vsi naši slovstveni poskusi, od brižinskih spomenikov počenši pa do Prešerna, izključno le do preprostih, zlasti kmetiških slojev našega naroda, ustrezajoč njih primitivnim dušnim potrebam. Do koga naj bi se bili slovstveniki tudi obračali? Mari do meščanstva — da ne govorimo o

plemstvu? Meščanstvo je takisto kakor plemstvo obrnilo plašč po — nemškem vetru, in celo ,purgarji' bele Ljubljane so se šteli — izimši vrle Krakovce in Trnovčane — od 15. stoletja pa do najnovejših časov za Nemce. V tej dolgi dobi je bil pač slovenski narod — slovenski kmet, in iz našega kmetištva se je izvršil ves naš preporod, iz njega sta se preporodili meščanstvo in razumništvo. Da li se je ponemčil naš kmet, ondaj bi bili dandanes mi vsi — Nemci.

Kaj li je torej nuravnejše, nego da je služilo naše slovstvo od prvega početka pa do najnovejše dobe skoro brez izjeme verskim in praktičnim potrebam naših najnižjih stanov. V »protestantovski« in v dolgi in dolgočasni »katoliški dobi« ni imelo slovstvo druzega namena, nego širiti, oziroma izpodrivati verske ideje. — Šele izza Prešerna so se jeli posamezni redki slovstveniki obračati tudi do višje izobraženih meščanskih krogov, ki so bili dotlej in so še deloma dandanes navajeni, zadoščati svojim duševnim potrebam iz nemških jasli. In redkim pisateljem, ki so se porajali iz meščanskih krogov, je bilo pisateljevanje vedno le nekak šport, ne pa plod notranjega nepremagljivega nagona; bilo jim je nekako igračkanje, češ, ali se ne bi dalo to, kar se tako lepo čita v nemščini in v klasičnih jezikih, povedati tudi ,in vernaculo' — v jeziku, ki so ga morali govoriti s svojimi posli in zaradi le-teh tudi s svojimi otroki — ali pa so se taki meščanski pisatelji iz gotovih namenov obračali do preprostega naroda ter se pri tem vedoma naivno vedli, hoteč se ponižati na preprosto njegovo stališče. Kmet pa si je seveda moral v veliko čast šteti, kadar se je gosposki meščan ponižal ter mu napisal ali zložil, pa si bodi v še tako okorni obliki, kako mrvico v domačem jeziku. In ti patrijarhalni odnošaji med nemškim ,purgarstvom' in slovensko ,plebs' niso morda že davno pretekli, nego so trajali celo v sedanji metropoli slovenski do najnovejših časov, in ,Vodnikov spomenik', izza katerega še ni preteklo 40 let (izšel je l. 1859.), in kateri je osnovan popolnoma po načelu, ,miza — Tisch, riba — Fisch', je verno in pristno njih zrcalo. —

Da so te klaverno-smešne literarne razmere vplivale tudi na kritiko, je celo naravno. Le-ta je bila po eni strani panegirska ter je bizantiniški hvalisala vsaki proizvod umetniškega in pesniškega diletantizma, ki so nam jih iz visokostne naklonjenosti privoščili ob slavnostnih prilikah nemški ,špisarji' kot »Gefälligkeitsslovenen«; po drugi strani pa je ista kritika vvedla jako strogo cenzuro, češ, saj je slovensko slovstvo namenjeno samo nižjemu nerazsodnemu narodu, kateremu treba liki nedoletnim otrokom neprestanega varuhovanja.

Tako se je naravski razvilo in utrdilo pri nas prepričanje, da se ne sme vse povedati ali napisati ali čitati slovenski, kar se sme nemški. Prav te razmere so predmet krasni satiri Stritarjevi „Triglavan s Posavja".

Toda bridko bi se motil, kdor bi mislil, da smo se že do dobra otresli teh otročjih nazorov; prav rodoljubkinjina famozna kritika je nov živ dokaz, da še vedno do grla v njih tičimo, in prav ta kritika nas je vnovič uverila, kako resnična je opomba prijatelja, ki nam je o priliki Govekarjeve gonje slavnega spomina pisal: »Da se čujejo glasovi, ki vele, da je pripovedovanje Govekarjevo škandalozno-pohujšljivo, temu je vzrok otročja doba našega narodnega življenja. Kdor bi to nemški čital, se ne bi kar nič

zgražal; ali ker je slovenski — tedaj postane vsaki Slovenec otroško-konsevativen-hinavski svetník. — To ni individualni izliv poedinca, nego je posledica nezrelosti celega slovenskega narodnega življenja, in psihološko interesantno je, da mnogi — inače svetovno naobraženi Slovenci takoj nataknejo ozkoobzorne naočnike, bržko začitajo kaj slovenskega . . .«

Žal, da ta naša ozkosrčnost in borniranost v slovstvenih vprašanjih ni brez nemilih, silno škodljivih posledic, o katerih pa izpregovorimo prihodnjič.

»Iz luči in teme.« V Ljubljani. Tiskal in založil Rudolf Milic. 1897. Str. 102. Cena elegantno vezanemu izvodu 1 gold.

Pesmi zlagati ni baš težko — treba samo prakse — tako nam zatrjujejo, bodisi iz zlobnosti, bodi iz zavidljivosti, nekaterniki, ne samo blaziziranci in nevedneži, ampak tudi omikani možje. Ne tajim, da me take zlovoljne ali malomarne opazke vsakokrat pogrejejo; toda naposled se vendar vselej potolažim, misleč svetopisemski: »Odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo«. Toda tudi v tem listu je povdarjal že Aškerc sam, da tistega »poeta nascitur« ni smatrati kar tako ad verbum, ampak da smo se že tudi v našem slovstvu — kakor v drugih literaturah — prepričali, da je takisto upravičen izrek: »poeta fit«. S tem izrekom se ujema tudi trditev Anastazija Grüna, češ, da umrje z zadnjim človekom zadnji pesnik. Ako je pa res, da je vsaki človek manj ali več rojen pesnik, ondaj res ni treba druzega, nego malo verzifeške prakse, in gotov je pesnik v navadnem smislu besede! Kaj je torej resnica: „Poeta nascitur", ali „Poeta fit?" Je pač tudi v tem slučaju istina kakor navadno sredi med obema skrajnostima. Da ima vsaki človek, ako se sploh more šteti za človeka, nekaj pesniške dovzetnosti, to je takisto res, kakor je res, da je prožnost in ljukničavost splošno svojstvo teles; toda kolika je razlika med skrajnje razteznim gumijem in krhkim steklom. Tolika in pa še večja je razlika med pesnikom po božji milosti in pa surovežem in blazirancem, v katerem pomankljiva ali pa kriva vzgoja ni dala vzrasti prirojeni pesniški iskri, ali pa jo je udušila. Po drugi strani se seveda tudi »izvoljeni« pesnik ne sme zanašati na svoje prirojene predpravice — na svoj »nascitur;« treba, da se bolj in bolj uglablja v svoje notranje življenje in si bolj in bolj širi duševno obzorje.

Nič manj stroge zahteve pa se stavijo do pesnika — do vsakega, pa imej še toliko prirojene darovitosti — glede oblike. Ne le, da bodi pesnik na višini svojedobne tehnike, nego tudi v tem formalnem pogledu ne sme mirovati, nego se vedno izpopolnjevati — ter po svojih močeh pripomoči do vedno večje dovršenosti pesniškega jezika . . .

Take in enake misli so nas obhajale, ko smo pred kratkim dobili v roke zbirko Ganglovih pesni: »Iz luči in teme«, in pri njih čitanju smo razmišljali, koliko ustrezajo njegove poezije zgoraj navedenim pogojem pravega pesnika. — Vsakemu, ki se briga za razvoj našega pesništva, je E. Gangla ime znano; saj je delaven, plodovit in marljiv kakor bučela.

Navzlic njegovi mladosti veje iz njegovih pesni — to treba priznati — nekaka samostojnost, in čuvstvovanje njegovo je z malimi izjemami resnično. Pesnikovega srčnega miru sicer ne potresa mogočen vihar, nego giblje in ziblje ga rahel, nežen vetrič, kateri provzročuje lahne valčke na

sicer gladki površini njegove mehke duše. Pesnik pa se tudi sam zaveda vzvišenega svojega poziva; on mora peti, ker tako:

»Višja ukazuje moč«. —

Od večine naših pesnikov se razlikuje Gangl s tem, da je ves navdušen za lepo prirodo, za krasne planine, kjer bi večno rad živel, in kjer mu:

„Prenovljeno, pomlajeno
Teklo bi število dni“.

Posebno lepe so v tem gênru pesni: »Te gore!« »V planinski koči«. »Pesen o roži«. —

Jako napredoval je Gangl v tem oziru, da mu fantazija ne plove več v onih nejasnih nadzemskih višinah, kjer se izgubi v meglenosti ter izgine pogledom navadnih zemljanov; navadil se je trdno upirati svoj pogled v istinito življenje, kjer se mu kažejo:

„Sence črne, jasne luči,
Hotenje, kóprnenje“.

Pesmi kakor so: »Pred sliko«, »Okna«, »Slikar«, »Pesnik«, bi delale čast tudi najboljšim našim pesnikom; vidi se, da se je Gangl z lepim uspehom uglobil v življenja bedo, strasti in bolesti. In pesem: „V drevoredu“! To je pristna slika naše prave in jare gospode, po drevoredu se šetajoče, glasove godbe poslušajoče in pri tem pridno med seboj se opravljajoče:

. . . »Šepetanje
Med akorde se oglaša vmes
Ljubkovanje, ostro opravljanje.«

Jako nežna je: „Šivilja“, ljubko šaljivi pa sta pesmi: „Pred gostilno“ in „Pri vinu!“

Na ton narodnih pesmi nas spominja: »Rasti, rožica!« — Narodna pesem! Čudno, da se tako malo brigamo za-njo! In vendar se glasovi veljavnih kritikov strinjajo v tem, da so celo nekatere najboljše Goethejeve pesmi potekle iz narodne poezije. In mi tako zanemarjamo to krasno duhtečo cvetko in gledamo, kako vene. Gojimo jo vendar z večjo ljubeznijo; naši liriki to gotovo ne bi bilo na škodo. —

Ponosno-mogočno srce kipi Ganglu za naš slovenski rod, kateremu poje:

»Tvoje plemstvo je ponos in čast,
Srčnost in odločnost tvoja last,
Grb tvoj je značaj in moštvo zdravo,
Sam priboril si ime in slavo«. —

Tudi v knjigi življenske filozofije je pridno prebiral, in »Časovnik« daje mladeničem navodilo za življenje, češ:

. . . »Srce varuj,
Strasti ne tebi, ti jim gospoduj!« —

Kar se tiče oblike, ji nimamo kaj očitati, lahko rečemo, da je Gangl v tem oziru zadostil vsem zahtevam, katere moremo staviti do vsakega pesnika, vzpričo dosedanje že tako uglajene tehnike naše. Omenimo le toliko, da je na to stran izdatno napredoval od lanskega leta, ko je izdal svoje »Pisanice«.

Zgoraj razpravljanemu vprašanju glede duševnega obzorja in glede oblike torej lahko na podlagi sedanje zbirke ugodno odgovarjamo, in na tem obojnem napredku iz srca čestitamo dičnemu pesniku.

T. Doksov.

Mittheilungen des Musealvereines für Krain. V zadnji številki „Zvonovi“ smo imeli priliko, vnovič opozoriti na mnogobrojne zgodovinske članke, ki so natisnjeni v nemškem zborniku »Mittheilungen des Musealvereines für Krain«, češ, da niso nič druzega nego zgolj izpiski in ponatiski iz starejših letnikov Laibacherıčinih, ne da bi bili kot taki označeni; omenili pa smo pohvalno, da v letošnjem 5. zvezku imenovanega zbornika podaje dr. O. Gratzy pod zaglavjem »Die Höhlen und Grotten in Krain. — Eine vollständige Aufzählung derselben sowie Angabe der über diese bestehenden Literatur«. Danes pa moramo žal, to hvalo oporeči, že z ozirom na glavno krivico, ki je izražena takoj v zaglavju tega sestavka, in na katero nas je opozoril strokovnjak. Pisatelj tistega članka namreč nikakor ni dr. O. Gratzy, nego letos umrli vladni svetovalec Fr. Kraus. Od njega je urednik nemških »Mittheilungen« prejel rokopis z naročilom, da ga prijavi. To urednik sam pripoveduje v svojem predgovoru, a na kratko omenivši zasluge znamenitega preiskovalca našega Krasa, meni, da smo mu dolžni pietete mi — on nam pa se je odzval tej dolžnosti na ta način, da je v prejetem rokopisu — prečrtal ime pisateljevo in na njega mesto postavil — svoje! Pa to mu ni bilo še dovolj, prisvaja si avtorstvo kar naravnost z oholimi besedami: „Dass der Verfasser die Kraus'schen Angaben durch eigene Forschungen noch erweitert hat, dürfte dem Kataloge nicht zum Schaden gereichen“. Le »die Kraus'sche Namensschreibung der Grotten und Höhlen wurde aus Pietät beibehalten» itd. — Mi menimo, da bi bil urednik pošteno ravnal, ako bi bil ime pravega avtorja pustil, in ako je res na katerem mestu spis sam razširil, je zahtevala „pieteta“, da bi bil vsaki svoj pristavek označil z vidnim znamenjem (n. pr. z zvezdico) ter ga tako ločil od Krausovega dela!

Država, dežela in Kranjska hranilnica pomagajo z velikodušnimi podporami, da bi Muzejsko društvo izvrševalo svojo znanstveno nalogo ter priobčevalo domoznanske preiskave v slovenskem in v nemškem jeziku — v nemškem zlasti tedaj, ako so namenjene širšemu krogu učenjakov, katere hočemo obvestiti o zgodovinskih in prirodnih posebnostih kranjske dežele. Naše skromno, pa trdno prepričanje je, da način, po katerem sedanje uredništvo nemškega zbornika izvršuje svojo nalogo, ne doseže druzega, nego da vzame društvu dobro ime ne le v domači deželi, nego tudi pri onih, ki »als Gelehrte aller Länder« iščejo v Mittheilungen »das richtige Organ«, da dobe gradivo in znanje o Kranjski. Ali bo Muzejsko društvo še nadalje pustilo svoj nemški zbornik zlorabiti na tak način? —

Še drug enako vreden nemški pisan znanstven (?) list izhaja v Ljubljani v neprisiljenih (!) obrokih; tudi o njem smo zvedeli laskavo sodbo nemškega strokovnjaka, ki je profesor na dunajski visoki šoli. Po le-tega mnenju bi se moral oni list policijski prepovedati; kajti večina v njem priobčenega gradiva je — izposojena. —

Proti takemu literarnemu šušmarstvu, ščeperečemu se v naši sredini, četudi v nemškem jeziku, treba, da odločno protestujemo, ne samo v imenu

solidne vede in znanosti, ampak tudi iz rodoljubnih nagibov, ker vnanji, poimence nemški svet, po onih šnšmarskih proizvodih presoja tudi naše, t. j. slovensko prosvetno stremljenje, češ, če so že nemški proizvodi na Kranjskem tako puhli, kakšna morajo šele biti dela slovenskih sodeže-žanov, ki so seveda mimo nemških »minderwertig«.

Novih knjižnih pošiljatev se nam je nabralo prav v zadnjih dneh toliko, da jih nismo mogli niti površno pregledati, n. pr. publikacije družbe sv. Mohorja, »Slovenska knjižnica«, ki je prinesla P. Pajkove roman »Slučaji usode« s podobo pisateljičino, »Prva nemška vadnica« ravnatelja H. Schreinerja in dr. J. Bezjaka, Štritofov »Deutsches Lesebuch für die I. u. II. Classe slovenisch-utraquistischer Mittelschulen und verwandter Lehranstalten«. Tudi z nekaterimi drugimi nam doposlanimi knjigami smo še zaostali, a prosimo in nadejamo se, da nam gg. pisatelji in čitatelji to zamudnost oproste; polagoma pride vse na vrsto.

Boginja Živa in Bogomila nje svečenica. Prešeren je, pojasnjujoč enajsti verz vvoda h »Krstu pri Savici«, napravil v dostavku opombo: „Živa, boginja ljubezni, slovenska Vénera". — Mislim, da se ne motim, ako trdim, da se je s to malikinjo s slovanskega Olimpa naš pesnik seznanil pri Valvasorju.

V prvem poglavju sedme knjige str. 379. pripoveduje Valvasor, da je bila Živa boginja Polabcev: »Polabci so jo posebno častili, zlasti Raceburžani. Ta malikinja je držala obe roki na hrbtu in v eni roki vinski grozd in zelen trsni list, v drugi pa zlato jabolko ali pomarančo; lasje, nazaj počesani, so ji viseli zadaj po hrbtu doli do kolen. To je bila baje pri Polabcih Venera ali boginja ljubezni. Molili so jo pa na tako zvani stolniški gori (Domberg) v Raceburgu, na kateri je pozneje Henrik Lev sezidal stolno cerkev, ki še dandanes stoji; prej pa je bila tista gora porastena z gozdičem, ki je bil tej boginji posvečen, in v katerem je stala njena podoba«. — Isto ponavlja Valvasor na 381. strani rekoč: »Živa, kateri so viseli lasje do meč. Imela pa je obe roki na hrbtu, in v eni vinski grozd z zlatim peresom, v drugi pa zlato jabolko«. Za pričo je naveden pri Valvasorju in za poroka temu poročilu Dr. Johannes Micraelius in njegova »Pomeranska kronika«. — Enako poroča, sklicujoč se na saško kroniko, tudi Konrad Schwenk v svoji knjigi »Mythologie der Slawen«, da je baje bil log boginje Žive na holmu, kjer je dal pozneje Henrik, saksonski vojvoda iz rodovine Velfske (1139—1181), s priimkom Lev, leta 1172. sezidati v romanskem slogu lepo stolnico ali katedralo. Ta holm so baje pozneje imenovali palmovnik ali palmovo goro (Palmberg). Vzrok tega poimenovanja ni povedan. — Kot boginja ljubezni je bila Živa tudi boginja rodovitnosti. Prav pomembno so jo torej upodabljali, da nastopa v mladi lepoti in bujni životvornosti spomladi, držeč za hrbtom jesenske darove; za cvetjem pomladnim pridejo darovi plodovite jeseni.

Bajeslovno to lice polabskih Slovanov, ki je Prešeren zasledil pri Valvasorju, je prenesel po potrebi svoje basni tudi k poganskim našim prednikom, k Slovencem gorenjskih pokrajin. Ali je to ravnanje v vsakem oziru upravičeno ali ne, tega vprašanja se ne mislimo dotikati. Tudi tega ne moremo razsojati, ali sploh smemo govoriti o boginji Živi ali Sivi, ali nam je staviti na nje mesto le Děvo ali Děvano. Temeljitejšega pojasnila o tem bi

nam bilo iskati v I. J. Hanušovi razpravi »o bohině Živě«. (Primeri: »Krek, Einleitung in die slav. Literaturgeschichte 403«). Toliko pa lahko rečemo, da sestavu in ustroju Prešernove epične pesmi to bajeslovno lice iz slovanskega panteona ugaja izborno. Priznati moramo, da je pesnik boginjo Živo prav primerno vpletel v svoj »Krst pri Savici«, in to tudi v tem slučaju, ko bi utegnila biti ta boginja samo slutvo-afridota naših prednikov, samo poznejša iznajdba basnoslovcev, a ne proizvod bajeslovno ustvarjajoče narodove domišljije iz prastarih dob. — Ker je pa Prešeren, kakor je videti, nekaj potez za svojo boginjo Živo posnel po grški Afroditi, oziroma po rimski Veneri, ne bo neumestno, če se ozremo nekoliko tudi na to bajeslovno bitje iz staroklasične dobe.

Afrodita je boginja ljubezni, s katero o pomladnem razvoju ljubijo nebesa mater zemljo, ne tešče in neplodne, ampak bujnorodne ljubezni, ki s svojo oživljajočo močjo v mladem letu kot životvorna iskra prošinja vse čiherno stvarstvo. Afrodita je poosebljena životvornost v naravi, vzbujalka vsega čihernega življenja, ki iz vlage osnavlja vsakovrstno rast in vse klice oplemenja in oživlja. Tam na Kipru, od razpenjenega morja oplakovanem otoku — tako pripoveduje grška bajka — je na suho stopila dična boginja, rojena iz morske pene. Trata je buhtela pod njenimi stopinjami in bujno poganjala, ko se je mlada boginja z lahnimi stopaji gibala po livadi, in Eros jo je spremljal in sladki Himeros. — Njena čud med smrtniki in neumrljivi bogovi je vedno le devsko milovanje in smehljanje, sladka ljubezen in razkoš in milotna nežnost. Slaja in milota njenega smehljanja se ljubko izraža v pridevku φιλομμειδὴς Ἀφροδίτη.

Nežen dih cefirov jo je prinesel v mehkih penah velešumečega vodovja na obalo kipersko. Hore so jo sprejele, jo oblekle v rajsko oblačilo, jo bujno okrasile in jo peljale v zbor nesmrtnih bogov, ki so jo vsi, zadivljeni od njene lepote, vzradoščeni pozdravljali — vsi so si jo zaželeli za ženo. Tako nam jo opisuje Homer v svojem himnu »Afroditi«.

Zlata Afrodita in sladkonasmehljiva, leponakitna in vekotrepalna, to so nje navadni pridevki; ona ima zapeljivo ljubeznivostno opasico, v kateri tiči ves čar in vsa dražest, vsa pohot in prikupljiva zapeljivost, ki celo modra srca preomami in iznemodri. Drugi pridevki poudarjajo bleščečo lepoto nje oči, zapeljivost pogleda, beloto tilnika in nedrija, ljubkost njenih ust, podobnih brstnemu rožnemu popku. L e p a žena se skratka primerja vselej z Afrodito.

Posvečena ji je cvetna pomlad, nje pisano cvetje in nežno rastlinje, zlasti mirte in rože, pa tudi kar sploh raste po vrtih in podmoklih tratah. In tako je kot boginja životvorne v l a g e zlasti znana Ἀφροδίτη ἐν κήποις, ἐν καλάμοις, ἐν ἕλει t. j. Afrodita v vrtih, v trstju, v mužah. Častili so jo kot Ἀφρ. ἀνθεία, kot boginjo klitja in cvetja v okrasu bujnih cvetov in svežih vencev. Razen mirte in rože ji je bilo iz rastlinstva zlasti posvečeno j a b o l k o, izmed živalstva pa oven, kozel, zajec, golob, vrabec in sploh živali zaljubljene in radoplodne čudi.

Iz v l a g e morske torej, kakor pravi bajka, se je rodila Afrodita, a njeno češčenje je ostalo tudi večjidel v vedni zvezi z morjem. V pristaniščih in ob morskih naselbinah je imela svoja svetišča kot varuhinja in pokroviteljica pomorske vožnje (Ἀφρ. ποντία λιμενία πελαγία i. t. d.). In

če pomislimo, da se nahaja Živino častišče Raceburg v obmorski pokrajini, da stoji i v Prešernovem »Krstu« Živino svetišče na otoku Blejskega jezera sredi vodovja, tedaj sodim, da jo je prav primerno primerjati z grško Afrodito pomorkinjo. Ta Afrodita pomorkinja — Κύπρις θαλασσία jo zove Muzajos v svojem τὰ καθ' Ἡρὼ καὶ Λέανδρον naslovljenem spevu (v. 319.) — je imela med drugimi znamenito svetišče v **Sestu**, primorskem mestu v Trakiji na evropski strani ob Helespontu, a ne v **Abidu** na maloazijski strani, kakor bi se moralo posneti iz Prešernovih besed:

Hči Bogomila lepa ko devica
Sloveča Hero je bilà v Abídi.

Tudi v „Ljubljanskem Zvonu“ se opetovano nahaja ta zamemba v spisih in odstavkih o Carigradu, n. pr. III. 751.: »tukaj v Dardanelih je plaval nekdaj Leander iz Evrope v Azijo, obiskat svojo ljubico Hero.« in XVI. 46.: »Povod temu romanu o Heri in Leandru je dal morski svetilnik, ki je stal blizu starega Abida. Tam je bilo gotovo tudi imenitno svetišče Artemide, in Hera je bila njena duhovnica« Ne! Hero je bila duhovnica boginje Afrodite, a ne v Abídu, ampak v Sestu. Tako nam izpričuje Muzajos v zgoraj citirani epični pesmi. Tako nam izpričuje Ovid v 17. pismu heroid, kjer Leander, pišoč svoji ljubici, začenja pismo tako-le:

»Dekle iz Sesta, pozdrav Ti pošilja Abidski mladenič.« In s tem se ujema tudi Schiller, ki poje v 3. kitici svoje balade »Hero und Leander« (prevedeno) tako-le:

Tam ob skalnem stolpu Sesta
Polje Dardanelska cesta
V grozen šum morjá vodé;
Deva tam na stolpnem zidu
Se ozira prot Abidu,
Kjer ji biva ljubej njé.
Do nasprotnega obmorja
Ni mostu, ah, ni brvi,
Ni prevoznega plovila —
To ljubezni ne udrži!

Torej Hero je bila v Sestu v Trakiji na evropskem bregu Helesponske ožine (Thressa puella, Ov. Her. XVIII. 100.), a njen ljubimec Leander v Abidu na azijskem obrežju Dardanelske tesnine. Hero je bila svečenica Afrodite pomorkinje (θαλασσαία), ki je imela v Sestu svoje svetišče, a v slaboglasnem Abidu je uživala Ἀφρ. πόρνη (blodnica) posebno češčenje. —

S to slovečo lepotico iz Sesta, z Afroditino svečenico Hero primerja Prešeren Bogomilo, duhovnico Živino. Ne popisuje nam na drobno njenih dražesti in krasov in čarobnih milin, ne analizira nam njene lepote, nego po vzgledu drugih pesnikov nam označi Bogomilino lepoto s tem, da jo primerja z drugo čarobno krasoto. Tako tudi Homer (H. XIX. 282.) primerja lepo Brizeido z zlato Afrodito in (Od. XVII. 36.) velerazumno Penelopejo z Artemido in z zlato Afrodito. In Schiller v svoji baladi (2. 4.) pravi:

„Hero brstna kakor Heba“.

Ovid v omenjenem 17. pismu heroid primerja lepo svećenico Hero z Diano in Venero, češ, da, izimši milotni obličji teh dveh boginj, ga ni najti lepšega obraza mimo dražestnega obličja krasne svečenice Here. Kolikor zaostajajo druge svetle zvezde za srebrno lučjo Luninih (Dianinih) žarkov, meni Leander, za toliko nadkriljuje krasota njegove Here vse druge krasote. — Prispodabljanje z znamenitimi vzori je mogočnejše nego podrobno opisovanje!

Toda naš Prešeren je razumel še vse lepše nego s primerjanjem s slovečo Hero povzdigniti lepoto in miloto svoje Bogomile:

»Nedolžnost vnema ji očí in lica,
Lepòte svòje sama le ne vidi . . . .

Ovenčal jo je z najsijajnejšo obstretjo prave ženskosti, s skromno naivnostjo. — *L. P.*

»Dalibor« v dunajski dvorni operi. Veliko, sijajno zmago si je stekel slovanski genij dne 4. oktobra v naši prestolnici; uspeh opere »Dalibor« je bil izreden; glasba in uprizoritev sta zmagovito izpodbili vse nasprotniške namere. Politični položaj, strastni parlamentarni boj — vse to bi imelo biti povod demonstraciji proti proizvodu ćeške muze in s to demonstracijo naj bi se tudi preprečilo imenovanje nadarjenega dirigenta — po rodu žida — za direktorja dvorne opere. Zato se je očito hujskalo dan na dan v protisemitskih listih proti poslovanjenju dunajske opere, dasi v tem zavodu že od nekdaj prevladujejo italijanski in francoski umotvori, ne da bi se bil kdo nad tem spotikal — samo Slovana ne! Res smo se bali, da se posreči našim neprijateljem mrzka nakana, saj še nismo bili pozabili, da so l. 1883. s škandali preprečili ponovitev Dvořakove opere »Selma sedlak« ter s tem za več nego za deset let onemogočili uprizoritev vsake slovanske skladbe. Na Nemškem sta uspevala Glinka in Čajkovski, na Dunaju pa si do razstave l. 1892. ne bi bil nihče upal uprizoriti niti kakega dela Avstrijca Smetane, samo zategadelj, ker je bil Čeh. V tem letu pa se je predrl led; Smetanova dela so zmagovito nastopila po vseh nemških odrih, in opere »Prodana nevesta«, Poljub« in »Dalibor« so se udomačile v vseh nemških repertoarjih.

»Dalibora« je torej podala letos tudi dunajska opera, in z njim si je kakor že preje s »Prodano nevesto« vrlo popolnila svoj repertoar. Obe operi se najskrbljiveje proizvajata ter v vsakem oziru dovršeno uprizarjata. Smetana je zložil »Dalibora« l. 1868. To je važno za oceno dela; kajti tačas Wagnerjeva preosnova nemške opere še ni bila završena, in Wagner se je moral še vedno hudo boriti za svoje nove ideje, a Smetana je že tedaj spoznal in sprejel njegova načela kot prava, ne da bi bil pri tem postal posnemalec ter le količkaj svoje izvirnosti izgubil. »Dalibor« je nalik Wagnerjevim muzikalnim dramam daleko prehitel svoj čas, zato sovrstniki niso prav poznali niti Wagnerja niti Smetane, niti niso vedeli ceniti njiju del, katera si šele sedaj pridobivajo največje priznanje. Takisto so se Čehi sicer navduševali za »Prodano nevesto« — ki je sicer res posebne vrste biser med operami — toda napram „Daliboru“ so bili malomarni ter so šele pozneje poravnali svojo krivdo. —

O glasbi »Daliborovi« naj navedem le ta-le izrek iz ocene strokovnjaškega lista: »Oest. Musik- und Theater-Zeitung«: »Glasba te opere nam razodeva polno moč Smetanovega silnega bogatstva melodij, sijajne njegove instrumentacije in preoriginalnih njegovih ritmov; — še bolj pa, nego vsi ti faktorji, pride v poštev karakteristika glavnih oseb, ki je proizvedena z največjo umetniško dovršenostjo, zlasti karakterističkega naslovnega junaka. — Marsikaj kaže še obrise stare opere, a pretežno največji del tega veličastnega dela priča, da je mojster že trdno stal na stališču moderne muzikalne drame«. —

Dunajsko občinstvo, ki je dokazalo svojo objektivnost in dozorelost ter osramotilo vse hujskače z navdušenim sprejemom tega dela, bo gotovo tudi nadalje nepristransko sodilo slovansko godbo samo z umetniškega stališča; gotovo Čajkovskemu, čigar »Evgen Onegin« se uprizori (namesto prvotno nameravane »Jotanthe«), ne bo nasprotovalo samo zato, ker je slovanski skladatelj. In tako upamo, da doživimo v kratkem še marsikako zmago mogočnih, a doslej preziranih in zabranjevanih slovanskih skladateljev tudi v dunajski operi, ki ima nalogo prikazovati vse, kar je najboljšega na opernem polju.

***

»**Matica hrvatska**« je razposlala poročilo o glavni skupščini, katera se je vršila dne 20. junija t. l. v Zagrebu pod predsedstvom vseučiliškega profesorja Tadeja Smičiklasa. — Letno poročilo je prečital Matičin tajnik, g. Ivan Kostrenčić. Opisal je delovanje Matičino, zahvalno omenil daril, med njimi dar deželne vlade (2000 gld.) in dar prve hrvaške hranilnice, ki je o priliki svoje petdesetletnice poklonila Matici 2000 gld. Za leto 1897. se pripravljajo te-le knjige: Hoićeve »Slike iz općeg zemljepisja«, v katerih bodo opisane Rusija, Bolgarska, Srbija in Črna gora. Prof. Klaić je priredil delo o »bribirskih knezih iz plemena Šubićev«. Prof. Robert Pinter je spisal za »Slike iz svetske književne zgodovine« »Razvitek njemačke književnosti u XVIII. in XIX. vijeku«. V »Slavenskoj biblioteci« izidejo v Divkovićevem prevodu »Lovčeve bilješke« Turgenjevljeve. — V »Zabavni biblioteci« izda Matica letos Šenoini povesti »Prosjak Luka« in »Branko«, dramo „Kraljević Radovan", katero je spisala Ida Fürstova, in povest iz hercegovskega življenja »Bez svrhe«, katero sta spisala Osman-Azis, in po eno povest stalnih sotrudnikov Matičinih, Novaka in Leskovarja. — Med prevodi iz klasičnih književnosti izide letos Kolomana Raća prevod Cezarjevih komentarjev o galski in domači vojni, potem pa simpozij, katera sta spisala Platon in Ksenofont. Končno izda Matica letos drugi zvezek narodnih junaških pesmi in sicer o kraljeviču Marku. — Članov je imela Matica hrvaška: 1598 utemeljiteljev (ki plačajo po 50 gld., ali, ako so juristovske osebe plačajo 100 gld. na enkrat ali v petih obrokih) in 9927 prinosnikov (po 3 gld. na leto), skupno torej 11.525 članov, prihodkov pa 38.475 gld. 81 kr. — Ves glavniški imetek Matice znaša 88.334 gld. Poleg tega ima Matica veliko hišo v Zagrebu, ki je tudi toliko vredna. — Vsi prejšnji odborniki so bili zopet izvoljeni razen g. prof. dr. M. Kišpatića, ki ni hotel več sprejeti odborništva, katero je opravljal 21 let, za kar mu je bila izrečena zahvala.

Ljubljanski Zvon.
Leposloven in znanstven list.

Štev. 12. V Ljubljani, dne 1. grudna 1897. Leto XVII.

Pavliha na Jutrovem.

IV.[1]) Mustafov ideal.

»Kaj danes tako si raztresen?
Šejh Mustafa! Slabo igraš!
Že tretjikrat mat!... A drugače
Igrati šah dobro ti znaš.

In kaj si otožen, čemeren?
Saj zdrav si, krepak in ne star!
Denar imaš, službo visoko . . .
Nesrečen si z ženami mar?

Zbolela ti sužnja je mlada?
Čerkeski ukral ti kdo cvet?...
Nič več ti ne rečem... Oprosti!
Neverniku harem — kraj svet...«

Sedela v kavarni sva turški —
Šejh Mustafa namreč in jaz —;
Igrala sva šah in pa pila
Tam kavo za kratek sva čas.

In vzdignil je Mustafa glavo,
Šah najin odmeknil je v kraj
In čibuk prižgal si svoj vnovič...
No, kaj pač poreče sedaj?

»Prijatelj Pavliha!« — mi vzdihne
In puhne tabakov dim v zrak —
»Pavliha! Med nama rečeno:
Nesrečen sem jaz siromak!

Kaj zdravje, kaj služba, bogastvo!
Do ženskega kaj mi krasu!
Tu sem glej! Vse prazno na prsih..
Svetinje nič! Nič ni redu!

Gol še je moj svileni kaftan,
Brez lišpa na meni visi;
In kaj bi tu bilo prostora!...
Glej, to-le me peče, boli!

Tovariše moje — poznaš-li?
Kako me pred njimi je sram!
Vsi nosijo zlate svetinje . . .
Brez teh sem med njimi jaz sam!«

»»Ubogi moj Mustafa!«« — rečem —
»»Kako se mi smiliš zelo!
Brez zvezd, brez redov, brez svetinj je
Živeti v resnici težko!

Kako pa na dvoru? A? — Dobro?
Seveda veš, kaj je ‚bon ton' . . .
Po štirih se sultanu bližaš,
Ko sede na zlati svoj tron.

Gotovo poljubiš sandale
Kalifu na nogah obeh;
Gotovo tam ližeš mu sline,
Ležeč na trebuhu na tleh.

[1]) V prihodnjem letu nadaljevanje.

Prepričanja svojega nimaš —
Kaj ne da? — če z njim govoriš;
Pred pragom že misli vse svoje
In glavo ti svojo pustiš.

In bližnjike svoje ovajaš
In padiši črniš ljudi . . .
In bakšiš — to veš pač! — ta včasi
Pri dvornikih čuda stori!«« . . .

Ugasnil je Mustafi čibuk.
Le gledal in gledal je v me,
Poslušal z vsem truplom me svojim . . .
In rekel besede mi te:

»Ničesar, veš, nisem bil storil,
Kar ti si me vprašal sedaj . . .
In misliš in misliš . . . naj skusim?
Po tebi ravnal bi se naj?

Zdaj vem, o pobratim Pavliha,
Zakaj brez redov sem doslej!
Ah, vem, vem, kako mi živeti
Bi pametno bilo poslej . . .«

Pa sva se razstala v kavarni.
Bila je že zdavnaj polnoč . . .
Črez leta tri šele priromal
Jaz v Stambul sem lepi drugoč.

In prvi, ki srečam ga — on je!
Šejh Mustafa, znanec je moj!
Zlat red se mu bliska na prsih . . .
In sam mi ga kaže z rokoj:

»Dosegel sem! Vidiš-li tu-le?
V preteku teh kratkih treh let!
O, hvala ti srčna, Pavliha,
Za dobri in modri tvoj svet!

In plemič sem tudi zdaj, plemič!
Moj ljubi, to nekaj velja!
Povišan nad maso plebejsko . . .
Tako me rad sultan ima!«

In segel je srečnik mi v roke,
Jih stiskal in stresal vesel;
Poljubil mi lice in usta,
Navdušeno me je objel . . .

»»Vse storil si, kar sem ti rekel?«« —
»Vse storil natanko! . . . Seve!« —
»»Čestitam!«« . . . In šel je šejh dalje
Po cesti ponosne glave.

A. Aškerc.

Iz vsakdanjosti.

V.

Jesenska noč! Gost, droben dež mršči
Iz sivega, meglenega ozračja.
Na ulicah je temno, kakor v rogu;
Saj redkoma nastavljene svetilke
Ne morejo prodreti te megle.
Tišino nočno včasi zmotijo
Čuvaja javnega miru koraki,
Ki trati čas, zavit v debelo suknjo.
A čuti je i urnejših korakov:

Kavarno tam ostavlja zapoznelec,
Zavžival tam je običajno kavo,
Kak fin liker morda, pa slivovico;
Pred spanjem dober je požirek tak. —

Na ulico, pred žganjepivnico,
Postavile so krepke baš roke
Še mladega, zabuhlega pijanca,
Takoj pa vrata zopet so zaprli . . .
Kolnoč se guga nekaj časa tam,
Potem pa krene dalje . . .
Kam? Domov?
Naj gre-li tja, kjer strada bolna žena?
In kjer mole otroci gladni roke!
Domov pa ne, za ves svet ne! Kako
Bi mogel zreti te prizore z nova,
Katerim komaj je stoprav ušel!
Prijatelj zvest, iz prejšnjih, boljših dni
Posodil mu je danes nekaj novcev,
Da z njimi bi pomogel deci svoji;
Dokler spet kje ne pridobi si službe . . .
Med potom pa oglasil se je tu,
Da bi pač en požirek ga izpil
In malo z njim potešil svojo vest . . .

Naprej po trotoarju kolovrati,
Tja proti mostu, a čuvaj za njim. —
Opre se na ograjo tam železno,
Da bi počil. — Premišlja, kam bi krenil.
Pred duhom pa mu plove ves prizor,
Ki ga je gledal tam v domači sobi:
Vsa revščina . . . pomanjkanje in glad . . .
Narašča v bolni duši mu obup . . .
Pod mostom pa skrivnostno žubori
Globoka, lena reka. Val na val
Se zgrinja . . . čudne pesmice šume . . .
Kako to kliče, mika, vabi doli,
A on na mostu razumeje to.
In že se dviga tja črez priroč mostni,
Vsak hip bo tam . . . Zaplete se mu noga.

Tedaj začuti pa na rami roko,
In krepek mož ga neprijazno stresne:
„Kaj vraga, zdaj se pojdeš kopat mar?
Par mesecev te preskrbe, ha, ha!“
Krepkeje prime ga in žene s sabo . . .

Laščan.

Kam plovemo?

Spisal **Karol Dolenc.**

Tretji del.

I.

Es fiel ein Reif in der Frühlingsnacht,
Er fiel auf die zarten Blaublümelein,
Sie sind verwelket, verdorret —
Ein Jüngling hatte ein Mädchen lieb,
Sie flohen heimlich vom Hause fort —
— — — — — — — — — — — — —
Sie sind gewandert hin und her,
Sie haben gehabt weder Glück noch Stern,
Sie sind verdorben, gestorben.

H. Heine.

»Gospod doktor«, je poročala sestra usmiljenka zdravniku, ki je vstopil točno ob osmih v bolniščnico ter takoj krenil v široki mostovž, napolnjen z ostrim, ščemečim, prenasičenim vzduhom — »gospod doktor, sinoči v mraku je prišla — ali bolje prilezla — neka beračica ter prosila sprejema. V noči se ji je začelo blesti. Govori vsakojake nerazumljive stvari . . . Slaba je — najbrž ne bo več dolgo . . .«

»Dobro, dóbro . . . Pogledam — Kje leži?« je tiho, mirno odgovarjal zdravnik — visok mož resnega, bledega obraza, velikih, žgočih oči in precej osivelih las.

Polagoma je stopal s sestro proti drugemu koncu mostovža, kjer je odprla usmiljenka rjavo barvana vrata ter dejala:

»Na levi strani — zadnja postelja.«

»Dobro . . . Dobro.« —

— Bolnici je bilo na jutro nekaj odleglo . . . Mirno, nemo je ležala. Le včasih se ji je izvil globok, glasen vzdih iz težko se dvigajočih, hropečih prsi . . .

Zdravnik je pristopil k postelji.

Bolnica je slišala korake.

Odprla je, videti je bilo, da s težavo in premagujoč se, medle, kalne, s krvjo obrobljene oči.

Pomerila ga je z zvedavim, dolgim pogledom.

Zganila se je, stresla se . . .

Polagoma, s težavo si je pritisnila drobno, koščeno, od slabote in bolezni trepetajočo roko na vroče, pekoče čelo.

Kakor v sanjah je zamrmrala:

»Tako znan se mi dozdeva . . . znan . . . A motim se . . . bolna sem . . . bolna . . .«

Zorič je stal tik postelje, še vedno nepremično zroč v bolnico.

Obraz mu je bil prepadel, obledel. —

Nagnil se je nekoliko naprej ter z izbuljenimi očmi, nepregibnimi očmi zrl v eno mer in nekam prestrašeno v bolnico . . .

Ustnice, iz katerih mu je bila izginila vsa kri, in katere so mu postale vsled tega voščeno-blede, so mu konvulzivno podrhtevale . . . Noge so se mu šibile, da se je moral oprijeti vzglavja pri postelji.

Dalje časa je stal kakor kip ob postelji, molče strmeč v bolno ženo . . .

Potem pa je pogledal krog sebe, ga-li opazuje kdo. Ko vidi, da je sestra imela opravka z bolniki na nasprotnem koncu sobe, se nagne bliskoma k bolnici ter zašepeta s hripavim glasom, ki pa mu je v grlu zamiral:

»Evelina . . . ti?!« —

Bolnica je odprla oči.

Dozdevalo se je, kakor bi ji novo življenje začelo plati po žilah.

Hitro, kakor bi bila povsem zdrava, ali kakor bi jo bila vrgla kaka izredna moč na kvišku, se je dvignila.

Podpirajoč se z desnico ob posteljo, je zrla zdravniku naravnost v oči.

Upadlo, ostarelo, nagubano, voščeno lice, na katerem so le še nekatere skladne poteze pričale o nekdanji izredni krasoti, ji je zalila temna rdečica. V osinjele, ozke ustnice ji je priplala kri. Oči so ji sevale leskeče, bodeče, žgoče . . .

Kakor bi se hotela obraniti kakega napada, je iztegnila levico z razprostrtimi prsti proti Zoriču, ki je stal še vedno sklonjen tik nje, zroč v njo s takisto žarečim, palečim pogledom, kakor bi ji hotel s samim pogledom izvabiti zadnji dihljaj, ji pretrgati nit življenja, jo uničiti takoj brez vse milosti . . .

Roke so mu konvulzivno podrhtevale, kakor bi se hotele zdaj in zdaj okleniti nje tankega vratu ter jo zadušiti, ne pustivši ji niti teh par kratkih minutic, ki so še bile odločene njenemu pojemajočemu življenju . . .

— »Kaj je z njim?«

Zamolklo, brezzvočno se mu je izvilo vprašanje iz prsi.

Nagnil se je še globokeje k njej.

Kakor bi se bal, da bi utegnil preslišati odgovor, so mu ostale ustnice na pol odprte, da so se mu svetili med njimi veliki beli zobje.

»On?! . . . Mrtev . . . ustrelil . . .«

Odgovarjala je kakor brez volje, kakor bi ji izsiljeval besede njegov grozeči, žgoči pogled . . .

Zdravnik se je polagoma zravnal. —

Črez ustnice mu je švignil hitro in na kratko čuden izraz . . . izraz boli in jada, osuplosti in zadovoljstva — zaničljiv in škodoželjen, maščevalen, obžalujoč in demonski ob enem . . .

A takoj se mu je zopet umirilo obličje, omrzelo, okamenelo mu je. —

Oko mu je zrlo brez ljubezni, brez sočutja, a tudi brez sovraštva, brez strasti na ženo, nekdaj tako lepo, ponosno, hlepečo po življenja slasteh in uživajoč jih v polnih požirkih — a sedaj propadlo, postarano, zgrbljeno in izmučeno — na to žalostno razvalino nekdanje krasote. —

Telo bolničino se je treslo in trepetalo vzpričo bolezni in tega nenadnega, čudnega sestanka.

Polagoma ji je pojemala življenja luč. Oči, sevajoče v čudnem blesku, so se upirale še vedno nepremično v Zoriča. Iz njih je plamtel nekak strah, kakor bi se bala, da plane nesrečni, zapuščeni in goljufani mož slednji hip na-njo ter jo zadavi v plačilo za vse zlo, kar ga je bil moral okusiti radi nje . . .

Roke so se ji začele krčiti, obraz ji je zastrla mrtvaška, sinjasta bledost, na ustnicah pa so ji visele krvave pene. Dihala je neredno, hropéče, na kratko . . .

Celo telo ji je še parkrat vztrepetalo — in mrtva se je zgrudila nazaj v posteljo . . .

* * *

Zdravnik je stopil k bližnjemu oknu.

Nemo, zamišljeno je zrl na vrt . . .

Zunaj je bila pomlad. —

Mlado, skoro prozorno listje kostanjev je bujno zelenelo . . .

Par rekonvalescentov se je polagoma, s kratkimi, težkim koraki šetalo po vrtu. —

Zrak je bil kakor napolnjen s komaj vidnim, prijetnim, vonjavim dimom . . .

V daljavi — na glavah in fantastnih ostrinah sinjih gora, kjer se je povezoval horizont k zemlji — je plulo par neznatnih, sivkastih oblačkov . . .

S čudnim, ne baš blaženim in prijetnim čuvstvom je zrl zdravnik to panoramo . . .

Pretresel — z neznano, elementarno močjo ga je bil pretresel prizor, kateri se je ravnokar vršil pred njim . . .

In mislil je, kako čudovit je ta sestanek. —

Osem let se je bilo pogreznilo v večnost, odkar jo je bil videl zadnjikrat . . .

Po njenem begu mu je bilo neznosno in strašno mučno življenje med ljudmi, ki so ga poznali, katerim so bili znani njegovi odnošaji, razmere njegove — katerim je bila odkrita njegova sramota. —

Z veseljem se je torej oklenil prve prilike, ki se mu je nudila, in zapustil je glavno mesto.

Nekje ob hrvaški meji, v nekem neznatnem mestcu je bilo razpisano mesto primarija v mestni bolniščnici.

Zorič je prosil — in dobil . . .

Dasi je s tem moral dati slovo vsi karijeri, ki ga je čakala v stolici, je bil te premembe vendar neizrečeno vesel — kolikor je sploh še mogel biti vesel po svoji nesreči; saj ta čut mu je bil že skoro popolnoma zamrl! . . .

Po groznih, težkih udarcih trpke usode je zdravnik začel obračati svoje oči sam vase. — Začel je misliti, motriti natančneje ljudi in svet, temeljiteje ugibati o življenja globoki, težki uganki . . .

In v tem razmišljevanju se mu je seveda vedno in vedno vrivalo vprašanje:

»Zakaj vse to?!« —

Bil je nesrečen.

In vprašal se je, je-li ta nesreča učinek slepe, mrtve usode, ali pa je delo Vsemogočnega, katerega se je oklepal v mladosti, katerega pa je — žal — v poznejšem življenju bolj in bolj pozabljal in zanemarjal . . .

In če je res On poslal nanj to nezgodo — zakaj jo je?

Je-li zaslužil to kazen — tako grozno, neznosno kazen? . . .

In prejšnji indiferentist je postal skeptik, ki je ugibal in ugibal uganko, v katere temno skrivnost še ni prodrl noben zemljan, v katere globino še ni proniknil noben mislec, noben genij . . .

Hudoval se je nad svojim Bogom. Ob enem pa se mu je začela oglašati vest, očitajoč mu, da ne more zahtevati samih dobrot od Onega, za katerega se že toliko let niti menil ni . . .

Mučen od teh dvomov, preganjan od nemirne vesti, mrzeč človeštvo, sovražen vsemu svetu, se je začel približevati bolniškemu duhovniku, staremu očetu Placidu . . .

— Življenje je imel za seboj oče Placid.

Rojen iz stare, bogate in plemenite rodovine, je bil preživel mladost v neskrbnosti, veselju in razkošju. A to ga ni oviralo, da se je visoko olikal in temeljito izobrazil.

Ko se je začelo oglašati srce, si je volil nevesto po lastni volji — bogato, lepo, plemenito po rojstvu, še plemenitejšo na duši.

Tedaj se mu je smehljalo zorno življenje, in sreča ga je objemala z mehkimi rokami, in preprijazna usoda mu je razsipno trosila razkošno cvetje na življenja pote . . .

A hipoma je mlada nevesta zbolela — in črez teden dni je stal zaročenec ob nje mrtvaškem odru . . .

Tedaj pa mu je srce umrlo za svet.

Odpovedal se je svetu in njegovim mamilom. Oblekel je raševo haljo ter se posvetil Bogu in trpečim na duši in telesu . . .

A sedaj je bil oče Placid že star. —

Njega se je oklenil zdravnik.

Oče Placid pa je poznal svet, poznal ljudi, ni mu bilo neznano gorje in jad; zaglobil se je bil v globine svoje in svojih bližnjikov duše, in najskrivnejši koti človeškega srca mu niso ostali skriti . . .

Čutil je z zdravnikom, trpel je z njim, a ob enem ga je tolažil. Vlival mu je blagodejnega zdravila v globoko, še krvavečo rano.

In njegove modre besede, njegova ljubezen — ta neizčrpna, neusahljiva ljubezen do vseh trpečih in bednih, ki je storila že toliko čudovitega — je pokazala tudi sedaj svojo veliko moč . . .

Zdravnik je polagoma pozabljal. —

A enega — enega še ni mogel umeti in ni mogel: — Kako more Bog trpeti tako zlo — zakaj njega tako tepe, a ona je pustil, da sta utekla brez kazni . . .

In sedaj živita nemara kje prav srečno, se norčujeta iz njega in se posmehujeta pravičnosti božji, oni, s katero je grozil zdravnik sam nekdaj svoji ženi . . .

Rogata se ji — saj je ni pravice božje — sicer bi se pokazala, sicer bi ju zadela, ju kaznovala grozno in brez usmiljenja, kakor zaslužita . . .

Oče Placid pa je le tolažil, učil.

»Zakaj trpite!? — Kdo ne trpi? — Pogledite v moje življenje. Nisem-li tudi jaz trpel! — In tudi jaz sam se dvignil proti Bogu, tudi jaz sem vprašal: zakaj to — čemu trpim tako grozno, neznosno!? S čim sem to zakrivil? . . . A sedaj spoznavam, da sem le preveč zaslužil to kazen . . . in sedaj govorim: Mea culpa! — In glejte, tisoč in tisoč jih je, ki trpe takisto kakor vi — nemara še več . . . In mislite, da je vse to le izrodek kake slepe volje, delo kake trde, neizprosne moči, ki dela vse to, mrtvo, mehanski, ker mora delovati tako? . . . Ne — nikakor. Vse je volja božja — a te volje ne pronikne duh človeški. Naklepov božjih ne bo sodila zemeljska stvar, in s svojim Bogom se ne bo prepiral črv zemlje . . .«

Današnji dogodek je Zoriča silno pretresel. —

Kar je smatral skoro za nemožno, in kar je vendar pričakoval leta in leta, se je bilo danes zgodilo.

Pred njegovimi očmi se je bil odigral danes zadnji prizor grozne tragedije njegovega življenja — ali pravzaprav življenja bitja, ki mu je bilo nekdaj dražje, nego lastno življenje, nego celi svet, ljubše, nego vse . . . vse brez izjeme . . .

In kak je bil ta konec! —

Semkaj — semkaj k njemu je privedla ona višja moč zločinko, hoteč jo uničiti tukaj pred njim, da vidi sam tragični konec nesrečne žene.

Zdravnik je bolj in bolj spoznaval svojega Boga. —

Ni se mogel več ustavljati, ko je videl to grozno in ostro kazen.

Grozno?

Ne!

Ostro?

Tudi ne! — Pravično! —

Kakor je zaslužila . . .

Da, plačal jo je nekdo po njenih delih.

Zorič je bil našel svojega Boga! —

— »Gospod doktor,« je klicala sestra usmiljenka.

Zdravnik se je prebudil iz svojih težkih misli . . .

Polagoma se je okrenil.

Stopil je tiho k nekoliko korakov oddaljeni postelji, kjer je sestra privzdigovala glavo nekemu shujšanemu bolniku.

— »Ona tamkaj . . . je . . . mrtva.«

Glas mu je zvenel nejasno, negotovo — trepetal mu je in drhtel ...

»Bog se usmili njene duše,« je tiho odvrnila sestra.

Sklonila je glavo, lepe, mehke ustnice pa so ji šepetale tiho, pobožno molitev za pokojnico . . .

II.

Iz globine društva pa se je dvigal krik krvi in strasti, tamkaj je bila zastrupljenost in zločinstvo, kakršnega zdrav um komaj pojmi. Tamkaj je bila propadlost do dna, in dvigala se je in dvigala, dokler se ni popela do stopnic prestolov — kjer so še bili prestoli — a povsod spodaj so se valjala ljudstva v krvi in blatu razdivjanih strasti.

A. K. Kielland.

Drugega dne popoldne so jo pokopali — na zadnjem delu pokopališča, kjer je bil dokaj velik, a pust in zapuščen prostor, odločen siromakom. —

Mrak je legal na zemljo, ko je stopil zdravnik na pokopališče.

Hotel je videti še njen grob. S tem pa se je hotel posloviti od vsega, kar je do sedaj ljubil in sovražil — hotel za vselej pozabiti vse . . . vse . . . ves dosedanji sen življenja . . .

Zvečer poprej se je bilo pooblačilo -- v noči je začelo deževati ...

Dež, gost in droben kakor pepel, skoro neviden, je naletaval enakomerno ter komaj slišno škrebetal po dolgem, zelenem listju hoj in žalujk, po zobčastih, temotnih listih cipres.

Debele kapljice so se zbirale na listih ter v odmorih padale na beli, drobni prodec — nasut na pota — na rumenkasto blato med grobovi, na mramornate, železne, lesene spomenike, na uvele vence, na plazeči zimzelen, v bujno travo . . .

Beli, mokri mramornati spomeniki so se motno lesketali; zlati in črni napisi so se videli nekam nerazločno, temotno, zabrisano . . .

Po gladkih kamenih so polzele kapljice navzdol ter se izgubljale v travi. —

— Zdravnik je s povešeno glavo, zaglobljen in zatopljen v misli, korakal črez pokopališče na zadnji del.

Lahko je našel grob svoje žene; bil je popolnoma svež . . . brez vencev — brez vsega nakita.

Okrog in okrog je bila trava poteptana — blatna . . .

Zorič je postal. —

Dolgo je strmel na sveži grob . . .

Potem pa je dvignil oči; pogledal je črez zid — na mesto . . . v svet . . .

— Mračilo se je hitro, kakor se navadno ob deževnih dnevih.

Bilo je, kakor bi se temotno, sivkasto nebo spuščalo niže in niže nad mesto Ozračje je temnelo bolj in bolj — bolj in bolj se zgrinjalo in zgoščevalo. Tesneje in tesneje je ovijal črnikasti plašč okolico, mesto, posamezna poslopja, drevje pred pokopališčem . . .

V mestu je zablestela lučica . . . tam druga . . . tretja . . . četrta . . . peta . . . hitro, da oko niti ni moglo paziti na vse . . . Tu in tam je katera zasvetila, a se hitro zopet skrila — okna, ravno še razsvetljena, so zopet otemnela. — Spuščali so zavese . . .

A druge so čudno blestele skozi gosto meglo v večerno tmino — kakor bi mižale zaspane oči . . .

Iz vse velike, črne skupine, iz vse te mogočne mase brez oblike, brez določenih kontur se izgubljajoče v gostem mraku, so se ponosno, a nekam pošastno dvigali visoki, vitki stolpi cerkva. Na enem izmed njih — na najvišjem — je gorela visoko zgoraj pod streho luč; bilo je, kakor bi plavala majhna zvezda nad mestom. —

— Zorič se je zamislil . . .

Obračal je pogled nazaj na svoje življenje — na to pusto, nesrečno, izgubljeno življenje . . .

Pred dušo so mu vstajale podobe iz prve mladosti — podobe jasne, mile in drage: podoba skrbnega očeta, ljubeče matere . . . In nekaj mehkega, nekaj dobrodejnega je čutil v duši; bilo mu je, kakor bi mu morala prekipeti srčna čuvstva, kakor bi ga hotele obliti solze — solze vroče, a vendar tako dobrodejne, kakršnih ni jokal več od mladosti, od onega časa, ko je še sedeval pri dragi mamici . . .

Toda to je minilo . . . minilo . . . tega je že davno . . . vrlo davno . . .

In zrl je druge slike — slike izza dijaških let. — Mnog drag obraz — obrazi prijateljev in drugih dragih znancev — se je polagoma dvigal iz mračne preteklosti. —

V začetku nejasne, zabrisane podobe so se jasnile, so postajale določnejše, konkretnejše . . . in kakor v panorami so se mu počasi javljale pred dušo vse te drage osebe . . . In zopet so izginjale v polumraku . . . tiho, turobno, nekam pošastno — brez sledu . . .

Spomnil se je hkrati, da že vseh teh večina ni več med živimi, da so že vsi mrtvi, da mu jih čara pred dušo le domišljivost . . .

Da, vse to se je pogreznilo že davno v brezbrežno morje preteklosti — večnosti. —

Le spomini . . . spomini se še oživljajo! — In zazveneli so mu na uho srce pretresujoči, žalobni zvoki Chopinovega noturna . . .

In kakor v megleni daljavi je zrl zorno, stasito devo. Njeni mehki, krasni beli prsti plešejo s čudovito virtuoznostjo po koščenih tipkah . . .

Turobni, mehki zvoki ga polagoma zazibavajo v sladek polusen. —

Skozi okno lije mlačni nočni zrak. Ob šipe pritrkujejo tiho, na lahno listi divje trte — tajno šumeč, kakor opojeni od divnih zvokov noturna.

Liki zračna vila, plavajoča na lilastem oblaku, se mu bliža igralka — on širi roke . . . širi . . . a ona se dviga v višino . . . više . . . više . . . ter kakor dim izginja v nedogledu . . .

A zopet se bliža. —

Oklene jo okrog stasitega pasu . . . privije jo k sebi . . . Njegove ustnice se strnejo z njenimi v dolg vroč poljub. —

— Sedi v svoji sobi.

Bere drobno, majhno pismo . . . bere spet — bere tretjič. Težko umeva grozno novico, ki mu kar na mah stre življenja srečo . . .

In potem sliši jok in ihtenje žene — njen obupni krik . . . vmes pa zvene njegove trde besede . . .

Iz polumraka se zdajci dvigne visoka, herkulska moška postava . . . in tik tega tako dobro znanega moža zazre spet — njo . . .

Vzdivja. —

Umoriti jo mora, ker ga je varala tako neizrečno, tako podlo . . .

Na glavi začuti udarec. —

Potem pa ga je ovila noč — nesrečnega, neznosnega življenja temna, neprodirna noč. — Zdi se mu, kakor bi sanjal težek sen, da je izgubil srce, in da brez srca, brezčuten tava po svetu — v temi . . . sam, zapuščen, mrzeč svet in človeštvo . . .

Potem pa bolniščnica — postelj, in na postelji umirajoča žena.

Zre v njen izpiti obraz — in na njem gleda z groznimi črkami pisano vse njeno življenje — vse to brezmiselno, brezsmotrno, izgubljeno, prodano življenje . . . celo . . . celo . . . celo . . .

Zre nazaj v njeno življenje — vidi jo bežečo z zapeljivcem — vidi jo, kako živi z njim v veselju in razkošnosti — mesece . . . leta. —

Potem pa pride beda. — Njena lepota je izginila — njegovo premoženje je skopnelo — zaigrano je.

Nastopi obrat — prevrat . . .

Zre ritmojstra ležečega v svoji krvi, s prestreljeno glavo. One temne, bodeče oči — kakor oči pleneče zveri — pa še bliskajo vedno tako strastno, tako poželjivo izpod dolgih črnih obrvi.

Ona pa lazi — primorana od bede, gladu — po smrdečih beznicah, po luknjah, kjer prebiva propadlost in nesramnost — kjer izvržek človeštva streže svoji pohotnosti in strasti . . .

A ko so ji opešale zadnje moči, tava beračica v širni svet, da umre kje v kakem tujem kraju . . . kdo ve, kje . . .

Kje? —

Tukaj pred njim je sklenila to grozno življenje, tukaj pred njim se je odigral zadnji čin te pretresljive žaloigre — ki je v začetku bila le nizka, podla komedija, brezsrčna igra z njim, z njegovim srcem, z njegovo ljubeznijo, ki pa se je polagoma izpremenila v krvavo žaloigro . . .

O, vse to življenje je bila nepretrgana laž, dolga, velika krivda, en sam grozen greh . . . vse . . . vse . . .

Stresel se je, zgrozil se nad groznimi podobami, ki jih je zrl v kalejdoskopu svojega minolega življenja. — Z grozo je strmel v propad, v katerega so se pogreznili ljudje, ki so bili z njim v najtesnejši zvezi — bitje, ki mu je bilo najdražje na svetu . . . A pogreznili so se, ker so se brez premisleka vrgli v življenja vabeče valove, ne da bi se vprašali:

»Kam plovemo?« —

Zdravnik pa je pomišljal: Kako je vse to? —

Je-li vse to res njena krivda? Je-li nemara nosila že od rojstva v sebi kal tega, kar je postala pozneje? — Je-li bila že izprijena tedaj, ko jo je videl prvikrat, ko se je vnel z vročo, neukrotno ljubeznijo do nje? —

In odločno si je odgovarjal: Ne! —

Krivda zadeva družbo, v kateri sta živela on in njegova žena.

Ta izprijena, do dna zastrupljena družba je izpridila tudi njo, zastrupila tudi njo . . .

In kako je ne bi?!

Kakor divji orkan brni črez celo to družbo mogočni tok onih modernih idej, ki v svojem znotranjem, pravem bistvu niso nič druzega, nego povsem navadne, vsakdanje konvencijonalne laži . . .

Ta kalni tok je bil pograbil tudi Evelino. — In ona se v svojo nesrečo — kakor jih stori tisoč in tisoč drugih — ni vprašala takoj v začetku:

»Kam plovemo?«

Nesrečna nje usoda je ukrenila, da ni razmišljala o tem vprašanju, ki bi jo bilo nemara edino moglo rešiti. —

In požrli so jo kalni valovi in jo uničili.

Bila je poedin, majhen, neznaten del onih hekatomb, katere zahteva Moloh sedanjega veka! —

III.

Der Siege göttlichster ist das Vergeben.
Schiller.

Zorič je začel na tihem pomilovati svojo nesrečno ženo. —

A vendar je še prevladovala v njem trpkost in ogorčenost, katero so mu budili v srcu spomini na vse zlo, na vso neizrečno nesrečo, katero mu je bila provzročila Evelina. —

— Tedaj pa so zazveneli semkaj iz line mestnega zvonika mirni, turobni zvoki zvona, oznanjajočega: »Ave Maria . . .«

Lahno, milo božajoč, tako mehko tolažeč in ljubko blažeč, so lili in se zibali ti mehki, topli zvoki po večerni tmini . . .

Zoriču je postajalo tako čudno. Bilo mu je tako mehko, tako toplo pri srcu! —

Naslonil se je ob zid ter strmel v nočno tmino — na drugo stran pokopališča. —

Visoki nagrobni spomeniki — kapelice ob zidu — vse to je kipelo nekam pošastno v večerni, gosti mrak, proti nizkemu, z oblaki zastrtemu svodu. —

Ob dolge, globoko povešene liste tuj in žalujk, na lične, fino izrezljane lističe cipres je škrebetaje udarjal dež.

Zdravnik je slišal, kako kaplja pri najmanjšem pišu nešteto kapljic na prodec na potih, na grobove, na spomenike . . .

A črez vse to — črez vso okolico — se je razprostiral težki dih smrti. —

V mrzlem, temotnem vzduhu pa so se zibali mehki zvoki zvona...

Zdravniku se je širilo srce. —

In zabil je vse, kar je trpel — vse boje, vse zlo, kar mu ga je bila povzročila ona, ki jo je nekdaj tako strastno ljubil.

Zabil je, da je radi nje izgubljeno vse njegovo življenje, da je radi njene krivde ostalo njegovo življenje brez sadu, ker je ona zamorila prve cvetove tega življenja . . .

Zabil je vse . . . vse . . .

Le eno je čutil: — Da je zopet nekdanji Zorič — Zorič izza mladih dni — dober . . . plemenit . . . mehkega, čutečega srca — pripravljen pozabiti vse, odpustiti vse . . . vse . . .

Snel je klobuk.

In kakor nekdaj — v mladosti — so se mu sklenile roke k verni molitvi . . .

Molil je in molil . . .

Spoznal je, da še sveti v temno noč našega življenja svetla zvezda. In le oni, ki hočejo zreti v to zvezdo, ki ravnajo po njej svojega življenja čolnič, se morejo rešiti iz kalnih, besnečih in grozečih valov, ki pljuskajo z neznano, besno močjo ob te trhle, slabe čolničke . . .

In zdravnik je zaupljivo dvigal oči proti temotnemu, svinčeno-sivemu nebu.

Šepetal je polagoma in s tihim, mehkim glasom;

»Evelina — odpuščam ti!« —

Po koščenem, v življenja resnih, težkih bojih izmučenem obrazu sta mu polagoma polzeli dve debeli, svetli solzi ter mu kanili v sivo, dolgo brado . . .

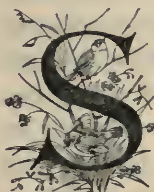

Frančišek baron Trenk, vodja pandurjev.

Spisal **Ivan Steklasa.**

6. Trenkova pravda, obsodba in smrt.

(Konec.)

Sovražniki Trenkovi so bili prepričani, da bodo le tedaj varni, če ga pokončajo popolnoma, bodisi da ga obsodijo na smrt, ali pa na dosmrtno temnico. Uspeli so s prvim predlogom, kajti vojaško sodišče ga je obsodilo na smrt; obsodbo je imela potrditi le še cesarica. —

Kakor blisk se je raznesel glas po Dunaju, da bodo ustrelili Trenka na Novem trgu ob 11 zvečer. Vse je bilo pokoncu. V predmestju, skozi katero so imeli voditi obsojenca, so najemali radovedneži okna celo po 3 cekine. Gotovo se je bilo zbralo do 20.000 ljudi, ki so čakali dolgo časa zastonj Trenkove smrti. — Trenk je imel še vedno močne prijatelje in zagovornike, zatorej mu ni bilo treba iti na morišče. To se je pa tako-le zgodilo.

Predsednik vojaškega sodišča je hotel uporabiti ugoden trenotek, da pridobi cesarico za smrtni odlok največjega svojega sovražnika. Ko sta imela oditi na lov cesar Frančišek I. in princ Karol, tedaj se je namenil predati cesarici smrtno obsodbo v podpis. Namero predsednikovo pa je nekdo ovadil ter cesarico na tanko poučil o tem sramotnem ravnanju sodnika, ki bi moral biti nepristranski v vsakem

pogledu. Lov se zategadelj ni napovedal. Predsednik pa je hitel, v svesti si zmage, na dvor ter sporočil cesarici, kako se je iztekla pravda ter izrekla smrtna obsodba z večino glasov. Potem je cesarici prav živo prigovarjal, naj podpiše obsodbo. Toda kako je bil presenečen, ko ga je cesarica zavrnila z vso odločnostjo ter ga prav nemilostljivo odslovila. Kmalu potem je bil predsednik odstavljen ne le kot sodnik, ampak tudi kot upravitelj Trenkovega posestva, ker je zlorabil svojo oblast ter se pri tem poslu sam obogatil na stroške tujega imetka.

Vsa ta stvar pa s tem še ni bila rešena, temveč cesarica je zapovedala, da se ima vsa pravda proti Trenku iznovič pregledati, Trenka pa ukaže iz nedostojnega zapora med razbojniki, brez težkih okov odpeljati v orožnico, kjer je dobil za stanovanje štiri sobe ter mnogo drugih udobnosti; stražo pri Trenku je odslej obavljal častnik. Dovolili so Trenku tudi zagovornika, ki ga je imel braniti v njegovi pravdi, in sploh se je začela vsa stvar obračati Trenku na korist.

Ravno v tem času je prišel na Dunaj Trenkov stričnik Friderik; želel je po možnosti pomagati svojemu nesrečnemu sorodniku ter ob enem pozvedeti o premoženju njegovem, ker je on bil pravi dedič vsega premoženja. Najprej je obiskal princa Karola, ker je vedel, da je princ naklonjen Trenku, in da bi ga rad rešil iz temnice. Le-ta mu je razodel, da bi se bila vsa ta pravda že zdavnaj rešila povoljno za Trenka, ko bi le-ta znal uporabiti svoje ogromno premoženje za to, da z njim pomiri najhujše svoje sovražnike. Princ je prav bistro razumel ves položaj ter tudi dobro vedel, kako je Trenk sebičen in lakomen; saj je bilo znano, da Trenk ves ta čas, kar je bil zaprt, ni potrošil na dan nič več nego 30 krajcarjev, in vendar je bil milijonar.

Friderik je šel nato k Trenku ter mu očital njegovo skopost, ki je glavni vzrok vseh neprilik, a le z velikim trudom ga je pregovoril, da se je odločil potrošiti del svojega premoženja za mito svojih sovražnikov.

In glej! vsi so odstopili od tožbe, samo eden ne. In ravno ta bi mu moral biti najbolj hvaležen. To je bil sorodnik Trenkov, ki je bil prejel od njega mnogo dobrot ter postal tudi z njegovim posredovanjem major; zdaj pa je krivo pričal proti njemu, kar se je točno dokazalo dve leti po smrti Trenkovi.

Ta sorodnik je namreč trdil, da ga je hotel Trenk od polka odstraniti samo zato, da se ne bi zvedelo, kako je on ukradel z nekim tovarišem iz polkovne blagajnice 84.000 goldinarjev. In ravno ta tožba, katero je tožnik potrdil s prisego, je bila kriva, da je izgubil Trenk vso milost cesaričino ter bil naposled — obsojen. Četudi se je Trenk

trudil na vse načine, da bi dokazal, da je ta trditev lažna, in čeravno ga je njegov branitelj zagovarjal vrlo spretno, vendarle ni uspela obramba. Toda Trenk je bil sam največ kriv. Vznemiril je namreč zopet svoje sovražnike s tem, da je dal tiskati svoj životopis, v katerem je ostro šibal svoje sovražnike in tožnike ter se jim silno grozil, ako pride iz temnice. Pa tudi njegova prevelika skopost je bila kriva, da se je tožba zanj nepovoljno izšla. Trenk namreč ni hotel izplačati svojemu branitelju cele obljubljene nagrade, nego mu je ponudil mesto 200 le 100 cekinov, češ, da še ni izročil glavnega obrambnega spisa. To je branitelja tako užalilo, da je Trenka prepustil svoji usodi, ter prestopil celo k Trenkovim sovražnikom. Le-ti so ga seveda z največjim veseljem sprejeli, in res jim je izdal najskrivnejše tajne svojega dosedanjega varovanca. — Zdaj je zapustil Trenka tudi njegov mogočni zavetnik princ Karol; tudi njegov stričnik Friderik je izgubil vsako nado, da bi ga mogel še rešiti.

Tem huje pa so delali njegovi sovražniki, da ga ugonobe čim preje. Zakaj je Trenka zapustil tudi njegov stričnik Friderik, se vidi iz spominov, katere je le-ta zapisal o tem dogodku. On pravi: »Brž ko sem prispel na Dunaj, me je odpeljal mojega sorodnika zastopnik k cesarju in princu Karolu. Oba sta dobro poznala Trenkove zasluge, pa tudi hudobne nakane njegovih sovražnikov. Dozvoljeno mi je bilo takoj, da posetim Trenka; ob enem sta me oba bodrila, naj mu pomorem po možnosti. Cesar mi je celo zapovedal, da poiščem v vsakem slučaju pomoči na dvoru; on sam je nazval Trenkovega sodnika hudobnega človeka. Stvar se je zaobrnila precej na bolje. Tudi cesarici je bilo vse razjasnjeno, in pri presoji prve pravde se je Trenkova nedolžnost popolnoma izkazala; izpričalo se je, da se je pri pravdi, ki je stala celih 27.000 goldinarjev, ravnalo pristransko in krivično, in da je priseglo po krivem 17 častnikov, katere je bil Trenk odpustil iz službe radi nedostojnih činov.«

Friderik Trenk je neumorno sodeloval pri presoji cele pravde ter naletel na take prestopke in krivice, da bi bili morali vzpričo tega zapreti vse vojaške sodnike, ki so sodili Trenka. Tedaj je cesarica sporočila Trenku, naj prosi milosti, in če stori to, ga izpuste precej iz temnice. Toda na to se Trenk ni dal nagovoriti, kajti čutil se je poštenega in nedolžnega. Ta trdovratnost pa ga je upropastila, kajti zdaj so se vzdignili sovražniki iz novič proti njemu.

Stričnik njegov pa ga je hotel vsekakor rešiti ter mu je svetoval, naj pobegne iz temnice, in ko bode svoboden, naj dokaže cesarici svojo nedolžnost. Trenk je v to privolil, in njegov stričnik Friderik

je vse pripravil, kar je bilo treba, da ga reši iz zapora. Kar Friderika iznenada pokliče k sebi zapovednik dunajskega mesta, maršal grof Königseck, ter mu svetuje, naj zapusti svojega sorodnika. češ, da je le-ta sam izdal vse naklepe o begu.

Friderika je to odkritje popolnoma presenetilo, in ni mogel razumeti, kaj je napotilo Trenka, da je tako ravnal proti svojemu sorodniku, ki se je pošteno trudil, da ga reši propasti. Trenk pa je hotel s tem činom le sebe oprati, češ, da ima čisto vest, in da njemu ni treba natihoma in skrivaj pobegniti, nego se lahko zanaša na svojo pravico in lahko mirno zre v lice svoji usodi. Pri tem pa se ni nič oziral na svojega zvestega sorodnika Friderika, kateremu bi se bilo slabo godilo, ako bi bil vso to stvar upotrebil proti njemu zapovednik Königseck; le-ta pa ga je samo opozoril, naj pusti nehvaležni rešiteljski posel.

Friderik je sklenil vzpričo te nezvestobe za vselej zapustiti svojega sorodnika. Ob enem pa je sporočil princu Karolu o tem nedostojnem ponašanju Trenkovem in tudi o svojem sklepu, da Trenka radi tega prepusti popolnoma usodi. Princ Karol pa je tudi še zdaj pregovoril Friderika, naj ga še ne zapusti; in da ga ne bi žalil, naj se ponaša naproti njemu tako, kakor da se ni nič zgodilo.

Toda Trenk je vstal svojemu stričniku nezahvalen; ni ga mogel trpeti iz gole zavidnosti, češ, da bi utegnil on njega naslediti na njegovih posestvih. Ta zavidnost mu ni dala miru, in neprenehoma je ugibal, na kakšen način bi ga mogel odstraniti. Izmislil si je grdo osnovo; nagovoril je namreč nekoliko častnikov, da ga napadejo, ko je nekega večera kasno odhajal iz orožnice. Častniki so nalašč provzročili prepir, in Friderik se je moral biti z njimi; vendar jih je vse srečno premagal. Radi tega pa je moral pobegniti z Dunaja ter se skriti v neki samostan. Kesneje je prišel zopet na Dunaj, in tukaj mu je povedal eden izmed omenjenih častnikov, da jih je najel Trenk sam za napad. Zdaj seveda Frideriku ni bilo več obstanka na Dunaju, kjer je bil izgubil skoraj svojo glavo radi nehvaležnega sorodnika. — Še pred odhodom so ga sovražniki Trenkovi kar obsuli ter tiščali vanj, naj jim izda skrivnosti, katere je bil zvedel pri obnovljeni preiskavi. Toda poštenjak Friderik ni hotel povračati hudega s hudim, temveč je skrivaj zbežal z Dunaja.

Še v oporoki se je pokazal Trenk hudega protivnika sorodniku Frideriku; od glavnega svojega dediča — in ta je bil baš Friderik — je namreč zahteval, da mora sprejeti katoliško vero in stopiti v avstrijsko službo. In malo pred svojo smrtjo se je izrazil Trenk naproti

zapovedniku baronu Kotolinskemu glede nasledstva: »Zdaj vesel umrjem, ker vem, da se bode Friderik jezil še po moji smrti, in da bode radi moje dediščine še prav nesrečen.« — In tako je tudi bilo; Friderik Trenk je imel po smrti svojega sorodnika 63 manjših pravd, katere je dognal na svoje stroške, pri tem pa izgubil tudi vso dediščino. —

Frančišek Trenk je bil od tega časa, ko ga je zapustil Friderik, popolnoma osamljen, brez vsakega prijatelja, in njegovim mnogoštevilnim sovražnikom zdaj ni bilo težko, ga popolnoma ugonobiti In res je bil dne 20. velikega srpana l. 1748. obsojen na dosmrtni zapor v državni temnici na Spielbergu poleg Brna; s posestvi njegovimi sta upravljala dva njegova prijatelja, ki ju je imenoval sam, le točen račun in poročilo sta mu morala položiti vsako leto.

Trenk je bil sicer sam prepričan, da se konča pravda zanj neugodno, ker so ga bili zapustili vsi njegovi prijatelji,, vendar pa se ni nadejal, da ga zadene tako huda kazen. Silno ga je presenetila stroga obsodba, vendar pa se je na vso moč premagoval, samo da se ne bi njegovi sovražniki še bolj radovali njegove nesreče. Šele v Spielbergu je popolnoma obnemogel, in huda vročica ga je položila na postelj. Vendar pa je kmalu ozdravel.

Bolan se je dogovoril Trenk z mladim zdravnikom, da pobegne iz temnice; pridobila sta za ta naklep tudi nekega častnika. — Ravno takrat se je bilo razglasilo po Brnu in Dunaju, da je Trenk umrl v zaporu; pandurji so peli že žalostinke za svojim nekdanjim priljubljenim zapovednikom. To zgodo so hoteli Trenk, zdravnik in častnik porabiti; po njih osnovi naj bi Trenk navidezno umrl. Res je le-ta legel v krsto, v katero je bila napravljena velika luknja, da je lahko dihal; toda poleg vse svoje drzovitosti se je močno bal, da ga ne bi živega pokopali.

Prišel je dan pogreba, in krsto so zabili ter jo v mraku — kakor je bila tačas navada — odnesli po stopnicah in položili na voz, ki je stal že pripravljen pred vrati. Tako se je odpeljala krsta z dozdevnim mrličem na neko oddaljeno pokopališče; spremljevala sta voz le omenjeni častnik in verni sluga Trenkov. Srečno so prispeli do pokopališča, in ondu je v bližini že čakal mladi zdravnik z vozom, da Trenka, bržko izide iz krste, odpravi v Holandijo.

Častnik je že komaj čakal, da odbije krsto ter pomore Trenku vstati; voznika in slugo je odpravil s tem, da ju je poslal po ljudi, ki bi jim pomagali Trenka pokopati. Zdajci se loti častnik posla, odpre pokrov, poda Trenku roko, da ga dvigne iz krste — kar pristopi četa vojakov k vozu; le-ti sicer Trenku pomagajo iz krste, toda

ga odpeljejo zopet nazaj na Spielberg. — Častnik pa je vendar ušel ter se odpeljal z zdravnikom vred.

Iz vsega tega dogodka se vidi, da so bili Trenkovi sovražniki vrlo oprezni ter so na jetnika pazili tudi, ko je bil na Spielbergu; kajti slabo bi se jim bilo godilo, ako bi se bil Trenk osvobodil. Ko se je torej raznesel glas, da je Trenk umrl, niso hoteli tega verjeti, nego so še strože pazili, kaj se godi v temnici. Tako so vedeli ves načrt, a Trenka zgrabili šele tedaj, ko je mislil, da je že prost.

Dve leti je potem prebil Trenk v temnici. Že meseca kimavca leta 1749. je uredil vse svoje posvetne reči ter se začel resnobno pripravljati za smrt. — Tri dni pred smrtjo, ko je bil še popolnoma zdrav, je sporočil zapovedniku trdnjavskemu, da želi poslati svojega izpovednika na Dunaj radi nekih važnih stvari, kajti približuje se konec njegovega življenja; sv. Frančišek Serafinski, njegov patron, da se mu je prikazal ter mu sporočil, da ga reši iz te doline solz in nadlog dne 4. vinotoka ter ga odpelje s seboj v večno življenje. Zapovednik je privolil, in Trenk je nemudoma odpravil kapucinca na Dunaj.

Drugi dan je Trenk izjavil pred ljudmi, s katerimi mu je bilo občevati: »Hvala Bogu! Zdaj je tudi moje potovanje dovršeno; moj izpovednik je namreč mrtev ter se mi je že prikazal.« In zares se je drugi dan sporočilo, da je omenjeni kapucin umrl med potjo na Dunaj.

Kmalu potem je sklical Trenk v svojo temnico vse častnike brnske posadke; sprejel jih je, oblečen v kapucinsko kuto in ostrižen kakor menih, ter je opravil izpoved javno pred vsemi. Potem jih je nagovoril z dolgim govorom ter jim priporočal pobožnost in preziranje vsega posvetnega. Izkazal se je sploh popolnoma skrušenega. Za spas svoje duše je ustanovil nad svojim grobom kapelico ter več večnih maš v kapucinski cerkvi [1]) v Brnu; samostanu kapucinskemu je zapustil v to svrho 6000 goldinarjev. Slednjič je objel vsakega ter se poslovil od vseh po redu.

Dne 4. vinotoka ob enajstih dopoldne je vzel v roke uro ter rekel: »Hvala Bogu! zadnja ura se bliža.« Potem je sedel za mizo, si podprl glavo z rokami, zatisnil oči in začel moliti. Malo pred poldne mu pobledi leva stran lica, in ko je odbila dvanajsta ura, se ni nič več ganil. Prisotniki so ga nagovorili, toda on je le molčal; bil je res — mrtev . . .

Tako je skončal življenje Frančišek Trenk v 39. letu svoje starosti. Bil je pravi čudak v celem svojem burnem življenju in kot

[1]) Ondukaj počiva še dandanes. *Op. pis.*

takega se je pokazal tudi za svoje smrti. Ni se potemtakem čuditi, da se je kmalu raznesel glas, da ga je za dokaz njegove nedolžnosti odpeljal sv. Frančišek Serafinski v nebesa, kjer mu je bil pripravil mesto že njegov izpovednik; in nekateri ljudje so ga začeli smatrati za mučenika. Drugi pa — med njimi zlasti sorodnik Friderik — so naravnost trdili, da je Trenk še pred svojo smrtjo svet slepil s tem svojim ponašanjem; obdolžili so ga, da je zastrupil svojega izpovednika in sebe s takim strupom, o katerem je mogel na tanko presoditi, koliko se ga mora vzeti, da se umre o napovedanem času.

Ženitna ponudba.

Spisal Premec.

(Konec.)

VI.

Pa nikar se predolgo ne ustavljaj! Saj veš, da posel skrbne gospodinje je, da se drži doma. Malyjevi so pa tudi tako prevzetni, da ni preveč občevati z njimi.«

Tako je dejala tašča Vikici, ko je ta stopala pozno popoldne nizdoli po stopnicah, da poseti Malyjevko. Toda Vikica je ni poslušala; vesela je bila, da je zopet prosta, zopet enkrat sama. Razvedrilo se ji je lice, ko je stopala po prašnih trških ulicah.

Malyjevka jo je že dolgo pričakovala. Vedla jo je takoj v svoj mali, bogato in tudi dosti okusno opremljeni budoar; skozi težke preproge je jedva uhajala solnčna luč v ta prostor, v katerem je bil večni polumrak.

Kmalu se je razvil med njima živahen razgovor. Preteklo je bilo že nekoliko let, odkar sta bili zapustili skupno samostansko šolo. Ker sta bili enakih let in podobnih značajev, ju je v samostanu kmalu združila vez najintimnejšega prijateljstva; druga ni mogla biti brez druge, in ko sta se razhajali, se skoro nista mogli utolažiti. Dopisovali sta si še dolgo potem, a moj Bog, na svetu mine vse, vsakdo ima svoje skrbi, vsakdo svoja opravila, in tako se sčasoma pozabijo tudi najboljši prijatelji. Tudi med Vikico in Malyjevko so prihajala pisma vedno redkejša, dokler niso prenehala popolnoma.

Toda danes, ko sta se sešli tako nenadno črez osem let, se je hipoma ponovilo njiju prijateljstvo.

»Torej, ker želiš vedeti, kako sem se vpregla v zakonski ta jarem, naj ti povem ob kratkem nekatere črtice iz vsakdanjega svojega življenja,« je nadaljevala gospa Malyjeva zapričeti razgovor.

»Moj oče, kakor ti je znano, je bil veletržec v Grahovem. Dal me je v samostansko šolo v Loko, da bi se vsaj kolikor toliko izomikala, kajti drugih dekliških šol Slovenci tako doslej nismo premogli; da bi me bil pa dal v kak zavod na Nemško, za to je bil preveč zaveden Slovenec. Moj Bog, kolikokrat je tožil, kako smo Slovenci še daleč za drugimi narodi, ko celo prepotrebni višji dekliški šoli nekaterniki delajo toliko ovir! — Ko sva se ločili, sem ostala doma, v hiši očetovi. Kako se mi je godilo doma, sem ti popisala večkrat v pismih in mi ni treba zdaj ponavljati. Boljše se pač ne more goditi ptici v gnezdu, nego se je godilo meni, dokler sem imela še živega skrbnega in tako ljubečega očeta. Matere, veš, da nisem že tedaj več imela, ko sva se medve spoznali.

Toda usoda je hotela, da sem izgubíla prekmalu tudi očeta . . .

Bilo je nekega zimskega večera. Burja je tulila okoli hiše, in sneg je na drobno in gosto naletaval; v sobi pa, kjer smo sedeli oče, brat Rihard in jaz, se je širila dobrodejna toplota od visoke, v kotu stoječe peči. Oče je pri pisalni mizi urejal račune, Rihard je bral iz neke knjige, a jaz sem pletla ter v duhu brodila Bog ve kod po svoji preteklosti. Tedaj se pa premakne stol očetov, in ko se z Rihardom ozreva, vidiva, da je bil obraz očetov mrtvaško bled, a desnico je tiščal na prsih; komaj je še izpregovoril in dejal s slabim, tihim, pojemajočim glasom:

»Zelo mi je slabo, po zdravnika!«

Priskočíva, a že je bilo prepozno; njegove oči so se še enkrat ozrle na naju, tako milo, s tako žalostno bolestnim izrazom, da sva zdrgetala, toda takoj so se zopet zaprle, zaprle za večno.

Tedaj pa se je usula gruča snega s strehe mimo okna nizdolu, in zabučalo je s tako silo, da se je potresla vsa hiša . . . Moj Bog, na ta večer se ne smem spomniti! Oče je bil majhen, debeluhast, polnokrven, in gibanje bi mu bilo dobro delo. Ali on je najraje posedal, prepuščajoč Rihardu zunanja opravila, in to mu ni delo dobro. Zadela ga je srčna kap, ko je bil izpolnil komaj petdeseto leto . . .

Gospa Malyjevka je umolknila; prevzeli so jo bili bolestni spomini, in pred oči ji je stopil oni s črnimi zastori premreženi prostor, v katerega sredini je ležal med zimskim cvetjem in voščenimi svečami

nepremično pokojnik, čigar lica so bila tako prepadla in oči globoko vdrte. Spomnila se je dolgega žalostnega izprevoda, ki se je počasi pomikal po globokem snegu tja na pusto pokopališče, kjer so brili zimski vetrovi, in kjer se je odprla v stranski kapelici temna rakev, da je sprejela vase trhlo truplo. Že tedaj si je bila želela tudi ona tja noter, da bi ostala pri njem, ki ga je tako ljubila; a tudi danes so bili vzrok in nagibi k temu povsem različni! . . .

Strmela je nekoliko časa pred-se, kakor ne bi bilo nobenega pri njej; a Vikica je umela, kaj se godi v njej, zato je ni motila.

»Brat moj, Rihard«, je nadaljevala črez nekoliko časa Malyjevka, »je prevzel po očetovi smrti trgovino. Živela sva bolj sama za-se, in želela si nisem izpremembe. Jaz sem mu gospodinjila, a on je vodil kupčijo.

Toda kmalu je prišlo vse drugače. Rihard se je — zaljubil. Moj Bog, in kako neumno zaljubil!

V trg so prišli po letu na hlad nekateri letoviščniki iz Trsta. Bilo je več družin, ki so preplavile nalik povodnji trg in vso okolico. V gostilnici »Pri belem zajcu« se je nastanil prileten gospod, mestni inženir iz Trsta; gospod Batestin, to mu je bil priimek, je imel krasno hčerko Lucijo. Ta je bila pravi pravcati tip italijanske lepote, in takoj, ko se je prikazala, so bili zaljubljeni vanjo vsi mladeniči in celo starci, komaj se gibajoči ob svojih palicah. In zraven svoje lepote je bila videti tako naivna in rosno nedolžna kakor na pol razcvetli rožni popek. Drugega seveda ni imela, nego svojo lepoto.

Rihard se je slučajno seznanil z gospodom Batestinom ter videl krasno hčerko njegovo. Od tedaj pa je zahajal vedno v njiju družbo . . . no, in črez dobra dva meseca sta bila z Lucijo — poročena. Znala ga je tako očarati, da ni vedel sam za-se. Po bogastvu mu res ni bilo treba vpraševati, toda hladno in trezno razmišljujoč človek bi bil vendar prej pozvedoval po značaju svoje izvoljenke, posebno, ako je ni še nikdar videl v svojem življenju. Toda Rihard je bil predober; nobenemu človeku ni zaupal slabosti, zraven pa je bil še poln romantiškega duha, in tako je zašel — v pogubo . . .

Na svatbo je bil povabljen tudi zdanji moj soprog, gospod Maly, kot daljnji sorodnik gospoda Batestina. Še tisti večer mi je pravil, kako me ljubi, in da me zasnubi. Jaz ga nisem s prva poslušala, vendar nočem tajiti, da je napravil na-me ugoden vtisk. Toda ni mi bilo na tem, da se že omožim, ko mi je bilo v domači hiši tako ugodno.

Kmalu pa sem si zaželela proč! Lucija me je takoj od začetka sovražila in vedela je za-se pridobiti tudi Riharda, tako da mi ni bilo

več ostati doma. Tako je prišlo, da sem bila z Malyjem prijaznejša vsakokrat, ko je prišel k nam. Zdelo se mi je, da me ljubi, in prikupil se je tudi meni, in naposled sem ga ljubila prav od srca. No, ždaj vem, da on mene ni ljubil nikdar!

»Ali nisi srečna!« jo vpraša osupla Vikica.

Malyjevka ji položi drobno roko na ramo, ji zre naravnost v oči, pa pravi:

»Dozdaj še ni prišlo črez moje ustnice to, kar sem izdala zdaj tebi. In zanašajoč se na tvoj značaj, ti povem, da sem zelo, zelo nesrečna!«

Počasi ji je prilezla debela solza po bledem licu, a naglo jo je obrisala ter nadaljevala:

»Prvi dnevi mojega zakona so bili srečni, kajti Maly mi je hlinil največjo naklonjenost. Toda kmalu sem izprevidela, da mu je bilo samo do tega, da si je z mojim denarjem pomnožil svoje bogastvo. Začel me je zanemarjati, a ko je še videl, da ne bode otrok, je postal popolnoma neznosem in surov. Po cele noči popiva po gostilnicah in počenja morda še kaj hujšega. Ah, da ima Rihard drugo ženo, kdaj bi bila že pri njem!«

»Ah, ah,« vzklikne Vikica, »kdo bi si bil mislil! Oh, ti uboga prijateljica moja! . . .«

»Pa tudi moj brat ni srečen; nisem ti še povedala do zadnjega o njem. V hiši je hotela gospodovati sama Lucija, in Rihard je bil po ljubezni do nje tako zaslepljen, da je popolnoma podlegel njenemu vplivu, in hoteč ustreči vsaki njeni želji, je trosil nečuvene vsote za njene toalete, in hiša njegova je postala zbirališče vseh lačnih, podlih in pustolovnih kavalirjev tržaških; njen oče pa se je stalno naselil pri Rihardu.

Naposled je vendar Rihardu začelo iti po glavi, da to ne more imeti dobrega konca; osokolil se je ter hotel narediti konec nesmiselnemu potratnemu življenju, a bilo je — prepozno; žena se mu je porogljivo zasmejala. In ostalo je pri starem! — Lucija mu je povila krepkega dečka, in s tem sinčkom se Rihard tolaži, in ta ljubezen ga še zadržuje, da ne porabi zadnjega sredstva proti ženi svoji. — Staremu Batestinu pa tako življenje jako prija . . . Bog ve, kako se vse to konča, hočemo videti! . . .«

Malyjevka je umolknila. Solnce je bilo že zatonilo za bližnjimi griči, in v sobi je postala popolnoma tema, toda oni nista tega niti zapazili. Vikici se je bila v tem kratkem času Malyjevka smilila, in molče ji je stisnila roko. — Dolgo sta še presedeli skupaj, in morala je tudi Vikica še povedati zgodbe svoje.

Pri razstanku pa je morala obljubiti, da še večkrat poseti prijateljico.

Po trgu so že slabo brlele zamazane svetilnice, ko je stopala mlada Kovačica z Malyjevo deklo proti domu . . .

»Moj Bog, moj Bog, da si upaš izostajati tako dolgo! Ah, pri naši hiši nismo vajeni tega! Kdaj je Dragotin že doma in vendar je hodil po drugačnih potih kakor ti,« je stokala tašča, ko je prišla Vikici posvetit po stopnicah . . .

VII.

Vikica ni donesla v zakon one ljubezni, katera je toliko potrebna, da se ohrani v družini mir, da se premagajo nevšečnosti, in da se prenašajo s potrpežljivostjo sitnosti in dolžnosti tega stanu. Ljubezen, katero je bila oddala tako nepremišljeno nevrednežu, je sicer kmalu ugasnila, in malo je bilo potreba, da bi si jo bil pridobil njen soprog. Toda Dragotin se je trudil okoli nje samo toliko časa, da jo je dobil, in da je ob enem nekaj priženil; tisti čas je bil celo nekako zaljubljen. Toda odkar je bila Vikica njegova, se je za-njo le malo brigal; zadovoljen je bil, da ga je slušala v vsem, kar je zahteval, druzega mu ni bilo mar.

Ali Dragotinove sitnosti bi bila še prenašala, da ni bilo tašče. Ko je pa videla, da Dragotin prepušča vse materi, da sme ta delati z njo, kar se ji poljubi, da jo ima pri hiši samo za deklo, tedaj se je uprl njen ponos. Toda še je potrpela, misleč, da se vendar kaj izpremeni.

Toda motila se je. Kakor prve dni, tako ji je bila tudi pozneje tašča povsod in vedno za petami; ničesar ji ni naredila po volji, in kadar je tašča tako stokala in se križala, da dandanes mlade ženske niso nič prida, tedaj je Dragotin ni zagovarjal — in bilo je videti, da ima raje mater, in da ji verjame več, negoli soprogi.

Kadar se je Vikici le že preveč zdelo in se je možu potožila, je ta navadno odgovoril:

»Ah, draga moja, potrpi nekoliko, saj vidiš, da je starost sitna... Sicer pa mati moja ne pretirava povsem; ona je izkušena žena, in prav lahko se naučiš kaj od nje. Potrpi torej!«

»Toda kadar dokončam svoje delo, tedaj mi vendar dovoliš, da obiščem včasih svojo prijateljico Malyjevko?«

»Hm, draga moja, kaj hočeš vedno tam? Vsakdo ima svoja opravila, in preveč prijaznosti ni dobro imeti z nikomer.«

»Toda medve se poznava že davno!«

»Nič ne de, draga moja! Dokler se nista videli, niti vedeli druga za drugo, sta bili prav lahko druga brez druge; zakaj ne bi bili še zdaj? Glej mene, jaz ne občujem z nikomer, pa se mi vendar ne godi slabo; zdrav sem, hranim se pošteno, v prodajalnici mi gre dobro . . . dasi ne zahajam nikamor.«

»Ah, proti tem razlogom seveda ni ugovora,« je menila ona sarkastiško . . .

Toda drugi dan ga ni več vprašala; še tisti dan popoldne, brž ko je bila opravila svoja opravila, je posetila Malyjevko . . .

Ko se je vrnila, jo je zopet sprejela tašča z ne preveč laskavimi pozdravi, a Dragotin je — molčal; ko je videl, da se ni brigala za njegove opomine, jo je pustil na miru. Ona pa je nadaljevala svoje posle, kakor se ne bi bilo zgodilo nič . . .

Odslej je Vikica vedno po dvakrat na teden hodila k Malyjevki, in Dragotin se je temu privadil, kakor bi to moralo biti tako; dasi ga je početkom pekla ta ženina trma, vendar si ji ni upal reči ničesar, ker je bil preboječ in premiroljuben. Za zabavljice pa, s katerimi jo je obsipala ob takih prilikah tašča, se niti zmenila ni; naredila se je gluha in slepa za vse, pa delala po svoji volji . . .

Nekega dne, ko je Vikica zopet posetila Malyjevko, je našla pri njej Malyja; videti je bil dobre volje, kajti šalil se je z ženo. Soproga mu je predstavila Vikico, in glej čudo — Maly je obsedel na bližnjem naslanjaču ter se je ves čas udeleževal pogovora. Proti večeru pa je spremil Vikico sam do njenega doma ter jo povabil, naj skoro zopet pride v kratkem k njim na posete . . .

Odslej je našla Vikica Malyja doma vselej, kadar je posetila prijateljico svojo; in celo, kadar je Vikica odšla, je čestokrat ostal doma ter prebil večer pri svoji soprogi. In le-ta je začela upati, da se morda vendar še vrnejo oni prošli blaženi časi, ko sta se razvnela s soprogom. In v tem smislu je tudi večkrat govorila Vikici, ko se je soprog slučajno oddalil . . .

Toda Vikica ni bila teh misli; premalo bi bila ženska, da ni občutila, kako so čestokrat Malyjeve oči visele na njenih ustnicah, ko je kaj pripovedovala: kako se je vroča roka njegova večkrat dotaknila njenih prstov, kadar jo je spremljal proti domu — in k spremljanju se ji je često ponudil; čutila je, da je ona povod izpremenjenega življenja Malyjevega ter najnovejši predmet njegove nebrzdane strasti. Že je hotela kar ustaviti te posete, toda smilila se ji je zopet prijateljica, katera bi bila brez nje popolnoma osamela. Da, na željo Malyjevkino je odzdaj zahajala Vikica še češče k njim.

To je poostrilo razmere v domači hiši; odslej ni zabavljala sama tašča, čestokrat ji je pomagal tudi Dragotin.

Začeli so se domači prepiri v pravem pomenu besede, toda Vikica ni odnehala . . .

»Ah, kako sem ti hvaležna na tvojih posetih, Vikica,« je dejala ob neki priliki Malyjevka. »Zdaj, ko ima soprog moj tudi doma nekaj družbe, je ves drugačen; izpremenil se je na bolje, in ta preobrat si učinila baš ti, ki znaš tako vrlo zabavati s svojim prirojenim humorjem.«

Vikica ni odgovorila na to ničesar; zardela je in pomilovala pri sebi prijateljico, da je tako kratkovidna. Ob enem se ji je pa oglasila tudi vest, da ne dela prav, ker ji tega ne razodene, in to tem bolj, ker je čutila, da tudi njej izredno prija druščina Malyjeva. Kaj se hoče? Doma hladen, do skrajnjosti hladen in neduhovit soprog, a tukaj živahen, zgovoren mož, ki se je vidno trudil, da bi si pridobil njeno naklonjenost . . .

Maly jo je često tudi pričakoval na stopnicah, kadar je prihajala na poset; pohitel ji je naproti ter strastno stiskal drobno njeno desnico, katero je čestokrat tudi poljubil, pri tem pa so jo zadevali žarki pogledi iz njegovega očesa . . .

Sama je globoko občutila opasnost, v katero se bolj in bolj podaje s temi poseti, in vendar ni imela moralne moči, da bi jih bila pretrgala; ker je nekako slast črpala iz njih, je sama sebe slepila ter si izmišljala vzrokov, ki ji tega ne dopuščajo, da bi popustila itak osamljeno in nesrečno prijateljico. In kadar je že zmagovala v njej njene duševnosti boljša polovica, tedaj se je vzpel zopet nje ponos, češ, da bi nje tašča smatrala to kot zmago, ako bi hipoma prekinila svoje posete . . .

In ginila je v njej bolj in bolj vsa moralna moč, in kakor se človek, ki se potaplja, poprime vsake bilke, tako se je i ona poprijela misli, da bi tukaj utegnila pomagati Dragica.

Pisala je po-njo, in res je ta došla še med tednom. Odslej pa ni nikdar več sama šla k Malyjevim, spremila jo je vselej Dragica . . .

Ko je Maly prvič zagledal Dragico, mu je zakrožil zloben smehljaj okoli ustnic, in takoj je uganil, kaj to pomeni. Toda menil je tudi, da sme biti zdaj toliko bolj gotov svoje zmage; češ, kdor ima čisto vest, ne potrebuje »varuha čednosti«. —

Toda Maly se je znal tudi zatajevati; tako ravnodušnega se je kazal, da Vikica, ki ga je opazovala, ni mogla ugeniti, kako mu ugaja prihod njene sestre, ki ga je ona sama provzročila, a s tem le dokazala, da sama nima dovolj moralne moči proti njegovim naskokom.

VIII.

Maly je sicer iskal navadno po zimi zabave po bližnjih mestih, kjer je ostajal čestokrat po cele mesece. Prvo leto je vzel s seboj tudi soprogo, a drugo leto že tega ni storil,, kajti njena navzočnost ga je ovirala kolikor toliko, da se ni mogel gibati, kakor bi se bil rad. Bil je grozen sebičnež, ki je stregel, kar je mogel, svojemu razkošju, in njegova podla čud ni poznala nobene moralne meje.

Toda vrlo je umel svoje poltne namene, svoje strasti tako zakrivati, da mu ni moglo do živega niti najbistrejše oko. Z najprijaznejšim obrazom, z najbolj izbrano vljudnostjo in pretkano umetelnostjo se je loteval svoje žrtve, katera se mu je le malokdaj izvila.

Letos pa Maly ni mislil na to, da bi odšel v mesto; ukrenil je, da napravi doma nekaj veselic, h katerim povabi trško gospodo.

Najprej je taki veselici dal povod god njegove soproge. — Ko ji je razodel, da hoče sijajno praznovati nje priliko, tedaj je bila ona še bolj uverjena, da bode vendar še vse dobro. V svoji veseli razburjenosti mu je ovila roko okoli vratu, položila ustnice svoje na njegovo čelo ter ga pogledala tako hvaležno, da bi bila ganila vsakega drugega, le Maly ni občutil ničesar; samo hladno jo je pogladil po nekoliko zardelem licu ter odšel . . .

Ona pa se je vdala sladkim sanjam o obnovljeni zakonski sreči...

* * *

Na predvečer njenega godu se je pri Malyju zbrala vsa odličnejša družba trška. —

Prišel je sodnik s soprogo in štirimi odraslimi hčerami, advokat dr. Belec s svojo pritlikavo in bledikasto soprogo, ki pa mu je bila donesla za vsaki centimeter dolgosti svoje po celi tisočak . . . prišel je sodni adjunkt Vrešec, dva učitelja, novi kaplan gospod Lojze, davkar, davčni kontrolor in davčni pristav s svojimi soprogami, župan Pevec, lekarnar, nekoliko trgovcev, a prišel je nocoj tudi — Dragotin Kovač s soprogo in Dragico.

Spogledavali so se gospodje, ko so zagledali Dragotina v svoji družbi; hipoma je bil le-ta predmet mnogovrstnih dobrih in jalovih dovtipov, kolikor jih je premogel kdo. A tudi gospem se je danes nudila prilika, da so pokazale, kar so že davno obetale, da ga bodo namreč prezirale, ako dojde v družbo s soprogo svojo. —

Dragotina je prišel Maly osebno vabit, a drugim so se razposlala samo vabila. Vikica je bila namreč izjavila, da se udeleži večera samo s soprogom svojim; Maly se je moral torej hote ali nehote

vdati, dasi je — navzlic vljudnemu, gladkemu obrazu — na tihem preklinjal. Toda Dragotin se ni vdal tako hitro; mnogo sta morali moledovati Vikica in Dragica — trebalo je še mnogo podrobnih razpravic, predno se je odločil s kislim obrazom, da pojde. In še na pragu bi se bil skoro vrnil.

Dragotinova mati pa je pihala in sikala kakor kača, da se zdaj še njen sin pokvari, da postane pijanec, igralec in Bog ve kaj še vse; in vsega tega bo kriva Vikica.

»Oh, moj Bog, kam si zašla?« je pošepnila Dragica sestri. Res bi bilo bolje, da si vstopila v samostan, kakor si poželela malo pred poroko, nego da si prišla tej okrutnici v pest!«

Vikica ji ni odgovorila . . .

Malyjeva hiša je žarela nocoj v posebnem sijaju in blesku. Široke, položne stopnice so bile prevlečene črez in črez s težkimi perzijskimi preprogami, da se je stopalo po njih, kakor po mehken gozdnem mahu; po presledkih — na stopniščih — pa so se v koteh na nalašč prirejenih stojalih stiskale nalašč za ta večer iz mesta pripeljane eksotne rastline, raznovrstne palme in cikadeje, raznobojne kamelije in sijajne piramidaste azaleje. Po sobah se je širil mamljiv duh razcvetlih hiacintov in perzijskih korčkov. Vsa oprava se je svetila in lesketala v blestečem svitu mnogobrojnih luči na pristno srebrnih lestencih. Divani, naslanjači, chaise-longue, tabureti — vse je bilo prevlečeno z modro svileno prevlako. V podolgovati, z zimskim zelenjem odičeni jedilnici pa se je šibila z blesteče belim prtom pogrnjena miza pod težo jedilne oprave — finega servisa iz starosaskega porcelana in druge jedilne oprave ponajveč iz solidnega srebra. Da pa ne bi bilo namizje enolično, zato so skrbeli trije ogromni buketi, v dragocenih vazah razvrščeni po mizi, in pa lepa baterija buteljk, nameščenih med posameznimi sedeži . . .

Po mnogih ceremonijoznih in deloma tudi ponesrečenih poklonih in po vljudnem prigovarjanju in posredovanju gospoda Malyja, ki je prav spretno opravljal »honeurje« — je naposled posedla trška gospoda ter se vdala kulinarskim užitkom; in ko so začele pokati šampanjke, se je razvozlal jezik tudi najbolj sramežljivim povabljencem in povabljenkam . . .

Maly je hotel pokazati strmečim tržanom, da ni pretiran glas o njegovem bogastvu.

Tedaj se je tudi zgodilo da je začutil župan Pevec nujno potrebo, da je spustil ta-le imenitni govor:

»Častita družba, dragi prijatelji!

»Hm — kaj nas je danes — ne — nocoj doneslo v to-le hišo, v to-le gostoljubno hišo, kjer — kjer — kjer nas prijatelj naš, gospod Maly tako — hm — tako gosti in na vse preljube načine napaja — hm — napaja? Oh — da ne bom preveč govoril, pa naj si vsakdo sam — sam odgovo — vori na to — vprašanje! — Hmmm . . . m. — Pa vendar, da ne bo kdo — hm — preveč ugibal, častita gospoda — naj mu povem, da bo jutri god naše, naše — hmm — preljube gospe — prekrasne gospe — hm — Malyjevke! . . . Zatorej, da ne bom dosti govoril — hm — Bog jo živi još mnogaja leta!«

Ponosen na svoj vzneseni polet v govorniške sinje višave, je s tresočo roko dvignil čašo ter stopical najprej k Malyjevki, kateri se je sladko, dasi nekoliko okorno poklonil, a potem je trkal po vrsti z vsakim, kdor se mu je hotel približati.

»Živela gospa Malyjevka, živel gospod župan!« je vpilo vse vprek, in izpraznili so se kozarci. Župan pa si je brisal z modrim robcem obili pot, ki ga je bil zalil vzpričo nenavadnega duševnega napora.

Ko je bil z županovim govorom predrt led, tedaj je mislil vsakdo, da je tudi njegova dolžnost, da pokaže govorniški svoj dar. In začele so se napitnice ter vrstile brez konca in kraja: Malyju, navzočnim damam, sodniku, učiteljstvu, adjunktu, davkarju, tržanom, slogi in edinosti trški in tako dalje »in infinitum«.

Najimenitnejša napitnica pa, katera je vredna, da se otme pozabnosti, je bila ona, katero je nazadnje sprožil kaplan, gospod Lojze.

Gospod Lojze je bil srednje velik človek, bledikastega, podolgovatega obraza in črnih, kratkih las ter enakih drobnih, a živahnih oči; njegova polt je bila blesteča, a glas tenak, kakor šestnajstletne mladenke. No, gospod Lojze je čutil, da je lep, zato je tudi zmagonosno zrl po omizju. V trgu je bil šele malo časa, a ker je bil veseljak, živahen v družbi, in ker je bila razširjena vest, da je »liberalen«, ga je bil povabil Maly.

Gospod Lojze pa je govoril v verzih, katere v natančnem besedilu tu navedemo, da se ohranijo slovenskemu slovstvu. — Evo jih:

Slavna gospoda!

Mi, ki smo se danes tukaj zbrali,
Mislim, da se ne bomo med saboj sabljali
In rvali! — Med nami vlada sloga,
Ki je najdražji dar od Boga.
Pustimo druge, naj se le sabljajo

In ob vsaki priliki lasajo
Za vsak malenkostni in pravi »nič« —
No, nje na ražnju pekel bo »h—č«.
In z njimi vsi ti liberalci
In z njimi tudi klerikalci
In demokratje, komunisti,
Prevratniki in socialisti,
Idealisti in realisti . . .
Pekli si bodo na ražnju obisti.
A mi se jim bomo smejali,
Ker se nismo med sabo sabljali . . .
Ker naša deviza ostane in bo,
Da srkamo v slogi to vince sladko.
Zatorej zdaj čašo vzdignivši,
Do dna jo v dušku 'zpraznivši,
Naj vsak jo na zdravje izlije
Te cele in lepe naše — „kompanije"!

Ko je gospod Lojze končal svoj poem, se je zmagonosno ozrl po zbrani družbi, katera se je začela strmeč zavedati, da ima med slabo vrlo nadahnjenega, nadarjenega in navdušenega pesnika, kateri še mnogo »obeta«.

Gospod Maly pa je zavpil: »Živio gospod kaplan, še mnoga leta in mnogi dan!«

In zopet so zazveneli kozarci ter se izpraznili . . .

V tem je pa v salonu zasviral češki kvintet potujočih »progarjev«, katere je bil Maly nalašč skrivaj naročil, ko so potovali pred nekolikimi dnevi skozi trg.

Hipoma je bila mladina pokoncu, in nekatere dame so obsule gospoda Lojzeta.

»Ah, gospod kaplan, samo en valček!«

To je bilo čivkanje okoli njega! Pristopile so še matere.

»Ah da, saj res, gospod kaplan! Vidite, mladine manjka, in saj to ni greh ka-li, ako se zavrtite parkrat!«

»Saj smo v zasebnih prostorih, in to ne bo nikomur v pohujšanje, gospod kaplan,« je zacvilil lekarničar. »Saj je še celo David plesal pred skrinjo zaveze!«

In od vseh strani je bilo slišati samo: »gospod kaplan«!

Ta pa se je branil z vsemi štirimi, a nazadnje se je rešil sitnosti s tem, da sta z debeluhasto, starikovo sodnico zarajala »štajriš«. —

Družba se je razkropila; mladina je plesala in se zabavala po svoje, četverica gospodov se je umaknila v oddaljeno sobico, kjer so izkušali v globokoumnem »mavšlju« drug druzega prijateljski oskubsti

za nekoliko perja; a nekaj jih je ostalo še pri mizi, kjer so še vedno odletali proti stropu zamaški Cliquotovih šampanjk. — Med temi sta bila tudi Maly in Dragotin, a gospe so bile vse v salonu.

Dragotin, kateri je bil dolgo redkobeseden in neroden, kakor da sedi na trnju, se je polagoma ogrel in zapletel v pogovor z drugimi gosti, da sam ni vedel kako. V kratkem se je čutil prav domačega, in tudi šampanjec, katerega si ni bil sam še nikoli v življenju privoščil, mu je šel prav v slast.

Ko je vstal nekoliko od mize, je videl svojo soprogo, da je stala z Malyjevko pri bližnjem oknu; pristopil je k njima.

»No, kako se kaj zabavaš, Dragotin?« vpraša Vikica.

»Izborno, kakor vidiš,« odgovori on.

»Ah, saj sem ti pravila, pa mi nisi hotel verjeti,« pravi ona ter ga udari na rahlo s pahljačo po rdečem licu.

V tem hipu ga je nekaj izpreletelo, in začutil je, da to pred seboj stoječo krasno ženko vendar le ljubi, in da mu pravzaprav le slabo pristaje ona hladnost, katero ji je kazal.

»Tedaj nas pa odslej posetite večkrat,« reče Malyjevka..

»Oh, kadar vam bo drago, milostna«, odgovori Dragotin ter, poklonivši se, odide.

Oni dve sta se glasno zasmejali. Vikica pa je dejala:

»Moj Bog, v kako kratkem času je postal celi kavalir iz največjega filistra!«

In razgovarjali sta se dalje.

Ko se je vrnil Dragotin k mizi, je povzdignil Maly čašo svojo; lica so mu žarela, in jezik se mu je že nekoliko zapletal, ko je dejal:

»Veseli me, da smo pridobili vendar svoji družbi moža, kateri se nas je ogibal toliko časa. Da zve, kako ga spoštujem, in kako želim, da bi se sešli od zdaj večkrat, mu ponujam s tem bratovščino!«

Dragotin se ni protivil. Prijela sta čaši in z navzkriž objetimi rokami sta ju nagibala k ustnicam. V tem je prisopihal gospod Lojze, ki je bil srečno dovršil svoj »štajriš« ter intoniral v vrtoglavi visočini: »Bratje v kolo se vstopimo!« —

Vikica, ki je bila ravnokar plesala z adjunktom valček, je odšla iz salona, da bi se nekoliko ohladila; prekoračila je več sob, a nazadnje je nehote zašla v budoar gospe Malyjevke, kjer je sedla utrujena na divan. Iz oddaljenega salona so ji zveneli na uho akordi počasne mazurke, čulo se je drsanje po parketu in glasni šum in smeh iz drugih sob, po katerih so se bili razšli gostje. Tukaj pa je bilo tiho,

tako skrivnostno tiho! — Na mizi je brlela na pol zatisnjena svetilka, da so se v njeni svetlobi črtali obrisi različne oprave kakor v polumraku . . .

Utrujena je zatisnila oči, naslonila glavo na visoko naslonilo ter leno položila roke v naročje. Tako je slonela dolgo, dolgo, sanjajoč in razmišljujoč, da se je je naposled loteval spanec . . .

Malyjevka jo je iskala že dolgo; utrujena od nenavadnega šuma, razburjena od velikega veselja in že od narave slabih živcev, je hotela poiskati miren kotiček, kjer bi se lahko na samem razgovarjala s prijateljico ter tako dala duška današnjim svojim čutom. Nazadnje jo vendar najde; ko pa vidi, kako Vikica sladko dremlje, zatisne še nekoliko niže svetilko, ki je Vikici sijala ravno v obraz, stopi po prstih proti oknu, kjer nasloni glavo za težkim zastorom v roke, ter čaka, da se prijateljica zbudi . . .

Malyjevka še ni sedela dolgo za zastorom, ko začuje na mehkih preprogah stopinje, bližajoče se budoarju. Kmalu nato zapazi pri vratih soproga svojega.

Maly se ustavi na pragu; bil je videti nekamo nemiren, in oči so mu begale nestalno po raznih predmetih, dokler niso obvisele nad nepremično slonečo Vikico. Tedaj se je pa zablisnil v njih uničujoč in užigajoč plamen, in desnica, s katero se je oprijel bližnjega naslanjača, se mu je tresla, da se je moral oprijeti tesnejše. In še vedno so bile njegove oči uprte v bledikasti in mirni obraz speče Vikice.

Malyjevka je skozi zastor opazovala svojega soproga. Nehote jo je izpreletel mraz, ko ga je videla tako razburjenega, in že je hotela stopiti predenj, a razna, nejasna, mešana čuvstva — osuplost, ogorčenost, strah, radovednost . . . so jo pridrževala, da se ni mogla premakniti nikamor.

Maly pa je stopil proti divanu, položil tresočo desnico Vikici na ramo, a takoj nato se sklonil in pritisnil vroče svoje ustnice na ustnice Vikičine. Hipoma se je zbudila Vikica iz rahle dremote in prestrašena je hotela planiti kvišku, a v tem hipcu je že klečal Maly pred njo, jo objemal, da se ni mogla ganiti nikamor, ter ji prisegal, kako jo ljubi, njo edino na svetu ljubi.

»Ah, gospa,« je hitel z navdušeno strastjo, »ah, ko bi vi vedeli, kako in koliko časa sem že hrepenel po tem trenotku, kako sem iskal prilike, da bi mogel biti z vami sam, sam le za kratek trenotek — vem, da me ne bi zavrgli! Koliko večerov, katere bi bil sicer prebil s prijatelji svojimi, sem žrtvoval zaradi vas, samo da sem vam smel zreti v ljubeznivo lice, v krasne oči! Ah, zakaj vas nisem poznal

prej! Toda tudi zdaj je še čas! Kdo nama more braniti, ako se hočeva ljubiti midva s pravo, gorečo ljubeznijo, kakršne ne morem najti pri svoji soprogi jaz, kakor niti vi pri svojem pustem in dolgočasnem možu? Ah, jaz le predobro vem, da niste srečni z njim, in da ne bodete nikdar! Ah, saj pa tudi vreden ni takega angelja, kakršen ste vi! Oh, gospa, samo eno znamenje vaše naklonjenosti, samo eno znamenje!«

In sklonil se je zopet proti njenim ustnicam . . .

Vikica ga je ves čas nestrpno poslušala, a zaman se je izkušala oprostiti njegovih jeklenih rok. Sicer pa tudi njegove strastne besede niso bile na-njo brezvplivne; čutila je navzlic mnogim nasprotnim občutkom, da bi zares mogla ljubiti tega lepega in tako strastnega moža. Toda zopet ji je hipoma z vso silo stopila pred oči bleda podoba prijateljičina; Malyjevkine velike vodene oči so jo gledale tako milo, zdelo se ji je, da sliši njen prijazni glas, in s krepko odločnostjo se je otresla osladne mamljivosti, ki ji je pretila otemniti hladno razsodnost ter se polastiti nje duše.

Sklonila se je pokoncu, oko ji je zaplamtelo, in trd in osoren je bil njen glas, ko je hlastno dejala:

»Nikdar in nikdar, razumete, gospod! In tudi, ako bi res ne umela dolžnosti svoje, in ako bi bila res naklonjena — svoje prijateljice ne bi hotela izdati! — In zdaj vas prosim, odstopite, da odidem!«

Hotela je mimo njega, a on jo je prijel za roko, kakor s kleščami in jo prisilil, da je zopet sedla.

Tedaj se je pa odgrnil zastor pri oknu, in pred njima je stala Malyjevka; nobene kaplje krvi ni bilo v njenem licu in v njenih ustnicah, a noge so se ji šibile, in oči so zrle topo pred-se. S slabim, skoro pojemajočim glasom je izpregovorila:

»Hvala ti, Vikica! — Zdaj pa pojva k družbi!« Ni se ozrla v soproga, kateri je stisnil od jeze ustnico med zobe ter sikal kletvice; rahlo je prijela Vikico pod pazduho, in odšli sta . . .

Ostala družba ju je pogrešala že dolgo, vendar je še veselo rajala, ko sta dospeli med-njo. Toda skoro nato je tožila Malyjevka, da jo boli glava, in družba se je kmalu razšla, z lepimi spomini na imenitno praznovanje godu gospe Malyjevke.

IX.

Drugi dan je bil pri Kovačevih zelo pust in dolgočasen. Dragotina so boleli lasje, in ni se mu ljubilo zgodaj vstati kakor po navadi; ob devetih se je še stiskal pod odejo, in prepustil je soprogi, da je šla nadzorovat prodajalnico. Vikici je bilo to všeč; kajti ni mogla spati, in vrveli so ji po možganih sinočnji dogodki, da se jih ni mogla otresti. Molče in s povešeno glavo je potem zjutraj vršila svoje opravke, in niti porogljivi in zaderikavi glas njene tašče, katera je na Vikico zvračala vso krivdo, da se je Dragotin pokvaril, je ni motil v njeni zamišljenosti.

»Moj Bog, zakaj nisi ostala tam, kjer si bila, ako si mislila tako delati! Ah, mi bi bili živeli lahko brez tebe in pošteno živeli,« se je srdila starka.

Vikica je molčala, a starko je ta molk še bolj razvnel, in cela ploha očitkov in ukorov se je usula na Vikico.

Dragica, ki je to slučajno slišala v bližnji sobi, je od nevolje kar prebledela; ni se mogla prečuditi, da molči sestra tako trdovratno. Naglo je odprla vrata, stopila pred starko ter rekla:

»Kaj mislite, da nimamo pri nas še toliko, da se ne more vrniti domov? In to vam tudi povem, da se skoro vrne; ne pustim je jaz v tem peklu! Očetu pa vse povem!«

»Ah, ljudje božji, ali ste čuli?« se je zgražala starka. »Take mlečnice, pa že znajo tako odgovarjati in bi že rade preobrnile svet! Oh, moj Bog, moj Bog, kam pridemo!«

In nadaljevala je svoje govore, a Vikica in Dragica sta bili že odšli v prodajalnico. — Vikica si ji to pot ni upala ugovarjati tudi zategadelj, ker ji je vendarle očitala vest, da ni prav ravnala, ko je zahajala k Malyjevim še potem, ko je zapazila, da Maly streže za njo; in morala je v srcu pritegniti tašči, da bi bilo bolje, ako bi bila ostajala doma . . .

Ko je Dragotin vstal, je obsula tudi njega mati z kopico ljubeznivosti.

»Čemu se pustiš voditi takemu nezrelemu otroku? Ali ne veš sam, kaj je prav? To ti povem, ako bo to tako dalje, pojdem od hiše jaz, ali pa ona!«

Dragičin upor jo je bil tako razkačil, da je pozabila vse obzirnosti. To pa je bilo tudi Dragotinu preveč; jezno je pograbil klobuk in krenil skozi vežna vrata na cesto . . .

Kar se že ni bilo zgodilo strašno dolgo, to se je zgodilo danes. Dragotin je prestopil prag Slugove krčme ter krenil proti mali stranski

sobici. Ko ni videl nikogar v prvi sobi, se je hotel vrniti, a ko je obstal pri vratih, je začul od znotraj neko govorjenje; zazdelo se mu je, da se je izgovarjalo tudi njegovo ime.

Postoji in posluša.

»Strašno dolgo že ne vidim več Malyja tukaj; včasih je bil pri vas kuhan in pečen, zdaj pa pravijo, da prečepa vedno le doma,« je govoril droben, pevajoč glasek, ki ga je takoj spoznal, da je notarjevega pisarja; le-ta je bil porabil priliko, ko je bil slučajno odsoten šef, ter je bil stopil k Slugovim, da ga v naglici zvrne kozarček.

»Ah, kaj hoče tukaj, ko ima doma tako izborno zabavo!« odgovori porogljivo Slugova Milica.

»Hm, pravijo, da je mlada Kovačica vedno tam,« pristavi pisar.

»In da zaradi nje ostaja Maly doma,« pritrdi Milica.

»Ha, ha, kaj pa Dragotin, ta kratkovidni možiček?«

»Ah, ta se ne briga za celi svet! Onadva se zabavata Malyjevki za hrbtom, on pa prezeba v svoji prodajalnici. Ah, to že čivkajo vrabci na strehi!«

Dragotin je slišal dovolj; hipoma mu je šinila vsa kri k srcu, a v obraz je prebledel kakor krpa; krčevito je stisnil pesti, a takoj je naglo stisnil klobuk prav nizko na čelo, kakor bi se hotel skriti celemu svetu. Obrnil se je ter stopil proti izhodu, vesel, da ga ni opazil nihče. Prišedši na cesto, pa je bežal, da so strmeč zrli ljudje za njim.

Toda Milici se je bilo zazdelo, da sliši nekak šum v prvi sobi; stopila je na prag, a ko ni bilo nikogar videti, je stopila v prvi sobi k oknu. Prav tedaj pa je zavil mimo ogla Dragotin. Naglo se je vrnila v drugo sobo k pisarju.

»Ah, ah, meni se zdi, ako me vse ne vara, da naju je Dragotin Kovač poslušal, ko sva se midva menila o soprogi njegovi!«

»A-a!« je zazijal pisar.

Milica pa se je glasno zasmijala.

»O jej, o jej, to bo pa danes dan pri Kovačevih! Oh, rada bi videla ta prizor!«

»A-a!« je zategnil pisar že v drugič. —

Kmalu nato se je odpravil iz krčme tudi pisar; pri vratih je še postal, segel z desnico Milici po licu ter jo rahlo pobožal.

»Predno grem, te moram vendar še vprašati, ali me imaš še kaj rada?«

»Ah, saj veš da,« odgovori ona.

»Koliko?«

»Toliko!« Rekši iztegne Milica roki, kolikor more, da bi pokazala dolgost svoje ljubezni.

Pisar je bil zadovoljen in, pogladivši si rdeče svoje brke z obema rokama, je ponosno odšel . . .

Milica je ostala sama v sobi. Komaj so se zaprla vrata za pisarjem, že je vrgla pletenje iz rok, se leno naslonila na okno ter se škodoželjno smehljala.

»Ah, da bi me bil Dragotin le res slišal!« je pri sebi preudarjala. »Oh, kako zadoščenje, kako maščevanje bi bilo to za vse te muke, ki sem jih prestala, odkar sem bila prepričana, da me Maly zanemarja zaradi nje! Moj Bog, da bi le res bilo!«

X.

Dragotin je stopil, prišedši domov, najprej v prodajalnico. Po ozkem prostoru za prodajalnico, kjer je imel svoj »komptoar«, je taval nekoliko časa semtertja s težkimi, negotovimi koraki. V lice je bil rumen, in iz mokrih oči mu je švigal neukročen srd; stiskal je pesti, sikal kletvice med zobmi in besnel in rohnel je sam pri sebi, da ga je bilo groza videti. Mislil je, da Vikico najde tukaj. Prevzela ga je bila strast tako, da se gotovo ne bi bil brzdal niti pred trgovskimi pomočniki, niti pred kupovalci, ako bi jih bilo slučajno kaj v prodajalnici. K sreči je bila Vikica odšla nekoliko trenotkov prej v gornje prostore.

Ne meneč se za nikogar, je zaloputnil vrata za seboj ter stopil naglo po stopnicah v prvo nadstropje.

Tam pa je našel deklo Malyjevo, ko je ravno pripovedovala Vikici:

»Jejmine, kako so gospa hipoma oslabeli! Sinoči še tako veseli, a danes skoro na pol mrtvi. Kdo bi si bil mislil? Lepo vas prosijo, ako bi mogli priti popoldne samo za trenotek k njim.«

Dragotin se je takoj postavil pred njo

»Povej svoji lepi gospe in svojemu še lepšemu gospodu, da moja žena ne pojde nikamor! Pač pa pridem jaz, da poravnam neke račune!«

Donelo je iz njegovih besed sovražno pretenje — to je čutila celo dekla; osupla je pogledala Vikico, a ko je videla, da je tudi ta vsa prestrašena, se je nerodno poklonila ter izginila.

Dragotin pa je stopil k Vikici.

»Tako tedaj! To so torej tvoji shodi — lepo prijateljstvo to! — Ti obiskuješ Malyjevko, da s svojimi poseti varaš mene in njo! —

Nesramnica! Podla stvar, ki nisi vredna, da te nosi zemlja! — Dej, reci, da ni res, ako si upaš, ako si nedolžna! — Fej! Celi trg že govori o tebi, a se roga meni, meni, ki sem bil doslej tako spoštovan, tako pošten, tako vzgleden človek! Fej te bodi! . . . Oh, moj Bog, da moram biti vprav jaz tako nesrečen! O joj, joj, kačo sem grel na svojem srcu, in zdaj me je pičila, da se je strup njen razlil po mojih žilah, da je uničeno telo moje in duša moja! O gorje, gorje ti, težak odgovor te čaka!«

Vedno bolj se je razvnemal, vedno hujše je vpil. Njegovo vpitje pa je privabilo na lice mesta tudi taščo, a takoj za njo je prihitela še Dragica.

Oni pa je sedaj, ko je imel več prič, vpil le še huje.

»Oh, kam naj se sedaj denem, kam naj pogledam! S povešenimi očmi bom moral stopati po trgu, v tla bom moral gledati, ko pride kdo v prodajalnico — in to vse zaradi moje žene, ki je tako nizka, tako strašno nizka in podla! Oh, na mestu bi te ubil, da, ubil bi in ugonobil bi tebe in sebe!«

Stopil je bliže nje, ne meneč se za mater, niti za Dragico; nehote in nevede je vzdignil roko v strasti svoji, in težko je padla na Vikičino ramo.

Ta pa je stala pred njim bleda, mrtvaško bleda, a mirna in ponosna. Ni je ganilo njegovo tarnanje, niti njegovo stokanje, katero se ji je zdelo bolj smešno, nego resno in žalostno. — Šele, ko se je je roka njegova dotaknila tako nemilo, je zdrgetala pod udarcem, a tudi trdo stisnila ustnice, katere je bila vprav odprla, da bi se opravičila.

Starka, ki je dozdaj tiho opazovala, kar se godi, je zdaj skozi nos zahohnjala: »Oh jej, nič ji ne bo škodilo, nič! Moj Bog, kadar mož tepe ženo, se smejejo angeljci! Moj Bog, kolikrat je mene moj stari — Bog mu daj dobro! Le jo, le jo — nič ji ne bo škodilo!« —

A Dragotin je v slepi strasti svoji položil drugič roko na-njo, še predno je mogla zabraniti Dragica. Tedaj pa je le-ta stopila med njiju; prijela je sestro za roko ter jo vlekla za seboj v svojo sobico.

Vikica je stopala za njo v nekaki omotici, brez svoje volje, kakor otrok.

XI.

Dva dni po teh dogodkih je Dragotin po večerji sam stopal po svoji sobi. Roke je držal sklenjene na hrbtu, tilnik mu je bil upognjen, in videti je bil popolnoma strt in uničen; kamor mu je seglo oko, povsod vse prazno, povsod vse tiho, povsod vse pusto in zapuščeno,

Ni je bilo več Vikice, soproge njegove, ki je z navzočnostjo svojo oživljala pusto sobo; odšla je bila takoj po onem dogodku z Dragico, ne da bi se bila od njega poslovila, niti da bi bila izpregovorila samo besedico v svoje opravičenje. V naglici sta bili zmetali z Dragico nekaj stvari v škatlje in odšli. In Vikica je bila pri tem tako neobčutljiva, tako popolnoma mirna, kakor ne bi se bilo zgodilo nič posebnega . . .

Danes se je bil Dragotin nekoliko umiril in začel je premišljevati zadnje dogodke bolj trezno. Začelo ga je biti sram, da se je tako razburil — on, katerega sicer ni razburila nobena stvar, on, kateri je bil sicer tako hladen, tako neobčutljiv! Kako hladno se je vedno vedel proti svoji soprogi — niti z migljajem ni izdal, da ima kaj ljubezni do nje. Da niti sam ni vedel, kako jo ljubi — do onega trenotka, ko se je prepričal na lastna ušesa, da ga ona vara. Tedaj pa mu je zaječalo srce — strepetalo je, kakor pod težkim udarcem in se krivilo v bolečinah, da mu je zmešalo celo trezni razsodek. V takem na pol brezumnem stanju se je izpozabil tako daleč, da je položil roko na-njo. In danes, ko to premišljuje, danes, ko nje ni več tukaj, danes, ko srce hrepeni po njej, danes se vprašuje:

»Ali je bilo tisto moje ravnanje upravičeno? Ali sem smel kaj takega uprizoriti na besede preproste natakarice? Ali ni morda ona nedolžna?«

Ali zopet mu je šepetal drug glas, da je morda vendar resnica, kajti kako bi se o tem sicer govorilo že po krčmah, kako bi se drugače mogla blatiti njegova čast že po javnih krajih? In zopet ga je zaskelelo v srcu. Koliko bi bil dal, da bi bil vedel resnico, da bi smel reči z gotovostjo: ona je nedolžna, ali pa: ona je kriva!

In stopila mu je pred oči vsa ona doba, katero je preživel z njo, in priznati si je moral, da Vikica ni imela prijetnega življenja pri njem; celo materi svoji je dajal preveč oblasti nad-njo — in nič čudno ne bi bilo, ako si je ona drugod poiskala nadomestila ljubezni!

Nemiren je legel v posteljo in sklenil je, da mora dognati resnico . . .

* * *

Druzega dne proti poldnevu sta ropotala dva težka vozova po trških ulicah. Počasi in mogočno so stopali težki, visoki konji pod velikanskimi homoti, kakor bi premišljali vsako stopinjo svojo; ob straneh pa sta hodila voznika v visokih čevljih, vihteč dolga svoja biča po zraku ter pokajoč, da se je po vsem trgu razlegalo; semtertja pa sta z njima pobožala dolgo, sivkasto grivo lepih živali.

Pred Kovačevo hišo sta se vozova ustavila. Takoj za njima pa je prikorakal Grapar, oče Vikičin, z resnim obrazom in razgubanim čelom; prišel je bil nekoliko pred vozoma z malim kolesljem ter se ustavil v neki gostilnici, čakajoč, da prideta voznika.

Zdaj je pa stopil v prodajalnico in hipoma stal pred osuplim Dragotinom. Nekoliko časa sta se oba merila z očmi, a kmalu je Dragotin povesil svoje. Grapar pa mu je nekaj pripovedoval z zamolklim, na pol pridušenim glasom. Dragotin je molče poslušal; potem pa je naglo dejal:

»Gori je vse; kar hočete, pa storite!«

Nato je pograbil klobuk ter hotel oditi. Toda takoj se je nečesa domislil, se obrnil ter dejal:

»Pa vozova zapeljite na dvorišče in tam nakladajte! Ni treba, da bi vse zijalo in delalo svoje opazke.«

Z brzimi koraki je odšel in takoj izginil za bližnjim ovinkom. Sam ni vedel, kje je, kaj dela — tako mu je vrelo po glavi, tako ga je tiščalo v prsih. Bežal je ven iz trga ter blodil po opustošenih njivah in travnikih, vedno dalje in dalje, sam ne vedoč, kam. Na jeziku pa mu je bilo vedno eno in isto, v enomer in ves čas je sikal in stokal:

»Ta sramota, oh, ta sramota!« . . .

Daleč od trga je zopet stopil na cesto. A tedaj je začul za sabo lahek ropot gosposke kočije. Predno se je zavedel, ga je došel Maly, vozeč se na izprehod. Že je hotel ustaviti ter povabiti Dragotina, da prisede; toda o pravem času ga je še posvaril notranji glas nemirne njegove vesti. Ozrl se je v Dragotina in takoj spoznal njegovo nenormalno stanje; obšla ga je zla slutnja, in ne, da bi mu bil kdo povedal, je takoj vedel, da Dragotin že ve vse.

Prisiljeno se je nasmejal pa pozdravil.

Toda v Dragotinu je zavrelo. Videl je pred seboj rušitelja svoje sreče, videl svojega največjega sovražnika — kakor bi trenil, se je oprijel Malyjeve kočije ter je izkušal, da bi prisedel.

»Ti . . . ti . . . ti zver, ti satan . . .« je sikal in se penil . . .

Toda Maly mu je siloma odtrgal roke od voza, švignil po konjih — in drdral je dalje, naglo kot blisk.

Dragotina pa je vrglo v stran, da bi bil kmalu obležal v jarku...

V tem pa sta voznika in še dva drugа trška težaka nakladala na pripravljena vozova na dvorišču Vikičino opravo. Ko je stara Kovačica videla, kaj namerjajo, jih je hotela ovirati v njih delu; toda

Grapar jo je kmalu poučil, da nima tukaj nič govoriti. Od jeze se peneč, se je zaprla v svojo sobo, da je ni bilo več videti . . .

Oni pa so donašali po stopnicah najprej težke, svetlo izlikane predalnike, omare in okusno poslikane skrinje iz masivne orehovine, da so pod njimi mučno sopli, in da so jih trdi robovi želi globoko v roke; škripalo in zibalo je pohištvo po presledkih na stopnicah, kakor bi ječalo in se nerado ločilo od svojih prostorov, na katerih se je zdaj vzdigal debel prah in se kopičile umazane smeti. Za predelniki, omarami in skrinjami so prišle na vrsto postelji, mize in mizice, a nazadnje stoli in druga drobnjad. Nosači pa so se pri tem delu smejali in uganjali burke, da je odmevalo po hiši, kakor bi se obhajala hrupna veselica . . .

Ko je nekdo nesel zadnji stol po stopnicah, je zadel z njim tako nerodno ob zid, da mu je odletela noga.

»Pusti jo, naj ostane tukaj«, je zaupil hipoma drugi. »Morda ve, da se še kdaj vrne tudi polomljeni stol, in da se tedaj zopet pritisne k njemu!«

»Hm, to je že mogoče — toda menda tačas, kadar bom jaz — škof,« je zagodrnjal eden izmed voznikov.

Ko je bilo vse naloženo, so napeli vrvi po dolgem in počrez, nategnili, da je zaškrtalo in zaškripalo — in brž je bilo vse povezano. Črez in črez pa so potegnili zeleno pobarvano plahto.

Ko so potegnili konji in so se odprla vrata na dvorišče, je stala pred hišo gruča ljudi, ki so se radovedno ozirali, opravljali in smejali; hipoma se je bila namreč raznesla po trgu novica, kaj se godi pri Kovačevih . . .

* * *

Malyjevka ni drugi dan po domači veselici vstala; prehudo, prekruto jo je bil zadel nenadni udarec. Že prej bolehna in slabotna, je zdaj popolnoma obnemogla. Soprogu pa ni zinila nobene besedice, nobenega očitanja. On pa se tudi ni brigal za-njo in vesel je bil, da je molčala . . .

Še tisti dan je poslala, ko je videla, da ni soproga doma, po Vikico. Ali, kako se je začudila, ko ji je povedala dekla o nastopu Dragotinovem. Saj vendar ni mogoče, da bi bil še kdo drugi vedel o sinočnjem dogodku!

Kako strašno dolgočasno ji je bilo, ko je morala sama ležati, ko ni imela žive duše, s katero bi se bila mogla pogovoriti. In Vikice ni hotelo biti ne drugi dan, ne pozneje. Pač je zvedela, da je bilo

neko pismo za-njo, najbrž od Vikice, toda gospod je je vtaknil v žep. Tako ji je pripovedovala kuharica . . .

Po onem sestanku z Dragotinom pa se je Maly domislil, da mora v mesto; popustil je bolno soprogo in posle same ter se odpeljal še tisti dan . . .

Nesreča ne pride rada sama. Nekoliko dni pozneje je dobila Malyjevka od brata pismo, v katerem ji je naznanil, da se je ločil od soproge in tako izpraznil hišo svojo. Vzroka ji ni navedel.

»Nama je že usojeno tako,« je dejala, prebravši pismo . . .

Tako so potekali dnevi drug za drugim. Hrepenela je po Vikici, hotela je tudi že večkrat poslati po-njo, toda vselej se je premislila. Morala je priznati, da ima prav, da po onih dogodkih ne prestopi več praga Malyjeve hiše. Ker ni hotela po njej vpraševati, tudi ni vedela, da je ni več v trgu. Drugi si pa ni upal ziniti o tem, vedoč, da je vse v zvezi z njenim soprogom . . .

V tem sta pretekla dva meseca. Zunaj je sijala pomlad, in vrstili so se krasni dnevi drug za drugim; vrtovi so bili posuti s cvetjem, oglasil se je zopet slavec — vse je bilo veselo, vse živo. A Malyja še ni bilo domov . . .

V milejšem letnem času je tudi Malyjevki odleglo, in začela je vstajati. Hodila je s prva po sobi, pozneje po vrtu in v nekolikih tednih je že bila trdna za silo.

Tedaj pa je pisala bratu dolgo pismo, na katero ji je takoj odgovoril, da jo sprejme srčno rad na svoj dom. Nikakor ni hotela več ostati pri svojem možu.

Dan, predno se je odpravila k bratu, je sklenila, da obišče Vikico. Bilo je še zelo zgodaj, ko je vstopila pri Dragotinu. Ta je bil osupel in v precejšnji zadregi. Skoro ni vedel, kako bi jo sprejel. Vendar jo je odvedel v sprejemnico.

Tam ga je vprašala Malyjevka po Vikici. Široko je odprl oči ter zrl, kakor bi hotel reči, da se ona šali z njim. A ko je izprevidel, da govori Malyjevka resno, je stopil v svojo sobo; takoj se je zopet vrnil ter donesel nekaj papirjev, katere je pred njo predložil.

Bila je — tožba za ločitev, katera mu je bila šele pred kratkim časom dostavljena . . .

Ko se je črez dobre pol ure vračala Malyjevka proti domu, je bila zapustila Dragotina ona slaba volja, katera ga je mučila že mesece. Naglo se je preoblekel, spravil nekaj nujnih reči v red, ukazal napreči in kmalu potem je oddrdral z dvorišča.

XII.

Pri Graparju so bili danes vsi nekako razburjeni. Mati Graparica se je nemirno vrtela okoli ognjišča, brisala raz čelo sitni pot, kateri ji je vedno silil črez redke sivkaste obrvi, in katerega je provzročevala soparica, hlapeča iz napol odkritih loncev in kozic. Iz največjega lonca, stoječega ponosno vprav na srednji luknji, pa je radovedno gledalo tolsto bedro puranovo; v kotu pod nizkim sklednikom se je še zdaj kopičilo njegovo perje, po katerem je prhala drobna mačica, iščoč po njem še kaj mesnega. Videti je bilo, da je sklenil življenje svoje pred nedolgim časom. In kdo ve, komu na čast!

Dragica je nemirna letala semtertja, iz kuhinje v gornje nadstropje in od tam zopet v kuhinjo. A stopala je tako tiho, da skoro ni bilo čuti njene stopinje. Posebno, ko je hodila mimo zadnjih vrat na dolgem hodniku, je stopala po prstih in le rahlo pritiskala svetlo kljuko, stopajoč v svojo sobo . . .

Grapar pa je hodil v gostilniški sobi od mize do mize. Tu je popravil žveplenke, tam pobrisal prah, tam zopet otresel prt, na katerem je bilo ostalo nekoliko drobtinic; v vsem njegovem vedenju pa je bilo tudi videti nekak nemir, in prijel je za to ali ono stvar tako hlastno, da se je prav čutila nervoznost, katera se ga je bila polastila . . .

Proti enajsti uri pa je vsem odleglo. V kuhinjo je pristopicala veselega obraza dobro rejena žena srednje starosti in velikosti.

»Hvala Bogu, vse je dobro!« je vzkliknila proti Graparici . . .

Gori pa, med mehkimi blazinami in v polumraku, katerega so provzročevali nizko spuščeni zastori, je ležala Vikica. Bila je bleda, in njen prej okrogli obraz je bil videti, kakor bi se bil podaljšal; a s tem je pridobil več zanimivosti. Njeno oko je bilo izgubilo nekoliko onega žarnega ognja, a bilo je videti še bolj globoko in svetilo se je od blaženstva, ko ji je obviselo na drobni stvarci, ležeči zraven postelje na beli blazinici.

»Dajte jo sem,« je šepnila zraven stoječi babici

Ta ji poda hčerko.

Ona pa jo gleda in gleda, pritiska ustnice svoje na drobno čelce, na ozka ustca, na teme in šepeta v eno mer:

»Kako je lepa, kako je lepa!«

Toda hipoma ji kane v to blaženstvo grenka kaplja spomina.

»Ah, uboga stvarca, očeta nimaš — očeta!«

In solza ji stopi v oko ter kane na drobni obrazek . . .

Vrata se odpro in v sobo stopi mati, za njo Dragica in nazadnje še Grapar . . .

Dočim je bila vsa družina zbrana okoli Vikice, je priropotal voz pred vrata. Grapar je šel naglo nizdoli po stopnicah, a v vežo mu je stopil nasproti — Dragotin.

Neki izraz nejevolje je šinil Graparju preko obraza, in že je hotel Dragotinu kar hrbet obrniti.

Toda tedaj ga je prijel Dragotin za roko in hlastno ga je vlekel za saboj v sobo.

Tam pa je skoro pokleknil predenj, držeč njegovo desnico ter prosil:

»Odpustite, odpustite! Vrnite mi Vikico in vse popravim! — Vse bo še dobro!«

Toda Grapar je ostal hladen; niti z obrvmi ni trenil. Nazadnje pa je dejal mirno in resno:

»Dobil si mojo hčer po čudni poti, po oni dandanes že ne več nenavadni poti, po kateri se ženijo vsi sebičneži. In tega sem kriv jaz, kriva očetovska moja trma. Ko sem te zagledal, si mi bil všeč. Toda varal sem se o tebi, preveč sem ti zaupal. Mislil sem, da sem svojemu otroku pripravil dobro zavetišče, a namestu tega sem ga pripravil v nesrečo. Toda pri vsej svoji trdoti sem imel in imam še srce za svojo hčer, in bolje je, da se ločita, nego da bi ona imela živeti tako življenje pri tebi! Njej ne bi bil verjel, a poučila me je o vsem Dragica. — Torej lahko izprevidiš, da nimava nič več skupaj!«

Dragotin je bil uničen. Sam ni vedel, kaj mu je storiti Imel je vendar toliko ponosa v sebi, da ni hotel nadalje moledovati. Zdelo se mu je, da se je tako že preveč ponižal.

Grapar pa je nadaljeval:

»Jaz gotovo ne dajem potuhe svojim otrokom, preveč mi je sveta očetovska dolžnost. Toda ker sem izprevidel, kako brezmiselno, kako brezsrčno si delal z mojo hčerjo, ne smem in ne morem drugače! — Doma ji bo pač manj krivice, nego pri tebi . . . In dobro si zapomni, kar ti rečem: tako, kakor si delal ti, ne delajo možje!«...

Dragotina je zadela vsaka beseda; premikal se je, kakor bi mu kdo rezal meso kosec za koscem raz telo . . . Ali hipoma ga je prevzela neka trma in dejal je:

»Jaz sem storil svojo dolžnost in sem se ponižal. Ker niste hoteli, vi glejte!«

Rekši se je obrnil in stopal je počasi skozi vežo. Poklical je hlapca in takoj je velel, da napreže.

Ko je že sedal na voz, je stopila k njemu Dragica. »Lep oče, kateri še svojega otroka noče videti!«

Dragotin jo je strmeč gledal. Toda kmalu je izpregledal, kaj to pomeni. Hipoma je pozabil vse, poslušal je samo svoje srce. Zagnal je vajeti daleč od sebe, pa razburjen hitel po stopnicah za Dragico.

Tam je planil k postelji, in ne da bi mogel spraviti besedico iz svojih ust, je pokleknil pred Vikico ter iskal njene roke in stiskal bele dolge prste na trepečoče svoje ustnice. Ona pa mu ni branila . . . Potem je pa naglo vstal, vzel dete v naročje ter mu zrl dolgo, dolgo v bledikasto ličce.

Drugi so se oddalili, in ostala sta sama In začel se je med njima dolg pogovor, kateri se je končal z njenimi besedami:

»Vsa je podobna tebi, le poglej jo natančno!« . . .

* * *

Zdaj je Vikica zopet pri svojem možu v trgu. Toda Dragotin je ves drugačen. Otresel se je vsega vpliva, katerega je imela nanj mati. Odkazal ji je v hiši poseben prostor ter skrbel, da ji ni nedostajalo ničesar; saj je bila mati njegova. Toda ukazovati in med-nja se vtikati ni smela nič več.

To je starko tako razburilo, da je kmalu obolela, in da so jo že na zimo odpravili za vselej od hiše. —

Zdaj hodi Dragotin s svojo soprogo čestokrat v družbo in na izprehode; spremi jo semtertja na veselice, in najlepša sloga je med njima. Tudi ostalo razumništvo trško je z njegovim »izpreobrnjenjem« jako zadovoljno. Celo v njegovi hiši se zbere včasi kratkočasna družba.

Toda z Graparjem je bil takrat težko obračunil; le-ta se ni hotel vdati in ni hotel slišati ničesar o kakem sporazumljenju. Treba ga je bilo prijeti od vseh strani. In lotili so se ga vsi: mati, Vikica in Dragica. Ko se je pa vdal, je narekoval Dragotinu pogoje, katere je ta sprejel in se jih je tudi vestno držal . . .

Zopet je romala Vikičina oprava v trg, in postavili so se predalniki, skrinje in omare na prejšnja mesta; vse je bilo tako kot prej. Samo polomljenega stola niso dali popraviti, da je vendar ostal spomin, da nekdaj ni bilo vse v redu. —

Ljudje v trgu so kmalu pozabili prejšnjih dogodkov in le malokje so se še menili o Vikičinem begu in njeni vrnitvi. —

Vikica pa je bila srečna. —

* * *

Dragica je zdaj tudi že omožena z nekim železniškim uradnikom.

V trgu se je pa tudi marsikaj izpremenilo. Maly se je bil stalno naselil v stolnem mestu in je v trgu prodal svoje posestvo, katero je kupil neki Nemec, tako da je zdaj v trgu tudi nemštvo primerno zastopano. Njegova soproga živi pri bratu ter je od njega sodno ločena. Vedno je še bolehna in silno občutljiva. Z Vikico si dopisujeta . . .

Slugova Milica je vzela bledega notarjevega pisarja. Stanovala sta v Slugovi krčmi, in tako je lahko ona še vedno točarila in pomagala Slugi, ki se je bil v tem že zelo postaral. Vendar je še lazil po vinski kupčiji, vsaki večer se ga je dobro navlekel, cvileče prepeval s svojimi gosti. Le-ti pa niso bili več isti; kajti odkar ni bilo več Malyja, je hodila k Slugi v krčmo večinoma le trška sodrga. — Ko pa je umrl Sluga, je podedovala po njem Milica krčmo in vse, in zdaj ni treba pisarju več čepeti cele dneve pri pisalni mizi. — Pač pa prečepa vdano in pokorno v svojem kotu v kuhinji za mizo ter obira ostanke, dočim se žena suče okoli gostov in spravlja okrogle denarce v svoj žep . . . Včasi se pa prikaže v krčmi tudi župan Pevec, ki pa ni več župan, odkar je zmagala v trgu — konservativna stranka. Skupno z bivšim pisarjem ga zvrneta včasi na račun Pevčev v kuhinji po pol litra in se spominjata pri tem časov, »ki so bili« . . .

Poetiški navdahnjeni kaplan gospod Lojze je tudi izginil iz trga. Nastali so časi, ki niso bili njegovemu liberalizmu nič kaj ugodni. Najprej ga je začel pisano gledati neposredni njegov predstojnik, polagoma vsi stanovski tovariši. Najbolje jo je pogodil, da se je umaknil tja daleč črez »veliko lužo«, kjer menda nekje v ameriškem pragozdu pase slovenske dušice, ki jih je nemila usoda iz drage domovine izgnala tja v novi svet. Ali jim tudi pridiguje v krasnih verzih, mi ni znano, toliko pa vem, da se njegovih dolarjev veseli marsikaka dobrodelna domača naprava, kajti pošlje jih vsako leto nekaj v rodno svojo zemljo. In tako si postavlja v srcih svojih rojakov, dasi odsoten, trajen spomin, Vsa čast mu!

XIII.

Bilo je nekega zimskega dne, ko je burja razgrajala okoli trških hiš, da si ni upal nihče izpod strehe. Od strešnih kapov so visele dolge in debele ledene sveče, da je človeka že zazeblo, ako se je na-nje oziral iz tople sobe. Vrabci so prezebali okoli hišnih vrat in delali »koše«; šlo jim je za kožo . . .

Vikica je sedela v prodajalniškem »komptoarju« pri gorki peči ter zamišljeno zrla v knjigo, katera ji je bila zdrknila v naročje. Kar

zasliši, da se je oglasil zvonec pri vhodnih vratih; ozre se skozi okno v prodajalnico.

Tam pa se je pojavil visok, razcapan berač. Njegov še mladi, toda od pitja zabuhli obraz je kazal sledove duševne in telesne propadlosti ter pričal, da je mož živel hitro, zelo hitro. Lasje so mu bili dolgi in razmršeni in obleka slaba in razcefrana, da mu je komaj zakrivala prezeble ude, in tresoče se noge so čepele v raztrganih, starih opankih. Ves je trepetal mrazu, in le počasi je lezel naprej ter zahteval »frakelj« kratkega.

Vikica se je stresla, da jo je zazeblo po vsem životu, ko je zagledala ta obraz. Tako se ji je zdel znan, in vendar se ni mogla spomniti, kje ga je že bila videla. Toda, ko je berač izpregovoril, tedaj ga je hipoma spoznala.

Bil je nekdanji Rožičev knjigovodja.

Obrnila se je v stran in zbežala je naglo po stopnicah v gornje nadstropje. Tam je prijela dveletnega sinčka v naročje in ga pritiskala strastno na prsi . . .

V tistem trenotku je vstopil Dragotin, ki se je bil vprav vrnil iz svoje filijalke.

»Ljubi moj, pojdi v prodajalnico, pa daj onemu beraču nekoliko drobiža, poznam ga!«

Dragotin je odšel in mu stisnil v roke nekaj novcev. Ta pa se je zahvaljeval, priklanjajoč se do tal ter odšel.

Toda denar mu ni koristil. V bližnji žganjarnici ga je zapil in ker je potem še pijan razgrajal, so ga vrgli zvečer na cesto.

Nedaleč od tam pa so ga našli drugi dan zmrzlega. Preiskava je pokazala, da je bil begunec, ki je bil pred nekolikim časom pobegnil iz zapora v Gradiški, kjer je bil zaprt zaradi poneverjenja.

Tvoje oko.

Objel je zemljo temni mrak,
Prinesel mir ljudem sladak.
Na nebu zvezdic roj gori,
Kot biserji svetlo blešči.

Pa nekaj bolj se še blesti,
Pa nekaj lepše še gori.
Ti, dekle, vprašaš me za-to.
„To krasno tvoje je oko.“

Rudolf.

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje **V. H—z.**

V Tivoliju, dne 29 maja 1894.

aj ne, da se mi čudiš, prijatelj, da sem popustil izvoljeno progo svojega potovanja ter skočil iz določenega tira. No čuj, kako je prišlo do tega!

Ko sem se oni dan šel poslavljat od grofa Pettenegga, o katerem sem ti nedavno pisal, me je povabil, naj ga spremim v — Neapolj. Ker tjakaj odrineva menda šele dne 1. junija, mi je nasvetoval dobrohotni gospod, naj se v tem ozrem nekoliko po rimski okolici.

»Polčetrti mesec ste romali zdržema po Italiji — od mesta do mesta, ter si ogledovali vse znamenitnejše cerkve, javne muzeje in zasebne umetninske zbirke — skrajnji čas je, da si nekoliko oddahnete in prebavite vse nabrane vtiske, predno se vrnete v svoj celovški atelier!« Tako mi je prigovarjal blagi ljubitelj lepih umetnosti, in jaz sem uvidel, da mi veleva prav, ter sem ga slušal . . .

Danes sem zdrsnil po železnici semkaj v Tivoli. Tu so imeli, kakor Ti je znano, svoja letovišča: cesar Avgust, Hadrijan, Mecenat, Horacijev »mecen« itd. No, vsi ti niso imeli napačnega okusa, kajti v Tivoliju je bivanje silno prijetno! Tu je mnogo šumečih slapov, ki s svojim razpenjenim vodovjem perejo pisano skalovje; nad njimi pa se bočijo smeli mostovi. Vzpričo bujne moče je rastlinstvo jako bohotno, in po njegovih sencah so kaj udobna šetališča . . .

Tu sem si oddahnil v pravem pomenu besede od neprestanega pehanja in tekanja po kamenitem tlaku rimskem ob neznosni vročini. Pa Ti je tukaj res divno, bodisi na različnih mostovih, terasah in policah in v pečine vsekanih galerijah ali pa po senčnatih vrtih in drevoredih; zlasti krasen razgled po rimski kampanji in na »večno mesto« se Ti ponuja iz »Giardina Garibaldi«.

V Tivoliju so različne vile, katerih najimenitnejša je »Villa d'Este«. Nadalje se nahaja tu nekoliko ostalin starodavnih svetišč, n. pr. Sibilino in Tiburtovo. Sibilin tempelj je zgrajen v korintovskem slogu; od njegovih prvotnih osemnajsterih stebrov jih stoji še deset; Tiburtov tempelj pa je bil jonskega sloga. — Toda danes se mi ni dalo, da bi bil ogledoval preperele razvaline, temveč naslajal sem si oko z mavričnimi bojami, ki so žarele v visokih lokih nad vodnimi slapovi.

* * *

V Fraskatiju, dne 30. maja 1894.

Evo me v krasnem Fraskatiju! Njega okolica je vprav rajska! In da veš: tu v obližju raste najboljša vinska kapljica: »vino di Frascati« . . .

Mestce leži na gozdovitem obronku Albanskega gorovja, in bistri potoki šume po vsej okolici. Tu imajo imoviti Rimljanje svoja letovišča: kamenene vile s čarobnim razgledom po širni Kampaniji.

Nad sedanjim mestcem je stalo starodavno mesto Tusculum, katero je po pravljici dal sezidati Telegon, sin Odisejev in Kirkin. Tu se je rodil, kakor govori zgodovina, starejši Katon; semkaj se je zatekal tudi Ciceron. —

Više tam gori na jasnem vrhuncu se ti razgrinja prediven razgled po širnem okrožju. Tu na desnem je Kamaldoli in Monte Porzio, dalje Sabinsko gorovje s Tivolijem in Montecelijem, potem gora Sorakte, o kateri pravi Horacij, da jo je bilo včasih videti iz Rima s snegom pokrito — »vides, ut alta stet nive candidum Soracte« — in Ciminski hribje, in dalje doli proti morju se razteza prostrana Kampanija s svojimi vodovodi, naposled Rim s kupolo Sv. Petra; na levi plati pa se dvigajo i Monte Cavo, Castel Gandolfo, Maximo in Grotta Ferrata . . .

Težko sem se ločil od te čarobne panorame ter se vrnil okrepčan na duši in telesu v »večno mesto«.

* * *

V Neapolju, dne 21. junija 1894.

Dragi prijatelj! O ‚poluštirinajstih‘ včeraj sem zagledal mogočni Vezuv — še par korakov in dospel sem v Neapolj, največje mesto Italije, odkoder Ti pošiljam presrčne pozdrave! . . .

O vožnji od Rima do Neapolja Ti ne vem mnogo povedati. Včeraj zjutraj sva se odpeljala z grofom Petteneggom iz Rima. Gospod grof je bil židane volje ter je, kakor sem se prepričal, zlatega srca. V njegovi ljubeznivi druščini sem pozabil vse zoprnosti, ki sem jih prebil na dosedanjem potovanju po Italiji. —

Od Rima proti Neapolju, vsaj do Kasina je pokrajina pusta; malo je polja in še to ni videti posebno rodovito. Po vsej širni Kampaniji so le nizki griči, obrasli s pritlikavim grmovjem, med katerim je raztresenega mnogo kamenja, kakor po našem Krasu. Ogromne črede ovac in koz se pasejo po samotnih pašnikih; odondod jih priženejo vsako jutro v Rim, kjer jih molzejo kar na ulici sproti za vsakega, ki želi svežega mleka. Takisto priženo okoličani v mesto tudi krave ter jih pomolzejo, kadar in kolikor kdo hoče. —

Moj vodnik, grof Pettenegg, ki je bil že mnogokrat tu v Neapolju, mi je podajal kaj praktična navodila za ogledovanje in proučevanje tega neizmernega svetovnega mesta in njega kričavih, vročekrvnih in lahkoživih prebivalcev. Takoj prvi dan sva si ogledala stari Neapolj, t. j.: Via Nazionale, Sta. Lucia in pa obližje Castella di S. Elmo.

Neapoljci ljubijo prosti zrak in sploh prosto naravo. Otroci, dečki in deklice Ti letajo po ulicah in trgih okrog v pristnem rajskem kostumu, kakor jih je Bog ustvaril in jih je mati rodila, in to ne samo nedorasli samosrajčniki, temveč tudi taki, ki so že v dobi osmih do desetih let. To bi jih moral videti, kako ti skačejo in se prekopicujejo, kako se lovijo in tepejo ter se valjajo po tleh! Tu imaš kaj ugodno priliko za proučevanje človeškega stasa in se vprav čudiš, kako se da naše telo zviti, izpremeniti ter tudi izpačiti v toli različne položaje in obračaje. Rad bi bil posnel to in ono otroško skupino, toda izpaki se Ti vrte in obračajo ter zvirajo toli naglo in drzovito, da ne bi jih zadel niti najhitrejši momentni aparat.

Takisto neprisiljeno in naivno se vedejo tu v Neapolju tudi odrasli ljudje. Živijo Ti večinoma na ulici, zlasti pritlični stanovalci; rokodelci: krojači, čevljarji, kovači, izdelovalci vsakovrstnega orodja — vse Ti dela na ulici; takisto šivajo tudi ženske in predejo, tkejo in perejo ter likajo perilo — vse očitno in javno na ulici! Da! V ulici Nazionale in Sta. Lucia spijo tudi svetovnoznani »lazzaroni« kar na ulici z vso svojo obiteljo.

To Ti je torej na izbor predražestnih prizorov iz obiteljskega življenja, kakršni se ponujajo pri nas pri potujočih ciganih! Jako zanimivo jih je gledati, kako kuhajo »frutti di mare« in pa tiste sloveče »maccarone«, katere Ti požirajo nerazrezane kar po cele pramene! In ko se najedo, se Ti zavale v senco kake hiše ter uživajo sladko »siesto«, iz katere se ne dajo zdram'ti z lepa, niti, ako jim obljubiš izdatno »mancio (napojnino). Pokličeš-li po kosilu katerega teh lazaronskih fakinov, Ti odkima ponosno: »Oggi ho gia pranzato«. t. j.: danes sem že obedoval — češ, torej mi ni treba loviti nikakršnega zaslužka.

Pa ti ljudje tu na jugu tudi res ne potrebujejo mnogo živeža. Za par centezimov na olju praženih rib, prgišče makaronov, odrezek melone ali angurije (vodene melone) — in duša je privezana za celih štiriindvajset ur!

Sicer pa so Ti Neapoljci jako živahni, gibčni in delavni ljudje, ki vedo porabiti sleherni sadni ogrizek. Videl sem jih brskati po sme-

tiščih ter pobirati narančne olupke, iz katerih potem pripravljajo razne sladice. In še neke posebne vrste obrtnost ali trgovino sem Ti zasledil tu v Neapolju! Mož Ti je razpostavil podolgasto mizo, po kateri je razložil v dolgih vrstah in sicer po kakovosti in vrednosti — ugani kaj? — ostanke vsakovrstnih smodk, katere je prodajal po različnih cenah. V to svrho ima najete posebne nabiralce, kateri tekajo po noči z majhno svetilnico v roki po mestu okrog in pobirajo od domače in tuje gospode odvržene »čike«, za katere jim njih »padrone« plača dogovorjeno pristojbino.

In kako Ti kriče in se pačijo vsi ti prodajalci in trgovci, zlasti pa ribiči! To Ti je pravi pravcati semenj od rane zore do pozne noči, da Te naposled že ušesa bole!

Pa kako so ti ljudje rjavi, od solnca ožgani in kuštravi, da se jih kar ustrašiš! Rasti so divotne in obraza krasnega, vprav klasičnega, posebno ženske, a baš te so toli nesnažne, nepočesane in razgaljene, da je groza! Tu se Ti ponuja pristna podoba moderne struje v kiparstvu in slikarstvu! —

V novejšem delu mesta pa so jako lepe ulice in ponosne mramorne palače. Sploh se mora Neapolju priznati, da je prekrasno mesto ne le po svoji legi, temveč tudi po notranji uredbi. Mnogo tiste razslule nesnage in zgodovinske navlake so odpravili ob zadnji koleri.

Pokrajinska lepota, ki je razlita po vsem neapoljskem okrožju, in ki je po vsem svetu znana, je pa res tolika, da doslej vsaj jaz nisem videl še nikjer drugod take krasote! Mesto leži tik morskega obrežja ter se razteza nekoliko tudi navzgor po hribcih. Neapolj je za spoznanje večji od Rima ter ima nad pol milijona prebivalcev, dočim jih šteje prestolnica 438.000 duš.

V umetniškim obziru pa je Neapolj nekoliko na slabšem, nego Rim ali Florencija. »Museo Nazionale« hrani pač mnogo starih pompejskih umetnin, katero hodijo ogledovat in proučevat umetniki in zgodovinarji vsega sveta. Posebno veliko je ondu bronastih umetnin: velikanskih podob in najfinejšega nakita. — Tu sem se prepričal, da v tej stroki nismo mnogo napredovali; kajti vse to, kar se teh reči izdeluje dandanes po naših tovarnah, to so znali že zdavnaj stari Grki in Rimljani. —

V istem muzeju je tudi mnogo podob od mramorja in brez števila na platno prenesenih slik »al fresco« iz Pompejev in Herkulana; nekatere so vprav mojstrske, da se moraš diviti visokim mislim in idejam, ki se v njih razodevajo. —

Obiskala sva z grofom Palazzo Reale di Capodimonte. Le-ta navadnemu človeku ni pristopen in gotovo tudi meni ne bi bil; ko pa se oglasi moj mentor, ki je tudi papežev protonotarij, so se nama vrata takoj na iztežaj odprla. V tej palači je najlepša zbirka umetnin, kar jih premore Neapolj. Vse sobe so poslikane s krasnimi freskami, po njih pa so razpostavljene na platno delane slike najslavnejših slikarjev ter mramorne in bronaste podobe najimenitnejših kiparjev nove dobe. Okolo palače je krasen vrt, s katerega je diven razgled po mestu in njega rajski okolici daleč po širnem Neapoljskem zalivu . . .

Bil sem s svojim vodnikom tudi v Castellu di S. Elmo. Le-tu je kartuzijanski samostan s cerkvijo sv. Martina. Prijatelj, znaš, da sem v teh poluštirih mesecih prebrodil velik del gorenje, srednje in dolenje Italije, da sem si v tem času ogledal množino raznovrstnih cerkva — toda vedi, da nisem doslej videl še tako lepega, z dragocenim mramorjem okičenega hrama božjega, kakor je le-ta cerkev sv. Martina. Nje tlak je obložen s predragimi mozaiki, katere je izdeloval in sestavljal neki menih dvainštirideset let. In cerkvene stene, stebri ter miza za sv. obhajilo — kamorkoli pogledam, vse je od plemenitega mramorja! Veliki oltar pa je — čuj in strmi! — lesen, ker so prvotni žrtvenik, ki je bil ves od mramorja in brona, ukradli Francozje za koalicijskih vojen.

Najbolj pa me je tu v Neapolju zanimal velikanski — akvarij, kateremu ga menda ni vrstnika na zemlji. Dragi moj! Tukaj se vidi, kaj vse živi v brezdanjem morju. Tu Ti mrgoli najraznovrstnejših rib in ribic in čudesnih morskih pošasti; gledaš in strmiš ter se ne moreš načuditi neizčrpni mnogoličnosti v božjem stvarstvu . . .

Ko sva si ogledala po večjem vse znamenitosti po mestu, sva zdrčala v njega okolico ter posetila različne kraje! n. pr. Castellamare, Sorrento i. t. d. Ne bom Ti popisoval posameznih izletov; toliko Ti pa lahko potrdim, da vzpričo izredne prirodne lepote, ki je razlita tod okoli, je popolnoma upravičen narodni pregovor italijanski: »Vedi Napoli e poi mori!«

Ne! Umreti pa še zdaj ne bi hotel, temveč živel bi še rad katero leto, da prebavim vse čarodejne vtiske in blažene spomine, ki sem si jih nabral na tem potovanju po Italiji! Zato kličem tudi jaz Neapolju z njegovim pesnikom: »O magica Sirena, a te ritornerò!« —

* * *

Valle di Pompeji, dne 10. junija 1894.

Tu sem — na skrajnji postaji svojega potovanja po Italiji! Ker sem videl v neapoljskem muzeju tolikanj zanimivih starin, ki so jih izkopali tu v Pompejih in Herkulanu, mi ni dalo miru, dokler se nisem odločil, da posetim tudi groblje samo teh nekoč toli cvetočih mest ob vznožju ognjebljuvnega Vezuva!

Toda zdaj, ko se izprehajam po samih ulicah, med izkopanimi palačami pompejskih patricijev in mogotcev ter si ogledujem prekrasne kipe in živobojne freske, s katerimi so okrašena ta mramorna bivališča — tedaj me prešinja ista otožnost, katero je menda čutil pesnik Hamerling pod presilnim vtiskom starorimskega veličja, ko je vzkliknil: »Mi smo berači in bedni stradalci!« In če je to spoznal celo nemški pesnik, kaj naj poreče sin bornega narodiča slovenskega? Tukaj izkopavajo prekrasne umotvore grških kiparjev in slikarjev — kaj pa ostane za nami, ki ne proizvajamo drugih umetniških del, nego okorno rezane lesene svetnike in razpela ter si razobešamo po svojih mračnih stanovanjih zgolj — fotografske snimke in, če se kdaj visoko popnemo na stojalo rodoljubne samostalnosti, si privoščimo kak fabriški barvotisk Petra Nikolića . . .

Popolnoma sem se bil vdal turobnemu primerjanju prošle sijajnosti rimske z neimenitno sedanjostjo in zastrto bodočnostjo našo, ko me zdrami iz sentimentalne zamišljenosti grofovski moj vodnik, povabivši me na čašo žarnih »Lacrimae Christi«, ki zorevajo tu na prisojnih obronkih ognjevitega Vezuva. Trčila sva na — bodočnost slovanstva, katero stopa — kakor je rekel moj plemeniti sopotnik — z orjaškimi koraki na svetovno pozorišče. In baš na kulturnem poprišču zmagovito napreduje, in slovanski umetniki in slovstveniki — Smetana, Tolstoj, Vereščagin — so si osvojili že ves omikani svet . . .

Nocoj se vrnem v Neapolj, od koder odrinem jutri v Rim; pojutranjem pa odrinem preko Florencije, Bolonje, Ferare, Padove in Pontebe v Celovec, kjer Te pričakujem v zavetni kleti očetov Benediktincev, da Ti v neprisiljenem razgovoru opišem natančneje vse dogodke svojega potovanja po Italiji, nego sem jih mogel v teh svojih prijateljskih, toda dostikrat — žal — le površnih pismih . . .

Kar sem videl še potem na povratku v Rim in za druzega svojega ondotnega bivanja, hranim celo vrsto zapiskov v svojem dnevniku; izročim Ti jih o priliki, da jih morda porabiš — kakor moja skromna pisma — po svoji volji in vednosti . . .

Zdrav do svidenja v domovini! *A. Progar.*

Gledališka pisma.

Piše dr. Fr. Zbašnik.

III.

Dne 7. oktobra smo imeli prvo operno predstavo. Pela se je Bizetova opera »Karmen«. Gledališče je bilo prav polno; to se nam zdi pomenljivo, in morda se vendar tisti varajo, ki trdijo, da našemu občinstvu ugaja le starejša laška opera. Ako se je naše občinstvo res sprijaznilo z Bizetovo godbo, potem ni dvojbe, da bi mu ugajala tudi Wagnerjeva; kajti znano je, da je Bizet sledil v svojih skladbah isto smer, kakor Wagner, in da je bil tako rekoč prvi Wagnerjanec na Francoskem. Baš zategadelj — iz mržnje proti Nemcu Wagnerju — so menda začeli Francozje šele po smrti ceniti tega svojega genijalnega skladatelja ter so se ogreli za »Karmen« šele potem, ko je v inozemstvu že davno zaslovela. —

Jako zanimiv, četudi ne do cela zadovoljiv večer smo imeli dne 12. oktobra.

Videli smo ta večer prvič na našem odru Stritarjevega »Nosana«, katerega je za oder uprizoril režiser g. Inemann, nadalje Murnikovo enodejansko gluma »Napoleonov samovar«, a za dodatek se je igrala Görlitzova »Popolna žena«, veseloigra v enem dejanju.

Stritar na odru in to v sedanjih časih! Kdo bi si bil mislil? Ni še dolgo tega, da smo se Stritarja spominjali samo še takrat, kadar se je hotel kdo obenj obregniti. Zdaj mu je priletela od te, zdaj od druge strani kaka brca. Ker je spisal Zorina, so mu očitali Zorine v množnem številu! Kako genijalno! Saj je tudi v njegovih spisih mnogo realnosti, in mnogi tipi, ki nam jih je uprizoril Stritar, so zajeti iz življenja in so pristne njega slike; vsekakor so Stritarjevi junaki in junakinje vsaj toliko resnični, kolikor tisti častniki, ki že nekaj časa sem nastopajo obligatorno v vsakem našem romanu, in ki niso nič druzega, nego snimki onih častnikov, katerih karikature prinašajo »Fliegende Blätter«. Sploh se je udomačila pri nas v kritiki navada ali razvada, menda kakršne ni nikjer drugje pod solncem; hoteč povzdigniti Aškerca, obrcamo Levstika, in proslavljajoč Kersnika, zremo pomilovalno na pritlikavca Jurčiča. Koliko časa je še tega, kar je bil Jurčič pisatelj »nesmrtnih« povesti, in kako pišemo dandanes o njem!

Še vedno se nismo popeli v kritiki na tisto stališče, da bi izkušali presoditi kakega pisatelja in pesnika ter tolmačiti njegova dela iz njega samega, iz njegove individualnesti, iz njegovih razmer in iz njegovega značaja; še vedno ne moremo popustiti tistega otročjega klasifikovanja in primerjanja naših slovstvenikov med seboj in s slovstveniki drugih narodov, zlasti Nemcev . . .

Toda vrnimo se k »Nosanu«. Z njim je zbudil Stritar v svojem času dokaj pozornosti, ker je tu pokazal, da zna tudi on biti realističen. S pretresljivimi besedami nam je naslikal v »Nosanu« tisti pri nas tako često se ponavljajoči in tragično se okončujoči konflikt med kmetiškim sinom-dijakom, ki si hoče ohraniti ljubo prostost, in njegovimi stariši, kateri mu — često iz gole samopridnosti — odrekajo pravico do samovolje ter zahtevajo od njega, da se njim na ljubo posveti stanu, za katerega v sebi ne čuti ni zvanja, ni volje.

Ne da se tajiti, da tiči v »Nosanu« dramatiška moč, a vendar nje uprizoritev ni posebno srečna, zlasti radi tega ne, ker je nekoliko predolga. Tako dolg monolog med samimi mutastimi osebami je vsekakor bolj prikladen za čitanje, nego za uprizarjanje; slušatelj se poleg vse monološke živahnosti utrudi, in njegovo zanimanje poleg najboljše volje opeša proti koncu bolj in bolj.

»Nosan«, kakršnega nam je podal gosp. Inemann, je bil po našem mnenju tudi nekoliko presentimentalen. Kdor je »vlačugar iz principa,« ni tako mehak, in če mu tudi semtertja prekipi srce v otožnih spominih, je vendar njegova ginjenost podobna le bolj ginjenosti pijancev tiste vrste, ki v svoji vinjenosti jokajo večkrat brez vsakega povoda.

Sicer pa se nočemo pričkati, morda ima gospod Inemann prav; vsekakor je bilo njegovo predstavljanje dovršeno, in gotovo ima nemalo zaslugo, da nam je spravil Stritarja na oder . . .

Pred vsem pa se je zanimalo občinstvo ta večer za dramatični prvenec R. Murnika.

Mi nismo bili preveč optimistični, in precej, ko smo zvedeli, da je izročil Murnik dramatičnemu društvu kar štiri dramatične proizvode, smo izrekli svojo bojazen glede njih usode na odru, ne da bi jih bili pobliže poznali; niti njih naslovov nismo vedeli. Ne, da bi bili dvojili o talentu pisatelja Murnika, ker nam je dobro znano, kako njegovi spisi kar vrve in vro humorja in dobrih dovtipov — toda dobro vedoč, da je velikanski razloček med igrami za čitanje in za oder, smo takoj podvomili, ali se Murniku na prvi mah posreči, da spravi svoj humor tudi na odru do veljave? In skrb nas je nav-

dajala tem bolj, ker nam ni bilo znano, katerim izmed naših igralcev bodo poverjene uloge njegovih iger.

Ko smo bili pozneje prisotni pri izkušnji, ki se je vršila za »Napoleonov samovar«, ter smo se seznanili z vsebino te igrice, nam marsikaj v njej ni ugajalo, in semtertja je bilo vmes tudi kaj takega, o čemer smo rekli z Drenovcem vred: »To pa ni okusno!« Toda ko smo videli, kako ugaja gluma vsem drugim prisotnikom, kako je posiljal smeh šepetalko in igralce same, in ker smo vedeli, kakim rečem se je naše občinstvo že prav od srca smejalo, in kakim burkam se dan na dan smeje občinstvo v nemških gledališčih — tedaj se nam ni videlo umestno, da bi bili navzočnemu gospodu pisatelju kaj pripomnili, in to tem manj, ker dobro vemo, da dobri sveti pisateljem le malokdaj dobro dojdejo, pač pa jih često ozlovoljijo. In tako smo si mislili: naj ostane stvar, kakor je; bode-li igra imela uspeh, to se pravi, doseže-li to, kar z njo pisatelj namerava, ga pozneje kaka primerna opazka v naši kritiki ne zadene tako neprijetno, kakor bi ga morebiti sedaj, in ondaj jo morda blagohotno uvaži . . .

S takimi mislimi in pomisleki smo se udeležili predstave — in naj takoj povemo po pravici: med predstavo se nam ni videlo, da bi se bili v svojem pričakovanju zmotili. Navdajalo nas je seveda še vedno isto prepričanje o igri, in mi sami se nismo baš »držali za trebuh od smeha« — toda krog nas se je vse vprek smejalo in krohotalo, tleskalo z rokami ob kolena ter vzklikalo: »To je dobro!« — drugi dan pa je kritika enoglasno odklonila in obsodila igro!

Od kod to protislovje, od kod ta preobrat? Je-li dospelo naše občinstvo v hinavstvu do tolike virtuoznosti, da je bil ves smeh le »narejen«? Ali pa se je kritika nekoliko — izpozabila?

Ker si one prve alternative nikakor ne moremo misliti, ker niti ni bilo nikakršnega povoda za to, da bi bilo igralo občinstvo tako nedostojno ulogo, tedaj si zagonetnega protislovja ne moremo drugače rešiti, nego da sodimo, da je igra enemu delu občinstva vsekakor ugajala, drugemu delu pa, in sicer tistemu, ki od vsakega domačega proizvoda zahteva preveč, ni ugajala.

Premišljujoč o Murnikovi igri, nje uprizoritvi in nje kritiki, smo si nehote zastavili vprašanje, kakšna ocena bi bila doletela Murnika, ako bi bil le-ta spisal »Popolno ženo«, ki se je igrala isti večer? Ne dvomimo, da bi bili takisto nekateri stresali z glavami ter vzklikali: »Kolika nesmiselnost!« In to po pravici! Saj v tej igri ni niti nič

tehnike, niti dejanja, niti motivacije? In kaka banalna sredstva se uporabljajo v tej »veseloigri«!

In vendar se le-ta ni odklonila niti prej, niti ta večer, in pričakovati je torej, da se bo še igrala.

Kaj pa je hotel Murnik podati drugega, nego glumo, nekaj podobnega, kakor je »Popolna žena«! Da se je njegov proizvod nazival »veseloigra«, tega ni kriv pisatelj; vsekakor je bil ta nazivek napačen in je kolikor toliko pospešil neuspeh, ker se od veseloigre sme po pravici pričakovati kaj drugega. Ali pa ne bi bilo potemtakem pravičnejše in prikladnejše, da bi se bil obsodil naslov igre, ne pa igra sama?

Toda oglejmo si igro in njene nedostatke nekoliko natančneje! Brez dvojbe tiči v Murnikovem dramatičnem prvencu tudi dobršen kos satire, in le-ta je morda v igri celo nekoliko preostro izražena. Satira ni da bi se morala kazati ostentativno, in njen učinek je celo tem večji, čim bolj je prikrita, oziroma čim manj se nam vsiljuje, in čim manj je očita nje tendenca. Kaka bodi dobra satira, so pokazali Francozi, in lep primer za-njo je Sardouova »Cyprienne«. Tudi Sudermann je satirik, in njegovi dramatični proizvodi bodo imeli morda kdaj večjo veljavo kot satire, nego kot drame.

Gospod Murnik je hotel osmešiti v svoji glumi pred vsem ono manijo, katera se loteva dandanes nekaterih izobražencev in še bolj poluizobražencev, ki neprenehoma preže po dragocenih starinah in ostankih davnih časov in slavnih mož. — Dalje pa je hotel ožigosati tudi naše družtveno življenje in vrh tega pokazati smešnost onih dozdevno genijalnih ljudi, ki se kažejo, kakor bi živeli vedno v nadzemskem svetu, pa so v istini prav navadni in materialistovski navdahnjeni zemljani.

Predmetu, ki si ga je gospod Murnik izbral, se torej samo ob sebi ne da nič ugovarjati, in baš družtveno življenje je bilo in bode neizčrpna zakladnica zdrave satire. Toda vpraša se, kako je g. Murnik gradivo obdelal, in koliko je pri svojem proizvodu zadostil dramatičnim pravilom in zakonom.

Očitalo se je gospodu pisatelju pred vsem, da ne pozna gledališke tehnike, in da je dejanje njegove igre preplitvo.

Ne da se tajiti, da si je mislil gospod pisatelj v tem oziru svoj posel prelahek. Sicer se Zola in njegovi pristaši vso dosedanjo dramatiško arhitektoniko zavrgli, in če bi hotel biti Murnik malo hudomušen, bi lahko rekel, da se je postavil v svoji igri, kar se tiče tehnike, popolnoma na moderno stališče.

Še drugo vprašanje bi utegnil zastaviti Murnik kritikom, ki očitajo Napoleonovemu samovaru preskopo dejanje, rekoč: v čem bi se moralo in moglo dejanje popolniti. Naj nam dovoli g. pisatelj dobrohoten migljaj. — Ako tem osebam, ki delujejo v igri v sedanji obliki, ne more razširiti delokroga, naj bi pritegnil še kako drugo osebo; menda ne bi bilo tako napačno, ako bi n. pr. imel Drenovec »boljšo polovico«, ki bi bila seveda glede vrednosti »stare šare« povsem drugega mnenja, nego je on. In takih pripomočkov za popolnitev dejanja bi ingeniozni pisatelj gotovo našel lahko še več.

Tudi nekoliko več motivacije bi si mi v igri želeli. Sicer je baš v glumi glavni činitelj slučaj, a nekatere reči morajo biti vendarle stvarno podprte. Tako človek ne ve, kaj bi rekel o tem, da Drenovec kar tako meni nič tebi nič obljubi svojo lepo, mlado hčerko staremu Koprivi.

Jako nesrečna misel je bila, da je Murnik spravil potepuha na oder, pa mu odmeril tako malenkostno nalogo; samovar bi bil prišel lahko tudi na drugi način v tuje roke. Ker pa zleze potepuh skozi okno in čepi cele pol ure skrit za viteškim oklepom, to vsekakor zbudi gledalcem pričakovanje, katero se mu pozneje ne izpolni. Presenečenje je v igri gotovo dovoljeno, in baš v tem tiči eden glavnih momentov gledališke tehnike, toda bistvo presenečenja je to, da nudi občinstvu več, nego je pričakovalo, dočim obstoji presenečenje Murnikovo v — razočaranju; občinstvo niti tega ne dobi, kar je pričakovalo. — Stavimo kaj, da si je mnog gledalec mislil: »Aha, potepuh zleze v oklep, potem pa iz njega ne bo mogel!« Morda celo ne bi bilo tako napačno, ako bi se potepuh, ko je izmaknil samovar ter se preveril, da se mu iz oklepa ne bo moči rešiti, z oklepom vred približal zbranim starinarjem; ta nepričakovani obrat ne bi bil nič bolj nesmiseln, nego da se v »Popolni ženi« nevredni stric s tinto počrni obraz. Seveda bi se moralo potem marsikaj v igri predrugačiti.

Posebno svojstvo glume je tudi to, da se smejo značaji v njej karikovati. Vendar se nam zdi, da je gospod Mnrnik v tem oziru nekoliko predaleč zašel. Previdno vsekakor ni, Drenovcu polagati na jezik besede kakor: »stara šara« ali »ostanki«, ker je komični učinek teh besed potem le preveč odvisen od tega, kako jih izgovori dotični igralec; kajti brž ko se zbudi poslušalcu slutnja, da se Drenovec norčuje sam iz stvari, ki bi mu morale biti svete, je vsa iluzija pri kraju. Starinar Drenovec zbuja samo tako dolgo komično zanimanje, dokler je v resnici sam zaverovan v svoje starinarstvo; zato so bile tudi

nekatere starine, ki jih je razkazoval, preveč eksotične, da je bila karikatura prejasna in baš zategadelj nič več komična. Tako razkazovanje in naštevanje bi bilo umestno in šegavo samo tedaj, ako bi bilo jasno, da hoče Drenovec sam koga drugega persiflovati; ondaj tudi mi ne bi nič ugovarjali Kolumbovemu »cekarju« ali pa onim »copatam«, o katerih ne vemo že več, čigave so bile.

Glede citatov gospoda Veselice mislimo, da se celo motijo oni, katerim se vidi Veseličevo deklamovanje v tem nekaka persiflaža citovanih pesnikov, in nedoumno nam je, kako je mogel priti sploh kdo do take misli. Kaj nam je hotel podati g. pisatelj v osebi gospoda Veselice, smo omenili že zgoraj. Pač pa sodimo, da je bilo tistih citatov preveč. Sosebno pa izvirni proizvod gospoda Veselice ne more doseči onega učinka, ki si ga je menda obetal gospod pisatelj. Baš dovtipniki in humoristi si morajo vedeti mero, in njim še zlasti velja nauk: Ne quid nimis! Marsikateri hipni dovtip treba žrtvovati drugemu večjemu uspehu v prid.

Konec igre je preveč raztegnjen in bi se moral po naši sodbi vsekakor predelati.

Iz dosedanjega razgovora je razvidno, da s prvencem Murnikove dramatične muze tudi mi v marsičem nismo zadovoljni. Navzlic temu pa ponavljamo, da ga je sodila kritika prestrogo, ker ni upoštevala, kaj je pisatelj hotel doseči, niti ne, kaj je dosegel. Nam pri vsem tem ugaja to, da je gospod Murnik tako zgodaj krenil na dramatično polje, in da je tako skromno pričel. Tudi Stritar, Kersnik in drugi so namerjali pisati igre, a odlašali so predolgo. Baš kdor se hoče posvetiti dramatiki, mora pričeti zgodaj, ker ni treba na nobenem drugem pesniškem poprišču toliko vaje in izkušnje, nego ravno pri dramatičnih proizvodih, ki so res namenjeni za igranje. In da se hoče gospod Murnik res najprej vaditi, je pokazal s tem, da ni pričel s tragedijo, temveč z glumo, da se hoče torej polagoma povzpeti do vrhunca dramatične umetnosti. In to je po našem mnenju pravo! Zato mu svetujemo, naj se ne da oplašiti po nepopolnem uspehu prvega poskusa, ter mu kličemo: pogumno dalje!

LISTEK.

Gg. pisateljem in založnikom knjig, katere so nam poslali na ogled in oceno, si usojamo sporočiti, da smo o večini poslanih novosti že za to številko napisali, oziroma prejeli ocene (n. pr. o knjigah družbe sv. Mohorja, o Schreinerjevi — Bezjakovi vadnici i. dr.), toda radi pretesnega prostora smo jih morali odložiti za prihodnje leto. Vljudno prosimo, naj se to s potrpljenjem vzame na znanje.

Koledar družbe sv. Mohorja za l. 1898. Izmed letošnjih knjig „dr. sv. Mohorja“ nam zlasti ugaja »koledar«; da, tako zadovoljil, kakor letošnji, nas še ni nobeden njegovih prednikov, in iskreno nas veseli, da moremo o njem v obče izreči le pohvalno in priznalno sodbo.

Petdesetletnici vladarstva, katero bode obhajal prihodnje leto naš cesar, je posvečena kratka spomenica iz peresa prof. Apiha. Evg. Lampé pa podaje iz istega razloga zgodovino avstrijske himne ter zelo zanimiv vspored raznih slovenskih »cesarskih« pesmi in njih inačic. — Dočim se je s tema spisoma ustreglo avstrijski zavednosti zvestega našega naroda, se krepi z mnogimi drugimi primernimi sestavki tudi narodno navdušenje. In baš to smer z veseljem pozdravljamo; saj je prepotrebna v sedanjih kritičnih odnošajih, in gotovo se nikjer ne more uspešneje gojiti in boljšega sadu obroditi, nego v knjigah »družbe sv. M.«, ki v toliko tisočih izvodih romajo po slovenski zemlji.

»Vmeščanje koroških knezov na Gosposvetskem polju« (spisal prof. Scheinigg) naj nam v spomin kliče slavno preteklost, — „Slovenski pevci na Dunaju“ (spisal prof. A. Štritof) pa oznani tudi preprostemu narodu, koliko priznanja si je slovenska pesem pridobila v avstrijski prestolnici. — »Irenej Friderik Baraga« (spisal J. Benkovič) nas ob stoletnici njegovega rojstva spominja obilih zaslug tega najslavnejšega slovenskega misijonarja. — »Andrej baron Čehovin« (spisal J. Leban) kaže, koliko čast in veljavo je dosegel pogumni slovenski vojak. — »Zlatomašnik Frančišek Lavrenčič« pa je spomenik, katerega je vrlemu vojaškemu duhovniku postavil vrli slovenski častnik Fridolin Kavčič. — «Kanonik Karol Klun« (spisal Kromar) podaje življenje in delovanje tega zaslužnega slovenskega politika. — Životopisi so res jako primerno berilo prostemu narodu; seznanjajo ga s slavnimi njegovimi rojaki, ga izpodbujajo k spoštovanju in hvaležnosti do zaslužnih mož, krepe narodno zavest in narodni ponos. Zlasti želimo, da bi tudi v bodoče »koledar« donašal vedno nekaj životopisov, enako srečno izbranih kakor letos.

Poleg tega je v »koledarju« tudi životopis dveh umrlih nadvojvod, ki se stavljata slovenski mladini v zgled.

Dalje nam podaje »koledar« dve povesti. Prva »Za brata« (spisal dr. J. E. Krek) — razodeva nekoliko preveč jasno svojo tendencijo ter riše ljudi le preveč kot angelje, ali kot hudiče, da bi nam mogla povsem ugoditi; druga — „Kako se je rajni Smolnikar trmoglavosti odvadil“ (spisal Žaljski) — je pa vendar preveč »ravbarska« in tudi v jeziku in tehniki zaostaja za drugimi spisi.

Poučna spisa sta: »Kako naj zidamo domača poslopja« (sp. J. Bezlaj) — izvrstno navodilo našim kmetom — in pa: »Kako se Modrič in Trmoglav pogovarjata o viničarstvu« (spisal prof. Koprivnik) — tudi jako umesten sestavek.

Dalje so priobčili: Dr. Križanič običajni »razgled po katol. misijonih«, ki je mično pisan. — J. Lapajne, kakor vsako leto, »pregled slovenskih posojilnic in hranilnic«. — Fr. Kocbek zbirko slovenskih pregovorov. — A. Medved, M. Opeka in Meško pa vrsto pesmi.

»Koledar« krasijo mnoge dobre slike.

Skratka: naše veselje bi bilo popolno, da nam v »glasniku« ni povedal žalostne in sramotne novice, da je padlo število članov za 3687. Dasi je 71540 še vedno ogromno število, vendar je dolžnost vsakega rodoljuba, da z agitacijo pripomore, kolikor je v njegovi moči, da se ne doseźe le vnovič prejšnje število, temveč se še preseže ter da bo »družba sv. Mohorja« svoj »fin de siecle« praznovala s stotisočnico svojih članov. *F. Göstl.*

Družbe sv. Mohorja letošnji književni darovi so nas res prav močno razveselili. »Pièce de résistance» med njimi — da ne govorimo o »koledarju«, o katerem je na drugem mestu današnje številke obširnejša ocena — je »Bolgarija in Srbija« (237 str.), ki jo je opisal Anton Bezenšek, profesor v Plovdivu. Ta skozi in skozi zanimivo, poljudno, a vendar temeljito, ua podlagi očividstva in proučevanja pisana in z mnogimi čednimi podobicami okičena knjiga nam svedoči, da si je vodstvo razširilo krog knjižnega svojega dela ter se odločilo, da potegne v to okrožje publikacije o drugih slovanskih rodovih. Ni treba poudarjati, da je to prevažen korak. Žalostna istina, da je naš narod — in ne samo prosti, nego žal tudi njega razumništvo — baš o slovanskih razmerah bore malo poučen; in baš iz te bose nevednosti izvirajo naši predsodki in pa naša apatičnost do naših rodnih bratov. Popolnoma pritrjujemo sodbi g. Göstla (v podlistku »Slov. Naroda« z dne 17. novembra t. l.), da so nam taki narodopisi veliko bolj potrebni, nego še tako interesantni opisi »Japoncev in Kitajcev«. Zato vprav z navdušenjem pozdravljamo srečni ukrep književnega odseka »družbe sv. M.« ter mu kličemo: »Le vrlo dalje na tem potu!« — Prof. Bezenšeku pa prav iz srca čestitamo na lepo uspelem delu; kajti z njim se je pokazal on, ki ga sicer že dolgo poznamo kot jako marljivega slovstvenika in obdelovatelja stenografske vede — kot izredno spretnega narodopisca, katerega sodelovanje bi gotovo vrlo dobro došlo tudi listom, ki so našemu razumništvu namenjeni.

O Lampetovih »Zgodbah sv. pisma« (ta — četrti — snopič obsega str. 353.—480.) si pridržujemo obširnejšo oceno dotlej, dokler ne izide dobršen kos celega dela, a že zdaj je videti, da bode to res krasen zbornik in dika vsaki slovenski hiši, zlasti če družba izpolni Göstlovo željo ter preskrbi izvirne platnice. Dostaviti treba tudi, da je Lampetova prva res dostojna katoliška izdaja sv. pisma, kajti ne moremo tajiti, da smo v tem obziru daleč zaostali za protestanti; ne le, da smo se stoprav več nego dvesto let pozneje nego oni popeli do celega prevoda sv. pisma, ki pa tudi ni bil enovit, ampak tudi drugi katoliški prevod (1856—1859) glede jezika nikakor ni bil na vrhuncu svoje dobe. Prevod (Stritarjev?) novega testa-

menta v zbirki »angleške družbe« je v formalnem oziru menda doslej še vedno najpopolnejši. —

Fr. J. Milovršnika povest: »Boj za pravico« — Slovenskih Večernic 50. zvezek; 192 str. — ocenimo pozneje. —

Glede Rohrmanovega »Poljedelstva« (str. 144) se strinjamo z urednikom »Slov Naroda«, ki je odbil namisel Göstlovo (na mestu rečenem), češ, da je nepotrebna ta knjiga, ker je preteoretična, nego da bi se naš kmet mogel z njo okoristiti, in ker je družba itak izdala že več kmetijskih in poljedelskih knjig. Po pravici je temu ugovoril urednik »Slov. Naroda«, rekoč, da tudi kmetijstvo vedno napreduje, in da za nove najdbe in nove izkušnje v poljedelstvu treba tudi novih knjig, posebno ker preje izdane knjige polagoma poidejo ter se poizgube in jih mladi Mohorjani sploh več ne poznajo; a Rohrmanova knjiga je po novejših izkustvih in virih sestavljena, praktično urejena ter z ilustracijami opremljena.

Glede „Rožnega venca“ (str. 316 male 8⁰) bi pač tudi mi pritegnili g. Göstlu, ki na mestu rečenem meni, da bi pobožnim udom Mohorjeve bratovščine bolj prijale in bi bile zdravejša dušna hrana konkretno pobožne knjige v živahni in zategadelj zanimivi obliki — zaradi česar so na glasu n. pr. spisi Albana Stolza – nego pa mistični in pietistični traktati, v katerih se proslavlja in priporoča asketično uničevanje samega sebe — ako ne bi bili po dosedanjih velikanskih uspehih Mohorjeve družbe živo prepričani, da književni odbor sam po svoji vesti in zavesti to ukrene, kar društvenikom najbolj prija. Že večkrat so ocenjevalci dajali družbi dobre svete, a ona je premišljeno svoj pot dalje hodila, in uspeh — najboljši dokaz — je njej prav dal. — Takisto se nam sicer ne vidita napačna Göstlova nasveta, naj bi Lampetove Zgodbe izhajale v obširnejših snopičih, da se cela izdaja ne bi preveč zavlekla, a naj bi se za ta čas opustile druge nabožne knjige — in pa naj se iz „koledarja“ izloči kalendarij, imenik, glasnik in druga efemerna tvarina ter naj se skupaj v obliki dozdanjih »Večernic« natisne v knjigi, katere ne bi bilo škoda zavreči, a »koledarjeva« poučna in leposlovna vsebina, ki je večje vrednosti, naj bi se izdala z gradivom dosedanjih »Večernic« vred v obliki sedanjega »koledarja«. Toda, kakor smo že rekli, uverjeni smo po ogromnih uspehih tako živo o modrosti odločilnih mož častite naše družbe, da prepuščamo uvažitev teh nasvetov popolnoma njih razsodnosti.

Prečastiti družbi in nje voditeljem pa čestitamo vnovič na njih smotrovitem postopanju, ki je obrodilo tolik sad, in ki bi je lahko postavili za vzor drugim slovstvenim društvom našim — letošnji mali nazadek je bil pač hipna, efemerna prikazen, ki se gotovo ne bi bila pojavila, ako bi naše pravo in jaro razumništvo tako vršilo svojo dolžnost napram Mohorjevi družbi, kakor jo vrše najnižji naši sloji; — in še s posebno radostjo pa pozdravljamo letošnje razširjenje književnega programa. — Vse Slovence pa, ki so dobre volje, pozivljemo, naj vsaki, kar je v njegovi moči, stori za prospeh dične družbe, ki je zenica v našem očesu in naš narodni ponos!

Prof. S. Rutar nam je prijazno poslal »Fundbericht über die archaeologischen Grabungen auf den praehistorischen Grabfeldern Krains im Jahre 1896«, ki kot poseben odtisk obseza 5 str. fol., in kí ga je sestavil in podal osrednji komisiji on sam kot kon-

servator. »Curiositatis gratia« naj omenimo, da so pri tem nemški stavci v c. kr. dvorni in državni tiskarnici poštenega našega Simona prekrstili v Gustava.

Deutsches Lesebuch für die 1. und 2. Classe slovenisch-utraquistischer Mittelschulen und verwandter Lehranstalten. Herausgegeben von Anton Štritof. Preis, gebunden 2 K 70 h, broschiert 2 K 40 h — Wien. Im kaiserlich-königlichen Schulbücher-Verlage. 1897. — Str. 282.

G. izdajatelj sicer ni pristaš Neumannovih načel, ki so po naših mislih pri ureditvi beril edino veljavna, temveč je v obče prav kakor Lampel razvrstil štivo po vsebinski sorodnosti berilnih sestavkov, upošteval dalje načelo „Variatio delectat« in se menda oziral tudi na druge imponderabilije, od katerih si Lamplovci obetajo mnogo postranskega uspeha. Tudi prevladuje v celi čitanki didaktika, pač najnižja izmed vseh leposlovnih vrst. Toda pri vsem tem ne smemo pozabiti, da bo Štritofova čitanka rabila naši mladini v 1. in 2. razredu srednjih šol pri pouku tujega jezika — nemščine — ki se more na tej stopinji uspešno poučevati le po edino pravi analitični metodi, katere gorak in prepričan pristaš je prof. Štritof sam. Zato je bilo po pravici prof. Štritofu zlasti do tega, da zbere v svoji čitanki kar največ lahkega, zlasti pripovednega gradiva brez posebnega ozira na njega estetično ceno. In tako se mu je nabralo, ko je imel zlasti praktični smoter pred očmi, tudi obilo sestavkov z didaktično vsebino, zlasti Chr. Schmida, ki pa imajo to veliko prednost, da so naši mladini že večinoma znani iz slovenskih ljudskošolskih čitank; torej srednješolskemu učitelju ne bo treba tratiti veliko časa z njih razlaganjem.

S tega stališča treba prof. Štritofa izbiranje popolnoma odobriti. Res se mu je posrečilo nanizati skoraj zgolj lahko umevno in pač tudi zanimivo štivo, ki analitično poučujočemu učitelju omogočuje, da na njega podlagi brez obilega tolmačenja in zatorej brez potrate časa streže glavnemu smotru: praktičnemu vežbanju naše prvošolske in drugošolske mladine v nemški govorici, ki ji v tretji šoli že izključno rabi pri nemškem in grškem pouku.

Izmed vseh berilnih koščkov omenimo 283. »Lambergar in Pegam«, ki ga je izdajatelj sam sestavil po narodni pripovedki.

Glede Lendovšekovega-Štritofovega »Slovenskega berila za Nemce«, o katerem smo izpregovorili na 375. in 376. strani letošnjega »Zvona«, nam je prof. Kaspret izrekel željo - in radi ji ustrežemo — naj objavimo, četudi nekoliko »post festum«, nasledna njegova pojasnila, ki niso nevažna za presoditev knjige same, a so tudi značilna za naše razmere.

Prav za prav sta s prva namerjala prof. Kaspret in Lendovšek skupno izdati knjigo, in polovico beril je izbral in priredil baš prof. Kaspret, kakor je razvidno iz aktov, ki jih hrani naučno ministrstvo. Pozneje pa je prof. K. vse prepustil Lendovšeku, ki pa je obljubil, da omeni njegov trud v vvodu. Prof. K. je tudi Lendovšeka opozoril, da nekateri berilni sestavki ne ustrezajo namenu niti po vsebini, niti po obliki, ter mu je tudi odločno svetoval, naj jih ne sprejme; a Lendovšek ga je zavrnil, rekoč, da jih sprejme iz oportunitete — češ, da je dovolj, ko ga Nemci preganjajo, in da noče, da bi ga še Slovenci preganjali.

K spisu »Idrijski rudnik«. Idrijski rudnik in mesto Idrijo so čestokrat opisovali slovenski in nemški pisatelji; med starejšimi spisi sta tudi dva latinska popisa, dr. Browna in dr. Popeja. Bilo mi je torej pri sestavljanju tega spisa mnogo virov na razpolaganje; zlasti so mi dobro došli: Valvasor, »Ehre des Herzogthumes Krain«; Hoff, »Gemälde aus Illyrien«; Hacquet, Physikalische Erdbeschreibung; Hizinger, »Blätter aus Krain«; »Laibacher Zeitung« (1896. F. Janda); »Dom in svet« (Iv. Idrijčan); P. Fl. Horvat, „Kranjska mesta". — Mnogo podatkov mi je pribavil tudi g. prof. Simon Rutar, za kar mu izrekam najsrčnejšo zahvalo.

Jos. C. Oblak.

Viktor Parma zlaga na besedilo Menascija (libretista »Cavallerie rusticane«) novo opero, ki bo povsem originalna v novi dramatični obliki. Snov je posneta po neki Heinejevi pesmi.

Dvořakov oratorij »sv. Ludmila« se je dne 14. novembra na Dunaju v filharmonskem koncertu prvič proizvedel, in sicer s sijajnim uspehom. Skladatelj ga je bil zložil za London.

Vasilij Vereščagin, slavni ruski slikar, je na Dunaju priredil razstavo slik. Zlasti zanimiv je »Napoleonov ciklus«, predstavljajoč razne epizode iz vojne l. 1812. in poraza Napoleonovega na Ruskem. Z izredno dovršenostjo v tehniki, z najvestnejšo zgodovinsko natančnostjo in izborno realistiko je umetnik ustvaril ta dela, ki po pravici povsod zbujajo občo pozornost. Poleg tega je razstavljena vrsta manjših slik, portretov, pokrajin, stavb itd. Obširno oceno in opis slik je donesel »Sl. Narod« v minolem mesecu v feljtonih.

Ljetopis jugoslavenske akademije za godinu 1896. Iz letopisa posnemamo te-le podatke. Pokrovitelj akademije je bil njen utemeljitelj in mecen biskup J. J. Strossmayer, predsednik Josip Torbar, tajnika dr. Fran Vrbanić in dr. Franjo Marković, knjižničar Matija Valjavec, arhivar Ivan Tkalčić, ravnatelj galerije slik Nikola Mašić. Častnih članov je štela akademija štiri, pravih članov 24, ki so podeljeni v tri razrede: filologijsko-historijski, filozofijsko-juridiški in matematiško-prirodoslovni. Članov-dopisnikov je imela akademija 46. — Akademijski imetek znaša 469.000 gld. v palači in 6 hišah v Zagrebu in 256.000 gld. gotovine in vrednostnih papirjev. — Za knjige je akademija potrošila ves razpoloživi dohodek okoli 9600 gld. — Predplačniki, katerih je na vsem slovanskem jugu žal samo »120«, so dobili za 10 gld. predplačnine 125.—129. knjigo »Rada«, 28. knjigo »Starin«, 28. zvezek »Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium«, 1. zvezek Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena, 16. zvezek »Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika«, 10. zvezek letopisa in Kukuljevićeva »Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae« saeculi XIII., torej 11 knjig.

Listnica uredništva. V septembrski št. »Ljublj. Zvona« je v »listnici uredništva" med našimi najmlajšimi nadepolnimi poeti po pomoti izostalo ime »Laščana«, najbrž vsled tega, ker ima tudi on več imen . . .

Tiskovna pomota. Na 637. str. letošnjega letnika, v 3. vrstici od zdolaj naj se ćita Karadžića nam. Karacića.

Predsedništvo »Slovenske Matice« nam je poslalo z naročilnim listom vred sledeči poziv, proseč nas, naj ga primerno objavimo:

P. T.

Kozlerjev »Zemljevid slovenskih pokrajin« je v zalogi »Slovenske Matice« že pred nekaj leti popolnoma pošel. Povprašuje se pogostoma po njem, a Matica ga nima več na razpolaganje.

Odbor se je zatorej odločil, da Matica izdaj nov »Stenski zemljevid slovenskih pokrajin« s slovensko terminologijo v merilu 1—200.000 in na štirih listih. Skupna velikost vseh štirih listov bi imela 146 *cm* dolžine in 155 *cm* širine. Zemljevid bi bil izdelan natanko tako, kakor generalna karta c. in kr. vojaškega zemljepisnega zavoda, in bi imel poleg praktične túdi znamenito znanstveno vrednost.

Po proračunu Hoelzlove tvrdke na Dunaju, s katero je Matica v dogovoru, bi stalo 3.000 izvodov novega »Stenskega zemljevida« 6.000 gld. Če se pa naroči le 1.000 izvodov, stanejo 5.000 gld. in vsacih 100 izvodov, pozneje naročenih, 180 gld.

Cena je torej, če se že prvotno naroči večje število, neprimerno nižja in stane potem izvod le 2 gld.

Odboru je do tega, da pridejo društveniki, ki se za to stvar zanimajo, do lepega, porabnega in tudi v zemljepisnem oziru dovršenega zemljevida, ki bi jim izvrstno ustrezal na potovanju po slovenskih krajih, v šoli pri pouku, v uradu pri raznovrstnih poslih in doma pri branju slovenskih knjig; zakaj v njem bi bili vestno zabeleženi vsi količkaj znameniti slovenski kraji po vseh slovenskih deželah, tako da bi popolnoma nadomeščal jako razširjeno in priljubljeno nemško generalno karto.

Zatorej prosi podpisani odbor vse p. n. gospode poverjenike, naj blagovolijo s priloženo naročilno polo vsaki v svojem okraju nabirati naročnike na »Stenski zemljevid slovenskih pokrajin«.

Naroči se lahko vsaki Matičin društvenik ali nedruštvenik. Zlasti pa prosimo gg. poverjenike, naj na naročevanje povabijo tudi krajne šolske svete, društva in javne, zlasti občinske urade.

Naročilna pola naj se vrne odboru ob enem z imenikom udov za prihodnje leto.

Podpisani odbor »Slovenske Matice« se zanaša, da najde ta misel krepak odziv v vseh slovenskih krogih, in pričakuje prav ugodnega odgovora. Zakaj samo tedaj, če se oglasi zadostno število naročnikov, bi mogla izdati Matica nameravani »Stenski zemljevid«.

V Ljubljani decembra meseca 1896.

Iz odbora „Slovenske Matice“:

Predsednik: *Fr. Levec.*

Odbornik: *Rutar.*

D r u ž b e s v. C i r i l a i n M e t o d a vžigalice so izšle. Zaklopnicam narodnih barv je napis: Vžigalice »Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani«. Blago je izborno, cene pa iste, kakor drugim vžigalicam. Zaloga je samo v trgovini Iv. Perdana v Ljubljani.

Ob enem so p. n. občinstvu na razpolago svinčniki naslovljeni: Svinčnik »Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani«. Narejeni so v raznih barvah in po raznih cenah iz najboljšega materijala. Zaloga je le pri Jos. Petriču, trgovcu v Ljubljani, v Kolodvorskih ulicah.

Rojaki! Kupujte in zahtevajte samo takih domačih vžigalic in svinčnikov. S tem ne razširjate samo slovenskega imena, ne dobivate samo dobregá blaga, ampak s tem podpirate tudi družbo sv. Cirila in Metoda.

Velecenjeni gospod urednik! [1])

Ni-li ugajala tudi Vam izvrstna, vprav zlata vredna misel, katero je napisal Vsekdo v »Slov. Narodu«? Sešli naj bi se namreč vsi slovenski pisatelji, umetniki, založniki ter knjigarji.

Vpraševalo se je tu pa tam: Bi-li bilo to možno? Bi se li sešli t i z o n i m i, oni s temi i. t. d. Jaz sem se samo čudila, da se more sploh tako povpraševati. Zakaj ne bi bilo možno? Zakaj se ne bi sešli vsi i realisti i idealisti, toliko konservativci kolikor »liberalci«. Sniti bi se pač morali vsi, da bi izpovedali svoje misli, ki bi se potem razpravljale in pretresovale, da bi se pisatelji spoznali med seboj.

Marsikateri idealist bi spoznal, da realisti, ki pišejo tako hudo, v resnici niso tako hudi, in konservativci bi se uverili, da je liberalizem v nas Slovencih le — izmišljen strah.

In če bi realist ne mogel prepričati idealista o svojih nazorih, idealist pa realista ne, konservativec ne liberalca in obratno, rekel naj bi drug drugemu: »Hodi z Bogom, delaj, piši, kakor hočeš, kakor ti veleva srce, ti po svoje, jaz po svoje, vsi pa narodu v prid! Okus je tudi v leposlovju lehko prav različen, pa piši ti za svoje čitatelje, jaz za svoje.«

Tisto seveda bi bilo še imenitnejše, da bi se sešli jugoslovanski literatje in umetniki, toda pride-li kdaj ta čas? Nadejajmo se, da pride, četudi ne tako brzo; med tem pa naj Slovenci sami za-se izvrše, kar se da izvršiti. Tak sestanek bi bil na čast slovenskemu narodu in bi ob enem tudi mnogo koristil.

Določitev časa za takšen shod ne bi menda delala preglavice, ker imamo Slovenci že tako obligaten praznik velike skupščine družbe sv. Cirila in Metoda; obema sestankoma bi bila ta združitev na korist, vsakemu bi priraslo na ta način nekaj udeležencev: skupščini po pisateljskem kongresu, kongresu pa po skupščini.

Márica.

---

[1]) To je prvi glas, ki nam je došel na naš poziv glede pisateljskih shodov, in damo mu mesto takoj na teh platnicah, še predno so popolnoma ponatisnjeni članki iz »Slov. Naroda«. Takisto objavimo takoj vse druge glasove, ki nam dojdejo, a ponatisk onih člankov, ki jih je spisal g. Vsekdo, bomo nadaljevali, kolikor bo dopuščal prostor.

Želji naših naročnikov in dani obljubi glede ovitkov menda najbolje ustrežemo, ako poleg književnih oglasil i. t. d. na njih zlasti ponatiskujemo sodbe drugih časopisov o našem listu.

Med vsemi slovenskimi časopisi pa je prijavila največ glasov o »Zvonu«, bodi si ugodnih, bodi si nasprotnih, tržaška »Edinost«, ki je že tudi lani najintenzivnejše posegala v znani literarni boj, s hvalno nepristranostjo sprejemajoč novi smeri prijazne in neprijazne pojave. — Kdor bo kdaj hotel pisati zgodovino tega najnovejšega našega slovstvenega pokreta, bo vsekakor moral zajemati tudi iz »Edinosti«, ki mu bo za to dobo najizdatnejši vir.

Šele prav pred kratkim časom se je v tržaškem dnevniku zopet zbila ter odločila preznačilna borba med »idealisti« in »novostrujci«, ki bo naše čitatelje izvestno zanimala, tem bolj, ker se neposredno dostaje našega lista, in ker je vmes kar naravnost posegel tudi sam urednik pesniškega oddelka »Zvonovega«. Brez pripomnje, prav kakor »Edinost«, ponatisnemo tudi mi epistolo »Starinovo«, takisto odgovor Aškerčev ter dve drugi repliki.

Prva letošnja številka »Edinosti«, z dne 2. januarja t. l. je prinesla ta-le članek:

Nazaj, nazaj v deželo sveto!

Bilo je dne 26. decembra tega leta, ko se nas je zbralo nekoliko prijateljev v gostoljubni hiši vrlega rodoljuba S. preko glavne ceste, ki vodi po kršnem Krasu od K. v T. Praznovali smo god sv. Štefana in med opoludansko jedjo smo pogodili marsikatero lepo in zdravo; popoludne sta se nam pridružili še dve dični družini iz bližnjega T. Vse je bilo veselo in zadovoljno, čeprav je zunaj grozno brila mrzla burja in nas spominjala, da smo sredi zime, sredi onega časa, ko vse pozeba, vse otrpuje.

»Da,« se je reklo, »tudi v nas Slovencih je v novejšem času, ko se bližamo zvršetku devetnajstega stoletja, otrpnilo, pozeblo marsikaj. Mesto bratoljubja imamo bratovske razpore, in že mori »Sloven'c — Slovenca brat«, mesto narodnega ponosa nam je hlinstvo in vdanost tujčevi peti«.

»Res je,« je pritrdila mlada, duhovita krasotica, »res je, da v nas ni več onega veselega življenja, o katerem so mi pripovedovale starejše sestre moje. Kakšna je bila poezija prejšnjih let, in kakšna je danes! Kako milo nas božajo in navdušujejo za vse, kar je lepega, resničnega in svetega, pesmi našega ljubljenca Prešerna, pesmi Simona Jenka in Gregorčiča!«

»Pogodili ste jo,« je pripomnil moj prijatelj Tone, »in da razvidite, da imamo še dandanes čutečih ljudi, ki dobro znajo, kaj je lepega v umetnosti, in kdaj se pričenja »verzifekstvo« in nehuje prava poezija, vam hočem prebrati sestavek: »Karanfil s pesnikovega doma«, katerega je ravnokar priobčil Ivan Fajdiga v naši »Edinosti«. Poezija je le poezija«.

Vse je omolknilo, in s čutljivim glasom je prečital vrli Tone omenjeni sestavek.

»V blag spomin našemu ljubljencu, kralju lirike dr. Prešernu!« je zaklical naš gospodar; mi pa smo si večkratno ponovili besede: »Še, še živi poezija, sveta poezija na svetu in v srcih človeških je je največ!«

Ali je morda to pesniški jezik, če nam novodobni poet piše: »Najožje k sebi te privijem — Na ustnah ustne naj vise — Jaz ti izpijem dušo — Nasprotniku hočem izkopati oči — Tu je razun mene zijavi svet — S teboj kramoljam (kakor tržaške vendirigule) — Jaz čepim pri ljubi i. t. d.«

A najodurneje se glase vrstice neke pesmi, ki se glase doslovno:

Zato pa v srcu za-te, draga,
Plamti ljubezen tak mi žar,
Kot tisoč let bi s tolpo svojo
V njem kuril bil pekla glavar.

Tako plamtečo ljubav ima torej ta nadepolni poet v svojem srcu, kakor da bi v njegovem srcu že tisoč let gospodoval najvišji glavar vseh hudičev v družbi vseh peklenščakov!!

Kje je tu okus? Okus pa je pravilo vseh pravil, in mimo prirode je ravno pravi okus zakonodajalec na polju poezije.

Prešeren je prevedel Bürgerjevo »Leonoro«, in o Bürgerju piše velikan nemških pesnikov Goethe meseca februarja l. 1776. v »Deutscher Merkur«, str. 193: »Prepričani smo vsi, da je bil Bürger pesnik«, in ravno ta Bürger piše v zanimivem spisu »Ueber Poesie und Kunst«: »Gäbe es ein ganzes Volk, dessen Nasen so organisirt wären, dass ihnen Teufelsdreck besser röche, als die Rose, dem besinge man Teufelsdreck statt der Rose. Den will ich sehen, der diesen Satz umstossen will aus der Poetik für ein solches Volk!«

To, dragi nadepolni poet, čitajte in bodite prepričani, da vsaj mi Kraševci in Kraševke, ki imamo čistega in zdravega zraka, doslej nimamo tega okusa in ne ljubimo tacega smradu!

Pa saj imamo usmiljenje; kajti poet sam se je imenoval povsem zrelega učenca tržaškega dr. Canestrinija, ko poje:

Zato slepo te ljubim, draga,
Neumno, kakor da bila
Bi blaznica tu v glavi moji
Za bebce celega (*sic!*) sveta.

To, dragi moji, je up naše bodočnosti, kajti »kar se ne dopada naši slepi buči, častili bodo pozno to narodi!«, in saj je urednik sam pridodal kritikujoče besede: »Vaše pesmi kažejo, da imate lep pesniški dar. Ako boste napredovali, utegnete sčasoma še kaj izvrstnega spisati. Ne škodi, če čitate Gottscheda in druge »poetike«, iz katerih se lahko naučite marsičesa . . .« [1])

Tako je prav! In tudi mi želimo, naj z enako poezijo »do sodnega dneva slovi« — kakor smrdljivi Pavel Knobelj, ki je opeval najgnusnejše navade Tiberijeve.

Bodočim poetom pa naj ne bodo v vzgled in vzor: Prešeren, Stritar, Jenko, Gregorčič — marveč Gottsched, »iz katerega se lahko nauče marsičesa.« *Starina.*

(Dalje prihodnjič.)

---

[1]) Blagovoljni čitatelj izvoli s tem citatom natančno primerjati »Listnico uredništva v 12. štev. lanjskega ‚Zvona'.

Nazaj, nazaj v deželo sveto!

(Dalje.)

Da se prepričate, kdo in kak velikan je bil Gottsched, in kako ga sodijo in ocenjujejo njegovi sorojaki, evo vam lepo zbirko izrekov:

Dr. Adolf Stern v »Allgemeine Literaturgeschichte« piše: »G. je nameraval nemški literaturi odpreti pot do klasicitete, a ponesrečilo se mu je. Razkačil je po svoji prevzetnosti in trmoglavosti vse literate.«

Dr. Pavel Möbius v »Deutsche Literaturgeschichte«: »Kakor pesnik ne zasluži imenovanja, ker so njegove pesmi povsem gole in prazne vsacega poetiškega zrna.«

Dr. Tupetz v »Geschichte der deutschen Literatur«: »G. je cenil le pesnike brez talenta in je samemu sebi podal takih zaušnic, da je izgubil povsem sleherni vpliv.«

A. F. Vilmar v »Deutsche National-Literatur« pa piše: »Johann Christof Gottsched — ein Name, der noch bei Lebzeiten des Mannes, der ihn führte, fasst zum Sprichworte wurde, um aufgeblasene Geschmacklosigkeit, Pedanterie und Grobheit zu bezeichnen und noch heutigen Tages in diesem Sinne nicht unbekannt ist«, po naše: »Gottsched je prototip brezokusnosti, pedanterije in surovosti«.

To, dragi Slovenec, ljubka Slovenka, ki veš in znaš, kaj je prava poezija, je vzor novodobnim poetom, »ki nam ljubezni vence vijó«!

Da, bližamo se novemu letu, in kmalu nam odbije usodepolna dvanajsta ura Silvestrovega večera! V tem trenotku zakliknimo si vsi Slovenci, vse Slovenke, naj si bode ob jadranskem morju, ob Soči in Savi, Dravi in Ljubljanici: »Nazaj, nazaj v sveti raj«!

Spomnimo se svečanosti dne 15. septembra l. 1872., ko se je prerano umrlemu Prešernu na rojstni mu hiši v Vrbi, »srečni, dragi vasi domači«, odkrila iz domačega mramorja izdelana spominska plošča in so z bridkostjo in ob enem z vzvišeno radostjo navdajali zbrano ljudstvo vrli glasovi slovenski:

„Prešeren budi, Prešeren nas vodi,
Na delo za njim, na duševni boj!
Pravici udani, luči, svobodi,
Naprej za svoj dom, navdušeni roj!
Prešerna vihra pred nami zastava!

Povrni se zopet bratoljubje, povrni se pravo človekoljubje, povrni se prava ljubezen do domovine skupne, do skupnega naroda slovenskega! Povrni se tudi prava, sveta poezija! Bistrimo si um, a blažimo si ob enem srce; kajti, kakor piše zaslužni pesnik naš iz stare šole: »Omika napreduje — a srca omrzujejo!« Torej še enkrat: Nazaj, nazaj v sveti raj!«

Kras, 30. decembra 1896. *Starina.*

G. Starini je odgovoril g. Aškerc v 5. štev. »Edinosti«, z dne 12. januarja t. l. tako-le:

Nazaj, nazaj v deželo sveto!

Odgovor gospodu »Starini«.

V »Edinosti« št. 1. in 2. t. l. je napisal neki g. Starina s Krasa (?) nekaj vrst povodom pesmi »Vida«, natisnjeni v decembrski številki »Ljubljanskega Zvona«. To pesem je zložil mladi in jako nadarjeni pesnik Kazimir pl. Radics. Gospodu Starini nikakor ne ugaja ta pesem, zlasti njen konec ne.

Tudi v beletristiki velja nekoliko že od davnih časov tisto: »De gustibus non est disputandum«. A če pesem ne ugaja Starini, iz tega še ne sledi, da pesem ni lepa. Pomilujem Vas pa, da ste se s svojoj sodboj o tej pesmi ponižali na stališče, na katerem stoje »estetiki« „Slovenčevi“ in „Katolikovi“. — Da je ta Radičeva pesem prišla v v „Zvon“, sem kriv jaz podpisani in prevzamem prav rad vso odgovornost v tem oziru! Ko sem pesem prečital do konca, sem videl takoj, da imam v rokah delo pravega poeta! In ravno sklepna strofa, pri katere čitanju je dobil gospod Starina kurjo polt po telesu, mi je posebno ugajala! Črez nekaj trenotkov sem celo mislil, da je ta poslednja strofa morebiti kako posneta iz — Levstika. Šel sem gledat — pa nisem mogel nič najti. V vsej tej Radićevi „Vidi“ je razlit tako zdrav realizem, tako krepak humor, da ima človek, če jo bere brez predsodkov, brez prezavzetega mnenja, pravi užitek. In zdravi, realistični humor, ki je dandanes tako redek, se sme brez dvoma javiti tudi v erotiki.

In zakaj ne? Če je individuvalnost pesnikova takšna, da opeva svoje srčno nagnjenje v krepkem, šaljivem žanru — ali naj morda še vpraša kakega pedanta, če sme pesniti tako, kakor se njemu (pesniku) samemu prilega? Prepričan sem, da bi bil imel n. pr. Levstik s to pesmijo veliko veselje, kakor je imel veselje z njo marsikateri „Zvonov“ čitatelj, izvzemši seveda g. Starino.

Radič je bil pisal uredništvu »Zvona“ med drugim, da čita in študira razne poetične teoretike, n. pr. poetiko Gottschallovo. Jaz sem v „Listnici“ izrazil svoje veselje nad novim pesnikom in mu pritrdil mimogrede, da je čisto prav, če se peča tudi s teorijo in tehniko poezije, ter da ne škodi, če čita, kakor je Radič sam pisal, Gottschalla. Gottschallova „Poetik“ je izvrstna in mnogo študirana knjiga. G. profesor Levec, ki tudi nekaj ve, kaj je poezija, mi je bil kakor urednik „Zvona“ l. 1883. podaril Gottschalla v 5. natisku. — V dotični listnici uredništva na strani 776. lanjskega letnika „Zvona“ sem zapisal jaz tudi Gottschalla. Vzemite „Zvon“ v roke, g. Starina, pa čitajte še enkrat!

In kaj ste pisali Vi, gospod Starina, v „Edinosti“? Vi pišete tam o — Gottschedu! Vi perorirate in tradirate per longum et latum o že zdavno pozabljenem Gottschedu, umrlem l. 1766, za katerega se niti med Nemci dandanes ne zmeni živ krst. (Gottschall pa morda še živi — ne vem za gotovo).

Častiti čitatelji „Edinosti“ razsodijo pa sedaj brez težave, kako ceno ima cela Vaša iz raznih „Konversations-Leksikonov“ prepisana razprava o — Gottschedu, na katerega pesnik Radič nikoli mislil ni, in katerega tudi v „Zvonovi“ listnici ne najdete!

Tu je dvoje mogoče: Ali ste površno čitali dotično listnico in v naglici zamenjali Gottschalla z Gottschedom (!), ali pa ste morda nalašč naredili tak manever. Poslednjega za sedaj še nočem verjeti.

Tako je, gospod Starina! Drugikrat izvolite pred vsem dobro in vestno čitati — potem pa filozofujte o poeziji, kakor se Vam poljubi! Teoretiki in dlakocepci hodijo po svojih potih, ustvarjajoči umetniki pa po svojih . . . .

Z odkritim vezirjem Vaš vdani

A. Aškerc.

Skale-Velenje, 7. januarja 1897. l.

(Dalje prihodnjič.)

Istega „Starine“ jeremijadi je posvečeno povsem ironsko „Pismo“ nekega „idealista stare šole“ (?) v 6. štev. „Edinosti“ z dne 15. januarja t. l. Evo ga!

Pismo.

V Ljubljani, 6. prosinca 1897.

Poglaviti gospodine uredniče!

Prosim Vas pred vsem, uverite radi njegovih „rumenih cipelic“ in radi njegovega „velikanskega okusa v umetniških vprašanjih“ mahom tolikanj zaslovelega Sama Skoka, da mu nikakor nočem mešati štrene s tem-le ponižnim „pismom“! Uverite ga dalje, da nas je tekom štirih mesecev že do cela prepričal, kako potrebne so bile slovite „Portretne karikature“, radi katerih je imela vrla „Edinost“ toliko odjemalcev, da so se v kratkem času razpečali vsi, prav vsi izvodi njenih dotičnih številk. V Ljubljani in drugod povpraŝujejo še danes ljudje po „karikaturah“; zato je samo to obžalovati, da se ne tiska Vaš list v številnejših izvodih. Nu, plavolasa diletantka, s katero se je vražji Skok — (nevaren človek to!) — izprehajal po leti „po slikovitem obrežju zelene Krke“ ter se je naslajal — (ta stari grešnik, ki se — verjemite mi! — le iz golega hinavstva prav filistrsko drgne ob naše veriste) — nad diletantkinimi „ultramarinsko-modrimi očmi“, ta — pikantna diletantka s „favenskim nasmehom“ izda baje že v kratkem kar brošurico starih in novih „karikatur“, da se začne z nova jok in škripanje z zobmi. In potem bo še bolj razširjena slava Skokovih rumenih cipelic. — Blagor mu!

Nadalje povejte Skoku, naj vendar že začne „kositi“! Svojo koso brusi že enajst mesecev: torej bo menda dovolj ostra. Ker je „duhovit in sila dovtipen“, vem, da mu bo ta košnja le igrača po tako dolgi pripravi . : . Samo svoje „cipele“ naj pusti — vsaj do spomladi! — v miru med košnjo; sicer morajo res misliti vsi ljudje, da ima — fiksno idejo: „cipeli-karikature“.

Sporočite nadalje g. Iv. Fajdigi izraz mojega neomejenega somišljenstva, dotikajočega se — Prešernove smetiščnice. Upam, da iztakne kmalu še Vodnikov tintnik, Koseskega škatljo za njegov cilinder (ima ga neka ljubka gospica v Trstu!), Jurčičevo mošnjo za tobak, Slomšekovo spalno čepico in poslednji čik znamenitih veržink Simona Jenka Vse to naj pošlje kustosu ljubljanskega muzeja, Müllnerju, in slava Dobrinova bo nesmrtna. Zakaj „poezija je res le poezija“, naj si tiči tudi v smetiščnici, ali v tintniku, ali v stari škatlji, ali na koncu plesnivega čika, če ga le ni rabil kak — „naturalist“. —

Kraškemu g. „Starini“ izražam takisto svojo celo harmoniranje, ki se ozira na poezijo. Saj res: Slovenci smo konservativen narod povsod; torej tudi v pesništvu. Zvonkljajoče rimice in obliznjeno gladek ritem, votel patos in solzivost so nam bili doslej še najbolj v čislu. Kaj hočejo torej ti mladiči, ta Saveljev, Mihajlov, Nikolajev, ta Radič ali Borut?! Ti ljudje nimajo že nobenega rešpekta več! Le berite n. pr. Cankarjevo kritiko o A. Aškercu, kjer deva v nič naše najsta-

rejše in „najslavnejše“ pesnike, celo Cimpermana, in — oj! — Vašega Gregorčiča, celo Stritarja — hoj „Starina“! — in druge staroslavne, pa prizanaša le Aškercu in Prešernu! Ti „novostrujarji“ so res pravcati revolucijonarci brez bogov in postav. Zato mislim z g. „Starino“: kar je bilo pred 30 leti prav in dobro, naj bo pa še danes! Nam poštenim Slovencem ni treba moderne, ni treba dekadentov, satanistov, simbolistov in drugih m—istov (to sem duhovito povedal, kaj?); naši pesniki smejo peti vedno in vedno le o bledi, mili lunici, o mokrih rožicah, pihljajočih cefirčkih, o spominih na dni, ki so bili, o potočkih in oblačkih . . . sicer: quos ego! — Naši otroci in naši kmetje hočejo (?) čitati po vsi sili „Ljublj. Zvon“: torej „novostrujarji“ in vsi, ki niste — rumeni, molčite! Živel naš konservatizem, naši otroci in naši kmetje, če čitajo rumeni „Ljublj. Zvon“!

Sploh pravim: ti-le „moderni realisti“ zaslužijo, da jih pošljemo v Sibirijo. Prej je vladal več kakor dvajset let idilski mir in prav idealna sloga v literaturi. Edini dr. Mahnič nam je delal malo zgage. Sedaj pa tolik vik in krik, da se maje in trese obnebje! Prej smo brez vse kritike udobno prebavljali brez izbere vse povesti in romane našega Kodra, Detele, Dobravca, naše Pajkove . . . . celo dr. Tavčar in Kersnik nista skalila nikdar sloge. A sedaj? — Za vsakim oglom stoji pet estetikov, v vsaki kavarni dva tabora: idealisti in realisti. Oj bože, kam smo prišli! Zares: naša mladina — zlasti pa Govekar s svojim klubom realistov na Dunaju — je brez rešpekta, brez bogov in postav! Srce me boli!

Nu, navzlic vsemu priznavam: literatura naša se prav v zadnjih dveh, treh letih očividno razvija. Povsod se pojavljajo novi pisateljski začetniki, in — to je glavno! — z uspehom. Edini „Lj. Zvon“ je pridobil v tem času pet ali šest vrlih moči, ki bodo — tako upam — plodovite in vztrajne. Poleg literature pa se giblje tudi naša dramatika in opera, da zremo z velikimi nadami v bodočnost. Realistični „Dom“ Sudermannov je imel sicer v Ljubljani največji uspeh med vsemi letošnjimi predstavami; tudi realistična „Selanka“ je vrlo uspela: navzlic temu seveda želimo, da naj bodo naši izvirni dramatiki — idealisti ali vsaj romantiki. Zakaj: „Zvonov“ Ž. ne dovoljuje nikdar slovenskemu realizmu na oder „iz doslednosti“.

Najnovejša opera g. Parme je takisto lepo častno delo. Ker je libreto slučajno še romantičen, mora ugajati gospodu Ž. in vsem Ljubljančanom, ki so dobre volje, že iz doslednosti. — Tako pa naj sklenem svoje dosledno idealno pismo z iskrenimi pozdravili idealnemu kolegi gosp. Fajdigi in bojevitemu konservativcu g. Starini, pa Vam, če ste baš dobre volje!

Idealist stare šole.

Vrsta člankov, ki jih je sprožil „Starina", je završena v 7. štev. »Edinosti«, z dne 16. januarja t. l. Ponatisnemo tudi ta članek, toda ne vsega, ker nam nedostaje prostora.

Nazaj, nazaj v deželo sveto!

Pustite pse, naj lajajo,
To kaže le, da jahamo.

Slovenci smo tako srečni, da imamo kopo literarnih terzitov, kritiških diletantov, kateri ob vsaki priliki zaženo svoje hripave glasove na literarni produkt, katerega oni niti ne morejo, še manj pa hočejo razumeti. V kritikovanju in napadih so pa ti terzitje jako stereotipni; ne umejem, da te vrste ljudje, ako hočejo pobijati novodobno ali bolje moderno smer literature, popolnoma posnemajo našega konservativnega kmeta, kateri ne more prehvaliti prejšnjih časov, v mnogem oziru baje mnogo boljših, čigar ded je bil zopet hvalil svojega deda dobo, in čigar vnuk bo hvalil to dobo, o kateri je njegov ded vedno tožil. Le v toliko je kmet še bolj liberalen, da se pomika s časom naprej, četudi morda za celo stoletje počasneje, nego pa ti psevdokritiki. Ne da bi dokazali z estetičnega, moralnega ali vzgojevalnega stališča neumestnost moderne ali, če hočete, realistične literature, javkajo za starimi, lepimi časi (!) (n. pr. Holzapfel i. dr.), in kar se dandanašnji piše, jim je vse le gola, suha (o joj!) proza.

V zadnjem času je pa te „vpijate" posebno razburila pesem, natisnjena v zadnji lanjski številki „Zvonovi". Na njih napade sploh ne bi bilo umestno reagovati, ker bi bila vsaka beseda odveč, da ni tudi v „Edinosti" neki „Starina", katerega so, kakor se vidi, Pajkove lavorike izvabile iz brloga, zasedel kritičnega kozla, ki pa je, kakor kaže ves dotični spis, obrzdan z osatom.

Moža so grozno razburile vrstice:

Zato pa v srcu za-te, draga,
Plamti ljubezni tak mi žar,
Kot tisoč let bi s tolpo svojo
V njem kuril bi pekla glavar.

Zato slepo te ljubim, draga,
Neumno, kakor da bila
Bi blaznica tu v glavi moji
Za bebce celega sveta!

Ogorčeno vzklika, kje je tu okus? Vidiš, prijatelj »Starina«, to je ravno: enemu ugaja zelo papricirana jed, drugemu zopet obratno; ni-li res tako? Ne vem, more-li res ta primera — ki je, mimogrede povedano, jako dobra gradacija poprejšnjih — človeka spraviti v tako sveto jezo, da je potlej celo premenil ime pisatelja poetike, katero uredništvo priporoča pesniku, in je modro zamolčal zaključek dotičnega navodila v listnici urednikovi.

Kaj je vendar tako groznega v teh dveh kiticah? Možu se vidi, da ima jako minimalno obzorje, in da do dobrega ne pozna niti pesnikov, katere postavlja nam drugim za vzor! In taki ljudje pišejo o propadu slovenske književnosti! Bilo bi pač bolje, da bi g. »Starina«

malo bistreje pogledal v slovensko literarno zgodovino, nego da stika po starih nemških revijah za različnimi citati, kakor je n. pr. tisti s »Teufelsdreck«.

Ker proseva iz vsega spisa velik »testimonium paupertatis«, bi bilo popolnoma brez uspeha, ako bi g. »Starini« omenjal poezij slavnega nemškega pesnika Fr. Bodenstedta (Mirza Schaffy), katere so izšle že v 157 izdajah. Naj si mož ogleda primere, trope, figure in hiperbole v njegovih pesmih, potlej bo videl, da ni nič tako hudega, če pesnik pravi, da je njegova ljubav tako plamteča, »kakor bi bil s svojo tolpo pekla glavar kuril v njegovem srcu«. Toda poznata bi mu bila lahko pesmica Simona Jenka, naslovljena »Pred sodnim stolom«:

Kadar bom pred sodnim stolom stal,
Upam, da me Bog ne bo pogubil;
Samo če mi bo odvezo dal,
Da sem tebe tak' neumno ljubil.

To je vendar precej enako: »kakor da bi blaznica bilà tu v glavi moji za bebce celega sveta!« In vendar se ni nad tem nihče izpodtikal, zaradi »Zvonove pesmi« pa toliko zavijanja oči in toliko licemerstva! Sedaj pa pride kulminacija bedastoče ali pa zlobe (kdo ve?) g. »Starine«. Urednik pesniškega dela »Zvonovega« pravi v listnici napadenemu pesniku: »Vaše pesmi kažejo, da imate lep pesniški dar. Ako boste napredovali, utegnete sčasoma še kaj izvrstnega spisati. Ne škodi, če — kakor pišete — čitate »Gottschalla« in druge »poetike«, iz katerih se lahko naučite marsičesa glede teorije in tehnike. Toda prava »velika šola« vsem umetnikom in pesnikom je in ostane — življenje in priroda«.

Tukaj je g. »Starina« jako rafinirano, vede ali nevede? — tiskano je bilo jasno dovolj — premenil »Gottschalla« v »Gottscheda«; in zopet kopa citatov, v katerih se obsojuje »Gottschedovo« delovanje in pisateljevanje. Čudno se nam pa vendar zdi, kako je mogel g. »Starina« premeniti imeni, ker mu vendar že vsaki petošolec lahko pove, da »Gottsched« sploh ni nikdar napisal nikake poetike, ampak je izdal le svoje nazore o pesništvu v spisu »Versuch einer kritischen Dichtkunst für die Deutschen«, s katerim poskusom je pa skoraj popolnoma pogorel. Sploh pa mora vsaki razumni človek zaupati Aškrcu kakor uredniku pesniškega dela »Zvonovega«, da, če bi tudi bilo pisano »Gottsched«, ne bi priporočal svojim sotrudnikom v proučevanje tega literarnega šarlatana, in bi bilo to popolnoma gotovo tiskovna pomota. Sploh pa popolnoma označuje namen g. »Starine« dejstvo, da je meni nič, tebi nič izpustil zaključek, v katerem pravi uredništvo, »da prava velika šola pesnikom je in ostane življenje!«

Toliko smo hoteli reči v očigled vedno množečim se napadom na novo realistično smer in pribiti smo hoteli orožje, katero rabijo ti nazovi-kritiki, hoteč zatajiti svoje neznanje! Gospodu »Starini« pa kličemo: vsakdo ostani pri svojem kopitu! Ne sutor ultra crepidam!

Shod literatov in umetnikov.

Priobčil Mladenov.

I.

Ko sem čital lani v »Sl. N.« vrsto toli umestnih člankov, razpravljajočih o shodu slovenskih književnikov, sem se razveselil, misleč si: vendar zopet primeren, stvaren predlog, ki je prevelike važnosti za našo prosveto. A izkušnja mi je takoj ogrenila moje veselje, kajti spomnil sem se, kaj se je že vse nasvetovalo, kaj vse zapričelo — a kako malo tega se res izvršilo. In res — dasi pri nas vlada med književniki toliko nerazporazumljenja, kolikršno nikjer, in je književna naša trgovina v tako slabem položaju, kakor nikjer drugod — vendar ta predlog ni našel pričakovanega občega odmeva. Morda so bile krive politične borbe, ki so se z volitvami še poostrile: »inter arma silent musae« — A sedaj, po završenih izborih gotovo lahko pride na dnevni red ona preznamenita ideja.

Mi imamo »Slov. pisateljsko društvo«. Ali ono ne čuti dolžnosti, da izvede idejo nasvetovanega slovstvenega shoda? Lep in hvale vreden je njegov posel, da vzidava umrlim pisateljem spominske plošče ter tako proslavlja njih spomin; lepo in koristno je njegovo podpiranje ubožnih pisateljev in njegova skrb za vzgojo novih talentov; a prav tako bi bilo zlasti to slavno društvo poklicano, da se pobrine za prireditev tega shoda, in ono bi moralo čuvati, da se izvrši tisti shod v taki smeri in obliki, ki zagotovi obilen sad.

Treba pa bi bilo takoj pričeti s potrebnimi pripravami. Kaj in kako naj bi se obravnavalo na tem shodu, je razjasnil že pisatelj člankov v »Sl. N.« — Uvideli smo, da bi bilo treba vsaj treh odsekov, književnega, umetniškega in knjigotržnega. Zategadelj pa mislim, da bi bili potrebni tudi trije pripravljalni odbori, ki predelajo vse gradivo, to je: sprejemajo in presojajo priposlane jim nasvete in sestavijo na podlagi teh potrebne predloge.

Književni odsek naj bi pred vsem skrbel za to, da poda slov. pisateljem nekak pravec za njih delovanje, knjigotržni uravnaj naše knjigotrštvo in kolportažo, umetniški pa zasnuj našim umetnikom svoj kartel.

Kako se naj to vse doseže, o tem se je seveda treba posvetovati. — Ta ideja pa, ako bi se izvedla, bi vdihnila našemu prosvetnemu življenju sploh novo čilost in zamorila dosedanje mrtvilo, a tudi vsakemu posamezniku bi donesla toliko koristi, da mi je že samo zategadelj neumevno, zakaj se nihče ne pobrine za to.

Izključiti se ne bi smelo nikogar, ki ima zmožnosti za delovanje in pa pošteno voljo, vsako strankarstvo bodi že »a limine« izključeno. —

Treba bi bilo torej pred vsem, da se osnujejo pripravljalni odbori, ki sprejemajo nasvete in objave, ki skrbe za referate. Ti naj se natisnejo, da so vsakemu udeležencu pred shodom znani, in na shodu bi bila dovoljena le povsem stvarna, po možnosti kratka razprava. Preporne točke, o katerih ni pričakovati zedinjenja (n. pr. o prednosti idealizma ali realizma), naj se ne bi sprejele v vzpored.

Slovensko pisateljsko društvo pa po mojem mnenju ne bi imelo samo skrbeti za prireditev shoda, temveč naj bi tudi skrbelo za izvršitev dotičnih sklepov in ukrepov. Ono bi se moralo potem sploh reorganizovati na mnogo širši podlagi; postalo naj bi to društvo zaveza vseh slov. književnikov in umetnikov, ki bi skrbelo za interese naše književnosti in umetnosti ter s tem posredno tudi za pisatelje in umetnike. Njegova naloga bi bila velevažna; z njo bi se našega naroda razvitek in napredek izvrstno pospešil.

Priznavam težkoče, vem, da se bo marsikaj ugovarjalo »bona« a tudi »mala fide« ideji sami, in da nje pospešitelji in izveditelji ne bodo želi zahvalnosti od vseh krogov; a nikar nas naj ne straši trud in težave pri podjetju, ki je toli važno in znamenito.

Dal Bog, da ta opomin ne ostane — pozabljen in zanemarjen tako, kakor se je to, nam na sramoto, zgodilo člankom samim, temveč da pripomore k temu, da se uresniči važna in lepa ideja.

Dasi je pozval pisatelj člankov o slov. književnem shodu (v »Slov. Narodu« št. 8.), naj se oglase »pro« in »contra« njegovemu nasvetu, da se tako vsa stvar razjasni in pospeši — je bilo vendar doslej le malo odziva. Da pa vnovič spravimo to stvar v živahnejši tir, bodi tudi meni dovoljenih par opazk.

Zakaj vlada tolika brezbrižnost? Je mar res edino politika temu vzrok? Meni se to ne zdi prav verjetno. Saj smo imeli Slovenci še vse hujše politične borbe, borbe za svojo narodnost, ki smo jih bili tedaj s še mogočnimi in brezobzirnimi tujci v svoji sredini, z neprijazno vlado — boji, ki so bili mnogo ljutejši od sedanjih. Poleg tega smo si bili tudi takrat med sabo navzkriž in v laseh. A vendar pri tem nismo zanemarjali književnosti. Ali ni bil Jurčič poleg vsega političnega dela neutrudno marljiv v leposlovnem pisateljevanju? Sedanje politične razmere so še vedno mnogo ugodnejše od prejšnjih, in torej bi bilo le tem naravnejše, da se razumništvo briga mnogo bolj nego prej za književna vprašanja.

In vendar se ne da tajiti, da je nekdanja navdušenost kakor v drugih ozirih tako tudi v tem zelo ponehala. Ne da bi se množile slovstvene publikacije, jih je skoro vedno manj; vsaj leposlovje se nikakor ne razcvita tako, kakor bi bilo pričakovati po napredovanju na drugih progah narodne prosvete, in žalostna usoda slovenskega gledališča kaže, kako malo razuma je n. pr. med nami za veliko važnost dramatike.

Ali ne bi bil koristen in važen nasvetovani shod tudi v tem oziru, da vzbudi in okrepi zanimanje za slovensko književnost v širših slojih?

Ne vem, kako da nobeden izmed naših rodoljubov, naših političnih voditeljev ni uvidel tega pomena, ki bi ga imel nameravani shod ter se zavzel za to lepo idejo.

O shodu slovenskih pisateljev in umetnikov.

Da bi tej lepi ideji po svojih močeh pripomogli do uresničenja tudi mi, smo se obrnili zasebno po pismenem potu do več znanih pisateljev in pisateljic. Iz poslanih nam odgovorov smo se uverili, da je povsod dovolj dobre volje in zanimanja za nameravani shod in prepričanja o njega potrebi in koristi — da pa nedostaje krepke inicijative. Vsaki začetek je težak, in marsikdo, ki bi bil poklican za tako inicijativo, se plaši neizogibnih žrtev, zlasti tudi izgube časa, ki so neizogibno spojene s takim poslom.

Ker je g. Mladenov na ovitku 6. štev. »Zvonove« zlasti pisateljskemu društvu namislil inicijativno ulogo, nas je predsedništvo omenjenega društva v zasebnem listu opozorilo, da »pisateljsko društvo je v prvi vrsti podporno društvo, ki ima ne samo med člani, nego i med odborniki nepisatelje. Sicer pa je odbor naročil g. Trstenjaku, naj pozve pri onih pisateljih, ki se za tak kongres zanimajo, kaj naj bi bila zadača tega kongresa«.

Menda ustrežemo ne samo sl. odboru pisateljskega društva, oz. njega pooblaščencu, ampak tudi vsem drugim krogom, ki se za to vprašanje brigajo, ako izmed glasov, ki so nam od interpelovanih pisateljev došli, priobčimo na današnje številke ovitku tistega, ki govori najkonkretnejše, da se nam ne bode moglo očitati, kakor se nam je, da »se iz sestavka na „Zvonovih“ platnicah (namreč v 6. št.) ne more posneti najmanjši pozitivni predlog ali namig, o čem naj bi se razpravljalo na tem shodu, in kakšne koristi bi od njega imeli pisatelji ali pa narod.« — »Pisatelj« nam je na naše vprašanje poslal te-le vrstice:

Sestanek pisateljev in umetnikov.

Kar morejo storiti delavci, kar morejo izvršiti ženske, kar menijo uprizoriti dijaki, tega ne morejo dognati — slovenski pisatelji in umetniki. Ideja sestanka, ki bi bila velike važnosti in izrednega pomena za razvoj našega slovstva, našega knjištva, kolportaže in našega umetništva — tega preziranega pastrka med Slovenci — ta lepa ideja se kar ne more realizovati. Zanimanja je malo, pozitivnega dela pa se ne loti nihče. Niti toliko odziva niso dobili članki v „Sloven. Narodu«, da bi se bili vsaj kratko, z enim stavkom, z eno besedico odzvali naši pisatelji, umetniki in knjigarji. In prav to kaže, kolika mlačnost, apatija vlada med Slovenci glede literature in umetnosti, prav to dokazuje, kako malo vzajemnosti in sloge je med našimi pisatelji in umetniki. Prav ta nevesela pojava pa hkratu najbolj dokazujeta potrebo takega kongresa! — Gospod »Vesekdo« je kratko načrtal vse pogla-

vitne točke, katere naj bi se obravnavale na shodu, in ni se oglasil nihče, ki bi bil onim argumentom in onemu vzporedu ugovarjal. V kolikor pa je znano meni, so se izrazili doslej za tak kongres: g. A. Aškerc (s člankom v »Narodu« ob stoletnici Vodnikovih »Novic«), gospodična Márica (s člankom v »Lj. Zvonu«), in osebno: gg. Iv. N. Resman, V. Holz, V. Bežek, Fr. Vidic, Fr. Govékar, Fr. Goestl, Iv. Cankar, L. Pintar, Premec, Borut ter Aleksij Nikolajev. Drugi se niso izrazili še nič. Da se pa vendar vsaj nekaj dožene, si usojam predlagati sledeče:

Osnuj se v Ljubljani pripravljalni odsek, obstoječ iz ljubljanskih pisateljev i drugih mož, ki se zanimajo za kongres. V odsek se naj pa povabita posebno predsednika »Sloven. Matice« in »Sloven. pisateljskega društva«. Ta odsek naj v najkrajšem času dožene, ali, kdaj in kje se naj shod vrši, s kakšnim vzporedom itd. Ta pripravljalni odsek naj potem objavi svoje predloge v „Slov. Narodu“ vsaj do srede julija ter naj pozove slovenske pisatelje, umetnike in knjigarje, naj blagovole odboru poslati svoje želje in nasvete. Hkratu naj se skliče nekak »občni zbor«, na katerem naj se voli kongresni odbor. Volitev naj se vrši tudi s pooblastili in z izjavami neprisotnih literatov i. dr. Ta odbor naj se loti potem nemudoma dela. O posameznih točkah naj se določijo referati, kateri se bodo čitali na kongresu. Ob enem pa naj se obrne odbor do vseh slovenskih literatov i. dr., da se shoda udeleže ali osebno ali pa vsaj pismeno z naznanjenimi željami, predlogi, ugovori, itd.

Vodo bi nosil v morje, ako bi po temeljitih dokazilih v »Slov. Narodu« z nova dokazoval potrebo takega shoda. Naša kritika se je pokazala prav v zadnjem času jako nestrokovnjaška; naše knjištvo je še v povojih; naši umetniki zdihujejo, ker so nepoznani in neplačevani; naša slovstvena in pisateljska društva hirajo za jetiko, naši najboljši leposlovno-znanstveni časopisi nam umirajo — s kratka: naši pisateljski, slikarski, kiparski in sploh umetniški odnošaji so skrajnje žalostni; zanimanja ni med občinstvom — ker nimamo prav nobene reklame! — prav nič, in pisatelji in umetniki nam naravnost izmirajo! Pri toliki brezbrižnosti izgubljajo veselje do dela naši najdarovitejši književniki, propadajo najboljša književna podjetja; naša umetnost in literatura pa se izkoplje le redkokdaj iz — diletantizma. In vendar, koliko moči imamo, ki bi bile v ponos velikim narodom!!

Ljubljanski literatje, umetniki in slovenski knjigarji, ki vam je za napredek in popoln razcvit naše umetnosti, ki vam je za lastni materijalni obstanek: vstanite in delajte! *Pisatelj.*

V »Slovenskem Narodu« v številki dne 10. julija t. l. je priobčil v podlistku neki Vid-Cid nastopni članek:

Morala.

»Es gibt Menschen, die sich ein Gewerbe daraus machen, in Werken der Kunst nach Unrath zu suchen, wie die Schweine im Walde nach Trüffeln. Es ist klar, dass man den Schweinen Unrecht thut, wenn man sie mit diesen Leuten vergleicht. Denn abgesehen davon, dass sie nützlich sind, fressen sie, gute Abrichtung oder einen Maulkorb vorausgesetzt, die Trüffeln nicht, die sie finden, während jene Menschen einen persönlichen Genuss an dem wirklichen oder vermeintlichen Schmutz zu haben scheinen, den sie emporwühlen. Man sollte wenigstens eine Art Maulkorb für sie erfinden!« —

»Jugend«. 1897. št. 8.

Globoko iz srca mi je govoril »glosist« z gori citiranimi vrsticami, in nehote sem se domislil raznih kapucinad in kanonad, ki se spuščajo in usipajo iz predalov naših moralnih — seveda patentirano moralnih — listov in lističev na slovenske pisatelje, ki so se osmelili pogledati naše življenje skozi nebarvano steklo in napisati to, kar so videli in čutili. Pred občutnimi in nežnopoltnimi kritiki niso našli milosti, in strogi moralisti so vihteli v svoji ogorčenosti in užaljenosti kritične cepce brez pardona nad njih spisi in glavami.

Umevno je, da zbudi vsaki novi pojav v literaturi priznanje in nasprotstvo, eno tu — drugo tam. Nasprotniki se navadno upirajo z vsemi sredstvi takemu novemu pojavu, in skoro v vsakem slučaju pripada najvažnejša uloga strankarstvu in zlobnosti. Koliko primerov imamo že pri nas, pri naših skromnih literarnih razmerah! Vselej, kadar je nastopil kak nov talent, ki je ubral drugo struno, da se ni strinjala z obče veljavno, v vsaki lajni udomačeno melodijo, ter krenil svojo pot in si pridobil svoje pristaše — vselej so pristopicali strogi moralisti ter se z občudovanja vredno vztrajnostjo lotili raziskavanja. Iztikali so po raznih spisih v verzih in v prozi, secirali njih vsebino, odsekavali in dostavljali, da je le šlo pod njih mero, in res — našli so tu pa tam kaj tacega, kar bi malo čudno vplivalo na kakega — otroka. Potem pa so obesili sad svojega dela na veliki zvon ter raztrobili med svet —: »Jurčič, Stritar, Gregorcič, Tavčar, Aškerc . . . so nemoralni pisatelji, v njih spisih je samo blato, to je prava pornografija!«

To je bila vedno stara pesem! — Nù, vsakdo ima pravico, kritikovati javne spise, ako je usposobljen za to, in dokler dela s poštenimi sredstvi, dokler čita in išče brez predsodkov. Žal, da se je

to pri nas godilo prav redko; navadno se je enostavno in brez dokazov dotičnim avtorjem podtikal namen nemoralnosti — in to je bilo neplemenito in obsojanja vredno. Vprašali bi lahko dotičnega kritika, kje je dobil pravico, v svojem nasprotstvu podtikati avtorju namen pohujšanja in razširjanja nemorale?

Dr. Lampe, ki sicer tudi ni bil vedno po volji »Rimskemu Katoliku«, je napisal v svojem »programu« jako umestne besede: »Tudi leposlovni list mora gojiti nravnost in odbijati nenravnost. Uči — če tudi ne pove tega — kaj je dobro, kaj je slabo. Dobro opisuje tako, da se prikupi in omili, a slabo tako, da se pristudi. Prav s tem, da opisuje življenje resnično, kaže tudi resnično in krepko, kaj je nravno dobro, in kaj je slabo.« In dalje piše: »Reci kdo, kar hoče o naših spisih . . . krepost hvalimo, greh grajamo, a s sveta ga spraviti ne moremo, torej tudi ne prezirati v spisih.«

Kdo bi ugovarjal g. dru. Lampetu? Njegove besede so obče veljavne. In prav s temi besedami se dado ovreči vsi napadi na naše realiste. V nobenem slovenskem spisu, bodisi da ga je rodil novejši realizem, ali da je iz prejšnje, romantične dobe, nisem mogel zaslediti mesta, kjer bi avtor priporočal greh ali vabil vanj! Nasprotno, povsod je slikan greh tako, da odvrača človeka in ga svari! Tudi najbolj realistični slovenski roman »vpliva« le v tem smislu!

Če je torej res, kakor je z mogočnim patosom vzkliknil na kritičnem vozu sedeči, otročje idealni mladenič: »Kdor prečita to povest, jo vrže s studom in sramom v kraj, kjer bo počivala pod prahom . . .« — tedaj je pisatelj dosegel samo svoj namen: zbuditi gnus proti takemu življenju, in kritikastrovo orožje mora brez uspeha odleteti! Toda vsem ni zbudila taka povest gnusa in studa do nemoralnega življenja, kar bi seveda pričakovali; našli so se tudi čudaki, kateri so čutili stud do — povesti samih. Dotičniki so pač slični otroku ali norcu, ki bije ob predmet, ob katerega je po svoji nerodnosti treščil, ter se huduje nad njim! Literatura pa ne sme in ne more vedno misliti na otroke, naivne dekliče in nenormalne ljudi, ona se obrača do normalno razvitih in srednjih temperamentov, na katere sploh umotvor nima vpliva, ker je njih značaj že toliko utrjen, da ga mimo gredoči vtiski kakega spisa ne morejo izpremeniti.

(Konec prihodnjič.)

Morala.

(Konec.)

Sicer pa je vprašanje, je-li kak umotvor nemoralen sam na sebi. To misel je razvil moderni francoski akademik Marcel Prévost v zanimivem članku »literatura in morala« ter prišel do zaključka, da se pri umotvoru o nemoralnosti na sebi sploh ne da govoriti. Dokazal je to v pogovoru z debelušno damo, ki je v svoji ogorčenosti in srditosti kar sopihala in vzklikala:

»Jaz obsojam in sovražim vse moderne romane in gledališke igre; vsi tisti, ki pišejo, kar jim šine v glavo, so navadni javni zapeljivci, ker pokvarjajo mladino!« —

Torej zopet klavzula!

Če hočemo biti nepristranski, moramo vprašanje deliti na dvoje in gledati, je-li umotvor nemoralen sam na sebi ali le z ozirom na mladino.

Sam na sebi umotvor ne more biti nemoralen, ker zbuja v enem občudovanje, v drugem gnus, ker enega blaži — drugega pohujšuje, enega poboljša — drugega zapelje. Nemoralnosti ali nenravnosti torej ni v umotvoru, temuč v človeku samem.

To načelo priznava celo dr. Lampe, ki je pisal: »Na eni strani vračajo list in pošiljajo poročilo, da ga ne marajo, »ker je presvet«. Na drugi pa ga obdolžujejo, da pohujšuje. Čista resnica!« —

Načelo moralne indiferentosti mora torej veljati, ker bi sicer morali uničiti vso sedanjo umetnost in ločiti literaturo od življenja, kar bi bil za-njo smrtni — udarec.

Drugi del vprašanja pa je, kako vpliva leposlovje na mladino, ki sveta ne pozna. Reči moramo: iz romanov in dram se mladina ne more in ne sme učiti življenja, in če ga ne pozna, naj jih ne čita! Zakaj namen pisateljev ni, seznanjati mladino z opisi fantazije in strasti; to bi bilo tudi nevarno, ker nobena literatura ne more biti resnična, verna po življenju, ob enem pa zabavna in koristna za onega, ki — recimo — ne pozna življenja, kakor n. pr. kako mlado dekle. Kdor pa pozna življenje in je v svojem značaju in načelih utrjen, na tega umotvor nima nemoralnega vpliva. In če ga ima, je vzrok sam, a ne pisatelj!

S kratka: nemoralnost in nevarnost torej ni v knjigi, v romanu ali v drami, temveč je v stanju sugestije čitatelja ali gledalca. Za to pa pisatelj ni odgovoren, ker pri spisovanju svojega dela ne more misliti, kako bo vplival spis na tega ali onega, in se na vsakega ne more ozirati. On piše, da piše, ker ga k temu sili notranja moč, recimo pisateljski poklic; — zato ne smemo od njega zahtevati pedagoga, odgojitelja ali kaj drugega.

Zlobno ali pa neumno je, ako ljudje iztikajo v literarnih proizvodih za nemoralnostjo, ker so sami dobili ta vtisk, in ga hočejo vsiliti tudi drugim; še zlobnejše pa je, ako potem podtikajo pisatelju namen pohujšanja, ker ga tako označujejo kot zapeljivca. Takim ljudem veljajo torej besede na čelu tega spisa: »Iznašla naj bi se za tako vrsto ljudi — torba!«

Poziv zadruge „Rinka“.

Ob trojni meji štajerski, kranjski in koroški se razprostirajo divne Savinske planine s strmimi vršaci in romantičnimi gorskimi dolinami v vsej svoji veličastnosti. Pravi biser med prirodnimi lepotami pa je Logarjeva dolina, kateri je sličen samo tako zvani Gavarnijski cirkus v Pirenejah na Španskem. Dasi pa lepota omenjene doline vsakega obiskovalca očara, se vendar promet tujcev tod še ni popel na ono stopinjo, kakor je pričakovati z ozirom na izredno krasoto spodnještajerske Švice. Vzrok temu je pomanjkanje dobrih cest in modernih gostilnic.

Da se tem nedostatkom kolikor mogoče odpomore, se je ustanovila »Rinka«, zadruga za planinska zavetišča, ki namerava v Logarjevi dolini zgraditi hotel z enakim imenom, kateri naj bi ustrezal vsem zahtevam današnjih turistov. Nedvojbno sčasoma ondukaj nastane gorsko letovišče.

Stavba bode imela dve veliki gostilniški sobi, verando, kuhinjo ter mnogo sob za prenočevanje. Pri hotelu je smrekov gozd, kjer se lahko napravijo razna igrališča in izprehajališča.

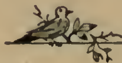
To podjetje je z ozirom na narodno gospodarstvo sploh in povzdigo turistike še posebej največje važnosti in vredno, da je vsi rodoljubi najkrepkeje podpirajo. Vzgled nam naj bodo Koroško, Tirolsko, Švica in Švedska, ki izredno mnogo (zlasti domačini) žrtvujejo za tujce, a od le-teh dobe zopet le-te vsako leto lepe dohodke.

Podpisani odbor prosi torej najvljudneje vse rodoljube in prijatelje krasnih planin, naj blagovolijo pristopiti kot udje k zadrugi »Rinka«. Deleži so ali opravilni deleži po 10 gld., ali glavni deleži po 100 gld. Več je razvidno iz zadružnih pravil, ki se na željo vsakemu dopošljejo. Denar se naj pošilja blagajniku g. dru. Ivanu Dečku, odvetniku v Celju.

Odbor zadruge »Rinka«.

Dr. Juro Hrašovec, načelnik.

Dr. Ivan Dečko, blagajnik.

O literarnem shodu.

O literarnih sestankih, ki so se neprisiljeno zvršili o priliki vseslovenskega shoda v Ljubljani ter so na treh dobro obiskanih večerih bolje uspeli, nego je bilo pričakovati poleg malomarnosti, ki se pojavlja še tu in tam proti vsakemu takemu podjetju — o teh večerih so naši čitatelji izvestno že zvedeli po drugih časopisih, kateri so drage volje poročali o njih, jih napovedovali ter naposled objavili izvolitev tistega odbora, ki naj bi imel preskrbeti vse, kar je potrebno, da se dostojno priredi prihodnje leto prvi literarni kongres slovenski; postumno delo bi opravljali mi, če bi o vsem tem potrošili še kako besedo. O nečem pa ne bode odveč, da tudi na tem mestu izpregovorimo, ali pravzaprav ponovimo to, kar se je obširno razpravilo zlasti v tretjem izmed omenjenih treh literarnih zborov.

Navzlic obširnim člankom, s katerimi je izkušal lani osorej v „Slov. Narodu" g. Govekar (Nevesekdo) korenito utemeljiti potrebo organizacije med pisatelji, umetniki in knjigotržci, se je na prvih dveh večerih pokazalo, da je žal še vse premalo prepričanja o istiniti nujnosti take organizacije, a vse preveč skepticizma o nje možnosti in izvršnosti; nemalo izmed povabljencev se je obračalo do sklicevateljev, naj kar najbolj konkretno razlože praktične namene takega shoda, in praktične uspehe, ki se jih je od njega nadejati. Sklicevatelji, obžalujoč, da so Govekarjevi članki obrodili tako malo sadu, so si vendar morali priznati, da prav tista vprašanja so temeljna vprašanja, in z njimi se reši ali pa propade vsa zapričeta akcija; tedaj pa so se odločili sklicevatelji, ki so bili ob enem začasni odbor, naj se še enkrat korenito, vsestranski pojasni potrebitost literarnih shodov, in ta naloga se je poverila uredniku našega lista, naj jo izvrši na prihodnjem (tretjem) sestanku, še predno se reši glavna točka tistega večera (dne 13. p. m.), t. j volitev literarnega odbora. Kar je tamkaj v prilog literarnega shoda navedel urednik »Zvonov« v daljšem, od vseh udeležencev odobrenem govoru, in kar je pristavila temu govoru in popolnila naslednja živahna debata, naj tukaj v sledečih vrsticah ponovimo ob kratkem; morda vzbudimo z njimi zanimanje širših slojev, kateri so bili doslej apatični naproti našim težnjam.

Sicer pa se ne bi bilo nadejati, da bi bil kdo n a č e l o m a nasproten ideji literarnih kongresov; saj dandanes živimo vprav v dobi kongresov, in kakor so se v začetku tega stoletja shajali politični kongresi — med njimi tudi v Ljubljani l. 1820. — takisto se v današnjih časih vrste kongresi drug za drugim za najrazličnejše kulturne stroke, in vendar nobenemu omikancu ne pride na misel, dvomiti in povpraševati po njih potrebi in koristi; skliče se vsako leto po več »i n t e r n a c i o n a l n i h kongresov«, in udeležba pri njih je navadno jako živahna, kar dokazuje n. pr. naravoslovni shod, ki se je baš te dni vršil, in pri katerem je bilo prisotnih tudi mnogo omikanih lajikov. Naravoslovne vede imajo v vseh omikanih narodih vse polno strokovnjaških listov na razpolaganje, in vendar se zdi naravoslovcem potrebno, da se shajajo še na posebnih kongresih. Zakaj pač? Zaradi osebnega kontakta, ki rodi najboljše in najlepše sadove.

Prva velika korist literarnih sestankov bo brez dvoma ta, da bodo pospeševali o s e b n o o b č e v a n j e po eni strani med pisatelji in umetniki samimi, potem pa tudi med le-temi in knjigotržci. — Žalostno je, pa je

res, da ni v Slovencih v nobenem sloju tako malo stanovskega duha, celokupne zavesti, nego baš v pisateljskem, in odtod izvira, da je med pisatelji tako malo stanovskega p o n o s a, in prav je imel dr. Lampe, ko je neimenitnost pisateljskega stanu označil, rekoč, da, če se nam kdo predstavi samo kot slovenski pisatelj in nič druzega, niti ne pljunemo nanj. Robato, pa resnično! Edino, kar nas pri tej žalostni prikazni tolaži, je to, da je pisateljski stan v Slovenćih še čisto »mladega datuma«, in da še pred par desetletji ni bilo v nas ni duha, ni sluha o žurnalistih, kamoli o pisateljih višje vrste, ki bi se bili izključno živili s svojim peresom.

A ne le, da ni nobene vzajemnosti med našimi slovstveniki in umetniki, ampak celo hude osebne mržnje razdružujejo večino njih vsaksebi, ker je pri nas še vedno v veljavi malomestni, nizkotni nazor, da se vzpričo načelnega nasprotja preneha tudi zasebna sporazumnost, in da načelnemu nasprotniku odrečemo tudi vsako osebno prijateljsko zbližanje.

Tem mrzkim razmeram pomorejo kolikor toliko konec storiti literarni zbori. Tjakaj bodo povabljeni vsi, ki so »dobre volje«, bodisi novosmerniki, ali starostrujarji, liberalci in konservativci, in po osebnem kontaktu se udeleženci prepričajo iz oči v oči, da njih dosedanji nasprotniki v istini nikakor niso taki hudobneži, razuzdanci, ali pa potuhnjenci in licemerci, kakor so si umišljali drug o drugem; idealist starega kroja se uveri, da mladi realist ali simbolist nikakor ni tak »rouen«, tak zavrženec, kakor si ga je naslikal, čitajoč njegove spise; nasproti pa bo moral tudi le-oni priznati, da so tudi idealisti in idealistinje ljudje, ki ne žive zgolj ob vzorih, in da se po njih žilah tudi pretaka gorka kri . . . Drug se predstavi drugemu, drug drugemu si pogledajo v lice, si sežejo v roke, beseda da besedo, in — premnoga osebna mržnja se pri tem razkadi v to, iz česar se je porodila — v svoj prazni nič!

In kako krasno bode, ko bodemo lahko zrli v obraz onim našim slavljencem in ljubljencem, katere že tako dobro poznamo po njih delih; saj se z njimi vedno in vedno naslajamo in navdušujemo, a tedaj spoznamo one tudi po njih vnanjščini, katera je dostikrat šele pravi ključ do spoznanja notranjščine . . .

Ker vemo, da se bo mnogim zdela ta idealna pridobitev literarnih shodov premalo — p r a k t i č n a, naj opozorimo takoj tudi na drugo, prav materijalno korist takega zasebnega zbliževanja. Ker literarni shod — nalašč rabimo ta mnogoobsežni izraz — ne bodi samo shod slovstvenikov in umetnikov, njih častilcev in pokroviteljev, ampak zlasti tudi shod k n j i g o t r ž c e v in z a l o ž n i k o v, se po njem lahko pospeši o s e b n i k o n t a k t med p i s a t e l j i in k n j i g a r j i, o katerem doslej ni bilo v Slovencih skoraj ni duha, ni sluha, kateri pa bode brez prigovora le obojim na korist. — Nesporazumnost med pisatelji in založniki je pri nas menda enoliko starodavna, kakor slovstvo; katere izmed obojih zadeva večja krivda, nočemo odločevati, toda faktum je, o katerem ni možno navesti bolj klasične priče, nego je Prešernova »glosa« ali pa Jenkov trnjevi pot, katerega je hodil od Poncija do Pilata, ponujajoč svoje pesmi, in katerega je že namerjal končati s — samokresom; nasproten slučaj pa se je pokazal prav na literarnem sestanku dne 13. pr. m.; kajti udeležil se ga je tudi knjigar, ki išče — pisatelja, katerega delo bi bil pripravljen založiti.

(Dalje prihodnjič.)

O literarnem shodu.

Toda motil bi se, kdor bi mislil, da so se pri nas v tem obziru razmere dosti izboljšale; še dandanes se dogaja, da najboljši pisatelji ne dobodo najboljših honorarjev, da pa se obratno marsikateremu šušmarju posreči, da ujame za svoje skrpucalo naivnega založnika, in lahko bi postregli s konkretnimi slučaji — z imeni, na shodu smo jih nekaj navedli — kako so se opekli solidni založniki, kateri so se dali šušmarskim pesnikovcem in pisačem preslepiti po bobnečih ali rodoljubno duhtečih naslovih, da so založili njih zmašila, ker jim je nedostajalo razsodnosti in okusa. — Znana sta nam dva slučaja, da sta knjigotržca poštenjaka, videč, kako sta se z založbo ukanila, kar ustavila prodajo tistih zmazkov ter celo zalogo uničila.

Literarnega zbora naloga bi bila tudi ta, da v te nezdrave razmere poseže s krepko roko, da prevzame posredovanje med obema strankama ter osnuje nekako knjigotržno borzo, ki bi bila obojim središče, do katere bi se oboji obračali; slovstvenike bo lahko izdatno podpirala pri iskanju založnikov, a le-te bo z dobrimi nasveti često obvarovala tudi gmotne izgube, ki je večinoma še združena z blamažo; kajti med književnega kongresa odborniki bode gotovo tudi nekaj razboritih kritikov, kateri pojdejo s svojim strokovnjaškim znanjem in finim okusom na roko založnikom pri težavnem presojanju ponujenih rokopisov.

Nadalje bi se moral baviti literarni kongres z vprašanjem o nagradah, glede katerih so pri nas še silno primitivni pojmi. Res, da smo že srečno prebili dobo zastonjištva in dobrovoljstva, s katero se je pričelo naše kakor vsako drugo slovstvo, in katera je ob enem doba diletantizma; kajti dobrovoljstvo in diletantovstvo sta kakor povsod takisto tudi v slovstvu nerazdružna pojma. To je res, da je literarno dobrovoljstvo v začetku narodnega gibanja, ob času narodne zbuditve in prvega narodnega navdušenja neizmerne važnosti in, lahko rečemo, podlaga vsega poznejšega slovstvenega razvitka. Toda to je samo za prvi začetek, ko še manjka narodnih delavcev, ko je vsaki narodnjak — vse: narodni politik, narodni govornik, narodni pevec in igralec, narodni pisatelj in pesnik — vse iz zgolj narodnega navdušenja; a tudi čitatelji in gledalci in poslušalci v tej dobi čitajo in gledajo in poslušajo samo iz narodnega navdušenja; kajti večina umetniških proizvodov te dobe nima nobene absolutne estetiške vrednosti . . .

Ta doba v narodnem razvitku je res najidealnejša, polna ognjevitosti, a tudi polna iluzij, podobna mladeniški dobi v razvitku poedinega človeka; a kakor se le-ta mora umakniti zreli moški dobi — »Die Blume verblüht, die Frucht muss treiben« — tako hoče in mora tudi naš narod stopiti v moško dobo: »Wir wollen uns national ausleben«, je tudi naše geslo — Število narodnih delavcev se je namnožilo, in tedaj treba delo strokovnjaški razdeliti; vsakemu se prisodi omejen delokrog, a v le-tem se vsaki izkaži mojstra. — Tako bodi tudi pisateljstvo strokovnjaško.

Vsaki delavec pa je vreden svojega plačila, in takisto tudi pisatelj. In če je pisatelj plačan, tedaj ima tudi dolžnosti in pa obvezanosti proti občinstvu, ki ga, vsaj indirektno, plačuje. Neplačan pisatelj in pesnik, ki piše in poje zgolj iz rodoljubja, je res narodni dobrotnik, pa se manj ali

več tudi zaveda svoje dobrotljivosti, in že marsikateremu takemu dobrovoljcu je prišlo na misel, da je začel čudne kozolce preobračati po našem literarnem poprišču, in poleg vse samovoljnosti in malovrednosti njegovih produkcij se mu niti ni bilo bati javne kritike; saj on je bil narodni dobrovoljec, torej dobrotnik, njegovi duševni izdelki pa so bili narodni darovi, in ‚podarjenemu konju se ne gleda na zobe' . . .

Rekli smo zgoraj, da smo že tudi mi Slovenci preboleli to otroško dobo; toda povsem še ne, in dovolj je še pri nas ostankov in spominov na-njo. Knjigarji in založniki so res nekako strokovnjaški uredili svoje posle; vsaj založniki iz rodoljubja so pri nas že bele vrane. Tega tudi ni treba obžalovati, in ako naši knjigarji s pridom in dobičkom zalagajo in razpečavajo knjige, je to celo prav; dobiček in korist sta vrla izpodbujevalca ter najboljše jamstvo za vztrajni napredek našega založništva in knjigarstva in s tem tudi našega slovstva.

Žal, da niso vsi naši založniki objektivni posredovalci med občinstvom in pisatelji, in dočim vedo dobro braniti svoje koristi napram kupovalcem, se vsaj nekateri izmed njih proti spisovalcem založenih knjig obnašajo čudno in naivno — da ne rabimo hujšega izraza. Poznamo založnika, ki še vedno sanja — toda samo glede pisateljev, katerih dela zalaga — o tisti, hvala Bogu, že prošli »zlati dobi«, ko so bile pri nas še popolnoma neznane nagrade v podobi materijalnega mamona, in tisti čudak nikakor ne more razumeti, da se dandanes pisci nič več ne zadovoljujejo s častjo, ko vidijo plodove svojega uma natisnjene črno na belem. In neverjetno je, pa je resnično, da so še dandanes pri nas časopisna podjetja, ki so gmotno utemeljena, a nagrado svojim dopisnikom izplačajo le tedaj, ako se le-ti za-njo izrečno oglasijo; sicer zapade njih fiškušu . . .

Zastarel ostanek prejšnjih patrijarhalnih odnošajev je tudi ta navada, da nekatera uredništva še vedno plačujejo svoje sotrudnike »in natura« — z brezplačnim pošiljanjem svojega lista. Ta postopek je prav tako primitiven, kakor vsaka menjalna trgovina, ter živo spominja na tiste čase, ko so naši pradedi plačevali z veveričjimi kožicami. — O zastonjiških naročnikih pa bi vedel Stritar žalostno pričico iz svoje uredniške prakse povedati. „Clara pacta, boni amici" velja tudi tukaj, in edino pravi princip je ta, da vsaki prejemnik plačaj list, a vsaki sotrudnik dobodi pristojno, po nekem merilu odmerjeno nagrado. Ako se rodoljubnim pisateljem ne zdí častno prejemati nagrade, naj jo volijo kakemu dobrodelnemu narodnemu podjetju, n. pr. naši šolski družbi; nagrada pa se jim vsekakor izplačaj. — Tako sta uredili svoje poslovanje »Slovenska Matica« in »družba sv. Mohorja« ter s tem pokazali edino pravi pot vsem drugim književnim podjetjem. To so edino prava, eksaktna načela, ker je denar še vedno najobjektivnejše sredstvo, po katerem se meri in primerja delo z delom in trud s trudom ter se ob enem s tem omogočuje kontrola o realni cenitvi in uporabi narodnega dela in kapitala. V vsakem drugem slučaju si ali pisatelj, ali pa založnik lahko domišljuje, da je on več žrtvoval, in da je on večji narodni dobrotvorec; in odtod izvirajo zopet obile tožbe o narodni tlaki, o narodni nehvaležnosti itd. Še enkrat: »Clara pacta, boni amici« in pa: »Vsakemu svoje!«

Tu posezi literarni kongres krepko vmes; vprašanje o honorarjih, ki pri nas še nikakor ni rešeno, postavi z drugimi vred na dnevni red ter ga ne odstavi dotlej, dokler ga temeljito ne reši!

Vabilo na naročbo.

S prihodnjo številko nastopi »Ljubljanski Zvon« svoj osemnajsti tečaj. Bistveno se sicer tudi prihodnje leto ne izpremeni niti po vsebini, niti po obliki; pač pa se bo pošteno trudil, da bo še lepše izraževal v našem slovstvu leposlovno-poučno smer, katero si je zadnja leta bolj in bolj ostro in smotrovito začrtaval. Da si pa oliči tudi vnanjščino, smo mu omislili poleg okusnejše barve za platnice tudi nove črke najnovejše oblike z raznovrstnimi vinjetami in pročelnimi okraski. Za inicijalke pa je nabavila tiskarnica kliševe po risbah, ki jih je jako okusno in originalno izvršil domači umetnik Jama v čisto modernem gênru. Sploh hočeta uredništvo in tiskarnica, kolikor bo v njiju moči, storiti, da se »Zvon« še bolj in bolj izpopolni, a do občinstva je, da z obilno naročitvijo pribavi gmotna sredstva za izvršitev tega vzvišenega smotra.

O literarnem shodu.

Pereče je tudi vprašanje o izdajah naših klasikov. Žalostna resnica je, da so bila posamezna dela Levstikova, Stritarjeva in Jurčičeva o svojem času, takoj ko so izšla, bolj razširjena, nego so dandanes njih »zbrani spisi«, katerih cena je razmerno silno visoka, ter si jih v istini ne mogo nabaviti brez občutnih gmotnih žrtev niti »boljši« naši krogi — kamo li oni, ki imajo veliko navdušenje za razvitek našega slovstva, pa malo novcev — pred vsem naši dijaki; kdo more od le-teh zahtevati, naj špogajo za »Stritarja« ali »Levstika« 10—15 gld?

In kar je še bolj žalostno — niti nadejati se ni, da se v tem obziru skoro kaj izboljša. Iz nerazumljive brezbrižnosti in kratkovidnosti so si dali naši domači podjetniki, katerih je bilo včasih res nekaj, izviti iz rok vodstvo knjižnega založništva, in tujci so morali priti, da nam dokažejo, da se da tudi z deli slovenskih pisateljev, ki sicer v življenju niso bili nič nego uboge, čestó suhega kruha stradajoče pare, vendarle napraviti dober »gešeft«. In dočim je »Matica slovenska« z založitvijo same samcate šolske knjige prebila toli žalostne izkušnje, da je brzo sklenila, da se v bodoče za vselej okani izdajanja in zalaganja šolskih knjig — se zaloga vseh slovenskih učil bolj in bolj monopolizuje v nedomačih rokah. To je žalostno, to je sramotno!

Navedli bi lahko še nekaj drugih še bolj perečih slučajev — toda dovolj teh mrzkih spominov in opominov!

Toda vprašanje o izdajah naših klasikov je postalo aktualno in se nikakor ne da odgnati od praga, že vzpričo naših šol ne. »Sketove čitanke« — tu nam je na mislih zlasti „čitanka“ za V. in VI. gimn. razred — so navzlic lepemu napredku mimo Janežičevih »cvetnikov« že sedaj pomanjkljive ter potrebujejo nujno dopolnil po vzoru Freytagovih izdaj nemških klasikov ali pa italijanskih »antologij«. Toda odkod vzemi in kako priredi kdorkoli klasikov izdaje ali antologije, ko ti to brani z zakoni zaščičeni monopol, a tudi monopolist sam se ne mara lotiti takih antologij in izdaj, ker meni, da bi z njimi oviral razprodajanje „zbranih spisov“, ki jih je sam založil. —

Sploh smo imeli z izdajami klasikov smolo od prvega začetka, in Stritarjevo podjetje, katerega prvi zvezek — Prešernove poezije — je že na ovitku izražalo načrt cele zbirke — se je vzpričo nemilega slučaja prenehalo takoj po prvem zvezku. In baš križev pot izdaje našega največjega pesnika nam živejše nego vse naše besedičenje slika vso našo bedo; izmed dosedanjih treh Prešernovih izdaj je samo prvo oskrbel domačin, Blaznik, in tudi četrta, ki jo skoraj dobimo, ne izide iz domačih rok.

Pri vsem tem pa monopolstvo dalje in dalje razpenja svoje niti in bolj in bolj svoje mreže, in res nas obhaja strah in žalost, ko premišljujemo, kdaj bo konec vsega tega, kam dovede nas in naše knjigotrštvo ta knjigotržni »ring«.

O tem nemilem položaju naj bi premišljevali zlasti tudi udeležniki literarnega shoda!

Dotaknili smo se zgoraj tudi čitank; tudi njih razvoj ali nerazvoj je kolikor toliko zavisen od knjižnega našega monopolstva. Stvar je ta: Neizogibna in dan na dan bolj nujna je potreba novih čitank, zlasti namesto dosedanje čitanke za V. in VI. gimn. razred, katero pa bo treba izdatno razširiti ter razdeliti na dve ali tri čitanke; takisto nam bode misliti na posebne čitanke za učiteljišča. — V vseh teh čitankah bodo vsekakor igrali najvažnejšo ulogo ter bodo morali biti najizdatnejše zastopani: Levstik, Stritar, Gregorčič, Aškerc. A baš vseh teh dela so monopolizovana v eni in isti roki. Prepričani smo, da monopolisti ne bodo tako nešarmantni, da bi svoje pravice neizprosno poudarjali celo napram šolskim knjigam ter s tem ovirali razvitek našega šolskega slovstva. Toda, ako bi jih vendarle poudarjali, hoteč podvreči svojemu monopolu tudi naše šolsko knjištvo — kaj pa potem? Ta eventualnost ni nikakor tako nemožna. Vsaj glede pesniške antologije, namerjane po vzoru italijanskih in nemških šolskih antologij (n. pr. Klugejeve) smo našli, ko smo se oglasili na pristojnem mestu, precej gluha ušesa.

»Matice hrvatske« knjige za leto 1897., navedene v poslednji »Zvonovi« številki, izidejo krog božiča. Udnina znaša 3 gld. Za-njo dobe letos Matičarji deset leposlovnih in poučnih del. Slovenec, ki pristopi k »Matici hrv.«, prejme brezplačno hrvaškoslovenski slovnik. Matičin zbornik hrvaških narodnih pesmi, katerih II. zvezek bode obsegal speve o kraljeviču Marku, si treba posebej naročiti (cena vsakemu zvezku 1 gld. 50 kr). Poverjeniku za Ljubljano g. župniku J. Vrhovniku ali pa njegovemu pooblaščencu g. knjigovezcu Iv. Bonaču naj se blagovoli poslati naročnina za Matico (oziroma za „Hrv. nar. pesmi“) vsaj do 10. dne grudna t. l.

